T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'NİN DOĞU AKDENİZ POLİTİKASI

GÖNÜL GÜLGEZEN
1208229206

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. ALİ HÜSEYİNOĞLU

EDİRNE-2025

Tezin Adı: Türk Yunan İlişkileri Bağlamında Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası

Hazırlayan: Gönül GÜLGEZEN

ÖZET

Bu çalışmanın konusunu *"Türk-Yunan İlişkileri Bağlamında Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası"* oluşturmaktadır. Doğu Akdeniz ve Ortadoğu bölgesi tarih boyunca imparatorlukların kontrol etmek istediği ve devletlerin mücadele ettiği çok önemli bir coğrafya olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu sadece bu bölgeleri değil, aynı zamanda Balkanları ve Kuzey Afrika kıyılarını da kontrolü altına almıştır. 1571 yılında fethedilen Kıbrıs Adası, Doğu Akdeniz'de ileri bir jandarma karakolu ve batmayan bir uçak gemisi gibidir. Fransız İhtilali'nin etkisiyle 19. yüzyıl başlarında Osmanlı coğrafyasında yayılan ulusçu isyanlar baş göstermiş, yaşanan savaşlar sonucunda yeni devletler ortaya çıkmıştır. 1830 yılında Osmanlı'dan bağımsızlığını kazanan Yunanistan, kuruluşundan itibaren doğal yayılma alanı olan Türk coğrafyası üzerinde topraklarını tam altı defa genişletmiştir. Çalışmanın amacı, Türk-Yunan ilişkilerini ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikasını incelemek, analiz etmek ve geleceğe ilişkin projeksiyon tutmaktır. İstiklâl Savaşı sonrasında Lozan Barış Andlaşması'nın imzalanmasıyla Türk-Yunan dengesi sağlanmış, ancak sonraki yıllarda Ege Denizi, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz konularında iki ülke arasında uyuşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Doğu Akdeniz'de 2000'li yılların başlarında hidrokarbon kaynaklarının keşfiyle bölge ülkeleri arasında deniz yetki alanlarının paylaşımı konusu gündeme gelmiş, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi bazı bölge ülkeleriyle deniz yetki alanları sınırlandırması andlaşmaları yapmış, Türk kıta sahanlığı üzerinde çakışan deniz sahaları nedeniyle Kıbrıs uyuşmazlığı denize yayılmıştır. Bahse konu uyuşmazlık Türkiye-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Türkiye-Yunanistan arasında üçlü bir uyuşmazlığa dönüşmüştür. Çalışmanın teorik ve hukuksal çerçevesi deniz hukuku üzerinden yapılandırılmış, Türk-Yunan ilişkileri 1923'ten 2024'e dek incelenmiştir. Bölge ülkeleri arasında deniz yetki alanlarının

sınırlandırılması ile ortaya çıkan enerji kaynaklı kriz sadece Türkiye-Yunanistan arasında yaşanan bir kriz olarak kalmamış, bölgesel ve küresel aktörlerin de devreye girmesiyle uluslararası bir boyut kazanmıştır. Çalışma bu nedenle önemlidir ve güncelliğini korumaktadır.

Anahtar Kelimeler: Deniz Hukuku, Deniz Yetki Alanları, Türkiye-Yunanistan, Kıbrıs, Doğu Akdeniz.

Name of the Thesis: Turkey's Eastern Mediterranean Policy in the Context of Turkish-Greek Relations
Prepared by: Gönül GÜLGEZEN

ABSTRACT

The subject of this study is *"Turkey's Eastern Mediterranean Policy in the Context of Turkish-Greek Relations"*. The Eastern Mediterranean and the Middle East region have been a very important geography that empires have wanted to control and states have struggled to control throughout history. The Ottoman Empire has taken control not only of these regions but also of the Balkans and the North African coasts. The island of Cyprus, conquered in 1571, is like a forward gendarmerie outpost and an unsinkable aircraft carrier in the Eastern Mediterranean. Nationalist rebellions did spread throughout the Ottoman geography in the early 19th century under the influence of the French Revolution, and new states emerged as a result of the wars. Greece, which gained its independence from the Ottomans in 1830, has expanded its territory on the Turkish lands, which is its natural expansion area, exactly six times since its establishment. The aim of the study is to examine, analyze and give perspective Turkish-Greek relations and Turkey's Eastern Mediterranean policy for the future. In the wake of the War of Turkish National Struggle, the Turkish-Greek balance was achieved with the signing of the Lausanne Peace Treaty, nevertheless in the following years, disputes arose between the two countries on the Aegean Sea, Cyprus and the Eastern Mediterranean. Since the discovery of hydrocarbon resources in the Eastern Mediterranean in the early 2000s, the issue of sharing maritime jurisdiction areas between regional countries came to the fore, the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus signed maritime jurisdiction delimitation agreements with some regional countries, and the Cyprus dispute sprawled to the sea due to overlapping maritime areas on the Turkish continental shelf. The mentioned dispute turned into a trilateral discourse between Turkey-Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus, the Turkish Republic of Northern Cyprus-Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus and Turkey-Greece. The theoretical and legal framework of the study

was structured on the law of the sea, and Turkish-Greek relations were examined from 1923 to 2024. The energy-related crisis that emerged with the delimitation of maritime jurisdiction areas between regional countries did not prevail a crisis only between Turkey and Greece, but gained an international dimension with the involvement of regional and global actors. This is why the study is important and remains relevant.

Keywords: Maritime Law, Maritime Jurisdiction Areas, Türkiye-Greece, Cyprus, Eastern Mediterranean.

ÖNSÖZ

"Türk-Yunan İlişkileri ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası" adlı doktora tez çalışmasında iki ülke ilişkilerinin tarihsel arka planı da dikkate alınarak 1923'ten günümüze dek olan süreç değerlendirilmiştir. Osmanlı İmparatorluk coğrafyasında uzun yıllar bir arada yaşayan Türklerle Yunanlıların kaderini tayin eden, Türk İstiklâl Savaşı'nın ardından imzalanan Lozan Barış Andlaşması olmuştur. 1923'ten günümüze gelinceye dek iki ülke ilişkileri bazen olumlu bazen olumsuz bir seyir izlemiş, iki tarafın da birbirine karşı olan güvensizliği nedeniyle süreç içinde pek çok uyuşmazlık konusu ortaya çıkmış, bazen de önemli kırılma noktaları yaşanmıştır. Bu kırılma noktalarından biri de Kıbrıs uyuşmazlığı olmuştur. Kıbrıs'taki sorun savaşa evrilmiş ve 1974 Barış Harekatı'yla sonuçlanmıştır.

Uzun yıllardır süregelen Ege Denizi kaynaklı sorunlar nedeniyle iki ülke birçok defa karşı karşıya gelmiş ve savaşın eşiğinden dönülmüştür. Bu krizli dönemlerde en fazla etkilenenler ise Türk İstiklâl Savaşı sonrasında Türk ve Yunan Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol'ün imzalanması ile iki tarafta mübadele dışında bırakılmış olan azınlıklar olmuştur. 2000'li yılların başlarından itibaren Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynakları ise son yılların en tartışmalı konuları arasında yer almıştır. Söz konusu kaynakların keşfi sonrasında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile deniz yetki alanlarının sınırlandırılması hususunda yeni bir sorun alanı ortaya çıkmış ve Kıbrıs uyuşmazlığı denize yayılmıştır.

Çalışmam boyunca, Yunanistan konusunda uzman olan bana yol gösteren, bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım Danışman Hocam Doç. Dr. Ali Hüseyinoğlu'na çok teşekkür ederim. Tecrübesi ve görüşleriyle bana desteğini esirgemeyen Tez İzleme Komitesi üyelerinden çok değerli Hocalarım Prof. Dr. Sibel Turan'a ve Dr. Emre Aykoç'a teşekkürü bir borç bilirim. Doktoradaki öğrenim hayatım boyunca başından beri bana daima destek olan Kocaeli Üniversitesi E. Öğretim Üyesi değerli Hocam Doç. Dr. Mustafa Çakır'a ve yine bana çalışmam boyunca yol gösteren ve desteğini esirgemeyen Bahçeşehir Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Byron Matarangas'a teşekkürü bir borç bilirim. Çok değerli görüşleri ve katkılarından dolayı RUBASAM Başkanı E. Albay Süheyl Çobanoğlu'na ve yine tez çalışmam boyunca bana çok büyük katkıları olan, tecrübesiyle en zorlu anlarda yoluma ışık tutan, tezimin tüm

aşamalarında görüş ve önerileriyle destek olan ve beni motive eden, Okan Üniversitesi Öğretim Görevlisi Elektrik Elektronik Mühendisi E. Kurmay Albay Salih Gamsız'a teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmalarım esnasında her zaman desteğini hissettiğim çok değerli arkadaşım Melek Tabak'a ve çok değerli arkadaşım Özgür Yüz'e çok teşekkür ederim. Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde bana katkısı olan burada ismini sayamadığım daha pek çok dost ve arkadaşıma teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca her daim yanımda olan, bana maddi manevi desteğini esirgemeyen, gücünü hep yanımda hissettiğim annem Hatice Gülgezen'e, babam Mithat Gülgezen'e ve yeğenim Berkay Gülgezen'e de en kalbi ve sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Gönül GÜLGEZEN

Edirne-2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET ii
ABSTRACT iv
ÖNSÖZ vi
İÇİNDEKİLER viii
ŞEKİLLER LİSTESİ xiii
KISALTMALAR xiv
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM 17
TEORİK VE HUKUKSAL ÇERÇEVE 17
1. DENİZ HUKUKU 17
1.1. Deniz Hukuku Tanımı ve Tarihsel Gelişimi 17
1.2. Uluslararası Hukukta Deniz Alanları 28
1.2.1. İç Sular 30
1.2.2. Karasuları 31
1.2.2.1. Karasularının Sınırlandırılması 31
1.2.2.2. Karasularının İç Sınırı 33
1.2.2.3. Karasularının Dış Sınırı 34
1.2.2.4. Karasularının Yan Sınırı 35
1.2.2.5. Zararsız Geçiş Hakkı 36
1.2.2.6. Hava Sahası 38
1.3. Devletin Belirli Egemenlik Haklarına Sahip Olduğu Uluslararası Deniz Alanları 41
1.3.1. Bitişik Bölge 41
1.3.2. Arkeolojik Bitişik Bölge 42
1.3.3. Balıkçılık Bölgesi 44
1.3.4. Kıta Sahanlığı 45
1.3.5. Münhasır Ekonomik Bölge 48
1.4. Diğer Coğrafi Alanlar 51
1.4.1. Adalar 51
1.4.2. Ters Tarafta Kalan Adalar 52
1.4.3. Takımada Suları 54
1.4.4. Yapay Adalar/Suni Adalar (Artificial Island, Artificielle) 56
1.4.5. Boğazlar 57

1.5. Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması 61
1.5.1. Hukuki Durum 64
1.5.1.1. Hakça İlkeler 65
1.5.1.2. Hakkaniyet İlkesi 66
1.5.1.3. Hakkaniyet ve Nısfete Göre Karar Verme 68
1.5.2. Coğrafi Durum 71
1.5.2.1. Coğrafyanın Üstünlüğü İlkesi 72
1.5.2.2. Oransallık İlkesi 74
1.5.2.3. Eşit Uzaklık İlkesi 76
1.5.2.4. Kapatmama İlkesi 79
1.5.2.5. Kara Denize Hakimdir İlkesi 81
1.6. Açık Deniz Ve Uluslararası Deniz Yatağı 82
1.6.1. Açık Deniz 82
1.6.2. Uluslararası Deniz Yatağı 88
1.6.3. Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi 91
İKİNCİ BÖLÜM 94
TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ 94
2. TARİHSEL SÜREÇTE TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ 94
2.1. Türk-Yunan İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı 94
2.2. 1821-1918 Arası Dönem Türk-Yunan İlişkileri 103
2.2.1. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı Dönemi 111
2.3. 1918-1923 Arası Dönem Türk-Yunan İlişkileri 117
2.3.1. Yunanistan'ın Anadolu'yu İşgali (1919-1922) 119
2.3.2. Mustafa Kemal'in Samsun'a Çıkışı ve Millî Mücadele 121
2.3.3. Lozan Konferansı ve Lozan Barış Andlaşması 126
2.4. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi 130
2.5. 1928-1940 İkili İlişkilerin Normalleştirilmesi 136
2.6. İkinci Dünya Savaşı Süreci ve Savaş Sonrası Dönem: (1940-1950) 139
2.6.1. Türkiye ve Yunanistan Batı Nüfuz Alanının İçerisinde 139
2.6.2. Oniki Ada'nın Yunanistan'a Devredilmesi 142
2.7. 1950-1955 İkinci Dostluk Dönemi (Altın Yıllar) ve 1955- 1974 Arası Dönem 144
2.8. Yunanistan'la Ege'de Ortaya Çıkan Uyuşmazlıklar 148
2.9. 1974-1980 İkili İlişkilerin Kıbrıs ve Ege Sorunlarıyla Ağırlaştırılması 151
2.10. İki Ülke İlişkileri ve Ege Sorunları 153

2.11. 1980-1990 İkili İlişkilerin Gerginleşmesi 161
2.12. 1990-2000 İhtiyatlı Yakınlaşma Süreci 163
2.13. 1990-2000 Döneminde Dünya Konjonktüründe Yaşanan Gelişmeler ve Türkiye Üzerine Yansımaları 171
2.14. 2000-2020 Arası Dönemde Türk-Yunan İlişkileri 174
2.15. 2020-2024 Arası Dönem Türk-Yunan İlişkileri 184
2.15.1. Pontusçuluk Faaliyetleri 206
2.15.2. Türk Karasuları İhlalleri 212
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 215
KIBRIS 215
3. KIBRIS COĞRAFİ KONUMU, STRATEJİK ÖNEMİ VE TARİHÇESİ 215
3.1. Kıbrıs'ın Coğrafi Konumu 215
3.2. Kıbrıs Tarihi 219
3.3. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi (1571-1878) 222
3.4. Kıbrıs'ın İngiltere'ye Devredilmesi 225
3.5. Kıbrıs Sorunu'nun Ortaya Çıkışı 230
3.5.1. Türk-Yunan İlişkilerinde Kıbrıs Uyuşmazlığı 237
3.5.2. Kıbrıs Barış Harekâtı (1974) 251
3.5.3. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlanı ve Sonraki Süreçte Yaşananlar 257
3.5.4. Yeşil Hat'ta Gerginlik 258
3.5.5. Loizidou Davası 260
3.5.6. S-300 Füze Krizi 262
3.5.7. 1980'li Yıllardan 2000'li Yıllara Dek Güney Kıbrıs'ın Silahlanma Faaliyetleri 263
3.6. Müzakere Süreci ve Kofi Annan Planı 266
3.7. 2000'li Yılların Başlarında Türkiye'nin Kıbrıs Politikası 273
3.8. Güney Kıbrıs'ın Avrupa Birliği Üyeliği 277
3.9. Kıbrıs'ta 2004 Yılından Günümüze Dek Gelinen Süreçte Yaşananlar 282
3.10. GKRY'nin Son Yıllarda Artan Silahlanma Faaliyetleri ve ABD ile Yaptığı Savunma İş Birliği Andlaşması 290
3.11. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Tanınması Meselesi 296
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 306
DOĞU AKDENİZ COĞRAFYASI ÜZERİNDE BÖLGESEL VE KÜRESEL AKTÖRLERİN FAALİYETLERİ 306
4. AKDENİZ COĞRAFYASI 306

4.1. Doğu Akdeniz 309
4.2. DOĞU AKDENİZ BÖLGE ÜLKELERİ 313
4.2.1. Türkiye 313
4.2.2. Türkiye Açısından Doğu Akdeniz'deki Uyuşmazlığın Boyutları 316
4.2.3. Sevilla Üniversitesi Tarafından Hazırlanan Deniz Sınırlandırma Haritası 318
4.2.4. Suriye 321
4.2.5. Mısır 323
4.2.6. Filistin 325
4.2.7. İsrail 328
4.2.8. Lübnan 330
4.2.9. Libya 334
4.2.10. Libya Krizi ve Türkiye 336
4.3. Kıbrıs 339
4.3.1. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti 340
4.3.2. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi 341
4.3.3. EastMed Projesi 343
4.3.4. İngiltere 345
4.3.5. Bölgede Anakarası Bulunmayan Yunanistan 349
4.4.2. Rusya Federasyonu 358
4.4.3. Çin 361
4.4.4. Fransa 364
4.4.5. İtalya 367
4.5. ULUSLARARASI KURULUŞLAR 369
4.5.1. Avrupa Birliği 369
4.5.2. NATO'nun Akdeniz'deki Mevcudiyeti 374
4.6. Doğu Akdeniz'deki Enerji Rezervleri ve Güvenliği 379
4.6.1. Küresel Rekabet ve Doğu Akdeniz 383
4.6.2. Türkiye'de Doğalgaz Merkezi Kurulması Projesi 386
4.6.3. Doğu Akdeniz'de Dengeleri Değiştiren Gelişmeler 387
BEŞİNCİ BÖLÜM 391
2000'DEN GÜNÜMÜZE TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ VE TÜRKİYE'NİN DOĞU AKDENİZ POLİTİKASI 391
5. 2000'DEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'NİN DOĞU AKDENİZ POLİTİKASI 391
5.1. 1990'lı Yılların Sonunda Dünyada ve Türkiye'de Yaşanan Gelişmeler 391

5.2. 2000- 2002 Dönemi 393
5.3. Bu Dönemde Doğu Akdeniz'de Yaşanan Gelişmeler 395
5. 4. 2002-2011 Dönemi 397
5.4.1. Akdeniz Kalkanı Harekâtı 406
5.4.2. AB'nin Deniz Yetki Alanları Meselesine Yaklaşımı 408
5.4.3. Mavi Vatan 413
5.4.4. Mavi Vatan Doktrini 414
5.5. 2011-2016 Dönemi 421
5.6. 2016'dan 2024'Yılına Kadar Olan Dönem 432
5.6.1. Bölgede Türkiye'siz İttifak Arayışları 437
5.6.2. 2018 Yılından Sonraki Süreç 439
5.6.3. 2019 Yılında Türkiye'nin Gerçekleştirdiği Devlet Uygulamaları 446
5.6.4. 2020-2024 Arası Yaşanan Gelişmeler 449
5. 6. 5. Doğu Akdeniz'de Türkiye-Fransa Gerginliği 453
5. 6. 6. Türkiye ve Yunanistan'ın Karşılıklı Navteks İlanları 455
5. 6. 7. 2020 Yılında NATO'nun Devreye Girmesi ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler 459
5.7. 2021- 2022 Yılları Sürecinde Yaşanan Gelişmeler 462
5. 7. 1. 2023 Yılında Yaşanan Gelişmeler 469
5. 7. 2. 2024 Yılında Yaşanan Gelişmeler 475
SONUÇ 484
KAYNAKÇA 514

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.Uluslararası Deniz Hukuku Terimleri..... 46
Şekil 2 :Ege Denizi'nde Karasularının Durumu..... 157
Şekil 3:“Ekümenik Patrik ve Konstantinopolis (İstanbul) Başpiskoposu” Başlıklı Para..... 200
Şekil 4:1982 Yılında Yunanistan Kültür Bakanı Melina Merküri’nin Dağıtmış Olduğu Pontus Haritası..... 210
Şekil 5Adada İki Ayrı Devletin Yer Aldığı Kıbrıs Haritası..... 254
Şekil 6: Türkiye’yi Çevreleyen ABD Üsleri..... 295
Şekil 7: Sevilla Üniversitesi Tarafından Hazırlanan Deniz Sınırlandırma Haritası. 319
Şekil 8 :Doğu Akdeniz deki Tartışmalı Bölgeler ve Enerji Yatakları..... 326
Şekil 9 : Türkiye-Libya’nın Denizden Komşusudur..... 338
Şekil 10 :Müstafi Tümamiral Cihat Yaycı Tarafından Çizilen Mavi Vatan Haritası..... 416
Şekil 11 :GKRY’nin Kıbrıs’ın Güneyinde İlan Ettiği 13 Enerji Sahası..... 418

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AKH: Akdeniz Kalkanı Harekâtı

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

AT: Avrupa Topluluğu

BAE: Birleşik Arap Emirlikleri

BM: Birleşmiş Milletler

BMBG: Birleşmiş Milletler Barış Gücü

BMDHS: Birleşmiş Milletler 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi

BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

BOP: Büyük Ortadoğu Projesi

BRTK: Bayrak Radyo Televizyon Kurumu

BTC: Bakü-Tiflis Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı

CKSS: 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi

CTP: Cumhuriyetçi Türk Partisi

ÇUŞ: Çok Uluslu Şirketler

DAGF: Doğu Akdeniz Gaz Forumu

DİSİ: Demokratik Seferberlik Partisi

EASTMED: Doğu Akdeniz Boru Hattı

EEZ: Exclusive Economic Zone

EGEAAYDAK: Egemenliği Andlaşmalarla Yunanistan'a Devredilmemiş Ada, Adacık ve Kayalıklar

EMGF: East Mediterranean Gas Forum

EOKA: Ethniki Organisos Kyprion Agoniston-Kıbrıs Savaşçılarının Ulusal Mücadele Örgütü

FIR: Flight Information Region (Uçuş Bilgi Bölgesi)

GB: Gümrük Birliği

GDAÜ: Güney Doğu Avrupa İş Birliği Süreci

GKRY: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

GUK: Genel ulusal Kongre (Libya'da)

HAMAS: İslami Direniş Hareketi (Gazze Şeridi'ni Yöneten)

ICAO: Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü

IMO: Uluslararası Denizcilik Örgütü

İHA: İnsansız Hava Araçları

KATAK: Kıbrıs Adası Türk Azınlık Kurumu

KBBS: 1958 Cenevre Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi

KC: Kıbrıs Cumhuriyeti

KGSÖ: Kollektif Güvenlik Savunma Örgütü

KİS: Kitle İmha Silahları

KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

KTFD: Kıbrıs Türk Federe Devleti

MBH: Milli Birlik Hükümeti

MEB: Münhasır Ekonomik Bölge

MİLGEM: Milli Gemi

MİT: Millî İstihbarat Teşkilâtı

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

OPEC: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü

PKK: Partiya Karkeren Kurdistan

SAR: Search and Rescue (Arama ve Kurtarma)

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

SUMED: Süveyş Kanalı ve SUMED Körfez Petrolünü Batıya ve Asya Pazarlarına Ulaştıran Çift Yönlü Boru Hattı

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TDP: Türk Dış Politikası

TDT: Türk Devletler Teşkilatı

THY: Türk Hava Yolları

TMT: Türk Mukavemet Teşkilatı

TPAO: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı

UAD: Uluslararası Adalet Divanı

UDYO: Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi UDYO

UNFICYP: Kıbrıs'taki BM Barış Gücü (United Nations Peace Keeping Force in Cyprus)

YDİK: Yüksek Düzeyli İş Birliği Konseyi

YDK: Yüksek Devlet Konseyi

a.g.e : Adı Geçen Eser

a.g.m : Adı Geçen Makale

bkz : Bakınız

"Denizlere hâkim olan cihana hâkim olur.", Barbaros Hayreddin Paşa

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu 14. yüzyılın ortalarına doğru Balkan toprakları üzerinde genişlemiş, 1361 yılında Gümülcine ile başlayan süreç İskeçe, Drama, Kavala, Serez, Selanik ve Atina gibi kentlerin fethi ile sürmüş, takip eden dönemde Osmanlılar 1460'ta Mora Yarımadası'nı, 1669'da Girit Adası'nı topraklarına katmıştır. Söz konusu topraklar Osmanlı yönetimine girdikten sonra bu bölgelerde yaşayanların inançlarına, dillerine, gelenek göreneklerine saygı gösterilerek onların toplumsal yaşamlarına müdahale edilmemiştir.

Osmanlılar, hakimiyetleri altına aldıkları toprakların Türkleştirilmesi için Anadolu'nun farklı bölgelerinden getirdikleri toplulukları bu topraklarda iskâna tabi tutmuştur. 14. yüzyılın ilk yarısından beri günümüz Yunanistan toprakları üzerinde Türkler ve Yunanlılar bir arada yaşamışlardır. 19. yüzyıl başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nu etkileyen milliyetçilik akımının tesiriyle ayrılıkçı isyanlar baş göstermiş, Osmanlı'ya karşı ilk isyan eden millet (1804) Sırplar olmuş ve diğer isyanları da tetiklemiştir. Rumları bağımsızlığa taşıyan ilk adım, 1814'te Odesa'da Filiki Eterya Cemiyeti'nin kurulması olmuş, bu cemiyet Rus Çarı tarafından desteklenmiştir. Filiki Eterya'nın faaliyetleri 1821 yılında Mora köylü isyanlarının çıkmasında etkili olmuş, Rusya Yunan isyanında başrol oynamıştır. 1828'de başlayan Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından 1829 yılında Edirne Barış Andlaşması'nın imzalanmasıyla Osmanlı'dan ayrılan Yunanistan, Avrupalı büyük güçlerin desteği ile 1830 yılında bağımsız devlet olmuştur.

Yunanistan, bir ulus devlet olarak dünya siyasi sahnesine çıktıktan sonra da Osmanlılarla mücadeleyi sürdürmüş, Teselya, Güney Epir, Ege Adaları'nın bir kısmı, Girit Osmanlı İmparatorluk topraklarından kopartılarak Yunanistan topraklarına katılmıştır. Yunanistan, yayılmacı emellerini Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Anadolu topraklarını işgal girişimi ile sürdürmek istemiş, ancak Türk İstiklâl Savaşı'nın (1919-1922) kazanılması ile *"Küçük Asya felaketi"* diye nitelendirdiği ağır bir mağlubiyet yaşamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra 1930'lu yıllarda ortak menfaatler doğrultusunda yakınlaşma başlamış, bu dönemde Atatürk ve Venizelos önderliğinde geliştirilen dostane yaklaşımlar sonucunda ekonomik ve siyasi andlaşmalar yapılması sağlanmış, mevcut sorunların çözülmesi için önemli adımlar atılmıştır. İkinci Dünya Savaşı esnasında Yunanistan Almanya tarafından işgal edilmiş, Yunan halkı büyük sıkıntılara maruz kalmıştır. Türkiye bu zorlu süreçte komşusuna yardım elini uzatmış ve gerekli ihtiyaç malzemelerini temin ederek destek vermeye çalışmıştır.

Günümüzde iki ülke arasında belirlenen sınır, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Andlaşması ile çizilmiş, bu andlaşma ile oluşturulan statüko 1947 yılında imzalanan Paris Andlaşması ile Oniki Ada'nın Yunanistan'ın hakimiyetine geçmesi haricinde değişmemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında kutuplaşan dünyada Türkiye ve Yunanistan'ın Batı kampında yer alması o dönemde iki ülke ilişkilerinin olumlu yönde gelişeceği izlenimini uyandırmış ve tarihte Türk-Yunan ilişkilerinde altın yıllar olarak nitelendirilen bir dönem yaşanmıştır. Ne var ki bu dönem uzun sürmemiş, iki ülke menfaatlerinin çatışması uzun süreli çeşitli uyuşmazlıkları beraberinde getirmiştir.

1950'li yıllarda Kıbrıs'ta gelişen olayların ardından, 1955'te patlak veren 6-7 Eylül olayları, yine 1960 sonrasında Kıbrıs'ta yaşanan olaylar Türkiye ve Yunanistan'ı karşı karşıya getirmiştir. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında, Lozan Barış Andlaşması ile sağlanan dengenin bozulmasına yönelik eylemler Ege Denizi sorunlarını ortaya çıkartmıştır. Yarı kapalı bir deniz olan Ege Denizi, Akdeniz'e açılan bir kapıdır. Karadeniz'in sahildar devletleri için açık denizlere ulaşım sağlayan bir su yoludur. Türkiye açısından kuzeyden güneye ulaşım ve ticarette kolaylık sağlamasının yanı sıra Türkiye'nin güvenliği bakımından yaşamsal öneme sahiptir.

İki ülke arasında uzun yıllardır devam eden anlaşmazlık konularının en başında gelen sorunlardan ikisi birbirinin mütemmim cüzü, yani ayrılmaz parçası olan hava sahası ve karasuları sorunlarıdır. Esasen iki hava sahası sorunu mevcuttur. Bunlardan ilki, Yunanistan'ın 6 Eylül 1931 tarihinde bir Başkanlık kararnamesi ile ulusal hava sahasını 10 mile genişletmesi ile ortaya çıkmıştır. Diğeri de FIR sorunu olarak bilinen

uçuş bilgi bölgesi uyuşmazlığıdır. Ege'deki uluslararası hava sahasının kontrolüyle alakalı sınırların belirlenmesiyle ilgilidir.

Karasuları, hava sahası ile birlikte ele alınması gereken bir konudur. Esasen, Ege'deki denge 1923'te uluslararası bir andlaşma olan Lozan Barış Andlaşması ile tesis edilmiş, iki ülkenin karasularının genişliği Lozan'da 3 deniz mili olarak saptanmıştır. 17 Eylül 1936 tarihinde Yunanistan'ın karasularını 6 mile çıkartması ile Lozan'da kurulan denge bozulmuştur. Türkiye ise 15 Mayıs 1964 tarihinde kabul ettiği bir kanunla karasularını 6 mile çıkartmıştır.

Yunanistan, 3 Aralık 1973'te New York'ta düzenlenen Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı esnasında karasularını 12 mile çıkartma isteğini gündeme getirmiş ve pek çok kez çeşitli platformlarda bu söylemini tekrarlamıştır. 1994 yılına gelindiğinde Ege'de karasularını 12 mile genişletme kararı almış, bunun üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkartması halinde (6 milin aşılması karasularının ihlali anlamına gelir), 8 Haziran 1995 tarihinde savaş sebebi (casus belli) kararını alarak tepkisini ortaya koymuştur. Karasularının 12 mile genişletilmesi söylemleri günümüzde de sıcak gündem konusu olmaya ve iki ülke ilişkilerini gerginleştirmeye devam etmektedir.

Kıta sahanlığı sorunu, bir diğer önemli sorun alanı olarak, 1972 yılından itibaren patlak vermiş, Yunanistan'ın Ege kıta sahanlığı üzerinde petrol aranmasıyla ilgili ruhsatlar vermeye başlamasıyla ortaya çıkmıştır. İzleyen dönemde, Türkiye de 18 Eylül 1973'te Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na Ege kıta sahanlığında petrol arama izinleri vermiştir. Takip eden süreçte karşılıklı notalar verilmiş, uzlaşma sağlanamayınca Yunanistan uyuşmazlığı 1976 yılında Uluslararası Adalet Divanı'na taşımış, daha sonra bu kriz (1976) Bern Deklarasyonu ile neticelenmiştir.

Ege ile ilgili uyuşmazlık konularından biri de Lozan ve 1947 tarihli Paris Barış Andlaşmalarına göre gayrı askeri statüde bulunan Doğu Ege Adaları'nın statüsünün değiştirilerek askeri üslere dönüştürülmesidir. Yunanistan tarafından bahse konu adaların tamamı silah ve mühimmat deposu haline getirilmiştir. Bu adalara uluslararası andlaşmalarla gayrı askeri statü tanınmasının sebebi Türkiye'nin güvenliğidir. Bunların yanı sıra 1995 yılı sonlarında patlak veren ve iki ülkeyi savaşın eşiğine

getiren Kardak Krizi ile gündeme gelen ve EGEAYDAAK diye anılan Egemenliği Andlaşmalarla Yunanistan'a Devredilmemiş Ada, Adacık ve Kayalıklar sorunu gündemin önemli konuları arasında yer almıştır.

Diğer bir konu da azınlıklar meselesidir. İki tarafta bırakılan azınlıkların statüleri ve hakları 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan Türk ve Yunan Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol ile belirlenmiş, daha sonra bu sözleşme Lozan Barış Andlaşması'nın 6 numaralı ekinde yer almıştır. Yunanistan'da yaşayan Müslüman Türk azınlığının (Adalarda ve Batı Trakya'da yaşayanlar) hak ihlalleri ayrı bir uyuşmazlık konusudur. Batı Trakya'daki Türkler açısından gündemden düşmeyen hak ihlalleri konusu, zaman zaman Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne taşınmaktadır.

Çeşitli hak ihlalleri olsa da esasen en büyük sorun, Yunanistan'ın ülkesinde Türk azınlık bulunmadığını, söz konusu azınlıkların Yunan vatandaşı Müslümanlar olduğunu söylemesi ve Türk varlığını inkâr etmesidir. Avrupa Birliği'nin üye ülkelerinden biri olan Yunanistan, azınlık hakları ihlalleri nedeniyle pek çok defa Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararıyla mahkûm edilmiş olmasına rağmen, yine aynı tutumunu sürdürmektedir. Diğer bir konu da Lozan'da kesinleştiği halde hiçbir siyasi statüsü bulunmayan, esasen metropolit düzeyindeki Başpiskoposun *"Ekümenik Patrik"* iddialarıyla sürekli gündeme gelmesi, siyasi faaliyetler içinde bulunması ve dış dünyadan da desteklenmesidir.

İki ülke arasında bir başka konu da Heybeliada Ruhban Okulu meselesidir. Bu okul 19. yüzyıl başlarında Patrikhane'ye din görevlisi yetiştirmek amacıyla kurulmuş olup yönetimsel açıdan doğrudan Patrikhane'ye bağlıdır. Önceleri ortaokul seviyesinde eğitim verirken, sonrasında 1951-1971 yılları sürecinde dört yıllık lise eğitiminin ardından üç yıl teoloji eğitimi veren bir kuruma dönüşmüştür. 1971 yılında Türkiye'de özel akademilerin ve üniversitelerin yasaklanması kapsamında Anayasa Mahkemesi özel öğretim kurumlarının kapatılmaları kararını almıştır. Bu karar hükümetin aldığı bir karar değildir. Bu bağlamda Patrikhane yönetiminin kendisi, Ruhban Okulu'nun Türk Millî Eğitim Bakanlığı'nın denetimi altında eğitimi sürdürmemesi için okulun faaliyetlerini sonlandırma kararı almıştır. Son yıllarda

Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması konusu Yunanistan'ın söylemleri ve bilhassa Amerika'nın yaptığı baskılar ile yoğun olarak yeniden gündeme getirilmektedir.

Türkiye ile Yunanistan yıllardır birbiriyle rekabet etmiş, bölgesel ve küresel örgütlere üye olmak için çaba sarf etmişlerdir. Bunun en somut örneği Kuzey Atlantik Paktı ve Avrupa Ekonomik Topluluğu gibi örgütlerdir. Her iki ülke de Kuzey Atlantik Paktı üyesidir. Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ortak üyelik için her iki ülke aynı yıl (1959) müracaatta bulunmuş, Yunanistan 1981 yılında Birliğe (günümüzde Avrupa Birliği) üye olmuş, Türkiye'nin üyeliği ise çeşitli sebeplerle (genellikle siyasi) halen gerçekleşmemiştir. Yunanistan, elindeki tüm olanakları kullanarak Türkiye'nin AB üyeliği konusunda veto kartını kullanmış ve iki ülke arasındaki sorunları Türkiye-Avrupa Birliği meselesi haline getirmeye gayret etmiştir.

İki komşu ülke arasında gerginliğe sebep olan konulardan biri de Yunanistan'ın terör örgütlerine sağladığı destek olmuştur. Başkent Atina yakınlarında bulunan ve Türkiye'nin *"terör yuvası"* olarak nitelendirdiği Lavrion kampı, başta PKK olmak üzere çeşitli terör örgütleri için güvenli bir sığınak olmuştur. Türkiye'nin tüm ısrarlı baskılarına rağmen Yunanistan bu kampın varlığını uzun yıllar inkâr etmeyi sürdürmüştür.

1999 yılında PKK lideri Abdullah Öcalan'ın Türkiye tarafından yakalandığı zaman, Yunanistan'ın terör örgütüne ve onun liderine sağladığı destek açığa çıkmış, Türkiye buna sert tepki göstermiştir. Konu diplomatik girişimlerle uluslararası platformlarda gündeme getirilmiş, bunun üzerine Yunanistan zor durumda kalmış ve iki ülke ilişkileri kopma noktasına gelmiştir. Benzer bir örnek de yakın geçmişte yaşanmıştır. 15 Temmuz 2016'da darbe kalkışmasıyla gündeme gelen Fethullahçı örgüt mensuplarının Türkiye'den kaçarak, Yunanistan'a sığınmaları ve orada himaye edilerek Türkiye'ye iade edilmemeleri ayrı bir tartışma konusu olmuştur.

1999'da yukarıda bahsi geçen sebeplerden dolayı gerginleşen iki ülke ilişkileri, takip eden süreçte önce Türkiye'de sonra Yunanistan'da meydana gelen depremler vesilesiyle yumuşama sürecine girmiştir. Deprem diplomasisi ve iki ülke halklarının yardımsever yaklaşımı Türk-Yunan ilişkilerinde olumlu rol oynamış ve 2000 yılına gelindiğinde Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylığı konusunda Helsinki Zirve'sinde

Yunanistan daha önce yaptığı gibi engelleme yoluna gitmeyerek veto yetkisini kullanmamıştır.

Doğu Akdeniz'de 2000'li yılların başlarından itibaren Kıbrıs ve Türk-Yunan ilişkileri bakımından çok önemli gelişmeler yaşanmıştır. Öncelikle, Kıbrıs uyuşmazlığını çözüme kavuşturmak amacıyla Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından hazırlanan plan referanduma sunulmuş (24 Nisan 2004), oylama sonucunda Türk tarafının %65 evet oyuna karşılık, Rum tarafının %75 hayır oyu ile plan reddedilmiştir. Söz verildiği halde referandum sonrasında Türk toplumu üzerindeki izolasyonlar kaldırılmamış, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi adeta ödüllendirilerek, adanın tek temsilciymiş gibi sorunlu bir ada olarak 1 Mayıs 2004'te Avrupa Birliği'ne üye yapılmıştır. Uzun yıllardır süregelen ve iki ülke arasında bir türlü çözümlenemeyen Kıbrıs meselesi 2000'li yılların başlarından itibaren farklı bir boyut kazanmış, Doğu Akdeniz'de zengin hidrokarbon kaynaklarının keşfiyle gündeme gelen deniz yetki alanlarının sınırlandırılması, bir başka ifadeyle münhasır ekonomik bölgeler sorunu, Kıbrıs'taki uyuşmazlığın denize yayılmasına neden olmuştur.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi 2003 yılında deniz kaynaklarının araştırılması ve kullanılmasına yönelik haklarını kesinleştirebilmek için bölge ülkeleriyle münhasır ekonomik bölge anlaşmaları yapmaya başlamış, bu anlaşmaları yaparken de adanın tümünü temsil etmediği halde, Kıbrıslı Türklerin ve Türkiye'nin de haklarını yok sayarak işlem tesis etmeye kalkmıştır. 17 Şubat 2003'te Mısır'la, 17 Ocak 2007'de Lübnan'la ve 17 Aralık 2010'da İsrail ile anlaşmalar yapmıştır. Bölgede büyük bir ekonomik potansiyelin oluşu yeni fırsatları ve krizleri beraberinde getirmiştir. Uyuşmazlıklar sadece Kıbrıs-Türkiye-Yunanistan üçgeniyle sınırlı kalmamış hem diğer bölge ülkelerinin hem de bölge dışındaki ülkelerin ilgisini Doğu Akdeniz üzerine çekmiş ve bir paylaşım mücadelesine dönüşmüştür.

Denizdeki uyuşmazlıklara ilaveten Türkiye ve Yunanistan arasında yeni uyuşmazlık alanları ortaya çıkmış, son yıllarda düzensiz göçmenler ve Suriyeli sığınmacılar konusu iki ülke ilişkilerini en fazla meşgul eden konular arasında yer almıştır. Öte yandan her iki ülke de güvenlik kaygıları nedeniyle hızla silahlanarak yeni ittifak arayışlarına girişmiş, bu hassas durum güvenlik ikilemlerine yol açmış,

silahlanma yarışı devam etmiştir. Halen süregelen bu durum, sorunların diyalog yoluyla çözümünü güçleştirmekte ve daha da karmaşık hale gelmesine neden olmaktadır.

Bu çalışmanın Konusunu *"Türk-Yunan İlişkileri Bağlamında Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası"* oluşturmaktadır. Çalışmanın temel argümanı, Yunan yayılmacılığı üzerine kurulmuştur. Yunanistan, Ege'den sonra Doğu Akdeniz'de de yayılmacı politikasını sürdürmüş, buna karşılık Türkiye hem sahada hem de hukuksal ve diplomatik platformlarda tepkisini ortaya koymuş ve çeşitli devlet uygulamaları yapmıştır.

Bu çalışmanın temel hipotezi, Yunanistan 1830 yılında Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını kazandıktan sonra, Megali İdea politikası ile topraklarını genişletme çabası içerisine girmiş, doğal yayılma alanı ise Türk coğrafyası olmuş, kuruluşundan itibaren topraklarını tam 6 defa genişletmiştir. Yunanistan'ın izlediği yayılmacı politika denizde de sürmüş, temel uyuşmazlık konularının başında gelen Ege Denizi kaynaklı sorunlar ile Kıbrıs uyuşmazlığı gibi meseleler çözümsüz kalmış ve daha sonraki süreçte Kıbrıs uyuşmazlığı denize yayılmıştır.

İki ülke ilişkileri, birçok konuda çıkar alanları çatıştığı için çoğu zaman menfi yönde ilerlemiştir. Yunanistan, Doğu Akdeniz'de ana karası bulunmadığı halde 2000'li yıllarda Türk kıta sahanlığı üzerinde genişleyerek MEB iddialarında bulunmuş, Ege'deki tecrübesini Doğu Akdeniz'e taşıyarak jeopolitik dengeleri değiştirmeye yönelik faaliyetler içine girmiş ve jeopolitik üstünlüğü ele geçirmek istemiştir.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkların kökeninde tarihi ve ideolojik sebepler yatmaktadır. Uzun yılların birikimiyle meydana gelen ve birbiriyle bağlantılı karmaşık sorunların varlığı, iki ülkenin birbirlerine duydukları güvensizlikten kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikasının oluşturulmasında, şekillendirilmesinde ve bugüne gelmesinde Yunanistan'ın Ege'deki tecrübesi, Sevilla Üniversitesi'ne hazırlatılan harita ile Doğu Akdeniz'de Türk kıta sahanlığı üzerindeki iddiaları etkili olmuştur.

Doğu Akdeniz'de ortaya çıkan uyuşmazlığın üç boyutu bulunmaktadır: 1). Türk-Yunan uyuşmazlığı, 2). Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Türkiye arasındaki uyuşmazlık, 3). Kıbrıs uyuşmazlığının denize yayılmış kısmı olan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması uyuşmazlıklarıdır. Bu üç sorun birbirinden bağımsız değildir, bu nedenle birlikte ele alınması ve değerlendirilmesi gereken konulardır. Bu meselelerin diyalog yoluyla çözümlenmesi pek de mümkün görünmemektedir. Zira meselenin perde arkasında bölge dışı aktörlerin de rol oynadığı bilinmektedir. Bu durum Yunanistan'ın kurulduğu günden itibaren geçerlidir.

Yunanistan, Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını batılı devletlerin desteği ile kazanmış, Anadolu topraklarını işgal etmiş, esasen batıdan bağımsız olamamış bir devlettir. Günümüzde de Türkiye karşıtı izlediği revizyonist politikalarını yine aynı devletlerin (maddi manevi) desteği ile sürdürmektedir. Hız kesmeden silahlanması, ülkesini açık bir Amerikan üssü haline getirmesi, Ege ve Akdeniz'de iki ülke ilişkilerini gerginleştiren eylemlere zemin hazırlaması bunun en somut göstergesidir. Bu nedenle diplomatik girişimlerle çözüm yolu aramak zorlaşmakta, Türkiye de bu girişimler karşısında kayıtsız kalamayıp hukuki, siyasi, askeri adımlar atarak bunların tümünün bileşiminden oluşan bir politika izlemeye çalışmaktadır.

Çalışmanın zaman diliminde tarihsel arka planı da dikkate alınarak, 1923-2024 arası dönem Türk-Yunan ilişkileri incelenmiştir. Özelde ise iki ülke ilişkilerinde 2000'li yılların başlarından itibaren Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası 2024 yılına dek güncel gelişmeler doğrultusunda ele alınmıştır. Bu çalışmanın amacı, Türk-Yunan ilişkileri bağlamında Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikasını incelemek, analiz etmek ve geleceğe ilişkin projeksiyon tutmaktır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikası ve iki ülke ilişkileri birlikte ele alınarak, en güncel gelişmelere yer verilmiş ve alana katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Doğu Akdeniz günümüzün en güncel konuları arasında yer almaktadır. 2000'li yılların başlarında bu coğrafyada keşfedilen enerji kaynakları sonrasında bölge devletleri arasında deniz yetki alanlarının paylaşımı konusu gündeme gelmiş, çakışan deniz alanları ve enerji kaynaklı kriz sadece bölge ülkeleri ile sınırlı kalmamış, küresel aktörlerin de dahil olduğu bir boyut kazanmıştır. Çalışma, konunun güncel olması ve Türkiye-Yunanistan-GKRY ilişkilerinde yeni bir sorun alanı olarak ortaya çıkması

bakımından önem taşımaktadır. Doğu Akdeniz, üç kıtanın kesişim noktasında bulunduğundan ekonomik, ticari ve kültürel sebeplerle tarihin her döneminde önemli olmuş, son zamanlarda ortaya çıkan enerji kaynaklarının mevcudiyeti bölgeyi bir çekim merkezi, aynı zamanda bir rekabet alanına dönüştürmüştür. Türk-Yunan ilişkileri açısından ise mevcut sorunlara yeni bir alan daha eklenmiştir. Doğu Akdeniz sorunu devam eden bir süreçtir ve bu sürecin nereye evrileceği henüz belirsizdir. Türkiye açısından bakıldığında, Doğu Akdeniz'in önemi dört boyutlu olarak ele alınabilir.

1). Tarihsel bağlar ve kültürel yakınlık; Türkiye'nin bölgeyle ilgili tarihsel bağları, Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu Akdeniz'in tamamında yüzlerce yıl egemen olmasından kaynaklanmaktadır. Tunus'tan itibaren Balkanlara, Levant Havzası'ndan Mısır'a ve Libya'ya dek uzanan bu coğrafya ile Türkiye'nin tarihsel ve kültürel olarak yakınlığı vardır. Bu coğrafya Osmanlı İmparatorluk tarihinin bir parçasıdır. Osmanlı mirası bu bölgede yaşayan Türk soylu azınlıklar bulunmaktadır. Aynı şekilde, Balkanlarda da Türk soylu Müslüman azınlıklar yaşamaktadır. Ortak tarih ve kültürel yakın bağları nedeni ile Türkiye bu coğrafyalara kayıtsız kalamamaktadır.

2). Denizel açıdan önemi; bölgenin en uzun kıyılara sahip olan ülkesi Türkiye'dir. Türkiye'nin Akdeniz'e olan sınırı 1577 km'dir. Egemenlik hakları söz konusu olduğundan karasuları, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge gibi konular önem taşımaktadır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi-Yunanistan ikilisi tarafından Türkiye'nin Antalya Körfezi'ne sıkıştırılarak, mavi vatanının çok büyük bir bölümünün sahiplenilmeye çalışılması, bir başka ifadeyle 2003 yılında Sevilla Üniversitesi'nin hazırladığı haritanın uygulamaya konulmak istenmesi, Türkiye'nin kabul edebileceği bir durum değildir.

Mavi vatan, Türkiye'nin ekonomik çıkarları açısından da önemlidir. Enerji konusunda dışa bağımlı bir ülke olan Türkiye, enerjide dışa bağımlılığı azaltmak için Doğu Akdeniz'de petrol ve gaz arama çalışmaları yapmaktadır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki ana hedeflerinden biri, ekonomik menfaatlerinin ve egemenlik haklarının korunmasıdır. Doğu Akdeniz, hidrokarbon yataklarının varlığı, deniz ticareti, balıkçılık, vb. açılardan Türkiye'nin vazgeçilmezidir. Bunların yanı sıra boru hatları, enerji güvenliği gibi konular da gündeme gelmektedir. Doğu Akdeniz Bölgesi

jeopolitik ve jeostratejik açıdan önemini her dönem korumuştur ve korumaya devam edecektir.

3). Kıbrıs; Sicilya ve Sardunya'dan sonra Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır. Jeostratejik ve jeopolitik açıdan önem taşımaktadır. İleri bir jandarma karakolu veya yaygın kullanılan bir ifadeyle doğal bir uçak gemisi gibidir. Zira Kıbrıs Adası'nı denetimi altında bulunduran Avrupa, Balkanlar, Kafkaslar, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgelerini kontrol eder. Ada Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi olarak ikiye bölünmüş durumdadır. Kıbrıs, coğrafi konumu ve adada bulunan Türk varlığından dolayı Türkiye'nin siyasi gündeminde daima ilk sıralarda yer almıştır. Kıbrıs hem adadaki Türkler hem de Türkiye'nin güvenliği açısından yaşamsal öneme sahiptir.

Yunanistan ve Güney Kıbrıs Avrupa Birliği üyesidir. Mevcut koşullarda Türkiye'nin AB üyesi olması pek mümkün gözükmemektedir. Güney Kıbrıs ve Yunanistan, Avrupa Birliği üyesi olması sebebiyle Kıbrıs'ta Avrupa Birliği Mevzuatını da kullanarak, Kıbrıslı Türkleri azınlık statüsüne getirebilmeyi ümit etmektedir. Bu ikiliye göre çözüm yalnızca kendi ileri sürdükleri koşullar altında gerçekleşebilir. Türkiye açısından, Kıbrıslı Türker'in güvenliğinin sağlanması, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin korunması ve yaşatılması önem taşımaktadır.

Kıbrıs'ta uzun yıllar çözüm için yapılan müzakerelerden olumlu bir sonuç alınamamış, Kuzey Kıbrıs'taki ve Türkiye'deki resmi makamlar Adada artık federal bir yapı konusunda anlaşmanın mümkün olamayacağı görüşünü benimsenmeye, egemen eşitliğe dayalı iki devletli çözüm yolunu savunmaya ve Kuzey Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak tanınması gerektiğini resmen dile getirmeye başlamışlardır.

4). Güvenlik; Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin güvenliğini yakından ilgilendiren öncelikli konuların başında Kıbrıs sorunu gelmektedir. Türkiye; Suriye, Filistin ve Libya'da yaşanan olumsuzluklardan doğrudan, Mısır ve Lübnan'da yaşanan gelişmelerden ise dolaylı yollardan etkilenmektedir. Bölgede bulunan küresel aktörlerin varlığı dikkate değerdir. Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ve Rusya'nın bölgedeki faaliyetleri ve Doğu Akdeniz politikaları, Türkiye'nin güvenliği açısından önem taşımaktadır.

Türkiye'nin Ege'den Akdeniz'e doğru uzanan kıyıları denizden gelebilecek tehditlere açık olduğundan, olası tehditlerin daha denizdeyken önlenmesi bakımından Kıbrıs'ın önemi yadsınamaz. Kıbrıs'ta bulunan Türk askeri varlığı hem adadaki Türklerin korunması hem de Türkiye'nin güvenliği açısından elzemdir. Atatürk'ün 1930'lu yıllarda güney illerinde yapılan bir tatbikat esnasında Kıbrıs için söylediği sözü tarihe düşülmüş bir nottur: *"Efendiler, Kıbrıs düşman elinde bulunduğu sürece bu bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır. Kıbrıs'a dikkat ediniz. Bu ada bizim için çok önemlidir"* demiştir.

Bölge ülkeleri ciddi anlamda silahlanma yarışına girmiş durumdadır. Adada egemen bir devlet olarak, iki üs bölgesine sahip olan İngiltere'nin varlığı dikkate değerdir. Zira İngiltere açısından bu üsler çok önemlidir. Kıbrıs, Batılı devletler için çok önemli bir istihbarat ve harekât merkezidir. İngiltere bu üsleri gerektiğinde ABD'nin kullanımına da açmaktadır. Ortadoğu'ya yapılan çeşitli müdahalelerde bu üsleri ABD ile birlikte kullanmışlardır ve gerektiğinde kullanacaklardır. İngiltere, henüz bir hak iddia etmiş olmasa da önümüzdeki süreçte iki üs bölgesi üzerinde egemenlik hakları bulunduğunu kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge gibi hakları olduğunu ileri sürme olanağı yüksektir.

ABD, uzun süredir Ortadoğu'da etkili olan başat güçtür. Doğu Akdeniz'de pek çok sorunun (Irak, Suriye, Filistin, Mısır gibi) şekillenmesinde politikalar geliştiren ve bu coğrafyaya en fazla müdahil olan devletlerin başında gelmektedir. Onun bu müdahalelerinden doğrudan ya da dolaylı bölgedeki pek çok ülke olumsuz etkilenmiştir/etkilenmeye devam etmektedir. Bölgede ağırlığı olan bir güç olarak Rusya'nın tarihsel hayali sıcak denizlere inmektir. Ortadoğu'da cereyan eden olaylar ve Suriye Savaşı'nın getirdiği fırsatlar ona bu politikasını gerçekleştirme olanağı sağlamıştır. Bölgeye yerleşmiş ve bölgede belirleyici rol oynamaktadır. Rusya, Türkiye'nin Suriye ve Libya ile olan ilişkilerinin şekillenmesinde hesaba katılması gereken aktörlerden biridir.

Avrupa Birliği'nin bölgedeki rolü değerlendirildiğinde; Yunanistan ve Güney Kıbrıs'ın Avrupa Birliği üyesi olması hasebiyle Güney Kıbrıs Rum Yönetimi-Yunanistan ikilisinin yanında yer almakta ve Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de izlediği politikalardan dolayı en sert şekilde eleştirenlerin başında gelmektedir. Güney Kıbrıs

ve Yunanistan, Avrupa Birliği üyesi olmanın verdiği özgüvenle, iki ülke arasındaki sorunları Avrupa Birliği düzlemine taşımaya çalışmakta ve Avrupa Birliği'ni bölgede bir baskı aracı olarak kullanma gayretiyle hareket etmektedir. Tarihsel süreçten günümüze gelinceye dek bu perspektiften bakıldığında iki ülke ilişkileri kimi zaman gerginleşmekte, kimi zaman normalleşmekte ve inişli çıkışlı bir seyir izlemektedir.

Çalışmanın Analitik Yapısı; Türk-Yunan ilişkileri uzun yılların birikimiyle şekillenmiş tarihsel ve ideolojik kökleri olan ve birbirini etkileyen birden çok sorunun iç içe geçtiği karmaşık bir bütündür. Bu sorunlar neden ve sonuçlarıyla birlikte irdelendiğinde aralarında yakın bağlantılar olduğu görülmektedir. Türk-Yunan ilişkilerine Doğu Akdeniz bağlamında bakıldığında, bu coğrafyanın bir parçası olarak uzun yıllardır çözümlenemeyen Kıbrıs sorunu da bu konuya dahil olmakta ve birbirini etkileyen, iç içe geçmiş meseleler olarak güncelliğini korumaktadır.

Kıbrıs Adası'na Britanya'nın yerleşmesi 1878 Berlin Andlaşması ile başlamış, 1914'te adayı ilhak etmesiyle sonuçlanmıştır. Bu durum, 1923 tarihli Lozan Barış Andlaşması'nın 20. maddesinde Türkiye tarafından tanınmıştır. Bir İngiliz kolonisi olan Kıbrıs Adası'nda başlayan hareketlenme 1950'lerden itibaren Rumların Enosis düşüncesi ile ivme kazanmış ve o tarihten bu yana bir türlü çözümlenemeyen Kıbrıs uyuşmazlığı ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin 1950'li yıllara dek Kıbrıs diye bir sorunu bulunmamakta, zira Kıbrıs Misakı Milli sınırları içerisinde yer almamaktaydı.

Adada artan Rum saldırıları sonucunda 1955 yılından itibaren İngiltere, Türkiye'yi de devreye sokarak Yunanistan'a ve Rumlara karşı bir denge kurmaya çalışmış, bu tarihten itibaren Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs uyuşmazlığı gündeme gelmeye başlamıştır. 1950'li yıllardan bu yana süregelen Kıbrıs meselesi, kronikleşmiş bir sorun olup 2004 yılında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında Kıbrıs'ın Kurucu Andlaşmaları ihlal edilerek Avrupa Birliği'ne üye yapılmış ve durum daha da karmaşık bir hale gelmiştir.

2000'li yılların başlarından itibaren Doğu Akdeniz'de zengin hidrokarbon kaynaklarının keşfedilmesi ile deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorunu ortaya çıkmış ve bu durum Kıbrıs uyuşmazlığının denize yayılmasına yol açmıştır. Bugün Doğu Akdeniz'de büyük bir paylaşım mücadelesi yaşanmaktadır. Türkiye-

Yunanistan-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (Türkiye tanımıyor) üçgeni dışında bu mücadeleye diğer bölgesel aktörlerin (İngiltere bölgesel aktör) yanı sıra, bölge dışından ABD, Fransa, Rusya, Çin, NATO ve AB gibi küresel aktörler de dahil olmuş ve mevcut sorunların daha da karmaşık hale gelmesine yol açmıştır.

Tez çalışması beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmada ortaya konan hipotezin çözümlenebilmesi için birinci bölümünde uluslararası deniz hukukuna yer verilmiş, bu bağlamda teorik ve hukuksal çerçeve deniz hukuku üzerinden yapılandırılmıştır. *"Okyanusların Anayasası"* olarak nitelendirilen uluslararası deniz hukuku, eski zamanlardan beri mevcut olan düzenlemelerle oluşturulmuş bir bütündür. Deniz hukukunun tarihsel kökleri antik Yunan'dan Roma'ya, Fenike'den Kartaca'ya, Çin'den, Hindistan'a dek uzanan köklü bir maziye dayandırılmakla birlikte, esasen deniz hukukunun doğduğu yerin Akdeniz olduğu belirtilmektedir. Akdeniz'de Rodos Yasaları olarak bilinen Lex Rhodia olarak ortaya çıkan ilk deniz hukuku çalışmalarının gemicilik sorunlarının ele alınmasıyla Romalılar döneminde başladığı belirtilmektedir. 16. ve 17. yüzyıllarda kapalı denizler (Mare Clausum) ve denizlerin serbestisi (Mare Liberium) görüşlerini savunanlar arasında yaşanan çok önemli tartışmaların Akdeniz'den Adriyatik'e kadar yayılmasıyla devam etmiştir. Hugo Grotius'un tüm uluslar için denizlerin serbestliğini (ticaret, seyrü sefer serbestliği gibi) savunan görüşü ve John Selden' nin kapalı denizleri (devletlerin egemenlik alanlarını genişletmeleri gibi) savunan görüşü ile modern deniz hukukunun temelleri atılmıştır. Süreç içinde devam edegelen kodifikasyon çalışmaları 1958 tarihli Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmesi ve sonraki süreçte 1982 tarihli BMDHS ile günümüzde uygulanan son şeklini almıştır.

Çağlar boyunca denizlerde ve okyanuslarda hakimiyet kurmak, devletlerin egemenliklerini sürdürmeleri bakımından son derece önemli olmuş, denize çıkışı bulunmayan ya da çıkışı bulunsa bile denizlerde hakimiyet kuramayan devletler güçlü devletler arasında yer almamıştır. Güçlü devletler, deniz gücü sayesinde güvenliklerini tam olarak sağlayabilir ve güçlerini koruyabilirler. 16. yüzyılda Kaptan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa'nın *"denizlere hâkim olan cihana hâkim olur"* sözü gibi deniz hakimiyet kuramıyla anılan Alfred Mahan da *"denizlere hâkim olan dünyaya*

hâkim olur" sözüyle deniz gücünün öneminden bahsetmiş, imparatorlukların ya da ticaret merkezlerinin deniz gücünün niteliğine bağlı olarak yükseldiklerini belirtmiştir.

Tüm zamanlarda denizler, ülkeler arasındaki menfaat çatışmaları ve güç rekabetinde en önemli çatışma alanlarından ve dünya tarihini şekillendiren etkenlerden biri olmuştur. İnsanoğlu asırlar boyunca, karalardaki keşiflerin yanı sıra denizleri keşfetmeyi ve denizlerden faydalanmayı amaç edinmiştir. Dünya denizcilik tarihine bakıldığında denizler ve okyanuslar toplumların gelişim süreci içerisinde zenginlik ve refah kaynağı olagelmiştir. Denizler, ulaşım, ticaret ve besin kaynağı olarak daima önemini korumuş, ülke güvenliğinin sağlanmasında/uzaktan savunulmasında kritik bir rol oynamıştır. Denizler tüm bunların yanı sıra enerji kaynakları, kablo ve boru hatları geçişi vb. açıdan da istifade edilen bir ortam oluşturmuştur. Bu bağlamda bakıldığında insanlık tarihi bir anlamda teknolojik ilerlemelerin de tarihidir. Günümüzde teknolojik ilerlemeler, ekolojik çeşitliliğin korunmasında, denizlerden enerji kaynaklarının çıkarılabilir ve kullanılabilir hale gelmesinde önemli bir yere sahiptir. Karalarda ve denizlerde hidrokarbon arama ve sondaj faaliyetleri yirminci yüzyılın başlarından bu yana uluslararası siyasetin en mühim konularından birini oluşturmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türk-Yunan ilişkileri ele alınmış olup, konunun tarihsel arka planı da dikkate alınarak, geçmişten günümüze iki ülke ilişkilerinin dalgalı süreci belirli tarihler arasında kategorilendirilerek incelenmiş ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yunanistan'ın bağımsızlık sürecinin başladığı tarihten itibaren Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna dek (1821-1918'e) olan dönem ile Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki süreçte Türk İstiklâl Harbi ve Lozan Barış Andlaşması'na kadar olan dönem (1918-1923) değerlendirilmiştir. Takip eden süreçte, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren 1923'ten 1928'e dek olan gerilimli yıllar irdelenmiş, savaştan sonra iki ülke ilişkilerinde hasar tespiti, yaraların sarılması ve mevcut sorunların çözümü için mücadele edilen süreç ele alınmıştır.

1928-1940 arası dönemde iki ülke ilişkilerinin normalleşme süreci incelenmiş, söz konusu süreç içerisinde İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle yaşanan gelişmeler ve 1940'tan 1950'ye kadar olan dönem değerlendirilmiştir. Savaş sonrası dönemin ele alındığı altın yıllar olarak nitelendirilen 1950-1955 arası dostluk döneminin ardından 1955-1974 arası dönemde iki ülke ilişkileri Kıbrıs sorununun

gölgesinde yürütülmeye çalışılmıştır. 1974 Kıbrıs Barış Harekatı'nın ardından iyice gerilen iki ülke ilişkileri 1974-1980 arası dönemde Kıbrıs ve Ege sorunlarıyla daha da ağırlaşmıştır. 1980-1990 arasında gerginleşen ilişkiler ve yakınlaşma çabaları, 1990-2000 döneminde ihtiyatlı yakınlaşma süreciyle devam etmiş, 2000-2020 arası dönem ile son tahlilde 2020-2024 yılları arasındaki dönem değerlendirilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü, Kıbrıs Adası'na ayrılmıştır. Kıbrıs'ın coğrafi konumu, stratejik önemi ve tarihçesi incelenmiş, Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına girdiği tarihten (1571-1878) itibaren, İngiliz egemenliğine bırakıldığı süreç ele alınmıştır. Akabinde 1878'den 1974'e kadar yaşanan gelişmeler ile 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilanından günümüze kadar olan süreç değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümde ise Kıbrıs uyuşmazlığının denize yayılmış uzantısı olan Doğu Akdeniz konusuna yer verilmiştir. Doğu Akdeniz, jeopolitik ve jeostratejik açıdan tüm dönemlerde önemini koruyan bir coğrafya olmuştur. Bu bölümde bölge ülkeleri tek tek tanıtılmış, birbirleriyle olan ilişkileri, incelenmiş, beşinci bölümde ise 2000'li yıllardan itibaren Doğu Akdeniz'de hidrokarbon kaynaklarının keşfedilmesi sonrasında Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikasının günümüze kadar olan süreci anlatılmıştır. Son yıllarda bu coğrafya hem bölgesel hem küresel aktörlerin paylaşım mücadelesine konu olan bir alan haline gelmiş ve bu süreçte yaşanan olaylar değerlendirilmiştir.

Çalışmada nitel analiz yöntemi kullanılmış olup gerektiğinde nicel verilerden de istifade edilmiş, birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Analiz düzeyi olarak, öncelikle devlet ile devlet (Türkiye-Yunanistan) arasındaki ilişki incelenmiş, ardından bölgesel alt sistem içinde Doğu Akdeniz'deki bölge ülkelerinin durumu değerlendirilmiş ve Doğu Akdeniz krizine küresel aktörlerin de müdahil olmasıyla konu küresel sistem düzeyinde de ele alınmıştır.

Çalışmanın sınırlılıkları; konunun oldukça geniş, kapsamlı olması tarihsel, hukuksal, uluslararası ilişkiler, teorik, askeri ve aktüel boyutlarının bulunması nedeniyle disiplinler arası farklı konuları ele almayı gerektirmiştir. Çalışma pek çok olayı ve olguyu kapsadığından bunlar arasında sağlıklı bir bağlantı kurulması açısından önem taşımaktadır. Konunun özünden uzaklaşmadan böyle bir durumda analiz yapabilmek, konu bütünlüğünün sağlanması bakımından riskler taşımaktadır.

Bu bağlamda çok boyutlu bir konuyu, tek boyutuyla ele almak meselenin tüm yönleriyle irdelenememesine ve sorunların geleceğine yönelik kestirimlerde bulunulamamasına neden olacağından, geniş bir perspektiften değerlendirmeyi gerektirmektedir. Ayrıca Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmeler güncel konular olduğundan olmuş bitmiş bir olay değildir. Süreç devam ediyor ve bu durumda sürecin nereye evrileceği belirsizdir. Tüm bu etkenler göz önünde bulundurulduğunda analizlerde hata yapılması olasılığı da mümkündür.

Türk-Yunan ilişkilerinin tarihsel arka planı da göz önünde bulundurularak araştırma soruları oluşturulmuştur. Günümüzde Doğu Akdeniz'i stratejik acıdan daha önemli hale getiren sebep nedir? Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorunları ne zaman ortaya çıkmıştır? Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de Antalya Körfezi'ne hapsetmek ve doğal kaynaklarına sahip olmak isteyenler kimlerdir? Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki menfaatleri kimlerle çatışıyor, kimlerle örtüşüyor? Yunanistan'ın Türk kıta sahanlığı üzerinde yayılması ne anlama geliyor? Türkiye ile Yunanistan arasında mevcut olan eski sorunlar çözümlenmeden, Doğu Akdeniz'deki yeni sorunlar çözümlenebilir mi? Şeklinde sorulara cevap aranmıştır. Ayrıca Kıbrıs uyuşmazlığının ilgili tarafları kimlerdir? Kıbrıs Adası'nın stratejik acıdan önemi nedir? Türkiye ve Yunanistan Doğu Akdeniz'de nasıl bir politika izlemektedir? Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi uluslararası hukuku nasıl ihlal etmektedir? Son dönemde Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin silahlanması ne anlama geliyor? Doğu Akdeniz'deki bölge dışı aktörler kimlerdir? Doğu Akdeniz'de yaşanan gerginliğin sıcak çatışmaya dönüşme olasılığı var mıdır? İki ülke menfaatlerinin örtüştüğü, iş birliği alanları mevcut mudur? Gibi sorulara cevap aranmıştır. Tez çalışması bu sorular doğrultusunda sürdürülmüş, kapsamlı bir literatür çalışması yapılmış ve daha sonra ulaşılan bulgular ışığında analiz edilerek çalışma nihayetlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK VE HUKUKSAL ÇERÇEVE

1. DENİZ HUKUKU

1.1. Deniz Hukuku Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Deniz hukuku, uluslararası hukukun en temel konularından biridir. Sahildar ya da sahildar olmayan devletler ile uluslararası kuruluşların deniz alanları üzerindeki ilişkilerini düzenleyen uluslararası hukuk kurallarıdır.[1] *"Okyanusların Anayasası"* olarak da bilinir. Çok eski dönemlerden bu yana, kodifiye edilmiş bir bütün olarak, geçmişi Antik Yunan'dan Roma'ya, Fenikeliler'den, Kartaca'ya, Çin'den Hindistan'a dek köklü bir maziye dayanır.[2] Tarih boyunca denizlerden hem ulaşım hem de canlı ve cansız kaynakların kullanımı amacıyla faydalanılmıştır.[3] Bu özelliğinden dolayı denizler ve okyanuslar tarihin tüm zamanlarında devletler arasında rekabete yol açmış, bazen barışın bazen de savaşın odağı olmuştur. Denizlerdeki faaliyetler bazı kuralların gerekliliğini ortaya koymuştur.[4] Dünyanın dörtte üçü deniz alanlarıyla kaplıdır. Bu nedenledir ki sularla kaplı söz konusu alanların hukuki rejimlerinin belirlenmesi ve bu alanlardaki faaliyetlerin kodifiye edilmesi gereken birtakım kurallar ortaya çıkmıştır. Deniz alanlarında uygulanan hukuki rejim, farklı kullanım alanlarını ve deniz ulaşımındaki seyrüseferleri düzenleyen kuralların tümü deniz hukukunun temellerini oluşturmuştur.

İnsanlık tarihinin denizdeki jeopolitik serüveni ciddi olarak ilk defa Akdeniz'in sularında başlamıştır.[5] İki havzasıyla oldukça hareketli bir coğrafya olan Akdeniz[6]

---

[1]Yusuf Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*, C. 2, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 25.
[2]Emete Gözügüzelli, *Uluslararası Deniz Hukuku,* 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. Ankara, 2020, s. 1.
[3]Malcolm N. Shaw, *Uluslararası Hukuk,* (Çev.) Yücel Acer, İbrahim Kaya, M. Turgut, Demirtepe ve G. Ergin, Şimşek, 1. Baskı, TÜBA Yayını, Ankara, 2018, s. 393.
[4]Emete Gözügüzelli, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s.1.
[5]James Stavridis, *Deniz Gücü. Okyanusların Tarihi ve Jeopolitik Önemi,* (Çev.) Nil Tuna ve Varol Ataman, 1. Baskı, Eplison Yayınevi Ticaret ve Sanayi A.Ş. İstanbul, 2021, s. 165.
[6] Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası,* (Çev.) Mehmet Ali Kılıçbay, C. I, 2. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2019-a, s. 221.

klasik dünyanın başlangıç noktası olmuş,[7] deniz hukukuna kaynaklık etmiştir. Güvenliğin sağlanması ve ticaretin gelişmesi için birtakım düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur.[8] 7. ve 9. yüzyıllar arasında *"Rodos Yasaları"* (Lex Rhodia) ile bu konuda ilk çalışmalar yapılmış, 10. yüzyılda *"Amalfi Kuralları-Tabula Amalfitona"* ve 14. yüzyılda *"Consolato del Mar"* gibi düzenlemelerle devam etmiştir.[9] Orta Çağ'da Avrupa'da ticari malların taşınması ağırlıklı olarak denizyolu ile yapılmıştır.[10] Denizlerde karasuları kavramının, devletlerin bir parçası olduğu görüşü, Batı Avrupa'da bu dönemde şekillenmeye başlamış, karasuları uygulamasının kesin olarak yerleşmesi 13. yüzyılda gerçekleşmiştir.[11]

14. yüzyılın ortalarında İngiltere ile Fransa arasında yaşanan mücadeleler denize yayılmış, iki ülke arasında uzun seneler devam edecek deniz savaşlarının başlangıcı olmuştur. Kuzey ülkeleri arasında (Fransa, İngiltere, İspanya) ticaret ve harp gemileri arasında sıkça yaşanan deniz savaşları gemicilik bilimi ve denizcilikte çok önemli gelişmelerin yolunu açmış, 15. yüzyıldan itibaren coğrafi keşiflerle birlikte dünyada yeni bir döneme girilmiştir. İngiliz sömürge imparatorlukları bu süreçte ortaya çıkmaya başlamış, İngiliz devlet adamları denizde güçlü olmanın ne denli elzem olduğunu daha o dönemlerde anlamaya başlamışlardır.[12] Dünyadaki tüm okyanuslar üzerinde uzun süre egemenlik kurmuş olan Büyük Britanya, donanmanın ne denli önemli olduğunun farkına varmış, dünya su yollarının birbirleriyle yakından bağlantılı olan özelliklerini gerçekten kavramış ve denizleri bir bütün olarak görmüştür.

16. yüzyıla gelindiğinde ticaretin kavşak noktası Doğu Akdeniz'dir. Osmanlılar, Portekizliler, İspanyollar, Venedikliler, Saint Jean Şövalyeleri, Memlûkler bu devletlere ait donanmaların savaş gemileri, ticaret gemileri ve korsanlar

---

[7]Norman Davies, *Avrupa Tarihi: Doğu'dan Batı'ya, Buz Çağından Soğuk Savaş'a, Urallar'dan Cebelitarık'a Avrupa'nın Panoraması,* (Çev. Ed.) Mehmet Ali Kılıçbay ve M. H. Naci Alkan, (Çev.) Burcu Çığman, Elif Topçugil, Kudret Emiroğlu ve Suat Kaya, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2011, s. 77.

[8] Simon Garfield, *Harita Üzerinde: Kâşifler, Dâhi, Haritacılar ve Hiç Var Olmamış Dağlar,* (Çev.) Barış Emre Alkım, Domingo Yayıncılık Ticaret Sanayi Ltd. Şti. İstanbul, 2020, s. 97.

[9] Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk,* 20. Baskı, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2021, s. 267.

[10] Cem Gürdeniz, *Mavi Uygarlık Türkiye Denizcileşmelidir,* 2. Baskı, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 26.

[11] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 267.

[12] Erol Mütercimler, *Coğrafi Keşifler: Soykırım, Sömürgecilik, Kölecilik, Emperyalizm, Kapitalizm*, 2. Baskı, Alfa Yayınevi, İstanbul, 2022-a, s. 369.

ile denizlerin oldukça hareketli olduğu bir dönemdir.[13] Devletler arasında kıyasıya rekabet her zaman var olmuş, Akdeniz'de güçlü olan devletlerin sesi her daim daha fazla yükselmiş ve[14] denizlere bağımlılığın açıkça kendini göstermeye başladığı bir süreç yaşanmıştır.[15] Dünya üzerinde üretim seviyesinin artması, üretim için gereken malzemelerin temin edilmesi ve meydana getirilen ürünlerin tüketiciyle buluşturulması, deniz taşımacılığının önemini arttırmıştır. İnsanlık tarihi boyunca deniz yollarına hâkim olabilen topluluklar gelişmiş ve refah seviyelerini yükseltmişlerdir.

17. yüzyılın ortalarında savaş dönemlerinde, kıyı ticaretinde aksamalar yaşanmış, Hollanda ile savaş esnasında kuzeyle güney arasında nakliyat durma noktasına gelmiştir. Ticaretin sürmesi ancak İngiliz savaş gemilerinin devreye girmesiyle, kıyı şeridi boyunca konvoylar halinde sıralanmış ticaret gemilerine refakat etmesiyle devam edebilmiştir.[16] Bu durum, deniz kuvvetlerinin ve coğrafyanın en üst seviyede kullanılmasının yalnızca güvenlik konuları ve askeri konularla ilgili olmadığını, aynı zamanda ekonomik ve politik çıkarlarla da ilgili olduğunu göstermiştir.[17]

16. ve 17. yüzyıllarda kapalı denizlere *"Mare Clausum"* deniyordu. Kapalı görüşten yana olanlar ile denizlerin özgürlüğünü, yani *"Mare Liberium"u* savunanlar arasında Adriyatik'ten Doğu Akdeniz'e dek ciddi bir tartışma başlamıştır. Hollandalı Hugo Grotius ile İngiliz John Selden arasında 1600'lerin başlarında ciddi anlamda bir deniz hukuku savaşı yaşanmıştır. Denizlerin kullanımı hususunda tartışma başlatanlar, meseleyi *"özgürlükler ve sınırlılıklar"* bağlamında ele almışlardır.[18]

---

[13]Ertan Özyiğit ve Halil Özsaraç, *Barbaroslar: Akdeniz'in Anlatılmamış Hikayesi,* 1. Baskı, Wızart Edutaintment: On Sekiz Saniye Yapım Yayın Reklam ve Danışmanlık Halkla İlişkiler Tic. A.Ş. İstanbul, 2021, s.141-142.

[14]Andrew Maar, *Büyük Dünya Tarihi,* (BBC Belgeseli), (Çev.) Çağla Irmak Ece, Yakamoz Kitap, İstanbul, 2013, s.153.

[15]Ksenophon, *Hellenika: Yunan Tarihi,* (Çev.) Okan Demir, 1. Baskı, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 349.

[16]Prasannan Parthasarathi, *Avrupa Zenginleşirken Asya Neden Yoksul Kaldı: Küresel Ekonomik Ayrışma 1600-1850,* (Çev.) Öktem Kalaycıoğlu, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 184.

[17] Ulvi Keser ve Asporça Keser, *Strateji, Espiyonaj, İntelijans ve Çatışma Kaynayan Kazan Akdeniz ve Kıbrıs,* 1. Baskı, Hiper Yayın, İstanbul, 2020, s. 90.

[18] Emete Gözügüzelli, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 4-5.

Grotius, Mare Liberium (Açık Denizler/1609) adlı eserinde denizlerin özgürlüğünü savunmuş,[19] bütün ulusların gemilerinin denizlerde serbestçe dolaşma özgürlüğü olduğunu ve bunun engellenemeyeceğini belirtmiştir. Selden ise Mare Clausum (Kapalı Denizler/1635) adlı eserinde, Grotius'un tüm iddialarına cevap vermek istemiş,[20] devletlerin egemen oldukları yerlerde deniz alanlarını genişletmeye hakları olduğunu, sahildar devletlerin yetkisinde bulunan deniz ve okyanus alanlarında öteki devletlerin denizcilik faaliyetleri yapamayacağını belirtmiştir. Denizlerin paylaşımı hakkında fikirler tartışması asırlar boyu kitaplar üzerinden sürüp gitmiştir.[21]

Ticaret tüm dönemlerde yaygın olmuş, her toplum kendilerinin sahip olmadığı malları diğer toplumlardan temin etme yoluna gitmiştir.[22] 18. yüzyılda dünyanın her tarafında iş yapan tüccarlar ve okyanus ekonomisi uluslararası ticaret toplumunu ortaya çıkarmış,[23] ekonomik ilişkilerin yanı sıra, geniş kapsamlı meseleler konusundaki uyuşmazlıklar giderek hararetlenmeye başlamıştır.[24] Her türlü faaliyet, içinde bulunulan ortamda zorluklarla karşılaşılmakta; ancak bu zorlukların bir uyum noktası bulunmaktaydı.[25] Bu yüzyılda Grotius'un savunduğu *"karasuları boyunca denizlerin özgürlüğü"* görüşü galip gelmiş,[26] bu görüş ile deniz hukukunun temellerinin atılma süreci başlamış ve bundan sonraki üç yüz yılda deniz hukukunun oluşturulması devam etmiştir.[27] Netice itibariyle deniz alanları üzerindeki ortak menfaatler ve ortak faaliyet alanlarının farkına varılmış, uluslararası konferanslar vasıtasıyla deniz hukukunun yasal bir rejimle düzenlenmesinin kaçınılmaz olduğu anlaşılmıştır.

---

[19] Temel İskit, *Diplomasi: Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulamaları,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 25.

[20] Seha L. Meray, "Açık Denizlerin Serbestliği Prensibinin Gelişmesi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2, 1955, s. 91, ss. 76-100. *https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/37838*, (03.04.2022).

[21] Emete Gözügüzelli, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku*, s. 5-6.

[22] Robert Gilpin, *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politiği,* 4. Baskı, Kripto Basın Yayın Ltd. Şti. Ankara, 2016, s. 214.

[23] J. M. Roberts, *Dünya Tarihi: 18. Yüzyıl ve Sonrası*, C. 2. (Çev.) İdem Erman ve Tansu Akgün, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2013, s. 560.

[24] Samuel P. Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması,* (Çev.) Mehmet Turhan ve Y. Z. Cem Soydemir, 12. Baskı, Okuyan Us Yayını, İstanbul, 2014, s. 328.

[25] Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, C. 2, (Çev.) Mehmet Ali Kılıçbay, 2. Baskı, Doğu Batı Yayınları, 2019-b, s. 53.

[26] Emete Gözügüzelli, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 4-5.

[27] Jacques Attali, *Denizin Tarihi*, (Çev.) Berna Günen, Kırmızı Kedi Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2018, 91.

Denizler önceleri, ulus devletlerin egemenliklerine tabi olarak görülmüş, bilhassa 17. yüzyılda Portekizliler, geniş açık deniz alanlarını kendi ülkelerine dahil ettiklerini ilan etmişlerdir.[28] Portekiz, yeryüzünde denizler vasıtasıyla hâkimiyet kurma stratejisini başlatan ilk ülkedir.[29] Ardından İspanya ve takip eden dönemde Hollanda, Fransa, İngiltere (Birleşik Krallık), gibi devletler büyük güç olarak dünya siyasi sahnesinde yer almışlardır.[30] 18. ve 19. yüzyıllarda İngiltere üstün bir donanma gücüne sahipti.[31] 20. yüzyıl başlarında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) bir dünya gücü olarak ortaya çıkmış,[32] bu dönemde İngiltere, Almanya, Fransa, Japonya ve Sovyetler Birliği (SSCB) de okyanuslara ve hatta okyanus ötesine kuvvet gönderebilmiştir. Bundan sonra modern dünyada mevcut düzeni dengeleyen deniz gücü olmuştur.[33]

Bir ülkenin deniz gücünün gelişmesi, çeşitli faaliyetler sonucu oluşturulan denizcilikle alakalı bütün değerlerin toplamıyla ortaya çıkar. Bunların içinde özel sektöre veya devlete kazanç sağlayan faaliyet sahaları da yer alır. Ayrıca devlet bütçesinden sağlanan kaynaklar ile denizcilik gücü içerisinde üretilen çeşitli değerler, bütçeye fazlasıyla gelir olarak döner ve farklı faaliyet sahaları oluşturur. Bu farklı sahalar içerisinde bir sıralama yapıldığında donanmalar en başta gelmektedir. Donanma, bir devletin gücünü dış dünyaya yansıtan en mühim göstergelerden biridir. Denizlerin askeri amaçlı kullanımı deniz gücünün/donanmanın ön plana çıkmasını gerektirmiş, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları denizlerin askeri amaçla kullanılmasının ne denli önemli olduğunu ortaya çıkarmıştır. Almanya'nın Atlantik Okyanusu'nda denizaltı savaşlarıyla İngiltere'ye karşı uygulamış olduğu abluka, İngiltere'yi ve müttefiki Amerika Birleşik Devletleri'ni oldukça zorlamıştır. Bunun örneklerini çoğaltmak mümkündür. Soğuk Savaş döneminde; Vietnam Savaşı, Kore Savaşı, Pakistan ve Hindistan arasında yaşanan savaş, Falkland Savaşı İran-Irak

[28] Malcolm N. Shaw, *a.g.e.,* s. 393.
[29]Adil Tuğcu, "Büyük Denizci Talihsiz Kâşif Macellan-2 Portekiz Efsaneyi Yeniyor", *Deniz Mecmuası,* Sayı: 16, İstanbul, 2019, s. 117.
[30] Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, (16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar),* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 2001, s. 14.
[31] John, A. Adams, If Mahan Ran The Great Pacific War: An Analisis of World War II Naval Strategy, Indiana University Press, Bloomington-Indianapolis, 2008, s. 363.
[32] Joseph S. Nye, *Yumuşak Güç,* (Çev.) Rayhan İnan-Aydın, BB101 Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2020, s. 66.
[33] Cem Gürdeniz, *Mavi Vatan Yazıları,* Kırmızı Kedi Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2017, s. 109.

Savaşı, 1991'de yaşanan Körfez Savaşı gibi savaşlar deniz savaşlarının yeniden dünya gündemine gelmesine yol açmıştır.

Karasularının ardından devletlerin denizlerde bazı yetkilere sahip olması bitişik bölge kavramıyla gerçekleşmiştir. Bitişik bölge, karasularının bittiği yerden itibaren başlamakta ve belli bir sınıra dek sahildar devlete bir takım kontrol yetkileri tanımaktadır. Söz konusu uygulama ilk kez 18. yüzyılda İngiltere'nin Hovering Acts'ı[34] ilan etmesiyle ortaya çıkmıştır.[35] 19. yüzyılda yabancı ülkeler arasında deniz ticareti hızla yükselmiş ve deniz trafiği hız kazanmıştır.[36] Bu yüzyılda kömür gücüyle çalışan buharlı gemilerden, demir yollarında kullanılan buharlı trenlere dek, diğer alanlarda da buhar gücünün kullanımı yaygınlaşmıştır.[37] Okyanus gemiciliğinde yaşanan gelişmeler ve çelikten yapılmış tekneler yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.[38] 20. yüzyıl sürekli değişimin ve aralıklı olarak da çatışmaların yaşandığı bir yüzyıldır.[39] Petrol ve nükleer enerji gücü ile çalışan donanma gemileri, bunların sayılarında ve tonajlarında yaşanan artış, denizaltılar, teknolojik gelişmeler global deniz ticaret hacmini arttırmış ve deniz trafiğini hareketlendirmiştir.[40] Denizler sadece ticari malların taşındığı alanlar değildir; aynı zamanda savaş malzemelerinin de taşındığı alanlardır.[41] Ulusal güvenlik, hiç şüphesiz ki ciddi bir konudur.[42] Her iki

---

[34] Hovering Acts (Gezinme Yasası): Bitişik bölge uygulamasının ilk örneğidir. Hovering Acts,1736'da İngiltere'de yapılan bir düzenlemedir. Avrupa'da gıda ürünleri kaçakçılığı nedeniyle oluşturulmuş yasalardır, 18. ve 19. yüzyıllarda uygulanmıştır. İngiltere'de ortaya çıkan ve geliştirilen bu kavram, esasen bir sahildar devletin *"gemiler üzerindeki cezai yargı yetkisi için geçerlidir. Gemiler, ülke hudutları dışındayken bu gemilerdeki kişiler için geçerli olan bir yasadır."* Hovering Acts, bir sahildar devletin öngörülen sınırlar kapsamında yabancı veya yerli gemilerin dolaşımının sınırlandırılması ve yasaklanmasını sağlayan bir uygulamadır. Emete Gözügüzelli, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 7-8.

[35] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 267.

[36] Liu Yingsheng, *Tarihi Deniz İpek Yolu Denizlerden Yayılan Kültür,* (Çev.) Aziz Erkan, 1. Baskı, Canut Yayınevi, İstanbul, 2021, s. 1.

[37] Merry E. Wiesner- Hanks, *Kısa Dünya Tarihi,* (Çev.) Serpil Çağlayan, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 325.

[38] William H. Mcneilli, *Dünya Tarihi,* (Çev.) Alâeddin Şenel, 15. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2013, s. 591.

[39] Antony Best, M. J. Hanhimaki, Joseph A. Maiolo ve Kirsten E. Schulze *Uluslararası Siyasi Tarih, 20. Yüzyıl,* (Çev.) Taciser Ulaş Belge, Yayın Odası Yayını, İstanbul, 2008, s. 460.

[40] Paul R. Viotti ve Mark V. Kauppi, *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti,* (Çev.) Ayşe Özbay Erozan, 5. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. Ankara, 2014, s. 103.

[41] N. L. Rangarajan *Kautilya: Arthaşastra,* (Çev.) Utku Umut Bulsun, 1. Baskı, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2018, s. 181.

[42] Brain C. Schmidh, "Ulusal Güvenliğin Önceliği", *Dış Politika: Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar,* (Ed.) Steve Smith, Amelia Hadfield ve Tim Dunne, (Çev.) Nasuh Uslu, 2. Baskı, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 201.

Dünya Savaşı'nda da sanayileşmiş devletlerin silahlı kuvvetleri karşı karşıya gelirken, savaşlar çok daha yakıcı hale gelmiş[43] ulusların gerilemesinde ya da ilerlemesinde en temel etken deniz gücü olmuştur. Savaş gemilerinin hızla geliştiği bir dönemin kapıları aralanmış,[44] iki büyük savaşta savaşan taraflar, çatışmaları ve savaşların şiddetini muharebe alanları olarak denizlere yaymış, deniz savaşları büyük değişimlere uğrayarak, kökten değişmiştir.[45] Bu durum sahildar devletlerin tehdit algılamalarını daha kapsamlı hale getirmiş, bambaşka bir boyuta taşımıştır.[46]

Devletler denizi kullanmak, onun nimetlerinden yararlanmak için deniz gücüne önem vermiş, savunma/güvenlik ihtiyacı da coğrafyanın getirdiği koşullardan kaynaklanmış, bu durum deniz gücünün geliştirilmesinde etkili olmuştur. İçinde bulunulan coğrafya, bazen de Türkiye-Yunanistan örneğinde olduğu gibi yakınlıktan kaynaklı sebeplerle hasımlıklar ortaya çıkarabilir. Böylesi bir yakınlık ülkelerin deniz güçlerinin geliştirilmesinde etkili olmaktadır. Ada devletlerinin ülke bütünlüğünü koruyabilmeleri ise adalar arasındaki her çeşit ulaşım ve iletişim hatlarının açık tutulmasıyla mümkün olabilir.

Bilim ve teknolojinin tarihte benzeri görülmemiş ilerlemeler kaydetmesi insanoğlunun refahını yükseltmiş, teknolojik evrim geleneksel sınırlılıkların aşılmasını sağlamıştır.[47] İlk başlarda deniz altında telgraf bağlantı kablolarından yararlanılırken, bugün bilişim ağlarının entegrasyonunu sağlayan fiber optik kıtalararası devasa kablo ağları, denizlerden doğalgaz, petrol, kıymetli madenler ve minerallerden yararlanmanın yanı sıra enerji nakil boru hatları gibi çeşitli amaçlar için kullanım, denizlerin önemini daha da arttırmıştır.[48] Denizlerde denetimin sağlanması ve devletlerin denetleme yetkisinin yapılageliş kuralı halini gelmesi ancak 20. yüzyılda

---

[43] Christon I. Archer, John R. Ferris, Holger H. Herwig ve Timothy E. Travers, *Dünya Savaş Tarihi,* (Çev.) Cem Demirkan, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020, s. 599.
[44] Özer Öner, Yavuz ve Midilli Osmanlı'nın Son Savaşı, 1. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 16-19.
[45] Server Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası 20. Yüzyıl: Yeni Bir Dünyanın Arayışında,* 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 233.
[46] Mesut H. Caşın, *Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları,* 1. Baskı, Yeditepe Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2019, s. 637-638.
[47]Henry Kissinger, *Dünya Düzeni: New York Times Bestseller,* (Çev.) Sinem Sultan Gül, Boyner Yayınları, İstanbul, 2016, s. 360.
[48] Mesut H. Caşın, *a.g.e., Uluslararası Hukukun Temel Esasları,* s. 637-638.

gerçekleşebilmiştir.[49] Kıyı devletlerinin denizlerde bazı egemenlik hakları olduğu iddiaları çeşitli şekillerde sürüp gitmiş, kıta sahanlığıyla ilgili ilk sözleşme 1942'de Venezuela ile İngiltere arasında yapılmıştır. Bu andlaşma uluslararası niteliğe sahip ilk belge[50] olarak anılmaktadır.[51] Büyük güçler tarihsel bakımdan ekonomik büyüme ve teknolojik gelişmenin temel belirleyicisi olmuş,[52] teknoloji alanındaki gelişmeler ve yeni buluşlar devletlerin davranışlarını şekillendirmeye devam etmiştir.[53]

Amerika, kıtasal bir devlet olarak[54] kıta sahanlığı kavramının hukuksal bakımdan ilk kez ortaya çıktığı yerdir. Bu kavram, 28 Eylül 1945'te Amerikan Başkanı Harry S. Truman'ın yayınladığı bir bildiri ile ileri sürülmüş, Amerika Birleşik Devletleri kıta sahanlığı kapsamında bulunan denizaltındaki ve üzerindeki kaynakların işletilmesi hakkının kendi ülkesine ait olduğunu belirtmiştir. Buradaki amaç esasen, teknolojik ilerlemeler sayesinde deniz tabanındaki petrolün çıkarılmasının mümkün olması ve bunun sahiplenilmesidir. Öteki ülkelerden de buna itiraz gelmeyince, bir süre sonra benzer şekilde onlar da kendi kıta sahanlığını ilan etme yoluna gitmiş ve bu şekilde uygulama kabul görmeye başlamıştır.[55] İkinci Dünya Savaşı'nın ardından barışın korunması ve güvenliğin sağlanması amacıyla Birleşmiş Milletler Teşkilatı (BM) kurulmuş, uluslararası deniz hukukunun düzenlenmesi için BM Uluslararası Hukuk Komisyonu 1956 yılında çalışmalara başlamış (24 Şubat 1958 -27 Nisan 1958) Cenevre'de 1. Deniz Hukuku Konferansı toplanmıştır. Bu konferans sona erdiğinde özünde dört anlaşma bulunan ve bir ihtiyari protokolden oluşan sözleşmeler imzalanmıştır.[56]

---

[49] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 267.
[50] Paria Körfezi bir İngiliz sömürgesi olan Trinitad ile Venezuela arasında yer almaktadır. Genişliği 70 metre, uzunluğu 30 mil ve derinliği 200 metreden daha az kıta sahanlığına sahip olan bir körfezdir. Bölgenin bir petrol sahası olduğu konusunda yürütülen tahminler, iki ülkenin Paria Körfezi'ni bölüşmelerine yol açmış ve kıta sahanlığının işletilmesi Venezuela ve İngiltere arasında paylaşılmıştır. Emete Gözügüzelli, *a.g.e.,* 2020, s. 487.
[51] Deniz Ü. Arıboğan, Gülden Ayman ve Beril Dedeoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü,* (Der.) Sönmezoğlu, Faruk, 5. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2017, s. 349.
[52] David N. Balaam ve Bradford Dillman, *Uluslararası Ekonomi Politiğe Giriş,* Adres Yayınları, (Çev.) Nasuh Uslu, 3. Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2020, s. 307.
[53] Daniel Yergin, *Petrol: Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü,* (Çev.) Kamuran Tuncay, 8. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2003, s. 728.
[54] Henry Kissinger, *Diplomasi,* (Çev.) İbrahim, H. Kurt, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1998, s. 768.
[55]Cihat Yaycı, *Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı,* 5. Baskı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınevi, İstanbul, 2019-a, s. 6.
[56] Mesut H. Caşın, *a.g.e., Uluslararası Hukukun Temel Esasları,* s. 644.

Yukarıda sözü edilen sözleşmeler şöyledir:

1). Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi,

2). Açık Deniz Sözleşmesi,

3). Kıta Sahanlığı Sözleşmesi,

4). Açık Denizlerde Balıkçılık ve Canlı Kaynakların Korunmasına İlişkin Sözleşmesi ile ayrıca Uyuşmazlıkların Zorunlu Çözümüne İlişkin İhtiyari Protokol'den meydana gelmiştir.[57]

Yukarıdaki sözleşmelerin yapılmasının ardından çok geçmeden yapılan çalışmaların yeniden düzenlenmesine ihtiyaç duyulmuş ve 26 Nisan 1960 tarihinde II. Deniz Hukuku Konferansı gerçekleştirilmiştir.[58] Bu tür geniş katılımlı konferanslar anlaşma sağlanması kolay olmayan, zorluklar içeren toplantılardır.[59] Bu konferanstan bir sonuç alınamamış ve konferans dağılmıştır. 1973'te BM, Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı çalışmaları başlamış, münhasır ekonomik bölge kavramı gündeme gelmiştir.[60] Münhasır ekonomik bölge, Latin Amerika devletlerinin bir kısmı için 1945 sonrasında 200 milden oluşan miras denizi (patrimonial sea) ve 1960'lardan itibaren gündem konusu olan balıkçılık bölgesi (fishery zone) kavramlarının tesiri ile ortaya atılmıştır. Münhasır ekonomik bölge ilk başta az gelişmiş ülkelerin gelişmesine imkân tanımak maksadıyla ortaya çıkmış olsa da süreç içinde diğer ülkeler tarafından da kabul görmeye başlamıştır. Nihayetinde bugün çok sayıda ülke 200 mil genişliği olan, münhasır ekonomik bölge ya da balıkçılık bölgesi uygulamasına sahiptir. Uluslararası

[57] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 267.
[58] Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar,* 3. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1998, s. 347.
[59] Joseph S. Nye ve David A. Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak: Kurama ve Tarihe Giriş,* (Çev.) Renan Akman, 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013, s. 266.
[60] Aslan Gündüz, *a.g.e.,* s. 347.

Adalet Divanı kararlarında da münhasır ekonomik bölge kavramı örf adet[61] hukuku olarak kabul edilmiştir.[62]

Uzun süren çalışmalar sonrasında 10 Aralık 1982'de BM Deniz Hukuku Sözleşmesi/BMDHS (UN Convention on the Law of the Sea-UNCLOS) imzalanmış, okyanusların kullanımıyla ilgili düzenlemeler yapılmıştır.[63] Yeni bir kavram olan münhasır ekonomik bölge kavramı bu sözleşme ile kabul edilmiştir.[64] Sözleşme'nin yürürlüğe girebilmesi için en az 60 ülkenin onaylaması[65] ve üzerinden bir yıl geçtikten sonra yürürlüğe girmesi öngörülmüştür. Sözleşme 16 Kasım 1994'te yürürlüğe girmiş, fakat başta Amerika olmak üzere bazı devletler Sözleşmenin XI. Bölümünde yer alan uluslararası deniz yatağını düzenleyen kısmına yönelik eleştiriler getirmiştir. Bunun üzerine bahse konu olan bölümle ilgili olarak anlaşma sağlanmış, yeni bir düzenleme yapılmış ve bu anlaşma 28 Temmuz 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir.[66]

Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Sözleşmeye taraf olan devletlerdendir. Günümüzde bu sözleşmeyi Avrupa Birliği üyesi ülkeler ve 168 devlet onaylamıştır.[67] Türkiye, 1958 Sözleşmesi'ne de 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne de taraf olmamıştır.[68] Ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri, İsrail ve

---

[61]Örf Adet Hukuku: Uluslararası hukukta kişilerin, hukuken yapmak mecburiyetinde olduklarını hissettikleri davranış ya da eylemler olarak nitelendirilir. Örf adet kuralları uluslararası camiada nezaket ya da dostluk gereği yapılan eylemlerden farklıdır. Mesela, açık denizdeyken bir geminin farklı bir devlet bayrağı taşıyan bir gemiyi selamlayarak geçmesi, uluslararası bir nezaket örneğidir. Bu durum bir örf adet kuralı değildir. Örf adet kuralı olarak nitelendirilebilmesi için mühim olan konu, uluslararası hukuk kişilerinin söz konusu kuralların ihlâli halinde hukuki neticeleri olacağı konusunda bir kanaatin bulunmasıdır. Örf adet kurallarını uluslararası hukuk kişilerinin yaptıkları diğer eylemlerden ayıran başlıca öğe, örf adet kuralı olarak kabul görmesi için iki unsurun varlığı gereklidir. Bu unsurlardan biri, maddi unsur olarak nitelendirilen devlet uygulamalarıdır. Diğeri ise manevi unsurdur. Burada söz konusu olan devletlerin bu tür bir kuralın var olduğu ve bu kurala uyulmadığı zaman bazı yaptırımlarla karşı karşıya kalacaklarına olan inançlarıdır. Yusuf Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*, C. 1, Seçkin Yayıncılık, 5. Baskı, Ankara, 2019-b, s. 66.

[62] Gökçe Ç. Ceyhun ve Ersel Z. Oral, "Türkiye'nin Deniz Alanlarındaki Sınır Anlaşmaları ve Güncel Durum", *Uluslararası Deniz Hukuku'nda Kıyı Devletinin Gemilere El Koyma Yetkisinin Sınırları Sempozyumu,* (Ed.) Ersan Başar, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2011, s. 10.

[63] Joshhua S. Goldstein ve Jon C. Pevehouse, *Uluslararası İlişkiler,* (Çev.) Haluk Özdemir, 2. Baskı, BB101 Yayını, Ankara, 2017, s. 509.

[64] Aslan Gündüz, *a.g.e.,* s. 347.

[65] *"Devletler arasındaki anlaşmalar onaylama ile bağlayıcılık kazanır. Anlaşmaların onaylanması, devleti yüküm (taahhüt) altına koymaya yetkili devlet organlarının anlaşmayı uygun bulmaları ve resmen kabul etmeleridir."* Rıdvan Karluk, *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar,* Turhan Kitabevi, 4. Baskı, Ankara, 1998, s. 15.

[66] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 269.

[67]Melda Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları,* 15. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul, 2021, s. 341.

[68] Emete Gözügüzelli, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 291.

Venezuela da sözleşmeye taraf değildir.[69] Sözleşmenin kabul edilmesi ile devletler arasındaki uyuşmazlıkların yargı yoluyla çözümleneceği belirtilmiş daha kapsamlı bir deniz hukuku çerçevesi çizilmiştir.[70] Sözleşmeyle kabul edilen yeni kavram ve uygulamalar şöyledir:

1). Uluslararası Deniz Yatağı,
2). Münhasır Ekonomik Bölge (MEB),
3). Arkeolojik Bitişik Bölge,
4). Takımada Devleti,
5). Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi,
6). Uluslararası Deniz Yatağı Örgütü[71]

Türkiye'nin 1982 BMDH Sözleşmesi'ne taraf olmamasının nedeni, Türkiye ile Yunanistan arasında Ege Denizi'ndeki mevcut deniz yetki sahalarını belirlemede Yunanistan'ın (BMDHS'ndeki Mad. 121/2) bütün adalara karasuları, bitişik bölge, kıta sahanlığı ve MEB gibi yetki alanları tanımak istemesinden kaynaklanmaktadır. Zira Yunanistan vb. ülkeler Sözleşmeyi yorumlama ve uygulama konusunda farklı tutumlara sahiptir. Bir başka deyişle deniz sınırlandırması kısmında belirtildiği gibi adalar, Sözleşmede hak tanınmış olsa bile içinde yer aldıkları coğrafyaya ve söz konusu adanın konumlandığı yere göre çevresinde diğer unsurların mevcudiyetiyle bir bütünlük içerisinde değerlendirilebilir. Fakat Yunanistan, adaların tümüne tam etki verilir görüşüyle hem içtihat hukuku hem de diğer devlet uygulamalarını görmezden gelmekte ve yok saymaktadır. Bir başka husus da Sözleşmeye taraf olunması durumunda zorunlu yargı sürecinin açıklığıdır (Sözleşmeye taraf devletler XV. Bölüm 1. ve 2. Kısımlardan sorumludur). Uyuşmazlık hallerinde devletler uyuşmazlıklarını diplomatik yollarla yargıya başvurmadan önce çözmeye çalışmalıdırlar. Ayrıca 2. Kısımda sınırlandırmada seyrüsefer serbestliği, askeri faaliyetler, uçuş veya deniz çevresinin korunması gibi durumlarda balıkçılık ya da bilimsel faaliyetler gibi hususlarda Sözleşmeye göre zorunlu yargı yollarından birinin seçilmesi

[69] Yusuf Aksar, *a.g.e., Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk,* C. 2, s. 27.
[70] İlhan Sağsen ve Ali Berkul, "Uluslararası Deniz Hukuku Konferansları Çerçevesinde Türkiye'nin Hukuki Görüşleri: Doğu Akdeniz Örneği", *Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (KAÜİİBFD),* Cilt: 12, Sayı: 24, 2021, s. 1141.
[71] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 269.

gerekmektedir. Seçilen söz konusu yargı mekanizmalarının sonuçları tamamen bağlayıcıdır. Türkiye, ulusal menfaatleriyle bağdaşmayan bu iki konu nedeniyle Sözleşmeye taraf olmadan mevcut haklarını koruma ve ilerletme yolunu seçmiştir.[72] Türkiye teamül (örf adet/gelenek görenek) hukukundan faydalanmaktadır.

1.2. Uluslararası Hukukta Deniz Alanları

Barbaros Hayrettin Paşa'nın, *"Denizlere hâkim olan cihana hâkim olur"* ifadesinde olduğu gibi, dünyada küresel bir güç olmanın gereği denizler üzerinde hâkimiyet sağlanmasına bağlıdır. Denizlerle kast edilen, dünyanın ¾'ünü meydana getiren su kütlelerinden oluşan tüm dünyadaki denizlerdir. Burada vurgulanmak istenen, hâkimiyet ile egemenliğin aynı anlamlara gelmediğidir. Hâkimiyet uluslararası hukukun izin verdiği ölçüde denizlerde faaliyette bulunabilme gücüne sahip olmaktır.[73]

Egemenlik ise devleti oluşturan unsurlardan biridir. Egemenlik; *"mutlak ve sınırsız güç ilkesi, iç ve dış işlerinde daha yüksek bir otoritenin olmamasıdır."*[74] Devletin iç egemenliği üstün bir otoriteye sahip olmasıdır.[75] Dış egemenliği ise bağımsız olmasıdır.[76] Devlet, ülkesinde bulunan tüm kişiler ve şeyler (o devletin ülkesinde kayıtlı bulunan hava ve deniz araçları ile bu araçların personelini de kapsar) üzerinde tek başına kurallar koyma (yasa yapma), bunların uygulanması (yürütme ve yargı) konularında yetki sahibi olmasıdır. Buna, *"yetkinin ülkeselliği ve münhasırlığı ilkesi"* denir.[77] Bunlara farklı biçimlerde tesir etmesi ise güç ile alakalıdır. Devlet egemenliği, devletlerin eşitliği ve iç işlerine karışmama gibi ana ilkeleri yansıtır.[78]

---

[72] Emete Gözügüzelli, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 81-82.
[73] Hakan Karan ve Berilşah Kocabıyık, "Neresi ve Neden Mavi Vatan", *Doğu Akdeniz Sempozyumu: Doğu Akdeniz Sorunlarına Hukuki ve Siyasi Yaklaşım ile Türkiye Büyük Millet Meclisinin Çözümdeki Muhtemel Rolü,* TBMM Yayını, Ankara, 2021, s. 3.
[74] Andrew Heywood, *Küresel Siyaset,* (Çev.) Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir, Adres Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2013, s. 151.
[75] John Baylis, Steve Smith ve Patrica Owens, *Küreselleşen Dünya Siyaseti Uluslararası İlişkilere Giriş,* (Çev.) Hasan Basri Yalçın, Hüseyin Alptekin, Volkan Uzundağ, Mehmet S. Akgönül ve Erhan Baltacı, Küre Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2021, s. 828.
[76] Münci Kapani, Politika Bilimine Giriş, 19. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007, s. 61.
[77] Galip E. Şimşek, "Uluslararası Hukukta Devletin Yetkisi", *Uluslararası Hukuk,* C. 2, (Ed.) Ayşe Nur Tütüncü ve Elif Uzun, 1. Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2013, s. 3.
[78] Malcolm N. Shaw, *Uluslararası Hukuk,* (Çev.) Yücel Acer, İbrahim Kaya, M. Turgut, Demirtepe ve G. Ergin, Şimşek, 1. Baskı, Tüba Yayını, Ankara, 2018, s. 461.

Devletin egemenliği denildiğinde, bir devletin kendi hudutları dahilinde tam anlamıyla bir yönetim ve yaptırım gücüne sahip olması anlaşılır. Sözü edilen egemenlik hem iç hem de dış işlerinde bağımsız olmayı, dışarıdan herhangi bir müdahale olması durumunda kendisini savunabilmeyi ve kendi yasalarını yapıp bu yasaları uygulayabilmeyi ifade eder.

BM Şartı madde 2/1'de devletlerin egemen eşitliğine vurgu yapılmıştır.[79] Uluslararası hukuka göre deniz, her bir bölümü çeşitli hukuki rejimlere tabi olan parçalara ayrılır. Devletlerin egemenliği altında bulunan deniz kesimleri ile açık deniz alanlarından oluşur. Devletlerin egemenliğinde bulunan deniz alanları iki farklı hukuki rejime tabidir;

1). İç sular,

2). Karasuları. Ayrıca açık denizin kıyıya yakın bölümlerinde de kıyı devletinin yararına olacak birtakım özel rejimler söz konusudur. Bunlar, *"bitişik bölgeler, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgelerdir."*[80] Devletin ülkesi üzerinde egemenlik kurduğu alanlar şöyledir: Devletin kara ülkesi,[81] hava ülkesi[82] ve deniz ülkesi[83] olmak üzere üç boyutta ele alınmaktadır.[84] İç sularda sahildar devlet tam yetkilidir.[85]

---

[79] *Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Custice -1945 https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf /,* (17.05.2022).

[80]Ayşe N. Tütüncü, "Uluslararası Deniz Hukuku", *Uluslararası Hukuk*, C. 1, (Ed.) Ayşe Nur Tütüncü ve Elif Uzun, 1. Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2013, s. 17.

[81] Kara Ülkesi: *"Bir devletin kesin egemenlik haklarını kullandığı toprak alanıdır."* Sözü edilen bu alan devlet ülkesinin bir parçası olup, yüzeyinin de alt kısımlarının da sahibi devlettir. Ülke, D. Arıboğan, Gülden Ayman ve Beril Dedeoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü,* (Der.) Sönmezoğlu, Faruk, Der Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2017, s. 349.

[82] Devletin Hava Ülkesi: *"Kara ülkesi ile kara suları üzerinde yer alan dikey düzlemdeki hava sahası üzerindeki tam münhasır egemenliğini kapsar."* Mesut H. Caşın, Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları, 1. Baskı, Yeditepe Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2019, s. 238.

[83]Devletin Deniz Ülkesi: *"Coğrafi bakımdan bir bütün olan, denizin kıyıya bitişik kesimidir." Kara ülkesinden ayrılan özelliği deniz sahası, değişik coğrafi ayrımları temel alan bölgeleri kapsamında bulunduran hukuksal rejime tabidir. Deniz alanlarının sınıflandırılması: "Devletin ulusal sınırları içinde kalan deniz ülkesi, devletin ulusal sınırları dışında kalan kıyılar üzerindeki münhasır yetki alanları, açık deniz alanları olarak üçlü bir ayrıma tabi kılınmış ve hukuki güvence altına almıştır. Bu ayrımı müteakiben, modern deniz hukuku, devlet ülkesinin denizle birleştiği noktadan itibaren devamını teşkil eden deniz alanları ise iç sular, karasuları, takımada suları, boğazlar şeklinde sınıflandırılarak, kıyı devleti, bayrak devleti ve diğer devletlerin yetki ve sorumluluk sahalarını tespit etmiştir."* Bkz. Mesut H. Caşın, *Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları,* s. 659.

[84] Ümmühan E. Ertuğrul, "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine Göre Kıyı Devletinin Egemen Hakları", *Gazi Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: XXI, Sayı: 1, 2017, s. 42.

[85]Ayşe N. Tütüncü, *a.g.e., "Uluslararası Deniz Hukuku",* s. 19.

1.2.1. İç Sular

"İç sular ve karasuları devletin deniz ülkesi olarak kabul edilir."[86] Sahildar devletin, kara ülkesine en yakın mesafede olan suları iç sulardır.[87] *"İç suları, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hattın kara tarafında kalan deniz alanlarıdır."*[88] 1958 tarihli Cenevre Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi (KBBS) mad. 5/1'de ve 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi madde 8/1'de iç sular tanımlanmıştır.[89] İç sular, denizin kıyıya bitişik kısımlarıdır. Sahildar devletin kara ülkesine sımsıkı bağımlı olan sulardır. Bunlar limanlar, körfezler, koylar, iç denizler, kapalı denizler ve uygulamada düz esas hatlar yönteminin olduğu durumlarda bu hatların kendisine yakın olan kısmında/berisinde olan su alanlarıdır.[90] Devlet, kara ülkesinde kullandığı tüm yetkilerini iç sularda aynen kullanır.[91]

Esas Hat/Baseline (Esas Hat Çizgisi); kıyı devletinin yetkisinde bulunan deniz alanlarının ölçülmeye başlandığı hattır. Esas hatlar aynı zamanda, iç sularını kara sularından ayıran çizgiye denir. Buradaki ayrıma göre, *"iç suların yasal rejimi kara sularından farklıdır."*[92]

Uluslararası deniz hukukunda devletlerin deniz ülkesi bakımından farklı hukuki düzenlemeler getirmesi, deniz alanlarındaki sınırların ve genişliklerin belirlenmesini gerektirmektedir. Farklı hukuki rejimlerin uygulanacağı deniz alanlarının sınırlarının belirlenmesi, karasularının iç sınırlarının belirlenmesini gerektirmektedir. Karalardaki iç sınırların, iç sular rejiminin uygulandığı deniz alanları ile karasuları rejimi öteki deniz alanlarını, yani bitişik bölge kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge gibi alanları ayırmaktadır.[93]

---

[86] Ümmühan E. Ertuğrul, *a.g.e.,* s. 48.
[87]Murat Yazıcı ve Nihal B. Atlı, "Uluslararası Deniz Hukuku ve Uluslararası Sözleşmeler Çerçevesinde; Doğu Akdeniz", *Yazıcı Dergisi,* Yıl: 4, Sayı: 7, 2017, s. 11. *www.yazicihukukburosu.com,* (03.04.2022).
[88]Selami Kuran, *Uluslararası Deniz Hukuku,* 7. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul, 2021, s. 37.
[89] Emete Gözügüzelli, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 181.
[90] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 37.
[91] Ayşe N. Tütüncü, *a.g.e.,* "Uluslararası Deniz Hukuku", s. 17.
[92] Emete Gözügüzelli, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 181.
[93] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 37.

1.2.2. Karasuları

"Karasuları (territorial sea), esas hatlardan, yani devletin kıyılarından veya iç sularının bittiği yerden başlayıp belli bir mesafeye kadar uzanan, kıyı devletine ait deniz kuşağıdır."[94] Bir başka ifadeyle karasuları, bir devletin kara ülkesi üzerindeki sahip olduğu egemenlik haklarının denizdeki uzantısı olan kıyı şeridir.[95] *"Bir kıyı deniz egemenliği, kara ülkesinin ve iç sularının, bir takımada devleti olması halinde de takımada sularının ötesinde, karasuları olarak tarif edilen bitişik bir deniz kuşağını kapsar."* 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin madde 2/1'de yer almaktadır. Karasuları, sahildar devletin deniz ülkesinin bir parçasıdır. Doğal olarak, karasuları üzerindeki hava sahası ile deniz yatağı ve toprağın altı da sahildar devletin egemenliği altındadır.[96]

1.2.2.1. Karasularının Sınırlandırılması

Karasularının genişliği, 18. yüzyılda genelde 3 mil olarak uygulanmış, daha sonraki süreçte bilhassa 1950'li yıllardan itibaren 6 ile 12 mil arasında kabul görmeye başlamıştır.1958-1960 Cenevre Deniz Hukuku Konferanslarında karasularının genişliği hakkında bir karara varmak mümkün olmamıştır.[97] Karasuları devlet ülkesinin bir parçasıdır. Eski yıllarda üç deniz mili mesafe, sahildar devletin gereksinimi olarak kabul edilen bir mesafedir. Bu mesafe, o dönemlerde kıyıların savunulmasında topların maksimum ulaşabildiği uzaklıktır. Söz konusu mesafenin sınırlandırılması, devletlerin karasularındaki kesin/mutlak hakkını tanımanın yanı sıra diğer taraftan yabancı uyruklu gemilerin bu sularda seyrüsefer hakları da kısıtlanmamıştır. Ancak prensip olarak yabancı gemilerin bu sularda balık avlama gibi haklarının bulunmadığı ön plana getirilmiş ve benimsenmiştir.

1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde *"Karasularının Genişliği"* başlığı altında 3. maddede şöyle tanımlanmıştır: *"Her devlet karasularının genişliğini tespit etme hakkına sahiptir; bu genişlik işbu sözleşmeye göre tespit edilen esas hatlardan*

---

[94] Melda Sur, *a.g.e.,* s. 349.
[95] Ayhan Kamel *1923'ten Günümüze Türk Dış Politikası ve Diplomasisi,* İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 59.
[96] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 110.
[97] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 276.

itibaren 12 deniz milini geçemez."[98] Bu maddeden anlaşılacağı gibi BMDHS, sahildar devletlere 12 mile kadar ulaşabilen bir karasuyuna sahip olabilme hakkı vermektedir. Fakat, sahildar devlete tanınmış olan bu takdir hakkına hukuki ve coğrafi sebeplerle bazı sınırlamalar getirilme olasılığı her daim mevcuttur. Şöyle ki sözü edilen hüküm gereği, mesela karşılıklı kıyılar arasında 18 millik mesafe bulunan iki komşu ülkenin biri 6 millik karasuyu olduğunu açıklamışsa, diğer ülkenin geriye kalan 12 milin tamamını sahiplenme hakkı olduğu anlamına gelmez.[99]

Karasuları, bazen yan yana olan devletler arasında bazen de karşılıklı kıyıları olan devletler arasında sınırlandırmayı gerektirebilir. Bitişik ya da karşılıklı kıyılara sahip sahildar devletler, aralarında ihtilaflı bir durum olsa da olmasa da deniz sınırlarını belirlemelidir. Coğrafi şartlar, kapalı ya da yarı kapalı alanlarda karşılıklı sınırların belirlenmesini gerektirir.[100] Karasularının belirlenmesinde kabul edilen iç, dış ve yan sınır olmak üzere üç sınır vardır. Karasularının iç sınırları sahilin neresinden itibaren başlayacağını belirtir. Dış sınırlar ise karasularının nerede sonlandığını, açık deniz sahası ya da bitişik bölgenin başladığı noktayı ifade eder. Karasularının yan sınırlarının belirlenmesi, yan yana olan iki sahildar devletin deniz ülkesi üzerindeki sınırlarının tespitidir. Her üç karasuyunun sınırlarının belirlenmesinde önemli olan karasularının genişliğidir. Karasularının sınırlarının belirlenmesinin temel nedeni sahildar devletin egemenlik yetkisini kullanacağı deniz sahalarının tespit edilmesidir. Diğer taraftan, uluslararası deniz ulaşımının yanı sıra, balıkçılık faaliyetleri bakımından da karasularının sınırlarının belirlenmesi gereklidir. Sınırların tespiti, karasularında seyreden yabancı gemilerin ne zaman açık denizlerde ne zaman karasularında bulunacaklarını bilmeleri açısından gereklidir. Ayrıca sahildar devletin kara ülkesindeki gibi, deniz ülkesinde de sahip olduğu yetkilerinin karasularında bulunan yabancı gemilere ve kişilere uygulanacak olan hukuk kurallarının bilinmesi için de sınırların belirlenmesi elzemdir.[101]

---

[98]Mesut H. Caşın, *Uluslararası Andlaşmalar Hukuku,* Yeditepe Üniversitesi Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2020, s. 576.
[99] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 276.
[100] Emete Gözügüzelli, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 213-214.
[101] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 88-89.

1.2.2.2. Karasularının İç Sınırı

Genellikle, karasularının iç sınırlarının belirlenmesinde iki yöntem kullanılmaktadır: *"Normal Esas Hat-Baseline"* ve *"Düz Esas Hat-Straight Baseline."*[102]

1). Normal Esas Hat (Çizgi); suların en fazla alçaldığı dönemlerdeki coğrafi kıyı hattına/çizgisine eşit olmasıdır. *"Normal esas hat, kıyı doğrultusundaki en düşük cezir hattıdır."* Bir başka ifadeyle en düşük cezir hattı suların en fazla çekildiği hattır. BMDHS'nin 5. maddesinde yer almaktadır. Uygulamada uluslararası deniz hukuku bazı hallerde hattın kıyı hattından/çizgisinden ayrılmasına olanak tanımaktadır.[103]

2). Düz Esas Hat (Straight Baseline); bu yöntemde, *"devletin kıyılarındaki en uç noktalarını birleştiren düz hat esas alınmak suretiyle, düz bir çizgi oluşturulur."* [104] Yani coğrafi olarak kıyı çizgisi üzerinde belirlenen birkaç tane uç nokta bir düz hat/çizgi ile birleştirilerek, düz esas çizgisi oluşturulur. Bu yöntemin nasıl uygulanacağı, koşulları 1958 KBBS'nin 4. ve 1982 BMDHS'nin 7. maddesinde belirtilmiştir. Anılan sözleşmelerdeki hükümlere göre esas hatların belirlenmesinde kıyının genel seyrinden mühim ölçüde sapma yapılmayacaktır.[105]

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 6. ve 13. maddelerine göre, belirli şartların gerçekleşmesi durumunda düz esas hatlar yönteminin uygulanabileceği yerler şöyledir:

> *1). "Mercan adaları ya da serpiştirilmiş kayalıklara sahip adalar, 2). Akarsu ağızları, 3). Körfezler, 4). Limanlar, 5). Suların çekildiği zaman ortaya çıkan yükseltiler, 6). Çok girintili-çıkıntılı kıyılar, 7). Kıyıya çok yakın takımadalar, 8). Doğal özellikler nedeniyle kıyı çizgisinin çok değişken hareketler arz ettiği yerlerde, en uç noktaların bileşkesi ile tespit olunacak esas hattın, kara ülkesi ile arasında kalan deniz alanlarının, iç suları teşkil ettiği hükme bağlanmıştır."*

[102] Mesut H. Caşın, *a.g.e., Uluslararası Hukukun Temel Esasları*, s. 678.
[103] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 37-38.
[104] Mesut H. Caşın, *a.g.e., Uluslararası Hukukun Temel Esasları*, s. 679.
[105] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 38.

1.2.2.3. Karasularının Dış Sınırı

1958 Cenevre Karasuları Sözleşmesi'nin 6. ve 1982 BMDHS'nin 4. maddelerindeki hükümler aynen düzenlenmiştir. *"Karasularının dış sınırı, her noktası esas hattın en yakın noktasına, karasularının genişliğine eşit uzaklıkta bulunan hattır."*[106]

Karasularının dış sınırları belirlenirken açık denize açılmaları halinde iki çeşit ayrıma gidilir:

1). Açık Denize Açılan Kıyılarda Karasularının Dış Sınırları; karasularının dış sınırının belirlenmesinde kullanılan iki yöntem vardır. İlki, *"kıyı çizgisine veya esas hatta tam paralel bir çizgi çizilmesi"* yöntemidir. Diğeri de *"daire kavisleri yöntemi"* vasıtasıyla esas hatlar üzerindeki belirli noktalardan pergel ile yaylar çizilip, bunların kesiştikleri noktalardan birleştirilmesi yoluyla bir sınırlamaya gidilebilir. Bu ikinci yöntem çok fazla girintili çıkıntılı kıyılarda tercih edilir. Amaç kıyılarda bir dereceye kadar en uygun şekilde düzgün bir hattın oluşturulmasını sağlamaktır.[107]

2). Karşılıklı Olan Devletlerin Kıyılarının Dış Sınırları; karşılıklı kıyılara sahip olan devletlerin dış sınırları belirlenirken 1982 BMDHS'nin 15'inci maddesinde yer alan hükümler dikkate alınır. Bu hükümler şöyledir.[108]

Yan yana iki devletin sahilleri bitişik ya da karşılıklı ise aralarında aksine bir anlaşma bulunmadığı durumlarda bu devletlerden hiçbirisinin kendi karasularının, tüm noktalarını her iki devletin karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlarına en yakın mesafedeki noktalarından, eşit uzaklıktaki ortay hattın ötesine uzatmaya hakkı yoktur. Bununla birlikte söz konusu hüküm, tarihi haklar ya da başka özel durumlarda, her iki tarafın karasularının farklı biçimde sınırlandırılmasını gerektiren hallerde uygulanmaz.[109]

---

[106] İslam S. Kaya, *Uluslararası Hukuk Temel Bilgiler,* Adalet Yayınevi, 3. Baskı, Ankara, 2022, s. 92.
[107] Melda Sur, *a.g.e.,* s. 349.
[108] İslam S. Kaya, *Uluslararası Deniz Hukuku Çerçevesinde Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ile Türkiye'nin Hukuki Konumu,* (Basılmamış Doktora Tezi), Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Kırıkkale, 2014, s. 41.
[109] Mesut H. Caşın, *a.g.e., Uluslararası Andlaşmalar Hukuku,* s. 679.

Adaların Statüsü; adaların ilkesel olarak kendi karasuları olduğu kabul edilmiştir. 1982 Sözleşmesi'nde, karasuları açısından genel olarak adalar farklı bir biçimde değerlendirilmemiştir. Fakat çeşitli hükümlerden hareketle adaların karasularının ölçülmesinde bazen farklı sonuçlara ulaşılabilmektedir.[110] Yukarıda sözü edilen tarihsel haklar, bir devletin uzun zamandır süregelen, diğer devletlerin karşı çıkmadıkları, sessiz kaldıkları ya da aralarında mevcut olan bir anlaşmanın varlığına dayalı olan haklardır. Özel koşullardan anlaşılan ise bölgenin ekonomik ve coğrafi şartlarının yanı sıra balıkçılık ve seyrüseferle ilgili devlet menfaatleri olduğu söylenebilir. Ayrıca, söz konusu bölgenin jeomorfolojik ve jeolojik durumu ve yine aynı bölgede diğer denizlerin, körfezlerin ve adaların oluşu ve daha da önemlisi bölge üzerinde enerji kaynaklarının bulunması da özel durumu açıklamaktadır. Bu çeşit unsurların olması esasen 1982 BMDHS'nin bu konuda yetersizliğini göstermektedir. Zira sınırların belirlenmesi meselesi, *"özel durumlar"* gibi esneklik gösteren ifadeler, problemi çözmekten ziyade farklı sorunlara da yol açabilecektir. Çünkü devletler, esasen hakları olmadığı enerji kaynakları üzerinde bu ifadeye dayalı olarak hak iddiasında bulunabilmektedirler.[111]

1.2.2.4. Karasularının Yan Sınırı

Bitişik kıyılara sahip olan devletler, karasularının yan sınırlarını tespit ederken çeşitli usuller bulunmaktadır.[112] İlk başta anlaşma yoluna giderler, eğer bu yoksa tarihsel haklar ve özel durumlar hariç eşit uzaklık ilkesi kabul edilir. İzlenecek yöntem bakımından yan sınırın belirlenmesinde de farklı yöntemler mevcuttur. Bunlardan ilki, kara ülkesi hudutlarını karasularının dış hududuna dek uzatmaktır. İkinci yol, kara hudutlarının denize ulaştığı yere dikey bir çizgi çizmek suretiyle tespit etmek. Üçüncü yol, kara hududunun denize vardığı noktadan kıyının genel doğrultusuna dikey bir çizgi çizilmesidir. Dördüncü yol, enlem ve boylamlardan yararlanarak belirleme yöntemidir. Sonuncu yol ise eşit uzaklık mesafesi yöntemidir.[113]

---

[110] Melda Sur, *a.g.e.*, s. 349.
[111] İslam S. Kaya, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku Çerçevesinde Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ile Türkiye'nin Hukuki Konumu,* s. 40.
[112] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 99.
[113] İslam S. Kaya, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku Çerçevesinde Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ile Türkiye'nin Hukuki Konumu,* s. 41.

1.2.2.5. Zararsız Geçiş Hakkı

Deniz ulaşımının tarihsel sürecine bakıldığında *"bayrak devletinin karasularından zararsız geçişe"* müsaade ettiği görülmüştür.[114] Sahildar devletin karasularında münhasır egemenlik yetkisinin tek istisnası söz konusudur o da kaynağını teamül kurallarından (örf adet) alan yabancı gemilere zararsız geçiş hakkı (the right of innocent passage) tanınmış olmasıdır.[115] Ticaret Gemileri; yabancı ticaret gemileri ve ticari amaçlı devlet gemilerinin karasularından zararsız geçiş hakkı vardır. 1982 BMDHS'nin 17. maddesinde: *"Bütün devletlerin gemileri, kıyı devleti ya da karayla çevrili devlet olsun ya da olmasın, karasularından zararsız geçiş hakkından yararlanabilir"* demektedir.[116]

Savaş Gemileri; devleti ve onun egemenliğiyle bağımsızlığını temsil ettiğinden diplomatik dokunulmazlığı bulunmaktadır.[117] Savaş gemilerinin zararsız geçiş hakkı ile ilgili bir görüş birliği bulunmamaktadır. Bu konuyla ilgili olarak 1958 Cenevre Sözleşmesi'nde bir çözüme ulaşılamamıştır. Konu, Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nda da gündeme gelmiş, tartışmalar burada da sürüp gitmiştir. Amerika ve Sovyetler başta olmak üzere pek çok devlet savaş gemileri için izin ya da ihbar koşuluna bağlı bulunmadan zararsız geçişten yararlanması gerektiğini öne sürmüşlerse de bir uzlaşmaya varılamamıştır.[118]

1982 Sözleşmesi'nde savaş gemilerinin zararsız geçişleriyle ilgili olarak açık bir hükme yer verilmese de kabul görmüştür. Savaş gemilerinin barış dönemlerinde karasularından zararsız geçiş haklarını kullanırken sahildar devletin güvenlik riski oluşturması, barışın bozulması olasılığı, gemi ve silah teknolojilerinin kapasitesine bağlıdır. Uçak gemileri ve taktik silahların gelişmesi ile karasularına girmeden dahi saldırı ihtimali ve istihbarat faaliyetleri gelişen teknoloji sayesinde mümkün hale

---

[114] Mesut H. Caşın, *a.g.e., Uluslararası Hukukun Temel Esasları*, s. 731.
[115] Yusuf Aksar, *a.g.e., Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*, C. 2, s. 40.
[116] Malcolm, N. Shaw, *Uluslararası Hukuk,* (Çev.) Yücel Acer, İbrahim Kaya, M. Turgut, Demirtepe ve G. Ergin, Şimşek, TÜBA Yayını, 1. Baskı, Ankara, 2018, s. 415.
[117] Cem Gürdeniz, Çelik Gemiler Demir Bahriyeliler, 2. Baskı, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2016, s. 23.
[118] İslam S. Kaya, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku Çerçevesinde Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ile Türkiye'nin Hukuki Konumu,* s. 45.

gelmiştir. Artık günümüzde karasularına girerek sahildar devlete zarar verme ihtimali eski önemini yitirmiştir.[119]

BMDHS'nin 18. maddesinde *"geçiş"* ifadesi tanımlanmıştır: 1). *"Geçiş sahildar devletin barışına, düzenine veya güvenliğine zarar vermeden geçişini öngörmektedir.* (a). *Karasularını iç sulara girmeksizin veya iç sular dışında bir demirleme yerinde veya bir liman tesisinde durmaksızın kat etmek.* (b). *İç sulara girmek veya bu suları terk etmek veya bu nitelikte bir demirleme yerinde veya liman tesisinde durmak veya buraları terk etmek."* 2). *"Geçiş sürekli ve çabuk olacaktır. Bununla beraber durma ve demirleme sadece seyrüseferin olağan" bir durum olduğu ya da mücbir sebep halinde (yardım gerektiğinde, zorunlu hallerde) tehlikeli durumlarda, "yardım ihtiyacı içinde bulunan kişilere, gemilere, uçaklara yardım götürülmesi amacıyla olduğu takdirde geçiş durma ve demirlemeyi de içerir."*[120]

Zararsız geçiş, BMDHS'nin 19. maddesinde yer almıştır. Yabancı gemilere karasularından geçiş hakkı tanınması geçişin *"zararsız"* (innocent, innoffensif) olması koşuluna bağlıdır. Buradaki *"geçiş"* ifadesi yabancı gemilerin yararına iken, *"zararsız"* ifadesi ise sahildar devletin yararınadır. Zararsız geçiş için söz konusu bu iki unsurun olması gerekmektedir.[121] Zararsız geçiş, sahildar devletin *"barışına, düzenine ya da güvenliğine zarar vermedikçe zararsızdır."* Bir geçişi zararlı hale getiren eylemler Sözleşmenin mad. 19/2'de yer almıştır.[122]

Bunlar özetle şöyledir:

1). Sahildar devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına yönelik tehdit veya güce başvurulması ya da BM Andlaşması'nda yer verilen uluslararası hukuk prensiplerini ihlal eden herhangi bir eylemin gerçekleştirilmesi,

2). Sahildar devletin güvenliği ve savunması hakkında bilgi toplanması,

3). Sahildar devletin güvenliği ve savunmasına zarar verecek propaganda yapılması,

---

[119] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 118.
[120] Emete Gözügüzelli, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 252.
[121] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku*, s. 112.
[122] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 276.

4). Gemiden herhangi bir uçağın havalanması ya da gemiye inmesi,

5). Her türlü askeri araçların uçurulması ya da gemiye alınması,

6). Sahildar devletin gümrük, sağlık, maliye vb. konularda yasalara ve kurallara aykırı biçimde para, mal ve kişilerin gemiye alınması ya da gemiden çıkartılması,

7). Sözleşmeyi ihlal edecek şekilde bilerek ve isteyerek ağır kirlenme eylemlerinde bulunulması,

8). Balıkçılık faaliyetleri yapılması,

9). Ölçme ve araştırma faaliyetlerinde bulunulması,

10). Sahildar devletin haberleşme sistemleri ya da herhangi bir teçhizat ya da tesislerinin işleyişlerinin engellenmesi,

11). Geçişle alakalı olmayan farklı faaliyetlerde bulunulması.[123]

1.2.2.6. Hava Sahası

Sivil hava hukukuyla ilgili düzenlemelerin geçmişi çok eski dönemlere gitmez. 1944 tarihli Chicago Sözleşmeleri'ne dayanır. Bu tarihte oluşturulmaya başlayan bir grup sözleşme 1947 yılında imzaların tamamlanması ile yürürlüğe girmiş ve hava hukuku ile ilgili yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Söz konusu sözleşmeye göre ulusal ve uluslararası olmak üzere iki çeşit hava sahası mevcuttur.[124]

İlkesel olarak ulusal hava sahası ülke devletinin egemenliği altındadır. Her devlet kendi ülkesi üzerinde yer alan hava sahasında tam ve münhasır yetki sahibidir.[125] Uygulanmakta olan uluslararası hukukta devletlerin hava sahaları, kendi egemenlikleri altında olan kara ülkesi ile kara ülkesine bitişik olan iç suları ve karasularının üzerinde yer alan hava sahasıdır. Diğer bir deyişle bir devletin hava sahasının dış sınırını karasularının bitiş çizgisi oluşturmaktadır.[126] Uluslararası hava sahası söz konusu olduğunda ise serbesti ilkesi geçerlidir.[127]

---

[123] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 114-115.
[124] İslam Kaya, *a.g.e., Uluslararası Hukuk Temel Bilgiler,* s. 275.
[125] Melda Sur, *a.g.e.,* s. 418.
[126] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk*, s. 313.
[127] İslam Kaya, *a.g.e., Uluslararası Hukuk Temel Bilgiler,* s. 278.

Hava ulaşımıyla ilgili olarak, deniz ulaşımının tersine uluslararası yerleşik teamül hukuk kuralları mevcut değildir. Bilhassa, *"kara ülkesi ve karasuları üzerinde zararsız geçiş hakkına benzer bir uluslararası örf adet kuralı oluşmamıştır."* Bazı uluslararası boğazlar söz konusu olduğunda transit geçiş hakkının bulunması bu durumun istisnasıdır. Aksine bir anlaşma bulunmadığı sürece her devlet, kendi ülkesi üstündeki hava sahasındaki uçuşlar konusunda dilediği şekilde düzenleme yapabilir, hatta uçuşlara yasak getirebilir.[128] Bir devletin ulusal hava sahası üzerinde yabancı ülkelerin uçaklarının ulaşım yapabilmesi *"uçuş hakkı tanıması"* ile mümkündür. Bu tür izinler karşılıklı anlaşmalar yapılarak gerçekleştirilebilir. Bunlar, *"iniş ve kalkış izni olabileceği gibi transit geçiş şeklinde de olabilir."* İzin alınmadan yapılan uçuşlar devletin ülkesi üzerindeki egemenliğinin ihlali anlamına gelir.[129]

Egemenliğin ihlali ile ilgili olarak, (1986 yılında, Uluslararası Adalet Divanı'nın Nikaragua'da Askeri Faaliyetler Kararı), pilotsuz uçaklar da sadece özel yetki verilmesi kaydıyla ve verilen bu yetkinin hükümlerine uygun hareket etmek koşuluyla taraf olan devletlerden birinin ülkesi üstünde uçabilecektir. Bir devlet, ülkesi üzerinde ulusal güvenlik ve askeri sebeplerle bazı yasaklı bölgeler ilan edebileceği gibi olağanüstü durumlar söz konusu olduğunda ülkenin tümünde ya da bir bölümü üzerinde uçuşlara yasak getirebilir. Mamafih, 1944 Cihicago Sözleşmeleri'ni onaylamış olan devletler arasında ayrımcı uygulamalar yapılamaz. *"Kabotaj hakkı, (ülke sınırları içinde ticari amaçlı ulaşım sağlanması)"* prensipte aynı uyruktaki uçaklara tanınmaktadır. Yabancı ülkelerin uçakları kabotaj için *"ilgili devletin açık iznine"* tabidir.[130] Fakat devletlerin pek çoğu sivil hava araçlarının kendi ülkeleri üzerinden geçişleri konusunda rızalarını farklı biçimde ve şartlarda ifade etmektedir.[131]

Chicago Sözleşmeleri, hava taşıtlarını devlet taşıtları ve sivil taşıtlar olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Bu sözleşmenin kapsamında olan taşıtlar yalnızca sivil hava taşıtlarıdır. Buna göre devlet hava taşıtlarının kullanımı, devletler arasında yapılacak olan *"bağımsız, ikili sözleşmelerle"* mümkün olacaktır. Ayrıca hem sivil uçuşları hem

---

[128] Melda Sur, *a.g.e.,* s. 418.
[129] Mesut H. Caşın, *a.g.e., Uluslararası Hukukun Temel Esasları*, s. 1630.
[130] Melda Sur, *a.g.e.,* s. 418-419.
[131] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 315.

de *"tüm devlet uçaklarının ilgili devlet tarafından kontrol edilmesi,"* devlet egemenliğine helal getirmemesini sağlamaktadır.[132] *"Sivil hava araçları uçuşlarını tarifeli ve tarifesiz"* uçuşlar olarak gerçekleştirmektedir. Yine egemen devletler, *"anlaşma yaptıkları yabancı devletlerin uçaklarının, tarifeli ve tarifesiz uçuşlarının gerçekleşmesi ile bu uçakların yolcu ve kargo trafiğine"* izin verebilir.[133]

Bir devlet bitişik bölge ilan etmiş ise, bitişik bölgenin olması prensip olarak yabancı devletlere ait olan hava araçlarının uçuş serbestliğine engel teşkil etmemektedir. Fakat bir devletin bitişik bölgesine inen ve bu bölge üstünde uçmakta olan hava araçlarının *"bitişik bölgede yasaklanan eylemlerde"* bulunması halinde bitişik bölge devletinin müdahalede bulunması öğretide genel kabul görmektedir.[134] Münhasır ekonomik bölge üzerindeki hava sahası, 1982 BMDHS ile *"12 mil karasuları dış kıta sınırından itibaren 200 deniz miline"* kadardır. Hava sahası bakımından *"uluslararası hava sahasının bir parçasıdır ve karasularının ötesindeki karakteri değişmez."* [135]

Uluslararası hava sahası, serbesti prensibine göre bütün kullanıcılara açıktır.[136] Küresel düzeyde herkesin özgürce uçabildiği bir alandır. Bitişik bölge, MEB, açık denizler ile *"Antarktika gibi ulusal egemenliğin yasal olarak kullanılmasına tabi olmayan alanlar üzerindeki hava sahası tüm uluslardan gelen uçakların bu bölgeler arasında serbestçe uçma hakları olduğu alanlardır."* Uçuşlar konusunda sivil uçaklardan başka askeri uçaklara bakıldığında da değişen bir durum olmaz. Uluslararası hava sahasında askeri uçaklar da öteki ulusların müdahalesi olmaksızın serbestçe hareket edebilir. Ayrıca askeri uçaklar istihbarat, keşif ve gözlem, mühimmat kullanımı ile hedeflere destek sağlayan öteki görevler de dahil tatbikatlara ve operasyonlara katılma hususunda serbesttirler.[137]

---

[132] İslam Kaya, *a.g.e., Uluslararası Hukuk Temel Bilgiler,* s. 279.
[133] Mesut H. Caşın, *a.g.e., Uluslararası Hukukun Temel Esasları*, s. 1644.
[134] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 313.
[135] Emete Gözügüzelli, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 412.
[136] İslam Kaya, *a.g.e., Uluslararası Hukuk Temel Bilgiler,* s. 278.
[137] Emete Gözügüzelli, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 412.

Türkiye ile Yunanistan arasında Ege hava sahası uyuşmazlığı,[138] en kayda değer uyuşmazlıklardan biridir. Lozan Andlaşması'nda iki ülke arasında karasuları 3 mil olarak belirlenmiştir. 1931 yılında Yunanistan hava sahasının 10 mil olduğunu deklare etmiş, Lozan Andlaşması'nı ihlal ederek 1936 yılında karasularını tek taraflı olarak 6 mile çıkartmıştır. Bu konu Türkiye ile Yunanistan arasında yıllardır süregelen ihtilaflı alanlardan biri olmuştur. Aradaki 4 millik farktan kaynaklı olarak iki ülke savaş uçakları pek çok defa havada karşı karşıya gelmiş, söz konusu tehlikeli uçuşlardan biri de 8 Ekim 1996 tarihinde yaşanmıştır. İki ülke hava kuvvetlerine ait savaş uçakları karşılaşmış ve havadaki manevralar esnasında Türk F-16 savaş uçağı düşmüştür. Uluslararası hukuka göre hava sahası, kara ülkesiyle karasuları üzerinde yer alan kısım o ülkenin hava sahasıdır. Karasuları 6 mil ise hava sahasının genişliği de da 6 mil olmalıdır. Hem 1958 Cenevre Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi'nde (2. Mad.) hem de 1982 BMDHS'nde (Mad. 2/2)'de bu husus teyit edilmiştir.

1.3. Devletin Belirli Egemenlik Haklarına Sahip Olduğu Uluslararası Deniz Alanları

1.3.1. Bitişik Bölge

Bitişik bölge karasularına bitişik olup, sahildar devletin belli bir genişliğe kadar sınırlı yetkiler kullandığı açık deniz alanıdır.[139] 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde ortaya çıkmıştır. Bitişik bölge, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan başlayarak 24 mile dek olan alandır. 12 millik sahada daha çok haklar sunan karasuları hakları uygulanır. Bitişik bölgede, muayyen amaçlar için sahildar devletin yararına bazı haklar tanınır. Bu egemenlik yetkisi anlamına gelmez. 1958 Cenevre Sözleşmesi'nde *"karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren*

[138] 8 Ekim 1996 tarihinde Adalar Denizi üzerinde uluslararası hava sahasında Türkiye ve Yunanistan'a ait savaş uçakları karşılaşmış ve karşılıklı olarak manevralara girişmişlerdir. Bu esnada Yunan Pilot Thonas Grivas, Mirage 2000 uçağındaki hava-hava füzelerinden birini ateşlemiş, Hava Pilot Yzb. Nail Erdoğan ile Hava Pilot Yb. Osman Çiçekli kontrolündeki Türk Hava Kuvvetlerine ait F-16 D uçağı vurulmuş ve uçak yanarak denize düşmüştür. Yüzbaşı Nail Erdoğan şehit olmuş, Yb. Osman Çiçekli ise Yunan arama kurtarma ekipleri tarafından yaralı olarak kurtarılmıştır. Denize düşen uçağın enkazı bulunamadığı için, bu olay kamuoyunda açıklığa kavuşamamış, araştırmalar sonucunda ve basında yer alan haberlerde uçağın düşürüldüğü kanaatine varılmıştır. Turaç Hakalmaz, "Türk-Yunan İlişkileri Bağlamında F-16 D Uçağının Ege Denizi'nde Düşürülme Meselesi", *Bilkent Üniversitesi Yayını,* 2020, *https://repository.bilkent.edu.tr/items/9e86a6ab-7d8b-46b5-a788-f3e80527cbcc/,* (08.09.2024).

[139] Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü,* Yetkin Yayınları, 9. Baskı, Ankara, 2005, 168.

12 mildir." Ancak karasuları 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi ile en fazla 12 mil olunca değişikliğe uğramış ve 24 millik bir deniz sahası bitişik bölge olarak adlandırılmıştır.[140]

Bir sahildar devletin bitişik bölge sahibi olması, sadece böyle bir bölgede yetki kullanacağı kararını vermesi ve bunu ilan etmesi ile mümkündür. Sahildar devletin bitişik bölge ilan etmesi, bazı yetkileri kullanması bugüne dek sadece denizin su tabakasıyla ilgili idi. Geleneksel bakımdan, sahildar devletin tartışmasız olarak sadece dört alanda kontrol ve cezalandırma yetkilerini kullanma hakkı vardır: 1). Maliye, 2). Gümrük, 3). Sağlık, 4). Göç. Uygulamada tartışmalı bir alan olsa da devletlerin güvenlik gerekçesiyle bitişik bölgeler ilan etmelerine sıklıkla rastlanmaktadır.[141]

1958 Cenevre Sözleşmesi'nin 24. ve 1982 BMDHS'nin 33. maddeleri gereği sahildar devlet bitişik bölge ihdas ederek denetim ve cezalandırma yetkilerini kullanacaktır. Sahildar devlet ülkesinde ve karasularında olabilecek ihlalleri önlemek için belirli konularda yaptığı düzenlemelerle denetim, ülkesinde ve karasularında ihlaller söz konusu olduğunda ise cezalandırma yetkisini kullanacaktır.[142]

Son zamanlarda bitişik bölge kavramının kapsamının genişletilmesi çabaları ortaya çıkmıştır. Nihayetinde 1982 BMDHS'nin 303. maddesinde sahildar devletlerin tarihsel ve arkeolojik zenginlikleri hakkında bitişik bölgeler ilanında bulunabileceğini kabul etmiş, fakat arkeolojik bitişik bölge kavramı 1982 Sözleşmesi'nde yer almış olsa da bir yapılageliş kuralı biçiminde geçerlilik kazanmamıştır.[143]

1.3.2. Arkeolojik Bitişik Bölge

1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nden farklı bir şekilde 1982 BMDHS'nde bitişik bölge genişliği 24 mile çıkarılmıştır. 1982 Sözleşmesi'nin 303. maddesinde bitişik bölge ile ilgili yeni bir düzenleme yapılarak kapsamı

[140] Ayşe N. Tütüncü, *a.g.e., "Uluslararası Deniz Hukuku",* s. 29.
[141] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 294.
[142] Ayşe N. Tütüncü, *a.g.e., "Uluslararası Deniz Hukuku",* s. 29.
[143] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 294.

genişletilmiştir. Bu maddede denizden çıkartılan arkeolojik ve tarihsel niteliğe sahip eserlerle ilgili düzenlemeler yapılmıştır.[144] Bu maddeye göre:

1). Devletler, denizden çıkartılan arkeolojik ya da tarihsel niteliğe sahip eşyaları korumakla yükümlüdür. 2). Söz konusu eşyaların ticaretinin denetlenmesini sahildar devlet yapacak ve 33. maddeyi uygulayacaktır. Buna göre, denizden izinsiz olarak çıkartılan söz konusu eşyaların ülkesi üzerinde ya da karasularında, kendi ülkesinin aynı maddede öngörülen yasalarını ve kurallarını ihlal eden davranış olarak kabul edebilecektir.[145]

1982 BMDHS'nin mad. 303/2'de aynı sözleşmenin 33'ncü maddesine atıf yapılarak arkeolojik bitişik bölge vurgulanmaktadır. Arkeolojik ve tarihsel varlıkların korunması amacıyla getirilen bu düzenlemenin geleneksel bitişik bölge kavramından ayrılan iki noktası vardır. İlki, su tabakasıyla ilgilidir. Yeni yapılan düzenlemede denizin tabanı ve toprak altında yer alan arkeolojik ve tarihsel eşyalar yeni bitişik bölge kapsamına dahil edilmiştir. Diğer fark ise sahildar devletin arkeolojik bitişik bölge üzerinde kullanacağı yetkiler ile ilgilidir. 1982 Sözleşmesi'nin 33'ncü maddesine göre sahildar devletin bitişik bölgede kontrol ve cezalandırma yetkilerini icra edebilmesi için kanunlarına ilişkin aykırı eylemlerin ülkesinde veya karasularında gerçekleşmesi veya gerçekleşmek üzere olması gerekir. BMDHS'nin mad. 303/2'de bitişik bölge içinde arkeolojik ve tarihsel zenginliklerle ilgili işlenen suçlarda sahildar devletin yasalarının uygulanması öngörülmektedir.[146]

Sahildar devletin izni olmadan yapılan yasa dışı eylemlerde, özellikle arkeolojik ve tarihsel zenginliklere ilişkin suçlarda devlet denetim ve cezalandırma yetkisini kullanır.[147] Bir başka deyişle tarihi ve arkeolojik bitişik bölgede işlenmiş suçlara yönelik olarak, sahildar devlet kendi iç hukukunda öngördüğü yaptırımları uygulayabilecektir. Bu şekilde sahildar devlet söz konusu bölgede tarihi ve arkeolojik eser kaçakçılığı durumlarında maliye ve gümrük çıkarlarına aykırı eylemler nedeniyle

---

[144] İrfan S. Günsel, *Doğu Akdeniz Uluslararası Sularının Hukuki Durumu ve Kıyı Devletlerinin Doktrin ve Politikaları,* (Basılmamış Doktora Tezi), Yakın Doğu Üniversitesi, Kamu Hukuku/Deniz Hukuku, Lefkoşa, 2011, s. 13.
[145] Emete Gözügüzelli, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 353.
[146] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 245.
[147] Emete Gözügüzelli, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 354.

yapılan düzenlemelerle uygulama sahasını yer itibarı ile karasularının ötesine uzanan bu bölgeye dek genişletmiş olacaktır.[148]

1.3.3. Balıkçılık Bölgesi

Genel anlamda balıkçılık bölgesi, sahildar devletin balıkçılıkla ilgili münhasır egemenlik yetkilerine sahip olduğu deniz alanlarıdır. 1958-1960 Deniz Hukuku Konferanslarında, balıkçılık bölgesi hakkında bir anlaşmaya varılamamıştır. Buna rağmen tek taraflı devlet uygulamalarına bakıldığında, sahildar devletler balıkçılık bölgeleri ilan etme yoluna gitmişlerdir. Devletler genelde esas hatlardan başlayarak 12 deniz mili kapsamında uygulamayı seçmişlerdir. Bunun yanı sıra devletlerin farklı genişlikte balıkçılık bölgeleri ilan ettikleri de ortaya çıkmıştır.[149]

Balıkçılık haklarıyla ilgili ciddi bir uyuşmazlık 1950'li ve 1970'li yıllarda *"Morina Savaşları"* sebebiyle İzlanda ve Birleşik Krallık arasında yaşanmıştır.[150] Uluslararası Adalet Divanı, İzlanda ile Birleşik Krallık arasında 25 Temmuz 1974 tarihinde Balıkçılık Davası kararında tek yanlı işlemler nedeniyle iki ayrı balıkçılık bölgesinin ortaya çıktığını belirtmiştir. İlki, sadece balıkçılık bölgesi (fishery zone) ismini taşıyan esas çizgiden itibaren karasuları haricinde 12 mile dek uzanan deniz alanında sahildar devletin münhasır yetkilere sahip olmasıdır. Diğeri ise, balıkçılık tercihli hakları (preferential rights of fishing) şeklinde nitelendirilen ve *"münhasır balıkçılık bölgesinden sonra"* gelen açık deniz sahasında sahildar devlete diğer devletlere göre öncelik sağlayan haklardır.[151]

1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi ile devletlerin farklı münhasır balıkçılık bölge uygulamaları ortadan kalkmıştır. Getirilen düzenlemelerle münhasır ekonomik bölge (exclusive ekonomic zone-EEZ) ismiyle sahildar devletin esas hatlardan başlayarak 200 deniz miline kadar olan bir sahada balıkçılık da dahil olmak üzere diğer

[148] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 246.
[149] Yusuf Aksar, *a.g.e., Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*, C. 2, s. 55-56.
[150] Tim Marshall, *Coğrafya Mahkûmları,* (Çev.) Mert Doğruer, 5. Baskı, Eplison Yayınevi Ticaret ve Sanayi A.Ş. İstanbul, 2020, s. 274.
[151] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 295.

bazı yetkilerin tanımasıyla, hızla örf adet (teamül/gelenek görenek) hukuk kuralına dönüşmesi balıkçılık bölgesi kavramını sona erdirmiştir.[152]

1.3.4. Kıta Sahanlığı

Kıta sahanlığı aslında jeopolitik bir kavramdır.[153] Sahildar devletin deniz altında devam eden doğal uzantısıdır. 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 76. maddesinde, sahildar devletin ya da ada devletinin yasal olarak kıta sahanlığı, *"karasularının ötesinde kıta kenarının dış eşiğine kadar veya bu eşik daha az bir mesafede ise, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz mili mesafeye kadar olan kısımda, bu devletin kara ülkesinin doğal uzantısının bütünündeki deniz altı alanlarının deniz yatağı ve toprak altlarını içermektedir."*[154]

Kıta sahanlığı karasularının esas hatlarından başlayarak 350 deniz milini ya da deniz derinliğinin 2500 metreyi bulduğu izobat çizgisinden itibaren 100 deniz milini aşamaz. Burada önemli olan hangisi daha büyük ise o geçerlidir. Kıyı ya da ada devleti, kıta sahanlığı içerisinde doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi ile ilgili egemen haklara sahip olmakla birlikte bu, kıta sahanlığı üzerindeki suların hukuksal statüsüne bir helal getirmemektedir. Öte yandan tüm devletlerin kıta sahanlığı içerisinde denizin altında kablo ve boru hatları döşeme hakları söz konusudur.[155]

Kıta sahanlığı, uluslararası sular rejiminin (açık deniz) istisnalarından biridir ve sahildar devlete karasuları haricinde kullanabileceği bazı haklar ve yetkiler tanır. Sahildar devlet, kıta sahanlığı haklarına kendiliğinden ve başlangıçtan beri (ipso facto/ab inito) sahiptir. Bu nedenle kıta sahanlığı haklarına sahip olabilmek için sahildar devletin herhangi bir bildirimde bulunması gerekmemektedir. Nihayetinde, Kuzey Denizi davasında da Divan kararında *"devletler arasında kıta sahanlığı haklarını kazanmanın, o alanda ayrıca bir bildirimde bulunmaya gerek kalmadan ab*

---

[152] Yusuf Aksar, *a.g.e., Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*, C. 2, s. 56.
[153] Hasan Mor, *Uluslararası Hukuk Perspektifinden Türk Dış Politikasında Ege Denizi Karasuları ve Kıta Sahanlığı Sorunları,* Çizgi Kitabevi, Konya, 2016, s. 162.
[154] Cihat Yaycı, *a.g.e., Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı,* s. 8.
[155] Mesut H. Caşın, *a.g.e., Uluslararası Hukukun Temel Esasları*, s. 782.

inito ve ipso facto olarak gerçekleştirileceği kabul edilmektedir" şeklinde aynı tespitlere yer vermiştir.[156]

Şekil 1.Uluslararası Hukukta Deniz Alanları

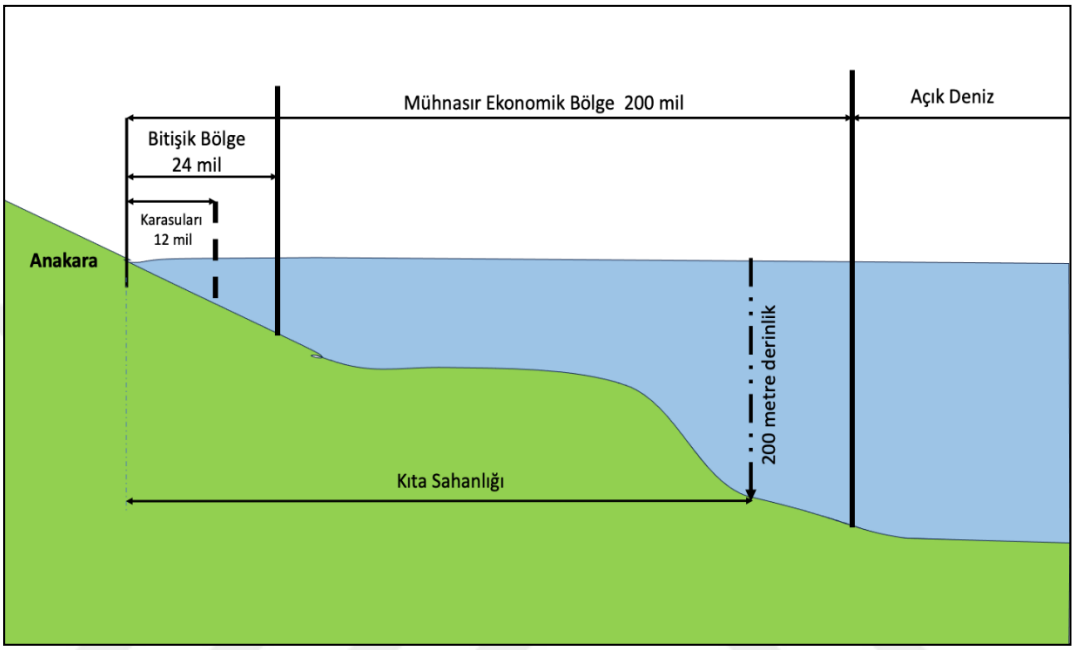

Kaynak: Haritayı hazırlayan Salih Gamsız

1958 Birinci Deniz Hukuku Konferansı sonrasında dört sözleşme imzalanmıştır. Bunlardan bir tanesi de Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'dir (CKSS). Bu sözleşme devletlerin kıta sahanlığı alanlarının belirlenmesi ve bu alanlardaki haklar ve yetkiler ile öteki devletlerin haklarını düzenlemiştir. CKSS'nin 1. maddesinde, kıta sahanlığı sahile bitişik 200 metre derinliği ve doğal kaynakların işletilebilmesi ve bunun da ötesinde bir derinliğe kadar olan deniz yatağı ve deniz tabanının altını da kapsamaktadır.[157]

Uluslararası Adalet Divanı da 1969 yılında Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davası'nda 1958 Sözleşmesi'ndeki düzenlemelerin teamül hukuku kuralı niteliğinde olduğuna karar vermiştir.[158] 1982 BMDHS'nin 83. maddesinde sahildar devletlerin kendi aralarındaki kıta sahanlığı sınırlandırmasını düzenlemiştir. Sözleşmenin bu

[156] Yunus E. Açıkgönül, *Deniz Yetki Alanlarının Hakça İlkeler Çerçevesinde Sınırlandırılması,* Legal Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti, İstanbul, 2012, s. 19.
[157] Cihat Yaycı, *a.g.e., Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı,* s. 7.
[158] Yusuf Aksar, *a.g.e., Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*, C. 2, s. 59.

maddesine göre: *"Kıyıları karşı karşıya ve yan yana olan devletler arasında kıta sahanlığının sınırlandırılmasına, hakça bir çözüm bulmak üzere, Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün 38. maddesinde zikredilen milletlerarası hukuka göre anlaşmayla gerçekleştirilir."* 83/4'te yer alan, tarafların aralarında anlaşmaya varmış olması halinde kıta sahanlığının sınırlandırılmasıyla ilgili sorunlar yapılan anlaşmaya göre çözümlenecektir.[159]

Madde 83/1'de iki mühim unsura yer verilmektedir. Bunlardan bir tanesi karşılıklı ya da yan yana bulunan devletlerin aralarında kıta sahanlığı sınırlandırmasının bir anlaşma ile yapılacağı ile ilgilidir. Uluslararası Adalet Divanı Statüsünün 38. maddesinde anılan uluslararası hukuka göre *"anlaşma"* ile gerçekleştirileceğidir.[160] İkinci önemli unsur da hakça çözüm bulunmasıdır. Kıta sahanlığı sınırlandırmaları alakalı devletlerce anlaşma sağlanarak, uluslararası hukuka uygun şekilde hakça bir neticeye ulaşacak biçimde yapılmalıdır. Taraflar arasında bir anlaşma sağlanamaması durumunda sınırlandırmayla ilgili her türlü yöntemde hakça prensipler dikkate alınacaktır. Kıta sahanlığı sınırlandırmalarında uluslararası hukukun ileri sürdüğü sınırlandırma prensipleri, uluslararası mahkeme kararlarıyla belirlenmiştir.[161]

Uluslararası hukukta uygulamaya bakıldığında, hakça prensiplerin tespit edilip uygulanması hakkında kesin sınırlar belirlemek olanaklı değildir. Bu prensipler güvenlik, coğrafi özellikler, bölgedeki petrol alanları, komşu devlet sınırları gibi pek çok etken göz önünde bulundurularak uygulanmaktadır. Bu prensipler somut olaylarla daraltılabilir ya da genişletilebilir. Fakat uluslararası hukuk uygulamaları açısından dikkate alındığında, Uluslararası Adalet Divanı 1969 yılında Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı davasında verdiği kararda önemli sonuçlara ulaşmıştır.[162] Bu karara göre:

1). Kıta sahanlığı açısından mühim olan konu, devletin kara ülkesinin bir uzantısı olmasıdır. Eğer denizin altında devletin doğal uzantısı söz konusu değilse, o vakit kendisine daha yakın olsa dahi, kendisine bitişik (kendisine ait) olduğu ileri

[159] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 255.
[160] Aslan Gündüz, *a.g.e.,* 402.
[161] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 255.
[162] İslam Kaya, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku Çerçevesinde Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ile Türkiye'nin Hukuki Konumu,* s. 54-55.

sürülemez. Sınırlandırmada temel unsur yakınlık değil, kıta sahanlığının söz konusu devletin doğal uzantısı olmasıdır.

2). Kıta sahanlığı sınırlandırmalarında, 1958 Cenevre Sözleşmesi'nde (mad. 6'da) belirtilen eşit uzaklık prensibinin uygulanması zorunluluğu yoktur.

3). Tüm olaylara ve durumlara uygulanabilecek sabit/kesin bir çözüm yolu bulunmamaktadır.

4). Sınırlandırmada mühim olan mesele hakça prensiplerin uygulanması ve tüm taraflar açısından makul bir sonuç alınmasıdır.

5). Sınırlandırmanın hakça prensipler doğrultusunda, somut bir olayın bütün unsurları göz önünde bulundurularak ve öte yandan karanın doğal uzantısı üzerinde haklara helal getirmeden, her devletin kara parçasında deniz altındaki doğal uzantısını oluşturan sahaların verilmesine olanak tanıyacak şekilde yapılmalıdır.[163]

1969 Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davaları, 1958 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin imzalanmasından sonra Sözleşmedeki hükümlerin yorumlanması açısından Uluslararası Adalet Divanı'nda görüşülen ilk davalar olması bakımından önemlidir. Burada alınan kararlar sonraki uluslararası mahkeme kararlarınca benimsenmiş ve 1982 BMDHS'nin kıta sahanlığı hukuki rejimine önemli ölçüde tesir etmiştir.[164]

1.3.5. Münhasır Ekonomik Bölge

Devletler, deniz sınırlarını belirlerken oldukça hassas davranmaktadırlar. Zira ekonomik, politik ve askeri sebeplerle menfaatleri söz konusudur. Menfaat çatışmalarının önlenmesi ve istikrarın sağlanması için bazı kuralların ve kuruluşların oluşturulması gerekmiştir. Münhasır ekonomik bölge, deniz hukukuna kazandırılmış

[163] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 259-260.
[164] Kemal Eker ve Murat K. Kozanhan, "1969 Kuzey Denizi Davaları (North Sea Cases)", *MSÜ Deniz Harp Tarihi Enstitüsü,* Mavi Vatandan Açık Denizlere, Uluslararası Güvenlik, Uluslararası İlişkilerde Güncel Sorunlar, 2019, s.11. *https://www.academia.edu/66169569/Kuzey_Denizi_Davalar*, (30.03.2022).

yeni kavramlardan biridir. Münhasır ekonomik bölge, pek çok devlet tarafından kabul görmüş ve devletler art arda MEB ilân etme yoluna gitmiştir.[165]

Münhasır ekonomik bölge kavaramı esasen kıta sahanlığını da içermektedir. Karasularının ölçülmeye başlandığı esas çizgiden başlayarak 200 deniz mili genişliğindeki deniz sahalarını kapsar. Kıyı devletinin deniz yatağı, toprak altı ve üzerindeki sularda canlı ve cansız varlıklar üzerinde sahildar devlete bir takım ekonomik haklar sağlayan bir kavramdır. MEB, 1982 BMDHS madde 57'ye göre, karasularının ölçülmeye başlandığı esas çizgiden başlayarak 200 deniz milini geçemez. Kıta sahanlığında ise bu genişlik eğer deniz buna elverişliyse 350 mile dek uzatılabilmektedir.[166]

Münhasır ekonomik bölge özel bir hukuksal rejime tabidir. Sahildar devletin hakları ve yetkileri ile öteki devletlerin hak ve serbestlikleri 1982 Sözleşmesinin ilgili maddelerinde kodifiye edilmiştir. Münhasır ekonomik bölge, BMDHS'nin 55'ten itibaren 60'ıncı maddelerine dek açıklanmıştır.[167]

BMDHS'nin madde 56/1'de MEB'de sahildar devletlerin, denizdeki sularda, deniz yatağı ve toprak altındaki canlı ve cansız doğal varlıkların araştırılması, işletilmesi, korunması, bunların yönetimi ve yine bu sulardaki akıntılar ve rüzgâr enerjisi gibi söz konusu alanda ekonomik faaliyetlerle ilgili egemen haklarına yer verilmiştir. BMDHS'nin madde 56/2'de MEB'de sahildar devlet sözleşmeye göre haklarını ve sorumluluklarını yerine getirirken, öteki devletlerin de hak ve sorumluluklarını gerektiği gibi dikkate alarak sözleşmeye uygun hareket edecektir şeklinde belirtilmektedir.[168]

Münhasır ekonomik bölge sahildar devletin egemenliğinde değildir. MEB'de sahildar devlet öteki devletlerin haklarını da göz önünde bulundurarak uluslararası

---

[165]Hakan Arıdemir, "Münhasır Ekonomik Bölge Tartışmaları Çerçevesinde Devletlerin Açık Denizlerdeki Hakları", *İnsan Hakları ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* Cilt: 7, Sayı: 2, 2018, s. 769.

[166] Cihat Yaycı, *a.g.e., Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı,* s. 10-11.

[167] Nuray Karapınar, "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Alanlarına İlişkin Bazı Kavramlar", *Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Deniz ve Çevre Araştırmaları Dairesi, Doğal Kaynaklar ve Ekonomi Bülteni,* 20, 2015, s. 13.

[168]Işılay Acar ve Mutlu Yılmaz, "Doğu Akdeniz Kıta Sahanlığı Sorunsalı Üzerinden Doğalgaz Paylaşımı", *Tücaum 30. Yıl Coğrafya Sempozyumu,* Ankara, 3-6 Ekim 2018, s. 600.

yasalar ve kurallar doğrultusunda münhasır yetkiye sahiptir. 1982 BMDHS'nin 75. maddesinde yer alan münhasır ekonomik bölgede sınırlandırma *"uygun ölçekli deniz haritalarında gösterilecektir."* Sözleşmenin 77. maddesine göre kıyı devleti kıta sahanlığı üzerinde doğal kaynakları işletebilir ve araştırma yapabilir. Fakat, bir başka sahildar devlet, söz konusu kıyı devletinin müsaadesini almadan bu tür faaliyetler yapamaz. 74. maddede münhasır ekonomik bölge sınırlandırma andlaşmaları hakkaniyete uygun olarak UAD Statüsünün 38'nci maddesinde belirtildiği gibi uluslararası hukuka uygun şekilde yapılacaktır diye belirtilmektedir.[169]

Günümüzde pek çok devlet, 200 mil genişliğinde münhasır ekonomik bölge ilan etmiş, kimi devletler de münhasır ekonomik bölge yerine balıkçılık bölgeleri ilan etmiştir. MEB'in artık uluslararası gelenek görenek (teamül) hukukunun bir parçası durumuna geldiği söylenebilir. Bu tür bölgelerin yanı sıra birtakım ülkeler özel adlara sahip alanlar da ilan etmeye başlamışlardır. Örneğin, Kanada Kuzey Kutbu'nda 100 millik bir alanı *"kirletilmez özel bölge olarak tanımlamıştır."* Kimi devletler de *"tarafsızlık ve güvenlik bölgeleri"* ilan etmiş olsalar da pek fazla ilgi görmemiştir.[170]

Kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge karşılaştırıldığında, kıta sahanlığı 200 deniz milidir. İstisnai bir durum söz konusu ise (okyanus kıyısı gibi) 350 mile çıkartılabilir. Egemenlik hakları açısından bakıldığında, deniz tabanı ve altındaki tabii kaynakların (cansız kaynaklar) araştırılması ve işletilmesine yönelik egemen haklardır. Kendiliğinden/başlangıçtan beri (ipso facto/ab inito) vardır. Araştırma ve sondaj gemileri hariç seyrüsefer serbestisi vardır. Bu sahada başka devletlere ait balıkçı tekneleri balık avlayabilirler. MEB de kıta sahanlığı gibi 200 deniz milidir. Deniz tabanı ve altındaki tabii kaynakların araştırılması ve işletilmesine yönelik egemen haklardır. Su kütlesinin içerisindeki tabii kaynakların (canlı ve cansız kaynaklar) korunması ve işletilmesi haklarıdır. Seyrüsefer ve uçuş serbestisi olarak araştırma, sondaj gemileri ve balıkçı tekneleri hariç tutulmuştur. Münhasır ekonomik bölge ilan gerektirmektedir.

---

[169] Nur J. Ece, "Doğu Akdeniz'de Münhasır Ekonomik Bölge: Sınırlandırma Anlaşmaları, Paydaşlar ve Stratejiler", *Journal of ETA Maritime Science, Jems Journal,* 5 (1), 2017, s. 83.
[170] Cenap Çakmak, *Uluslararası Hukuk: Giriş, Teori ve Uygulama, Bir Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı,* Ekin Yayınevi, Bursa, 2014, s. 172.

1.4. Diğer Coğrafi Alanlar

1.4.1. Adalar

1958 Cenevre Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi'nin 10. maddesinde ada şöyle tanımlanmıştır: *"Bir ada su ile çevrilmiş, suların en çok yükseldiği zaman su üstünde kalan, doğal olarak oluşmuş bir arazi sahasıdır."*[171] 1982 BMDHS'nde ada tanımı mad. 121/1'de yer almıştır. Buradaki tanımlamada da 1958 Sözleşmesi'nde yer alan aynı tanımlama kabul edilmiştir. Günümüzde uygulamadaki hukuki belgelerde ada tanımlaması dört esas unsura dayandırılmaktadır: 1). Bir kara parçası olması, 2). Doğal bir şekilde oluşmuş olması, 3). Etrafının sularla çevrilmiş olması, 4). Suların en fazla yükseldiği dönemlerde su üzerinde kalması. Yalnızca suların çekildiği (cezir) dönemlerde su yüzeyine çıkan kara alanları ada kabul edilmez.[172]

Ada su yüzeyinde bulunsa da deniz tabanına bağlıysa adayı denizin üzerine inşa edilmiş olan tesislerden ayırır. Karasuları içerisinde yer alan bir adanın kendi karasuları da vardır. Böyle bir durum sahildar devletin karasularının uzamasına sebep olur. Adada suların cezir dönemlerinde çekildiği en düşük hat, o bölge için sınır oluşturur. BM Sözleşmesi'nin 10. ve 12. maddelerinde kara ülkesi ile ada ülkesine aynı şekilde eşit şartlarda egemenlik hakkı tanınmıştır.[173] Fakat özelliği olan denizler vardır, örneğin Ege, dar ve girift yapısı ile içerisinde çok sayıda adayı barındıran diğer denizlerden farklı özel bir deniz alanıdır.[174] Bu tür denizlerde tüm yetkilerin ada devletine tanınması halinde *"uluslararası toplumun deniz haklarına kısıtlama getirme sakıncası"* vardır. Bu sebeple Ege benzeri denizlerde komşu sahildar devletler arasında hakkaniyete uygun şekilde paylaşılması esastır.[175]

Adalar, deniz hudutlarının belirlenmesiyle ilgili en fazla ihtilafların ortaya çıktığı, önemli alanlardan biridir.[176] Adaların yapıları ile coğrafi konumlarındaki

---

[171] Aslan Gündüz, *a.g.e.,* 350.
[172] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 269.
[173] Mesut H. Caşın, *a.g.e., Uluslararası Hukukun Temel Esasları*, s. 695.
[174]Ramazan Özey, *Türkiye'nin Jeopolitiği: Değişimler ve Öncelikler,* 1. Baskı, Pegem Akademi, Ankara, 2017, s. 23.
[175] Mesut H. Caşın, *a.g.e., Uluslararası Hukukun Temel Esasları*, s. 695.
[176] Tekin D. Apaydın, "Düz Esas Hatların Belirlenmesinde Adaların Rolü: Adalar Saçağı Bilmecesi", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* Cilt: 25, Sayı: 2, 2019, s. 566.

farklılıklar, çeşitli hukuki ve siyasi sorunlara yol açmaktadır.[177] Bu nedenle günümüzde, uluslararası hukuk uygulamalarında adaların deniz sahalarına sahip olmaları ve sınırlandırma esnasındaki etkilerinin her adanın kendine özgü özelliklerine göre belirleneceği kabul edilmiştir. Adaların deniz alanlarına sahip olmasında bilhassa iki unsur öne çıkmaktadır:

1). Adanın boyutları,

2). Adanın bulunduğu coğrafi konum.[178]

Adanın boyutları konusunda bir adanın sahip olacağı deniz sahalarına etkisi bilhassa kayalıklar ve adacıklar ile alakalıdır. BMDHS'nin mad. 121/3'te insanların barınmalarına olanak tanımayan ya da kendisine ait ekonomik yaşamı olmayan kayalıkların hiçbir şekilde münhasır ekonomik bölgeleri ya da kıta sahanlıkları bulunmamaktadır.[179]

Adaların coğrafi konumlarıyla ilgili olarak bilhassa kıta sahanlığı sınırlandırılmaları esnasında adaların ana karaya/ülkeye veya komşu devletin ülkesine yakınlığı hem uluslararası mahkeme kararlarında hem öğretide en temel unsurlardan biri olarak kabul görmektedir. Bir adanın komşu devlet ülkesine yakın oluşu halinde, böyle bir adaya ya karasuları ya da dar bir kıta sahanlığı sahası tanınmaktadır.[180]

1.4.2. Ters Tarafta Kalan Adalar

Bulundukları konum itibariyle bir grup ada sınırlandırma söz konusu olduğunda kendi ana karasından uzakta olan, komşu devletin kıyılarına daha yakın konumda bulunabilir. Bunlar ters/yanlış tarafta kalmış adalar şeklinde adlandırılır. Ters tarafta kalan adaların bir bölümü deniz sahalarının sınırlandırmalarında iki tarafın ana karaları arasındaki eşit mesafede bulunan uzaklık çizgisine daha yakınken bir

[177] Sevin Toluner, *Geçmişi Anımsayıp Geleceği Yönlendirme,* Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. 1. Baskı, İstanbul, 2017, s. 23.
[178] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 270.
[179] Selami Kuran, *Uluslararası Hukuk Temel Metinler,* Türkmen Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 2011, s. 399.
[180] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 270.

bölümü ise diğer ülkeye daha yakın konumda bulunabilir. Hatta bazı hallerde komşu devlet birkaç mil açıkta bulunabilir.[181]

Uluslararası Adalet Divanı da (UAD) ters tarafta kalan adalar olarak adlandırılan adaları *"ait olduğu devletin değil de başka bir devletin anakarasına yakın olan adalardır"* diye tanımlamıştır. Bu tür adalar, sınırlandırma söz konusu olduğunda daha çok kısıtlamalara tabidir. İki devlet arasında belirlenecek sınır üzerinde bu tür adaların *"bozma"* etkisinden söz edilmektedir. Bu durumda, bu tür adalara oldukça kısıtlı bir etkileme olanağı verilmekte ya da tamamıyla etkisizleştirilmektedir. Ters tarafta kalan adalara hak verilebilmesi için bu adalarda genel koşul, sosyal ve ekonomik yaşamın varlığının aranmasıdır.[182]

Uluslararası Adalet Divanı'nın ters tarafta kalan adalarla ilgili olarak almış olduğu 17 karar bulunmaktadır.[183] Ters tarafta kalan adalar, konumları itibariyle söz konusu ilgili devletler açısından ana karalar arasında olası bir sınırlandırma durumunda tesirleri karşı tarafın aleyhine en üst seviyede olacak adalardır. Bu adalar konumları itibariyle, sınırlandırmada hakça ilkelerden kapatmama ilkesine en çok aykırılık teşkil eden adalardır. Bunların konumları komşu devletin kıyılarına yaklaştıkça kapatmama ilkesine aykırı etkide bulunma oranları daha fazla yükselmektedir. Kapatmama ilkesi gereği kendi koşullarında istisna sayılabilecek Katar-Bahreyn Davası kararı haricinde bugüne dek yargısal çözüme örnek gösterilecek, sınırlandırmayla ilgili anlaşmazlıklara dair hiçbir yargı kararında bu kategoride olan adalara tam etki tanınmamıştır.[184]

Uluslararası hukuk, adalara da kıta sahanlığına sahip olma hakkını tanımıştır. Fakat bahse konu sınırlandırma, adaların sınırlandırma sırasında ana kara devletleriyle aynı statüde bulundukları anlamına gelmemektedir. Nihayetinde adalar, sadece coğrafi konumları, ekonomik ve toplumsal özellikleri gibi faktörler dahilinde sınırlandırma

---

[181]Yücel Acer, *Uluslararası Yargı Kararları Temelinde Ege ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları,* Seta Kitapları, 1. Baskı, İstanbul, 2021, s. 341.
[182] İslam Kaya, *a.g.e. Uluslararası Deniz Hukuku Çerçevesinde Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ile Türkiye'nin Hukuki Konumu,* s. 24.
[183]Cemal Aslan, "Yunanistan'ın Türk Korkusuyla Giriştiği İtalya ve Mısır Andlaşmalarındaki Hüsranı", Kıbrıs Türk, *https://www.kibristurk.com/yunanin-turk-korkusuyla-giristigi-italya-ve-misir-anlasmalarindaki-husrani/,* (11.09.2024).
[184] Yücel Acer, *a.g.e., Uluslararası Yargı Kararları Temelinde Ege ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları,* s. 341-342.

hattını etkileyebilmektedir. Kendi ülkesinin sahillerine daha yakın olan adaların, kıyı uzunluğu belirgin şekilde farklılık göstermiyorsa, kıyı biçimleri benzeyen iki taraf arasındaki sınırlandırmada hudutları mühim bir şekilde etkilemesine müsaade edilmemektedir. Bilhassa bahse konu adalar çorak, toplumsal yaşama elverişsiz iseler tamamen göz ardı edilmektedir. Kendi devletinin sahillerinin hemen yakınında yerleşmiş bu şekildeki kıyı adalarına kimi zaman, yalnızca deniz sahalarının ölçülmesine esas teşkil eden kıyı çizgisinin tespitinde kısıtlı bir etki tanınmaktadır.

1.4.3. Takımada Suları

Takımadalar, *"kıyı takımadaları"* ve *"orta okyanus takımadaları"* olarak iki kategoriye ayrılır. Takımada kavramı ilk defa, uluslararası toplumun gündemine karasularının iç sınırlarının tespit edilmesi maksadıyla Endonezya ve Filipinler gibi takımada ülkelerinin çabalarıyla gelmiştir. *"Takımada devletlerini oluşturan adaların gerisinde kalan suların statülerinin belirlenmesi konusunu da içine alacak şekilde kapsamı genişletilmiştir."* Bahsi geçen devletlerin hem uluslararası camia içindeki gayretleri hem de iç hukukta yaptıkları uygulamalar sonucunda konu 1973-1982 BM Deniz Hukuku Konferansı'nda gündeme getirilmiştir. Konferansın ardından imzalanan BMDHS'nin IV. Bölümü kapsamında yer alan düzenlemelerle mesele büyük oranda çözülmüş ve Endonezya daha sonra kendi iç hukukunda düzenlemeler yapmıştır.[185]

Takımada suları (archipelagic waters) 1982 BMDHS ile uluslararası hukukun bir parçası olmuş yeni bir kavram ve rejimdir. Sözleşmeyi ilk önce onaylayan devletlerin başında takımada devletleri yer almıştır.[186] Bugün dünyada takımada rejimi uygulayan 22 devlet bulunmaktadır.[187] Takımada, bir ya da birden çok adadan oluşan ve coğrafya açısından bütünlük oluşturan doğal yapılardır.[188] Bir başka ifadeyle takımadalar, birbirleriyle aralarındaki coğrafi, siyasi, ekonomik bağları bir bütünü meydana getirecek şekilde sıkı bir ilişki içinde olan ya da tarihsel bakımdan bu şekilde

[185]Gökey Saraçyakupoğlu ve Ali Özgöktaş, "Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında "Takımada" Kavramı ve Bir "Takımada Devleti" *Olarak Endonezya, TBB Dergisi,* Sayı: 158, 2021, s. 457. *http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2022-158-2032,* (10.05.2022).
[186] Melda Sur, *a.g.e.,* s. 360.
[187] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 283.
[188] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 94.

kabul edilmiş adalar ve bunlara bitişik olan sular ile diğer doğal öğelerin de dahil olduğu adalar grubundan oluşur.[189]

Birden fazla adadan meydana gelen devletlerin, en dış sınırları çevresinde düz esas hat çizme gayretleri toprakların iç içe geçmesine yol açmış ve sorunlar ortaya çıkmıştır. Bilhassa Endonezya, eskiden çoğunlukla taşımacılık için kullanılan yolu, açık deniz olarak bilinen sahaları takımada devletinin egemenlik alanına indirgenmesi maksadıyla bu yöntemi uygulamış ve pek çok devletin tepkisine neden olmuştur. Takımada devletleri için uygulanacak olan uluslararası hukuk ilkeleri konusunda pek çok uyuşmazlık ortaya çıkmıştır.[190]

1951 yılında Angola ile Norveç arasındaki bir balıkçılık davasında Divan, *"kıyı takımadaları (coastal archipleagoes)"* ifadesine yer vermiştir. Fakat tamamı ya da bir kısmı takımadalarla çevrilmiş olan devletlerin durumları nasıl olacaktı? Takımadalar içerisine dahil olan sular, çevrilerek sahildar devletin içsuları olduğu kabul edilebilir miydi? Diğer taraftan üçüncü ülkelerin seyrüsefer serbestlikleri ne olacaktı? Buradaki esas mesele, her ada için normal esas hatlar kuralı uygulanmalı mı uygulanmamalı mıydı? Ya da takımada grubuna dahil olan adaların en dışta kalanlarından düz esas hatlarla takımada suları oluşturulmalı mı oluşturulmamalı mı konusuydu. Bu mesele Birinci Deniz Hukuku Konferansı'nda gündeme gelmiş ancak bir anlaşma sağlanamamıştır. Takımadalar sorunu Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nda da yoğun tartışma konusu olmuştur.[191]

1982 BMDHS'nin 46. maddesinde bu konuya yer verilmiştir. Takımada, tamamı birden çok adadan oluşan ve diğer adaları da kapsayan devlet olarak tanımlanmıştır. Bu sözleşmenin 47. maddesinde takımadaların karasularının iç sınırlarının belirlenmesinde düz hatların ne şekilde uygulanacağına yer verilmiştir. Bu maddeye göre takımadalarda, düz hatlar belli başlı adaları kapsayacak şekilde düz hatların beri tarafında kalacak suların karanın en fazla 9 katını geçmemesi koşuluyla, takımadayı meydana getiren en dıştaki adalardan çizilebilir. Bu şekilde çizilen düz hatların genişliği 100 mili geçmeyecek, fakat kullanılacak olan düz hatların en fazla

[189] Mesut H. Caşın, *a.g.e., Uluslararası Andlaşmalar Hukuku,* s. 590.
[190] Malcolm, N. Shaw, *a.g.e.,* s. 402.
[191] Yusuf Aksar, *a.g.e., Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*, C. 2, s. 32-33.

%3'ü 125 mil genişliğinde olabilecektir. Sözleşmede üçüncü ülkelerin hava ve deniz ulaşımlarının serbest olmasındaki menfaatleri ile takımada devletlerinin ülke/toprak bütünlükleri ve güvenlikleriyle alakalı menfaatlerinde uzlaşı sağlanmıştır.[192]

Yukarıda sözü edilen şartlara uygun biçimde saptanmış takımada suları içerisinde yer alan sularda, iç sularda olduğu gibi uluslararası hukuku ihlal etmeden takımada devletinin kendi iç sularını belirleme hakkı vardır (mad. 50). Bu durumda takımada sularının iç sınırlarını adaların kıyıları oluşturmaz, iç suların dış çizgisi oluşturur. Bir takım ada devleti için *"karasuları, bitişik bölge, kıta sahanlığı"* ya da MEB'sinin genişlikleri söz konusu ise bu kategorideki devletlerin takımada sularının dış sınırından itibaren tespit edilecektir (mad. 48). Diğer bir ifadeyle, takımada suları, takımada devletinin ülkesinin bir parçasıdır.[193]

Takımada devletlerinin oldukça geniş deniz sahalarının sahibi olmalarını dengeleyecek biçimde, öteki devletlerin de haklarını kollayan bir hukuki rejim kodifiye edilmiştir. Takımada devletleri bahse konu olan sularda *"deniz tabanı, toprak altı ve hava sahası da dahil olmak üzere egemenliğe sahiptir."* Aynı zamanda takımada suları rejimi, iç sular ve karasuları rejimlerinden farklı olarak sahildar devletin egemenliği öteki devletlerin haklarının korunması bakımından daha fazla kısıtlanmıştır.[194]

1.4.4. Yapay Adalar/Suni Adalar (Artificial Island, Artificielle)

Bu adalar doğal ada tanımı kapsamı dışındadır. İnsan eliyle yapılmış her türlü su yüzeyinde kalan yükseltilerdir. Ada tamamıyla insanlar tarafından yapılmış bir tesis olabileceği gibi doğanın katkı sağladığı bazı oluşumların insanlar tarafından tamamlanmasıyla da meydana gelebilir. Bu tür adalar sahildar devletlerin iç suları veya karasularında oluşturulabileceği gibi, doğal kaynaklardan faydalanmak amacıyla MEB alanlarında veya kıta sahanlığı alanlarında kurulabilir. Bu yapay adaların hiçbir şekilde deniz alanlarına sahip olması olanaklı değildir. Yani karasuları veya diğer deniz alanlarına sahip olamazlar.[195] 1982 BMDHS'nin 60. maddesinde münhasır ekonomik

[192] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku*, s. 94.
[193] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 283.
[194] Melda Sur, *a.g.e.*, s. 361.
[195] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 271.

bölge üzerinde yapay adalar, tesisler kurma, yapılar inşa etme hakkında sahildar devletin haklarına ve yetkilerine özel bir yer ayrılmıştır. Sahildar devlet yapay ada, tesis, yapı gibi alanlarda münhasır yetki sahibidir.[196] Yapay adalar karasuları gibi haklara deniz alanlarına sahip olamasalar da sahildar devletin uluslararası sahada yapay adalar çevresinde makul ölçülerde güvenlik bölgeleri oluşturmaya hakları vardır.[197]

Güvenlik bölgeleri, 1982 Sözleşmesi'nin mad. 60/5'te yer almaktadır. Buna göre dış kenarlarının her noktasından başlayarak ölçülmeye başlanır ve 500 metrelik mesafeyi geçmeyecek biçimde bir güvenlik alanı oluşturulur.[198] Tüm gemiler bu tür güvenlik bölgelerine saygı gösterecek, yapay adaların, yapıların tesislerin ve güvenlik bölgelerinin etrafında seyrüseferle alakalı olarak genel kabul gören uluslararası standartlara uygun hareket edeceklerdir. Uluslararası seyrüsefer açısından vazgeçilmez olan tanınmış su yollarının üzerine engel teşkil edecek yapay adalar, yapılar, tesisler ve bunların etrafına güvenlik bölgeleri oluşturulamaz.[199] Bu yapay adalara örnek olarak Güney Çin Denizi'nde bulunan, Çin'in inşa ettiği yapay adalar gösterilebilir. Fakat uluslararası alanda uyuşmazlığa sebep olmuştur. Çin, Vietnam, Tayvan, Malezya, Filipinler ve Brunei Sultanlığı arasında tartışmalara yol açmıştır.

1.4.5. Boğazlar

Boğazlar, tarih boyunca tüm dünyada stratejik öneme sahip olan su yollarıdır. Büyük devletler arasında yaşanan mücadelelerde mühim bir rekabet alanı olmuş, her dönem önemini korumuştur. 18. yüzyılda Cebelitarık Boğazı İspanya ile Britanya arasında, 19. yüzyılda Türk Boğazları Rusya ve Britanya arasında, 20. yüzyılda Süveyş Kanalı ABD ile Sovyetler Birliği (SSCB) arasında yaşanan güç mücadelelerine sahne olmuştur. 21. yüzyılda ise büyük güçlerin mücadelelerinde önemli bir su yolu ise Güney Çin Denizi olmuştur. *"Güney Çin Denizi, Malakka Boğazı'ndan doğuda Tayvan Boğazı'na"* dek uzanan oldukça geniş ve önemli bir su yoludur.[200]

---

[196] Yusuf Aksar, *a.g.e., Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*, C. 2, s. 57.
[197] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 271.
[198] Malcolm, N. Shaw, *a.g.e.,* s. 401.
[199] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Hukuk Temel Metinler,* s. 376.
[200] Murat Ülgül, "Güney Çin Denizi Sorunu", *Uluslararası İlişkilerde Güncel Sorunlar,* (Ed.) Mehmet Emin Erendor, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2018, s. 189.

Bugün uygulanmakta olan uluslararası hukukta boğaz tanımlamasına bakıldığında, genel anlamda bir boğaz tanımlaması bulunmamakta, çeşitli tanımlamalara rastlanmaktadır. Boğaz (strait), iki ya da ikiden çok deniz sahasını birleştiren dar su yoludur.[201] Diğer bir tanıma göre, iki denizi birleştiren, bir denizden öteki denize geçmek için kullanılan dar ve doğal su yolu şeklinde tanımlanmaktadır.[202]

Boğazlar, ulusal boğazlar olabildiği gibi uluslararası boğaz da olabilir, ulusal boğazlar; Bir tek devletin sahildarı olan ya da kapalı denizi bağlayan dar su yolu olarak adlandırılmaktadır.[203] Uluslararası Boğazlar; Geçişlerin uluslararası hukuk düzenlemelerine tabi olduğu boğazlardır. Deniz hukuku sözleşmelerinde ise, *"uluslararası seyrüsefere açık boğazlar"* şeklinde tanımlanmıştır.[204]

Sahildar devletin ulusal egemenliğinde bulunan suyolu genişliği, karasularının genişliğinin iki katıysa ve tarihsel haklara sahip değilse bu suyolunun ortasındaki açık deniz sahası uluslararası hukuka tabidir. Uluslararası boğazlar ifadesi, bu çeşit boğazların tamamen uluslararası hukukla bağlı olduğu anlamına gelmez. Zira, uluslararası boğazlar geçiş rejimi gibi bazı hallerde uluslararası hukuka bağlı olmakla birlikte pek çok bakımdan sahildar devletin yetkisinde kalmaya devam etmektedir.[205]

1982 Sözleşmesine göre uluslararası boğazlarla ilgili olarak:

1). Denizlerden en az bir tanesi ulaşıma açık, bir başka ifadeyle açık deniz ya da MEB olmalıdır. Diğeri de yine aynı niteliğe sahip ya da karasuları olabilir. Mesela, *"Kızıl Denizi Akabe Körfezine bağlayan Tiran Boğazı"* Cenevre Konferansları esnasında Arap ülkeleri bu görüşe karşı çıkmış olsalar da uluslararası boğaz statüsündedir. Ayrıca bir devletin iç sularını bağlayan, her iki tarafı da aynı devlete ait boğazlar (mesela, SSCB döneminde Karadeniz'i Azak Denizi ile bağlayan Kerç Boğazı gibi) uluslararası boğaz statüsünde sayılmamaktadır.

---

[201] Yusuf Aksar, *a.g.e., Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk,* C. 2, s. 48.
[202] Hüsamettin İnanç ve Betül Yazıcı, "Uluslararası Hukuk Açısından Korfu Boğazı ve Sonuçları", *Akademik Bakış Dergisi, Uluslararası Sosyal Bilimler E-Dergisi,* İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat, Kırgızistan, Sayı: 70, 2018, s. 151. *http://www.akademikbakis.org,* (10.05.2022).
[203] Ayşe N. Tütüncü, *a.g.e., "Uluslararası Deniz Hukuku",* s. 25.
[204] Melda Sur, *a.g.e.,* s. 362.
[205] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 285.

2). *"Boğaz, uluslararası deniz ulaşımında kullanılmalıdır."* Söz konusu kullanımın mecburi olması koşulu bulunmamaktadır. Nihayetinde UAD, ilk başta 1949 yılında Korfu Boğazı hakkında verdiği kararda, boğazdan sadece coğrafi durum nedeniyle uluslararası geçişten faydalanıyor olmasını *"uluslararası boğaz"* kapsamında kabul edebilmek için yeterli saymıştır. *"Bir boğaz uluslararası andlaşmayla düzenlendiği takdirde uluslararası boğaz niteliği kazanmaktadır."*[206]

1982 BMDHS'nin sahildar devletlere karasularını 12 mile kadar ilan edebilme hakkı vermesi, bu kuralın bugün örf adet (teamül/gelenek görenek) kuralı olması sebebiyle çok sayıda boğaz, devletlerin karasuları alanında kalmıştır. Boğazların uluslararası ulaşım ve taşımacılıkta önemli bir yeri bulunmaktadır. Dünya ekonomisi bakımdan boğazlar hayati öneme sahiptir. Aynı zamanda stratejik açıdan da boğazların önemi yadsınamaz. Özellikle uluslararası ulaşımda yararlanılan boğazlardan geçişlerin kısıtlanması ya da kapatılması durumunda uluslararası alanda ve küresel ekonomi üzerinde sarsıcı etkileri olmaktadır.[207]

1982 Sözleşmesinin hükümlerine göre, bir taraftan sahildar devletin kapsamlı kontrol ve düzenleme yetkileri kabul edilmekteyken, öte taraftan yabancı devletlere ait gemilerin geçişine müsaade eden bir uluslararası rejim öngörmüştür. Geçiş hakkı, transit geçiş ve zararsız geçiş hakkı olarak iki şekilde tanınmaktadır.[208]

1). Transit geçiş hakkı; 1982 BMDH Sözleşmesi, 1958 Cenevre KBBS'nden farklı olarak uluslararası boğazlar için geleneksel *"kesintisiz zararsız geçişin yanında ayrı bir hukuki rejim olan ve daha fazla serbestileri içeren, transit geçiş hakkını"* tanımıştır. BMDH Sözleşmesi 38/2'de transit geçiş hakkı şöyle tanımlanmıştır.[209]

> Madde 38/2: *"Transit geçişten, işbu kısma uygun olarak yalnızca açık denizin bir parçasından veya münhasır ekonomik bölgeden, açık denizin veya münhasır ekonomik bölgenin diğer bir parçasına boğazdan devamlı ve hızlı bir geçiş amacıyla seyrüsefer ve bu saha üzerinde uçuş serbestisinin kullanılması anlaşılır. Bununla beraber, devletin ülkesine giriş şartları saklı kalmak üzere, geçişin devamlılığına ve hızlılığına ilişkin zorunluluk, boğaza kıyıdaş bir*

[206] Melda Sur, *a.g.e.,* s. 363.
[207] Yusuf Aksar, *a.g.e., Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*, C. 2, s. 48.
[208] Melda Sur, *a.g.e.*, s. 363.
[209] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 129.

devletin ülkesine girmek, ülkeyi terk etmek veya ülkeden yeniden hareket etmek amacıyla boğazdan geçişi engellemez" demektedir.[210]

Yukarıda belirtildiği gibi transit geçiş hem denizden hem de bu kategori coğrafi özellikleri olan boğazların hava sahasından geçişlerine de hak tanımaktadır. Sözleşme uyarınca transit geçiş, açık denizin ya da MEB'in bir kısmı ile açık denizin ya da MEB'in öteki bölümü arasında uluslararası ulaşımda kullanılmakta olan boğazlarda uygulanacaktır. Transit geçiş, açık denizin ya da MEB'in bir kısmı arasında uluslararası ulaşımda kullanılmakta olan ve suları tamamıyla sahildar devletin ya da sahildar devletlerin karasularına dahil bulunan boğazlardan geçişi öngören bir rejimdir. Eğer söz konusu boğaz, boğaz devletinin bir adasından ve ana karasından oluşuyorsa adanın deniz yönündeki açık denizden ya da MEB'den *"seyrüsefer ve hidrografik özellikleri"* açısından benzeyen uygun bir geçiş güzergâhı olması halinde, bu boğaz transit geçiş rejimine tabii olmaz, zararsız geçiş rejimine tabidir.[211]

2). Zararsız geçiş hakkı; boğazlardan zararsız geçişin kendine özgü kuralları vardır. Karasularındaki geçişlere göre bazı farklılıklar gösterir ve bazı özelliklere sahip olan boğazlar dışında uluslararası boğazlarda uygulanmaktadır. Bir devletin kıtasıyla ada arasında benzer kullanım kolaylığına sahip olan başka bir yolun varlığı halinde, açık deniz ya da MEB ile karasuları arasında kalan boğazlarda bu geçiş mümkündür. Burada, *"zararsız geçişin özelliği askıya alınamamasıdır."*[212]

Türk Boğazlarına bakıldığında iki deniz sahasını birleştiren iki kıta arasında doğal olarak ortaya çıkmış bir su yoludur. 20 Temmuz 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde[213] Türk Boğazları Çanakkale Boğazı, Türkiye'nin bir iç deniz olan Marmara Denizi ve Karadeniz (İstanbul) Boğazı bir bütün olarak yer almıştır. Akdeniz ve Karadeniz'i bağlayan stratejik önemi büyük tek su yolu olarak paha biçilemez bir öneme sahiptir. Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Boğazlardan geçiş rejimini düzenleyen

[210] Mesut H. Caşın, *a.g.e., Uluslararası Andlaşmalar Hukuku,* s. 586.
[211] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 129.
[212] Melda Sur, *a.g.e.,* s. 364.
[213] Montrö Sözleşmesi, Türkiye'ye sağladığı haklar bakımından eşsiz bir sözleşmedir. Türkiye, Montrö Sözleşmesi'ne göre hem denetleme hem de andlaşmanın tanıdığı hükümler doğrultusunda hareket etme gibi özel bir konuma sahiptir. Bir başka ifadeyle Türkiye hem hakem hem oyuncu pozisyonundadır.

uluslararası bir belgedir. Türk Boğazlarından ticaret gemileri barış zamanında öngörülen esaslar dahilinde gece ve gündüz serbestçe geçebilmektedir.

Türkiye'nin muharip olduğu savaş döneminde tarafsız devletlerin ticaret gemileri hasım ülkeye yardım etmemek koşuluyla serbestçe geçebilir. Türkiye savaş tehdidine maruz kaldığı durumlarda ticaret gemileri barış dönemindeki düzene göre geçebilir. Savaş gemileri ise sözleşmede kabul edilmiş olandan daha farklı bir şekilde tanımlanamaz. Montrö Boğazlar Sözleşmesi, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin yerini almıştır. Sözleşmeye taraf olan devletler, Türkiye, İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Japonya, SSCB ve Yugoslavya'dır. 1951 yılında Japonya bu sözleşmeden kaynaklanan haklarından feragat etmiştir.[214]

1923 tarihli Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin getirdiği kısıtlamalar, Türkiye'nin yoğun diplomatik girişimleri sonucu 20 Temmuz 1936'da imzalan Montrö Sözleşmesi ile kaldırılmıştır. Montrö Türkiye açısından çok önemli kazanımlar sağlayan bir sözleşmedir. Türkiye, Montrö sayesinde Lozan'da kurulan Boğazlar Komisyonu'nun kaldırılmasını sağlamış ve Komisyon'un yetkileri Türkiye'ye devredilmiştir. Türkiye Montrö ile Boğazlar üzerinde egemenlik tesis etme ve Boğazlar bölgesinde yeniden asker bulundurma hakkını elde etmiştir. Türkiye'nin güvenliği söz konusu olduğundan Türkiye Montrö ile geçiş serbestisinin (gemi geçişlerinin) düzenlenmesi hakkını elde etmiş ve Karadeniz-Akdeniz dengesinin kurulması sağlanmıştır.

1.5. Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması

Denizlerin sınırlandırılması eski dönemlerden beri süregelen bir olgu olarak, deniz hukukunun ve devlet uygulamalarının önemli bir unsurudur. Dünya denizlerinin yarıdan çoğu sınırlandırmayla ilgili bir anlaşmaya konu edilmediğinden çoğu sınırlar harareti yüksek tartışmalara ve gerilimlere yol açmıştır/açmaktadır.[215] Tarihsel süreç içerisinde bilhassa menfaat çatışmaları, ekonomik sebepler, güvenlik kaygıları ve ulusal savunma gibi nedenlerle ülkeler denizler üzerinde hak iddiasında bulunmaya

[214] Emete Gözügüzelli, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 320, 323.
[215]Ayşe N. Tütüncü, "Yunanistan ile Ege Denizi'nde Yaşanan Görüş Ayrılıklarının Yeni Uzantısı Doğu Akdeniz ve Uluslararası Hukuk", *8. Bölüm/Chapter 8, İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Bölümü,* İstanbul, 2021, s. 267.
https://cdn.istanbul.edu.tr/file/jta6clj8t5/8c649bc477614ecc83fc24fd47ee62c1 /, (03.04.2022).

başlamışlardır.[216] Özellikle tartışmalı olan deniz alanlarındaki enerji kaynaklarına ulaşmak ve maksimum düzeyde fayda sağlamak için karşılıklı baskıları arttırmışlar, bu durum uyuşmazlıkları beraberinde getirmiş ve ciddi çatışmalara yol açma ihtimalini kuvvetlendirmiştir.[217] Bunun üzerine devletler, coğrafi ve fiziksel bakımdan bir bütünün parçası olan denizleri hukuki açıdan bölümlere ayırma yoluna gitmişlerdir.[218]

Günümüzde deniz yetki alanlarının sınırlandırılması meselesi devletler arasında krizlere yol açan en mühim konulardan biridir. Deniz yetki alanlarının belirlenmesi aşamasında iki ya da ikiden fazla ülkenin aynı deniz sahası üzerinde hak iddiasında bulunması halinde bir sorun alanı oluşturmaktadır. Sınırlandırma aynı zamanda bir ihtiyaçtır. Sınırlandırma örneklerine bakıldığında uzlaşma yoluna gidilen örnekler olduğu gibi, deniz alanlarının çakıştığı, ülkeler arasında uyuşmazlık sebebi olan örnekler de mevcuttur. Uyuşmazlık hallerinde uluslararası mahkeme ya da uluslararası hakem yoluna gidilip uyuşmazlık durumları çözülen örnekler de mevcuttur. Deniz yetki alanlarını: *"İç sular, karasuları, bitişik bölge, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeler"* oluşturmaktadır.[219]

Deniz alanlarının sınırlandırılmasında öncelikle, *"deniz yetki alanı ve deniz yetki alanı sınırlandırılması"* arasındaki farkı ortaya koymak gerekir. Deniz yetki alanı, öteki komşu ülke ile bağlantısı bulunmayan bir deniz sahasında sahildar devletin karasuları, bitişik bölge ya da MEB dış sınırlarını tek yanlı olarak ilân etmesidir. Deniz yetki alanlarının sınırlandırılması ise, iki ya da ikiden çok devletin, sahip oldukları veya ilan etmiş oldukları deniz yetki sahalarının çakıştıkları bölgelerde, deniz sahalarının bir anlaşma yapılarak sınırlandırılmasıdır.[220]

---

[216]Cavid Abdullahzade, "Uluslararası Hukukta Deniz Yetki Alanları ve Doğu Akdeniz Bağlamında Türkiye'nin Egemen Hakları", *Doğu Akdeniz Sempozyumu: Doğu Akdeniz Sorunlarına Hukuki ve Siyasi Yaklaşım ile Türkiye Büyük Millet Meclisinin Çözümdeki Muhtemel Rolü,* Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayını, TBMM Basımevi, Ankara, 2021, s. 113.

[217]Zbigniew Brzezinski, *Stratejik Vizyon: Amerika ve Küresel Güç Buhranı,* (Çev.) Sezen Yalçın ve Abdullah Taha Orhan, 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 135.

[218] Cavid Abdullahzade, *a.g.e.,* s. 113.

[219] İsmail Demir, "Türk Deniz Yetki Alanlarının Belirlenmesinin Hukuki Dayanakları ve İç Hukuk Üzerine Bazı Düşünceler", *Adalet Dergisi,* Cilt: 2, Sayı: 65, 2020, s. 27.

[220]Sami Doğru, "Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku ve Doğu Akdeniz", Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz, *Çağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi,* 2020, s. 251. *https://tasam.org/files/icerik/file/yeni-deniz-guvenligi-ekosistemi-ve-dogu-akdeniz_ekt_y_pdf_5c9334d0-0e4b-434d-8278-b3e2a8eea05d.pdf /,* (30.03.2022).

Sahildar devletler, deniz sahalarının deniz tabanı ve toprak altını da kapsamak üzere, deniz sahalarının farklı kullanımlarıyla ilgili uyuşmazlıklara mâni olmak amacıyla açık deniz sahalarının belirlenmesinde iki taraflı ya da bazı hallerde çok taraflı müzakereler ve anlaşmalar yapmaları öteden beri yapılagelen bir durumdur. Fakat denizlerde sınırların tespiti veya yetki alanlarının belirlenmesi problemlerinin çözümlenmesinde küresel boyutta kabul gören herhangi bir yöntem bulunmamaktadır.[221]

Devletler arasında ortaya çıkan en temel uyuşmazlık konularından biri deniz alanlarının sınırlandırılmasıdır. Uyuşmazlık nedenleri, bir devletin deniz sınırlarını belirlerken çıkabileceği gibi, karşılıklı ya da bitişik kıyıları olan devletlerin arasında da ortaya çıkabilmektedir. Deniz hukukuna bakıldığında her anlaşmazlığın kendine has özellikleri bulunması sebebiyle, deniz alanlarının sınırlandırılmasında uygulanabilecek evrensel boyutta kabul gören kuralların bulunması pek de kolay olmamaktadır.[222]

Deniz alanlarının sınırlandırılmasıyla ilgili kurallar, uluslararası sözleşmelerde yer alan hukuk kuralları, Uluslararası Adalet Divanı, Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi ile hakem mahkemeleri kararları kapsamında gelişen teamül hukuku (örf adet) kuralları kapsamında oluşturulmaktadır. Deniz alanlarının sınırlandırılması konusunda temel olarak beş kaynak mevcuttur. Bu kaynaklar şunlardır: 1). Örf adet hukuku, 2). 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi, 3). 1982 BMDHS, 4). Uluslararası Adalet Divanı kararları, 5). Hakem heyetlerinin verdiği kararlar[223] ve doktrinde yer verilen gelişmelerdir.[224]

---

[221] Barbaros Gönençgil, "Doğu Akdeniz ve Ege Denizi'nde Deniz Yetki Alanı Tartışmalarının Coğrafi Perspektifte Değerlendirilmesi", *I. Bölüm, /Chapter1, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü,* İstanbul, 2021, s. 15.
https://cdn.istanbul.edu.tr/file/jta6clj8t5/69653091472c45cbb6d92b2afda017c3, (30.03.2022).

[222] Yusuf Aksar*, a.g.e., Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*, C. 2, s. 82.

[223]Doktrin, uluslararası hukukun yardımcı kaynakları arasındadır. Deniz yetki alanlarının belirlenmesiyle alakalı bilimsel fikir ve görüşlerdir. Uluslararası Adalet Divanı Statüsündeki haliyle *"Doktrini oluşturan birikim, bir hukuk dalında isim yapmış kimselerin görüşleri, somut vakıalar karşısındaki refleksleri ve yargı"* kararlarıyla ilgili yorumlarından oluşur. Yunus E. Açıkgönül, *a.g.e., Deniz Yetki Alanlarının Hakça İlkeler Çerçevesinde Sınırlandırılması*, s. 33; İslam, S. Kaya, *a.g.e., Uluslararası Hukuk Temel Bilgiler,* 130.

[224] Serkan Küçükkuray, "Doğu Akdeniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı ve Türkiye", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yakın Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Lefkoşa, 2019, s. 32.

Deniz yetki sahalarının sınırlandırılması meselesi çözülmesi kolay olmayan bir yapıya sahiptir. Çünkü içerisinde çok fazla ihtilaflı durumlar barındırmaktadır. Bu sebeple uluslararası yargıya taşınan uyuşmazlıklar bakımından deniz yetki sahalarının sınırlandırılması meselesi en başta gelen uyuşmazlıklar arasındadır. Bu durum dünyada mevcut olan ve olası sınırlandırma sorunları meselenin ne kadar hassas olduğunu göstermektedir. Öte yandan yetkili organın belirlenmesi de ayrı bir sorun oluşturmaktadır. Zira uluslararası hukuk her uyuşmazlık için tarafların zaruri olarak müracaat etmesi gereken hukuksal bir çözüm yolu öngörmemiştir. Bu nedenle tarafların uyuşmazlık hallerinde sınırlandırmayı çözmeye yetkili olan organın belirlenmesi kolay değildir. Bu durum bahse konu ihtilafların uzun zaman çözümsüz kalmasına neden olmaktadır. Sınırlandırmada diğer bir mesele de uyulması gereken ilkesel yöntemlerin neler olduğu sorusuna net bir cevap verilememesidir. Teamül hukuku kuralları ile uluslararası deniz hukuku sözleşmeleri sınırlandırmayla ilgili olarak zorunlu, bağlayıcı, detaylı ilke, yöntem ya da kural ortaya koyamamaktadır. Ayrıca deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında sadece hukuksal boyut değil, onun dışında teknik boyutlarının olması da ayrı bir konudur.

1.5.1. Hukuki Durum

Deniz alanları sınırsız alanlar değildir. Egemen devletler, uluslararası hukuk ile birlikte kendi ulusal mevzuatlarıyla deniz yetki alanlarını belirlerler.[225] Coğrafi şartlara bağlı olarak devletlerin birbirlerine yakın olduğu sahalarda hukuksal açıdan bu sahaların sınırlandırılması doğaldır. Bazı deniz alanlarının yapısı dardır. Kıyı biçimleri ile kıyılara yakın mesafede bulunan ada veya adacıkların varlığı ve benzer nedenlerle iki veya daha fazla devlet tarafından devletlerin talep ettikleri deniz sahaları çakışabilmektedir. Bu tür durumlar gündeme geldiğinde, taraflar deniz alanlarıyla ilgili sorunları çözmek için aralarında anlaşarak istedikleri bir sınırlama yöntemini kullanabilirler. Ancak sorunlara çözüm ararken uluslararası hukuk kuralları kapsamında bazı ilkelerin mevcudiyeti söz konusudur.[226]

[225] İsmail Demir, *a.g.e.,* s. 43.
[226] Serkan Küçükkuray, *a.g.e.,* 36.

Söz konusu ilkeler genel olarak şöyledir; hakça ilkeler, hakkaniyet ilkesi hakkaniyet ve nısfete göre karar verme, coğrafyanın üstünlüğü (coğrafyanın yeniden şekillendirilmesinin mümkün olmaması), oransallık ilkesi, eşit uzaklık ilkesi, kapatmama ilkesi ve kara denize hakimdir ilkesi gibi temel konulardır. Sınırlandırmada devletlerin ve bölgelerin tek oluşu, bunların özellikleri mesela, adalar vb. pek çok coğrafi özelliğe sahip unsur ilke olarak belirlenmiştir. Deniz sahalarının kullanılması hakların bölüşümü ve kullanılması gibi konularda hakların belirlenmesinde çeşitli hususlar tespit edilse bile uygulamada bazıları öne çıkmaktadır.[227]

1.5.1.1. Hakça İlkeler

Genel hukuk ilkelerinden biri ve uluslararası hukukun bir parçasıdır. Uluslararası mahkemelerin sıkça uygulamalarına konu olmaktadır. Bunun en faal kullanıldığı alan hiç şüphesiz uluslararası deniz hukukudur. UAD, Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davalarında hakça ilkeleri detaylı olarak ele almış ve sonra gelen yargı kararlarına da temel dayanak oluşturmuştur. Divan'ın Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davalarında vurguladığı *"Danimarka, Hollanda ve Federal Almanya arasındaki deniz alanlarının sınırlandırılmasının hakça ilkelere göre yapılması"* gerektiğidir. Divan'ın bu kararı sonraki yargı kararlarına referans olmuş, aynı zamanda 1982 BMDHS'nde yer alan kıta sahanlığı ve MEB sınırlandırmalarında hakça çözüme varılması kapsamında yapılması gerektiği, yapılan düzenlemelerde etkili olmuştur.[228] Hakça ilkeler kapsamında yapılan bir deniz sınırlandırmasının esas amacı hakça bir sonuca ulaşmaktır.

UAD, Tunus ve Libya sınırlandırma davasında aldığı kararda *"hakça ilkeler ile hak ve nısfet çözüm yolunun"* birbirinden farklı olduğunu, *"hakça ilkelerin uygulanması hukuk dışı çözüm yolu olan hak ve nısfetten farklıdır. Hak ve nısfet yoluna ancak UAD statüsünün 38. maddesinde ifade edildiği şekliyle tarafların anlaşması*

---

[227] Kaan Kapan, "Coğrafyanın Üstünlüğü ve Jeopolitik Önem, Perspektiften Doğu Akdeniz ve Adalar (Ege) Denizi, *2. Bölüm/Chapter 2, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü,* İstanbul, 2021, s. 37.
https://cdn.istanbul.edu.tr/file/jta6clj8t5/336659c4bb0847fd96084c462b405446, (30.03.2022).

[228] Yusuf Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk,* C. 1, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019-b, s. 84.

durumunda gidilebilir. Böyle bir durumda Divan artık duruma uygun bir çözüme ulaşmak için pozitif hukuk kurallarını uygulamaktan bağışık tutulmuştur" diye belirtmiştir. Divan kararın devamında, *"sınırlandırma uyuşmazlıklarında hakça ilkelerin uygulanması, yalnızca soyut anlamdaki adaletin uyuşmazlık sürecinde akılda tutulması değil, pozitif hukuk kurallarının somut olaya uygulanmasıdır. Divan hakça ilkeleri uluslararası hukukun bir parçası olarak uygular."* Sözü edilen yargı kararlarından da anlaşılacağı gibi hakça ilkeler hukukun kapsamı içinde yer alıp, uygulanmakta olan hukuk kurallarının yetersiz olduğu durumlarda (hukuk boşlukları bulunduğunda) aynı hukukun iç düzeni anlayışı kapsamında gidermeyi amaçlayan bir kavramdır. O halde yapılacak olan bir deniz yetki alanı sınırlandırılmasında hukuk kurallarının kapsamı içinde kalarak yapılması hakça ilkelerin bir gereğidir.[229]

1.5.1.2. Hakkaniyet İlkesi

Hakkaniyet, *"hak ve adalete uygunluk, doğruluk, nısfet"* anlamına gelmektedir. Genel itibariyle somut vaka adaleti olarak anılmaktadır. Esasen hukuk normlarında sosyal eşitlik ve nizamın sağlanabilmesi için genel olması zorunludur. Bu normların her somut vakaya aynen uygulanması durumunda çoğu zaman büyük haksızlıklara ve zararlara yol açması kaçınılmaz olacaktır. Esasen gerçek manada adaletin yerine getirilmesi ve aynı anda somut vakaların ve şahısların özel durumlarının da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu bakımdan hakkaniyet, *"genel ve soyut"* olan bir hukuk normunun özel durumlara da uygulanması halinde olası haksızlıkların ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır.[230]

Uluslararası hukuka bakıldığında, hakkaniyet prensibinin tartışılmaya başlanması 1926 senesinde *"Cayuga Kızılderilileri Davası'na"* dek geçmişe uzamaktadır. Bu davada *"Infra legem"* pratiği uygulanmış, Amerika'nın Bağımsızlık Savaşı sonrasında Kızılderililere maaş ödenmesi için anlaşma yapılmış, bu ödemenin, Kanada'ya göç etmiş olan *"Cayuga Kızılderililerine"* de ödenip ödenmemesi konusunda görülen davanın tarafları ABD ve İngiltere olmuştur. Mahkeme, bu davada

[229] Yunus E. Açıkgönül, *a.g.e.*, s. 95-96.
[230]Fevzi Topsoy, "Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında "Hakkaniyet İlkesi" ve Dağıtıcı Adaletin Sağlanmasındaki Rolü, *Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 13, Özel Sayı: 2013, s. 199.

"olağan dışı durumlarda katı bazı ilkelerin somut olayın şartlarına göre adalet, hakkaniyet ve uluslararası hukukun geçerli ilkeleri çerçevesinde yumuşatılabileceğine" vurgu yapmış ve Cayuga Kızılderililerinin lehine hüküm vermiştir. Yine bu süreçte bir başka dava da Uluslararası Adalet Divanı'nın 1930 yılında *"Free Zones Davası'nda"* da sert hukuk kurallarından bağımsız olarak maksada uygun olanın göz önünde bulundurulması suretiyle verilmemiş olan hakların tanınması doğrultusunda hükme varmış ve *"infra legem ve praeter legem pratiğini uygulamıştır."* 1945'te Truman Bildirisi'nde ise karşılıklı ya da kıyıları bitişik (yan yana) olan devletlerin kıta sahanlıklarının belirlenmesinde hakkaniyet prensiplerinin dikkate alınması hususu vurgulanmıştır.[231]

Kıta sahanlığı sınırlandırmalarında temel kural olarak sınırlandırmada tatbik edilmesi gereken teamül hukuku kuralı, deniz hudutlarının tek taraflı bir şekilde belirlenemeyeceğidir. Gerek anlaşma yoluyla gerekse üçüncü mercilerce yapılacak sınırlandırmalarda bütün ilgili hususlar dikkate alınarak hakkaniyete uygun olarak yapılacaktır. Ne var ki bu sonuca ulaşmak için nasıl bir yöntem belirleneceği, kıta sahanlığı meselesinin uluslararası hukukta yer almaya başladığı dönemden beri tartışılan bir konudur. Devletler, bu noktada iki ayrı görüş etrafında kutuplaşmışlardır. Bunlardan biri *"hakkaniyet ilkeleri uyarınca sınırlandırma"* diğeri ise "eşit uzaklık ilkesi uyarınca" sınırlandırmadır. Kuzey Denizi Davalarında *"Almanya adil ve hakkaniyetli bir paylaşım yapılmasını"* savunurken, Hollanda ve Danimarka ise *"eşit uzaklığın kıta sahanlığı sınırlandırmasına uygulanması zorunlu bir hakkaniyet ilkesi olduğunu iddia etmiştir."* Uluslararası Adalet Divanı, her iki tarafın iddialarını da reddetmiş, sınırlandırmanın bütün alakalı durumlar dikkate alınarak hakkaniyet ilkesine göre belirlenmesinin gerekli olduğu hükmüne varmıştır.[232]

Hakkaniyet ilkesi farklı durumlara göre değişiklikler göstermektedir. Bununla birlikte sınırlandırmada coğrafyanın üstünlüğü netleşmiştir. Coğrafyanın referans gösterdiği konu ise kıyılardır. Sınır hattının geçeceği güzergâh belirlenirken kıyıların uzunluğu ve durumu önemli olmaktadır. Sınırlandırmanın hakkaniyete uygun

---

[231] İslam Kaya, *a.g.e., Uluslararası Hukuk Temel Bilgiler,* s. 131-132.

[232]Dolunay Özbek, "Komşu Devletler Arasında Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku ve Ege Denizi Kıta Sahanlığı Uyuşmazlığı", (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2004, s. 48.

yapılması açısından kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge ile tüm alakalı unsurların da göz önünde bulundurulması gerekir. Sınırlandırmada önemli olan bir başka husus da adaların mevcudiyetidir. Uluslararası hukuk, adaların da karasuları, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeye sahip olduğunu kabul etmiştir. Bunun yanı sıra, *"bir coğrafi oluşumun ada tanımına uyması ile sahip olabileceği bu deniz alanları arasında doğrudan bir bağlantı bulunmamaktadır."* Adalara verilecek hakların ne kadar olacağı adanın konumu, üzerinde insanların yaşayıp yaşamadığı, kendine has bir ekonomisinin var olup olmadığı gibi koşullara göre değişecektir.[233]

Manş Denizi Davası'nda Mahkemenin verdiği kararda, Scilly Adası'na eşit mesafe çizgisine (hattına) kısmen tesir edecek sınırlı etki tanınmış, *"hakkaniyetin sınırlandırmadaki fonksiyonu ne coğrafyayı tamamen yeniden şekillendirmek ne de doğanın yarattığı hakkaniyete aykırı durumları gidererek hakça bir sonucu elde etmek değildir."* Yine aynı davayla ilgili kararda Ushant Adası ile ilgili olarak *"hakkaniyetin fonksiyonu tarafların tamamen eşit konuma getirilmesi değil, coğrafyanın sebep olduğu aşırı orantısızlıkların uygun biçimde giderilmesidir."* Bu uyuşmazlık için de adalara tanınacak *"yarım etki"* bu fonksiyonu yerine getirecektir, şeklinde görüşünü açıklamıştır. Divan, Libya-Malta Davası'nda da *"her devletin deniz alanına aynı koşullarda hak kazanabilmesi her devlete mutlak olarak eşit deniz alanının verileceği anlamına gelmez"* diyerek aynı ilkenin geçerli olduğunu vurgulamıştır.[234]

1.5.1.3. Hakkaniyet ve Nısfete Göre Karar Verme

Uluslararası Adalet Divanı Statüsü hakkaniyet ve nısfeti düzenlemiştir.[235] UAD, madde 38/2'de şöyle açıklanmıştır: *"İşbu hüküm, taraflar mutabık iseler Divan'ın hakkaniyet ve nısfetle karar vermek yetkisine halel getirmez."* Diğer bir deyişle, tarafların anlaşması durumunda Divan, *"hakkaniyet ve nısfetle*" olayı çözümleyebilir.[236]

---

[233]Sertaç H. Başeren, *Doğu Akdeniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı,* 1. Baskı, Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları (Tüdav), İstanbul, 2010, s. 40-41.
[234] Yunus E. Açıkgönül, *a.g.e.,* s. 94-95.
[235] Fevzi Topsoy, *a.g.e.,* s. 197.
[236] Sevin Toluner, *Milletlerarası Hukuk (Giriş Kaynaklar),* (Der.) Ayşe Nur Tütüncü, Enver Arıkoğlu, Verda Neslihan Akün ve Elif Başkaracaoğlu, 2. Baskı Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 2019, s. 60.

Türkçe' ye *"hak ve nısfete göre karar verme"* (ex aequo et bono) şeklinde çevrilen yargı kararı, genellikle adaletin objektif olması, belirli bir olayın kendi özellikleri dikkate alınarak uygulanması aşaması olarak tanımlanabilir.[237] *"Hakkaniyet ve nısfete göre karar vermek, somut olayda âdil olanı elde etmektir."* Somut bir olaya adaletin uygulanması demek, adaletin gerçekleştirilmesi anlamına gelir. Hukuk kurallarının da aynı şekilde âdil olması zorunluluğu vardır. Ancak âdil olan önceden (a priori) belirlenir.[238] Genel olarak bakıldığında adalet ve nısfetin fonksiyonları üç tanedir: a). İnfra Legem, b). Praeter Legem, c). Contra Legem şeklinde.[239]

1). Hukukun uygulanmasında yumuşatılması fonksiyonu (infra legem); herkes tarafından kabul gören bu işlev, yorumun bir öğesi sayılmaktadır. Bir hukuk kuralının birden çok yorumlanması, uygulanması söz konusu ise her olayın kendine has koşullarına göre yorumlanması ve uygulanmasıdır.[240] Hukukun temel amacı adaleti sağlamak olsa bile, hukuk kuralları vasıtasıyla bunun gerçekleştirilmesi daima mümkün olmamaktadır. Pozitif hukuk kurallarının bütün somut vakalara aynen uygulanması kimi zaman adaletli sonuçlara ulaşmaya yetmez. Bazen çözüm için farklı uygulamalara başvurmak gerekebilir.[241]

Yargıç, hukuk normlarının bir olaya uygulanmasında birden çok anlam tespit etmişse, uyuşmazlığın tarafları olan devletler açısından en makul olan hangisi ise o doğrultuda bir yorum getirecektir. Yargıcın hukuka yorum getirirken bu noktayı göz önünde bulundurmak için ayrıca yetkilendirilmesi gerekmemektedir. Nihayetinde bu yetki zaten yargı fonksiyonunun içinde yer almaktadır.[242]

2). Hukuk Boşluğu Söz Konusuysa, Boşluğun Doldurulması Fonksiyonu (praeter legem); hakkaniyet, somut vakalara uygulanacak hukuk normları ya da ilkelerin bulunmaması veya yeterli olmaması hallerinde, söz konusu boşluğun bir hukuki düzenin kendi iç mantığı kapsamında doldurularak, adaletli bir neticeye

---

[237] Fevzi Topsoy, *a.g.e.,* s. 197.
[238] Sevin Toluner, *a.g.e., Milletlerarası Hukuk (Giriş Kaynaklar),* s. 60.
[239] Fevzi Topsoy, *a.g.e.,* s. 193.
[240] Sevin Toluner, *a.g.e., Milletlerarası Hukuk (Giriş Kaynaklar),* s. 60.
[241] Yunus E. Açıkgönül, *a.g.e.,* s. 44.
[242] Sevin Toluner, *a.g.e., Milletlerarası Hukuk (Giriş Kaynaklar),* s. 60.

varılmasıdır. Hakkaniyetin bu şekli, hukukun yetersiz kaldığı durumların düzeltilmesine ve makul olan boşlukların doldurulmasına yönelik yapılan uygulamalardır. Bu tür durumlarda hakkaniyetin söz konusu olabilmesi için pozitif hukukta boşluklar bulunduğunun kabulü gerekir. Doktrine bakıldığında ise birçok yazar, uluslararası hukukta bu türden boşluklar olmadığını gerekçe göstererek hakkaniyette böyle bir uygulamanın kabul edilemeyeceğini belirtmektedir.[243]

3). Hukukun Uygulanmasının Durdurulması Yetkisi (contra legem); *"somut olaya uygulanacak pozitif hukuk kuralının durdurularak, uyuşmazlığın hak ve nısfete göre çözümlenmesinin sağlanmasıdır."*[244] Hakkaniyetin bu tipinde hukukta *"olayın çözümüne uygulanacak hukuk kuralı vardır."* Ancak yargıç somut vakada hukuk yaratma yetkisine sahiptir. Bir başka ifadeyle *"âdil olan budur diyerek hakkaniyet ve nısfete göre karar vererek hukuku bir tarafa bırakır, durdur."* Burada da bir tartışma söz konusudur. Hukukun genel prensipleri oluşturulması sürecinde 38. maddenin anlamıyla ilgili tartışma esnasında ilk başta yargıcın takdir yetkisinin, *"hakkaniyet ve nısfete göre"* yapılması teklif edilmiştir. Ancak daha sonra bunun bir sınırının olamayacağı düşünülmüş ve bu eleştirinin aşılabilmesi için *"medeni milletlerin hukuklarındaki ilkeler"* göz önünde bulundurularak, böyle bir ifadeye yer verilmiş ve yargıcın takdir yetkisine kısıtlama getirilmiştir.[245]

Doktrine bakıldığında Uluslararası Adalet Divanı madde 38/2'de düzenlenmiş olan *"hak ve nısfete göre karar verme (ex aequo et bono)"*; genelde bu manada hakkaniyetin uygulamaya konulabilmesi için özel yetki verilmesinin gerekli olduğu kabul edilmiştir.[246] Uyuşmazlığın taraflarının rızası olmadan Divanın hakkaniyet ve nısfete uygun çözüm yoluna gitmesi söz konusu olamaz.[247] Ancak bugüne dek Divana götürülen *"hiçbir davada hakkaniyet ve nıfsete göre karar vermesi için kendisine yetki"* verilmemiştir.[248]

---

[243] Fevzi Topsoy, *a.g.e.*, s. 193.
[244] Fevzi Topsoy, *a.g.e.*, s. 193.
[245] Sevin Toluner, *a.g.e., Milletlerarası Hukuk (Giriş Kaynaklar),* s. 61.
[246] Fevzi Topsoy, *a.g.e.*, s. 193.
[247] Yusuf Aksar, *a.g.e., Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*, C. 2, s. 85.
[248] Sevin Toluner, *a.g.e., Milletlerarası Hukuk (Giriş Kaynaklar),* s. 62.

Divanın, madde 38/1 hükmü de hakkaniyet ve nısfete göre karar vermede bir mâni teşkil etmez. Uyuşmazlık taraflarının rızası bulunmadığı hallerde Divan hakkaniyet ve nısfeti uygulayamaz. Fakat böyle bir durum söz konusu olduğunda Divan madde 38/1 kapsamında uyuşmazlığı çözmekle yükümlüdür. Bilhassa uluslararası hukukta iki konunun birbiriyle karıştırılmaması gerekir. Birincisi, hukukun genel ilkeleri ile hakça ilkelerin uygulamaya konulması. *"Hak ve adalet ilkeleri yöntemi"* Divana ya da diğer yargı organlarından herhangi birine *"hukuk-dışı verileri"* yani, *"hukuk dışı değerlendirme yetkisini tanımaktadır."* Oysaki *"hakça ilkeler uluslararası hukukun asıl kaynakları"* arasındadır. Divanın Statü düzenlemelerine madde 38/1'de yer verilmiştir. Genel hukuk ilkelerinin bir bölümünü oluşturan hakça ilkeleri Divanın uygulayabilmesi için, uyuşmazlığın taraflarının özel rızası olmasını gerektirmemektedir.[249]

Bir konuyla ilgi olarak *"hakkaniyet ve nısfete uygun çözüm bulunmasının istenmesi ile bizzat bir hukuk normunun içinde hakkaniyete göre çözüm bulunmasını öngörmesi durumu farklıdır."* Eğer bir konuda *"hakkaniyet ve nısfete göre karar verilmesi isteniyorsa"* her somut vakada o olayın kendine has özellikleri dikkate alınarak değerlendirmede bulunmak gerekir. Uluslararası su yollarının ulaşım faaliyetleri dışında kullanılması ve kıta sahanlığı kategorisindeki konuları düzenleyen hukuk kurallarında görüleceği gibi bazı hallerde hukuk normlarının *"kendisi hakkaniyet ve nısfete göre karar vermesini öngörür."* Böyle bir durumda hakkaniyet ve nısfet doğrultusunda karar vermesi için Divana yetki vermek gerekmemektedir.[250] UAD, 1982'de Libya ve Tunus arasındaki *"Kıta Sahanlığı Davasında"* verdiği kararda *"hakça ilkeler ile hak ve adalet (hakkaniyet ve nısfet) ilkeleri"* arasındaki ayrıma net bir şekilde dikkat çekmektedir.[251]

1.5.2. Coğrafi Durum

Deniz alanlarının sınırlandırılması aşamasında en etkili unsurlardan biri coğrafyadır. Bu konuda yargı kararlarına bakıldığında uyuşmazlıklarda ilk olarak coğrafyaya vurgu yapıldığı görülmektedir. Coğrafi unsurlar, sınırlandırma aşamasının

[249] Yusuf Aksar, *a.g.e., Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*, C. 1, 85.
[250] Sevin Toluner, *a.g.e., Milletlerarası Hukuk (Giriş Kaynaklar),* s. 63.
[251] Yusuf Aksar, *a.g.e., Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*, C. 1, s. 85.

çeşitli süreçlerinde belirleyici unsur olarak öne çıkmaktadır.[252] Sınırlandırma hukuksal bir işlem olsa da bu hukuksal işlemin kaynağını oluşturan kuralların yanı sıra, coğrafyanın ve kıyının özellikleriyle de yakından ilişkilidir. Bu durum kıta sahanlığı, balıkçılık bölgesi, MEB gibi bütün deniz yetki alanları bakımından da geçerlidir. Coğrafya faktörü sadece Divan ve mahkemelere götürülen davalarla ilgili değildir. Ayrıca, taraflar arasındaki uyuşmazlıklarda anlaşma yoluna giderek çözüm ararken de dikkate alınması gereken bir durumdur.[253]

Uyuşmazlığın coğrafya faktörü açısından ele alınmasını gerektiren üç unsurdan söz edilir, bu unsurlar şöyledir: 1). Her iki taraf açısından da hak iddiasında bulunulabilecek bir alanın mevcut olması, 2). Sınırlandırmanın yapılacağı saha ve bu sahayı çevreleyen kıyıların özellikleri, 3). Sınırlandırılacak olan sahadan daha geniş olabilecek; ancak sınırlandırmaya etki edebilecek diğer kıyılar ve sahaların bulunması. Sınırlandırılacak saha, mevcut iddiaların uluslararası hukuka göre geçerli olması şartıyla tarafların hak iddiasında bulundukları sahanın tamamıdır.[254]

Coğrafi şartların sınırlandırma sürecinde ne kadar etkili ve önemli olduğu yargı kararlarında aleni bir şekilde ortaya konmuştur. Örneğin Maine Körfezi ile Kuzey Denizi davalarında Uluslararası Adalet Divanı, sınırlandırmaya etkili olan faktörleri sıralarken coğrafi şartları ayrıca belirtmiş ve ismen belirterek, coğrafi şartların sınırlandırmadaki önemini vurgulamıştır. Coğrafi şartların sınırlandırmadaki etkisi evrensel manada kabul görmüş, coğrafyanın üstünlüğüne ve coğrafyanın yeniden biçimlendirilmesinin mümkün olamayacağı şeklindeki ilkelere dayandırmıştır.

1.5.2.1. Coğrafyanın Üstünlüğü İlkesi

Uluslararası toplumda coğrafyanın üstünlüğü kabul gören bir husustur. Örneğin, 1969 Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Sınırlandırılması ya da Maine Körfezi Sınırlandırılması Davalarında, ayrıca UAD'nın aldığı kararlarda sınırlandırmada

[252] Dolunay Özbek, *a.g.e.,* "Komşu Devletler Arasında Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku," s. 34.
[253] Muhammed Behçet, "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmeleri Çerçevesinde Uluslararası Hukukta Deniz Alanlarının Sınırlandırılması, (Basılmamış Doktora Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Edirne, 2021, s. 49.
[254] Dolunay Özbek, *a.g.e.,* "Komşu Devletler Arasında Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku," s. 34.

coğrafi sahaların önce mevcut olması, sonra eşit mesafe ilkesi veya öteki sınırlandırma ilkelerinden yararlanılması veya bunların birleştirilmesi vasıtasıyla yapılabilir, şeklinde belirtilmiştir. Coğrafyanın üstünlüğü ilkesi öncelikle vurgulanmış ve coğrafyanın yeniden biçimlendirilmesinin mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Küresel çapta deniz yetki alanları paylaşımlarında yapılmış bütün andlaşmaların temelinde coğrafya faktörü üzerinden hareket edildiği gözlenmektedir. Daha sonra diğer faktörlere bakılmaktadır.[255]

Coğrafyanın üstünlüğü ilkesi, *"kara denize hakimdir ve kara bu hakimiyetini kıyı yüzü aracılığıyla kullanır"* ilkeleri birbirinden bağımsız değildir. Bunlar birbirlerini tamamlayan ilkelerdir. Bu nedenle coğrafyanın üstünlüğü ilkesi pek çok yargı kararında *"kara denize hakimdir. Kara bu hakimiyetini kıyı yüzü aracılığıyla kullanır"* şeklinde açıklanmış ve bu şekilde desteklenmiştir.[256]

Divanın Tunus-Libya Davası hakkında aldığı kararda *"kıta denize hakimdir"* şeklinde hükme varılmıştır. Libya-Malta Davası hakkında verdiği kararda *"coğrafya yeniden şekillendirilemez", "doğanın eşitsizliğini telafi etmeme"* veya *"doğanın eşitsiz yaptığı şeyi eşit kılmaya çalışmama ilkesi",* Kanada ile ABD arasındaki davada verdiği kararda *"kara denize hakimdir"*, yine aynı şekilde Romanya ile Ukrayna arasındaki Dava Kararı'nda *"kara denize hakimdir"*, ifadelerini kullanmıştır. Bangladeş ile Myanmar Davası Kararı'nda Hakemlik Mahkemesi de bahse konu olan ilkeyi *"kara denize hakimdir",* şeklinde değerlendirmiştir. Kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sınırlandırılması hakkında da coğrafyanın üstünlüğü ilkesi kapsamı pek fazla değiştirilmeden ön plana getirilmiştir.[257]

Manş Denizi Davası'nda alınan kararda, *"eşit uzaklık ya da diğer herhangi bir sınırlandırma yönteminin uygunluğunu coğrafi unsurlar belirler."* Kanada ile Fransa arasındaki davada, *"coğrafi unsurlar sınırlandırmanın merkezini oluşturur."* Jan Mayen Davası'nda da *"sınırlandırma, ilgili alanın coğrafyası çerçevesinde yapılır"* şeklinde coğrafyanın üstünlüğüne vurgu yapılmıştır.[258]

---

[255] Kaan Kapan, *a.g.e.,* 37.
[256] Yunus E. Açıkgönül, *a.g.e.,* s. 75.
[257] Yücel Acer, *a.g.e., Uluslararası Yargı Kararları Temelinde Ege ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları,* s. 96.
[258] Yunus E. Açıkgönül, *a.g.e.,* s. 75-76.

1.5.2.2. Oransallık İlkesi

Sahil uzunluklarının dikkatle değerlendirilmesi gereği, hakkaniyet bağlamında hukuksal önemi aslında temel bir hakkaniyet ilkesi olan *"kara denize hakimdir"* ilkesinden kaynaklanmaktadır.[259] Oransallık ilkesi deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında, her devletin sahip olduğu deniz alanı ve kıyı uzunlukları arasında makul bir oranın olmasıdır. Oransallık ilkesi sınırlandırmanın hakkaniyete uygun neticelenmesine katkı sağlayan temel ilkelerdendir. Bu başlı başına ve ayrı bir sınırlandırma yöntemi değildir. Bu prensibin uygulanması, tespit edilen sınırın nihai süreçte hakkaniyetin ölçüsü, oranlılık testine tabi tutulması biçiminde gerçekleştirilmektedir. Oranlılık testinden sonra, önceden belirlenmiş olan sınırlandırma çizgisinde ayarlanması/kaydırılması gibi durumlarda düzenleme yapılmasının gerekli olup olmadığı değerlendirilmektedir. Nedeni, geçici olarak tespiti yapılan sınırlandırma hatlarının oransallık prensibi kapsamında veya kaydırılmasında hakça bir sınırlandırmada ayrılmaz bir bütün olmasıdır.[260]

Kuzey Denizi Davaları Kararı'nda Divan, *"bir devletin kıta sahanlığının kıyı uzunluğuyla orantılı olması"* görüşünü, doğal uzantı ilkesi ile yakından ilgilidir şeklinde açıklamış, *"geniş kıyıları olan bir kıyı devletinin durumu daha dar kıyıları olan bir devletin durumu ile aynı görülemez"* diyerek bu ilkeye dikkat çekmiştir. Uluslararası Adalet Divanı hakkaniyet ilkesine göre belirlenen bir sınırın makul bir oranda olması gerektiğini ve sözü edilen davada devletlerin kıyılarının şekilsel olarak birbirinden farklılık göstermesine rağmen (düz veya içbükey gibi) kıyı uzunluklarına uygun bir şekilde sınırların tespit edilmesinin hakkaniyet prensibinin gereği olduğunu, bunun sağlanması için en uygun yöntemin veya tekniğin kullanılması gerektiğini vurgulamıştır. Yani Divan, sınırlandırma sırasında münasip yöntemlerin uygulanmasıyla kıyı uzunlukları arasındaki farklılıkların dikkatle değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.[261]

---

[259] Yücel Acer, *a.g.e., Uluslararası Yargı Kararları Temelinde Ege ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları,* s. 108.
[260] Yunus E. Açıkgönül, *a.g.e.,* s. 80.
[261] Yücel Acer, *a.g.e., Uluslararası Yargı Kararları Temelinde Ege ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları,* s. 109.

Malta, Akdeniz'de Sicilya'nın güneyinde bulunan, bağımsızlığı tanınmış bir ada devletidir. İlk defa bir ada ülkesinin deniz sahalarının sınırları UAD tarafından belirlenecektir. Divan, bir adalar devletine tanınan kıta sahanlığı sahaları ile ana kara devletinin yanı başında yer alan adalara tanınacak olan hakların aynı olamayacağını vurgulamış, ayrıca *"büyüklük, coğrafi koşullar, nüfus ve ekonomik"* sebeplerle adalara sınırlı etki tanınsa bile ada devletlerinin deniz sahaları tespit edilirken bu kriterlere dayanılarak kısıtlı etki tanınamayacağını belirtmiştir. *"Devletlerin egemen eşitliği ilkesinden bahisle, çizilerek ortay hatta düzeltme yapılmaması gerektiğini ileri sürmüştür."* UAD, adaların genel coğrafya alanı içinde bulunduğunu belirtmiş, devletlerin egemen eşitliği prensibinin uygulanacak olan hukukta belirleyici olamayacağını vurgulayarak Malta'nın iddialarını reddetmiştir.[262]

Libya-Malta arasındaki kıta sahanlığının tespit edilmesi hakkındaki uyuşmazlık 3 Haziran 1985 tarihinde karara bağlanmıştır.[263] Bu karara göre, Uluslararası Adalet Divanı bir sonucu denetlemek için *"orantılılık hesaplamaları kullanmak"* ile sınırlandırma aşamasında kıyı uzunlukları arasında çok net bir farkın mevcudiyetine dikkat etmek ve onu sadece nicel ifadelerle açıklamaya çalışmadan önce söz konusu kıyıyla alakasına uygun önemi vermenin aynı şeyler olmadığını belirtmiştir. Bu iki uygulama birbirlerini dışlamamaktadır ve biri öbürünü önemsizleştirecek biçimde yakın ifade edilmemektedir.[264]

UAD, Malta Adası'nı genel coğrafî saha içinde değerlendirerek yarı kapalı bir deniz olan Akdeniz'de *"küçük bir olgu olduğunu"* ifade etmiş, iki devletin arasındaki kıyı uzunluklarına bakıldığında aralarında oldukça büyük bir farkın bulunduğunu belirtmiştir. Bu doğrultuda tespit edilen geçici orta çizginin kuzeye kaydırılması gerektiğini vurgulamış ve kaydırma oranının ne kadar olacağının belirlemesi sonraya bırakılmış, bunun belirlenmesinde İtalya'nın Sicilya Adası dikkate alınmıştır. Aradan geçecek olan orta çizgi eğer Malta Adası İtalya'nın olsaydı, bu adalara tanınacak olan etkiyle beraber hesaplanacak ve orta çizgi dikkate alınacaktı. Bu durumda Malta

---

[262] Uluslararası Hukuk Çalışmaları, "Malta-Libya Kıta Sahanlığı Davası" (Continental Shelf Case Malta.Libya,1985,*https://uluslararasihukukcalismalari.wordpress.com//malta-libya-kita-sahanligi-davasi-continental-shelf-case-malta-vs-libya-1985,* (22.04. 2022).

[263] Serkan Küçükkuray, *a.g.e.,* 71.

[264] Yücel Acer, *a.g.e., Uluslararası Yargı Kararları Temelinde Ege ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları,* s. 109-110.

Adası'na, *"bağımsız bir devlet olarak, İtalya'nın bir parçası olması durumunda"* belirlenecek olan orta çizgiden daha geride bir orta çizgi tanınamayacağına hükmetmiştir. Bu kriterlere göre belirlenen sınır ortay hattın 24 dk. kuzeye çekilmesini gerektirmiştir. UAD, bununla birlikte orta konumu kaybedilmeden ve de *"güvenlik gibi faktörlerin de dikkate alınarak uygun bir ortay hat"* olduğuna karar vermiştir.[265]

1.5.2.3. Eşit Uzaklık İlkesi

Eşit uzaklık 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin 6'ncı maddesinde, *"başka bir sınır çizgisi özel unsurlarla gerekçelendirilmedikçe sınırın her bir noktası, her bir devletin karasularının genişliğinin ölçüldüğü esas çizgilerin en yakın noktalarına eşit uzaklıkta olan orta çizgi"* olarak nitelendirilmiştir.[266] 1982 BMDHS'nin 15. maddesinde eşit uzaklık tanımlanmıştır. Coğrafi şartlar uygun olduğunda, uygulanması mümkün olan bir sınırlandırma yöntemidir. Bu durumda, kıyıları yan yana (bitişik) veya karşılıklı olan devletler arasında sınırlandırma yapılması, tarafların aralarında bir anlaşma söz konusu değilse eşit mesafe yöntemi, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sınırlandırmasının yanı sıra karasularının sınırlandırılmasında da başvurulabilecek bir yoldur.[267] 1982 BMDHS'nin 83'ncü maddesinde sınırlama yapılırken hakkaniyete uygun bir çözüme varmak maksadıyla uluslararası hukuka dayanarak yapılması gerektiği vurgulanmıştır.[268]

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılması aşamasında uygulanması zorunlu olan bir sınırlandırma metodu yoktur. Eşit mesafe yönteminin sınırlandırmada gündeme getirilmesinin en mühim sebebi, sınırlandırılacak sahada coğrafi koşullardan kaynaklı ekstrem orantısızlıklar bulunmadığı sürece genelde hakkaniyete uygun neticeler alınmasını sağlayan bir yöntemdir. Bunun yanı sıra, eşit mesafe yönteminin bilimsel bakımdan tatmin edici ve uygulanabilirliğinin kolay olması, uyuşmazlığın tarafları olan devletler bakımından kabul edilmesi eşit mesafe yöntemini öne çıkaran temel sebeplerden biridir.[269] Neticede, deniz alanlarının sınırlandırılmasında eşit mesafenin

---

[265] Uluslararası Hukuk Çalışmaları, *a.g.e.,* https://uluslararasihukukcalismalari.
[266] Yücel Acer, *a.g.e., Uluslararası Yargı Kararları Temelinde Ege ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları,* s. 144.
[267] Muhammed Behçet, *a.g.e.,* 89.
[268] Malcolm, N. Shaw, *a.g.e.,* s. 422.
[269] Muhammed Behçet, *a.g.e.,* 89.

bir metot olarak kullanılması hakkaniyet ilkeleri çerçevesinde gerekli koşullar sağlandığı takdirde mümkündür.[270]

1969 yılında Kuzey Denizi Davası'nda Almanya hakkaniyete uygun ve adil paylaşım yapılması gerektiği görüşünü vurgulamış, Danimarka ve Hollanda ise eşit mesafe yönteminin kıta sahanlığı sınırlandırmalarında zorunlu olarak uygulanan bir ilke olduğunu belirtmiş ve eşit mesafe hattının uygulanması gerektiğini savunmuştur. Fakat Uluslararası Adalet Divanı her iki tarafın iddialarını da kabul etmemiştir. Divan'ın kararına göre, hakkaniyete uygun olarak yapılan bir sınırlandırma, sınırları belirsiz bir sahanın adil bir şekilde hakkaniyetle paylaştırılması ve dağıtılması anlamına gelmemektedir. Eşit mesafe uygulaması ise hakkaniyet ilkelerinin uygulanmasında en uygun neticeye ulaşılmasını sağlayabildiği takdirde temel alınabilecek yöntemlerden biridir ve sınırlandırmada bütün ilgili durumlar dikkate alınmalı ve sınırlandırma hakkaniyete uygun yapılmalıdır.[271] Divan, hakkaniyete uygun bir neticeye ulaşabilmek için sınırlandırmada diğer ilgili yöntemlerin de dikkate alınmasını ve değerlendirilmesini benimsemiştir.[272]

Divan'ın Kanada ile ABD Davası hakkında verdiği kararda, eşit uzaklığın zorunluluğunun bulunmaması, bazı hallerde (hakça) elverişli olması halinde uygulanmayacağı ya da bunun önerilemeyeceği anlamına gelmeyeceğini belirtmiştir. Divan bu davada daha çok coğrafi şartlardan kaynaklanan kriterlerin dikkate alınacağını ve bilhassa tarafların arasında sınırlandırma yapılacak olan *"kıyılarının projeksiyonlarının birleştiği ve çakıştığı alanların eşit paylaşımının uygun olabileceği durumlar olduğunu"* belirtmiştir. Divana göre, karşılıklı kıyılara sahip olan devletlerin eşit mesafe çizgisinin doğal olarak genel manada, *"eşit ve hakça"* bir netice oluşturmayacağını ifade etmiştir. ABD eşit mesafe hududunun doğuracağı sakıncalardan bahsetmiş, *"kıyının ya da bir kıyı parçasının sahip olduğu deniz alanını kesen/kapatan"* herhangi bir koşulun kabul edilmemesi gerektiğini ileri sürmüştür.

[270]İbrahim Gökalp, "Milletlerarası Adalet Divanı'nın Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasına Dair Kararlarında Dikkate Aldığı İlkeler", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2008, s. 186.
[271]Şenay Kaya, "Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz Sorunları", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk (Deniz Hukuku) Ana Bilim Dalı, Ankara, 2007, s. 70.
[272] Malcolm, N. Shaw, *a.g.e.,* s. 422.

UAD ise bu görüşe katıldığını belirtmiş, sadece bu davayla ilgili olarak ABD'nin *"Kuzey Denizi Davalarındaki durumla"* ilişkilendirmesine itiraz etmiştir.[273]

Uluslararası Adalet Divanı'nın almış olduğu önemli bir karar da Eritre-Yemen Davası kararıdır. Taraflardan gelen talep üzerine, eşit uzaklık ve özel durumlar ilkeleri ile beraber uygulanmıştır. Buna göre, karşılıklı kıyıları bulunan devletler arasında yapılan sınırlandırmalarda içtihatlara, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne ve devletlerin uygulamalarına benzer olduğu görülmüştür. Bu karar, sınırlandırma hukuku açısından önemli bir yere sahiptir.[274]

Libya-Malta Davası'nda Divan verdiği kararda, karşılıklı kıyılarla ilgili sınırlandırmanın ilk kez bir yargı kararına konu edildiğini belirtmiş, bahsi geçen sahanın koşullarında bir ilk adım olarak karşılıklı olan bu kıyılar arasında bir eşit mesafe hattı ile başlamanın ve hakça bir neticeye ulaşmanın en makul yol olduğunu belirtmiştir. Divan, Malta'nın iddiası olan bu bölge için iki taraf açısından basitçe oluşturulacak eşit mesafe yönteminin uygulanacağı *"en uygun yer olduğu"* iddialarını kabul etmemiş, taraflar arasındaki kıyıların karşılıklı olduğunu ve durumu karmaşıklaştıracak unsurların söz konusu olmadığını fakat bölgede eşit mesafe kuralını basitçe uygulamaya mâni olan kıyı uzunluklarında farklılıklar olduğunu vurgulayarak, söz konusu unsurların bir kısmına *"etki vermemiş ve eşit uzaklık sınırını başlangıç sınırı olarak ama esneterek uygulamıştır."* Bu davada Divan'ın ilk ifadelerinden anlaşılacağı üzere *"kıyıları karşılıklı ise ve eşit uzaklıkla başlanmasını zorlaştıran unsurlar bulunmuyorsa sınırlandırmaya eşit uzaklık metodunu uygulayarak başlamak uygun olacaktır"* hükmüne varmıştır.[275]

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılması aşamasında uygulanması mecburi ve bağlayıcı bir yöntem olmadığından eşit uzaklık yöntemi pek çok uyuşmazlıkta kullanılan bir yöntemdir. Zira bu yöntemin bilimsel tarafı, diğer usullere göre kolaylığı ve sonuç itibariyle uygulamada taraflar bakımından tatmin edici bir niteliğe sahip oluşu nedeniyle kabul görmektedir. Deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında eşit

---

[273] Yücel Acer, *a.g.e., Uluslararası Yargı Kararları Temelinde Ege ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları,* s. 155.
[274] İslam Kaya, *a.g.e., Uluslararası Hukuk Temel Bilgiler,* s. 137.
[275] Yücel Acer, *a.g.e., Uluslararası Yargı Kararları Temelinde Ege ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları,* s. 156.

mesafe yöntemi genellikle hakça sonuca ulaşsa da bu yöntemin her uyuşmazlıkta uygulanması gibi bir zorunluluk bulunmamaktadır.

1.5.2.4. Kapatmama İlkesi

Kıta sahanlığının belirlenmesinde sınırlandırılacak olan sahaların tespiti yapılırken, her devletin kendi sahiline yakın olan yerlerdeki tasarruf haklarının korunmasına dikkat edilmiştir. Bir devletin sahillerine yakın olan bir bölgenin diğer bir devletin yetki alanına verilmesi hakkaniyete uygun olmayan bir durum olarak benimsenmiştir. Bu görüşten hareketle Uluslararası Adalet Divanı; Kanada ile Fransa arasındaki davada, Fransa'ya güneybatı yönüne doğru uzanan bir yetki sahası tanımamış ve Kanada sahillerine yakın olan bölgelerin Kanada'ya kapatılmasına izin vermemiştir.[276] Divan kararını, bu şekilde bir deniz alanının uzantısının *"Newfoundland'ın güney sahilinin projeksiyonunu"* kesmesine ya da kapatmasına sebep olacağına dayandırmıştır.[277]

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasıyla ilgili yargı kararlarında kesmeme/kapatmama prensipleri önemlidir.[278] Ancak kapatmama prensibi de oransallık ilkesinde olduğu gibi mutlak değildir. Bazı durumlarda kapatmama prensibinin uygulanması sonucunda bölge şartlarında hakkaniyete uygun olmayan neticeler de olabilir. Bu sebeple *"nispi olan bu ilke somut olayın"* özellikleri dikkate alınarak uygulanacaktır.[279]

Romanya ve Ukrayna arasındaki davada, sınırlandırmada uyuşmazlığın tarafları arasında geçici bir eşit mesafe çizgisi belirlenmiş, her iki taraf da eşit mesafe hattının kendisi açısından kesme/kapatma etkisi oluşturduğunu belirtmiş, fakat Divan almış olduğu kararda *"eşit uzaklık hattı son haliyle her iki devlete de deniz yönüne doğru makul ve dengeli bir hareket alanı bırakarak olası kesme ve kapatma etkilerini bertaraf etmektedir"* şeklinde görüşünü açıklamıştır.[280]

---

[276] İslam Kaya, *a.g.e., Uluslararası Hukuk Temel Bilgiler,* s. 156.
[277] Yücel Acer, *a.g.e., Uluslararası Yargı Kararları Temelinde Ege ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları,* s. 433.
[278] Yunus E. Açıkgönül, *a.g.e.,* s. 88.
[279] İslam Kaya, *a.g.e., Uluslararası Hukuk Temel Bilgiler,* s. 156.
[280] Yunus E. Açıkgönül, *a.g.e.,* s. 89.

Sınırların nasıl olacağını önemli ölçüde belirleyen coğrafyanın üstünlüğü ilkesidir. Bunun kesin olmadığı durumlarda ya da tek başına belirlemeye yetmediği durumlarda yargının verdiği kararlarda, coğrafyanın üstünlüğü ilkesinin uygulanmasıyla ortaya çıkan hakça olmayan durumların düzeltilmesinde başka ilkeler de belirleyici olmaktadır.[281]

Hakça çözüm sağlanması bakımından, kıyıları daha uzun olan devletlere genelde daha fazla deniz yetki alanı verilir, fakat uzun kıyılara sahip olan devletlerin lehine verilen deniz alanlarının oranının hangi kriterlere göre belirleneceği belirtilmemiştir. Öte yandan uzunlukları dışında kıyı biçimleri de sınırlandırmada dikkate alınması gereken unsurlardandır. Kıyıların genel gidişatı ve yön değişiklikleri sınır hattının yönünü de etkilemekte, bazen sınırlandırılacak deniz sahası sektörel ayrıma gidilerek sınıflandırılmaktadır. Bilhassa içbükey coğrafya oluşumları sonucu ortaya çıkan körfezlerde kıyı biçimleri sebebiyle belirlenecek sınırların öteki devletlerin kıyılarının denize ulaşımını kesmemesi/kapatmaması gerekmekte ve sınırlandırma buna göre yapılmaktadır.[282]

Divan'ın Kuzey Denizi davası hakkında verdiği kararda *"her bir devletin kıta sahanlığı alanı kendi kara ülkesinin doğal uzantısı olmalıdır ve hiçbir devletin kıta sahanlığı alanı, diğer devletin kara ülkesinin doğal uzantısına tecavüz etmemelidir"* şeklinde görüşünü ortaya koymuştur. Sınırlandırma yapılırken kapatmama/kesmeme prensibine uyulması gerektiğine dikkat çekmiş, yine benzer davalarda sınırlandırmayla ilgili uyuşmazlıklarda ve uluslararası yargı kararlarında ön planda olan sınırlandırma prensiplerinden ve kriterlerinden söz etmiştir. Maine Körfeziyle ilgili kararda *"her bir devlete"* mümkün olduğunca kıyılarına yakın olan deniz alanları verilerek, *"kıyının deniz uzantısının diğer devlet tarafından kapatılmasının önlenmesi kriteri, mümkün mertebe devletlerin kıyılarının ötesindeki deniz projeksiyonunun diğer devlet tarafından kesilmesinin önlenmesi kriteri"* ifadesini kullanmıştır. Yine Libya ve Malta

[281] Yücel Acer, *a.g.e., Uluslararası Yargı Kararları Temelinde Ege ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları,* s. 100.
[282] Serkan Küçükkuray, *a.g.e.,* s. 41.

arasındaki sınırlandırma davası kararında, *"taraflardan birinin deniz alanının diğer devletin doğal uzantısını kapatmaması ilkesi"* ibaresi yer almıştır.[283]

Şili ile Peru arasındaki Dava Kararı'nda Uluslararası Adalet Divanı tespit ettiği sınırın, iki tarafın *"taleplerinin örtüştüğü"* sahayı ikiye bölen bir hudut olduğunu, sözü edilen hududun tarafların alakalı sahillerinin *"projeksiyonları üzerinde bir kapatma ya da kesme etkisi oluşturduğunu"* belirtmiş ve sınırın hakça olduğunun tespitinde kapatmama ilkesinin temel alındığını göstermiştir. Mahkeme, Gine ile Fildişi Sahili Davası Kararı'nda *"kıyıların içbükey olmasını"* alakalı öğe yapan konunun böylesi durumlarda eşit mesafe sınırının *"taraflardan birisinin deniz projeksiyonunda kesme etkisi"* oluşturduğuna vurgu yapmıştır. Söz konusu davada Mahkeme, *"Fildişi Sahili kıyılarındaki içbükeyliğin"* hudutta bir düzeltmenin yapılmasını gerektirecek ölçüde bir kesme etkisinin oluşmadığı kararına varmıştır.[284]

1.5.2.5. Kara Denize Hakimdir İlkesi

Bu ilke, Truman bildirisiyle gündeme gelen kıta sahanlığı kavramının ortaya çıkış nedenlerinden birisidir. *"Kıta sahanlığı sahildar devletin kara ülkesinin bir uzantısıdır ve bu nedenle doğal olarak ona aittir"* görüşü rol oynamıştır. Bu açıdan kıta sahanlığının ortaya çıkışının odağında *"kara denize hakimdir ilkesinin"* varlığı açıktır. Hakça ilkelere dahil olan bu ilkenin, farklı kararlarda değişik şekillerde uygulandığı görülmektedir.[285]

Kuzey Denizi Davasında sahildar devletin doğal uzantısı olduğu neticesinde kıta sahanlığı hakkının tanınmasının olanaklı olduğu ve kıta sahanlığıyla bitişik bölge bakımından geçerli bir unsur olan kara denize hakimdir prensibinin bir gereği olarak sınıflandırmada bahsi geçen taraf devletlerin kıyı biçimlerinin dikkatlice incelenmesinin elzem olduğu UAD tarafından belirtilmiştir.[286]

İsveç ve Norveç arasında 1908 tarihli Grisbadarna Davası'nda, Sürekli Tahkim Mahkemesi sözü edilen ilkeyi şöyle açıklamıştır. *"Ulusların kadim ve modern*

[283] Yunus E. Açıkgönül, *a.g.e.,* s. 88.
[284] Yücel Acer, *a.g.e., Uluslararası Yargı Kararları Temelinde Ege ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları,* s. 105.
[285] Yunus E. Açıkgönül, *a.g.e.,* s. 67.
[286] Serkan Küçükkuray, *a.g.e.,* s. 44.

zamanlarda kabul edilmiş olan en temel deniz hukuku kurallarına göre, deniz alanları üzerindeki egemenliğin kaynağının kara ülkesi" olduğunu beyan etmiştir.[287]

Uluslararası Adalet Divanı, Tunus-Libya Kıta Sahanlığı Sınırlandırılması Davası'nda kara denize hakimdir ilkesine atıfta bulunarak, doğal uzantı ilkesinin tek başına bir çözüm getiremeyeceğini ve böyle bir durumda hakça ilkelerin gözetilmesi gerektiğini belirtmiş ve kara ülkesinin egemenliğini vurgulamıştır.[288]

Aynı ilkenin uygulanmasında diğer bir örnek ise Türkiye-Yunanistan arasındaki sorun alanlarından biri olan Ege Denizi Kıta Sahanlığı Davasıdır. Bu davada Divan verdiği kararda, *"uluslararası hukuka göre bir devletin kıta sahanlığı üzerindeki kaynakları araştırma ve işletme hakkının devletin kara ülkesi üzerindeki egemenliği aracılığıyla gerçekleştirilebileceği açıktır"* şeklinde görüşünü ortaya koymuştur.[289]

Romanya ile Ukrayna arasındaki davada, UAD konuyla ilgili olarak *"devletlerin kıta sahanlığı ve MEB alanına sahip olabilmesinin kaynağı kara denize hakimdir ilkesine dayanmaktadır"* demiştir. Nikaragua ve Honduras sınırlandırma davasında da aynı ilkeye atıfta bulunan UAD, verdiği kararda *"denizalanı üzerindeki hakları kıyı devletinin kara ülkesi üzerinden doğar."* Buradaki durum ise *"kara denize hakimdir"* şeklinde ifade edilir.[290]

1.6. Açık Deniz ve Uluslararası Deniz Yatağı

1.6.1. Açık Deniz

Açık deniz (high seas) uluslararası hukuka göre, *"hiçbir devletin deniz ülkesine ait olmayan deniz alanı"* olarak tanımlanmaktadır. Tüm insanlığın ortak malıdır. Bu nedenle kısmen ya da tamamen hiçbir devletin egemenliğine tabi değildir.[291] Açık

[287] Yunus E. Açıkgönül, *a.g.e.,* s. 68.
[288] Serkan Küçükkuray, *a.g.e.,* s. 44.
[289] Yunus E. Açıkgönül, *a.g.e.,* s. 68.
[290] Serkan Küçükkuray, *a.g.e.,* s. 44.
[291] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku*, s. 307.

denizden, denize kıyısı bulunsun veya bulunmasın tüm devletlerin faydalanma hakları vardır. Res communis statüsünde, tüm devletlere açıktır.[292]

"Açık denizlerin serbestliği" BMDHS'nin madde 87/1'de düzenlenmiştir. Yine Sözleşmenin 90. maddesinde seyrüsefer serbestliğine yer verilmiştir. Bu maddeye göre, *"sahili bulunsun veya bulunmasın her devlet açık denizlerde kendi bayrağını taşıyan gemileri seyrettirme hakkına sahiptir"* demektedir.[293]

Devletlerin denizlerdeki çıkarlarına bakıldığında neredeyse tamamıyla ticaret ve taşımacılıkla ilgili çıkarlar olduğu görülür.[294] Açık denizlerin serbestliği ilkesi, barış dönemlerinde bilhassa deniz ulaşımı, açık denizler üzerinde hava ulaşımı, canlı kaynakların avlanması, balıkçılık faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi, kablo ve boru hatlarının döşenmesi, bilimsel araştırmalar yapılması, yapay adalar veya tesisler kurulması gibi konularda tüm devletlerin eşit şartlarda faydalanabileceğini öngörmektedir.[295]

Açık deniz ilk kez 1958 tarihli Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 1. maddesinde *"bir devletin karasularına ve iç sularına dahil olmayan deniz alanları"* olarak tanımlanmış, 1982 BMDHS'nde takımada suları ve münhasır ekonomik bölge adıyla yeni deniz alanlarının ortaya çıkmasıyla bu durum açık deniz kavramının yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmıştır. 1982 Sözleşmesi'nin 86. maddesinde: *"Bir devletin iç sularına, karasularına, münhasır ekonomik bölgesine ve bir takımada devletinin takımada sularına dahil olmayan deniz alanları"* şeklinde tanımlanmıştır.[296]

Denizlerin serbestliği ilkesine BMDHS'nin 88. maddesi ile genel nitelikli sınırlandırıcı bir şart eklenmiştir. Buna göre, *"açık denizler barışçıl amaçlarla kullanılacaktır."* Sözleşmenin 89. maddesinde de *"hiçbir devlet, açık denizlerin*

---

[292]Derya A. Okur, "Uluslararası Hukukta Devletlerin Açık Denizde Bulunan Gemilere Müdahale Yetkisi", *Uluslararası Deniz Hukuku'nda Kıyı Devletinin Gemilere El Koyma Yetkisinin Sınırları Sempozyumu,* (Ed.) Ersan Başar, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2011, s. 146.
[293] İslam Kaya, *a.g.e., Uluslararası Hukuk Temel Bilgiler,* s. 115.
[294]Thayer A. Mahan, *Askeri Kara Harekatlarının Temelleri ve Uygulamaları ile Karşılaştırmalı ve Kıyaslamalı Deniz Stratejisi,* (Çev.) Saner Sarı, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 340.
[295] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 304.
[296] Yusuf Aksar, *a.g.e., Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*, C. I, 77.

herhangi bir kısmını kendi egemenliğine tabi tutmayı yasal olarak ileri süremez" denilmektedir.[297]

Açık denizler, her ne kadar hiçbir devletin egemenliğine tabi olmasa da bazı hallerde devlet birtakım yetkilerini kullanabilir. Öncelikle her devlet kendi bayrağını taşıyan gemilerde açık denizlerde seyir halindeyken yetkisini kullanabilir. Böyle bir durumda gemilerde yönetsel ve yargısal açıdan açık denizlerde herhangi bir boşluğa meydan verilmemesi için her devletin kendi ulusal yetkisinde olan gemiler üzerinde açık denizlerde olsa bile yetkili olması kabul görmektedir. Buna bayrak yasası denilmektedir. Açık denizlerde sadece tek bir bayrak altında seyir yapılabilir.[298]

Bayrak yasası gereğince açık denizlerde seyir halinde olan bir gemide prensip olarak sadece uyruğunda bulunulan devletin münhasır egemen yetkileri geçerlidir. Fakat bazı istisna durumlar söz konusudur:

1). Kesintisiz takip (izleme) yetkisi ya da sıcak takip,

2). Açık denizde gemiyi durdurma ve ziyaret yetkisi,

3). Deniz haydutluğunun önlenmesi ve cezalandırılmasıyla ilgili yetkiler,

4). İzinsiz radyo yayınlarının yani korsan yayınların önlenmesi için önlem alma yetkisi. Devlet, söz konusu bu istisna yetkilerini ticaret gemileri üzerinde kullanabilmektedir. Diğer yabancı gemiler (savaş gemileri ve ticari amaçlı olarak kullanılmayan öteki devlet gemileri) bayrak devleti haricinde diğer devletlerin yetkisine tabi olamazlar. Zira bunlar bir devlet ülkesinin egemenliği altındadır ve yargı bağışıklığı taşırlar.[299]

Bir yabancı geminin sahildar devletin egemen yetkisi altında bulunan sularda yasaları ihlal eden davranışlarda bulunduktan sonra açık denize kaçması halinde, sahildar devletin kendi gemileri ve uçakları ile uluslararası hukuk kuralları gereğince sıcak takip (hot point) hakkı vardır. Bu hak teamül hukuku (örf adet) kuralı niteliğine sahip olup, 1958 Açık Deniz Sözleşmesi'nin 23. ve 1982 BMDHS'nin 111. maddelerinde kapsamlı olarak düzenlenmiştir.[300]

---

[297] Mesut. H. Caşın, *a.g.e., Uluslararası Andlaşmalar Hukuku,* 609.
[298] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 305.
[299] Ayşe N. Tütüncü, *a.g.e., "Uluslararası Deniz Hukuku",* s. 35.
[300] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 83.

İzleme hakkının kullanılabilmesi için sahildar devletin yasalarının ve düzenlemelerinin ihlal edilmiş olması gerekir. Suçu işleyen geminin, takip başladığı esnada takipçi devletin iç sularında, karasularında ya da bitişik bölgesinde olması gerekir.[301] Takibe alınan gemiye onun görebileceği ve duyabileceği şekilde ve mesafede durma emrinin verilmesi gerekir. İzleme yetkisi kullanılmaya başlandığında, bu izlemenin kesintisiz olması gerekir.[302]

Geminin takibi aynı araçlarla devam etmeyebilir. Gemiyle başlayan bir takip, uçak ile devam edebilir. İzlenmekte olan gemi kendi ülkesinin ya da başka bir ülkenin karasularına geçtiği anda takip sonlandırılır. Gemi bundan sonra yeniden açık denize çıksa dahi karasularına girdiği anda takip kesildiğinden, kesintisiz olma koşulu ortadan kalkar.[303] Bir yabancı geminin takip sonucunda açık denizde durdurulması, kimlik kontrolünün yapılması, gerekiyorsa sahildar devletin bir limanına çekilerek yargılanması doğal bir durumdur.[304]

Kesintisiz takibin asıl amacı suça karışmamış, zararsız gemiler için uluslararası hukukça tanınan serbest ulaşım kapsamında onların arkasına suça karışmış olan gemilerin sığınmalarına engel olmaktır.[305]Açık denizde geminin durdurulmasına ve ziyaret yetkisine, deniz hukuku sözleşmelerinde yer verilmiştir. Yabancı gemilerin esir ticareti, deniz haydutluğu yaptığı, geminin uyruksuz olması ya da yabancı devlet bayraklı bir geminin bayrağını göstermekten imtina etmesi, esasen savaş gemisiyle aynı uyruklukta olduğu kuşkusu varsa ve makul nedenler olması halinde açık denizde bir ticaret gemisiyle karşılaşan savaş gemisi, söz konusu gemiyi durdurma ve ziyaret etme hakkına sahiptir.[306]

---

[301] Ayşe N. Tütüncü, *a.g.e., "Uluslararası Deniz Hukuku",* s. 36.
[302] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 305.
[303] Ayşe N. Tütüncü, *a.g.e., "Uluslararası Deniz Hukuku",* s. 36.
[304] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 305.
[305] Cemal Öztürk, "Açık Denizlerde Düzen ve Güvenlik", Bitlis Eren Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, *Akademik İzdüşüm Dergisi,* Cilt: 1, Sayı: 1, 2016, s. 125.
[306]Ayşe N. Tütüncü, *a.g.e., "Uluslararası Deniz Hukuku",* s. 36.

1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 101. maddesinde deniz haydutluğu[307] eylemleri tanımlanmıştır.[308] Özel bir uçağın ya da özel bir geminin mürettebatı ya da yolcular tarafından şahsi amaçlarla yapılan, açık denizlerde diğer gemi ya da uçaklara karşı ya da bu tür gemi ya da uçakta bulunanlara yöneltilen, herhangi bir devletin yargılama yetkisi haricinde bir yerde bulunan bir uçağa, bir gemiye ya da kişilere ya da mallara karşı yönelik tehdit, şiddet, yağmalama eylemleri işlenmesi, bilerek ve isteyerek bu eylemlere iştirak edilmesi, teşvik edilmesi, destek verilmesi bu fiiller deniz ya da hava haydutluğu anlamına gelmektedir.[309]

Deniz haydutluğu söz konusu olduğunda bu eylemi işleyen gemi, her devlet tarafından durdurulabilir, alıkoyulabilir, içindekileri tutuklayabilir ya da gemide bulunan mallara el koyabilir. Cezalandırma konusunda zapt eden devletin mahkemeleri yetkilidir. Eğer haksız bir durum söz konusu ise o zaman bunu tazmin etmek yükümlülüğü vardır.[310]

Açık denizden izinsiz yayın yapılmasının kontrol edilmesi bayrak devleti kuralının bir başka istisnasıdır. 1982 BMDHS'nin 109. maddesinde yer verilmiştir. Tüm devletler, izinsiz yapılan radyo yayınlarını sonlandırmak için iş birliği yapacaklardır. *"İzinsiz yayın"* açık denizde bulunan gemi ya da tesisten kamuoyunu etkilemek maksadıyla uluslararası düzeni ihlal edecek şekilde gerçekleştirilen radyo

---

[307]Deniz haydutluğu en eski evrensel suçlardan biridir ve korsanlar dünyadaki en istikrarsız gruplar arasında yer almaktadır. Asırlar önce yaygın olan deniz haydutluğu günümüzde dahi tarihin tekerrürü olarak karşımıza çıkmaktadır. 21. yüzyılda bunun örneklerini görmek mümkün. Sayıca çok olmayan bir grup adamın günümüzde bir gemiyi nasıl haraca bağladıklarını tüm dünya görmüştür. *"Kaptırdıkları M. V. Faina adlı gemilerini geriye alabilmeleri, Ukraynalı sahiplerine 3,2 milyon dolara patladı. İçindeki mürettebatı ve 2 milyon varil ham petrollük yüküyle Sirius Strar için ödenen fidye ise 3 milyon dolardı."* Yine bir başka örnek, 2008-2009 kış aylarında dünyanın her tarafından deniz sigortacıları Londra'ya Afrika'daki deniz haydutluğunu görüşmek üzere gelmişlerdi. Aden Körfezi'nde Somalili haydutlar gemicilerin kâbusu olmuştu. Korsanlar kendi toplumlarında kahraman olarak görülürken, diğer taraftan uluslararası toplumun donanmaları bölgeye intikal ediyordu. 2009 yılı yazında ABD donanması önderliğinde Aden Körfezi ve civarında deniz haydutlarına karşı çokuluslu bir deniz gücü oluşturulmuştu. AB dahil, silahlı deniz haydutları operasyonuna son vermek için Çin, Rusya, Norveç, Hindistan, Güney Kore, Pakistan ve Türkiye destek vermiş, Japonya dahi iki destroyerini bölgeye göndermiştir. Eric R. Wolf, *Avrupa ve Tarihsiz Halklar,* (Çev.) Hamit Çalışkan, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 211; Adrian Tinniswood, *17. Yüzyılda Akdeniz'de Korsanlık: Denizler, Fetihler, Korsanlar, Esaret, Politika, Yayılmacılık ve Bölünme,* (Çev.) Dinç Tayanç, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 13.

[308]Malcolm, N. Shaw, *a.g.e.,* s. 417.

[309] Aslan Gündüz, *a.g.e.,* s. 406.

[310] Ayşe N. Tütüncü, *a.g.e., "Uluslararası Deniz Hukuku",* s. 35.

ya da televizyon yayınlarının yapılması anlamına gelir. Tehlike söz konusu olduğunda yapılan çağrılar bundan ayrı tutulur.[311]

İzinsiz gerçekleştirilen yayınlar için geminin bayrak devleti, tesisin tescilinin yapıldığı devlet, izin almadan yayın yapan kişinin uyrukluğunu taşıdığı devlet; yayınların alınabileceği herhangi bir devlet, izinli yayınların söz konusu izinsiz yayın nedeniyle kesintiye uğrayan herhangi bir devletin yargı organları tarafından yargılanıp cezalandırılabilir. Bu şekilde, bayrak devleti haricinde üçüncü devletlere de açık denizlerde izinsiz yayınların kontrol edilmesi konusunda yargı yetkisi tanınmıştır. Yargılama yetkisi olan devletler, izinsiz yayın yapan gemi ve kişileri tutuklayabilir ve yayın araçlarına el koyabilirler.[312]

Uyuşturucu madde kaçakçılığıyla ilgili olarak,[313] 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 108. maddesinde yer verilmiştir. Bu maddeye göre tüm devletler, açık denizde seyreden gemilerin uyuşturucu madde kaçakçılığı yapması durumunda buna engel olmak için öteki devletlerle iş birliğine gitmek zorundadır. Bir devlet kendi ülkesinin bayrağını taşıyan bir geminin uyuşturucu madde kaçakçılığı yaptığı gerekçesiyle, diğer devletlerden iş birliği yapmalarını talep edebilir.[314]

Köle taşınmasının yasaklanmasına 1982 BMDHS'nin 99. maddesinde yer verilmiştir. Uluslararası hukukun en köklü kurallarından biridir. Tüm devletler, kendi bayrağını taşımaya yetkili olan gemilerde köle taşınmasını engellemek üzere gerekli önlemleri alacaktır. Hangi bayrağı taşıyorsa taşısın, bir gemiye sığınan tüm köleler fiilen hür olacaktır.[315] BMDHS'nin madde 110/1 (b)' de öteki devletlerin gemilerine köle ticareti yaptığı kuşkusunu taşıyan bir gemiye ziyaret hakkı vermektedir. Köle

---

[311] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 395.
[312] Ayşe N. Tütüncü, *a.g.e., "Uluslararası Deniz Hukuku",* s. 35-36.
[313] Uyuşturucu ticaretiyle ilgili enteresan bir örnek İspanya'dan gelmiş, İspanyol polisi deniz yoluyla uyuşturucu ticareti için Fas'ta inşa edilen üç adet insansız sualtı (insansız denizaltı) deniz vasıtasına el koyduklarını açıklamıştır. İspanyol Polisi, insansız su altı vasıtasını ilk defa fark ettiklerini belirtmiş ve bu cihazlar sayesinde *"büyük miktarda uyuşturucunun Cebelitarık Boğazı'ndan uzaktan taşınmasına"* olanak sağlayabileceğini belirtmiştir. Bahse konu su altı vasıtaları 200 kg'a kadar kargo taşıyabilmektedir. On dört aylık bir soruşturma sonucunda Malaga, Cadiz ve Barselona'da sekiz kişi tutuklanmış, polis söz konusu bu araçları yapan ve Avrupa'daki uyuşturucu kaçaklarına ulaştırılmasını sağlayan çeteyi dağıttıklarını açıklamıştır. TRT Haber, "Uyuşturucu Ticareti İçin Kullanılacak İnsansız Denizaltılar Ele Geçirildi", *https://www.trthaber.com/haber/dunya/uyusturucu-ticareti-icin-kullanilacak-insansiz-denizaltilar-ele-gecirildi-692710.html/,* (11.05.2022).
[314] Yusuf Aksar, *a.g.e., Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*, C. 2, s. 82.
[315] Mesut H. Caşın, *a.g.e., Uluslararası Andlaşmalar Hukuku,* s. 612.

ticareti yapan kişilerin sorumluluğu ve cezalandırılması hakkında yetkili olan devlet sadece bayrak devletidir.[316]

1.6.2. Uluslararası Deniz Yatağı

İnsanlık tarihi boyunca denizlerden çeşitli şekillerde faydalanılmıştır. Beslenme, ulaşım, ticaret, egemenliğini koruma vb. gibi.[317] Teknolojik gelişmeler denizlerden faydalanma alanlarını genişletirken, deniz altındaki cansız doğal zenginliklerden yararlanma olanakları sağlamaktadır. Bu durum tüm ülkelere yeni ekonomik imkânlar sunmakta ve deniz sahalarının önemi daha da artmaktadır.[318] Hiçbir konu birbirinden bağımsız değildir.[319] Dünya nüfusu hızla artarken, karalardaki kaynaklar azalmakta ya da tükenme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Dünyanın büyük bölümünü oluşturan okyanus diplerinin araştırılması ve gelişen teknolojiler 5000 metreden daha derin alanlarda araştırma olanakları sağlamaktadır. Bu sayede zengin maden kaynaklarının keşfedilmesine imkân sağlanmıştır. Bu durum açık deniz yatağı ve toprak altındaki ekonomik kaynakların işletilmesi ve bu sahanın hukuksal statüsü konusunu ortaya koymuştur.[320]

Uluslararası deniz yatağının kendine mahsus bir rejimle düzenlenmesi, Ulusal Yetki Alanları Haricindeki Deniz Yatağı ve Okyanus Tabanının Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesinin yaptığı çalışmalara BM Genel Kurulu'nun, 1970'te çıkardığı 2749 sayılı kararla uluslararası deniz yatağı hakkında ilkeler bildirisinde ortaya konmuştur. Bununla ilk defa uluslararası deniz yatağının insanlığın ortak mirası olduğu benimsenmiş, bu karar daha sonra BMDHS'nde kabul edilmiştir.[321] BMDHS'nin XI. Kısmında yer alan *"Bölge"* (the Area) başlığı altında bu konu kapsamlı olarak düzenlenmiştir. Dünya genelinde derin deniz yatağının toplamı, %60'lık bir bölümü oluşturmaktadır. Deniz yatağı ve doğal kaynaklar insanlığın ortak

---

[316] Yusuf Aksar, *a.g.e., Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*, C. 2, s. 82.
[317]Mesut Özel, "Deniz Güvenliği: Kavramsal Gelişimi, Ulusal ve Uluslararası Uygulama ve Strateji Belgelerine Yansımasına Yönelik Bir Analiz", *Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz,* TASAM, 2020, ss. 94.
https://tasam.org/files/icerik/file/yeni-deniz-guvenligi-ekosistemi-ve-dogu-akdeniz.pdf/,(11.05.2022).
[318] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 334.
[319] Will Williams, *Bir Nefeste Coğrafya,* (Çev.) Cemal Can Tarımcıoğlu, 1. Baskı, Maya Kitap, İstanbul, 2021, 181.
[320] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku*, s. 334.
[321] Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Uluslararası Hukuk,* s. 307.

mirası kabul edilmektedir. Burada hiçbir kişi (gerçek/tüzel) ya da devlet derin deniz yatağı ve kaynaklar üzerinde mülkiyet ya da egemenlik hakkına sahip olamaz. Bölge olarak nitelendirilen bu alanlarda herhangi bir araştırma yapılması ya da işletme hakkı sağlanması Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi'nin (International Seabed Authority) izniyle mümkün olabilir. Derin deniz yataklarında yapılacak her çeşit faaliyet insanlığın müşterek menfaatleri için olacaktır.[322] İnsanlığın ortak mirası kavramına bakıldığında *"insanlığa ortak bir mülkiyet hakkı değil, bütün insanlığa ortak kullanma hakkı veren,"*[323] tüm dünya halklarını ilgilendiren bir kavramdır.[324] Bu sahada yapılacak her türlü çalışma Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi'nce gerçekleştirilmektedir.[325] Deniz yatağı[326] ve kaynakları sahipsiz mal (res nullius) kapsamında değildir. Aynı zamanda tüm insanlığın müşterek mülkiyet hakkı oluşturulmasını sağlayan ve açık deniz rejimlerinde söz konusu bir durum olan Res communis de değildir. İnsanlığın ortak mirası, tüm insanlığa deniz yatağı ve kaynakları üzerinde müşterek kullanım hakkı tanımaktadır.[327] *"Her devlet derin deniz yatağında yer alan kaynaklar üzerinde devredilemez haklara sahiptir. XI. Kısımda öngörülenin dışında Bölgede yer alan madenler üzerinde hak iddiasında bulunulamayacaktır."*[328] 1982 BMDHS'nin bilhassa 144. maddesinde teknoloji

---

[322] Yusuf Aksar, *a.g.e., Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*, C. 1, s. 84.
[323] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku*, s. 337.
[324] Unesco Publishing, *Dünya Mirası: Olağanüstü Yerlerin Çok Satan Rehberi,* Alfa Basım, Yayım, Dağıtım Ltd. Şti. İstanbul, 2013, 860.
[325] Cenap Çakmak, *a.g.e.*, s. 176.
[326] Deniz yatağı ve okyanus tabanları insanlığın ortak mirası olması nedeniyle barışçıl amaçlarla, münhasıran tüm insanlığın faydasına kullanılacak şekilde işletilmelidir. Yoksul ülkeler esasen insanlığın en fazla yardıma ihtiyaç duyan kesimidir. Okyanus tabanlarının ve deniz yataklarının ticari amaçla işletilmesinden sağlanacak finansal yarardan öncelikli olarak pay alması gereken kesim onlardır. İkinci bir nokta da günümüz ulusal yetki sınırlarının ötesine geçerek deniz yatağı ve okyanus tabanındaki hakimiyet iddiaları kıta sahanlığının net bir tanımlaması yapılıncaya dek dondurulmalıdır. Diğer bir nokta İlk başta mevcut olan ulusal yetki sınırlarının ötesinde olan derin deniz yataklarının ve okyanus tabanlarının ekonomik ve güvenlik bakımdan ve diğer açılardan değerlendirilmesi; ikinci planda kalan, var olan ulusal yetki sınırlarının da ötesinde deniz yatakları ve okyanus tabanlarının uluslararası özelliğini güven altına alacak kapsamlı bir uluslararası andlaşma taslak metni hazırlanmalı ve üçüncü planda ise derin deniz ve okyanus tabanlarında yapılacak ulusal çalışmaların söz konusu uluslararası andlaşmada yer verilen ilke ve hükümlere uygun olarak gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır. Bunun için bir uluslararası birime ihtiyaç vardır. Bu birimin kurulmasının sağlanması için temsil kabiliyeti yüksek olan çok sayıda kişinin olmadığı bir yapılanma oluşturulmalıdır. Ali İ. Akkutay, "Uluslararası Hukuk Bakımından Derin Deniz Yatağında Yer Alan Kaynakların Araştırılması, Keşfi ve İşletilmesi", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk ABD,* Ankara Barosu Dergisi, Sayı: 2, 2016, s. 162.
[327] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku*, s. 337.
[328] Ali İ. Akkutay, *a.g.e.*, 163.

transferiyle ilgili düzenleme ve genellikle Sözleşmenin XI. Kısmı güçlü devletlerin Sözleşmeye taraf olmalarını engelleyen temel etken olmuştur. Bu nedenle, BM Genel Kurulu 28 Temmuz 1994 tarihinde 1982 tarihli BMDHS'nin XI. Kısmının uygulanmasına ilişkin andlaşmayı kabul etmiş ve 10 maddeden meydana gelen 1994 tarihli anlaşma 1982 BMDHS'nin mütemmim cüzü yani ayrılmaz parçası olmuştur. Bu iki metnin yorumlanması ve uygulanmasında bir uyuşmazlık söz konusu olması halinde 1994 tarihli andlaşmanın hükümleri öncelikli olarak uygulanacaktır. Esasen yapılan bu yeni düzenlemenin BMDHS'ne göre, gelişmiş devletlerin lehine bir düzenleme olduğu görülmektedir.[329]

1.6.3. Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi

1982 Sözleşmesinin XI. Kısmı kapsamında *"Bölge"* başlığı altında yer verilen maden kaynaklarının insanlığın ortak mirası olarak benimsenmesiyle, etkili bir hukuksal düzenleme yapılabilmesi için bağımsız bir yönetim sistemine ihtiyaç duyulmuş,[330] bölgenin işletilmesi konusunda gerekli düzenlemelerin yapılması ve kararlar alınabilmesi için Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi (UDYO) kurulmuş ve yetkilendirilmiştir.[331] Oluşturulan sistemin işleyiş biçimi, 1994 tarihli Andlaşmanın yürürlüğe girmeden öncesi ve sonrası şeklinde bazı farklılıklar göstermekle birlikte, UDYO bağımsız statüsünü her iki aşamada da korumuştur.[332] Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi 16 Kasım 1994 tarihinde yürürlüğe girmiş, 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne taraf olan devletler UDYO'nin doğal üyesi kabul edilmiştir. Yeni oluşturulan bu kurum hukuksal açıdan özerk statüye sahiptir. Kuruluş amacı, *"deniz tabanındaki maden ve değerli minerallerin işletilmesi, derin deniz tabanındaki kaynaklara"* devletlerin tek yanlı olarak kazanç elde etmelerinin önüne geçilmesidir. Birleşmiş Milletler üyesi tüm devletler UDYO'nin Genel Kurul teşkilatını oluşturur. UDYO'nin icra organı görevini yürüten Konsey üyeleri, deniz hukuku, ekonomi ve denizcilik alanında uzman kişilerden oluşur. Bu kurumun Sekretaryası,

---

[329] Yusuf Aksar, *a.g.e., Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*, C. 2, s. 84-85.
[330] Ali İ. Akkutay, *a.g.e.,* 172.
[331] Kadir Sancak, "Deniz Hukukuna İlişkin Temel Egemenlik Alanları Bağlamında Arktik'teki İhtilaflı Alanlar ve Hukuki Durum", *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi,* Sayı: 23, 2019, s. 23. *https://www.researchgate.net/publication/331790651,* (03.04.2022).
[332] Ali İ. Akkutay, *a.g.e.,* 172.

uyuşmazlıkların çözümü ve evrensel kurallar ve alınan kararların yürürlüğe konulabilmesi için çalışmalar yürütür. UDYO aynı zamanda denizlerde gerçekleştirilen bilimsel çalışmalara katkı sağlamayı da hedeflemiştir.[333]

BMDHS'nin XI. Bölümünde deniz yatağının hukuksal niteliği açıklanmıştır. İlk başta, 113. maddede belirtilen kaynakların *"resources"* deniz yatağının üzerinde ya da toprağın altında doğal halde bulunan polimetalik yumrular da dahil olmak üzere, katı, sıvı ve gaz halindeki bütün madensel kaynakları kapsadığı belirtilmiştir. Bu bölge ve kaynaklarının insanlığın ortak mirası oluşu nedeniyle devletlerin egemenlik faaliyetlerinde bulunamadıkları bir alandır. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 140. maddesinde insanlığın ortak mirasına ilave olarak, *"insanlığın çıkarı"* adlı farklı bir ifade kullanılmıştır. Bu madde uyarınca, bölgede gerçekleştirilen faaliyetlerin *"devletler arasında ayrıma gidilmeksizin, insanlığın çıkarı ve gelişmekte olan devletlerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak gerçekleştirilmelidir"* şeklinde açıklanmıştır.[334]

1.6.3. Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi

BM Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı sonrasında hazırlanmış olan, 30 Nisan 1982 tarihinde oylamaya sunulan ve 130 ülke tarafından kabul edilen, 17 ülkenin çekimser ve 4 ülkenin ret oyu kullandığı Sözleşme metni, 10 Aralık 1982 tarihinde Nihai Senet ile beraber imzaya sunulmuştur. 1982 BMDHS, 320 madde ve 9 ekten oluşmuştur. 1958 Cenevre Sözleşmesi metinlerinin birleştirilmesinin yanı sıra yeni düzenlemelerle daha ileri düzeye getirilmiştir. Sözleşmedeki birtakım hükümler uluslararası teamül (örf adet) hukukuna dayanmakta, bir bölümü de bu örf adet hukukunu geliştirmektedir. Ayrıca yazılı deniz hukukuna yeni kavramlar kazandırılmıştır. MEB, kapalı/yarı kapalı denizler, takımada suları/takımada devletleri gibi yeni kurumlar oluşturulmuştur. Sözleşmeye göre karasularının genişliği 12 mili geçmeyecek kurallar belirlenmiştir. Sözleşmenin 6 numaralı ekinde yer alan Deniz Hukuku Uluslararası Mahkemesi Statüsü düzenlenmiştir. Bütün organları

[333] Mesut H. Caşın, *a.g.e., Uluslararası Hukukun Temel Esasları,* s. 653-654.
[334]Nabi Berkut, "Uluslararası Deniz Yatağının Hukuki Statüsü ve Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi'nin Deniz Yatağında Gerçekleştirilen Faaliyetlere İlişkin Yetkisi", *Yakın Doğu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* Cilt: 1, Sayı: 1, 2018, s. 21.

oluşturulmuş, çalışma koşulları ve yöntemleri belirlenmiştir.[335] Sözü edilen mahkeme denizcilikle ilgili uyuşmazlıkların çözülmesinde uzmanlaşmış, özel bir yargı organıdır.

Mahkemenin merkezi, Almanya'nın Hamburg kentindedir. Mahkeme istediği zaman başka yerlerde de oturumlar açabilir ve görevini yapabilir.[336] 19 Ekim 1996'da Mahkeme yargıçların yemin merasiminden sonra göreve başlamıştır. Bilhassa son senelerde Mahkemeye başvurularda artışlar olmuş ve uluslararası camiada Mahkeme saygınlık kazanmıştır. Mahkeme, UAD ve BM Güvenlik Konseyi tarafından kurulan ad hoc ceza mahkemelerinden farklıdır. Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi, Birleşmiş Milletler örgütü bünyesinde bulunan bir organ değildir. Mahkemenin diplomatik imtiyazlardan ve bağışıklıklardan faydalanması için Sözleşmeye taraf olan ülkelerin 7. toplantısında *"Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi'nin İmtiyaz ve Bağışıklıklarına İlişkin Anlaşma"* 23 Mayıs 1997'den itibaren oybirliği ile kabul edilerek, 30 Aralık 2001'de yürürlüğe girmiştir.[337] 1982 BMDHS'ne taraf olan devletlerin aralarındaki uyuşmazlıkların çözümünde öngörülen çözüm mekanizmalarından en kayda değer olanı uluslararası hukukta nadir görülen 3. Taraf uygulamalarını benimsemeleridir. Esasen uluslararası hukuk devletler arasındaki anlaşmazlıkların barışçıl yollardan çözülmesini öngörmektedir.[338]

Birinci bölümde deniz hukukunun teorik ve hukuksal çerçevesi çizilmiş, tarihsel süreçten günümüze deniz hukukunun asırlar boyu süregelen teamül kurallarının oluşum süreci incelenmiştir. Okyanusların anayasası olarak nitelendirilen deniz hukuku, denizlerin ve okyanusların kullanımıyla ilgili hakları ve yükümlülükleri düzenleyen kurallar bütünüdür. İnsanlık tarihi boyunca denizlerden ulaşım, iletişim ve doğal kaynakların kullanılması ve bunların işletilmesi amacıyla faydalanılmıştır. Dünyanın dörtte üçlük bir kısmı su alanlarıyla kaplıdır. Bu alanların belirlenmesi ve bunların hukuksal rejimlerinin tespiti deniz sahalarındaki faaliyetleri düzenleyen kuralların gerekli olduğunu ortaya koymuştur.

---

[335]Burak Akçapar, "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde Deniz Hukuku Uluslararası Mahkemesi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* Cilt: 51, Sayı: 01, 1996, s. 19.
[336]Funda Keskin, "1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nden Doğan Sorunların Çözülmesinde Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* Cilt: 53, Sayı: 1, 1998, s. 192.
[337] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 364-365.
[338] Burak Akçapar, *a.g.e.,* s. 20.

Ekonomik ve teknolojik gelişmelerle birlikte deniz sahalarının paylaşımı ve işletilmesi olanaklarının çoğalması, deniz taşımacılığı faaliyetlerinin giderek artması hem ulusal hem de uluslararası sahada deniz hukukunun yeniden kodifiye edilmesini gerektirmiştir. Bu nedenle deniz hukuku on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllar boyunca pek çok uluslararası konvansiyonun imzalanmasını ve bu konvansiyonlardaki kuralların çok sayıda ülkenin iç hukukuna alınmasını gerektirmiştir. Uluslararası sahada meydana gelen gelişmeler, ekonomik ve siyasi dengeleri yeni boyutlara taşıdığından deniz hukuku, günümüzde tüm devletler tarafından yakından takip edilir duruma gelmiştir.

1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi ile kıta sahanlığı kavramı gündeme gelmiş ve Mavi Vatan'ın doğuşuna kaynaklık etmiştir. Burada en mühim mesele Devletlerin denizel kaynaklardan yararlanmalarının ülke ekonomilerine katkı sağlaması olmuştur. Kıta sahanlığının yanı sıra 1982 BMDHS ile gündeme gelen münhasır ekonomik bölge kavramı ülkeler arasındaki anlaşmazlıkların temelini oluşturmuştur. Bu meseleye Türkiye perspektifinden bakıldığında da böyledir. Türkiye, bulunduğu coğrafi ve stratejik konumu gereği üç tarafının denizlerle çevrili ve 700 km'den daha uzun kıyılara sahip olması nedeniyle diğer sahildar devletlerle (GKRY ve Yunanistan gibi) denizlerdeki egemenlik haklarıyla ilgili bir takım ihtilaflı durumlar ortaya çıkmıştır. Kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge tanımlamaları iç içe geçmiş durumdadır.

Türkiye denizlerdeki vatanını tanımlarken Mavi Vatan olarak nitelendirmektedir. Mavi Vatan kavramı, komşu ülkelerle yaşadığı uyuşmazlıkları ortadan kaldırmayı, kendi ülkesinin güvenliğine ve menfaatlerine yönelik tehditleri bertaraf etmeyi hedefleyen bir kavramdır. Mavi Vatan, *"Türkiye'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan hak ve menfaatleri doğrultusunda ilan edilmiş ya da ilan edilmesi öngörülen"* Türkiye'nin deniz yetki alanlarının tamamıdır. Uluslararası deniz hukukunun konuyla ilgili mahkeme kararlarından yola çıkılarak hakkaniyet ilkesinin yanı sıra coğrafyanın üstünlüğü, orantılılık ve kapatmama gibi ilkelere uygun olarak Mavi Vatan Haritası çizilmiştir. Ayrıca Mavi Vatan, içeriğinde hukuki, siyasi, teknik konuları da kapsayan bir doktrin olarak kabul edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ

2. TARİHSEL SÜREÇTE TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ

2.1. Türk-Yunan İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı

Selçuklu ve Beylikler döneminde Bizans'la ilişkiler, Büyük Roma İmparatorluğu'nun çöküşünün ardından İmparatorluğun ikiye bölünmesiyle[339] Bizans olarak anılan Doğu Roma İmparatorluğu 395'te dünya siyasi sahnesindeki yerini almış, 1453'te Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethi ile tarih sahnesinden çekilmiştir.[340] Doğu Roma yani Bizans,[341] *"Imperium Romanum"* Roma İmparatorluğu'nun devamıdır. Roma tarihi açısından yeni bir dönemin başlangıcıdır.[342] Doğu Roma İmparatorluğu'nun Bizans olarak adlandırılması çok sonra, modern tarihçiler[343] (16.yy'da Hieronymus Wolf) tarafından kullanılmıştır.[344] Ancak Bizans ifadesini hem Roma İmparatorluğu hem de dönemin öteki devletleri kullanmamıştır. Roma, son günlerine dek kendisini *"Imperium Romanum"* olarak adlandırmış, imparatorlar da kendilerini Roma İmparatoru diye tanımlamıştır. Çeşitli etnik kökenlerden gelen Roma halkı ise Romalı (Romaio) olarak adlandırılmıştır.[345]

---

[339]Aytunç Altındal, *Siyasal Kültür ve Yöntem,* Destek Yayınları, İstanbul, 2019, s. 142.

[340]Hürriyet, "Bizans İmparatorluğu (Doğu Roma) Tarihi- Bizans Devleti Kuruluşu, Kurucusu, Hükümdarları, Sınırları ve Yıkılışı Hakkında Özet Bilgi, (26.08.2020*), https://www.hurriyet.com.tr/egitim/bizans-imparatorlugu-dogu-roma-tarihi-bizans-devleti-kurulusu-kurucusu-hukumdarlari-sinirlari-ve-yikilisi-hakkinda-ozet-bilgi-41595666,* (01.08 2022).

[341]İlber Ortaylı, Üç Roma İmparatorluğu'nda söz eder: Birincisi Büyük Roma İmparatorluğu, ikincisi, *"Bizans (Doğu Roma)",* üçüncüsü Osmanlı İmparatorluğu'dur. Hikmet Kıvılcımlı, Osmanlı İmparatorluğu'nun, *"ikisi de çöken kadim orijinal medeniyetin, Roma ve İslam medeniyetlerinin yıkıntılarından yepyeni bir sentez olarak"* ortaya çıkmış olduğunu söyler. İlber Ortaylı, *Tarihin Sınırlarına Yolculuk,* 19. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 107; Hikmet Kıvılcımlı, *Osmanlı Tarihinin Maddesi,* Yordam Kitap, İstanbul, 2020, s. 92.

[342] Hamdi M. Sayar ve Birsel Küçüksipahioğlu, *Roma Tarihi,* İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Ders Kitabı, İstanbul, T.Y, Ünite 8, s. 1.

[343] *"Avrupalı düşünürler tarafından var olduğu iddia edilen demokratik kurumları ve bilimsel akılcılığı öne sürerek Antik Yunan'ı birdenbire Avrupa medeniyetinin beşiği konumuna"* yükseltmişlerdir. John, M. Hobson, *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri,* (Çev.) Esra Ermert, 8. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2022, s. 228.

[344] Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş,* 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

[345] Hamdi M. Sayar ve Birsel Küçüksipahioğlu, *a.g.e.,* Ünite 8, s. 1.

Selçuklu Türkleri ve Osmanlılar döneminde kullanılan Rum ifadesi de *"Romalı"* manasında kullanılmıştır.[346]

Yunanlılar, antik Romalılar tarafından Grek olarak tanımlanmışlar[347] onların Yunan medeniyetine duydukları büyük hayranlık, Yunan bilimi ve sanatını koruyup geliştirmelerini sağlamış, bunun yanı sıra İmparatorlukta Latince ve Yunanca, iki resmi dil olarak kullanılmıştır. Emperyal yönetimin ve mahkemelerin dili olan Yunanca, Adalarda ve Küçük Asya'da[348] yalnızca kentlerde kullanılmış,[349] kırsal kesimde yaşayan insanlar bu dili çok az kullanmışlardır.[350] Doğu Roma İmparatorluğu'nun merkezi eski bir Yunan kenti olan Bizans/Byzantium bu devlete adını vermiş, 330 yılında Konstantin tarafından kurulan kent Konstantinopolis'te (İstanbul) Roma geleneği sürüp gitmiş[351] ve Yunan mirası Roma'yla birleşmiştir.[352]

Türklerin Bizans'la ilişkilerinin başlangıç tarihi, Bizans'ın kuruluş yıllarına dek uzanır. M.S. 4. yüzyılın sonlarına doğru Karadeniz'in kuzeyinden geçerek Balkanlara gelen çeşitli Türk boyları (Hunlar, Avarlar, Bulgarlar, Peçenekler, Oğuzlar ve Kıpçaklar gibi) İmparatorluğun kuzeybatı hudutlarında uzun bir süre ciddi anlamda tehdit oluşturmuş, Bizanslılar ise Türklerden gelen tehditleri diplomasi veya savaş

---

[346] Uğur Matiç, "Türkiye-Yunanistan İlişkileri", Geçmişten Günümüze Türkiye-Balkan İlişkileri, (Ed.) Ayşegül Can ve Melih Duman, 1. Baskı, Eğitim Yayınevi, İstanbul, 2022, s. 334.

[347] Celalettin Basık, *Yıkıldıktan Sonra Adı Değiştirilen Devlet Roma İmparatorluğu (İ.Ö. 753-İ. S 1453),* Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2019, s. 2.

[348] Yunanca'da, Küçük Asya: *"Büyük Asya'nın bir uzantısı"* anlamında kullanılmakta; Anatolia (Anadolu) *"doğu"* anlamına gelmektedir. Türkler bu topraklara geldiklerinde burayı, *"Roma ülkesi"* olarak tanımlamışlardır. Bu *"etnik bir adlandırma değildir."* Süreç içinde, *"Diyar-ı Rum"* şeklinde tanımlanmıştır. Fakat, *"Diyar-ı Rum"* ifadesi daha çok *"Balkanlar'a geçtikten sonra"* kullanılmış, bu kez de Balkanlar, Rumeli diye adlandırılmıştır. Hiç kuşkusuz bu ifade de etnik bir nitelendirme değildir. *"Roma ülkesi"* anlamında kullanılan bir adlandırmadır. Esasen, Rum sözcüğü, İmparator Konstantin'in İstanbul'u yeni Roma diye tanımlamasıyla ortaya çıkmıştır. Buradaki Rum, Roma'ya bağlı olan Hristiyan anlamında kullanılmaktadır. Yunanlı olan değil, Yeni Roma'dır, yani İstanbul'dur. *"Balkan"* adlandırması ise Türklerin kullandığı bir coğrafi yer adıdır. XII. yüzyılda Anadolu toprakları için kullanılan *"Türkiye"* adı ise İtalyan kaynaklarında Turchia ya da Turcmenia şeklinde geçmektedir. Almanlar, *"Turkei, Tirkenland, Fransızlar ise Turguie"* diye hitap etmişlerdir. İlber Ortaylı, *Tarihimiz ve Biz,*1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2008, s. 31; Aytunç Altındal, *Türkiye ve Ortodokslar,* Alfa Yayınları, 19. Baskı, 2016, s. 28; İlber Ortaylı, *Türklerin Tarihi-2: Orta Asya'nın Bozkırlarından Avrupa'nın Kapılarına,* 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016, s. 91.

[349] Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıllar,* C. 1, (Çev.) İhsan Durdu, Haşim Koç, Gülçin Tunalı, 3. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2013, C. 1, s. 11.

[350] J. M. Roberts, *Avrupa Tarihi,* (Çev.) Fethi Aytuna, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2010, s. 139.

[351] Barbara Jelavich, *a.g.e., Balkan Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıllar,* C. 1, s. 11.

[352] Martin Bernal, *Kara Atena: Eski Yunanistan Uydurmacası Nasıl İmal Edildi? 1785-1985,* (Çev.) Özcan Buze, 1. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998, s.14.

yoluyla denetim altına almayı başarmış,[353] İmparatorluk bin yılı aşkın bir süre yaşamıştır.[354]

Türklerin Anadolu topraklarında ilk defa görülmeleri Abbasiler dönemindedir. Abbasilerin hizmetinde bulunan bazı Türk emirleri onlar adına Anadolu'da keşif ve gaza akınlarına katılmışlardır. Türklerin Anadolu'ya yerleşmeleri 11. yüzyılda İslâmi dönemde kurdukları ilk güçlü imparatorluk olan Büyük Selçuklu Türkleri döneminde olmuştur.[355] Selçuklu İmparatorluğu, Oğuz Türkleri tarafından kurulmuştur.[356] Temsilcisi oldukları Türk-İslâm kimliğiyle Selçuklular, Anadolu'nun bir Türk yurdu olmasını sağlamışlardır. Bizanslılar önceki dönemlere bakıldığında, Türk boylarına karşı gösterdikleri başarıyı Selçuklu Türklerine karşı gösterememiştir.[357]

Selçukluların Batı Asya'ya girişleri, Anadolu'da hakimiyet kurmaları, Akdeniz kıyılarına ulaşmaları Türk-İslâm ve Dünya tarihi açısından çok önemli bir dönüm noktasıdır.[358] Küçük Asya'ya bir ordu gönderilmesi sonucunda kazanılan[359] Malazgirt zaferi (26 Ağustos 1071), bunun önemli aşamalarından biri olmuştur. İslâm alemini kendi iç bunalımlarından ve Bizans'ın istila tehditlerinden uzaklaştırmış, Türk-İslam tarihinin yükseliş çağını başlatmıştır.[360]

Büyük Selçuklu Sultanı Alpaslan, Malazgirt zaferi sonrasında Süleymanşah'ı Anadolu'nun fethi ile görevlendirmiş, o dönemde iç karışıklıklar yaşayan ve Anadolu'daki otoritesini yitirmek üzere olan Bizans, Süleymanşah ile yaptığı mücadelelerde başarı sağlayamamış, Batı ve Orta Anadolu'daki hakimiyetini kaybetmiştir. Bizans Devleti, Süleymanşah ile Drakon Suyu Andlaşması'nı yapmış,

---

[353]Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans,* 3. Baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2021, s. xv.
[354]Hikmet Kıvılcımlı, *a.g.e.,* s. 94.
[355]Haşim Şahin, "Sultan Alp Arslan: Oğuz'un Yüreği Kınık'ın Bileği," *Aktüel Tarih Dergisi,* Sayı: 3, İstanbul, 2022, s. 19.
[356]Altay M. Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi: İkinci İmparatorluk Devri*, C. 2, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 5. Baskı, Ankara, 2017, s. 399.
[357] Haşim Şahin, *a.g.e.,* s. 19.
[358]Claude Cahen, *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi: (XI. Yüzyılın İkinci Yarısı),* (Çev.) Yaşar Yücel ve Bahaeddin Yediyıldız, 3. Baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2021, s. 1.
[359] Johann G. Droysen, *Büyük İskender Tarihi,* (Çev.) Bekir Sıtkı Baykal, Panama Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 33.
[360] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye,* 18. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2021, s. 13.

bu andlaşma sonucunda Boğazın Asya yakasındaki topraklarını yitirmiş ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşunu onaylamıştır.[361]

Türkiye Selçukluları Anadolu'ya geldiklerinde Anadolu tekdüze ve benzer özelliklere sahip bir Helen ülkesi değildi. Burada çeşitli lisanlar konuşuluyor, Yunanca Anadolu'nun tamamında konuşulmuyordu.[362]Anadolu'ya kitleler halinde yapılan yoğun Türk göçleriyle bölgenin Türkleşmesi sağlanmış,[363] Türkler bu topraklara yerleşmeye başladıklarında kendilerinden önce bu coğrafyadaki insanlarla ve kültürlerle bir yeni sentez oluşurmuşlardır.[364] Selçuklular 1071 sonrasında, Anadolu coğrafyasında ilk beyliklerini ve devletlerini kurmuş, stratejik açıdan çok kıymetli olan bu yarımadayı kendilerine yurt edinmişlerdir.[365]

Esasen Türklerin Anadolu'yu fethetmeleri iki aşamalı bir süreçten geçerek gerçekleşmiştir. Türkler 11. yüzyılın sonlarına doğru neredeyse bölgenin tamamını ele geçirmiş; fakat Birinci Haçlı Seferi'nin ardından Batı bölgelerini terk etmek ve yeniden Bizans'a bırakmak durumunda kalmışlardır. Türklerin Anadolu'nun batı kesiminde tam olarak hakimiyet kurmaları 13. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşmiştir. Bunun sebebi Moğol istilası nedeniyle yaşanan ikinci bir göç dalgasıdır. Bizans sınırına doğru yığılan Türk nüfusun burada birikmesi, Bizans'ın eski gücünün olmaması ve savunmasının yetersiz kalmasıyla alakalıdır. 13. yüzyılın sonlarında Batı Anadolu Türklerin hakimiyetine girmeye başlamış ve 14. yüzyılın başlarında yaşanan gelişmeler ve hızlı değişim süreci halen bilim insanları tarafından tam olarak açıklanamamıştır.[366]

Anadolu beylikleri de Türk tarihi açısından çok önemli bir yere sahiptir.[367] Malazgirt zaferi sonrasında başlayan, Osmanlıların Anadolu'da birliğini sağladığı döneme dek süregelen uzun bir zaman dilimini kapsar. Beylikler dönemi denildiğinde,

---

[361]Muharrem Kesik, *Türkiye Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Tarihi,* İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Ders Kitabı, İstanbul, 2021, Ünite-I- 7, s. 330.
[362] İlber Ortaylı, *Türklerin Tarihi-1: Orta Asya'nın Bozkırlarından Avrupa'nın Kapılarına,* 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015, s. 224-225.
[363] Erhan Afyoncu, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu,* Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 19.
[364] Ahmet Taner Kışlalı, Siyasal Sistemler: Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, 7. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2006, s. 83.
[365] Muharrem Kesik, *Anadolu Türk Beylikleri,* Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2018, s. 9.
[366] Yusuf Ayönü, Selçuklular ve Bizans, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 2021, s. 282.
[367]Halil İnalcık, *İmparatorluktan Cumhuriyete,* 2. Baskı, Kronik Kitap, İstanbul, 2019, s. 17.

özellikle ilk akla gelen beylikler, Anadolu Selçukluları'nın (Türkiye Selçukluları) yıkılışı esnasında ortaya çıkan Osmanlı Beyliği'nin de içinde yer aldığı, ikinci beylikler dönemidir. Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar arasındaki dönemde yer alan beylikler, Türk İslam tarihi içerisinde bu iki büyük dönemi birbirine bağlayan çok önemli bir köprü görevi görmüştür.[368]

Türkiye Selçuklu Devleti (1077-1308) Kösedağ Savaşı'nda (1243) Moğollara yenilince, hızla çöküş sürecine girmiş, İlhanlı Devleti'ne tabi olmuş, bundan sonra Anadolu'nun hakimiyeti Moğollara geçmiştir. 13. yüzyılın son dönemlerinde Anadolu'da Moğol hakimiyeti zayıflamış, ancak eski gücüne kavuşamayan Selçuklular bir daha toparlanamamıştır. Bu durumu değerlendiren, Selçuklularla bağlarını koparan Türkmen beyleri bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.[369] Türkiye Selçuklu Devleti toprakları üzerinde kurulan bu devletlere tavaif-ü mülük'ler deniyordu.[370] Bunlar genellikle, Bizans İmparatorluğu'na yakın yerlerde yani uç ve kıyı bölgelerde kurulmuşlardır.[371]

Son 1000 yıllık yazılı Türk tarihine bakıldığında (Büyük Selçuklu, Anadolu Selçukluları, Memlukler ve Osmanlı Devleti gibi) denizciliğin ve donanmanın çok önemli olduğu görülmektedir.[372] Batı Anadolu'da kurulan beylikler de etrafı denizlerle çevrili Anadolu topraklarında tutunabilmek, denizcilikte ileri gitmiş olan Ceneviz, Venedik ve Papalık donanmaları karşısında güvenliklerini ve ticaret yollarının denetimini sağlayabilmek için denizciliğe önem vermişlerdir.[373] Kurmuş oldukları küçük donanmalarıyla, Venedikliler ve Cenevizliler, daha sonra Doğu Akdeniz'de Latin egemenliği altında bulunan adalar için büyük tehdit oluşturmuşlardır. Bu deniz gazilerine *"guzât fil-bahr"* deniyordu.[374] Onlar, Adalar Denizi'nde (Ege) ve Balkanlarda yeni bir dönemin kapılarını açacaklar ve daha sonra 14. yüzyılın sonlarına

---

[368] Muharrem Kesik, *a.g.e., Anadolu Türk Beylikleri,* s. 9.
[369] Erdoğan Merçil, (Müellif), "Anadolu Beylikleri", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 3, İstanbul, 1991 *https://islamansiklopedisi.org.tr/anadolu-beylikleri#1-tarih* (01.08.2022), s. 1-3.
[370] İlber Ortaylı, *a.g.e., Türklerin Tarihi,* C. 1, s. 251.
[371] Erdoğan Merçil, *a.g.e.,* s. 1-3.
[372] Kadir Sağdıç, "Deniz Silah Sanayi", *Yeni Dünya Düzeninde Nasıl Bir Türkiye?,* (Ed.) Övgün A. Ercan, Sözcü Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 2022, s. 135.
[373]Tarih Bilimi, 2020 *https://www.tarihbilimi.gen.tr/anadolu-selcuklulari-ve-beylikler-doneminde-turk denizciligi/*,(04. 08. 2022).
[374] Halil İnalcık, *Osmanlılar: Fütuhat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler,* 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010-a, s. 11.

doğru Osmanlıların hakimiyetine girerek Devlet-i Aliyye'nin deniz gücünün/donanmasının (1389-1390) çekirdeğini oluşturacaklardır.[375]

Anadolu topraklarında Türkiye Selçukluları ve beylikler döneminde denizcilik faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Birinci dönem beyliklerinden biri olan Çaka Beyliği ilk denizci beyliktir.[376] Çaka (Çakan) Bey, Malazgirt Savaşı sonrasında Büyük Selçuklu Sultanı Alp Arslan'ının Anadolu'nun fethi için görevlendirmiş olduğu beylerden biridir. Bizans'ı tehdit eden, İzmir ve çevresi ile Ege kıyılarındaki adalarda (Midilli, Rodos, Sakız, Sisam gibi) egemenlik kuran, ilk Türk denizcisidir.[377]

Türkiye Selçukluları, 1097'de I. Haçlı Seferleri esnasında başkentlerini Konya'ya taşımak durumunda kalmış, zamanla Anadolu'nun içerisinde gelişip güçlenerek bölgede egemen bir güç olmuşlardır. Denizcilik faaliyetleri, Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Antalya'yı (1207) almasıyla başlamış, ardından I. İzzettin Keykavus'un Sinop'u (1214) alması ve sonrasında[378] Sultan I. Alaeddin Keykubat'ın Alanya'yı (1223) fethetmesi ile[379] Selçuklular hem karada hem denizde ekonomik ve askeri bakımdan önemli bir güç olmuşlardır.[380]

Aydınoğulları Beyliği'nin kurucusu Mehmet Bey, İzmir'i aldıktan sonra denizcilik faaliyetlerini yoğunlaştırmış, İzmir ve Selçuk'ta tersaneler kurarak, kuvvetli

---

[375] Halil İnalcık, *Osmanlı Hakimiyetinde Ortadoğu ve Balkanlar,* 1. Baskı, Kronik Kitap, İstanbul, 2020, s. 271.

[376]Çaka Bey: Türkleri denizlerle buluşturan ilk denizci Çaka Bey'dir. Çaka bey, 1078'de Bizans tarafından esir alınmış ve İstanbul'a gönderilmiştir. İstanbul'da esaret altında bulunduğu dönemde denize ve denizciliğe tutku düzeyinde ilgi göstermeye başlamıştır. Bizans İmparatorluğu'nda 1081'de yaşanan değişim nedeniyle İstanbul'daki kaos ortamından faydalanarak kaçmayı başarmıştır. Çaka Bey, kendi Beyliğinin askerleriyle yeniden buluşmuş ve İzmir'i ele geçirmiştir. Müstakil bir Türk beyliği olarak hudutlarını genişletmeyi başarmış ve o dönemin şartlarına göre İzmir'de modern bir tersane kurmuştur. Bundan sonra gemi inşa çalışmaları başlamış, kürekli ve yelkenli gemilerden meydana gelen 50 parçadan oluşan ilk Türk donanması 1081 yılında inşa edilmiştir. Emir Çaka Bey bu donanma ile Ege sularına yelken açarak Çeşme, Urla ve Foça'yı ele geçirmiştir. 1081 yılı Türk Deniz Kuvvetleri'nin kuruluş tarihi olarak kabul edilmiştir. İlk donanma, 1089'da Midilli, 1090'da Sakız adalarını fethederek denizciliğe hızlı bir giriş yapmıştır. Çaka Bey'in komutası altındaki Türk Donanması (19 Mayıs 1090) Sakız Adası ile Karaburun arasında yer alan Koyun Adaları civarında Bizans Donanmasıyla karşılaşmış ve tarihe *"Koyun Adaları Muharebesi"* olarak geçen ilk deniz savaşını kazanmış, Bizans Donanmasına ağır kayıplar verdirerek geri çekilmek mecburiyetinde bırakmıştır. Çaka Bey'in 1095 yılında vefatı ile Türk denizciliğinin gelişimi büyük bir darbe almıştır. Emete Gözügüzelli, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 49.

[377] Muharrem Kesik, *a.g.e., Anadolu Türk Beylikleri,* s. 56.

[378] Tuğrul Kihtir, "Anadolu'da İlk Moğol İstilası: Alaeddin Keykubat Zehirlenince Selçuklu Çöktü, *Atlas Tarih Dergisi,* Sayı: 18, İstanbul, 2013, ss. 1-160, s. 23-24.

[379] Doğan Avcıoğlu, *Türklerin Tarihi-5,* 7. Baskı, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2015, (1972), s. 5.

[380] Tuğrul Kihtir, *a.g.e.,* Anadolu'da İlk Moğol İstilası, s. 23-24.

bir donanma hazırlamıştır. Oğlu Gazi Umur Bey, Türk denizcilik tarihinin en önemli denizcilerinden biridir. Onun döneminde daha da güçlenen beylik Bozcaada, Semadirek, Sakız gibi Ege adalarına başarılı seferler gerçekleştirmiş, Mora kıyılarına akınlar yapmıştır.[381]

Menteşeoğulları Beyliği, 13. yüzyılın ortalarında Güneybatı Anadolu'da, Fethiye merkezli, Muğla dolaylarında kurulmuştur.[382] Kurucusu Menteşe Bey, 1261 sonrasında Muğla etrafında fetihler başlatmış, Menderes Havzası ve güneyine tamamen hâkim olmuştur. Akdeniz'de faaliyetlerde bulunmuş, donanması olan bir beyliktir. Oğlu Mesut Bey döneminde Rodos'un fethedilmesi (1300) üzerine Papalık harekete geçmiş ve Sen Jan Şövalyeleri Rodos'a hücum etmiştir. Şövalyeler dört yıllık bir kuşatmanın ardından, 1314'te adayı Hristiyanlık adına geri almışlardır.[383]

Karasioğulları Beyliği, Balıkesir-Çanakkale civarında kurulan ve donanması olan beyliklerden biridir.[384] Bu beyliğin topraklarını genişletme alanı Ege adaları ve karşısındaki Rumeli sahilleri olmuştur. Karasioğulları Beyliği Osmanlılar tarafından ortadan kaldırılınca, Osmanlıların askeri ve siyasi bakımdan genişlemesinde önemli bir adım olmuştur.[385]

Saruhanoğulları Beyliği, Yunanistan, Mora ve Makedonya civarına deniz seferleri yapmış ve başarılı olmuştur. Karadeniz Bölgesi'ndeki Pervaneoğulları denizcilikte güçlenmiş, Cenevizlilerin elindeki Kırım'a seferler düzenlemiş ve başarı sağlamıştır. Candaroğulları Beyliği'nin Sinop'ta tersanesi ve donanması bulunuyor ve Karadeniz'de faaliyet gösteriyordu.[386] Akdeniz civarında Tekeoğulları'nın ve Alaiyye

---

[381]Tarih Bilimi, *a.g.m., www.tarihbilimi.gen.tr/anadolu-selcuklulari-ve-beylikler-doneminde-turk denizciligi.*

[382] Muharrem Kesik, *a.g.e., Anadolu Türk Beylikleri,* s. 212.

[383] Bilgipedia, *https://www.bilgipedia.com.tr/mentese-beyligi/,* (05.08.2022).

[384] İsmail H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi: Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Hakkında Bir Mukaddime ile Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan İstanbul'un Fethine Kadar*, C. 1, 12. Baskı, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s. 80.

[385]Zerrin Günal, "Karasioğulları: XIII. Yüzyılın Sonu ile XIV. Yüzyılın İlk Yarısında Kuzeybatı Anadolu'da Hüküm Süren Bir Türk Beyliği" (T.Y.).
https://islamansiklopedisi.org.tr/karesiogullari, (18.08.2022).

[386]Tarih Bilimi, *a.g.e., https://www.tarihbilimi.gen.tr/anadolu-selcuklulari-ve-beylikler-doneminde-turk-denizciligi/.*

Beyliği'nin donanmaları da Rodos ve Kıbrıs'ı hedefleyen çok sayıda deniz seferleri gerçekleştirmişlerdir.[387]

Yukarıdaki bahse konu Türkmen beylikleri Adalar Denizi'nde, Akdeniz'de ve Karadeniz'de güçlü donanmalar kurmuş ve önemli denizciler yetiştirmiştir. Onlar, Akdeniz'de hakimiyet kuran Haçlılara karşı kimi zaman başarılı muharebeler gerçekleştirmiş ve ilerleme sağlamışlardır. Onların bu ilerleyişleri sayesinde Adalar Denizi ve Akdeniz'de faaliyet gösteren kıymetli denizciler yetişmiş, daha sonra bu denizciler Osmanlıların hizmetine geçince Akdeniz hakimiyeti sağlanmıştır.[388]

Osmanlı Beyliği döneminde Bizans'la ilişkiler; Osmanlı Beyliği Bizans topraklarına yönelik Türkmen akınlarının yoğun olduğu bir dönemde, Selçuklu-Bizans hududunda kurulmuş küçük bir uç beyliğidir.[389] Hanedanın kurucusu Osman Bey, 27 Temmuz 1302'de Bilecik-Yenişehir bölgesinde Bizans'la yaptığı ilk savaşını Bapheus (Koyunhisar) kazanmış ve sonrasında[390] Osmanoğulları, bir beylikten *"cihangirane"* bir devlet çıkartmıştır.[391] 1302, Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihi olarak kabul edilmektedir.[392] Osmanlılar, kuruluşun hemen sonrasında ilk hedef olarak Batı'yı seçmiş, Orhan Bey döneminde, oğlu Süleyman Paşa komutasında Gelibolu dolaylarındaki Çimpe Kalesi (1352) fethedilmiş,[393] kalenin alınmasıyla Rumeli'deki fetihler için bir üs elde edilmiştir.[394] 1354'te stratejik öneme sahip olan Gelibolu ele geçirilmiş,[395] I. Murad'ın tahta çıkmasından sonra (1360-1389) Avrupa'ya yönelik fetih politikası sürmüş ve[396] I. Murad, *"Balkanların fatihi olmuştur."*[397]

---

[387] Ali F. Örenç, *Yakın Dönem Tarihimizde Rodos ve Oniki Ada,* 1. Baskı, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2006, s. 34.
[388] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye,* Ötüken Neşriyat, 18. Baskı, İstanbul, 2021, s. 16-17.
[389] Halil İnalcık, Kuruluş: "Osmanlı Beyliğinin Kurucusu Osman Beg", *Kuruluş: Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak,* (Ed.) Elif Ayla, 1. Baskı, Hayy Kitap, İstanbul, 2010-b, s. 111.
[390] Halil İnalcık, *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar,* C. 1*, Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim,* 39. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 16-17.
[391] Doğan Avcıoğlu, *Türklerin Tarihi-1,* 9. Baskı, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2017, s. 163.
[392] Bazı tarihçiler Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihini 1299 olarak alır. Bu çalışmada Halil İnalcık Hoca'nın eserlerinde yer verilen tarih dikkate alınmıştır. Halil İnalcık, *a.g.e.,* 2009, C. 1, s. 16-17.
[393] Tuğrul Kihtir, *Balkanlar'ın Osmanlı Tarihi,* İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2015, s. 9.
[394] Halil İ. İnal, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi,* 2. Baskı, Nokta Kitap, İstanbul, 2008-a, s. 60.
[395] Andrew B. Wachtel, *Balkanlar Tarihi,* (Çev.) Emre Can Petek, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2022, s. 60.
[396] Von J. Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. I, (Ed.) Mustafa Güçlükol ve Bilge Bozkurt, 1. Baskı, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 53.
[397] Anıl Çeçen, *Türk Devletleri,* 5. Baskı, Togan Yayınları, İstanbul, 2014, s. 362.

Yunanistan'ın Osmanlı egemenliğine girmesi 14. yüzyılda Gazi Evronos Bey'in kuzey Yunanistan'da fetihler gerçekleştirmesiyle başlamıştır.[398] 1363'te Evrenos Gazi Gümülcine ve İskeçe'yi fethetmiş,[399] ardından Lala Şahin Paşa Şahin Kasabası ve Dedeağaç'ı Osmanlı topraklarına katmıştır.[400] Takip eden süreçte Kavala, Drama, Serez gibi şehirler ele geçirilmiş, fetihler sürmüş,[401] II. Murat döneminde Ege kıyılarındaki adalar Osmanlıların nüfuzu altına alınmıştır.[402] Doğu Roma'nın (Bizans'ın) bir zamanların o ihtişamlı büyük kenti[403] Türklerin eline geçmiş, 1453'te II. Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra, Batıdaki fetihler hız kazanmıştır.[404]

1458'de Atina alınarak Attika Yarımadası denetim altına alınmış, 1460'ta Mora Yarımadası'nın kontrolü büyük ölçüde sağlanmıştır.[405] Osmanlıların denizdeki en güçlü rakipleri Venediklilerdir. Osmanlı donanması güçlendikçe Akdeniz'deki adalar hakimiyet altına alınmaya başlanmış,[406] 1470'te Eğriboz, 1499-1502 yıllarında Modon, Koron ve İnebahtı Osmanlıların eline geçmiştir. 14 Aralık 1502 tarihinde Venediklilerle yapılan bir anlaşma sonucunda Mora'da Osmanlı egemenliği tanınmıştır. Takip eden süreçte Türklerin ilerlemesi devam etmiş Rodos (1522), Sakız, Nakşa (1566), Kıbrıs (1571) ve Girit (1669) fethedildikten sonra Akdeniz tamamen bir Türk gölü haline gelmiştir.[407]

---

[398]Heath W. Lowry ve İsmail E. Erünsal, *Yenice-i Vardar'lı Evrenos Hanedanı: Notlar ve Belgeler,* (Çev.) Aynur Evrenosoğlu Onbaşıoğlu ve Kıvanç Tanrıyar, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. ix.

[399]Reşat E. Koçu, *Türk Zaferleri,* 1. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2017, s. 18.

[400]Gönül Gülgezen, "Batı Trakya Türkeri'nin Dini Özerkliği ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar", *Journal of Justice, 2020-b,* ss. 165-201, s. 167

[401]Yalçın Koçak ve Ertan Özyiğit, *Batı Trakya Türk Cumhuriyeti: 100. Yıl Anısına,* 1. Baskı, Wızart Edutainment, İstanbul, 2014, s. 593.

[402] İsmail H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi: İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar,* C. 2, 11. Baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s. 29.

[403]William Napier, "Attila", (Çev.) Enver Günsel, Remzi Kitabevi, 2006, s. 11.

[404]Mustafa Kaymakçı, "Yunan Algısında Türk İmgesi ve Dostluk İçin Çıkış Yolları Üzerine Bir Deneme", *Rodos ve İstanköy Türklüğü Ansiklopedisi,* 1. Baskı, Rodos, İstanköy ve Oniki Ada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, İzmir, 2017, s. 287.

[405]Ali F. Örenç, *Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan,* 1. Baskı, Babil Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2009, s. 16.

[406]İsmail H. Uzunçarşılı, *a.g.e., Osmanlı Tarihi,* C. 2, s. 31.

[407]Ali F. Örenç, *a.g.e., Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri,* s. 16-17.

2.2. 1821-1918 Arası Dönem Türk-Yunan İlişkileri

Günümüz Yunanistan topraklarının tamamı Osmanlı İmparatorluk coğrafyasının bir parçasıydı. Yunanistan'da yaşayanlar Rum adıyla anılmaktaydı. Osmanlıların hakimiyeti altında imparatorluğun çok uluslu yapısı içerisinde, ayrı bir millet olarak kabul edilmişlerdir.[408] Rumlar, neredeyse imparatorluğun her tarafına dağılmış; ancak Ege Adaları, Teselya ve Mora'da,[409] kültürel açıdan İstanbul ve Selanik gibi kentlerde yoğunlaşmışlardı.[410] Genellikle kıyılarda yerleşmiş olduklarından ağırlıklı olarak denizcilik ve balıkçılıkla uğraşmışlar, Osmanlı'nın balıkçı ve denizci tebaasını oluşturmuşlardır.[411]

Rumlar, Osmanlı İmparatorluğu'nda Fatih döneminden itibaren diğer Hristiyan milletlere göre daha ayrıcalıklı bir konuma gelmişler, devlet görevleri Hristiyanlara kapalı olmasına rağmen onlar, Eflak-Boğdan Beylikleri gibi üst düzey ve gizliliği olan görevlere getirilmişlerdir.[412] Fenerli Rumlara, tercümanlık dahil, daimî elçilik kurullarında maiyet memurluğu, elçiliklerde müsteşarlık ve hatta elçilik vazifesi verilmiştir.[413] Rumlar, medeni milletlerin sahip olduğu bütün haklardan yararlanıyorlardı. *"Babıali'nin egemenliği altında tapınaklarına, din adamlarına, patriklerine, seçimle iş başına gelmiş bölgesel hakimlerine, ticaretlerine ve Ortodoks ayrıcalıklarına sahiptiler."*[414] *"Rum Ortodoks Patrikhanesi de Yunan milletinin sözcüsü ve lideri olarak kabul"* edilmiş, aralarındaki uyuşmazlıklar ve hukuki sorunlar *"Patrikhane'ye ait mahkemeler tarafından"* çözümlenmiştir.[415]

Patrikhane, Osmanlı idaresiyle Grekler arasındaki resmi iletişimi sağlıyordu. Öyle ki Patrik Osmanlı sadrazamının Ortodoks Rumların işlerinden sorumlu

[408]Mustafa Kaymakçı, *a.g.e.,* Yunan Algısında Türk İmgesi, s. 287.
[409]Hüner Tuncer, *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler,* 3. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2010-a, s. 27.
[410]Herkül Millas, "Yunan Ulusunun Doğuşu", 5. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020, s. 52.
[411]Umran M. İşcan, *Adalar: Kaybedilen Rumeli ve Ege Adaları Balkan Savaşı,* 1. Baskı, Nergiz Yayınları, İstanbul, 2020, s. 36.
[412] Rifat Uçarol, Siyasi Tarih: 1789-2001, 7. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2008, s. 149.
[413] Hüner Tuncer, *a.g.e., Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler,* s. 27.
[414] Alphonse De Lamartine, *Osmanlı Tarihi,* (Çev.) Serhat Bayram, 2. Baskı, Kapı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 1024.
[415]Mustafa Kaymakçı, *a.g.e.,* Yunan Algısında Türk İmgesi, s. 287.

yardımcısı durumundaydı.[416] Patrikhane, Osmanlı İmparatorluğu'nun ikinci bir idari merkezi gibiydi. Rumlar, geniş Osmanlı coğrafyasına dağılmış çeşitli Hristiyan toplulukları kapsamaktaydı.[417] Bu nedenle sadece Rumların değil; Rumenlerin, Bulgarların, Sırpların da idari, adli, ruhani ve en yüksek mali kurumuydu.[418] Patrik, Hristiyan toplumları idare ederken, onun arkasında Devleti Aliyye'nin gücü vardı.[419] Bu durum, Rumlar açısından ayrıcalıklı bir konumun göstergesidir.

Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemde, padişahların gerektiğinde patriği değiştirme yetkisi vardı. İstanbul Patriği'ne geniş yetkiler verilmesinin güçlü olunan dönemde olumlu sonuçları dahi olmuştur. Mesela Patrikhane vasıtasıyla Osmanlılar kendi, hudutları içerisindeki Ortodoksları hem yönetebilmekte hem de hudutları dışında kalan Ortodoksları etkileme gücüne sahip olabilmekteydi. Fakat Osmanlı Devleti güç kaybetmeye başladıktan sonra patrikhane üzerindeki kontrolü de zayıflamış ve dönemin emperyal devletleri Osmanlı Ortodoksları üzerinde etkili olmaya başlamıştır.[420]

19. yüzyılda gayrimüslim cemaatlerin içinde yer aldığı mühim olaylar yaşanmıştır.[421] Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemde hiçbir Hristiyan devleti ona karşı koyacak güçte değildi.[422] Avrupalı devletler, Türklerin Avrupa'da ilerleyişlerini 1683'te Viyana'da durdurmaya muvaffak olduğunda, Türklerin Avrupa'dan hatta Anadolu'dan atılmaları gerektiğini düşünmeye başlamışlardı. Bu görüş Rus Çar'ı I. Petro ile başlamış, sonraki dönemlerde bir Haçlı görüşüne dönüşerek, Avrupa'nın diğer devletleri tarafından da desteklenmiştir. Osmanlı'yı

---

[416]Oral Sander, *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e,* C. 1, 24. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2012, s. 298.
[417]Anastasia N. Karakasidou, *Buğday Tarlaları Kan Tepeleri: Yunan Makedonya'sında Millet Olma Aşamasına Geçiş Süreçleri 1870-1990,* (Çev.) Nurettin Elhüseyni, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 102.
[418]İlber Ortaylı, *İstanbul'dan Sayfalar,* (Der.) Sevinç Altan, 9. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 146.
[419]Justin Mccarthy, *Osmanlı Türkleri 1281'den 1923'e,* (Çev.) Timur Demirtaş, 2. Baskı, T&K Yayınları, İstanbul, 2015, s. 166.
[420] Deniz Berktay, Rusya-Batı Çatışmasında Fener Rum Patrikhanesi: Ukrayna Savaşı'nın Dini Cephesi, 2. Baskı, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2023, s. 138-139.
[421] Halil İnalcık, *a.g.e., Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar*", C. 1, s. 132.
[422] Mark Mazover, *Selanik: Hayaletler Şehri Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950),* (Çev.) Gül Çağlı Güven, 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, 2007, İstanbul, s. 197.

paylaşım planları Viyana Kongresi'nde (1815) Şark Sorunu[423] olarak ortaya atılmış, süreç içinde geniş bir anlam kazanmıştır. 1853'te Rus Çar'ı I. Nikola, Osmanlı Devleti için *"hasta adam"* tabirini kullanmış, paylaşımın hızlanması için Şark Sorunu'nun nihayetlendirilmesi hedeflenmiş,[424] Avrupa Devletleri, Osmanlı İmparatorluğu'nu her yönden baskı altına almıştır.[425] İmparatorluk zayıflamaya başladığında Fransız İhtilali'nin de etkisiyle, Balkan coğrafyasında milliyetçi akımlar ve isyanlar baş göstermeye başlamış, Sırp isyanı (1804), sonraki isyanların tetikçisi olmuştur.[426]

Rumların bağımsızlık yolunda attıkları ilk adım Odesa'da (1814) Philike Heteria Cemiyeti'nin (Filiki Eteriya)[427] kurulması olmuş, bu cemiyet Rus Çarı tarafından desteklenmiştir.[428] Filiki Eteriya'nın faaliyetleri 1821'de patlak veren Mora köylü isyanlarının çıkmasında etkili olmuş,[429] Osmanlı egemenliğine yönelik bir başkaldırı hareketidir. İsyanının tırmandığı dönemde *"uluslararası bir protesto ve dayanışma hareketi"* şeklinde ortaya çıkan ve dalgalar halinde artan *"Fil-*

---

[423]Şark Sorunu/Doğu Sorunu: Kısaca, Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılması sorunudur. Şark Sorunu, 18. yy'da başlamış, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ortadan kalktığı yıllara dek sürmüş ve 1923'te sona ermiştir. Çağrı Erhan, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri,* 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2015, s. 249; Dimitri Kitsikis, *Türk-Yunan İmparatorluğu,* 1. Baskı, İletişim Yayınları, 1996, İstanbul, s. 145.

[424]Tekin Önal, "İşgalden İhtilale Millî Mücadele Hareketinin Diplomatik Boyutu", İstanbul Üniversitesi, *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology,* 20, Millî Mücadele Özel Sayısı, 2019, s. 92.

[425] Bülent Atalay, *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923),* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2020, s. 9.

[426] Kemal H. Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik,* 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 44.

[427]Filiki Eteriya: *"Megali İdea fikri ortaya atıldıktan sonra bu fikir, Osmanlı İmparatorluğu aleyhine genişleme emelleri olan Rus Çarlığı ile İngilizler ve çeşitli Balkan ülkeleri tarafından desteklenmeye"* başlanmıştır. Megali İdea'yı gerçekleştirebilmek için bir örgüt kurulması gerekmiş, bu amaçla, 1814'te yani *"Megali İdea haritasının çizildiği"* 1796'dan 21 sene sonra, Rusya'nın Odesa kentinde Filiki Eteriya isimli örgüt *"Çarlık Rusya'nın gizli desteği"* ile kurulmuş ve Balkanlarda örgütlenmiştir. Filiki Eterya'nın liderliğine Rus Çarı *"I. Aleksandros İpsilantis"* getirilmiş, sonrasında onun sağladığı destek ile bu örgüt Mora isyanının başlatılmasında rol oynamıştır. Filiki Eterya'nın örgütlenmesi Kıbrıs'a dek uzanmış ve en *"başta kiliselerdeki papazlar olmak üzere, kiliselerin yoğun propagandasının"* etkisinde olan Rumlar arasında geniş kapsamlı bir zemin bulmuş; ayrıca Kıbrıs'taki ayaklanmaların perde arkasında yer alan *"örgütlü güç"* olmuştur. Filiki Eterya'dan sonra bir de Yunan ordusu bünyesinde Ethniki Eteriya isimli başka bir örgüt oluşturulmuş, bu örgüt *"Megola İdea'nın savunuculuğunu üstlenmiş"* ve asayişsizliğin yaygınlaşmasını sağlamak için *"siyasal eşkıyalık yapma yolunu seçmiş"* Rum çetelerine destek vermiş, Girit'in Yunanistan'a ilhakında etkili olmuştur. Filiki Eteriya ve Ethniki Eteriya örgütlerinin temel amacı Megali İdea'yı gerçekleştirmek için faaliyet göstermek olmuş, Osmanlı İmparatorluk topraklarındaki isyanların gizlilik içinde tertiplenmesinde ve yönetilmesinde rol oynamıştır. Sabahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs,* 1. Baskı, Kastaş Yayınevi, 1998, s, 5; Sabri Yetkin, *Ege'de Eşkıyalar,* 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 58.

[428]Erhan Afyoncu, *a.g.e.,* 467.

[429]Eric Hobsbawn, *Devrim Çağı: 1789-1848,* (Çev.) Bahadır Sina Şener, 7. Baskı, Dost Kitabevi, Ankara, 2013, s. 157.

Helenizm"[430] akımı, Batı Avrupa'yı sarmış Rusya, Yunan isyanında baş rol oynamıştır.[431] Yunan ulusçuluğunu kışkırtmış, İngiltere ve Fransa da ona destek vermiştir.

1828'de başlayan Osmanlı-Rus Savaşı, Yunanistan'ı bağımsızlığa taşıyan etkenlerden biri olmuş, Osmanlı Devleti savaştan yenik ayrılmıştır. Savaşın ardından imzalan Edirne Barış Andlaşması (1829) ile Yunanistan özerklik kazanmış, 1830'da ise bağımsız devlet olmuştur.[432] Osmanlı'dan bağımsızlığını kazanan ilk devlet Yunanistan'dır. 1832'de imzalanan İstanbul Andlaşması ile Avrupalı üç büyük devletin sağladığı destek sayesinde (bağımsızlık kazanan) Yunanistan'ın sınırları güvence altına alınmıştır.[433]

1830 sonrasında Yunanistan'ı idare edenlerin izledikleri politika, Türkleri soyutlamak amacıyla kendi toplumsal ve dinsel ilişkilerinden faydalanarak Batı dünyasında kendilerine destek verecek koruyucular bulmak; çoğunlukla asılsız, sansasyonel haberler ve bahanelere dayanan propaganda faaliyetleri yürütmek; Osmanlı İmparatorluğu'nu hem içeriden hem dışarıdan zayıflatmak amacıyla kışkırtmak ve isyanları teşvik etmek olmuştur. Bununla birlikte Rum Ortodoks Patrikhanesi de kullanılarak, Yunanlıların işgal ettiği yerlerdeki diğer halkları ve bilhassa Müslümanları, kendilerine uluslararası andlaşmalarla verilmiş olan koruma

---

[430] Fil-Helenizm: Yunanseverlik, Yunan hayranlığı anlamında kullanılan bir terimdir. Batı dünyasının büyük bir kesimi *"Batı'nın özerk bir soy ağacı olduğuna, bunun da Antik Yunan'dan Roma'ya, Roma'dan Hristiyan Avrupa'ya, Hristiyan Avrupa'dan Rönesans'a, Rönesans'tan Aydınlanma'ya, Siyasi demokrasiye ve Sanayi Devrimi'ne uzanan bir sıra izlediğine inanarak yetiştirilmişlerdir,"* Bir başka ifadeyle, *"uygarlığın Hristiyan-Greko-Latin köklü olduğunu ileri sürmektedirler." "Helenizm,"* kelimesi ise ilk defa terim anlamda J. G. Droysen tarafından kullanılmıştır. Droysen, *"Yunan kültürünün Yunanistan dışında, Akdeniz Bölgesi ve Ön Asya'da doğu kültürleriyle karışması ve kaynaşması"* sonucunda ortaya çıkan evrensel bir kültür olduğundan söz etmiştir. Söz konusu kültür, *"Büyük İskender'in Asya seferleriyle"* başlamış ve etkisi uzun süre devam etmiştir. Esasen *"Mısır'ın Romalılar tarafından fethi ile sona"* ermiş, bir başka deyişle, *"M. Ö. 330'dan 30'a"* dek gelen 300 senelik bir dönemi kapsamıştır. Fakat Helenizm sözcüğü Droysen'in tanımından daha kapsamlıdır. Helenizm, sadece doğu ve Yunan kültürlerinin karışımıyla ortaya çıkan melez bir kültür değildir. Yukarıda sözü edilen sınırların saptandığı dönem ve ülkelere egemen, melez ya da değil bütün kültürlerin topluluğu olarak kabul edilmektedir. Mustafa Kaymakçı, *a.g.e.,* 2017, s. 285; Müfit A. Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi,* 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1971, s. 507-508.

[431] Sacit Kutlu, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti,* 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2018, 53.

[432] Oral Sander, *a.g.e., Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e, C.* 1, s. 299.

[433] Mustafa Kaymakçı, *a.g.e.,* Yunan Algısında Türk İmgesi, s. 288.

haklarına rağmen bulundukları yerlerden kovmak,[434] Yunanistan'ın hudutlarını Osmanlı Devleti'nin aleyhine genişletmek, bir başka ifadeyle Megali İdea[435] hedeflerine ulaşmak için tüm fırsatları değerlendirmek şeklinde sürmüştür.[436]

Son iki asır içinde gerileme dönemine giren Osmanlı İmparatorluğu'nda siyasi çözülme 19. yüzyılın ortalarına doğru başlamış, imparatorluk coğrafyası içerisinde birtakım isyanlar baş göstermiş, yönetimde karmaşanın hâkim olduğu bir dönem yaşanmıştır.[437] Ulus bilincinin farkına varıldığı yerlerde artık İmparatorluğu çöküşe götürecek[438] bir süreç başlamış, 1875-1877 yılları arasında Osmanlı Devleti Bulgaristan, Sırbistan, Bosna, Hersek ve Karadağ'da isyanlarla karşı karşıya kalmıştır.[439] Rusya'nın o dönemde izlediği Panislavist politika ve 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda, İmparatorluğun Balkan topraklarının tümünü parçalayan ve çok ağır koşullar taşıyan[440] 3 Mart 1878 tarihli

---

[434] Salahi R. Sonyel, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türk-Yunan İlişkileri: 1821-1923*, 1. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, 50.

[435]Megali İdea: (Pan Helenizm): Bütün Yunanlıları (Helenleri) *"tek bir devlet çatısı altında"* bir araya getirmeyi hedefleyen aşırı milliyetçi bir öğretidir. Megali İdea, *"Büyük İdeal, büyük fikir demektir."* Bu görüşe göre, 1453'te Fatih Sultan Mehmet'in fethettiği İstanbul'u, Anadolu, Rodos, Girit, Kıbrıs ve Büyük İskender'in uzanabildiği İskenderiye'ye dek olan toprakları işgal ederek ele geçirmek ve *"bir Helen İmparatorluğu olarak kabul edilen"* Bizans İmparatorluğu'nu kurmaktır. Bu imparatorluğun başkenti İstanbul yani kendilerinin deyimiyle *"Konstantinopolis"* olacaktır. Megali İdea'yı ilk kez ortaya atan kişi, Rigas Ferros adlı bir Rum'dur. Bu görüşünü hayata geçirebilmek amacıyla *"ilk Megali İdea hartasını 1791-1796 yılları arasında"* hazırlamıştır. Bu harita 1796'da Viyana'da yayınlanış, *"Megali İdea'nın yaşatılması ve nesilden nesile aktarılması görevini Rum Ortodoks Kilisesi ve Ortodoks mezhebinin merkezi olan İstanbul'daki Patrikhane üstlenmiştir."* Kilisenin bu maksadını gerçekleştirmek için yürüttüğü faaliyetleri, Osmanlı Devleti'nin kendisine tanımış olduğu geniş imkânlardan ve hoşgörüden aldığı yadsınamaz bir gerçektir. Megali İdea kapsamında 1821'de patlak veren Mora isyanı Yunanistan'ı bağımsızlığa taşıyan sürecin başlangıcı olmuştur. Daha sonra Megali İdea haritasında bahsedilen toprakların ele geçirilmesi için çaba sarf edilmiştir. Nihayetinde Girit, Rodos, Oniki Adalar ve Adalar Denizi'ndeki (Ege) diğer adalar ele geçirilmiş, Anadolu işgal edilmiştir. Ancak Anadolu'daki işgal, Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde ortadan kaldırılmış ve Yunanistan'ın hedefine ulaşması engellenmiştir. Burada, bilhassa vurgulanması gereken konu, Yunanistan'ın ve Kilisenin gayretlerine Çarlık Rusya, İngiltere ve tüm zamanlarda Batılı ülkeler destek vermiştir. Mithat Atabay, *İmparatorluktan Ulus Devletlere Türkiye ve Balkanlar,* 1. Baskı, Paradigma Akademi Yayınları, 2012, s. 35; Sabahattin İsmail, *a.g.e., 150 Soruda Kıbrıs,* s. 4.

[436] Tanju M. Akad, "İtalyanlar Anadolu'da: Roma İmparatorluğu'na Karşı Bizans", *Atlas Tarih Dergisi,* Sayı: 09, İstanbul, 2011, s. 80.

[437] Rosa Luxemburg, Milliyetler Sorunu ve Özerklik, 1.Baskı, Belge Yayınları, İstanbul, 2016, s. 40.

[438] Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, (Hazırlayan) Mahir Ünlü ve Yusuf Çotuksöken, 8. Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 76.

[439] Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler: 1789-1980,* (Çev.) Savaş Aktur, 3. Baskı, Dost Kitabevi, Ankara, 2010, s. 155.

[440] Oral Sander, *a.g.e., Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e*, C. 1, 313-314.

Ayastefanos (Ayastefanos/Yeşilköy) Andlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır.[441]

Ayastefanos Andlaşması'na Avrupalı devletler (özellikle İngiltere ve Avusturya) çıkarları gereği itiraz etmiş, Rusya'ya baskı yaparak Andlaşmanın değiştirilmesini istemişlerdir. Ayastefanos yerine Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalayan ve dağılmasında çok önemli bir aşama olan Berlin Andlaşması (13 Temmuz 1878) imzalanmış, Balkanlar'da Sırbistan, Romanya, Karadağ bağımsız olmuştur.[442]

Berlin Andlaşması ile Kıbrıs İngiltere'nin yönetimine devredilmiştir.[443] Osmanlı Devleti büyük toprak kayıpları (287.510 km²) yaşamış, 14 Haziran 1881'e gelindiğinde güçlü devletlerin zorlaması ile yapılan andlaşma sonucunda 5.160 milkare toprak Yunanlılara terk edilmiştir.[444] 1878 sonrasında ortaya çıkan dengesiz durum sadece Avrupa'nın ve Balkanlar'ın ahengini bozmakla kalmamış, aynı zamanda dünyanın diğer coğrafyalarını da etkilemiştir. Hem Balkan bunalımını hem de I. Dünya Savaşı'nı tetikleyecek gelişmelerin kaynağını oluşturmuştur.[445]

Rusya'nın, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki parçalanmayı kolaylaştıran en büyük dayanağı milliyetçilik akımının etkisi olmuştur. Milliyetçiliğin Osmanlı İmparatorluğu'na yansıması 19. yy'da her milletin kendi devletini kurma, bağımsız yaşama isteği ve isyanlar baş göstermesiyle ortaya çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğu içinde ilk isyan eden millet (1804) Sırplardır. 1812'de Bükreş Andlaşması'na dayalı olarak 1813'te ayrıcalıklı bir Sırp Prensliği kurulmuş, 1829 Edirne Barış Andlaşması'na dayalı olarak 1830'da Özerk Sırbistan ve 1878 Berlin Andlaşması ile bağımsız Sırbistan olmuştur.

---

[441] Alan Palmer, *Osmanlı İmparatorluğu Son Üç Yüz Yıl Bir Çöküşün Tarihi,* (Çev.) Belkıs Çorakçı Dişbudak, 6. Baskı, Sabah Kitapları, İstanbul, 1997, s. 172.
[442] Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914),* 6. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 749-751.
[443] Yiannis Papadakis, *Ölü Bölgeden Yankılar: Kıbrıs'ın Bölünmüşlüğünü Aşmak,* 1. Baskı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 214.
[444] Mehmet Yetişgin, "On Dokuzuncu Asrın Son Çeyreğinde Rusların Balkan Politikası", *Türk Tarihinde Balkanlar,* C. II, (Ed.) Zeynep İskefiyeli, Bilal Çelik ve Serkan Yazıcı, Sakarya Üniversitesi, Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Sakarya, 2013, C. 1, s. 762.
[445] Fahir Armaoğlu, *a.g.e., 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914),* s. 749-751.

Girit, Ege ve Akdeniz'in buluştuğu yerde Doğu Akdeniz'in merkezinde konumlanmış, stratejik bir adadır.[446] Ada, 24 yıllık bir kuşatmanın ardından (1699) Osmanlı egemenliğine girmiş, yerli halk Osmanlı döneminde refah içinde yaşamış ve inanç özgürlükleri sağlanmıştır.[447] Yunanistan'ın ulus devlet kimliğinin inşasına diasporadaki Elen kökenliler de dahil edilmiş, Megali İdea politikası Elenlerin yaşadıkları öteki coğrafyaları da etkilemiş ve Girit'e de sirayet etmiştir.[448]

Yunanistan, 1881'de Teselya'yı topraklarına kattıktan sonra Ege'de kıyılarını genişletmiş, Girit'in kendine bağlanması için çalışmıştır.[449] Yaklaşık 250 yıl Osmanlı egemenliğinde kalan Girit'in kaybedilişi, Elen milliyetçiliğinin yükselişiyle adım adım gerçekleşmiştir. [450] Girit'te daha önce de isyanlar çıkmış; ancak Yunanlıların 1888'de başlattığı büyük bir kalkışma 1897'ye dek sürmüştür.[451] Ayaklanmaya destek veren Yunanlılar, adaya asker çıkarmış ve adayı işgal etmişlerdir.[452] Dömeke Meydan Muharebesi'nde (1897), Yunanlılar ağır bir yenilgiye uğramış, Osmanlılar savaşı kazanmış olmasına rağmen, araya büyük devletlerin girmesiyle Girit'e özerklik verilmiştir.[453]

İkinci Meşrutiyet'in (1908) ilanından sonra, iç ve dış sorunlar artmış, 5 Ekim 1908 tarihinde Bulgaristan tam bağımsız olmuş, zaten yönetimi altında bulundurduğu Şarkı Rumeli Vilayetini/Güney Bulgaristan'ı ilhak ettiğini duyurmuştur. Hemen ardından Avusturya, Bosna Hersek'i (6 Ekim 1908) topraklarına katmıştır.[454] Osmanlı İmparatorluğu'nda iç siyasetteki gelişmeler ivme kazanmış, 31 Mart Vakası, Ermeni teröristlerin ayrılıkçı eylemleri, imparatorluk coğrafyasının geniş hudutlarında ortaya

---

[446] Nükhet A. Adıyeke ve Nuri Adıyeke, *Osmanlı Dönemi Kısa Girit Tarihi,* 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021, s. 15.
[447]Cem Turan, *Türkiye-Yunanistan İlişkileri: 1990'lı Yıllar Dost-Hasım İki Komşu*, Literatürk Academia, Nüve Kültür Merkezi, Konya, 2021, s. 65.
[448]Ekrem Gülboy, Pınar G. Gülboy, "Yunanistan'ın Bağımsızlığı ve Elen Milliyetçiliğinin Dış Etkileri", *Türk-Yunan İlişkileri Üzerine Makaleler: Dağler Dağler Viran Dağler,* (Ed.) Yeliz Okay, 1. Baskı, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 134.
[449] Cemalettin Taşkıran, *Oniki Ada: Hatalı Kararlar, Acı Kayıplar,* 1. Baskı, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2007, s. 99.
[450]Nükhet A. Adıyeke ve Nuri Adıyeke, *a.g.e.,* s. 15.
[451]Süheyl Çobanoğlu, *Yunan Yayılması: Türklere Yaptıkları Soykırımlar,* Rumeli Balkan Stratejik Araştırmalar Merkezi (RUBASAM) Yayını, İstanbul, 2020, s. 149-150.
[452] Haluk Ülman, *1. Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş,* 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s. 178-179.
[453]Süheyl Çobanoğlu, *a.g.e.,* s. 149-150.
[454]Şevket s. Aydemir, *İkinci Adam 1884-1938,* C. 1, 11. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 65.

çıkan ayrılıkçı hareketler, Arnavutluk'tan Yemen'e dek uzanmış, Osmanlı Devleti pek çok sorunla baş etmek zorunda kalmıştır.[455]

Oniki Ada'nın kaybı; Avrupa'nın güçlü devletlerinin sömürge elde etme gayretleri, İtalya'yı da etkilemiş ve harekete geçirmiştir. İtalya, Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki toprağı Trablusgarp'a göz koymuş, burayı işgal etme hazırlığındaydı.[456] Osmanlılar, önemli ölçüde deniz gücünün yetersizliği sebebiyle askeri birlikleri ve mühimmatları için ulaşılması zor olan bu eyaleti savunacak halde değildi. Babıali'nin yapabileceği, buraya bir grup Türk subay göndermek ve yerli halkı örgütlemek olmuştur.[457] 1911'de Trablusgarp Savaşı başlamış,[458] İtalyan donanması ve ordusu Osmanlı kuvvetlerinden üstün olmasına rağmen,[459] Enver Bey ve Mustafa Kemal gibi gönüllü genç subay ve mücahitlerin örgütlediği direniş cephesi ile mukavemet edilmiş,[460] İtalyanlar kıyıdan içerilere ilerleyememiştir. İstediğini elde edemeyen İtalya, Osmanlılara ait çeşitli bölgelere savaşı yayarak, Osmanlı Devleti'ni Trablusgarp ve Bingazi'yi kendisine bırakmaya zorlamıştır.[461]

Güney Sporatlar veya Menteşe Adaları diye de anılan Oniki Ada, Adalar Denizi'nde yer alan yedi ayrı *"ada grubundan Anadolu'ya en yakın olanıdır."*[462] 1912 baharında Oniki Ada İtalya tarafından işgal edilmiş, adaların işgali Osmanlı Devleti'nin direncini kırmaya yetmemiş, savaş sonbahara dek sürmüştür. Ekim 1912'de Balkan Savaşları'nın patlak vermesi üzerine, Osmanlı Devleti İtalya ile Uşi Barış Andlaşması'nı (18 Ekim 1912) imzalamış ve Trablusgarp Savaşı'nı sonlandırmıştır. Andlaşmanın 2. maddesine göre Osmanlı Devleti Trablusgarp'tan personelini çektikten sonra, İtalya işgal altında bulundurduğu adalardan çekilmeyi

---

[455]Mahmut B. Uzdil, *Balkan Savaşı'nda Mürettep 1. Kolordu'nun Harekâtı,* (Yayına Hazırlayanlar), Ahmet Tetik ve Şeyda Büyükcan, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 2006, s. v.
[456]Necdet Hayta, *1911'den Günümüze Ege Adaları Sorunu,* Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015, s. 19.
[457]Lord Kinross, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Çöküşü,* (Çev.) Meral Gaspıralı, 2. Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2008-a, 598-599.
[458] Ali F. Cebesoy, *Sınıf Arkadaşım Atatürk,* İnkılap Kitabevi, İstanbul, T.Y., s. 181.
[459] Necdet Hayta, *a.g.e.,* s. 19.
[460] Şevket S. Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal 1881-1919,* C. 1, 29. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2009, s. 148.
[461] Necdet Hayta, *a.g.e.,* s. 19.
[462] Hazal Pabuççular, *Türkiye ve Oniki Ada: 1912-1947,* 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 5.

taahhüt etmiştir. Ancak o dönemde Osmanlı Devleti, Balkan Savaşı'nda ağır bir yenilgi alınca, dengeler değişmiş, adaların Yunanistan'ın eline geçmesinden kaygı duyan Osmanlı idarecileri, Yunanistan'la barış andlaşması imzalanıncaya dek Oniki Ada'nın İtalyan işgalinde kalması konusunda anlaşmışlardı.[463]

O dönemde Afrika içlerinde sömürge arayışında olan İtalya'nın hedefinde Trablusgarp vardı. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum İtalyanların işini kolaylaştırmaktaydı. Zira Trablusgarp İtalya'ya yakın ancak Osmanlı Devleti'nin merkezine uzaktı. Osmanlılar karadan yardım gönderemezdi, Mısır İngilizlerin işgali altındaydı. Deniz yoluyla yardım edemezlerdi, güçlü İtalyan donanmasına karşı savaşacak donanması yoktu. (Abdülaziz döneminde oluşturulan donanma, II. Abdülhamid döneminde kendisine karşı kullanılır düşüncesiyle Haliç'te çürümeye terk edilmiştir). Öte yandan Trablusgarp'ta Osmanlıların askeri gücü azalmış, egemenliği zayıflamıştır. Gizlice Trablusgarp'a ulaşan Mustafa Kemal ve Enver Bey gibi gönüllü subaylar yerli halkı örgütleyerek direnişi güçlendirmiş, Mustafa Kemal Derne ve Tobruk'ta; Enver Bey Bingazi'de başarılar kazanmış, İtalyanlar kıyıdan içerilere ilerleyememiştir. İtalya, Trablusgarp'ın kendilerine bırakılmasını sağlamak için denizden müdahale ederek Oniki Ada'yı işgal etmiş, ancak İtalyanları savaşta olası bir mağlubiyetten kurtaran Balkan Savaşları olmuştur.

2.2.1. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı Dönemi

Balkan Savaşları'nın Çarlık Rusya'sının Kafkasya'da ve Balkanlarda Osmanlı Devleti karşısında genişleme projesinin son safhası olduğu söylenebilir. *"Savaşın temelleri, Avrupa'da kalan ve Trakya'dan Arnavutluk'a bir koridor oluşturan son Osmanlı topraklarını paylaşmak üzere Rusya'nın desteklediği Sırbistan ile Bulgaristan'ın imzaladığı ve daha sonra Yunanistan'ın da katıldığı gizli bir andlaşmayla atılmıştır."*[464]

[463]Semih Çınar, "Rodos ve İstanköy'de Yunanistan Hakimiyeti Döneminde Türk Kimliğine Bakış", *Rodos ve İstanköy Türk Kültürü*, (Ed.) Mustafa Kaymakçı ve Cihan Özgün, 1. Baskı, Rodos, İstanköy ve Oniki Ada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği, Eğitim Yayınevi, Konya, 2020, s. 117-118.
[464]Gustav V. Hochwachter, *Balkan Savaşı Günlüğü: Türklerle Cephede,* (Çev.) Sumru Toydemir, 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. vii.

I. Balkan Savaşı/Büyük Bozgun (8 Ekim 1912-30 Mayıs 1913), Osmanlı tarihinde yaşanmış en büyük yenilgilerden biridir.[465] Osmanlı Devleti, İtalya ile Trablusgarp'ta savaştayken Arnavutluk'ta ayaklanmalar çıkmış,[466] Makedonya'da Balkan ülkelerinin siyasi çeteleri (komitacılar) terör estirmekteydi.[467] 8 Ekim 1912'de Karadağ saldırıya geçmiş, savaşı başlatmış,[468] bu kargaşa ortamında Osmanlı Devleti İtalya ile yaptığı savaşı sonlandırmış (18 Ekim 1912), Uşi Andlaşması'nı imzalamış ve Afrika'daki son toprak parçasını da kaybetmiştir. 17 Ekim'de Bulgaristan ve Sırbistan, 18 Ekim'de Yunanistan, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiş,[469] 29 Kasım 1912'de Arnavutluk, bağımsız olmuştur.[470]

Osmanlı İmparatorluğu 600 senelik siyaseti, gelenekleri, askeri gücü ve yerleşik düzeni olan bir devletti. Balkan Harbi'nde kendisine karşı savaşan dört küçük devlet, daha dün Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşamış ve bağımsızlıklarını yeni kazanmış devletlerdi. Hiçbirinin ciddi bir devlet deneyimi yoktu ve ordularını daha yeni kurmuşlardı. Buna rağmen bu devletler Osmanlı Devleti'ni yenmiş, topraklarını ele geçirmiş,[471] ülke hudutları düşmanlarla çevrilmiştir.[472]

Osmanlı Devleti harbe çok büyük sıkıntılarla girmiş, bilhassa ikmal ve ulaşım durumu kötü, askerlerin yiyecek sıkıntısı, ordunun siyasete karışması, komuta kademesinde ikilik olması gibi durumlarla karşı karşıya kalmıştır.[473] Kosova ve Kumanova'da Sırp Ordusu Osmanlı Ordusu'nu dağıtmış, Rumeli Bulgaristan'ın eline

---

[465]Yıldırım H. Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Tarihi: Göç,* 7. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 53.
[466]Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri: (1912-1913),* 3. Baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 25.
[467] Mehmet M. Çam, *Balkanlarda Tedhiş ve Gerilla: Grebene ve Garp Ordusunda Kuvve-i Seyyare, Grebeneli Bekir Fikri Bey,* 1. Baskı, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 24.
[468] Fevzi Çakmak, *Batı Rumeli'yi Nasıl Kaybettik? Garbi Rumeli'nin Süret-i Ziyaı ve Balkan Harbi'nde Garp Cephesi* (Yayına Hazırlayan), Ahmet Tetik, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 88.
[469]Besim Özcan, "Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya Yönelik Dış Politikası (19. yy. ve 20. yy. Başı)", *Türk Dış Politikası Osmanlı Dönemi,* C. 2, (Ed.) Mustafa Bıyıklı, 2. Baskı, Gökkubbe Bilimevi Basın Yayın Ltd. Şti. İstanbul, 2010, s. 338.
[470] Fevzi Çakmak, *a.g.e.,* 597.
[471] Turan Akıncı, *Selanik,* Belge Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2017, s. 437.
[472] Mahmud Muhtar, *Balkan Harbi: Üçüncü Kolordunun ve İkinci Doğu Ordusunun Muharebeleri,* 1. Baskı, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 110.
[473] Ahmet Halaçoğlu, *a.g.e.,* s. 22-24.

geçmiş, Bulgarlara karşı Kırklareli, Lüleburgaz ve Edirne'de üç ayrı cephede başarısız olunmuş ve Bulgar ordusu İstanbul'a dayanmıştır.[474]

Uşi Andlaşması yürürlüğe dahi girmeden Balkan Savaşı patlak vermişti. Savaş öncesinde Osmanlı'ya göre Yunanistan'ın deniz gücü nispeten daha iyi durumdaydı. Yunanistan, hemen harekete geçmiş, Adalar Denizi'nde *"20 Ekim 1912'de Bozcaada'yı, 21 Ekim'de Limni'yi, 30 Ekim'de Taşoz ve Gökçeada'yı, 31 Ekim'de Bozbaba Adası'nı, 1 Kasım'da Semadirek'i, 4 Kasım'da İspara'yı ve 17 Kasım'da Ahikerya Adası'nı işgal etmiştir. Diğer Balkan Devletleri'yle Osmanlı Devleti arasında mütareke imzalandığı halde, buna uymayan Yunanistan, 3 Aralık'ta Sakız'ı, 20 Aralık'ta Midilli'yi"* ele geçirmiş,[475] Girit, Selanik, Güney Epir, Güney Makedonya ve İtalya'nın elinde bulunan Menteşe Adaları haricinde neredeyse tüm Ege adalarını kontrolü altına almıştır.[476]

Osmanlı ordusu kısa süre içinde mağlup edilmiş,[477] Savaş, 30 Mayıs 1913'te Londra Andlaşması ile sona ermiştir.[478] Rusya ve diğer emperyal devletlerin menfaat çatışmaları, Balkan devletlerinin paylaşım kavgaları kısa sürede II. Balkan Savaşı'nın (29 Haziran 1913- 10 Ağustos 1913), çıkmasına sebep olmuştur.[479] Bulgaristan'ın daha büyük pay almasından rahatsız olan diğer Balkan ülkeleri kendi aralarında savaşmaya başlamış,[480] ayrıca Romanya da savaşa dahil olmuştur.[481] Bulgaristan Trakya'daki kuvvetlerini geri çekmek durumunda kalmış, Osmanlı orduları harekete geçerek Edirne'yi geri almış ve Bulgar işgalini sonlandırmıştır.[482] Balkan coğrafyasında genişlemek isteyen Rusya ve Osmanlı'dan ayrılan devletler, Osmanlı

---

[474] Ali Özsoy, *Balkanlar'da Türk Soykırımı,* 2. Baskı, İleri Yayınları, 2014, s. 139.
[475]Ali F. Örenç, *a.g.e., Yakın Dönem Tarihimizde Rodos ve Oniki Ada*, s. 168.
[476] Şükrü S. Gürel, *Türk-Yunan İlişkileri: 1821-1993*, 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2018, s. 53.
[477] Basil L. Hart, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi,* (Çev.) Kerim Bağrıaçık, 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 20.
[478]Aydın Ömeroğlu, Osmanlı'dan Günümüze Batı Trakya Türkleri, Atatürk-Venizelos Araştırma Merkezi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2013, s. 9.
[479] Gönül Gülgezen, "Batı Trakya'da İnsan ve Azınlık Hakları İhlallerinin Ulusal ve Uluslararası Boyutu", Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2018, s. 43.
[480]Ashmead E. Barlett, *Türklerin Rumeli'ye Vedası,* (Çev.) Görkem Şengül ve Büşra H. Yavuz, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 5.
[481]Besim Özcan, *a.g.e.,* s. 339.
[482]Ahmet Efiloğlu, "Balkan Savaşı Sonrası Trakya Rumlarının Yunanistan'a Göç Etmesi", *Balkanlar ve Göç,* (Ed.) Ali Fuat Örenç ve İsmail Mangaltepe, 1. Baskı, Bursa Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı, 2013, s. 256.

Devleti'ne ve birbirlerine karşı mücadeleye devam ederken Osmanlı İdaresi, kendisine karşı mücadele edenler karşında tedbir alamamış ve İmparatorluğun temellerini derinden sarsacak olaylar olduğunu değerlendirememiştir. Bu savaşların ardından Osmanlı Devleti'nin hudutları daraltılmış, itibarı zedelenmiş, İstanbul Andlaşması ile hududun diğer tarafında kalan[483] Rumeli topraklarının tamamı kaybedilmiştir.[484] Osmanlı Devleti, bu savaşlar sonucunda sadece toprak kaybı yaşamamış, bu coğrafyalardan Anadolu'ya art arda gelen göç dalgalarıyla karşılaşmış,[485] Anadolu Yarımadası büyük kitleler için son durak, son sığınılacak bir yer olmuştur.[486]

19. yüzyılda Büyük Savaşın başlangıcıyla birlikte patlak veren felaketlerin yolu açılmıştır.[487] Bu yüzyılın başlarından beri Balkanlar, Avrupa'nın bir kıvılcım bekleyen patlamaya hazır bölgesi olmuş, Avrupalı devletlerinin kendi aralarındaki menfaat çatışmaları burada ortaya çıkmış, I. Dünya Savaşı (28 Temmuz 1914-11 Kasım 1918) burada başlamıştır.[488] Daha Balkan Savaşları'nın acıları sürmekteyken Osmanlı Devleti Talat, Enver ve Cemal Paşaların marifetiyle savaşın içine çekilmiştir.[489] İttihat ve Terakkicilerin Alman hayranlığı, Almanların savaşı kazanabileceğine olan inançları Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesinde etkili olmuştur. Osmanlı'yı siyasi yalnızlıktan kurtarma isteği ve belki de kaybedilen toprakların geri kazanılması gibi amaçlarla onlar İmparatorluğu savaşın içine sürüklemişlerdi. Osmanlıların açtığı bu yeni cephe ile Almanya, İmparatorluk topraklarının stratejik öneminden yararlanmak istemiş ve aynı zamanda Avrupa'daki yükünü hafifletmiştir. Osmanlıların bu cepheyi açması ile savaş alanı genişlemiş ve savaş Asya kıtasına sıçramıştır.

---

[483]Hüner Tuncer, *Osmanlı'nın Rumeli'yi Kaybı (1878-1914),* 1. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2010-b, s. 168.

[484] Hüsnü Ersü, *Balkan Savaşı'nda Şarköy Çıkarması ve Bolayır Muharebeleri,* (Ed.) Ahmet Tetik ve Çiğdem Aksu, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 2006, s. xıv.

[485]Ahmet E. Yalman, *Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye,* (Çev.) Birgen Keşoğlu, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 65.

[486]Bilal N. Şimşir, *Rumeli'den Türk Göçleri-Belgeler,* C. 1, Türk Tarih Yüksek Kurumu- Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s. 9.

[487]Jurgen Osterhammel, "Dönüşen Dünya Küresel 19. Yüzyıl Tarihi", (Çev.) Mustafa Tüzel, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2022, s. 1295.

[488] Oral Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye: 1945-1965,* 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2018, s. 14.

[489]Kaya Ataberk, *Kadro: Aylık Fikir Mecmuası Tıpkı Basım (1-18. Sayılar) 1932-1933,* (Yayına Hazırlayan) Özgür Erdem, İleri Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul, 2011-I, s. xxxv.

Savaşta Sırbistan ile Avusturya çatışma halinde, Romanya ve Yunanistan itilaf devletlerine yönelik bir tarafsızlık içerisindeydi. Bulgaristan ise ittifak grubuyla andlaşma imzalamaya çalışıyordu.[490] Osmanlı İmparatorluğu geleceğini Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun geleceğine bağlamış, onların yanında savaşa girmiş ve savaştan yenik ayrılmıştır.[491] Mondros ve Sevr Andlaşmaları imzalanınca Osmanlı Devleti, fiilen yıkılma sürecine girmiştir.[492]

Yunanistan, I. Dünya Savaşı başladığında hemen savaşa dahil olmamıştır.[493] Yunan Kralı savaşa girme konusunda kaygılıydı.[494] Zira Kralın Almanya ile akrabalık bağları mevcuttu. Bu durum, savaşın başlarında onun İtilaf Devletleri ile birlikte harbe girmesini engellemiştir. Başbakan Venizelos, İtilaf grubunun yanında savaşa girme taraftarıydı; ancak Kral Konstantin'in baskısıyla istifa etmek zorunda kalmıştır. Yunanistan'ın kaderi kuruluşundan itibaren batılı devletler tarafından şekillendirilmiştir.[495] 1917'de Fransa ve İngiltere Konstantin'e baskıyı arttırmış, onun tahttan indirilmesini sağlamış ve Venizelos yeniden başbakan olmuştur.[496]

Venizelos göreve geldiğinde, Yunanistan'ın *"geleneksel hayali Helenizm'in gerçekleşmesi"* ümidiydi.[497] 18 Ocak 1919'da Paris Barış Konferansı'na katılmış,[498] İzmir'in Yunanistan'a verileceği konusu gündeme gelince[499] Osmanlı Devleti'nin hudutları içerisinde Megali İdea hedefine ulaşmak için İtilaf Devletleri'nden bazı sözler almaya çalışmıştır. Bunlardan en önemlisi Batı Anadolu'nun Yunanistan'a

---

[490] Oral Sander, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Denene,* 10. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2016, s. 282.
[491]Peter Hopkirk, *İstanbul'un Doğusunda Bitmeyen Oyun,* Yeni Yüzyıl Tarih Dizisi, Sabah Kitapları Gençlik Yayınları A.Ş. İstanbul, 1995, s. 14.
[492] İzzet Öztoprak, Oğuz Aytepe ve Murat Karataş, *Yunan İşgalinde Batı Anadolu,* C. 1, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014, s. ııv.
[493]Mehmet Kayıran ve Mustafa Y. Metintaş, "Türk-Yunan İlişkileri (1878-1952)", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi,* Cilt: 1, Sayı: 3, 2018, s. 53.
[494] Heredotos, *Tarih,* (Çev.) Müntekim Ökmen, 5. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 604.
[495] Cem Gürdeniz, *Mavi Vatan Makaleleri,* 1. Baskı, Pankuş Yayınları, 2023, s. 324.
[496] Cem Turan, *a.g.e., Türkiye-Yunanistan İlişkileri: 1990'lı Yıllar Dost-Hasım İki Komşu*, s. 75.
[497] Lord Kinross, *Atatürk Bir Milletin Yeniden Doğuşu,* (Çev.) Necdet Sander, 20. Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2008-b, s. 176.
[498] İzzet Öztoprak, *Türk ve Batı Kamuoyunda Millî Mücadele,* 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 2023, s. 29.
[499] Yılmaz Altuğ, *Türk İnkılap Tarihi (1919-1938),* Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1997, s. 47.

verilmesi konusu olmuştur.[500] Esasen Venizelos'un izlediği temel politika mümkün mertebe iki kıta, beş denizlik Yunanistan'ı oluşturmaktır. Fakat hatırda tutulmalıdır ki Megali İdea'nın hedefindeki yayılma alanı sadece günümüz Türkiye'sinden ibaret değildir. Eski Helen medeniyetini referans olarak alan Megali İdeayı oluşturacak büyük Yunanistan haritasına Makedonya ve çevresi de dahildir.[501]

Osmanlı Devleti Mondros Mütarekesi'ni (30 Ekim 1918) imzaladıktan sonra[502] Yunan kamuoyunda heyecan uyandıran ve basında çıkan haberlerde, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılacağı ve İstanbul'da Türk yönetiminin sona ereceği belirtilmekteydi. 13 Kasım 1918'de Yunanistan'a ait 14 kruvazör, 4 muhribin de eşlik ettiği 61 parça gemiden meydana gelen İtilaf devletleri donanması Dolmabahçe önlerinde demirlediğinde Etnos Gazetesi:

> *"Marmara ufuklarında mavi beyaz bayrak Averof ve diğer Yunan savaş gemilerinde dalgalandığında ve boyunduruk altındaki kardeşlerimize özgürlük mesajını getirdiğinde İstanbul Rumları da güçlerini ve hakimiyetlerini en neşeli ve resmi şekilde göstereceklerdir. Coşkun bir sevinç ve denetlenemez heyecanın aracılığıyla müttefiklerimiz, ... gözleriyle Paleologosların şehrin asırlardan beri ne kadar Hellen ve canlı olduğunu göreceklerdir"* diye yazmıştır.[503]

Mütareke sonrasında Anadolu topraklarında Rumların örgütlü çalışmaları yoğunlaşmış, Patrikhane'nin talimatıyla bazı örgütler harekete geçmişti. Amaçları, Osmanlı Devleti içerisinde yaşamakta olan Rumları ayaklandırmaktı. İtilaf güçleri İstanbul'a geldiklerinde İstanbul'da, Ege ve Doğu Karadeniz'de[504] Türklere yönelik

---

[500] Cem Turan, *a.g.e., Türkiye-Yunanistan İlişkileri,* s. 75.
[501] Murat Eser, *Eleftherios Venizelos: Yunan Arşiv Kaynaklarına Göre Türk-Yunan İlişkileri,* 1. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2019, 136.
[502]Erol Mütercimler, "Destanlaşan Gemiler: Hamidiye, Yavuz, Nusrat, Alemdar", Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2022-b, s. 208.
[503] Nilüfer Erdem, "Atatürk Dönemi Türk-Yunan İlişkileri", *Chapter 1, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü,* İstanbul, s, 273-274.
https://cdn.istanbul.edu.tr/file/jta6clj8t5/66b67a532dd14bb5acc58750ffb74a6d/ (29.10.2022).
[504]Doğu Karadeniz'de: *"Pont Euxim veya Pontus, eski Yunanlıların Karadeniz'e verdikleri isimdir. Aynı zamanda bu kelime Trabzon, Ordu, Giresun, Samsun illeri ile içine Amasya ve Sivas'ın bir kısmını alan toprak parçalarının da eski adıdır. İlkçağ tarihinde Pont bölgesinde bir hükümete rastlanmamaktadır. Fakat hemen söylemek lazımdır ki bu Karadeniz Hükümeti'nin Yunanlılıkla hiçbir ilgisi yoktur. Esasen tarihçilerin ciddi etütlere dayanarak bize temin ettiklerine göre Küçük Asya tarihin en eski devirlerinde Orta Asya'dan gelmiş ve nesilleri eserleri kalmamış veya henüz keşif olunmamış birçok Türk kavimlerinin vatanıdır..., Yunanlıların tarih bakımından Pontus bölgesi ile esaslı bir ilgileri olmadığı ancak ilk devirlerde zengin olmak hevesiyle birtakım Yunan gemicilerin Karadeniz sahilinin birkaç yerine yerleşmiş olmalarının hiçbir şey ifade etmeyeceği aşikardır..., Pontus ihtilâlcileri 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı'nda Çar Ordularının Trabzon vilayetini işgal ettikleri zaman Rus*

şiddet eylemleri başlamıştı. Bu eylemlerde Venizelos'un desteklediği Mavri Mira Cemiyeti başta geliyordu. Venizelos, Paris Barış Konferansı esnasında Trakya'nın tamamını, Menteşe Adaları da dahil olmak üzere Ege Adaları, Batı Anadolu ve Kuzey Epir'i istemiş, İtilaf güçlerini kuşkulandırmamak için de Kıbrıs'ı ve Karadeniz Bölgesini de dolaylı olarak dile getirmiştir.[505]

2.3. 1918-1923 Arası Dönem Türk-Yunan İlişkileri

I. Dünya Savaşı'na, Osmanlı İmparatorluğu'nun diriltilmesi, yaşatılması hatta büyütülmesi ümidiyle girilmiş,[506] 1918 Kasım'ında savaş, Osmanlı'nın mağlubiyeti ile sonuçlanmıştır.[507] Büyük harpler dönüştürücü özelliğe sahiptir. Yalnızca hayatları ve malları yok etmekle kalmaz, aynı zamanda toplumun temel yapısını normlar, yasalar, ideolojiler, algılar gibi düşünce ve davranış biçimlerini de ortadan kaldırırlar. Birinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı yıkım devasa boyutlarda daha önce yaşanmamış bir olaydı. İmparatorluklar parçalanmış, milyonlarca hayat sönmüştür.[508]

Savaşın sonunda galip devletlerin yayılmacı emelleri için Anadolu, adeta paha biçilemeyen bir hazine gibiydi. Batılı emperyalistler bu hazineyi ele geçirme sevdasındaydı. 1919'da İtilaf devletleri, aralarında yaptıkları gizli andlaşmalara dayanarak paylaşım için harekete geçmiş, Bolşevikler, savaş sırasında bu andlaşmaları açıklamış ve söz konusu andlaşmalar zamanla bağlaşıklar arasında görüş ayrılıklarına yol açmıştır.[509] Sevr Andlaşması'nın imzalanmasının (1920) ardından, İtalya savaşa girerken imzaladığı gizli andlaşmalarda güneybatı Anadolu'da kendisine vaat edilen

---

subaylarının kumandasındaki çeteleri Türk köylerine hücum etmişler, yakmışlar, ele geçirdikleri halkı öldürmüşler, Türkiye aleyhine casusluk etmişler, Batum'da Ananyon adında Rum aslında bir generalin kumandasında kurulan bir Rum tümenine gönüllü kayıt olmuşlardır…, Pontus çeteleri Birinci Dünya Savaşı için ilan ettiğimiz seferberlik tarihinden itibaren silaha sarılmışlar, isyan bayrağını açarak fiili harekete geçmişlerdir. Demek ki Pontus ideali başlangıcından bu vakite kadar kuvvetli suretle hazırlanmıştı." Celal Bayar, Ben de Yazdım Millî Mücadeleye Giriş-(8), Sabah Kitapları, İstanbul, T.Y., s. 101-102.

[505] Cem Turan, *a.g.e., Türkiye-Yunanistan İlişkileri*, s. 76.

[506] Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma,* (Yayına Hazırlayan) Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, 18. Baskı, İstanbul, 2012, s. 475.

[507] Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele,* C. 1, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1992, s. xııı.

[508] Erez Manela, *Kendi Kaderini Tayin Hakkı ve Sömürge Karşıtı Milliyetçiliğin Kökenleri Wilsoncu Moment,* (Çev.) Ergin Özler, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2020, s. 51.

[509] Salahi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C. 1, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2014-a, s. 3-4.

topraklara yerleşme planları yapmaktaydı. Fakat Paris Barış Konferansı'nda İngiltere ve Fransa, İtalya'nın önüne engeller çıkarmıştır. İzmir bölgesinin önce İtalyanlara verileceği belirtilmiş, daha sonra ise İtalya devre dışı bırakılarak bu bölge Yunanistan'a bırakılmıştır. Çünkü buraya güçlü bir İtalya'nın yerleşmesindense, güçsüz bir Yunanistan'ın yerleştirilmesi kendi menfaatleri bakımından uygun olacaktır.[510]

Anadolu'nun işgaline giden yol; Mondros Mütarekesi'nin ardından bir gün sonra, bazı Osmanlı azınlık grupları İstanbul'da ve İzmir'de taşkınlık içinde eylemlere başlamış, İttihat ve Terakki'nin üç lideri Talat, Enver ve Cemal Paşalar iş birliği halinde oldukları kesimlerle birlikte, bir Alman (U-67) denizaltısıyla gizlice 2 Kasım'da İstanbul'dan ayrılmıştır. İngilizler ilk işgali 3-5 Kasım'da Musul'a yapmış, 6 Kasım'da Fransızlar ile birlikte Çanakkale Boğazı'nı işgal etmişlerdi.[511]

Ateşkes andlaşmasına göre *"İstanbul işgal edilmeyecekti,"* ancak işgalci tüm devletler birbirlerine güvenemediklerinden, birinin diğerine emrivaki yapmasından çekindiklerinden İstanbul'u fiilen işgal etmişlerdi. Kentin her yeri işgalci askerlerle dolmuştu. Beyoğlu'nda Müttefiklerin bayrakları dalgalanıyor, bazı yerli azınlık mensupları çılgınca gelenleri karşılıyordu.[512] Azınlıkların taşkınlıkları haftalar boyunca sürmüştü.[513] İşgalci devletler, Osmanlı Devleti'ne İstanbul'un işgaline dair hiçbir haber vermemiş (13 Kasım 1918), Müttefiklere ait donanmanın İstanbul'a geldiğini Hükümete bildiren Çanakkale Kumandanlığı olmuştur.[514] İngiliz, İtalyan, Fransız ve Yunan askerleri karaya çıkarak, Osmanlı Payitahtını işgal etmiş,[515] bu tarihten itibaren Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığı ortadan kalkmıştır.[516]

---

[510]Mustafa Kaymakçı ve Cihan Özgün, "Türk Kurtuluş Savaşı'na Rodos ve İstanköy Türkleri'nin Katkıları", Rodos ve İstanköy Türk Kültürü, (Ed.) Mustafa Kaymakçı ve Cihan Özgün, 1. Baskı, Eğitim Yayınevi, Konya, 2020, s. 17.
[511]Salahi R. Sonyel, *Mustafa Kemal Atatürk ve Kurtuluş Savaşı (Yeni Belgelerle): 1918-1923*, C. 1, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2008, C. 1, s. 103.
[512]Turan Akıncı, *İşgal: İstanbul'da Yabancı Güçler (1918-1923),* Remzi Kitabevi, İstanbul, 2020, s. 64.
[513]Tayyib M. Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılmasına,* 1. Baskı, Kronik Kitap, İstanbul, 2018, s. 4.
[514]Turan Akıncı, *a.g.e., İşgal: İstanbul'da Yabancı Güçler*, s. 64-65.
[515]Alptekin Müderrisoğlu, *Sakarya,* Bilgi Yayınevi, Ankara, 2018, s. 382.
[516]Yusuf H. Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi:1914-1918 Genel Savaşı, IV. Kısım,* C. 3, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 789.

İzmir'de de durum İstanbul'dakinden farklı değildi. İzmirli Rumlar, Kordon Boyundaki mağazalarına Yunan bayraklarını asmış, Osmanlı bayraklarını parçalamış, *"Zito Venizelos"* diye haykırıyorlardı.[517] Türkler ve Rumlar arasında çatışmalar çıkmış, gerginlik tırmanmaya, iki taraf da silahlanmaya başlamış, bir İngiliz Teğmen (P. Charnaud), 30 Kasım'da hazırlamış olduğu bir raporda: *"Yunanlıların İzmir'e asker çıkarmasına gerekçe olarak, yerel Rumların olay çıkardığını; onlara engel olmaya çalıştığını"* belirtmiş, fakat Rumların kendisine kötü sözler söylediklerini, yaşanan olaylardan tamamıyla Rumların sorumlu olduğunu yazmıştır.[518]

Osmanlı Devleti ve İtilaf devletleri arasında henüz bir barış andlaşması imzalanmamış, sadece ateşkes nedeniyle çatışmalar durmuştur. İşgal döneminde İstanbul'da savaş statüsünün sürmesi hasebiyle bir işgal kumandanlığı bulunacak, çatışma halinde askeri güçler müdahale edecektir. İşgal yönetimi, işgal kuvvetleri İstanbul'u boşaltıncaya dek (2 Ekim 1923) görevini sürdürmüş, ayrıca Osmanlı başkentinin yönetimi ve Osmanlı hükümetiyle olan ilişkilerin yürütülmesi için siyasi komiserlikler kurulmuştur.[519]

2.3.1. Yunanistan'ın Anadolu'yu İşgali (1919-1922)

Günlerdir İzmir Limanı'nda toplanan İngiliz, Fransız ve Yunan deniz piyadeleri 15 Mayıs 1919'da gemilerden inip, şehrin farklı noktalarını işgal etmiş,[520] işgale gerekçe olarak İzmir ve civarındaki olaylar gösterilmiştir.[521] Yunan kuvvetlerinin gelişiyle kentin düzeni bozulmuş,[522] asırlardır Türklerle beraber yaşayan Rumlar da Yunan askerleriyle birlikte hareket etmeye başlamıştır.[523]

---

[517]Haluk Selvi, *Millî Mücadele'de İlk İşgaller İlk Direnişler*, Yeditepe Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 2018, s. 33.
[518] Salahi Sonyel, *a.g.e., Mustafa Kemal Atatürk ve Kurtuluş Savaşı,* C. 1, 103-104.
[519] Turan Akıncı, *a.g.e., İşgal: İstanbul'da Yabancı Güçler*, s. 73.
[520]Hulki Cevizoğlu, *İşgal ve Direniş 1919 ve Bugün,* 3. Baskı, Ceviz Kabuğu Yayınları, Ankara, 2007, s. 3.
[521] İsmail Ediz, *Diplomasi ve Savaş: İngiliz Belgelerinde Batı Anadolu'da Yunan İşgali (1919-1922),* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015, s. 46.
[522] Michael L. Smith, *Yunanistan'ın Anadolu Hayali 1919-1922,* 1. Baskı, Tarihçi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2017, s.113.
[523] Erol Mütercimler, *Onlar Bizim İçin Öldüler: Bu Vatan Böyle Kurtuldu,* 10. Baskı, Alfa Basım Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti. İstanbul, 2005, s. 125.

Karaya çıkan İtilaf Devletleri ve Yunan filolarını koruma görevi yapan Birinci Yunan Piyade Tümeni, Türklere karşı yürütülen hicap verici aşırılıklara müsaade etmiş,[524] Rumlar, bulundukları yerleri yağmalamaya, sivilleri ve silahsız askerleri katletmeye başlamış, çok sayıda mahalle ve köy baştan başa talan edilmiştir.[525] Yunan mezalimini dünya kamuoyuna İtalyanlar duyurmuş, ayrıca İtalyan makamları, Osmanlı Hükümetine vermiş oldukları notalarda zulümleri: Katliamlar/Massacri, Yunan Vahşeti/Atrocita Greche, Gaddarlık/Curidelta, Yunan Haydutluğu/ Brigantaggio Greco, gibi ifadelerle dile getirmişlerdir.[526]

Mondros Mütarekesi'nin (30 Ekim 1918) ardından Mütareke hükümlerine dayanarak Yunanlılar bilhassa Batı Anadolu'da, işgallerini meşrulaştırmaya çalışmışlardır. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgaliyle birlikte başlayan Yunan mezalimi kısa zamanda tüm bölgeye yayılmıştır. Yunan askerleri ve işbirlikçi yerli Rumlar Türklere karşı benzeri görülmemiş zulüm, vahşet ve katliamlar gerçekleştirmiş, çok sayıda Türk yaşadıkları yerlerden göç etmek zorunda kalmıştır.

İzmir'de işgalci Yunan güçlerine karşı ilk kurşunu, Hukuk-ı Beşer Gazetesi'nin sahibi Hasan Tahsin sıkmıştır.[527] Yabancıların Türkiye üzerindeki emelleri, Türk halkının ulusal direniş hareketini başlatmış,[528] Türkiye'nin her yerinde yeni bir ruh, yeni bir inanç ortaya çıkmış, bir millet uyanmaya başlamıştır.[529] Türk halkı, İzmir civarında ve Batı Anadolu'da savunma güçlerini kendisi oluşturmuş, halk işgalcilere karşı durmuş, işgal ülkenin diğer bölgelerinde de büyük tepkiyle karşılanmıştır.[530] Örneğin, İstanbul'da 23 Mayıs'ta 200.000'i aşan katılımın sağlandığı Sultanahmet mitinginden, en uzak köylerde yapılan toplantılara dek çeşitli biçimlerde İzmir'in işgaline tepki gösterilmiştir.[531] Yunan işgali sadece milli mücadele hareketini ortaya

---

[524] Georgiyeviç N. Korsun, *Türk-Yunan Savaşı 1919-1922 (Bir Rus Generalin Kızıl Ordu Komutanları İçin Hazırladığı Kitap),* 1. Baskı, Kronik Kitap, İstanbul, 2020, s. 21.
[525] Arnold J. Toynbee, *Türkiye'de ve Yunanistan'da Batı Meselesi,* (Çev.) Kadri Mustafa Orağlı, 1. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 125.
[526] Mevlut Çelebi, *İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi (1919-1922),* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010, s. 11.
[527] Haluk Selvi, *Millî Mücadele'de İlk İşgaller İlk Direnişler*, 2. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2018, s. 137.
[528] Mustafa Yıldırım, *Sivil Örümceğin Ağında,* 16. Baskı, Ulus Dağı Yayınları, Ankara, 2007, s. 405.
[529] Celal Bayar, *Ben De Yazdım Millî Mücadeleye Giriş*-(8), Sabah Kitapları, İstanbul, 1997, s. 158.
[530] Georgiyeviç N. Korsun, *a.g.e.,* s. 21-22.
[531] Salahi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika,* C. 2, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2003, s. xvı.

çıkarmakla kalmamış aynı zamanda Türk-Yunan savaşının doğrudan sebebi olmuştur.[532]

2.3.2. Mustafa Kemal'in Samsun'a Çıkışı ve Millî Mücadele

Mustafa Kemal 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktığında, ülkenin genel durumu şöyleydi: Ağır şartları olan bir mütareke imzalanmış, askerlerin silahları ve cephanesi alınmış, ordusu dağıtılmıştır.[533] İstanbul'da itilaf devletleri askerleri ve donanmaları, Adana'da Fransızlar, Urfa, Antep ve Maraş'ta İngilizler, Konya ve Antalya'da İtalyanlar, Samsun ve Merzifon'da İngilizler bulunuyordu. Bir de itilaf güçlerinin onayıyla İzmir'e çıkan Yunan ordusu vardı. Ülkenin her yerinde gayrimüslimler gizli ya da açık isteklerini ve amaçlarını gerçekleştirmek için devleti en kısa zamanda çökertmeye uğraşıyorlardı.[534] Ülkenin liderleri canını kurtarma derdine düşmüş, saltanat ve hilafetini kurtarmaya çalışan padişah, tahtını korumak için *"zelil bir sulha razı olmuştu."*[535] Damat Ferit Hükümeti aciz ve itibarsızdı. İstanbul'daki Patrikhane bünyesinde kurulan Mavri Mira Cemiyeti'nin çalışmaları, Rum okullarının izci kuruluşları, Yunan Kızıl Haçı, propagandalar, mitingler, Karadeniz'de Pontus Rumlarının çalışmaları sürmekteydi. Bunlara ilaveten yurdun çeşitli yerlerinde ve İstanbul'da milli varlığa düşman örgütlenmeler, içeride kurulan birtakım zararlı cemiyetler, İngiliz ve Amerikan mandasını isteyenler ortaya çıkmıştı.[536]

Mustafa Kemal, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktığında Dokuzuncu Ordu Müfettişi olarak atanmış,[537] geniş yetkilerle donatılmıştı.[538] Görevi Karadeniz Bölgesi'ndeki Rumlara saldırılar yapıldığı iddialarının araştırılması ve bölgede asayişin sağlanmasıydı.[539] Esasen, Mustafa Kemal burada, verdiği kurtuluş

---

[532] İsmet Giritli, *Günümüzde Atatürkçülük,* 5. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2007, s. 16.
[533] Speech, A. Delivered By, *Gazi Mustafa Kemal,* (Çev.) Birol Bayram, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2019, s. 9.
[534] Mustafa K. Atatürk, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk Gençler İçin Fotoğraflarla Nutuk,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2010, s. 1.
[535] Harry N. Howard, *Türkiye'nin Taksimi Bir Diplomasi Tarihi (1913-1923),* (Çev.) Salih Sabit Togay, (Yayına Hazırlayanlar) Mustafa Çufalı ve Veysel K. Bilgiç, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2018, s. 330.
[536] Mustafa K. Atatürk, *a.g.e.,* s. 4-5.
[537] Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz,* C. 1, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2008.
[538] Erol Mütercimler, *Fikrimizin Rehberi Gazi Mustafa Kemal,* Alfa Basım Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti. 3. Baskı, İstanbul, 2019, s. 414.
[539] H. İnal, *Millî Mücadele Tarihi Kağnı Kamyonu Yendi,* Nokta Kitap, 1. Baskı, 2008-b, s. 78.

mücadelesinin ulusallaşma sürecini başlatmış, derhal organize bir direnişi örgütlemeye ve bir ordu kurmaya çalışarak iki boyutlu bir görevi üstlenmiştir.[540] Dokuzuncu Ordu Müfettişliğine atanan Mustafa Kemal'in görevi Doğu Karadeniz'de güvenliği sağlamaktı. İngilizlere göre bölgede Rumlara karşı ortaya çıkan Türk direnişini engellemekti. Görev merkezi Erzurum'da askeri birliklerin yanı sıra sivil makamlara da emretme yetkisine sahipti.

Mustafa Kemal, 22 Mayıs 1919'da Samsun'dan yayımladığı raporda bölgedeki soruna teşhis koymuş, *"Rumlar devlet kurma isteklerinden vazgeçerlerse güvenlik kendiliğinden düzelir*" demektedir. 28 Mayıs'ta Havza Genelgesi'nde, milli heyecanın ayakta tutulması için *"yurt çapında mitingler yapılmalıdır."* 22 Haziran'da Amasya Genelgesi'nde *"vatanın bütünlüğü milletin bağımsızlığı tehlikededir"* diyerek İstiklal Savaşı'nın gerekçesini ortaya koymuştur. *"İstanbul Hükümeti üzerine aldığı görevi yerine getirememektedir. Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır"*[541] diyerek İstiklal Savaşı'nın yöntemini belirlemiştir. Anadolu'da başlayan işgaller, Türk halkını uyandırmaya başlamış,[542] Millî Mücadele'nin başlamasında etkili olan olay Yunanlıların İzmir'i işgali olmuştur.[543] Çeşitli şehirlerde direniş cemiyetleri kurulmuş,[544] vatanseverlerin mücadelesi Mustafa Kemal tarafından düzene sokularak bir bütün haline getirilmiş, Millî Mücadele'ye dönüştürülmüştür.[545] Türk yurtseverler onun liderliğinde vatanın her tarafında teşkilatlanmış, Kuva-yi Milliye düzenli ordu içerisine alınmış, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin çıkardığı yasalarla seferberlik ve savaş ilan edilmiş, 1920'den itibaren harekete geçilmiştir.[546] 26 Ağustos 1922'de Büyük Taarruz başlamış, sonrasında[547] 9 Eylül'de İzmir'in

[540] Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu,* (Çev.) Boğaç Babür Turna, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2008, s. 328.
[541] Bkz. Bilgi için, Mustafa Kemal'in Samsun'dan Yayımladığı Rapor, Havza ve Amasya Genelgeleri.
[542]Hanri Benazus, *Türkiye Gerçeği 1919-1929 Bir Devin Uyanışı, Milletin Kurtuluşu, Devletin Kuruluşu,* C. 1, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 1. Baskı, İzmir, 2009, s. 32.
[543] "İzmir'in İşgaline İstanbul Çığlığı", *NTV Tarih Dergisi,* Sayı: 40, 2012, İstanbul, s. 13.
[544] Haluk Selvi, *Sorularla Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,* Yeditepe Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2017, s. 41.
[545]İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu: 1912-1922 Balkan-Birinci Dünya ve İstiklal Harbi,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2014, s. 391.
[546]Necati U. Ucuzsatar, *Türk İstiklal Harbi'nin Menşei ve Esasları (1919-1922),* Derin Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 265.
[547] Fabio L. Grassi, *Atatürk,* (Çev.) Eren Yücesan Cendey, Doğan Kitap, 1. Baskı, İstanbul, 2009, 252.

kurtarılmasıyla Yunan ordusunun tamamı yurttan atılmış, İstiklal Savaşı kazanılmıştır.[548]

Kuva-yi Milliye birlikleri düşmanla savaşan silahlı halk güçleridir. Askeri birlik değildir. Kuva-yi Milliye hareketi geniş kapsamlı olarak Batı Anadolu'da Yunanlılara karşı başlamış, dar kapsamlı örneği daha önce Adana/Dörtyol'da ortaya çıkmıştır. İhtiyaçlarını halktan karşılamış, kimi zaman da ihtiyaçtan fazlasını talep etmişlerdir. Zaman zaman düşmanın ilerleyişinin durdurulmasında, iç ayaklanmaların bastırılmasında etkili olmuşlar, düzenli ordu kuruluncaya dek zaman kazandırmışlardır. Aralarında emir kumanda birliği yoktur. Önce Erzurum Kongresi'nde Kuva-yi Milliye'nin destekleneceği kararı alınmış, sonra Sivas Kongresi'nde Kuva-yi Milliye birlikleri merkeze (Temsil Heyeti'ne) bağlanmış, emir komuta birliği sağlandıktan sonra Ali Fuat Paşa, Batı Cephesi Kuva-yi Milliye Birliklerinin Komutanlığına atanmıştır. Bu birlikler düzenli Yunan ordusu karşısında yeterli olamamış, 1920 Haziran'ında tüm Batı Anadolu ve Trakya işgal edilince düzenli ordu kurma kararı alınmıştır. Kasım 1920'den itibaren düzenli ordu kurulunca, Kuva-yi Milliye düzenli ordu içine alınmış ve emir komuta altına girmek istemeyenlerin bir kısmı ise dağıtılmıştır.

Millî Mücadele'nin en sıkıntılı aşaması Yunan ordusunun püskürtülmesi esnasında yaşanmıştır. Savaş kazanılmıştır, ancak Batı Anadolu harabeye dönmüştür.[549] Yunanlılar Anadolu'yu terk ederken Batı Anadolu'daki Rumların birçoğu da onlarla beraber ülkeden ayrılmış,[550] bozguna uğrayan düşman ordusu geri çekilirken[551] ellerindeki her şeyi imha etmiştir. Yunan subayları kentlerin ve köylerin yakılması, çiftliklerdeki hayvanların öldürülmesi, zeytinliklerin kesilmesi emrini vermiş, Batı Anadolu'da 140.000 bina yok edilmiş, ekonomiye çok büyük bir darbe indirilmiştir. Hepsinden kötüsü de bölgenin Müslüman nüfusu 1913 yılındaki nüfusla

---

[548] Andrew Mango, *Atatürk Modern Türkiye'nin Kurucusu*, (Çev.) Füsun Doruker, Remzi Kitabevi, 15. Baskı, İstanbul, 2017, s. 404.
[549] Tarihi An, "İşgalci Yunan'a Karşı Türk Askeri Savunmada", *Atlas Tarih Dergisi,* Sayı: 01, İstanbul, 2010, s. 30.
[550] Justin Mccarthy, *Müslümanlar ve Azınlıklar,* (Çev.) Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 137.
[551] William, Nappier, "*Attila",* (Çev.) Enver Günsel, 1. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006, s. 19.

karşılaştırıldığında Türk nüfus 1,2 milyon azalmış, dehşete düşürecek kadar çok sayıda insan yaşamını yitirmiş, tüm bu eylemler bir plan dahilinde gerçekleştirilmiştir.[552]

Anadolu'da halkın topyekûn mücadelesi sayesinde zafer kazanılmış, Türk İstiklâl Savaşı dünya savaş tarihi literatürüne geçen ilk kurtuluş savaşlarından biri olmuştur.[553] İstiklâl Savaşı'nın kazanılmasıyla, Yunanistan'ın Megali İdeası[554] hüsranla sonuçlanmıştır. Yunan Dışişleri Bakanlığı: *"Bu bir felaket, tüm ülke korku içinde, Anadolu'yu terk ediyoruz"* demiştir.[555] İzmir'deki Başpiskopos da 7 Eylül tarihli yazısında Venizelos'a şunları söylemiştir: *"Küçük Asya'daki Helenizm, Yunan Devleti ve tüm Yunan ulusu şimdi artık hiçbir gücün kendilerini kurtaramayacağı bir cehenneme doğru yol almaktadır…"*[556] Yunanistan'ın Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurma milli efsanesi sona ermiş, Türkiye ise Osmanlı İmparatorluğu'nun küllerinden doğmuş,[557] Osmanlı Devleti'ne dayatılan ve yürürlüğe konmak istenen Sevr Andlaşması uygulanmayan andlaşma olarak tarihe geçmiştir.[558]

---

[552]Justin, Mccarthy *Osmanlı Türkleri 1281'den 1923'e,* (Çev.) Timur Demirtaş, 2. Baskı, T&K Yayınları, İstanbul, 2015, s. 469-470.

[553] Sabahattin Selek, *Millî Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı,* Doğan Kitap, 1. Baskı, İstanbul, 2020, s. 11.

[554]Megali İdea görüşüne bugün bakıldığında, iki hususu vurgulamakta yarar var. *"Öncelikle Megali İdea'nın kültürel aşamaları tamamlanmıştır."* Bugün en başta Yunanistan, sonra ABD'den Avustralya'ya dek Helenlerin yaşadığı her yerde (Ortodoks inancı ile birlikte) Yunanlı olduklarının bilincindedirler. *"Helenistik dönemin felsefi gelişimi Bizans Hristiyanlığı ile harmanlanmış ve günümüz Yunanistan'ı /Yunanlıları genetik olmasalar da dil ve kültür olarak Helenistik dönemden Bizans aracılığıyla günümüze ulaşan bir bağ ile daima olan bir halk/en eski halklardan biri inancını taşımaktadır."* Megali İdea'nın siyasi yönüne bakıldığında, bu artık Yunanlılar için olanaklı görülmemektedir. 1922 sonrasındaki gelişmelere bakıldığında, günümüz Yunanistan'ı ile Türkiye arasında hem nüfus bakımından hem de ekonomik bakımdan büyük bir fark ortaya çıkmıştır. Fakat son derece. Kuvvetli olan Ortodoks inancı *"bu noktada"* yeniden devreye sokulmuş ve *"yeni mitler"* ortaya çıkartmak da gecikmemiştir. Mesela *"Geronto (Keşiş) Paisios gibi Yunanistan'da son derece tanınan ve sevilen kişilerin söylemleri temel alınarak"* günümüz Yunanistan'ında Megali İdea'nın siyasi manada gerçekleşme olanağı kalmamış olsa bile kültürel açıdan bir temele oturtulmuş ve iki yüzyıllık bir çalışmanın ürünü olarak ortaya konmuştur. Bunun yanı sıra *"Venizelos'un yayılmacı siyasetiyle başlayan ve hala devam eden özellikle Ege Denizi'ndeki ihtilaflı konular tartışmaya açıktır."* Murat Eser, *Eleftherios Venizelos: Yunan Arşiv Kaynaklarına Göre Türk-Yunan İlişkileri,* Yeditepe Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2019, s. 200-201.

[555] Trandafir G. Djuvara, *Türk İmparatorluğunun Paylaşılması Hakkında Yüz Proje (1281-1913),* (Çev.) Pulat Tacar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2020, s. 509.

[556] David Fromkin, *Barışa Son Veren Barış: Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922,* (Çev.) Mehmet Harmancı, Eplison Yayınevi, 8. Baskı, İstanbul, 2020, s. 483.

[557]Christos Iliadis, "The Turkish-Muslim Minority of Greece: 'Confidential' Discourses, Reciprocity and Minority Subjectivity During The Emergence of The Policies of Discrimination (1945-1966)", A Thesis Submitted for The Degree of Doctor of Philosophy, Department of Goverment, University of Essex, 2011, s. 90.

[558]Cem Turan, *a.g.e., Türkiye-Yunanistan İlişkileri,* s. 77.

İstanbul hariç, Anadolu'nun işgali İtilaf Devletleriyle imzalanan Mudanya Mütarekesi (4-11 Ekim) ile sona ermiştir.[559] Mudanya Mütarekesi bir diplomasi zaferidir.[560] Emperyal devletler Türk ordularını durdurabilmek için mütarekeyi imzalamak, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni (TBMM) ilk kez ve hukuken tanımak zorunda kalmış, Lozan Barış Andlaşması'na giden yol açılmıştır.[561]

Esasen emperyal güçlere karşı yürütülen mücadelenin *"savaş ve diplomasi"* olarak iki boyutu vardır. İlki Yunan ordusuyla savaş, ikincisi diplomasi mücadelesidir. Bu süreçte Ankara Hükümeti'nin karşısında dönemin en güçlü devleti olan İngiltere ile I. Dünya Savaşı'nın galip devletleri yani *"Düvel-i Muazzama"* bulunmaktaydı. Büyük güçler Sovyet Rusya ile dengelenmiş ve bu devletlerin kendi içinde bulundukları çelişkilerden yararlanılarak Yunanistan'ın olabildiğince yalnız bırakılması anlayışıyla hareket edilmiş,[562] Türk ulusunun elde ettiği hürriyet, Türk ordusuyla beraber el birliğiyle yürütülmüş ve bağımsızlık savaşı kazanılmıştır.[563]

Türkiye ile Rusya arasında 16 Mart 1921'de Moskova Andlaşması (dostluk andlaşması) imzalanmış, andlaşma koşulları içerisinde bir devletin tanımadığı bir andlaşmayı (Sevr) diğerinin de tanımayacağı yer almıştır. Çarlık Rusya ile Osmanlı Devleti arasında yapılan andlaşmalar (Brest-Litowsk) geçersiz sayılacaktır. İki devleti birbirine yaklaştıran sebep düşmanlarının aynı olmasıdır. Rusya, topraklarının güneyini güven altına almak istemiş, Anadolu'nun işgal altında ve Boğazların tehlikede olması Rusya için tehdit olarak algılanmıştır. Türkiye'nin ise güçlü bir devletin mali ve siyasi desteğine ihtiyacı vardır. Bu andlaşma ile Rusya'dan yardım alma imkânı doğmuş, Türkiye doğusunda bir sorun kalmadığından kuvvetlerini batıya kaydırabilmiştir.

---

[559] İlber Ortaylı, *Tarihimiz ve Biz,* 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2008, s. 237.
[560] Erol Mütercimler, *1922 Mudanya Mütarekesi Diplomasi Savaşı: Mudanya Mütarekesi Olmasaydı Lozan Olmazdı,* 2. Baskı, Alfa Basım Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti. İstanbul, 2013, s. 8.
[561] Ali N. Karacan, *Lozan,* (Hazırlayan: Hulusi Turgut) 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 51.
[562] Faruk Sönmezoğlu, *İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası 1914-1945,* Der Yayınları, İstanbul, 2015, s. 139.
[563] Mesut H. Caşın, *Novgorod Knezliği'nden XXI. Yüzyılda Rus İmparatorluk Stratejisi,* 2. Baskı, Atlas Kitap, Ankara, 2015, s. 606.

2.3.3. Lozan Konferansı ve Lozan Barış Andlaşması

Lozan görüşmeleri 20 Kasım 1922'de başlamış,[564] son derece çetin geçen tartışmaların ardından 24 Temmuz 1923'te Barış Andlaşması'nın imzalanasıyla sonuçlanmıştır.[565] Lozan Andlaşması savaş sonrasında imzalanan herhangi bir barış andlaşması değildir.[566] Mustafa Kemal Atatürk diyor ki: *"Lozan Konferansı, düne ve bugüne ait, üç seneye ait hesapların"* halledilmesi ve sonuçlanmasıyla uğraşmak değildir. *"Belki üç yüz, dört yüz senelik birçok birikmiş ve yoğunlaşmış hesapların görülmesiyle"* uğraşmaktır.[567] İngiliz delegasyonunun temsilcisi Lord Curzon fırsatı kaçırmış olmanın verdiği öfkeyle:

> *"Davayı kazandınız. Size istediklerinizin hemen hepsini verdik. Fakat unutmayınız ki bir gün gene bizim yardımımıza muhtaç olacaksınız. Bir gün mali güçlükler sizi çaresizlik içine koyunca, bütçenizi denkleştirmenizin mümkün olmadığını görünce, hatta memurlarınızın maaşlarını veremez hale gelince gene bize gelecek ve Paris'ten, Londra'dan yardım isteyeceksiniz. İşte o zaman şimdi elde etmekle haklı olarak öğündüklerinizin çoğunu birer birer elinizden alacağız"* diyordu.[568]

Diğer yandan Yunanistan'la çözüme kavuşturulması gereken pek çok mesele vardı. Lozan görüşmelerinde Türkiye ile Yunanistan arasında gündeme gelen meseleler: Esir değişimi, hudutların belirlenmesi, nüfus mübadelesi, mülkiyetler meselesi, savaş tazminatı gibi konuların çözülmesi gerekiyordu.[569] Konferansta Türk tarafını İsmet Paşa, Yunanistan'ı Venizelos temsil ediyordu.[570] Görüşmelerde toprak ve sınır meseleleri konusunda İsmet Paşa Batı Trakya'da plebisit yapılmasını istemiş, Venizelos ve Lord Curzon bunu reddetmiş, Meriç Nehri'nin Türkiye ile Yunanistan arasında sınır oluşturmasını istemişlerdi.[571]

---

[564] Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu,* Kaynak Yayınları, 15. Baskı, İstanbul, 2016, s. 67.
[565] Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma,* (Yayına Hazırlayan) Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, 18. Baskı, İstanbul, 2012, s. 146.
[566] Yaşar Yazıcıoğlu, Her Yönüyle Lozan Andlaşması, Kripto Basım Yayım Ltd. Şti., 1. Baskı, Ankara, 2018, s. 384.
[567] Yaşar Yazıcıoğlu, *a.g.e.,* s. 384.
[568] Niyazi Berkes, *a.g.e.,* s. 146.
[569] Faruk Sönmezoğlu, *a.g.e., İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası 1914-1945,* s. 192.
[570] Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi: İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2006, s. 361.
[571] Faruk Sönmezoğlu, *a.g.e., İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası 1914-1945,* s. 192.

1919-1922 döneminde yaşanan savaş henüz sonlanmıştı ki yoğun bir göç hareketi vuku bulmuş,[572] yüz binlerce insan evini/yurdunu terk etmek durumunda kalmış, konunun insancıl yönü de göz önünde bulundurularak nüfus mübadelesi Lozan Konferansı'nda gündeme getirilmiştir.[573] Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ocak 1923 tarihinde Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol imzalanmış,[574] bu tarihten itibaren mübadele andlaşması resmen yürürlüğe konulmuş,[575] Türkiye'deki yerleşik Hristiyan Ortodoks Rumlar ile Yunanistan'da yaşayan Müslüman Türkler mübadeleye tabi tutulmuştur.[576]

1,3 milyon Rum Türkiye'den Yunanistan'a gönderilmiş, 500.000 civarında Türk de Yunanistan'dan Türkiye'ye zorunlu göçe tabi tutulmuştur.[577] Mübadeleden hariç tutulan İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türkleri etabli/yerleşik olarak bırakılmıştır.[578] Azınlıklarla ilgili olarak Mübadele Sözleşmesi'nden sonraki süreçte imzalanacak olan Lozan Andlaşması'nda iki tarafta bırakılan azınlıkların hakları ve sorumlulukları mütekabiliyet esasına göre[579] Andlaşmanın *"Azınlıkların Korunması"* başlığı altında 37. maddesinden 45. maddesine dek tanımlanmıştır.[580] Ayrıca, Mübadele Sözleşmesi'ne Lozan Andlaşması'nın 6 numaralı ekinde yer verilmiş ve andlaşmanın ayrılmaz parçası/mütemmim cüzü olmuştur.[581]

---

[572]Kemal Arı, "Göçmen ve Sığınmacı Eylemlerinin Kavramsal Tanımı Tarihsel Yönden Analizi ve Mübadele", *Mübadele: Türk-Yunan Nüfus Değişimi*, C. 1, (Ed.) Fahriye Emgili, Süleyman Özmen ve Murat Kaya, Rumeli Üniversitesi Yayını, 2021, C. 1, s. 17.

[573] Gizem A. Çakmak, "Bir Avrupa" Azınlığı Olarak Batı Trakya Türkleri" İstanbul *Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 5, Sayı: 2, 2018, s. 150.

[574] Sefer Güvenç, *Mübadele Öncesi ve Sonrası Eski Yeni Adları ile Kuzey Yunanistan Yer Adları Atlası,* Lozan Mübadilleri Vakfı Yayını, İstanbul, 2010, s. vıı.

[575] İhsan Tevfik, *İnsan ve Mekân Yüzüyle Mübadele 1923'ten Bugüne Zorunlu Göç,* İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 48.

[576] Jean F. Solnon, *Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa,* (Çev.) Ali Berktay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2020, s. 599.

[577]Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 2009, s. 180.

[578] Talat Aytan, Nail Güney ve Muhammet Can, "Mor Kaftanlı Selanik Romanında Lozan Mübadelesi", *Türk Yunan İlişkileri Üzerine Makaleler: Dağler Dağler Viran Dağler,* (Ed.) Yeliz Okay, Doğu Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 2014, s. 281.

[579]Gönül Gülgezen, *a.g.e.,* "Batı Trakya Türkleri'nin Dini Özerkliği ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar", s. 195.

[580] Baskın Oran, *Etnik ve Dinsel Azınlıklar: Tarih, Teori, Hukuk, Türkiye,* Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 231.

[581]Gönül Gülgezen, *a.g.e.,* "Batı Trakya Türkleri'nin Dini Özerkliği ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar", s. 195.

Yunan ordusunun Anadolu'da yapmış olduğu zulümlere ve tahrifata karşılık Türkiye zararın tazmin edilmesini istemiştir.[582] Tazminat konusu Lozan görüşmelerinin kesintiye[583] uğramasının sebeplerinden biri olmuş, Konferansın ikinci döneminde de ihtilaflı konular arasında yer almıştır.[584] Çünkü savaş, ekonomik bakımdan tam anlamıyla bir yıkım getirmiştir.[585] Uzun tartışmalardan sonra 14 Mayıs 1923'te Venizelos'un İsmet Paşa ile görüşmesinde, *"Yunanistan'ın savaş tazminatı ödeyemeyeceğini, tazminat ödeme sorumluluğunu bir deklarasyonla kabullenmeyi ve Türkiye'yi manevi olarak tatmine hazır olduklarını"* belirtmiş, kendi hükümetinden Karaağaç'ın savaş tazminatı olarak teklif edilmesinin onayını da almıştır.[586]

Yunanistan'la önemli meselelerden biri de Patrikhane konusu olmuş, Türkiye, Fener Rum Patrikhanesi'nin ülkeden çıkartılmasını istemiş ancak bu isteğini kabul ettirememiştir.[587] Patrikhane, Lozan Andlaşması'nın *"Sözlü mutabakat"* kapsamında yer verilen *"Özel İzin"* sebebiyle İstanbul'da bırakılan Ortodoks inancına sahip T.C. Devleti'nin vatandaşı olan Rumlara ruhani bakımdan hizmet verme yetkisi ile sınırlandırılmış olan dini bir kurumdur ve hiçbir siyasi statüsü bulunmamaktadır.[588]

Savaş esirleri ile ilgili konuya, Lozan Andlaşması'nın 119. maddesinde yer verilmiş, *"her iki tarafta kalmış olan"* savaş esirleriyle *"sivil tutukluların derhal memleketlerine iade edilmeleri kabul edilmiştir."*[589] Lozan Andlaşması ile Türk Devleti'nin varlığını tüm dünya kabul etmiş, önceki dönemden kalan sorunların pek

---

[582] Abdullah Özkan, *A'dan Z'ye Kurtuluş Savaşı ve Atatürk Dönemi-2,* Sabah, İstanbul, T. Y., s. 490.
[583]Lozan görüşmeleri iki ayı aşan müzakerelerden sonra, 4 Şubat'ta kesilmiştir. *Yunanistan temsilcisi Venizelos, Müttefiklerin gözlerinin içine bakarak, Yunan ordusunun kendi teşebbüsü ile değil, Müttefiklerin daveti üzerine ve Yunanistan'ın hususi menfaati için değil, Müttefiklerin menfaati için İzmir'e çıktığı inkâr edilemez bir gerçektir"* demiş ve Müttefikler bu hicap verici ifadeleri sukut ederek dinlemiştir. İsmet Paşa ise, *"Hayır, sizi Anadolu'ya kim davet etmiş olursa olsun, tazminattan kurtulamazsınız"* diyerek tazminat talebini dile getirmiştir. Konferansın ikinci dönem görüşmeleri, 23 Nisan 1923 tarihinde yeniden başlamıştır. İsmet İnönü, *Defterler (1919-1973)"*, C. I, Hazırlayan: Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2008, s. 51; Kemal Tayfur, "Lozan Türkiye'nin Miladı," *Atlas Tarih Dergisi,* Sayı: 202, İstanbul, 2010, s. 73; Toktamış Ateş, *Türk Devrim Tarihi,* Der Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 1997, s. 408.
[584]Mustafa Turan, *"Yunan Mezalimi: İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923",* Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2006, s. 360.
[585]Osman Pamukoğlu, *"Baş Döndürenler İmparatorların Savaşından Türklerin Ulusal Bağımsızlık Mücadelesine",* İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2017, s. 21.
[586]Mustafa Turan, *a.g.e.* s. 361.
[587]Sina Akşin, *a.g.e.,* s. 181.
[588]Aytunç Altındal, "Patrikhane İle İlgili Bir Belge/Bir Uyarı", *Batı Trakya Türk Cumhuriyeti "100. Yıl Anısına",* (Ed.), Yalçın Koçak ve Ertan Özyiğit, Wızart Edutainment, 1. Baskı, İstanbul, 2014, s. 60.
[589]Mustafa Turan, a.*g.e.*, s. 364.

çoğu çözülmüştür. Ancak Türkiye'nin Lozan'da Yunanistan'la ilgili konularda istediği gibi çözümleyemediği meseleler de vardır. Ege Adaları (İmroz ve Bozcaada hariç) ile Batı Trakya geri alınamamıştır.[590]

Lozan Barış Andlaşması, Yunan ve İtalyan işgali altında olan Adaların hukuki statüsünü netleştirmiştir. Trablusgarp Savaşı esnasında İtalyan işgaline giren Oniki Ada Lozan Andlaşması'nın 15'inci maddesiyle İtalyanlara verilmiş, Andlaşma'nın 12. maddesiyle Altı Büyük Devlet Kararı onaylanmıştır.[591] Kuzey-Doğu Ege Adalarının hukuksal statüsü 12. maddede aynen şöyle tanımlanmıştır:

> *"İmroz Adası ile Bozcaada ve Tavşan adaları dışında, Doğu Akdeniz adaları ve özellikle Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adaları üzerinde Yunan egemenliği konusunda 17-30 Mayıs 1913 tarihli Londra Andlaşması'nın 5'inci ve 1-14 Kasım 1913 tarihli Atina Andlaşması'nın 15'inci maddeleri hükümleri uyarınca alınan ve 13 Şubat 1914 tarihinde Yunan Hükümetine bildirilen karar, bu Andlaşmanın İtalya'nın egemenliği altına konulan ve 15'inci maddede belirtilen adalara ilişkin hükümleri saklı kalmak üzere, doğrulanmıştır. İşbu Andlaşmada aykırı bir hüküm bulunmadıkça, Asya kıyısından 3 milden az bir uzaklıkta bulunan adalar, Türk egemenliği altında kalacaktır."*[592]

Lozan Andlaşması'nın 13. maddesiyle, Sakız, Sisam, Ahikerya ve Midilli Adalarının (Saruhan Adaları) gayri askeri statüleri yeniden düzenlemiştir. 13. maddede barışın sürekliliğini sağlamak için, *Yunan Yönetimi,* Sakız, Sisam, Ahikerya ve Midilli Adalarında şu tedbirleri almakla yükümlüdür:

> *1). "Bu adalarda hiçbir deniz üssü kurulmayacak, hiçbir istihkam yapılmayacaktır, 2). Yunan askeri uçaklarının Anadolu kıyısı toprakları üstünde uçmaları yasak olacaktır. Buna karşılık Türk Hükümeti de askeri uçaklarının bu adalar üstünde uçmalarını yasaklayacaktır, 3). Bu adalarda Yunan Askeri Kuvvetleri, askerlik hizmetine çağrılmış ve bulundukları yerde eğitilebilecek normal asker sayısından çok olmayacağı gibi, jandarma ve polis kuvvetleri bütün Yunan ülkesindeki jandarma ve polis kuvvetlerine orantılı bir sayıda kalacaktır."*[593]

Birinci Dünya Savaşı nihayetlendiğinde, Osmanlı İmparatorluğu tarih sahnesinden çekilmiş, Mustafa Kemal Paşa liderliğinde kazanılan Türk İstiklâl

---

[590]Ahmet Mumcu, "Kurtuluş Savaşının Bitişi-Ünite-11", *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, C. I, (Ed.), İhsan Güneş, 10. Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 1997, s. 227-228.
[591]Cihat Yaycı ve Osman Paksüt, *Soru ve Cevaplarla Gayri Askeri Statüdeki Adalar Meselesi, "Nedir Ne Değildir?",* 1. Baskı, Girdap Kitap, İstanbul, 2022, s. 20.
[592] Hüseyin Pazarcı, *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü,* Turhan Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 1992, s. 6.
[593]Cihat Yaycı ve Osman Paksüt, *a.g.e.,* s. 20.

Savaşı'nın ardından 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Andlaşması'nın imzalanmasıyla savaşlar dönemi sonlanmış, Birinci Dünya Savaşı'nın son perdesi kapanmıştır.[594] Lozan Barış Andlaşması çok taraflı bir andlaşmadır. Andlaşmada imzası olan devletler: İngiltere, Fransa, Türkiye, Yunanistan, Japonya, İtalya, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti ve Romanya'dır.[595] Söz konusu andlaşma benzer niteliğe sahip 17 adet ilintili Sözleşme, Protokol ve Bildiriden meydana gelmiştir.[596]

Lozan Barış Andlaşması ile tam bağımsız bir Türk devletinin varlığı onaylanmış, Misak-ı Milli sınırları büyük oranda kesinleşmiştir. Avrupalı tarihçiler, Sevr'den sonra Lozan'a geçişi bir Türk mucizesi olarak nitelendirmişlerdir. İstiklal Savaşı'nın kazanılması Türk ulusunun özgürlük ve bağımsızlık uğruna verdiği topyekûn bir mücadelenin sonucudur. Emperyal devletlere karşı ilk başkaldırı hareketidir ve dünyadaki sömürge toplumlara örnek olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri, Lozan Andlaşması'na taraf değildir. Başta ABD olmak üzere planları büyük ölçüde başarısızlığa uğrayan emperyal devletler Sevr'in çöpe atılmasıyla büyük bir hayal kırıklığına uğramışlardır.

2.4. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi

Dış politika ciddi manada bir hükümetin/devletin diğer devletlerle olan ilişkilerini devam ettirmesinde gereken kararların alınması ve uygulanması sürecidir.[597] Bu süreç içerisinde bir ülkenin dış politikasının belirlenmesinde bulunduğu coğrafi konumun önemi büyüktür. Coğrafya jeopolitiğin temelini oluşturur.[598] Türkiye'nin coğrafi konumu ve Boğazlara sahip olması uluslararası

[594]Nadirpaşa Satatov, *Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurucusu ve Kahramanı Mustafa Kemal Atatürk,* Balkan Sutudies- History & Literature, C. II, (Ed.) İsmail Mangaltepe, Reshat Qahili, Fatih M. Sancaktar, George Mladenovski, Mehmet Özdemir, Deniz Ekinci, Nilgün Yavuz, Mehmet A. Eroğlu, Eyüp Zengin ve Suriya Tauk, Published by Cyril and Methodius University, Skopje, 2011, C. II, s. 294.
[595]Georgios Niarchos, "Between Ethnicity, Religion and Politics Foreign Policy and The Treatment of Minorities in Greece and Turkey, 1923-1974", Thesis Submitted in Fulfillment of The Requirements for The Degree of Doctor in Philosophy, The European Institute London School of Economics and Political Science, 2005, s. 8.
[596] Turgay Cin, *Yunanistan'daki Türk Azınlığın Hukuki Özerkliği, Orion Kitabevi,* Ankara, (T.Y.), s. 75.
[597]Emin Gürses, "ABD Dış Politikasında Realizm ve İdealizm", Sakarya Üniversitesi, İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler Bölümü, Sakarya, T.Y., s. 1.
[598] Suat İlhan, Bir Millet Uyanıyor: 2 Türklerin Jeopolitiği ve Avrasyacılık, 3. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006, s. 15.

ilişkilerinin belirlenmesinde her dönem büyük önem taşımış,[599] içinde bulunduğu avantajlı ve dezavantajlı durumu dikkate almak durumunda kalmıştır. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, T.C.nin dış politikasının esaslarını tespit ederken dört ana noktaya dayandırmıştır: 1). Öncelikli olan Türkiye'nin güvenliği, 2). Ekonomik gelişme, 3). Çağdaş dünyaya entegre olmak, 4). Komşu devletlerle iyi komşuluk ilişkileri çerçevesinde muazzam bir *"siyasal geleneğin mirasçısı olarak geleceği ve uzağı görmek"* ve içinde bulunduğu durumu analiz etmek için elverişli zamanı beklemektir. Atatürk, bu ana esaslar doğrultusunda Lozan Konferansı'nda çözümlenemeyen birçok sorunu daha sonra başarıyla sonuçlandırmıştır.[600]

Türk-Yunan ilişkilerinde siyasi açıdan son derece istikrasız bir dönemdir.[601] İki ülke de savaş döneminin darmadağın ettiği ekonomik ve toplumsal yaşamı düzene koymaya ve siyasi istikrarı sağlamaya çalışmaktaydı.[602] Ülkeler arasındaki gerilimin ana nedeni iki tarafın da takip ettiği politikalardan kaynaklanmaktadır. Öncelikli olarak, söz konusu dönemde ulus devletin güçlendirilmesi amacıyla Türkiye ekonomisinde milli bir burjuva sınıfının oluşturulması gayretleri, İstanbul'da uzun zaman ticareti ellerinde tutan Rumlar ve diğer gayrimüslim azınlıklar üzerinde baskıların yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu bağlamda doktorluk, avukatlık gibi serbest meslek mensuplarına meslek odalarında yer almaları koşulu getirilmiş, çalışma koşulları zorlaştırılmıştır. Diğer taraftan ticari krediler Türk girişimcileri teşvik amacıyla verilmeye başlanmış, ticari kuruluşların (22 Nisan 1926) evraklarını Türkçe tutması zorunluluğu getirilmiş, Rum okulları ve derneklerinin denetimi sıkılaştırılmıştır. Nüfus mübadelesiyle Yunanistan'dan Türkiye'ye gönderilen özellikle tarımla uğraşan Müslüman nüfusun ayrılması sonrasında tarımda gerileme ve işsizlik ortaya çıkmış, Yunan ekonomisinde ciddi sorunlara neden olmuştur.[603] Ayrıca mübadeleyle gelen Rumlar da ilk yıllarda ciddi anlamda entegrasyon sorunu

---

[599] Ahmet, T. Kışlalı, Siyaset Bilimi, 12. Baskı, İmge Kitabevi, 2007, s. 46.
[600] Mithat Atabay, *a.g.e.,* s. 115.
[601] Faruk Sönmezoğlu, *a.g.e., İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası 1914-1945,* s. 262.
[602] Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar: 1919-1980,* C. 1, (Ed.) Baskın Oran, 17. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012-a, s. 336.
[603]Ömer G. İşyar, *Türk Dış Politikası Sorunlar ve Süreçler,* 2. Baskı, Dora Basım-Yayım Dağıtım Ltd. Şti. 2021, s. 399-400.

yaşamışlardır.[604] Bunun yanı sıra Venizelos 1928 yılına dek güçlü bir hükümet kuramamış, ülke içinde Kralcılar ile cumhuriyetçiler arasında gerginlikler kimi zaman çatışmalara dönüşmüş, istikrarın sağlanamadığı bir ortamda darbeler yaşanmıştır.[605]

Türk dış politikasını meşgul eden önemli sorunlardan biri de Lozan Andlaşması sonrasında Yunanistan'la etabli sorunu yaşanmış,[606] mübadelenin yürürlüğe konulması kolay olmamıştır. Sözleşmeye göre mübadelenin uygulanması 1 Mayıs 1923'ten itibaren başlayacaktır. Ancak uygulamaya geçilmesi çeşitli sebeplerle gecikmiş, en nihayetinde Kasım ayı içerisinde başlatılabilmiştir.[607]

Mondros sonrasında İstanbul İtilaf kuvvetleri tarafından işgal edildiğinde, gelenlerin arasında Yunan askerleri de bulunuyordu. Önceki süreçte İstanbul'da ikamet etmedikleri halde pek çok kişi kente gelip yerleşmişti. Bunlar farklı amaçlarla gelmiş olsalar da Yunanlılar kentin demografik yapısının Rumlar/gayrimüslimler lehine değiştirilmesi düşüncesindeydiler. Yunanistan, İstanbul'da bulunan Rumların tamamının etabli kabul edilmesini istiyor, bu konuda anlaşma sağlanamıyordu. Esasen yorumlama farklılığından ziyade Yunanistan'ın amacı İstanbul'da daha fazla Rum bırakmaktı. Ekonomik, siyasi, toplumsal, kültürel varlığını dayandıracağı bir demografik yapı oluşturmayı istiyordu.[608]

İki ülke arasında gerçekleştirilen mübadeleden, Batı Trakya Türkleri ile 30 Ekim 1918 öncesinde İstanbul'da yerleşmiş olan Rumlar ayrı tutulmuş, yerleşik manasına gelen etabli kavramının iki ülke temsilcileri tarafından farklı yorumlanması uyuşmazlıklara sebep olmuştur.[609] Ne var ki tarihsel, siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel bakımdan asırlardır yaşadıkları topraklarda farklı bağları bulunan yüzbinlerce insanın yer değiştirmesi, onlara ait olan malların, hakların ve menfaatlerin korunması

---

[604]Paschalis Valsamidis, "Geçmişten Günümüze Yunanistan'da Mübadele Çalışmalarında Bir Değerlendirme", *Mübadele Türk-Yunan Nüfus Değişimi,* C. I, (Ed.) Fahriye Emgili, Süleyman Özmen ve Murat Kaya, Rumeli Üniversitesi Yayını, 2021, s. 31.
[605] Ömer G. İşyar, *a.g.e.,* s. 400.
[606]Yunus Karaağaç ve Özkan Gönül, "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası (1923-1938)", *Türk Dış Politikası,* (Ed.) Hasan Acar, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti., Ankara, 2020, s. 8.
[607]Yücel Bozdağlıoğlu, "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Cilt: 180, Sayı: 180, 2014, s. 21.
[608]Abdurrahman Bozkurt, "*Türk Dış Politikası",* İstanbul Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi (AUZEF), İstanbul Üniversitesi Yayını, Ünite 10, T.Y., s. 2.
[609] Yunus Karaağaç ve Özkan Gönül, *a.g.e.,* s. 8.

çok da kolay yürütülemeyecektir. Bu bakımdan meydana gelebilecek çeşitli sorunlar Lozan Andlaşması'nın ardından iki ülkenin siyasi ilişkilerini her halükârda etkileyecektir. Aslında mübadeleyle ilgili çıkabilecek olan sorunlar olduğunda bunlara çözüm bulmak amacıyla Karma (Muhtelit) Mübadele Komisyonu kurulması öngörülmüştür.

Muhtelit Mübadele Komisyonu 17 Eylül 1923'te kurulmuş, Birinci Dünya Savaşına katılmamış (tarafsız) devletler arasından İspanya, İsveç ve Danimarka'dan seçilen üyelerden birinin başkanlığında Türk ve Yunan üyelerden oluşturulmuştur. Bu komisyon ilk başlarda problemlere çözüm getirememiş, mübadele başarılı şekilde yürütülememiştir. İstanbul'da yerleşmiş olan Rumların tanımlanmasından kaynaklı etabli sorunu Türk ve Yunan üyeler tarafından farklı yorumlanınca iki ülke ilişkilerinde uyuşmazlıklara neden olmuştur.[610]

Sorun Muhtelit Mübadele Komisyon'unda çözümlenemeyince Yunanistan konuyu 19 Kasım 1924'te Milletler Cemiyeti'ne (MC) taşımış,[611] Milletler Cemiyeti Mübadele Komisyonu'na aldığı kararı tekrar gözden geçirmesini tavsiye etmiş, ancak bu karardan da istediği çözümü sağlayamayan Yunanistan bu defa 12 Aralık 1924'te Uluslararası Lahey Daimî Adalet Divanı'na başvurmuştur.[612]

Daimî Adalet Divanı 21 Şubat 1925 tarihinde görüşünü şöyle açıklamıştır:

> *1). "Yerleşik deyimi süreklilik niteliği taşımakta ve bir oturma ile beliren fiili bir durum belirtmektedir, 2). İstanbul Rum Ahalisi deyimiyle kast edilen kişilerin Andlaşma gereğince yerleşik sayılmaları ve mübadele dışında bırakılmaları için, İstanbul şehrinin 1912 kanunuyla belirlenen belediye sınırları içinde bulunmaları, ayrıca oraya her ne şekilde olursa olsun 30 Ekim 1918 tarihinden önce gelmeleri ve orada sürekli olarak oturmak niyetinde bulunmaları gerekecektir."* Divan'ın görüşü de uyuşmazlığa hukuki bir çözüm getirememiştir.[613]

Yunanistan, ilk senelerden itibaren Lozan Andlaşması'nın ihlali olmasına rağmen Batı Trakya'daki Türklerin taşınmaz mallarına el koyarak, bunları Türkiye'den gelen Rumlara vermeye ve onları Batı Trakya'ya yerleştirmeye başlamış,

---

[610] Abdurrahman Bozkurt, *a.g.e.*, s. 1.
[611] Melek Fırat, *a.g.e.*, "Yunanistan'la İlişkiler", C. 1-a, s. 339.
[612] Abdurrahman Bozkurt, *a.g.e.*, s. 3.
[613] Melek Fırat, *a.g.e.*, "Yunanistan'la İlişkiler", C. 1-a, s. 339.

bunun üzerine iki ülke ilişkileri gerilmiş,[614] bu durumda Türk tarafı da misillemede bulunarak İstanbul Rumlarının mallarına el koymuştur.[615] İki ülke arasında nüfus mübadelesiyle ilgili ortaya çıkan sorunlar 1930'lara dek sürmüş ve Ankara Sözleşmesi'nin (10 Haziran 1930) imzalanmasıyla ilişkiler düzelmeye başlamıştır. Balkanlarda meydana gelen gelişmeler ve bilhassa her iki ülkenin de Bulgaristan'ın izlediği dış politikadan rahatsızlık duyması söz konusu sorunların çözümü için adım atılmasında önemli rol oynamıştır.

İki ülke arasında yaşanan sorun alanlarından biri de Patrikhane meselesi olmuştur. Türk heyeti, Lozan görüşmeleri esnasında bütün Rumların ve Fener Patrikhanesi'nin Yunanistan'a gönderilmesini istemiş, fakat İngiliz, ABD, Fransız ve Yunan heyetleri buna şiddetle karşı çıkmıştır.[616] Lozan Andlaşması ile Türkiye'den çıkartılamayan ancak siyaset dışında kalmak koşuluyla İstanbul'da bırakılan Fener Ortodoks Patrikhanesi *"Ekümenik"*[617] vasfını yitirmiştir. Türkiye, 1924 yılında Patrikliğe seçilen Arapoğlu Konstantin'in İstanbul'da yerleşik olmadığını belirterek ülke dışına çıkartmıştır.[618] Yunanistan açısından ruhani olan Konstantin'in sınır dışı edilmesi benzer şekilde, mübadil olan diğer metropolitlerin de sınır dışı edilmesine

---

[614]Hakan Uzun, "1919-1950 Yılları Arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri", *Gazi Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi,* Cilt: 5, Sayı: 2, 2004, s. 42.

[615] Abdurrahman Bozkurt, *a.g.e.,* s. 4.

[616] Deniz Berktay, Rusya-Batı Çatışmasında Fener Rum Patrikhanesi: Ukrayna Savaşı'nın Dini Cephesi, 2. Baskı, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, s. 188.

[617] Ekümenik: Bu sözcüğün anlamı eski Grekçe 'de *"sürekli yerleşim alanı"* anlamında kullanılır. Kalıcı yerleşim anlamında toprak bütünlüğü manasında kullanılır. Bu sebeple *"uygarlık"* kavramıyla ilişkilendirilir. Ayrıca üstün bir kültürü ifade eden *"Ekümene"* ifadesiyle anlatılır. *"Ekümenlik"* sözcük anlamıyla *"Ekümene"*den türetilmiştir. Evrensel, cihanşümul, küresel çapta anlamına gelir. 20.yy'da *"Protestan ve Doğu Ortodoks Kiliselerinin kurdukları mezhepler arası farklılıkları mahfuz tutarak Hristiyanlığı yaymak amacına yönelik olan Kiliselerarası Birliği ifade eder. Bu Ekümenik hareketin merkezi İsviçre'nin Cenevre şehrindedir. Cenevre'de egemen olan Protestan etiğinin Calvinist Kilisesi ile bağlantılıdır. Almanya'da ise yine Protestan Kiliselerinden olan Lutheran Kiliseleri ile bağlantılıdır. Fener Rum Patrikhanesi de bu hareketin öncülerindendir. Ekümenik bir Kilise hareketi içinde 'strateji' anlamında kullanılır. Kilise sayesinde çok önemli bir rol oynayan strateji kavramı ilahiyata değil, dünyevi yönetim literatürüne aittir. Dolayısı ile Kilise siyasetinde 'strateji' siyaset aracılığı ile Hristiyan misyonerliğini özellikle gençler arasında yaygınlaştırmaktır. Bu hareketin içinde fiilen yer alan ve bu stratejiyi icra eden şahıslara 'ekümenist' denilir. Bu ekümenik ideolojiye de 'Ekümenakolizm' denilmektedir. Fener Patrikhanesi bu ideolojinin yeryüzündeki Ortodoks temsilcisidir. Bu nedenledir ki; günümüzde Fener Rum Patrikhanesi, bir dinin olmaktan çok bir ideolojinin siyasi strateji üretim merkezi durumundadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin Patriğin ekümenik ünvanını tanımak için hukuki bir sorumluluğu yoktur."* Lozan'da Patrikhane'nin İstanbul'da bırakılması dünyevi işlere karışmaması koşuluna bağlanmıştır." Salim Gökçen, *Ortodoks Üçgeni: Yunanistan, Patrikhane ve Pontus,* 1. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 198-199.

[618] Hakan Uzun, *a.g.e.,* "1919-1950 Yılları Arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri", s. 43.

emsal teşkil edebilir, bu durum Patrikhane rejiminin zedelenmesine neden olabilirdi. İki ülke ilişkilerini gerginleştiren bu sorun 1925 yılına dek sürmüştür.[619]

28 Ocak 1925'te Muhtelit Mübadele Komisyonu kararını vermiş ve Türkiye'nin iddialarını haklı bularak Arapoğlu'nun sınır dışı edilmesi konusunda bir çekince sunmamıştır.[620] Konstantin, 22 Mayıs 1925'te görevinden çekilmiş, yerine 13 Temmuz 1925'te yapılan seçimlerde İstanbullu bir Rum olan Vasil Georgiadis'in Patrik seçilmesiyle uyuşmazlık çözümlenmiştir.[621] Patrik sorunu çözümlenince 1925 yılı Nisan'ından itibaren iki ülke arasındaki ilişkiler düzelmeye başlamış, Mübadele Komisyonu'nda bulunan iki tarafın üyeleri kendi aralarında gerçekleştirdikleri müzakereler sonucunda 21 Haziran 1925'te Ankara Andlaşması'nı imzalamışlardı. Buna göre, Mondros Mütarekesi'nden önce ve Mütareke'nin imzalandığı esnada İstanbul'da bulunan tüm Rumların etabli sayılmasına karar verilmiştir. Bu arada ülkelerinden izinsiz ayrılanlar haricindeki İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türkleri'nin de ülkelerine dönmelerine müsaade edilmiştir. Kişilerin mallarının iade edilmesi, olanaklı değilse malvarlıklarına karşılık tazminat ödenmesi kararlaştırılmıştır. Esasen her iki taraf da malvarlıklarını mübadillere vermiştir. Bu durumda Türkiye Rumlara, Yunanistan Türklere tazminat ödeyecektir.[622]

Andlaşma imzalanmış olsa da Yunanistan'da darbe olmuş ve uygulamaya konulamamıştır. Darbeci General Pangalos, Doğu Trakya'yı ve İstanbul bölgesini ele geçirmek gibi hayallere sahiptir. Türkiye bu süreçte Musul sorunu nedeniyle İngiltere'yle savaşa tutuşabilir, bu durum Pangalos' un amacını gerçekleştirmek için bir fırsat olabilirdi. Yaşanan gelişmelerin ardından ortaya çıkan birtakım sorunlar nedeniyle mübadele meselesi yeniden gündeme gelmiş, 1 Aralık 1926'da Atina Andlaşması imzalanmış, ancak andlaşmanın uygulanması aşamasında yeniden görüş

[619]Nilüfer Erdem, "Anadolu Bozgunu ya da Küçük Asya Felaketi", *Yunan Algısında Türk İmgesi: (Kökenleri ve Dostluk için Kültürel Çıkış Yolları),* (Ed.) Mustafa Kaymakçı, Cihan Özgün ve Nilüfer Erdem, 1. Baskı, Eğitim Yayınevi, İstanbul, 2021, s. 39.
[620]Bestami S. Bilgiç, "Atatürk Döneminde Türkiye-Yunanistan İlişkileri, 1923-1938", *İpek Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi*, Cilt: 31, Sayı: 91, 2015, s. 10.
[621] Nilüfer Erdem, *a.g.e.,* s. 39.
[622] Abdurrahman Bozkurt, *a.g.e.,* s. 4.

ayrılıkları ortaya çıkmış,[623] mülkiyet tartışmaları yeniden başlamıştır. Mülkiyetler meselesinin çözümlenmesi 1929 yılına dek sürmüştür.[624]

2.5. 1928-1940 İkili İlişkilerin Normalleştirilmesi

1928 Eylül'ünde Venizelos yeniden iktidara gelmiş, Türkiye ile Yunanistan arasında yakın tarihte yaşanan olaylardan ders çıkartmıştır. Komşu devletlere karşı yürüttüğü yayılmacı tutumundan vazgeçmiş, Lozan Andlaşması'na bağlı kalarak, Mustafa Kemal ile doğrudan iletişime geçmiş, 1930 yılında yeni bir andlaşma yapılmış ve mülklerle ilgili anlaşmazlık çözüme kavuşturulmuştur.[625]

İsmet İnönü'nün daveti üzerine Yunanistan Başbakanı 1930 Ekim'inde Ankara'ya ve İstanbul'a bir ziyaret gerçekleştirmiştir. İki ülke ticari ve diğer konularda çeşitli andlaşmalar yapmış; ayrıca bir de Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakemlik Andlaşması imzalamışlardı. 1931 yılı Ekim ayında İsmet İnönü Atina'ya iadeyi ziyarette bulunmuş ve uzlaşı ortamı sağlanmıştır.[626] 1930'lar boyunca iki ülke arasında ortak menfaatler doğrultusunda sağlam temellere dayanan bir iş birliği kurulmuştur.[627] Bu uzlaşı ortamında Yunanistan, iki ülke arasında iyi giden ilişkileri zedeleyecek ilk adımı 18 Eylül 1931 tarihinde atmış, hava sahasını bir Krallık Kararnamesiyle (günümüzde Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi) tek taraflı aldığı bir kararla 10 mile çıkartmış,[628] ancak bunun Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü'ne resmen bildirilmesi 1974'te gerçekleştirilmiştir.[629]

Atatürk döneminde Türkiye'nin dış politikada benimsediği temel ilkeler, *"Yurtta sulh, cihanda sulh"* ve *"Egemenlik benim karakterimdir"* sözüyle ifade edilmiştir. Türkiye, 10 Ocak 1920'de kurulan Milletler Cemiyeti'ne 18 Temmuz

---

[623] Faruk Sönmezoğlu, *a.g.e., İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası 1914-1945*, s. 292.
[624]William Hale, *1774'ten Günümüze Türk Dış Politikası,* (Çev.) Nasuh Uslu, 2. Baskı, Serbest Akademi Kitaplar, Ankara, 2021, s. 63.
[625]Faruk Sönmezoğlu, *a.g.e., İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası 1914-1945* s. 292.
[626] William Hale, *a.g.e.,* 63.
[627] Antonis Klapsis, "1930'larda Yunan dış Politikası ve Türkiye ile Uzlaşı", (Çev.) Betül Bozbay, *Tarih ve Uluslararası İlişkiler Perspektifinden Türk-Yunan İlişkileri 1821-2021,* (Ed.) Esra Özsüer, Boyut Yayıncılık ve Tic. A.Ş., İstanbul, 2022, s. 74.
[628]Vamık D. Volkan ve Nornan Itzkowitz, *Türkler ve Yunanlılar Çatışan Komşular,* (Çev.) Banu Büyükkal, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2002, s. 156.
[629] Hüseyin Pazarcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları,* 1. Baskı, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2015, s. 115.

1932'de üye olmuştur. Esasen MC Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletleri tarafından kurulmuş, o dönemde Türkiye mağlup devletlerden biri olduğu gerekçesiyle Milletler Cemiyeti'ne üyelik için davet edilmemiştir. Avrupa'da uluslararası ilişkilerde dengeler değişmeye, yeniden şekillenmeye başlamıştır. Türkiye, 1926 yılında İngilizlerle Musul sorununu, 1930 yılında Yunanistan'la etabli sorununu çözmüş, hudutların değişmezliği politikasıyla, İngiltere'nin ihtiyaç duyduğu bir devlet haline gelmiştir.[630]

Türkiye ile Yunanistan arasında Balkan Antantı öncesinde 14 Eylül 1933 tarihinde bir Samimi Andlaşma Misakı imzalanmıştır.[631] Ayrıca, 1923'ten beri görev yapan Muhtelit Mübadele Komisyonu, mübadele sürecinde meydana gelebilecek olası sorunlara karşı bir süre daha görevde kalmış, 9 Aralık 1933'te iki ülke arasında imzalan Ankara Sözleşmesi kapsamında yapılan düzenlemeyle 19 Ekim 1934'te görevini sonlandırmıştır.[632] Bu dönemde (12 Ocak 1934) Yunanistan Başbakanı Venizelos, dünya barışına sağladığı katkılarından ötürü Atatürk'ü Nobel Barış Ödülü'ne aday göstermiştir.

Balkanlar'da statükonun korunmasından yana olan Fransa ve İngiltere *"Balkan Birliği"* arayışlarını destekliyordu. Sovyetler Birliği, Balkanlarla ilgili emelleri olduğundan böyle bir birliğin kurulmasına olumlu bakmıyordu.[633] O dönemde Hitler ve Mussolini'nin izlediği politikaları bölge ülkeleri tehdit olarak algılıyordu. Bilhassa Mussolini'nin Balkanlar ve Akdeniz üzerinde yayılmacı emelleri olması Türkiye ve diğer Balkan devletlerinin birlikte hareket etmesini sağlamıştır.[634]

Türkiye'nin bu dönemde üyesi olduğu ikinci örgüt Balkan Antantıdır (Balkan Anlaşma Paktı). Bölgesel nitelikli olan bu Antant 9 Şubat 1934'te imzalanmıştır.[635] Üye ülkeler Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya'dır. Arnavutluk ise İtalya'nın kontrolü altında bulunuyordu. Yunanistan ve Bulgaristan'la sınır sorunları olduğundan örgüte katılmamıştır. Bulgaristan revizyonist bir devlet olduğundan

---

[630]Haydar Çakmak, "Uluslararası Örgütler ve Türkiye", *Türk Dış Politikası: Son On Yıl,* (Ed.) Yelda Demirağ ve Özlen Çelebi, Palme Yayınları, Ankara, 2011, s. 436.
[631] Cem Turan, *a.g.e., Türkiye-Yunanistan İlişkileri: 1990'lı Yıllar Dost-Hasım İki Komşu*, s. 87.
[632] Faruk Sönmezoğlu, *a.g.e., İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası 1914-1945*, s. 294.
[633] Abdurrahman Bozkurt, *a.g.e.*, s. 8.
[634] Haydar Çakmak, *a.g.e.*, "Uluslararası Örgütler ve Türkiye", s. 436.
[635] Mustafa K. Atatürk, *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* C, 26, Kaynak Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2012, s. 341.

Balkan Antantına üye olmamıştır.[636] Üye devletler mevcut statükonun ve sınırların korunması konusunda uzlaşıya varmışlardı. Bunun haricinde kendilerine karşı bir Balkan ülkesinin saldırısı durumunda birbirlerine karşılıklı yardımda bulunacaklar ve dayanışma içinde olacaklardı.[637] Örgüt, büyük umutlarla kurulmuş olsa da kayda değer bir başarı sağlayamamıştır. İkinci Cihan Savaşı'nın çıkmasıyla işlevsiz hale gelmiş ve kapatılmıştır.[638]

1930'lu yılların ortalarında İtalyan ve Alman tehdidi baş gösterdiğinde Türkiye, Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının statüsünün tekrar görüşülmesini talep etmiş, Yunanistan Türkiye'nin talebine olumlu yaklaşmış, 20 Temmuz 1936 tarihinde Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalanmıştır.[639] 1936 yılında, Yunanistan, karasularını üç milden altı mile çıkartmış, Türkiye, o dönemin koşulları içerisinde Montrö Andlaşması'nın imzalanması aşamasında ve Hatay meselesiyle alakalı konularda sorunlar çıkmaması için itiraz etmekten çekinmiştir.[640] Bu sayede Yunanistan Adalar Denizi'ndeki payını yüzde otuz beşe yükseltmiştir.[641]

Dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın karasuları meselesini dile getirdiği ve aynı yıl 800 kadar ada/adacık ve kayalığa bayrak diktirdiği, adaların isimlerinin yazılı olduğu levhalar ve seyyar fenerler yerleştirdiği bilinmektedir.[642] Lozan'a göre Ege Denizi'nin %72'lik bir kısmı açık deniz statüsüne sahip olup serbest geçiş rejimine tabidir. Yunanistan, karasularının genişliğini 3 milden 6 mile genişletince Adalar Denizi'nde %25'lik bir deniz sahasını kendi egemenlik alanı içerisine katmıştır. Türkiye, uzun yıllar boyunca Lozan dengesine geri dönülmesi gerektiğini savunmuş ve karasularını 3 milde tutmuştur. Ancak 1964 yılına gelindiğinde Ege'de karasularını 6 mile genişletmiştir.[643]

---

[636] Haydar Çakmak, *a.g.e.,* "Uluslararası Örgütler ve Türkiye", s. 436-437.
[637] Abdurrahman Bozkurt, *a.g.e.,* s. 8.
[638] Haydar Çakmak, *a.g.e.,* "Uluslararası Örgütler ve Türkiye", s. 437.
[639] Bestami S. Bilgiç, *a.g.e.,* "Atatürk Döneminde Türkiye-Yunanistan İlişkileri, 1923-1938", s. 20.
[640]Gönül Gülgezen ve Ali Hüseyinoğlu, "Türk-Yunan İlişkileri Bağlamında Gayrı Askeri Statüdeki Doğu Ege Adalarının Silahlandırılması ve Güncel Meseleler", Anadolu Balkan Araştırmaları Dergisi (ABAD), Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, 2024, s. 169.
[641] Bahadır S. Dilek, "Ege'deki Sessiz Çığlık", *Türk Dış Politikasında Hasar Tespiti: 2019 Türk Dış Politikasının Analizi,* (Ed.). Ümit Özdağ ve Yelda Ongun, Destek Yayınları, İstanbul, 2020, s. 38.
[642]Cihat Yaycı, *Yunanistan Talepleri (Ege Sorunları) Soru ve Cevaplarla,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2020-a, s. 54.
[643] Cihat Yaycı, a.g.e., *Yunanistan Talepleri,* s. 93.

1936-1941 arası Metaksas Cunta İdaresi dönemidir, 1932'den beri ülkede süregelen siyasi karışıklık son bulmuş, orduyla Kraliyetin dayanışma içinde olduğu Metaksas'ın kontrolü altında bir diktatörlük rejimi kurulmuştur.[644] İkinci Dünya Savaşı başladığı zaman (1 Eylül 1939)[645] Yunanistan da Türkiye gibi, İngiltere'ye meyilli bir tarafsızlık politikası takip etmeye başlamıştır. Fakat Ağustos 1940'tan itibaren Yunanistan'a saldırmak için bahaneler arayan Mussolini'nin 28 Ekim tarihli ültimatomunu alan Metaksas, İtalyan liderin taleplerini kabul etmeyince, Yunanistan İtalya'nın saldırısına maruz kalmıştır.[646]

2.6. İkinci Dünya Savaşı Süreci ve Savaş Sonrası Dönem: (1940-1950)

Henüz daha Birinci Dünya Savaşı'nın yaraları sarılmamışken, Nazi Almanya'sının 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırmasıyla İkinci Dünya Savaşı patlak vermiş ve 6 yıl sürecek olan savaşta 80 milyon insan yaşamını yitirmiştir. Savaşan taraflar: Müttefik Devletler İngiltere, ABD, Fransa, Sovyetler Birliği ve Çin; Mihver Devletler ise Almanya, İtalya ve Japonya'dır. Savaş, 1945 yılında Mihver Devletlerin mağlubiyeti ile sona ermiştir.[647]

2.6.1. Türkiye ve Yunanistan Batı Nüfuz Alanının İçerisinde

İkinci Dünya Savaşı esnasında Yunanistan İtalyan saldırısına maruz kalmış, Türkiye'den kendisinin yanında savaşa girmesini istemiştir. Balkan Antantının kriterlerine göre, Türkiye ancak bir Balkan ülkesinin saldırısı söz konusu olduğunda harekete geçebilir, Yunanistan'a yardım sağlayabilirdi ancak İtalya bir Balkan ülkesi değildi.[648] Netice itibariyle Yunanistan, İtalyan birliklerini kendisi durdurmayı başarmış, karşı saldırıya geçmiştir.[649] Ne var ki İtalyan saldırısını püskürten

---

[644]Çiğdem K. Cihangir, "Yunanistan'da Monarşi Üzerine Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi,* Sayı: 58, 2016, s. 113.
[645] Stewart Bins, *Barbarossa: Tarihteki En Kanlı Savaş,* (Çev.) Buğra Can Bayçiftçi, 2. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2023, s. 53.
[646] Şükrü S. Gürel, *Türk-Yunan İlişkileri: 1821-1993,* 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2018, s. 81.
[647]Murat Temizer, "İkinci Dünya Savaşı Başlamasının 84'üncü Yılında Polonya'nın Tazminat Talebiyle Gündemde", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ikinci-dunya-savasi-baslamasinin-84uncu-yilinda-polonyanin-tazminat-talebiyle-gundemde/2979846/,* (30.11.2023).
[648] Abdurrahman Bozkurt, *a.g.e.,* s. 9-10.
[649] Cem Turan, *a.g.e., Türkiye-Yunanistan İlişkileri,* s. 88.

Yunanistan, Balkanlarda ilerleyen Hitler'in *"Marita Harekatı'yla"*[650] üç hafta içerisinde Almanya tarafından işgal edilmiştir.[651]

Yunanistan'da Alman işgali sonrasında ülke ekonomisi çökmüş, temel ihtiyaç maddeleri kıtlığı başlamış, ülkede kıtlık, açlık ve salgın hastalıklar baş göstermiştir.[652] Savaş yıllarında Türkiye, içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılara rağmen savaştan zarar görmüş ülkelerin vatandaşlarına yardım etmekten geri durmamış, en büyük desteği ise hiç kuşkusuz komşusu Yunanistan'a sağlamıştır. 1941 senesinde İzmir'den yola çıkan *"Kurtuluş Vapuru"* ile Yunanistan'a yardım malzemeleri taşınmıştır. Kurtuluş Gemisi tam 6 sefer yapmış, bunun yanı sıra *"Dumlupınar, Attila, Konya, Erzurum, Adana, Yeni Kurtuluş, Aslan, Zengin, İstanbul, Sarıçam, Cemal, Hasankale, Enginer gibi"* pek çok nakliye gemisi Yunanistan'a yardım götürmüştür. Ülke Alman işgali altında bulunduğu sürece Türkiye, Yunanistan'a çeşitli aralıklarla yardımlarını sürdürmüştür.[653]

Almanya, Yunanistan'ı işgal ettiğinde Batı Trakya Bölgesinin idaresini Bulgarlara bırakmış (23 Nisan 1941), Bulgaristan'ın işgal sahasında kalan Batı Trakya Türkleri Bulgar zulmüne maruz kalmıştır.[654] Bölgenin işgali dört yıl sürmüş, Bulgarlar, bu süreçte Almanlarla karşılaştırıldığında son derece sert bir yönetim şekli benimsemiştir.[655] İkinci Dünya Savaşı esnasında Türkiye savaşın sıkıntılı ortamını bizzat yaşamış, barışın korunması için tarafsızlık politikası izlemeye çalışmış, denge politikasını başarılı bir şekilde yürütmüştür.[656]

Yalta Konferansı, (4-11 Şubat 1945) 8 Şubat tarihli görüşmelerde Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın kurulması amacıyla toplanacak olan San Francisco

---

[650]Mehmet Çanlı ve Cüneyt Küsmez, "Alman Silahlı Kuvvetleri ve Tarihsel Gelişimi", *Dünya Siyasetinde Almanya: Yönetim, Ekonomi, Toplum,* (Ed.) Hüseyin Bağcı, İsmail Ermağan ve Burak Gümüş, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. Ankara, 2019, C. 2, s. 489.

[651]Basil L. Hart, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi,* (Çev.) Kerim Bağrıaçık, 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 181.

[652] Cem Turan, *a.g.e., Türkiye-Yunanistan İlişkileri,* s. 88.

[653]Serdar Sakin ve Mustafa Salep, *Balkanlar'da Güvenlik Arzusu Türkiye-Yunanistan-Yugoslavya İlişkileri ve Balkan Paktı,* Berikan Yayınevi, Ankara, 2012, s. 68.

[654] Cem Turan, *a.g.e., Türkiye-Yunanistan İlişkileri,* s. 88.

[655]Melih Akdeniz, *Batı Trakya'da Türk Varlığı (1930-1981),* Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2018, s. 123.

[656]Serdar Sakin ve Mustafa Salep, *a.g.e., Balkanlar'da Güvenlik Arzusu Türkiye-Yunanistan-Yugoslavya İlişkileri,* s. 60.

Konferansı'na hangi devletlerin katılacağı gündem konusu olmuştur. Churchill, konferansa Türkiye'nin de katılmasından yanaydı. Stalin ise *"Türkiye Şubat sonundan önce Almanya'ya savaş ilan ederse çağrılması gerekir"* diyordu. Türkiye, 23 Şubat 1945'te savaşın ardından oluşturulacak düzenin görüşüleceği San Francisco Konferansı'nda yer almak ve Yalta Konferansı kararları gereğince BM Teşkilatı'nın asil üyelerinden biri olabilmek için Japonya ve Almanya'ya savaş açmış ve savaş dışı kalma durumunu hukuken sonlandırmıştır.[657]

Yunanistan'da yaşanan iç savaş (1946-1949), ülkede devlet mekanizmasının sağlıklı yürütülmesine engel olmuş,[658] sorunlarla mücadele edildiği dönemde, Türk-Yunan ilişkilerinde olumsuz bir durum yaşanmamış,[659] iç savaşın ardından Yunanistan komşu ülke Türkiye ile ilişkilerini geliştirmeye yönelik bir politika izlemiş,[660] 1947 yılında Türkiye ile Yunanistan Truman Doktrini'nin ve Marshall Planı'nın müşterek faydalanıcısı olmuştur.[661]

ABD, Ortadoğu'dan İngiltere'nin çekilmesi sonrasında ortaya çıkacak boşluğu dolduracaktır. Yunanistan'da iç karışıklığın giderek ağırlaşması Amerikan dış politikasında dönüşüme yol açmıştır. Yunan idaresinin güçsüzlüğü, ülkedeki enflasyonun aşırı artışı grevleri, isyanları beraberinde getirmiş, toplumun düzenini bozmuştur. Yunanistan'daki bu kaos ortamından dolayı ABD ve İngiltere komünistlerin yönetimi ele geçirebileceği kaygısını taşıyordu. Amerika, SSCB'nin yayılmacılığını önlemek için üniversal bir mesuliyet alması gerektiği yönünde propaganda faaliyetlerine başlamıştır. Yunanistan'daki durumunun vahametinin bilincindeydi. Ancak Türkiye de pek iyi durumda değildi, bunun da farkındaydı. Amerika için öncelikli olan Avrupa'nın geleceğiydi. Truman, Yunanistan'daki iç savaşın sonlanmasını, Avrupa'nın güvenliğinin sağlanmasını istiyordu. Doktrinin temel amacı Sovyet yayılmacılığına engel olmak ve Amerika Birleşik Devletleri'nin

---

[657] Faruk Sönmezoğlu, *a.g.e., İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası 1914-1945,* s. 478.
[658]Ali Hüseyinoğlu, "Çift Dillilik ve Azınlık Eğitimi Batı Trakya (Yunanistan) Örneği", *Balkan Araştırmaları Enstitüsü,* 2013, s. 201.
[659] Oral Sander, *Türkiye'nin Dış Politikası,* (Der.) Melek Fırat, 4. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2013, s. 177.
[660] Ali Hüseyinoğlu, *a.g.m.* "Çift Dillilik ve Azınlık Eğitimi Batı Trakya (Yunanistan) Örneği, s. 203.
[661]Vamık D. Volkan ve Nornan Itzkowitz, *Türkler ve Yunanlılar Çatışan Komşular,* (Çev.) Banu Büyükkal, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2002, s. 158.

ekonomik, siyasi anlayışını yaygınlaştırmaktı. Bu bakımdan Türkiye ve Yunanistan desteklenmeliydi.[662]

İkinci Dünya Savaşı 6 sene sürmüş, Avrupa ülkelerinin ekonomik çöküntü yaşamasına sebep olmuştur.[663]Amerika, Truman doktrinini açıkladıktan kısa süre sonra Marshall Planı'nı kabul etmiş, savaşın yıkımından hala kurtulamayan Avrupa devletlerinin ekonomilerinin toparlanabilmesi için maddi destek sağlamıştır. Ayrıca Yunanistan'ı ve Türkiye'yi de bu plana dahil etmiş, Yunanistan üzerinde ise siyasi nüfuz oluşturmuştur. Yunanistan'da iç savaş halen devam etmekteydi. Amerika'ya seneler önce yerleşmiş olan Yunanlı armatörler, Amerikan siyasetinde etkili olmaya daha o dönemde Yunan lobisini oluşturmaya başlamışlardı. ABD Yunanistan'da hâkim olan muhafazakâr güçlere destek veriyordu. İç savaş 1949 yılında sona erdiğinde ülkede yaşanan çatışmalar kayıplara ve ekonomik çöküntüye yol açmış, bu süreçte Yunanistan çeşitli aralıklarla açlık tehlikesiyle karşılaşmıştır.[664]

2.6.2. Oniki Ada'nın Yunanistan'a Devredilmesi

1940-1941 döneminde savaşın Müttefikler açısından pek iyi gitmediği bir dönemde, kritik süreçte Türkiye ve Yunanistan arasında yürütülen diplomatik ilişkiler, Oniki Adalar meselesi nedeniyle oldukça gerilmiştir. Bu arada İngiltere devreye girmiş, bu meselenin adeta savaş sona erdikten sonra görüşülmesi gerektiği talimatını vermiştir. Ne var ki Londra'nın sonraki süreçte takınacağı tutum, kendi iç yazışmalarında aşikâr bir şekilde görülüyordu. Yunanistan savaşan taraftaydı ve desteklenmeliydi. 1943'te Churchill, Türkiye'ye savaşa girme konusunda baskı yaptığı zaman, Sovyetler Ankara'nın savaşa girmesinden yana değildi. 1944 yılında Stalin, Churchill'e gönderdiği bir mektupta: *"Türkiye'nin bundan sonra savaş ilanına zorlanmaması ve savaş sonrası isteklerinin hiçbirinin kabul edilmemesi gerektiğini"* belirtiyordu. Türkiye 1945'te Almanya'ya savaş ilan etse de Batı basınında bunun,

[662]Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar,* ODTÜ Geliştirme Vakfı ve İletişim A.Ş. Yayınları, ODTÜ Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara, 2007, s. 5-6.
[663]Mesut Hakkı Caşın ve Uğur Özgöker, Avrupa Birliğinin Siyasal ve Ekonomik Temelleri, Derin Yayınları, İstanbul, 2013, s. 58.
[664] Onur Öymen, *Çıkış Yolu: Dış Baskılara Karşı Tam Bağımsızlığı Korumak,* 3. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2012, s. 220.

"San Francisco Konferansı'na katılmak için atılmış sembolik bir adım olduğu" yazıyordu.[665]

İkinci Cihan Harbi döneminde İtalyan egemenliğinde bulunan Menteşe Adaları, İtalya mağlup edildiği dönemde bir süre Almanya'nın işgalinde kalmıştır. Almanya, bu bölgelerde tutunamayacağını anladığında, bu adaları tarafsızlaştırmak gayesiyle Türkiye'ye teklif etmiş, fakat İngiltere Türkiye'nin savaşta yer almadığını ileri sürerek savaşın galip devletlerinden biri olarak adaları kendisi işgal etmiştir. Adaların İngiltere'ye geçmesi Yunanistan'ın bu adalara ilgisini arttırmış, dönemin Yunanistan Kralı naibi Adaları ziyaret etmiştir.[666] Yunanistan'ın egemenliğine bırakılan Ege Adaları'nın gayri askeri statüsü 1923 Lozan ve 1947 Paris Andlaşmalarıyla (PBA) nihai olarak belirlenmiştir. Türkiye Konferans'a katılmadığından bu andlaşmaya taraf olmamıştır.[667] 10 Şubat 1947'de Adaların hukuksal durumlarıyla ilgili yeni düzenlemeler getirilmiş ve İtalya da dahil olmak üzere, 21 devlet Andlaşmayı imzalamıştır.[668] Bu andlaşmanın 14. maddesine göre Lozan Andlaşması'nın 15. maddesinde İtalya'ya bırakılan adalar gayrı askeri statüde olmaları şartıyla Yunanistan'a devredilmiştir. Paris Barış Andlaşması'nın 13'ncü Ek'indeki D paragrafında *"gayrı askeri statünün tarifi"* şöyle yapılmıştır:

> *"Bu andlaşma bakımından, 'askersizleştirilme' ve 'askersizleştirilmiş' terimlerinin ilgili ülkede ve karasularında, bütün deniz, kara ve askeri hava tesislerini, tahkimlerini ve silahlarını, yapay kara, deniz ve hava engellerini; sürekli ve geçici olarak konaklamalarını, herhangi bir biçimde askeri eğitimi ve savaş malzemelerinin üretimini yasakladığı kabul edilecektir. Bu (hüküm) sayı itibariyle iç görevleri yapmakla sınıflandırılmış ve bir kişi tarafından taşınabilen ve kullanılabilen silahlarla donatılmış iç güvenlik personelini ve bu personelin gerekli askeri eğitimini yasaklamaz"* demektedir.[669]

Yunanistan bağımsızlığını kazandığı günden itibaren elde ettiği toprak kazanımlarının tümünü Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye Cumhuriyeti'nin

---

[665]Hazal Pabuççular, *Türkiye ve Oniki Ada: 1912-1947,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2019, s. 189, 195.
[666]Cem Turan*, Türk-Yunan İlişkileri ve Ege Sorunları,* Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım, Çanakkale, 2022, s. 78-79.
[667]Cihat Yaycı ve Osman Paksüt, *a.g.e., Soru ve Cevaplarla Gayri Askeri Statüdeki Adalar Meselesi,* s. 17.
[668] Necdet Hayta, *a.g.e, 1911'den Günümüze Ege Adaları Sorunu,* s. 181.
[669] Cihat Yaycı ve Osman Paksüt, *a.g.e., Soru ve Cevaplarla Gayri Askeri Statüdeki Adalar Meselesi,* s. 22.

egemenlik alanındaki topraklar üzerinde genişleyerek sağlamıştır.[670] Geçmişte yaşananlardan ibret alınmadığında unutulmamalıdır ki tarihin tekerrür etmesi söz konusudur. Sonuç olarak 2000'li yıllardan itibaren Yunanistan'ın Ege'de Türk egemenliğinde bulunan adaları yerleşime açmaya ve bu adalara asker yerleştirmeye başladığı basında çıkan haberlerde belgeleriyle yer almaktadır.

2.7. 1950-1955 İkinci Dostluk Dönemi (Altın Yıllar) ve 1955-1974 Arası Dönem

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından hem bölgesel hem de uluslararası dengelerde köklü değişimler yaşanmış, bu bağlamda Türk-Yunan ilişkileri yeni bir boyut kazanmıştır. Savaş sonrası dönemin getirdiği konjonktür hem içeride hem dışarıda iki ülkeyi (Türkiye-Yunanistan) aynı siyasi, askeri, ittifakın içerisinde olmaya yöneltmiş ve iki ülke ilişkilerinde geniş kapsamlı, dengeli bir düzenleme yapılmasını gerektirmiştir. Bilhassa NATO sistemine dahil olmaları, iki ülkenin de stratejik konumları ve ittifak stratejileri kapsamında sorumlulukları belirlenirken, Adalar Denizi'ndeki statülerinde yeni bir denge kurulmuştur.[671]

Amerika Birleşik Devletleri özellikle, 1950 Kore Savaşı'nın ardından bir Cihan Devleti rolünü üstlenmiş, Sovyetleri çevrelemek maksadıyla kenar kuşak bölgelerine asker yerleştirip buralarda üsler kurmaya başlamıştır. Hem Yunanistan hem de Türkiye Amerika'ya sadakatle bağlıydı ve bundan sonraki ilişkilerinde ABD'nin kontrolü belirleyici rol oynamıştır.[672] Zira, her iki ülke de Truman Doktrini sonrasında, NATO'nun kurulmasının (4 Nisan 1949) hemen ardından 1952'de NATO ittifakına dahil olmuştur.[673]

İkili ilişkilerin sorunsuz devam etmesi, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan arasında Ankara'da (28 Şubat 1953) Balkan Paktı'nın kurulmasını kolaylaştırmış,[674] andlaşmanın ittifaka dönüşmesi (9 Ağustos 1954) Balkan Savunma Paktı'nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Pakta üye devletlerden birine yapılacak bir saldırı

[670] Ali Demir, *Türk-Yunan Sorunları,* 1. Baskı, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2024, s. 274.
[671] Necdet Hayta, *a.g.e., 1911'den Günümüze Ege Adaları Sorunu,* s. 648.
[672] Ömer G. İşyar, *a.g.e., Türk Dış Politikası Sorunlar ve Süreçler,* s. 406.
[673] Hüseyin Bağcı, *a.g.e., Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar,* s. 14.
[674] Ömer G. İşyar, *a.g.e., Türk Dış Politikası Sorunlar ve Süreçler,* s. 406.

diğerlerine de yapılmış kabul edilecek, müşterek savunma kapsamında askeri güç kullanılması da dahil her çeşit tedbir derhal alınacak, ancak andlaşma beklenildiği gibi yürümeyecektir. Zira Tito, 1955'te Kruşçev ile barışmış, Bandung Konferansı'yla oluşturulan Bağlantısızlar hareketinin öncülerinden biri olmuştur. Bu esnada Kıbrıs konusu Yunanistan'ın dış politikasının gündemindeydi. Bu durum Türkiye ile birlikte iş birliğini zorlaştırmaya başlamıştır. Bu sebeple, ikinci Balkan Paktı öncekine göre daha kısa sürede işlevsiz hale gelecektir.[675]

Kıbrıs tartışmalarının ortaya çıktığı 1950'li yılların ortalarına dek iki ülke ilişkileri daha az sorunlu sürmüş, 1950-1955 arası dönem *"altın yıllar"* olarak tanımlanmıştır.[676] Vamık Volkan'ın ifade ettiği gibi 1950'li yıllardan itibaren Yunan milletinin bilinçaltında yer eden, bastırılmış duyguları gün yüzüne çıkmış ve Kıbrıs sorununun gündeme gelmesiyle Pandora'nın kutusu açılmıştır.[677] Aralık 1952'de Yunanistan Başbakanı Aleksandros Papagos, Yunanistan Dış Politikasının çerçevesini çizdiği beyanatında Kıbrıs'la ilgili şu açıklamalarda bulunmuştur: *"Kıbrıs meselesine gelince, bütün Yunanlıların ruhunu ve gönlünü kaynaştıran bu mevzuda hükümet şüphe yok ki bugün mevcut hakikatler çerçevesi dahilinde gerektiği gibi çalışacaktır."*[678]

1953 Kasım'ında Kıbrıs sorunuyla ilgili (Kıbrıslı Türklerin şikayetleri ile alakalı) haberler gazetelerin ilk sayfalarında yer almış, ardından 1954'te Kıbrıs'ta Enosis kampanyaları başlamıştır.[679] 1955'ten itibaren Kıbrıs sorunu iki ülke ilişkilerini zehirlemiş,[680] 6-7 Eylül olayları diye anılan olaylar patlak vermiş, Atatürk'ün Selanik'te bulunan evine bomba konulduğu haberlerinin Türkiye'de duyulması

---

[675] William Hale, *a.g.e., 1774'ten Günümüze Türk Dış Politikası,* s. 117.
[676]Ergun Mengü, "Türk-Yunan Dostluğunun Yarını", *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, https://21yyte.org/tr/merkezler/turk-yunan-dostlugunun-yarini,* (30.08.2024).
[677]Esra Özsüer, "İki Yüzüncü Yılında Türk-Yunan İlişkilerini Yeniden Düşünmek", (*Tarih ve Uluslararası İlişkiler Perspektifinden Türk-Yunan İlişkileri 1821-2021,* (Ed.) Esra Özsüer, Boyut Yayıncılık ve Tic. A.Ş., İstanbul, 2022, s. 11. 2022.
[678]Gizem A. Çakmak, "İnşacı Perspektiften Tür-Yunan İlişkilerinde İlk Yakınlaşma Süreci 1930-1955", *Tarih ve Uluslararası İlişkiler Perspektifinden Türk-Yunan İlişkileri 1821-2021,* (Ed.) Esra Özsüer, Boyut Yayıncılık ve Tic. A.Ş., İstanbul, 2022, s. 86-87.
[679]Gizem A. Çakmak, *a.g.m.* s. 87.
[680]Konstantinos Tsitselikis, "Türk-Yunan Geriliminde Kalıcı Alanlar: Çözüm Aramak Mı Çıkmazı Büyütmek Mi? (Çev.) Betül Bozbay, *Tarih ve Uluslararası İlişkiler Perspektifinden Türk-Yunan İlişkileri 1821-2021,* (Ed.) Esra Özsüer, Boyut Yayıncılık ve Tic. A.Ş., İstanbul, 2022, s. 104.

üzerine İstanbul ve İzmir'de olaylar çıkmıştır.[681] İsmet İnönü 6-7 Eylül olaylarını hatıratında şöyle dile getirmiştir: *"Yunanistan'ın Kıbrıs konusundaki tutumunu protesto etmek amacıyla İstanbul ve İzmir'de başlayan gösteriler, Rum vatandaşlara karşı saldırı ve mallarını yağmalamaya dönüştü"* diye ifade etmiştir.[682]

Bu dönemde Türk dış politikasında yaşanan gelişmelerden biri de İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan (Batı'nın kurduğu) uluslararası kuruluşlara dahil olmaktı. Türkiye Avrupa Konseyi, Dünya Bankası, IMF, OECD vb. gibi kuruluşlara alınarak yavaş yavaş Batı'nın kontrolü altına alınıyordu.[683] 1957 yılında Roma Andlaşması ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) aynı yıl içinde (1959) Türkiye ve Yunanistan ortak üyelik için başvurmuş, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun nüfuz alanına dahil olmuşlardı. O dönemde Soğuk Savaş koşullarında Türkiye'nin ortak üye yapılması Brüksel açısından bu perspektiften değerlendirilen bir gelişmeydi.[684]

Batı Trakya'daki Türk azınlığın mevcut sorunları 1963'ten itibaren Kıbrıslı Rumların Yunanistan'la birleşmek için Adadaki Türkleri ortadan kaldırma planlarına paralel olarak daha da artmıştır. 1965 yılında Batı Trakya Türklerinin ev, dükkân ve benzeri taşınmazları kiralamaları veya satın almaları yasaklanmıştır. Azınlık mensupları bu tarihten sonra gayrimenkul alamamıştır. 1967'den itibaren Cunta İdaresi dönemi Türkler için kara günlerdir. Bu dönemde azınlık mensupları dövülmüş, işkencelere maruz kalmıştır. 1968'de Cemaat Heyetleri dağıtılmış, Yunan Anayasası'nda *"Hristiyan olmayanların devlet memuru olamayacağı"* belirtilmiştir.[685]

Günümüzde Batı Trakya Türkleri'nin yaşadığı sorunların en başında Türk kimliğinin inkâr edilmesi gelmektedir. Yunanistan, Lozan Andlaşması'nda *"Türk*

---

[681]Erol Mütercimler, *Satılık Ada Kıbrıs: Kıbrıs Barış Harekatının Bilinmeyen Yönleri",* Alfa Basım Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti. 8. Baskı, İstanbul, 2010, s. 104.
[682]İsmet, İnönü, *Defterler (1919-1973),* C. I, Hazırlayan: Ahmet Demirel, 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 636-637.
[683]Erol Manisalı, *Ortak Pazar'dan Avrupa Birliği'ne (Hayatım Avrupa),* C. 1, 6. Baskı, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009-a, s. 24.
[684] Erol Manisalı, *İç Yüzü ve Perde Arkasıyla Avrupa Çıkmazı Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri,* Otopsi Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul, 2001, s. 27.
[685]Ankara Batı Trakyalılar Derneği ve Batı Trakya'nın Sesi Dergisi Araştırma Kurulu, "Batı Trakya Tarihinin Nirengi Noktaları", *Batı Trakya'nın Sesi,* Sayı: 6, İstanbul, 1988, s. 37.

Azınlık" ifadesinin yer almadığını (Mad. 45/Müslüman Azınlık) Batı Trakya'da Müslüman azınlıkların olduğunu söylemektedir. Bahse konu olan Müslümanların ise Yunan kökenli olduklarını ileri sürmekte ve Türk varlığını yok saymaktadır.[686]

1970 yılında Gümülcine Türk Gençler Birliği'nin adındaki *"Türk"* ifadesi Yunan yetkililerce çıkartılmış, 1972'de okul encümenlerinin yetkileri de facto olarak ortadan kaldırılmış, yürürlüğe giren çeşitli kararnamelerle eğitimdeki baskılar daha da arttırılmıştır. Azınlık ilköğretim okullarının tabelalarında yer alan *"Türk"* sözcüğü çıkarılmış, 1260 sayılı kanunla köy ve şehirlerde *"haberleşme, yazışma, basın ve teşkilatlarında"* Türkçe adların kullanımı yasaklanmış, 1973'te *"Türklere ölüm"* yazan bildiriler ve tehditler artmıştır. [687]

Azınlıkların miras vasıtasıyla intikal eden her çeşit gayrimenkullerinin tasarruf hakları illerdeki özel bir komisyondan izin almalarına ve onların takdirlerine bırakılmış, bu yöntemle Türklerin arazileri işlenmeyen arazi ya da mera gibi gerekçelerle hazineye aktarılmaya başlanmıştır. Anadasmos (1970'te arazi birleştirilmeleri) yürürlüğe girmiş, Türklere ait topraklara bu yöntemle el konulmaya başlanmıştır. Bu zamana kadar faili meçhul kişiler tarafından gerçekleştirilen camilere yönelik eylemler, bu kez de 1972 yılında Yunan Devleti tarafından gerçekleştirilmiş ve Tabakhane Camii yıktırılmıştır.[688]

1974 Barış Harekâtı bahane gösterilerek Türklere ait dükkanlar tahrip edilmiş ve bazıları yağmalanmıştır. Bazı Türk gençleri şiddete maruz kalmış, *"Thebai Kampında"* alıkonulmuştur. Bu dönemde Türklerin 3280 dönüm arazisi gasp edilmiştir. Ayrıca çok sayıda Türk göçe zorlanmış, sebepsiz yere vatandaşlıktan çıkarılmış, 40 bin Yunan askeri ile birlikte ELAS mensupları Batı Trakya'ya yerleştirilmiştir.[689]

---

[686]Gönül Gülgezen, "Batı Trakya Türk Azınlığı'nın Sorunları ve Uluslararası Andlaşmaların İhlali", Multidisipliner Çalışmalar, C. II, (Ed.) Mustafa Çakır, Legal Yayıncılık A.Ş. İstanbul, 2022, s. 223.
[687]Ankara Batı Trakyalılar Derneği ve Batı Trakya'nın Sesi Dergisi Araştırma Kurulu, "Batı Trakya Tarihinin Nirengi Noktaları", *Batı Trakya'nın Sesi,* Sayı: 6, İstanbul, 1988, s. 37.
[688] Ankara Batı Trakyalılar Derneği ve Batı Trakya'nın Sesi Dergisi, *a.g.e.,* 37-38.
[689] Ankara Batı Trakyalılar Derneği, *a.g.e.*, s. 38.

2.8. Yunanistan'la Ege'de Ortaya Çıkan Uyuşmazlıklar

Ege (Adalar Denizi), coğrafi yapısından kaynaklı özelliği olan bir denizdir. Son derece girift yapıda olup, içerisinde irili ufaklı pek çok adayı barındırmaktadır. Türk-Yunan ilişkilerinde Ege kaynaklı sorunlar, birbiriyle bağlantılı zincirleme bir uyuşmazlık konusu oluşturduğundan Ege sorunları olarak adlandırılmaktadır. İki ülke arasında Ege kaynaklı uyuşmazlıkların başlangıcının her ne kadar yirminci asrın ikinci yarısında olduğu düşünülse de esasen Yunanistan'ın Osmanlıdan bağımsızlık kazandığı, döneme dek götürüldüğü görülmektedir[690] İki ülke arasındaki mevcut sorunların temelinde yatan neden, öncelikle güvenlik kaygıları ve ekonomik menfaatler olarak düşünülse de çözümlenememiş tarihsel uyuşmazlıklardan kaynaklı iç içe geçmiş karmaşık sorunlar bütünüdür.[691] Ekonomik, siyasi ve coğrafi paylaşım bakımından tarafları tatmin edebilecek, hakkaniyetli bir andlaşmaya varılamamasından kaynaklanmaktadır.[692]

Adalar Denizi'nde her adanın, adacığın ya da kayalığın hangi devletin egemenliğinde olduğunu netleştirmeden ne karasuları ne kıta sahanlığı ne de deniz yetki alanları sınırlandırma sorunlarını çözmek teknik bakımdan mümkün olacaktır. Toprak egemenliğinin ve deniz hudutlarının belirlenmesi, hava sahasını da belirleyecektir. Aynı zamanda diğer tali meselelerin FIR[693] ve SAR[694] sorumluluk alanlarının belirlenmesine ilişkin sorunların çözümlenmesine de yardımcı olacaktır.[695] Yunanistan, 1936 yılında karasularını tek yanlı olarak 6 mile genişletmiş, Türkiye o dönemin dostluk ortamında (dönemin konjonktürü gereği) Yunanistan'ın bu girişimi karşısında itiraz etmemiş, uzun yıllar Lozan dengesine dönülmesi çağrısında bulunmuştur. Kıbrıs'ta yaşananlar nedeniyle Türk-Yunan ilişkileri oldukça gerilmiştir. Türkiye, 1964 yılında 476 sayılı Karasuları Yasası'yla mütekabiliyet ilkesi gereği

---

690 Ümit Özdağ ve Yelda Ongun, *Türk Dış Politikasında Hasar Tespiti,* Destek Yayınları, İstanbul, 2020, s. 32.
691 Hercules Millas, "National Perception of The Other and The Persistence of Some Images", *Turkısh-Greek Relations: The Security Dilemma in The Aegean,* (Ed.) Mustafa Aydın and Kostas Ifantis, Foreword by Norman Stone, Routledge Taylor & Francis Group, London and New York, 2004, s. 53.
692 Ümit Özdağ ve Yelda Ongun, *a.g.e., Türk Dış Politikasında Hasar Tespiti,* s. 32.
693 FIR: Flight Information Region: İngilizce Uçuş Bilgi Bölgesi'nin baş harfleriyle kısaltılmasıdır.
694 SAR: Search and Rescue: Arama ve Kurtarma da benzer bir kısaltmadır.
695Sertaç H. Başeren ve Ali Kurumahmut, *Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar,* Stratejik Araştırma ve Etütler Milli Komitesi (SAEMK), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2003, s. 2.

Adalar Denizi'nde karasularını 6 mile çıkartınca,[696] Yunanistan bu yasaya itiraz etmiştir.[697]

Yunanistan, 1931 yılında yaptığı bir iç hukuk düzenlemesiyle (Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile) hava sahasını 10 mile genişletmiş, Türkiye o dönemde hava sahası ihlaline tepki göstermemiş, tepkisini gecikmeli olarak ortaya koymuştur. Yunanistan, 1974'te hava sahasının 10 mil olduğunu ICAO (Sivil Havacılık Örgütü) aracılığıyla bütün dünyaya ilan etmiş, Türkiye hemen bu duruma itiraz etmiştir. Türkiye, Yunanistan'ın bu girişimini kabul etmediğini Yunanistan'a, ICAO'ya ve tüm uluslararası kuruluşlara duyurmuş, bir taraftan itirazlarını hukuk mücadelesiyle sürdürürken diğer taraftan eylemsel olarak da itirazlarına uygun politikalarını sürdürmüştür.[698]

Türkiye, 1974'te gerginleşen iki ülke ilişkilerinden kaynaklı Ege'den gelebilecek tehditlere karşı tedbirli olmak zorunda olduğunu hissetmiş ve 4 Ağustos 1974'te Notam (714 sayılı) yayımlamıştır.[699] Ege Denizi'nin tam ortasından geçen bir hat çizmiş ve bu hattın doğu tarafına geçecek olan bütün ulaşım vasıtaları ve askeri uçaklar da dahil olmak üzere önceden kendisine bilgi verilmesini istemiştir. Daha önce FIR hattı, Türk karasularının bittiği yerden geçmekteydi. Bundan sonra, bu hat Ege Denizi'nin ortasına çekilmiş oldu. Bu durumda Yunanistan, *"Türk-Yunan hava koridorunun güvenli olmadığını"* belirtmiş ve Ege'de uçan uçaklara *"daha güvenli rotalar izlemelerini"* önermiştir.[700]

Yunanistan da bir Notam yayımlayarak Türk uçaklarının Yunanistan sahillerine 10 NM'den daha fazla yaklaşmamalarını belirtmiş, Türkiye bu durum karşısında ICAO'ya bir mesaj göndermiş, tatbikat sırasında Yunanistan sahillerine 6 NM mesafesine dek yaklaşacağını belirtmiştir. Türk uçakları tatbikat esnasında 6 NM mesafeye dek yaklaşarak, Yunanistan'ın 10 NM hava sahası iddialarını tanımadığını

---

[696]Ömer G. İşyar, *a.g.e., Türk Dış Politikası Sorunlar ve Süreçler,* s. 442.
[697]Murat Pınar ve Soyalp Tamçelik, "Ege Denizi'nde Uluslararası Hava Sahası ve FIR Hattı Sorunu", *Ege Jeopolitiği,* (Ed.) Hasret Çomak, Burak, Ş. Şeker ve Dimitrios Ioannidis, C. 1, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 1. Baskı, Ankara, 2020, s. 392-393.
[698] Murat Pınar ve Soyalp Tamçelik, *a.g.e.,* "Ege Denizi'nde Uluslararası Hava Sahası ve FIR Hattı Sorunu", s. 392-393.
[699] NOTAM: Notice to Airmen: Havacılara Yapılan Bildirim.
[700] Ömer G. İşyar, *a.g.e., Türk Dış Politikası Sorunlar ve Süreçler,* s. 450.

ortaya koymuştur. Türkiye 6-10 NM uçuş hakkını kullanma hususunda uygulamakta olduğu politikasını halen sürdürmektedir.[701]

Yunanistan'la Ege'de bir de Kıta Sahanlığı uyuşmazlığı ortaya çıkmıştır. Yunan yönetimi ilk defa (1961) Ege Denizi'nde petrol arama faaliyetleri başlatmış, 1968-1972 sürecinde çok uluslu şirketlere (ÇUŞ) Ege Denizi'nde araştırma ve işletme ruhsatları vermiştir. Bu sıralarda Uluslararası Deniz Hukukuyla ilgili pek çok uyuşmazlık daha netleşmemiştir. İkinci BMDHS Karasularının genişliği konusunu netleştiremese de 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin ardından denize kıyısı bulunan pek çok devlet kıta sahanlığı oluşturmuştur. Bu bağlamda Yunanistan 1972 senesinde 1958 Sözleşmesi'ne dayanarak, belirsiz ifadelerle de olsa Kıta Sahanlığını tespit ettiği Petrol Kanunu'nu çıkartmıştır. O sıralarda Yunanistan adaların da kıta sahanlığı olduğunu söyleyerek bu konuyla ilgili iç hukukunda düzenlemeler yapmıştır. Bununla birlikte Adalar Denizi kıta Sahanlığı sınırlandırılmasında, *"Türk Kıta Sahanlığı üzerinde bulunan Yunan adalarının, Anadolu ana kıtasına esas alınması gerektiğini"* ileri sürmeye başlamıştır.[702]

Yunanistan, 1972 senesinde Taşoz Adası civarında petrolün var olduğuna dair olumlu bulgulara ulaştığını duyurmuştur. Bundan sonra Türkiye de bu konuyla ilgilenmeye başlamış ve 1973 yılında Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na (TPAO) Adalar Denizi Kıta Sahanlığı alanında 27 ayrı bölgede petrol arama izni vermiştir. Türkiye'nin verdiği ruhsatlar kendi hudutlarına yakın Yunan adalarının karasularının haricinde kalan sahalarda bulunmaktaydı. Ancak arama ruhsatlarında tanımlanan çalışma alanları, söz konusu adaların çevresinde herhangi bir şekilde kıta sahanlığı bırakmayacak biçimde belirlenmiştir. TPAO, bu alanlarda çalışmak üzere Çandarlı Gemisi'ni bölgeye göndermiş ve arama çalışmalarını başlatmıştır.[703] Türkiye'nin bölgede TPAO'ya ruhsat vermesinden sonra 1973 yılı sonlarında iki ülke ilişkilerinde karasuları ve kıta sahanlığı konularında ciddi tartışmalar olmuştur.[704] Yunanistan,

[701]Murat Pınar ve Soyalp Tamçelik, *a.g.e.*, "Ege Denizi'nde Uluslararası Hava Sahası ve FIR Hattı Sorunu", s. 393.
[702] Cihat Yaycı, *a.g.e., Yunanistan Talepleri (Ege Sorunları) Soru ve Cevaplarla,* s. 139.
[703]Hasan Mor, *Uluslararası Hukuk Perspektifinden Türk Dış Politikasında Ege Denizi Karasuları ve Kıta Sahanlığı Sorunları,* Çizgi Kitabevi, Konya, 2016, s. 186.
[704] Necdet Hayta, *a.g.e., 1911'den Günümüze Ege Adaları Sorunu,* s. 191.

Türkiye'nin faaliyetlerine karşılık bir nota (7 Şubat 1974) vererek tepki göstermiş, Türkiye de bir karşı nota ile (27 Şubat 1974) Yunan protestosunu reddetmiştir.[705]

2.9. 1974-1980 İkili İlişkilerin Kıbrıs ve Ege Sorunlarıyla Ağırlaştırılması

Kıbrıs uyuşmazlığı konularına üçüncü bölümde detaylı olarak yer verileceğinden bu bölümde bu konuyla ilgili kısımlara kısaca değinilecektir. 1974-1980 arası dönemde Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında kriz alanı Ege Denizi'ne (1976'da) doğru genişlemiştir. Ancak iki ülke arasındaki gerilimin dozu ne kadar artarsa artsın Kıbrıs'ta olduğu gibi sıcak çatışmaya yol açacak büyüklükte olmamıştır.[706] Diğer taraftan yine bu süreçte, 1970'li ve 1980'li yıllarda, Batı Trakya'daki Türk azınlık üzerinde baskılar daha da artmış, iki ülke arasındaki uyuşmazlıklara bir de azınlık meseleleri eklemlenmiştir.[707]

Barış Harekâtı'nın hem Yunanistan hem de Batı Trakya Türkleri açısından önemi, 1967 yılından beri yönetimdeki Albaylar Cuntasını sona erdirmiş olmasıdır. Kıbrıs sorununun azınlıklar üzerine yansımasına bakıldığında, azınlıklar dünyanın çeşitli yerlerinde olduğu gibi Yunanistan'da da zaman zaman bir politika aracı olarak görülmüş, iki ülke arasındaki ilişkilerin seyri yönünde olumlu ya da olumsuz etkilenmişlerdir. İki ülke ilişkilerinin gergin olduğu zamanlarda azınlıklar üzerinde baskılar yoğunlaştırılırken, yumuşama dönemlerinde ise azaltılmıştır.[708]

Dikta idaresi döneminde Anayasa ve yasalar bertaraf edilerek, Türk azınlığı keyfi yönetime tabi tutulmuştur. Harekâttan sonraki günlerde Atina Yönetimi ve Yunan kamuoyu Kıbrıs'ta yaşananlardan Türkiye'yi sorumlu tutmuş ve fiili (de facto) işgalci olarak tanımlamıştır. Batı Trakya Bölgesi'nde dayak ve şiddet eylemleri artmış, azınlık üyeleri karakollara alınarak şiddete maruz kalmış, Türkiye'nin adaya

---

[705]Hasan Mor, *a.g.e., Uluslararası Hukuk Perspektifinden Türk Dış Politikasında Ege Denizi Karasuları ve Kıta Sahanlığı Sorunları,* s. 186-187.
[706] Şükrü S. Gürel, *a.g.e., Türk-Yunan İlişkileri: 1821-1993,* s. 159.
[707] Stefanos Yerasimos, *Milliyetler ve Sınırlar Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu,* (Çev.) Şirin Tekeli, 8. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2023, s. 36-37.
[708]Giray, S. Derman ve Gönül Gülgezen, "Yunanistan Batı Trakya'da Müslüman Türk Azınlığın Eğitim-Öğretim Sorunu", *Uluslararası Ekonomi Yönetimi Araştırmaları Dergisi (UHEYAD),* Sayı: 14, 2017, s. 89.

müdahalesinden rahatsız olanlar, en yakındaki hedef olarak Batı Trakya Türklerini seçmiştir.[709]

Harekât nedeniyle ortaya çıkan gerilimli durum zaten Lozan Barış Andlaşması'ndan itibaren Yunanistan'ın yoğun baskısı altında bulunan Batı Trakya Türkleri için baskıların daha da yoğunlaştığı bir dönemin başlangıcı olmuştur. Harekât başladığında Yunanlıların ilk tepkisi şaşkınlık ve akabinde korku olmuştur. Sonrasında Türklere yönelik ağır baskılar sıkılaştırılmış, işkenceler artmıştır. Türk çiftçilerine silah gücüyle tarlalarındaki ürünleri bıraktırılarak Yunanlılara ait tarlalarda çalıştırılmaya zorlanmış, Yunan ya da Türk fark etmeksizin tüm traktör kullananlara cephane taşıtılmıştır. Kıbrıs Harekatının birinci aşaması tamamlandıktan sonra, üzerlerindeki şaşkınlığı atan Yunanlılar tüm öfkelerini Batı Trakya'daki Türklere yöneltmişlerdir.[710]

1975'te İskeçe'de *"Antikas EAOXH"* örgütünün dağıttığı bildirilerde Türklerin yok edileceğinden söz edilmekteydi. Türklere ait yapıların duvarlarında ve çeşitli ilanlarda ölüm tehditleri sıkça yer almakta, 1976'da mezarlıklar tahrip edilmekteydi. Susurköy ilköğretim okulları ile Miri Köy Camii yakılmıştır. Bunlar tek örnek değildir, benzer eylemler başka okullarda ve camilerde de görülmüştür. 1977'de Rodop İlinin Ambar Köyü'nde tarlalarının ellerinden alınmasını engellemeye çalışan köylülere polisler ateş açmış, azınlıktan 50 kişi yaralanmıştır. 1978'de Gümülcine'de azınlığın 4.000 dönümlük tapulu arazisi sanayi sitesi yapılacağı gerekçesiyle kamulaştırılmış, 1979'da vakıfların idaresi andlaşmalar ihlal edilerek Rodop ve İskeçe valilerine devredilmiştir. 1980'de Gümülcine'de Türklerin 3.000 dönümlük arazisi üniversite, 4.000 dönümlük arazisi de askeri bölge yapılacağı gerekçesiyle kamulaştırılmıştır.[711]

---

[709]Ali Hüseyinoğlu, "Ankara-Lefkoşa-Atina Ekseninde Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı ve Batı Trakya Türkleri (1974-1981)", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,* XVIII Türk Tarih Kongresi Bildirisi, 1-5 Eylül 2018, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Kurumu, E-Kitap, Ankara, 2022, s. 63-64.
[710] Melih Akdeniz, *Batı Trakya'da Türk Varlığı (1930-1981)*, s. 272.
[711] Batı Trakya Tarihinin Nirengi Noktaları", *Batı Trakya'nın Sesi,* Ankara Batı Trakyalılar Derneği ve Batı Trakya'nın Sesi Dergisi Araştırma Kurulu, Sayı: 6, İstanbul 1988, s. 38-39.

2.10. İki Ülke İlişkileri ve Ege Sorunları

Türkiye ile Yunanistan arasında Ege uyuşmazlığı kıta sahanlığı sorunu ilk defa 1973 sonlarına doğru ortaya çıkmıştır.[712] Adalar Denizi'nde petrol arama faaliyetleri gerçekleştiren Türkiye'ye tepki gösteren Yunanistan, 1974'te Türkiye'ye verdiği notada, *"Semadirek (Samothrace), Limni (Lemnos), Midilli (Lesbos), Sakız (Chios), İpsara (Psara) ve Antipsara adalarının batısındaki deniz yatağı ve altında hükümranlık haklarının bulunduğunu"* belirtmiştir. Yunanistan, söz konusu yerlerdeki egemenlik haklarını 1972'de taraf olduğu 1958 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne dayandırmaktadır.[713] İki devlet karşılıklı notalarla birbirlerinin konu hakkındaki tutumlarını öğrenmişlerdi. Türkiye, 27 Şubat 1974'te verdiği notasında TPAO'ya araştırma ruhsatı verilmeden önce uluslararası hukuk kurallarını ve yasal şartları ayrıntılı olarak irdelediğini, 1958 CKSS ve Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı uyuşmazlığına ilişkin UAD'nın 1969 yılında almış olduğu kararı dikkate alındığını vurgulamıştır.[714]

Yunanistan'ın tezlerine bakıldığında, adaların da kara ülkesi gibi tam kıta sahanlığına sahip olduğu, kendisine ait olan adaların kara ülkesi ile siyasal ve ülkesel bütünlük oluşturduğu, Türkiye ile Yunan adalarının en doğuda bulunanları arasında eşit uzaklık çizgisine göre yapılması gerektiği,[715] kıta sahanlığı üzerinde münhasır egemen hakları olduğu, gibi iddiaları bulunmaktadır. Yunanistan, CKSS'nin 1. ve 2. maddelerine atıf yapmakta ve adaların da kara ülkesinde olduğu gibi aynı şekilde kıta sahanlığı hakları olduğunu iddia etmektedir. Andlaşma'nın mad. 1/b fıkrasında adaların kıta sahanlığının tespit edilmesinde kara ülkesi için öngörülen ilkeler doğrultusunda sınırlandırılacağı belirtilmektedir. Yunanistan'ın söz konusu hükümleri ve Cenevre Sözleşmesi'nin 6. maddesini yorumlaması sui generis/kendine özgü bir

---

[712] Aleksis Heraclides, "Türk-Yunan İlişkilerinde Ege Anlaşmazlığı: 1973-2021", *Türk-Yunan İlişkileri: 1821-2021,* (Ed.) Esra Özsüer, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2022, s. 182.

[713] Murat Koray, "Türkiye-Yunanistan Arasındaki Deniz Yetki Alanı Sorunlarının Uluslararası Adalet Divanı'nda Çözümlenmesi", *Ege Jeopolitiği,* C. 1, (Ed.). Hasret Çomak, Burak Ş. Şeker, Dimitrios Ioannidis, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 1. Baskı, Ankara, 2020, s. 229.

[714] Cihat Yaycı, *Yunanistan Talepleri (Ege Sorunları) Soru ve Cevaplarla,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2020-a, s. 140.

[715] Emin Abbasov, "Ege Denizi'nde Yunanistan'ın Deniz Yetki Alanları", *Ege Jeopolitiği,* C. 1, (Ed.). Hasret Çomak, Burak Ş. Şeker, Dimitrios Ioannidis, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. Ankara, 2020, s. 370.

yorumdur. UAD'nın 1969 yılında Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı davasında aldığı kararda bu görüş çürütülmüştür. Şöyle ki CKSS'nin 1.ve 2. maddeleri sınırlandırmayla doğrudan alakalı değildir. 1. Madde, kıyıları karşılıklı ya da bitişik olan ülkeler arasındaki sınırlandırmayla ilgili değildir. Yalnızca kıta sahanlığının açık denize doğru dış sınırıyla alakalıdır. Divanın bu görüşü şöyle yorumlanabilir. Karasuları, kıta sahanlığı ve MEB haklarıyla ilgili genel hükümler mutlak niteliğe sahip değildir. Diğer devletlerin hakları söz konusu olduğunda kısıtlanabilir. Bahsi geçen hususların her biri için ayrıca sınırlandırma hükümlerinin anlamı budur.[716]

Sözleşmede mad. 76/10'da kıyıları karşılıklı ya da bitişik olan komşu ülkeler arasında sınırlandırmayla ilgili özel bir hüküm bulunmaktadır. Buna göre komşu devletlerin sınırlandırma sorununu etkilemeyeceğini net bir şekilde hükme bağlamıştır.[717] Bununla birlikte uluslararası deniz hukuku bakımından adaların her durumda kendilerine ait kıta sahanlığı olabileceği görüşü doğru değildir. Cenevre Sözleşmesi'nin BMDHS'nin 121. maddelerinde adalara da kıta devleti için uygulanması öngörülen kaidelerin uygulanmasının kabulü koşullar nasıl olursa olsun, adaların kıta sahanlığı haklarına sahip olacakları manasına gelmemektedir. Uluslararası uygulamaya bakıldığında adalara kimi zaman kısmi etki tanınırken kimi zaman da hiç etki tanınmamaktadır. Adaların kendilerine ait deniz sahaları olup olmayacağı hususunda söz konusu adanın (coğrafi durumu, büyüklüğü, adanın nüfus durumu, sosyal ve ekonomik hayat gibi) bütün özellikleri dikkate alınmalıdır.[718]

Yunanistan, kıta sahanlığı sınırlandırmasını CKSS'nin 6. maddesindeki eşit uzaklık ilkesine dayandırmaktadır. Kıyıları karşılıklı veya bitişik olan devletler kıta sahanlığı sınırlandırmasını aralarında yapacakları bir andlaşma ile belirleyeceklerdir. Bu maddeye göre, taraflar aralarında bir andlaşma yapmamışlarsa ve özel durumlar başka bir sınırlandırmayı haklı kılmıyorsa sınırlandırma, genel ilke olarak ortay hat ya da eşit uzaklık yöntemine göre belirlenmelidir.[719] Türkiye, bahse konu andlaşmaya taraf olmadığını ve bunun hukuken Türkiye'ye karşı ileri sürülemeyeceğini belirtmiştir. Öte yandan UAD'nın 1969 tarihli kararında eşit mesafe ilkesinin zorunlu

[716] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Denizi Hukuku*, s. 262.
[717] Aslan Gündüz, *a.g.e.*, s. 400.
[718] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Denizi Hukuku*, s. 262.
[719] Aslan Gündüz, *a.g.e.*, s. 356.

bir hukuk kuralı olmadığı ve bunun sadece sınırlandırmada kullanılan farklı yöntemlerden bir tanesi olduğunu ifade etmiştir. UAD, eşit uzaklık ilkesinin pek çok durumda adaletsizlik ortaya çıkardığını ve bu sebeple uygulanmaması gerektiğini daha sonra almış olduğu kararlarda da aynen tekrarlamıştır. 6. mad. özel durumların istisnasıyla beraber öngörülmüş bir ilkedir. Özel durumları ortaya çıkaran unsurlar arasında adalar başta gelmektedir. Bunların konumları, sayıları vb. özellikleri Ege'yi özelliği olan deniz statüsüne sokmaktadır. Bu nedenledir ki sınırlandırma hakça ilkeler dikkate alınarak yapılmalıdır.[720] Türkiye, Adalar Denizi gibi özel durumlar oluşturan bir denizde sınırlandırmanın hakkaniyet ilkesine uygun yapılması gerektiğini ve sözleşmede eşit uzaklık ilkesinin mutlaka uygulanması gereken zorunlu bir kural olmadığını belirtmektedir.[721]

Yunanistan'a göre kıta sahanlığı sınırlandırılmasında eşit mesafe ilkesi dikkate alınarak iki ülke arasında sınırlandırma Yunan adalarının en doğusunda yer alan adalar arasında yapılması gerektiğidir. Bu nedenle Türkiye, Yunanistan'a ait olan adaların batısında hak iddiasında bulunamaz. Yunanistan, Türkiye'nin sınırlandırmayı Yunan adalarının batısından geçirmek istediğini belirtmekte ve Türkiye'nin adaların batısında ve arkasında araştırma yapması, ruhsat vermesi uluslararası hukukun ihlalidir demektedir. Ancak belirtilmelidir ki sınırlandırmada eşit mesafe ilkesinin uygulanması durumunda Anadolu kıyıları yani Ege'nin doğusu aynı zamanda Türkiye'nin kıta sahanlığıdır. Türkiye'nin Ege'ye bakan yönü, adaların Ege'ye bakan yönünün toplamından daha fazladır. Buna rağmen, Türkiye'nin kıta sahanlığı sahalarının olmaması gibi doğal uzantı prensibi ve hakkaniyet ilkesine aykırı bir sonuç ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Bu durum hem CKSS'nin hem de 1982 BMDHS'nin kıta sahanlığı sınırlandırması hükümleriyle bağdaşmamaktadır.[722] Yunanistan 07.02.1974 tarihli verdiği notada ülkesinin siyasal ve ülkesel bütünlüğünden söz etmektedir. Kara ülkesiyle adaların ülkesel bütünlüğü arasına yabancı bir deniz sahasının girmemesi gerektiğini iddia etmektedir. Burada Yunanistan kendisini bir takımada devleti gibi

[720] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Denizi Hukuku*, s. 263.
[721] Hakan Çetinoğlu, "Ege Denizi'nde 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne İstinaden Sınırlandırma", *Ege Jeopolitiği,* C. 1, (Ed.) Hasret Çomak, Burak Ş. Şeker ve Dimitrios Ioannidis, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Tic. Şti. Ankara, 2020, s. 201.
[722] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Denizi Hukuku*, s. 264.

görmektedir. Bu nedenle Ege'nin en doğusundaki adaların esas alınmasını talep etmektedir.[723] Türkiye, uygulanmakta olan uluslararası hukukta, sınırlandırmayla ilgili konuda ülkesel ve siyasal bütünlük ilkesi diye bir ilke bulunmamaktadır. Yunanistan'a ait adalar ve kara ülkesi arasında da açık deniz sahaları mevcuttur. Mesele Yunanistan'ın iddiada bulunduğu gibi Türkiye sahillerine yakın adaların bulunduğu sahada kıta sahanlığının Türkiye ile Yunanistan arasında sınırlandırılması meselesi değildir. Tam tersine Adalar Denizi'nin bir bütün olarak değerlendirilip iki ülke arasında hakça ilkelere uygun şekilde sınırlandırılması meselesidir. Yunanistan bir takımada devleti olmadığı halde, kendisini arşipel devletmiş gibi görmekte ve bu nedenle en uçtaki adaları esas almak istemektedir.[724]

Cenevre Sözleşmesi'nin 2. maddesine göre, sahildar devletin doğal kaynakları araştırma ve işletme hakları bulunduğundan kıta sahanlığında münhasır egemenlik hakları bulunmaktadır.[725] Yunanistan, bu hükme dayanarak kendisinden izin alınmadan üçüncü ülkelerin söz konusu sahalarda araştırma yapma ve işletme faaliyetlerinde bulunamayacağını ve Türkiye'nin de bu konuyla ilgili verdiği ruhsatların hukuka aykırı olduğunu iddia etmekte ve yok saymaktadır. Bu görüş ilkesel olarak doğru olsa da sözleşmeye göre (mad. 2/3), sahildar devletin kıta sahanlığı üzerindeki haklarının özel bir ilana ve fiili işgale bağlı olmadığı vurgulanmıştır. Ayrıca Ege Denizi ortak kullanılan bir deniz olup henüz bir sınırlandırma yapılmamıştır. Ege kıta sahanlığına sahip olma girişimleri hukuksal dayanaktan yoksundur. Ege coğrafi, jeolojik, jeofizik, stratejik özelliklerinden dolayı özel bir denizdir. Ege adaları *"özel durumlar"* oluşturmaktadır ve dünyanın hiçbir coğrafyasında Ege'deki kadar çok özel özel durum oluşturan bir deniz bulunmamaktadır. Bu durum, Yunanistan'ın tek yanlı olarak kıta sahanlığı iddiasında bulunmasını hukuken geçersiz kılmaktadır. Bu sebeple Türkiye'nin Ege kıta sahanlığıyla ilgili hakları, Yunanistan'ın tek başına aldığı kararlar ile ortadan kaldırılamaz.[726] Türkiye'nin tezleri yukarıda Yunanistan'ın görüşleriyle ilgili açıklamalarda büyük ölçüde ortaya konmuştur. Özetlemek gerekirse Türkiye, doğal uzantı, hakça ilkeler, özel durumların istisnası, sınırlamada

[723] Emin Abbasov, *a.g.e.,* s. 379.
[724] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Denizi Hukuku*, s. 265.
[725] Aslan Gündüz, *a.g.e.,* s. 354.
[726] Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Denizi Hukuku*, s. 265, 266.

andlaşmaların esas alınması ve Lozan dengesinin korunması gibi ilkeler üzerinde durmaktadır.

Şekil 2 :Ege Denizi'nde Karasularının Durumu

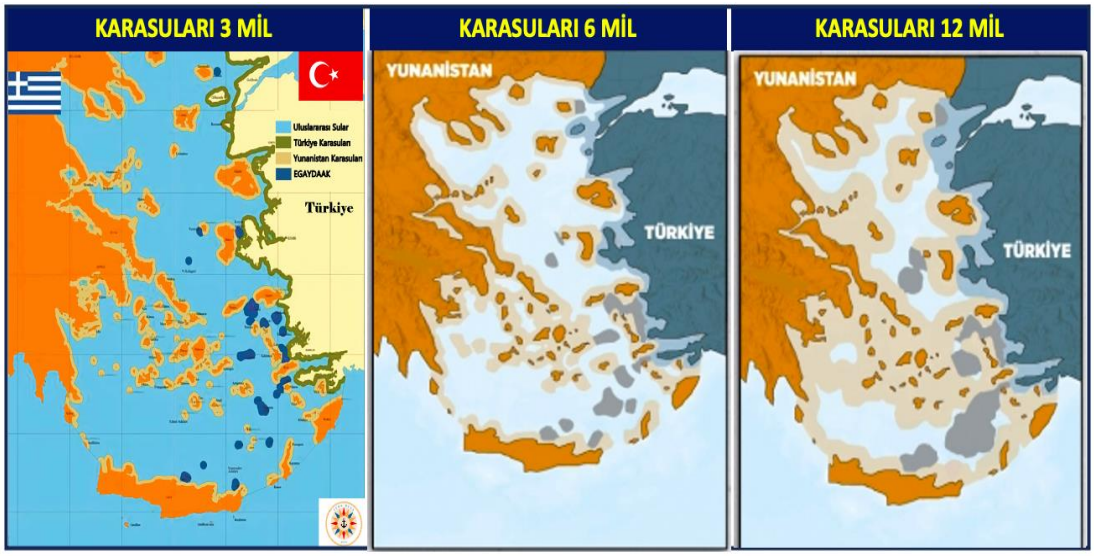

Kaynak, 1. Harita: Stratejik Araştırmalar Merkezi & TRT Haber.

https://www.google.com/search?sca_esv=b77408824fd4102b&q=t%C3%BCrkiyeyunanistan+karasular%C4%B1&udm=2&fbs=ABzOT_AeWVZgM1ygG9loIv1sab0j2HB687sEni7_6XgT5zHBckD9kgTOns_F_8zP5-_OFTx03_mQ9VMx1x.

2. ve 3. Harita: https://www.google.com/search?sca_esv=b77408824fd4102b&q=t%C3%BCrkiye-yunanistan+karasular%C4%B1&udm=2&fbs=ABzOT_AeWVZgM1ygG9loIv1sab0j2HB687sEni7_6XgT5zHBckD9kgTOns_F_8zP5-_OFTx03_mQ9VMx1.

1974 Kıbrıs Barış Harekatı'nın yanı sıra iki devlet de karasuları konusunu güvenlik endişeleri kapsamında değerlendirmeye başlamış, Yunanistan Uluslararası Deniz Hukuku Konferansları kapsamında karasularını 12 mile çıkartabileceğini dile getirmeye başlamıştır.[727] Türkiye, Yunanistan'ın bu açıklamalarına oldukça sert bir karşılık vermiş ve bunu savaş sebebi (casus belli) sayacağını vurgulamıştır.[728] Günümüzde 6 mil genişlikte uygulanmakta olan karasuları genişliğine bakıldığında Türkiye'nin karasuları Ege Denizi'nin %7.47'sine tekabül ederken, Yunanistan'ın karasuları %43.68'ine, açık deniz sahaları ise %48.85'ine denk gelmektedir. Ege Denizi'nde her iki ülkenin de (bütün adalar dahil edildiğinde) karasularını 12 mile

[727]Necdet Hayta, *a.g.e., 1911'den Günümüze Ege Adaları Sorunu,* s. 191.
[728]Necdet Hayta, *a.g.e., 1911'den Günümüze Ege Adaları Sorunu,* s. 191.

çıkartması durumunda ise Türkiye'nin karasuları %8.76'ya, Yunanistan'ın karasuları ise %71.53'e, açık deniz sahaları da büyük ölçüde daralarak %19. 1'e inecektir.[729]

Karsularının bugünkü 6 mil esasına göre uygulanmasında dar kuşakların dahi Ege Denizi'ni bir Yunan gölüne dönüştürdüğü belirtilmektedir. Yukarıda verilen değerlerin ortaya koyduğu sonuçlar birlikte ele alındığında 12 mil uygulanması durumunda Türkiye'nin hak ve menfaatleri bakımından vahim sonuçlar doğuracaktır. Bunun en başta yansıması seyrüsefer serbestliği üzerine olacaktır. Yunan adalarının karasularıyla çevrelenmiş olan Türkiye'nin batı kıyıları abluka altına alınmış olacak ve Türkiye Adalar Denizi'nde zararsız geçiş, oldukça dar bir alanda da serbest geçiş hakkından yararlanan ve denizde sahili olmayan bir devlet durumuna düşecektir.

1975 senesinin başlarından itibaren Ege kıta sahanlığı meselesi yeniden gündeme gelmiş, Yunanistan 27 Ocak 1975'te verdiği bir notayla, iki ülke arasında Adalar Denizi kıta sahanlığı hususunda uluslararası hukuk kuralları kapsamında bir sınırlandırmanın tarafında olduğunu açıklamıştır. Uygulanacak hukuk ve uyuşmazlığın özüyle alakalı olarak, anlaşmazlıkların UAD'na taşınmasını ve Divana tek yanlı başvurma hakkının saklı kalacak şekilde bir tahkimname hazırlanmasını teklif etmiştir. Türkiye de 6 Şubat 1975'te verdiği bir nota ile bu görüşe olumlu yaklaşmıştır. İki ülke aralarındaki sorunlara barışçıl yollarla ve hakkaniyet çerçevesinde çözüm bulmak için prensipte sorunun UAD'na götürülmesini ve meselenin mahkemeye götürülme koşullarının kararlaştırılması için müzakerelerin başlamasını uygun bulmuşlardır. Mayıs sonunda Brüksel'de NATO zirve toplantısında bir araya gelen iki ülke Başbakanları Brüksel Bildirisi'nde görüşmelerde mutabık kaldıklarını açıklamışlardır.[730]

Ne var ki o dönemde Türkiye'de, Başbakan Demirel ve Karamanlis'in aldığı karara karşı ciddi anlamda bir muhalefet ortaya çıkmış, bunun üzerine Türkiye 1975 Eylül'ünde öncelikli olarak sorunu çözmek için ikili müzakereler yapılması, olmuyorsa o zaman Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmesi gerektiğini Yunanistan'a bildirmiştir. Yunanistan, bunun üzerine sert tepki göstermiş, Türkiye'nin

[729]Uğur Bayıllıoğlu, "Ege Karasuları Genişliği Uyuşmazlığına Bir Çözüm Önerisi: Seçici Genişletme", *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* Cilt: 18, Sayı, 2, 2019, s. 14.
[730]Cihat Yaycı, *a.g.e., Yunanistan Talepleri (Ege Sorunları) Soru ve Cevaplarla,* s. 141.

anlaşmayı bozduğunu söylemiş ve ortam yeniden gerilmiştir. Bundan sonra Yunanistan, Lozan Andlaşması'yla gayrı askeri statüde olan Doğu Ege'deki adalarını silahlandırmaya başlamıştır. Türkiye ise buna karşılık NATO kapsamı dışında olan 4. Orduyu kurmuştur.[731]

1976 yılında 19-20 Haziran tarihleri arasında iki tarafın temsilcileri Bern'de bir araya gelmiş, bu görüşmelerden de sonuç alınamamıştır. Türkiye'nin, Temmuz ayında Ege'de araştırma yapacağı ve araştırma gemisi *"HORA/MTA SİSMİK 1"* gemisini hazırladığına dair haberler yaygınlık kazanınca iki ülke ilişkilerinde tansiyon yeniden yükselmiş, Türkiye *"MTA SİSMİK 1'in"* bilimsel amaçlı bir araştırma yapacağını ileri sürmüş ve bu durumun iki ülkenin hukuki ve siyasi meselelere yaklaşımlarında bir değişiklik yapmayacağını belirtmiştir. 6 Ağustos itibariyle Türk gemisi Ege'de sismik araştırmalara başlamış, Yunanistan buna şiddetle karşı çıkmıştır. 7 Ağustos'ta Türkiye'ye bir nota vermiş, Yunanistan'ın egemenlik haklarını ihlal ettiğini ve Türkiye'nin bu ihlallerden kaçınması gerektiğini belirtmiştir.[732]

Yunanistan 10 Ağustos 1976'da barış ve güvenliğin tehlikede olduğu gerekçesiyle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni olağanüstü toplantıya çağırmış ve bir yandan da konuyu tek taraflı olarak Uluslararası Adalet Divanı'na taşımıştır. BMGK, 24 Ağustos 1976'da 395 sayılı kararını almış, iki ülkenin de birbirlerinin *"uluslararası hak ve yükümlülüklerine saygı göstermelerini"* ve gerilimi tırmandırmamalarını istemiş, iki devlet arasındaki uyuşmazlığı kendi aralarında doğrudan görüşmelerle çözmelerini önermiştir.[733]

Diğer taraftan UAD da 11 Eylül 1976 tarihinde verdiği kararda tartışmaya konu olan alanlarda Türkiye'nin yapmış olduğu sismik araştırmaların *"deniz yatağı ve toprak altına ve doğal kaynaklarına zarar verebilecek nitelikte olmadığını, kaynakların kullanılması ve tahsisi gibi bir işlemin yapılmadığını"* belirtmiş ve (Statünün 41. maddesi açısından) davaya konu olan haklara bir zarar verilmesinin söz konusu olmadığına karar vermiştir.[734]

---

[731]Hasan Mor, *a.g.e., Uluslararası Hukuk Perspektifinden Türk Dış Politikasında Ege Denizi Karasuları ve Kıta Sahanlığı Sorunları,* s. 190-191.
[732] Necdet Hayta, *a.g.e., 1911'den Günümüze Ege Adaları Sorunu,* s. 203.
[733] Cihat Yaycı, *a.g.e., Yunanistan Talepleri (Ege Sorunları) Soru ve Cevaplarla,* s. 142.
[734] Necdet Hayta, *a.g.e., 1911'den Günümüze Ege Adaları Sorunu,* s. 203.

Türkiye ve Yunanistan kıta sahanlığı meselesini kendi aralarında müzakere etmeye yeniden başlamış, 2-11 Kasım 1976 tarihlerinde İsviçre'nin Bern şehrinde bir araya gelmişlerdir. Heyetler arasında yapılan görüşmeler sonucunda ihtilaflı konulara çözüm bulmak için teknik heyetlerin çalışmaları ve görüşmelere zarar verecek her çeşit eylemden uzak durmayı öngören Bern Andlaşması kapsamında tutanak imzalanmış, 1978 yılında Türkiye ve Yunanistan'ın başbakanları ve teknik heyetleri bir araya gelerek görüşmeye başlamışlardır. Bu arada daha önce Türkiye'nin itirazı üzerine Uluslararası Adalet Divanı, kıta sahanlığı sınırlandırmasında yetkili olup olmadığı meselesini esastan görüşmeye başlamış (19 Aralık 1978) ve aldığı kararda kendisinin bu davaya bakmaya yetkisinin bulunmadığını açıklamıştır.[735]

1976'da Bern Andlaşması'na müteakip İsviçre görüşmeleri (1978) sonrasında olumlu bir atmosfer ortaya çıkmıştır. Bunun en önemli nedeni, Yunanistan'ın 1975 yılında AET'ye yaptığı üyelik başvurusu neticesinde Komisyon'un (1976) hazırlamış olduğu rapordur. Raporda, Türkiye ve Yunanistan arasındaki siyasi uyuşmazlıklara dikkat çekilmiş ve üyelik başvurusuna olumsuz cevap verilmiştir. Bu koşullar altında Yunanistan, Türkiye'ye yönelik izlediği politikasını yumuşatmak durumunda kalmıştır.[736] Yunanistan'ın UAD'na yapmış olduğu başvurunun kabul görmemesi sonrasında taraflar bir araya gelerek Bern'de kapsamlı müzakereler yürütmüş ve en nihayetinde uzlaşma sağlamışlardır. Bern Mutabakatı'na göre kıta sahanlığı sınırlandırmasının iki ülkenin de rızasıyla yapılması için iyi niyet çerçevesinde yürütüleceğini ve Ege kıta sahanlığı üzerinde araştırma ve sondaj çalışmaları yapılmayacağını taahhüt etmişlerdir.

Ege'de Arama Kurtarma (SAR) Faaliyetleri ile İlgili Sorunlar; Denizlerdeki SAR faaliyetleri 1979 yılında *"Denizde Arama Kurtarmaya İlişkin Uluslararası Sözleşme (Hamburg Sözleşmesi) ile düzenlenmiştir."* Türkiye, arama kurtarma sahasını konuyla alakalı IMO Küresel Sar Planına kaydettirmiştir. Bu bağlamda insanların hayatlarını kurtarmak amacıyla arama ve kurtarma faaliyetleri yürütülmektedir. Türkiye ile Yunanistan arasında arama kurtarma sahalarıyla ilgili

---

[735]Hasan Mor, *a.g.e., Uluslararası Hukuk Perspektifinden Türk Dış Politikasında Ege Denizi Karasuları ve Kıta Sahanlığı Sorunları,* s. 193-194.

[736] Ertuğrul Apakan, "Ege ve Doğu Akdeniz Meselelerinin Tarihsel, Hukuki ve Siyasi Veçheleri Üzerine Tahlil ve Düşünceler", *ODTÜ Gelişme Dergisi,* Cilt: 48, Sayı: 2, 2021, s. 167.

uyuşmazlığın temelinde yatan neden Yunanistan'ın bu konuyu egemenlik meselesi olarak algılamasından kaynaklanmaktadır.[737]

2.11. 1980-1990 İkili İlişkilerin Gerginleşmesi

1980'de Türkiye'nin iç politikasında meydana gelen değişiklikler, dış politikayı da etkilemiş ve yön değiştirmesine sebep olmuştur. 12 Eylül 1980 darbesiyle dönemin Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren öncülüğünde Silahlı Kuvvetler yönetime el koymuş,[738] bu dönemde Türkiye, ABD-Yunanistan arasındaki ilişkilerde önemli gelişmeler olmuştur. Yunanistan'ın NATO'ya dönüşü için çabalar yoğunlaşmış, 20 Ekim 1980'de Türkiye vetosunu kaldırmış, Yunanistan bu sayede yeniden NATO'nun askeri kanadına dönmüştür.[739]

1980'li yıllarda Avrupa Topluluğu'nda bütünleşmenin yanı sıra genişleme de yaşanmış, Avrupa'nın güneydoğu kanadındaki Yunanistan 1981'de AT üyesi olmuş,[740] bu tarihten itibaren Yunanistan Başbakanı Andreas Papandreu, *"Batı kulübünün asıl üyelerinden biri olmanın bütün avantajlarını, askeri bir yönetim altında olduğu için Avrupa kurumlarında ve kamuoyunda"* yalnızlaşan Türkiye'ye karşı kullanmaya başlamıştır.[741]

Türkiye'de 1983'te genel seçimler yapılmış, Anavatan Partisi iktidara gelmiş ve Turgut Özal Başbakan olmuştur.[742] 1980'li yılların ikinci yarısından sonra hükümet Avrupa'yla ilişkilerini normalleştirmeye başlamış ve Avrupa Topluluğu'na üyelik başvurusunda bulunmuştur. Türkiye, elindeki tüm olanakları kullanan Avrupa Topluluğu üyesi Yunanistan engelini aşamamış, esasen diğer üye ülkeler de kendilerine yakın görmedikleri Türkiye'yi Yunanistan bahanesinin arkasına sığınarak eşit koşullarda içlerine almak istememişlerdir.[743]

---

[737]Mustafa Kaymakçı ve Cihan Özgün, "Ege Denizi'nde Türk -Yunan İlişkileri", *Diplomatik Gözlem Dergisi*, Sayı: 104, Ankara, 2020, ss. 7.
[738] William Hale, *a.g.e., 1774'ten Günümüze Türk Dış Politikası,* s. 149.
[739] Şükrü S. Gürel, *a.g.e., Türk-Yunan İlişkileri: 1821-1993,* s. 154.
[740] Serdar M. Palabıyık ve Ali Yıldız, *Avrupa Birliği,* Orta Doğu Teknik Üniversitesi Toplum ve Bilim Merkezi, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş., Ankara, T.Y., s. 19.
[741] Şükrü S. Gürel, *a.g.e., Türk-Yunan İlişkileri: 1821-1993*, s. 155.
[742] Emre Kongar, Emre, *21. Yüzyılda Türkiye: 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı,* Remzi Kitabevi, 45. Baskı, İstanbul, 2012, s. 219.
[743] Şükrü S. Gürel, *a.g.e., Türk-Yunan İlişkileri: 1821-1993*, s. 156.

Yunanistan, AB üyesi olduktan sonra dahi 1980'li yıllar boyunca Batı Trakya Türklerine yönelik baskıcı uygulamalarını sürdürmüş,[744] baskılar had safhaya ulaşınca azınlık aydınları uğradıkları hak ihlallerini yerel ve merkezi idaredeki ilgililer nezdinde dile getirmeye çalışmış, ne var ki bu girişimlerden olumlu bir netice alınamamıştır. Almanya'daki Batı Trakya Dernekleri konuyla ilgilenmeye başlamış ve 1985 yılında hem Almanya'daki Batı Trakyalılar hem de Batı Trakya'dakiler eş anlı olarak bir imza kampanyası başlatmaya karar vermişlerdir. Amaçları topladıkları imzalarla Atina'daki merkezi idareye seslerini duyurmak, yok sayılan haklarının iade edilmesini sağlamaktır. Yunanistan, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne imza atmış bir ülkedir. Aynı zamanda Avrupa Topluluğu, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi ve AGİT gibi insan hakları konularında hassas olan kuruluşların da üyesidir. Bu kuruluşlar Batı Trakya'daki insan hakları ihlallerinden haberdar edilmelidir diyerek hak arama mücadelesini başlatmışlardır.[745]

Batı Trakya'da Türk kimliğinin inkâr edilmesi ve adında Türk olan derneklerin mahkeme kararıyla kapatılması meşakkatli bir hak arama mücadelesinin ardından, 29 Ocak 1988 protestosuna giden süreci hazırlamıştır.[746] Protesto yürüyüşüne 10 bin civarında Batı Trakya Türkü katılmış, yaşadıkları azınlık ve insan hakları ihlallerini ilk defa yüksek sesle haykırıp toplu hareket etmiş ve seslerini uluslararası kamuoyuna duyurmak istemişlerdir.[747] Bundan sonra, 29 Ocak tarihi Türklerin *"milli günü"* olarak kabul edilmiş ve sonraki yıllarda da anılmıştır.[748] Yunan yargı kurumları, Batı Trakya'daki köklü sivil toplum örgütlerini resmi yargı kararlarıyla kapatmış olsa da azınlığın haklılığı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından tescil edilmiştir. Fakat Yunanistan, AİHM tarafından alınan kararlara rağmen derneklerin resmiyetini iade

[744]Ali Hüseyinoğlu, "İmza Kampanyası ve Dr. Sadık Ahmet'in Siyasi Hayatında 1988 Yılı", *Doktor Sadık Ahmet,* (Ed.) Nilüfer Erdem, YTB Yayınları, Ankara, 2021, s. 198.
[745]Mehmet H. Koca, Dr. Sadık Ahmet Fırtınası, 1. Baskı, Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği Burs Şubesi Yayını, Bursa, 2012, s. 60.
[746]Ali Hüseyinoğlu, "Soğuk Savaş Sonrası Yunanistan'ın Azınlık Politikası: Süreklilik ve Değişimler Ekseninde Batı Trakya Türkleri'nin Temel Meseleleri (1991-2021)", *Türk-Yunan İlişkileri: 1821-2021,* (Ed.) Esra Özsüer, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2022, s. 296.
[747]Tuğba E. Biber, *Batı Trakya Meselesi,* 1. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2023, s. 41.
[748] Mehmet H. Koca, *a.g.e.,* s. 117.

etmeyerek, Türk varlığını inkâr etmeyi ve uluslararası hukuku ihlal etmeyi sürdürmektedir.[749]

29 Ocak 1990'da Batı Trakya Türkleri'nin milli gününde Gümülcine'de düzenlenen mevlide katılmak isteyen Türklere mâni olunması için Yunan güvenlik kuvvetleri önlem almıştır. Ayrıca bir grup fanatik Yunanlı eylemci de Gümülcine'nin merkezinde yer alan çok sayıda Türk dükkanını hedef alarak talan etmiştir. Bu tarihte Batı Trakya'da Türklerle Yunanlılar arasında sürtüşmeler yaşanmış ve ortam gerilmiştir. Olaylardan iki gün sonra hükümet görevlileri bir toplantı düzenlemiş ve Türklere yönelik şiddet eylemlerini kınamıştır. Toplantıda, Türklere karşı yıllardır süregelen ayrımcı uygulamaların nihayetlendirilmesi için Yunanistan'ın bir irade göstermesi gerektiği konusunda mutabık kalmışlardır. Bu meseleyle ilgili olarak 23 Nisan 1991 tarihinde Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesinde konuşan dönemin Başbakanı Konstantinos Miçotakis, Batı Trakya azınlığına karşı geçmiş dönemlerde bir takım ayrımcı muameleler yapıldığını ve bu meseleler üzerinde çalıştıklarını belirtmiş, azınlığın önde gelen kişileriyle diyalog içerisinde olduklarını ve sorunları çözmek için çaba sarf ettiklerini söylemiştir.[750]

2.12. 1990-2000 İhtiyatlı Yakınlaşma Süreci

Türk-Yunan ilişkileri uzun yıllar boyunca çoğu zaman hasmane ilişkiler şeklinde süregelmiş[751] 1990'lı ve 2000'li yıllarda Türkiye, Yunanistan karşısında Ege'de ve Kıbrıs'ta bir gerileme yaşamıştır. Durum tamamen kontrolden çıkmış, 24 Ocak kararları ve 12 Eylül askeri idaresi, Yunanistan'ın ve AET'nin çıkarlarını destekleyecek bir süreci başlatmıştır. Bu süreçte Bürüksel, Washington ve Atina Türkiye'ye taleplerini daha kolay kabul ettirmeye başlamıştır. Atina, Ankara'nın belirlediği FIR hattını kaldırmış, Kıbrıs ve Ege konularında aşamalı olarak mesafe kat

[749] Murat Derin, *Lozan'dan Günümüze Batı Trakya'da Türk Sivil Toplum Kuruluşları ve Faaliyetleri (1923-2020),* Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Edirne, 2023, s. 269-270.
[750] Ali Hüseyinoğlu, *a.g.e.,* "Soğuk Savaş Sonrası Yunanistan'ın Azınlık Politikası", s. 296.
[751]Gülistan Gürbey, "Yunanistan'la İletişim Kurulmasına İlişkin Siyasi Karar-Davos Süreci 1988" *Arızalı Demokrasilerde Dış Politika: 1983-1993 'Özal Dönemi'nde Türkiye'de Toplumsal Talepler ve Karar Süreçleri',* (Ed.) Hüseyin Bağcı ve Ayten D. Bağcı, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2010, s. 180.

etmiştir. Yunanistan, ülkesinde kurduğu PKK (Partiya Karkeren Kurdistan) kampları ve hudut geçişleriyle Türkiye'ye karşı üstü örtülü bir savaş açmıştır.[752]

Yunanistan'daki Türk karşıtlığının ve Türkiye'ye yönelik tehditlerin perde arkasında iki sebep yatmaktadır. İlki Türkiye'nin Megali İdea ya da Yunan yayılma alanının içerisinde yer almasıdır. İkincisi ise Türkiye'nin varlığıdır.[753] Yunanistan devlet adamlarının algısında Türkler, *"Doğu'dan gelen tehlike, ezeli düşman" o*larak görülmektedir.[754] Bunun nedeni büyük oranda toplumsal-psikolojik ve hatta *"patolojik"* sebeplerle ikinci nedenden, yani tehdit algılamasından kaynaklanmaktadır. Yunanistan'daki tehdit algısı sıralamaya konulduğunda Türkiye ilk sırada gelmektedir.[755] Bu durumda Yunanistan, *"Türk tehdidinden ve saldırganlığından korunabilmek için sürekli uyanık"* olmak mecburiyetindedir.[756]

Kıbrıs Barış Harekatı'nın ardından GKRY ve Yunanistan, Türkiye'ye yönelik yeni bir strateji geliştirmiş ve uygulamaya koymuştur. 1974 sonlarında Selanik Fuarı'nın açılışında konuşan Konstantinos Karamanlis şunları söylemiştir: *"Bugünkü gücümüzle, Türkleri savaşarak yenmemize imkân yok. Mücadelemizi her çareye başvurarak sürdüreceğiz. Türklerin yaralarını kaşıyıp kanatacağız…"* Andreas Papandreu da PASOK'un seçim sloganında şu ifadelere yer vermiştir: *"Ege savaşı Kürdistan dağlarında başlar."* Papandreu yeniden göreve geldikten sonra yukarıdaki sloganı adeta bir devlet politikası olarak uygulamaya koymuştur.[757]

Etnik temelli ayrılıkçı terör örgütleri, dışarıdan destek almadan hayatta kalamazlar.[758] 1990'lı yılların ilk yarısından itibaren Türkiye, Yunanistan'ın PKK ile bağlantılı olduğunu dile getirmeye başlamıştır.[759] Kendisinin en acımasız düşmanı olan ve ülkeyi parçalamak amacıyla faaliyet gösteren bu örgüte Yunanistan'ın somut

---

[752]Erol Manisalı, *Ortak Pazardan Avrupa Birliği'ne: Hayatım Avrupa*, C. 1, 6. Baskı, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009-a, s. 249-250.
[753]Ali Güler, *Büyük İdealin Küçük Oyuncusu Yunanistan: Megali İdea, Halk Kitabevi,* İstanbul, 2024 s. 207.
[754]Alexis Heraclides, "Yunanistan ve Doğudan Gelen Tehlike Türkiye", *Türk-Yunan İlişkilerinde Çıkmazlar ve Çözüm Yolları,* 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 37.
[755]Ali Güler, *a.g.e.,* s. 207.
[756] Alexis Heraclides, *a.g.e.,* "Yunanistan ve Doğudan Gelen Tehlike", s. 37.
[757] Ali Güler, *a.g.e.,* s. 208.
[758]Ümit Özdağ, "PKK Terör Örgütü Neden Bitmedi? Nasıl Biter?", 10. Baskı, Kripto Yayınları, Ankara, 2019, s. 204.
[759] Cem Turan, *a.g.e., Türkiye-Yunanistan İlişkileri,* s. 151.

destek verdiğini ve manen cesaretlendirdiğini, bunun açık delilleri olduğunu belirtmiş, bu durumu resmi yollardan Yunanistan'a iletmiştir.[760]

Bu süreçte, Yunanistan'ın Avrupa ilişkilerinden sorumlu Bakanı Thederos Pangolos şu açıklamayı yapmıştır. *"Kürt halkının özgürlük mücadelesinde destekleyici olmalıyız."* Bu sözler, Papandreu hükümeti döneminde PKK ile iş birliğinin daha da geliştirileceğinin göstergesiydi. Yunanistan'ın PKK'ya sağladığı destek, örgütün eleman kazanmasını sağlamış, bu sayede Türkiye'deki eylemler tırmanışa geçmiş, Yunanistan bu dönemde militanların eğitim aldığı, ekonomik ve lojistik destek bulduğu bir üsse dönüşmüştür.[761]

Terör olayları aslında Türkiye'nin yeni karşılaştığı bir olgu değildir. 1972 yılında Türkiye'nin yurt dışı temsilcilikleri ve ticari ofisleri Ermeni terör örgütü ASALA'nın saldırılarına maruz kalmış, Türkiye'nin değerli diplomatları şehit edilmiş, Türk Hava Yolları (THY) ofisleri zarar görmüştür. Türkiye'yi uzun yıllardır şiddet eylemleriyle yıpratmaya çalışan, binlerce insanı hayattan koparan PKK gibi etnik ve ideolojik temelli ayrılıkçı bir terör örgütünün dış dünyadan destek almadan hayatta kalması mümkün değildir. Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki terör bağlantılı sorunlar, güneydeki komşu ülkeler Suriye ve Irak ile doğudaki İran'ın silahlanma ve terör örgütlerini desteklemelerinden dolayı Türkiye askeri harcamalarından tasarruf edememiştir. Öte yandan Yunanistan ise Türkiye'nin NATO'dan müttefiki olmasına rağmen *"düşmanımın düşmanı dostumdur"* fikriyle hareket ederek PKK başta olmak üzere Türkiye'ye yönelik faaliyetleri olan terör örgütlerine ev sahipliği yapmaktan geri kalmamıştır.

6 Mart 1995'te GB konusu Brüksel'de Ortaklık Konseyi'nde karara bağlanmış,[762] Türkiye AB üyesi olmadan (AB'nin siyasi karar organlarında yer almadan), GB'ne girmiş ekonomik, siyasi ve ticari içeriği de olan söz konusu andlaşmayı imzalayarak, egemenlik haklarının önemli bir kısmını tek taraflı

[760]Alexis Heraclides, The Greek-Turkish Conflict Towards Resolution and Reconciliation, *Turkısh-Greek Relations: The Security Dilemma in The Aegean,* (Ed.) Mustafa Aydın and Kostas Ifantis, Foreword by Norman Stone, Routledge Taylor & Francis Group, London and New York, 2004, s. 69.
[761] Cem Turan, *a.g.e., Türkiye-Yunanistan İlişkileri*, s. 151.
[762] Kâmran İnan, *Siyaset Yılları,* 1. Baskı, Timaş Yayınları, 2003, İstanbul, s. 189.

bağlanmışlıkla AB kurumlarına devrederek kendi ulusal dış ticaret politikasından feragat etmiştir.[763]

Yunanistan 1981 yılından beri Avrupa Birliği üyesidir ve AB'deki oy verme şekli oybirliği esasına dayandırılmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği sürecinde Yunanistan veto yetkisine sahip olduğundan, Türkiye karşısında AB'nin çeşitli platformlarında, çeşitli konular üzerinde (Kıbrıs, kıta sahanlığı, AB'nin mali yardımları vb.) bunun olumsuz yansımaları olmuştur. [764]

Avrupa Birliği'nin doğuya doğru genişleme süreci resmi olarak 1998 yılında başlamış olsa da kökleri 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasına dek uzanır. Bu tarihten itibaren Avrupa'nın bölünmüşlüğü son bulmuş, Doğu Bloku'nun çöküşüyle Soğuk Savaş sona ermiş Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Batı ile bütünleşmelerinin (bilhassa Avrupa Birliği ve NATO ile olan üyeliklerinin) yolu açılmıştır. Sözü edilen ülkeler demokrasiye yeni geçmiş ve Avrupa Birliği'ne katılmayı başlıca hedef haline getirmişlerdir. Bunların yanı sıra resmi başvuruda bulunan ülkeler arasında iki ada devleti Malta ve Kıbrıs da yer almış, genişleme sürecine dahil olmuşlardır.[765]

GKRY, 1990 yılında tüm adayı temsil ediyormuş gibi Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında Avrupa Birliği üyeliği için başvuruda bulunmuş, 1998'de müzakere süreci başlamış, 2003'de Yunanistan'ın dayatması sonucunda (Annan Planı müzakereleri sürerken) Atina'da AB'ye Katılım Andlaşması imzalanmış ve 1 Mayıs 2004'te GKRY hukuksuz bir şekilde/Kıbrıs'ın Kurucu Andlaşmaları ihlal edilerek AB'ye üye yapılmıştır. Türkiye ile Yunanistan arasında sık sık gündeme gelen kıta sahanlığı meselesi ise ileriki yıllarda Türkiye'nin karşısına çıkacak olan, AB deniz sınırlarının belirlenmesi için Yunanistan'ın gönderdiği haritalar dikkate alınarak Sevilla Üniversitesi'ne hazırlatılan harita olmuştur. AB'ye katılım öncesinde Türkiye'ye 4.

---

[763]Gönül Gülgezen, "Avrupa Sosyal Fonu'nun Türk Hukuku Çerçevesindeki Gelişimi ve Sosyo Ekonomik Yapıya Etkisi", *Journal of Justice,* Cilt: 3, Sayı: 2, 2019, s. 92.

[764] Emre Kongar, Küresel Terör ve Türkiye, 13 Baskı, Remzi Kitabevi, 2016, s. 155-156.

[765]Poul S. Christffersen, "The Preparation Of The Fifth Enlargement: 1 The Start the Fall Of The Berlin Wall", *The Accession Story: The Europe From 15 To 25 Countries, Oxford University Press,* (Ed.) George Vassiliou, Published In The United Statesby Oxford University Press Inc., New York The Several Contributors 2007, The Moral Rights Of The Authors Have Been Asserted Database Right Oxford University Press (maker) First Published 2007, s. 24.

Mali Protokol ile 600 milyon EKÜ'lük yardım kararı alınmış, ancak bu yardım da Yunanistan'ın vetosuna takılmıştır.

24 Temmuz 1995 tarihinde Batı Trakya Türk azınlığının lideri, Dostluk Eşitlik ve Barış Partisi'nin (DEBP) kurucusu ve ilk Genel Başkanı olan Dr. Sadık Ahmet, kendi kullandığı arabasıyla Gümülcine'den İskeçe'ye doğru gitmekteyken Susurköy (Sosti) civarında bir Yunan çiftçinin kullandığı traktörün çarpması neticesinde yaşamını yitirmiş, eşi Işık Hanım ve oğlu Levent hafif yaralanmış, kızı Funda ise ağır yaralı olarak kurtulmuştur. Bu kazanın dikkat çekici bir şekilde Lozan Barış Andlaşması'nın yıldönümünde meydana gelmiş olması kaza mı, yoksa suikast mi olduğu konusundaki şüpheleri arttırmıştır.[766] Yaşamını Batı Trakya Türk azınlığının davasına adayan Dr. Sadık Ahmet, azınlığın kaderini değiştirmiştir.[767]

Dr. Sadık Ahmet bilhassa, 1985-1995 yılları arasında büyük bir heyecan uyandırmış, Yunanistan'ın Batı Trakya Türk azınlığına yönelik ağır baskılar uygulaması karşısında direnişin sembol ismi olmuştur. Baskılar karşısında yılmamış, azınlığın haklarını savunarak onlara liderlik etmiştir. Sadık Ahmet'in başlattığı kampanyalar ve direniş, Yunanlılar açısından son derece rahatsızlık vericiydi. Zaman zaman tehditlerle de karşılaşmaktaydı.[768]

Dr. Sadık Ahmet vefatından kısa bir süre önce, Tekirdağ Türk Ocağı'nın düzenlemiş olduğu Batı Trakya Konferansı'na (21 Mart 1995) konuşmacı olarak katılmış, bu konferansta son zamanlarda sık sık tehdit edildiğini, her gece evine birkaç defa tehdit içerikli telefonlar geldiğini söylemiştir. Konferans sonrasında dinleyicilerden birinin*: "Daha ne zamana kadar bu davanızı sürdüreceksiniz?"* sorusu üzerine *"ölünceye kadar"* demiştir. Dr. Sadık Ahmet, bu konuşmadan dört ay sonra geçirdiği trafik kazasında vefat etmiş, kazanın üzerindeki sis perdesi aralanamadığından şaibeli bir ölüm olarak hafızalarda yer etmiştir.

---

[766]Murat Derin, "Dostluk Eşitlik ve Barış Partisi'nin (DEB) Kuruluşu ve Batı Trakya Türkleri'nin Siyasi Hayatındaki Yeri", Dr. Sadık Ahmet, (Ed.) Nilüfer Erdem, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, YTB Yayınları, Ankara, 2021, s. 310.

[767]Tuğba E. Biber, *Batı Trakya Meselesi,* 1. Baskı, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2023, s. 45,47.

[768]Tekirdağ Türk Ocağı'nın düzenlediği Batı Trakya Konferansı'nda bu tezin yazarı da dinleyiciler arasında bulunuyordu. Söz konusu konferansta geçen konuşmaları not etmiş ve bu tezde kullanmıştır.

25 Aralık 1996 tarihinde Ege Denizi'nde Kardak (İkizce) Kayalıklarında karaya oturan Türk gemisi Figen Akat, Türk-Yunan ilişkilerinde yeni bir krizin tetikleyicisi olmuştur. Bodrum'a 3.8 mil mesafede yan yana bulunan iki adacık bir anda tüm dünyanın gündemine oturmuştur. Olayı ilk defa Yunanistan'ın Gramma Gazetesi 20 Ocak 1996'da kamuoyuna açıklamıştır.[769] Kazanın ardından geminin yanına gelen bir Yunan sahil güvenlik botu, gemi kaptanına *"Yunan karasularında"* bulunduğunu söyleyerek uyarmıştır. Kısa zaman içinde Türk sahil güvenlik botu da vaka yerine gelmiş ve olayı Ankara'ya rapor etmiştir. Ankara'daki yetkililer, Figen Akad isimli geminin Türk karasularında bulunduğunu açıklamıştır.[770]

İki ülke de geminin kaza yaptığı yerin kendi karasularında olduğunu söylemektedir. 26 Ocak'ta Yunanistan'ın Kalimnos Adası'nın belediye başkanı ve adanın başpapazı bir grup eşliğinde Doğu Kardak'a çıkmış ve Yunan bayrağı çekmiştir. 27 Ocak'ta ise Hürriyet Gazetesi İzmir ofisindeki iki gazeteci helikopterle adaya gidip Yunan bayrağını indirip Türk bayrağını adaya dikmişlerdir. Olaylar medyaya yansıyınca Yunanistan ayağa kalkmış, sonrasında[771] 28 Ocak 1996'da 12 kişiden oluşan Yunan deniz komando timi Doğu Kardak'a çıkmıştır.[772]

Yaşanan gelişmeler üzerine kriz tırmanmış, iki ülke deniz kuvvetleri adacıkların çevresinde konuşlanmıştır. O dönemin Türkiye Başbakanı Tansu Çiller, *"O bayrak inecek, o asker gidecek"* diyerek 30 Ocak'ta TSK'nın savaşa hazır olduğu belirtilmiş ve adaya asker çıkartılması istenmiştir.[773] Türk SAT Komandoları Batı Kardak'a çıkmış, Türk askerlerine herhangi bir saldırı yapılmaması halinde Yunan birliğine ateş açılmayacağı, Yunan bayrağı ve askeri kuvvetlerinin çekilmesi durumunda Türkiye'nin de çekileceği belirtilmiştir. İki ülkeyi savaşın eşiğine getiren

[769]Vedat Yenerer, *Ege'de Yunan İşgali: Türk Ada ve Kayalıkları Nasıl Ele Geçirildi?* 1. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 7.
[770]Çetinkaya Apatay, *Ege'de Olup Bitenler,* 1. Baskı, T.C. Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2006, s. 386.
[771]Vedat Yenerer, *a.g.e., Ege'de Yunan İşgali: Türk Ada ve Kayalıkları Nasıl Ele Geçirildi?*, s. 8-9.
[772]Ali Türkşen, *1963'ten Günümüze SAT Komandoları ve Anılarım,* 7. Baskı, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 183.
[773]Vedat Yenerer, *a.g.e.*, s. 9.

Kardak Krizi ABD'nin de devreye girmesiyle yoğun diplomatik çabalar sonucunda 37 günde aşılmıştır.[774]

31 Mayıs 1996'da NATO toplantısında Eylül ayında yapılacak olan planlı askeri tatbikat hazırlıkları sırasında Yunanistan, Girit'in güneybatısında yer alan Gavdos (Keçi) Adası'nın tatbikat kapsamına alınmasını istemiş, tartışmalı adalardan biri olduğu için Türk heyeti buna karşı çıkmıştır. Yunanistan üzerinde insan yerleşimi olmayan pek çok ada, adacık ve kayalığın kendisine ait olduğunu de facto olarak kabul ettirmek ve bunların kıta sahanlıkları olduğunu ileri sürmek için iki yöntem benimsemiştir. İlki bahsi geçen ada, adacık ve kayalıkları NATO tatbikatları kapsamına aldırtmak; ikincisi bu ada ve adacıkları Yunan ve AB üyesi ülke vatandaşlarının yerleşimine açmaya çalışmaktır. Gavdos krizi ABD'nin açıklamasıyla nihayetlenmiş, sorunun iki NATO üyesi komşu arasında bir yanlış anlaşılmadan kaynaklandığı söylenmiştir. Fakat ada, adacık ve kayalıklar sorunu halen çözümlenememiş sorunlar arasında yer almaya devam etmektedir.[775]

Türkiye'nin baskıları sonucu, Suriye'den çıkarılan PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın, üzerinde GKRY pasaportuyla Yunanistan'ın Kenya Büyükelçiliği'nde, saklandığının meydana çıkması üzerine zaten bozuk olan iki ülke ilişkileri daha da gerginleşmiştir. 16 Şubat 1999'da gizli bir operasyon sonucunda Öcalan'ın Türkiye'ye getirilmesi Türkiye'de bayram havası estirmiş, Yunanistan'da ise Dışişleri Bakanı Thederos Pangolos'un istifasına yol açmıştır.[776] Terörist başı yakalandıktan sonra, tüm dünya medyası karşısında Yunanistan'ın terör örgütü PKK'ya para, silah ve askeri eğitim konusunda destek verdiğini, bunların yanı sıra propaganda ve siyasi destek sağladığını açıklamıştır. Atina yakınlarında bulunan Lavrion eğitim kampı ile Güney Kıbrıs'ta PKK'ya ait bir eğitim kampı bulunduğu, ayrıca Türkiye'de PKK tarafından çıkartılan orman yangınlarının da Yunan askeri personeli tarafından öğretildiği bölücü örgüt liderinin itiraflarında yer almıştır. İki ülke

[774]Bora Serdar, *Denize Bakma Denizden Bak Kardak,* 2. Baskı, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020, s. 381-382.
[775]Hüner Tuncer, *Türk Dış Politikası: Cumhuriyet Dönemi-2 (1920-2002*), 1. Baskı, Kaynak Yayınları, 2017, s. 741.
[776]Stelyo Berberakis, "Türkiye-Yunanistan Arasında Deprem Diplomasisi Tekrarlanacak Mı?, *BBC News Türkçe, https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54768581/,* (06.08.2024).

ilişkileri Öcalan krizinden dolayı iyice çıkmaza girmişken,[777] 1999 yılının ortalarından itibaren iki ülkede meydana gelen depremler sebebiyle yumuşama sürecine girilmiştir.[778]

17 Ağustos'ta Marmara bölgesinde 7.4 büyüklüğünde bir deprem meydana gelmiş, binlerce insan hayatını kaybetmiş, devlet kurumları depreme son derece hazırlıksız yakalanmıştır.[779] Deprem, Türk-Yunan yakınlaşmasında yeni bir dönemin başlangıcı olmuş,[780] başta Yunanistan olmak üzere dünyanın dört bir yanından depremin yaralarının sarılması için Türkiye'ye yardım eli uzatılmıştır.[781] 7 Eylül'de Atina yakınlarında 6 büyüklüğünde bir deprem meydana gelmiş, Yunanistan'da yaşanan en yıkıcı depremlerden biri olarak nitelendirilmiştir.[782]

Deprem sonrasında Yunanistan'a ilk yardım eli uzatan ülke Türkiye olmuş, AFAD ekipleri enkaz altında kalanları kurtarmak için hemen bölgeye intikal etmiştir. Türk ve Yunan halkları depremlerin ardından insani duygularını ortaya koymuş ve yardım için seferber olmuştur. İki ülke Başbakanları (Bülent Ecevit ve Kostas Simitis) birbirlerini telefonla arayarak, geçmiş olsun dileklerini ve taziyelerini iletmiştir. Halkların yakınlaştırdığı iki komşu ülke, Dışişleri Bakanları İsmail Cem ve Yorgo Papandreu'nun sürdürdüğü deprem diplomasisiyle iki ülke ilişkilerinde bahar havası estiren yeni bir sayfa açmıştır.[783]

Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin yumuşadığının ilk göstergesi AB'nin Helsinki Zirvesi'nde (10 Aralık 1999) ortaya çıkmıştır. Yunanistan, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aday ülkeler arasına alınmasına engel olmamış, ne var

---

[777] William Hale, *a.g.e.,* s. 176.
[778]Dimitris Keridis, "Political Culture and Foreign Policy: Greek-Turkish Relations in the Era of European Integration and Globalization", *A NATO Fellowship Final Report,* Director of Kokkalis Program on Southeastern and East-Central Europa at the John F. Kennedy School of Goverment, Harward University, Camridge, 1999, s. 6.
[779]William Hale, *a.g.e.,* s. 176.
[780]Nimet Beriker, "Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümü ve Liberal Uluslararası İlişkiler Kuramı: Dış Siyaset Araçlarına Bütüncül Bir Yaklaşım", Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar", (Der.) Nimet Beriker, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 16.
[781]Hürriyet, "Yardım Yağıyor", *https://www.hurriyet.com.tr/gundem/yardim-yagiyor/,*(06.08. 2024).
[782]Sputnik Türkiye, "Atina Depreminin 20. Yıldönümü", *https://anlatilaninotesi.com.tr/20190907/atina-depreminin-20-yildonumu- /,* (06.08.2024).
[783] Stelyo Berberakis, *a.g.m.,* "Türkiye-Yunanistan Arasında Deprem Diplomasisi Tekrarlanacak Mı?,

ki Türkiye'nin aday ülkelerden biri olduğu belirtilen belgelerde Kıbrıs uyuşmazlığı ve Ege sorunlarıyla ilgili meselelere yer verilmiştir.

2.13. 1990-2000 Döneminde Dünya Konjonktüründe Yaşanan Gelişmeler ve Türkiye Üzerine Yansımaları

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren Soğuk Savaş'ın sonuna dek, Dış Politikasını (TDP) iki ana öğe belirlemiştir. Bunlar, statükoculuk ve Batıcılıktır. Statükoculukla kast edilen zor koşullarla sağlanan ve içerisinde gayrimüslim azınlıkların da yer aldığı *"ulus devlet projesinin"* hudutlarının *"yurtta sulh cihanda sulh"* sözüyle ilişkilendirilerek korunmasıdır. Diğer ana öğe Batıcılık ise ilk ana öğe olan statükoculuğun gerçekleştirilmesi için araçsallaştırılmasıdır. Çünkü Türkiye NATO, Bağdat Paktı ve CENTO gibi Batı eksenli askeri ittifakların içine erken eklemlenmiş ve daha sonra Avrupa Topluluğu/AB içinde yer alma çabaları ile Batı temelli bir dış politika benimsemiştir.[784] İkinci Dünya Savaşı'nın ardından 1990'lı yıllara gelinceye dek TDP'nda bilahare bir hareketliğin olması düşünülemezdi. Zira iki kutba ayrılmış bir dünyada blok üyelerinin dış politikaları iki kutbun liderlerinin çizdiği sınırlar kapsamında hareket edebilmekteydi.[785]

1989 sonrasında Sovyetler Birliği'nde yaşanan değişim, Doğu Avrupa'da meydana gelen gelişmeler ve 1991'de SSCB'nin dağılması sonrasında uluslararası sistemde meydana gelen köklü değişiklikler dünyadaki tüm dengeleri değiştirmiştir. O dönemde ağırlıklı olan paradigma realist bakış açısıdır ki liberal perspektiften sorgulanmaya başlamış ve küresel çapta iyimser yaklaşım etkin olmaya başlamıştır.

Bu süreçte yeni dünya düzeni, küreselleşme ve yeni Avrupa mimarisi, gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. SSCB'nin dağılması ile iki kutuplu dünya sona ermiş, Körfez Krizi ile birlikte ABD'nin tek başına hâkim olacağı *"Yeni Dünya Düzeni"* başlamıştır. Küreselleşme/Globalleşme bu yeni süreçte askeri güç, güvenlik, savaş, savunma gibi yüksek politika mevzuları önemini ve önceliklerini kısmen yitirmiş;

---

[784]Ertuğrul Cevheri, "2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası", *Türk Dış Politikası,* (Ed.) Hasan Acar, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. Ankara, 2020, s. 215.
[785] İlter Turan, "Önsöz", Türk Dış Politikası: Son On Yıl, (Ed.) Yelda Demirağ ve Özlen Çelebi, Palme Yayıncılık, Ankara, 2011, s. v.

bunların yerine ekonomi, demokrasi, sosyal konular, insan hakları ve çevre gibi mevzular gündeme gelmiştir.[786]

SSCB'nin yıkılışının ardından Avrupa'da yeni bir anlayış ve yeni bir dönem başlamış, Avrupa için Sovyetler' in ideolojik ve askeri tehditlerine yönelik algı ortadan kalkmış, Avrupa kendi siyasal, ekonomik ve kültürel kimliğini dışarıdan gelebilecek olan tehdit ve baskılardan soyutlamıştır. 1990-2000 arası dönemde *"Avrupa, Avrupalılarındır"* görüşü hâkim olmaya başlamış, kilisenin ve dinin toplumsal etkisi ve önemi azalmış, Avrupa'da aşırı sağ partiler yönetime gelmeye başlamıştır. Yaşanan tüm bu gelişmeler Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye bakışını da değiştirmiştir. Erol Manisalı'ya göre, 1995 yılında Avrupa Birliği açısından Türkiye ile ilişkiler, GB Belgesi il*e* noktalanmıştır. AB için bundan böyle Türkiye'yi bu tek taraflı bağlanmışlık ilişkisi içinde tutmak önemlidir.[787]

Baskın Oran da Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin dış politika konusunda bölgesel ağırlığının arttığını ancak öneminin azaldığını söylemektedir. Sovyetler Birliği çökünce, Türkiye Kafkaslarda güçsüz komşularıyla baş başa kalmış, bölgedeki ağırlığını arttırmış; fakat komünizmin çökmesiyle *"Türkiye'nin Batı Avrupa'nın güvenliği için önemi"* azalmış, Türkiye'nin bu süreçte dış politikasında NATO ve ABD merkezli yönelimi devam etmiştir. Türkiye bu dönemde Yugoslavya'nın dağılmasıyla, Balkanlarda yaşanan gelişmelere tarihi ve kültürel bağları ve jeopolitik konumu gereği kayıtsız kalamamış, konjonktürün ve diplomatik gücünün elverdiği ölçüde girişimlerde bulunmuş, Bosna-Hersek ve Kosova çatışmaları esnasında aktif bir dış siyaset izlemiştir.[788]

Doğu Blokunun dağılmasının ardından SSCB bünyesindeki devletlerin bağımsızlıklarını kazanması ile Doğu Avrupa jeopolitiği tamamen değişmiştir. Rusya Federasyonu'nun ekonomik zayıflığını istismar eden Avrupa Birliği ve NATO, bu ülkeleri üyeliğe kabul etmiş, Doğu Avrupa ve Balkanların kontrolü bir bakıma el

---

[786]Uğur Özgöker ve Sezin İba, "Uluslararası İlişkiler ve Türkiye'nin Yeni Dış Politikası", *21. Yüzyılda Çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasisi,* (Ed.) Hasret Çomak, Umuttepe Yayınları, 1. Baskı, Kocaeli, 2010, s. 87.
[787]Erol Manisalı, *İç Yüzü ve Perde Arkasıyla Avrupa Çıkmazı Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri,* 3. Baskı, Otopsi Yayınevi, İstanbul, 2001.
[788]Uğur Özgöker ve Sezin İba, *a.g.e.,* s. 87.

değiştirmiştir. Eski Yugoslavya'nın dağılması ile federatif devletler bağımsızlıklarını kazanmış, Bosna Hersek'te iç savaş, Boşnakların soykırımına varacak şekilde genişlemiş, Birleşmiş Milletler ve NATO'nun müdahalesi ile ateşkes sağlanmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesi, Türkiye'nin bölgesel jeopolitik konumunu artırmış, Türkiye gerek Ortadoğu, Kafkaslar ve Orta Asya bölgelerinde yeni bağımsız olan devletlerle ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır.

Ortadoğu ve çevresinde meydana gelen olaylar Türkiye'nin kontrolü haricinde vuku bulan (Irak ve Afganistan'ın işgal edilmesi, Filistin-İsrail uyuşmazlığının geldiği boyutlar, İran'ın nükleer enerji faaliyetleri bunlar arasındadır) önemli gelişmelerdir. Tüm bu yaşanan olaylar ve bölgesinde yaşanan terör olayları karşısında Türkiye de etkilenecek ve etkiye karşı tepkisiz kalamayacaktır.[789]

ABD'nin 1991 yılında BM kararıyla belirlediği 36. Paralel, ABD koridorunun sınırıydı ve burayı *"kendi toprağı"* gibi görüyordu. ABD, söz konusu bölgeye İncirlik Üssü'ndeki Çekiç Güç ile kalkan oluşturuyordu. Çekiç Güç'ün 36. Paralelin kuzeyinde ilan etmiş olduğu koridor, PKK açısından da *"güvenli bölge"* konumundaydı. Burada kuvvet toplayacak olan PKK'ya ABD, ileride ihtiyaç duyacaktı. Nitekim PKK burada Çekiç güç sayesinde korunmuş, palazlanmış ve güç kazanmıştır. Türkiye, 35 bin askerle 20 Mart 1995 tarihinde Kuzey Irak'a Çelik Harekâtı düzenlemiş, harekâtın amacının PKK'yı temizlemek olduğu belirtilmiştir.[790]

1990'lı yıllarda Türk Yunan ilişkileri bağlamında Yunanistan'ın PKK terör örgütüne verdiği destek neticesinde önemli güvenlik sorunları yaşanmıştır. Türkiye'nin Suriye Yönetimi'ne yaptığı baskılar sonucu PKK terör örgütünün lideri GKRY diplomatik pasaportu ile Yunanistan'ın Kenya Büyükelçiliğinde yakalanarak Türkiye'ye getirilmiştir. Daha sonraki yıllarda Türkiye'nin Suriye ve Yunanistan ile ilişkilerinde kısa süreli de olsa bahar havası yaşanmış, Türkiye ve Yunanistan birlikte Ottowa Sözleşmesi'ni (kara mayınlarının kullanılmaması) kabul etmek için müracaatta bulunmuştur. Suriye ile de Adana Mutabakatı kapsamında ortak bakanlar

[789]Özdem Sanberk, "Türk Dış Politikası'nın Dönüşümü: Öncelikler Nelerdir? Rota Değişikliği Var mı?", *21. Yüzyılda Çağdaş Türk Dış Politikası ve Diploması,* (Ed.) Hasret Çomak, 1. Baskı, Umuttepe Kitabevi, Kocaeli, 2010, s. 106.
[790]Mehmet A. Güler, Suriye'nin Sevr'i Amerikan Koridoru, 3. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2016, s. 29, 30, 31.

kurulu toplantısı dahil pek çok konuda olumlu ilişkiler kurulmuş, ancak 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşıyla ilişkiler tersine dönmüştür.

2.14. 2000-2020 Arası Dönemde Türk-Yunan İlişkileri

1999 yılından itibaren Koalisyon Hükümeti döneminde Dışişleri Bakanı olan İsmail Cem, 2002 yılına dek görev yapmış, TDP'ye yeni bir bakış açısı kazandırmış, *"aktif ve çok yönlü"* dış siyaset yaklaşımının kabul görmesinde önemli rol oynamıştır. Bakan olduğu dönemde, Türk dış politikasını Türkiye'nin periferisindeki ülkelere, şartlara ve siyasete esnek yaklaşarak şekillendirdiği *"derinlemesine gerçekçi"* bir politika şekli olarak tanımlamıştır. İsmail Cem'in görüşüne göre coğrafi konum ve yetenekler arasındaki etkileşimin gerçekçi değerlendirilmesi gerekmektedir. Pek çok çıkarın çatıştığı bu coğrafyada, *"Türkiye gibi bölgeler-arası bir gücün başarılı olmasının ön koşulu realizmdir"* demektedir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'nden adaylık statüsü alması, Yunanistan, Suriye ve İran gibi önceleri pek de dost olmayan ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi onun döneminde gerçekleşmiştir.[791]

1999-2002 sürecinde Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları İsmail Cem ile Yorgo Papandreu'nun başlatmış olduğu diyalog ortamı ve yakınlaşma süreci halen bugün bile olumlu etkilerini sürdürmektedir. Onların çabaları sayesinde iki ülke parlamentolarında kabul edilen pek çok ikili andlaşma yürürlüğe girmiş; fakat temel uyuşmazlık konularında önemli bir mesafe kat edilememiştir. Temel anlaşmazlık konularından Kıbrıs uyuşmazlığı ve Ege sorunları halen sürmektedir.[792] İsmail Cem ve Yorgo Papandreu, iki ülke ilişkilerinde güveni arttırmak için terörle mücadele, ekonomi, turizm, çevre, ibadethanelerin onarımı ve Balkanlar'da istikrarın sağlanması gibi konularda iş birliği yapmışlardır.

3 Kasım 2002 seçimleri sonrasında Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidara gelmiş ve Türk dış politikasında radikal bir dönüşüm süreci başlamıştır. Bu dönüşüm iki kategoride ele alınabilir. Birincisi *"aktivizm",* ikincisi ise tek yanlı dış politika

[791]Özlem Tür ve Ahmet K. Han, "2000'li Yıllarda Türk Dış Politikasını Anlamak", *2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Krizler,* (Ed.), Özden Z. Oktav ve Helin S. Ertem, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. Ankara, 2015, s. 25.
[792]Enis S. Tulça, "Başlangıcından 1999'a Türkiye İle Yunanistan Arasında Ege Denizi Anlaşmazlıklarının Siyasi Sürecine Kısa Bir Bakış", Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 143-144, s. 9.

anlayışından, çok yanlı dış politika anlayışına geçilmesidir. Bu iki değişimin en belirgin özelliği Türk dış politikasının ana unsurlarından olduğu ileri sürülen *"statükoculuk ve Batıcılıktan"* büyük ölçüde farklılaşmıştır. AKP dönemini diğer dönemlerden farklı kılan dış politika anlayışı, *"aktivizmi"* çok taraflı olarak icra etmesi olmuştur.[793]

AKP iktidara geldiğinde Türkiye'de hükümette liderlik rolünü üstlenen Abdullah Gül olsa da Tayyip Erdoğan etkin rol oynamaktadır.[794] Türk-Yunan ilişkilerinde bu dönemde önemli gelişmelerin olduğu bir süreç başlamıştır. İki ülke arasındaki en önemli konulardan biri olan Kıbrıs uyuşmazlığı konusunda Türkiye'de en yetkili isimler önemli bir söylem değişikliğine gitmiş ve mevcut politikanın değişeceği sinyalini vermiştir. Liberal değerler üzerinden şekillenen bu değişim anlayışı en güçlü desteği Avrupa Birliği üyeliği perspektifinden görmüştür. Bu politika değişikliği Türkiye'de ve Kıbrıs'ta, çoğunlukla Avrupa Birliği yolunda belli bir gelişmişlik ve refah seviyesine ulaşmayı amaçlayan çevrelerce benimsenmiş ve Kıbrıs meselesinde gelenekselci bakış açısına sahip çevrelerle bir mücadele alanına dönüşmüştür. Bunun yanı sıra Avrupa Birliği'nin AKP hükümetine Kıbrıs konusunda verdiği destek daha sonra yerini hayal kırıklığına bırakacaktır. AB'nin desteklediği ve Birleşmiş Milletler Annan Planı'nın 2004'te çökmesinin ardından GKRY'nin AB'ye tam üye yapılması, Kıbrıs uyuşmazlığında çözümün önündeki en büyük engellerden birine dönüşmüştür. [795]

Başbakan Erdoğan 6 Mayıs 2004 tarihinde Yunanistan'a, resmi bir ziyarette bulunmuş, uzun yıllar sonra ilk defa Başbakan düzeyinde bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. Bu ziyaret sırasında Erdoğan'ın Batı Trakya'ya gitmesi oldukça dikkat çekicidir. Zira 1952 yılında Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Batı Trakya ziyaretinin ardından, bu tarihten sonra cumhurbaşkanı ya da başbakan düzeyinde

[793] Ertuğrul Cevheri, *a.g.e.,* s. 217.
[794]Zuhal M. Uzuner, "2000'li Yıllarda Türk-Yunan İlişkilerinde Liderlerin Rolü", *Türk-Yunan İlişkileri: 1821-2021,* Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 145.
[795]Zuhal M. Uzuner, "Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi Türk Dış Politikasında Kıbrıs Sorunu", *2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Krizler,* (Der.) Özden Z. Oktav ve Helin S. Ertem, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. Ankara, 2020, s. 363-364.

bölgeye bir ziyaret gerçekleştirilmemiştir. Söz konusu ziyaret Yunanistan'daki milliyetçi çevrelerin tepkisini çekmiştir.[796]

Diğer taraftan Adalar Denizi, stratejik önemi nedeniyle Türkiye ile Yunanistan arasında en önemli hukuksal sorunlardan birini oluşturmaktadır. Ege'nin kendine özgü yapısı ve farklı özellikleri nedeniyle deniz hukuku kuralları ile tam olarak bağdaşmamaktadır. Zira çok sayıda ada ve adacığı bünyesinde barındırmaktadır. Bu durum iki komşu ülke arasında paylaşım sorunlarını ortaya çıkarmıştır.[797] Yunanistan, Ege'de 1990'ların ortasından itibaren Türkiye'ye ait olan adaları iskâna açma faaliyetleri başlatmış, (Ekim-Kasım 2004) bu adalara fiilen asker çıkartmış ve yerleşmeye başlamıştır. Süreç içerisinde Türkiye'ye ait olan 20 ada ve 2 kayalığı yerleşime açmıştır.[798]

2005 yılında Ege ile ilgili birtakım sorunlar yaşanmış, 12 Nisan'da Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştiren Yunan Dışişleri Bakanı Petros Moliviatis, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ile görüşmüş ve iki ülke dışişleri bakanlıkları arasında *"doğrudan bir hattın kurulması"* kararı alınmıştır. 2006 yılında Yunanistan'da kabine değişikliği olmuş, Dışişleri Bakanlığı'na Dora Bakoyanni getirilmiş ve Türkiye ile olan ilişkilerin geliştirilmesi ivme kazanmıştır. Gül ve Bakoyanni (10 Haziran 2006) 3. Güven Arttırıcı Önlemlerin ek paketini açıklamışlardır. 2007 Eylül'ünde Yunanistan'da yapılan seçimlerde iktidarda bulunan YDP'nin (152), PASOK'un (102) sandalye kazandığı seçimlerde kayda değer bir konu ise 1980-1990'lı yıllardaki seçimlerde olduğu gibi seçim kampanyalarının *"Türkiye karşıtlığı üzerine kurulmamış"* olmasıdır. 23 Ocak 2008 tarihinde Yunanistan Başbakanı (Karamanlis) ile Dışişleri Bakanı (Bakoyanni) Türkiye'ye gelmiş ve böylece 1959 yılından beri ilk defa bir Yunan Başbakan Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunmuştur. Görüşülen

[796]Ali Dayıoğlu, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,* (Der.) Baskın Oran, C. 3, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 365.
[797]Zeynep E. Bulut, "Ege Denizi'nde Sınırlandırma ile İlgili Şartlar: Deniz Ulaştırmasının Serbestliği ve Güvenlik Durumu", Ege Jeopolitiği, C. 1, (Ed.) Hasret Çomak, Burak ş. Şeker ve Dimitrios Ioannidis,1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. Ankara, 2020, s. 268.
[798]Ümit Yalım, "Ege Denizi ve Doğu Akdeniz'deki Türk-Yunan Sorunları", *Türkiye Batıyor Mu?* (Der.) Övgün A. Ercan, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2022, s. 55.

konular arasında AB kriterleri, azınlıklar meselesi ve Heybeliada Ruhban Okulu yer almış; ayrıca Fener Patrikhanesi'nin ekümenikliği konusu gündeme getirilmiştir. [799]

Yunanistan'ın 1990'lardan sonra Türkiye'ye yönelik izlediği siyasetin çok yönlü olduğu gözlenmektedir. Bunlar arasında Fener Rum Patrikhanesi son yıllarda sıkça gündeme getirilmekte ve ön planda tutulmaktadır. Patrikhane için şu konularda yoğun çaba sarf edilmektedir: Ekümeniklik, Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması (1971'den beri kapalı), Patrik (Başpiskopos/Başpapaz) seçiminde Başpapazın T.C. vatandaşı olma zorunluluğunun kaldırılması, Ayasofya'nın yeniden Kiliseye dönüştürülmesi ve ibadete açılması.

8-10 Ekim 2009 tarihleri arasında Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci (GDAÜ) bölge ülkeleri arasında güvenlik ve siyasi alanlarda işbirliğinin arttırılması ekonomik işbirliğinin teşviki ve işbirliğinin demokratik kurumlar, adalet, illegal faaliyetlerle mücadele ve insani boyutlarının genişletilmesi amacıyla Yunanistan Başbakanı ve dönemin Dışişleri Bakanı Yorgo Papandreu Gayrıresmi Dışişleri Bakanları toplantısı münasebetiyle Türkiye'yi ziyaret etmiş,[800] 14-15 Mayıs 2010 tarihinde Başbakan Tayyip Erdoğan yanında 10 Bakan ve 300 kişilik bir heyetin de olduğu Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi'ne (YDİK) katılmak için Yunanistan'a gitmiştir.[801] Yine 2010 yılında (22 Haziran) Yunanistan Başbakanı Papandreu GDAÜ Zirve Toplantısı'na katılmak için İstanbul'a gelmiş, 22 Ekim 2010 tarihinde Başbakan Erdoğan *"Akdeniz İklim Değişikliği Girişimi'ne"* katılmak amacıyla Atina'ya gitmiş; bu karşılıklı gidiş gelişler sonraki yıllarda da devam etmiştir. 6 Ocak 2011 tarihinde 3. Büyükelçiler Konferansı için Yunanistan Başbakanı (Papandreu) Türkiye'ye gelmiş, yine 4 Mart 2013 tarihinde Yunan Başbakan Antonis Samaras yanında 12 Bakanı ve bir heyet ile YDİK için İstanbul'a gelmiş, iki ülke arasında iş birliği kapsamında 25 belge daha imzalanmıştır.[802]

---

[799]Ali Dayıoğlu, *a.g.e.,* s. 566.

[800]Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Güneydoğu Avrupa İş Birliği Süreci (GDAÜ), (T.Y.), *https://www.mfa.gov.tr/guneydogu-avrupa-isbirligi-sureci.tr.mfa/,* (13.08.2024).

[801]Tuncay Babalı, "2000'lerde Türkiye-Yunanistan ilişkileri ve Türk Azınlığın Durumu: Gelmeyen Bahar", Türk-Yunan İlişkileri Üzerine Makaleler: Dağler Dağler Viran Dağler", 1. Baskı, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 302.

[802] Tuncay Babalı, *a.g.e.,* "2000'lerde Türkiye-Yunanistan ilişkileri ve Türk Azınlığın Durumu," s. 302.

YDİK'nın 3. Toplantısı Atina'da 6 Aralık 2014 tarihinde gerçekleştirilmiş, toplantıya Türkiye'den Başbakan Ahmet Davutoğlu ile 9 Bakan; Yunanistan'dan Başbakan Samaras ile 10 bakan bir araya gelmiştir.[803] 1999 yılında *"kırılgan yumuşama"* olarak nitelendirilen yeni dönem 2014'e gelindiğinde *"sürdürülebilir yakınlaşmaya"* dönüşmüştür. Güven Arttırıcı Önlemler sürecinde ilişkilerde esas hedef ve 3. aşama *"kalıcı/sağlam ortaklık"* boyutuna yönelindiği gözlemlenmiştir. Fakat diğer taraftan Türk azınlığın durumu ve sorunlarının çözümü konusunda pek de değişen bir şey olmamıştır.[804]

Bu karşılıklı gidip gelmeler Türkiye'nin olumlu tutumu, Yunanistan'a destek verecek şekilde ilişkilerin ekonomik boyutunu önceleyen yapıcı yaklaşımı Yunanistan'daki Türkiye algısını ve ilişkilere yaklaşımını pozitif yönde etkilemiştir. İki ülke arasında uzun yıllardır süregelen yüksek politika konuları arasında yer alan Kıbrıs, Doğu Akdeniz ve Ege sorunları gibi uyuşmazlıkların çözümünde somut bir gelişme olmamıştır. Ancak son yıllarda kazan kazan anlayışıyla hareket edilmiş ekonomik, siyasal ve toplumsal alanda çok sayıda iş birliği gerçekleştirilmiş, çok düzeyli kompleks ilişkiler kurulmuştur. Öte yandan Batı Trakya Türkleri'nin sorunlarıyla ilgili olarak Türk kimliğinin inkârı, dini özgürlükler, vakıflar, eğitim alanındaki sorunlar vb. konularda yaşanan sıkıntılar hala çözüme kavuşturulamamıştır.

25 Ocak 2015 tarihinde yapılan genel seçimlerde merkezdeki partilerinin çöküşünün ardından yönetime gelen SYRIZA (Radikal Sol Koalisyon) ile Yunanistan'da yeni bir döneme girilmiştir. Sol partinin lideri Başbakan Tsipras ilk yurt dışı seyahatini GKRY'ne yapmış, öncekilerden çok da farklı bir şey söylememiş ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanıma koşulunu ileri sürmüştür.[805] Diğer taraftan 5 Şubat 2015 tarihinde Ulusal Kanal internet sitesinde Genel Kurmay Başkanlığı tarafından yapılan bir açıklamanın haberine yer verilmiştir. Habere göre 4 Şubat'ta iki Türk askeri uçağı

[803]Duygu Öztürk, "Krizlerden Çok Aktörlü İş Birliğine Türk-Yunan İlişkileri", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2014,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Balcı, 2. Baskı, SETA Yayınları, İstanbul, 2015, s. 69.
[804]Tuncay Babalı, *a.g.e.,* s. 303.
[805]Ece Göksedef, "Syriza'nın Yeni Dış Politikası", Aljazeera Türk, *https://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/syrizanin-yeni-dis-politikasi/,* (14.08.2024).

eğitim uçuşu sırasında Sakız Adası'nın güneyinde Yunan savaş uçaklarının taciziyle karşılaşmış, uçaklar birer dakikalık ara ile iki defa radar kilidine[806] maruz kalmıştır.[807]

Havada yaşanan bu tacizin sebebi Yunanistan'ın 6 millik karasuyunun üzerinde 10 millik hava sahası iddiasında bulunmasından kaynaklanmaktadır. Böyle bir uygulamanın dünyada başka bir örneği yoktur. İki ülke arasında yaşanan bu uyuşmazlığın nedeni Yunanistan'ın yapmış olduğu bir iç düzenlemeden kaynaklanmaktadır. Yunanistan 1931 yılında hava sahasını 10 mile genişletmiş, Lozan Andlaşması'nda 3 mil olarak belirtilen karasularını tek taraflı olarak 1936 yılında 6 mile çıkartmıştır. 10 Millik hava sahasını sivil havacılık ve hava korsanlığıyla ilgili mücadele kapsamında yürürlüğe koyduğunu açıklamıştır. Yaptığı bu iç düzenlemeyi 1945 yılında uluslararası kamuoyuna duyurarak, konuya uluslararası bir boyut kazandırmak istemiş ve alınan bu karara uyulmasını talep etmiştir. Türkiye, tek yanlı alınan böyle bir kararı tanımadığını belirtmiş ve bu hukuk dışı uygulamaya karşı havadaki askeri faaliyetlerini sürdürmüştür.

2016 yılı başlarında Türk-Yunan ilişkilerinde gündemi meşgul eden konuların başında göçmen krizi gelmiştir. Türkiye, Avrupa Birliği Zirve Toplantısı'nda (29 Kasım 2015) alınan karar doğrultusunda Yunanistan'dan iade edilen 3. ülke vatandaşlarının *"geri kabul sürecini"* hızlandırmıştır. 18 Mart tarihinde AB-Türkiye mutabakatı sonrasında Türkiye, kendi toprakları üzerinden Ege Denizi'ndeki Yunan adalarına geçen tüm *"düzensiz göçmenleri geri almayı"* kabul etmiştir.[808]

2016 yılı Türkiye için oldukça sıkıntılı bir yıl olmuştur. 15 Temmuz'da vuku bulan FETÖ'cü darbe kalkışması karşısında Cumhurbaşkanı Erdoğan, CNN Türk Televizyonunda canlı yayına bağlanmış ve halkı sokağa inmeye davet etmiştir. 1. Ordu Komutanı Orgeneral Ümit Dündar ve Genelkurmay Özel Komutanı Tümgeneral Zekai Aksakallı'nın ordu içerisinde bir cunta teşebbüsü olduğunu ve bunun engellenmesi

---

[806]Radar Kilidi Atmak: Askeri terminolojide kullanılan bir havacılık terimidir. Düşman uçağına radar ya da diğer farklı sensörlerle kilitlenip onu takip etmek anlamında kullanılır. Kilitlenme seçilen bir hedefi otomatikman takibe alan çok sayıda radar sistemine ait bir özelliktir. Haber Türk, "Radar Kilidi Atmak Nedir? Radar Kilidi Nedir ve Ne Demek?", *https://www.haberturk.com/radar-kilidi-atmak-nedir-radar-kilidi-nedir-ve-ne-demek-3515667/,* (15.08.2024).

[807]Soner Polat*, Mavi Vatan İçin Jeopolitik Rota: Doğu Akdeniz, Kıbrıs, Ege'deki Kavgayı Anlatan Tespitler ve Öneriler,* 6. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2019, s. 153.

[808]Mehmet U. Ekinci, "Türkiye'nin Balkanlar Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2016,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 1. Baskı, SETA Yayınları, İstanbul, 2017, s. 426.

için gerekenin yapılacağını açıklamalarının ardından harekete geçilmiş ve söz konusu darbe teşebbüsü halkın da direnişe katılmasıyla engellenmiştir.[809]

15 Temmuz başarısız darbe teşebbüsünden bir gün sonra Türkiye'den firar eden FETÖ'cüler askeri helikopterle Yunanistan'ın Dedeağaç şehrine kaçmış, Türkiye firari 8 askerin iade edilmesini istemiştir. Yunan Temyiz Mahkemesi, söz konusu askerlerin Türkiye'de adil yargılanamayacaklarını ve iade edilmeleri halinde insani olmayan muameleye tabi olabileceklerini belirterek iade talebini reddetmiştir. Ayrıca 15 Temmuz'dan bugüne dek Yunanistan'a kaçan 20 bin civarında FETÖ mensubu olduğu ve bunlardan 9 bin kişinin sığınma talebinde bulunduğu düşünülmektedir.[810]

8 Ekim'de 4. YDİK toplantısı, iki ülke Başbakan ve Bakanlarının katılımıyla İzmir'de gerçekleştirilmiş, gündemin ana konusu göçmen krizi olmuştur. Yıl içerisinde iki ülke arasında uzun sürmeyen birtakım polemikler de yaşanmıştır. Yunanistan Cumhurbaşkanı Prokopis Pavlopulos ile Başbakan Aleksis Tsipras'ın, Ermenistan Cumhurbaşkanı'nın Yunanistan'a yaptığı ziyaret esnasında (Mart ayında) birlikte yaptıkları açıklamalarda Pontus soykırımı iddialarıyla ilgili söylemlerine karşı Türkiye sert tepki göstermiştir. Kıbrıs uyuşmazlığı, Adalar Denizi'ndeki karasuları, hava sahası gibi süregelen sorunlarla ilgili olarak da kimi zaman karşılıklı atışmalar yaşanmıştır.[811]

2017 yılında Cumhurbaşkanı Erdoğan 13 Mayıs'ta Pekin'de Yunanistan Başbakanı Tsipras ile bir görüşme gerçekleştirmiş, bu görüşmede YDİK toplantısının 2018 yılı başlarında Selanik'te yapılmasına karar verilmiştir. 19 Haziran'da Başbakan Binali Yıldırım Yunanistan'a bir ziyaret gerçekleştirmiş ve Yunan Cumhurbaşkanı Pavlopoulos ile görüşmüş, ziyaret esnasında AB-Türkiye ilişkilerinde Türkiye'ye verdikleri destek için teşekkür etmiştir. Tsipras ile yaptığı görüşmede ise Kıbrıs konusu ve Yunanistan'a kaçan darbeci askerlerin iade edilmesi gibi konular gündeme gelmiştir. 7-8 Aralık'ta Cumhurbaşkanı Erdoğan, Yunanistan'a resmi bir ziyaret

---

[809]Ramazan Erdağ, "Türkiye'de Darbeler ve Batı'nın Yaklaşımı", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2016,* 1. Baskı, SETA Yayınları, İstanbul, 2017, s. 107-108.
[810]Tevfik Durul, "Yunanistan 8 FETÖ Üyesi Askeri Başka Ülkelere Kaçırdı", *Anadolu Ajansı,https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/yunanistan-8-feto-uyesi-askeri-baska-ulkelere-kacirdi/2565286/,* (06.06.2024).
[811]Tevfik Durul*, a.g.m.,* "Yunanistan 8 FETÖ Üyesi Askeri Başka Ülkelere Kaçırdı."

gerçekleştirmiş ve (1952'den beri devlet başkanı düzeyinde ilk ziyaret) azınlık sorunları da gündeme getirilmiştir. Ayrıca İstanbul-Selanik arasında hızlı tren, Selanik-İzmir arasında feribot seferleri ve İpsala Hudut Kapısı köprü projeleri gündeme gelmiştir.[812]

2018 yılında Türk-Yunan ilişkileri dalgalı bir seyir izlemiştir. Gündemin ana konularından biri FETÖ irtibatlı kişilerin Yunanistan'da yargılanması süreci olmuştur. Türkiye'den kaçan darbeci askerlerin Yunan Mahkemeleri tarafından tahliye edilmeleri iki ülke ilişkilerinde gerginliğe neden olmuş, Türkiye 2002 yılından beri uygulamada olan *"Geri Kabul Sözleşmesi'nin"* durdurulduğunu açıklamıştır. Türkiye'nin tepkisi üzerine Yunan İdaresi kararı temyize götürmüşse de Yunan Yüksek Mahkemesi iltica hakkını onaylamıştır. Diğer bir konu ise Türkiye'de tutuklu olan iki Yunan askeriyle ilgilidir. Türkiye-Yunanistan hududunda devriye görevinde olan iki asker Türkiye topraklarına izinsiz girdikleri için tutuklanmışlardı. Casusluk şüphesi ile Mahkemeye çıkarılan askerlerin tutuklu yargılanması Yunanistan'da tepkilere yol açmıştır. Bunların dışında Adalar Denizi ve Doğu Akdeniz'deki karasuları MEB sahaları açısından iki ülke arasındaki ihtilaflı konular gündemdeki yerini korumuştur.[813]

2019'da Doğu Akdeniz ve Ege'deki deniz yetki alanları konusunda yıl içinde görüş ayrılıkları sürmüş, fakat iki ülke liderleri iyi komşuluk ilişkileri hususunda olumlu mesajlar vermeye devam etmiştir. 5 Şubat'ta Yunan Başbakanı Tsipras Ankara'ya gelmiş, Cumhurbaşkanı Erdoğan'la görüşmüştür. Turizm, ticaret, ulaşım ve göç gibi konular görüşülmüş, ortak projeler gündeme gelmiştir. Ayrıca Tsipras, Heybeliada Ruhban Okulu ve Ayasofya'yı ziyaret etmiş, iki ülkedeki azınlıkların sorunları dile getirilmiştir.[814]

---

[812]Mehmet U. Ekinci ve Dilek Kütük, "Türkiye'nin Balkanlar Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2017,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner,1. Baskı, SETA Yayınları, İstanbul, 2018, s. 386-387.

[813]Mehmet U. Ekinci ve Dilek Kütük, "Türkiye'nin Balkanlar Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2018,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 1. Baskı, SETA Yayınları, İstanbul, 2019, s. 297-298.

[814]Mehmet, U. Ekinci, "Türkiye'nin Balkanlar Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2019,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 1. Baskı, SETA Yayınları, İstanbul, 2020, s. 334.

27-Şubat-8 Mart tarihleri arasında gerçekleştirilen 2019 Mavi Vatan tatbikatı üç denizde aynı anda (103) geminin katılımıyla gerçekleştirilmiş, tatbikatta envantere yeni giren silah ve silah sistemleri de kullanılmıştır. Deniz Kuvvetleri tarafından planlanan tatbikat, Deniz Harp Merkez Komutanlığı'nda oluşturulan 165 kişilik ekip tarafından sevk ve idare edilmiştir.[815]

Yunanistan tarafından ilgiyle takip edilen tatbikat sonrasında gerilim yaşanma olasılığına karşı iki ülke dışişleri bakanları 13 ve 21 Mart tarihlerinde Brüksel ve Antalya'da bir araya gelmişlerdir. İki ülke arasında güven arttırıcı önlemlerin sürdürülmesi için turizm, ekonomi vb. alanlarda iş birliği konularında mutabakat sağlanmıştır. 25 Mart'ta Didim açıklarındaki Eşek (Agathonisi) Adası'na giden Yunan Başbakanı Tsipras, uçuş esnasında helikopterinin Türk uçakları tarafından taciz edildiğini iddia etmiştir. Bunun üzerine Yunanistan bir nota vererek protesto etmiş, Türkiye ise herhangi bir taciz eyleminin söz konusu olmadığını açıklamıştır.[816]

Mayıs ayında Denizkurdu-2019 tatbikatı yine Türkiye'yi çevreleyen üç denizde eş zamanlı olarak icra edilmiş, tatbikata (131) gemi, (57) uçak ve (33) helikopter katılmıştır.[817] Tatbikat esnasında Türk-Yunan savaş gemileri birbirine çok yaklaşmış, ayrıca iki ülkenin aynı koordinatlarda Navteks ilan etmeleri kısa süreli de olsa bir gerginlik yaşanmasına neden olmuştur. Öte yandan Doğu Akdeniz'de Yunanistan, Türkiye'nin yer almadığı enerji iş birliği platformuna aktif olarak katılmaya devam etmiştir. Ocak ayında yedi ülke tarafından kurulan Doğu Akdeniz Gaz Forumu içerisinde Yunanistan da yer almaktadır. Diğer taraftan Türkiye, Yunanistan'ın hamlelerine karşılık Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti ile deniz yetki sahalarını belirlemek için bir mutabakat imzalamış, Yunanistan bu mutabakatı illegal ve işgal olarak nitelendirmiş, AB ve BM nezdinde girişimlerde bulunarak Türkiye'yi uluslararası kurumlara şikâyet etmiştir.[818]

---

[815]Durmuş Genç, "Mavi Vatan'daki Dev Tatbikat Göz Kamaştırdı," *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mavi-vatandaki-dev-tatbikat-goz-kamastirdi/,* (18.08.2024).
[816]Mehmet, U. Ekinci, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Balkanlar Politikas-2019", s. 335.
[817]NTV, "Denizkurdu-2019 Tatbikatı Başladı",
https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/denizkurdu-2019-tatbikati/, (18.08.2024).
[818] Mehmet, U. Ekinci, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Balkanlar Politikas-2019", s. 336.

2000'li yıllardan itibaren Türk Silahlı Kuvvetleri ve NATO'nun tehdit algılamaları arasında uyuşmazlıklar olduğu, ulusal menfaatlerin korunması bakımından mevcut sitemlerin yetersizliği görülmüş ve yeni gereksinimler ortaya çıkmıştır.[819] 2011 yılında Suriye'de ortaya çıkan iç savaşta Ankara, Esad yönetimine karşı muhaliflere destek vermiş, 2012 sonunda Suriye Savaşı esnasında ilk defa Türkiye'de sivil kayıpları yaşanmıştır. Bunun üzerine Ankara, NATO'dan takviye hava savunma sistemleri istemiş, 2013 yılında beş farklı devlet geçici olarak Türkiye'ye Patriot Füzeleri göndermiş, o an için talebi karşılanmıştır. Türkiye'nin, Suriye'nin kuzeyindeki terör örgütlerine yönelik Barış Pınarı ve Fırat Kalkanı operasyonlarını gerçekleştirmesi sonrasında İspanya haricinde diğer ülkeler Patriot füzelerini geri çekmiştir.[820]

Türkiye, müttefiki ABD'den Patriot Füze Savunma Sistemi talebine olumlu yanıt alamayınca başka arayışlar içine girmiş, Rusya'dan S-400 Hava Savunma Sistemi almaya karar vermiş, 2017 yılında Rusya ile S-400 alımı için sözleşme imzalamıştır.[821] S-400'ler stratejik önemi olan askeri ve ekonomik hedeflerin korunması için geliştirilmiş hava savunma sistemleridir.[822] Yunanistan S-400'lerin alınmasından çok rahatsız olmuş, ABD'den uçak, helikopter vb. alımlar için girişimde bulunmuştur.[823] Bu arada Yunanistan savunma bahanesi ile gayrı askeri statüde olan Ege adalarını silahlandırmayı sürdürünce, Türkiye buna sert tepki göstermiştir. Yunanistan ise ABD ve AB nezdinde diplomatik hamleler yaparak enerji güvenliği konularında Batı'nın desteğini almıştır. AB, Kıbrıs açıklarındaki enerji faaliyetleri nedeniyle Türkiye'ye yaptırım uygulanması kararı almış, Türkiye-Libya Mutabakatını kınamıştır. Aralık ayında ABD, GKRY-Yunanistan ve İsrail ile enerji ve savunma iş birliğinin geliştirilmesi için bir yasa çıkartmıştır. İki ülke arasında ortaya çıkan tüm bu gerginliklere rağmen üst düzey temaslar sürmüştür. Cumhurbaşkanı Erdoğan

---

[819]Nazım Altıntaş, "Kara Harp Sanayi", *Yeni Dünya Düzeninde Nasıl Bir Türkiye?,* (Ed.) Övgün A. Ercan, 1. Baskı, Sözcü Kitabevi, İstanbul, 2022, s. 30.

[820]BBC News Türkçe, "S-400: Türkiye'nin Rusya'dan Satın aldığı Füze Savunma Sistemi Neden Krize Yol açtı?", *https://www.bbc.com/turkce/articles/c70z4yyv5xko/,* (02.10.2024).

[821]Zuhal Demirci, "10 Soruda Türkiye Neden S-400 Alıyor", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/10-soruda-turkiye-neden-s-400-aliyor/1412408/,* (18.08.2024).

[822]Fazıl Altay ve Beyazıt Karataş, "Hava Harp Sanayi, S-400, F-35, MMU Projesi ve Gerçekleri", *Yeni Dünya Düzeninde Nasıl Bir Türkiye?,* (Ed.) Övgün A. Ercan, 1. Baskı, Sözcü Kitabevi, İstanbul, 2022, s. 11.

[823] Mehmet, U. Ekinci, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Balkanlar Politikas-2019", s. 337.

Yunanistan'da yönetime gelen yeni Başbakan Kiryakos Miçotakis ile 25 Eylül tarihinde New York'ta, 4 Aralık'ta da Londra'da bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmelerde Doğu Akdeniz, Ege, düzensiz göçmenler, Ruhban Okulu ve azınlık konuları yer almıştır. [824]

2.15. 2020-2024 Arası Dönem Türk-Yunan İlişkileri

Yunanistan'la ilişkilerde önceki yıllarda Ege ve Doğu Akdeniz deniz yetki alanları nedeniyle yaşanan görüş ayrılıklarına 2020 yılında ilave sorunlar ortaya çıkmış, 2 Ocak'ta GKRY, Yunanistan, İsrail arasında EastMed doğal gaz boru hattı projesinin hayata geçirilmesi için andlaşma imzalanmış, Türkiye buna tepki göstermiştir. KKTC'nin haklarının görmezden gelinerek enerji kaynakları konusunda bölge ülkeleriyle yapılan iş birliği hamlelerine karşılık Türkiye, bir taraftan Yunanistan'a diplomatik görüşme teklifinde bulunurken diğer taraftan Doğu Akdeniz'de enerji faaliyetlerini sürdürmüştür. 18 Mart'ta BM'ye resmi bir mektup göndermiş, 2019 yılında Libya ile imzalamış olduğu andlaşmaya göre doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının koordinatlarını bildirmiştir.[825]

Türkiye, 21 Temmuz- 2 Ağustos tarihleri arasında Doğu Akdeniz'de Navteks ilan etmiş, Yunanistan buna tepki göstermiştir. Söz konusu Navteksin Libya ile imzalanan ve BM'ye bildirilen deniz yetki alanları andlaşmasından bağımsız olmadığı belirtilmiştir. Bunun üzerine GKRY-Yunanistan ikilisi de bir Navteks yayınlamış, Türkiye'nin faaliyetlerinin yasa dışı olduğunu ileri sürmüştür. Türkiye'nin yayınladığı Navteksin yetkisiz istasyondan yapıldığını ve dikkate alınmaması gerektiğini açıklamış, Türkiye bunun üzerine Antalya istasyonunun yetkili olduğunu belirtmiştir. Bahse konu Navteks uyuşmazlıkları Girit merkezli mi yoksa Antalya merkezli istasyonun mu yetkili olduğu konusunda bir anlaşmazlık oluştursa da temelde Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları sorunuyla yakından ilgilidir. Asıl gerginliğe sebep

[824] Mehmet, U. Ekinci, *a.g.e.*, "Türkiye'nin Balkanlar Politikas-2019", s. 337.
[825]Mehmet, U. Ekinci, "Türkiye'nin Balkanlar Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2020,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 1. Baskı, SETA Yayınları, İstanbul, 2021, s. 400.

olan Yunanistan'ın maksimalist talepleri ve deniz yetki alanlarıyla ilgili olarak Sevilla Haritası'nın dikkate alınmasını istemesinden kaynaklanmıştır.[826]

İki ülke arasındaki gerginliğin artması üzerine Alman Başbakan Angela Merkel arabuluculuk ederek gerginliğin yumuşamasını sağlamıştır. Türkiye arama çalışmalarını askıya almış, Yunanistan'la müzakereye açık olduğunu belirtmiştir. Ancak 6 Ağustos'ta Yunanistan, Mısır ile deniz yetki sahalarını belirleme andlaşması imzalamış ve gerilim yeniden artmıştır. Türkiye söz konusu andlaşmayı tanımadığını, yok hükmünde olduğunu açıklamış ve Doğu Akdeniz'de yeniden arama faaliyetlerine başlamıştır.[827] Doğu Akdeniz'deki kriz iki ülkeyi karşı karşıya getirmiş, bu esnada Ege'deki anlaşmazlıklar yeniden nüksetmiş ve tansiyon yükselmiştir.[828] Yunanistan, yıl boyunca Ege ve Doğu Akdeniz'de ABD, Fransa, İtalya, Mısır, BAE gibi ülkelerin de katıldığı ortak tatbikatlar düzenlemiştir.

Yunanistan, Ağustos ayı sonlarında Meis Adası'na asker çıkartmış, yıl sonuna doğru Doğu Akdeniz ve Adalar Denizi'ndeki gayrı askeri statüdeki adaları da içeren geniş bir sahada tatbikat yapacağını açıklamış, ortam yeniden gerilmiştir. Ayrıca Türkiye-Libya arasında deniz yetki alanlarını belirleyen mutabakatın hükümsüz/ geçersiz olduğunu ileri sürmüş AB, ABD ve Doğu Akdeniz'deki sahildar devletler nezdinde yoğun bir diplomasi yürüterek Libya'daki Halife Hafter'i destekleyen bir siyaset izlemiş, Libya'da yaşanan çatışmalardan Türkiye'yi sorumlu tutan açıklamalarda bulunmuştur. Ayrıca 24 Temmuz'da Ayasofya'nın yeniden ibadete açılması Yunanistan'da tepkiyle karşılanmış, *"kiliselerde matem çanları"* çalınmış, protesto gösterilerinde Türk bayrağı yakılmıştır.[829]

Kendisini bölgede Amerika Birleşik Devletleri'nin vazgeçilmez bir müttefiki gibi gören Yunanistan,[830] 14-18 Eylül tarihleri arasında Batı Trakya'da Türk azınlığın yaşadığı bölgede ABD ile ortak bir tatbikat icra etmiş, tatbikatta ağır silahlar

---

[826]Oğuz Güngörmez, "5 Soru: Akdeniz'de Navtex Gerginliği", *https://www.setav.org/5-soru/5-soru-dogu-akdenizde-navtex-gerginligi/,* (18.08.2024).
[827]Mehmet, U. Ekinci, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Balkanlar Politikası- 2020", s. 403.
[828]Stelyo Berberakis, "Yunan Adaları Niçin Silahlandırıldı? Ege'de Aidiyeti Belli Olmayan Adalar Var Mı?", *Euro News, https://tr.euronews.com/2020/09/03/ege-anlasmazliklar-yunan-adalar-nicin-silahlandirildi-gri-alanda-kalan-adalar-var-mi/,* (18.08.2024).
[829] Mehmet, U. Ekinci, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Balkanlar Politikası- 2020", s. 404-405.
[830] Tim Marshall, Coğrafyanın Gücü, (Çev.) Gökçen Keçici, 1. Baskı, Eplison Yayınevi, İstanbul, 2024, s. 186.

kullanılmıştır. 15 Eylül'de Sakız Adası'nın gayrı askeri statüde olmasına rağmen tatbikatlar yapılacağı duyurulmuş, 23-24 Eylül'de yine gayrı askeri statüdeki Limni Adası'nda atış talimleri gerçekleştirilmiştir. Bölgedeki Rodos, İstanköy, Sakız gibi gayrı askeri statüdeki adalar da dahil olmak üzere geniş bir sahada hava tatbikatları gerçekleştirilmiş, 27 Eylül-2 Ekim tarihleri arasında uluslararası hava sahasında oldukça geniş bir alanı kapsayan tatbikatlar yapmak için notam yayımlamıştır. 1 Ekim'de duyuru yapılmış, 6-8 Ekim tarihlerinde Meis'in güneyinde askeri eğitimler yapılacağı açıklanmıştır. 11 Kasım-29 Aralık tarihleri arasında Adalar Denizi'nin her tarafında atış eğitimleri yapılacağı duyurulmuş, hava kuvvetlerinin faaliyetleri için bir notam yayımlanmıştır. 8 Ekim'de Midilli Adası'nın gayrı askeri statüsü ihlal edilerek 12-13 Ekim'de askeri eğitim tatbikatları yapılacağı duyurulmuştur. Eş zamanlı olarak benzer tatbikatların 12-16 Ekim tarihlerinde Sakız Adası'nda da yapılacağı belirtilmiştir. 29 Ekim'de iki ayrı tatbikat duyurusu yapılmış, bütün bir yıl boyunca geniş bir sahada tatbikatlar sürdürülmüştür.[831]

2020 yılında Yunanistan, Türkiye'nin Oruç Reis Gemisi'nin Doğu Akdeniz'deki enerji faaliyetlerini kınamış,[832] çalışmaların durdurulmasını istemiştir. Gerilimin ortadan kaldırılmasına yönelik Eylül ayı başlarından itibaren NATO Genel Sekreteri Stoltenberg'in arabuluculuğu ile iki ülkenin askeri delegasyonları arasında teknik toplantılar düzenlenmesi ve Türk-Yunan silahlı kuvvetleri arasında istenmeyen durumların yaşanmasının önlenmesi konusunda uzlaşı sağlanmıştır.[833]

2021 yılında da iki ülke arasında önceki yıllarda yaşanan tartışmalar sürmüş, Türkiye'yi hedef alan silahlanma, askeri tatbikatlar, diplomatik faaliyetler devam etmiştir. Bu dönemde başta Cumhurbaşkanı olmak üzere Türk yetkililer, Ege'deki hava sahası ihlallerine, adaların silahlandırılmasına ve çeşitli uluslararası platformlarda yürütülen Türkiye karşıtı diplomatik girişimlere dikkat çekmiş, Atina'ya

[831]Dışişleri Bakanlığı, Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, "12 Eylül-20 Ekim 2020 Tarihleri Arasında Yunanistan'ın Gerginliği Arttırıcı Eylemleri, *https://www.disisleri.gov.tr› html› denizcilik/,* (18.08.2024).
[832]International Grisis Group, "Türkiye'nin Yunanistan: Denizlerde Gerilim Siyasetinden Diyaloğa" *Avrupa Raporu,* (İngilizce aslının tercümesi), 31 Mayıs, 2021, s. 19.
[833]Mehmet, U. Ekinci, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Balkanlar Politikası- 2020", s. 406-407.

gerilimi tırmandırmaması için çağrıda bulunmuştur.[834] Yunanistan, 28 Eylül 2021 tarihinde Fransa ile Savunma ve Güvenlik Alanlarında İş Birliğine Yönelik Stratejik Andlaşma imzalamıştır.[835] Andlaşmanın 2. maddesinde taraflar, 3. bir ülke tarafından saldırıya uğrarsa birbirlerine yardım edecektir. Andlaşma sonrasında Yunan Başbakan Kiryakos Miçotakis Mecliste bir konuşma yapmış, *"Hepimiz Doğu Akdeniz'de kimin kimi tehdit ettiğini biliyoruz"* şeklinde açıklamada bulunmuştur.[836]

Türkiye ile imzalamış olduğu Atina Mutabakatını ihlal eden Yunanistan, mutabakata aykırı bir şekilde turizm sezonunda Ege'nin uluslararası sularında *"askeri eğitim sahası"* ilan etmiş, bu gelişme üzerine Türkiye, mütekabiliyet kapsamında 22 Haziran'da Ege Denizi'nde uluslararası sularda eğitim sahası duyurusunda bulunmuştur.[837] Türkiye, hidrografik faaliyette bulunacak bir araştırma gemisi için Ege'de Navteks ilan etmiş, Yunanistan bunu illegal olarak nitelendirmiştir. Ancak Yunanistan için Ege Denizi'nde bir araştırma faaliyeti için bölgeye gelen Fransız gemisi, Türkiye'nin kıta sahanlığında bulunduğu için, Türk savaş gemileri tarafından bölgeden uzaklaştırılmıştır. Eylül ayında Girit'in doğu kesimine haritalama çalışması için gelen Nautical Geo isimli geminin faaliyetleri, Türkiye'nin kıta sahanlığında bulunduğu için Türk savaş gemileri tarafından engellenmiştir. Yıl içinde Türkiye'nin itirazlarına sebep olan uygulamalardan biri de önceki yıllarda olduğu gibi Adalar Denizi ve Akdeniz'deki bazı adalarda uluslararası andlaşmalar ihlal edilerek gayrı askeri statüdeki adaların silahlandırılmasına devam edilmesi olmuştur.[838]

Bu dönemde nükseden sorunlardan biri de Ege'deki hava sahası sorunu olmuştur. İki ülke uçakları Ege'de karşı karşıya geldiklerinde çeşitli faaliyetler içerisine girebilmektedirler. Bunlar tehlikenin durumuna göre önleme amacıyla

---

[834]Mehmet, U. Ekinci, "Türkiye'nin Balkanlar Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2021,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 1. Baskı, SETA Yayınları, İstanbul, 2022, s. 337-338.

[835]Euro News, "Yunanistan, Fransa ile Savunma Andlaşması'nı Onayladı, Türkiye Tepki Gösterdi"/, *https://tr.euronews.com/2021/10/08/yunanistan-fransa-ile-savunma-anlasmas-n-onaylad-turkiye-tepki-gosterdi/,*(20.08.2024).

[836]Hacı M. Boyraz, "Türkiye'nin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Politikası, *Türk Dış Politikası Yıllığı-2021,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 1. Baskı, SETA Yayınları, İstanbul, 2022, s. 279-280.

[837]Aykırı Haber, "Türkiye'den Ege'de Navtex İlanı", *https://www.aykiri.com.tr/turkiye-den-ege-de-navtex-ilani/12473/,* (20.08.2024).

[838] Mehmet, U. Ekinci, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Balkanlar Politikası-2021", s. 341.

"radar kilidi atma, chaff fırlatma ve it dalaşı" olarak sıralanabilir. 23 Şubat'ta Yunan savaş uçakları tarafından Türkiye'ye ait bir araştırma gemisine taciz amaçlı chaff fırlatılmıştır. Chaff, genelde radar kilidinden kurtulmak amacıyla ya da füze saldırılarından korunmak için çok küçük metal parçalarının havaya fırlatılması sonucu dağılmasıyla gerçekleştirilen bir savunma yöntemidir.[839]

Türkiye ile Yunanistan arasında ulusal hava sahası ile ilgili tartışmalar yıllardan beri süregelen çekişmeli konulardan biridir. Özellikle 1974'ten sonra sıkça gündeme gelmeye başlayan bu mesele iki ülke arasında gerilimi tırmandırmakta, Yunanistan'ın Ege'yi bir *"Yunan gölü"* olarak görmesinden kaynaklanmaktadır.[840] Türk uçakları Ege üzerinde uçarken, hava sahası ihlali yapıldığı gerekçesi ile adalarda konuşlanan avcı uçakları harekete geçmekte, Türk uçakları taciz edilmekte ve havada it dalaşı diye tabir edilen durum ortaya çıkmaktadır. Son yıllarda bu durum Doğu Akdeniz üzerinde de gözlenmektedir. Örneğin 27 Ağustos 2020 tarihinde Girit'ten kalkan ve Güney Kıbrıs'a doğru ilerleyen 6 adet F-16 uçağı Türk Hava Kuvvetleri'nin radar sistemleri tarafından tespit edilmiş, Türk savaş uçakları derhal harekete geçerek, Kıbrıs'ın güneybatısında uçaklara önleme yapmış ve Yunanistan'a ait olduğu belirlenen uçaklar bölgeden çıkartılmıştır.

2021 yılında iki ülke arasında süregelen bir başka tartışma konusu ise sığınmacılar ve düzensiz göçmenler meselesi olmuştur. Türkiye, 2016 yılında sığınmacılar konusunda AB ile imzalamış olduğu mutabakatın gözden geçirilmesini isteyince, üzerinde göç baskısını hisseden Yunan Hükümeti, bir taraftan sığınma başvurusu reddedilen kişilerin Türkiye tarafından geri alınmamasına karşın Avrupa Birliği nezdinde girişimler başlatmış, öte yandan Brüksel'de sığınmacılar hususunda Türkiye'ye karşı, taahhütlerin yerine getirilmesi çağrısında bulunmuştur.[841]

---

[839]Hasan Göğüş, *"Ege'de Yunanistan ile Hava Sahası Sorunları: Havada Tehlikeli Angajmanlar", Ankara Politikalar Merkezi, https://apm.org.tr/2021/03/12/egede-yunanistan-ile-hava-sahasi-sorunlari-havada-tehlikeli-angajmanlar/,* (20.08.2024).

[840] Oğuz Çelikkol, "Ege Denizi'mde Hava Sorunları", *Global Political Trends Center,* İstanbul Kültür Üniversitesi, *https://www.iku.edu.tr/gpot/opinion-oguz-celikkol-ege-denizinde-hava-sorunlari/,* (20.08.2024).

[841]Türkiye Sınırına Sığınmacı Önlemi: 123. Yunanistan Vatandaşı Koruma Bakanı Takis Theodorikakos, Yunan Meclisindeki 2023 bütçesi görüşmeleri sırasında yaptığı konuşmasında (15.12. 2022), Meriç bölgesindeki düzensiz göçmenlerin geçişlerini engellemek maksadıyla örülmekte olan çitin hudut hattı boyunca devam ettirileceğini ve 250 yeni hudut polisinin görevlendirileceğini belirtmiştir. Yunanistan Göç İşleri Bakanı Notis Mitarachi, düzensiz göçmen geçişlerini engellemek

Yukarıda bahse konu dönemde Adalar Denizi'nden Yunanistan'a geçme girişiminde bulunan düzensiz göçmenler, Yunan Kıyı Emniyeti görevlileri tarafından geri itilmiştir. Yaşamları tehlikeye giren bu insanlar Türk Sahil Güvenlik güçleri tarafından kurtarılmış ve Türkiye'ye getirilmiştir. Bununla birlikte Yunanistan, Meriç üzerinden Yunanistan'a geçmeye çalışan göçmenleri de geri itmiş ve Türkiye'ye dönmeleri için zorlamıştır.[842] Yunanistan'ın son yıllarda yaptığı bu tür geri itme vakaları insani olmayan, insan hakları ve Avrupa Birliği Hukuku ile bağdaşmayan uygulamalardır.

19 Mayıs 2021, tarihinde *"Pontus Soykırımı Anma Günü"* adı altında Yunanistan'da başta Cumhurbaşkanı ve Başbakan olmak üzere birçok resmi idareci *"sözde Pontus"* iddialarını dile getiren mesajlar yayımlamış, bu kapsamda Atina'da Cumhurbaşkanı Sakellaropulu'nun da katıldığı bir tören düzenlenmiştir. Türk Dışişleri Bakanlığı aynı gün içinde bahse konu iddialara cevap vermiş, Yunanistan'ın tarihsel gerçekleri saptırma ve uluslararası kamuoyunu yanıltma girişimlerini kınayan bir basın açıklaması yapmıştır.[843] Yunanistan Dışişleri Bakanı Nikos Dendias'ın Türkiye'nin Rum azınlığın haklarını yeteri kadar korumadığı iddialarına, Ankara karşılık vermiş, Batı Trakya'da yaşayan Türk azınlığın öncelikle eğitim hakkı ve dini özgürlükleri başta olmak üzere Lozan Barış Andlaşması'ndan kaynaklanan haklarının ihlal edildiği belirtilmiştir. İskeçe Müftüsü Ahmet Mete'ye Selanik'teki Mahkeme tarafından 15 yıl hapis cezası verilmesi, Batı Trakya'daki Türk azınlığa ait 12 ilkokulun kapatılması ve Türkiye'nin Rodos Başkonsolosluğu'nda görevli bir kişinin casuslukla suçlanıp mahkûm edilmesi Dışişleri Bakanlığı tarafından Protesto edilmiştir. Ayrıca Yunanistan'ın topraklarında terör örgütlerini barındırdığına dikkat çekilmiş ve Atina'dan terör örgütlerinin faaliyetlerini engellenmesi istenmiştir.[844]

---

maksadıyla toplam 212 km uzunluğundaki Türkiye kara hududu bölgesinde 2021 Ağustos'unda 5 metre yüksekliğinde, 40 km uzunluğundaki çelikten yapılan çitin 120 km'ye kadar uzatılmasının planlandığını ve inşaat faaliyetlerine 2022 yılında başlanacağını ve bu amaçla AB'den fon talebinde bulunduklarını açıklamıştır. *www.protothema.gr* haber sitesinde yer verilen habere göre (10.10.2022), Yunanistan 46 km'lik Meriç Nehri hudut hattı bölgesindeki mevcut çiti 142 km'ye uzatma kararı almıştır. Ali Demir, *a.g.e.*, s. 150-151.

[842]Mehmet, U. Ekinci, *a.g.e., "Türkiye'nin Balkanlar Politikası-2021",* s. 339-340.

[843]T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Pontus Soykırımı Anma Günü", *https://www.disisleri.gov.tr/mayis2021.tr.mfa/*, (20.08.2024).

[844]Mehmet, U. Ekinci, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Balkanlar Politikası-2021", s. 342.

Dendias'ın iddia ettiği gibi Türkiye'de Rum azınlığın haklarının yeterince korunmadığı ne kadar gerçekçidir uygulamaya bakmak gerekir. Türkiye'deki Rum azınlık, kendilerinin Rum olduğunu rahatça ifade edebilmektedir. Yunanistan'da ise Türk kimliği inkâr edilmekte, yok sayılmaktadır. Yunanistan'da olduğu gibi Türkiye'de çeşitli gerekçeler ileri sürülerek Rum okullarının kapatılması gibi bir durum söz konusu olmamaktadır. Türkiye'deki Rum azınlığın din adamlarının seçimine hiçbir şekilde müdahale edilmemekte, herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmamaktadırlar. Fakat Yunanistan'da Türk azınlığın kendisi tarafından seçilen müftüler görevlerini yaptığı için yargılanmakta ve hapse atılmaktadır. Zira Yunan İdaresi kendi atadığı müftüleri (hukuk dışı bir uygulamadır) azınlığa kabul ettirmek istemektedir. Türkiye'de Başpiskoposun siyasi faaliyetleri, Ekümeniklik iddiaları, hukuk dışı olmasına rağmen yargılanması gibi bir durum söz konusu değildir.

2016 yılında kesintiye uğrayan istikşafi görüşmeler 2021 yılında yeniden başlatılmış, anlaşmazlıkların çözümü için görüşmelerin sürdürülmesi kararı alınmıştır.[845] İstanbul, Ankara ve Atina'da görüşmeler yapılmış, Türkiye-Yunanistan askeri yetkililerinin katıldığı, güven arttırıcı önlemleri gündeme alan teknik toplantılar düzenlenmiş ve bu toplantılar sonucunda askeri gerilimlerin önlenmesi maksadıyla iki ülkenin silahlı kuvvetlerinin harekât daireleri arasında doğrudan bir telefon hattı kurulmasına karar verilmiştir.[846]

2022 yılında bir önceki yıl başlatılan istikşafi görüşmelerin sürdürülmesi ve Mart ayında Yunanistan Başbakanı Kiryakos Miçotakis 'in Türkiye'ye gelmesi önemli bir adım olmuştur. Adalar Denizi'nde ve Doğu Akdeniz'de yaşanan uyuşmazlıklar son yıllarda iki ülke ilişkilerinin ana gündem konularını oluşturmuştur. Yıl boyunca bu iki uyuşmazlık konusunda uluslararası destek bulma çabasıyla Yunanistan Dışişleri Bakanı Dendias, Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı'nın Ocak ayında Yunanistan'a yaptığı ziyaret esnasında: *"Türkiye bizden adalarımızı silahlandırmamamızı isterken*

[845]Melih Yıldız, "Türkiye'nin Yunanistan Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2022,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 1. Baskı, SETA Yayınları, İstanbul, 2023, s. 243.
[846] Mehmet, U. Ekinci, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Balkanlar Politikası-2021", s. 343.

Akdeniz'deki en büyük çıkarma kuvveti ve en büyük filosu ile adalarımız boyunca dizildi" şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.[847]

Yunanistan'ın savunma harcamaları önceki yıllara göre daha da artmıştır. Mesela 2019 yılında %2,45 olan savunma giderleri GSYH (gayrı safi yurt içi hasıla) içindeki payı 2022 yılında %3,76'ya yükselmiş, NATO içerisinde Amerika Birleşik Devletleri de dahil, en yüksek rakama çıkmıştır. 2019 yılında savunma giderleri 5 milyar dolar iken, 2022 yılında 8,4 milyar dolara ulaşmıştır. Bu giderlerin %45'inden fazlası yeni silah alımları için kullanılmıştır. Bu bağlamda Fransa'dan Rafela uçaklarını teslim almayı sürdürmüş, yıl içinde 8 uçağı teslim almıştır. Yapılan anlaşmaya göre Yunanistan, Fransa'dan 24 adet uçak alacaktır. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri tarafından 83 adet F-16 uçağı (Blok 70/72 düzeyinde) modernize edilecek, bununla birlikte çok sayıda helikopter ile zırhlı araç satın alınacaktır.[848]

Her yıl farklı bir ülkede yapılan NATO tatbikatlarından biri olan Teger Meet tatbikatı Yunanistan'da yapılacaktır. Yunanistan tatbikat programına sonradan ilaveler yapmış, Türkiye'yi hedef alan uyuşmazlık konularını eklemiş ve bunları istismar eden bir tutum içine girmiştir. Bunun üzerine 22 Nisan'da Türkiye tatbikattan çekilmiştir. Tatbikat krizi, kısa süre de olsa olumlu giden iki ülke ilişkilerini negatif etkilemiş, krizi tırmandıran ise Mayıs ayı içerisinde Başbakan Miçotakis 'in ABD'ye yaptığı ziyaret olmuştur. Ziyaret esnasında 16 Mayıs'ta Amerikan Başkanı Joe Biden ile görüşen, 17 Mayıs'ta ise Amerikan Kongresi'nde konuşan Miçotakis, bu konuşmalarda Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlardan söz etmiş, Türkiye'nin Yunanistan'a karşı saldırgan bir tutum içerisinde olduğunu ve Doğu Akdeniz'de ortaya çıkan krizin kaynağının Türkiye olduğunu ifade etmiş ve Türkiye'yi suçlamıştır. Miçotakis, Kongre'de ABD'nin Türkiye'ye silah satmasının bölgede istikrarsızlığa yol açacağını vurgulamış ve Doğu Akdeniz'le alakalı *"savunma tedariki kararlarında bunu dikkate almanızı rica ediyorum"* demiştir. Miçotakis'in bu talebi, ABD'nin Temmuz ayında Türkiye'nin 2021 yılında talep ettiği F-16 satışına ilişkin sınırlamalar getirmesiyle

[847] Melih Yıldız, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Yunanistan Politikası-2022", s. 244.
[848]Rıfat Öncel, "Türkiye-Yunanistan İlişkileri", *2022'de Türkiye,* (Ed.) Muhittin Ataman ve Cem D. Uzun, 1. Baskı, SETA Yayını, Ankara, 2022, s. 182.

neticelenmiş, Türkiye bu sınırlamalar karşısında *"sert tepki"* göstermiş, Türkiye'nin çabaları sonucunda sınırlamalar Aralık ayında kaldırılmıştır.[849]

Yunanistan yıl boyunca pek çok tatbikat gerçekleştirmiş, söz konusu tatbikatlara belli başlı ülkelerin katılması için yoğun gayret sarf etmiştir. 3 Kasım tarihinde Suudi Arabistan'a ait F-15 savaş uçağı (6 adet), Girit Adası'ndaki Suda Hava Üssü'ne konuşlanmış, Yunan savaş uçaklarıyla beraber *"Falcom Eye-3"* tatbikatına katılmıştır. Yine benzer şekilde Yunanistan, Mısır ile İskenderiye'de Medusa Tatbikatı'nı (19-25 Kasım) gerçekleştirmiş, diğer taraftan GKRY'ne bir firkateyn göndermiş, ABD, İsrail, Fransa, İngiltere, İtalya ve Mısır ile Nemesis 2022 tatbikatına katılmıştır. Söz konusu tatbikat, GKRY'nin sözde MEB'inde (1), (2), (6), (7), (8), (9), (10), (11) ve (13) parsellerde gerçekleştirilmiştir. Yunanistan gerçekleştirmiş olduğu bu tatbikatlara bilhassa Ege ve Akdeniz'de olabildiğince NATO üyelerini dahil etmeye çalışmıştır. Kasım ayı süresinde tatbikatlara İngiltere, ABD, Fransa ve İtalya'ya ait uçak gemileri ve pek çok NATO üyesine ait deniz unsurlarıyla birlikte binlerce denizci katılmıştır. Ayrıca bu tatbikatların Kuzey Atlantik kanadındaki ülkeler arasında Kanada, Hollanda, Danimarka, Almanya ve İspanya gibi ülkeler de yer almıştır. [850]

Ege kaynaklı sorunlar iki ülke ilişkilerinde yıl boyunca gerginliği tırmandıran konular olmuş, gayrı askeri statüdeki adaların silahlandırılması ve hava sahası ihlalleri gündemde kalmayı sürdürmüştür. Özellikle hava sahası konusunda iki taraf da birbirini suçlamış, Atina Haziran ayı içerisinde Türkiye'nin (760) defa hava sahasını ihlal ettiğini, Türkiye ise Yunanistan'ın (1.123) defa karasuları ve hava sahası ihlalinde bulunduğunu belirtmiştir. Türkiye, bu süreçte Yunanistan'ın ihlallerini açıkça ortaya koymuş, ayrıca bölgede gerilimin tırmandırılmasında Atina'nın izlediği politikaların etkili olduğunu NATO, BM ve AB'ye bildirmiştir.[851]

Gayrı askeri statüdeki adaların silahlandırılmasıyla ilgili olarak Türkiye, 17 Eylül'de BM'ye bir mektup göndermiş, Yunanistan'ın söz konusu adaları silahlandırdığını, bunun yasa dışı olduğunu ve gayrı askeri statünün egemenlikle alakalı olduğunu belirtmiştir. Türkiye daha önce de 2021 yılında bu konuyla ilgili

[849]Melih Yıldız, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Yunanistan Politikası-2022", s. 246-247.
[850] Rıfat Öncel, *a.g.e.,* "Türkiye-Yunanistan İlişkileri 2022", s. 182.
[851] Melih Yıldız, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Yunanistan Politikası-2022", s. 248.

olarak 13 Temmuz ve 30 Eylül tarihlerinde Birleşmiş Milletler'e iki mektup göndermiştir.[852] Bugün gelinen noktada gayrı askeri statüdeki adaların durumuna bakıldığında sayıları toplamda 23 tane olan adaların tamamı silahlandırılmıştır.

2022 yılında Yunanistan hem karadan hem denizden AB'nin hudut güvenliğini sağlayan birimi FRONTEX'in desteğiyle yasa dışı göçün engellenmesi için çok sert önlemler almaya başlamıştır. Kamuoyunda *"geri itme"* olarak nitelendirilen önlemler, yasa dışı göç edenlerin temel haklarının ağır bir şekilde ihlal edilmesine sebebiyet vermiştir. Pek çok sığınmacı kara hudut bölgelerinde insanlık dışı muameleye maruz kalmış, denizde ise çok sayıda göçmenin bulunduğu botlarda bulunanlar uygulanan sert muamele nedeniyle yaşamlarını yitirmiştir. İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından yayınlanan bir raporda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde (AİHS) yer verilen *"toplu sınır dışı yasağı, Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nde yer alan adil yargılanma hakkı",* Avrupa Birliği Sığınmacılar Yasasında ve AB Temel Haklar Şartı'nda geçen *"sığınma başvurusunda bulunma hakkı"* ve 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nde yer alan geri gönderme yasağı gibi pek çok insan hakları hükümlerinin ihlal edildiği belirtilmiştir.[853]

2022 yılında Yunanistan düzensiz göçmenleri geri iterken, Türkiye, Sahil Güvenlik Komutanlığı birimleri denizde yaşam mücadelesi veren göçmenlerin hayatını kurtarmıştır. Yunanistan'ın göçmenleri geri itmesiyle ilgili olarak Tuğamiral Serkan Tezel Şunları söylemiştir:

> *"Bizler tüm mücadelemizi, insan hakları temelinde can kayıplarının engellenmesi üzerine oturtarak sürdürürken, ne yazık ki Yunanistan'ın benzer bir yaklaşım içerisinde olduğunu söylemek mümkün değildir. Yunanistan'ın 2020 yılı başlarından itibaren uygulamaya başladığı geri itme eylemleri ve bu eylemler sırasında göçmenlere karşı takındığı insan haklarına aykırı tutum nedeniyle Yunanistan arama kurtarma bölgesi içerisinde yaşanan can kayıplarında artış yaşandığı konusundaki haberler, uluslararası basında da sıklıkla yer almaktadır. Yine üzülerek belirtmek isterim ki kurtardığımız düzensiz göçmenlerin ifadelerine yansıyan para, telefon gibi değerli eşyaların gasp edilmesi, darp edilmeleri, can yeleksiz olarak ve hatta kelepçelenerek doğrudan denize atılmaları gibi birçok insan onuruna*

[852] Rıfat Öncel, *a.g.e.,* "Türkiye-Yunanistan İlişkileri 2022", s. 182.
[853] Yücel Acer, *a.g.e.,* "2022'de Türk-Yunan Sorunlarına Dair Gerilimler ve 2023 Projeksiyonu."

yakışmayan ve insan haklarına aykırı durum da geri itme olayları süresince yaşanmaktadır."[854]

Tuğamiral Serkan Tezel'in açıklamalarına göre, bugüne dek 260'ı geri itme vakası olmak üzere, toplam 417 vakada 12.846 göçmen kurtarılmıştır. Tüm yıl boyunca Yunanistan tarafından geri itilen göçmen sayısı ise 6.388'dir. Son zamanlarda düzensiz göçmenler, Yunanistan'ın uyguladığı yoğun baskı, şiddet ve geri itme eylemleri nedeniyle farklı yollar arayışı içine girmiş, mesafenin daha uzun ve riskli olduğu İtalyan rotasını kullanmaya başlamışlardır. Söz konusu riskli rota üzerinde gerçekleştirilen düzensiz göçün engellenmesi operasyonlarında yıl içinde 3.700 göçmen kurtarılmıştır.[855]

Önceki yıllarda olduğu gibi azınlıklar meselesi bu yıl da gündeme gelmiş, Yunanistan Batı Trakya'da Türk azınlığa ait 4 ilkokulu kapatma kararı almıştır. Bunun üzerine Türk Dışişleri Bakanlığı'ndan bir açıklama yapılmış, Türkiye'deki Rum azınlık okulları için 4 çocuğun yeterli olduğu, buna rağmen Batı Trakya'da çocuk sayısının 9'dan az olduğu hallerde okul açılmadığı belirtilmiştir. Türkiye'de 3.000 Rum'a ayrılan öğretmen sayısıyla Yunanistan'da 150.000 Türk'e ayırılan öğretmen sayısının aynı olduğu ifade edilmiş, Türk çocukların eğitim haklarının ihlal edildiği vurgulanmış ve söz konusu karar kınanmıştır.[856]

2023 yılı iki ülke ilişkilerinde, bir önceki yılda yaşanan gerilimin yumuşamaya başladığı bir yıl olmuştur. Yılın ilk aylarında Yunanistan'da Girit Adası'nın karasularının 6 milden 12 mile genişletileceği haberleri yayılmış, söz konusu iddialar iki ülke arasında yılın ilk ciddi krizine yol açmıştır. Yunanistan Başbakanı Miçotakis'in 19 Ocak tarihinde Dünya Ekonomik Forumu için gittiği Davos'ta Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunların diplomasi yoluyla çözülebileceği şeklinde yaptığı açıklamalar yumuşamanın ilk adımı olmuş, Türkiye'deki 6 Şubat depreminin ardından Yunanistan Cumhurbaşkanı Sakellaropoulou ve Başbakan

---

[854]TRT Haber, "Sahil Güvenlik: 2022'de 12 Bin 846 Düzensiz Göçmen Kurtarıldı", *https://www.trthaber.com/haber/gundem/sahil-guvenlik-2022de-12-bin-846-duzensiz-gocmenin-kurtarildi-681070.html/*, (14.07.2024).

[855]T.C. İçişleri Bakanlığı Sahil Güvenlik Komutanlığı, "Düzensiz Göçle Mücadeleye Yönelik Basın Açıklaması",*https://www.sg.gov.tr/duzensiz-gocle-mucadeleye-yonelik-basin-aciklamasi/*, (23.08.2024).

[856] Melih Yıldız, *a.g.e.*, "Türkiye'nin Yunanistan Politikası-2022", s. 253.

Miçotakis, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı arayarak geçmiş olsun dileklerini iletmişlerdir. 12 Şubat'ta Yunanistan Dışişleri Bakanı Nikos Dendias Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiş, deprem konusunda dayanışma vurgusu yapmış ve iki ülke arasındaki meselelerin diyalogla çözülebileceğini belirtmiştir.[857]

Ortaya çıkan yumuşama havası sene sonuna dek sürmüş, fakat söz konusu yumuşama temel görüş ayrılıkları olan konularda etkili olmamıştır. Göçmen krizi ve Batı Trakya Türkleri'nin hak ihlalleri sorunu devam etmiş, ekonomik konularda olumlu adımlar atılmış ve iş birliğini artırma yönünde çaba sarf edilmiştir.[858] Öte yandan Yunanistan-GKRY ikilisi, Doğu Akdeniz'deki sorunlarla ilgili olarak AB ve ABD desteğine sırtını yaslamış ve Türkiye'yi dar bir alana sıkıştırma gayreti içinde olmuştur. Avrupa Birliği, GKRY-Yunanistan ikilisini açıktan desteklemiş, Türkiye ile ilişkilerinde ön şart olarak ileri sürmüş, konuyla ilgili raporlarda, *"Yunanistan ve GKRY'nin egemenlik haklarına karşı girişimler"* şeklinde yer alan Türkiye karşıtı ifadeler kullanmıştır.[859]

Türkiye ile Yunanistan arasında Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Başbakan Miçotakis'in liderliğinde Atina'da Dostane İlişkiler ve İyi Komşuluk Hakkında Atina Bildirgesi (7 Aralık 1923) imzalanmış, iki ülke arasında yakınlaşma süreci yeniden başlamıştır.[860] Atina Bildirgesi'nde neler yer alıyor? Söz konusu bildirge iki kısımdan oluşmaktadır. Her ne kadar Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde temel sorunların çözümü kolay olmasa da netice itibariyle 2023 senesi genel olarak taraflar arasında iyi komşuluk ilişkileri doğrultusunda önemli adımların atıldığı bir sene olmuştur.[861]

2024 yılı Türk-Yunan ilişkilerine bakıldığında, Yunan Devlet Kanalı ERT'de Ocak ayında bir analiz yayınlanmış ve 2024'ün iki ülke ilişkilerinde çok mühim olduğu belirtilmiştir. ERT: *"2023'te iki ülke arasında iklim nasıl değişti?"* konulu haberinde, Türk-Yunan ilişkilerinde diplomatik güçlüklerin ortadan kalktığına yer

---

[857] Melih Yıldız, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Yunanistan Politikası-2023", s. 243.
[858]Melih Yıldız, "Türkiye'nin Yunanistan Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2023,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 1. Baskı, SETA Yayınları, İstanbul, 2024, s. 247-248.
[859]Murat Aslan ve Yücel Acer, "Türkiye-AB İlişkileri", *2023'te Türkiye,* (Ed.) Nebi Miş ve Murat Yeşiltaş, 1. Baskı, SETA Yayını, Ankara, 2023, s. 104.
[860]Esra Özsüer, "Görüş-Türk-Yunan İlişkilerinde Bahar Dönemi Mi?", Anadolu Ajansı, *https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-turk-yunan-iliskilerinde-bahar-donemi/,* (24.08.2024).
[861]Melih Yıldız, "Türkiye'nin Yunanistan Politikası-2023", s. 257.

vermiş, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın *"Ege'yi barış ve iş birliği denizi haline getirmek istiyoruz"* şeklindeki açıklamasına atıfta bulunmuştur. Deprem diplomasisi ile başlayan sürecin, Aralık ayında Erdoğan'ın Yunanistan'a yaptığı ziyaret ve Yüksek İş Birliği Konseyi'nin yürürlüğe girmesiyle tamamlandığı belirtilmiştir.[862]

13 Mayıs 2024 tarihinde Yunanistan Başbakanı Kiryakos Miçotakis Ankara'ya bir ziyaret gerçekleştirmiş ve Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüşmüştür. Görüşmeyle ilgili olarak Erdoğan, Miçotakis'le oldukça yapıcı ve samimi bir görüşme yaptıklarını belirtmiş, iki ülke arasında ticari ilişkilerin güçlendirilmesini hedeflediklerini, Atina Bildirgesi'nde vurgulandığı üzere uluslararası hukuk çerçevesinde çözülmesi için çaba sarf edeceğini ifade etmiş ve çözülemeyecek sorun yoktur demiştir. Terörle mücadele konusunda anlaşmaya varılmış, ilişkilerdeki pozitif havanın azınlık sorunları üzerine olumlu yansımasına katkı sağlayacağını beklediklerini belirtmiştir.[863]

Miçotakis de iki ülke ilişkilerinin anlayış ortamında olumlu ilerlediğini dile getirmiş, on ay içerisinde tam dört kez görüşme yaptıklarını belirtmiştir.[864] Miçotakis bu görüşmede, düzensiz göçmenlere, azınlık sorunlarına, vize serbestliği konularına değinmiş, bunların yanı sıra Kariye Camii'nin yeniden ibadete açılmasının kendileri için üzüntü verici bir gelişme olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Ortadoğu konusunda Türkiye ile aynı görüşte olmadıklarını belirterek Hamas'ı terör örgütü olarak gördüklerini belirtmiş ve bu görüş ayrılığına rağmen bölgede barıştan yana olduklarını, her ne kadar bazı konularda farklı görüşlere sahip olsalar da Türkiye'nin AB üyeliği hamlelerini desteklediklerini belirtmiş ve görüş ayrılıkları olmasına rağmen kazan-kazan politikasıyla, iş birliği halinde hareket ediyoruz demiştir. [865]

Haziran ayında Dışişleri Bakanı Hakan Fidan bir açıklamada bulunmuş, GKRY'nin İsrail'in Gazze'ye yaptığı saldırılarda üs olarak kullanılması hakkında

---

[862]24 TV Haber Merkezi, "Yunanistan'da Türkiye Vurgusu! 2024 Yılı Çok Önemli", *https://www.yirmidort.tv/gundem/yunanistanda-turkiye-vurgusu-20241/,* (25.08.2024).
[863]Yetkin Report, "Erdoğan ve Miçotakis Ankara'da Görüştü: Hamas Üzerine Görüş Farklılığı", *https://yetkinreport.com/2024/05/13/erdogan-ve-micotakis-ankarada-gorustu-hamas-uzerine-gorus-farkliligi/,* (25.08.2024).
[864]Takvim, "Başkan Erdoğan ve Miçotakis 'ten Ortak Açıklamalar! 'Aramızda Çözemeyeceğimiz Sorun Yok Mesajı" Yunan'a Hamas ve Kariye Ayarı", https://www.takvim.com.tr/guncel/2024/05/13/baskan-erdogan-ve-micotakisten-ortak-aciklamalar-aramizda-cozemeyecegiz-sorun-yok-mesaji-yunana-hamas-ve-kariye-ayari /, (25.08.2024).
[865]Yetkin Report, *a.g.e.,* "Erdoğan ve Miçotakis Ankara'da Görüştü: Hamas Üzerine Görüş Farklılığı."

uyarılarda bulunmuştur. Bunun üzerine Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgos Yerepetritis, GKRY'de bir televizyon programında yaptığı açıklamada: *"GKRY'nin bölgede önemli bir insani çalışma yaptığını ve askeri operasyonlara karışmadığını"* söylemiş, AB ülkelerinin de Lüksemburg'da gerçekleştirilen AB, Dışişleri Bakanları toplantısında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne destek verdiklerini belirtmiştir. Ayrıca, *"hem Yunanistan hem de (Güney) Kıbrıs olarak ne telkin ne de öğüt kabul ediyoruz. Tüm taraflarla konuşabilmek, barış tesisi kadar insani yardım konusunda da yapıcı bir katkıda bulunmak üzere çizdiğimiz yolda devam edeceğiz"* diye ifade etmiştir.[866]

Yine Haziran ayı içerisinde İzmir/Karaburun açıklarında bir lastik botta düzensiz göçmenlerin olduğu haberi gelince Türk Sahil Güvenliği harekete geçmiş ve Yunan Sahil Güvenliği' nin geri ittiği bottaki göçmenler (41 kişi) kurtarılmıştır.[867] Geri itme konusuyla ilgili olarak Yunanistan Mülteci Konseyi (ESP) tarafından *"Avrupa Sınırlarında: Cezasız Geri İtme Uygulamaları"* isimli bir rapor yayımlanmıştır. Söz konusu raporda, *"Yunanistan'ın mültecileri geri itme uygulamasının organize bir devlet politikası olduğu"* belirtilmiştir. Ayrıca raporda, geri itme politikalarının aynı zamanda Avrupa Birliği'nin genel hudut politikaların bir parçası olduğu vurgulanmıştır. [868]

Temmuz ayı içinde Yunanistan tarafından Ege'de Türk balıkçılara yönelik saldırı eylemi gündeme gelmiştir. Türk Sahil Güvenlik Komutanlığı'ndan yapılan açıklamaya göre, 11 Temmuz 2024 tarihinde Çanakkale/Gökçeada Zürafa Feneri açıklarında avcılık yapan Türk bayrağı taşıyan *"Kızılelma-1"* adlı balıkçı teknesinin bölgeye gelen Yunan Sahil Güvenlik ekipleri tarafından kısa mesafeden yaklaşılarak taciz edildiği ve teknenin sol ön kısmına çarparak tekneye maddi zarar verildiği

[866]24 TV, "Yunanistan'dan Türkiye ve Kıbrıs Açıklaması: Çizdiğimiz Yolda Devam Edeceğiz", *https://www.yirmidort.tv/dunya/yunanistana-gore-turk-yunan-iliskilerinde-normallesme-kibris-meselesini-olumlu-etkiler-186273/,* (26.08.2024).
[867]T.C. İçişleri Bakanlığı Sahil Güvenlik Komutanlığı, "İzmir Açıklarında 41 Düzensiz Göçmen Kurtarılmıştır", *https://sg.gov.tr/izmir-aciklarinda-41-duzensiz-gocmen-kurtarilmistir/,* (26.06.2024).
[868] Ayhan Mehmet, *"Yunanistan'ın Mültecileri Geri İtme Uygulamasının Organize Bir Devlet Politikasıdır,"* Anadolu Ajansı, *https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yunanistanin-multecileri-geri-itme-uygulamalari-organize-bir-devlet-politikasidir/3405317/,* (26.11.2024).

belirtilmiştir. Olayın bildirilmesi üzerine vaka yerine dört Sahil Güvenlik Botu gönderilmiş ve Yunan Sahil Güvenliği bölgeden hızla uzaklaşmıştır.[869]

Yapılan incelemeler neticesinde söz konusu teknedeki balıkçıların olay esnasında çarpma sonucunda kırılan camlar nedeniyle yaralandıkları ve teknede maddi zarar meydana geldiği belirlenmiş, tekne yedeğe alınarak Gökçeada Limanı'na çekilmiştir. Türk Sahil Güvenlik Komutanlığı, söz konusu olayla ilgili incelemelerin sürdüğünü açıklamış ve *"Türk deniz yetki alanları içerisinde yurdumuz denizlerinde hak ve menfaatlerimizi koruma görevini 7 gün 24 saat esasına göre sürdürüyoruz"* şeklinde ifade etmişlerdir.[870] Türk karasularında Türk teknesinin taciz edilmesi olayı benzer şekilde önceki yıllarda da yaşanmıştır. Bir ülkenin karasularına diğer sahildar devletin sahil güvenliği tarafından girilmesi ve o ülkenin balıkçılarının taciz edilmesi hem uluslararası deniz hukukunun hem de Türkiye'nin egemenlik haklarının ihlal edilmesi anlamına gelir.

2.15.1. Fener Rum Patrikhanesi, Hukuki Statüsü ve Ekümeniklik İddiaları

Fener Rum Patrikhanesi'nin[871] hukuki statüsüne bakıldığında, Lozan Andlaşması metinlerinde Patrikhane'den söz edilmemektedir. Cumhuriyetin ilanı ile

---

[869]Nazif C. Şen ve Vural Bozok, "Türk Teknesine Yunan Saldırısı: Öldürmek İçin Yaptılar, Batmamızı Beklediler", *Milliyet, https://www.milliyet.com.tr/gundem/yunan-sahil-guvenlik-botu-turk-teknesine-carpti-oldurmek-icin-yaptilar-batmamizi-beklediler-7154904/,* (31.07.2024).

[870]Nazif C. Şen ve Vural Bozok, *a.g.e.,* "Türk Teknesine Yunan Saldırısı: Öldürmek İçin Yaptılar."

[871]Fener Rum Patrikhanesi'nin din harici siyasi faaliyetleri II. Mehmet'in (Fatih) 1453 yılında İstanbul'u fethinin ardından *"Rum Ortodoks cemaatini"* teşkilatlandırarak onların başına *"millet başkanı"* statüsüyle bir patrik seçtirmesi ve Patriğe *"hem ruhani hem cismani"* yetkiler tanımasıyla başlamıştır. Fatih, fetih esnasında Galata'da Cenevizlilere sığınan yerel halkın, kendi adetlerini, inançlarını, gelenek ve göreneklerini yaşayabileceklerini ilan etmiş ve ardından boş kalan Patriklik makamına bir patrik seçilmesini istemiştir. Fatih, isteseydi bu makamı boş bırakabilirdi ancak bunu yapmamıştır. İstanbul'daki Hristiyanlar ile Türkler arasında tam anlamıyla bir uyum sağlanmasını istediği anlaşılan padişahın bu girişimi üzerine *"Ortodokslar, Georgios Skolorios'yu, Gennadios lakabı ile patrik"* seçmişlerdir. Fatih Sultan Mehmed, Türk egemenliği altında İstanbul'un ilk Patriği olan Gennedios'yayı her çeşit *"vergiden ve rûsumdan muaf tutan bir ferman"* vermiştir. Fatih'in tuğrası bulunan bu fermanda Patriğin görev ve yükümlülükleri belirtilmiş, Patrikhane'ye ibadet özgürlüğü vermiş ve ibadethaneleri tanımıştır. Lozan görüşmelerinde Türk heyeti Türkiye'de ikamet eden tüm Rumların ve Fener Patrikhanesi'nin Türkiye'den çıkartılıp Yunanistan'a gönderilmesini istemiş, bunun üzerine İngiliz, Yunan, Fransız ve ABD heyetleri buna şiddetle karşı çıkmıştır. Venizelos ise *"Patrikhane bir Türk kurumudur, Yunan değildir diyerek Patrikhane'nin Türkiye'de"* bırakılmasını savunmuştur *("Büyük Yunanistan"* planlarının öncüsü olan Venizelos, Patrikhane'yi İstanbul'da bıraktırabilmek için "Türk kurumu" demiştir). Patrikhane ile ilgili olarak 25 Aralık 2022 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk, Le Journal Gazetesi'nin muhabiri Paul Heriot'ya yaptığı bir açıklamada şunları söylemiştir: *"Bir fesat ve hıyanet ocağı olan ve memleketimize nifak tohumları eken, uyuşmazlıklar yaratan, Hristiyan*

Patrikhane Rum azınlığın dini kurumu/kilisesi olarak varlığını sürdürmüş, bunun yanı sıra Patrikhane'nin *"idari, siyasi ve yargısal"* yetkileri sonlandırılmış ve yalnızca dini bir kurum olarak bırakılması sağlanmıştır. Patrikhanenin herhangi bir yargı yetkisi bulunmamaktadır. Üniter devletin yargısı bütün vatandaşlar için geçerlidir. Böyle bir durumda Ortodoksların Ekümenik Patrikliği Lozan'da güvence ve koruma altına alınmamıştır.

Lozan Andlaşması'na göre Patrikhane'nin hukuksal statüsü özetle şöyledir:

1). Patrikhane'nin İstanbul'da bırakılması andlaşmada yer alan bir hüküm ile değil, Türkiye'nin tek yanlı tasarrufu neticesinde olmuştur,

2). Patrikhane bir Türk kurumudur. Burada görev yapan Patrik ile Patrikhane'deki görevliler Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşlarıdır. Türk Hükümetinin onayı ile tayin olunurlar ve Türk Hükümeti'nin kontrolüne tabidirler,

3). Patrik ve Patrikhane'nin İstanbul'un fethinden itibaren (1453) Lozan Barış Andlaşması'na dek (1923) sahip olduğu idari, siyasi hakları ve imtiyazları kaldırılmıştır. Patrikhane sadece *"dini ve ruhani"* işler ile ilgilenebilir,

4). Patrikhane İstanbul'da ikamet eden Rumların resmi temsilcisi değildir. Ayrıca, Rum cemaati ve *"Türk resmi makamları arasında sözcülük, aracılık"* gibi faaliyetlerde bulunamaz.[872]

Fener Patrikhanesi, Türkiye Cumhuriyeti yasaları kapsamında idari bakımdan *"Fatih Kaymakamlığı'na, Fatih Savcılığı'na ve İstanbul Valiliği'ne bağlıdır."*

---

hemşerilerimizin huzur ve refahı için de uğursuzluğa ve felakete sebep olan Rum Patrikhanesi'ni artık topraklarımız üzerinde bırakamayız. Bu tehlikeli teşkilatı memleketimizde muhafazaya bizi mecbur etmek için ne gibi vesile ve sebepler gösterilebilir? Türkiye'nin Rum Patrikhanesi için arazi üzerinde bir sığınılacak yer göstermeye ne mecburiyeti var? Bu fesat ocağının hakiki yeri Yunanistan değil midir? Büyük Millet Meclisi tarafından idare edilmekte olan yeni Türkiye, Bab-ı Ali'nin taht-ı idaresindeki eski Osmanlı İmparatorluğu değildir. Yeni Türkiye, şeref ve haysiyet, kudret ve kuvvetini müdrik ve hukukunu muhafaza için mevcudiyetini tehlikeye atmaya hazır ve amadedir." Atatürk'ün yukarıdaki açıklamalarına ve Türk heyetinin itirazlarına rağmen Patrikhane'nin Türkiye'den çıkartılması mümkün olmamış ve 30 Ocak 1923 Türk ve Yunan Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol ile İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada Rumlarının mübadele dışında bırakılması, diğer Ortodoks Rumların Yunanistan'a gönderilmesi, Batı Trakya'da yaşayanlar haricinde Müslüman Türklerin Türkiye'ye gönderilmesi ve Patrikhane'nin din dışı işler haricinde başka işlerle uğraşmayacağı belirtilerek İstanbul'da bırakılmasına karar verilmiştir. Salim Gökçen, *a.g.e., Ortodoks Üçgeni: Yunanistan, Patrikhane ve Pontus,* s. 99,100,114,115; Deniz Berktay, *a.g.e.,* s. 188-189.

[872]Salim Gökçen, Sıcak Savaş'tan Soğuk Barışa Türkler ve Yunanlılar, Berikan Yayınevi, Ankara, 2021-a, s. 305-306.

Türkiye'deki en üst düzey muhatabı İstanbul Valisi'dir.[873] Patrik/Başpapaz çoğunda cemaat bulunmayan 18 metropolit tarafından seçilir ve seçimin onayı İstanbul Valiliği'nce yapılır. Netice itibariyle Fener Rum Patriği Türkiye'nin her ferdi gibi Türk Anayasası ve Türk yasalarının himayesi ve güvencesi altındadır.[874]

Fener Rum Patrikhanesi 1990'dan bu yana şu dört hedefin gerçekleştirilmesi için oldukça yoğun ve aleni bir çaba sarf etmektedir:

> *"1). Ekümeniklik ünvanını alarak, iki üç bin kişilik bir cemaatin azınlık kitlesi, dini makamı olmaktan çıkarak, Vatikan benzeri özel ve özerk bir evrensel, siyasi-dini makam haline gelmek, 2). 1971 yılında kapatılan Heybeliada Ruhban (Papaz) Okulu'nu açmak, buraya yabancı öğrenci de almak, 3). Ayasofya'nın tekrar kilise haline getirilerek, ibadete açılması, 4). Patrik seçiminde, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak zorunluluğunu kaldırmak."*[875]

Şekil 3:"Ekümenik Patrik ve Konstantinopolis (İstanbul) Başpiskoposu" Başlıklı Para

Kaynak: Manşet 61, *a.g.e.,* "Bu Ayin Sadece Bir Ayin Değildir!"

[873]Gözde K. Yaşin, "Fener Rum Patrikhanesi'nin Hukuki Statüsü", Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), *https://avim.org.tr/tr/analiz/fener,rum-patrikhanesi-nin-hukuki-statüsü/,* (12.08.024).
[874]Salim Gökçen, *a.g.e.,* Sıcak Savaş'tan Soğuk Barışa Türkler ve Yunanlılar, s. 307.
[875] Ali Güler, *a.g.e.,* s. 252-253.

Fener Rum Kilisesi'nin Ekümeniklik iddiaları zaman zaman gündeme gelmiş ve tartışmalara konu olmuştur. Bunlar Lozan Andlaşması'nın üçüncü kısmına aykırı eylemlerdir. Fener Kilisesi 1997 yılında Amerika Birleşik Devletleri adına *"Ekümenik Patrik ve Konstantinopolis (İstanbul'un) Başpiskoposu"* adı altında bir para bastırtmıştır. Para bastırılması ne anlama geliyor? Para bastırılması devletler açısından bir egemenlik sembolüdür. Devlet içinde devlet gibi uygulamalar yapmak, Fener Başpiskoposu'nun gittiği dış ülkelerde devlet başkanı gibi ağırlanması, Türkiye'nin egemenlik haklarının ve Lozan Andlaşması'nın ihlalidir. Hangi ülke olursa olsun hiçbir şekilde, ülkesinin birliğini bütünlüğünü bozmaya yönelik faaliyetlerde bulunulmasına müsaade etmez/edemez. Yunanistan'da 6. Sınıflarda okutulan ders kitaplarında *"Trakya-Batı Anadolu-İstanbul-Karadeniz Yunan toprağıdır"* şeklinde ifadeler yer almaktadır. Bilhassa Karadeniz Bölgesi'ne ve Trabzon'a vurgu yapılmaktadır. Fener Başpiskoposu Ortodoks Halifesi gibi gösterilerek, Ekümenik sıfatıyla Türkiye'ye karşı perdelenmiş gizli bir savaş yürütmektedir.[876]

Fener Kilisesi ve Başpiskoposun eylemleri son zamanlarda sık sık tartışılmış, büyük tepkilere yol açan olay, İsviçre'nin ev sahipliği yaptığı ve Rusya'nın davet edilmediği *"Ukrayna Barış Konferansı"*nda (15-16 Haziran) yaşanmıştır. Zirve Toplantısına Yunanistan Başbakanı Kriakos Miçotakis ve Fener Rum Kilisesi Başpiskoposu Bartholomeos da katılmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye'nin de bulunduğu bir listede, Patriğe *"devlet statüsünde"* yer verilmiş olması ve uluslararası bir andlaşmaya Ekümenik sıfatıyla imza atması Türk kamuoyunda tartışmalara yol açmıştır. Ayrıca Patriğin İsviçre'de Dışişleri Bakanı Hakan Fidan ile görüşmesi de ayrı bir tartışma konusu olmuş, konuyla ilgili olarak Gazeteci Ardan Zentürk şunları söylemiştir: *"Biz bu Patrikhane'yi Ekümenik olarak tanıdık mı?... Patriğin güç kazanması Türkiye'nin güç kazanması değildir, Yunanistan'ın güç kazanmasıdır. Konstantinapol Patriği olarak geçiyor… Fiilen bir tanıma mı var ortada?"*[877] şeklinde tepkisini dile getirmiştir.

---

[876]Manşet 61, "Bu Ayin Sadece Bir Ayin Değildir!", *https://www.manset61.com/bolgesel/bu-ayin-sadece-bir-ayin-degildir-h48683.html/,* (03.09.2024).
[877]Son Söz, "Ukrayna Barış Konferansı'nda Ekümenik Skandalı", *https://sonsoz.net/ukrayna-baris-konferansinda-ekumenik-skandali/,* (30.08.2024).

Yaklaşık 90 ülkenin başbakan ya da bakan düzeyindeki temsilcisinin katıldığı Konferansa Başpiskoposun *"Ekümenik Patrik"* sıfatıyla katılması ve Vatikan (gözlemci) ile birlikte ortak metni imzalaması büyük tepki çekmiş, Ankara tepkiler sonucunda İsviçre ve Ukrayna'dan izahat istemiştir.[878] Bunun üzerine, Ukrayna Barış Konferansı'nın sonuç bildirgesinde yer alan Bartholomeos'un *"Ekümenik"* (Evrensel) sıfatıyla atmış olduğu imza Zirve'nin resmi sitesinde yapılan bir düzenleme ile (26 Haziran) Bildirge'den çıkartılmıştır.[879] Konuyla ilgili olarak Trabzon Gazeteciler Cemiyeti'nde Cihat Yaycı bir basın açıklamasında bulunmuş, Başpiskoposun *"sicilinin kabarık"* olduğunu söylemiştir.[880]

2009 Kasım'ında Bartholomeos, New York'ta ABD Başkanı Barak Obama ile görüşmüş ve Beyaz Saray'dan yapılan açıklamalarda kendisinden *"Ekümenik Patrik"* olarak bahsedilmiştir. 22 Ağustos 2021'de Bartholomeos, Ukrayna Devlet Başkanı Zelensky'i ziyaret etmiş, burada hem Lozan'ı hem Türkiye'nin ulusal dış politikasını ve tarafsızlığını çiğnemiştir. 26 Ekim 2021'de Bartholomeos, ABD'ye yaptığı ziyarette Başkan Biden'a şu sözleri söylemiştir:

> *"İstanbul'daki tarihi makamımızda hayatta kalma mücadelesi verirken, Ekümenik Taht'a verdiği daimî destek için ABD'ye minnettarız."* 7 Kasım 2022 tarihinde ise *"Bahreyn'deki Diyalog Forumu'na 'Konstantinopolis-Yeni Roma'nın Başpiskoposu ve Ekümenik Patrik' sıfatıyla katılmıştır."* 10 Eylül 2023'te *"Ekümeniklik iddiasıyla New York Başpiskoposluğuna atadığı Türk vatandaşı Elphidoporos Lambriniadis, 'Osmanlı'nın son döneminde 30 yıllık Hristiyan Soykırımı, 1894-1924' başlıklı bir seminer düzenlemiştir."*

Patriğin evrensel bir rolü bulunmadığı gibi dünyaya elçi veya metropolit atama gibi bir yetkisi de bulunmamaktadır.[881] Din siyasete alet edilmediği sürece herkes inancını özgürce yaşama hakkına sahiptir. Ancak Başpiskopos, yetkisi dışında siyasi faaliyetlerde bulunmakta ve uluslararası hukuku ihlal etmektedir. Buna rağmen

---

[878]Sol TV, "Dışişleri İsviçre'den İzahat İstedi: 'Ekümenik Patriklik' İmzası Metne Sonradan Eklenmiş", *https://haber.sol.org.tr/haber/disisleri-isvicreden-izahat-istedi-ekumenik-patriklik-imzasi-metne-sonradan-eklenmis-393835/,* (30.08.1924).
[879]Medyascope, "Ekümenik Tartışması: Fener Rum Patriği Bartholomeos' un İmzası Bildiriden Çıkartıldı",*https://medyascope.tv/2024/06/26/ekumenik-tartismasi-fener-rum-patrigi-bartholomeosun-imzasi-bildiriden-cikartildi/,* (30.08.1924).
[880]Son Kurşun, *"Patrikhane Anayasa'ya meydan Okuyor", http://www.sonkursungazetesi.net/mobil?islem=haber&id=10939/,* (03.09.2024).
[881]Oda TV, "Aydınlık Peşini Bırakmıyor: 'Ekümenik' Tartışması", *https://www.odatv.com/guncel/aydinlik-pesini-birakmiyor-ekumenik-tartismasi-/,* (31.08.2024).

herhangi bir soruşturma ya da tutuklanma durumu hiçbir zaman söz konusu olmamıştır. Oysa Batı Trakya'daki müftüler birçok defa haksız yere tutuklamalara maruz kalmıştır.

Lozan Andlaşması'nda (III. Kısmında/Mad. 45.) Türkiye'nin gayrimüslim azınlıklara tanımış olduğu haklardan mütekabiliyet esasına göre, Yunanistan'da yaşayan Müslüman azınlık da faydalanacaktır denmektedir. Fakat Batı Trakya'da yaşayan Türk azınlığın kendisine tanınan hakları süreç içerisinde yavaş yavaş sınırlandırılmış/hatta ortadan kaldırılmıştır. Günümüzde Batı Trakya'da yaşayan Türklerin en temel sorunlarından biri etnik kimliklerinin tanınmamasıdır. Bugün onlar, dini, milli ve kültürel kimliklerini muhafaza edebilmek için oldukça yoğun çaba sarf etmektedirler. Batı Trakya'daki azınlığın dini özerkliği, Lozan Andlaşması'nın yanı sıra halen geçerliliği olan (1881 İstanbul, 1913 Atina, 1920 Yunan Sevr'i gibi) birçok andlaşmada yer almaktadır. Yunanistan'da yaşayan Türk azınlığın en önemli sorunlarından biri de müftülük meselesidir. Burada müftülerin statüleri andlaşmalarla belirlenmiştir. Zira Yunan vatandaşı olan Müslüman Türklerin miras, evlenme, boşanma, velayet-vesayet gibi uyuşmazlıklarında müftünün yargılama yetkisi bulunmaktadır. Müslüman azınlık aile ve miras hukukuyla ilgili konularda özerktir ve İslam Hukuku'na tabidir. Müftüler İstanbul'daki metropolitlere eşittir. Hukuken var ama hiçbir zaman kurulmamış olan Başmüftülük ise İstanbul'daki Başpiskoposa eşittir. Andlaşmalara göre, Müftüler azınlık tarafından seçimle göreve getirilirler. Ancak 1990 yılında çıkartılan bir kararname ile müftüler Yunan makamları tarafından atamayla göreve getirilmektedirler. Türk azınlık, uluslararası andlaşmaları ihlal eden bu haksızlığa tepki göstermiş ve kendi müftülerini kendileri seçmiştir. Bu durumda seçilmiş ve atanmış müftüler olarak çift başlı bir yapı ortaya çıkmış, müftüler lehine AİHM kararları olmasına rağmen bu sorun halen çözümlenememiştir. Gümülcine, İskeçe ve Dimetoka Müftüleri Yunanistan tarafından atanmaya devam etmiştir.[882]

AB üyesi Yunanistan'da bu hukuk dışı uygulamalar sürerken, Türkiye'de ise dini niteliği dışında hiçbir siyasi yetkisi olmayan ve Fatih Kaymakamlığı'na bağlı

[882]Gönül Gülgezen, "Batı Trakya Türk Azınlığı'nın Sorunları ve Uluslararası Andlaşmaların İhlali", *Multidisipliner Çalışmalar 2022,* C. 2, (Ed). Mustafa Çakır, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2022, s. 223, 229- 230.

Patrikhane'nin Başpiskoposu, sözde *"Ekümenik Patrik"* sıfatını gittiği her yerde kullanmaya devam etmekte ve dış dünyadan da destek almaktadır. Başpiskoposun faaliyetleri hız kesmeden sürmektedir.

30 Eylül 2024 tarihinde Atina'da düzenlenen *"İmroz ve Tenedos Keder ve Umut Konferansı"*nda sözde Ekümenik Patrik sıfatıyla katılan Fener Rum Kilisesi Başpiskoposu Bartholomeos'un himayesinde, Yunanistan Cumhurbaşkanı Sakelaropulu ile Gökçeada ve Bozcaada Metropolitleri' nin de katıldığı konferansta Gökçeada ve Bozcaada'nın geleceği konusunda bir görüş bildirmiştir. Bartholomeos, Konferansın esas konusunun Gökçeada ve Bozcaada *"Nostos ve Prospect"* olduğunu belirtmiş, Yunanca'da *"Nostos, doyurulmamış dönüş arzusundan kaynaklanan bir keder"* anlamına gelmektedir. Prospect ise *"ihtimal, umut, beklenti"* anlamında kullanılmaktadır. Konferansta Bartholomeos, Gökçeada ve Bozcaada'nın ilhakının görüşülmesi olduğunu açıklamıştır. Başpiskopos, sözlerini şöyle sürdürmüştür:

> *"İmroz'un (Gökçeada) uzun tarihinin en karanlık yılı olan 1964'ten başlayalım. Gökçeada'da amansız bir tasviye programı uygulanmaya başlandı. Tüm sektörlerde, ekonomik hayatta, eğitimde, kültürde, ahlak ve geleneklerde, nüfus bileşiminde, gündelik yaşamda felaket niteliğinde bir çalkantı yaşandı. Okulların kapatılması, adaya ordunun yerleştirilmesi, ekilebilir arazilere ve zeytinliklere el konulması ve daha anlatılmayan zorluklar, trajik sonuçlar doğurdu. Gökçeada ve Bozcaada boşaltıldı. Gerçek sakinleri; Yunanistan, Avustralya, Batı Avrupa, Amerika ve Güney Afrika'da mülteci oldu. Evlerini, mülklerini tapınaklarını, şapellerini ve atalarının mezarlarını terk eden kardeşlerimiz gözlerimizin önünde bilinmeyene doğru yürüyorlardı. İnsan için hayattaki en büyük acılardan biri vatanını kaybetmek ve kendisini nelerin beklediğini bilmemektir."*[883]

Bartholomeos, Türkiye'nin Gökçeada ve Bozcaada'da yaşayan sakinlerine terör ortamı oluşturduğunu, Rumların tutuklanarak köylerin boşaltıldığını, şiddet eylemlerinin, cinayet ve yağmaların yaşandığını iddia etmiş, yakın zamanda gelişmekte olan iki ülke ilişkilerinin ada açısından olumlu bir beklenti oluşturduğunu söylemiştir. Ayrıca Gökçeada'dan göç edenlerin/mültecilerin adada yaşamını sürdüren Rum-Yunan vatandaşların desteğini alacaklarını iş adamlarının adaya daha çok yatırım yapması gerektiğini belirtmiş, başka ülkelerdeki derneklerin faaliyetlerini

[883]Aydınlık, "Bartholomeos, Yine Başrolde! Atina'da Gökçeada ve Bozcaada'yı İlhak Konferansı", *https://www.aydinlik.com.tr/haber/bartholomeos-yine-basrolde-atinada-gokceada-ve-bozcaadayi-ilhak-konferansi-yunanistanda-yapilan-gokceada-ve-bozcaadayi-ilhak- /,* (02.10.2024).

önemsediğini, gençlerin de Gökçeada'yla alakalı öne çıkmalarını istediğini söylemiştir. Başpiskopos, konuşmasını şöyle sonlandırmıştır:

> *"Konferansımızda, iki adamızdaki homojenliğin sağlanabilmesi için dış koşullar ve ekonomik koşullar gerçekçi bir şekilde tartışılacaktır. Gökçeada'ya yerleşecek göçmenlerin, halihazırda orada bulunanlarla birlikte, Gökçeada'nın diğer sakinleri için model olacak bir topluluğu temsil etmesini umabilir miyiz? Burayı sevecekler mi yoksa esas olarak hayatta kalmak için mi mücadele edecekler? Burayı güzelleştirecekler mi, yoksa ada ortamının kutsallığına ve güzelliğine kayıtsız mı kalacaklar? Hakikat bir yer değil bir yoldur. Bir yaşam biçimi olarak, bir değerler hiyerarşisi olarak Gökçeada'nın, adaya yerleştiğimizde yeşerebilmesi için kalbimizin derinliklerinde yer alması gerekir. Hakikatin unutulup gitmesi mümkün değildir. İsa'nın şu sözlerine göre gerçek şeylerin son kullanma tarihi yoktur: Gök ve yer geçip gidiyor, ama benim sözlerim kalacak."*[884]

Gazeteci Ardan Zentürk, Gökçeada ve Bozcaada'dan Rum vatandaşların ayrılması ile ilgili şunları söylemektedir:

> *"1964 yılında dönemin İsmet Paşa Hükümeti, Kıbrıs'taki Başpiskopos Makarios'un yani dini bir lider olarak Kıbrıs Cumhurbaşkanı sıfatını da kazanmış olan Başpiskopos Makarios'un ve Yunan EOKA unsurlarının 1963 Noel'inde Türklere karşı büyük bir katliam yapması çerçevesinde bir karar çıkardı. Lozan Andlaşması'ndan sonra çifte vatandaş olarak İstanbul'da veya Türkiye'de yaşamakta olan Rumların artık Yunan pasaportuyla Türk pasaportu arasında bir seçim yapmaları gerektiğini açıkladı ve Yunanlılar, ben o sırada 9 yaşında Mühürdar'da oturuyordum. Ağırlıklı olarak Rumların ve Ermenilerin bulunduğu yerdeydi oturduğumuz yer, bir gecede İstanbul boşaldı. Yani İstanbul'daki Rumlar Yunan pasaportunu tercih ettikleri için Türkiye'yi boşalttılar. Aynı şey Gökçeada ve Bozcaada'da da yaşandı, onlar da gittiler."*

Zentürk'e göre, Başpiskopos Makarios ve Yunanistan, 1963 Noel'inde Türkiye'nin garantörlüğünde 1960'ta kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'ni ortadan kaldırmasa ve Türkleri yok etmeye yönelik eylemlerde bulunmasa günümüzde halen, İstanbul'da önemli bir Rum nüfus yaşamını sürdürüyor olacaktı. Fakat kendini Ekümenik Patrik ilan eden Bartholomeos'a göre sanki bu olaylar hiç yaşanmamıştır.

---

[884]Aydınlık, *a.g.m.*, "Bartholomeos, Yine Başrolde! Atina'da Gökçeada ve Bozcaada'yı İlhak Konferansı."

Sanki Türkler birlikte yaşadıkları Rumları 1964 senesinde *"silah zoruyla"* Yunanistan'a göndermiştir.[885]

Yukarıdaki bahse konu konferansla ilgili olarak Cihat Yaycı da konferans öncesinde: *"Dışişleri Bakanı, İçişleri Bakanı İstanbul Valisi ve savcılıklara ihbarda bulunuyorum. Dikkat Gökçeada büyük tehlike altında"* diyerek bildirimde bulunmuştur. Helen Vakfı tarafından düzenlenen konferans, Fener Kilisesi Başpiskoposu Bartholomeos'un himayesinde gerçekleşecektir. Konferansın adı, *"Pan-İmroz Konferansı, yani Gökçeada'nın birleşmesi Konferansı."* Yaycı, Gökçeada'da büyük bir oyun oynandığını söylemektedir.[886]

2.15.1. Pontusçuluk Faaliyetleri

Eski Yunanlılar, Karadeniz için Pont Euxin, Pont ya da Pontus isimlerini kullanmışlardır.[887] Pontus meselesi, Tanzimat Fermanı'nın gayrimüslimlere tanıdığı haklardan faydalanmalarıyla ortaya çıkmıştır. Pontusçuluk, 19. yüzyılın sonlarına doğru Rusya, İngiltere, ABD ve Fransa'nın gerektiği zaman desteklediği, Yunanistan'ın Megali İdea politikasının bir boyutu olarak Doğu Karadeniz Bölgesi'nde kurulmak istenen bir devletin oluşumunu hazırlamak için yürütülen her çeşit faaliyetin (askeri, siyasi, kültürel, etnik ve dinsel kışkırtmalar) adıdır.[888]

Megali İdea hedefine ulaşmak için Etnik-i Eterya ve Mavri Mira gibi pek çok örgütün yanı sıra Türkiye'de Pontus Cemiyetleri de ortaya çıkmıştır. Türkiye'de ilk kurulan Pontus *"İçtimâgahı"* İnebolu'da Manastır olarak anılan yerde Rahip Klematyos (Amerika Rum göçmenlerinden) tarafından kurulmuştur. 1904 yılında Pontus Cemiyeti'nin temelinin Merzifon Amerikan Koleji'nde atıldığı, söz konusu kolejin (16 Şubat 1921) aranması sonucunda elde edilen belgelerden ortaya çıkmıştır.

---

[885]Ardan Zentürk, "Yunanistan İle İyi İlişkiler Zafiyete Dönüştü! Ekümenik (!) Patrik Atina'da Gökçeada-Bozcaada Derdinde *https://www.youtube.com/watch?v=oUtaM9Zn9Vo/,* (02.10.2024).

[886]Aydınlık, "Bartholomeos, *a.g.m.,* Yine Başrolde! Atina'da Gökçeada ve Bozcaada'yı İlhak Konferansı."

[887] Salim Gökçen, Türkiye'de Rum-Yunan Tedhiş ve Terör Hareketleri (1919-1923), Berikan Yayınevi, Ankara, 2021-b, s. 57.

[888]Hamit Pehlivanlı, "Tarihi Perspektif İçerisinde Pontus Olayı: Yakın Tarihimiz ve Günümüze Etkileri", *Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası,* (Ed.) Yusuf Sarınay, Hamit Pehlivanlı ve Abdullah Saydam, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015, s. 62-63.

1908'de Samsun'da *"Müdafaa-i Meşrute"* ve ardından *"Mukaddes Anadolu Rum Cemiyetlerinin"* kurulmasıyla Pontus örgütü genişlemiş, 1909'da Trabzon Metropoliti aracılığıyla Atina'da bulunan *"Asya-i Suğra Cemiyeti'nin"* emrine girmiştir. Söz konusu cemiyet Batum'dan İnebolu'ya dek uzanan Karadeniz Bölgesi'nde şubeler açmış ve ilk Pontus risalesini (1910) yayınlamıştır.[889]

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti'nin mağlup olması ve Mondros Ateşkes Andlaşması'nın imzalanması, tüm ülkede olduğu gibi Trabzon ilinde de kaygıları arttırmıştır. Zira Karadeniz Bölgesi'nin tek ili olan Trabzon, Rum-Ermeni ikilisinin tehdidi altındaydı. Birinci Dünya Savaşı esnasında Trabzon iki yıl boyunca Rus işgali altında kalmış, halk ekonomik, toplumsal ve kültürel bakımdan zayıf düşmüştür. Burada emperyal devletlerin konsolos ve misyonerlerinin desteği sayesinde Rum ve Ermeni çetelerinin saldırıları giderek artmış, İstiklâl Savaşı esnasında bazı hususiyetlerden dolayı Trabzon ön plana çıkmıştır. Rus işgalinden bölge büyük zarar görmüş, Rum ve Ermeni nüfus ise emperyal devletlerin teşviki ve tahrikiyle çetecilik faaliyetlerine başlamıştır.[890]

Pontus meselesi, Mondros'un ardından Paris Barış Konferansı'nda gündeme getirilmiş ve bu meseleyle ilgili diplomatik faaliyetlerin odak noktası Avrupa olmuştur. Avrupa'da Pontusçuluğun liderliğini yapan ve faaliyetlerini yürüten Konstantinides'tir. Konstantinides ve Deconomou, Kafkasya'dan itibaren Sinop'un batısına dek olan topraklarda bağımsız *"Pontus Cumhuriyeti kurulmasını"* talep etmiştir.[891] Türkiye'de Fener Rum Patrikhanesi ve Yunanistan, Karadeniz Bölgesi'ndeki Pontus meselesini destekleyenler olarak görülmüştür.[892] Buradaki faaliyetleri Patrikhane ile beraber Trabzon Metropoliti Hrisantos yürütmüştür.[893]

---

[889]Yusuf Sarınay, "Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası", *Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası,* (Ed.) Yusuf Sarınay, Hamit Pehlivanlı ve Abdullah Saydam, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015, s. 5-6.
[890]Abdullah Saydam, "Kurtuluş Savaşında Trabzon'a Yönelik Ermeni-Rum Tehdidi", *Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası,* (Ed.) Yusuf Sarınay, Hamit Pehlivanlı ve Abdullah Saydam, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015, s. 91-92.
[891]Yusuf Sarınay, *a.g.e.,* "Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası", s. 10, 11, 12, 13.
[892] Salim Gökçen, *Türkiye'de Rum-Yunan Vahşet Terörü,* 1. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 317.
[893]Yusuf Sarınay, *a.g.e.,* "Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası", s. 13.

Trabzon İli, Kurtuluş Savaşı esnasında Mustafa Kemal Paşa ve onun yakın silah arkadaşları tarafından dikkatle takip edilen önemli bir merkez olmuştur.[894]

24 Şubat 1994 tarihinde Yunanistan Parlamentosu'nda *"19 Mayıs Pontus Soykırımını Anma Günü"* yasası oybirliğiyle kabul edilmiştir. Bahse konu sözde soykırım yasası, 1819-1923 arası dönemde Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan 353 bin civarında Rum'un Osmanlı Türkleri tarafından sistemli olarak imha edildiğinden söz etmektedir. 24 Şubat 1998 tarihinde Birleşmiş Milletler'de özel statüsü olan *"Halkların Hakları ve Kurtuluşu İçin Ulusal Birlik"* tarafından hazırlanan bir bildiri ile BM Genel Sekreteri'ne sunulan *"Yeni Pontusçuluk"* bu şekilde uluslararası platforma taşınmıştır.[895]

Yunan-Rum diasporası, aynı şekilde Ermenilerin yaptığı gibi dünyanın farklı devletlerinde kurmuş oldukları dernekler üzerinden yoğun olarak propaganda faaliyetlerine devam etmektedir. Yunanistan'ın çeşitli kentlerinde Pontus anıtları dikilmekte, propaganda içerikli kitaplar yazılmakta/yazdırılmakta ve her yıl Selanik'te üst düzey yetkililerin katıldığı anma toplantıları düzenlenmektedir.[896]

Ekümeniklik tartışmasıyla birlikte 2024 yılı içinde gündeme gelen Pontusçuluk faaliyetleri ile ilgili Trabzon'un fetih tarihinde (15 Ağustos) Sümela Manastırı'nda bir ayin düzenlenmesi kararlaştırılmış, toplumda rahatsızlığa yol açan söz konusu ayin bir hafta sonraya ertelenmiştir. Fener Rum Patrikhanesi'nin Ekümenik iddialarının tescillenmesi ve Pontus hayallerinin canlandırılması, siyasi amaç taşıdığı için Trabzon halkı tepki göstermiştir. Konuyla ilgili olarak Cihat Yaycı, hiç kimsenin ibadet özgürlüğüne karşı olmadıklarını, Başpiskoposun adeta, *"bir devlet başkanı ve Ortodoks halifesi gibi"* gösterildiğini belirtmektedir. Yurt dışından insanların davet edilerek, *"Türkler soykırım yaptı!"* diye Trabzon ilinin fetih haftasında "*Pontus bayramı şovu"* yapılması kabul edilemez demektedir.[897]

---

[894]Abdullah Saydam, "Kurtuluş Savaşında Trabzon'a Yönelik Ermeni-Rum Tehdidi", s. 93.
[895]Süleyman Beyoğlu, "Günümüzde Pontus Faaliyetleri", *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, https://turan.org/gunumuzde-pontus-faaliyetleri-2/*(02.09.2024).
[896]Hikmet Öksüz, "Sunuş", *Pontus Meselesi Olaylar, Algılar ve Gerçekler,* (Ed.) Hikmet Öksüz, Mehmet Okur ve Yüksel Küçüker, 1. Baskı, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon, 2019, s. x.
[897]Oda TV, *a.g.m.,* "Aydınlık Peşini Bırakmıyor."

Yaycı, söz konusu ayinin başlangıcının FETÖ'ye dayandığını, bahse konu faaliyetlerin daha önce yapılmadığını, 2010 yılında Patriğin bu izni aldığını belirtmektedir. Ayine veya ibadetlere karşı olmadıklarını belirten Yaycı, Lozan'ın ve Anayasanın açıkça ihlal edildiğini ve bahse konu ayinin İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada dışında yapıldığı için karşı çıktıklarını söylemektedir.[898] Cihat Yaycı, bunları düzenleyenlerin Pontus hayallerini yeniden canlandırmak amacında olduklarını, Türkiye'de Güneydoğu sorununa ilaveten bir de *"Karadeniz sorunu"* çıkartılmak istendiğini, ayine bu nedenle tepki gösterildiğini söylemiştir. Yunanistan, Ermenistan, Ukrayna ve Gürcistan gibi ülkelerden gelenlerin katılımıyla ayinin tamamen bir Ortodoks halifeliği şovuna ve sözde Pontus soykırımını anma etkinliğine dönüştürüldüğünü, bu türden tehlikeli faaliyetlerin önüne geçilemediğini, Trabzon'un fetih haftasında gerçekleştirilen söz konusu faaliyetlerin hem Lozan Andlaşması'nı hem de Türkiye'nin egemenlik haklarını ihlal ettiğini, ayinde beşinci kol faaliyetleri yapıldığını ve *"Trabzon Pontus'tur"* mesajı verilmek istendiğini belirtmiştir.[899]

Trabzon halkı sözü edilen ayine sessiz kalmamıştır. Trabzon'un yerel gazetelerinden Manşet 61'in haberindeki açıklamalara göre, binlerce yıllık köklü tarihiyle Trabzon'un kadim bir Türk yurdu olduğu, Hunlar, Göktürkler, İskitler/Sakalar, Kıpçaklar ve daha pek çok Türk boyunun bu topraklarda hala izlerinin bulunduğu vurgulanmaktadır. Trabzon'un 4.000 yıllık bir Türk kenti olduğu, Fetih haftasında *"Türkler soykırım yaptı"* diyerek Pontusçuluk şovu yapılmasına müsaade edilemeyeceği belirtilmektedir. Trabzon ve Sümela'da Hristiyan nüfusun bulunmadığı, bu ayinin hangi maksatla yapıldığı, Trabzon'un tehdit altında olduğu ve Pontus faaliyetlerinin askeri bir disiplin ile yürütüldüğü ifade edilmektedir. Habere göre, Yunanistan'ın hem kendi ülkesinde hem de dünyanın çeşitli ülkelerinde bu uğurda 400'den fazla dernek ve vakıf kurduğu, şubeler açtığı vurgulanmakta, dünyanın hiçbir ülkesinde o ülkenin herhangi bir kentini ele geçirmek amacıyla kendi içinde ya da başka devletlerde bu kadar çok sayıda dernek ve vakıf kurulamayacağı ve sözü edilen tüm bu faaliyetlerin Selanik'teki Kolordunun askeri karargâhından

[898]Sputnik Türkiye, "Zelenskiy 'Ekümenik' Olduğunu İddia Etmişti: Bartholomeos Tepki Olarak Sümela Manastırındaki Ayine Katılmadı",*https://anlatilaninotesi.com.tr/zelenskiy-ekumenik-oldugunu-iddia-etmisti-bartholomeos-tepki-olarak-sumela /,* (31.08.2024).
[899] Oda TV, *a.g.m.*, "Aydınlık Peşini Bırakmıyor."

yönetildiğine dikkat çekilmektedir.[900] 2010 yılından itibaren Trabzon'un fethi ile aynı güne denk gelen Sümela Manastırı'ndaki Ortodoks Hristiyanlar tarafından *"Meryem Ana'nın göğe yükseliş günü"* adı altında on birincisi gerçekleştirilecek olan ayini Fener Rum Kilisesi Başpiskoposu Bartholomeos yönetecekti.[901] Gösterilen tepkiler üzerine ayinin ertelenmesine Bartholomeos da tepki göstermiş ve 23 Ağustos'ta gerçekleştirilen etkinliğe katılmamış, onun yerine ayini Gelibolu Metropolitliğine bağlı Patrik Stefanos Dinidis yönetmiştir.[902] Ayinin ertelenmesi, Yunan basınında da büyük yankı uyandırmış, *"Ayasofya ve Kariye'nin camiye çevrilmesinin ardından Ortodoks Hristiyanlığın bir anıtı daha Ankara'daki milliyetçi parlamentolara boyun eğmek zorunda kalıyor"* şeklinde yorumlanmıştır.[903] Dünya Pontus Helenizm Konseyi de ayinin ertelenmesine tepki göstermiş, Türkiye Cumhurbaşkanı'na, Yunanistan Başbakanı'na ve Yunanistan Dışişleri Bakanı'na bir mektup göndermiştir. Mektupta, *"Türklerin Pontuslulara soykırım yaptığı"* iddiasında bulunulmuş ve şu ifadelere yer verilmiştir:

Şekil 4:1982 Yılında Yunanistan Kültür Bakanı Melina Merküri'nin Dağıtmış Olduğu Pontus Haritası

Kaynak: Manşet 61, *a.g.e.*, "Bu Ayin Sadece Bir Ayin Değildir!"

[900]Manşet 61, *a.g.m.,* "Bu Ayin Sadece Bir Ayin Değildir!"
[901]NTV, "Sümela Manastırı'nda Ayin Ertelendi", *https://www.ntv.com.tr/turkiye/sumela-manastirinda-ayin-ertelendi /,* (31.08.2024).
[902]Kardelen Yüksel, "Sümela'da Ayin Tartışması", Haber Global, *https://haberglobal.com.tr/yazarlar/sumelada-ayin-tartismasi-369664/,* (31.08.2024).
[903]Sputnik Türkiye, *a.g.m.,* "Zelenskiy 'Ekümenik' Olduğunu İddia Etmişti."

"Dedelerimiz, anne babalarımızın ve atalarımızın Ermeniler ve Süryaniler gibi etnik-dinsel çeşitlilikleri nedeniyle uğradıkları soykırıma kurban giderek tarihi vatanları Pontus'u terk ettikleri günden bu yana 102 yıl geçti. Kardeşleri, köylüleri ve arkadaşlarıyla binlerce yıldır bir şekilde uyum içinde yaşıyorlardı. Binlerce yıllık tarihi acılarını, anılarını, nesillerinin arzularını ve hayallerini yanlarında taşıdılar. Ancak onları söküp attıktan sonra arkalarında tarihlerinin ve kültürlerinin izlerini bıraktılar…".[904]

Pontusçuluk faaliyetlerinin yıllardır sürdürüldüğü bilinmektedir. 1982 yılında o dönemin Yunanistan Kültür Bakanı Melina Merküri Anavatan Pontus'u Kurtarma Dünya Komitesi namına bir harita dağıtmıştır. Söz konusu haritada Trabzon merkez olmak üzere Karadeniz Bölgesi toprakları Pontuslu Rumlara ait olarak gösterilmiş, geri kalan Anadolu toprakları ise Süryani, Ermeni ve Kürtler arasında paylaştırılmıştır. Bahse konu bu harita Yunan okullarında okutulan ders kitaplarına da konulmuştur. Söz konusu kitaplar günümüzde halen Yunan öğrencilere okutulmakta, Pontusçuluk bilinci geliştirilmektedir.[905]

1918'de Mondros Ateşkes Andlaşması'nın ardından Kasım ayının başlarından itibaren Osmanlı ülkesi emperyal devletler tarafından işgal edilmeye başlanmıştır. Büyük güçlerin yanı sıra Yunanistan da 15 Mayıs 1919'da İzmir ve çevresini, 1 yıl sonra ise tüm Batı Anadolu ve Trakya'yı işgal etmiştir. İşgallerle birlikte azınlıkların baskıları da artmıştır. 9. Ordu Müfettişi olarak Mustafa Kemal, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktığında Osmanlı Devleti fiilen çökmüş durumdaydı. Mustafa Kemal 22 Mayıs'ta Müfettişlik görevinin kendisine yüklediği vazife gereği Samsun'dan bir rapor yayımlamıştır.[906] Raporda, bölgedeki soruna teşhis koymuş ve asayiş sorunlarının Rumlardan kaynaklandığını belirtmiştir. Türklerin yabancıların kontrolü altına girmeye tahammüllerinin olmadığı, Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Rumların devlet kurma, hükümet kurma isteklerinden vazgeçerlerse sorunun kendiliğinden düzeleceği belirtilmiştir. Bugün gelinen noktaya bakıldığında, öyle anlaşılıyor ki kararlı ve istikrarlı bir şekilde dün olduğu gibi bugün de Pontusçuluk faaliyetleri sürmektedir.

---

[904]Fatoş Yetimhellaç, "Dünya Pontus Helenizm Derneğinden Ayinin Ertelenmesine Tepki Cumhurbaşkanı'na Mektup Gönderdiler", *Günebakış, https://www.gunebakis.com.tr/haber/21324080/dunya-pontus-helenizm-derneginden-ayinin-ertelenmesine-tepki-cumhurbaskanina /*, (03.09.2024).
[905] Manşet 61, *a.g.m.*, "Bu Ayin Sadece Bir Ayin Değildir!"
[906] Bkz. Mustafa Kemal'in 22 Mayıs'ta Samsun'dan yayımladığı Rapor.

Açıkça haritalar yayınlanmaya ve okullarda ders kitabı olarak okutulmaya, üstelik dış dünyadan da desteklenmeye devam etmektedir.

2.15.2. Türk Karasuları İhlalleri

2024 Eylül'ünde Yunan Sahil Güvenlik botlarının üç gün içerisinde iki defa Türk karasularını ihlal ettiğini gösteren video kayıtları yerel haber kaynaklarında paylaşılınca diplomatik tartışmalara neden olmuştur. Bunlardan ilkinde Yunan Sahil Güvenliği'ne ait bir botun Muğla'nın Bodrum ilçesine bağlı Akyarlar plajına yaklaştığı tespit edilmiş, söz konusu görüntülerde Yunan askerlerinin bir kişiyi taşıyan botu kovaladıkları ortaya çıkmıştır.[907] Konuyla ilgili olarak TC. Sahil Güvenlik Komutanlığı'ndan yapılan açıklamaya göre, Bodrum Akyarlar Meteor Koyu'nda lastik botla gelen bir kişinin karaya çıkarak ormanlık alana girdiği ihbarı alınmış, derhal bölgeye iki Sahil Güvenlik botu gönderilmiştir. Olay yerine gelen Sahil Güvenlik ekipleri Yunan Sahil Güvenlik unsurlarının bölgeden hızla uzaklaşarak kendi karasularına döndüklerini tespit etmiştir.[908] İkinci olayda ise 23 Eylül'de Yunan Sahil Güvenlik botu Datça'nın Knidos Fener Burnu sahiline gelmiş, bir göçmen kaçakçısının bulunduğu iddia edilen zodyak botu karadan denize çekmiş ve Sömbeki Adası'na doğru götürmüştür.[909]

Bu olayın ardından T.C. İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya, Yunanistan Denizcilik ve Ada Politikaları Bakanı Christos Stylianides'i arayarak, Yunan Sahil Güvenlik unsurlarının Türk karasularını ihlal ettiğini bildirmiş, söz konusu olayın iyi komşuluk ilişkilerinin korunması bakımından böylesi ihlallerin kabul edilemez olduğunu belirtmiş, Yunan makamlarının olayı soruşturduktan sonra neticesini Türk makamlarına bildireceklerini kabul ettiklerini ifade etmiştir.[910]

---

[907]Euro News, "Göçmen Teknesini Takip Eden Yunan Sahil Güvenliği Türk Karasularını İhlal Etti", *https://tr.euronews.com/my-europe/2024/09/25/gocmen-teknesini-takip-eden-yunan-sahil-guvenligi-turk-karasularini-ihlal-etti/,* (26.09.2024).

[908]T.C. İçişleri Bakanlığı Sahil Güvenlik Komutanlığı, "Yunan Sahil Güvenlik Unsurunun Türk Karasularını İhlali Hakkında", *https://www.sg.gov.tr/yunan-sahil-guvenlik-unsurunun-turk-karasularini-ihlali-hakkinda/,* (20.09.2024).

[909]Haber 7, "Üç Günde İkinci İhlal: Yunan Botu Türk Kıyılarına Çıktı", *https://www.haber7.com/dunya/haber/3462933-uc-gunde-ikinci-ihlal-yunan-botu-/,* (26.09.2024).

[910]Independent Türkçe, "Yunan Botu Datça Kıyısına Gelerek Türkiye Karasularını İhlal Etti, Bottan İnen Maskeli Bir Kişi Karaya Çıktı",
https://www.indyturk.com/node/745676/haber/yunan-botu-datça-gelerek/, (26.09.2024).

Türk karasularında art arda gelen ihlallerin iyi komşuluk ilişkilerinin korunması açısından ele alınması fazlasıyla iyimserlik taşımaktadır. Son zamanlarda yaşanan bu ihlallerin yanı sıra, daha önce de Türk balıkçılarına yönelik Türk karasularında gerçekleştirilen saldırı eylemleri hepsi bir bütün olarak dikkate alındığında provakatif amaçlı yapıldığı aşikardır. Uluslararası hukuk perspektifinden bakıldığında mütekabiliyet ilkesi gereği bu tür eylemler karşılıksız bırakılmamalıdır. Yunan Sahil Güvenlik unsurlarının göçmen kaçakçılığı iddiasıyla sıcak takibi bahane ederek Türk karasularına girmesi uluslararası hukukun ve egemenlik haklarının ihlalidir. Bu tür eylemler tutuklamayı gerektirir. Teorik kısımda belirtildiği gibi kesintisiz takip ya da bir başka ifadeyle sıcak takip, BMDH Sözleşmesi'nin 111. maddesinde yer almaktadır. Kesintisiz takip hakkının kullanılması için göçmen kaçakçılığı yaptığı iddia edilen botun Yunan devletinin egemenlik sahasında bulunması ve sözü edilen devletin yasalarını ve kurallarını ihlal ederek kaçması halinde ortaya çıkar.

İhlale konu olan deniz aracının açık denize kaçması durumunda, Yunan Sahil Güvenliği tarafından botta bulunanlara açıkça göreceği/duyacağı şekilde dur ihtarında bulunulur ve kesintisiz takibe alınır. Kovalanmakta olan botun kendi ülkesinin ya da başka bir ülkenin karasularına girmesi durumunda sıcak takip sonlandırılır. Yukarıdaki vaka incelemesinde göçmen kaçakçısı olduğu ileri sürülen botun takibi Türk karasularında da devam etmiş ve hatta ikinci kez tekrarlanmıştır. Bahse konu olayın ikincisinde Yunan Sahil Güvenliği karaya çıkmış ve zodyak botu denize çekerek götürmüştür. Bütün bu olup bitenler karşısında Türk tarafı gerginlik yaşanmaması için müdahalede bulunmamıştır. Egemenlik hakları söz konusu olduğundan bu tür olaylarda iyi komşuluk ilişkileri gerekçe gösterilerek uluslararası hukukun gerektirdiği şekilde karşılık verilmediğinde benzer olayların devamının gelmesi söz konusudur.

İkinci bölümde Türk-Yunan ilişkilerinin tarihsel arka planı da dikkate alınarak 1923'ten 2024 yılına kadar olan süreç değerlendirilmiştir. 1923 Lozan Barış Andlaşması ile iki ülke sınırları belirlenmiş, yanı sıra birçok sorun Lozan'da çözüme kavuşturulmuş ve denge sağlanmıştır. Lozan sonrasındaki süreçte yeniden şekillenen uluslararası konjonktürde Türk-Yunan ilişkileri İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna dek barışçıl bir seyir izlemiştir. Ancak müteakip dönemde yaşanan gelişmeler ve 1950'li

yıllarda ortaya çıkan Kıbrıs sorunu ile iki ülke ilişkilerinde kriz ortaya çıkmış ve 1974'te savaşa evrilmiştir.

1923-2024 arası dönemde Türk-Yunan ilişkileri mercek altına alındığında, yaşanan sorunlarda artış olduğu görülmüştür. Bunun sebebi, genellikle uluslararası andlaşmaların ihlalinden ve Lozan'da kurulan dengenin bozulmasından kaynaklanmıştır. Yunanistan'ın izlediği politika karşısında Türk siyasetinin reaktif şekillendiği gözlenmiştir. Herhangi bir konuda Yunanistan tarafından bir uluslararası andlaşma ihlal edildiğinde, Türkiye çoğu zaman iyi komşuluk ilişkilerinin zarar görmemesi için sükûnetini korumuş ve yeterince tepki göstermemiştir. Yunanistan ise söz konusu ihlallerini devam ettirmiş ve zaman içinde bu ihlalleri normalleştirmeye başlamıştır. Bahse konu ihlallere 1931'de hava sahasının 10 mile genişletilmesi, 1936'da karasularının 6 mile çıkarılması, uluslararası andlaşmalarla gayrı askeri statüde bulunan Doğu Ege adalarının silahlandırılması, EGEAYDAAK'ların yerleşime açılması ve karasularının ihlal edilmesi örnek gösterilebilir.

İyi komşuluk ilişkileri geliştirilmek isteniyorsa, iyi niyet ilkesi gereği karşılıklı saygı ve uluslararası andlaşmalara riayet edilmesi önem arz etmektedir. Bir komşu devlet tarafından diğer komşu devletin haklarının ihlal edilmesi halinde egemenlik haklarına yönelik eylemler söz konusu olduğunda uluslararası hukuk kapsamında mütekabiliyet ilkesi gereği karşılık verilebilir. Ancak öncelikli olan komşu ülkeler arasında yaşanan sorunların diplomasi ve hukuk yoluyla müzakere edilerek çözülmesidir. Tarihsel olarak yüzlerce yıl birlikte yaşamış bu iki ulusun menfaatleri gereği iş birliği yolları aranmalı ve kazan kazan anlayışıyla hareket edilmelidir. Süreç içinde nadiren de olsa iki ülke arasında zaman zaman olumlu ilişkiler kurulduğu görülmüştür. 2000'li yılların başlarından itibaren Türk-Yunan ilişkilerinde kısmen iyileşmeler görülse de Ege sorunları, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz gibi sorunların varlığı kalıcı ve sağlıklı ilişkiler kurulmasını engellemiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KIBRIS

3. KIBRIS COĞRAFİ KONUMU, STRATEJİK ÖNEMİ VE TARİHÇESİ

3.1. Kıbrıs'ın Coğrafi Konumu

Kıbrıs, Akdeniz'in kuzey doğusunda yer alır. Adanın en uzun mesafesi batı kesimindeki Baf Limanı ile doğu kesimindeki Zafer Burnu arasındaki mesafedir. Bu mesafe 225 kilometredir. En dar olan yeri 43 kilometrelik mesafedeki Karpas Yarımadası haricinde Larnaka Körfezi'yle kuzey sahili arasında kalan kesimdir.[911] KKTC'nin kuzey komşusu Türkiye'dir. Aradaki mesafe 70 km'dir (40 deniz mili). Doğusunda 102 kilometre ötesinde Suriye, 165 kilometre ötesinde Lübnan yer almaktadır. Güney doğusunda 233 kilometre uzaklıkta İsrail, güneyinde GKRY ve 347 kilometre uzaklıkta Mısır ile kuzey batısında 835 kilometre uzaklıkta Yunanistan bulunmaktadır.[912]

Adanın yüz ölçümü 9251 km²'dir (3584 mil²). KKTC'nin sahip olduğu toprak 3355 km²'dir. GKRY ise 5525 km² toprağa sahiptir. Ayrıca 277,5 km²'lik bir alanda ara bölge oluşturulmuştur. Bir de 1960 yılında imzalanan Kıbrıs Andlaşmalarına göre İngiltere'nin egemenliğinde bulunan 158,4 km²lik (99 mil²) bir alanda iki üs bölgesi bulunmaktadır. Dikelya ve Ağrotur üsleri hukuken İngiliz toprağıdır.[913]

3.2. Kıbrıs'ın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi

Kıbrıs, bulunduğu coğrafi konum itibariyle Doğu Akdeniz'de stratejik önemi yüksek bir adadır. Dünya tarihi açısından bakıldığında bu coğrafya oldukça önemli bir bölgedir. Esasen Adriyatik Körfezi'nin kuzey kesiminden itibaren, Balkanları da kapsayarak, Karadeniz'in kuzeyinden Hazar'a ulaşan Kuzey hattı, Hazar'dan Basra

---

[911]Vehbi Z. Serter, *Kıbrıs'ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım: Göç, Acı ve Gözyaşı,* Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2008, s. 1.
[912]KKTC Enformasyon Dairesi, "Coğrafi Bilgiler", *https://pio.mfa.gov.ct.tr/cografi-bilgiler/* (27.01.2023).
[913]Vehbi Z. Serter, *a.g.e.,* s.1.

Körfezi'ne kadar inen Doğu hattı, devamında Süveyş ve Mısır'ı da kapsayan Güney hattı ve Libya'dan Adriyatik'e dek devam eden Batı hattı ile bir dikdörtgen oluşturur. Asırlardan beri bu coğrafya dünya hakimiyetini elinde tutmak isteyen güç odaklarının hedefinde olmuştur. Zira bu dikdörtgen hattın denetimini elinde tutmak dünya hakimiyetine sahip olmak anlamına gelir.[914]

Kıbrıs, Sicilya ve Sardunya'dan sonra Akdeniz'in 3. büyük adasıdır.[915] Kıbrıs'ın bölgesel açıdan önemi, Karadeniz'den Türk Boğazları (İstanbul ve Çanakkale) üzerinden Akdeniz'e, oradan Süveyş Kanalı vasıtasıyla Kızıldeniz'e ve Hint Okyanusu'na uzanan, Akdeniz'den Dicle ve Fırat Nehirleri vadisini takip ederek Basra Körfezi'ne varan, stratejik öneme sahip bağlantı yolları üzerinde bulunan bir konumdadır. Bu coğrafya üzerindeki enerji kaynaklarının dağıtımı ve denetimi bakımından ciddi öneme sahiptir.[916]

Kıbrıs Adası Hristiyanlık, Musevilik ve İslamiyet gibi Ortadoğu çıkışlı semavi dinlerin kesiştiği noktada bulunmaktadır.[917] Kutsal yerlere giden Avrupalı hacılar açısından ada, Avrupa'yla Kudüs arasında önemli bir duraklama alanıdır.[918] Piri Reis Kitab-ı Bahriye'sinde Kıbrıs'tan söz ederken: *"Anadolu sahilleri ve Şam Korusu, İskenderiye kıyıları hep Müslüman yerlerdir"* diyerek, o dönemde adanın Müslüman coğrafyaların arasında bulunduğundan söz eder.[919]

Kıbrıs Adası, ilk çağlardan beri önemli olmuş, günümüze dek gelen süreçte uluslararası ilişkilerin önemli meselelerinden biri olarak yerini almıştır. Osmanlı egemenliği sonrasındaki dönemden itibaren İngiliz egemenliği altına girmiş ve ardından uluslararası bir mesele haline gelmiştir. Bilhassa 20. yüzyılın çokça tartışılan konularından biri olmuş, bugün de halen uluslararası toplumun gündeminde ilk sıralarda yer alarak güncelliğini korumaya devam etmektedir.

---

[914]Soyalp Tamçelik, *Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi,* ODTÜ Yayıncılık, 2009, Ankara, s. 266.
[915]Hüseyin Metin, *Kıbrıs Tarihine Toplu Bir Bakış,* 3. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2022, s. 21.
[916]Fatma Ç. Orhun, *Osmanlı'dan Günümüze Kıbrıs: Dün, Bugün, Yarın,* (Ed.) Fatma Ç. Orhun, Gazi Kitabevi, Ankara, 2020, s. vii.
[917]Mehmet, A. Erdoğru, *Kıbrıs Notları,* Er Yayınları, İstanbul, 2017, s. ix.
[918]Yusuf Halaçoğlu, "Kıbrıs'ın Fethi, İskân ve Vakıflar", *Kıbrıs'ta Türk Varlığı,* (Ed.) Adem Çalışkan, 1. Baskı, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2022, s. 63.
[919]Piri Reis, *Kitabı Bahriye: Denizcilik Kitabı,* C. 2, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1973, s. 278.

İngiltere Başbakanı Benjamin Disraeli, Kıbrıs Adası'nı Batı Asya'nın anahtarı olarak nitelendirmiş, Türk kartografyacılar (haritacılar) ise Anadolu'nun ve Torosların uzantısı olduğuna işaret etmiştir.[920] Gazi Mustafa Kemal Atatürk de Kıbrıs'ın Türkiye açısından önemini vurgulamış, güneyde yürütülen bir askeri tatbikat esnasında subaylarına şu soruyu sormuştur: *"Türkiye'nin yeniden işgal edildiğini ve Türk kuvvetlerinin sadece bu bölgede mukavemet ettiğini farz edelim. İkmal yollarımız ve imkânlarımız nelerdir?"* Subayları pek çok görüş beyan etmiştir. Atatürk hepsini dinledikten sonra haritayı işaret etmiş ve Kıbrıs'ı göstererek o meşhur sözü söylemiştir: *"Efendiler! Kıbrıs düşmanın elinde bulunduğu sürece bu bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır. Kıbrıs'a dikkat ediniz. Bu ada bizim için çok önemlidir."*[921]

İngiliz tarihçi ve gezgin William H. Dixon da Kıbrıs Adası için şunları söyler:

> *"Doğu'da gözü olan insanoğlu işe Kıbrıs'la başlamalıdır. İskender, Augustus, Richard, Saint Louis öyle yaptı. Batıda gözü olan insanoğlu işe Kıbrıs'la başlamalıdır. Sargon, Batlamyus, Cyrus, Harun el Reşit böyle yaptı. Mısır ve Suriye Batılıların önemsediği yerlerin başında gelirken, Kıbrıs da Batı için çok önemliydi. Cenevizliler ile Venedikliler Hindistan Ticaretini ele geçirmeye uğraşırken Kıbrıs'ı ele geçirmeye çalıştılar ve adada dönüşümlü olarak üstünlük kurdular. Hindistan'a gitmek için yeni bir deniz yolu bulunduktan sonra Mısır ve Suriye Batılı uluslar için eski değerini yitirdi. Bunun üzerine Kıbrıs da unutuldu; ama Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla birlikte ada yeniden eski önem ve değerine kavuştu."*[922]

Akdeniz'in ortasında yer alan kendisi küçük, önemi büyük Kıbrıs Adası batmayan bir uçak gemisi ya da ileri bir jandarma karakolu olarak nitelendirilmektedir. Stratejik açıdan paha biçilemez bu adada, günümüzde tam yedi ayrı bayrak dalgalanmaktadır.

1). KKTC Bayrağı,

2). T.C. Bayrağı,

3). GKRY/Kıbrıs Cumhuriyeti Bayrağı,

4). Garantör devletlerden biri olan İngiltere'nin Bayrağı,

---

[920]Salahi, R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar (1974-1975),* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014-b.

[921]Yusuf Koç ve Ali Koç, *Tarihi Gerçekler Işığında Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk,* 10. Baskı, Kamu Birlik Hareketi Eğitim Yayınları, Ankara, 2006, s. 8.

[922]Lawrance Durrell, "Kıbrıs'ın Acı Limonları", (Çev.) Ülker İnce, 2. Baskı, Can Yayınları, İstanbul, 2007, s. 13.

5). Yunanistan Bayrağı,

6). Birleşmiş Milletler Barış Gücü (UNFICYP) Bayrağı,

7). Avrupa Birliği Bayrağı. Barış Gücü, 1964 yılından bu yana adada bulunmaktadır. Ada üzerinde 7 ayrı bayrağın dalgalanması sadece Akdeniz'in sahildar devletleri açısından değil, tüm dünya açısından ne denli kıymetli ve stratejik öneme sahip bir ada olduğunun göstergesidir.[923]

Günümüzde Akdeniz jeopolitiği bakımından Kıbrıs, Türkiye'nin güney limanları, İsrail limanları su yolları ulaşım hatları ile Süveyş Kanalı'ndan yapılacak geçişlerde deniz taşımacılığının denetiminde önemli bir konumdadır. Üzerinde bulunan hava üslerinin kullanılması durumunda ada, İngiltere ve Amerika'nın bölgedeki menfaatlerine hizmet verebilecek kıymeti yüksek stratejik bir noktada bulunmaktadır. Fakat Doğu Akdeniz'de bölgeye tesir eden ya da tesir edecek olan Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hatları ile ticaret yollarının güvenliğinin sağlanması, İsrail-Filistin sorunu, Türk-Yunan uyuşmazlığı ve Suriye-İsrail ihtilafları gibi meseleler göz önüne alındığında spesifik bir önem taşımaktadır.[924]

Doğu Akdeniz'de 2000'li yılların başlarında mevcut olduğu söylenen, hidrokarbon kaynaklarının bulunmasıyla bölgenin ve Kıbrıs'ın stratejik kıymeti daha da artmıştır. Enerji konusunu ilk ortaya atan, Doğu Akdeniz'de doğalgaz ve petrol aramaya başlayan GKRY olmuştur. 2003'te Mısır'la MEB anlaşması imzalamış, 2004'te MEB ilan ederek BM'ye başvurmuştur. 2010 yılında İsrail ile bir anlaşma imzalamış, bu süreçte bir taraftan İsrail'in Türkiye'yi Doğu Akdeniz'den sıkıştırmaya çalışması, öte yanda enerji konusunda Rusya'ya bağımlı bir Avrupa Birliği söz konusudur. AB'nin Rusya'ya bağımlılığından kurtulması için Akdeniz'deki enerji kaynakları yaşamsal önem taşımaktadır. Öte yandan ABD-Rusya ve AB arasındaki güç mücadelesi tüm dikkatleri Doğu Akdeniz'e çevirmiş, odağına da Kıbrıs'ı yerleştirmiştir. Ancak burası Türkiye-Yunanistan, KKTC-GKRY arasında karmaşık ihtilaflı bir alandır. Doğu Akdeniz'in uluslararası enerji sektörüne eklemlenecek

[923]Çetin Kartal, "Türk Dış Politikası ve Akdeniz", *İntelijans, Strateji ve Güvenlik,* (Ed.) Ulvi Keser ve Gökhan Ak, Motif Matbaacılık Ltd. Şti., Ankara, 2015 s. 197.
[924] Ulvi Keser ve Gökhan Ak, *Tarih, Hukuk, Politika ve Aktörler: Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'ta Strateji ve Güvenlik,* 1. Baskı, Hiper Yayın, 2020, s. 18.

olması, jeopolitiğin yükselişi, münhasır yetki paylaşımları gibi hususlar son derece önemli diplomatik gayretler gerektirmektedir.[925]

3.2. Kıbrıs Tarihi

Adanın M.Ö. 2000'lere dek adı *"Alasya"* idi.[926] Kıbrıs adının nereden geldiği konusunda iki görüş hakimdir. İsmini kına çiçeği olarak adlandırılan bir çiçekten aldığı ya da aşk ilahesi olarak anılan Kipris ile ilgili olduğu düşünülmektedir.[927] Kıbrıs Türkiye'de Yavru Vatan, Cennet Ada veya Yeşil Kıbrıs diye anılmaktadır.[928] Anadolu coğrafyasının doğal uzantısı olan Kıbrıs Adası I. jeolojik dönemde Hatay bölgesiyle birleşikti. II. ve III. Jeolojik dönemlerde meydana gelen tektonik hareketler sonucunda Anadolu Yarımadası'ndan koparak ayrılmıştır.[929]

Arkeolojik bulgulara göre, Kıbrıs'ta ilk insan yerleşimlerine Neolitik dönemde rastlanmakta,[930] adanın ilk sakinlerinin Anadolu'dan geldiği anlaşılmaktadır.[931] Tarihsel süreç içerisinde Kıbrıs sırasıyla Hitit, Mısır, Fenike, Asur, Pers, Ptolemy, Roma, Arap, Bizans, Tapınak Şovelyeleri, Lüzinyan Hanedanı, Ceneviz, Venedik, Osmanlı ve İngiliz egemenliği altına girmiş, Kıbrıs sahilleri bir zamanlar korsanlara yataklık etmiştir.[932] Tarih boyunca adanın pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış olması Doğu Akdeniz'in önemli ticaret yolları üzerinde bulunmasından ve Ortadoğu'yu kontrol edebilecek stratejik konumundan kaynaklanmış, bu sebeple daima sahiplenilmek istenen bir ada olmuştur.[933]

Kıbrıs'a Anadolu'dan gelen ilk yerleşimciler, M.Ö. 15. yy 'da Hititlerin egemenliği altında yaşamaktaydı. Ada ilk kez dışarıdan bir müdahaleye maruz kalmış,

---

[925]Uğur Özgöker, Musa Karademir ve Güney, F. Batı, "Akdeniz'in Amiral Gemisi Kıbrıs ve Mavi İnci'den Enerji", *Osmanlı'dan Günümüze Kıbrıs: Dün, Bugün, Yarın,* (Ed.) Fatma Ç. Orhun, Gazi Kitabevi, Ankara, 2020, s. 627.
[926]Fatma Çalik Orhun, *K.K.T.C. Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş'ın Annan Planı Sürecindeki Mücadelesi,* 1. Baskı, Hiper Yayın, 2019, s. 22.
[927]Umay, T. Günay, *Türklerin Tarihi: Geçmişten Geleceğe,* Akçağ Yayınları, Ankara, 2019, s. 594.
[928] Yaşar Aksoy, *a.g.e.,* s. 549.
[929] Hüner Tuncer, Kıbrıs Sarmalı: Nasıl Bir Çözüm?, 1. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012, s. 22.
[930]Mehmet Hasgüler, *Kıbrıs Siyasi El Kitabı ve Sözlüğü,* 1. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018, s. 11.
[931]Erol Mütercimler, *Satılık Ada Kıbrıs: Kıbrıs Barış Harekatının Bilinmeyen Yönleri*, 8. Baskı, Alfa Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 70.
[932]Sabahattin İsmail, *a.g.e.,* s. 3.
[933]Neval, K. Halaçoğlu, "Kamusal Mekân, Osmanlı'dan Günümüze Lefkoşa Hükümet Konaklarının Mimarisi ve İnşa Süreçleri", *Kıbrıs'ta Türk Varlığı,* (Ed.) Adem Çalışkan, 1. Baskı, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2022, 475.

M.Ö. 1450'de Mısırlıların eline geçmiştir.[934] Kıbrıs, Mısır'ın hakimiyetinde ezeli düşmanları olan Hititlere karşı deniz üssü olarak kullanılmıştır.[935] Yunan kolonicilerin Kıbrıs'a yerleşmeleri M.Ö. 1400-1200'lerde gerçekleşmiş, Salamis, Curium, Baf, Marion ve Girne gibi kentlerde koloniler kurmuşlardır.[936] Yunanlılar Akdeniz'in pek çok adasında olduğu gibi Kıbrıs'ta ticaretçi koloniler olarak bulunmuşlar, yerel halkın içinde ticaret yapan topluluklar olmaktan öteye gidememiş, tarihin hiçbir döneminde Kıbrıs'ta egemenlik kurmamışlardır.[937]Ada tarih boyunca hiçbir zaman Yunanlılar tarafından fethedilmemiş ve hiçbir zaman bir Helen adası olmamıştır.

Kıbrıs, M.Ö. 1000-M.Ö. 709 yılları arası dönemde Fenike; M.Ö. 709-669 yılları arasında Asur egemenliğine girmiş, Asur Devleti sona erdiğinde Doğu Akdeniz'in hakimiyeti tekrar Mısır'ın eline geçmiştir. Pers Kralı Keykavus M.Ö. 525 yılında yeni Babil Devleti'ne son verdikten sonra Kıbrıs'ı hakimiyetine almış ve adada Pers hakimiyeti iki yüz yılı aşkın bir süre devam etmiştir.[938] M.Ö. 332 yılında Kıbrıs, Pers hakimiyetindeyken Fenike kökenli kralları Makedonyalı İskender'in Perslere karşı açtığı Isus Savaşı'nda Büyük İskender'in ordusuna destek vermiş, savaştan sonra aldığı yardımlardan dolayı İskender, Kıbrıs'ı Makedonya topraklarına katmayarak bağımsızlığının korunmasını garanti etmiştir. İskender'in ölümünden sonra General I. Batlamyus adayı işgal etmiş, Kıbrıs'ın bağımsızlığı sona ermiştir. Helenistik dönemde M.Ö. 332-58 Mısır'daki Ptolemaios Krallığı'na katılmış ve[939] M.Ö. 58 yılında Kıbrıs Roma egemenliği altına girmiştir.[940]

İbn Haldun, *"coğrafya kaderdir"* diyerek coğrafyanın önemine vurgu yapar.[941] Yukarıda bahsedildiği gibi Kıbrıs, en eski medeniyetlere beşiklik etmiş, stratejik konumu nedeniyle tarihin her döneminde bölgedeki hâkim güçlerin odağında olmuş,

---

[934] Hüner Tuncer, *a.g.e.,* Kıbrıs Sarmalı: Nasıl Bir Çözüm?, s. 22.
[935]Ali Işıngör, "Tüm Bilinmeyen Sırları ile 8000 Yıllık Kıbrıs Tarih," *Focus Dergisi,* Yıl, 10, Sayı, 2004/07/112414, İstanbul, 2004, s. 46.
[936]Hüner Tuncer, *a.g.e.,* Kıbrıs Sarmalı: Nasıl Bir Çözüm?, s. 22.
[937] Fatma Çalik Orhun, *a.g.e., K.K.T.C. Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş'ın Annan Planı Sürecindeki Mücadelesi,* s. 22.
[938]Hüner Tuncer, *a.g.e.,* Kıbrıs Sarmalı: Nasıl Bir Çözüm?, s. 22-23.
[939]Mehmet Hasgüler, *a.g.e.,* s. 11.
[940]Hüner Tuncer, *a.g.e.,* Kıbrıs Sarmalı: Nasıl Bir Çözüm?, s. 23.
[941]İbn Haldun, *Mukaddime-I,* 4. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005, s. 68.

adanın kaderi daima dışarıdan gelen güçler tarafından belirlenmiştir.[942] Anadolu'dan adaya gelip yerleşen halka, Kıbrıs'ta istilacı olan kavimlerin ve ulusların karışımıyla melez bir toplum ortaya çıkmış, bu melez toplum süreç içerisinde denizci bir toplum olan Miken'lerin kültürel etkisinde kalmıştır.[943]

Roma döneminde M.S. 46'da St. Paul'un adaya gelmesiyle Hristiyanlık yayılmıştır. Roma İmparatorluğu'nun 395'te ikiye bölünmesinin ardından Bizans döneminde adada Ortodoks Kilisesi kurulmuş,[944] resmi din olarak Ortodoks Hristiyanlık yerli halka zorla kabul ettirilmiş, Yunanca resmi dil olarak kullanılmıştır.[945] Böylece, Yunan olmayan insanlar da Yunan kabul edilmeye başlanmış,[946] ada bu dönemde yönetim bakımından Antakya'ya bağlı kalmıştır. Bizanslıların Yunanlı olmadıkları, Doğu Roma'nın mirasçısı oldukları ise bilinen bir gerçektir.[947] 7. yüzyılda Araplar zaman zaman Kıbrıs'a seferler düzenlemiş; ancak adayı Bizans'tan alamamışlardır. Diğer taraftan, Selahaddin Eyyubi'nin elindeki Kudüs'ü almak için güçlü bir donanmayla rotasını Suriye'ye çeviren Britanya Kralı I. Richard,[948] Kıbrıs'ı ele geçirdikten sonra 1191'de Tapınak Şövalyeleri'ne üç yüz bin sterlin karşılığında satmıştır. Şövalyeler ise adayı Guy de Lusingan'a satmış,[949] Lüzinyanlar 1489'a dek adanın egemenliğini ellerinde tutmuşlardır.[950]

Kral Amaury zamanında Hristiyan toplumların lideri Papa üçüncü Celestin'e, Kıbrıs Kralı'nın talebi üzerine adaya Katolikliği yaymak amacıyla iki papaz yönlendirmiştir. Kıbrıs ile Genova arasında yaşanan 1373-1374 savaştan sonra Ceneviz ve Kıbrıs Krallığı arasında bir andlaşma akdedilmiş, Magosa Cenevizlilere bırakılarak, sömürgeleştirilmiştir. Lusignan Hanedanı Kıbrıs'ta kendi kolonilerini

---

[942]Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi: 1878-1960 Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika,* 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2020, s. 15.
[943]Mikenler: Yunanlılara göre Helen soyundan gelmektedirler. Miken medeniyeti Yunan anakarasında *"kraliyet sarayları"* etrafında gelişmiş bir medeniyettir. Robin Sowerby, *Yunan Kültür Tarihi: Homerik Çağ, Tarih, Din, Sosyal Yaşam, Spor, Edebiyat, Mitoloji, Felsefe ve Sanat,* (Çev.) Özgür U. Hoşafçı, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2012, s. 4.
[944]Hüner Tuncer, *a.g.e.,* Kıbrıs Sarmalı: Nasıl Bir Çözüm?, s. 23.
[945]Sabahattin İsmail, *a.g.e.,* s. 3.
[946]Hüner Tuncer, *a.g.e.,* Kıbrıs Sarmalı: Nasıl Bir Çözüm?, s. 24.
[947]Fatma Çalik Orhun, *a.g.e., K.K.T.C. Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş'ın Annan Planı Sürecindeki Mücadelesi,* s. 22-23.
[948] Hüner Tuncer, *a.g.e.* Kıbrıs Sarmalı: Nasıl Bir Çözüm?, s. 24.
[949] Mehmet Hasgüler, *a.g.e.,* s. 13.
[950]Müge Vatansever, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt* 12, Özel Sayı, 2000, s. 1489.

oluşturan Ceneviz ve Venediklilerle iyi ilişkiler kurmuş, daha sonra Cenevizlilerin üstünlüğü 1489'da Venediklilere geçmiştir.[951] Kıbrıs, tarihi boyunca uzak coğrafyalarda yaşayan hükümdarlara vergi vermek, yabancı deniz kuvvetlerinin kereste ihtiyacını karşılamak durumunda kalmış, diğer taraftan ada halkı depremler, kuraklık ve açlık gibi doğal felaketlerle sıkça karşılaşmıştır. Kıbrıs, eski dönemlerden beri kendi yerli halkına danışılma gereği dahi duyulmadan, alınan satılan, egemenliği devredilen ve her zaman bölgedeki hâkim güçlerin rüzgârlarında savrulan bir ada olmuştur.[952]

3.3. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi (1571-1878)

Kıbrıs Adası, Osmanlı Devleti tarafından fethedilmeden önce Venediklilerin egemenliğinde bulunuyordu. Venedikliler, ada halkını yoğun baskılarla bunaltmış, ağır vergiler uygulamıştır. Bununla birlikte Katolik inancı, tıpkı Lüzinyanlar dönemindeki gibi Venedik hakimiyeti döneminde de korunmuştur. Rum Ortodoks Kilisesine herhangi bir ayrıcalık tanınmamış, kiliselerin pek çoğu kapatılmıştır. 1563'te adalılara yapılan baskı ve zulümlerden bıkan Kıbrıslı iki Rum Osmanlı payitahtına gelerek, adanın Venediklilerden kurtarılıp Osmanlıların korumasına alınmasını istemiştir.[953]

16. yy 'da Kanuni Sultan Süleyman zamanında Osmanlı İmparatorluğu yıldızının en parlak olduğu dönemi yaşamış, dönemin siyasi açıdan en güçlü devleti olmuştur.[954] Doğu Akdeniz, Osmanlı Devleti'nin egemenliği altındaydı.[955] Kıbrıs Venediklilerin elinde, Osmanlı Devleti'nin üç ana karası arasında deniz hudutları içerisinde, en hassas noktada yer almaktaydı. Ada, adeta tehlike ve tehdit oluşturan bir çıban başı durumundaydı. Venedik ise dönemin en kuvvetli deniz gücüydü.[956] Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu Akdeniz politikaları içerisinde Kıbrıs Adası vazgeçilmez bir

[951] Hüner Tuncer, *a.g.e.,* Kıbrıs Sarmalı: Nasıl Bir Çözüm?, s. 25.
[952] Şükrü Sina Gürel, *a.g.e., Kıbrıs Tarihi: 1878-1960 Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika,* s. 15.
[953] Emete Gözügüzelli, *Vurun Kahpe Kıbrıs'a,* 1. Baskı, Togan Yayınları, İstanbul, 2008, s. 24.
[954] Hüner Tuncer, *a.g.e.,* Kıbrıs Sarmalı: Nasıl Bir Çözüm?, s. 26.
[955]Stephen, J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler 1494-1789,* 4. Baskı, Dost Kitabevi, Ankara, 2012, s. 89.
[956] Erol Mütercimler, *a.g.e., Satılık Ada Kıbrıs: Kıbrıs Barış Harekatının Bilinmeyen Yönleri,* s. 71.

konumdaydı.[957] Askeri, siyasi, ekonomik bakımdan stratejik öneme sahip olup Anadolu kıyılarına çok yakındı. Kıbrıs sahillerini mesken tutan ve Akdeniz'de faaliyet gösteren korsanlar, ticaret ve yolcu gemilerine zarar vermekteydi.[958] Osmanlı Devleti, deniz ticaret yollarını güven altına almak istemekteydi. Venedikliler, adanın korsan yatağı durumuna gelmiş olmasına rağmen herhangi bir tedbir almak niyetinde değildi. Osmanlılara ait gemiler sıkça korsan saldırılarına maruz kaldığı için adanın alınması elzem hale gelmişti.[959]

Kıbrıs'ın Osmanlılar tarafından fethedilmek istenmesinin nedenleri arasında pek çok sebep sayılabilir. Yavuz Sultan Selim döneminde Suriye ve Mısır'ın fethi ile kutsal topraklar imparatorluk coğrafyasına dahil olmuş, bu fetihlerin ardından Doğu Akdeniz'de güvenliğin sağlanması gerekmiştir. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nun Kıbrıs haricinde diğer bölge ülkelerini de topraklarına katmış olması stratejik bakımdan büyük öneme sahip olan bu adanın alınmasını zorunlu kılmıştır. Ada deniz ticareti açısından önemli bir kavşak noktasında bulunmaktadır. Fakat Venedik ve Maltalı korsanlar için bir üs bölgesi haline gelmiş, kutsal topraklara giden hacıların ve tüccarların can ve mal güvenliği açısından tehdit oluşturmaktaydı.

Kanuni Sultan Süleyman'ın 1566'da vefatından sonra yerine oğlu II. Selim geçmiştir. Sultan Selim Kıbrıs'a çok önem vermekteydi. Sokullu Mehmet Paşa'yı Venedik'e elçi olarak göndermiş, Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti'ne bırakılmasını istemiştir. Aksi durumda savaş söz konusu olacaktır. Venedik senatosu teklifi reddedince Osmanlılar harekete geçmiş, deniz gücünün başına Piyale Paşa, kara gücünün başına Lala Mustafa Paşa geçmiştir.[960] 1570 yılında adadaki direniş gücü yüksek kalelerden biri olan Lefkoşa düşmüş,[961] Magosa'da Venediklilerin direnişi

---

[957] Feridun, M. Emecen, "Osmanlı Büyük Stratejisinde Kıbrıs Adası'nın Konumu", *Kıbrıs'ta Türk Varlığı,* 1. Baskı, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2022, s. 59.
[958]Turgut Özakman, *Çılgın Türkler Kıbrıs,* 21. Baskı, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 11.
[959] Vefa Kurban, Oğuzhan Ergün, Nur Çümen ve Burcu Gül, "Adanın Osmanlı'ya Katılışı", *Stratejik Paralaksın Doğduğu Noktada Türk ve Rus İlişkilerinin Geleceği: Kıbrıs ve Ötesi,* (Ed.) Vefa Kurban, İKSAD Yayınevi, Ankara, 2020, s. 61.
[960] İlker Başbuğ, *Unutulan Ada Kıbrıs,* 3. Baskı, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2020, s. 18.
[961] Özgür Kolçak ve Özgür Oral, "Akdeniz'de Güç Oyunları: Osmanlı-Habsburg Mücadelesinin Deniz Cephesi", *Kuruluş ve Yükseliş Devri Osmanlı Tarihi,* İstanbul Üniversitesi AUZEF Yayını, İstanbul, T.Y., 11. Ünite, s. 7.

sürmüştür.[962] En nihayetinde Kıbrıs, 80.000 şehit verilerek 1 Ağustos 1571'de Osmanlı topraklarına katılmış, adanın fethedilmesinde Lala Mustafa Paşa'nın rolü büyük olmuştur.[963] Kıbrıs'ın yerli halkı savaş sırasında Osmanlı ordusuna yardımcı olmuş, adanın fethi memnuniyetle karşılanmıştır. Osmanlı Devleti fetihten sonra Venediklilere ait olan mülklere ve arazilere el koymuş, halka ait olanları iade etmiş, onların can ve mal güvenliklerini teminat altına alarak yaşamlarını sürdürmelerini sağlamıştır.[964]

Kıbrıs'ta Venedikliler zamanında Türkler, küçük bir göçmen toplumu olarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Siyasi, ticari vb. sebeplerle Anadolu'dan göç ederek, adaya gelip yerleşmişlerdi.[965] Ada Osmanlı egemenliğine girdikten sonra Kıbrıs Beylerbeyliği kurulmuş,[966] adanın Türkleştirilmesi fetih ve iskân politikalarıyla sağlanmış, Anadolu'nun orta ve güney bölgelerinden göçler 18. asrın sonuna dek sürmüştür.[967] Türklerin nüfusu 18. yüzyılda Rumlara oranla daha fazlaydı ve her iki toplumun sosyo-kültürel yapısı birbirinden farklıydı.[968]

Fetihten sonraki süreçte ada 1878'e dek 307 sene Osmanlı egemenliğinde kalmış, bu zaman dilimi içinde ekonomik, toplumsal, dini bakımdan adil bir idare anlayışıyla yönetilmiştir. Fakat 19. asrın sonlarında dünya siyasetinde yaşanan değişimler adaya da sirayet etmiş, Kıbrıs'taki barış ve huzur ortamının bozulmasına sebep olmuştur.[969] Kıbrıs'a Osmanlıların ardından, 37 sene İngilizler ve 3 yıl 4 ay Türklerle-Rumların ortaklığında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti egemen olmuştur.[970] Kıbrıs'ın yakın tarihi dikkate alındığında üç döneme ayrılabilir: İngiliz kolonisi olduğu

---

[962]Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası,* C. 3, (Çev.) Mehmet Ali Kılıçbay, 2. Baskı, Doğu Batı Yayınları, 2021, s. 287.
[963]Emete Gözügüzelli, *a.g.e., Vurun Kahpe Kıbrıs'a,* s. 26.
[964]Vefa Kurban, Oğuzhan Ergün, Nur Çümen ve Burcu Gül, *a.g.e.* s. 62.
[965]Yusuf Halaçoğlu, *a.g.e.,* 63.
[966]George Hill, *Kıbrıs Tarihi: Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, s. 4.
[967] Vefa Kurban, Oğuzhan Ergün, Nur Çümen ve Burcu Gül, *a.g.e.,* s. 63.
[968]"Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı", T.C. Dışişleri Bakanlığı, Kıbrıs, *https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin/,* (03.02.2023).
[969]Metin Menekşe, "Kuraklık ve Kıtlık Nedeniyle Meydana Gelen Göçler: Kıbrıs Örneği (1838-1903)", *Osmanlı'dan Günümüze Kıbrıs Dün, Bugün, Yarın,* (Ed.) Fatma Çalik Orhun, Gazi Kitabevi, Ankara, 2020, s. 37.
[970]Rıdvan Karluk, "Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliği ve Kıbrıs Sorunu", Antalya AKEV Üniversitesi, Session 2D: Uluslararası İlişkiler, s. 509. *https://www.avekon.org/papers/1828.pdf/,* (27.02.2023).

dönem, bağımsız KC dönemi ve 1974 sonrasından günümüze dek süregelen iki kesimli Kıbrıs dönemi.[971]

Kıbrıs Türklerin egemenliğine girdikten sonra adada kurulan toplumsal, ekonomik ve siyasi yapı sağlam temeller üzerine oturtulmuştur. Ada'da barış ve huzur ortamının sağlanması hedeflenmiş, yeni yönetim bilhassa Hristiyan tebaanın maddi manevi her bakımdan kalkınmasını önemsemiştir. Kıbrıs'ta oluşturulan düzen ve sağlanan olanaklar adada yaşayanlar tarafından memnuniyetle karşılanmış ve 19. yüzyılın başlarına dek devlete karşı mühim bir eylem gerçekleşmemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflama döneminde Kıbrıs'taki düzen bozulmaya başlamış, kapitülasyonların adada geçerli hale gelmesi, yabancı uyrukluların ve onların temsilcilerinin ayrıcalıklardan faydalanmaları, Kıbrıs'ta da düzenin bozulmasına sebebiyet vermiş, Osmanlı İmparatorluğu içindeki Rum burjuvazinin temellerini attığı Yunan ulusçuluğu yükselmeye ve adadaki huzur ortamı bozulmaya başlamıştır.

3.4. Kıbrıs'ın İngiltere'ye Devredilmesi

İngiltere, 18. yüzyılın sonlarına doğru Mısır ve Doğu Akdeniz'e olan ilgisini arttırmış, 19. yüzyılda ise stratejik açıdan büyük önem taşıyan Kıbrıs'a hâkim olma fikrini yoğunlaştırmıştır. 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla[972] İngiltere bu düşüncesini hayata geçirmek için uygun zamanı kollamaya başlamış, beklediği fırsat 93 Harbi diye bilinen Osmanlı Rus Savaşı'yla ortaya çıkmıştır.[973] 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rusya muzaffer olmuş, savaşın ardından imzalanan Ayestefonos/Yeşilköy Andlaşması'ndan kaynaklanan kritik durum nedeniyle,[974] dönemin en güçlü sömürgeci devleti olan İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılacağının kaçınılmaz olduğunu görmüştür.[975] Osmanlılara Rusların ilerlemesinin önlenmesini bahane ederek yardım teklif etmiş, bunu gerçekleştirmek için de Kıbrıs'ın

[971]Ahmet An, *Kıbrıs Taksim Mi Federalleşme Mi?,* 1. Baskı, Yazılama Yayınevi, İstanbul, 2017, s. 7.
[972]Süveyş Kanalı: Fransızlar tarafından açılmıştır. 164 km uzunluğundadır. Yapımı yaklaşık on yıl sürmüştür. Fransız mühendis, ABD Özgürlük Heykeli'ni Süveyş için Yaptırmıştır. Kanalın İngiltere'nin kontrolüne geçişi 1882 yılındadır. Salih Gamsız ve Poyraz Gürson, *a.g.e.,* s. 227.
[973] Erol Mütercimler, *a.g.e., Satılık Ada Kıbrıs: Kıbrıs Barış Harekatının Bilinmeyen Yönleri*, s. 72.
[974]Lewy, Guenter*, 1915 Osmanlı Ermenilerine Ne Oldu?,* (Çev.) Ceren Elitez, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 30.
[975]Kaptan E. Yetkili, *Kıbrıs Limanlarının Dünü, Bugünü ve Stratejik Önemi,* 1. Baskı, Comment Grafik ve Yayıncılık, Lefkoşa, 2013, s. 108.

idaresinin kendisine bırakılmasını istemiştir.[976] 4 Haziran 1878 tarihinde Kıbrıs Adası'nın yönetimi İngiltere'ye devredilmiş,[977] Osmanlı-İngiliz Savunma Andlaşması Yıldız Sarayı'nda gizlice imzalanmıştır.

Bu Andlaşma iki maddeden meydan gelmiştir:

1). Madde: "Eğer Rusya, Kars, Ardahan, Batum veya bunlardan sadece birini elinde tutar ve eğer ileride herhangi bir zaman Majeste Sultan'ın barış andlaşması ile kesin olarak saptanan Asya'daki topraklarından bir kısmını daha zapt etmeye kalkışırsa İngiltere, bu yerlerin silah kullanarak savunulması için Majeste Sultan'ın yardımına koşacaktır. Buna karşılık olarak Majeste Sultan, iki devlet arasında daha sonra kabul edilecek gerek hükümetle ilgili ve gerekse bahis konusu doğu illerindeki Hristiyan ve diğer vatandaşların korunması için gerekli reformların yapılacağını İngiltere'ye vaat eder. İngiltere'nin bu mukavelenin vecibelerini yerine getirebilmesi için gereken önlemleri alabilmesi maksadıyla Majeste Sultan, Kıbrıs Adası'nı İngiltere'ye devreder ve İngiltere tarafından yönetilmesine izin verir."

2). Madde: "Bu mukavele tasvip ve tasdik olunduktan sonra bir ay veya mümkünse daha kısa bir zaman içinde taraflar arasında teati edilecektir."[978]

4 Haziran'da imzalanan savunma andlaşmasından sonra, ayrıca 1 Temmuz 1878'de bir ek andlaşma daha imzalanmış, bu andlaşmaya yeni ilave maddeler eklenmiştir. Ek andlaşma yapılmasının nedeni Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ın yönetiminin *"geçici"* olmak kaydıyla İngiltere'nin yönetimine bırakıldığının belirtilmesini istemiştir.[979] Söz konusu ilave andlaşma maddeleri şöyledir:

1). "Adada, Müslüman halkın sadece dini işlerine bakacak bir şeriye mahkemesi varlığını sürdürmeye devam edecektir, 2). Adadaki camilere, okullara, mezarlıklara ve diğer dini kurumlara ait mal, arazi ve bağışları, İngilizlere atanacak bir delege ile birlikte yönetmek için Osmanlı Evkaf İdaresi'nce Kıbrıs'ta oturan bir Müslüman kişi atanacaktır, 3). İngiltere son 5 yılın ortalaması alınarak ve devlete ait arazilerin geliri istisna edilerek saptanacak gelir fazlalığını her yıl Bab-ı Ali'ye ödeyecektir. Bu miktarın 22,936 kese ettiği hesaplanmıştır, 4). Bab-ı Ali, Kıbrıs'taki Osmanlı tahtına ve devletine ait olan ve geliri 3. madde kapsamına girmeyen arazi ve sair malların (Arazi Miri ve Emlak-i Hümayun) serbestçe satabilecek veya uzun süreler için kiralayabilecektir, 5). İngiliz Hükümeti, kendi yetkilileri aracılığıyla, kamu

---

[976] Erol Mütercimler, *a.g.e., Satılık Ada Kıbrıs: Kıbrıs Barış Harekatının Bilinmeyen Yönleri*, s. 72-73.
[977] Ahmet, Z. Bulunç, *Geçmişten Geleceğe Kıbrıs Davamız*, Saadet Partisi Fatih İlçe Başkanlığı Yayını, İstanbul, 2018, s. 27.
[978] Ata Atun, *Kıbrıs Antlaşmaları, Planları ve Önemli BM, AB Kararları (1571-2020)*, Hiper Yayın, İstanbul, 2021, s. 31-32.
[979] Rıfat Uçarol, *a.g.e.*, s. 393.

yararına ve sair gelişme amaçlarıyla gerekli gördüğü arazi ve ekilmeyen toprakları zorunlu satışla ve uygun fiyatla satın alabilir, 6). Eğer Rusya, Kars ve son savaşlarda Ermenistan'da zapt etmiş olduğu diğer yerleri Türkiye'ye geri verirse, İngiltere Kıbrıs Adası'nı boşaltıp terk edecek ve 4 Haziran 1878 tarihli andlaşma sona erecektir."[980]

Bu ek andlaşma, özellikle 6. maddesi ile adanın İngiltere idaresinde sürekli kalamayacağını ve Kıbrıs'ın Türk toprağı olduğunu resmi olarak kayıt altına almıştır.[981] 12 Temmuz 1878 tarihinde Kıbrıs, resmen İngiliz yönetimine bırakılmış, 1571 yılından beri Kıbrıs semalarında dalgalanan Türk bayrağının yerini bundan sonra İngiliz bayrağı almıştır.[982]

19. yüzyılın sonlarına doğru Doğu Akdeniz güçlü devletlerin çıkarlarını gerçekleştirmek için uygun ortamı kolladıkları bir rekabet alanı durumuna gelmiştir. Genellikle İngiltere'nin öne çıktığı bir grup, Rusya'nın bölgeye yerleşmesini engellemek amacıyla çıkarlarına uygun bulmadığı Ayestefonos Andlaşması'nın gözden geçirilmesi için[983] Almanya'nın talebi üzerine 13 Haziran-13 Temmuz tarihleri arasında Berlin Kongresi'ni toplamışlardır. Kongre'ye katılan devletler Osmanlı Devleti, İngiltere, Almanya, Fransa, Rusya, İtalya ve Avusturya'dır. Kongre bir ay sürmüş, her devlet kendi çıkarları için çaba sarf etmiş,[984] kazançlı çıkanlar daima güçlü devletler olmuştur.[985]

Konferansta, Batılı devletler Osmanlı Devleti'ne karşı oldukça katı bir tutum içerisindeydiler. Konferans esnasında, Osmanlı Devleti'ne karşı tutumunu değiştiren ve onun hiç beklemediği şekilde Kıbrıs'a karşılık Osmanlı Devleti'nin menfaatlerini koruyacağı düşünülen ve Osmanlı'ya en fazla darbe vuran devlet İngiltere olmuştur.

---

[980] Ata Atun, *a.g.e.,* s. 34-35.
[981] Rıfat Uçarol, *a.g.e.,* s. 394.
[982]Atıf, M. Ürük, *Kıbrıs Gerçeği Platini'den Beşparmaklara Girne'den Lefkoşa'ya Geçmişten Günümüze,* Cinius Yayınları, İstanbul, 2021, s. 43.
[983]Metin Ünver, "Ege ve Doğu Akdeniz'de Statükonun Korunması: Osmanlı Devleti, Yunanistan ve Büyük Güçler (1864-1909)", 7. Bölüm, Coğrafya, Tarih ve Uluslararası Hukuk Boyutlarıyla Küresel ve Bölgesel Denklemde Ege ve Doğu Akdeniz, (Ed.) Mahmut Ak, Haluk Alkan ve Metin Ünver, İstanbul Üniversitesi Yayını, Ankara, 2021, s. 233.
[984]Rıfat Uçarol, *a.g.e.,* s. 395.
[985]Stefan Zweig, *İnsanlığın Yıldızının Parladığı Anlar,* (Çev.) Kasım Eğit, Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2019, s.115.

13 Temmuz 1878 tarihinde Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını hızlandıran ve Ayestefonos Andlaşması'nın yerine geçen Berlin Andlaşması imzalanmıştır.[986]

Kıbrıs'la ilgili Osmanlı Devleti ve İngiltere arasında 14 Ağustos 1878 tarihinde 4 Haziran tarihli andlaşmaya ek olarak tek maddeden oluşan üçüncü bir andlaşma daha imzalanmış, İngiltere Kıbrıs'ın işgali ve idaresi esnasında her çeşit yasa ve düzenlemeleri yapma hakkını elde etmiştir. Bundan böyle İngiltere, adada yalnızca yönetim bakımından değil dolaylı yoldan adanın egemenliğini de ele geçirmiştir.[987]

Osmanlı Devleti'nin adayı kaybetmesinin ardında yatan temel neden, tarihsel süreçte belirtildiği gibi İmparatorluğun eski gücünü kaybetmiş olmasıdır. Bu durum onu iki büyük devletin hedefindeki ülke durumuna getirmiştir. İngiltere, o dönemin en güçlü devletiydi ve doğuya açılan tüm yolları güven altına almak istemekteydi. Rusya açısından bakıldığında ise tarihsel hayali güneye/sıcak denizlere inmekti. Rusya bu amacını gerçekleştirmek için 93 Harbi'nde Osmanlı'yı yenilgiye uğratmış ve çok ağır şartları olan bir andlaşmayı imzalatmıştır. İngiltere bu aşamada devreye girmiş ve Doğu Sorunu olarak adlandırılan politikalarını tehlikeye düşüren bu gelişme karşısında Osmanlıların aleyhine olan dengeyi kısmen düzeltmiş olsa da Akdeniz'in kavşak noktasında yer alan Kıbrıs'ın yönetimini ele geçirmiştir.[988]

Ada İngiliz idaresine geçtiği sırada Yunanistan, Osmanlı Devleti'nin zayıflığından faydalanarak yayılmacı emellerini sürdürmüş[989] ve Yunanlılar ortak bir Helenizm düşüncesiyle hareket etmiştir.[990] Yunan yayılmacılığı, Megali İdea hayalleri yükselişe geçmiş, İngiliz basınında adanın Yunanistan'a bağlanması için birtakım yazılar çıkmaya başlamıştır. Bu haberler karşısında İstanbul'dan tepkiler yükselmiş, Sultan II. Abdülhamid İngiltere Bakanı Salisbury'dan basında çıkan haberlerle ilgi açıklama istemiş, İngiliz Bakan Osmanlı Devleti'ne şöyle bir teminatta bulunmuştur:

"*İngiliz gazetelerinde böyle haber çıkması, İngiltere'nin Kıbrıs'ı Yunanistan'a bırakacağı anlamına gelmez. Kıbrıs'ta Yunanistan'ın hiçbir hakkı yoktur. Yeryüzünde*

---

[986] Rıfat Uçarol, *a.g.e.,* s. 395, 396.
[987]Fahir Armaoğlu, *a.g.e., 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914),* s. 759.
[988]Fatma Ç. Orhun, *a.g.e., K.K.T.C. Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş'ın Annan Planı Sürecindeki Mücadelesi,* s. 29.
[989]Atıf, M. Ürük, *a.g.e.,* s. 42-43.
[990]Gorden Childe, *Tarihte Neler Oldu?* (Çev.) Alaeddin Şenel ve Mete Tunçay, 4. Baskı, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 240.

bir İngiltere bir de Osmanlı Devleti var oldukça Kıbrıs Yunanistan toprağı olmayacaktır…"[991] Ada İngiliz idaresine geçtikten sonra Kıbrıslı Rumlar Enosis taleplerini her fırsatta İngiliz yöneticilere bildirmiş, bu konuyla ilgili ilk resmi başvuruyu 1907 yılında yapmışlardı. İngiltere Kıbrıs'taki yönetimin durumunu incelemek üzere Sömürgeler Bakanlığı Müsteşarı W. Churchill'i Kıbrıs'a göndermiş, bu sırada Rumlar Enosis talepleriyle ilgili bir bildiri yayınlamıştır. Ancak İngiltere'nin Kıbrıs'ı Rumlara bırakmak gibi bir niyeti yoktur ve Rumların talepleri reddedilmiştir.[992] 1911-1912 dönemi Kıbrıs'ta Rumların Enosis[993] taleplerinin zirveye çıktığı bir dönemdir. Enosis için mitingler ve yürüyüşler gerçekleştirilmiştir.[994] Fakat İngiltere, adanın statüsünde ilk değişikliği Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında girmesini gerekçe göstererek 5 Kasım 1914'te gerçekleştirmiş ve adayı ilhak etmiştir.[995] İngiltere Kıbrıs'ı kendi koloni İmparatorluğuna dahil ettiğinde Rumlar Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılması için tekrar umutlanmışlardı. Ancak umutları yine sonuçsuz kalacaktı.[996] 1923 yılına gelindiğinde Türkiye, Kıbrıs'ın İngiliz toprağı olduğunu Lozan Barış Andlaşması'nın 20. maddesiyle teyit etmiş,[997] bu durum 1960 yılına dek devam etmiş ve bu tarihten sonra adanın statüsünde değişimler olmuştur.[998]

Kıbrıs, 1878 yılında fiilen, 1923'te resmen İngiliz yönetimi altına girmiş, Rumlar 1925-1959 sürecinde adanın statüsünü değiştirebilmek için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. İngiltere'nin Ortadoğu politikalarında meydana gelen değişiklik neticesinde o zamana dek izlenen Rum yanlısı siyaset değişmiş ve vergi yasasını bahane eden Rumlar ilk kez Ekim 1931'de ayaklanmışlardır.

---

[991]Atıf, M. Ürük, *a.g.e.,* s. 42-43.
[992]Fatma Çalik Orhun, *a.g.e., K.K.T.C. Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş'ın Annan Planı Sürecindeki Mücadelesi,* s. 31.
[993]Enosis: Megali İdea hedefi doğrultusunda Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması; Yunanistan'a ilhakı anlamına gelir. Sabahattin İsmail, *a.g.e.,* s. 6.
[994] Atıf, M. Ürük, *a.g.e.,* s. 47.
[995] Mehmet Hasgüler, *a.g.e.,* s. 84.
[996] Erol Mütercimler, *a.g.e., Satılık Ada Kıbrıs: Kıbrıs Barış Harekatının Bilinmeyen Yönleri,* s. 86.
[997]Uğur Özgöker ve İsmail Tipi, *Siyasal Katılma Kültür Kurumlar Çerçevesinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Siyasal Hayat,* Ekin Yayınevi, Bursa, 2021, s. 70.
[998]Rıfat Uçarol, *a.g.e.,* s. 952.

3.5. Kıbrıs Sorunu'nun Ortaya Çıkışı

Kıbrıs sorunu her şeyden önce bir Türk-Yunan uyuşmazlığıdır. İki ülke ilişkilerinde en temel uyuşmazlık konularından biridir.[999] Uyuşmazlığın ortaya çıkışı, adanın İngilizlerin sömürge idaresinden koparılıp, Enosis'in gerçekleştirilmesi için Kıbrıslı Rumların başlatmış olduğu mücadelenin, yön değiştirmesiyle Rum-Türk çatışmasına dönüşmesidir.[1000] 1929 yılında Kıbrıslı Rumlar, İngiltere'ye Enosis taleplerini yeniden iletmişlerdi. İstekleri kabul edilmeyince 21 Ekim 1931 tarihinde isyan çıkardılar. Bu Enosis için çıkartılmış ilk isyandır.[1001]

Söz konusu ayaklanmanın üç temel sebebi vardır:

1). İngilizlerin Ada'da sömürgeci politika izlemesi, Asya ve Afrika'daki sömürgelerinde olduğu gibi yerel yönetimler hususunda en temel hakları dahi tanımaması.

2). Ada'nın ekonomik durumunun günden güne bozulması ve ekonomik bunalımın baş göstermesi.

3). Kıbrıs'ta enosis düşüncesinin sürekli olarak gündemde tutulması. Bu olayların yayılmasına yol açan dört unsur vardır. Kilise, yönetim, gizli örgütler ve halk. Bu dört unsur uzun seneler beraber hareket etmiştir.[1002]

İngilizler isyanı kontrol altına alabilmek için çok sert tedbirler almıştı. Anayasa askıya alınmış, siyasi partilere yasaklar getirilmiş, basına sansür uygulanmıştır.[1003] Ayaklanmalar Rumlar tarafından çıkartılmasına, Türklerin bu isyan hareketi ve nümayişlerde hiçbir alakasının bulunmamasına rağmen sert tedbirler Türk halkına da uygulanmıştır.[1004] 1933 yılında adanın İngiliz valisi tarafından bir Danışma Meclisi kurulmuş ve meclisin bir üyesi Türklerden, dört üyesi Rumlardan oluşturulmuş, Kıbrıs'taki yeni statünün belirlenmesinden sonra Kıbrıslı Türkler azınlık durumuna

---

[999]Hamza Eroğlu, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* Cilt XVIII, Sayı 54, 2002, s. 737.
[1000]Ahmet An, *Kıbrıs Nereye Gidiyor?,* 2. Baskı, Everest Yayınları, İstanbul, 2003-b, s. 184.
[1001]Yaşar Baytal, "1950-1960 Yılları Arasında Kıbrıs Anlaşmazlığı, Enosis Meselesi ve Türkiye", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi,* Cilt 9, Sayı 28, 2021, s. 303.
[1002]Atıf, M. Ürük, *a.g.e.,* s. 51.
[1003]Uğur Özgöker ve İsmail Tipi, *a.g.e.,* s. 70.
[1004]Erol Mütercimler, *a.g.e., Satılık Ada Kıbrıs: Kıbrıs Barış Harekatının Bilinmeyen Yönleri*, s. 84.

düşürülmüştür.[1005] Ayrıca İngiliz idareciler Kıbrıs'taki Rum kiliseleri ve okullarının Türklere karşı yürüttükleri faaliyetlerini görmezden gelmiş, Türklere yönelik nefret söylemleri artarak sürmüştür. Bundan sonra toplumlar arasındaki huzurlu ortam son bulmuş, yerini karşılıklı güvensizlik ve çatışma ortamı almıştır.[1006] 1931 yılında çıkan isyan 1943 yılına kadar devam etmiş, alınan sert tedbirler caydırıcı olmuş ve olaylar git gide durulmuştur.[1007]

1940 yılının güz döneminde İtalya Yunanistan'a saldırmış, fakat İtalyan orduları Yunanistan'da istediği başarıyı elde edememiştir. Ardından Yunanistan 1941'de Alman işgaline uğramış, [1008] baharda Girit'in düşmesi üzerine Kıbrıs ve Doğu Akdeniz için de tehlike çanları çalmaya başlamış, ancak Almanlar Kıbrıs'a yönelik bir askeri harekata kalkışmamıştır. İkinci Dünya Harbi esnasında cereyan eden olaylar Kıbrıs'ta stratejik ve askerî açıdan olmasa da İngiliz yönetimini, Türk-Yunan ilişkilerini iç politikadaki gelişmeleri doğrudan etkilemiştir.[1009]

Kıbrıs'ta İngilizlerin egemenliğine karşı isyan başlatan Rumlar,[1010] 1941 sonrasında AKEL liderliğinde Enosisçi bir yapıya dönüşmüştür.[1011] AKEL Partisinin

---

[1005]Bkz. Union Jack Projesi, Kıbrıslı Rumlar nasıl çoğunluk oldu? Ada'nın yönetiminin İngiltere'ye devredildiği tarihte, Kıbrıs'ta çoğunluğu Türkler oluşturmaktaydı. Fakat İstiklal Savaşı'nın ardından Anadolu'yu terk eden on binlerce Rum "Union Jack Projesi" adı altında Kıbrıs Adası'na yerleştirildi. Bunun hemen akabinde 40 sene sonra Ada'da çoğunluk Rumlara geçmiş oldu. Kıbrıs Adası tarihte hiçbir zaman Yunan idaresine girmemiş olmasına rağmen, adada yaşayan Rumlar Ada'nın Yunanistan'ın bir parçası olduğu düşüncesini daima beslemiş ve canlı tutmuşlardır. Onların görüşüne göre Enosis Kıbrıslı Rumların temel ideali haline gelmiştir. Aykut Edibali, Türkiye'nin Kıbrıs Politikası Ne Olmalıdır? Bayrak Yayınları, İstanbul, 2017, s. 108.

[1006]Yaşar Baytal, *a.g.e.,* s. 303.

[1007]Erol Mütercimler, *a.g.e., Satılık Ada Kıbrıs: Kıbrıs Barış Harekatının Bilinmeyen Yönleri*, s. 84.

[1008]Antonis Klapsis, "1930'larda Yunan Dış Politikası ve Türkiye ile Uzlaşı", *Tarih ve Uluslararası İlişkiler Perspektifinden Türk-Yunan İlişkileri 1821-2021,* (Ed.) Esra Özsüer, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2022, s. 74.

[1009]Şükrü S. Gürel, *a.g.e., Kıbrıs Tarihi: 1878-1960 Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika,* s. 235.

[1010]AKEL: *"1937 yılında Kıbrıslı Komünistler tarafından 'Kıbrıs İçin Otonomi Komitesi' kurulur. Aynı Komite Kıbrıs'tan gelen 200 kişinin ve temelli anayasa değişiklik önerilerini içeren bir memorandumu 1939'da Sömürgeler Bakanlığı'na sunar. 1941 yılında politik partilerin kurulmasına izin verilmesinden sonra, 14 Nisan 1941'de Kıbrıs Emekçi Halkının İlerici Partisi (Rumca baş harfleriyle A.K.E.L.) kurulur. Enosis hedefini benimseyen AKEL kendini ilerici, yasal ve anti-faşist milli bir parti olarak nitelemektedir."* Ahmet An, "KKK/AKEL Belgelerinde Kendi Kaderini Tayin Hakkı ve Kıbrıs Türk Toplumuna İlişkin Kronolojik Değinmeler", *Kıbrıs Dün ve Bugün,* (Der.) Masis Kürkçügil, İthaki Yayınları, İstanbul, 2003-a, s. 172.

[1011]Ayşe Küçük, *Tekrarlayan Çatışmalarda Üçüncü Aktörlerin Rolü: Türk(iye)-Yunan(istan) İlişkilerinde Kıbrıs Örneği", Tarih ve Uluslararası İlişkiler Perspektifinden Türk-Yunan İlişkileri 1821-2021,* Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2022, s. 240.

amacı Kıbrıs'ın Yunanistan'la entegrasyonunu sağlamaktır.[1012] Rumlar, adadaki Türk varlığının silinmesine yönelik her türlü çalışmayı başlatmış, Türkler yerel hükümetten en büyük ayrımcılığı, ulusal kimliklerinin tanınmamasıyla ve ulusal kültürlerini sürdürecek vasıtalardan teker teker mahrum bırakılmasıyla görmüşlerdi. Buradaki yönetim tarafından Türkler Türk olarak değil, Cemaati İslâm olarak tanınmış, Türk liselerinin adları İslâm liselerine dönüştürülmüştür. Ayrıca Türk gazetelerine sansür uygulanmış ve Türk sözcüğü her yerden kaldırılmıştır.[1013] İngiltere, İkinci Dünya Harbi esnasında Kıbrıs'ta tavizsiz bir idare anlayışını benimsemiş, onlar için savaş dönemi nispeten sorunsuz geçmiştir. Zira savaş esnasında pek çok Rum İngilizlerle birlikte savaşmak için gönüllü olmuş, bu durum kilise tarafından desteklenmiş, Rumların İngilizlere yönelik faaliyetlerinin seyrelmesini sağlamıştır.[1014]

1940'lı yıllarda Rumların içeride ve dışarıda sürdürdükleri Enosis faaliyetleri Kıbrıslı Türkleri kaygılandırmış, Rumların taleplerine karşı ivedilikle örgütlenerek, milli bir varlık mücadelesi vermek zorunda olduklarını fark etmişlerdi.[1015] Türkler de kendi geleceklerini kendi belirleme, kendilerini savunma ve direniş yolları aramaya başlamış, 1942 yılında Dr. Fazıl Küçük liderliğinde İngiliz sömürge idaresine ve Rumlara karşı kurulmuş olan Halkın Sesi Gazetesi yayınlanmaya başlamıştır. Aynı yıl içinde kısa ömürlü olmakla birlikte Kıbrıs Adası Türk Azınlık Kurumu (KATAK) faaliyete geçmiş, Türkler arasında birlik oluşmasını sağlamıştır.[1016] Bu kurum bir taraftan sömürgeci İngilizlere diğer taraftan Enosis faaliyetlerine karşı aktif çalışmalar yapmış, bir yandan da Türklerin ekonomik, toplumsal ve kültürel kalkınması için çaba sarf etmiştir.[1017]

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından kolonileşme sürecinin durdurulmasıyla birlikte koloni ülkelerde bağımsızlık ve kurtuluş mücadeleleri artmış,[1018] güçlü

[1012]İlker Başbuğ, *a.g.e.,* s. 27.
[1013]Yaşar Baytal, *a.g.e.,* s. 303.
[1014]Fatma Ç. Orhun, *a.g.e., K.K.T.C. Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş'ın Annan Planı Sürecindeki Mücadelesi,* s. 35.
[1015]Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs,* C. 2, *(1878-1952), Enosis Çemberinde Türkler: Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı,* Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP) Yayını, İstanbul, 1996, s. 335.
[1016]Yaşar Baytal, *a.g.e.,* s. 304.
[1017]Sabahattin İsmail, *a.g.e.,* s. 32.
[1018]Kaan Devecioğlu, "Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi: Afrika Örneği", *Uluslararası İlişkiler Tahlilleri,* C. 2, (Ed.) Orhan Karaoğlu, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2020, s. 105.

sömürge imparatorlukları çözülmeye,[1019] sömürgeci devletler bu özelliklerini yitirmeye başlamış[1020] ve egemenliğini kazanan devletlerin sayılarında artış olmuştur.[1021] Bu bağlamda Kıbrıslı Rumlar da sürekli Kıbrıs Adası'nın Yunanistan'a ait olduğunu dillendirmeye başlamış, bu durum hem İngiltere'nin sömürge yönetiminin hem de Türk toplumunun tepkisine sebep olmuştur.[1022] İkinci Dünya Savaşı'nın ardından İngiltere, uygulamakta olduğu sıkıyönetim siyasetinden vazgeçmiş, özerk bir idare kurma çabasına girmiştir. 1947'den 1958'e dek çeşitli isimler altında planlar hazırlatmış, söz konusu planların ortak noktası Kıbrıs'ta İngiliz egemenliğinin sürdürülmesi amacını taşımıştır. Bahse konu planların hiçbiri Enosis hayallerini yansıtmadığı için Rumlar tarafından benimsenmemiştir.

İngiltere'nin Hindistan'dan çekilmesiyle, İngiliz politikaları ve stratejilerinin sıklet merkezi Ortadoğu'ya kaymıştır. Bilhassa 1950'lerden sonra İngiltere'nin Ortadoğu'da ve Akdeniz'de politik ve stratejik çıkarlarını devam ettirebilmesi için Mısır'daki Süveyş üssünün, Irak'taki üslerin ve Kıbrıs'ın önemi artmıştır. İngiltere için Kıbrıs'taki egemenliğin muhafaza edilmesi, Ortadoğu genelinde istikrarın sağlanması, SSCB'nin bölgeye girmesinin önlenmesi elzemdi. Ancak bu dönemde Mısır'da İngiliz karşıtlığı yükselmekte, savunma yatırımları artmaktaydı. Nükleer silahların gündemde olması İngiltere'nin politikalarını etkilemiş, Mısır'daki üsse alternatif olarak Kıbrıs'ta 1954'te Agropoli'deki hava üssünü inşa etmiştir.[1023] Ortadoğu coğrafyası ve Doğu Akdeniz Britanya İmparatorluğu'nun can damarıydı. Bu

[1019]John Lukas, *Yirminci Yüzyılın ve Modern Çağın Sonu*, (Çev.) Mehmet Harmancı, 2. Baskı, Yeni Yüzyıl Tarih Dizi, Sabah Kitapları, Bilgin Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1995, s. 298.

[1020]Koloni Toplumların Bağımsızlık Kazanması: İngiltere her ne kadar İkinci Dünya Savaşı'nın galip devletleri arasında yer almış olsa da savaşın getirdiği ekonomik yıkımı karşılamakta zorlanmış, Uzakdoğu ve Güneydoğu Asya'da kontrolü altında bulundurduğu topraklarda yaşayan halklara bağımsızlık vermeye başlamış ve çekilmiştir. İngiltere ilk önce Güneydoğu Asya ülkelerine bağımsızlık tanımıştır. Çekilme süreci, 1968 yılında İşçi Partisi'nin yönetiminde ise Süveyş Kanalı'nın doğusundaki kontrolü altında bulundurduğu bölgelerden çekileceğini ilan etmiş ve Basra Körfezi'nde Katar, Bahreyn ve BAE'ne bağımsızlık tanımıştır. İngiltere Kıbrıs Adası'ndan ise hiç vazgeçmemiştir.

[1021] Esat Çam, *Siyaset bilimine Giriş,* 5. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 1998, s. 297.

[1022]Anastasia Yiangou, *II. Dünya Savaşı'nda Kıbrıs Doğu Akdeniz'de Siyaset ve Çatışma,* 1. Baskı, Khora Yayınları, İstanbul, 2016, s. 93.

[1023]Mustafa, S. Bilgin, *1964 Johnson Mektubu Öncesi ve Sonrası Dönemde Kıbrıs'ta Türk-İngiliz İlişkileri", Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2016, s. 6-7.

nedenle Kıbrıs'ın siyasi ve stratejik önemi daha da artmış,[1024] bu dönemde yaşanan dış ve iç müdahaleler bölgede barış ve huzur ortamının bozulmasına yol açmıştır.[1025]

Yunanistan 16 Ağustos 1954 tarihinde BM'ye başvurmuş, self determinasyon ilkesinin BM koruması altında bulunan Kıbrıs'ta yaşayanlara da uygulanmasını istemiştir. Yunanistan'ın bu talebi BM Genel Kurulu'nun 1954-1957 yılları arsında dört farklı toplantısında gündeme gelmiştir.[1026] Rum lider Makarios, BM'nin er ya da geç Kıbrıs'a self determinasyon hakkı vereceği düşüncesindeydi.[1027] İngiltere'nin, Lozan Andlaşması'ndaki hükümlerinde Kıbrıs'ın kendi kaderini kendisinin belirlemesi ilkesinin uygulanmasını geri çeviremeyeceğine inanmaktaydı. Gerekçesi ise BM Şartı'nın 103. maddesine göre Şart'ın hükümleri diğer milletlerarası andlaşmalardan üstündü. Bu sebeple Şart'ın 2/1'deki self determinasyon ilkesi Kıbrıs'ta yaşayanlara da uygulanmalıdır. Yunanistan, Lozan Andlaşması'nı imzalamış olmanın Lozan'ın bütün hükümlerini benimsediği anlamına gelmediğini belirtmiş, ayrıca Lozan'da imzacı olan devletlerin, andlaşmanın 20. maddesiyle adanın İngiltere'ye ilhakının Türkiye tarafından kabul edilmiş olduğunu; fakat kendilerinin bu ilhakı tanımadıklarını iddia etmiştir. Ancak bu iddialar BM Genel Kurulu'nda Yunanistan'ın istediği gibi resmi bir karara dönüştürülememiştir.[1028]

1954'te İngiltere Mısır'dan çıkmayı kabul etmiş, ardından 1956'da Süveyş bunalımı patlak vermiştir. 1958'de Irak'ta yaşanan ihtilal sebebiyle İngiltere'nin oradaki hava üsleri de elden çıkmış, elde kalan Kıbrıs'ta İngiliz egemenliğinin sürmesi elzem hale gelmiştir. İngiltere Başbakanı Anthony Eden 1956'da kendisine yöneltilen bir soruya şu cevabı vermiştir: *"Kıbrıs yoksa petrolü koruyamayız, petrol yoksa İngiltere'de işsizlik ve açlık baş gösterir. Bu iş bu kadar önemlidir"* demiştir.[1029]

[1024] Şükrü S. Gürel, *a.g.e., Kıbrıs Tarihi: 1878-1960 Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika,* s. 261.
[1025] Bernard Lewis, *Ortadoğu: İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi,* 9. Baskı, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2013, s. 447.
[1026]Kudret Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme,* Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi, Araştırma Dizisi, Ankara, 2009, s. 4.
[1027]Süha Bölükbaşı, "Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Birleşmiş Milletler: 1954-1996 Arası Barışçı Çözümsüzlük", *Türk Dış Politikasının Analizi,* (Der.) Faruk Sönmezoğlu, 2. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2001, s. 283.
[1028] Kudret Özersay, *a.g.e.,* s. 4.
[1029] Mustafa, S. Bilgin, *a.g.e.,* s.7.

1955'ten itibaren Kıbrıs'ta meydana gelen çatışmalar, sömürgelerin bağımsızlaşma (dekolonizasyon) dönemi ve Soğuk Savaş dönemine rastlamıştır.[1030] Rumlar barışçıl yöntemlerle Enosis'i gerçekleştiremeyeceklerinin farkındaydı. 1953 yılında kurmuş oldukları EOKA[1031] terör örgütünü Nisan 1955'ten itibaren harekete geçirmişlerdi. Örgütün başında Yorgos Grivas bulunuyordu. EOKA tarafından yayınlanan bir bildiride Türkler ve İngilizler düşman ilan edilmiş ve onların imha edilecekleri belirtilmişti. Enosis'i gerçekleştirme pahasına pek çok Türk ve İngiliz söz konusu terör örgütü tarafından katledilmişti.[1032]

Megali İdea doğrultusunda Yunanistan'la birleşmek için hareket eden EOKA, bir ulusal kurtuluş örgütünden ziyade faşist bir örgüt halini almıştır. Albay Grivas İkinci Dünya Harbi'nde Yunanistan'da Nazilere destek veren bir örgütünün komutanıydı. Solculara düşman olan, aşırı sağcı bir militarist idi.[1033] Yaşanan şiddet eylemleriyle başa çıkamayan İngiltere, Kıbrıs meselesine Türkiye'nin de dahil olmasını istemiş,[1034] Yunan taleplerine karşı Türkiye'yi devreye sokarak bir denge kurabileceğini ve Kıbrıs'taki hakimiyetini sürdürebileceğini düşünmüştür. Bu maksatla Türk Hükümetini teşvik etmek için taktiksel olarak Taksim tezini ileri sürmüş, bu tez kısa zamanda Türkler tarafından benimsenmiş, Türk tezi haline dönüşmüştür. *"Ya Taksim ya ölüm"* sloganlarıyla on binlerce insan meydanlara inmiş,[1035] Kıbrıslı Türklerin tüm dikkati Türkiye üzerinde yoğunlaşmış ve anavatanla bağlarını hiç kopartmamışlardır.[1036]

Londra'da Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında üçlü görüşmeler başlamış, 29 Ağustos 1955 tarihli Konferansta taraflar arasında görüşmelerde, İngiltere Kıbrıs'ta kendi yönetiminde özerk bir rejim oluşturulmasını savunmuş, Türkiye Adanın

---

[1030] Ergün, M. Olgun, *a.g.e.,* s. 12.
[1031]EOKA'nın Açılımı: Ethniki Organisos Kyprion Agoniston-Kıbrıs Savaşçılarının Ulusal Mücadele Örgütü.
[1032]Orhan Turan, *Tarihten Günümüze Kıbrıs Türk Basını (1879-2009), Atatürk* Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2013, s. 9-10.
[1033]Yaşar Aksoy, *Kıbrıs Direnişi ve Çözüm: Nikos Sampson'un Anıları Darbe, Düğüm, Yeni Müzakere Süreci ve Doğalgaz Çatışması,* 1. Baskı, Etki Yayınları, İzmir, 2015, s. 27.
[1034] Kudret Özersay, *a.g.e.,* s. 4-5.
[1035]Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik Kıskacında Kıbrıs,* 6. Baskı, İletişim Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 2021, s. 241-242.
[1036]Saadettin Yıldız, "Gıda "Kök"ten Gelir: Kıbrıs Türk Şiiri; Namık Kemal'den Arif Nihat Asya'ya Kıbrıs'tan Yolu Geçen Şairler", *Türk Edebiyatı Aylık Fikir ve Sanat Dergisi, Kıbrıs Türk Edebiyatı Özel Sayısı*, Sayı 558, İstanbul, 2020, s. 46.

Türkiye'ye ilhakını ya da mevcut statünün sürdürülmesini istemiş, Yunanistan en başından beri aynı görüşte olmuş, Enosis'ten vazgeçmemiştir. Rumlar, İngiltere'nin önerisini kabul etmemiş, bu süreçte Türklere yönelik saldırılar devam etmiş,[1037] Rum lider Başpiskopos Makarios ve diğer Rum liderleri 1956'da Şeysel Adaları'na sürgüne gönderilmiştir.[1038]

EOKA'nın şiddet eylemelerine karşı kendilerini korumak isteyen Kıbrıslı Türkler,[1039] ilk önce 1956 yılında Alpay Mustafa liderliğinde Volkan gizli teşkilatını kurmuş, ardından 1 Ağustos 1958'de Rauf Raif Denktaş ve arkadaşları tarafından Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) kurulmuştur. Türkler, Rumların terör eylemlerine karşı kendilerini korumak için silahlı direnişe geçmiş, TMT Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşme girişimlerine karşı başarıyla mücadele etmiştir.[1040] Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler, 1957'deki Süveyş bozgunu, Ortadoğu'da İngiltere'nin nüfuz kaybetmeye başlaması İngiltere'nin politika değişikliğine gitmesine yol açmış, İngiltere adanın tamamı üzerinde egemenliğini sürdürmek yerine, askeri üs bölgeleri elde ederek yeni bir strateji ve güvenlik politikası izleme yolunu seçmiştir.[1041]

İngiltere'nin Süveyş'ten çekilmesinin ardından İngiliz Başbakan Anthony Eden istifa etmiş, yerine gelen Harold Macmillan Kıbrıs politikasında farklı bir tutum içine girmiştir. İngiltere bundan sonra, batı ittifakının lideri pozisyonunda olan ABD olmadan bölgede ve Kıbrıs'ta kendi başına bir rol oynayamayacağının farkına varmış ve bu nedenle Kıbrıs'ta egemenlik konusunda ısrarcı olmamış, sadece üs bölgelerinde kalmakla yetinmiştir. İkinci Dünya Harbi sonrasında İngiltere'nin politika değişikliğine gitmesinin ve Ortadoğu'dan adım adım tasfiye olmasının en önemli sebebi, Amerika'yla yaşanan rekabeti kaybetmiş olmasıdır.[1042] *"Üzerinde güneş batmayan ülke"* İngiltere için bu bir kırılma noktası olmuş, psikolojik ve stratejik

[1037]Ertan Efegil, "Kıbrıs Meselesinin Tarihsel Arka Planı", *Kıbrıs'ta Çözüm Arayışları: Tarafların Hukuksal Tezlerine Genel Bakış 1964'ten 2014'e Kadar,* (Der.) Ayşe, M. Olcay, 1. Baskı, Gündoğan Yayınları, 2014, s. 15.
[1038]Vamık, D. Volkan, *Kıbrıs Savaş ve Uyum: Çatışan İki Etnik Grubun Psikanalitik Tarihi,* 1. Baskı, Everest Yayınları, 2008, s. 27-28.
[1039] Orhan Turan, *a.g.e.*, s. 10.
[1040] Yaşar Aksoy, *a.g.e.*, s. 27.
[1041] Mustafa, S. Bilgin, *a.g.e.*, s. 7.
[1042]Şükrü S. Gürel, *a.g.e., Kıbrıs Tarihi: 1878-1960 Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika,* s. 279.

bakımdan İmparatorluk hudutlarından çekilmeye başlamıştır. Eski sömürgeleriyle, İngiliz Uluslar Topluluğu vasıtasıyla bağlarını sürdürmek istediyse de iki üs bölgesi hariç Kıbrıs'tan ve adacıklardan da çekilmek durumunda kalmıştır.[1043]

3.5.1. Türk-Yunan İlişkilerinde Kıbrıs Uyuşmazlığı

Yunanistan, yüzyılı aşkın bir süredir Enosis'i gerçekleştirmek istiyordu. Ada İngilizlerin idaresi altındaydı. Rumlar, Enosis taleplerini daha 1907 yılında o zaman genç bir politikacı olan Churchill'e iletmişlerdi.[1044] 1945 sonrasında koloni toplumlardan gelen bağımsızlık talepleri çığ gibi artmış pek çok bağımsızlık savaşını tetiklemiştir.[1045] Yunan yönetimi, Şubat 1951'den itibaren Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılmasını resmen dile getirmeye başlamış, İngiltere'ye Adanın Yunanistan'a verilmesi karşılığında Yunanistan'da ve Kıbrıs'ta üsler vermeyi teklif etmiştir. İngiltere Yunanistan'ın teklifini reddetmiş ve Yunanistan Kıbrıs meselesini 15 Nisan 1954'te BM'ye taşımıştır. İngiltere ise Kıbrıs meselesinin uluslararası kamuoyu önünde tartışılmasından yana değildi. Bu konuyu ikili görüşmeler kapsamında çözmeyi istiyordu. BM Genel kurulu, 17 Aralık 1954'te Kıbrıs meselesiyle ilgili bir kararın alınmasının uygun olmadığını belirtmiş ve Yunanistan'ın başvurusunu gündemine getirmeyi kabul etmemiştir.[1046]

Türkiye ise 1950'li yılların başlarında Kıbrıs konusunda statükonun korunmasından yanaydı.[1047] Hem hükümet hem de muhalefet, Türkiye'nin *"Kıbrıs meselesi diye bir şey yoktur"* diyordu. Türkiye'nin Kıbrıs politikası henüz oluşturulmamıştı. Lozan Andlaşması ile Türkiye'nin Kıbrıs'taki egemenlik haklarıyla ilgisinin kalmadığı ve Kıbrıs'ın Misak-ı Milli sınırları içerisinde yer almadığı düşünülüyordu.[1048] Diğer taraftan Dr. Fazıl Küçük, Kıbrıs meselesinin Türkiye olmadan çözülemeyeceğine ve Kıbrıslı Türklerin güvenliğinin sadece Türk Silahlı

[1043]Sait Yılmaz, *Uluslararası Güvenlik Teori, Pratik ve Gelecek,* 1. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2017, s. 177.
[1044]Onur Öymen, *Türk Yunan İlişkilerini Anlamak İçin Kıbrıs Meselesini Anlamalı, Doğu Akdeniz'de Rekabet,* (Der.) Şenol Çarık, Halk Kitabevi, İstanbul, 2021, s. 102.
[1045]Azar Gat ve Alexander Yakobson, *Uluslar Siyasi Etnisite ve Milliyetçiliğin Uzun Tarihi ve Derin Kökleri*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2019, s. 384.
[1046]Hüner Tuncer, *a.g.e., Türk Dış Politikası: Cumhuriyet Dönemi (1920-2002*), C. 2, s. 393.
[1047] Süha Bölükbaşı, *a.g.e.*, 283.
[1048]Erol Mütercimler, *a.g.e., Satılık Ada Kıbrıs: Kıbrıs Barış Harekatının Bilinmeyen Yönleri*, s. 88.

Kuvvetleri tarafından sağlanabileceğine inanıyordu.[1049] Dr. Küçük ilk başta Türkiye'deki halkın gönlünü kazanmış, *"Kıbrıs Türktür"* mitinglerinin düzenlenmesiyle tarihi bir uyanışa vesile olmuştur.[1050] Türkiye tarihinin yakın geçmişinde hiçbir konu Kıbrıs'ın kaderiyle ilgili meselede olduğu kadar heyecan uyandırmamış,[1051] Türk halkı ve Türk basını Kıbrıs meselesine kayıtsız kalmamış, müdahil olmaya başlamıştır. Türkiye'de her yerde toplantılar yapılmaya, nümayişler düzenlenmeye başlanmış, Türk halkı hükümetin harekete geçmesi için tepkisini ortaya koymuştur.[1052] Kıbrıs konusunda Türkiye'deki Hükümetin tutumuyla, Türk kamuoyunda ortaya çıkan hassasiyet bir tezat oluşturmuş, Türk halkı adanın esas sahibine iade edilmesinin bir hükümet politikası olarak benimsenmesini istemiştir.[1053]

Türk-Yunan ilişkilerinde Kıbrıs'la ilgili yaşanan gelişmelere rağmen 1950-1955 arası dönem altın yıllar olarak nitelendirilmiş,[1054] 1955'ten itibaren iki ülke ilişkilerinde krizli bir sürece girilmişti.[1055] Yunanistan'ın iç ve dış sorunlarla mücadele ettiği zamanlarda Türk-Yunan ilişkileri sorunsuz devam etmiş, 1950'lerde iç ve dış sorunların ortadan kalkmasıyla Yunanistan yeniden geçmişte olduğu gibi Türk karşıtı politikalarına geri dönmüştür.[1056] Kıbrıs konusu yeniden gündeme gelmiş, BM'de

---

[1049]Dr. Fazıl Küçük: Kıbrıs Türk halkına liderlik etmiş ve onların azınlık durumuna düşürülmesine müsaade etmeyerek Kıbrıslı Rumlarla Kıbrıslı Türklerin eşit haklara sahip olabilmesi için büyük bir çaba sarf etmiştir. 1950-1960 Andlaşmalarıyla Kıbrıslı Türkleri uluslararası platformda *"Rumlarla eşit söz hakkına"* kavuşturmuş, Kıbrıs davasında Türkiye Cumhuriyeti'nin garantörlüğüne büyük önem vermiş ve bunu andlaşmalara koşul olarak koydurtmuştur. Dr. Küçük KC'nin kuruluşundan ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı olduktan sonra da Türk halkının andlaşmalarla sağlanmış olan haklarının en başta gelen savunucularından biri olmuştur. Halil Sadrazam ve Altay Sayıl, *Fotoğraflarla Dr. Fazıl Küçük,* 1. Baskı, Kıbrıs Kültür Derneği Yayını, Ankara, 1998, s. 11.

[1050]Halil Sadrazam ve Altay Sayıl, *a.g.e.,* s. 11.

[1051] Derviş Manizade, *Kıbrıs Dün, Bugün, Yarın,* Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları, İstanbul, 1975, s. 80.

[1052]Erol Mütercimler, *a.g.e., Satılık Ada Kıbrıs: Kıbrıs Barış Harekatının Bilinmeyen Yönleri*, s. 88.

[1053]Sanem Yamak, Suat Söylemez ve Emre Aykoç, "Başbakanlık Arşivindeki Mektup ve Telgraflarda Kıbrıs: 1950-1970", 6. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 24-26 Ekim 2007, s. 238.

[1054]Gönül Gülgezen, "Batı Trakya'da İnsan ve Azınlık Hakları İhlallerinin Ulusal ve Uluslararası Boyutu", Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2018, s. 66.

[1055]Samim Akgönül, *Türkiye Rumları Ulus-Devlet Çağından Küreselleşme Çağına Bir Azınlığın Yok Oluş Süreci*, 5. Baskı, İletişim Yayınları, 2021, İstanbul, s. 226.

[1056]Oral Sander, *Türkiye'nin Dış Politikası,* (Der.) Melek Fırat, 4. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2013, s. 177.

netice alamayan Yunanistan, bir taraftan diplomatik girişimlerini sürdürmeye, diğer taraftan Kıbrıslı Rumları silahlandırmaya devam etmiştir.[1057]

Yunanistan, daha önce Girit'te olduğu gibi Kıbrıslı Rumlarla anlaşıp adaya gizlice silah yığmaya ve gönüllü subaylar göndermeye başlamıştır.[1058] Esasen Kıbrıs'taki uyuşmazlığı tetikleyen Rum Ortodoks kilisesi olmuş, 1950 yılında düzenlediği bir plebisit ile Enosis'in gerçekleştirilmesini istemiştir. Plebisite katılanların %95'i aşan bir kısmı Yunanistan'la birleşmek için oy kullanmış, ancak İngiltere buna razı olmamıştır.[1059] Kilise, Rumlar arasında milliyetçi akımları güçlendirmiş, Ortodoksların önderi konumundaki papazlar enosis davasının en başta gelen savunucuları olmuştur.

Kıbrıs'ta Rumların başlattığı tedhiş eylemleri giderek artmış, bu esnada Türkiye ve İngiltere'nin birlikte hareket etmesini Yunanistan *"sömürgecilik"* olarak nitelendirmiştir.[1060] Kıbrıs'ta katliama varan olayların tırmanması üzerine[1061] İngiltere Londra'da üç devletin katıldığı bir Konferans toplanmasını istemiş, Türkiye Kıbrıs davasında resmi taraf olarak devreye girmenin bir şans olduğunu düşünmüş ve öneriyi kabul etmiştir. Fakat Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba atıldığı haberleri duyulunca[1062] 6-7 Eylül olayları patlak vermiş, Londra Konferansı (29 Ağustos- 7 Eylül 1955) bir neticeye ulaşamadan dağılmıştır.[1063]

Londra Konferansı'nda Kıbrıs'a özerklik tanınmasını kabul ettirmek isteyen İngiltere,[1064] Adada güvenliğin sağlanması işini Türkiye ile Yunanistan'ın müşterek yürütmesini istemiştir. Yunanistan nüfus üstünlüğüne güvenerek self determinasyon

---

[1057]Onur Öymen, *Silahsız Savaş: Bir Mücadele Sanatı Olarak Diplomasi,* 6. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 416.
[1058]Erol Mütercimler, *a.g.e., Satılık Ada Kıbrıs: Kıbrıs Barış Harekatının Bilinmeyen Yönleri,* s. 97.
[1059]Şevki Kıralp, "Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Etnik Uyuşmazlık ve Türkiye'nin Kıbrıs Politikası: Anayasa Krizi, Şiddet ve Uluslararası Siyaset (1960-1963)", *Cumhuriyet Tarihi Araştırma Dergisi,* Yıl: 19, Sayı: 37, 2022, s. 634.
[1060]Anıl Çeçen, *Türk Devletleri,* 5. Baskı, Togan Yayınları, İstanbul, 2014, s. 482.
[1061]Deniz Bölükbaşı, *Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı,* 3. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2008, s. 202.
[1062]Uğur Üçüncü ve Hikmet Öksüz, *6-7 Eylül 1955 Olayları: Yakın Dönem Türkiye Tarihinin Sis Perdesi,* 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2022, s. 125.
[1063]Anıl Çeçen, *a.g.e.,* s. 482.
[1064]Ergenekon Savrun ve Melih Tınal, "Soğuk Savaş Döneminde İngiltere ve Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1955-1964)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* Cilt: XVII, Sayı: 34, 2017, s. 356.

talep etmiş, Türkiye ise mevcut durumun korunmasından yana olmuş, eğer mümkün olmuyorsa adanın kendisine iade edilmesini istemiştir. Bu durumda iki devlet arasında görüş ayrılıkları sürerken zaten olumlu bir sonuç alınması beklenemezdi.[1065]

1956 yılında, EOKA ile bağlantısı olan Makarios'un Adayı silahlandırdığına dair kanıtlar İngiliz Hükümeti'nin eline geçmiş,[1066] bunun üzerine Makarios aynı yıl Şeysel Adaları'na sürgün edilmiştir.[1067] Ardından EOKA, Kıbrıs Rumlarının liderliğini eline geçirmiş, bu dönemde Rumlar EOKA ve ona benzer militan örgütlenmeler oluşturmuş, bunlar Türklere yönelik baskı ve şiddet eylemlerine girişmiştir. Tüm çabalar Enosisin gerçekleştirilmesi içindir. Türklere yönelik baskı ve şiddet eylemleri artınca, Türkiye'de Kıbrıs'la ilgili mitingler artmış ve tüm yurda yayılmıştır. Yaşanan gelişmeler üzerine ABD devreye girmiş, Türkiye ve Yunanistan'ın iş birliğine gitmesini istemiştir.[1068]

1956'da Yunanistan tekrar Kıbrıs meselesini BM'ye taşımış, Kıbrıs için self-determinasyon talep etmiş ve Genel Kurul'da görüşülmesini istemiştir.[1069] Türkiye bundan sonra Taksim görüşünü savunmaya başlamıştır.[1070] 18 Şubat 1957'de BM'deki üye devletlerin bir bölümü self determinasyonun başka bir devlet ile birleşmek maksadıyla kullanılamayacağını belirtmiş ve bu tezi eleştirmiştir. Kıbrıs'ta çözümün Enosis veya Taksim ile olamayacağını, adanın bağımsız statüde bir devlet olmasıyla gerçekleştirilebileceğini ileri sürmüştür.[1071] Adada yaşanan gerilimli durum nedeniyle Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında yaşanan uyuşmazlıktan NATO'nun zarar görmesinden kaygı duyan ABD'nin başlattığı girişim Zürih ve Londra Konferanslarının toplanmasını sağlamıştır.[1072]

Türkiye ve Yunanistan arasında başlatılan müzakereler sonucunda, iki ülke (11 Şubat 1959) Zürih'te uzlaşma sağlamış, 12 Şubat 1959'da Londra Konferansı

[1065] Anıl Çeçen, *a.g.e.,* 483.
[1066] Hüner Tuncer, *a.g.e., Türk Dış Politikası: Cumhuriyet Dönemi (1920-2002),* C. 2, s. 396.
[1067] Fahir Armaoğlu, *Türk Siyasi Tarihi,* 1. Baskı, Kronik Kitap, İstanbul, 2017, 266.
[1068] Anıl Çeçen, *a.g.e.,* 483.
[1069] Hüner Tuncer, *a.g.e., Türk Dış Politikası: Cumhuriyet Dönemi (1920-2002),* C. 2, s. 398.
[1070] Sibel Akgün, "Kıbrıs: Doğu Akdeniz'de Egemenlik Mücadelesi", *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları,* (Ed.) Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, 3. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. Ankara, 2010, 729.
[1071] Hüner Tuncer, *a.g.e., Türk Dış Politikası: Cumhuriyet Dönemi (1920-2002),* C. 2, s. 398.
[1072] Kamer Kasım, "Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu", *Akademik Bakış,* C. 1., Sayı: 1, 2007, s. 59.

toplanmıştır. Zürih ve Londra Andlaşmaları (1959-1960) ile Kıbrıs bağımsız olmuş, iki toplumun ortaklığında Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın garantörlüğünde Kıbrıs Cumhuriyeti (KC) kurulmuştur.[1073] 1960 Kıbrıs Anayasası'nın şartları Zürih Andlaşması'yla oluşturulmuştur. Bu andlaşmayla anayasadaki ana hükümler ile nasıl bir devlet yapısı oluşturulacağı, iki tarafın bu devlet içerisinde yönetimi nasıl paylaşacakları net bir şekilde ortaya konmuştur. Zürih'te üç temel andlaşma kabul edilmiştir. Kurucu Andlaşma, İttifak Andlaşması ve Garanti Andlaşmaları. İngiltere, Türkiye ve Yunanistan ile birlikte Kıbrıs'ta yaşayan iki toplumun temsilcileri de bu andlaşmaları imzalamıştır.[1074]

İttifak Andlaşması'na göre Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, müşterek savunulması için Türkiye ile Yunanistan'ın iş birliği halinde olmaları öngörülmüştür. Her iki taraf da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü iç veya dış saldırılar karşısında korumakla yükümlüydü. Kıbrıs'ta müşterek bir karargâh kurulması ve bu karargâhta 650 Türk askeri ile 950 Yunan askeri bulunması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, Dikelya, Ağrotur, Paramal, Pergama, Piskobu, Aya Nikola ve Ksilafago bölgeleri tamamen İngiltere'nin egemenliğinde olacaktır. İngiltere farklı bölgelerde 31 tesis ile 11 yerde eğitim ve atış sahalarına sahiptir. Günümüzde Ağrotur ve Dikelya askeri üsleri İttifak Andlaşmaları kapsamında faaliyetlerini yürütmektedir. Bu alanlar İngiliz toprağıdır ve İngiliz egemenliği altındadır.[1075]

16 Ağustos 1960'ta bağımsız KC ilan edilmiş ve İngiliz sömürge idaresi sona ermiştir.[1076] Garanti Andlaşmaları ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere KC'nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, güvenliğini ve Kıbrıs Anayasası'nın temel esaslarını güven altına almıştır.[1077] Yukarıda sözü geçen üç andlaşma ile beraber aynı gün Kıbrıs Anayasası da yürürlüğe girmiş, Anayasanın 181. maddesine göre İttifak ve Garanti Andlaşmaları'nın da Anayasa hükmünde olacağı belirtilmiştir. Anayasada iki toplumun eşit olduğuna ve egemenliği beraber kullanacaklarına yer verilmiştir.[1078]

[1073] Vahdettin Engin, "Kıbrıs Nasıl İngiliz İdaresine Girdi?", *Popüler Tarih Dergisi,* Sayı, 47, İstanbul, 2004, ss. 1-106, s. 52-53.
[1074] Şükrü S. Gürel, *Türk-Yunan İlişkileri: 1821-1993,* 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2018, s. 95-96.
[1075] Hüner Tuncer, *a.g.e., Türk Dış Politikası: Cumhuriyet Dönemi (1920-2002),* C. 2, s. 403.
[1076] Ahmet An, *a.g.e., Kıbrıs Nereye Gidiyor?* 173.
[1077] Hüner Tuncer, *a.g.e., Türk Dış Politikası: Cumhuriyet Dönemi (1920-2002),* C. 2, s. 403.
[1078] Şükrü S. Gürel, *a.g.e., Türk-Yunan İlişkileri: 1821-1993,* 1. Baskı, İmge Kitabevi, s. 96-97.

Anayasa hükümlerine göre Cumhurbaşkanının Rum, Cumhurbaşkanı Yardımcısının da Türk olacağı ve her ikisinin de kendi toplumlarınca seçileceği belirtilmiştir. İki lider de veto yetkisine sahip olacaktı. Bakanlar Kurulu 10 üyeden oluşacak; bunların 7'si Rum, üçü Türk toplumundan olacaktır. Temsilciler Meclisi'nin 35'i Rum, 15'i Türk üyeden oluşacaktı. Temsilciler Meclisi, Bakanlar Komitesi, kamu hizmetleri, yargı organları ve güvenlik güçleri iki toplum arasında belirlenen oranda paylaştırılmıştır Dengeler dikkatle gözetilmiş olsa da Anayasa üç yıl dahi yürürlükte kalamayacaktır.[1079]

KC'nin kurulmasıyla, eşit siyasi statüde olan iki kurucu halk ile iç denge, öte yandan 1923 Lozan Barış Andlaşması'yla dış denge sağlanmıştır. Lozan Andlaşması ile sağlanan Ege Denizi'ndeki Türk-Yunan dengesi; Zürih ve Londra Andlaşmaları (1959-1960) ile Doğu Akdeniz'de de kurulmuştur. Ne var ki Kıbrıs Rum liderleri bağımsızlık statüsü içinde Türk halkının eşit ortaklığını bir türlü hazmedememiş ve Enosis'ten vazgeçmemiştir. 1963 yılında Makarios'un Kıbrıs Anayasası'nı değiştirmeye yönelik girişimleri umduğu gibi sonuçlanmayınca, EOKA terör örgütünün Türklere yönelik şiddet eylemleri başlamış ve Akritas Planı uygulamaya konulmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğundan itibaren, toplumlar arasında ilk uyuşmazlıklar, silahlı kuvvetlerin oluşturulması, belediye sınırlarının belirlenmesi, vergilerin toplanması, kamu hizmetlerindeki memur oranlarının saptanması gibi konularda kendini göstermeye başlamıştır.[1080] Rum tarafı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulduğu şekliyle yaşamasına müsaade etmeyecektir. Rumlar, Kıbrıslı Türkleri devlet dairelerinden dışlamaya adadaki varlıklarına son vermeye ve en nihayetinde Yunanistan'la birleşme yolunda girişimlerde bulunmaya başlamışlardı.[1081]

Adada yaşanan gerilimin temel sebebi Makarios'un anayasa değişikliği istemesinden kaynaklanmıştır. Ortaya çıkan sorun iki tarafa da sirayet etmiş, tarafların birbirlerine tezat olan tezleri Enosis ve Taksim'i savunanların sayılarında günden güne artış olmuş, her iki taraf da yaşanan olumsuzluklardan birbirlerini suçlamaya

[1079] Sabahattin İsmail, *a.g.e.,* s. 52.
[1080]Ömer G. İşyar, *Türk Dış Politikası Sorunlar ve Süreçler,* Dora Basım-Yayım Dağıtım Ltd. Şti. 2. Baskı, 2021, s. 426.
[1081]Atilla Sandıklı, "Yeni Kıbrıs Stratejisi Tanınma", *21. Yüzyılda Çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasi,* (Ed.) Hasret Çomak, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2010, s. 262.

başlamıştır. Makarios, nabız yoklamak amacıyla (22-26 Kasım 1962) Ankara'ya bir ziyaret gerçekleştirmiş, anayasada değişiklik yapılması konusunda Türkiye'yi ikna etmeye çalışmış, taleplerinin kabul edileceğini düşünmüştür. Çünkü Türkiye bu dönemde hem iç hem de dış politikada bazı sorunlar yaşamakta, istikrarın sağlanamadığı bir koalisyon hükümetiyle yönetilmekteydi.[1082]

Anayasa değişikliği talebi hem Türkiye'de hem de Kıbrıs'ta Türk toplumunun temsilcileri tarafından kabul görmemiştir.[1083] Makarios'un taleplerine karşı Ankara'nın cevabı çok sert olmuş, Türkiye Kıbrıs Anayasası'nda değişiklik yapılmasına kesinlikle müsaade etmeyeceğini belirtmiştir. Bundan sonra Makarios, Kıbrıs'taki ve uluslararası camiadaki politik gücünü kullanarak taleplerini gerçekleştirme yolunu seçmiş, anayasayı tümden değiştirmeyi hedeflemiştir. Anayasa değişikliğinin gerçekleşmesi halinde adadaki Türklerin varlığı tamamıyla tehdit altına girecektir. Makarios, Ankara'ya bir kez daha Anayasa'da değişiklik yapılması talebini iletmiş, Türkiye bu talebi 6 Aralık 1963'te bir kere daha sert bir şekilde reddetmiştir.[1084]

Makarios ve onun destekçileri Enosisi gerçekleştirmek için çalışmalar yürütmüş, tüm yükümlülüklerini çiğneyerek adanın bağımsızlığını savunuyormuş imajı oluşturarak Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için çalışmış,[1085] 1960'ların başında oluşturulan Akritas Planı yürürlüğe konularak Akritas örgütü harekete geçirilmiştir.[1086] Akritas örgütü, 21 Aralık 1963'te Lefkoşa'da iki Türk'e ateş açarak 1960 senesinde dondurulan etnik çatışmayı 11 sene devam edecek sıcak çatışmaya dönüştürmüş, 22 Aralık'ta başlayan toplumlararası çatışmalar, Türk tarafında bağımsız bir devlet kurma düşüncesini ortaya çıkartmıştır.[1087] Aslında Kıbrıs'ta dilleri ve inançları farklı olan bu iki toplum, birlikte yaşamaya başladıklarından beri örtülü

[1082] Ömer G. İşyar, *a.g.e.,* s. 428.
[1083] Sibel Akgün, *a.g.m.,* s. 731.
[1084] Ömer G. İşyar, *a.g.m.,* s. 428.
[1085]Turhan Feyzioğlu, *Chypre Mythes et Réaliés Documents sur le Probléme de Chypre,* Institut de Politique Etrangére, (Byron Matarangas tarafından çevrilmiştir), Ankara, 1984, s. 87.
[1086]Akritas Planı: Rum liderleri, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni yıkma girişimini *"AKRİTAS"* isimli bir plan dahilinde gerçekleştirdi. 21 Nisan 1960'ta Patris Gazetesi'nde sözü edilen plan yayınlandı. Buna göre Türkler ani bir saldırı sonucunda yok edilecek ve adanın Yunanistan'a bağlanması gerçekleşecekti. Bu planın hazırlayıcıları arasında *"AKRİTAS"* kod adıyla anılan İçişleri Bakanı Yorgacis, Cumhurbaşkanı Makarios ve Meclis Başkanı Klerides gibi isimler yer almaktaydı. Sabahattin İsmail, *a.g.e.,* 72.
[1087]Sibel Akgün, *a.g.m.,* s. 731.

bir çatışma halindeydiler. Önceleri gizli bir çatışma durumu söz konusuyken, zaman içerisinde bu durum aleni bir çatışmaya dönüşmüştür.[1088]

Kıbrıslı Rumların Türkleri 16 Ağustos 1960 tarihinde kurulan ortak devletten dışlamak, adada beraber yaşamak ve devleti beraber yönetme mutabakatından vazgeçerek devleti ele geçirmeye çalıştıkları tarihten itibaren Kıbrıs uyuşmazlığı uluslararası toplumun gündemine gelmeye başlamıştır.[1089] Kıbrıs'ta 1963'te vuku bulan olaylar 1945-1960 sürecinde yaşananlardan farklı bir özellik taşımaktadır. Kıbrıs uyuşmazlığı bundan sonra sadece Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında olan bir mesele olmaktan çıkmış, Kıbrıslı Türklerle Rumların yanı sıra garantör devletlerin andlaşmalardan kaynaklanan haklarının olduğu; ABD ve SSCB'nin de yakından takip ettiği, BM ile Bağlantısız Devletlerin de gündemlerinde yer alan uluslararası bir boyut kazanmıştır.[1090] 1963 yılında Kıbrıslı Rumların ulusal bir hedef olarak gördükleri Enosis'i gerçekleştirmek uğruna başlattıkları olaylar neticesinde meydana gelen gelişmeler Kıbrıs Cumhuriyeti'nin sonunu getirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti açısından 24 Aralık 1963'te yaşanan, tarihe Kumsal Katliamı[1091] olarak

[1088]Sibel Turan ve Nergiz Ö. Köroğlu, "Giriş", *Uluslararası İlişkilerde Teoriden Pratiğe Güncel Yaklaşımlar,* (Ed.) Sibel Turan ve Nergiz Ö. Köroğlu, Dora Basım-Yayın Ltd. Şti., Bursa, 2015, s. 7.
[1089] Ali Demir, *a.g.e.,* s. 21.
[1090] Sibel Akgün, *a.g.m.,* s. 731.
[1091]23 Aralık 1963 gecesi Lefkoşa'nın Kumsal bölgesinde Rum saldırılarından korunmak için ev sahibi Hasan Yusuf Bey ve eşi Feride Hanım, Ayşe Cankan ve iki yaşındaki kızı Işıl, Ayşe Hanım'ın kız kardeşi Növber Hanım daha güvenli olduğunu düşünerek Kıbrıs Türk Alayı'nda görev yapan Tabip Binbaşı Nihat İlhan ve eşi, Mürüvvet Hanımın evine sığınmışlardı. EOKA'cılar Yunan subaylarının komutası altında küçük bir Rum birliği ile 120 metre kuzeyde bir fabrikaya yerleşmiş, otomatik silahlarıyla Rum çetelerine ateş desteği sağlamak ve onları korumak amacıyla mevzilenmişlerdi. Evin batı yönünden silah sesleri gelmeye başlamış, Hasan Bey Rumlar baskın yapıyor diyerek evdekileri uyarmış, aynı anda kurşunlar yağmur gibi inmeye başlamıştı. Bu sırada Nihat İlhan Bey'in eşi Mürüvvet Hanım kurşunlardan korunmak için 6 aylık Hakan'ı, 6 yaşındaki Murat'ı, 4 yaşındaki Kutsi'yi de alarak banyoya geçmişti. Ardından Növber Hanım kucağında Işıl, Ayşe Hanım ve Hasan Bey hep birlikte banyoya girerek saklanmaya çalışmışlardı. Mürüvvet Hanım ve çocukları banyo küvetinin içine uzanmış, Ayşe Hanım ve Işıl lavabonun sağ tarafına çökmüş, Növber Hanım hemen kapının yan tarafına, Hasan Bey ve eşi de kapının arkasına saklanmışlardı. Akritas Planı işletilmeye başlamış, Yunan subaylarının komutası altında 150 EOKA'cı milis Enosis çığlıkları atarak etrafa ateş açmaya başlamıştı. EOKA'cılar Nihat İlhan'ın evini ateş altına almış, evden silahlı bir direniş gelmediğini anlayınca kilidi kırıp içeri girmişlerdi. Rast gele her tarafa kurşun yağdırmış, banyo kapısını zorlayarak açmışlardı. Kapıyı sıkıca tutmaya çalışan Növber Hanım bulunduğu yere yığılıp kalmıştı. Rumlar ateşi sürdürmüş, küvetin içindeki Mürüvvet Hanım ve çocukları şehit olmuştu. Kurşunlar kapının arkasında gizlenen Feride Hanımın da başına isabet etmiş, içeridekilerin öldüğüne kanaat getiren EOKA'cılar geri çekilmişlerdi. O olayda Hasan Bey, Ayşe Hanım, Işıl ve Növber Hanım ağır yaralanmış, eve girenlerin kim ve kaç kişi oldukları belirlenememiştir. 5 ayrı silah kullanılmış, toplam 33 el ateş edilmiştir. O gece Lefkoşa'nın Kumsal Mahallesine yapılan baskının arkasında Yunan alayına mensup subayların ve askerlerin fiilen katıldığını belgeleyen deliller bulunmuştur. Geride ise Yunan subaylarına ait şapkalar ile askerlere ait başlıklar ve NATO'ya ait bozuk mermilerle mermi kovanları kalmıştır. Ata Atun,

geçecek olan olay bardağı taşırmış, bundan sonra artık Kıbrıs'ta geri dönülemez bir yola girilmiştir.[1092]

Kıbrıs meselesi 24 Aralık itibarıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gündemindeydi. O dönemdeki Türk Hükümeti üç garantör devletin adaya birlikte müdahale etmesini, hatta ABD'nin de yer alacağı, dörtlü bir müdahaleyi önermiş,[1093] Yunanistan ile İngiltere Türkiye'nin teklifini kabul etmemiştir. Olayların sürmesi üzerine 25 Aralık 1963'te Türk Jetleri, Lefkoşa semalarında uyarı uçuşları yapmış, bunun üzerine EOKA'cılar ateşkes andlaşması imzalamak zorunda kalmıştır. Yine aynı tarihte Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Amerikan Başkanı Lyndon Jonson'a bir mektup göndermiş, katliamların önlenmesi için Rumlara baskı yapılmasını talep etmiştir.[1094] 1964'ün ilk gününde Makarios, 1959-1960 Garanti ve İttifak Andlaşmalarını tek yanlı feshettiğini açıklamıştır.[1095] Amaç, Kıbrıs'a egemen olmalarını engelleyen Garanti Andlaşmalarını ortadan kaldırmak ve Türkiye'yi adadan uzaklaştırmaktır.[1096]

Kıbrıs'ta, Türk-Rum uyuşmazlığında süreç içerisinde üç önemli kriz yaşanmıştır. Bunlar sırasıyla, 1963-1967-1974 krizleridir. Kıbrıs uyuşmazlığı kendine özgü (sui generis) bir özelliğe sahiptir.[1097] Kıbrıs Cumhuriyeti, Adada yaşayan iki halkın siyasi eşitliği bağlamında aynı toprak parçası üzerinde ve her iki toplumunun kabul ettiği bir uluslararası andlaşmanın güvencesiyle oluşturulmuş bir devlettir. Fakat bu iki toplumun etnik kökenleri farklıdır. Dilleri, dinleri ve kültürleri birbirlerinden tamamen ayrıdır. Bu şartlar altında bu iki toplumun bir arada uzlaşı içinde

---

"Kumsal Katliamı Nasıl Oldu?" Kıbrıs Türk Kültür Derneği, *https://www.kibristkd.org.tr/pg_913_kumsal-katliami-nasil-oldu,* (16.07.2023).

[1092]Emete Gözügüzelli, "Kıbrıs Türkleri'nin 21-25 Aralık1963 Mücadele ve Şehitler Haftası (Kanlı Noel Haftası) ve Kumsal Baskını Şehitlerini Anma Günü (24 Aralık 1963), *Türklerin ve Akraba Toplulukların Acı Yıl Dönümleri,* (Ed.) Mehmet Hacısalihoğlu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2023, s. 495.

[1093]Ergenekon Savrun, "Türkiye Yunanistan İlişkileri Kapsamında Türk Dış Politikası (1923-1938)", *Türk Dış Politikası,* (Ed.) Hasan Acar, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 1. Baskı, Ankara, 2020, s. 135-136.

[1094]Hüner Tuncer, *a.g.e., Kıbrıs Sarmalı: Nasıl Bir Çözüm?,* s. 73.

[1095]Ergenekon Savrun, *a.g.e.,* s. 139.

[1096]Ergun, M. Olgun, Kıbrıs Müzakere Süreci ve Müzakere Başlıkları", *Avrupa Birliği ve Küresel Araştırmalar Derneği (ABKAD),* I. Baskı, Yayın No: 5, Ankara, 2016, s. 13.

[1097]Thanos Dokos, "Tension-Reduction and Confidence-Building in The Aegean", *Turkısh-Greek Relations: The Security Dilemma in The Aegean,* (Ed.) Mustafa Aydın and Kostas Ifantis, Foreword by Norman Stone, Routledge Taylor & Francis Group, London and New York, 2004, s. 127.

yaşayabilmeleri çok da kolay değildir. Zira Rum tarafı hiçbir zaman Enosis düşüncesinden vazgeçmemiş, silahlı mücadeleye başvurmuş ve katliamlara girişmiştir.

Makarios'un başlattığı girişim sonrasında İsmet İnönü tüm devlet liderlerine bir telgraf göndermiş, Yunan alayının Rum çetelerine nasıl silah sağladığını ve Türklere yönelik saldırıları teker teker anlatmıştır. Bunun üzerine İngiltere devreye girmiş, Ocak 1964'te Londra'da bir Konferans toplanmıştır.[1098] Gerçekleştirilen müzakerelerden bir sonuç çıkmamış, Türkiye 13 Şubat 1964'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne başvurmuş ve 17 Şubat'ta Kıbrıs meselesi görüşülmeye başlanmıştır. BMGK, 4 Mart 1964'te 186 sayılı kararını almış, Kıbrıs Rum yönetimini Kıbrıs'ın meşru hükümeti olarak tanımış, Rumların Kıbrıs Cumhuriyeti'ni ortadan kaldırdığını dikkate dahi almamıştır.[1099] Başbakan İsmet İnönü'nün talebi üzerine TBMM, 16 Mart'ta hükümete gerektiğinde adaya askeri müdahalede bulunma yetkisi vermiş, hükümet bu yetkiye dayanarak tam üç defa Kıbrıs'a müdahale etme girişiminde bulunmuş; ancak çeşitli sebeplerle sonuçsuz kalmıştır.[1100]

27 Mart 1964'te Birleşmiş Milletler Barış Gücü Kıbrıs'ta göreve başlamış, fakat Barış Gücü'nün varlığı dahi Rum saldırılarını engelleyememiştir. 4 Nisan 1964'te Makarios, KC'ni kuran andlaşmaların feshedildiğini duyurmuştur.[1101] Ankara Haziran ayında Kıbrıs'a müdahale edilmesi kararını almış,[1102] 5 Haziran'da Amerikan Başkanı Johnson, iki ülke ilişkilerini derinden etkileyecek olan o meşhur mektubunu Ankara'ya göndermiştir.[1103] ABD Başkanı'nın gönderdiği mektupta Kıbrıs'a bir müdahale yapılması halinde, Türkiye'nin Sovyetler Birliği'yle karşı karşıya kalabileceği vurgulanmış, böyle bir durumda NATO'nun Türkiye'yi korumasının söz konusu olamayacağı,[1104] ayrıca Amerikan silahlarının da kullanılamayacağı

[1098]Ergenekon Savrun, *a.g.e.,* s. 139.
[1099]Hüner Tuncer, *a.g.e., Türk Dış Politikası: Cumhuriyet Dönemi (1920-2002),* C. 2, s. 75-76.
[1100]Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler," *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne, Olgular, Beleler, Yorumlar: 1919-1980,* C. 1, (Ed.) Baskın Oran, İletişim Yayınları, 17. Baskı, İstanbul, 2012, s. 685.
[1101] Ali, E. Özkul, Doğu Akdeniz'in Anahtarı Kıbrıs, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 2025, s. 173.
[1102] Şükrü S. Gürel, *a.g.e., Türk-Yunan İlişkileri: 1821-1993,* s. 99.
[1103]Hüseyin Çelik ve Uğur Özgöker, "Johnson Mektubundan Trump Mektubuna Türkiye-ABD İlişkileri", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi,* Cilt: 8, Sayı: 1. 2020, ss. 60-81, s. 61.
[1104]Oya D. Özkanca, *Türkiye-Batı İlişkileri: İttifak İçi Muhalefet Siyaseti,* (Çev.) Ali Karatay, 1. Baskı, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2023, s. 31.

belirtilmiştir.[1105] Johnson Ankara'ya sadece mektup değil, aynı zamanda 6. Filo'yu da Doğu Akdeniz'e göndermiş, Kıbrıs ile Türkiye arasına konuşlandırmıştır.[1106] Bundan sonra Türkiye, adaya müdahale etme düşüncesinden uzun bir süre vazgeçecektir.[1107]

ABD Başkanı Johnson'un tehdit içerikli mektubuna, Başbakan İsmet İnönü'nün yanıtı *"yeni bir dünya kurulur ve Türkiye de orada yerini alır"* şeklinde olmuştur. Johnson mektubu, Türkiye'yi ABD'den ve NATO'dan tamamen kopartmasa da büyük bir hayal kırıklığına yol açmış ve Türkiye'nin çok yönlü bir siyaset izlemesine vesile olmuştur. Türkiye bundan sonra hem Sovyet Blokuyla hem de diğer ülkelerle yakınlaşma imkânı bulmuş, Johnson mektubu sonrasında yaşanan hüsran ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ardından ABD'nin uyguladığı silah ambargosu Türk Sovyet ilişkilerinin gelişmesinde etkili olmuştur. Bu dönemde, İskenderun Demir-Çelik Fabrikası, Seydişehir Alüminyum Fabrikası, Petkim, Ali Ağa Rafinerisi, Bandırma'da Borik Asit Fabrikası gibi fabrikalar Rus desteğiyle kurulmuştur. Söz konusu fabrikalar Türk sanayiinin gelişmesinde çok önemli rol oynamış, üstelik de bütün bunlar Soğuk Savaş döneminde gerçekleştirilmiştir.

1967'de Yunanistan'da darbe olmuş, Albaylar Cuntası yönetime gelmişti. Cunta idaresi iç politikada meşruiyetini ispatlamak ve destek bulmak için Enosisi gerçekleştirmeyi istemekteydi. Yunan Cunta yönetimi kuvvet kullanarak Grivas'ın komutası altındaki Yunan subaylarını Türk tarafındaki mevzilere saldırtmış, bu durum yeni bir krize yol açmıştı. BM bundan rahatsız olmuş, Birleşmiş Milletler Güvenlik Komutanlığı'nın ciddi protestolarına neden olmuştu. Zira böyle bir hareket Türkiye'ye müdahale etme hakkı verirdi. Zaten birlikler hemen harekete geçmiş, uyarı uçuşları başlamış, Bakanlar Kurulu adaya müdahale kararı almıştı.[1108]

Türkiye, 17 Kasım 1967'de Yunanistan'a oldukça sert bir nota göndermiş, andlaşmaları ihlal ederek adada bulunan 20 bin civarındaki Yunan askerinin Kıbrıs'tan çekilmesini, Grivas'ın görevden alınmasını, ayrıca Rum saldırılarından zarar gören iki

---

[1105]Onur Öymen, *Silahsız Savaş: Bir Mücadele Sanatı Olarak Diplomasi,* Remzi Kitabevi, 6. Baskı, İstanbul, 2007, s. 443.
[1106]Ergün M. Olgun, *Kıbrıs Müzakere Süreci Seyir Defteri,* Efil Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, 2020, 23.
[1107]Çağrı Erhan, *a.g.e.,* s. 685.
[1108]Yasin Baş, Merve Sevinç ve Burçin Gülbudak, "Cumhuriyetin Kuruluşundan 1974 Barış Harekatı'na Kadar Türkiye'nin Kıbrıs Politikasındaki Kırılma Noktaları", *Adalar Denizi'nden Kıbrıs'a Akdeniz ve Sorunlar: Mare Nostrum*, (Ed.) Ulvi Keser, Gündüz Kitabevi, Ankara, 2012, s. 395.

köyün zararlarının tazmin edilmesini ve Onikiada'da andlaşmaları ihlal ederek yapılan askeri yığınağın kaldırılmasını istemiştir. Bu arada Makarios verdiği bir demeçte şunları söylemiştir: *"Ne bağımsızlık ne Taksim, Enosis'i istiyoruz ve elde edeceğiz."*[1109]

Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün 1965-1967 yılları arasında adada bulunmasına rağmen Kıbrıslı Rumlar zaman zaman Türklere yönelik saldırı eylemlerini devam ettirmişlerdir. Türk halkının tüm hakları bertaraf edilmiş ve 1960 Anayasası tamamen devre dışı bırakılmıştır. Bu zaman dilimi içerisinde Makarios Adaya tamamen egemen olmuş, devleti istediği gibi kendi başına yönetmiştir. O dönemde Türklere yönelik saldırılar ve insani olmayan muameleler, dış dünyada pek de rahatsızlık verecek bir yankı uyandırmamış, gerçekleri ortaya koyan birkaç Batılı gazetecinin yazdıkları hükümetleri ya da insan hakları kuruluşlarını harekete geçirmede yetersiz kalmıştır.

Türkiye yaşanan gelişmeler üzerine Hava, Deniz ve Kara Kuvvetlerini stratejik noktalara yerleştirmiş, çıkartma için gereken hazırlıkları yapmıştır. Artık savaş kaçınılmazdı. Bu gelişmeler üzerine SSCB ve ABD Kıbrıs'ta yapılan katliamlar için Yunanistan'ı suçlamış, Başkan Johnson Türkiye'nin adaya yapacağı müdahaleye engel olmak üzere Ankara'ya özel bir temsilci göndermiştir. Birleşmiş Milletler de taraflara barışı tehlikeye atacak ve durumu zorlaştıracak davranışlardan kaçınmalarını istemiştir.[1110] Nihayet Kıbrıs krizi durulmuş, ancak sorun tam çözümlenememiş, diplomatik alana kaymıştır.[1111] 1967 Eylül'ünde Kıbrıs uyuşmazlığı ile iki ülke arasındaki diğer sorunları görüşmek üzere başbakanlar seviyesinde Keşan ve Dedeağaç'ta zirve toplantısı düzenlenmiş, fakat Yunan tarafının Kıbrıs konusunda Enosis'i dayatması üzerine görüşmelerden bir sonuç alınamamıştır.[1112] Yunanistan, Kasım ayının sonlarına doğru geri adım atmış ve belirli konularda uzlaşma sağlanmıştır.[1113]

[1109] Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih: 1789-2001,* 7. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2008, s. 975.
[1110] Rifat Uçarol, *a.g.e.,* s. 975-976.
[1111] Yasin Baş, Merve Sevinç ve Burçin Gülbudak, *a.g.e.,* s. 395.
[1112] Emre Aykoç, "Keşan-Dedeağaç Görüşmeleri ve Türkiye'deki Yankıları", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 25 Özel Sayı, 2023, s. 243.
[1113] Yasin Baş, Merve Sevinç ve Burçin Gülbudak, *a.g.e.,* s. 395.

Resmi olarak 24 Haziran 1968'de Kıbrıs'ta iki toplum arasında görüşmeler başlamış, başarı sağlanamasa da müzakereler altı sene sürmüştür. Türk tarafını Rauf Denktaş, Rum tarafını Glafkos Klerides temsil etmiştir. Rum toplumu açısından siyaset yapabilmek için Enosisçi olmak ya da öyle görünmek gerekirdi. 1964'ten bu yana Yunanistan'daki yönetimlerle ters düşen, Albaylar Cuntasıyla bile iyi ilişkiler kuramayan, Rum sermayesiyle AKEL Partisinin desteğini alamayan Makarios, verdiği demeçlerde ve söylemlerinde daima Enosisten söz etmiş, Yunanistan'la arasındaki uyuşmazlıklar en sonunda 1974 Barış Harekâtına giden koşulları hazırlamıştır.[1114]

1963'ten itibaren Kıbrıs'ta yaşanan bunalım sonrasında anayasaya aykırı şekilde Türk ve Rum toplumları ayrılmıştır.[1115] 28 Aralık 1967'de Geçici Türk Yönetimi kurulmuş, 24 Nisan 1971'e gelindiğinde Kıbrıs Türk tarafı Geçici Türk Yönetimi'nin *"geçici"* ifadesini kaldırmış, Türk toplumu bundan sonra daimî bir yönetime kavuşmuştur. Taraflar arasında yaklaşık üç yıl süren ikili görüşmelerden bir netice alınamayınca görüşmeler kesilmiştir. Uyuşmazlığın barışçıl yollardan çözülmesi için BM temsilcisinin katılımıyla Beşli Görüşmeler (Genişletilmiş Görüşmeler) 1972 yılında Lefkoşa'da başlatılmış, anlaşma sağlanamayınca 1974'te kesilmiş, Rumlar arasında ortaya çıkan uyuşmazlıklar, Kıbrıs'ta bunalımı tırmandırmıştır.[1116]

1974 öncesinde Rumlar ve Makarios, (1964 yılında) de facto olarak avantajlı durumları neticelendirmeye başlamış, Türkler Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran ortaklardan biri olarak değil, Rum idaresinde yaşamaya mahkûm bir *"azınlık"* olarak

---

[1114] Şükrü S. Gürel, *a.g.e., Türk-Yunan İlişkileri: 1821-1993,* s. 107.

[1115]Kıbrıslı Türkler 1963-1974 arası dönemde Rum milislerin eşi benzeri görülmemiş saldırılarıyla karşılaşmış, Akritas Planı kapsamında Türk halkı katliamlara maruz kalmıştır. 1963 saldırıları sonrasında Kızılay, Kıbrıslı Türklere yönelik oldukça geniş kapsamlı yardım faaliyetleri başlatmış, bununla birlikte uluslararası yardım kuruluşlarıyla da irtibata geçmiştir. Rum saldırıları sonrasında Kıbrıslı Türklere gıda ve ihtiyaç malzemesi, saldırılarda yaralananlar için tıbbi malzeme gibi yardımlarda bulunmuştur. 500 kişi kapasiteli Kızılay İlk Yardım Hastanesi T.C. Lefkoşa Büyükelçiliği'nin bahçesinde geçici çadırlarda hizmet vermeye başlamıştır. İki toplumun birbirinden ayrılması sonrasında (1963) Rum Yönetimi Türk toplumuna bir takım ihtiyaç malzemelerinin satılmasını yasaklamıştır. Bunlar 32 kalem malzemeden oluşmaktadır. Örneğin inşaat malzemeleri (çimento, demir, çivi gibi) bunlar arasındadır. Ayrıca askeri malzemeler de bu yasaklı kalemler arasındadır. Ulvi Keser, "Kıbrıs'ta 21 Aralık 1963 Kanlı Noel'i ve Kızılay", Atılım Üniversitesi ve İşletme Fakültesi, Kıbrıs Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Müdürü (AKAUM), ÇITAD, XII, 24, 2012, s. 267-268; KKTC Dışişleri Bakanlığı, *https://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/tarihi-perspektif/,* (21.03.2023); E. Eloktronik Mühendisi Salih Gamsız.

[1116] Rifat Uçarol, *a.g.e.,* s. 978.

görülmüştür. Türklere ancak kısıtlı yerel özerklik verebilirlerdi. Eğer kabul etmiyorlarsa da adadan ayrılabilirlerdi. Onlar için ada bir Rum adasıydı. Rumlar Yunanistan, Çekoslovakya ve diğer bazı ülkelerden temin ettikleri silahlarla avantajlı durumdaydılar. 1963'te KC tamamen ortadan kaldırılmış olmasına rağmen Rum yönetimi meşru yönetim olarak biliniyordu. Türkler Kıbrıs'ta dağınık bir şekilde küçük yerleşimlerde ikamet ediyorlardı. Bazı bölgeler Türklerin kontrolünde bulunsa da ekonomik ambargoların varlığı nedeniyle oldukça zor şartlarda yaşıyorlardı. Rumlar, Türklerin direncinin kırılacağını düşünüyordu.[1117]

Yunanistan, 1967-1974 döneminde Albaylar Cuntası zamanında Kıbrıslı Türklere yönelik saldırıları fiilen desteklemiş, 1963-1967 yılları arasında Yunanistan'da sivil bir idarenin olduğu dönemde de destek vermiştir.[1118] 1963'ten 1974'e kadar olan dönemde KC değil, fiilen bir Kıbrıs Rum Devleti ve Kıbrıs Rum Hükümeti mevcuttur. 1963'te Türklere yapılan saldırılar ve sonrasında 15 Temmuz 1974'te gerçekleştirilen darbeyle,[1119] Türklerin yasal hakları ve mevcudiyetleri sonlandırılmak istenmiş, bu durumda Türkiye'nin meşru müdafaa hakkı doğmuştur. Senelerdir savunmasız Türklere yönelik yapılan saldırı ve katliamlar Türkiye'nin müdahalede haklı olduğunu ortaya koymuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs'a harekât yapılabilmesi için hükümete oybirliğiyle yetki vermiştir.[1120]

Kıbrıs'ta 1968 yılında başlayan toplumlumlar arası görüşmeler ile adada yeni bir düzen kurulması amaçlanmış, ne var ki bu görüşmelerden 1974'e kadar hiçbir olumlu netice çıkmamıştır. Bunun asıl nedeni, Kıbrıslı Rumların Kıbrıs Türk halkını azınlık statüsünde görmek istemesinden kaynaklanmıştır. Kıbrıslı Türkler ve Türkiye, Kıbrıs Devleti'nin federasyon temelinde iki ayrı devlete Türk ve Rum federe devletlerine dayandırılmasını istemiş, toplumlararası görüşmelerin uzaması,

---

[1117] Erol Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs,* 2. Baskı, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2003-a, s. 57.
[1118] Erol Manisalı, *Avrupa Kıskacında Kıbrıs,* 1. Baskı, Derin Yayınları, İstanbul, 2003-b, s. 41.
[1119]21 Aralık 1963'te Akritas Planı kapsamında Kıbrıs Türkeri'ni tamamen ortadan kaldırmayı ve Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamayı amaçlayan Rumların çabaları, 15 Temmuz 1974'te yeniden tekrarlanmış, aslında her iki eylemin ortak yönü Türklerin adadan silinmesi olmuştur. Fakat gerçekleştirilen bu 15 Temmuz darbesi sağduyulu herkes tarafından çılgınlık olarak nitelendirilmiştir. Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970),* 1. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 435.
[1120] Hüner Tuncer, *a.g.e.,* Kıbrıs Sarmalı: Nasıl Bir Çözüm?, s. 93.

görüşmelerden bir sonuç alınamaması Yunanistan'da 1967 yılında bir darbe ile iktidara gelen ve Enosis'in en kısa zamanda gerçekleştirilmesini isteyen Cunta yönetimini rahatsız etmiştir.

1974 yılına dek geçen zaman içinde Yunanistan'ın Makarios ve Kıbrıs'la olan ilişkileri tamamen farklılaşmıştı. 1967 krizi sonrasında Kıbrıs'tan gönderilen Grivas 1971 yılında yeniden adaya dönmüş ve EOKA-B terör örgütünü kurmuştur. Cunta idaresi Kıbrıs'taki Yunan subayları vasıtasıyla Makarios'un iktidardan indirilmesine karar vermişti. Esasen Makarios, Enosis'e tamamen karşı olmasa da Yunanistan'daki Cunta ile çatışma halindeydi. Cunta İdaresi, adadaki askeri tesirini çeşitli şekillerde arttırmak istemiş, bu yüzden Makarios Cunta yönetimi altındayken Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılmasını istememiştir. Zira böyle bir durumda askeri idare varlığını daha uzun süre devam ettirebilirdi. 1974 yılında Grivas'ın ölümü üzerine yerine Nikos Sampson geçmiş, 15 Temmuz 1974'te RMMO ile birlikte EOKA-B örgütünün mensupları Yunan subaylarının kontrolünde Makarios'a karşı bir darbe gerçekleştirmiştir. EOKA'cı Nicos Sampson Kıbrıs Cumhuriyeti'nin sona erdiğini, Kıbrıs Elen Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etmiş, kendisi de bu Cumhuriyetin başına geçmiş, Adayı Yunanistan'la birleştirmek istemiştir. Makarios ise İngiliz üs bölgesinden kaçarak İngiltere'ye sığınmıştır.[1121]

3.5.2. Kıbrıs Barış Harekâtı (1974)

15 Temmuz 1974'te Rumlar Yunanistan'la anlaşarak Enosis'i ilan etmişlerdi.[1122] Yunan Hükümetinin Kıbrıs'ı Yunanistan'la birleştirmek için attığı adımlar, Türklerin oldukça sert tepki göstermesine neden olmuştur.[1123] Türkiye önce diğer garantör devletlerle yaptığı görüşmelerden netice alamayınca garantörlük haklarına dayanarak 20 Temmuz 1974'te adayı yeniden bağımsızlaştırmak ve Türk toplumunun güvenliğini sağlamak için askeri bir harekât başlatmıştır.[1124] Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit harekâtın başladığını bütün dünyaya şöyle duyurmuştur:

[1121] Hazal Papuççular, *a.g.e.,* s. 185.
[1122]Ayhan Kamel, *1923'ten Günümüze Türk Dış Politikası ve Diplomasisi,* İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 56.
[1123]William, A. Pelz, *Modern Avrupa Halkları Tarihi,* (Çev.) Nil Tuna, 2. Baskı, Kolektif Kitap, İstanbul, 2017, s. 245.
[1124] Ayhan Kamel, *a.g.e.,* s. 56.

"Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs'a indirme ve çıkarma harekâtı başlamış bulunuyor. Öyle umarım ki birliklerimize ateş açılmaz ve kanlı bir çatışma çıkmaz. Aslında biz savaş için değil barış için, yalnız Türklere değil Rumlara da barış getirmek için adaya gidiyoruz…"[1125] demiştir.

Türk Hükümeti, Sampson'un Kıbrıs'ta bir darbe[1126] ile yönetimi ele geçirmesine ve Enosis'in gerçekleştirilmesine doğal olarak seyirci kalamazdı. Hem Türkiye hem de İngiltere aynı görüşteydi ve Kıbrıs'taki yeni yönetimi tanımadıklarını açıklamışlardı. Türkiye, bu harekâtı Garanti Andlaşması'nın kendisine verdiği yetkiye dayanarak gerçekleştirmiştir. Türkiye öncelikle Adaya, İngiltere ile birlikte müdahale etmek istemiş, ancak İngiltere müdahaleye yanaşmayınca Türk Silahlı Kuvvetleri Kıbrıslı Türklerin can ve mal güvenliğini sağlamak amacıyla harekete geçmiş ve Adaya kod adı Atilla Harekâtı olan amfibik bir harekât başlatmıştır.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin aldığı 353 sayılı karar (2. mad.) uyarınca 22 Temmuz'da ateşkes sağlanmış, fakat çatışmalar düşük seviyede olsa da sürmüştür.[1127] Müdahalenin ilk safhasında Yunanistan'daki Albaylar Cuntası düşmüş,[1128] ülkede tekrar demokratik yönetime geçilmesi için yurt dışında bulunan Konstantin Karamanlis Yunanistan'a geri dönmüştür.[1129] Kıbrıs Barış Harekâtı (20-22 Temmuz-13-16 Ağustos 1974) iki safhadan oluşmuştur.[1130]

[1125]Tunca Örses, "Kıbrıs'ta İlk Kurşunu Sat Komandoları Attı", *NTV Tarih Dergisi*, Sayı, 19, 2010, 26.
[1126] Bkz: Makarios, 19 Temmuz 1974'te BM Güvenlik Konseyinde şunları söylüyordu: *"Kıbrıs'taki Hükümetin Yunan subaylarını Milli Muhafız kadrolarında görevlendirmek için davet ettiği söylenebilir. Üzülerek ifade ediyorum ki bu subaylara güven ve itibar benim açımdan büyük bir hatadır. Onlar bu güveni ve itibarı kötüye kullandılar. Adanın bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü savunmak yerine onlar bizzat saldıranlar oldular… Kıbrıs'taki olaylar yalnızca Kıbrıslı Rumların iç meselesi değildir. Kıbrıslı Türkler de bundan etkilenmiştir. BM Güvenlik Konseyi, Yunan askeri rejimini, Kıbrıs'ta görev yapan Yunan subaylarını Kıbrıs'tan çekmesini istemeli ve adadaki işgali sonlandırmaya çağırmalıdır."* Makarios'un bu sözleri Kıbrıs'taki o dönemin siyasi durumunu Kıbrıs Türk ve Rum toplumları arasındaki gerginliğe dair oldukça önemli bir eleştiriyi ortaya koymaktadır. Speech Delivered By Makarios Before The Un Security Council On 19 July 1974, *https://mfa.gov.ct.tr/speech-delivered-by-makarios/* (16.07.2023).
[1127] Ergenekon Savrun, *a.g.e.*, s. 148.
[1128]Doğan Ş. Polat, "Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonrasında Türkiye'nin Akdeniz Politikası", *Akdeniz Jeopolitiği-I,* (Ed.) Hasret Çomak, Burak, Ş. Şeker, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. Ankara, 2019, s. 581.
[1129] İbrahim Kâmil, "Soğuk Savaş Sırasında Balkan Devletleri (1945-1990): Yunanistan", *Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar* (1990-2015), (Ed.) İbrahim Kâmil, 2. Baskı, Nobel Yayınevi, Ankara, 2021, s. 82.
[1130] Ergenekon Savrun, *a.g.e.*, s. 148.

Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Dışişleri Bakanlarının katıldığı (25-30 Temmuz) Cenevre'de yapılan toplantıların ardından Cenevre Deklarasyonu yayınlanmıştır. Buna göre, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde bir yanda Kıbrıslı Türklere, bir yanda Kıbrıslı Rumlara ait olan iki özerk yönetim olduğu kabul edilmiş, mevcut durumdan kaynaklanan sorunların bir sonraki görüşmelerde ele alınacağı kararlaştırılmıştır. Bu durumda Rumlar işgal ettikleri Kıbrıslı Türklere ait bölgeleri derhal boşaltacak, esir edilen siviller ve askeri personelin değişimi sağlanacak ya da bu kişiler serbest bırakılacaktı. Fakat Kıbrıslı Rumlar bu kararlara uymamış saldırılar sürmüş ve ortam yeniden gerilmiştir.[1131]

8-13 Ağustos 1974 tarihleri arasında İkinci Cenevre Görüşmeleri başlamıştır.[1132] İlk görüşmelerde, kabul edilen hususlara riayet edilmemesi, Türk askerlerine ve sivillere yönelik tehditlerin sürmesi nedeniyle 14 Ağustos'ta Türk tarafı meşru müdahalenin sürdürülmesi kararını almış,[1133] 21 gün aradan sonra TSK harekete geçmiş, savaş yeniden başlamıştır.[1134] Türk birlikleri ilk gün Lefkoşa'ya 15 Ağustos'ta Magosa ve Lefke'ye girmiş, bu arada Rumların katliamları da sürmüştür. 14 Ağustos'ta BMGK toplanmış, iki tarafa da 20 Temmuz tarihli ateşkes kararını hatırlatmış ve yeni bir karar almıştır. 357 sayılı kararında da ateşkes çağrısında bulunmuş, Güvenlik Konseyi 15 Ağustos'ta yeniden toplanmış ve 358 sayılı kararı çıkartmış, bu kararında ateşkes kararlarına tamamen uyulmasını istemiştir. 16 Ağustos 1974'ten beri Kıbrıs'ta ateşkes durumu devam etmektedir.[1135]

Kıbrıs Barış Harekâtı Türk ulusunun milli menfaatlerinin, andlaşmalara dayalı haklarının, Kıbrıslı Türklerin can ve mal güvenliğinin korunması, Enosis'in engellenmesi amacıyla uluslararası hukuktan kaynağını alan görev ve sorumluluklarının yerine getirilmesi için yapılmıştır.[1136] Ne var ki Erol Manisalı'nın deyimiyle: *"Kıbrıs'ta Rumlara karşı Enosis'i önlemek için mücadele etmek demek, Batı'daki ve hatta Doğu'daki büyük devletlerin çizdikleri ve çizmekte oldukları sınır*

[1131]Ergün M. Olgun, *a.g.e.,* s. 44.
[1132] Hasan Kundakçı *Kıbrıs'ta Barış İçin Savaş 20 Temmuz 1974,* 1. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2020, s. 341.
[1133] Ergün M. Olgun, *a.g.e.,* s. 44.
[1134] Hasan Kundakçı, *a.g.e.,* s. 341.
[1135] Ergün M. Olgun, *a.g.e.,* s. 63.
[1136]Mesut Günsev, *20 Temmuz 1974 Şafak Vakti Kıbrıs,* 5. Baskı, Alfa Basım Yayım Dağıtım Tic. Ltd. Şti. 2007, İstanbul, s. 77.

haritalarına karşı savaş vermek demektir."[1137] Türkiye'nin gerçekleştirdiği harekât sonrasında Batı Dünyası ile arasındaki ilişkiler dondurulmuş ve Türkiye bir dönem yalnızlaştırılarak, izolasyonlara maruz bırakılmıştır.[1138]

İkinci harekât sonrasında TSK Adanın %37'sini ele geçirmiş, Türk yerleşim alanları daha belirgin hale gelmiş ve Kıbrıs Türk Devleti'nin hudutları neredeyse çizilmiştir. Türkiye'nin gerçekleştirdiği Birinci Harekât Yunan Cunta İdaresi'nin Makarios'u bir darbeyle iktidardan indirmesi ve Enosis'i ilan etmesi sonucunda uluslararası kamuoyunca haklı ve meşru bulunmuştur. Ancak İkinci Harekât bir işgal olarak nitelendirilmiş ve tepkiyle karşılanmıştır. Türkiye garantör devlet olarak tek başına bu müdahaleyi gerçekleştirmiştir. Bu bir *"işgal"* girişimi olmayıp Kıbrıs'ta devlet içi bir çatışmayı sonlandıran ve yok edilmek istenen Türk halkının kurtarılması için uluslararası hukuka uygun yapılmış haklı ve de insani bir müdahale örneğidir.

Şekil 5Adada İki Ayrı Devletin Yer Aldığı Kıbrıs Haritası

Kaynak: https://www.savunmasanayist.com/israil-kibrista-yesil-hatta-elektronik-gozetleme-sistemleri-kuracak.

[1137]Erol Manisalı, *Denktaş'ın Öbür Yüzü: Rauf Denktaş'la Siyaset Dışı Anılar,* Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 45.
[1138]Evren Altınkaş, "Kıbrıs Sorunu, Türk Dış Politikası ve Uluslararası Hukuk", *Uluslararası İlişkilerde Güncel Konular ve Türkiye,* (Ed.) Cenap Çakmak, Nejat Doğan ve Ahmet Öztürk, 1. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2012, s. 44.

Barış Harekâtı'nın başarıyla sonuçlanması Yunanistan'da büyük yankı uyandırmış, askeri cunta istifa etmiş, sürgündeki Karamanlis demokrasiyi yeni baştan tesis etmek üzere Yunanistan'a çağrılmıştır. Birleşmiş Milletler vasıtasıyla Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında görüşmeler başlamış, ancak Yunanistan'ın ilk şartı Türk askerlerinin Kıbrıs'tan çekilmesi olmuştur. Görüşmeler çıkmaza girince Amerika devreye girmiş ve anlaşma sağlanmıştır. Anlaşma koşullarına göre, BM Barış Gücü adada bulunacak, Rumlar Türklere ait olan bölgelerden çekilecek, Türk askerleri kendi bölgelerinin kontrolünden sorumlu olacak, ayrıca BM Barış Gücü denetim konusunda yetkili olacaktır.[1139]

Kıbrıs Barış Harekâtı, Türk-Yunan ilişkilerinde çok büyük gerginliğe sebep olmuş, sanki iki ülke arasında hemen bir savaşa sebebiyet verecekmiş gibi bir hava oluşmuştur.[1140] Ayrıca Kıbrıs sorunu, bu tarihten sonra sadece Türk-Rum uyuşmazlığı olmaktan çıkmış, uluslararası bir boyut kazanmıştır.[1141] 1 Kasım 1974'te Rumların girişimiyle BM Genel Kurulu'nda 3212 sayılı karar çıkartılmış buna göre, BM üyesi bütün devletler Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı gösterecek ve adada bulunan bütün yabancı askerler çekilecektir. Ayrıca BM Genel Sekreteri müzakerelerin başlatılması çağrısı yapmış, bu kararda daha çok olumsuzluk bulunsa da *"eşit düzeyde"* şeklinde ifade edilmesi Kıbrıs Türk tarafı için büyük önem arz etmiştir. 5 Şubat 1975'te ABD Kıbrıs'a yapılan müdahale sebebiyle Türkiye'ye silah ambargosu uygulanması kararı almıştır.[1142]

Türkiye, ABD'nin silah ambargosu kararına karşı 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin (KTFD) kurulduğunu tüm dünyaya ilan etmiştir. KTFD'nin Başkanlığına getirilen Rauf Denktaş, iki toplumun federasyon formülüyle birleşeceğinden söz ediyor, fakat uluslararası toplum hiç de öyle düşünmüyordu. BM Genel Kurulu 1975 Mart'ında 367 sayılı kararını açıklamış, bu durumun esef verici olduğu belirtilmiş, BM Genel Sekreteri iki tarafı görüşmeye davet etmiştir. Taraflar

---

[1139]Anıl Çeçen, *a.g.e.,* 488-489.
[1140] Özden Örnek, *Milgem'in Öyküsü,* 3. Baskı, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2020, s. 31.
[1141]Tozun Bahcheli, "Turning a New Page in Turkey's Relations with Greece? The Challenge of Reconciling Vital Interests", *Turkısh-Greek Relations: The Security Dilemma in The Aegean,* (Ed.) Mustafa Aydın and Kostas Ifantis, Foreword by Norman Stone, Routledge Taylor & Francis Group, London and New York, 2004, s. 95.
[1142] Ergün M. Olgun, *a.g.e.,* s. 46.

BM Genel Sekreteri'nin gözetiminde (28 Nisan 1975-21 Şubat 1976) Viyana'da görüşmeler gerçekleştirmiş, uzun süren görüşmeler sonucunda anlaşma sağlanan tek husus Nüfus Mübadelesi Andlaşması olmuştur. Güneydeki Türkler kuzeye, kuzeydeki Rumlar da güneye geçecektir.[1143] İki taraf arasında 180 km uzunluğunda, 5 ila 7 metre genişliğinde değişiklik gösteren BM Barış Gücü'nün bulunduğu bir ara bölge oluşturulmuş ve iki taraf birbirinden ayrılmıştır."[1144]

Kıbrıs'a yapılan müdahale uluslararası toplumun iddia ettiği gibi uluslararası hukuka ve BM ilkelerine aykırı bir işgal hareketi midir? Kıbrıs Türk halkına 1960 anayasası ile verilen haklar 1963'te Rumların tek taraflı eylemleri sonucunda ortadan kaldırılmıştır. 1963'ten 1974'e kadar olan dönemde KC'nden söz etmek mümkün değildir. Adada de facto bir Kıbrıs Rum Devleti ve Kıbrıs Rum Hükümeti hüküm sürmektedir. 1963 yılında Kıbrıslı Rumların Türklere karşı başlattığı saldırılar, yaşanan katliamlar, ardından gelen Sampson darbesi ve Enosis'in gerçekleştirilmek istenmesi Türkiye'ye garantör devlet olarak meşru müdafaa hakkı tanımıştır. Kıbrıs Barış Harekâtı, uluslararası hukuka uygun gerçekleştirilmiş bir müdahaledir. Bu müdahalenin amacı; 11 yıldan beri devam eden ve insanlık tarihine kara bir sayfa olarak geçen, Türklere yönelik saldırı ve toplu katliamları sonlandırmak için yapılmış bir müdahaledir. Kıbrıs'ta halen bir barış andlaşması imzalanmamış olsa da dondurulmuş çatışma durumu sürse de bugün adada kan akmıyor ve iki toplum huzur içinde yaşıyorsa, 1974'te gerçekleştirilen Barış Harekâtı sayesindedir.

Türkiye'nin Kıbrıs'a yaptığı Barış Harekatı'nı araştırmak üzere, İngiltere Parlamentosu tarafından özel bir komite kurulmuş ve komitenin 1976 yılında hazırladığı raporda: *"Türk Kuvvetlerinin I. Barış Harekatı'nda ulaşmış olduğu yerler askerî bakımdan savunmak için yeterli olmadığından dolayı II. Barış Harekâtı'nın yapılması kaçınılmazdı"* denilmiştir. Ayrıca Lord Neval da: *"1974 yılında Türk askerî müdahalesi olmasaydı, Adada Türk kalmayacaktı"* demiştir.[1145]

1976 yılına gelindiğinde Türkiye uluslararası camiada yalnız bırakılmış, baskılara maruz kalmış, ABD ambargosu ve uluslararası platformlarda uygulanan

[1143]Ömer G. İşyar, *a.g.e.*, s. 452.
[1144] Doğan Ş. Polat, *a.g.e.*, s. 586.
[1145] Ali Denizli, Kıbrıs Barış Harekâtı 20 Temmuz 1974, Berikan O. Matbaacılık, Ankara, 2014, s. 456.

baskılar Türkiye'yi oldukça zor bir durumda bırakmıştır.[1146] 12 Şubat 1977'de Denktaş ve Makarios arasında gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda ilk Doruk/Zirve Andlaşması yapılmıştır. Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ardından NATO'nun askeri kanadından ayrılan Yunanistan, Haziran 1977'de NATO'ya başvurmuş ve Türkiye tehlikesi gerekçesiyle yeniden dönmek istemiştir. 1979 Mayıs'ında Denktaş ve Kiprianu görüşmeleri sonrasında ikinci Zirve Andlaşması imzalanmış, fakat Rumlar uzlaşmaz tutumlarını sürdürmüştür. BM'ye sık sık başvuru yaparak Türkler aleyhine kararlar aldırmaya çalışmış ve adanın yeniden Rum egemenliğine girmesi için silahlanma yolunu seçmişlerdir.[1147]

Türkiye, 1977'den 12 Eylül 1980 askeri darbesine dek Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönmesini veto etmiştir. ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Ocak 1980'de Ankara'ya gelmiş, Türkiye ve Amerika arasında savunma ve ekonomik iş birliği görüşmelerine katılmıştır. Müzakereler esnasında Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına geri dönmesini kabul etmemiştir. Fakat 12 Eylül askeri darbesinden sonra, Türkiye'ye gelen (17 Ekim 1980) NATO Başkomutanı ABD'li Orgeneral Bernard W. Rogers, Kenan Evren'e altı ay içinde Yunanistan'ın seçime gideceğini söylemiş ve sosyalistlerin iktidara gelmesi halinde Yunanistan'ın müttefikliğinin tamamıyla kaybedilebileceğinden söz etmiştir. Kenan Evren'in kuşkularına karşılık General Rogers *"asker sözü"* vermiş ve Evren'i ikna etmiştir. 20 Ekim 1980 tarihinde ivedilikle toplanan NATO Savunma Planlama Konseyi, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına geri dönmesini onaylamıştır.[1148]

3.5.3. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlanı ve Sonraki Süreçte Yaşananlar

1977'den 1983'e kadar olan süreçte iki taraf arasında görüşmeler yapılmış, fakat görüş ayrılıkları nedeniyle çözüm sağlanamamıştır. Türk kesimi federal bir cumhuriyetten yana olmuş, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) Kıbrıs'ta kalmasını

[1146] Ömer G. İşyar, *a.g.e.,* s. 452.
[1147] Doğan Ş. Polat, *a.g.e.,* s. 586-587.
[1148]Dinçer Bayer, "Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin Kıbrıs Politikasının Müttefiklik İlişkileri Bağlamında Değerlendirilmesi (1964-1980)", *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2016, s. 346-347.

istemiş, Rum kesimi ise Türkleri azınlık olarak gördüklerinden Türklerin self determinasyon haklarının olmadığını ileri sürmüştür. 13 Mayıs 1983'te BM de Türk tarafının böyle bir hakkının bulunmadığını ve Türk askerinin Kıbrıs'tan ayrılması gerektiğini belirtmiştir. Türk tarafı bunun üzerine, kendi geleceğini kendisi belirlemiş, 15 Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni (KKTC) kurmuş ve bütün dünyaya ilan etmiştir. Türkiye KKTC'yi tanımış, Güney Kıbrıs-Yunanistan ikilisi ise yasa dışı olarak nitelendirmiş ve kabul etmemiştir.[1149]

KKTC'nin ilanı Türk halkına ilk başta manevi bakımdan pozitif tesir etmiş, onların kendine olan güvenini yükseltmiştir. Türk tarafı, KKTC'nin bağımsız bir devlet olarak tanınmasının hiç de kolay olmayacağını biliyordu. Fakat Rumların uzlaşmaz ve hegemonyacı yaklaşımlarında ısrarcı olmaları nedeniyle zaman içinde uluslararası toplumun KKTC'yi tanıyacağını ümit ediyordu. Bağımsızlık ilanının ardından 17 Kasım 1983'te Rauf Denktaş, BMGK'nin toplantısına katılmak için ivedilikle New York'a gitmiş, bağımsızlık ilanının niçin gerekli olduğunu anlatmış, fakat BMGK'nin 541 sayılı kararı almasına (18 Kasım 1983) engel olamamıştır.[1150]

BMGK ilgili kararında KKTC'nin ilanının 1960 Andlaşmalarıyla uyumlu olmadığını, bu nedenle adada mevcut durumun daha da kötüye gideceğini belirtmiş ve 541 sayılı kararın yeniden uygulanmasını dile getirmiş ve aldığı 550 sayılı karar ile diğer devletlere KKTC'yi tanımama çağrısı yapmıştır. Günümüzde Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi kuruluşlar KKTC'yi tanımamakta, GKRY'ni Kıbrıs'ın tek resmi temsilcisi olarak görmektedir.[1151] Bağımsız bir devlet olarak kurulduğu günden itibaren Türkiye, KKTC'yi uluslararası alanda tanıyan tek devlet olmuş askeri, siyasi ve ekonomik destek sağlamış, KKTC kendisine uygulanan izolasyonlar ve maruz kaldığı ambargolar nedeniyle, Türkiye'ye bağımlı bir devlet haline gelmiştir.

3.5.4. Yeşil Hat'ta Gerginlik

1990'lı yıllarda adada tırmanan gerilim nedeniyle Kıbrıs meselesi yeniden gündeme gelmiş, Ağustos 1996'da Yeşil Hat'ta tansiyon yükselmiştir. KKTC'de nüfus

[1149]Esengül, A. Avan, "Kıbrıs Sorununun Gölgesinde Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri", *Osmanlı'dan Günümüze Kıbrıs, Dün, Bugün, Yarın,* (Ed.) Fatma Ç. Orhun, Gazi Kitabevi, Ankara, 2020, s. 504.
[1150]Ergün M. Olgun, *a.g.e.,* s. 98.
[1151] Esengül, A. Avan, *a.g.e.,* s. 504-505.

sayımı yapılacaktır.[1152] Rum motosikletçiler ile birlikte haftalar önce Avrupa'nın muhtelif kentlerinden yola çıkan yüzlerce motosikletli protestocu Yeşil Hat'tı geçip, protesto eylemleri gerçekleştireceğini açıklamıştır. Türkiye baştan itibaren motosikletli grupların durdurulması ve yaşanması muhtemel olaylar için tüm dünyaya çağrı yapmış, fakat bir önlem alınmamıştır.[1153]

11 Ağustos 1996'da motosikletli gruplar, uçları kancalı demir halatlarla iki kesimi ayıran tellere saldırmış, kancalar fırlatarak telleri çekmeye başlamış, Barış Gücü ise ortalardan kaybolmuştur. Sahadaki birkaç Rum polisi olayları izlemekle yetinmiş, bir Rum eylemci koşarak gelmiş, tellere tırmanmaya çalışmıştır. O esnada birkaç Türk genci de ellerindeki sopalarla koşmaya başlamış,[1154] tüm itidal çağrılarına rağmen, taşlı sopalı çıkan arbedede Tasos Isaak adlı bir Rum genci yaşamını yitirmiştir.[1155] Rum gencin cenazesi 12 Ağustos tarihinde, tüm Yunan televizyonlarında canlı yayınlanmış, milliyetçi Rumlar, bu kez Yeşil Hat'ta Türk hududuna dayanmış, içlerinden Solomon Solomu adlı Rum tel örgüleri aşıp, bayrak direğine tırmanmaya başlamış ve Türk bayrağını indirmek istemiştir. O esnada açılan ateş sonucunda boynundan vurularak bayrak direğinden indirilmiş, olaylar televizyonlara yansıyınca Kıbrıs meselesi yeniden uluslararası toplumun gündemine oturmuştur.[1156]

Hudutta yaşanan gerginlik sonrasında Yunan Başbakan Kostas Simitis Kıbrıslı Rumlara moral için adaya gelmiş, gösteriler esnasında hayatını kaybeden Rum gençlerin ailelerini ziyaret etmiştir. Bu olaylardan kısa bir zaman sonra Magosa taraflarında Güvercinlik civarında bulunan KKTC Güvenlik Komutanlığı'na yönelik olarak, nöbetçi askerlere geceleyin Rumlar tarafından kalaşnikof silahlarla ateş açılmış, saldırıda nöbetçi askerlerden biri olan Allahverdi Kılıç hayatını kaybetmiş, Burhan Cihangir adlı asker de ağır yaralanmıştır. BM Barış Gücü görevlileri saldırının profesyonel gece görüşü kabiliyetine sahip özel eğitim almış kişilerce

---

[1152] Cem Turan, *a.g.e., Türkiye-Yunanistan İlişkileri*, s. 169.
[1153] Nur Batur, *Yürekten Gülerekten Yürüdüm; Atina'da Bir Türk, Bir Gazeteci, Bir Kadın,* 1. Baskı, Doğan Kitap, 2004, İstanbul, s. 558.
[1154] Nur Batur, *a.g.e.,* 558.
[1155] Cem Turan, *a.g.e., Türkiye-Yunanistan İlişkileri*, s.170.
[1156] Nur Batur, *a.g.e.,* 559.

gerçekleştirildiğini belirlemiştir.[1157] Kıbrıs'ta meydana gelen bu olaylar gerginliği tırmandırmış, 1990'lı yıllarda milliyetçilik her iki toplumda da yükselişe geçmiştir.[1158]

3.5.5. Loizidou Davası

Avrupa hukuk sistemi içerisinde yer alan Türkiye, Avrupa normlarına uyum sağlamak için çeşitli kuruluşlara üye olmuş, bu bağlamda 28 Ocak 1987 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Komisyonu kapsamında bireysel başvuru hakkını ve 26 Aralık 1989'da da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) yargı yetkisini kabul etmiştir.[1159] Kıbrıslı Rumlar, bu tarihten sonra mülkiyet hakları hususunda AİHM'e Türkiye aleyhinde peş peşe davalar açmaya başlamış, Avrupa Konseyi üyesi olan Türkiye, diğer yandan AB üyeliği için 1980'li yıllardan itibaren çaba sarf etmiştir. Yunanistan 1981 yılında AB üyesi olduktan sonra Türk-Yunan ilişkileri başka bir boyut kazanmış, iki ülke arasında çözümlenemeyen sorunlar realist perspektifle farklı platformlara taşınmıştır. Yunanistan, Birliğin üyesi olarak veto hakkına sahip olduğundan avantajlı bir durum elde etmiş, söz konusu avantajlı durumu 1990'lı yıllarda Türkiye'nin AB üyeliği yolundaki gayretlerine karşılık kullanmaya başlamıştır. Türkiye'nin AB üyeliği konusunda hevesli olması, Gümrük Birliği üyeliği, GKRY'nin Avrupa Birliği üyeliği için attığı adımlar, Kıbrıs uyuşmazlığı gibi konular diplomasi masasında Türkiye'nin karşısına çıkartılmaya başlanmıştır. 1990'lı yıllarda Türk-Yunan ilişkileri krizli dönemlerden geçmiş, bunlardan birisi de Loizidou Davası olmuştur.[1160]

Loizidou Davası 1989 yılında Türkiye aleyhine Kıbrıslı Rumların, dolaşım serbestisi ve mülkiyet haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle açmış oldukları bir davadır.[1161] Titina Loizidou Türkiye'nin devamlı işgali gerekçesiyle Kıbrıs'ın kuzeyinde kalan Girne'deki taşınmaz mülkiyetinden (evi ve arsası) yararlanamadığını, bu durumun sorumlusunun Türkiye olduğunu iddia etmiş ve Türkiye'yi AİHM'ne

---

[1157] Cem Turan, *a.g.e., Türkiye-Yunanistan İlişkileri,* s. 171-172.
[1158] Rebecca Bryant-Mete Hatay, *Askıdaki Egemenlik Kuzey Kıbrıs'ta De Facto Devletin İnşası,* 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2021, s. 342.
[1159] Kemal Gözler, *Bireysel Başvuru ve Kıbrıs Sorunu,* İnsan Hakları Yıllığı, Cilt, 15, 1993, s. 165.
[1160] Cem Turan, *a.g.e., Türkiye-Yunanistan İlişkileri,* s. 172-173.
[1161] Bakır Çağlar, "İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Hukukunda Türkiye", *Türkiye Bilimler Akademisi Forumu Dizisi-6,* Ankara, 2002, s. 70.

şikâyet etmiştir. Türkiye ise bu iddialara karşılık bahsi geçen mülkiyetin kendi yargılama yetkisi içerisinde yer almadığını, bağımsız bir devlet olarak tanıdığı, egemen bir devletin toprakları içerisinde bulunduğunu belirtmiş, söz konusu mülkiyetin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti tarafından kamulaştırıldığını ve bir insan hakkı ihlali mevcut ise bundan Türkiye'nin değil, KKTC'nin sorumlu olması gerektiğini ifade etmiştir.[1162]

AİHM, Türkiye'nin *"askeri işgalci bir güç"* olarak adanın kuzeyinde etkin denetiminin bulunduğunu, bu sebeple Avrupa İnsan Hakları ve Özgürlükleri Konvansiyonu'nun Türkiye'nin tasarrufları kapsamında uygulanması gerektiğini belirtmiştir.[1163]AİHM, uluslararası uygulamalara ve muhtelif uluslararası kurumların kararlarına bakıldığında, uluslararası camianın uluslararası hukuk dahilinde KKTC'yi bir devlet olarak tanımadıklarını ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tek yasal Kıbrıs Hükümeti olarak kabul ettiklerini belirtmiştir. Mahkeme, KKTC Anayasası Mad. 159 (7 Mayıs 1985) gibi hükümlerin Sözleşmeye göre yasal geçerli kabul edilemeyeceğini, bu nedenle başvuruda bulunan kişinin mülkiyet haklarından mahrum bırakılamayacağını belirtmiş ve dolayısıyla bahse konu ihlallerin devam ettiği hükmüne varmış, netice itibariyle 6'ya karşı 11 oyla itiraz kabul edilmemiştir.[1164] Aldığı karar sonucunda AİHM, Türkiye'nin Titina Loizidou'ya (28 Temmuz 1998), 875.000 Amerikan doları tazminat ödemesine hükmetmiştir.[1165] Bu davanın ardından çok sayıda Kıbrıslı Rum AİHM'e başvurmuş ve bundan sonra uluslararası kamuoyunda Kıbrıs meselesinin en kısa zamanda çözümlenmesi hususundaki düşünceler tekrar canlanmıştır.[1166]

[1162]Emre Aykoç, *Loizidou Davasının Türk Dış Politikası'na Etkisi,* (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2003, s. 1.

[1163]Füsun Arsava, "AİHK'nun Konvansiyon Alanı Dışında Uygulanması Kriterleri ve Bu Çerçevede Doğan Uluslararası Sorumluluk", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (2), Ankara, 2011, s. 4.

[1164]Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 18. 12. 1996, E. 40/1993/435/514, K. 1, Carl Heymans Verlag KG'den (Lügsemburg Strasse, 449 D-50939 Köln), s. 3. Not: "Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 1996. Bu gayrıresmi özet çeviri Dış İşleri Bakanlığı, Avrupa Konseyi ve İnsan Hakları Genel Müdür Yardımcılığı'na atıfta bulunmak suretiyle ticari olmayan amaçlarla alıntılanabilir."

[1165]Cem Turan, *a.g.e., Türkiye-Yunanistan İlişkileri*, s. 174.

[1166]Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1980- 2001,* C. II, (Ed.) Baskın Oran, 13. Baskı, İletişim Yayınları, 2012, s. 471.

3.5.6. S-300 Füze Krizi

Soğuk Savaş sürecinde Türkiye ile Yunanistan bazı ihtilaflı durumlar yaşamış olsalar da bunlar çoğu zaman ABD'nin arabuluculuğu ile sönümlenmiştir. Bu krizlerin pek çoğu dondurulmuş, ancak Soğuk Savaşın ardından krizli konular yeniden gündeme gelmeye başlamıştır. Özellikle bunların en önemlilerinden birisi Kıbrıs uyuşmazlığı olmuştur. Türkiye'nin tüm iyi niyetli yaklaşımlarına rağmen Yunanistan ve AB'nin Kıbrıs konusunda birlikte yol alması, Yunanistan'ın Kıbrıs üzerinden ihtilaflar çıkartması de facto durumlara yol açmış ve çekinmeden hareket etmesine neden olmuştur.[1167] Bu ihtilaflı durumların en mühimlerinden biri hiç kuşkusuz 1997-1998 yıllarında patlak veren S-300 Füze krizi olmuştur.

Kıbrıs'ta art arda gelen hukuksal, sosyal, siyasal gerginliklere 5 Ocak 1997'de GKRY'nin Rusya Federasyonu ile karadan havaya S-300 Füzelerinin Kıbrıs'ın güneyine yerleştirilmesi hususunda bir andlaşma imzalamasıyla askeri alanda da gerginlik ortaya çıkmıştır. S-300'lerin 140 km menzilli Amerikan yapımı Patriot füzelerinden daha güçlü özelliğe sahip olduğu iddiaları ve füzelerin GKRY'ye yerleştirileceği haberleri Financial Times'da yayınlanmıştır. Haberde, Kıbrıs'ta 1974'ten beri Türkiye'nin hava üstünlüğüne sahip olduğu, S-300'lerin adaya yerleştirilmesiyle bu üstünlüğünü yitireceği belirtilmiştir. Esasen mesele yalnızca Kıbrıs'ta dengelerin bozulmasıyla ilgili değildir. Türkiye'den yapılan açıklamalarda Türk topraklarının da bundan sonra tehdit altına gireceği ve saldırıya açık hale geleceği belirtilmiş, Türk-Yunan dengesinin bozulacağı vurgulanmıştır. Bu, Ankara açısından kabul edilebilir bir durum değildir. Diğer taraftan Rauf Denktaş da Kıbrıs'ta gidişatın savaşa doğru olduğunu söylemiştir.[1168]

Türkiye füzeler konusunda doğrudan tepki göstermiş ve Milli Savunma Bakanı (Turhan Tayan) Füzelerin Kıbrıs'a yerleştirilmesi durumunda her türlü tedbirin alınacağını belirtmiş, Dışişleri Bakanı Tansu Çiller de füzelerin vurulabileceğinden söz etmiştir. 25 Ocak 1997 tarihinde TSK'ya ait savaş gemileri KKTC'ye bir ziyaret gerçekleştirmiş ve Genel Kurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı: *"KKTC'nin*

[1167]Baha A. Yılmaz, "Soğuk Savaş Sonrası Yeni Güvenlik Algıları Çerçevesinde Zorlayıcı Diplomasi: S-300 Füzeleri Krizi", İstanbul Üniversitesi, Cilt 6, Sayı 1, 2018, s. 20.
[1168] Melek Fırat, *a.g.e., Yunanistan'la İlişkiler", 1980- 2001* C. 2, s. 471.

güvenliği için elimizden gelen her şeyi yapacağız" diye açıklamada bulunmuştur. 1993 yılında GKRY ve Yunanistan arasında Savunma Politikası ve Ortak Savunma Alanı Andlaşması imzalanmıştır. Türkiye de 20 Ocak 1997 tarihinde bu andlaşmaya benzer bir Ortaklık Konseyi Andlaşması imzalanacağını KKTC'ye yapılacak bir saldırının Türkiye'ye yapılmış bir saldırı olarak kabul edileceğini belirtmiştir.[1169]

Türkiye söz konusu dönemde tüm diplomatik çabaların yanı sıra zorlayıcı diplomasiyi de kullanmış Geçitkale'de, S-300'lerin yerleştirilmesi halinde askeri uyarı niteliği taşıyan Türk F16'ları tarafından füzelerin vurulabileceği mesajını veren tatbikat gerçekleştirmiştir.[1170] Türkiye'nin sert açıklamaları İngiltere ve Amerika'yı harekete geçirmiş, Atina'ya baskı yapılmasını ve sonuç alınmasını sağlamıştır. S-300 krizi bölgedeki dengeleri değiştirecek niteliğe sahiptir. Bu nedenle doğrudan Amerika'nın devreye girmesine yol açmış, bu mesele iki sene kadar gündemde kaldıktan sonra, füzeler nihayet Aralık 1998'de Yunanistan'a verilmiş, Türkiye'nin menzili dışında bırakılması sağlanmış, Girit'e yerleştirilerek kriz aşılmıştır. Burada mühim olan 1999 yılına dek Kıbrıs uyuşmazlığında art arda ortaya çıkan gerilimler ile AB üyeliği sürecinin ivme kazanması, çözüm hususunda ivedilikle uluslararası kamuoyunun ikna edilmesiydi. Sonrasında Kıbrıs sorunu Türkiye-Yunanistan sorunu olmaktan çıkartılıp, Türkiye-AB eksenine taşınmış olacaktır.[1171]

3.5.7. 1980'li Yıllardan 2000'li Yıllara Dek Güney Kıbrıs'ın Silahlanma Faaliyetleri

Bir ülkenin silahlanması ya da askerlerin ülkesi üzerindeki etkisini arttırması o ülkenin dış siyasetinde savaşa başvurmaya meyilli olduğunu gösterir. Aşırı silahlanma bir dış siyaset vasıtası olarak kullanılan yöntemlerden biridir.[1172] Enteresan olan şudur ki Güney Kıbrıs'taki Rum liderlerin dünya kamuoyuna verdiği mesaj, adanın askersizleştirilmesi gerektiği şeklindedir.[1173] Ancak bu söylemlerin tersine Güney

[1169]Ayşe Küçük, "1997 S-300 Füzeleri Krizi", *Türk Fış Politikası Kriz İncelemeleri,* TÜBİTAK/SOBAG 1001 Projesi/Proje No: 112K172, *https://tdpkrizleri.org/index.php/1997-s-300-fuezeleri-krizi* (19.3.2023).
[1170] Cem Turan, *a.g.e., Türkiye-Yunanistan İlişkileri*, s. 177.
[1171]Melek Fırat, *a.g.e., Yunanistan'la İlişkiler", 1980- 2001,* C. 2, s. 472.
[1172]Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi,* 6. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2014, s. 527.
[1173]Soyalp Tamçelik, *a.g.e., Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi*, s. 85.

Kıbrıs silahlanma programlarını aralıksız sürdürmekte ve askeri gücünü arttırmaktadır.[1174]

1960 Andlaşmalarını ihlal ederek, 1964'te kurulan Rum Milli Muhafız Ordusu (RMMO) hızla silahlanma faaliyetlerine başlamış, 1984 senesinde çıkarılan bir yasayla Savunma Fonu oluşturulmuş çalışanlardan ücret kesintileri, piyango, at yarışları, petrol ürünleri de dahil pek çok alandan fona gelir sağlanmıştır. 1985'te Fransa, Yugoslavya ve Brezilya gibi ülkelerden silah alınmaya başlanmış, 1987 yılında Fransa'dan tanklar ve helikopterler, Yunanistan'dan personel taşıyıcılar, İsviçre'den uçaksavarlar, atış kontrol sistemleri alınmış, ek olarak tanksavar ve uçaksavar füzeleri de alınarak envantere dahil edilmiştir. Daha sonra Rusya'dan aldıkları S-300'lere karşı kamuoyundan yükselen tepkiler sonucunda bu füzelerin alımından vazgeçilmiş, onların yerine Rusya'dan, Fransa'dan ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nden çeşitli füzeler alınmıştır.[1175]

Amerika Birleşik Devletleri 1974'ten sonra hem Türkiye'ye hem de Kıbrıs Cumhuriyeti'ne silah ambargosu uygulanması kararı almıştır. Amerikan Başkanı Jimmy Carter 1977 yılında Türkiye'ye uygulanmakta olan silah ambargosunu kaldırmış, ancak 1987'de Kıbrıs'ın tamamı için geçerli olan bir ambargo kararı almış, bu karara rağmen Rumlar hızla silahlanmaya devam etmiştir.[1176] Güney Kıbrıs'ın Savunma eski Bakanlarından Aloneftis 12 Aralık 1988'de bir açıklama yapmış: *"Askeri gücün arttırılması için büyük çaplı bir program takip ettiklerini ve bunun mutlaka başarıya ulaşacağını"* söylemiştir. Adada bulunan Yunan alayındaki asker sayısı 5 binden 15 bine çıkartılırken, Rum Milli Muhafız Ordusu'ndaki asker sayısı 21 binden, ihtiyatlarla 85 bine çıkartılmıştır. Yine eski Bakan Aloneftis askeri tesislerin kurulmasının GKRY için ilk saldırıyı yapmada avantaj sağlayacağını ve bu tesislerin son teknoloji teçhizatlarla donatılacağını, en yeni silah ve araç gereçle takviye edileceğini belirtmiştir. Silahlanmanın esas sebebini yine Aloneftis şöyle açıklamıştır: *"Koşullar uygun olduğu zaman kuzeyi vuracağız."* 1991 yılında Güneyin silahlanma

[1174]Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs'ta Askersizleştirme Faaliyetleri ve Bununla İlgili Olarak Saldırmazlık Doktrininin Esasları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Cilt 4, Sayı 17, 2011, s. 374.
[1175]Ulvi Keser, "Kıbrıs'ın Stratejik Önemi Bağlamında Adadaki Askeri Faaliyetler ve İlgili Tarafların Askeri Gücü", *Güvenlik Stratejileri Dergisi,* Cilt 2, Sayı 3, 2006-a, s. 137.
[1176]Ceyhun Ergüven," ABD Silah Ambargosunu Kaldırdı", Ajans Bizim, *https://ajansbizim.com.tr/abd-silah-ambargosunu-kaldirdi--1709220204.html,* (11.05.2023).

programı kapsamında günlük harcamaları 1,5 milyon dolara çıkmış, bu dönemde İtalyan'ın dış ülkelere sattığı silahların en büyük alıcısı Rum kesimi olmuştur.[1177]

1993 yılında Güney Kıbrıs ile Yunanistan arasında Ortak Savunma Doktrini hayata geçirilmiş, GKRY-Yunanistan arasında müşterek askeri operasyonlar yapılması, stratejik planlar hazırlanması, müşterek tatbikatlar gerçekleştirilmesi, Kıbrıs, Girit, On İki Adalar'daki savunma alt yapılarının yenilenmesi, Yunanistan'ın Orta Akdeniz'de ağırlığını hissettirecek bir rol alması, Kıbrıs'ın Güneyinde deniz ve hava üsleri kurulması, askeri giderlerin arttırılması amaçlanmıştır.[1178] 1997-2001 döneminde beş senelik savunma harcamaları bütçesi, 1 milyar 85 milyon Kıbrıs lirasıdır.[1179] Rumlar yıllardır silahlanarak adayı bir silah ve mühimmat deposu haline getirmiştir. Silahlanma kesintisiz sürdürülmektedir. Rumların toplam nüfusu 750 bindir. Rum toplumunun sahip olduğu silahlar ise 300 bin kişiye yetecek şekilde depolanmıştır. Savunma maksatlı olduğu söylenen bu silahların saldırı amacıyla kullanılabileceği göz ardı edilmemelidir. Ayrıca savunma bütçesinde artışa gidilmiş, savunma giderleri 1,5 milyon dolardan, 2 milyon dolara yükseltilmiştir. Aslında bu giderlerin önemli bir kısmı Rusya'dan alınacak olan S-300'ler için ayrılmıştır.[1180] S-300 Füzeleri konusu yukarıda ayrı bir başlıkta değerlendirildiğinden burada tekrarlanmayacaktır.

Rumların 8.500 kişiden oluşan askeri kadrosunun yanı sıra ihtiyatların sayısı ise yaklaşık 88.000'dir. Bir de 1960 andlaşmalarına göre adada sadece 950 kişiden oluşturulmuş bir Yunan Alayı görevlendirilmiştir. Ayrıca, 350 kişiden oluşturulmuş bir komando taburuyla eğitici statüleri olduğu iddia edilen Yunan askeri personelinin yanı sıra 2.500 civarında Yunan subayı ve askeri bulunmaktadır. Bu dönemde ayrıca, vurucu kuvveti 52 adet olan AMX-30 B2, 41 adet T-80U ve Yunanistan'ın gönderdiği 52 adet AM X 2 tank, ayrıca 139 adet EE-9 Cascavel ve EE-3 Jararak keşif aracı, bunların dışında 70 adet zırhlı muharebe aracı, 390 adet zırhlı personel vasıtası mevcuttur. Ayrıca Yunanistan GKRY'ni helikopterler, tanklar, zırhlı personel taşıyıcıları, Mirage 2000 ve karakol gemileri gibi hususlarda sürekli desteklemektedir.

[1177] Soyalp Tamçelik, *a.g.e., Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi*, s. 85,86,87.
[1178] T.C. Dışişleri Bakanlığı, *a.g.e.,* "Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı.
[1179] Ulvi Keser, *a.g.e.,* Kıbrıs'ın Stratejik Önemi Bağlamında Adadaki Askeri Faaliyetler", s. 137.
[1180] Soyalp Tamçelik, *a.g.e., Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi*, s. 88-89.

İlaveten Rusya'dan BUK-MI ve BUK-M2 SA 11 hava savunma sistemi alınmıştır. Rum Milli Muhafız Ordusu, Yunanistan'la ortak iletişim sistemine (ERMIS2) dahil edilmiştir. Aslında Türkiye açısından bakıldığında en büyük tehdit Avrupa Birliği üyesi olan GKRY ile Yunanistan'ın aynı savunma sistemi içinde bulunmasıdır. Bu durumun ortaya çıkaracağı sonuçlar git gide zamanla belirginleşecektir.[1181]

T.C. Dışişleri Bakanlığı GKRY'nin silahlanması ile ilgili olarak 5 Mart 2002 tarihinde bir açıklama yapmış ve Güneyin senelerden beri yoğun bir şekilde silahlandığını belirtmiştir. Satın alınan saldırı helikopterleriyle silahlanma çabaları farklı bir boyuta taşınmış, GKRY'nin maceracı heveslerle aldığı saldırı helikopterleri hem Kıbrıs'ta hem de Doğu Akdeniz'de barışı ve güvenliği tehdit edebilecek riskler ortaya çıkarmıştır. Mamafih Rum tarafının bu davranışı, BM'nin gözettiği askeri statüye ve süregelen görüşme süreçlerine ilişkin genel anlayışa aykırıdır. GKRY, sonraki yıllarda da silahlanma programını düzenli olarak sürdürmüş, silahlanma ivme kazanmış ve ada silah deposuna dönüşmüştür.[1182]

3.6. Müzakere Süreci ve Kofi Annan Planı

Kıbrıs sorununun çözümü için ilk kez 1968'de başlatılan toplumlar arası görüşmeler, çeşitli süreçlerden geçmiş; ancak görüşmelerden hiçbiri başarıya ulaşamamıştır.[1183] Yıllar boyunca BM, bilhassa Güvenlik Konseyi Kıbrıs meselesinde bir çözüme varmak için çok sayıda karar almış, Genel Sekreter tarafından raporlar yayınlanmış, farklı çözüm yolları önerilmiştir. BMGK, 1963 saldırıları sonrasında 1964'te Kıbrıs'a Barış Gücü gönderilmesi konusunda aldığı kararla Kıbrıs'ta kurulan Ortak Cumhuriyeti haksız bir şekilde Rumlara teslim etmiştir. Söz konusu kararda mevcut olmayan bir Kıbrıs Hükümetine atıfta bulunularak Makarios'un meşru olmayan Hükümeti, Meşru Hükümet olarak kabul edilmiştir. Toplumlararası görüşmeler için Amerika'ya gittiğinde bir ara Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, ABD'nin Kıbrıs eski Koordinatörü Nelson Ledsky'e Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin

[1181] Ulvi Keser, *a.g.e.,* Kıbrıs'ın Stratejik Önemi Bağlamında Adadaki Askeri Faaliyetler", s. 138.
[1182]Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı",*https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa* (03.02.2023).
[1183] Rafet Akgünay, *a.g.e.,* s. 631.

Rumları yasal hükümet olarak tanıyan 4 Mart 1964 tarihli kararının haksız bir karar olduğundan söz etmiş ve KKTC'nin uluslararası platformlarda en azından GKRY kadar meşru olduğunu belirtmiş ve bu konuda bazı yabancı hukukçuların mütalaalarının yer aldığı dokümanlar sunmuştur. Ledsky, bunun üzerine meseleyi araştıracağını belirtmiş ve aradan bir hafta geçtikten sonra tekrar görüştüklerinde Denktaş'a şunları söylemiştir:

> *"Sayın Denktaş…1964 dosyalarını incelettim. BM Güvenlik Konseyi'nce alınan bu kararın hukuki temellere dayanan bir karar değil, siyasi mülahazalarla alınmış bir karar olduğunu tespit ettim. Dolayısıyla, Kuzey'de kurduğunuz devletin uluslararası hukuka göre meşru olduğunu kanıtlamak için bu gibi hukuki mütalaalara boş yere paranızı ve vaktinizi harcamayınız! ABD Yönetimi olarak devletinizi hiçbir zaman tanımayacağız…" demiştir. Bu sözler üzerine Rauf Denktaş: "Bu haksız karar sizin siyasi iradenizin sonucu ise Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti de benim halkımın siyasi iradesinin sonucudur. İster tanıyınız ister tanımayınız KKTC vardır, bir gerçektir ve isteseniz de istemeseniz de sonsuza dek yaşayacaktır" demiştir.*[1184]

Uzun yıllardır çözümlenmesi mümkün olmayan Kıbrıs sorununa çözüm bulmak için yeni bir müzakere süreci başlatan BM Genel Sekreteri Kofi Annan,[1185] kendi adıyla anılan Annan Planı'nı hazırlamıştır.[1186] Aralık 1999'da Annan'ın daveti üzerine New York'ta tekrar başlatılan görüşmeler daha sonra Cenevre'ye taşınmış, müzakerelerin 5. turu sonunda Annan, taraflara resmi olmayan bir belge sunmuştur.[1187]

İlki 11 Kasım 2002 tarihli olan Annan Belgesi'ne göre, müşterek bir devlet, parça devletlerden meydana gelen yeni bir anayasal model ileri sürülmüş, Kıbrıs'ta

---

[1184]Çiler Eminer ve Gülden İlkman (Yayına Hazırlayanlar), *Egemenlik Avrupa Birliği ve KKTC,* Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, Tanıtma Dairesi, Lefkoşa-KKTC, T.Y., s. 45.

[1185]Annan Planı: Annan Planı müzakere süreci 2001 Ekim'inde Kıbrıs'ta ara bölgede başlamıştır. AB'nin Türkiye'ye yaptığı baskıyı hafifletmek ve GKRY'nin AB üyeliğinin engellenmesi için Rauf Denktaş tarafından müzakere girişimi başlatılmıştır. Müzakereler BM Genel Sekreteri Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro De Soto gözetiminde gerçekleştirilmiştir. Annan Planı'na göre Türk tarafı Rum kesimine toprak verecek, önemli yerleşim yerleri Rumlara bırakılacaktır. Ayrıca Lefkoşa ve Magosa'ya gitmek için dört defa Rum kontrol noktasından geçilmesi gerekecektir. Türkiye Kıbrıs'tan askerlerini çekecek ve mevcut silahlar kullanılmayacak; Rum tarafındaki silah sistemleri tedarik edilecektir. Bu plan dikkatle incelendiğinde Türk toplumu azınlık durumuna düşecektir. Annan Planı Kıbrıs'ta yeni bir devlet ortaya koymamaktadır. 1963 darbesi sonrasında Türk tarafının yok saydığı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temelleri üzerinde ve çatısı altında yapılmak istenen bir anayasal iç düzenlemeden başka bir şey değildir. Planda Anayasal güvenceler eksiktir. Rauf, R. Denktaş, *Kıbrıs Girit Olmasın,* 1. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 116.

[1186]Yaşar Aksoy, *a.g.e.,* s. 560.

[1187]İsmail Müftüoğlu, *Bilinmeyen Yönleriyle Kıbrıs Barış Harekâtı ve Perde Arkası*, Alioğlu Yayınevi, İstanbul, 2021, s. 271.

bağımsız tek bir egemen devlet, uluslararası tek bir kimlik öngörülmüştür. Kıbrıs Anayasası'nda yer alan temel ilkelere bakıldığında; demokrasi, hukukun üstünlüğü, cumhuriyetçi temsil hükümeti, siyasal eşitlik, iki bölgeden oluşan parça devletin eşit statüde oluşu yer almıştır.[1188] Birinci Annan Belgesi, Garanti ve İttifak Andlaşmalarının içeriğinin genişletilerek devam ettirilmesi, KKTC'nin önceki icraatlarının bir anlaşma yapılarak meşrulaştırılması ve *"bakir doğum"* (doğrudan KC'nin devamı olduğu söylenmemiş) ipuçları vermektedir. Esasen bu belgedekiler, Türkler açısından pek çok olumsuzluk içermektedir.[1189]

Uzlaşma sağlanamayınca Plan 10 Aralık 2002 ve 27 Şubat 2003 tarihlerinde yeniden revize edilmiş ve birtakım anayasal düzenlemelere gidilmesi önerilmiştir. Annan hazırladığı planı sunmak için 22-23 Şubat 2003'te Ankara'ya ziyarette bulunmuş ve Türk makamları en üst seviyeden plana destek verdiklerini; ancak son sözü Kıbrıs Türklerinin söyleyeceğini belirtmiştir. Ardından Annan Yunanistan'a geçmiş, Atina da benzer şekilde Kıbrıs Rumlarının kabul etmesi halinde, kendilerinin de planı kabul edeceklerini belirtmiştir. Ne var ki her iki taraf da planı tam anlamıyla inceleyememiştir. Bu görüşmelerden bir netice çıkmayacağı aşikardır. Annan, planın onaylanma sürecini uzatmış iki tarafın liderlerini 10 Mart 2003'te gerçekleştirilecek görüşmeler için davet etmiştir.[1190]

Lahey'de Zirve Toplantısı (10-11 Mart 2003) yapılacaktır. Toplantı öncesinde Rauf Denktaş şu açıklamayı yapmıştır: *"Annan Planı eksiktir, boşluk çoktur. Binlerce sayfa ek yapmak gerekir. Lahey'de bu değişiklikleri yapıp yapmayacağımızı öğreneceğiz. Bizi temel haklarımızdan vazgeçirmek suretiyle, kısa zamanda Kıbrıs'ta Rum'un azınlığı haline getirecek, Türkiye'nin etkin garantörlüğünü ortadan kaldıracak bir plana evet demeyeceğiz."*[1191]

Erol Manisalı'ya göre de Türkiye'ye ve KKTC'ye bir çerçeve Andlaşma imzalattırılmak isteniyor, genel ilkelerden meydana gelen andlaşma, tartışılmadığı için

---

[1188]Ertan Efegil, "Temel Konular Işığında Annan Belgesi'nin Analizi", *BM'nin Kıbrıs'ta Son Diplomatik Girişimi K. Annan Planı'nın Analizi,* (Der.) Ertan Efegil, 1. Baskı, Gündoğan Yayınları & Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 31.
[1189]Hüner Tuncer, *a.g.e.,* Kıbrıs Sarmalı: Nasıl Bir Çözüm?, s.145.
[1190] Ergün M. Olgun, *a.g.e.,* s. 149.
[1191] Hüner Tuncer, *a.g.e.,* Kıbrıs Sarmalı: Nasıl Bir Çözüm?, s. 153.

iki taraf da detaylardan habersiz olup sonradan görüşülecek ve anlaşılacaktı. Fakat 2003 Mayıs'ı itibariyle Türk toplumu KC'nin (Rum idaresinin) bir uzantısıymış gibi AB'ye girmiş görünecekti. Esas tartışma AB içinde Kıbrıs Cumhuriyeti (Kıbrıs Rum Cumhuriyeti) ile hiçbir siyasi kimliği olmayan Türk halkı arasında yapılacaktı. Bundan sonra Türk kesiminin müzakerelerde pazarlık gücü olmayacağı için hayır dediği konuların da bir anlamı olmayacaktı. Coğrafi, hukuki ve siyasi olarak statüsüz bir toplum olarak Avrupa Birliği içinde olacaktı. Bu durumda Kıbrıslı Türkler hukuksal ve siyasi bakımdan Batı Trakya Türkleri'nin çok daha gerisinde olacaktı.[1192]

2003 Şubat ve Mart'ında Türkiye ve KKTC'ye Annan Planı üzerinde bir neticeye ulaşılması için ciddi baskılar yapılmaktaydı. Çerçeve olarak iki sayfadan ibaret olan bir belgenin hem Türkiye hem de KKTC tarafından imzalanması isteniyordu. Detaylar ise sonradan AB içerisinde doldurulacaktı. Fakat taraflar eşit pozisyonda değildi. Çünkü Türkiye AB üyesi değildi, buna mukabil Yunanistan ve Rum kesimi AB'nin tam üyesi statüsünde olacaklardı.[1193] Nihayetinde Lahey'de gerçekleştirilen görüşmelerden kesin bir sonuç çıkmamış, Rauf Denktaş istenilen dengenin kurulamadığını, dengeyi sağlayacak biçimde ilave değişikliklere gidilmeden referanduma gidilemeyeceğini belirtmiştir.[1194] BM Genel Sekreteri hedefine ulaşamamış: *"Artık yolun sonuna geldik ne yazık ki görüşmelerin başarıyla noktalandığını söyleyemeyeceğim"* diyordu.[1195]

Lahey'deki Zirve toplantısının başarısızlığa uğramasından tamamıyla Türk tarafı sorumlu tutulmuş, AB yetkilileri 2004 Mayıs'ına kadar çözüm sağlanamaması halinde Türkiye'nin Kıbrıs'ta işgalci duruma düşeceği şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Ancak AB, adada Türk askerinin bulunmasının 1959-1960 Garanti ve İttifak Andlaşmalarına dayandığını, bunları Birleşmiş Milletler'in de onayladığını bilmesine rağmen milletlerarası hukuka dayalı, yasal statüyü görmezden gelmiş, AB müktesebatını milletlerarası hukukun üzerinde tutma gibi bir yanlışı ısrarla sürdürmüştür. AB, Güney Kıbrıs'ın üyelik müracaatını kabul ederek, Kıbrıs'ın

[1192] Erol Manisalı, *a.g.e., Avrupa Kıskacında Kıbrıs,* s. 114.
[1193] Erol Manisalı, *a.g.e., Avrupa Kıskacında Kıbrıs,* s.115.
[1194] Ergün M. Olgun, *a.g.e.,* s. 152.
[1195] Ata Atun, *a.g.e., Kıbrıs Antlaşmaları, Planları ve Önemli BM, AB Kararları (1571-2020),* s. 548.

gerçekleriyle uyuşmayan uzlaşmayı engelleyen bir tutum içine girmiş ve Kıbrıs meselesini daha da içinden çıkılmaz bir duruma sürüklemiştir.[1196]

16 Nisan 2003'te Atina'da AB Zirvesi gerçekleştirilmiş,[1197] üye ülke ve o dönem aday pozisyonunda olan ülkelerin (Türkiye, Romanya, Bulgaristan) devlet ve hükümet başkanlarının katıldığı doruk toplantısında GKRY, AB ile Katılım Andlaşması imzalamış, bu toplantıya Türkiye'den Başbakan Yardımcısı ve aynı zamanda Dışişleri Bakanı olan Abdulllah Gül katılmıştır.[1198] 18 Nisan'da Yunan Başbakanı Kostas Simitis, GKRY'ni ziyareti esnasında yaptığı açıklamada Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'yle Katılım Andlaşması imzalamasını *"Enosis'i başardık"* şeklinde ifade etmiştir.[1199] Aralık 2003'te KKTC'de genel seçimler yapılmış ve Kıbrıs'ta siyasi dengeler değişmiştir.[1200] KKTC seçimleri öncesinde AB'nin yapmış olduğu yoğun propaganda faaliyetleri Kıbrıslı Türklerin AB'nin beklentilerini karşılayacak şekilde tavır almasını ve seçimi AB'nin istediği biçimde neticelenmesini sağlamıştır. 2004 yılının ilk ayında yeni kurulan koalisyon hükümeti Annan Planı zemininde görüşmelerin tekrar başlatılmasını desteklediğini açıklamıştır.[1201]

2003'te gerçekleştirilen Atina'daki Doruk toplantısında AB'ye yeni katılacak olan devletlerin katılım sözleşmesinde açıklanan takvime göre üyelikleri 1 Mayıs 2004'te gerçekleştirilecekti. Birleşmiş Milletler, AB üyesi devletler ve Türkiye, AB'nin resmi genişlemesinden önce dengenin sağlandığı bir sonuç alınması ümidiyle, BM Genel Sekreteri'nin İyi Niyet Misyonu'nu desteklemiştir. Rum-Yunan ikilisinin ısrarcı tutumu üzerine bazı AB üyeleri, Kıbrıs meselesinin halledilmeden adanın tamamı adına Rumların AB'ye üye yapılmasının Kıbrıs uyuşmazlığını daha da derinleştireceğinden ve çıkmaza sürükleyeceğinden kaygılıydı. BM Genel Sekreteri Annan, bu durumu dikkate alarak, tarafların BM Planı kapsamında kalacağına dair

[1196] Hüner Tuncer, *a.g.e.,* Kıbrıs Sarmalı: Nasıl Bir Çözüm?, s. 155.
[1197] Mehmet Hasgüler, *a.g.e.,* s. 34.
[1198] Ergün M. Olgun, *a.g.e.,* s. 156.
[1199] Mehmet Hasgüler, *a.g.e.,* s. 34.
[1200] Mehmet Hasgüler, *a.g.e.,* s. 35.
[1201] Fatma Ç. Orhun, *a.g.e., K.K.T.C. Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş'ın Annan Planı Sürecindeki Mücadelesi,* s. 144.

olumlu tutumları halinde, Plana son defa bir şans vermeyi kabul ettiğini bildirmiştir.[1202]

13 Şubat 2004'te Kıbrıs'taki iki kesim de Annan Planı'nın 3. temelinde 1 Mayıs 2004'ten önce ayrı ayrı ve eş zamanlı olarak referanduma gitme, Kıbrıs meselesinde kapsamlı bir çözüme ulaşmak için iyi niyet kapsamında görüşmelere başlama konusunda mutabakat sağlamışlardı.[1203] İki aşamadan oluşan görüşmeler yeniden başlamış, görüşmelerin birinci etabı (19 Şubat-22 Mart 2004) adada gerçekleştirilmiş, ikincisi ise (24-31 Mart 2004) İsviçre/Bürgenstock'ta garantör devletlerin katılımıyla başlamış, 29 Mart'ta Türkiye'yi temsilen Başbakan Tayyip Erdoğan, Yunanistan'ı temsilen Başbakan Kostas Karamanlis katılmıştır.[1204] 31 Mart'ta son kez şekillendirilen Annan Planı'nın beşincisi taraflara iletilmiş ve Planın orijinal İngilizce metni BM Güvenlik Konseyi üyelerine sunulmuştur.[1205]

Rauf Denktaş, pek çok kez *"Kıbrıs Girit Olmasın"* diyordu.[1206] Bu isimle yayınladığı kitabında Annan Planı için Rum tarafının referandumda hayır demesiyle, Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlama açısından çok önemli bir adım atılmıştır. Bu plan Kıbrıs'ta yeni bir devlet ortaya koymamaktadır. Esasen, bizim 1963'te gerçekleştirilen darbe sonucunda yok saydığımız KC'nin temelleri üzerinde inşa edilmiş *"anayasal bir iç düzenlemedir."* BM üyesi olan ve üyeliği kesintisiz süren KC'dir. Planda Anayasal güvenceler yer almamaktadır. Zira iki kesimlilik geçicidir. Denktaş, AB için sürekli derogasyonların (ayrıklık)[1207] sağlanamamış olmasının sakıncalı olduğunu söylüyordu. Denktaş, Planın en mühim sakıncası ve tehlikesi Türkiye'nin AB üyesi olmadan Kıbrıs'ın bütününün AB üyesi olmasıdır. 1960 Andlaşmaları ile garantör devletler arasında Kıbrıs'ta kurulan hassas dengeler bu şekilde ortadan kaldıracaktır. Türkiye'nin direnmeyip KKTC'nin haklarını yok sayan Annan Planı'na destek vermesi de ayrıca düşündürücüdür diyordu.[1208]

[1202]Ergün M. Olgun, *a.g.e.,* s. 157.
[1203]Ata Atun, *a.g.e., Kıbrıs Antlaşmaları, Planları ve Önemli BM, AB Kararları (1571-2020),* s. 559.
[1204]İsmail Müftüoğlu, *a.g.e.,* s. 322.
[1205]Ata Atun, *a.g.e., Kıbrıs Antlaşmaları, Planları ve Önemli BM, AB Kararları (1571-2020),* s. 569.
[1206]Onur Öymen, *a.g.e., Baskılara Direnirken Bir Cumhuriyetçinin Siyaset Anıları,* s. 252.
[1207]Derogasyon: Derogation, *"Bir yasanın eski bir yasayı dolayısıyla (zımnen) yürürlükten kaldırması."* Ejder Yılmaz, *a.g.e.,* s. 273.
[1208]Rauf, R. Denktaş, *a.g.e.,* s. 116-117.

Kıbrıs'ta 24 Nisan 2004'te Annan Belgesi her iki tarafta eş zamanlı olarak referanduma sunulmuş ve ada halkı kendi geleceğini belirlemek üzere oyunu kullanmıştır. Yapılan oylama sonucunda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (%64,9) ile evet, oyu kullanmış, (%35,1'i) hayır demiştir. Rum tarafında ise (%24,2'si) evet oyu kullanmış, (%75,8'i) hayır demiştir. Türk tarafında oylamaya katılım oranı (%84) iken, Rum tarafında katılım (%96,53'tür).[1209] 1 Mayıs 2004 tarihinde Birleşik Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne girmesini öngören Annan Planı Rum kesiminin hayır demesiyle sonlandırılmıştır.[1210]

Annan Planı kapsamında sorunun çözümlenememiş olmasının esas sebebi Referandumda Rumların olumsuz oy kullanması olmuştur.[1211] Türklerin olumlu oy kullanması Türk tarafının lehine gibi görülse de gerçekte hiç de öyle olmamıştır. BM Genel Sekreteri Kofi Annan, 28 Mayıs 2004'te hazırladığı raporunu, 3 Haziran 2004'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne sunmuştur. Raporda Kıbrıs'ın Türk kesimi üzerindeki izolasyonların kaldırılmasına yönelik pek de güçlü olmayan bir tavsiyede bulunmuş, BMGK'nde bu konuda bir ilerleme kaydedilmesi mümkün olmamıştır.[1212] İki kesimin de meseleye yaklaşımları, talepleri birbiriyle örtüşmemektedir.[1213] Türk tarafı Planı kabul etmesine rağmen adeta cezalandırılan taraf olmuş, Avrupa Birliği'nin KKTC'ye yönelik izolasyonların kaldırılması ve mali yardımlar konusundaki vaatleri de yerine getirilmemiştir.[1214]

1983 yılında KKTC'nin bağımsızlık ilanı sonrasında Kıbrıs Türkleri ciddi ambargolara maruz kalmış, uluslararası toplum 1963 yılının sonlarında Kıbrıslı Rumların Türklere yönelik saldırı eylemlerini, onları devlet yönetiminden dışlamalarını, uluslararası andlaşmaların ihlal edilmesini görmezden gelmiş ve GKRY'yi adanın tek meşru devleti saymıştır. Rumların girişimiyle dış dünyadan izole

---

[1209]Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri: Bir Çıkmaz Sokak*, 1. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 2013, s. 718.
[1210]Değer Akal, Teoman Turan ve İlker Akgüngör, "Annan Planı Kabul Edilmedi, Rumlar Yek Başlarına AB'de", Vatan, *https://www.gazetevatan.com/gundem/annan-plani-kabul-edilmedi-rumlar-tek-baslarina-abde-26727,* (06.04.2023).
[1211]Evren Altınkaş, *a.g.e.,* s. 59.
[1212]Faruk Sönmezoğlu, Hakan Güneş ve Erhan Keleşoğlu, *Uluslararası İlişkilere Giriş,* 5. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2013, s. 183.
[1213]Ertan Efegil ve Ayşe M. Olcay, *Tarafların Kıbrıs Sorununa Yaklaşımları,* Hacettepe Üniversitesi, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü,* Sayı 1, 2004, s. 120-121.
[1214]Serdar, M. Palabıyık ve Ali Yıldız, *a.g.e.,* s. 95.

edilen Kıbrıslı Türklere ekonomik, siyasi, toplumsal, kültürel ve hatta sportif ambargolar uygulanmıştır. Örneğin Rumlar, KKTC'deki tüm limanları ve hava limanını yasa dışı ilan etmiş, Kıbrıs'a Türk limanlarından ve Ercan Havalimanı'ndan giriş yapmak gayrı meşru bir eylem olarak nitelendirilmiştir. Dünya Sivil Havacılık Örgütü, 1986 yılında KKTC'nin Ercan Havalimanı'nın uluslararası havalimanı sayılması için yaptığı başvuruyu kabul etmemiş ve gerekçe olarak da GKRY'nin tek meşru temsilci olduğunu göstermiştir. Bugün halâ, KKTC'ye yapılan uçuşlar Türk uçaklarıyla Türkiye'deki havalimanlarından aktarma yoluyla gerçekleştirilmektedir.

3.7. 2000'li Yılların Başlarında Türkiye'nin Kıbrıs Politikası

1 Ocak 1997'de Kofi Annan göreve geldiğinde 1994'ten beri kesintiye uğrayan Kıbrıs müzakerelerini tekrar başlatmak için Türk ve Rum taraflarının liderlerini görüşmeye çağırmıştır. Annan Planı kapsamında (13 Temmuz 1997) New York'ta başlayan görüşmeler İsviçre'ye taşınmış; ancak bir sonuç elde edilememiştir. 2001 yılında Rauf Denktaş, Glafkos Klerides'e yeniden görüşme önerisinde bulunmuş, bunun üzerine Kofi Annan sorununun çözümü için üçüncü planı hazırlamaya başlamış, bu arada Yunanistan Güney Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne alınmaması halinde genişleme sürecinde veto yetkisini kullanacağını açıklamıştır.[1215]

Türkiye açısından 2002 oldukça kritik bir yıldır. AB ve ABD Bülent Ecevit Hükümeti'ni Kıbrıs ve Irak gibi konularda istediği yöne çekemiyordu. Ecevit, onların talepleri önünde bir engel teşkil ediyordu.[1216] Bu arada 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan erken seçimde Türkiye'de hükümet değişikliği olmuş, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) yönetime gelmiş,[1217] akabinde Türkiye'nin iç ve dış politikasında çok önemli değişimler olmuştur. Dış politika konusunda değişimin önemli bir kısmı bilhassa yükselişe geçen AB üyeliği beklentisinden kaynaklanmıştır. Kopenhag kriterleri

[1215]İsmail Cingöz, "Tarih Süzgecinde Kıbrıs Sorunu ve Münhasır Alan Tartışmaları", *South Security School,* Çağ Üniversitesi, *https://www.gencdiplomatlar.com/misafir-yazarlar/tarih-suzgecinde-kibris-sorunu-ve-munhasir-alan-tartismalari-ismail-cingoz.html,* (06.04.2023).
[1216]Erol Manisalı, *a.g.e., Avrupa Kıskacında Kıbrıs,* s. 136.
[1217]İsmail Cingöz, *a.g.e.,* "Tarih Süzgecinde Kıbrıs Sorunu ve Münhasır Alan Tartışmaları."

kapsamında mühim reformlar gerçekleştirilmiş,[1218] ancak Kıbrıs görüşmelerinde bir ilerleme kaydedilememiştir.[1219]

Kıbrıs uyuşmazlığına çözüm bulmak amacıyla 11 Kasım 2002'de Annan Planı taraflara sunulduğunda daha yeni hükümet kurulmamıştı. KKTC lideri Rauf Denktaş mühim bir ameliyat sebebiyle New York'ta bulunuyordu. Söz konusu planın takvimi (Aralık 2002) Kopenhag Doruğu öncesinde anlaşma sağlanmasını öngörüyordu. Bu kısa zaman dilimi içerisinde AKP lideri Erdoğan, Türkiye'nin AB üyeliği için Avrupa başkentlerini dolaşıyordu. Türkiye'ye döndükten sonra Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) lideri Deniz Baykal'la yaptığı görüşmede partisinin iç ve dış politikada statükoyu sürdürmeyeceğini belirtiyordu.[1220] AKP iktidara gelmeden önce Türkiye'nin AB üyeliğine ciddi anlamda karşı çıkıyordu. Güçlü bir şekilde yönetime geldikten sonra, AB yanlısı önceki yönetimlere göre AB'nin çok daha hevesli bir savunucusu olmuştur.[1221]

Kopenhag Doruğu'nda, Türkiye'nin üyeliği için müzakerelerin başlatılabilmesi ve bir takvime bağlanması kararı Aralık 2004'e ertelenmiş, Kıbrıs'ın AB'ye tam üyeliği ise netleşmiştir. Doruk toplantısından sonra AKP Hükümeti, Annan Planı'nı sözü edilen tarihe dek müzakere etmesi ve onaylaması için Denktaş'ı iknaya çalışıyordu. Hükümet cenahında ikna faaliyetleri yürütülürken, diğer taraftan Dışişleri Bakanlığı AB'nin GKRY'ni Adanın tamamı adına Birliğe kabul etme kararına tepki gösteriyordu. 1960 Andlaşmalarını ve uluslararası hukuku ihlal ettiğini belirterek, kararın siyasi ve hukuki bakımdan kabul edilemez olduğunu söylüyordu. KKTC Dışişleri Bakanlığı da benzer şekilde Kıbrıs'la ilgili Kopenhag kararlarının karşısında yer alıyordu. Bu sırada, 18 Kasım 2002'de, Başbakan Abdullah Gül, Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Büyükelçi Uğur Ziyal, Genel Kurmay Başkanı Hilmi Özkök, KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ve Müsteşarı Ergun Olgun, ile KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanı Tahsin Ertuğruloğlu'nun katıldığı bir Kıbrıs Zirvesi (18 Kasım 2002'de) düzenlenmiştir. Zirve toplantısında Kıbrıs

[1218]Emel, G. Oktay ve Müge Kınacıoğlu, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Kıbrıs Politikasının Analizi", *Türk Dış Politikası Son On Yıl,* (Ed.) Yelda Demirağ ve Özlen Çelebi, Palme Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 343.
[1219]İsmail Cingöz, *a.g.e.,* "Tarih Süzgecinde Kıbrıs Sorunu ve Münhasır alan Tartışmaları".
[1220]Emel, G. Oktay ve Müge Kınacıoğlu, *a.g.e.,* s. 345-346.
[1221] Hasan Mor, *a.g.e., Türk Dış Politikasında Kıbrıs ve Avrupa Çıkmazı,* s. 128.

uyuşmazlığının ulusal bir dava olduğu vurgulanmış ve Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın destekleneceği belirtilmiştir. Kıbrıs'ta sağlanacak bir çözümün, *"Kıbrıs Türkleri'nin güvenliğine, siyasal eşitliğine, Türkiye'nin stratejik çıkarlarına ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki dengeye helal getirmemesi"* gerektiği belirtilmiştir. Ankara'dan böyle bir mesaj verilirken, öte yandan AKP lideri Erdoğan, Denktaş karşısında KKTC'deki muhalefet partisi Cumhuriyetçi Türk Partisi (CTP) lideri Mehmet Ali Talat'ı destekliyor, diğer taraftan AB de finansal destek sağlıyordu.[1222]

2004 yılında diplomasi trafiği oldukça yoğundu. Kıbrıs ve AB konularında hükümet inşacı ve birbirini destekleyen politikalar izliyor,[1223] dış politikada öncelikli meselenin Kıbrıs olduğunu ısrarla vurguluyordu.[1224] Önceki dönemlerde uygulanan politikalarda değişikliğe gidilmiş, bu bağlamda en büyük desteği Türkiye'deki ve Kıbrıs'taki AB üyeliğini hedefleyen çevrelerden görmüş, öte yandan AB üyeliğine kuşkuyla yaklaşanlarla bir mücadele başlamıştır. Ancak daha sonra Kıbrıs sorununun çözümü için sarf edilen gayretlerin yerini derin bir hüsran alacak, AB pek çok konuda olduğu gibi Kıbrıs meselesinde de Türk Hükümetinin gözündeki ehemmiyetini yitirmeye başlayacaktır.[1225]

Her zaman Kıbrıs meselesinin milli bir dava olduğu konusunda hemfikir olan Türk tarafı, Annan Planı için yürütülen propagandalar sebebiyle ikiye bölünmüş, bu bölünme Karen Fogg ve onun ekibi tarafından körüklenmiştir.[1226] KKTC'deki muhalefet partileri de Annan Planı'na destek vermiş, AB üyeliği düşüncesiyle hareket etmiştir.[1227] Türkiye'deki iktidarın desteklediği Plana, AB'nin dayatmaları ve dağıttığı paralar ile referandumda *"yes be annem"* diyenler, Avrupa Birliği'ne girip serbest dolaşım hakkı elde edeceğini düşünenler, referandum sonrasında yanıldıklarını ve Avrupa Birliği'nin gerçek yüzünü görmüş oldular. Erol Manisalı'ya göre, Kıbrıs

---

[1222] Emel G. Oktay ve Müge Kınacıoğlu, *a.g.e.,* s. 348.
[1223]Ahmet Davutoğlu, *Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikası Üzerine Konuşmalar,* Küre Yayınları, İstanbul, 2011, s. 21.
[1224] Emel G. Oktay ve Müge Kınacıoğlu, *a.g.e.,* s. 345.
[1225]Zuhal M. Uzuner, "Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi Türk Dış Politikasında Kıbrıs Sorunu", *2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası Fırsatlar, Riskler ve Krizler,* (Der.) Özden Z. Oktav ve Helin S. Ertem, 1. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara, 2015, s. 363.
[1226]Ulvi Keser, "2004 Referandum Döneminde Kıbrıs ve Yaşanan Gelişmeler", *ÇITAV,* V, 13, 2006-b, s. 178.
[1227]Clement Dodd, "Annan Planı ve Kıbrıs Sorunu", *University of London,* (Çev.) Seren Su, Yeditepe Üniversitesi, Araş. Gör., Cilt 1, Sayı 1, 2004, s. 110.

konusunda ısrarcı olan bazı iş çevrelerinin (gayrı milli olanlar) Washington ve Brüksel'e yakın olanları, çok uluslu şirketlerin (ÇUŞ) Türkiye'deki uzantıları (yerli holdingler ve sermaye çevreleri), Kıbrıs konusunu dış dünyadaki çevrelere sorun çıkarmama meselesine dönüştürmüştür. Onlar açısından sorun çıkartılması demek; Ege, Kıbrıs, Patrikhane ve diğer konularda Yunanlı iş adamlarının Avrupa ve ABD'deki büyük şirketlerin ve sermaye çevrelerinin talepleri olduğunda bu taleplere hayır dememektir. Sözü edilen çevreler, Türkiye'nin yaşamsal ulusal menfaatleri gerektirse dahi, bu taleplere hayır denmemesi gerektiğine inanmaktadır.[1228] İstanbul'daki büyük sermaye çevreleri medyaları vasıtasıyla Rauf Denktaş aleyhine, Mehmet Ali Talat lehine kampanyalar başlatmış, CTP'ye övgüler dizmiş, bu süreçte *"AB üyeliğine tek engel Kıbrıs sorunudur"* sloganları devreye sokulmuştur.[1229]

Onur Öymen de *"Baskılara Direnirken"* isimli kitabında Kıbrıs konusunda Annan Planı'nın kabulü için *"ver kurtul"* lobisinden söz etmekte, bu konuyla ilgili olarak o dönemde bazı iş adamlarının İstanbul'dan Ankara'ya kendisiyle görüşmek için geldiklerinden bahsetmektedir. Onların perspektifinde Kıbrıs sorunu Türkiye'nin AB üyeliği önünde ciddi bir engel teşkil etmektedir. Bu sebeple Kıbrıs konusunda esnek davranılırsa Türkiye'nin AB üyeliğine giden yolda önü açılacaktır.[1230] Bu dönemde Kıbrıs'ta Türk basını da çözümden yana ve çözüm karşıtı olan basın şeklinde ikiye bölünmüş, evetçi basın iki tarafın Annan Planı'nın öngördüğü biçimde Birleşik bir Kıbrıs Cumhuriyeti çatısı altında bir araya gelmesini ve vatandaşlık bağıyla oluşacak tek kimlikli bir duruşu desteklemiştir. Söz konusu basın Kıbrıslılık kavramını ön plana çıkartmış, diğer tarafta hayır diyen basın ise Denktaş'la aynı perspektiften bakarak Türk varlığının tehdit altında olduğu görüşünü savunmuştur. Bu süreçte Kıbrıs'ta siyasal güç ile medya arasındaki ilişkilere bakıldığında siyasi gelişmelerin haberleştirilerek kamuoyunun yönlendirilmeye çalışması önemli hadiselerden biri olmuştur.[1231]

[1228]Erol Manisalı, *a.g.e., Avrupa Kıskacında Kıbrıs,* s.144-145.
[1229]Erol Manisalı, *Avrupa'yla Derin Bağlar: Hayatım Avrupa,* C. 5, 5. Baskı, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009-b s. 113-114.
[1230]Onur Öymen, *Baskılara Direnirken Bir Cumhuriyetçinin Siyaset Anıları,* 1. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2020, s. 253.
[1231]Ümmü Bayraktar, "Annan Planı Referandumu Sürecinde Rauf Denktaş'ın Ötekileştirilmesi: Yeni Düzen Gazetesi Örneği", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi,* Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Süreli Elektronik Dergi, Sayı 42, 2016, s. 307.

3.8. Güney Kıbrıs'ın Avrupa Birliği Üyeliği

Kıbrıslı Rumlar 3 Temmuz 1990'da Kıbrıs'ın tamamı için, Kıbrıs Cumhuriyeti sıfatıyla AB'ye üyelik başvurusu yapmıştır. Avrupa Birliği'nin daha önce Kıbrıs sorununa yaklaşımı tarafsız kalma şeklinde olmuş, 1983 yılında KKTC'nin ilanından sonra yavaş yavaş tutum değiştirmeye, Kıbrıslı Rumların üyelik başvurusuyla onların lehine taraf olmaya,[1232] Kıbrıs konusunda daha aktif hareket etmeye başlamıştır.[1233] Bundan sonra Kıbrıs uyuşmazlığı Güney Kıbrıs'ın Avrupa Birliği müracaatıyla daha da karmaşık bir hal almıştır.[1234]

AB Komisyonu 30 Haziran 1993'te Kıbrıs'ın üyeliği için olumlu görüş bildirmiş, 2000 yıldır Kıbrıs'ın Avrupa kültürü ve uygarlığına kaynaklık ettiğini belirterek, Avrupalı kimliğine vurgu yapmış, AB Kıbrıs'ı Helen medeniyeti üzerinden değerlendirerek, Türk tarafını hiç hesaba katmamıştır. AB Konseyi, Komisyon'un raporunu 4 Kasım 1993'te kabul etmiş, 12 Temmuz 1995'te Avrupa Parlamentosu Komisyon ve Konsey'in aldığı kararları onaylamıştır.[1235]

GKRY'nin Avrupa Birliği'ne yaptığı başvuru için Cumhurbaşkanı Denktaş, Rumların AB'ye girerek Ada'yı tamamen Rumlaştırmak istediklerini, sözü edilen başvurunun yasal olmadığını söylemiş ve Türkiye'nin AB üyesi olmadan KKTC'nin AB'ye girmeyeceğini belirtmiştir.[1236] Esasen Kıbrıslı Rumların tek taraflı olarak Kıbrıs Cumhuriyeti adına üyelik başvurusu yapma hakkı bulunmamaktadır. KC'ni kuran 1959-1960 andlaşmalarına göre garantör devletlerin üye olmadıkları bir uluslararası kuruluşa KC giremezdi. Kıbrıs'ın AB üyeliği için Türkiye'nin de garantör devlet olarak onayının alınması gerekirdi. Yunanistan AB üyesi olsa da Türkiye AB üyesi değildi.[1237] Türkiye ile Yunanistan'ın birlikte üye olmadıkları bir örgüte Kıbrıs'ın da üye olamaması maddesi Lozan'da sağlanmış olan dengenin sürmesi için

---

[1232]Hüseyin Pazarcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları,* 1. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2015, s. 182-183.
[1233]Bahadır, B. Özarslan, *Uluslararası Hukuk Açısından Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliği'nin Yaklaşımı,* IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2007.
[1234]Nesrin Demir, "Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt 15, Sayı 1, Elâzığ, 2005, s. 347.
[1235]Hüseyin Pazarcı, *a.g.e., Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları,* s. 183.
[1236]Çiler Eminer ve Gülden İlkman, *a.g.e.,* s. 49.
[1237]Erol Manisalı, *Askeri Darbeden Sivil Darbeye: Hayatım Avrupa,* C. 2, 3. Baskı, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009-c, s. 211.

konulmuştur. Yani Türkiye ile Yunanistan arasındaki barışın korunması amaçlanmıştır.[1238] Öte yandan Kıbrıs Cumhuriyeti 1963 sonrasında fiilen ve hukuken ortadan kaldırılmış durumdadır. Ne var ki Avrupa Birliği, ABD ve BM, Rumları KC olarak tanımayı sürdürmektedir. BM'de yapılan görüşmelerde Kıbrıs'ta iki siyasi yapının eşit olduğu kabul edilse de AB farklı bir politika yürüterek, bilhassa 1989 sonrasında Rum tarafını Avrupa Birliği şemsiyesi altına alarak yumuşak bir geçiş yapmış, Türkiye'nin KKTC nezdindeki hukuki ve siyasi temellerini sarsarak, adayı Rumların kontrolüne geçirmeye çalışmıştır.[1239]

Söz konusu dönemde Türkiye'nin durumuna bakıldığında ise Türkiye, 1987 yılında Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvurusunda bulunmuş, bu durum hem iç hem de dış politikada öncelikli bir konu olarak sürekli gündeme getirilmiştir. 1995 yılında o dönemin hükümeti oldukça hevesli bir tutum içinde AB ile Gümrük Birliği kararı almış, GB'ni AB ile entegrasyon için ileri bir adım olarak görmüş ve tam üyeliğin yolunu açacağını düşünmüştür. Esasen GB, tam üye olunduktan sonra aşamalı olarak Avrupa Birliği ile ekonomik entegrasyonu oluşturan bir adımdır.[1240]

Tansu Çiller ve Murat Karayalçın'ın Avrupa Birliği için KKTC konusunda verdikleri taviz Türkiye'nin Kıbrıs'tan tasfiye sürecinin başlamasına sebep olmuştur.[1241] Türkiye'nin tam üye olmadan Gümrük Birliği üyeliği sakıncalı olmasına rağmen son derece hevesli olması Yunanistan ve Rumlar açısından bulunmaz fırsat olmuş, Yunanistan veto kartını kullanmıştır. Vetonun kaldırılmasına karşılık, Türkiye'nin GKRY'nin AB ile tam üyelik müzakerelerine susarak tepki göstermemesi, bunu dolaylı yollardan onaylaması istenmiştir.[1242] Türkiye çeşitli tavizler vererek siyasal karar mekanizmalarında yer almadan 6 Mart 1995 tarihinde Gümrük Birliği'ne girmiştir.[1243]

[1238]Mümtaz Soysal, *Gündemdeki Kıbrıs* (Panel), Türkiye Barolar Birliği, Ankara Barosu- İstanbul Barosu, Ankara Barosu Yayınları, Ankara, 2002, s. 21.
[1239]Erol Manisalı, *Askeri Darbeden Sivil Darbeye: Hayatım Avrupa,* C. 2, 3. Baskı, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009-c, s. 211.
[1240]Hasan Mor, *a.g.e., Türk Dış Politikasında Kıbrıs ve Avrupa Çıkmazı,* s. 120-121.
[1241]Erol Manisalı, *Avrupa'nın Askerle Kavgası: Hayatım Avrupa,* C. 4, 5. Baskı, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009-d, s. 61.
[1242]Erol Manisalı, *Türkiye'nin Askersiz İşgali Gümrük Birliği: Hayatım Avrupa- 3,* 5. Baskı, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009-e s. 58.
[1243]Emre Kongar, *Küresel Terör ve Türkiye,* 13. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2016, s. 155.

Kıbrıs'ın AB üyeliği için sürecin işlemesi şu aşamalardan geçmiştir. 24-25 Haziran 1994'te Yunanistan'da gerçekleştirilen Korfu Doruğu'nda Kıbrıs'ın yapmış olduğu başvuruyla ilgili gelişmeler değerlendirilmiş, AB'ye kabulü için müzakerelere ivme kazandırılması doğrultusunda karar verilmiştir. 9 Aralık 1994'te Almanya'da gerçekleştirilen Essen Doruğu'nda gerçekleştirilecek ilk genişlemenin Kıbrıs'ı da kapsayacağı belirtilmiş, 12-13 Aralık 1997 tarihinde gerçekleştirilen Lügsemburg Doruğu'nda ise Kıbrıs'la tam üyelik müzakerelerinin başlatılması doğrultusunda karar verilmiştir. Bu karar üzerine 30 Mart 1998 tarihinde Kıbrıs-AB tam üyelik müzakere süreci başlatılmış,[1244] yapılan görüşmelerin ardından beşinci genişlemede 1 Mayıs 2004 tarihinde Kıbrıs Avrupa Birliği'ne tam üye yapılmıştır.[1245]

AB, Birleşmiş Milletler'in Rum idaresini tanımasını gerekçe göstererek *"well established policy"* diye uzun yıllardır süregelen tutuma atıfta bulunarak, bunun meşru olduğunu ima etmektedir. Aslında Türkiye bahse konu olduğunda Kopenhag Kriterleri ileri sürülerek, son derece hassasiyet gösterilmektedir. AB, kurumları ve üye ülkeler Kıbrıs konu edildiğinde Kopenhag siyasi kriterleriyle hiç de bağdaşmayan, meşru bir anayasaya bile sahip olmayan GKRY'nin üyeliğini kabul etmiştir. Rum lider Glafkos Klerides, dört ciltten meydana gelen hatıratında: "*Biz bu anayasayı tek taraflı olarak ilga ettik"* demiştir.[1246] Yani Rum Cumhurbaşkanı bile meşru bir anayasayı ortadan kaldırdıklarını söylemektedir. Böyle bir durumda meşruiyeti bulunmayan bir anayasanın, ikiye bölünen, vatandaşlarının üçte birine ambargolar uygulanan bir adadan söz edilmektedir. Düzenin sağlanması ve Doğu Akdeniz'de barışın korunması için BMGK'nin göndermiş olduğu Barış Gücü'nün görev aldığı bir ülkede AB üyeliğine ehil olduğundan söz etmek, Kopenhag Kriterleri'ni sağladığını belirtmek hukukun ve uluslararası andlaşmaların ihlalidir.[1247]

Yukarıdaki açıklamalara bakıldığında Türkiye'nin üyeliği konusu gündeme geldiğinde AB'nin nasıl çifte standartlı bir tutum içinde olduğu net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Kıbrıs meselesi bir adalet ve uluslararası hukuk meselesidir. Zira bu

---

[1244]Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Başbakanlık Avrupa Birliği Koordinasyon Merkezi, "KKTC-AB İlişkileri", *http://abkm.gov.ct.tr/tr-tr/kktc-ab-%c4%b0li%c5%9fkileri/tarih%c/,* (22.03.2023).
[1245] Nusret Bilici, *Avrupa Birliği ve Türkiye,* 5. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2012, s. 51.
[1246]Bkz. Glafkos Klerides, Cyprus: My Deposition.
[1247]Haluk Kabaalioğlu, *Gündemdeki Kıbrıs* (Panel), Türkiye Barolar Birliği, Ankara Barosu- İstanbul Barosu, Ankara Barosu Yayınları, Ankara, 2002, s. 31.

cumhuriyet uluslararası andlaşmalarla kurulmuştur. Kıbrıs Türk halkına ve Türkiye'ye tanınmış olan haklar meşrudur. Başta Avrupa Birliği olmak üzere, uluslararası hukuk bertaraf edilerek söz konusu haklar resmen ihlal edilmiştir. Kıbrıs meselesi onlar açısından adanın tamamen bir Rum adası haline getirilerek, Yunanistan'a ilhakı meselesidir. Türkleri azınlık statüsüne indirgeyip, eşit egemenliğin tanınmaması meselesidir.[1248]

Kıbrıslı Rumların AB'ye üye olması sonrasında Papadapoulos toplumlararası görüşmelere odaklanmaktan ziyade yönünü AB'ye çevirmiş, Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye müzakere tarihi vermesini veto etmemeyi birtakım şartlara bağlamıştır. Problem o esnada aşılmış olsa da Rum tarafı Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini Kıbrıs meselesinin çözümüyle ilişkilendiren bir tutum içine girmiştir.[1249] Rumlara göre çözüm ise GKRY-Yunanistan ikilisinin şartlarının belki çok az yumuşatarak Türkiye'ye kabul ettirilmesidir.[1250]

Kıbrıs uyuşmazlığı Türkiye-AB ilişkilerini doğrudan etkilemiştir.[1251]AB Dışişleri Bakanları, Lüksemburg'daki toplantısında Ankara Andlaşması'nı Güney Kıbrıs'ı da kapsayacak biçimde genişleten Uyum Protokolü'nü (Ek Protokol) 13 Haziran 2005'te onaylamış, imza için Ankara'ya gönderilmesine karar vermiştir. Ek Protokolün imzalanması, 3 Ekim 2005'te görüşmelere başlanabilmesi için AB tarafından bir ön koşul olarak ileri sürülmüştür. Ankara Andlaşması'nda öngörüldüğü şekilde AB ile Türkiye arasındaki GB'ni GKRY'yi on yeni AB üyesini de içine alacak biçimde genişleten Ek Protokol Brüksel'de 29 Temmuz 2005'te imzalanmıştır. Türkiye ile AB arasında mektup teatileriyle yürütülen süreç, Türkiye'nin Protokolü

[1248]Ahmet, Z. Bulunç, *Gündemdeki Kıbrıs* (Panel), Türkiye Barolar Birliği, Ankara Barosu- İstanbul Barosu, Ankara Barosu Yayınları, Ankara, 2002, s. 14.
[1249]Rafet Akgünay, "Annan Planı'ndan Günümüze Uzanan Müzakere Sürecinin Değerlendirilmesi", *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2016, s. 632.
[1250]Mehmet Özdemir, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Girişi Konusunda Olumlu ve Olumsuz Görüşler", *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Sempozyum Bildirileri, Sorular ve Cevapları*, (Der.) Mustafa Kahramanyol, Türk Ocakları Genel Merkezi, Ankara Ticaret Odası, Ankara, 16-17 Mart 2001, s. 111.
[1251]Yetkin Report, "Kıbrıs ve Türkiye-AB İlişkileri Gerçekçi Politika Zamanı", *https://yetkinreport.com/2021/07/20/kibris-ve-turkiye-ab-iliskileri-gercekci-politika-zamani,* (09.05.2023).

imzalaması sonrasında Kıbrıs'ın Rum kesimini tanıdığı anlamına gelmeyeceğini belirten bir bildiriyi dönem başkanı İngiltere'ye vermesiyle tamamlanmıştır.[1252]

AB, bu bildiriye karşılık çok sert bir deklarasyonla cevap vermiş,[1253] kendi görüşlerini dile getirerek, kayda geçirmiştir. Türkiye ile AB arasında yaşanan gerginliğin ardından mevcut engellerin aşılabilmesi amacıyla Türkiye Dışişleri Bakanlığı kamuoyuna yönelik on maddeden oluşan bir eylem planı açıklamıştır. Kısaca, KKTC'nin maruz bırakıldığı izolasyonların kaldırılması halinde, Türkiye'de Güney Kıbrıs Rum Yönetimi için uyguladığı kısıtlamaları eşanlı olarak sonlandıracağını belirtmiş, Kıbrıs sorununu çözmek için Mayıs ya da Haziran aylarında BM kapsamında KKTC-GKRY ile Türkiye ve Yunanistan'ın katılacağı bir konferans önerisinde bulunmuştur. İngiltere, ABD, Avustralya, İtalya'nın da dahil olduğu bazı devletler AB ve İslâm Konferansı Örgütü bu girişimi desteklemiş; Rum kesimi ise kendi önerilerini sıralayarak, egemenlik haklarıyla ilgili olduğunu belirtmiş ve planı kabul etmemiştir.[1254]

Türk tarafı Annan Planı'nı kabul etmiş, Rum tarafı plana hayır demiş olmasına rağmen Avrupa Birliği'ne tam üye yapılmıştır.[1255] Bu durum onların uluslararası platformlarda Kıbrıs sorununun çözümü konusunda baskılardan uzaklaşmasını sağlamıştır.[1256] Rum kesiminin AB üyesi olması, Türkiye'nin sadece Yunanistan konusunda izlediği politikalarını değil, aynı zamanda Türk dış politikasının neredeyse tümünü ipotek altına almıştır. Türkiye alacağı her kararda ve atacağı her adımda *"acaba AB ne der?"* diye endişe duymaya başlamış, netice itibariyle Kıbrıs uyuşmazlığı çözülmeden Rum tarafı AB üyesi yapılmıştır. Ayrıca GKRY-Yunanistan ikilisinin Kıbrıs ve Ege konularında Ankara'nın çok büyük tavizler verebilecekmiş,

---

[1252] Rıdvan Karluk, *a.g.e., Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri: Bir Çıkmaz Sokak*, 469-470.
[1253]Tuğrul Arat, "Türkiye-AB İlişkilerinin Gelişmesinde Bazı Saptamalar ve Genel Bir Değerlendirme", *Yarım Asrın Ardından Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar,* (Ed.) Belgin Akçay ve Sinem A. Açıkmeşe, 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2017, s. 636.
[1254] Rafet Akgünay, *a.g.e.,* s. 633.
[1255] Mahir Kaynak ve Emin Gürses, *Geleceğin Türkiyesi Yeni Osmanlılar,* 1. Baskı, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 193.
[1256]Hasan Kösebalaban, *Türk Dış Politikası,* (Çev.) Hüsamettin İnanç, 1. Baskı, Bigbang Yayınları, Ankara, 2014, s. 304.

onların taleplerini kabul edecekmiş gibi kanaatlere kapılmasına yol açmıştır.[1257] Avrupa Birliği'nin bu adaletsiz yaklaşımından dolayı Türkiye büyük bir hayal kırıklığı yaşamış, bundan sonra Kıbrıs uyuşmazlığının çözümü yolunda ümitler tükenmeye ve Kıbrıs'ta da pek tabiidir ki ulusalcı bir tutum belirginleşmeye başlamıştır.[1258]

3.9. Kıbrıs'ta 2004 Yılından Günümüze Dek Gelinen Süreçte Yaşananlar

KKTC'de 17 Nisan 2005'te yapılan seçimlerde Mehmet Ali Talat Cumhurbaşkanı seçilmiş, 20 Nisan'da Rauf Denktaş'tan görevi devralmıştır.[1259] Annan Planı sonrasında müzakerelerin yeniden başlatılması çabaları temel olarak beş dönemde sınıflandırılabilir. Annan planı sonrasında görüşmelerin yeniden başlatılması çabaları, Mehmet Ali Talat'ın Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından, Tasos Papadopulos ile müzakere masasına dönmesi, Dimitris Hristofyas'ın GKRY liderliğine seçilmesi, KKTC'de Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu'nun göreve gelmesi ve Anastasiades'in seçilmesine dek geçen zaman ve Anastasiades'in göreve geldiği dönem. Mehmet Ali Talat göreve geldikten sonra, Tasos Papadopulos ile bir araya gelmiş (8 Temmuz 2006) *"İlkeler Dizisi"* ve *"İki liderin kararı"* başlıkları altında iki farklı kâğıdı kabul etmiştir. Görüşmelere başlanacağı belirtilmiş, fakat bu dönemde başlatılan süreç de kadük olmuş, liderlerin bir yıl kadar sürdürdüğü görüşmelerden bir sonuç alınamamıştır.[1260]

21 Mart 2008 tarihinde KKTC Cumhurbaşkanı Talat ile Rum lider Hristofyas bir araya gelerek kapsamlı görüşmelerin başlatılması konusunda mutabakat sağlamışlardır. Eylül 2008'de başlayan görüşmelere 30 Mart 2010'da Kuzey Kıbrıs'ta yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçimleri dolayısıyla ara verilmiş, toplamda 71 kez liderler görüşmesi yapılmıştır.[1261] Talat ve Hristofyas'ın son görüşmesinden yaklaşık üç hafta sonra KKTC'de Cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmış (18 Nisan 2010) ve

---

[1257]Hasan Ünal, "Yeni Bir Yunanistan Politikasına İhtiyaç Var", *Milliyet, https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/dusunenlerin-dusuncesi/yeni-bir-yunanistan-politikasina-ihtiyac-var-6830329,* (09.05.2023).
[1258] Hasan Kösebalaban, *a.g.e.,* s. 304.
[1259]Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *a.g.e.,* "Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı."
[1260] Rafet Akgünay, *a.g.e.,* s. 633-634.
[1261] Mehmet Hasgüler, *a.g.e.,* s. 41.

seçimin kazananı Derviş Eroğlu olmuştur. Eroğlu göreve başladıktan sonra BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon'a göndermiş olduğu bir mektupta Kıbrıs meselesinde kapsamlı bir çözüm için BM parametrelerine bağlı olduklarını ve görüşmelerin kararlılıkla sürdürüleceğini belirtmiştir. Eroğlu ve Hristofyas 25 Mayıs 2010 tarihinde görüşmüşler, sene sonuna dek müzakerelerde ilerleme kaydedebilecekleri öngörüsünde bulunmuşlardır. Ancak Derviş Eroğlu göreve geldikten sonra Rum lider müzakereler konusunda eskisine göre daha ağır hareket ederek neticeye varmayı geciktiren bir tutum izlemiştir. Sonuç itibariyle BM Genel Sekreteri tarafından gündeme getirilmiş olan üçlü görüşmeler bile zamanında gerçekleştirilememiş ve 2010 sonuna dek çözüm sağlanacağı beklentisi boşa çıkmıştır.[1262] 2011'de hem Kıbrıs'ta hem de BM Genel Sekreteri başkanlığında üç kez Kıbrıs dışında yapılan üçlü görüşmeler gerçekleştirilmiş,[1263] fakat müzakerelerde bir ilerleme sağlanamamıştır.[1264]

Diğer taraftan Kıbrıs uyuşmazlığında Türkiye ve AB ilişkilerine bakıldığında, T.C. yetkilileri tarafından yapılan açıklamalarda 2012 Temmuz'unda AB Dönem Başkanlığı'nın GKRY'ye geçeceği, eğer bu dönemde Kıbrıs sorunu çözümlenemezse Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin askıya alınma noktasına geleceği belirtilmiştir.[1265] BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon liderleri bir araya getirmeye devam etmiş, 2012 yılında Greentree'de gerçekleştirilen görüşmelerden de ilerleme kaydedilmeyince görüşmeler de facto olarak dondurulmuştur.[1266]

2013 yılında Güney Kıbrıs'ta Cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmış, seçimin galibi DİSİ (Demokratik Seferberlik Partisi) lideri Nikos Anastasiades olmuştur.[1267] Anastasiades, daha seçim kampanyaları esnasında negatif mesajlar vermiş, önceden Kıbrıs'ın Rum kesimine sunulmuş önerileri dahi geri çekeceğini, seçimlerin ardından bu politikaları uygulamaya koyacağını belirtmiştir. Derviş Eroğlu ise tam tersine kendisinden önce uzlaşmaya varılan görüşmelere ve çözüme bağlı olduğunu BM

[1262] Rafet Akgünay, *a.g.e.,* s. 636.
[1263] Sibel Akgün, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası 2011", *Türk Dış Politikası Üzerine Bağımsız Makaleler,* Türk Dış Politikası Yıllığı 2011, (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali, R. Usul, 1. Baskı, SETA Yayını, 2012, Ankara, s. 401.
[1264] Rafet Akgünay, *a.g.e.,* s. 637.
[1265] Sibel Akgün, *a.g.m.,* s. 404.
[1266] Rafet Akgünay, *a.g.e.,* s. 637.
[1267] Mehmet Hasgüler, *a.g.e.,* s. 53-54.

Genel Sekreteri'ne duyurmuş, Rum lider ise içinde bulundukları ekonomik sıkıntılardan söz ederek uzun bir süre masadan uzak kalmayı başarmıştır. Anastasiades müzakerelere başlamak için müşterek bir açıklama metninin hazırlanması koşulunu ortaya koymuştur. Türk tarafı zaten görüşmelere kaldıkları yerden devam edileceğini belirtmiştir. Sonuç itibariyle 11 Şubat 2014'te ortak bir açıklama metni oluşturulmuş ve görüşmeler yeniden başlatılmıştır.[1268]

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Guterres, 15 Mayıs 2015'ten, 11 Ağustos 2017 tarihine dek süregelen görüşmelerde kaydedilen ilerlemeleri belgeleyen bir İyi Niyet Misyonu Raporu yayınlamış ve anlaşma sağlanan ve hala çözüm bekleyen konulara değinmiştir.[1269] 2017 yılındaki çözüm arayışlarından da bütün çabalara rağmen olumlu bir sonuç çıkmamıştır. Ocak ayında Cenevre'de başlayan ve Haziran'da Crans Montana'da sürdürülen Kıbrıs görüşmeleri, çözüm sağlanmasına en çok yaklaşılan toplantılar olarak görülmüştür. Ancak iki kesimin ve üç garantör devletin bir arada oldukları bu görüşmeler de sonuçsuz kalmıştır. BM Genel Sekreteri Antony Guterrs'in iki toplumu yakınlaştırmak için ileri sürdüğü çerçeveye ve yeni açılımlara rağmen Rum tarafının uzlaşmaz tutumu nedeniyle bir sonuç alınamamıştır. Bu görüşmelerde ilk kez liderler eş anlı olarak birbirlerine karşılıklı haritalar sunmuştur.[1270]

Crans Montana'daki görüşmeler esnasında, iki bölgeli, iki toplumlu, eşit siyasal temsile dayalı federasyon kapsamında daha önce görüş birliğine varılmış olsa da garantör ülke askerlerinin adadaki varlığı üzerinde uzlaşılamamış,[1271] 10 Şubat'ta Kıbrıs Rum Temsilciler Meclisi'nin 1950'de yapılan Enosis' referandumunun 2017'de Rum okullarında kutlanılması gereken gün kararı alması üzerine Enosis'in gölgesinde müzakereler olumsuz etkilenmiştir. 13 Şubat'ta Parlamentodaki tüm partiler ve vekiller Rum Parlamentosunun aldığı kararı ortak bir deklarasyonla kınama kararı almış, söz konusu kararın telafi edilemez sonuçları olacağını belirtmiştir. 16 Şubat'taki

---

[1268] Rafet Akgünay, *a.g.e.,* s. 638.
[1269]Cyprus Dialogue Forum, "Siyaset Rehberi: Müzakere Süreci & Temel Belgeler", *https://libguides.cydialogue.org/siyasetrehberi/muzakeresureci*, (29.04.2023).
[1270]Yeni Düzen, "2017'de Çözüme Çok Yaklaşıldı, Müzakereler Sonuçsuz Kaldı." *https://www.yeniduzen.com/2017de-cozume-cok-yaklasildi-muzakereler-sonucsuz-kaldi-97317h.htm.* (30.04.2023).
[1271]BBC News Türkçe, "BM Kıbrıs'ta Görüşmeler İçin Ortak Zemin Bulunamadığını Açıkladı", *https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya/*, (30.04.2023).

liderler görüşmesinde Anastasiades toplantıyı terk etmiş, bunun üzerine Mustafa Akıncı: *"Söyleyecek bir şeyim yoktur diyerek kapıyı çarpıp çıkıp gittiler, adını da Akıncı terk etti koydular"* demiştir. Sonradan müzakerelere devam edilse de iki taraf arasında güvensizlik oluşmuştur.[1272]

28 Haziran'dan itibaren Kıbrıs müzakereleri Crans Montana'da yeniden başlamış, bu görüşmelere, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan katılmış, Kıbrıs uyuşmazlığına federal temelde çözüm görüşmeleri 10 gün sürmüş, fakat yine başarısızlıkla sonuçlanmıştır.[1273] Müzakerelerin çökmesinden sonra BM Genel Sekreteri Guterres, BMGK'ne sunduğu raporda: *"Kıbrıs sorununu çözmek için tarihi bir fırsat"* kaçırılmıştır diye belirtmiştir.[1274] 4 Temmuz'da Antony Guterres, taraflara müzakerelerin tekrar başlatılması için BM'nin üst düzey görevlisi Jane Holl Lute'u geçici görevlendirmiş, Konferanslar için temasa geçilmesini istemiştir. 23 Temmuz'da BM Genel Sekreteri Guterres'in geçici görevli danışmanı Jane Holl Lute'u adaya gelmiş, Mustafa Akıncı ile müzakerelerin sürdürülüp sürdürülemeyeceği konusunu görüşmüş, Akıncı çözüme olumlu yaklaşmıştır. Aynı gün Nikos Anastasiades ile de görüşen Lute'u yeniden bir diyaloğun başlatılmasına tarafların hazır olduğunu belirtmiştir.[1275] Bundan sonra Kıbrıs konusunda ciddi bir yol ayrımına gelindiği, farklı çözüm modelleri üzerinde durulabileceği yeni bir zemin oluşmuştur.[1276] Rum lider Anastasiades merkezi olmayan, gevşek bir federasyon modelini dile getirmiş, bu konu yılın son çeyreğinde gündeme damgasını vurmuştur.[1277]

15 Ekim'de Rum Temsilciler Meclisi aldığı bir kararda Türk askerlerinin Kıbrıs'tan tamamen çekilmesini ve Garanti Andlaşmalarının iptal edilmesini talep etmiştir. 16 Ekim'de Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Barış Burcu yaptığı açıklamada Rum

---

[1272]Yeni Düzen, *a.g.m., https://www.yeniduzen.com.*
[1273]Sibel Akgün, "Kıbrıs'ta Birleşmiş Milletler Arabuluculuğu ile Siyasal Çözüm Modelleri ve Analizi", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD),* Cilt 5, Sayı 11, 2018, s. 97.
[1274]James, K. Lindsay, "Belirsizlik Döneminde Kıbrıs Sorunu: Bağlantı Kültürü Oluşturmak*", Peace Research Institute, Oslo (PRIO),* Norway, Cyprus Centre, Rapor 5/2019, s. 15.
[1275]Ata Atun, *a.g.e., Kıbrıs Antlaşmaları, Planları ve Önemli BM, AB Kararları (1571-2020),* s. 717.
[1276]Gözde K. Yaşin, "Kıbrıs'ta Yeni Dönem: İki Devletli Yapı", 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 6 Aralık 2018,*https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/balkanlar-ve-kibris-arastirmalari-merkezi/kibris-ta-yeni-donem-iki-devletli-yapi,* (07.05.2023).
[1277]Kıbrıs Manşet, "Kıbrıs Sorunu 2018'de Yine Çözümsüz Kaldı", 27 Aralık 2018, *https://www.kibrismanset.com/kibris-sorunu-2018de-yine-cozumsuz-kaldi,* (07.05.2023).

Temsilciler Meclisi'nin Garanti Andlaşmaları'nın iptali ve Türk askerlerinin adadan tamamen çekilmesini talep eden kararının tek taraflı alınmış bir karar olduğunu ve geçerliliği bulunmadığını açıklamıştır.[1278] Şükrü Elekdağ'a göre, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, müzakere süreçlerinde daima dünya kamuoyunu yanıltmış, federal sistem kılıfı altında üniter bir yapıyı dayatmıştır.[1279]

"Merkezi zayıf kanatları güçlü federasyon modeli" taraflar arasında Kasım ayı süresince tartışılmış, bundan da bir uzlaşma çıkmamıştır. Bu süreç içerisinde medyada yer alan haberler arasında doğalgaz açıklamaları yoğun gündem konusu olmuş, Rum kesimi Kıbrıs'ın enerji kaynaklarıyla ilgili Türkleri yok sayarken, Türk tarafı ve Türkiye, doğalgaz kaynaklarında KKTC'nin de hakları olduğunu belirtmiştir. Rum kesiminin tek yanlı ilan ettiği münhasır ekonomik bölgede yeni sondaj faaliyetleri başlatılırken, Türkiye de Doğu Akdeniz'e sismik araştırma ve sondaj gemilerini göndermiştir.[1280]

2019 yılında BM Genel Sekreteri'nin arabuluculuğunda Türk ve Rum liderler arasında gayrıresmi üçlü görüşmeler gerçekleştirilse de bir ilerleme kaydedilememiştir.[1281] 2020'ye gelindiğinde KKTC'de Bakanlar Kurulu 1974'ten beri kapalı olan ve Gazimağusa sınırları içerisinde yer alan, hayalet şehir olarak nitelendirilen Maraş'ın açılması için uzman bir ekibin görevlendirilmesi ve bilimsel bir envanter çalışması yapılması kararını almış 18 Haziran'da askeri statüde bulunan Maraş, 46 yıl aradan sonra 8 Ekim 2020 tarihinde kademeli olarak (ikinci etabı Temmuz 2021'de) sivillerin kullanımına açılmıştır.[1282]

KKTC'de 11-18 Ekim 2020 tarihlerinde gerçekleştirilen iki turlu seçimlerde Cumhurbaşkanlığı seçimini Ersin Tatar kazanmış ve KKTC'nin 5. Cumhurbaşkanı olmuştur.[1283] Tatar, seçim kampanyası dönemindeki konuşmalarında ve yayınlamış

[1278] Yeni Düzen, *a.g.m., https://www.yeniduzen.com.*
[1279] Şükrü Elekdağ, "Kıbrıs'ta Son Söz!.. Kim Söyleyecek?", (Ed.) Necdet Basa, *Türkiye Barolar Birliği Yayınları,* Ankara, 2017, s. 72.
[1280]Yeni Düzen, "Kıbrıs 2018'de de Çözümsüz Kaldı", *https://www.yeniduzen.com/kibris-2018de-de-cozumsuz-kaldi-110271h.htm,* (08.05. 2023).
[1281]Muhammet İ. Arslan, "52 Yıldır Çözülemeyen Düğüm: Kıbrıs Meselesi", Anadolu Ajansı, *https://www.aa.com.tr/tr/dunya/52-yildir-cozulemeyen-dugum-kibris-meselesi/2014857,* (08.05.2023).
[1282]TRT Haber, "46 Yıl Sonra Kademeli Açılan Maraş'ın Ziyaretçi Sayısı 330 Bini Aştı", *https://www.trthaber.com/haber/dunya/46-yil-sonra-kademeli-acilan-marasin-ziyaretci/*(09.05.2023).
[1283]Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Biyografi- Cumhurbaşkanı Ersin Tatar", *https://www.kktcb.org/tr/cumhurbaskani/biyografi/,* (08.05.2023).

olduğu Bildirge'de, Kıbrıs'taki uyuşmazlığın çözümlenmesi için bundan böyle, *"BM zemininde BM parametrelerine göre federal çözüm arayışına son vereceğini"*[1284] Kıbrıs konusunda federasyon temelli bir çözümün artık umut vaat etmediğini ve başka alternatif modellerin konuşulması gerektiğini belirtmiş, adada egemen eşitlik zemininde kurulacak iki devletli bir yapının görüşülmesi gerektiğini savunmuştur.[1285] Ersin Tatar göreve geldikten sonra izleyecekleri politikaların aynı doğrultuda sürdürüleceğini defalarca ifade etmiş, Tatar'ın görüşlerini T.C. Cumhurbaşkanı Erdoğan da yaptığı çeşitli konuşmalarda net bir şekilde desteklemiştir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (10 Şubat 2021) partisinin grup toplantısında yaptığı bir konuşmasında şunları söylemiştir: *"...İki devletli çözümden başka Kıbrıs'ta çıkış yolu kalmamıştır. İster kabul edersiniz ister etmezsiniz. Artık federasyon diye bir şey yok, geçin artık o işi…Kıbrıs Türklerinin yarım asırdır adada süren çözümsüzlüğün mağduru olmasına daha fazla izin vermeyeceğimizi tüm dünya bilmelidir."* Erdoğan, benzer sözleri KKTC'de bir törende yaptığı konuşmasında yeniden dile getirmiştir. Kıbrıs uyuşmazlığına çözüm bulma çabaları uzun yıllar sonuçsuz kalmıştır. KKTC'nin federal çözüm arayışını terk ederek, egemen eşitlik temelinde iki devletli çözümü sağlamak için kararlılıkla mücadele edeceğini vurgulamıştır.[1286]

Kıbrıs uyuşmazlığının çözümü için taraflar uzun bir aradan sonra 27-29 Nisan 2021 tarihlerinde Cenevre'de bir araya gelmiş ve bu buluşma *"zemin yoklama buluşmaları"* olarak adlandırılmıştır. Söz konusu buluşma başarılı sonuçlandığı takdirde müzakereler başlatılabilecektir. Netice itibariyle görüşmeden olumlu bir sonuç çıkmamış, başarı sağlanamasa da 5+1 veya 5+BM olarak nitelendirilen görüşme, Türkiye'nin yeni bir Kıbrıs politikası takip edeceğini ortaya koyan önerilerinin kayıtlara geçmesi açısından önemli olmuştur. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, Dışişleri Bakanı Mevlut Çavuşoğlu'nun ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ersin Tatar'ın uzun süredir dile getirdikleri iki devletli çözüm önerisi

---

[1284]Tugay Uluçevik, "Kıbrıs Politikamızda Söylem ve Eylem Birliği Zamanı", Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), 15 Temmuz 2021, *https://avim.org.tr/Blog/Kıbrıs-Politikamızda-Söylem-ve-Eylem-Birliği-Zamanı-Söyledik-com,* (08.05.2023).
[1285] Muhammet İ. Arslan, *a.g.m., https://www.aa.com.tr/tr/dunya.*
[1286] Tugay Uluçevik, *a.g.m.,* https://avim.org.tr/Blog/Kıbrıs.

Cenevre'de resmi olarak tüm taraflara iletilmiştir.[1287] BM'nin 4 sene aradan sonra gerçekleştirmiş olduğu Cenevre toplantısı, bir dönüm noktası olarak görülmüş ve GKRY-Yunanistan ikilisinin bundan sonra meseleyi Türkiye-AB meselesine dönüştürmeye çalışacağı, Türk tarafının ise iki devletli çözüm için uğraşacağı bir sürece girilmiştir.[1288]

Ersin Tatar, 20 Temmuz 2021 tarihinde, BRTK'ya (Bayrak Radyo Televizyon Kurumu) yaptığı konuşmasında: *"Rum tarafının ucu açık müzakerelerle bizi ve dünyayı aldatmasına ve 53 yıl daha müzakere masalarında esir alınmamıza artık tahammülümüz kalmamıştır."* Ortaya koyduğumuz yeni çözüm modeli Kıbrıs'ta hem kalıcı bir barışı sağlayacak hem de hassas bir süreçten geçen bölgenin barış ve istikrarına katkıda bulunacaktır diyerek, ayrıca mavi vatan konusunda Kıbrıs'ın çevresinde *"eşit hak sahibi olduğumuz doğal kaynaklara Anavatan Türkiye ile birlikte sahip çıkma kararlılığındayız"* şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.[1289]

28 Eylül 2021'de taraflar Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde, BM Genel Sekreteri Antony Guterres ile Kıbrıs meselesini görüşmek üzere bir araya gelmişlerdi. Bu görüşmede Rum lider Nikos Anastasiades, nasıl yol alınacağına yönelik öneriler sunduklarını, Antony Guterres ise Kıbrıs için özel bir temsilci atanmasının planlandığını söylemiş ve üçlü görüşmeler sonrasında yakın zamanda liderler görüşmesi yapılmayacağını belirtmiştir. KKTC Cumhurbaşkanı Ersin Tatar da görüşmelerin ardından Türkevi'nde basın mensuplarına açıklamalarda bulunmuş, 60 senedir yürütülen görüşmelerden bir netice alınamadığını ve görüşmelerin sürdürülemeyeceğini belirtmiştir. Genel Sekreterin de belirttiği gibi müşterek zemin bulunmadığına göre bu esnada görüşmelerin başlamasının acelesi yoktur. Egemen eşitliğimiz ve uluslararası zeminde eşit statümüz kabul gördüğü takdirde resmi görüşmelere yeniden başlarız diye ifade etmiştir.[1290]

[1287]Kemal İnat, "Cenevre'nin Ardından Kıbrıs Meselesinde Yeni dönem Başladı", SETA, *https://www.setav.org/cenevrenin-ardindan-kibris-meselesinde-yeni-donem-basladi/,* (08.05.2023).
[1288]BBC News Türkçe, "Cenevre'de Başarısızlık, Kıbrıs Görüşmelerinin Geleceğini Nasıl Etkiler?", *https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56938748,* (08.05.2023).
[1289]Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Cumhurbaşkanı Ersin Tatar'ın 20 Temmuz 2021 BRTK Konuşması",*https://www.kktcb.org/tr/cumhurbaskani-ersin-tatarin-20-temmuz-2021-brtk-konusmasi-8630,* (09.05.2023).
[1290]NTV, "Kıbrıs Sorunu İçin Üçlü Görüşme", *https://www.ntv.com.tr/dunya/kktc-cumhurbaskani-tatar-guterres-ve-anastasiadis-ile-gorustu,gtf4m6v7ougandd1qpg6g,* (09.05.2023).

2022 yılında Kıbrıs konusunda çeşitli adımlar atılmış, Türk tarafının iki devletli çözümden yana olması nedeniyle resmi müzakereler başlatılamamıştır. Bundan sonraki süreçte T.C. Cumhurbaşkanı Erdoğan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda KKTC'nin tanınması için çağrı yapmış ve hemen akabinde KKTC Türk Devletler Teşkilatı'na gözlemci üye olarak kabul edilmiştir. Ersin Tatar, BM Genel Sekreteri'nden izolasyonların kaldırılması hususunda inisiyatifte bulunmasını istemiş, müzakerelerin yeniden başlatılabilmesi için Kıbrıs Türk toplumunun egemen eşitliği ve eşit uluslararası statüsünün teyit edilmesi halinde mümkün olacağını söylemiştir.[1291]

2022 yılının önemli konularından biri de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın BM'nin 76. Genel Kurulu'nda BM kürsüsünden KKTC'nin tanınması yönünde yaptığı çağrının ardından, Kıbrıs'ta Rumlardan izin alarak görevini sürdüren BM Barış Gücü'ne KKTC ile de anlaşma yapmalarını ve KKTC'yi tanımaları çağrısında bulunması olmuştur.[1292] Bu konuşmanın ardından KKTC'den de ilk somut adım atılmış ve KKTC Dışişleri Bakanı Tahsin Ertuğruloğlu,[1293] Türk-Rum hudut hattında ara bölge haricinde Kuzey Kıbrıs'ta da iki kampı ile bir temas noktası olan BM Barış Gücü'nün Rum tarafından izin alarak görevini yürüttüğünü belirterek: *"Misafirlik*

[1291] Yeni Düzen,_"Kıbrıs Bir Yıl Daha 'Bölünmüş' Kaldı, Resmi Müzakereler Yine Başlamadı", *https://www.yeniduzen.com/kibris-bir-yil-daha-bolunmus-kaldi-resmi-muzakereler-yine-baslamadi-159632h.htm*, (09.05.2023).

[1292]Manşet Türkiye, "Kuzey Kıbrıs'tan BM Barış Gücü'ne Rest: Ya Bizi tanı Ya Çekil Git", *https://www.mansetturkiye.com/kuzey-kibris-tan-bm-baris-gucu-ne-rest-ya-bizi-tani- /,* (10.05.2023).

[1293]Tahsin Ertuğruloğlu'nun Barış Gücü'nün çekilmesiyle ilgili yaptığı açıklamalarını E. Tümamiral Ali Deniz Kutluk şöyle değerlendirmiştir: *"Adada barışı engelleyici bir durum olmadığı için Barış Gücü'nün orada bulunması gereksizdir. Rumlar parasını ödeyerek onları adada bulundurmak, kendilerinin adanın uluslararası temsilcisi olduklarını iddia etmeye devam etmek itiyorlar. Yapılan açıklama doğrudur. Kuzey Kıbrıs'ın bundan sonraki hamlesi Barış Gücü'nün adada Türk tarafında hareket serbestisini kısıtlamak olmalıdır. Barış Gücü'nün Kapalı Maraş'a girmesi, Karpaz'a gitmesi engellenmelidir. Barış Gücü'nün adada istenilmez olduğu fiilen sahada gösterilmelidir. Elbette bir ateşkes hattı varsa, burada bir güç varsa iki tarafın da rızası alınmalıdır. Bunun dışındaki davranışlar Rum tarafını şımartır. Ateşkesin bir tarafı olarak Türklerin rızası olmayan bir hamle sonuçta namlunun ucuna BM Barış Gücü'nü koyar. Adada 48 senede 9 kişi hayatını kaybetti. Bu bir trafik kazasında hayatını kaybedenlerden bile az. Dolayısıyla 48 senedir burada barış ve sükûnet geçerli olduğuna göre Barış Gücü'ne gerek varmışçasına devam edilmesi Kıbrıs'ta iki devlet çözümün önünde engeldir gibi. O kadar çok barış gücü varsa dünyanın diğer yerlerine baksınlar."* Deniz Kutluk, "Emekli Tümamiral Kutluk: Türkiye Kuzey Kıbrıs'ta Daimî Deniz ve Hava Üsleri Kurmalıdır," Sputnik, https://*sputniknews.com.tr/20221005/emekli-tumamiral-kutluk-turkiye-kuzey-kibrista-daimi-hava-ve-deniz-usleri-kurmalidir-1061992221.html,* (10.05.2023).

bitti, ya KKTC ile askeri andlaşma imzalar ya da KKTC'den çekilirler" diyerek tepki göstermiş ve Barış Gücü'ne bir ay süre tanınmıştır.[1294]

Adada bulunan Barış Gücü (UNFICYP), 1964 yılından bu yana Kıbrıs'ta görev yapmaktadır. Görev süresi her altı ayda bir yenilenmektedir. Türk tarafından yapılan tüm çağrılara rağmen BM Güvenlik Konseyi, Barış Gücü'nün görev süresini yeniden uzatmıştır.[1295] Bunun üzerine Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı şu açıklamayı yapmıştır: *"KKTC, Ada'daki taraflardan birine 'devlet' diğerine ise 'toplum' muamelesi yapmaya devam ettiği ve kararlarını gözden geçirmediği sürece Güvenlik Konseyi'nin kararlarına itiraz etmeye devam edecektir."*[1296]

12 Şubat 2023'te GKRY'de cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmış, Nikos Hristodulidis Cumhurbaşkanı seçilmiştir.[1297] İki taraf lideri 2023 yılı boyunca yalnızca resmi olmayan sosyal platformlarda bir araya gelmiş, diyalog ortamı önceki dönemlere göre önemli oranda azalmıştır. BM de tarafları bir araya getirmek için önemli bir girişim başlatmamıştır. İki toplum liderinin yaptığı açıklamalara bakıldığında tarafların açıklamaları tamamen birbirlerinden farklıdır. KKTC Kıbrıs uyuşmazlığının çözümü için egemen eşitliği savunurken, Rum lider yıl boyunca yaptığı açıklamalarda adada tek devletin var olduğunu ve iki devletli yapıyı hiçbir zaman müzakere etmeyeceklerini belirtmiştir.[1298]

3.10. GKRY'nin Son Yıllarda Artan Silahlanma Faaliyetleri ve ABD ile Yaptığı Savunma İş Birliği Andlaşması

GKRY, 2019 yılında Almanya ve Sırbistan'dan ağır silahlar, Fransa'dan ise iki adet gemi satın almıştır. Sırbistan'dan (8 adet) devriye, keşif, personel taşımak için ve

---

[1294]Sputnik Türkiye, "Kuzey Kıbrıs'tan BM'ye Ya Tanı Ya Çekil", *https://sputniknews.com.tr/20221005/kuzey-kibristan-bmye-ya-tani-ya-cekil/,* (10.05.2023).

[1295] Birgün, "Kıbrıs'taki BM Barış Gücü'nün Süresi Uzatıldı: Türkiye'den Tepki Geldi", (27 Ocak 2022). *https://www.birgun.net/haber/kibris-taki-bm-baris-gucunun-gorev-suresi-uzatildi-turkiye-den-tepki-geldi-374972,* (10.05. 2023).

[1296]Mehmet, K. Firik, "KKTC'den BM Güvenlik Konseyi'nin Barış Gücü Kararı'na Tepki", *Anadolu Ajansı,https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kktcden-bm-guvenlik-konseyinin-baris/,* (10.05.2023).

[1297]Medyascope, "Güney Kıbrıs Yeni Cumhurbaşkanı, Eski Dış İşleri Bakanı Hristodulidis oldu", *https://medyascope.tv/2023/02/13/guney-kibrisin-yeni-cumhurbaskani-eski-disisleri-bakani-hristodoulides-oldu/,* (10.05.2023).

[1298] Hacı M. Boyraz, "Türkiye'nin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Politikası 2023", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2023,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 1. Baskı, SETA Yayını, Ankara, 2023, s. 282-283.

aynı zamanda ambulans olarak hizmet verecek olan (Milosh Bov M 16 4x4), zırhlı savaş araçları/Tomalar ve 24 adet (155'lik Nora B-52) çekili top, Almanya'dan temin edilen 41 adet (Leopard 2A4 tipi) tank alınması hususunda anlaşmalar yapmıştır. Ayrıca, Fransa ile güvenlik iş birliğini güçlendirmek maksadıyla savunma andlaşması mevcut olup bu andlaşma kapsamında silah alımları yaparak askeri gücünü hızla yükseltmek istemiştir.[1299] ABD, GKRY'ne yönelik 1987 yılında uygulamaya koyduğu silah ambargosunu 1 Eylül 2020 tarihinde kısmen kaldırma kararı almış,[1300] ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada daha sonra uygulamanın kapsamının genişletileceği belirtilmiştir.[1301] ABD'nin bu kararı bölgedeki gerilimi arttıracak türden bir karardır. Rumlara silah satışının serbest bırakılması kararı Kıbrıslı Rumların son zamanlarda kaygı verici boyutlara varan silahlanma faaliyetlerinin ABD tarafından desteklendiğinin bir göstergesidir.[1302]

2021 yılında GKRY ile Sırbistan arasında Mİ-35P helikopter tedariki konusunda andlaşma imzalanmıştır. Bu andlaşma ile Sırbistan GKRY'nin elindeki bahse konu helikopterleri alırken, kendisinin de GKRY'ne obüs ve zırhlı araç temin edeceği belirtilmiştir.[1303] 2022 yılında GKRY, Fransa'dan (53 milyon Euro) *"6 adet Airbus H-145M"* taarruz helikopteri alımına kara vermiş, anlaşmaya göre söz konusu rakamın 140 milyon Euro'ya kadar çıkartılabileceği, ilave olarak 6 helikopterin daha alınabileceği belirtilmiştir. Helikopterler, gece gündüz her şartta görev yapabilecek yetenekte olup; 12.7 mm makineli tüfek, 70 mm güdümlü/güdümsüz roketler, kısa menzilli hava-hava füzeleri ve tanksavar füzeleri taşıyabilmektedir.[1304] Yine aynı yıl

---

[1299]AVİM, "Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Savunma Maksadını Aşan Silahlanma Faaliyetleri", *Avrasya İncelemeler Merkezi,* (18 Haziran 2019), *https://avim.org.tr/tr/Yorum/GUNEY-KIBRIS-RUM-YONETIMI-NIN-SAVUNMA-MAKSADINI-ASAN-SILAHLANMA-FAALIYETLERI/,* (14.09.2024).

[1300]İGAM, ABD'nin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne Yönelik Silah Ambargosunu kaldırma Kararının Uzatılması", *İstihbarat ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi,* https://igam.org.tr/abdnin-guney-kibris-rum-yonetimine-yonelik-silah-ambargosunu-kaldirma-kararinin-uzatilmasi/,(14.09.2024).

[1301]EURO NEWS, "ABD 2023 Mali Yılı İçin Kıbrıs Rum Yönetimi'ne Uygulanan Silah Ambargosunu Kaldırdı",*https://tr.euronews.com/2022/09/17/abd-2023-mali-yili-icin-kibris-rum-yonetimine-uygulanan-silah-ambargosunu-kaldirdi/,* (14.09.2024).

[1302]Muhammet, İ. Arslan, KKTC'den ABD'nin GKRY'ne Yönelik Silah Ambargosunu Kaldırma Kararına Tepki", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kktcden-abdnin-gkryye-yonelik-silah-ambargosunu-kaldirma-kararina-tepki/,* (14.09.2024).

[1303]Eren Yiğitoğlu, "Güney Kıbrıs'tan Sırbistan'a Mİ-35 Helikopteri Teslimatı", *Defence Türk, https://www.defenceturk.net/guney-kibristan-sirbistana-mi-35-helikopteri-teslimati/,* (14.09.2024).

[1304]Arda Çelik, "Güney Kıbrıs'tan 6 Adet Taarruz Helikopteri Tedariki", *Savunma Sanayi ST, https://www.savunmasanayist.com/guney-kibristan-6-adet-taarruz-helikopteri-tedariki/,* (14.09.2024).

içinde İsrail ile GKRY arasında savunma ve güvenlik alanında bir iş birliği andlaşması imzalanmış, Yeşil Hat'tın bazı yerlerine elektronik gözetleme sistemi kurulacağı açıklanmış, bu sayede Rum Milli Muhafız Ordusu'nun savaşa hazırlık düzeyinin artacağı vurgulanmıştır.[1305]

2022 Kasım'ında KKTC Dışişleri Bakanı Tahsin Ertuğruloğlu Rumların silahlanmasıyla ilgili olarak, silahlanmaya ciddi manada kaynak ayrıldığını, silahlanma programında son 20 yıl içinde bütçeden ayrılan kaynağın en yüksek seviyeye ulaştığını söylemiştir. GKRY'nin bütçesinden silahlanmaya ayrılan payın 200 milyon Euro olduğu belirtilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin GKRY'ne 30 senelik silah satışı ambargosunu kaldırmış olması, GKRY'nin 40'ın üzerinde tatbikatta yer alması, KKTC için açıkça tehdit oluşturmaktadır. Ayrıca Rum Milli Muhafız Ordusu hudut hattına yüzlerce ağır silah mevziisi yerleştirmiş ve papazlara silah eğitimi verilmiştir.[1306] ABD'nin silah ambargosunu kaldırma kararından sonra GKRY ile New Jersey Eyaleti Milli Muhafızları'nın GKRY ile andlaşma imzalaması, Rum subayların eğitim programlarına erişim sağlamaları sağlanmış, ACSA (Satın Alma ve Çapraz Hizmet Andlaşması imzalanmıştır.[1307] 2024 yılı, Rum Milli Muhafız Ordusu için 2017 yılında planlanan ve o zamandan bu yana sürdürülen silahlanma programlarının tamamlanacağı yıl olacaktır. Söz konusu programın içinde Yeşil Hattın gözetleme sistemleri, helikopterler, süreç içerisinde alınacak tanklar ve Exocet füzeleri bulunmaktadır. 2024 yılının bütçesi içerişinde savunma giderlerine toplamda 533,1 milyon Euro ayrıldığı, bunun 162,1 milyon Euro'sunun silah sistemi alımları için olduğu belirtilmiştir.[1308]

[1305] Savunma Sanayi ST, "İsrail Güney Kıbrıs Rum Yönetimi İçin Yeşil Hat'ta Elektronik Gözetleme Sistemleri Kuracak", *https://www.savunmasanayist.com/israil-kibrista-yesil-hatta-elektronik-gozetleme-sistemleri-kuracak/,* (14.09.2024).

[1306] KKTC Dışişleri Bakanlığı, "Dışişleri Bakanı Tahsin Ertuğruloğlu: Kıbrıs Rum Tarafının, Ada ve Bölgedeki Gerilimi Artıran Silahlanma Faaliyetlerini Karşılıksız Bırakmayacağımızı İfade Etmek İsterim",*https://mfa.gov.ct.tr/tr/disisleri-bakani-tahsin-ertugruloglu-kibris-rum-tarafinin-ada-ve-bolgedeki-gerilimi-artiran-silahlanma-faaliyetlerini-karsiliksiz-birakmayacagimizi/,* (14.09.2024).

[1307] KKTC Cumhurbaşkanlığı, "Cumhurbaşkanı Ersin Tatar, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile ABD New Jersey Eyaleti Ulusal Muhafızları Arasında Devlet Ortaklığı Programı İmzalanmasını Değerlendirdi", *https://kktcb.org/tr/cumhurbaskani-ersin-tatar-guney-kibris-rum-yonetimi- 4/,* (14.09.2024).

[1308] Kıbrıs Postası, "2024 Rum Milli Muhafız Ordusu'nun Silahlanma Programlarını Tamamlama Yılı",*https://www.kibrispostasi.com/c58-GUNEY_KIBRIS/n500444-2024-rum-mill-muhafiz-ordusunun-silahlanma-programlarini-tamamlama-yili/,* (14.09.2024).

GKRY ile ABD arasında uluslararası güvenlik kaygılarına karşı İkili Savunma İş Birliği Yol Haritası Andlaşması imzalanmış, 10 Eylül 2024 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından duyurulmuştur. Bakanlıktan yapılan açıklamaya göre, Avrupa'da ve Doğu Akdeniz'de istikrar ve güvenliğin sağlanmasında söz konusu andlaşmanın yaşamsal öneme sahip olduğu belirtilmiştir.[1309] Bu andlaşma, Doğu Akdeniz'de istikrar ve güvenliğin korunması için bir önceki sene Washington'da imzalanan Amerika Birleşik Devletleri-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi arasında ikinci Savunma ve Güvenlik İş Birliği Diyaloğu'na dayandırılmıştır.[1310]

Amerika Birleşik Devletleri ile GKRY arasında ilk savunma iş birliği andlaşması 2018 yılında imzalanmış, andlaşmadan sonra Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Washington'daki Büyükelçiliğinde ilk Savunma Ateşesi akredite edilmiş, GKRY-ABD arasında Uluslararası Askeri Eğitim Programına (IMET) ilk defa katılması, GKRY'ye yönelik silah ambargosunun 2022 yılından başlayarak kademeli olarak kaldırılması ve ortak tatbikatlarda gözlemci olarak bulunması gibi maddeler yer almıştır.[1311]

Temmuz ayında Rum basınında çıkan haberlerde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Savunma Bakanı Palmas, Larnaka civarında bir helikopter üssü inşasının sürdüğünü açıklamış, fakat detaylı açıklama yapmayacağını belirtmiştir. Rum medyasına göre, bahse konu üsten Amerika Birleşik Devletleri'nin yararlanacağı, ABD ordusunun nakliye ve lojistik amaçlı işleri için kullanılacağı *"Chinook"* tipi helikopterlerin konuşlandırılacağı belirtilmiştir.[1312] Hürriyet Gazetesi'nden Yunus Paksoy'un 14 Eylül tarihli haberinde söz konusu andlaşmanın Pentagon'un Sözcüsü Tümgeneral Patrik Ryder'e sorulduğu ve şu cevabı verdiği belirtilmiştir:

[1309]Defense Here, "ABD ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Arasında Savunma İş Birliği Yol Haritası Andlaşması İmzalandı", *https://www.defensehere.com/tr/abd-ile-guney-kibris-rum-yonetimi-arasinda-savunma-isbirligi-yol-haritasi-anlasmasi-imzalandi/,* (17.09.2024).

[1310]Yusuf E. Işık, "ABD ve GKRY Arasında Savunma Andlaşması", Defence Türk, *https://www.defenceturk.net/abd-ve-gkry-arasinda-savunma-anlasmasi/,* (17.09.2024).

[1311] CHP, "Yankı Bağcıoğlu, ABD ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Arasında İmzalanan Yeni Askeri İş birliği Andlaşmasını Değerlendirdi", *https://chp.org.tr/haberler/yanki-bagcioglu-abd-ile-guney-kibris-rum-yonetimi-arasinda-mzalanan-yeni-askeri-sbirligi-anlasmasini-degerlendirdi/,* (17.09.2024).

[1312]Mehmet K. Firik, "Kıbrıs'ta Rum Yönetiminin Kuracağı Üsse, ABD Helikopterlerinin Konuşlandırılacağı İddia Edildi", Anadolu Ajansı, *https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kibrista-rum-yonetiminin-kuracagi-usse-abd-helikopterlerinin-konuslandirilacagi-iddia- 8/,* (18.09.2024).

"Güney Kıbrıs ABD Üssü mü oldu?" sorusuna, *"Soruyu anlıyorum ama bu konudaki diplomatik görüşmeleri konuşmak üzere sizi Dışişleri Bakanlığı'na yönlendirmem gerekecek."* Bu andlaşma ile ilgili olarak iki ülke savunma bakanlıkları şu açıklamayı yapmıştır: *"Güçlendirilmiş savunma iş birliği her iki ülkenin de Doğu Akdeniz'de politika hedeflerini daha iyi desteklemek için fırsat sunmaktadır."*[1313]

Cem Gürdeniz'e göre, GKRY-ABD arasında Savunma İş birliği Yol Haritası Andlaşması'nın imzalanmasıyla KKTC'nin bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdürmesinin önlenmesi amaçlanmıştır. Söz konusu andlaşmanın en fazla Türkiye'yi etkileyeceğini belirten Gürdeniz şunları söylemektedir.

> *"Kanaatimce bu anlaşma bölgedeki jeopolitik dengenin Türkiye aleyhindeki değişimini tetikleyecektir. Dolayısı ile ABD'nin Süveyş Kanalı, Levant kıyıları ve Güney Ege geçitlerini kontrol eden böylesine kritik bir coğrafyada üslenme ve Lojistik destek tesisleri kurma olanağı elde etmesi Doğu Akdeniz stratejisinde diğer küresel güç rakiplerinin de aleyhinde olacaktır. Bu olanak İsrail'in ilerden savunulması için de büyük fırsat penceresi açacaktır. Doğu Akdeniz'de en büyük etki şüphesiz Suriye'deki Amerikan askeri varlığının desteklenmesine ve ayrıca devam eden Gazze savaşında İsrail'in desteklenmesine katkı sağlayacaktır. Bu anlaşmanın en çok Türkiye'nin aleyhinde olacağını söylemeye zaten gerek yok. Adada zaten egemen iki İngiliz üssü vardı şimdi bu eksene Amerikan varlığını da eklemek gerekecektir."*[1314]

Millî Savunma Bakanlığı kaynaklarınca yapılan açıklamada ABD-GKRY arasında yapılan andlaşma ile ilgili olarak *"şiddetle kınıyoruz"* ifadeleri kullanılmıştır. Deniz Kutluk da söz konusu andlaşmayla ilgili olarak, GKRY ve ABD'nin yaptığı bir zemin yoklaması olduğunu, Türkiye'nin 50 senedir gösterdiği sabrın sınırlarını zorladığını söylemekte ve Türkiye'nin ABD'den bunun hesabını sorması gerektiğini ifade etmektedir: *"Eğer bu durum arka kapı diplomasisi ile çözülmez ise Türkiye'nin bu durumu BM'ye taşıması ve kendi çıkarlarını gözetmesi gerekir"* demektedir. Kutluk, söz konusu andlaşmanın bölge barışı ve güvenliğini bozacağını belirtmiş ve şöyle devam etmiştir: *"Deniz yetki alanını bozar ve bölgede huzursuzluğa neden olur."* Böyle bir durum söz konusu olur ise hem KKTC'nin hem Türkiye'nin, sıcak

---

[1313]Yunus Paksoy, "Pentagon Cevaplayamadı: Güney Kıbrıs ABD Üssü mü?", *Hürriyet, https://www.hurriyet.com.tr/dunya/pentagon-cevaplayamadi-guney-kibris-a/,* (18.09.2024).
[1314]Sputnik Türkiye, "Cem Gürdeniz'den ABD-Güney Kıbrıs Yorumu: BM Dayatmada Bulunursa Türkiye KKTC'ye Deniz ve Hava Üsleri Verilmeli", *https://anlatilaninotesi.com.tr/20240912/cem-gurdenizden-abd-guney-kibris-yorumu-bm-dayatmada-bulunursa-turkiyeye-kktcde-deniz-ve-hava-1087934447.html/,* (18.09.2024).

çatışma da dahil olmak üzere tüm tedbirleri alacağını söylemektedir.[1315] KKTC Cumhurbaşkanı Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Özel Danışmanı Hüseyin Işıksal da tek yanlı ve sorumsuzca yapılan eylemler olduğunu, yalnızca GKRY'yi bölgedeki sıcak çatışmanın içine çekmekle kalmayacağını, aynı zamanda KKTC'nin ve Türkiye'nin de bölgesel güvenliğini ve istikrarını tehlikeye atacağını belirtmektedir. KKTC Dışişleri Bakanlığı, söz konusu andlaşmaya sert tepki göstermiştir. ABD'nin Kıbrıs uyuşmazlığına artık açıkça taraf olduğunu, andlaşmanın asıl amaçlarından birinin de ABD'nin İsrail'e destek sağlamak için Ortadoğu'ya gerçekleştireceği askeri operasyonlarda meşru zemin oluşturmak istediği dile getirilmektedir. Amerika'nın *"müttefik rejimlerin korunması"* enerji kaynaklarının ve ticaret yollarının güven altına alınması, Çin ve Rusya'nın bölgedeki etkinliğinin kırılması gibi esas amaçları göz önünde bulundurulduğunda bu andlaşmanın perde gerisinde olup bitenlerin kolayca anlaşılabileceği vurgulanmaktadır.[1316]

Şekil 6: Türkiye'yi Çevreleyen ABD Üsleri

Kaynak: Şeffaf Gazete, https://seffafgazete.com/haberler/kibris/42341/abd-kibris-adasinda-asker-bulunduracak.

[1315]Şeffaf Gazete, "ABD Kıbrıs Adası'nda Asker Bulunduracak", *https://seffafgazete.com/haberler/kibris/42341/abd-kibris-adasinda- /,* (18.09.2024).
[1316] Kıbrıs Postası, "Güney Kıbrıs-ABD İttifakının Yeni Belgesi: İkili Savunma İş Birliğine Dayalı Yol Haritası"/,*https://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n533675-guney-kibrisabd-ittifakinin-yeni-belgesi-ikili-savunma-is-birligine-dayali-yol-haritasi/,* (18.09.2024).

Doğu Akdeniz ve Kıbrıs, 2000'lerin başından itibaren hem ABD'nin hem de AB'nin hızla artan bir şekilde gündemine oturmuştur. AB, GKRY ve Yunanistan üzerinden bölgede var olmaya çalışırken, ABD önceden Ortadoğu'ya yönelik müdahaleleri için Kıbrıs'taki İngiliz üslerini kullanmıştır. Kısa süre önce Doğu Akdeniz'de ve Avrupa'da güvenliğin ve istikrarın sağlanması amacıyla ABD-GKRY arasında İkili Savunma İş Birliği Yol Haritası Andlaşması imzalanmıştır. Söz konusu andlaşma ne anlama gelmektedir? Her şeyden önce Rum tarafının böyle bir andlaşmayı imzalamış olması her zaman olduğu gibi adanın tek temsilcisiymiş gibi hareket ettiğini göstermektedir. Kıbrıs'ın kurucu andlaşmalarına göre üç garantör ülke vardır. Kıbrıs'ın başka devletlerle ya da kuruluşlarla savunma iş birliği konularında andlaşma yapabilmesi için garantör devletlerin onayının alınması gerekmektedir. Türkiye'nin onayının alınmadığı böyle bir andlaşma yapılması GKRY-ABD tarafından kurucu andlaşmaların ihlal edilmesinin ötesinde yok sayılması anlamına gelmektedir. Rumlar 1963'te Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kendi elleriyle ortadan kaldırmışlardır. Bir yandan da halen KC'nin yegâne temsilciymiş gibi hareket etmeye devam etmektedirler. Esasen, ABD-GKRY ikilisinin böyle bir andlaşmayı imzalaması bir anlamda KC diye bir devletin olmadığını, adada iki ayrı devletin olduğunu fiilen kabul ettikleri anlamına gelmektedir. Söz konusu ikili arasında böyle bir andlaşma yapılmasının gerekçesi nedir diye bakıldığında, ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik operasyonları için Kıbrıs'taki bu üssü bir sıçrama tahtası olarak kullanmak ve İsrail'e destek sağlamak istemesinden kaynaklanmaktadır. Esas amaç, GKRY'nin liman ve havalimanlarından İsrail'in Gazze'ye yaptığı saldırılara destek sağlanmasıdır. Ancak bu durum oldukça tehlikelidir. Zira Kıbrıs'ın tamamı için tehdit oluşturmakta ve her iki toplumu da hedef haline getirmektedir.

3.11. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Tanınması Meselesi

Devlet, bir ulus veya uluslar topluluğunun toprak bütünlüğü esas alınarak siyasal bir birlik içerisinde örgütlendiği tüzel kişiliktir.[1317] Bir başka ifadeyle devlet, belirli bir coğrafyada siyasal bir güç tarafından yönetilen insan topluluğunun

[1317]Ali Püsküllüoğlu, Arkadaş Türkçe Sözlük, Arkadaş Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, 1997, s. 295.

oluşturduğu, sürekliliği olan egemen varlıktır.[1318] Uluslararası hukuka göre halkların kendi geleceğini kendisinin belirlemesi hakkı/self determinasyon ilkesine dayandırılmaktadır.[1319] Her devlet için geçerli olan, bir başka devletin herhangi bir müdahalesi olmadan kendi istediği ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel sistemini belirleme konusunda vazgeçilmez haklara sahip olmasıdır.[1320] Devletler kuruluşundan itibaren devamlı olarak bir amaca veya işleve yönelik şekilde faaliyet gösterirler.[1321]

Bir devletin devlet olarak tanınabilmesi için uluslararası hukukta tanınma şartı bulunmamaktadır. Bu konuyla ilgili olarak uluslararası hukukta başvurulan iki temel kaynak vardır. Bunlar, 1930 Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) Kararı ve 1933 Montevideo Sözleşmesi'dir. Bir devletin tanınması için şu dört unsurun olması gerekir. Sınırları belli bir toprak parçası (ülke/vatan), üzerinde yaşayan bir insan topluluğu/halk (ırk, dil, kültür, tarih, siyasi ve sosyolojik birlik), egemenlik ve işleyen bir devlet mekanizması (örgüt/aygıt) olması gerekir. Bunların hepsi KKTC'de mevcuttur. Ancak uluslararası ilişkiler açısından bakıldığında KKTC'nin diplomatik alanda tanınmaması sıkıntı oluşturmaktadır. BMGK'nin aldığı kararlar ve uluslararası

[1318]Alain, G. Gagnon, *Belirsizlikler Çağında Azınlık Uluslar: Ulusal Özgürlük ve Ulusal Güçlenme İçin Yeni Yollar,* (Çev.) Ersin Erkan, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 2-3.

[1319]Self Determinasyon (Self Goverment, muhtariyet veya otonomi): Bağımsızlığın söz konusu olmadığı özerk siyasal yönetim anlamında kullanılır. Üç anlama gelir. (1.) Siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel sistemini seçebilmek (aslında günlük yaşamda demokrasi anlamında kullanılmaktadır.) Buna ilk örnek olarak 14 Temmuz 1789 tarihli Fransız Devrimi gösterilir. Bu, iç anlama örnek gösterilir. (2.) Birinci ve İkinci Dünya Harbi sonrasında bir de dış anlam kazanmıştır. Bu ifadeye Başkan Woodrow Wilson'un meşhur 14 maddesinin 6. ve 7. Maddelerine yer verilmiştir. Bu terimin uluslararası belgelere bu isimle açıkça ilk kez girişi BM Antlaşması'nın 1. ve 55. maddeleriyle olmuştur. Bu bağlamda 1950 yılından beri sömürge toplumların bağımsızlık kazanması anlamında kullanılmaktadır. (3.) Bağımsız olan bir devletten ayrılma hakkı anlamına gelmektedir. Bu duruma uluslararası ilişkilerde pek de itibar edilmez. Zira Birleşmiş Milletler 'deki 193 bağımsız üye devlette 600-3000 arasında yaşayan dilin ve 5000 kadar etnik topluluğun olduğu dünyada, bu şekilde bir ayrılma hakkı domino etkisi ile diğerlerine de örnek olacaktır. Bu durum kargaşaya neden olacağından uluslararası ilişkilerde self determinasyondan egemen ve bağımsız bir devlette söz edilemez. Toprak bütünlüğü ve milli birlik ilkeleri öncelikle öneme sahiptir. Ayrıca bir devletin ülkesinde bölgesel bir kesinti mevcut ise örneğin arada bir başka devletin toprağı ya da deniz varsa ve parçalı yapı söz konusu ise etnik vb. gruplar çok çeşitliyse ve bu ülke demokrasiye açık değilse self determinasyon hakkı o zaman genelde kabul görebilir. Bu duruma çok da fazla itiraz edilmez. Günümüzde Batılı ülkelerde demokrasiye açık olmayan ülkelerin dış self determinasyona tabi olabileceği şeklinde bir anlayış ortaya çıkmıştır. Gönül Gülgezen, "İnsani Müdahale ve Kosova Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* Cilt. 10, Sayı, 2. Isparta, 2020, s. 163-164.

[1320] Melda Sur, *a.g.e.,* 117.

[1321] Gianfranco Poggi, *Modern Devletin Gelişimi Sosyolojik Bir Yaklaşım,* (Çev.) Şule Kut ve Binnaz Toprak, 6. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 117.

topluma tanınmaması yönünde yaptığı çağrılar nedeniyle KKTC, kuruluşundan itibaren dünyadan izole edilmiş ve ambargolara maruz bırakılmıştır.

KKTC'nin tanınmamasıyla ilgili olarak şu gerekçeler ileri sürülmektedir. BM Andlaşması (Mad. 2/4'te) uluslararası hukuka aykırı bir şekilde kuvvet kullanmayı yasaklamıştır.[1322] BMGK, 1974 yılında 353 sayılı kararı almış, bütün devletlere egemenlik[1323] haklarına saygılı olma çağrısında bulunmuş, Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü ihlal eden yabancı bir askeri müdahalenin sonlandırılmasını istemiştir. 13 Şubat 1975'te Türk askerlerinin denetiminde bulunan bölgede önce Kıbrıs Türk Federe Devleti ilan edilmiş, daha sonra 15 Kasım 1983'te KKTC'nin bağımsız bir devlet olduğu tüm dünyaya duyurulmuştur. Akabinde BMGK 541 sayılı kararı almış, bağımsızlık ilanının geçerli olmadığını ve geri çekilmesi gerektiğini belirtmiş, tüm devletlerden KKTC'yi tanımamalarını ve hiçbir bir şekilde ona yardım etmemelerini istemiştir.[1324]

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1984'te 550 sayılı kararı almış, bu kararda da benzer bir yol izlemiş,[1325] zaman içinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti özelinde 120'yi aşan karar almıştır. Yukarıda sözü edilen (541/ 550) kararlarda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin meşru bir devlet olduğu, KKTC'nin ise meşruiyetinin bulunmadığı vurgulanmıştır.[1326] BMGK, KKTC'nin kurulmasına zemin hazırlayan olgusal ve hukuksal nedenleri dikkate almamıştır.[1327]

KKTC'nin kurulmasıyla ilgili tartışılan husus, bir devletin başka bir devlete uluslararası hukuka aykırı bir şekilde müdahale etmesi sonucunda yeni bir devletin oluşturulduğunun iddia edilmesidir. Bilhassa Batı kaynaklı uluslararası hukuk kitaplarında KKTC örneği verilmektedir. 1974'te Türkiye'nin müdahalesinin uluslararası hukuku ihlal ettiği görüşü hakimdir. Buradan yola çıkarak, KKTC'nin bir

---

[1322] Melda Sur, *a.g.e.,* 138.
[1323]Egemenlik: Kısaca, "mutlak ve sınırsız güç ilkesidir." Andrew Heywood, *"Siyaset",* (Çev.) Bekir, B. Özipek, Bican Şahin, Mete Yıldız, Zeynep Kopuzlu, Bahattin Seçilmişoğlu ve Atilla Yayla, 14. Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2014, s. 179.
[1324] Mesut H. Caşın, *a.g.e.,* Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları, s. 296-297.
[1325] Melda Sur, *a.g.e.,* 139.
[1326]Füsun Arsava, "SDR'nin KKTC, Kosova ve Güney Osetya, Abhazya Örneklerinde Değerlendirilmesi", *Kıbrıs'ın Dünü, Bugünü ve Geleceğine İlişkin Çözüm Önerileri"* (Ed.) Hüseyin Gökçekuş, Hüseyin Işıksal, Tuğçenur Yılmaz ve Youssef Kassem, Yakın Doğu Üniversitesi Vakfı Yayını, UKKA-AÇM, Lefkoşa-KKTC, 2009, s. 266.
[1327] Melda Sur, *a.g.e.,* 139.

devlet olmadığı vurgulanmakta ve tanınmamaktadır. Uluslararası hukuk perspektifinden bakıldığında devleti oluşturan kurucu unsurlardan ülke, insan topluluğu, işleyen bir siyasal yönetim KKTC'de mevcuttur. Ülkesi üzerinde sürekli yaşayan bir halk, işlevsel bir yasama, yürütme ve yargı organlarına sahiptir. Tüm bunlar KKTC'den önce Kıbrıs Türk Federe Devleti döneminde de mevcuttur. Söz konusu unsurların varlığı Temyiz Mahkemesi tarafından da ortaya konmuş, Hesperides and Another v. Aegean Turkish Holiday and Another Davası'nda tescillenmiştir. Bahsi geçen davada dikkat çeken paragraflardan biri Türkçe'ye şöyle çevrilmiştir: *"Kıbrıs'ın kuzeyinde halkın gündelik yaşamını düzenleyen hukuk kurallarını yapan etkin bir yönetim vardır. Bu hukuk kurallarına göre, Girne'deki otellerde bulunan kişiler, işgalci değildir. Onlar hukuka aykırı biçimde oralarda bulunmamaktadırlar. Onlar, yönetimin izniyle veya mevcut hukuk kurallarına göre oralarda bulunmaktadırlar."*[1328]

Türkiye, Kıbrıs Barış Harekâtı'nı garantör devlet olarak (haklı sebebe dayandırarak), 1959-1960 Zürih ve Londra Andlaşmalarının ihlal edilmesi (Enosis ilanı, garanti andlaşmalarıyla oluşturulmuş anayasal düzenin ortadan kaldırılması, Sampson darbesi) sonucunda gerçekleştirmiştir.[1329] Türkiye'nin müdahalesinin insani yönü de bulunmaktadır. Nitekim 1963'ten beri Kıbrıslı Türkler her türlü insan hakları ihlallerine maruz kalmış (işkence, yaşam hakkına müdahale gibi), bu sebeple Türkiye'nin askeri müdahalesi elzem hale gelmiştir. İnsani amaçlarla müdahale edilmesi 1999 yılından NATO'nun liderliğinde Kosova'ya yönelik askeri harekatla yeniden gündeme gelmiş, askeri müdahalenin ardından BM'nin gözetimi altındayken Kosova, Sırbistan'dan ayrılarak, bağımsız bir devlet olmuştur. 17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Kosova, Türkiye de dahil pek çok devlet tarafından tanınmıştır.[1330]

Kosova Parlamentosu'nun tek taraflı aldığı kararla bağımsızlığını ilan etmesi, self determinasyon hakkına sahip olup olmadığı ve bağımsız bir devlet olarak

---

[1328] Yusuf Aksar, *a.g.e., Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk,* Cilt: 2, s. 213-214.
[1329] Jale Civelek, "1974 Kıbrıs Barış Harekatı'ndan Günümüze Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a Göçün Uluslararası Hukuki ve Siyasi Boyutu: Geleceğe Yönelik Değerlendirmeler", *Kıbrıs'ın Dünü, Bugünü ve Geleceğine İlişkin Çözüm Önerileri"* (Ed.) Hüseyin Gökçekuş, Hüseyin Işıksal, Tuğçenur Yılmaz ve Youssef Kassem, Yakın Doğu Üniversitesi Vakfı Yayını, UKKA-AÇM, Lefkoşa-KKTC, 2009, s. 246.
[1330] Yusuf Aksar, *a.g.e., Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk,* Cilt: 2, s. 215.

tanınması meselesi uluslararası toplumun tepkisini çekmiştir. Batılı güçlerin, hegemonyalarını devam ettirebilmek için demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan ve azınlık hakları, gibi kavramları ileri sürerek, gerçekleştirmiş oldukları müdahalelere insani müdahale adı altında meşruiyet kazandırmaya çalıştıkları gibi söylemler ciddi tartışmalara yol açmıştır. Örneğin BM Güvenlik Konseyi üyesi iki büyük devlet Rusya ve Çin Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıkmış, tanımamıştır.[1331] Zira bu durum Abhazya, Osetya ve KKTC için emsal oluşturacaktır.[1332] Rusya, burada Batılı devletlere uyguladıkları çifte standartlı yaklaşım için tepki göstermekte, Vladimir Putin Batı dünyasına KKTC üzerinden yüklenmektedir. Onların KKTC'yi 40 senedir tanımadıklarını, Kosova'ya ise bağımsızlığı bahşettiklerini ve çifte standartlı yaklaştıklarını söylemektedir.[1333]

Burada vurgulanması gereken şudur ki Türkiye'nin adaya müdahalesi uluslararası hukuka ve BM ilkelerine uygun bir müdahaledir. Türkiye Garanti Andlaşması'nın ikinci maddesinde garantör devletlere tanınan haktan aldığı yetkiye dayanarak bu müdahaleyi gerçekleştirmiştir. Aynı zamanda bu bir insani müdahaledir. Toplu katliamlara maruz kalan Türk halkının yok edilmekten kurtarılması amacıyla yapılmıştır. Ayrıca Türkiye müdahale öncesinde diğer garantör devletler İngiltere ve Yunanistan ile birlikte bu müdahaleyi yapmayı istemiş, fakat yaptığı çağrıya olumlu yanıt alamamıştır. Bununla birlikte Megai İdea'nın bir uzantısı olan Enosisin yani adanın Yunanistan'a bağlanmasının önlenmesi amacıyla müdahale edilmiştir. Öte yandan Putin'in söylediği gibi Batı dünyası KKTC söz konusu olduğunda çifte standartlı bir tutum içindedir. NATO'nun alan dışı ve insani müdahale adı altında gerçekleştirmiş olduğu müdahale Birleşmiş Milletler'den karar çıkmadan yapılmıştır. NATO, Sırbistan'ı 78 gün boyunca bombalamış, ABD bu müdahaleyi Batı Avrupalı devletlerin desteğiyle gerçekleştirmiştir. Kosova Parlamentosu'nun 2008 yılında tek taraflı aldığı bir kararla bağımsızlık ilanı sonrasında pek çok Batılı devlet blok halinde Kosova'yı tanımıştır.

[1331] Gönül Gülgezen, *a.g.m.,* "İnsani Müdahale ve Kosova Örneği", s. 165-166.
[1332] Mesut, H. Caşın ve Giray, S. Derman, *Rus Dış Politikasındaki Değişim ve Kremlin Penceresinden Yeni Ufuklar,* SRT Yayınları, Ankara, 2016, s. 322.
[1333] Teoman Alili, *Yugoslavya Dersleri,* 4. Baskı, E Yayınları, İstanbul, 2017, s. 33.

2009 yılında, Türkiye, Azerbaycan, Kırgızistan ve Kazakistan'ın katılımıyla Türk Devletler Teşkilatı'nın temelleri atılmış, 2019'da Özbekistan da teşkilata katılmış ve aynı zirvede bazı devletlere de gözlemci üye statüsü tanınmıştır. 11 Kasım 2022 tarihinde Özbekistan'ın Semerkant kentinde gerçekleştirilen 9. Zirve toplantısında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne Gözlemci Üye statüsü verilmiş,[1334] 6 Kasım 2024 tarihinde Kırgızistan'da düzenlenen 11. Zirve Toplantısına Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı gözlemci üye statüsüyle katılmış ve bu sayede KKTC dış dünyada daha da görünür hale gelmiştir.[1335]

Türk dünyası ile iş birliği ve dayanışma içinde olunması tanınma konusunu daha geniş platformlara taşımış, bundan sonra KKTC'nin tanınması için stratejik bir alan açılmış ve tanınma çabaları hız kazanmıştır. Türk Devletler Teşkilatı'nın Kırgızistan-Bişkek'te düzenlenen 11. Zirve Toplantısına gözlemci üye statüsüyle KKTC Devlet Başkanı Ersin Tatar'ın da katılması Avrupa Birliği'nden tepkilerin yükselmesine neden olmuştur. GKRY'nin rahatsız olduğu bu davete Bürüksel de sessiz kalmamış, tepki göstermiştir. Avrupa Birliği Dış Politika Yüksek Temsilcisi Josep Borrell 7 Kasım'da yazılı bir açıklama yapmış ve KKTC'nin bu toplantıya katılmasını *"Kıbrıslı Türk ayrılıkçı oluşumunu meşrulaştırma girişimi"* olarak nitelendirmiştir. Borrell açıklamasında Avrupa Birliği, Türk Devletler Teşkilatı'nın *"Kıbrıslı Türk ayrılıkçı varlığını, uluslararası alanda tanınmayan sözde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni, dün Bişkek'te gerçekleşen Zirve de dahil olmak üzere, gözlemci statüsü vererek meşrulaştırmaya yönelik tekrarlanan girişimlerini reddediyor"* ifadelerini kullanmıştır.[1336]

2002-2004 yılları arasında Annan Planı'nın kabulü için propaganda yapılırken Bunun son federasyon denemesi olacağı, Rumlar yine kabul etmezse tanınma yoluna çıkılacağı söylenmiştir. Referandumda Türk tarafı evet derken, Kıbrıslı Rumlar federasyona hayır demiştir. ABD, BM ve AB sözlerini tutmamış, ambargolar

[1334]Mustafa Z. Soydan, *KKTC'nin Türk Devletleri Teşkilatı Gözlemci Statüsü Ne Anlama Gelmektedir?* Sakarya Üniversitesi, Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayını (TÜRKMER), KKTC-2022, s. 1.

[1335]TÜRKSOY, "Türk Devletleri Teşkilatı Devlet Başkanları 11. Zirve Toplantısı Bişkek'te Düzenlendi",*https://www.turksoy.org/haberler/turk-devletleri-teskilati-devlet-baskanlari-11-zirve-toplantisi-biskekte-duzenlendi/,* (24.11.2024).

[1336]Yusuf Özkan, "AB'den Türk Devletleri'ne KKTC Tepkisi", BBC News Türkçe, *https://www.bbc.com/turkce/articles/c1mlpe78xgmo/,* (24.11.2024).

kaldırılmamış, tanınma yoluna çıkılmamıştır. Ancak yine de Annan Planı son deneme olmamış, Rumların 2004'te reddettiği federasyon temelli görüşmeler 2017 yılına dek sürmüş ve bir 13 yıl daha kaybedilmiştir. 2017 yılında Crans Montana'da Rum tarafı federasyona yine hayır demiş, fakat tanınma yoluna yine çıkılmamıştır. En sonunda 2021 yılında Türk tarafı iki devletli çözüm tezini savunmaya başlamış ve Cenevre'de gerçekleştirilen gayrı resmi 5+BM görüşmelerinde Türk tarafının görüşü BM'ye bildirilmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan 2022 ve 2023 Eylül'ünde 77-78 Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda tüm dünyaya KKTC'nin tanınması çağrısında bulunmuştur.[1337] Türkiye'nin yoğun gayretleri sonucunda 11 Kasım 2022 tarihinde TDT'nın Semerkant Zirvesinde oybirliği ile KKTC Anayasal ismiyle Gözlemci Üyeliğe kabul edilmiştir. GKRY'ni destekleyen ABD, İngiltere, BM ve AB, KKTC'nin tam üyeliğini ve tanınmayı önlemek için Türk devletlerine vaatlerde bulunmaya, baskı, tehdit ve şantaj faaliyetlerine başlamışlardır.[1338]

GKRY'nin eski Dışişleri Bakanlarından Rolandis, tanınma konusuyla ilgili konuşmuş ve başımıza iş açılacak diyerek Kıbrıslı Rumların bugüne kadar 17 çözüm planını reddettiğini, Rumların 55 yıldır sürüp giden görüşmelerde egemen eşitliğe ve eşit statüye dayalı ortaklık çözümünü kabul etmediklerini, Türk halkını kendi yönetimleri altında azınlık olarak gördüklerini pek çok kez kanıtladıklarını söylemiştir. BM Genel Sekreteri'nin dahi raporlarında çözüm zemini oluşmadığına yer verdiğini belirtmiş, ancak çözüm zemininin bulunup bulunmadığının araştırılması için temsilci atamanın ve bunun 6 ay çalışmasını kabul etmenin zaman kaybından başka bir şey olmadığını, sonrasında ise tabii ki 6 aylık sürelerin uzatılacağını ve yine bir sonuç elde edilemeyeceğini belirtmiştir. Uzatmaların yeniden federasyoncuların iktidara geleceği ve görüşmelerin o zaman yeniden başlatılacağı umuduyla seçimlere kadar sürdürüleceğine dikkat çekmiştir.[1339]

[1337]Sabahattin İsmail, "KKTC'nin Tanınmasını Engellemeyi Amaçlayan Gereksiz Bir Sürece Daha Girildi", 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, *https://www.21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/balkanlar-ve-kibris-arastirmalari-merkezi/kktc-ni-n-taninmasini-engellemeyi-amaclayan-gereksi-z-bi-r-surece-daha-gi-ri-ldi/,* (24.11.2024).

[1338]KKTC Cumhurbaşkanlığı, "Cumhurbaşkanı Ersin Tatar, KKTC'nin Türk devletler Teşkilatı'na gözlemci Üye Olarak Kabul Edilmesini Değerlendirdi", *https://kktcb.org/tr/cumhurbaskani-ersin-tatar-kktcnin-turk-devletleri-teskilatina-gozlemci-uye-olarak-10392/,* (24.11.2024).

[1339]Sabahattin İsmail, *a.g.m.,* "KKTC'nin Tanınmasını Engellemeyi Amaçlayan Gereksiz Bir Sürece Daha Girildi."

Yukarıda Rolandis'in ifadelerinde belirtildiği gibi Kıbrıs'la ilgili uzun yıllar süren federasyon temelli müzakerelerden bir sonuç alınamamıştır. Rolandis, bugüne dek sunulan çözüm planlarını, tıpkı Annan Planı'nı reddettikleri gibi 17 defa Rum tarafının reddettiğini belirtmiştir. Bu bağlamda Türk tarafı, uzun yıllardır sonuç alınamayan iki eşit egemen halkın yeni bir ortaklığı tezini dikkate almayarak Birleşmiş Milletler gözetiminde müzakere yapmayacaklarını açıklamıştır. Türk tarafının bu yaklaşımı bundan sonra, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin tanınmasına yönelik önemli bir argüman olarak düşünülmektedir. Öte yandan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, müzakerelerde garantörlüklerin kaldırılmasını ve 1960 andlaşmalarının iptal edilmesini istemektedir. Müzakerelerde tarafların tartışması ve anlaşmaya varılması için ortak zemin olmalıdır. Kıbrıs konusunda Türk tarafı ile Rum tarafının tezleri taban tabana zıttır. Özellikle 1968 yılından beri Türklerin olumlu yaklaştığı her konuya Rum tarafı hayır diyerek müzakereleri akim bırakan taraf olmuştur. Bu bakımdan daha uygun ve tarafların kabul edebileceği argümanlar olmaksızın müzakere çağrısında bulunulmasının zaman kaybı olacağı kanaatine varılmaktadır.

Kıbrıs müzakerelerinde, Rum tarafının katı ve uzlaşmaz tutumundan dolayı sonuç alınabileceğinin fazlasıyla iyimserlik taşıdığını söyleyen İngiltere eski Dışişleri Bakanı Jack Straw da 1 Ekim 2017 tarihinde the Independent Gazetesi'ndeki "*Kıbrıslı Türkler ve Rumlar Arasındaki İhtilafı, Ancak Adanın Bölünmesi Sona Erdirebilir*" isimli makalesinde şunları yazmıştır:[1340]

> *"Yaz başında Kıbrıslı Türkler ve Rumlar arasında anlaşma sağlamak amacıyla on birincisi düzenlenen uluslararası girişimler, daha önceki bütün gayretler gibi Kıbrıs Rum Hükümeti tarafından reddedildi. Şartları ne olursa olsun, bundan sonraki çabalar da ondan sonrakiler de böyle olacak. Artık, Adayı 'iki bölgeli, iki toplumlu' bir hükümet oluşturarak birleştirmenin mümkün olabileceği saçmalığına son vermenin zamanıdır. Çözüm, adanın taksimi ve kuzeydeki Kıbrıs Türk Devletinin tanınmasıdır."*[1341]

Jack Straw'ın da belirttiği gibi uzun yıllardır çözüm sağlanamayan Kıbrıs sorununda, Adada iki devletli çözümden başka bir yol kalmadığı açıktır. Türkiye, KKTC'nin tanınması için bundan sonra daha fazla çaba sarf etmelidir.

[1340] Barış Doster "Doğu Akdeniz'deki Rekabet ve Türkiye", *Doğu Akdeniz'de Rekabet Savunma, Diplomasi, Enerji,* (Der.) Şenol Çarık, Halk Kitabevi, İstanbul, 2021, s. 40.

[1341] *http://www.independent.co.uk/voices/cyprus-turkish-greek-cypriots-partition-eu-international-community-should-act-a7976711.html.*

Üçüncü bölümde Kıbrıs'ın tarihsel süreci ele alınmış, ada jeopolitik ve jeostratejik öneminden dolayı tarihin her döneminde çeşitli kavimlerin ve devletlerin paylaşım mücadelelerine sahne olmuştur. Kıbrıs, 1571'de Osmanlı topraklarına katılmış ve 1878'e dek Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. Bu tarihten sonra yönetimi geçici olarak İngilizlere devredilmiş olsa da Birinci Dünya Savaşı esnasında İngiltere adayı ilhak etmiştir. Kıbrıs'ta İngiliz egemenliği sonrasında üç yıllık bir zaman dilimi içinde Türklerle Rumların ortaklığında kurulan Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti egemen olmuş, sonrasında ise bölünmüş Kıbrıs dönemi başlamıştır. Yunanistan yüzyılı aşkın bir süredir adanın Yunanistan'a bağlanmasını istemekteydi. Kıbrıslı Rumların Enosis düşüncesi İngiliz egemenliği döneminde önce Rumlarla İngilizleri karşı karşıya getirmiş ve daha sonra Rum-Türk çatışmasına dönüşmüştür.

Bugün Kıbrıs sorunu diye anılan mesele, 1950'li yıllardan bu yana bir Türk-Yunan uyuşmazlığı olarak ortaya çıkmıştır. 1959-1960 Zürih ve Londra Andlaşmalarıyla üç devletin (İngiltere, Türkiye, Yunanistan) garantörlüğünde iki toplumun eşit siyasi egemenliğinde kurulan bağımsız KC, Adanın Yunanistan'la birleştirilmesi uğruna kurulduğu şekliyle yaşamasına müsaade edilmeyecekti. Sorun, 1963'te Cumhurbaşkanı Makarios'un Anayasayı değiştirmek istemesinden kaynaklanmıştır. Makarios istediği sonucu elde edemeyince, Akritas Planı yürürlüğe konularak Akritas örgütü harekete geçirilmiş ve Türklere yönelik tedhiş eylemleri başlamıştır. Bu durum 1960'ta dondurulmuş etnik çatışmayı 11 yıl sürecek olan sıcak çatışmaya dönüştürmüştür.

Kıbrıs'ta üç kırılma noktası yaşanmıştır. Bunlar 1963, 1967 ve 1974 krizleridir. Sonuncu kriz ise savaşa evrilmiş ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ile sonuçlanmıştır. Barış Harekâtı, Türk-Yunan ilişkilerinde büyük bir gerginliğe sebep olmuş ve her an savaşa dönüşecekmiş gibi bir ortam oluşmuştur. Ayrıca Kıbrıs uyuşmazlığı bu tarihten sonra Türk-Yunan uyuşmazlığı olmanın ötesine geçmiş ve uluslararası bir boyut kazanmıştır. BM Genel Kurulu'nda alınan bir karar ile KC'nin egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi ve yabancı askerlerin çekilmesi istenmiştir. 1974'ten sonra Türk tarafı devletleşme sürecine girmiş, 1975'te önce KTFD, daha sonra 1983'te KKTC kurulmuştur. KKTC'nin bağımsızlık ilanın ardından BMGK 541 sayılı kararı almış ve KKTC'yi tanımama çağrısı yapmıştır. Günümüzde KC adı altında Kıbrıslı Rumlar adanın tek resmi temsilcisi olarak

görülmekte ve Türk tarafı izolasyonlara maruz kalmaktadır. Kıbrıs uyuşmazlığına çözüm bulunması için iki toplum arasında görüşmelere ilk kez 1968'de başlanmış, BM gözetiminde ve AB kapsamında çok sayıda müzakere ve toplantı gerçekleştirilmiş ancak Kıbrıs uyuşmazlığı bugün gelinen noktada çözümsüz kalmış ve bir barış andlaşması imzalanamamıştır. Adada dondurulmuş çatışma durumu halen devam etmektedir.

2004 yılında BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın hazırladığı plan iki tarafta referanduma sunulmuş, Türk tarafı planı kabul ederken, Rum tarafı reddetmiştir. 2008'den itibaren iki bölgeli, iki toplumlu federasyon temelinde görüşmelere yeniden başlanmış, 2020 yılına dek çeşitli aralıklarla görüşmeler sürmüş ancak bir neticeye ulaşmamıştır. Bu tarihten sonra Türk tarafı Türklerin egemen eşitliğine dayalı yan yan ve iş birliği halinde iki devletli çözüm modelini savunmaya başlamış ve federasyon modelinin yarım asırdır Kıbrıs uyuşmazlığına çözüm getirmediğini belirtmiştir. Doğu Akdeniz'de 2000'li yılların başlarında keşfedilen hidrokarbon kaynakları sahildar devletlerin deniz alanlarını paylaşımı konusunu ortaya çıkartmıştır. Ancak GKRY bölge ülkeleriyle KKTC'nin haklarını görmezden gelerek deniz yetki alanları sınırlandırma andlaşmaları yapmaya başlamış, Türk kıta sahanlığıyla çakışma durumu söz konusu olunca Kıbrıs uyuşmazlığı yeni bir boyut kazanmış ve denize yayılmıştır.

Konumu itibariyle merkezi bir kavşak noktasında bulunan Doğu Akdeniz tarihi, jeopolitik, jeostratejik ve iktisadi yönleriyle dikkatleri üzerine çekerken, enerji kaynaklarının keşfi sonrasında, başta ABD olmak üzere tüm emperyal güçlerin odaklandığı bir coğrafya olmuştur. Bu sebepten dolayı bugün Doğu Akdeniz'de yaşanmakta olan güç mücadelesi, bölge ülkeleriyle sınırlı kalmamış ve küresel güçlerin de müdahil olduğu bir alana dönüşmüştür. Bölgede yaşanan gelişmelere Türkiye de kayıtsız kalmamış hak ve menfaatleri gereği bu coğrafya ile yakından ilgilenmeye başlamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
DOĞU AKDENİZ COĞRAFYASI ÜZERİNDE BÖLGESEL VE KÜRESEL AKTÖRLERİN FAALİYETLERİ

4. AKDENİZ COĞRAFYASI

Tarih boyunca uygarlıklar genelde denizlerin etrafında ortaya çıkmıştır. İmparatorlukların tümü güçlerinin doruğuna denizlerde mutlak hakimiyet kurarak ulaşmış, yine tümünde çöküşün başlangıcı denizlerdeki gerileme olmuştur. Deniz, devletlerin refahı ve güvenliği bakımından önemini ve önceliğini her dönemde korumuştur. Hegemonya çoğu zaman deniz üzerinden sürdürülmüş, güç mücadeleleri ve menfaat çatışma alanları denizlerde olmuştur.[1342] İmparatorlukların kurucu öğelerinden biri olan genişleme stratejileri koloni dönemlerinde deniz gücü vasıtasıyla şekillendirilmiştir. Hegemonik bakışa göre ticaretin serbestçe yapılabilmesi siyasi ve askeri bakımdan güvende olmayı gerektirmiştir.[1343]

M.Ö. 16. yüzyıldan itibaren ilkel deniz taşıtları/tekneler ortaya çıkmış, M.Ö. 3000'den itibaren kürek ve yelken kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin, M.Ö. 4000'den başlayarak Sümerler' in Güney Mezopotamya'da kurdukları medeniyetten günümüze ulaşan tabletler arasında tekne resimleri olduğu görülmüştür. Yine M.Ö. 16. yüzyılda Mısır'da (Nil Nehri'nde) ilk kürekli tekneler görülmeye başlamış, diğer yandan ilk denizci devlet Fenikeliler olmuş, onlardan sonra gelenler ise Kartaca'yı kurmuştur.[1344] Fenikeliler Akdeniz uygarlığının bir parçasıdır. (M.Ö. 1500-M.Ö. 300) denizci bir uygarlık olarak bilinirler. İspanya'dan Tunus'a kadar uzanan bir sahada ticaret yapmışlar, koloniler kurmuşlardır. Dünyada beş bin yıl önce, ilk deniz ticareti Mezopotamya, Bahreyn ve Hindistan'ın batı kesimi arasında kalan bölgede ortaya çıkmış, Babil Kralı Hammurabi (M.Ö. 1792-1750) zamanında deniz ticareti doruğa

[1342] Cem Gürdeniz, *a.g.e., Mavi Uygarlık Türkiye Denizcileşmelidir*, s. 29.
[1343] Yasemin Konukçu, "Amerika Birleşik Devletleri'nde Militarizm ve Deniz Politikalarına Etkisi", Deniz Hakimiyetleri: Jeopolitik Stratejilerin Gizli Gücü, (Ed.) Ferdi Güçyetmez, 1. Baskı, Aktif Yayınevi, 2022, s. 25.
[1344] Cem Gürdeniz, *Mavi Uygarlık Türkiye Denizcileşmelidir,* s. 20.

ulaşmıştır.[1345] İlk denizciler bahse konu bu coğrafyalarda yetişmiş, gemi yapımı Lübnan ve Ege adalarında ortaya çıkmış,[1346] Doğu Akdeniz'de Mısırlı ve Lübnanlı tüccarlar deniz ticaretinde aktif rol oynamıştır.[1347] Denizler zenginlik ve refah kaynağı olduğundan değerli madenler ve para ekonomik bakımdan vazgeçilmez duruma geldiğinde ticari yaşam başlamış, malların değişimi için ulaşım meselesi gündeme gelmiştir. İnsanoğlu nehirler, göller ve denizlerden beslenme kaynağı olmasının yanı sıra ulaşım için de faydalanmış ve suyun üzerinde belirli noktalarda bir yerden bir yere gidip gelmeye başlamıştır.

Uygarlıkların beşiği Akdeniz, Latin dillerinde ve İngilizce'de *"Mediterranean"* karalarla çevrili, arada sıkışıp kalmış deniz olarak nitelendirilmiştir. Dünyanın en büyük iç denizidir. Romalılar Akdeniz'i *"Bizim Deniz",* Yahudiler *"Büyük Deniz",* Türkler *"Akdeniz",* Mısırlılar *"Büyük Yeşil",* Almanlar *"Orta Deniz"* olarak adlandırmışlardır. Bölge Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesiştiği noktada yer alır. Doğu ile Batıyı birbirine bağlayan bir köprü görevi gören ekonomik, siyasi, ticari ve kültürel bakımdan dünya tarihine yön veren önemli bir coğrafyadır.[1348]

Akdeniz, yarı kapalı bir deniz olup adaların yarımadaların ve saçaklı kıyıların bulunduğu bir coğrafyadır. Akdeniz'in tümü eski dünyanın Cebelitarık Boğazı'ndan Hint Yarımadası'na dek uzanan III. zaman kırılma ve kıvrılma bölgeleri üzerinde bulunmakta ve bu coğrafyanın bir bölümünü oluşturmaktadır.[1349] Akdeniz, bazı kaynaklarda Batı ve Doğu Akdeniz olarak geçerken bazı kaynaklarda Batı, Orta ve Doğu Akdeniz olarak üç bölgeye ayrılmıştır. Cebelitarık-Malta Adası arasındaki kesim Batı Akdeniz'dir. Batı Akdeniz ile 27. boylam arasında kalan bölüm Orta Akdeniz ve bu boylamın doğusunda kalan kesimi ise Doğu Akdeniz'dir.[1350] Akdeniz'in tarihi onu çevreleyen topraklarda, kıyı şeridinde, limanlarda ve adaların

[1345]Oktay Çetin ve Hasan B. Usluer, "Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin Deniz Yetki Alanları ve Deniz Sınırlandırmaları," *Akdeniz Jeopolitiği,* C. 1, (Ed.) Hasret Çomak ve Burak Ş. Şeker, 1. Baskı, Nobel Yayınevi, Ankara, 2019, 173.
[1346]Mehmet Şahin, *a.g.e.,* s. 4.
[1347]Oktay Çetin ve Hasan B. Usluer, *a.g.e.,* s. 173.
[1348]Mehmet Şahin, "Akdeniz: Doğu-Batı Arasındaki Köprü ve Medeniyetler Buluşması", *Akdeniz Jeopolitiği,* C. 1, (Ed.) Hasret Çomak ve Burak Ş. Şeker, 1. Baskı, Nobel Yayınevi, Ankara, 2019, s. 3.
[1349]Fernand Braudel, C. 1, *a.g.e.,* s. 49-50.
[1350]Emre Baysoy, Doğu Akdeniz'in Dalgalı Jeopolitiği: Modern Bölgeden Postmodern Levant'a, 1. Baskı, Truva Yayınları, İstanbul, 2017, s. 18.

tümünde yaşayan insanların tarihidir.[1351] Uygarlıkların yüksek seviyede geliştiği bölge, direkt ya da dolaylı olarak Mezopotamya, Anadolu ve Mısır medeniyetlerinin meydana gelmesinde etkili olmuştur.[1352] Bölge, Asya-Akdeniz arasında kara ve deniz yolları bağlantıları olan ulaşım ağları nedeniyle bir geçiş alanıdır. Mezopotamya Sümer, Asur, Akad ve Babil uygarlıkları hep bu deniz üzerinden dünyaya yayılmıştır. Bu coğrafya, nüfusu 430 milyonu aşan insana ev sahipliği yapmakta, kıyılarında 21 devlet bulunmaktadır.[1353] Liman kentlerinde her ırktan insan yan yana yaşamakta[1354] ve çeşitli diller konuşulmaktadır.[1355] Dünya uygarlıklarına kaynaklık eden bu coğrafya ilk semavi dinlerin, siyasi ve toplumsal örgütlenmelerin, devletlerin ve büyük savaşların meydana geldiği ilklerin coğrafyasıdır.[1356]

En büyük zenginlikler denizden gelmektedir. Denizler taşıma ve ulaşım sahalarıdır. Yaklaşık olarak 2,5 milyon km² yüzey alanına sahip olan, dünyadaki denizlerin sadece %1,7'sine denk gelen global deniz ticaretinin neredeyse %20'si Akdeniz üzerinden gerçekleştirilmektedir. Gün içinde 4.000'e yakın gemi faaliyette bulunmakta, diğer malların taşınmasına ilaveten Ortadoğu ve Hazar petrollerinin önemli bir kısmı Avrupa'ya ve dünya pazarlarına yine Akdeniz üzerinden ulaştırılmaktadır.[1357] Cebelitarık Boğazı'ndan günde 170 gemi doğu-batı güzergâhında geçiş yapmaktayken, Süveyş Kanalı'ndan günde ortalama 61, Türk Boğazlarından 150 gemi geçmektedir. İstanbul ve Çanakkale Boğazlarından gün içinde 2,5 milyon varil, Ceyhan'dan bir günde 0,5 milyon varil, Süveyş'ten ve SUMED Boru hattından bir günde 5,5 milyon varil ham petrol ve türevlerinin taşınması Akdeniz rotalarından

---

[1351] David Abulafia, *Büyük Deniz: Akdeniz'de İnsanlık Tarihi,* (Çev.) Gül Çağalı Güven 1. Baskı, Alfa Yayınları, 2012, s. 13.
[1352] Grzegorz W. Kolodko, *Gezici Dünya: Geçmişten Geleceğe Küresel Ekonomi-Politik,* (Çev.) Fırat. O. Baş, 1. Baskı, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 66.
[1353] Cem Gürdeniz, *Doğu Akdeniz Mavi Vatan'ın Güney Cephesi,* 3. Baskı, Pankuş Yayınları, Ankara, 2020, s. 53.
[1354]Amin Maalouf, *Doğunun Limanları,* (Çev.) Esin Talu-Çelikkan, 10. Baskı, Yapı Kredi Yayınları İstanbul, 1998, s. 33.
[1355] Lord Kinross, *Kutsal Anadolu Toprakları,* (Çev.) Gül Yılmaz, 1. Baskı, Nokta Kitap, İstanbul, 2005, s. 195.
[1356] Grzegorz W. Kolodko, a.g.e, s. 66.
[1357]Süveyş Kanalı'ndan yılda 22.032 gemi geçmektedir. Türk Boğazlarından yıllık 83. Bin gemi geçişi sağlanmaktadır. Statista, "Number of Ships Passing Through the Suez Canal from 1976 to 2022; *https://www.statista.com/statistics/1252568/number-of-transits-in-the-suez-cana/*,İLKHA, Record Reports;*https://ilkha.com/english/latest/record-83000-ships-navigate-turkish*/, (28.11.2024).

gerçekleştirilmektedir.[1358] Bir başka ifadeyle Akdeniz, hidrokarbon kaynakları bakımından zengin Ortadoğu ve Hazar Havzası'nın denizler ve okyanus üzerinden dünya pazarlarına ulaştırılmasını sağlayan eksenlerden biridir. Tarihi Baharat ve İpek Yollarının[1359] Avrupa ile buluşmasında çok önemli terminal alanları ve geçiş güzergâhlarının bulunduğu bir coğrafyadır.[1360]

Akdeniz sularının önemli bir bölümü açık denizdir. Aslında bölgedeki ülkelerin çok azı MEB ilanında bulunmuştur. Bölgedeki sahildar devletler azami münhasır ekonomik bölge talebinde bulunmuş olsalardı Akdeniz'in hiçbir yerinde açık deniz sahası kalmayacaktı. Bu durum, esasen bölgedeki deniz sahalarını sınırlandırma gereksinimini ve çakışan çıkarların sebebini de net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bazı bölge ülkeleri münhasır ekonomik bölgeye karşılık gelen egemenlik haklarını talep etmeden balıkçılık ya da çevrenin korunması maksadıyla karasularının ötesinde yer alan sütunda bulunan sui generis (kendine özgü) alanlar ilan etmişlerdir. Bu tür alanlar, 1982 BDHS kapsamında yer almamıştır. Fakat bunların geçerliliği, muhtemelen sahildar devletlerin hak sahibi olabilecekleri münhasır ekonomik bölgeden daha az talepleri olduğu düşüncesiyle bölgede bulunan diğer devletlerce sorgulanmamıştır.[1361]

4.1. Doğu Akdeniz

Doğu Akdeniz, Tunus'taki Bon Burnu'ndan itibaren İtalya'nın Sicilya Adası'nın batı ucunda yer alan Lilibeo Burnu arasında belirlenmiş hattın doğu

[1358] SUMED boru hatları doğalgaz, petrol, su vb. sıvıların taşınmasında kullanılan bir boru hattıdır. Bu hat Süveyş Kanalı'ndan geçerek, Akdeniz'deki İskenderiye Limanı'ndan Kızıl Denizde bulunan Suudi Arabistan'ın Cidde Limanı'na dek uzanan bir boru hattıdır. Yaklaşık olarak günde 2,2 milyon petrol bu hat üzerinden taşınmaktadır. Hattın uzunluğu 320 km'dir. 1974'te yapımı tamamlanan bu hat, Ortadoğu petrollerinin Avrupa ve Amerika'ya taşınmasında çok büyük bir rol oynamaktadır. *https://www.nedemek.page/kavramlar/sumed%20boru%20hatt%c4%b1,* (13.09.2023).

[1359]Tarihi Baharat Yolu: "Güney Asya'dan Avrupa'ya uzanan ana ticaret yolunun adıdır." Sait M. Türkhan, Tübitak Bilim ve Toplum Başkanlığı, Popüler Bilim Yayınları, *https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/baharat_yolu/* (11.11.2024).
Tarihi İpek Yolu: "Ana güzergâhı Çin'in Orta Asya ve İran üzerinden Mezopotamya'ya, oradan da Akdeniz kıyısındaki Antakya ve Sur limanlarına bağlayan karayoludur." Nebi Bozkurt, İslam Ansiklopedisi, *https://islamansiklopedisi.org.tr/ipek-yolu/,* (11.11.2024).

[1360]Cem Gürdeniz, *a.g.e.,* s. 52-53.

[1361]Ayşe N. Tütüncü, "Yunanistan ile Ege Denizi'nde Yaşanan Görüş Ayrılıklarının Yeni Uzantısı Doğu Akdeniz ve Uluslararası Hukuk", 8. Bölüm, Coğrafya, Tarih ve Uluslararası Hukuk Boyutlarıyla Küresel ve Bölgesel Denklemde Ege ve Doğu Akdeniz, (Ed.) Mahmut Ak, Haluk Alkan ve Metin Ünver, İstanbul Üniversitesi Yayını, TBMM Basımevi, Ankara, 2021, s. 267.

yönünde kalan kısmını oluşturmaktadır.[1362] Coğrafi konum olarak bölge kuzey yarım kürede Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında (30° 49′) kuzey ile (36° 56′) kuzey enlemleri ve (016° 30′) doğu ile (36° 12′) doğu boylamları arasında kalan bölgedir.[1363] Esasen pek çok tarihçinin bahsettiği gibi Doğu Akdeniz *"Verimli Hilal"* olarak nitelendirilen bölgede yer almaktadır.[1364] Verimli Hilal ya da Bereketli Hilal diye adlandırılan Doğu Akdeniz coğrafyasında Doğu-Batı hattı 930 mil iken, kuzey-güney hattı 360 mildir.[1365] Yüzölçümü yaklaşık olarak 136.800 mil²'dir. Doğu Akdeniz'e kıyıdaş devletlerden biri olan Türkiye (569), Suriye (95), Lübnan (107), İsrail (128), Mısır (522) deniz mili uzunluğunda kıyı şeridine sahiptir.[1366]

Günümüzde Doğu Akdeniz'in stratejik bakımdan önemi şöyle açıklanabilir. Akdeniz Sicilya, Malta, Kıbrıs, Adaları ve Doğu Akdeniz ile Hint Okyanusu'nu bağlayan Süveyş Kanalı'nı kapsayan bir coğrafyadır. Dünya petrollerinin yarıdan çoğunu içeren Ortadoğu ve civarındaki bölgeleri denetim altında bulundurması nedeniyle bölge, hem bu coğrafyada yer alan devletlerin hem de diğer coğrafyalardakilerin ilgi odağı durumuna gelmiştir. Bölge, bu konumundan dolayı yerkürenin doğusuyla batısını bağlayan ticaret yollarının kavşak noktası üzerinde bulunmaktadır. Doğu Akdeniz Türkiye ve Suriye güzergâhı ile Mezopotamya ve Yakın Doğu'ya, Süveyş Kanalı vasıtasıyla Arap Yarımadası ve Basra Körfezi'ne ulaşmaktadır. Kıyıdaş devletlerle Avrupa, Afrika ve Güneydoğu Asya ülkeleri ile gerçekleştirilen deniz ticaretinin bağlantı noktası Doğu Akdeniz'dir.[1367]

Doğu Akdeniz'in jeopolitik önemi tarihsel süreç içerisinde temelde üç boyutta değerlendirilebilir. Eski dönemlerde uluslararası ticarette oynadığı rolü,[1368] coğrafi keşifler ve güvenlik gibi nedenlerle bir süre Doğu Akdeniz'in ulaşımda kullanımı

[1362] Cem Gürdeniz, *a.g.e.*, s. 51.
[1363] Emre Baysoy, *a.g.e.*, s. 19.
[1364] Sami Doğru, "Doğu Akdeniz'de Hidrokarbon Kaynakları ve Uluslararası Hukuka Göre Bölgedeki Kıta Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge Alanlarının Sınırlandırılması", TEB Dergisi, s. 119, 2015, s. 505.
[1365] Erkan Konyar, "Anadolu ve Mezopotamya Tarihi", Ünite: 2, İstanbul Üniversitesi AUZEF Yayını, T.Y. s. 25236.
[1366]Ulvi Keser ve Gökhan Ak, *a.g.e.*, s. 15.
[1367]Cihat Yaycı, Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye, 1. Baskı, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2020-b, s. 19.
[1368]İsmail Şahin ve Altuğ Günar, "Doğu Akdeniz'in Jeopolitik Önemi", *Doğu Akdeniz Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası,* (Ed.) Tayyar Arı ve Mesut H. Caşın, 1. Baskı, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 15.

azalmış olsa da Süveyş Kanalı'nın açılmasından sonra bölge yeniden yükselişe geçmiş ve Ortadoğu'da önemli miktarda fosil yakıt rezervlerinin keşfiyle deniz taşımacılığında vazgeçilmez bir su yolu olmuştur.[1369] Mısır'ın Osmanlı egemenliğinde olduğu dönemde açılan Süveyş Kanalı (1869) dünyanın en önemli su yollarından biridir.[1370] Açılmasının ardından Avrupa Uzakdoğu güzergâhındaki mesafe Ümit Burnu yoluna göre 7.000 deniz mili kısaldığından büyük öneme sahiptir.[1371] Son zamanlarda bölgeyi daha da önemli hale getiren Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon kaynakları ile gündeme gelen enerji jeopolitiği olmuştur.[1372]

Bu özelliğinden dolayı bu coğrafya, günümüzde tüm dünyanın odaklandığı hareketli alanlardan biridir. Ayrıca bölgede bir yılı aşkın bir süredir devam etmekte olan ve bölgesel güvenliği tehdit eden İsrail-Filistin savaşı Lübnan'a sıçramış, önce Lübnan'ın güneyindeki Hizbullahı vuran İsrail, ardından Lübnan'a girmiştir. Son zamanlarda İsrail'in Suriye, Lübnan ve İran'da gerçekleştirdiği suikastlar ve sabotajlar sonucunda İran da devreye girmiş ve İsrail'e yönelik füze saldırılarıyla karşılık vermiştir.

Doğu Akdeniz bölgesinde güvenlik ortamı, uzun zamandır bu denizin çevresinde veya bizzat içerisinde yer alan kara alanlarında yaşanmakta olan sorunların denize yayılmasıyla şekillenmektedir. Arap-İsrail çatışması, Filistin meselesi, Kıbrıs uyuşmazlığı, Lübnan iç savaşı, Arap Baharı ile başlayan süreç ve Suriye iç savaşı, gibi karasal sorunlar deniz alanlarını onlarca yıldır güvensiz hale getirmektedir.[1373] Bölgede yapılan çalışmalar dünyadaki enerji haritalarını kökten değiştirmiş, keşfedilen hidrokarbon kaynakları bu coğrafyayı uluslararası enerji sektörü ve jeopolitik bakımdan odaklanılan yerlerden biri haline getirmiştir.[1374]

[1369] Oktay Çetin ve Hasan B. Usluer, *a.g.e.,* s. 175.
[1370] Cihat Yaycı ve Selen Akan, "Orta Doğu'da Bir Güç Unsuru Olarak Su, Denizler ve Mavi Vatan", *Orta Doğu Jeopolitiği, (*Ed.) Hasret Çomak, Burak Ş. Şeker ve Mehlika Ö. Ultan, 1. Baskı, Nobel Yayınevi, Ankara, 2022, s. 401.
[1371] Cihat Yaycı, *a.g.e., Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye,* s. 19.
[1372] İsmail Şahin ve Altuğ Günar, *a.g.e.,* s. 15.
[1373]Cihat Yaycı, Libya Türkiye'nin Denizden Komşusudur: Doğu Akdeniz'de Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya'nın Rolü-Türkiye Jeopolitik Strateji Sayısı, ASAM Yayınları, İstanbul, 2019-b, s. 13.
[1374]Sami Doğru, *a.g.e.,* "Doğu Akdeniz'de Hidrokarbon Kaynakları", s. 506-507.

Doğu Akdeniz'in sahildar devletleri arasındaki sorunlar farklı boyutlara taşınmış, ikili anlaşmalarla MEB sınırlandırma andlaşmaları imzalayan devletler arasındaki ilişkiler gelişirken, yeni gruplaşmalara da yol açılmıştır. Andlaşmalara itiraz eden devletler bölgede gerilimi tırmandırırken, tek taraflı MEB ilanında bulunulan ve tartışmalı alanlarda yapılan arama, sondaj ve üretim faaliyetleri de gerilimi tırmandırmıştır. Bu faaliyetler bölgedeki enerji dengelerini değiştirmiş, yeni iş birliklerini ortaya çıkartmıştır. Söz konusu gruplaşmalar ve enerji kaynakları uluslararası aktörlerin ve küresel güçlerin de ilgisini bölgeye çekmiştir.[1375]

Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklarının mevcudiyeti bölgedeki devletlerin menfaat çatışmaları, söz konusu devletleri birbirlerine karşı üstünlük sağlamak amacıyla güç dengesi siyaseti izlemeye yöneltmiştir. Bu bağlamda menfaatlerin uyuşması bazı devletlerin önceden ilişkileri iyi olmayan komşu ülkelerle ilişkilerini normalleştirmelerini ve menfaatleri doğrultusunda dış politika izlemelerini sağlamıştır. Realist perspektiften bakıldığında devletler pragmatik hareket etmekte, menfaat ilişkileri dostları ve düşmanları değiştirebilmektedir. Bir taraftan da devletler güç dengesini sağlayabilmek için silahlanma faaliyetlerini hızlandırmakta veya ittifak arayışları ortaya çıkmaktadır. Menfaat çatışmaları ve güç dengesi siyaseti bölgede çıkar amaçlı ittifaklara ya da gruplaşmalara yol açmaktadır. Öte yandan enerji kaynaklarıyla birlikte gündeme gelen deniz sınırlarının belirlenmesi meselesi bazı devletler (Türkiye-Yunanistan gibi) arasında mevcut olan sorunların daha da derinleşmesine sebebiyet vermektedir.

Bölge günümüzde Doğu-Batı çatışmasının yaşandığı bir coğrafya haline gelmiş, terörizm, düzensiz göç gibi olgular ve enerji kaynaklarının mevcudiyeti bölgeyi küresel güçlerin de mücadele ve rekabet alanına dönüştürmüştür. Bu coğrafyada sürüp giden politik ve askeri faaliyetler, menfaat çatışmaları coğrafyayı istikrarsızlığa sürükleyen temel etkenler olmuştur.[1376] Bölgede yaşanan gerilim deniz derinliklerindeki hidrokarbon yataklarının keşfedilmesiyle ve derin sondaj

[1375]Fatih Öztürk, "Doğu Akdeniz Kıyıdaş Ülkelerin Güvenlik Politikaları: İsrail", *Diplomatik İlişkiler ve Politik Araştırmalar Merkezi (Dipam),* Rapor, Sayı: 6, Ocak 2021, s. 2.
[1376]Canan O. Gönül, "Uluslararası İlişkiler Teorileri Açısından Akdeniz Coğrafyası," *Akdeniz Jeopolitiği,* C. 1, (Ed.) Hasret Çomak ve Burak Ş. Şeker, 1. Baskı, Nobel Yayınevi, Ankara, 2019, s. 339-340.

teknolojisindeki gelişmelerle ilintili olarak, petrol ve doğal gaz zenginliğinden pay kapma rekabeti gibi görülse de aslında tüm tarafların en fazla odaklandıkları konu denizdeki egemenlik alanlarının belirlenmesi ve denizlerin paylaşılması meselesi olmuştur. Bu coğrafyada yaşanan krizler ne Büyük Ortadoğu Projesinin (BOP) belirsiz ilerleyişinden ne de Çin Denizi'ndeki gerilimden bağımsızdır.[1377]

4.2. DOĞU AKDENİZ BÖLGE ÜLKELERİ

4.2.1. Türkiye

Türkiye, kuzey yarımkürede ve dünya tarihinin yazıldığı 3 kadim kıtanın kesişim noktasında bulunan, Süveyş Kanalı ve Cebeli Tarık Boğazı deniz ulaşım yolları üzerinde Hazar, Kırım, Kafkasya, Balkanlar, Levant Havzası, Ortadoğu ve Kuzey Afrika alt bölgelerine yaklaşık olarak eşit uzaklıkta bulunan bir ülkedir. Don-Volga, Tuna-Dinyeper ve Nil Nehri Havzaları ile komşu, Doğu-Batı yönünde yarımada olarak uzanmaktadır. Ayrıca küresel enerji kaynaklarının bulunduğu Rusya ve Ortadoğu gibi merkezlere komşu olan bir coğrafyada yer almaktadır.[1378]

783.562 km²'lik bir yüzölçümüyle Türkiye, bulunduğu coğrafi konumu gereği Karadeniz, Ege Denizi ve Akdeniz arasında yer almaktadır. Ayrıca bir iç deniz olan ve tüm hakları kendi ülkesine ait olan Marmara Denizi'ne ve Türk Boğazlarına sahiptir.[1379] Türkiye, 20 Mayıs 1982 tarihli BMDHS'nde 12 mil genişlik ilkesi kabul edilince (2674 sayılı) yeni Karasuları Kanunu hazırlamış ve bu kanuna göre Türkiye'nin karasuları, Karadeniz ve Akdeniz'de 12 mil, Ege Denizi'nde 6 mil olarak kabul edilmiştir.[1380]

1982 BMDHS sahildar devletlere karasuları ve karasularının ötesinde MEB ilan etme hakkı tanımıştır.[1381] Türkiye, Sözleşmeye taraf olmasa da Sözleşmenin teamül hukukuna dönüşmüş bazı hükümlerini uygulamaktadır. Ege Denizi'nden

---

[1377]Gözde K. Yaşin, "Doğu Akdeniz Krizi'nin Perde Arkası," *Doğu Akdeniz'de Rekabet: Savunma, Diplomasi, Enerji,* (Der.) Şenol Çarık, Halk Kitabevi, İstanbul, T.Y., s. 141.
[1378]Cem Gürdeniz, *Strateji ve Hürriyet: Mavi Vatan Makaleleri,* 1. Baskı, Pankuş Yayınları, 2024, s. 259.
[1379]Barbaros Gönençgil, *a.g.e.*, s. 16.
[1380]Selami Kuran, *a.g.e., Uluslararası Deniz Hukuku,* s. 152.
[1381] Cihat Yaycı, *a.g.e., Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye,* s. 33.

kaynaklanan özel sebeplerle Türkiye 1982 Sözleşmesini imzalamamıştır. 5 Aralık 1986'da (86/11264 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla) Karadeniz'de 200 deniz mili genişliğinde münhasır ekonomik bölge ilan etmiştir.[1382]

Batı ve Orta Akdeniz'de pek çok devlet kendi aralarında deniz yetki alanlarını belirleyerek andlaşmalar yapmaya başlamış ve MEB ilan etmişlerdir. Türkiye ise pek çok defa Doğu Akdeniz'de hak ve menfaatlerinin bulunduğunu deklare etmiş; ancak münhasır ekonomik bölge ilanında bulunmamıştır.[1383] Doğu Akdeniz'de sahildar devletler içerisinde en uzun kıyıları olan ülke Türkiye'dir (569 deniz mili).[1384] Türkiye, enerji kaynakları bakımından kısıtlı olan, bulunduğu coğrafyada hızla gelişen, enerji gereksinimi günden güne artan[1385] ve enerji bakımından %72 oranında dışarıya bağımlı olan bir ülkedir.[1386] Başta Doğu Akdeniz olmak üzere, Türkiye'nin denizlerinde/Mavi Vatan'ında ülke ekonomisine çok önemli katkı sağlayacak potansiyel enerji kaynakları mevcuttur.[1387]

Doğu Akdeniz'de hidrokarbon kaynaklarının keşfiyle Türkiye için tehditler ve fırsatlar ortaya çıkmıştır. Türkiye bölgede hem kendisinin hem de KKTC'nin çıkarlarını korumak için mevcut enerji denklemi içerisinde etkin olmak, enerji politikaları ve uzun vadeli ekonomik menfaatlerini gerçekleştirmek için mücadele etmek durumunda kalmıştır.[1388] Bölgede keşfedilen hidrokarbon rezervlerinin toplam değerinin 3 trilyon civarında olduğu, Türkiye'nin 572, Avrupa'nın 30 senelik ihtiyacını karşılayacak doğalgaz bulunduğu belirtilmektedir. Böylesine büyük bir rezervin varlığı ekonomik ve politik bakımdan bölgeyi etkilemiş ve bir çekim merkezine dönüştürmüştür.[1389] Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarının keşfi sonrasında ortaya çıkan rekabet, bölge ve bölge dışı aktörlerin güç mücadelesine dönüşmüş, deniz

---

[1382] Cihat Yaycı, *a.g.e., Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı,* s. 35.
[1383] Cihat Yaycı, *a.g.e., Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye,* s. 34.
[1384] Erden Kişi, "21. Yüzyılın Başında AB, ABD ve Türkiye İlişkilerinin Temel Açmazı: Doğu Akdeniz Enerji Kaynakları", *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD),* Sayı: 12, 2022, s. 5.
[1385] Arif, A. Aktürk, "Ulusal Çıkar ve Uluslararası Güç Dengesi: Enerjiye Dair Politikalar", *Türk Dış Politikası Son On Yıl,* (Ed.) Yelda Demirağ ve Özlen Çelebi, Palme Yayıncılık, Ankara 2011, s. 366.
[1386]Muhammed K. Özekin, "Doğu Akdeniz'de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye", *Güvenlik Stratejileri Dergisi,* Cilt: 16, Sayı: 33, 2020, s. 27.
[1387]Alpaslan Tatlısuluoğlu, "Enerji Bağımlılığı ve Çevreye Zarar Vermeden Bu Bağımlılığı Azaltabilmek İçin Bir Yol Haritası", Mavi Vatan, Milli Savunma Üniversitesi Deniz Harp Enstitüsü, *Mavi Vatan'dan Açık Denizlere Dergisi,* İstanbul, 2021, s. 108.
[1388] Muhammed K. Özekin, *a.g.e.,* s. 27.
[1389] Cihat Yaycı, *a.g.e., Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı,* s. 11.

yetki alanlarının paylaşımı hakkında uyuşmazlıklar ortaya çıkmış ve halen sürmektedir.[1390]

Doğu Akdeniz'de keşfedilen zengin hidrokarbon kaynakları bir taraftan İsrail'i, bir taraftan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan'ı harekete geçirmiş, bölgeye egemen olmak isteyen bir Helen-İsrail ittifakı kurma hayallerine neden olmuştur. GKRY-Yunanistan ikilisi doğalgaz ve petrol aramak için Türkiye'nin ve KKTC'nin haklarını yok sayarak münhasır ekonomik bölge ilan etmiş, mevcut doğalgazın Avrupa'ya ihracı doğrultusunda İsrail, GKRY, Yunanistan ve Mısır'ın da odağında bulunduğu ittifak Türkiye'yi dışlayıp, kısıtlamaya çalışarak bölgede bir enerji birlikteliği kurma yolunu seçmiştir. Söz konusu ülkeler, Fransız Total, Amerikan Noble, Exxon Mobile, İtalyan ENI ve Rus Novatek şirketlerine sondaj izni vermiş, bu şirketlerin güvenliğini sağlamak ve AB üyesi GKRY'ye destek olmak için, Doğu Akdeniz enerji ittifakını siyasi bir ittifaka dönüştürerek Türkiye'yi bölgede kısıtlamak amacıyla İngiliz, Amerikan, İtalyan, Fransız donanmalarını ve hava kuvvetlerini bölgeye toplamış, yaşanan bu gelişmelerin ardından Doğu Akdeniz küresel güç mücadelesinin odağı durumuna gelmiştir.[1391]

Türkiye bölgedeki hak ve menfaatlerini korumak için kararlı bir şekilde sahaya inmiş, sismik araştırma ve sondaj faaliyetleri de dahil olmak üzere devlet uygulamalarına başlamış ve münhasır ekonomik bölgesindeki haklarına yönelik eylemleri bertaraf etmek için harekete geçmiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin gerçekleştirdiği ilk girişim 2 Mart 2004 tarihinde Birleşmiş Milletler'e verilen nota olmuştur. Söz konusu notada Türkiye'nin (032°16′18′) Doğu boylamının batısında egemenlik haklarının bulunduğu açıklanmıştır.[1392] Bir sonraki adım 21 Eylül 2011 tarihinde Türkiye-KKTC arasında kıta sahanlığı sınırlandırma andlaşması imzalanması olmuştur.[1393] Hemen akabinde 22 Eylül 2011 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu tarafından TPAO'ya Kıbrıs Adası'nın

[1390]Esra Hatipoğlu, "Türkiye, Birleşmiş Milletler ve Doğu Akdeniz Sorunu", *Doğu Akdeniz Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası* (Ed.) Tayyar Arı ve Mesut H. Caşın, 1. Baskı, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 32.
[1391]SD Rapor, *Doğu Akdeniz'de Yüksek Gerilim: Siyasi, Askeri ve Ekonomik Açıdan Yapılması Gerekenler*, Ankara, 2019, s. 6.
[1392] Cihat Yaycı, *a.g.e.*, "*Libya Türkiye'nin Denizden Komşusudur",* s. 32-34.
[1393] İsmail Şahin, "Türkiye-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Kıta Sahanlığı Anlaşması", *Adalet Dergisi,* Sayı: 65, 2020, s. 59.

çevresindeki hidrokarbon/enerji kaynakları için işletme ruhsatları verilmiştir. Bölgede yaşanan gelişmeler üzerine 27 Nisan 2012 tarihinde Türk kıta sahanlığı üzerinde TPAO'ya verilen ruhsat alanlarına yenileri ilave edilmiş ve sözü edilen alanların batı hudutları (028°) Doğu boylamına ulaşmıştır. 12 Mart 2013'te Birleşmiş Milletler'e verilen nota ile (032°16′18′) Doğu boylamından itibaren başlayan, Mısır ve Türkiye sahilleri arasındaki ortay hattı takiben (028°) Doğu boylamları arasında kalan sahanın Türk kıta sahanlığı olduğu ve Türk kıta sahanlığının batı hududunun ise (028°) Doğu boylamının batı yönünde kalan sahada ilgili devletlerin katılımı ile yapılacak bir andlaşma ile tespit edileceği belirtilmiştir.[1394]

Türkiye-Libya arasında 27 Kasım 2019 tarihinde Deniz Yetki Alanlarını Sınırlandırma Andlaşması yapılmış ve Mavi Vatan'ın batı hududu[1395] belirlenmiştir. Çizilen bu hat ile güney kesimde Mısır, doğu yönünde Filistin, İsrail, Lübnan ve Suriye ile andlaşma yapılmış gibi belirlenen hudutlar dahilinde kalan deniz sahaları Mavi Vatan'ın (Türk Deniz Yetki Alanları) Doğu Akdeniz'deki bölümünü oluşturmuştur.[1396] Ayrıca 18 Mart 2019 tarihinde Birleşmiş Milletlere verilen nota ile bahsi geçen hudutlar teyit edilmiştir.[1397] Türkiye'nin Mavi Vatanındaki hak ve çıkarlarını korumak için yaptığı devlet uygulamaları, enerji arama ve sondaj faaliyetleri çok sayıda devletin bir araya gelerek Türkiye karşısında birlikte hareket etmesine sebep olmuştur.

4.2.2. Türkiye Açısından Doğu Akdeniz'deki Uyuşmazlığın Boyutları

Yunanistan, Ege'deki talepkâr tutumunu Meis ve Rodos Adaları ile Akdeniz'e de yaymış, Güney Kıbrıs ise Anadolu sahilleri arasındaki ortay hatları belirleyerek Türkiye'nin kıta sahanlığı üzerinde MEB iddiasında bulunmuştur. Doğu Akdeniz'de Yunanistan-GKRY ikilisinin sebep olduğu uyuşmazlıklar Türkiye yönünden üç

[1394] Cihat Yaycı, *a.g.e.,* "*Libya Türkiye'nin Denizden Komşusudur",* s. 33,34.
[1395] Mavi Vatan: *"Türkiye'nin uluslararası hukuktan doğan hak ve menfaatleri doğrultusunda ilan edilmiş ya da ilan edilmesi öngörülen Türk deniz yetki alanlarının tümüne Mavi Vatan"* denmektedir. İlerleyen bölümlerde Mavi Vatan kavramı detaylı olarak açıklanmıştır.
[1396] Cihat Yaycı, *Mavi Vatan "Bir Harita ve Bir Doktrin Kitabı" Türkiye'nin Denizdeki Misak-ı Milli'si,* İstanbul Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2022, s. 298.
[1397] Cihat Yaycı, *a.g.e.,* "*Libya Türkiye'nin Denizden Komşusudur",* s. 34.

boyutta ele alınabilir. Birinci boyutu Türkiye'nin kıta sahanlığı üzerinde Yunanistan'ın kıta sahanlığı iddiasında bulunması, takriben 99.579 km²'lik bir sahaya yayılmaktadır. İkincisi, GKRY'nin Türkiye'nin kıta sahanlığı üzerinde takriben 49.821 km²'lik bir sahaya yayılarak münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı iddialarının olmasıdır. Son olarak Türkiye açısından GKRY'nin Doğu Akdeniz'deki iddiaları Kıbrıs uyuşmazlığını daha da arttırmış olmasıdır.[1398]

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Türkiye tarafından tanınmamakta ve diplomatik ilişkisi bulunmamaktadır.[1399] Bu durum Türkiye-GKRY ve Türkiye-Yunanistan arasında ciddi bir uyuşmazlık konusu olarak gündeme gelmektedir. Esasen konu Kıbrıs meselesi ile alakalıdır. GKRY kendisini adanın tek meşru temsilcisi olarak görmekte, bu doğrultuda hareket etmekte ve mevcut sorunu denize yaymaktadır. GKRY, KKTC'nin ve Kıbrıslı Türklerin haklarını yok sayarak, deniz yetki alanlarıyla ilgili kendi başına hareket etmektedir. Esasen Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran Andlaşmalarda ve onların mütemmim cüzü olan Anayasada Kıbrıslı Türkler de Rumlarla eşit haklara sahiptir. Türkiye bu hakların korunması ve kollanmasında garantör devletlerden biri olarak bu konuyla ilgilenmektedir. Türkiye'nin adanın güneyinde kalan deniz sahalarıyla ilgili bir talebi bulunmamaktadır.[1400]

Mısır'la Güney Kıbrıs arasında 17 Şubat 2003'te yapılan MEB sınırlandırma andlaşmasına karşılık Türkiye'nin 2 Mart 2004'te BM'ye verdiği notaya, Yunanistan, 24 Şubat 2005'te bir notayla karşılık vermiş, bahse konu olan notada münhasır ekonomik bölge sınırlandırmalarının uluslararası hukuk bakımından eşit mesafe (ortay hat) ilkesi doğrultusunda yapılması gerektiğini ve GKRY'nin Mısır'la yaptığı anlaşmanın buna uygun yapıldığını iddia etmiştir. Yunanistan'ın notasında, adalar için tam etki, kıta sahanlığı verilmesi gerektiğini ima eden ifadeler bulunmaktadır. Yunanistan, Doğu Akdeniz'in sınırlandırılmasında esas hatların Meis Adası ile Anadolu kıyıları arasındaki ortay hattan geçirilmesini istemektedir. Bu talepleriyle

---

[1398]Sertaç H. Başeren, "Doğu Akdeniz Yetki Alanları Uyuşmazlığında Yeni Anlaşmalar ve Uygulamalar", *Doğu Akdeniz Sempozyumu Doğu Akdeniz Sorunlarına Hukuki ve Siyasi Yaklaşım ile Türkiye Büyük Millet Meclisinin Çözümdeki Muhtemel Rolü,* TBMM Basımevi, Ankara, 2021, s. 36-37.
[1399]T.C. Dışişleri Bakanlığı, "GKRY'ye Seyahat edecek Vatandaşlarımıza Uyarı", *https://www.mfa.gov.tr/gkry_ye-seyahat-edecek-vatandaslarimiza-uyari.tr.mfa/*,(11.11.2024).
[1400]Sertaç H. Başeren, *a.g.e.*, "Doğu Akdeniz Yetki Alanları Uyuşmazlığında Yeni Anlaşmalar ve Uygulamalar", s. 37.

Türkiye'yi Rodos ve Meis Adaları ile Anadolu Yarımadası arasında belirlenen ortay hatların kuzeyine sıkıştırmayı planlamıştır. Yunanistan, coğrafyanın üstünlüğüne rağmen Anadolu Yarımadası'na karşılık Meis Adası'nı ileri sürerek gelecekte patlak verecek olan ihtilaflı bir sahayı onaylamıştır.[1401] Yunanistan, söz konusu bütün bu taleplerini Sevilla Üniversitesi'nin hazırlamış olduğu deniz sınırlandırma haritasına dayandırmaktadır.

4.2.3. Sevilla Üniversitesi Tarafından Hazırlanan Deniz Sınırlandırma Haritası

İspanya'nın Sevilla Üniversitesi Beşerî Coğrafya Ana Bilim Dalı öğretim üyelerinden Profesör Juan Luis Suarez De Vivero ile Profesör Juan Carlos Rodriguez Mateo'nun 4 Ekim 2004 tarihinde bir makalesi yayınlanmış, *"Maritime Europe and EU Enlargement: A Geopolitical Perspective/Denizci Avrupa ve AB Genişlemesi: Bir Jeopolitik Perspektif"* adlı bu makalede Türkiye'nin Anadolu'ya sıkıştırılmış olduğu bir harita ilk kez ortaya çıkmıştır. Aslında bu makale *"Elsevier"* adlı İngiliz-Hollanda menşeli dünya çapında meşhur bir analiz firmasının yayını olarak 2006 yılında basılmıştır. AB resmi makamları ve ajansları bu haritayı çok daha önceden kullanmaya başlamışlardır. Sevilla Haritası olarak anılan haritanın hazırlatılma sebebi 2004'teki genişlemeden önce AB'nin Deniz Alanları Planlaması yapmayı istemesidir.[1402]

Avrupa Birliği, denize kıyısı olan üye ülkelerin gelecekte hangi alanlarda rüzgâr enerji sahaları, balık üretme çiftlikleri, turizmi geliştirme sahaları, limanlar ve tersane sahaları vb. tesislerin kurulmasına ilişkin planlama yapılması amacıyla deniz hudutlarının belirlenmesini istiyordu. Bu proje için AB Komisyonu ve AP'na danışmanlık yapan Sevilla Üniversitesi Hocalarından Profesör Juan Luis Suarez De Vivero seçilmiştir. Suarez söz konusu projenin hazırlanması için üye devletlerden gelecekteki deniz yetki alanlarının haritalarını istemiş, GKRY-Yunanistan ikilisi kendileri için en geniş pay veren, Türkiye için ise neredeyse hiç pay bırakmayan haritalar göndermiştir. Yunanistan'ın gönderdiği harita Ege Denizi'ndeki sözde yetki

[1401] Cem Gürdeniz, *a.g.e.*, *Doğu Akdeniz Mavi Vatan'ın Güney Cephesi,* s. 92.
[1402] Cem Gürdeniz, "Türkiye'yi Ege ve Akdeniz'den Dışlayan Sevilla Haritası Nasıl Doğdu", Veryansın TV,*https://www.veryansintv.com/yazar/cem-gurdeniz/kose-yazisi/turkiyeyi-ege-ve-akdenizden-dislayan-seville-haritasi-nasil-dogdu/* (12.11.2023).

sahaları 1976 kıta sahanlığı krizinden bu yana ileri sürdüğü bütün Adalar Denizi'ni içine alan tezleriyle uyumludur. Ancak bu defa Akdeniz için oldukça geniş sahaları kapsayan maksimalist tezleri savunan bir harita çizmişlerdi. Bu harita Yunanistan'ın Ege'de ve Akdeniz'de kıta sahanlığı diye hak iddia ettiği saha ile GKRY'nin 2004'te ilan ettiği MEB sınırlarını Avrupa Birliği'nin resmi hudutları olarak benimseyen bir anlayışa göre hazırlanmıştır.[1403]

Şekil 7: Sevilla Üniversitesi Tarafından Hazırlanan Deniz Sınırlandırma Haritası

Kaynak: Türk Denizcilik ve Global Stratejiler Merkezi

Aynı harita 2007 yılında bir Atlas'ta yer almış ve Barselona'da basılmıştır. İspanyol Ulusal Araştırma Merkezi'nin desteklediği bir AB projesidir. Bu çalışmada Akdeniz'deki adaların statüsü hukuki olarak değil ortay hatlar kullanılarak ele alınmıştır. 2010 yılında Profesör Suarez AB İç Siyaset Direktörlüğü için Balıkçılık Alt Bölgeleriyle ilgili yeni bir çalışma daha gerçekleştirmiştir. *"Juristictional Waters in the Mediterranean and Black Seans"* adlı çalışmasında ilan edilmemiş kıta sahanlığı ya da MEB alanlarıyla ilgili ülkeler için gösterilmemiştir. Yunanistan ile Türkiye

[1403] Feyyaz Öğütçü, "Sevilla Üniversitesi'nin Hazırladığı Deniz Sınırları Haritası", Türk Denizcilik ve Global Stratejiler Merkezi,*https://turkdegs.org/icerik/sevilla-ueniversitesinin-hazirladigi-deniz-sinirlari-haritasi*, (12.11.2023).

arasındaki karasuları sınırlandırılmasının bu çalışmada teorik olarak hazırlandığı net bir şekilde belirtilmiştir.[1404]

2004 yılında GKRY-Yunanistan ikilisinin sınırlandırma haritalarını kullanarak yapmış olduğu çalışmada bir bakıma Profesör Suarez tuzağa düşmüştür. Bu çalışmasında aynı hatayı tekrar etmemiş olsa da artık iş işten geçmiş, AB 16 sene boyunca söz konusu haritayı her yerde kullanmıştır. En sonunda 21 Temmuz-10 Ağustos 2020 Navtex krizleri esnasında Avrupa Birliği Komisyonu adına pek çok açıklama yapılmış, Avrupa Birliği'nin *"Sevilla Haritası"* olarak anılan harita ile bir alakasının olmadığını, böyle bir haritanın hazırlanmasını üniversiteden kendilerinin talep etmediğini, kurumların hazırlamış olduğu harici raporların Avrupa Birliği'nin resmî belgeleri olmadığını deklare etmişlerdir.[1405]

Sevilla haritası diye anılan haritaya göre; Türkiye'nin Adalar Denizi'ndeki kıta sahanlığı 6 millik karasuları ile sınırlandırılmaktadır. Geri kalan sahayı Yunanistan'a bırakmaktadır. Akdeniz'de Meis Adası'ndan itibaren başlatılan Yunan kıta sahanlığı güneye doğru Akdeniz'in ortasına dek inmektedir. Böyle bir durumda Türkiye'ye Antalya Körfezi'nin dışında Akdeniz'e çıkma olanağı bırakmamaktadır.[1406]

Yurdagül Atun ve Ata Atun'un birlikte hazırladıkları Türkiye ile Batı Bloku arasındaki ilişkileri analiz ettikleri makaleye göre, Batı Bloğu Türkiye'nin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'den çıkartılması ve bölgedeki egemenliğinin sonlandırılması için üç safhadan oluşan beş maddelik bir stratejik plan hazırlamıştır. Önümüzdeki yıllar içinde Türkiye'nin gücünün azaltılması ve bölgedeki etkisinin zayıflatılması hedeflenmiştir. İleriye dönük hazırlanan üç safhalı planda şu maddeler yer almaktadır. 1). Türkiye'de on sene içinde iç savaş çıkartılması, 2). Suudi Arabistan ile İsrail arasında stratejik ortaklık ve müttefiklik ilişkisi kurulması, 3). PKK-PYD gibi terör örgütlerinin hukuka aykırı örgütler olmaktan çıkartılarak, yasal statü kazandırılması. ABD, Ortadoğu, Türkiye ve Kıbrıs ekseninde bölgede yaşanan olaylara bakıldığında meydana gelen

---

[1404]Cem Gürdeniz, *a.g.m., https://www.veryansintv.com/yazar/cem-gurdeniz/kose-yazisi/turkiyeyi-ege-ve-akdenizden-dislayan-seville-haritasi-nasil-dogdu/.*
[1405]Cem Gürdeniz*, a.g.m., https://www.veryansintv.com/yazar/cem-gurdeniz/kose-yazisi/turkiyeyi-ege-ve-akdenizden-dislayan-seville-haritasi-nasil-dogdu/.*
[1406]Feyyaz Öğütçü, *a.g.m., https://turkdegs.org/icerik/sevilla-ueniversitesinin-hazirladigi-deniz-sinirlari-haritasi.*

gelişmeler daha kolay anlaşılacaktır. Atun'a göre, Batı Blokunun hedefleri arasında şunlar yer almaktadır:

1). Batı Bloku'nun Doğu Akdeniz'de ekonomik ve askeri bakımdan mevcudiyetinin arttırılması, 2). Mevcut olan önceki dönemlerde kurulmuş bölgesel ittifakların güçlendirilmesi ve genişletilmesi, 3). Doğu Akdeniz'den çıkartılacak olan enerji kaynaklarının Batı Bloku'nun kontrolünde ve güvenli şekilde Avrupa'ya nakledilmesi, 4). Rusya'nın bu coğrafyadaki ekonomik ve askeri mevcudiyeti ile etkinliğinin en aza indirilmesi, 5). Türkiye'nin Kıbrıs'tan çıkartılarak Doğu Akdeniz ile bağının kesilmesi, 6). Birleşik Kıbrıs'ın savunulması ve adada güvenliğin AB tarafından sağlanması, 7). Birleşik Kıbrıs'ın NATO'ya üye yapılması ve Batı Bloğu sistemine dahil edilmesi, 8). Rusya'nın ada ile olan bütün ekonomik ve askeri ilişkisinin kopartılarak, adadan tamamen dışlanması, 9). Birleşik Kıbrıs'ın AB üyesi olmasıyla MEB içerisinde tek söz sahibi olarak AB ve ABD'nin olmasının gerçekleştirilmesi.[1407]

4.2.4. Suriye

Suriye bir Ortadoğu ve aynı zamanda bir Akdeniz ülkesidir.[1408] Ortadoğu'nun tarihsel kırılma noktalarından biri ve kanlı bir senaryo olan[1409] Büyük Ortadoğu Projesi'nin gereği olarak Tunus'ta başlayan Arap Baharı (2010)[1410] Mısır ve Libya'nın ardından Suriye'ye sıçramış, 15 Mart 2011'de özgürlük ve demokrasi talepleriyle başlayan gösteriler rejiminin oldukça sert müdahalesi sonucunda kısa zamanda iç savaşa dönüşmüştür.[1411]

[1407]Yurdagül Atun ve Ata Atun, "Doğu Akdeniz'de Yeni Siyasi Dengeler", *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti İlim Üniversitesi,* s. 8-9.
[1408]Emrullah Güney, *Türkiye'nin Komşuları: Ülkeler Coğrafyası-Jeopolitik*, Çantay Kitabevi, 2002, s. 3.
[1409]Tolga Yarman, "Bölgedeki Enerji Savaşlarına Odun Taşınırken", *Yeni Dünya Düzeninde Nasıl Bir Türkiye?,* (Ed.) Övgün, A. Ercan, 1. Baskı, Sözcü Kitabevi, İstanbul, 2022, s. 217.
[1410]Hüsnü Mahalli, "Arap Baharından Afgan Baharına", *Yeni Dünya Düzeninde Nasıl Bir Türkiye?,* (Ed.) Övgün A. Ercan, 1. Baskı, Sözcü Kitabevi, İstanbul, 2022, s. 114.
[1411] Nuri Salık, "Suriye'de Hafız Esad Rejiminin Ortaya Çıkışı Üzerine Bir Değerlendirme", *Ortadoğu Analiz Dergisi,* Orsam Yayınları, Cilt: 7, Sayı: 66, 205, s. 6.

Suriye'nin Akdeniz'e olan kıyı uzunluğu 95 mildir.[1412] Suriye 28 Aralık 1968 tarihinde 200 metre veya işletilebilir derinliğe dek kıta sahanlığı bulunduğuna hükmetmiş, 16 Ağustos 1981'e gelindiğinde karasuları genişliğini 35 deniz miline çıkartmıştır. Bu konuyla alakalı olarak *"Suriye'nin Karasularında Ulusal Egemenliğin Belirlenmesi"* hakkında kanun 8 Kasım 2003'te Suriye Halk Meclisi tarafından kabul edilmiş, 19 Kasım 2003'te devlet başkanı tarafından onaylanmıştır.[1413] Kabul edilen bu yasayla yalnızca esas hatlar göz önünde bulundurularak dış sınır belirlenmiş, fakat komşu ülkelerle olan yan sınırlara değinilmemiştir.[1414] Suriye'nin almış olduğu karara göre karasuları 12 mil, bitişik bölge 24 mil, MEB 200 mil olarak tespit edilmiş ve Birleşmiş Milletler'e bildirilmiştir.[1415]

Suriye, Türkiye ile komşu olup hem karada hem denizde sınırdaştır.[1416] 24 Mart-5 Ekim 2011 tarihleri arasında Suriye, üç farklı bölgede petrol aranması ve çıkartılması amacıyla ihaleye çıkmıştır. İhaleye çıkılan alanların kuzey hududu Türkiye-Suriye kara hududu bitiminden başlayarak genel itibariyle batı yönünde takriben 30 deniz mili kadar bir mesafeye uzanmaktadır. Bahsi geçen bölgenin bir bölümü Türkiye'nin deniz yetki alanları ile çakışmaktadır. Bununla birlikte Suriye'nin ihaleye açmış olduğu bu saha, söz konusu ihalenin ilanında Suriye'nin karasuları ve MEB'sinin bir kısmı olarak tanımlanmaktadır. Diğer taraftan *"Türkiye, Doğu Akdeniz'de Türk Deniz Yetki Alanlarını kapsayacak şekilde 27 Nisan 2012 tarihli ve 28276 Sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla petrol ruhsat sahalarını ilan etmiştir."* Burada açıkça görülmektedir ki TPAO'ya verilen ruhsat alanları Suriye'nin ihaleye çıktığı alanlarla çakışmaktadır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki kıta sahanlığını belirleyen ve Birleşmiş Milletler'e sunduğu 27 Mart 2018 tarihli mektubuna atıfta bulunan Suriye, Birleşmiş Milletlere 10 Eylül 2018 tarihinde bir nota sunmuş ve *"Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki kıta sahanlığı dış*

[1412] Selçuk Duman, "Doğu Akdeniz'de Emperyal Girişimler ve Türkiye", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi,* XIV, sayı, 62, 2019, s. 219.
[1413]İrfan S. Günsel, *a.g.e.,* s. 77.
[1414]İslam S. Kaya, *a.g.e.,* s. 162.
[1415]Selçuk Duman, a.*g.e.,* s. 219.
[1416] Cihat Yaycı, *a.g.e.,* "*Mavi Vatan "Bir Harita ve Bir Doktrin Kitabı"* s. 182.

sınırlarının uluslararası hukuka aykırı olduğunu ve kendilerine hukuki bir etki yaratmayacağını bildirmiştir."[1417]

Arap Baharı ile başlayan Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde peş peşe meydana gelen toplumsal ve siyasal istikrarsızlıklar tam olarak çözümlenebilmiş değildir. Kısa zamanda da çözümlenecek gibi gözükmemektedir. Bu bağlamda Suriye özelinde değerlendirildiğinde bölgesel dinamiklerin yeniden şekillenmesinde Suriye en mühim ülkelerden biri olacaktır. Ülkede siyasi manada devam eden iç savaş halen sonlanmış değildir. Amerika Birleşik Devletleri'nin eski Dışişleri Bakanlarından Henry Kissinger'in meşhur bir sözü vardır: *"Mısır'sız savaş, Suriye'siz barış olmaz."* Bu söz bugün hala geçerliliğini korumaktadır. Bu çalışma tamamlandığı esnada Suriye'de yeni bir gelişme olmuş ve Devlet Başkanı Beşar Esad 8 Aralık 2024 tarihinde iktidardan düşmüştür. Suriye toprakları, bölgesel ve uluslararası güçlerin vekalet savaşlarına sahne olurken yıkıcı bir iç savaşla parçalanmış, Esad'ın yönetimde kalmak için verdiği 14 yıllık mücadele sona ermiştir.[1418] Suriye'de 61 yıllık BAAS Yönetimi ve 54 yıllık Esad ailesinin hakimiyeti de son bulmuştur.

4.2.5. Mısır

Mısır, Afrika'nın kuzeydoğu ucunda yer alan,[1419] hem Kızıldeniz'e hem de Akdeniz'e kıyısı olan bir devlettir.[1420] Akdeniz'de 522 mil kıyı uzunluğuna sahiptir.[1421] 1958'den itibaren 12 mil genişliğinde karasuları uygulamasını sürdürmüş, 1990 yılına gelindiğinde tespit ettiği düz esas hatlarını bir Başkanlık Kararnamesi ile ilan etmiştir. Bunun yanı sıra 200 metre veya işletilebilir derinliğe kadar kıta sahanlığı hakları bulunduğunu öngören bir düzenlemede bulunmuş, ilaveten 26 Ağustos 1983'te BMDHS'nin Bölüm (V) ve (VI) hükümleriyle Akdeniz'de ve Kızıldeniz'de

---

[1417] Cihat Yaycı, *a.g.e., Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye,* s. 68-69.
[1418] Euro News, "Esad'ın Düşüşü Suriye'deki 50 Yıllık hanedan Yönetiminin Sonunu Getirdi", (08.12.2024),*https://tr.euronews.com/2024/12/08/esadin-dususu-suriyedeki-50-yillik-hanedan-yonetiminin-sonunu-getirdi/,* (10.12.2024).
[1419]Hussein Bassir, Mısır: Firavunlar, Krallar ve Cumhurbaşkanları, *Ülkelerin Tarihleri Ulusal Kimlikler Nasıl Oluşturuldu?* (Der.) Peter Furtado, (Çev.) Şahika Tokel, 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2021, s. 19.
[1420]Cahit İstikbal, *Enerji Kaynakları ve Deniz Yetki Alanları Bakımından Doğu Akdeniz Sorunu: Deniz Hukuku-Kıta Sahanlığı-MEB-Enerji Güvenliği-Mavi Vatan,* 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 217.
[1421]Selçuk Duman, *a.g.e.,* s. 219.

karasularının ötesinde kendisine kalan münhasır ekonomik bölgeyle ilişkili haklarını kullanacağını açıklamıştır. Sözleşme doğrultusunda MEB'deki haklarını kullanırken ve yükümlülüklerini yerine getirirken Sözleşmeye uygun davranacağını ve MEB sınırlarını Sözleşmede belirtilen kurallara göre belirleyeceğini ifade etmiştir.[1422] Mısır, gaz arama faaliyetlerini arttırmış,[1423] uzun yıllar Nil havzasında sondaj çalışmaları yapmış, art arda keşfettiği kaynakları kullanıma kazandırmıştır. Mısır, Doğu Akdeniz'in oldukça önemli bir doğalgaz üretim merkezi olma yolunda çaba sarf etmektedir. İlk defa 1969 Phillips Petrolleri tarafından keşfedilen Abu Qir 1 NFW kuyusudur. Ardından AMOCOBP, Sheel, BG, ENI gibi firmalar da arama faaliyetlerine katılmıştır. 2015 Eylül'ünde Nooros üretime başlamış, ardından 2017 Mart'ında West Nile Delta (WND) ve 2017 Aralık ayında Zohr üretime geçmiştir. 2018'de ise GKRY ile Mısır arasında gündeme gelen boru hattını iki ülke de onaylamıştır. Nil Havzasının deniz sahasında bulunan 100'den fazla gaz alanında gerçekleştirilen üretim boru hatları vasıtasıyla karaya çıkarılmaktadır. 2015'te 850 milyar m^3 gaz keşfedilen Zohr sahası bugüne dek Doğu Akdeniz'de keşfedilen en büyük gaz sahası olmuştur.[1424]

Mısır Doğu Akdeniz'de 6 devlet ile sınırdaştır.[1425] 17 Şubat 2003 tarihinde Mısır-GKRY ile ortay hattı esas alan deniz sınırlandırma andlaşması imzalamıştır. Türkiye bu andlaşmayı BM nezdinde protesto etmiş olsa da Mısır Parlamentosu andlaşmayı onaylamıştır.[1426] Daha sonra 6 Ağustos 2020 tarihinde Mısır-Yunanistan ile de MEB andlaşması imzalamış, Güney Kıbrıs-Yunanistan ikilisinin hukuksuzluğu Mısır'ın da deniz stratejilerine sirayet etmiştir.[1427] Türkiye'nin rızası alınmadan yapılmış andlaşmalar olduğundan uluslararası hukuk bakımından uygunsuzdur. Halen Mısır'ın deniz hudutlarının çoğunun tespiti henüz yapılmamıştır. Kıyılarının karşılıklı

[1422]Sertaç H. Başeren, *a.g.e., Doğu Akdeniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı,* s. 18.
[1423]Paul Stevens, "Petrol ve Kalkınma", *Ortadoğu Tarihi: Dini, Siyasi, Kültürel ve Ekonomik Perspektiften,* (Ed.) Youssef M. Choueiri, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 502.
[1424]Yunus Furuncu, "Doğu Akdeniz'de Türkiye Dışındaki Ülkelerin Hidrokarbon Arama ve Sondaj Faaliyetleri", *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları,* (Ed.) Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Burhanettin Duran, 1. Baskı, SETA Kitapları, İstanbul, 2020, s. 252-253.
[1425]Cahit İstikbal, *a.g.e.,* s. 217.
[1426]Ahmet, Z. Bulunç, *Jeopolitik, Ekonomik ve Jeostratejik Açıdan Doğu Akdeniz'de Neler Oluyor?,* ISKAD Yayını, (SAADET Fatih İlçe Başkanlığı), İstanbul, 2022, s. 20.
[1427] Cihat Yaycı, *Hedefleri Değişmiyor, Yöntemleri Değişiyor: Uyan Türkiye,* 12. Baskı, Girdop Kitap, İstanbul, 2023, s. 60.

olduğu Türkiye ile diğer taraftan hudutlarının bitişik olduğu Libya, Filistin ve İsrail ile de deniz hudutlarını netleştirmesi gerekmektedir.[1428] Öte yandan 13 Aralık 2022 tarihinde Mısır Cumhurbaşkanı (Sisi) ülkenin batısındaki deniz hudutlarının ve Akdeniz'deki Libya-Mısır münhasır ekonomik bölgesinin hudut hattının belirlenmesine ilişkin bir kararname yayınlamıştır. Söz konusu bu hattın Türkiye ile Libya arasında yapılan MEB Andlaşması hattındaki hududa müdahalesi bulunmamaktadır. Fakat Mısır, kuzeydoğu yönünde olması gereken yan sınır hattını kuzeye doğru çekerek Libya'nın (6.854 km'lik) deniz sahasını işgal etmiştir.[1429]

4.2.6. Filistin

İsrail devletinin kurulduğu tarihten (1948) itibaren[1430] toprakları işgal altında bulunan Filistinliler toprak, bağımsızlık ve barış uğruna mücadelelerini sürdürmektedirler. İsrail-Filistin arasında süregelen çatışmalar Ortadoğu'da istikrarsızlık kaynaklarından biridir.[1431] Filistin bağımsız bir devlet olarak her ne kadar Birleşmiş Milletler tarafından tanınmasa da pek çok devlet tarafından tanınmaktadır.[1432] Öte yandan Filistin'de ciddi bir insanlık dramı yaşanmaktadır. Zira Gazze *"bir açık hava hapishanesi"* durumundadır. Filistinliler, yıllardır abluka altında zor şartlarda yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır. İsrail denizden de Filistin'e ulaşım sağlanmaması için açık denizde dahi önünü kesmekte ve Filistin orada da hak kaybına uğramaktadır.[1433] İsrail, Gazze kıta sahanlığı içerisinde yer alan Gazze Şeridi deniz yetki sahalarını ihlal etmektedir. İsrail, sahillerinin yaklaşık 20 km açığında yer alan üç ayrı doğalgaz yatağını (Noa, Pinnacles ve Mari-B) kapsayan *"Yam Tethys Projesi'ni"* 2004-2013 yılları döneminde başlatmıştır. İsrail, Oslo Andlaşması metni içerisinde yer alan Filistin ve İsrail tarafları bitişik bölgelerindeki petrol ve doğalgaz üretimi hakkında iş birliği için uzlaşmak durumundadır. Bu hükme rağmen, söz konusu hüküm yok sayılmaktadır. Gazze'nin yetki alanları dahilinde Mari-B adlı

[1428]Cahit İstikbal, *a.g.e.,* s. 217.
[1429]Cihat Yaycı, *a.g.e., Hedefleri Değişmiyor, Yöntemleri Değişiyor*, s. 59.
[1430]Emma C. Murphy, "Siyonizm ve Filistin Sorunu", *Ortadoğu Tarihi: Dini, Siyasi, Kültürel ve Ekonomik Perspektiften…"* Hazırlayan, Youssef M. Choueiri, (Çev.) Fethi Aytuna, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 337.
[1431] Öner A. Pehlivanoğlu, *Ortadoğu ve Türkiye,* 1. Baskı, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 47.
[1432] Selçuk Duman, *a.g.e.,* s. 219.
[1433] Cihat Yaycı, *a.g.e., Mavi Vatan "Bir Harita ve Bir Doktrin Kitabı",* s. 171.

platformu kurmuş, 2014 Eylül'ünde *"Yam Tethys"* sahasında doğalgaz üretmeye başlamıştır. Gazze Denizi'nin bitişiğinde Filistin suları ve karasularına doğru genişleyen *"Border"* alanları arasında kalan *"Noa ve Noa South 1"* bölgelerinde 2012 senesinde İsrail'in Delek Grubu'nun yaptığı sondaj çalışmasında dikkate değer gaz rezervleri bulunmuştur.[1434] İsrail'in GKRY ile yapmış olduğu MEB andlaşması sonucunda kendisine kalan deniz yetki alanında *"orantılılık ve hakkaniyet ilkelerini"* ihlal eden yaklaşım sebebiyle Filistin'e küçücük bir deniz alanı bırakılmıştır. Uluslararası deniz hukuku perspektifinden bakıldığında orantılılık ilkesi gereğince İsrail ve Filistin'in Doğu Akdeniz kıyısının takriben %17'lik bir kıyı kesimi Gazze Şeridi üzerinden Filistin'e ait olmasına rağmen, İsrail deniz yetki alanlarını Filistin'le bölüşürken söz konusu oranı kullanmamıştır. Dahası Filistin'e kalan küçük bir deniz yetki alanında dahi Filistinli balıkçıların rahatça dolaşmalarına ve avlanmalarına müsaade etmemektedir. Güney Kıbrıs-İsrail andlaşmasına uygun şekilde İsrail'e kalan deniz yetki alanının en azından %17'lik bölümü Filistin'in MEB'si olmalıdır.[1435]

Şekil 8 :Doğu Akdeniz deki Tartışmalı Bölgeler ve Enerji Yatakları

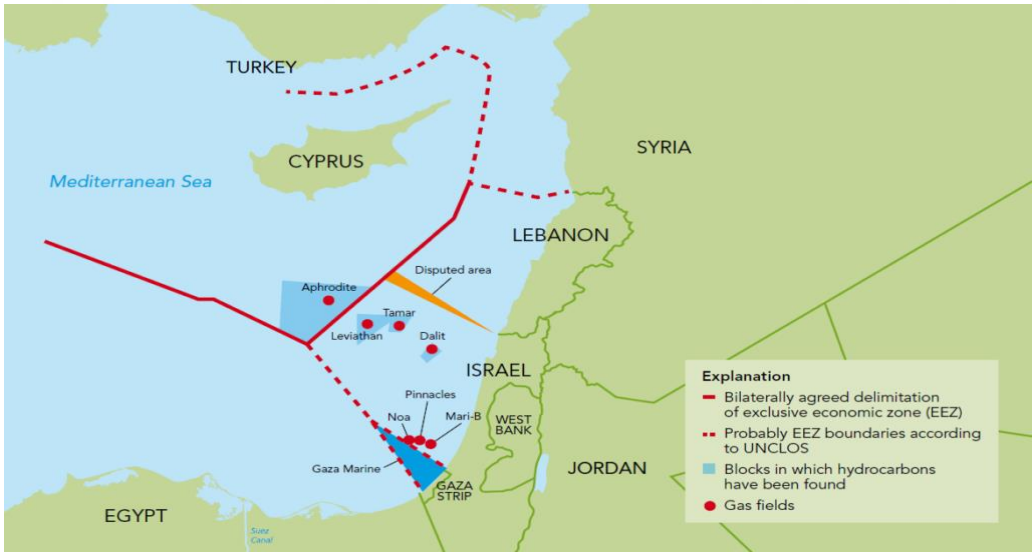

Kaynak: Somo 50, https://euromenaenergy.com/lebanon-israel-maritime-dispute-hundreds-of-billions-of-reasons-to-negotiate/?print=print.

[1434] Cahit İstikbal, *a.g.e.*, s. 239.
[1435] Cihat Yaycı, *a.g.e.*, *Mavi Vatan "Bir Harita ve Bir Doktrin Kitabı",* s. 171-172.

Gazze Denizi'ndeki alanların daha sığ olması nedeniyle buralarda sondaj yapmak kolaydır. British Gas (BG) ile andlaşma yapılması sonrasında (1999) deniz yataklarındaki haklar paylaşılmıştır. Söz konusu andlaşmayla British Gas, bu alan üzerindeki *"hakların %60'ına, Consolidated Contractors Company %30'una",* Filistin yönetiminin kontrolünde bulunan *"Palestine Investment Fund ise kalan %10'una sahip olmuştur."* Filistin'in kıta sahanlığında Gazze Denizi'ndeki alanlarda bulunan yataklar, 2000 senesinde British Gas tarafından keşfedilmiştir. Bu alanlar Doğu Akdeniz'de keşfedilen ilk enerji alanlarıdır. Bu sahada 28 milyar m^3 gaz rezervi olduğu tahmin edilmektedir. Bölgenin keşfedilmesi sonrasında projedeki hissedarlardan biri olan BG ve Filistin Yönetimi, üretilmiş olan gazın İsrail'e satılmasını istemiş, fakat 2003 yılında İsrail fiyat görüşmeleri esnasında bu teklifi kabul etmemiştir.[1436]

Sonraki süreçte Mısır üzerinden ihracat yapılması düşünülmüşse de Hamas'ın Gazze Şeridi'ni ele geçirmesi üzerine İsrail, yasa dışı olarak gördüğü Hamas'ın ekonomik kâr sağlamasına müsaade etmemiştir. İlaveten Hamas'ın siyasi rakibi ve iktidar partisi olan El Fetih de bu projeye temkinli yaklaşmıştır. British Gas'ı satın alan Shell ise satın aldıktan sonra İngiliz-Hollanda şirketi hisselerini Filistin yönetimine satmıştır. Gelişmeler üzerine İsrail, Filistinlilerin Gazze Denizi'ndeki sahalardaki haklarını kullanmalarına izin vermemektedir. İsrail, bu bölgeden elde edilen gaz satışlarından sağlanan gelir üzerinde denetim yapmak gibi Filistinlilerin kabul etmeyeceği tedbirler uygulamaktadır. Buradaki amaç bölgede gaz aranması ve geliştirilmesi faaliyetlerinin kasıtlı olarak engellenmesidir. İsrail'in 2014'te Gazze'ye yönelik yaptığı saldırılar sonrasında Gazze Denizi'nde sondaj çalışmaları ve iş birliği azalmıştır. Fakat 2017 yılında sondaj faaliyetlerine yeniden başlanmıştır.[1437] Gazze Şeridi'ndeki karasuları, kıta sahanlığı ve bu deniz alanındaki enerji kaynakları, uluslararası hukuk prensiplerine göre Filistin Devleti'nin egemenliği altındadır.[1438]

[1436] Cahit İstikbal, *a.g.e.,* s. 239.
[1437] Cahit İstikbal, *a.g.e.,* s. 240.
[1438] Ulvi Keser, Uğur Özgöker ve Gökhan Ak, "Doğu Akdeniz'de Filistin Deniz Yetki Alanları ve Deniz Sınırlandırmaları", *Akdeniz Jeopolitiği),* C. 1, (Ed.) Hasret Çomak ve Burak Ş. Şeker, 1. Baskı, Nobel Yayınevi, Ankara, 2019, s. 268.

Son dönemde dengeleri değiştiren güncel gelişmeler Filistin-İsrail arasında patlak veren savaş ile yeniden şekillenmektedir.[1439]

4.2.7. İsrail

İsrail tarihsel süreç içerisinde eski, günümüzde yeni bir devlettir. 1948'de Araplarla savaşta eğer başaramazlarsa yok oluşla karşı karşıya kalacakları çatışmalı bir ortamda kurulmuş,[1440] günümüzde bölgenin en önemli devletlerinden biri olmuştur.[1441] 1999 senesinde İsrail'in güney kesiminde bir gaz alanı keşfedilmiş, küçük bir alan olmakla birlikte enerji ihtiyacını dışarıdan karşılayan bir ülke için olumlu bir gelişme olmuştur. İsrail, 2008 yılında Sina üzerinden geçen bir boru hattı vasıtasıyla Mısır'dan gaz tedarik etmeye başlamış,[1442] 2009 ve 2010 yıllarında Doğu Akdeniz'de doğal gaz yatakları keşfetmiş ve bu sayede artık enerji üreten bir ülke durumuna gelmiştir.[1443]

2009'da ABD şirketlerinden biri olan Noble enerji İsrailli ortaklarıyla birlikte, İsrail'in kuzey kesiminde 80 km açıkta birinci kalite gaz alanı olan Tamar'ı keşfetmiş, yine İsrail kıyılarında 128 km açıkta bir başka gaz alanı daha keşfetmiştir. Buradaki keşif, dünya ölçeğinde son 10 yılın en büyük keşiflerinden biri olmuş ve Leviathan olarak adlandırılmıştır[1444] (Leviathan'daki gaz rezervi 480 milyar m^3).[1445] Bu keşifler oldukça isabetli bir zamanda gerçekleşmiştir. O dönemde Arap Baharı, Hüsnü Mübarek'in düşüşü gibi sebeplerle Mısır'ın Sina Yarımadası üzerinden geçen İsrail'e gaz ulaştıran boru hattı, pek çok defa sabote edilmiş ve ardından 2012'de Müslüman Kardeşler Hükümeti söz konusu andlaşmayı iptal etmiştir.[1446]

[1439] 7 Ekim 2023 tarihinde kuşatma altında bulunan Gazze Şeridi'nin yönetimini elinde bulunduran HAMAS'ın *"Aksa Tufanı Operasyonu"* sonrasında İsrail'in HAMAS'ı ortadan kaldırmak için başlattığı saldırıların ardından bölgede dengeler tamamen değişmiştir. Söz konusu süreç halen devam etmektedir.
[1440] Colin Shindler, "İsrail: Siyonist Deneyim", *Ülkelerin Tarihleri Ulusal Kimlikler Nasıl Oluşturuldu?* (Der.) Peter Furtado, (Çev.) Şahika Tokel, 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2021, s. 295.
[1441] Murat Yazıcı ve Nihal Berker Atlı, *a.g.e.,* s. 18.
[1442] Daniel Yergin, *Yeni harita: Enerji, İklim ve Uluslar Çatışması,* (Çev.) Oya Özaltın, Nora Kitap, İstanbul, 2022, s. 260.
[1443]Stratejik Ortak, "Türkiye ile İsrail Barışı: Doğu Akdeniz Doğal Gazı", *https://stratejikortak.com/2015/12/turkiye-ile-israil-bars-dogu-akdeniz.html* (18.09.2023).
[1444] Daniel Yergin, *a.g.e., Yeni Harita: Enerji, İklim ve Uluslar Çatışması,* s. 260.
[1445] Mehmet Öğütçü, *Yeni Büyük Oyun Neresindeyiz? Nereye Gidiyoruz?* 1. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2017, s. 226.
[1446] Daniel Yergin, *a.g.e., Yeni Harita: Enerji, İklim ve Uluslar Çatışması,* s. 260.

Tamar'daki sahada 281 milyar m^3 gaz keşfedilmiş, sonraki aşamada aynı sahadaki rezervler 318 milyar $m^{3'e}$ yükselmiştir. Tamar'daki saha Hayfa'nın takriben 90 km batısında, suyun derinliğiyle birlikte deniz seviyesinin beş bin metre altında bulunmaktadır. Alanın büyüklüğü ise 100 km'lik bir sahayı kapsamakta, bu bölgede bulunan rezerv katmanlarının kalınlığı 300 metreye dek ulaşmaktadır. İsrail denizde yaptığı keşifler sonrasında mevcut kaynakları üretime almış ve enerji ihraç edecek duruma gelmiştir.[1447] İsrail Yüksek Mahkemesi ise doğalgaz keşiflerinden yapılacak olan ihracatı %40 ile sınırlamıştır.[1448] 17 Aralık 2010 tarihinde İsrail-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile MEB andlaşması imzalamış,[1449] bölgede yaptığı enerji keşifleri sonrasında 12 Temmuz 2011'de münhasır ekonomik bölge koordinatlarını BM'ye sunmuştur.[1450] 2012-2013 yıllarında Tanin ve Karish gaz alanları (1750 m derinlikte) keşfedilmiştir. Bu sahalarda tahminen 55 milyar m^3 rezerv bulunmaktadır. Yine 2012'de 1100 metre derinlikte Shimshon Gaz Alanı'nda tahminen 5 milyar m^3 rezerv bulunmaktadır. 1700 metrede bulunan (2012 yılında) ve İsrail tarafında yer alan sahada Aphrodite/Ishai Gaz Alanı keşfedilmiştir. İsrail deniz sahalarını parsellere ayırarak bu sahalarda doğalgaz arama, çıkartma ve ruhsatlandırma faaliyetlerini sürdürmektedir.[1451] Bütün bu faaliyetlerin yanı sıra son yıllarda bölgede dengeleri değiştiren yeni gelişmeler ortaya çıkmıştır.[1452]

[1447] Yunus Furuncu, *a.g.e.,* s. 257.
[1448] SD Rapor, *a.g.e.,* s. 4.
[1449] Fatih Öztürk, *a.g.e.,* s. 13.
[1450] Muhammed K. Özekin, *a.g.e.,* s. 17.
[1451] Fatih Öztürk, *a.g.e.,* s. 7-10.
[1452]Son Yıllarda Bölgede Dengeleri Değiştiren Yeni Gelişmeler Ortaya Çıkmıştır: Arap-İsrail uyuşmazlığında yeni bir sürece girilmiş, 7 Ekim 2023 tarihinde kuşatma altında bulunan Gazze Şeridi'ni yöneten İslami Direniş Hareketi/HAMAS, İsrail'e yönelik *"Aksa Tufanı Operasyonu"* adlı bir saldırı gerçekleştirmiştir. Hamaslı savaşçılar daha önce benzeri görülmemiş bir şekilde farklı noktalardan (havadan, karadan ve denizden) Gazze'ye sızmış, pek çok İsrailliyi öldürmüş ve onlarca kişiyi rehin almıştır. Çeşitli noktaları Gazze'den gönderilen roketlerle hedef alınan İsrail, saldırılar sonrasında savaş ilan etmiş, Hamas'ın askeri kanadı olan İzzettin El Kasım Tugaylarının İsrail'e yönelik saldırılarında 1.300 kişi yaşamını yitirmiştir. Bu yaşananların ardından İsrailli liderler *"Hamas'ın yer yüzünden silineceğini ve Gazze'nin asla eski haline dönmeyeceğini"* açıklamıştır. Ardından İsrail, Hamas'ın Gazze'den tamamen yok edilmesine yönelik saldırılar başlatmış, ancak sivillerin yaşadığı bölgeleri ve hastaneleri de bombalamıştır. İsrail yönetimi, sık sık yaptığı çağrılarda Gazze'nin kuzeyinin boşatılmasını ve burada yaşayanların güneye inmelerini, bir milyonu aşkın nüfusun yaşadığı bölgede insanların evlerini terk etmelerini istemiştir. İsrail'in abluka altına aldığı Gazze Şeridi'nde sivillere yönelik saldırılarda her geçen gün can kayıpları ve yeni yıkımlar, artmıştır. Savaş bir yılı aşkın bir süredir sürmektedir. Berna Süer ve Ayşe Ö. Atmaca, *Arap-İsrail Uyuşmazlığı,* Orta Doğu Teknik Üniversitesi Toplum ve Bilim Merkezi, ODTÜ Yayıncılık, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş., Ankara, T.Y., s. 79; NTV, "İsrail-Filistin Sorunu Nasıl Başladı? İsrail-Filistin Savaşı'nda

4.2.8. Lübnan

Osmanlı İmparatorluk coğrafyasının bir parçası olan Lübnan'da Osmanlı idaresi dört yüz yıl sürmüş (1516-1918), bölge daha sonra Fransa'nın hakimiyetine girmiştir. İkinci Dünya Savaşı esnasında Fransa 1941 yılında İngilizlerin baskısıyla Suriye ve Lübnan'a egemenlik verilmesi, mandater sistemin sonlandırılması kararını almış ve 1943 yılında Lübnan'dan çekilmiştir. Bölgedeki güç dağılımı, mevcut grupların nüfus oranlarına göre yönetimde yer alacak bir sisteme oturtulmuştur.[1453] Lübnan, bu coğrafyanın en değişken ve sosyal risklerin en yüksek olduğu ülkelerinden biridir.[1454] Bir Ortadoğu ülkesi olan Lübnan'da yüzyıllardır Müslümanlar ve Hristiyanlar iç içe yaşamaktadır.[1455] Bugüne kadar etnik ve mezhepsel kırılma hatları üzerinde iç ve dış çatışmalarla/savaşlarla dolu tarihiyle Lübnan, dış aktörlerin de doğrudan ya da dolaylı müdahil olduğu bir yer olmuştur.[1456]

107 mil kıyı uzunluğu olan Doğu Akdeniz'in sahildar devletlerinden biridir.[1457] 1970-1975 arası dönemde Amerikalı, İngiliz ve Rus uzmanlara karada ve denizde petrol yatakları hakkında etüt çalışması yaptırtmış ve bu çalışmalar sonucunda çıkartılacak olan petrolün maliyetinin sağlanacak olan gelirden daha fazla olması sebebiyle petrol arama faaliyetlerini sonlandırmıştır.[1458] Ülkede 1975 yılında hassas dengelerin bozulmasıyla bir iç savaş patlak vermiş,[1459] uzun yıllar devam eden iç

Son Durum", *https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/israil-filistin-sorunu-nasil-basladi/,* (18.11.2023); Fikir Turu, "İsrail-Filistin Çatışmasının Tarihçesi", *https://fikirturu.com/jeo-strateji/,* (18.11.2023); BBC News Türkçe, "İsrail'in Gazze'ye Kara Saldırısı Amaçlarına Ulaşabilir Mi?", *https://www.bbc.com/turkce/articles/,* (18.11.2023); TRT Haber, "İsrail-Filistin Çatışması Bölgeye Sıçrar mı? Kimler Müdahil Olabilir?", Selami Kökçam, *https://www.trthaber.com/haber/dunya/israil-filistin-catismasi-bolgeye-sicrar-mi/,*(18.11.2023), Selman Aksünger, "İsrail'in Gazze'de Binlerce Sivili Öldürdüğü Saldırılar Savaş Suçları Kapsamında Ele Alınıyor", Dünya, İsrail-Filistin Çatışması, *AnadoluAjansı,https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-in-gazze-de-binlerce /,* (25.11.2023); Deniz Ü. Arıboğan, *Geleceğin Haritası Yeni Amerikan Projesi,* 1. Baskı, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 137.

[1453] Mahir Kaynak ve Emin Gürses, *Yeni Ortadoğu Haritası: Ortadoğu'da Haritalar Değişiyor, Türkiye Kendisine Yer Arıyor,* 3. Baskı, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 55.

[1454]Göktuğ Sönmez, "Lübnan'ın Kırılgan Dinamikleri, Beyrut Patlaması ve Sonrası", *Diplomatik Gözlem Dergisi,* Sayı: 104, Ankara, 2020, s. 21.

[1455]Olcay Ö. Duman, "180-1861 Cebel-ü Lübnan'da Maruni Dürzi Çatışmaları Çerçevesinde Osmanlı'nın Ortadoğu Siyaseti", *On Birinci Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri II, XVIII. Yüzyıldan Günümüze Ortadoğu'daki Gelişmelerin Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri,* Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlı Yayınları, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 2007, s. 60.

[1456] Göktuğ Sönmez, a.g.e., s. 21.

[1457] Selçuk Duman, *a.g.e.,* s. 219.

[1458] Sertaç H. Başeren, *a.g.e.,* Sertaç, *Doğu Akdeniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı,* s. 23.

[1459] Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, 3. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, s. 420.

karışıklık 1991 yılına dek sürmüş,[1460] İsrail'in işgali ve finansal sıkıntılar gibi sebeplerle[1461] Lübnan hiçbir arama faaliyetinde bulunmamış ve diğer devletlerin faaliyetlerine de katılmamıştır.[1462]

Lübnan, 1983 senesinde çıkarttığı bir kanun ile karasularını 12 mil olarak belirlemiştir.[1463] Enerji konusunda tamamıyla dışa bağımlı ve enerji ihtiyacını dışarıdan karşılayan bir ülkedir. Lübnan'ın sahil bölgelerinde hidrokarbon rezervleri ve bilhassa büyük oranda doğal gaz keşfetme olasılığı mümkündür. Lübnan'ın gaz rezervlerinin 25-96 trilyon m^3 olduğu tahmin edilmektedir.[1464]

Lübnan, 2004 yılından başlayarak hidrokarbon araştırmaları için jeolojik ve jeofizik araştırmalara girişmiş,[1465] 2005 yılında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile memorandum imzalayarak yeniden faaliyetlere başlamış ve 2007'de GKRY ile münhasır ekonomik bölge sınırlandırma andlaşması imzalamıştır. Güney Kıbrıs ile yapmış olduğu bu sınırlandırma andlaşması Türkiye'nin gayretleriyle uzun zaman Lübnan iç hukukunda onaylanmamış olsa da[1466] söz konusu andlaşmayı Lübnan Parlamentosu 2011 Ağustos'unda onaylamıştır.[1467]

Lübnan Parlamentosu 17 Ağustos 2010 tarihinde denizde hidrokarbon rezervlerinin araştırılması için bir yasayı onaylamış ve deniz yetki alanlarının sınırlarını belirleyen bir bildiriyi Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne (19 Ekim 2010) sunmuştur. BM'ye gönderilen mektupta Lübnan'ın tanımladığı deniz sınırı İsrail'in kendisi için belirlediği hududun ötesine güneye doğru uzanıyordu.[1468] Bu sebeple, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda Lübnan'la İsrail arasında ortaya çıkan gerginlik dikkate değerdir. İsrail Bakanlar Kurulu tarafından hazırlanan

---

[1460] Mustafa Dinçer, "Lübnan İç Çatışmaların ve Suikastların Ülkesi", *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları,* C. 1, (Ed.) Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, 3. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara, 2010, s. 258.
[1461] İslam S. Kaya, *a.g.e.,* s. 162.
[1462] Sertaç H. Başeren, *a.g.e.,* Sertaç, *Doğu Akdeniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı,* s. 23.
[1463] İslam S. Kaya, *a.g.e.,* s. 162.
[1464] Cahit İstikbal, *a.g.e.,* s. 103.
[1465] Selçuk Duman, *a.g.e.,* s. 219.
[1466] İslam S. Kaya, *a.g.e.,* s. 162.
[1467] Cihat Yaycı, *a.g.e., Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye,* s. 74.
[1468]Gary Lakes, "Lübnan: Bir Hidrokarbon Sektörü Oluşturmaya Yönelik Çabalar", *Kıbrıs Açık Denizdeki Hidrokarbonlar: Bölgesel Siyaset ve Servet Dağılımı,* (Ed.) Hubert Fausmann, Ayla Gürel, Gregory M. Reichberg, PPC Raporu, Friedrich Ebert Stiftung Vakfı ve PRIO Cyprus, Centre Ortak Yayını, 1, 2012, s. 39-40.

ve BM'nin değerlendirmesine sunulması için çizilen haritada belirlenen sınırlar ile Lübnan'ın ilan etmiş olduğu MEB'de takriben 9 km'lik bir kısımda çakışma söz konusudur. Bu durum iki ülke arasındaki gerginliğin temel sebebini oluşturmaktadır. Lübnan, MEB'inde yer verdiği parseller için 2017 Aralık ayında ihaleye çıkılmış, (4) ve (9) numaralı alanlar TOTAL, NOVATEK ve ENI Konsorsiyumu tarafından alınmıştır.[1469] Lübnan'ın, Doğu Akdeniz'de GKRY haricinde başka bir devletle deniz sınırlandırma andlaşması bulunmamaktadır.[1470]

7 Ekim 2023 tarihinde Hamas'ın İsrail'e yönelik saldırısıyla patlak veren Gazze Savaşı bir yılı aşkın bir süredir devam etmektedir. Lübnan'ın bilhassa güneyinde yerleşmiş olan ve İran'ın vekil gücü durumundaki Hizbullah,[1471] Gazze Savaşı'nın başından itibaren Hamas'a ve Gazze halkına destek vermek için İsrail'e yönelik roket saldırıları başlatmış, İsrail de bu saldırı eylemlerini karşılıksız bırakmamıştır. İki taraf arasında karşılıklı saldırılar sürmektedir. Fakat İsrail, son zamanlarda Gazze'yi yerle bir ettikten sonra kuvvetlerini kuzeye kaydırmış, Hizbullah ile yüksek yoğunlukta bir savaşa girişmiştir.[1472] Hizbullah, 1990'lı yıllar boyunca Lübnan'ın güneyinde İsrail'le mücadele etmek için terörist faaliyetlerden ziyade taktiksel düzeyde mücadele etmektedir.[1473] Lübnan'da İslami bir düzen kurulmasını

[1469] Cihat Yaycı, *a.g.e., Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye,* s. 74-75.

[1470] İslam S. Kaya, *a.g.e.,* s. 162.

[1471]Hizbullah: *"Lübnan'da 1975 yılında başlayan iç savaştan sonra, Şii radikalizminin direnişini artırmak için İran tarafından 1982 yılında İsrail'in işgaline karşı kurulmuş, Müslüman Kardeşler örgütü felsefesiyle hareket eden bir örgüttür. 1984 yılındaki Amerikan ve Fransız askerlerine yapılan terörist saldırılardan sorumlu tutulmaktadır. Hizbullah, İran'daki Şii yönetimin desteği ile Lübnan'da zamanla Lübnan Devleti içinde önemli bir aktör olmuştur. Hizbullah, Suriye iç savaşının başlamasından sonra Esad Yönetimi ile ittifak içinde olmuştur."* Salih Gamsız ve Ali P. Gürson, *Büyük Güçlerin İran Planı,* 1. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 162.

[1472]Bahadır Çelebi, "Dünya Gündemi: Hizbullah-İsrail Savaşı Büyüyor", *Daktilo 1984, https://daktilo1984.com/bultenler/dunya-gundemi-hizbullah-israil-savasi-buyuyor/,* (25.09.2024).

[1473] İsrail'in Lübnan Saldırısı: Hizbullah, İran tarafından desteklenmektedir. İsrail öncelikli olmak üzere bölgede ona karşı düşmanlık edenlere saldırı amacıyla kullanması için İran, her çeşit silah ve silah sistemlerini (insansız hava araçları, roketler, hava savunma sistemleri) Hizbullah'a vermiş, lojistik ve finansal destekte bulunmuş, onun kuvvetli bir milis güç olmasını sağlamıştır. İsrail savaş uçakları Lübnan'ın güneyini en yoğun şekilde bombalamış, başkent Beyrut'a yönelik saldırılarda ikisi üst düzey Hizbullah komutanı, diğerleri kadın ve çocuklardan oluşan 45 kişi yaşamını yitirmiş, bu olay üzerine Hizbullah İsrail'in kuzeyine roket saldırıları başlatmıştır. İsrail istihbaratının (Mossad) teknolojiyi kullanarak 17 Eylül 2024 tarihinde Lübnan'a yönelik çağrı cihazlarıyla gerçekleştirdiği saldırı eyleminde 12 kişi (biri çocuk) hayatını kaybetmiş, 300'ü ağır olmak üzere 2800 kişi yaralanmıştır. 18 Eylül'de de çağrı cihazları ve telsizler bomba gibi patlatılmış, 25 Hizbullah mensubu öldürülmüş, 450'yi aşkın kişi de yaralanmıştır. Sonraki günlerde saldırılar sürmüş, akabinde 21-22 Eylül'de Lübnan'dan İsrail'e roketli misilleme saldırıları gerçekleştirilmiştir. 23 Eylül'de ise İsrail Lübnan'a geniş kapsamlı bir hava saldırısı düzenlemiş, 17 saat süren saldırılarda 569 kişi yaşamını yitirmiş, bini aşkın kişi

ve Batı emperyalizmini sonlandırmayı isteyen Hizbullah, İsrail devletinin yıkılmasını amaçlamaktadır.[1474] Lübnan medyasında yer alan bir analizde, Amerika Birleşik Devletleri'nin İsrail vasıtasıyla Ortadoğu haritasını yeniden çizmeye çalıştığı ileri sürülmüş ve Hizbullah'a yönelik saldırıların ardında yatan nedenin, Amerika Birleşik Devletleri'nin *"yeni bir siyasi gerçeklik oluşturma"* gayretlerinin bir parçası olduğu belirtilmiştir. Öte yandan Amerikalı yetkililer, İsrail'in İran'a karşılık verirken askeri tesisleri ve enerji tesislerini hedef aldıklarını açıklamışlardır. Yetkililer ayrıca İsrail'in İran'a saldıracağını Amerikan yönetimine bildirdiklerini fakat verilen bilgilerin bir bölümünün gizlendiğini belirtmişlerdir. Diğer taraftan Hizbullah, bir yandan Lübnan'ı aralıksız bombalayan ve kara harekâtını sürdüren İsrail kuvvetlerine yönelik saldırılarını arttırmıştır.[1475]

Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında yalnızca Türkiye-Yunanistan-GKRY değil, diğer bazı sahildar devletlerin de kendi aralarında sorunlar bulunmaktadır. Halen devam etmekte olan İsrail'in, Filistin-Lübnan ve Suriye'ye uzanan savaşı bölgesel güvenliği tehdit etmekte ve bu belirsizlik ortamında savaşın yayılma riski bulunmaktadır. Söz konusu devletlerin de kendi aralarında deniz alanları çakışmakta, böyle krizli bir ortamda çakışan deniz sahalarının çözüme kavuşturulması pek de mümkün görülmemektedir. Doğu Akdeniz'deki paylaşım kavgası yalnızca hukuki bir sorun değildir. Aynı zamanda meselenin ekonomik, siyasi, askeri ve küresel boyutları da bulunmaktadır. Burada durum sadece Doğu Akdeniz'le sınırlı değildir. Doğu Akdeniz'in de içerisinde yer aldığı Ortadoğu ve Kuzey Afrika coğrafyasında sınırların yeniden çizilmeye çalışıldığı bir coğrafyada, işin içine küresel aktörlerin girdiği bir ortamda tansiyonun düşürülmesi, sükûnetin sağlanması ve krizlere çözüm bulunması hiç de kolay olmayacaktır. Ortadoğu coğrafyasındaki

---

yaralanmış, Lübnan'ın güneyinden diğer kentlere kitlesel göç hareketleri başlamıştır. İsrail ordu radyosunun yaptığı açıklamaya göre 1.500 hedefe 2000 civarında roket mermisi atılmıştır. Salih Gamsız ve Ali P. Gürson, *a.g.e., Büyük Güçlerin İran Planı, s. 260;* BBC News Türkçe, "İsrail-Lübnan Sınırında Karşılıklı Saldırılar: *https://www.bbc.com/turkce/articles/cy5ylre4qlyo/*,(25.09.2024); Bahadır Çelebi, *a.g.m.,* NTV, "İsrail'in Lübnan'a Saldırıları Sürüyor: Hizbullah Komutanı Kubeysi Beyrut'ta Öldürüldü",*https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/israilin-lubnana-saldirilari-suruyor-hizbullah-komutani-kubeysi-beyrutta-olduruldu,/,* (25.09.2024).

[1474]Ali P. Gürson, *a.g.e., Büyük Güçlerin Suriye Planı,* s. 108.

[1475]Hürriyet, "Son Dakika, Lübnan Medyasında Çarpıcı Analiz! İsrail-ABD Projesi: Ortadoğu Haritasını Yeniden Çizmeye Hazırlanıyor", *https://www.hurriyet.com.tr/dunya/live-son-dakika-abdli-yetkililer-israil-irandaki-hedeflerini-belirledi-dunyadan-israile-tepki-yagdi-hizbullahtan-uyari-42560050#post-1/,* (12.10.2024).

çatışmalara, İran'ın müdahil olması halinde bölgesel çatışmaya dönüşme eğilimi olduğu söylenebilir.

4.2.9. Libya

Osmanlı İmparatorluk coğrafyasının bir parçası olan Libya 1551 yılında fethedilmiş, Trablusgarp Savaşı'na dek (1911) Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. Balkan Savaşları'nın patlak vermesiyle 1912'de imzalanan Uşi Barış Andlaşması'nın ardından Libya toprakları İtalya, Fransa ve İngiltere tarafından üç parçaya bölünerek paylaşılmış, İkinci Dünya Savaşı'nda İtalya'nın mağlup olmasıyla Fransa ve İngiltere'nin himayesine bırakılan Libya, 1951 yılında bağımsız bir devlet olmuştur. 1969'da Albay Muammer Kaddafi öncülüğünde Krala karşı yapılan bir darbe sonrasında monarşi yönetimi son bulmuş ve cumhuriyet kurulmuştur.[1476] Kaddafi kendi yönetim görüşüyle cumhuriyeti idare etmiş, iktidarını güçlendirmek için kendi kabilesi haricinde hiçbir kabileyi devletin mühim kadrolarına getirmemiş, bunun diğer kabileler üzerinde olumsuz tesirleri olmuştur. Dışlanan kabileler Arap Baharı döneminde Kaddafi'ye karşı ayaklanmışlardır.[1477]

15 Şubat 2011'de gelir düzeyinin düşük olduğu doğudaki Bingazi'de başlayan nümayişler çatışmaya dönüşmüş ve iç savaşa yol açmıştır. 5 Mart 2011'de muhalifler tarafından kurulan Libya Ulusal Geçiş Konseyi kendisini Libya'nın tümünün temsilcisi olduğunu ilan etmiş ve bu oluşum kısa süre içerisinde 100'ün üzerinde ülke tarafından tanınmıştır. 20 Ekim 2011'de Muammer Kaddafi'nin son kalesi Sirte' nin düşmesi üzerine Kaddafi, o gün linç edilerek öldürülmüştür. Kaddafi karşıtı grupların başlattığı eylemler iç savaşa dönüşmüş, ardından NATO krize müdahale etmiş ve Kaddafi rejimi son bulmuştur. İç savaş sonrasında 2014 Haziran'ında yapılan seçimlerin ardından ülke içerisinde Trablus ve Tobruk Hükümetleri gibi iki başlı bir

---

[1476] *"Libya bağımsız devlet olduğunda Devlet Başkanı İdris Senusi, devlet sisteminin kurulması konusunda Türkiye'den yardım istemiş ve Türkiye, Vali Sadullah Kologlu'nu görevlendirmiş ve Libya'nın ilk Başbakanı olarak görev yapmıştır."* Salih Gamsız ve Poyraz Gürson, *a.g.e.,* s. 126.

[1477] Hanefi Yazıcı, "Arap Baharı Sonrası Türkiye-Libya İlişkileri", *Doğu Akdeniz Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası,* (Ed.) Tayyar Arı ve Mesut H. Caşın, 1. Baskı, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 294.

yapı ortaya çıkmış, siyasi belirsizliğe sebep olan bu durum, silahlı mücadeleye evrilerek iki hükümet arasında otorite mücadelesine dönüşmüştür.[1478]

Libya'nın Başşehri Trablus'tur.[1479] Günümüzde geçici parlamenter cumhuriyet ile yönetilen Libya üç bölgeye ayrılmıştır. Kuzeybatı kesimde Trablus, doğu kesimde Sireneyka ve güneybatıda Fizan bulunmaktadır. Libya'da Birleşmiş Milletlerin tanıdığı, Avrupa Birliği, Türkiye ve pek çok devletin desteklediği merkezi Trablus olan Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) Fayez El-Sarraj Başkanlığında kurulmuş, diğer tarafta Rusya, BAE, Mısır ve Fransa'nın desteklediği Halife Hafter' in öncülük ettiği merkezi Tobruk'ta olan Temsilciler Meclisi (TM) ile ülke fiili olarak iki hükümetli parçalı bir yapıya dönüşmüştür. Libya'da bu iki başlı yönetimin yanı sıra birbirinden farklı milis kuvvetler ve aşiretler arasında iktidar mücadelesi de sürmektedir. Bunlara ilaveten DEAŞ/Ensar El Şeria vb. terör örgütlerinin de varlığı ülkedeki istikrasızlığın sürmesinde etkili olmaktadır.[1480]

Türkiye Doğu Akdeniz'deki MEB sınırlandırma uyuşmazlığı konusunda, sınırlandırma hukukuna dayanarak haklarını muhafaza etmek için uluslararası hukuka uygun bir şekilde her türden işlem ve faaliyetlerini sürdürmektedir.[1481] Bu bağlamda Doğu Akdeniz, deniz yetki alanları kapsamında ele alındığında Türkiye ve Libya denizden komşudur.[1482] İki ülke arasında yapılan görüşmelerin ardından 27 Kasım 2019 tarihinde İstanbul'da Türkiye ve Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında deniz yetki alanlarının sınırlandırılması andlaşması imzalanmıştır.[1483]

Libya'da 2011 yılından beri iç savaş ve çatışmalar sürmektedir. Ülkede Fransa, Mısır, Suudi Arabistan, BAE, Rusya gibi ülkelerle beraber Halife Hafter ile onun merkezi Topruk'ta olan Libya Milli Ordusu'nu desteklemişlerdir. Türkiye ise BM tarafından tanınmış olan ve merkezi Trablus'ta bulunan (Başkanı Fayiz es Sarrac) Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti'ni ve onun güçlerini desteklemiştir. Libya'daki

---

[1478] Cihat Yaycı, *a.g.e., Libya Türkiye'nin Denizden Komşusudur,* s. 45.
[1479] T.C. Dışişleri Bakanlığı, *"Libya: Ülke Künyesi", https://www.mfa.gov.tr/libya-kunyesi.tr.mfa/,* (12.09.2024).
[1480] Cihat Yaycı, *a.g.e., Libya Türkiye'nin Denizden Komşusudur,* s. 45-48.
[1481] Uğur Bayıllıoğlu, *Türkiye-Libya Antlaşması Ekseninde Doğu Akdeniz Yetki Alanları Sınırlandırma Uyuşmazlığı,* Turhan Kitabevi, Ankara, 2021, s. 291.
[1482] Cihat Yaycı, *a.g.e., Libya Türkiye'nin Denizden Komşusudur,* s. 84.
[1483] Uğur Bayıllıoğlu, *a.g.e,* s. 7.

askeri müdahalenin ardından Ulusal Mutabakat Hükümeti güç kazanmış, Hafter yanlısı güçlerin askersel olarak ilerlemesi durdurulmuştur.[1484]

Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, Türkiye'yi Suriye'den getirilen paralı askerleri Libya'ya taşımakla suçlamış, T.C. Dışişleri Bakanı (Mevlut Çavuşoğlu) da Fransa'nın Mısır ve Libya'da darbecilere destek verdiğini ve iç politikada destek bulmak amacıyla Türkiye'yi suçladığını ileri sürmüştür. Türkiye, 2019 yılında Sarrac Hükümeti ile yaptığı andlaşma kapsamında Doğu Akdeniz'de GKRY ve Yunanistan'ın iddialarına karşı önemli bir set çekmiştir. Macron, o dönemde uyguladığı Libya politikası ile Halife Hafter'in denetimi altında bulan bölgelerde TOTAL firması vasıtasıyla mühim petrol tesislerinin işletme hakkını elde etmiştir.

4.2.10. Libya Krizi ve Türkiye

2019 yılında Milli İstihbarat Teşkilatı'nın (MİT) Suriye ve Irak'ta yürüttüğü faaliyetlere Doğu Akdeniz de dahil olmuştur. Doğu Akdeniz'deki meselenin mühim bir yönü Kıbrıs Adası ve etrafındaki havzayla alakalıdır. Ayrıca bu saha yalnızca bölge devletlerinin değil küresel güçlerin de odağında olan bir sahadır. Bölgede anakarası bulunmayan Yunanistan; GKRY, İsrail, Mısır gibi bölge ülkeleriyle Türkiye karşıtı bir grup oluşturmaya çalışıyordu. Ancak mesele bu kadarla da kalmıyordu. Nil ve Levant Havzalarındaki petrol ve doğalgaz rezervlerinden pay alma çabası içerisinde olan Fransa, ABD ve İtalya gibi devletler de Doğu Akdeniz meselesine dahil olmuşlardı.[1485]

Sözü edilen devletler, Güney Kıbrıs'ı Kıbrıs'ın tamamına egemen otorite olarak görmektedirler. Bu nedenle Türkiye enerji açısından ve meselenin güvenlik boyutuyla tehdit altında idi. Bölgede bulunan Fatih sondaj gemisinde görevli mürettebat için GKRY yakalama kararı çıkarmış, sonbahara doğru İsrail, ABD, Yunanistan ve GKRY Atina'da güvenlik ve iş birliği için toplanmışlardı. Birkaç hafta sonra ise CIA Başkanı Pompeo, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerinin kabul edilemez olduğunu söylemiştir. Bütün bu olanlar Türkiye'nin nasıl bir tehditle karşı karşıya olduğunun göstergesidir. Türkiye böyle bir ortamda MEB ve kıta sahanlığı

[1484] Cihat Yaycı, *a.g.e., Libya Türkiye'nin Denizden Komşusudur,* s. 47-48.
[1485]Polat Safi, *Millî İstihbarat Teşkilâtı 1826-2023 İlk Defa Yayımlanan MİT Arşiv Belgeleriyle,* 1. Baskı, Kronik Kitap, İstanbul, 2023, s. 385-386.

haklarını ihlal edenlere karşı tepkisiz kalamazdı. Eylül ayı içerisinde GKRY, Mısır ve Yunanistan ortak bir söylemle Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki sondaj faaliyetlerinin kanunsuz olduğunu belirtmişlerdir. Ekim ayında herkesi şaşırtan bir gelişme olmuş Libya, Doğu Akdeniz'de kendisinin haklarının gasp edildiğini açıklayarak, Yunanistan'a bir nota vermiştir. Esasen bu notayla beraber 27 Kasım'da Türkiye ile Libya arasında imzalanacak olan MEB Sınırlandırmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası'nın önü açılmıştır.[1486]

MİT Arap Baharı'nın başlangıcından itibaren Libya'yı yakından izlemiş, Dışişleri Bakanlığı da koordineli olarak Libya'daki siyasi karışıklığın çözümü konusunda siyasi taraflar arasında görüşmeler yürütmüş, uzlaşıya varılması hususunda katkı sağlamaya çalışmıştır. 2015 yılında Genel Ulusal Kongre (GUK) ile Temsilciler Meclisi (TM) arasında Libya siyasi andlaşması imzalanmış, bu andlaşmayla Libya'daki siyasi iki başlılığın ortadan kaldırıldığı düşünülmüştür. Seçimlerin yapılabilmesi için Başkanlık Konseyi (BK), yürütme erki için Milli Birlik Hükümeti (MBH) ve Danışma Organı Yüksek Devlet Konseyi (YDK) oluşturulmuştur. 2016 yılında MBH Başbakanı Fayez es Sarraj görevi devralmış, fakat TM (Hafter tarafı) Halife Hafter'in MBH'yi tanımamasıyla seçim hedefleri sekteye uğramıştır. Bu dönemde MİT, MBH'nin egemen otoritesini kısıtlamaya çalışan, tansiyonu yükselten girişimlere ve çatışma olasılığına karşı Libya'daki kurumlar ve aktörler arasında temaslar kurmaya başlamış, uzlaşı sağlanması için çaba sarf etmiştir.[1487]

En başta Birleşmiş Milletler olmak üzere uluslararası aktörlerin meşru hükümete karşı yapılan eylemlere yıllarca sesiz kalması ve Halife Hafter'e Fransa, ABD, BAE gibi devletlerin meşru Libya temsilciymiş gibi muamele etmesi, Hafter güçlerini cesaretlendirmiş ve 2019 Nisan'ında kapsamlı bir taarruza yöneltmiştir. Bunun üzerine MBH Türkiye'den yardım talep etmiş ve 27 Kasım 2019'da Libya ve Türkiye arasında Güvenlik ve Askeri İş birliği Mutabakat Muhtırası imzalanmış, böylece Trablus'un savunulması için gerçekleştirilen iş birliği yasal zemine oturtulmuştur. Ayrıca bu andlaşma Libya ile Türkiye arasında imzalanan ve bölgedeki maksimalist taleplerin önüne set oluşturan 27 Kasım 2019 tarihli MEB

[1486]Polat Safi, *a.g.e*, 386-387.
[1487] Polat Safi, *a.g.e*, 387.

Sınırlandırmasına Yönelik Mutabakat Muhtırası ile eş anlı olarak İstanbul'da imzalanmıştır.[1488]

Libya ile Türkiye arasındaki yakınlaşma, Libya'nın savunulmasının yanı sıra Amerika ve dolaylı olarak İsrail'in desteklediği Suudi Arabistan, Mısır, BAE gibi bölge devletlerinin planlarını boşa çıkartabilirdi. Ayrıca hatırda tutulmalıdır ki Libya'da Rusya Federasyonu Hafter yanlısı bir politika izleyerek, Wagner vasıtasıyla bölgede etkin olmak istemiştir. Türkiye, Libya'da yürüttüğü faaliyetleriyle müdahaleci ve revizyonist planların karşısında ülkedeki meşru yönetime destek vererek bölgede istikrarın sağlanmasını hedeflemiştir. Bütün bu gelişmelere bakıldığında, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de bulunması ve Libya'daki mevcudiyeti doğru orantılıdır. BM'ye bildirilen, Türkiye'nin 27 Kasım 2019 tarihinde Libya ile imzaladığı Deniz Yetki Alanları Sınırlandırmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası ile Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki batı sınırı belirlenmiştir.[1489]

Şekil 9 : Türkiye-Libya'nın Denizden Komşusudur

Kaynak: ASAM, https://yenidunyagundemi.com/haber/emekli-tumamiral-cihat-yayci-turkiye-bir-an-once-dogu-Akdenizde-meb-ilan-etmeli-20889.html.

Türkiye-Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında imzalanan iki ülke arasındaki deniz yetki alanlarının belirlenmesi andlaşması Doğu Akdeniz'de

[1488] Polat Safi, *a.g.e.*, 387.
[1489] Polat Safi, *a.g.e.*, 387.

Türkiye'nin egemenlik haklarını koruması açısından çok önemli bir devlet uygulamasıdır. Bu andlaşma, GKRY-Yunanistan ve AB başta olmak üzere bölgeyle ilgilenen birçok aktörün tepkisine neden olmuştur. Türkiye-Libya arasında imzalan bu andlaşma ile Yunanistan'ın adalar üzerinden oldukça geniş bir sahayı kapsayan maksimalist talepleri ve GKRY'nin Türk kıta sahanlığı üzerinde çakışan iddiaları yok sayılmış, tanınmamıştır.

4.3. Kıbrıs

Kıbrıs Adası, Doğu Akdeniz'de bulunan 9282 km² yüzölçümüne sahip, bir milyonu aşkın insana ev sahipliği yapan stratejik önemi yüksek bir adadır.[1490] Tarihsel süreçte belirtildiği gibi geçmişte farklı ulusların ve imparatorlukların egemenliğinde kalmış, günümüzde bölgesel ve küresel aktörlerin, birden fazla devletin ve uluslararası örgütün bir şekilde dahil olduğu oldukça hareketli bir tarihe sahiptir.[1491] Ada bugün bölünmüş olarak KKTC ve GKRY şeklinde iki devletli bir yapıya dönüşmüştür.[1492] Ayrıca 1959-1960 Andlaşmalarının taraflarından biri olan İngiltere'nin Ağratur (Akrotiri) ve Dikelya (Dhekelia) gibi iki üs bölgesi bulunmaktadır. İngiltere bu üslerden dolayı adada 3. bir egemen olarak söz sahibidir.[1493]

Kıbrıs'ın geleceğini ne Türkiye ne de Yunanistan tek başına belirleyemez. Zira ada dünyanın jeostratejik bakımdan en kritik bölgelerinden biri olan Doğu Akdeniz'in güvenliğinde belirleyici bir role sahiptir. Bu nedenle tüm büyük güçlerin ilgi odağı durumundadır. Adanın kontrolünün tamamı bir güç odağı iddiasında olan Avrupa Birliği'ne de bırakılamaz.[1494] 2015 yılında tarihinin en kritik dönüm noktalarından birine giren Doğu Akdeniz, Kıbrıs Adası'nın etrafında doğal gaz rezervlerinin tespit edilmesi ve bu rezervlerin aşağı yukarı 15 trilyon m^3'lük potansiyeli barındırması nedeniyle, bu coğrafyayı jeoekonomik ve jeopolitik bakımdan cazibe merkezi haline

[1490] Emrullah Güney, *a.g.e.,* s. 43.
[1491] Muhittin Ataman ve Mehmet Ç. Güler, "Kıbrıs Sorunu: Doğu Akdeniz'de Çözümün Ön Şartı," *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları,* (Ed.) Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Burhanettin Duran, 1. Baskı, SETA Kitapları, İstanbul, 2020, s. 33.
[1492] Emrullah Güney, *a.g.e.,* s. 3.
[1493] Ulvi Keser ve Gökhan Ak, *a.g.e.,* s. 189.
[1494] Mahir Kaynak, *Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye Üzerine Stratejik Analizler*, 1. Baskı, Truva Yayınları, İstanbul, 2005, s. 169.

getirmiştir. Bölgenin zenginliklerinden pay alabilme çabası hem sahildar devletlerin hem diğer devletlerin yanı sıra küresel aktörlerin de iştahını kabartmıştır.[1495]

4.3.1. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin karasularının genişliği 12 mildir.[1496] KKTC'nin karasularının ilerisinde kıta kenarının ya da Kıbrıs'ın doğal uzantısının dış hudutlarına kadar uzanan veya kıta kenarının ya da Kıbrıs'ın doğal uzantısının dış hududuna dek, 200 mile dek uzanmadığı yerlerde karasularının ölçülmesine başlandığı esas hatlardan itibaren 200 mile kadar deniz altı sahalarını deniz yatağı ve toprak altını da kıta sahanlığı olarak kabul etmiş olduğu bir *"Deniz Yetki Alanları Yasası"* bulunmaktadır. Dönemin KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, GKRY-Mısır arasında münhasır ekonomik bölge andlaşması imzalanmadan önce ilk açıklamasını yapmış ve KKTC'nin bu konuyla ilgili tutumunu netleştirmiştir. Rauf Denktaş, GKRY basınına göre 3. taraflarla gerçekleştirilen görüşmelerde kendisinin de yer alması gerektiğini vurgulamış, ayrıca temas halinde olunan petrol şirketlerinin yetkilileri ile yabancı temsilcilere de bölgedeki hidrokarbon yataklarının bulunması halinde bunlardan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin de %50 pay alması gerektiğini belirtmiştir.[1497]

KKTC'nin hiç şüphesiz en önemli sorunu uluslararası camiada tanınmamasıdır. Bu durum enerji kaynakları konularını da olumsuz etkilemektedir. Çünkü adanın resmi temsilcisi olarak GKRY tanınmakta ve Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tüm sınırlandırma andlaşmaları Güney Kıbrıs tarafından yapılmaktadır.[1498] 21 Eylül 2011 tarihinde Türkiye ile KKTC arasında Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Andlaşması

[1495]Cem Gürdeniz, *a.g.e., Doğu Akdeniz Mavi Vatan'ın Güney Cephesi,* s. 122.
[1496]Rapor, "Bölgenin Ekonomi Politiği ve Enerji Jeopolitiği", Doğu Akdeniz'den Basra'ya Krizler ve Düzen, (Hazırlayanlar) Yılmaz Çolak, Mehmet Şahin, Buğra Sarı ve Murat Tınas, III. Uluslararası Güvenlik Sempozyumu Raporu, Polis Akademisi Yayınları, 2019, s. 57.
[1497] Sertaç H. Başeren, *a.g.e.,* "Doğu Akdeniz Yetki Alanları", s. 35-36.
[1498] Rapor, "Bölgenin Ekonomi Politiği ve Enerji Jeopolitiği", 2019, s. 57.

imzalanmış,[1499] bu andlaşmanın ardından KKTC, Türkiye'nin ulusal şirketi TPAO'ya deniz sahalarında doğalgaz ve petrol arama izni vermiştir.[1500]

Bir taraftan Türkiye Adalar Denizi'nde ve Girit'in güney kesiminde Yunanistan'ın askeri ve jeopolitik sıkıştırmasına maruz kalırken, Güney Kıbrıs ise hem Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nden hem de Türkiye'den gasp ettiği alanlarda hidrokarbon keşifleri yapmaktadır. GKRY, söz konusu bu sahalardaki enerji olanaklarından yalnızca kendi çıkarları doğrultusunda yararlanma çabası içerisindedir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, 21 Aralık 2022 tarihinde TOTAL ve ENI şirketleriyle Türkiye'nin deniz yetki sahasını gasp etmiş, Kuzey Kıbrıs'ın da haklarının olduğu 6. parselde yeni hidrokarbon yatakları keşfettiklerini açıklamıştır (6. parsel Türkiye'nin kıta sahanlığı ile çakışmaktadır). Zeus (1) adını verdikleri gaz alanında 3.5 trilyonluk fit küp gaz rezervinin olduğu belirtilmiştir.[1501] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, bölgede gerilime sebep olan enerji kaynaklarına ilişkin sorunların diyalog yoluyla çözümlenebilmesi için (2011, 2012, 2019 ve 2022'de) geniş kapsamlı, olumlu iş birliği önerileri getirmiş, ancak GKRY bunların hiçbirine yanıt vermemiştir. Ayrıca, Rum tarafı taraflar arasında gerilimi tırmandıran adımlar atmaktan kaçınmamıştır.[1502]

4.3.2. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

MEB tespit etme çalışmalarına 1979 yılında başlayan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, 2004'te AB'ye üye olmuş ve karasularını 12 mil olarak belirlemiştir.[1503] 2004'te KC adıyla 200 millik bir MEB ve 24 millik bir bitişik bölge ilanında bulunmuştur. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, bölge devletleri ile sınırlandırma andlaşmaları yapılıncaya dek sınırlandırmada ortay hattın esas alınacağını belirtmiştir.[1504] 2000'lerin başlarında bölge devletleriyle görüşmeler yapmaya

[1499] TC Dışişleri Bakanlığı, "No: 216, 21 Eylül 2011 Türkiye-KKTC Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması İmzalanmasına İlişkin Dışişleri Bakanlığı Basın Açıklaması, *https://www.mfa.gov.tr/no_-216_-21-eylul-2011-turkiye-_-kktc-kita-sahanligi-sinirlandirma-anlasmasi-imzalanmasina-iliskin-disisleri-bakanligi-basin-ac_.tr.mfa/* (09.12.2023).
[1500] Rapor, "Bölgenin Ekonomi Politiği ve Enerji Jeopolitiği", 2019, s. 58.
[1501] Cihat Yaycı, *a.g.e., Hedefleri Değişmiyor, Yöntemleri Değişiyor,* s. 60-61.
[1502] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, *https://mfa.gov.ct.tr/tr/rum-tarafinin-dogu-akdenizdeki-tek-yanli-faaliyetleri-hk-5/* (13.12.2023).
[1503] Murat Yazıcı ve Nihal Berker Atlı, *a.g.e.,* s. 19.
[1504] Rapor, *a.g.e.,* "Bölgenin Ekonomi Politiği ve Enerji Jeopolitiği", 2019, s. 56.

başlamış, 2003'te Mısır'la, 2007'de Lübnan'la, 2010'da İsrail'le MEB andlaşmaları yapmıştır.[1505]

GKRY, hem KKTC'nin haklarını yok sayarak adanın tamamının temsilcisi olduğunu iddia etmiş hem de Türkiye'nin kıta sahanlığı içerisinde bulunan bazı çakışan alanları tek başına deniz yetki sahası olarak belirlemiştir. 2007 senesinde 13 parçaya böldüğü petrol-doğalgaz arama ve ruhsat sahalarını belirlediğini açıklamıştır. Bu alanlardan beş tanesi Türkiye'nin kıta sahanlığını ihlal etmektedir. 8 tane parselde KKTC'nin de hakları bulunmaktadır. Bunlar arasında, 12 numaralı parsel en fazla hareketliliğin yaşandığı alandır. Bu alanın işletilmesinde faaliyet gösteren şirketler arasında ABD'li Noble Energy ile İsrailli Delek firmaları bulunmaktadır. 2011'de söz konusu parselde doğalgaz bulunduğu açıklanmış ve çok önemli bir rezerv olduğu belirtilmiştir.[1506]

Öte yandan Yunanistan, hakkaniyet ilkelerini ihlal ederek Türkiye'nin MEB ve kıta sahanlığı sınırlandırma faaliyetlerini bir şekilde Adalar Deniz'indeki sorunların bir uzantısı olarak Doğu Akdeniz'e de yaymıştır. Fakat Türkiye'nin de diğer sahildar devletler gibi meşru hakları ve talepleri mevcuttur.[1507] GKRY, hukuksal açıdan bakıldığında tek yanlı olarak KKTC'nin ve Türkiye'nin haklarını ve hukukunu görmezden gelerek sözde MEB ilan etmiştir. BM Genel Kurulu'nun 1962 yılında aldığı *"Doğal Kaynaklar Üzerinde Daimî Egemenlik Kararı"*nda doğal kaynaklar söz konusu ülkede yaşayan *"halklara ve milletlere aittir"* diyerek devletlerden kesinlikle söz etmemiştir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi tek taraflı olarak hukuk ihlalinde bulunarak MEB ilan etmiş ve KKTC'nin haklarını yok sayarak Mısır, İsrail ve Lübnan'la ikili MEB andlaşmaları imzalamıştır. Diğer taraftan Yunanistan da Kaşot, Kerpe, Girit, Rodos ve Meis hatlarını esas alarak ortay hatta dayalı bir MEB alanı oluşturmak istemiş, Libya ve Mısır ile andlaşmalar yapmaya çalışmıştır. Yunanistan bu doğrultuda hem Türkiye'yi Antalya Körfezine sıkıştırmak (Sevilla Haritasına göre)

[1505] Murat Yazıcı ve Nihal Berker Atlı, *a.g.e.,* s. 19.
[1506] Rapor, *a.g.e.*, "Bölgenin Ekonomi Politiği ve Enerji Jeopolitiği, 2019, s. 56.
[1507]Cüneyt Yüksel ve Deniz Baran, "Uluslararası Hukukta Doğu Akdeniz Krizi ve Türkiye ile Libya Arasındaki Deniz Yetki Alanlarını Sınırlandırma Mutabakatının Değerlendirilmesi", İstanbul Üniversitesi Yayınevi, Public and Private International Law Bulletion, Cilt: 40, Sayı: 1, 2020, s. 527-528.

hem de Kıbrıs Adası ile denizden bir hat oluşturarak karada gerçekleştiremediği Enosisi denizden yani mavi vatan üzerinden gerçekleştirmek istemiştir.[1508]

Netice itibariyle Güney Kıbrıs, kendi deniz yetki sahası olarak tespit ettiği Doğu Akdeniz'in bazı sahalarının Türkiye'nin kıta sahanlığı ve henüz ilan etmediği MEB alanlarıyla çakışmasına rağmen çok uluslu (ÇUŞ) petrol şirketlerine söz konusu alanlarda petrol ve doğalgaz arama ve çıkartma ruhsatları vermiş ve Doğu Akdeniz'de mevcut olan krizi daha da tetiklemiştir. Arama ve sondaj ruhsatları verdiği şirketler arasında Fransız şirketi Total, İtalyan ENI ve Amerikan Exxon Mobil şirketleri yer almaktadır. Türkiye ise kendi deniz yetki alanlarıyla çakışan sahalar için itirazlarını ortaya koymuş ve bu sahalardaki haklarını koruma gayreti içerisinde bazı devlet uygulamaları yapmıştır.[1509]

Türkiye-KKTC ile GKRY-Yunanistan'ın karşılıklı hak iddiaları 2000'lerin başlarından itibaren gündemde kalmaya devam etmiş ve son zamanlarda bölgenin en temel konularından biri haline gelmiştir. Zira bu ülkeler arasındaki uyuşmazlığın boyutları Suriye, Mısır, Lübnan, İsrail, Filistin gibi diğer sahildar devletlere doğrudan sirayet etmiş; bunun yanı sıra AB, ABD, Rusya, Çin gibi küresel oyuncuların da politik menfaatlerini yakından ilgilendirdiği için Doğu Akdeniz krizi uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bölgedeki deniz yetki alanlarının paylaşımı konusunda ortaya çıkan uyuşmazlığın temelinde yatan neden ise potansiyeli yüksek enerji kaynaklarının yer aldığı sahalar olmasıdır.

4.3.3. EastMed Projesi

Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarının keşfinden sonra GKRY, Yunanistan, İsrail, Ürdün, Mısır ve İtalya 2019 yılında bölgedeki enerji potansiyelini kurumsal bir yapıya ulaştırmak için bir araya gelmişler ve bu amaçla Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nu (DAGF) oluşturmuşlardır. Oluşturulan bu forum ile öncelikle gazın Mısır ve Ürdün'e ihraç edilmesi amaçlanmıştır. Fakat ilerleyen süreç içerisinde taraflar forumu güçlendirmeye çalışsalar da bölgede çakışan deniz alanları nedeniyle bir uzlaşma

[1508]TÜRKSAM, "Doğu Akdeniz'deki Yetki Alanı Meselesi", Türkiye'nin Düşünce Fabrikası, *https://www.turksam.org/detay-dogu-akdeniz-deki-yetki-alani-meselesi/* (06.12.2023).
[1509] Cüneyt Yüksel ve Deniz Baran, *a.g.e.,* 528.

sağlanamamıştır. İsrail bu süreçte yaşanan tartışmaların uzağında kalmış, keşfedilen gazın bilhassa Rusya ile gaz tedariki konusunda sıkıntı yaşayan ve gaz ithalatını çeşitlendirmeye çalışan Avrupa ülkelerine nakliye işlerine odaklanmıştır. Yaşanan bu gelişmeler üzerine Doğu Akdeniz gazının EastMed Projesi ile Kıbrıs, Yunanistan ve İtalya üzerinden Avrupa'ya taşınması fikri doğmuş ve ABD bu projeye destek vermiştir.[1510]

Türkiye'nin son zamanlarda Doğu Akdeniz'de artan rolü, bölgedeki enerji dengelerini değiştirmiş, bölgede keşfedilen gazın EastMed Projesi vasıtasıyla Avrupa'ya taşınması konusu gündeme gelmiş,[1511] 2 Ocak 2020 tarihinde GKRY, İsrail ve Yunanistan arasında EastMed Projesi için mutabakat sağlanmıştır.[1512] Doğu Akdeniz Projesi ya da EastMed Boru Hattı diye anılan proje denizde ve karada devam eden bir projedir. Bölgedeki enerji kaynaklarının Kıbrıs ve Girit üzerinden Yunanistan'a oradan İtalya'ya ve tüm Avrupa'ya ulaştırılması amacıyla oluşturulmuştur. Söz konusu boru hattı 1900 kilometre uzunluğunda olup, derinliği 3 kilometre olarak hesaplanmıştır. Bu projenin yıl içinde 10 milyar m^3 doğalgaz taşıma kapasitesi bulunduğu, boru hattının 7 sene süreceği ve 7 milyar dolara mal olacağı öngörülmüştür.[1513] EastMed Projesinde yatırım maliyetleri konusunda farklı rakamlar dile getirilmektedir. Bölgedeki diğer boru hatlarıyla kıyaslandığında yapılan hesaplamalara göre bu projenin 20-25 milyar dolara mal olabileceği belirtilmektedir. Projenin tamamlanması halinde Avrupa için maliyetine bakıldığında bugünün fiyatlarından çok daha maliyetli olacağı, şu anki fiyatların iki katından daha yüksek olacağı belirtilmektedir.[1514]

[1510]Seher Bulut, "Kesintiye Uğrayan EastMed Projesi ve İsrail Gazına İlişkin Rota Tartışmaları", Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM), s. 42-43, *https://orsam.org.tr/tr/kesintiye-ugrayan-eastmed-projesi-ve-israil-gazina-iliskin-rota-tartismalari/* (30.10.2023).

[1511]Sabah, "Doğu Akdeniz Projesinde Dikkat Çeken Açıklama: Türkiye İle Anlaşma Yapmalıyız", *https://www.sabah.com.tr/dunya/dogu-akdeniz-projesinde-dikkat-ceken-aciklama-turkiye-ile-anlasma-yapmaliyiz/,* (30.10.2023).

[1512]İsmail Şahin, "Doğu Akdeniz'de Gerçeğe Doğru: EastMed Çıkmazı", Anadolu Ajansı, Analiz,*https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdenizde-gercege-dogru-e2481386/,* (30.10.2023).

[1513]Haberler.com, Eastmed Projesi Nedir? ABD Eastmed Projesi'nden Neden Çekildi? Eastmed Nedir",*https://www.haberler.com/haberler/eastmed-projesi-nedir-abd /,* (30.10.2023).

[1514]İsmail Kavaz, "Enerji Kaynakları Transfer Rotaları Bağlamında Doğu Akdeniz", *Anadolu Strateji Dergisi (ANASAM), 2020,* s. 6. *https://dergipark.org.tr/en/download/article/,* (30.10.2023).

EastMed projesi, Avrupa'nın Rusya'dan temin ettiği enerji ihtiyacına olan bağımlılığı azaltmayı ve enerji güvenliğini sağlamayı hedefliyordu. Bu projenin gerçekleştirilmesi için ısrar eden ABD olmuştur. Zira ABD, Avrupa Birliği'nin doğalgaz konusunda Rusya'ya olan bağımlılığının Rusya tarafından bir koz olarak kullanıldığını söylüyordu. Ayrıca Doğu Akdeniz'de enerji kaynakları üzerinden kurulacak yeni iş birliklerinin Bölge devletlerinin kısıtlı olan ikili ilişkilerini genişleteceğini belirtiyordu.[1515] Ancak süreç içinde anlaşıldı ki söz konusu projenin bu haliyle uygulanabilirliği pek de mümkün olmayacaktır. ABD, Trump'ın Başkanlığı döneminde bu projeye destek veriyordu. Hatta OPEC'e benzeyen bir yapı, Doğu Akdeniz Gaz Forumu bile oluşturulmuştur. Ancak bu projeden ilk vazgeçen yine ABD olmuştur. Emekli Büyükelçi Oğuz Çelikkol'a göre, ABD'nin projeden desteğini çekmesinin nedeni maliyetle ilgilidir. Bu projenin oldukça yüksek maliyetli olması nedeniyle ABD'li yetkililer maliyetlerin karşılanamayacağını belirtiyordu. Esasen projenin çökme sebebi, Türkiye'nin bu projeyle ilgili olarak başlangıçtan itibaren kendi kıta sahanlığından geçtiği gerekçesi ile itirazının olmasından kaynaklanıyordu. Ayrıca Ali Deniz Kutluk da Amerikalıların fizibilite bakımından kâr getirmeyeceğini düşündükleri bu projeden çekildiklerini söylüyordu.[1516]

4.3.4. İngiltere

Bir zamanlar dünyanın en güçlü devleti olan İngiltere, daha sonra tarihi bir geri çekiliş sürecinden geçerek, Doğu Akdeniz'de evvela Süveyş'i, ardından Kıbrıs Adası üzerindeki (üs bölgeleri hariç)[1517] egemenlik haklarını kaybetmiş ve kendi menfaatleriyle ilgili politikalarını yavaş yavaş Amerika Birleşik Devletleri üzerinden yürütmeye başlamıştır. Akdeniz'in perde arkasındaki değişmez aktörlerinden biri olan İngiltere, *"Dolaylı Strateji Uzmanı"* olan bir ülkedir. Onun bölge üzerindeki politikaları Birinci ve İkinci Dünya Savaşları esnasında Silahlı Kuvvetlerini Akdeniz'e iki kez göndermiş olmanın verdiği tarihsel siyaseti üzerinden sürdürülmektedir. Bölge

[1515]İsmail Şahin, *a.g.m., https://www.aa.com.tr/tr/analiz.*
[1516]Köksal Akpınar, "EastMed Projesi Çöktü: Alternatifler Neler? TRT Haber, *https://www.trthaber.com/haber/dunya/eastmed-projesi-coktu-alternatifler/,* (12.11. 2023).
[1517]İngiltere'nin Üs Bölgeleri: Kıbrıs Adasındaki İngiliz üsleri, İngiltere'nin 1973 yılında AET'ye katılışı protokolünde AB müktesebatı dışında bırakılması; üslerin İngiliz hükümeti için ne kadar önemli olduğunu, üsler konusunda Avrupa ülkelerinin söz sahibi olmalarına bile tahammül göstermeyeceklerini ortaya koymaktadır.

üzerinde çeşitli andlaşmalarla kazanım sağlamaya çalışan, Ortadoğu'da büyük politik menfaatleri olan İngiltere'nin İngiliz Uluslar Topluluğu üyelerinden Pakistan ve Hindistan'a giden en kısa güzergâhı Doğu Akdeniz'den geçmektedir. İngiltere, bu coğrafyada Süveyş Kanalı, Kıbrıs ve Sudan'da nüfuz bölgeleri oluşturarak, kendi menfaatlerini koruma gayreti içerisindedir.[1518]

İngiltere, Kıbrıs'ta hakları ve menfaatleri bulunan garantör devletlerden biridir. İngiltere'nin 1960 Anayasası ve Kurucu Andlaşmalara göre, *"Egemen Üs Bölgesi"* statüsüne sahip toprakları sayesinde süreç içerisinde kıta sahanlığı ve MEB ilan edebileceği aşikardır.[1519] Doğu Akdeniz kıyılarındaki askeri üs bölgeleri, bir yandan Süveyş Kanalı diğer yandan Ortadoğu devletlerinin karşısında bulunmaktadır.[1520] Bu nedenle bu üslerin stratejik önemi vazgeçilmezdir.[1521] Söz konusu bu üs bölgelerine sivil yerleşimlerin olmaması için sınırlar çizilmiştir.[1522] Ancak kısa zaman önce GKRY ile İngiltere arasında yeni bir anlaşma yapılmış, GKRY Cumhurbaşkanı'nın Ocak 2023'te İngiltere Kralı ile görüşmesinin ardından İngiltere üs bölgelerindeki sivil yerleşim yerleri ve faaliyetleri hakkında yeni bir mutabakat zaptı imzalanmıştır.[1523]

Adanın güneyinde yer alan Ağratur üssü, GKRY'nin ikinci büyük kenti olan Limasol'a yakın olup, 123 km²'lik bir yüzölçümüne sahiptir. Dikelya üssü ise Larnaka'ya yakın olup, adanın güneydoğusunda bulunur ve 131 km²'lik bir yüzölçümüne sahiptir. Toplamda 254 bin km²'lik yüzölçümüne sahip askeri üslerin yönetim merkezi (Ağratur'da bulunan) Episkopi'dir. İngilizlere ait olan bütün deniz aşırı sahaların yönetimleri *"Dış İlişkiler ve İngiliz Milletler Topluluğu Ofisi'nde"*

[1518]Oğuzhan Taşan, "Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası", *Adalar Denizi'nden Kıbrıs'a Akdeniz ve Sorunlar: Mare Nostrum,* (Ed.) Ulvi Keser, Gündüz Kitabevi, Ankara, 2012, s. 15.

[1519]Uğur Özgöker ve Hüseyin Çelik, "Kıbrıs'ta Enerji Politikaları ve İngiltere İlgisi", İstanbul Arel Üniversitesi İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, s. 3. *https://www.academia.edu/34239849/KIBRISTA_ENERJ%C4%B0_POL%C4/* , (27.11.2023).

[1520]Muzaffer Akdoğan, "GKRY'nin AB Üyeliği ve Kıbrıs Sorunu", *Akdeniz Jeopolitiği,* C. 2, (Ed.) Hasret Çomak ve Burak Ş. Şeker, 1. Baskı, Nobel Yayınevi, Ankara, 2019, s.1284-1285.

[1521] Cahit İstikbal, *a.g.e.,* s. 245.

[1522] Muzaffer Akdoğan, *a.g.e.,* 1285.

[1523] Sevinç İ. Balcı, "İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki Konumu: GKRY ile İlişkiler", *Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM), https://www.ankasam.org/ingilterenin-dogu-akdenizdeki-konumu-gkryyle-iliskiler/* (28.11.2023).

bulunurken, Egemen Askeri Üs Bölgelerinin (EAÜB) yönetimi *"İngiltere Savunma Bakanlığı'na"* verilmiştir.[1524]

İleri bir jandarma karakolu ve batmayan bir uçak gemisi olarak nitelendirilen Kıbrıs Adası'nda 1960'ta Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmasına rağmen İngiltere adadan çıkartılamamış, Dikelya ve Ağratur üs bölgelerindeki egemenliği Kurucu Andlaşmalarla güven altına alınmıştır. Bu iki üs bölgesinde İngiltere, ABD ile birlikte (Kıbrıs merkezli) yürüttüğü istihbarat, dinleme, keşif, casusluk, propaganda gibi faaliyetleri için istifade etmektedir. İngiltere'nin egemenliğindeki üs bölgeleri Kıbrıs Adası'nın toplam yüzölçümünün (%2,76'sını) oluşturmaktadır. Bu iki üs bölgesinin toplam kıyı uzunluğu yaklaşık olarak 79 km'dir. Kıbrıs Adası'nın toplam sahil şeridinin uzunluğu 782.5 km'dir. Üs bölgelerinin kıyı uzunluğu bunun (%10'una) karşılık gelmektedir. Kıbrıs'ın kıyı şeridinin 396 kilometresi Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne aittir. Güney Kıbrıs'ın sahil şeridi ise 308 km'dir. İngiltere egemen üslerin yalnızca askeri amaçlar için kullanılabileceği taahhüdünde bulunmuş olmasına rağmen, İngiliz otoritelerin son dönemde egemen üs bölgelerinin karasuları ve yakın çevre (mücavir alan) deniz sahalarında hidrokarbon araştırılması hususundaki söylemleri bu kıyı şeridine farklı bir önem kazandırmaktadır. Bu sahil şeridinin daha önceleri pek dikkat çekmeyen bir özelliği ise egemen üs bölgelerinin kara alanları önündeki denizde egemenlik haklarını akla getirmesidir.[1525]

1960 Kurucu Andlaşmalarının Annex A (Ek A) üçüncü bölümünde Kıbrıs Cumhuriyeti'ne, egemen İngiliz askeri üs bölgeleri Dikelya ve Ağrotur topraklarına ait sahil şeridinde karasuları olduğu iddiasında bulunmaması hususunda yükümlülük getirmektedir.[1526] Bir başka deyişle Kıbrıs Cumhuriyeti, Dikelya ve Ağrotur kıyı

[1524] Muzaffer Akdoğan, *a.g.e.,* s. 1285.

[1525] Ulvi Keser ve Gökhan Ak, *a.g.e.,* s. 189-190.

[1526] Ayşe Nur Tütüncü: *"Birleşik Krallık da Akdeniz ülkesi olmadığı halde bölgede Ağrotur (Akrotiri) ve Dikelya Egemen Üs Bölgeleri için karasularının 3 deniz mili olduğunu iddia etmektedir. İki askeri üssü aracılığıyla Ada topraklarının yüzde 3'üne yakın bölümünde egemenlik hakkına sahiptir. Kıbrıs'ın yüzde 2,76'lık bölümünü oluşturan bu üsler, "Birleşik Krallık'ın tam egemenliği altında" bırakılmıştır ve Birleşik Krallık hukukunun geçerli olduğu İngiliz toprağı sayılmaktadır. İki üs yaklaşık 254 kilometrekarelik alana yayılmaktadır."* "Yunanistan ile Ege Denizi'nde Yaşanan Görüş Ayrılıklarının Yeni Uzantısı ve Uluslararası Hukuk", (8. Bölüm), Coğrafya, Tarih ve Uluslararası Hukuk Boyutlarıyla Küresel ve Bölgesel Denklemde Ege ve Doğu Akdeniz, (Ed.) Mahmut Ak, Haluk Alkan ve Metin Ünver, İstanbul Üniversitesi Yayınevi, TBMM Basımevi, Ankara, 2021, s. 267. Bkz: 1959 Tarihli Zürich-Londra Anlaşmaları.

şeridindeki deniz sahalarıyla ilgili karasuları olduğu iddiasında olamayacağıdır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin askeri üs bölgelerine ait sahil şeridinde herhangi bir deniz sahası iddiasında bulunulmasının önü kesilmiştir.[1527] Belirtilmelidir ki karasuları sahildar devletin *"kara ülkesinin denizle birleştiği noktadan itibaren"* sahil şeridini bir çeşit *"deniz kuşağı-maritime belt olarak"* çevreler. Karsuları aslında deniz sahalarının küçük bir parçasını oluşturur. Hukuksal açıdan *"devletin ülkesi statüsüne tabidir.*" Bir başka ifadeyle tanımlamak gerekirse karasuları sahildar devletin *"kara ülkesini çevreleyen ve uluslararası hukuka uygun olarak açıklara doğru belli bir genişliğe kadar uzanan"* sahildar devlete ait deniz alanıdır.[1528] Bu sebeple sözleşmenin anexinde (ekinde) deniz sahaları olarak karasularından bahsedilmekte, diğer deniz sahalarından (kıta sahanlığı ve MEB) söz edilmemektedir.[1529]

Yukarıda bahsedilenlerin yanı sıra İngiltere'nin bu meseleye ilgisiz kalacağı beklenemez. Yunan medyasında ve basınında yer alan haberlere göre İngiltere'nin Kıbrıs'taki üsleri sayesinde Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarından hak isteyebileceği belirtilmektedir. Kıbrıs Adası ve Yunanistan'ın münhasır ekonomik alanının belirlenmesi konusunda söz sahibi olacağına dair yorumlara yer verilmektedir. Bunun yanı sıra Kıbrıs'ta bulunan diplomatik kaynaklardan gelen açıklamalara göre İngiltere'nin petrolden pay almak için Kıbrıs'taki askeri üs bölgeleri için egemen devlet hakkı talep etmeyi düşündüğü belirtilmektedir. Ayrıca, İngiliz Donanmasının HMS Enterprise adlı oşinografi ve hidrografi gemisinin Ağrotur ve Dikelya üs bölgeleri arasında (7-10 Şubat 2005) Limasol açıklarında hidrokarbon kaynaklarıyla ilgili araştırma yaptığı (Fileleftheros 27 Şubat 2005) belirtilmiştir.[1530]

Deniz sahalarıyla ilgili iddiada bulunabilmek için uluslararası hukuk kapsamında devlet olarak meydana çıkmak gerekir. Söz konusu bu iki askeri üs bölgesinin devlet olduğunu söylemek olanaklı değildir. Sözleşmede geçen egemen üs bölgeleri ifadesi bu üs alanlarına ayrı bir devlet olma hakkını vermez. Zira bu alanların hukuksal kişilik olarak devlet olabilmesi için 1). Sürekli bir nüfus, 2). Belli bir toprak

[1527]Zeynep Erhan ve Sezai Özçelik, "İngiltere Egemen Askeri Üslerinin Akdeniz'deki Deniz Yetki Alanlarına Etkisi", *Akdeniz Jeopolitiği,* C. 2, (Ed.) Hasret Çomak ve Burak Ş. Şeker, 1. Baskı, Nobel Yayınevi, Ankara, 2019, s. 1287.
[1528] Mesut H. Caşın, *a.g.e.*, *Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları,* s. 667.
[1529] Zeynep Erhan ve Sezai Özçelik, *a.g.e.,* s. 1287.
[1530] Ulvi Keser ve Gökhan Ak, *a.g.e.,* s. 190.

parçasının ve sınırlarının belli olması 3). Bir örgüt/aygıt/bir mekanizma, işleyen bir hükümet olması, 4). Diğer devletlerle diplomatik ilişki geliştirme kapasitesine sahip olması gerekir. Üslerin toprak parçası vardır ve sınırları bellidir ama üs bölgelerinde nüfus olarak orada görev yapan askerler ve onların aileleri yaşamaktadır. Bir de orada görev yapan sivil GKRY vatandaşları bulunmaktadır. En önemlisi de askeri üs bölgelerinde bir hükümet yoktur ve devlet statüsünde değildir. Bu askeri üs alanları Birleşik Karalık'a ait topraklardır. Farklı bir devlet değildir. Bu sebeple İngiltere'nin deniz sahalarıyla ilgili iddialarda bulunması pek de olası değildir.[1531]

Kıbrıs Adası'nda İngiliz egemenliği altında bulunan topraklardan İngiltere'nin herhangi bir şekilde vazgeçebileceği düşüncesi pek de olanaklı gözükmemektedir. Zira Adadaki bu iki egemen üs sayesinde Akdeniz'in batısındaki girişi tutan ve İngiliz egemenliği altında bulunan Cebelitarık Boğazı'ndaki üs gibi Ortadoğu, Doğu Akdeniz ve Yakındoğu ile Süveyş Kanalı'nı denetim altında bulunduran son derece stratejik bir coğrafyada yer almaktadır. Diğer taraftan bahse konu bu iki üs bölgesi uzun yıllardır İngiltere Silahlı Kuvvetleri'nin yanı sıra ABD, Kanada gibi ülkelerin de silahlı kuvvetleri tarafından çeşitli amaçlarla kullanılmaktadır. İngiltere'nin milli çıkarları gereği ve güvenlik bakımından Doğu Akdeniz'den çıkarılacak enerji kaynaklarının Kıbrıs uyuşmazlığına etkisi bakımından bu meselenin çözümüne negatif ya da pozitif katkıda bulunmak amacıyla Kıbrıs'ta söz sahibi olduğu toprakların ötesinde karasuları, bitişik bölge, kıta sahanlığı, MEB'inin olduğunu da iddia etme olasılığı göz ardı edilmemelidir.

4.3.5. Bölgede Anakarası Bulunmayan Yunanistan

Balkan Yarımadası'nın güneyinde yer alan Yunanistan, Türkiye ile sınırdaştır. Asya, Avrupa ve Afrika'nın kesiştiği noktada Ege, Akdeniz ve İyon Denizi ile çevrelenmiş bir yarımada devletidir. 131.957 km²'lik yüzölçümüne ve 10.3 milyonluk bir nüfusa sahiptir.[1532] Doğu Akdeniz'de uluslararası olarak belirlenen coğrafi sınırlarda Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Suriye, Mısır, Filistin, İsrail, Libya ve Yunanistan (Bölgede ana karası bulunmuyor;

[1531] Zeynep Erhan ve Sezai Özçelik, *a.g.e.,* s. 1290.
[1532] Mustafa İsen, *Yunanistan'da Türk İzleri,* 1. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, s. 1.

Girit, Kerpe, Kaşot, Rodos, Meis'i çevreleyen alanları deniz sahaları olarak belirlemiştir) gibi ülkelerin deniz yetki alanlarının belirlenmesinde farklılıklar görülmektedir. Küresel güç odakları tarafından daima desteklenen Yunanistan dünya deniz ticaretinin %20'sini kontrolünde bulundurmaktadır. *"Denizci karakterli"* bir ülke olan Yunanistan, 1830 yılında Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılarak bağımsız bir devlet olmuş, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Paris Barış Andlaşması (1947) ile Oniki Adalar diye anılan adaların kendisine verilmesiyle bir kez daha topraklarına toprak katmıştır. 1922 yılında yaşadığı Küçük Asya felaketinin ardından, 1974'te Kıbrıs'ta uğradığı hezimete rağmen Megali İdea ve Enosis türü *"anokronik"* ideallerin kalıntılarıyla hareket edebilen Yunan siyaseti, yetmiş bir yıl sonra yeniden genişleme emelleriyle Adalar Denizi'nde ve Doğu Akdeniz'de yayılma çabası içerisine girmiştir.[1533]

Ege Denizi'nde Yunanistan'ın karasularının genişliği altı mildir.[1534] Doğu Akdeniz'deki deniz yetki sahalarına odaklanan Yunanistan, son yıllarda 6 milin ötesine genişleyerek kıta sahanlığı ve MEB sınırlandırmalarını eşit uzaklık, ortay hatlar ve adalara tam etki verilmesi şeklinde temel bir yaklaşım geliştirmiş ve bu politikayı izlemeye başlamıştır.[1535] Yunanistan'ın, karasularının deniz yatağı ve toprak altında, karasuları haricinde adaların kıyılarına bitişik olan deniz yataklarında 200 metre derinliğe kadar veya bunun da ötesindeki sularda araştırmaya ve işletmeye elverişli derinliğe kadar, uluslararası sözleşmelerle belirlenen kıta sahanlığında MEB hakları olduğunu kabul ettiği bir yasası mevcuttur.[1536]

Girit Adası'nın etrafında ciddi miktarda doğalgaz bulunduğu hususundaki tahminler Yunanistan'ı Doğu Akdeniz'de bulunan potansiyel enerji kaynaklarından daha çok yararlanma amacına yöneltmiştir.[1537] Yunanistan'ın Meis, Kerpe, Kaşot, Girit ve Rodos Adalarını birleştirerek, esas hat kabul etmesi, GKRY, Libya ve Mısır'la MEB sınırları belirleme çabası içerisine girmesi Yunanistan'daki siyasi ve akademik çevrelerde tartışma konusu olmuştur. Yunanistan, uluslararası deniz hukukuna göre

[1533] Oktay Çetin ve Hasan B. Usluer, *a.g.e.,* s. 188.
[1534] Sertaç H. Başeren, *a.g.e., Doğu Akdeniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*, s. 6.
[1535] Oktay Çetin ve Hasan B. Usluer, *a.g.e.,* s. 188.
[1536] Sertaç H. Başeren, a.*g.e., Doğu Akdeniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*, s. 6.
[1537] Murat Yazıcı ve Nihal Berker Atlı, *a.g.e.,* s. 18.

karasuları haricinde kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeye sahip değildir. Bazı adaları ileri sürerek Doğu Akdeniz'de hak iddiasında bulunmaya ve pazarlık konusu etmeye çalışmaktadır. Meşruiyet ilkelerini ve uluslararası hukuku görmezden gelerek yukarıda sözü geçen adaları esas alarak eşit uzaklık/ortay hatta dayalı bir MEB sınırlandırması yapmayı hedeflemiş, bu bağlamda Libya ve Mısır'la görüşmeler yürütmüş, GKRY ile bir sınırlandırma anlaşması yapmış ve 2003 yılından itibaren uygun konjonktür için fırsat kollamaya başlamıştır.[1538]

Yunanistan'a göre adalar da hukuken kıta sahanlığına sahiptir ve öteki sahildar devletlerle *"aynı statüde ve aynı oranda"* deniz sahalarına sahip olmalıdır. Buna göre adaların tamamı hukuksal olarak karasularına sahipken, üzerinde insan yaşamına elverişli olmayan adalar dışında tüm adaların da kıta sahanlığı ve MEB hakları olduğunu iddia etmektedir.[1539] Oysa ki, uluslararası hukuk kapsamında adaların deniz yetki sahalarının belirlenmesinde özel ve ilgili durumların dikkate alınması gerekmektedir.[1540] Yunanistan, öteki sahildar devletlerle çift taraflı sınırlandırma andlaşmaları yaparak de facto uygulamalarla Türkiye'nin balıkçılık ve petrol kaynaklarından faydalanmasına mâni olmak amacıyla Türkiye'yi uluslararası kamuoyu karşısında emrivakiler yaparak zorlamaya çalışmaktadır.[1541]

Yunanistan, Doğu Akdeniz'de 6 Ağustos 2020 tarihinde deniz yetki alanlarının belirlenmesi amacıyla Mısır ile bir sınırlandırma andlaşması imzalamış, bu andlaşmayla belirlenen sınır (026° 00′ 00" ila 28° 00' 00") boylamlarına dek uzanmıştır. Buradaki amaç Türkiye'nin Libya ila yapmış olduğu sınırın bertaraf edilmesinin istenmesidir.[1542] Yunanistan, Mısır'la denizden sınır komşusu olduğunu BM'ye bildirmiş, fakat bu andlaşmaya göre önceki dönemlerde iddia ettiği Girit ve

[1538] Cihat Yaycı, *a.g.e., Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye,* s. 48.
[1539]Yücel Acer, "Kıta Sahanlığı Kavramı, Sınırlandırılması ve Doğu Akdeniz'de Deniz Alanları Sorunu", Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları, 1. Baskı, SETA Kitapları, İstanbul, 2020, s. 399-400.
[1540] "Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Ege'deki Hakları ve İddiaları", 2. Baskı, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2022, s. 8.
[1541] Cihat Yaycı, *a.g.e., Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye,* s. 49.
[1542]Sertaç H. Başeren, "Mısır-Yunanistan Anlaşması ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Uygulamaları", Anadolu Ajansı, *https://www.aa.com.tr/tr/analiz/misir-yunanistan-anlasmasi-ve-turkiye-nin-dogu-akdeniz-deki-uygulamalari/,* (06.12.2023).

Rodos gibi birkaç bölgede MEB alanlarından tavizler vermiştir.[1543] Yunanistan'la Mısır bu anlaşma için 17 sene müzakere etmiş, Mısır Yunanistan'ın zorlamalarına rağmen öncelikle Meis Adası olmak üzere Yunan adalarının kıta sahanlığına tam etki verilmesini kabul etmemiş ve 2013 yılından beri gergin olan Türkiye-Mısır ilişkilerinin daha da gerilmesini istememiştir.[1544]

Yunanistan, yine bu dönemde 9 Haziran 2020 tarihinde İyon Denizi'nde İtalya ile bir MEB andlaşması yapmış, bu andlaşmanın içeriği de Doğu Akdeniz'le ilişkilendirildiğinde Yunanistan'ın aleyhine olacak hususlarda tavizler verdiği ortaya çıkmıştır. Zira Yunanistan, bu andlaşmayla denizden sınır komşusu olunabileceğini benimsemiş ve burada Doğu Akdeniz'de hak iddiasında bulunduğu unsurlardan feragat etmiştir. Netice itibarıyla Yunanistan, Doğu Akdeniz'deki iddialarına ve bazı iş birliği çabalarına rağmen önemli bir kazanım elde edememiştir. Daha önce GKRY ile Yunanistan arasında yapılması düşünülen münhasır ekonomik bölge andlaşmasının ise nasıl bir hukuki zemine oturtulacağı merak konusu olmuştur. Zira Doğu Akdeniz pek çok devletin hak iddiasında bulunduğu ve MEB hakları bağlamında sınırdaş olduğu bir bölgedir. Bu sebeple Yunanistan Doğu Akdeniz'de ve Ege'de tek başına hak iddiasında bulunabilecek potansiyele sahip değildir. Zira hem coğrafi konum şartlarını hem de uluslararası hukuka aykırı faaliyetlerini İtalya ile yapmış olduğu MEB Andlaşması gibi hukuki bir temele dayandıramamıştır.[1545]

Diğer taraftan şöyle de bir durum söz konusudur. 22 Kasım 2022 tarihinde Mısır ile Yunanistan arasında (Kahire'de) Sevilla Üniversitesi haritasıyla uyumlu olan ve Türkiye'nin arama kurtarma mesuliyet alanlarını ihlal eden bir Denizde Arama Kurtarma İş Birliği Andlaşması imzalanmıştır. Bahsi geçen bu andlaşma kapsamında haritalarda Türkiye'nin sorumluluk alanlarının bir bölümü Yunanistan'a ait olarak gösterilmektedir. Esasen bu andlaşma Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin deniz yetki alanlarını ihlal etmektedir. Bu bağlamda Yunan Savunma Bakanı Nikos Panagiotopoulos 18 Aralık 2022'de Yunan Meclis'inde dile getirdiği bir

[1543]Mahmut M. Bostancı, "Doğu Akdeniz'de Yunanistan'ın Faaliyetleri", Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM), *https://www.ankasam.org/dogu-akdenizde-yunanistanin-faaliyetleri-1/* (06.12.2023).
[1544]BBC News Türkçe, "Doğu Akdeniz'de Önemli Aktörler Kim? Hangi Stratejileri İzliyorlar, *https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54057801/* (06.12.2023).
[1545] Mahmut M. Bostancı, *a.g.e., https://www.ankasam.org/dogu-akdenizde-yunanistanin.*

konuşmasında: *"Birkaç gün önce Savunma Bakanı olarak mevkidaşım Mısır Dışişleri Bakanı ile Arama Kurtarma Andlaşması imzaladım. Bu Andlaşma ne işe yarıyor? Sorumluluk alanlarını sınırlandırıyor, yani deniz bölgelerine ilişkin kendi sınırlandırmalarımız",* diyerek Yunanistan ile Mısır arasında yapılan bu andlaşmayla Türkiye'nin münhasır ekonomik alanını yok sayan Sevilla haritasını yaşama geçirdiklerinden söz ediyor, bunu Türkiye karşında bir *"eylem yoğunlaşması olarak"* nitelendiriyordu.[1546]

4.4. DOĞU ALDENİZ'DE BÖLGE DIŞI AKTÖRLER

4.4.1. Amerika Birleşik Devletleri

Geçmişte olduğu gibi bugün de Ortadoğu[1547] ve Akdeniz ABD için stratejik öneme sahiptir.[1548] ABD, 1990'lı yıllarda Genişletilmiş Ortadoğu Projesinden bahsetmeye başlamış, 1995 yılında Rand Corparation'da Greater Middle East/Geniş Ortadoğu adlı bir bölüm kurulmuştur. Söz konusu proje ile Afganistan'dan başlayarak Kuzey Afrika'yı da kapsayacak bir hat çizilmiş, Kafkasya'nın da bir kısmı bu projeye

[1546] Cihat Yaycı, *a.g.e, Hedefleri Değişmiyor, Yöntemleri Değişiyor*, s. 57-58.

[1547]ABD'nin Ortadoğu Politikası: ABD, İngiliz İmparatorluğu İkinci Dünya Savaşı sonrası bölgeden çekildiği zaman ortaya çıkan otorite boşluğunu doldurmaya başlamış, petrol üreten ülkelerden ayrılmamak üzere yerleşmiştir. ABD, Basra Körfezini 1950'li yıllardan itibaren ikircikli politikalar ile kontrol etmiş, bir taraftan İran'a destek verirken diğer taraftan Suudi yönetimini desteklemiştir. 1979 İran Devriminden sonra Körfez bölgesinde Suudi Yönetimi üzerinden kontrol ederken Bahreyn, Katar ve BAE ile Suudi Arabistan'da askeri üsler kurmuştur. 1990 yılındaki Birinci Körfez Harbi sonrasında Kuveyt'te kalıcı olarak üs tesis etmiştir. Doğu Akdeniz'de İsrail'e verdiği koşulsuz destek, 1973 Arap İsrail Savaşı sonrası Mısır'a yaptığı askeri ve ekonomik yardımlar, Akdeniz bölgesinde uçak gemisi filosunu (6. filo) sürekli bulundurması Doğu Akdeniz ve Ortadoğu politikasının temelini teşkil etmektedir. Bölgede Rus veya Çin askeri varlığının olması ABD'yi en fazla tedirgin edecek hususdur. En önemlisi, ABD Ortadoğu petrolünün güvenli şekilde tüketim noktalarına taşınması için yıllık 55 milyar dolar askeri harcama yapmaktadır. Lübnan 1975 yılından beri iç savaş halinde ve Suriye, İsrail'in işgali altındadır. İran, 1982 yılından beri Hizbullah vasıtası ile Lübnan'da yönetimi kontrol eden ülke konumundadır ve mevcut durum en fazla ABD'yi rahatsız etmektedir. Ortadoğu bölgesinde enerji kaynakları bulunduğu sürece ABD'nin varlığı Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölgesinde devam edecektir. Salih Gamsız ve Poyraz A. Gürson, *a.g.e.*, s. 201, 261.

[1548]Emin Değer, *Emperyalizmin Tuzaklarındaki Ülke Oltadaki Balık Türkiye,* 21. Baskı, Kilit Yayınları, Ankara, 2016, s. 194.

dahil edilmiştir.[1549] Söz konusu projeyi gerçekleştirinceye dek ABD, koşullar ne olursa olsun süper güç pozisyonunu muhafaza etmek durumundadır.[1550]

11 Eylül sonrasında Büyük Ortadoğu Projesi Başkan George W. Bush ile özdeşleşmiş ve 2003 Şubat'ında yürürlüğe konulmuştur. BOP'un hedefleri arasında Ortadoğu'daki 22 ülkenin rejimlerinin değişeceği Afganistan'dan Pakistan'a dek Batılı demokrasiler gibi demokratik yönetimler kurulacağı yer almış, BOP çerçevesinde bölgeye demokrasi, barış ve istikrar geleceği vaat edilmiştir.[1551] Amerika'nın Cebelitarık'tan itibaren bütün Doğu Akdeniz'i ve Türkiye'yi de kapsayan, oradan Kafkasya ve Orta Asya'ya dek uzanan ve dünyanın mevcut enerji kaynaklarının %65'inin içinde bulunduğu BOP projesinin mühim hedeflerinden biri, Alman-Fransız ittifakı haline gelen Avrupa Birliği'ni Akdeniz'e hapsetmek ve AB'nin enerji kaynaklarına ulaşmasını engellemeye çalışmaktır.[1552]

8 Nisan 2010 tarihinde ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi'nin (USGS²) yayınladığı bir raporda Suriye, Kıbrıs, Lübnan ve İsrail arasında kalan sahada/Levant Havzası'nda (3.5) trilyon m^3 doğalgaz ve (1.7) milyar varil ham petrol olduğu tahmininde bulunmuştur. ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi, Nil Deltası'nda (1.8) milyar varil civarında petrol, (6.3) trilyon m^3 doğalgaz rezervi bulunduğunu belirtmiştir. Kıbrıs Adası'nın etrafında ise 889 milyar varil petrol rezervinin bulunduğunu ve ekonomik değerinin tahmini rakamlara göre 400 milyar dolar civarında olduğunu açıklamıştır. Öte yandan Herodot olarak isimlendirilen Girit'in güneyi ve güneydoğusundaki sahada birinin (1.5) diğerinin (2) trilyon m^3 olmak üzere toplamda (3.5) trilyon m^3'lük ispatlanmamış doğalgaz rezervi olduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda Doğu Akdeniz'de toplam değeri (1.5) trilyon dolar olan otuz milyar varil petrole eş değerde hidrokarbon rezervleri olduğu değerlendirilmiştir. Bölgede keşif

[1549] Mahir Kaynak ve Emin Gürses, *Büyük Ortadoğu Projesi,* 8. Baskı, İlk Yayınları, 2004, İstanbul, s. 57.
[1550]Rıfat Serdaroğlu, "Stratejik Gerçeklik", *Yeni Dünya Düzeninde Nasıl Bir Türkiye?,* (Ed.) Övgün A. Ercan, 1. Baskı, Sözcü Kitabevi, İstanbul, 2022, s. 181.
[1551] Benan Kepsutlu, *Amerika'nın Ortadoğu Politikası,* İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2022, s. 210.
[1552] Rıfat Serdaroğlu, *a.g.e.,* s. 181.

çalışmaları halen sürmektedir. Yaşanan tüm bu gelişmeler üzerine ABD başta olmak üzere pek çok devlet bölgeye yerleşme çabası içerisine girmiştir.[1553]

2018 yılında, ABD Kara Kuvvetleri Komutanı General Mark Alexander Milley GKRY'ye beklenmedik bir ziyarette bulunmuş, Rum tarafından hava ve deniz üsleri hususunda kendilerine olanak sağlamalarını istemiş ve 7 Kasım 2018'de GKRY ile güvenlik konusunda iş birliği gerçekleştirilmesine yönelik bir niyet mektubu imzalamıştır. Amerikan Dışişleri Bakanı M. Pompeo da 20 Mart 2019'da Kudüs'te yapılan bir zirve toplantısında İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu, Yunanistan Başbakanı, Alexis Tsipras ve GKRY Cumhurbaşkanı Nicos Anastasiades ile bir araya gelmiş ve Pompeo İsrail-GKRY-Yunanistan üçlüsüne Amerika'nın destek vereceğini belirtmiştir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de ihlal edilen haklarını koruma çabalarına ABD itiraz etmiş ve tarafını belirlemiştir. 8 Haziran 2019'da ABD Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı bir açıklama yapmış, Türkiye'nin sondaj çalışmalarını eleştirmiş ve çalışmaların sonlandırılmasını istemiştir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e ikinci bir sondaj gemisi yönlendirmesi sonrasında 26 Haziran'da Amerikan Senatosu Doğu Akdeniz Güvenlik ve Enerji Ortaklığı Tasarısı'nı onaylamış ardından Amerika, Kıbrıs, İsrail ve Yunanistan üçlüsü arasındaki enerji iş birliğinin koordinasyonunu sağlayacak bir ABD-Doğu Akdeniz Enerji Merkezi kurulmasını öngörmüştür. Ayrıca bu tasarıda Kıbrıs'a uygulanan silah ambargosunun kaldırılması, Yunanistan'a üç milyon Amerikan doları tutarında doğrudan askeri yardım sağlanması ve 2020-2022 yılları arasında Kıbrıs ve Yunanistan'a Askeri Eğitim Yardımı yapılması da kararlaştırılmıştır.[1554]

ABD-Doğu Akdeniz Enerji Merkezi ile Amerika'nın, Doğu Akdeniz'de azalan gücünü arttırmayı, EastMed bloğunu kendi çıkarlarına uygun bir savunma bloğuna dönüştürmeyi ve bu bloğu kullanarak Mısır, Ürdün, Cezayir, Tunus ve Fas gibi ülkeleri dahil ederek daha da genişletmeyi hedeflemiştir. Amerikan merkezli Exxon Mobil şirketinin Doğu Akdeniz'de bulunmasının ekonomik olmaktan ziyade Amerikan siyasetini desteklemek için orada olduğu söylenmektedir. ABD'nin Hudson Enstitüsü

[1553]Muzaffer Ertürk, "Doğu Akdeniz'de Türk-Yunan Enerji Uyuşmazlığı", Journal of Current Researches on Social Sciences (Jocress), Cilt: 7, Sayı: 2, 2017, s. 16.
[1554] SD Rapor, *a.g.e.,* s. 14-15,

tarafından 11 Aralık 2004 tarihinde yayımlanan bir raporunda Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının geliştirilmesi, İsrail'in enerji gereksiniminde kendine yeterliliğinin sağlanması, Kıbrıs'ın ekonomik bakımdan kalkındırılmasının hedeflendiği belirtilmiştir. Diğer taraftan bölgedeki enerji üretim sektörünün güvenliğinin sağlanması, Avrupa'nın doğrudan gaz ihtiyacını karşılayarak Avrupa Birliği'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığının azaltılması ve bu maksatla Doğu Akdeniz'de bir düzenin kurulması öngörülmüştür.[1555] Fakat daha sonra ABD, EastMed Projesiyle ilgili Yunanistan'a göndermiş olduğu bir yazıda bu projenin bölgede Türkiye ile gerginliğe sebep olduğunu, projenin ekonomik bakımdan sürdürülebilir olmadığını, ilgisini bölgede yürütülecek elektrik temelli projelere yönelttiğini belirtmiş ve EastMed projesinden desteğini çekmiştir.[1556]

Amerika Birleşik Devletleri için enerji politik Basra Körfezi'nden Doğu Akdeniz'e varan bir koridor inşa etmek anlamına gelir. Bu hat Kürtlerin yoğun olarak bulunduğu coğrafyadır. Bu nedenle ABD bir Kürt devleti kurulması için çaba sarf etmektedir. Basra'dan Doğu Akdeniz'e ulaşan hat üzerinde bölge devletlerini (Irak, Suriye, Türkiye ve İran) parçalayarak bir ya da birden fazla devlet kurmayı hedeflemektedir.[1557] Ortadoğu'da Irak'ın işgaliyle Pandora'nın kutusu açılmış ve bölge kaos ortamına girmiştir.[1558] ABD, Kuzey Irak'ta özerk bir devlet yapılanması kurmayı başarmış, Kuzey Suriye'de de yeni bir tane kurma çabası içerisine girmiştir. Bölge devletlerini parçalayarak daha kolay denetim altına almak, enerji güzergâhını kontrol altında bulundurmak ve öte yandan İsrail'in güvenliğini sağlamak ABD'nin amaçları arasındadır.[1559]

Amerika Birleşik Devletleri, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında önce Afganistan'a girmiş, Asya'nın stratejik öneme sahip olan coğrafyasına yerleşmiştir. Amerika'nın 2000'li yılların başlarında açıkladığı Büyük Ortadoğu Projesi diye

---

[1555] SD Rapor, *a.g.e.,* s. 15-16.
[1556]Derya G. Özcan ve Tevfik Durul, "ABD'nin EastMed'den Desteğini Çekmesi Atina'da Hayal Kırıklığı Yarattı", Anadolu Ajansı, *https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdnin-eastmedden-desteginicekmesi-atinada-hayal-kirikligi-yaratti/2472148/* (06.10.2023).
[1557]Mehmet A. Güller, *Suriye'nin Sevr'i Amerikan Koridoru,* 3. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2016, s. 147.
[1558]Nur Batur, *Ortadoğu'nun Şahları Vezirleri Piyonları,* 3. Baskı, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2022, s. 136.
[1559] Mehmet A. Güller, *a.g.e.,* s. 147.

adlandırdığı projesi (Ortadoğu'yu yeniden dizayn etme projesi) esasen yeni bir proje değildir. Bunun ilk adımı George Bush döneminde Körfez savaşıyla atılmış, dünya enerji kaynaklarının yoğun olarak bulunduğu Ortadoğu'da hakimiyet kurmak için Arap topraklarına askeri gücünü yerleştirmeye başlamıştır. Daha sonra, düzmece kimyasal silah iddiaları ile Irak'ı işgal etmiş ve 2011 yılında Arap Baharı diye adlandırılan kaos ortamında BOP için önemli bir adım daha atılmıştır. Ardından Suriye ve Libya müdahaleleri gelmiş, bölge ülkelerinin normal sürüp giden devlet otoritelerini (rejimleri) ortadan kaldırmıştır.

ABD açısından jeostratejik ve jeopolitik öneminin yanı sıra Kıbrıs'ın batısında petrol, doğusunda doğalgaz rezervlerinin keşfedilmesi bölgenin ekonomik bakımdan değerini arttırmıştır. Bu bağlamda Amerika bölgeye yönelik ilgisini arttırmış ve yeni bir proaktif strateji benimseyerek, yürürlüğe koymuştur.[1560] Amerika, Girit Adası'ndaki *"Suda Üssü ile NATO Deniz'de Denetim Harekâtı Eğitim Merkezi (NATO Maritime Interdiction Operational Training Centre-NMIOTC)"* vasıtasıyla Ortadoğu'yu, Doğu Akdeniz'i, Ege'yi ve Karadeniz'i izlemektedir. Uçak gemilerini Akdeniz'de dolaştırmakta, 6. Filo'yu Suriye'deki durum sebebiyle bölgede bulundurmaktadır.[1561]

Bölgede yeni gelişmelerin ortaya çıkması ile yakın zamanda HAMAS'ın İsrail'e saldırılarının ardından ABD, İsrail'e yardım maksadıyla uçak gemisi gruplarını Doğu Akdeniz'e yönlendirmiştir. Buna gerekçe olarak ABD Savunma Bakanlığı'ndan (Pentagon) yapılan açıklamada bölgesel caydırıcılık gayretlerini desteklemek maksadıyla Pentagon'un bölgedeki pozisyonunu kuvvetlendirmek için yapıldığı belirtilmiştir. Bu açıklamadan anlaşılacağı üzere USS Gerald R. Ford uçak gemisi, ona eşlik eden kravözör ve savaş gemileri Doğu Akdeniz'de bulundurulmaktadır. Ayrıca açıklamada, caydırıcılığın güçlendirilmesi amacıyla ABD Hava Kuvvetleri'nden bölgeye F35, F15, F16 ve A10 savaş uçak filolarının sayılarının arttırılması doğrultusunda adımlar atıldığı açıklanmıştır. Yine ABD'nin İsrail'e destek vermek amacıyla gerekli mühimmat, ekipman ve kaynak desteği sağlayacağı da

[1560]Uğur Özgöker, "ABD'nin Yeni Akdeniz Politikası ve Türkiye'nin Seçenekleri", Türkiye Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM), (20.07.2020).
h*ttps://tasam.org/tr-TR/Icerik/54641/abdnin_yeni_akdeniz_politikasi_ve_turkiyenin/*, (25.10.2023).
[1561] Cihat Yaycı, *a.g.e., Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye,* s. 22.

belirtilmiştir.[1562] ABD, son zamanlarda Doğu Akdeniz'deki askeri varlığını daha da arttırma kararı almış ve sonuç itibariyle, donanmasıyla (USS Gerald R. Ford taarruz grubu ve en gelişmiş uçak gemisiyle), hava kuvvetleri ile ekonomik, siyasi ve yaptırım gücüyle tüm ağırlığıyla bölgeye konuşlanmıştır.

4.4.2. Rusya Federasyonu

SSCB'nin dağılmasının ardından 1990'lı yıllarda ülkede yaşanan travmalardan sonra,[1563] Rusya ardıl devlet olarak ortaya çıkmıştır.[1564] Bilhassa, 2000'li yılların başlarından itibaren Vladimir Putin ile birlikte Sovyetlerin eski coğrafyasına ve nüfuz sahalarına yönelik bir geri dönüş siyaseti takip ettiği gözlenmiştir.[1565] Bununla birlikte Rusya yeniden büyük ve güçlü bir devlet olma potansiyelini geri kazanma çabası içerisine girmiştir.[1566] 2000 yılında resmi olarak benimsediği dış siyasetinde ilk kez, dünya politikasında çok kutupluluğu ve Moskova'nın da çok kutuplu dünya sisteminin merkezlerinden biri olduğunu açıklamıştır. Bu ifadeler esasen, olandan ziyade olmasını arzu ettiklerini ortaya koymuştur. 21. yüzyılın ilk zamanlarında dünyada ABD hegemonyasının hakimiyeti tek kutupluluktur. Putin ise inşacı bir tutumla kendi perspektifinden kurguladığı bir dünyayı anlatırken aslında bir bakıma kendisinin hedeflerini ortaya koymaktadır.[1567]

Rusya'nın Doğu Akdeniz'de var olma çabasına gelince, elini güçlendiren Arap Baharı ile başlayan süreç olmuştur. Rusya, tarihsel süreçte olduğu gibi Doğu Akdeniz'deki menfaatlerinin farkına varmış, bölgeye kesin dönüş yapma fırsatını 2011 yılında Suriye'de patlayan iç savaş ile yakalamıştır. Rusya Federasyonu Savunma Bakanı Sergey Şoygu 26 Aralık 2017'de, 1977'den beri Suriye'de Tartus'ta bulunan askeri üssün daha da güçlendirileceğini Tartus ve Hmeymim askeri üs bölgelerinde

[1562]İslam Doğru, "ABD İsrail'e Destek Amacıyla Uçak Gemi Filosunu Doğu Akdeniz'e Gönderiyor", Anadolu Ajansı, ((06.12.2023).
[1563] Anne Garrels, *Putin Ülkesi Gerçek Rusya'ya Bir Yolculuk,* (Çev.) Yüksel Taşkın, 1. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2019, s. 225.
[1564] Mesut H. Caşın, *a.g.e., Novgorod Knezliği'nden XXI. Yüzyılda Rus İmparatorluk Stratejisi,* s. xvi.
[1565] Rapor Polis Akademisi, *a.g.e.,* s. 51.
[1566] Nicholas V. Riasanovsky ve Mark D. Steinberg, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan Günümüze,* 2. Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2014, s. 727.
[1567]Volkan Özdemir, "Rusya'nın Kodları: Türkiye'de Rusya'yı Ararken, Rusya'da Türkiye'yi Bulmak", Destek Yayınları, İstanbul, s. 194.

yürüttükleri çalışmaların bu üslerde kalıcı olmaya yönelik olduğunu ifade etmiştir.[1568] Rusya, Lazkiye'de bulunan, stratejik öneme sahip bir limanda varlığını garantilemiş[1569] ve bu coğrafyadaki önemli aktörlerden biri olmuştur.[1570] Rusya'nın Doğu Akdeniz'e inmesi bölgede kalıcı olduğunun göstergesidir. Bu durumda Güney Kıbrıs, Yunanistan ve İsrail'in Doğu Akdeniz'in tümünü kendi denetimleri altında tutma olanağı ortadan kalkmıştır.[1571]

Rus denizciliğinin çekirdeğini Rus donanması oluşturmaktadır.[1572] Rusya 26 Haziran 2015 tarihinde yayınlanan denizcilik doktrininde NATO'nun doğuya doğru yayılmasına, Rusya'nın hudutlarına dayanmasına adeta yanıt vermiştir. Söz konusu doktrinde *"Atlantik Bölgesel Öncelik Alanı"* başlığı altında yer verilen 58. maddede Akdeniz havzasından söz edilmekte ve Rusya'nın buradaki amaçlarından bahsedilmektedir. (1) Bölgenin siyasi-askeri istikrar ve iyi niyetle dönüştürülmesi için kararlı siyaset izlenecektir. (2) Bölgede kalıcı bir Rus donanmasının varlığı garanti edilecektir. (3) Krasnador ve Kırım limanlarından Akdeniz coğrafyasındaki ülkelere seyrüseferler genişletilecektir denilerek Doğu Akdeniz'de kalıcı olma arzusu dile getirilmiştir.[1573]

31 Temmuz 2022 tarihinde Rusya'nın yeni denizcilik doktrini açıklanmıştır. Hiç kuşkusuz bu doktrin Ukrayna sorunundan ders çıkartılarak jeostratejik, jeopolitik ve taktik dersler neticesinde yazılmıştır. Putin Rusya'nın denizcilik doktrinini şöyle açıklamıştır. Egemenlik ve özgürlük alanlarımıza mütecaviz hareket eden herkese şimşek hızıyla cevap verilecektir. Diplomatik, ekonomik araçlar yetersiz kaldığından askeri güç dünya denizlerinde (okyanuslarda) en uygun şekilde kullanılacaktır. Rusya'ya en büyük tehdit ABD'nin dünya denizlerine egemen olma politikasıdır. Ayrıca NATO'nun askeri ittifakının hudutlarımıza yaklaşmasıdır. Amerika, İngiltere ve Romanya'nın davranışlarına bağlı olarak Azak'ta ve Karadeniz'de Rusya'nın

---

[1568] Cihat Yaycı, *a.g.e., Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye,* s. 23.
[1569] Rapor Polis Akademisi, *a.g.e.,* s. 51-52.
[1570] Nejat Eslen, *Yeni Dünya Düzeni İçin Küresel Güç Mücadelesi 21. Yüzyılda Jeostrateji ve Türkiye,* 1. Baskı, Pankuş Yayınları, Ankara, 2020, s. 100.
[1571] Nurşin A. Güney, "Doğu Akdeniz'de Ne Oluyor? Navtex Savaşlarının Gölgesinde Batının Doğu Akdeniz Stratejisizliği, s. 33, *https://kriterdergi.com/file/307/navtex-savaslarinin-golgesinde-batinin-dogu-akdeniz-stratejisizligi,* (19.11.2023).
[1572] Cem Gürdeniz, *Jeopolitik Fırtına,* 1. Baskı, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2023, s. 292-293.
[1573] Rapor Polis Akademisi, *a.g.e.,* s. 53.

pozisyonu kapsamlı şekilde güçlendirilecektir. Ayrıca, Arktik Okyanusu..., *"Akdeniz'de kalıcı bir Rus donanmasının varlığı"* garanti altına alınacaktır.[1574]

24 Şubat 2022 tarihinde Rusya ile Ukrayna arasında başlayan savaş halen sürmektedir. Bu savaş Avrupa'daki birçok ülkenin enerji politikasını yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur.[1575] Rusya'nın gelir kaynaklarının %40'tan çoğu enerji kaynaklarından temin edilmektedir. Avrupa Birliği ise ihtiyaç duyduğu doğalgazın %50'sini Rusya'dan karşılamaktadır. Rusya açısından hem enerjiden sağlanan gelirlerin sürdürülmesi hem de Avrupa'daki doğalgaz piyasasındaki tekel pozisyonunu korumak önemlidir. Bu bağlamda Doğu Akdeniz'de Rusların Rosneft firması Mısır'a ait olan Zohr alanının %30'unu satın almış, yine Rus firmalarından biri olan Novatek Lübnan'da İtalyanların ENI ve Fransızların Total firmalarıyla birlikte rezerv araştırması için iş birliği yapmıştır. Bunun yanı sıra Rusların Suriye kıyılarında bulunan enerji firmaları 25 senelik sondaj hakkını elde etmiştir.[1576] Rusya, Doğu Akdeniz'de yürüttüğü politikalarla enerji rekabetinde tedarikçi ülke olarak etkili olmayı ve jeoekonomik tesirini devam ettirmeyi amaçlamaktadır.[1577]

Rusya'nın en önemli deniz üssü Suriye'nin Tartus limanındadır. Rusya,[1578] buradaki üs vasıtasıyla tüm Ortadoğu'yu ve Doğu Akdeniz'i kontrol etmekte doğalgaz ve petrol gibi enerji kaynakları hususunda söz sahibi olmaktadır. Hatırda tutulmalıdır ki Rusya coğrafi açıdan dünyanın en geniş topraklarına sahiptir ve nükleer bir süper güç olarak ekonomisinin %90'ı doğalgaz ve petrol ihracatından sağlanmaktadır. Söz konusu bu enerji kaynaklarının fiyatlarında düşüş yaşandığında Rus ekonomisi zarar görmektedir. Bu nedenle Rusya'nın Suriye'den çıkması ve Doğu Akdeniz'den vazgeçmesi düşünülemez.[1579] Arap Baharı ile Suriye'de başlatılan kargaşa ortamı,

---

[1574] Cem Gürdeniz, *a.g.e., Jeopolitik Fırtına,* s. 292.
[1575] Cemal E. Özkan, "Enerji Krizinin Gölgesinde İtalya'nın Enerji Politikası" Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM), *https://www.ankasam.org/enerji-krizinin-golgesinde-italyanin-enerji-politikasi/* (10.12.2023).
[1576] SD Rapor, *a.g.e., Doğu Akdeniz'de Yüksek Gerilim,* s. 17.
[1577] Hasan D. Demirhan, "Doğu Akdeniz'in Jeoekonomik Önemi ve Türkiye", Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 12, Sayı: 2, 2022, s. 331.
[1578] Rusya: 2015 yılında Esad'ın daveti üzerine asker gönderdiği zaman Tartus deniz üssüne ilave olarak Hmeim de hava üssü de kurmuştur. Bu gelişme ile Rusya Çar Petro'dan beri Doğu Akdeniz'de en büyük imkânlara sahip olmuştur. Üslerin kiralama süresinin 49 yıl olduğu açıklanmıştır. Bu üsler ile Rusya Doğu Akdeniz'de global oyunculardan biridir. Salih Gamsız ve Poyraz Gürson, *a.g.e.,* s. 272.
[1579] Uğur Özgöker, *a.g.e.,* TASAM 2020.

Esad'ı iktidardan indirme çabaları Rusya, Çin ve İran'ın müdahaleleri ile uzun yıllar sonuçsuz kalmıştır (Esad rejimi 8 Aralık 2024 tarihinde iktidardan düşmüştür).[1580]

Diğer taraftan Rusya-Ukrayna savaşı sürmektedir. Soğuk Savaş'ın ardından SSCB'nin dağılması sonrasında Amerika Birleşik Devletleri yeni üyelerin katılımıyla NATO'yu devamlı olarak doğuya doğru genişletmiştir. Bugün gelinen noktada Baltık devletleri (Estonya, Letonya, Litvanya); Polonya, Slovakya, Macaristan, Çekya, Karadağ, Romanya, Bulgaristan gibi ülkeleri NATO'ya alarak Rusya'yı çevrelemiş, bahse konu ülkelerdeki üs bölgelerine yerleşmiş ve bu sayede Avrupa'yla Rusya arasında tampon bir cephe oluşturmuştur. Deniz güzergâhı olarak görülse de ABD Beyaz Rusya'yı göz önünde bulundurarak ve Ukrayna'yla Gürcistan'ı NATO üyesi yaparak çevrelemeyi Rusya sınırına kadar dayandırmak istenmiştir. ABD, bir taraftan Karadeniz'i de kontrolü altına almak istemekte, ancak Montrö Andlaşması'ndan kaynaklı olarak istediği gibi hareket edememektedir. ABD'nin Karadeniz'e girmek istemesinin temel nedeni Ukrayna'daki Batı yanlısı hükümeti desteklemek ve Kırım üzerinden Rusya'yı güneyinden kuşatmaktır.

4.4.3. Çin

Çin 1978 yılından itibaren günümüze dek yılda ortalama %10 büyümüş, ekonomisi 2011 yılının sonlarına gelindiğinde 1977'deki büyümenin 25 katına ulaşmıştır. Çin ekonomisi, 2020 yılında Japonya'yı yakalayıp geçmiş ve Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra dünyanın 2. büyük ekonomisi olmuştur.[1581] Üç kıta arasında bulunan Doğu Akdeniz'in dünya ticaretindeki önemi ve stratejik konumu itibariyle Avrupa ve Asya pazarlarına erişmede en kısa yol olması, dünya ticaretinin %12'sinin ve Avrupa'nın enerji talebinin %70'inin Akdeniz güzergâhı üzerinden taşınması Çin için de bölgeyi bir çekim merkezi durumuna getirmiş ve bölgedeki küresel oyunculardan biri olmuştur.[1582] Yüksek nitelikli bir proje olan Modern İpek

[1580]İran, Lübnan'da Hizbullah ve Gazze'de HAMAS ile irtibatlı ve destek veriyor olsa da deniz ve hava gücü bakımından etkili bir aktör olması düşünülmemektedir. Salih Gamsız ve Poyraz Gürson, *a.g.e.,* s. 161.

[1581] Fatih Oktay, Çin: Yeni Büyük Güç ve Değişen Dünya Dengeleri, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2020, s. 9-10.

[1582]Deniz Ünver, "Doğu Akdeniz'de Çin", *Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), https://avim.org.tr/Blog/Doğu- Akdeniz-de cin/,* (04.10.2023).

Yolu/Bir Kuşak Bir Yol Projesi, Çin'in devamlı ilerleyen reformları ve dış dünyaya açılması bakımından vazgeçilmez bir gereklilik haline gelmiş, bununla birlikte uluslararası işbirliğini teşvik etmesi bakımından mühim rol oynamıştır.[1583] Çin'in Doğu Akdeniz'de izlediği politika, stratejik ve ekonomik bakımdan üzeri örtülü proaktif bir politikadır. Özellikle Kuşak Yol Projesi kapsamında sürdürülmektedir.[1584] Çin'in bilhassa geçtiğimiz 10 yıl içerisinde Doğu Akdeniz'e yönelik takip ettiği politikalar temelde dört başlıkta ele alınabilir. 1). Bölgesel iş birliği forumları, 2). Enerji, 3). Ulaşım, teknoloji ve telekomünikasyon altyapılarına yönelik yatırımlar, 4). Bu coğrafyada yürütülen askeri tatbikatlar şeklindedir.[1585]

Çin kendi ticaret yollarını oluşturmaya çalışırken, bölgede liman yatırımlarına yönelmiş ve bu coğrafyada kendisine müttefik arayışları içine girmiştir. Akdeniz coğrafyasında stratejik önemde iki noktada Süveyş'te ve Cebelitarık'ta, İspanya, Portekiz, Türkiye, Yunanistan, GKRY, Malta, Mısır, Fas ve İsrail'de liman yatırımları yapmış, bu sayede çok önemli yerlerde deniz aşırı ticarette çok mühim varış noktaları elde ederek, deniz ticaret rotaları oluşturmuştur. Bu ticaret rotaları sayesinde Çin ürünleri Akdeniz ve Ortadoğu coğrafyasıyla birlikte Avrupa'ya rahatça ulaşabilmektedir. Çin'in enerji ihtiyacı ve ithalatı için de Doğu Akdeniz önemlidir. Bölgedeki hidrokarbon yataklarının varlığı, diğer devletler için olduğu gibi Çin için de bir cazibe merkezi oluşturmaktadır. Çin'in halen bu bölgeden ve bilhassa Körfez ülkelerinden çok büyük oranda enerji ithal ettiği bilinmektedir.[1586]

Çin'in bölgede ekonomik büyümesinin yanı sıra genel olarak izlediği politikaya bakıldığında bölgede yer alan aktörlerden herhangi birisiyle düşman olmaktan kaçınmak şeklinde hareket ettiği görülmektedir. Çin, Türkiye ile Kuşak Yol Projesi kapsamında ilişkilerini yürütmektedir. Gelecek dönemde stratejik önemi olan İzmir Limanı,[1587] Marmaray, Yavuz Sultan Selim Köprüsü de Kuşak Yol Projesi'ne

---

[1583] Cai Fang, Peter Nolan ve Wang Linggui, *Kuşak ve Yol El Kitabı,* (Çev.) Onurcan Ülker, 1. Baskı, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2021, s. 172.
[1584]Kaan C. Salihoğlu, Küresel Güç Odağında Kıbrıs Sorunu ve Bölgesel Enerji Denklemi Doğu Akdeniz'de Satranç, 1. Baskı, Kaynak Yayınları, 2020, İstanbul, s. 145.
[1585]Cihan Dizdaroğlu, "Jeopolitik Güç Mücadelesi: Çin'in Doğu Akdeniz'deki Varlığı", *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi,* Cilt: 6, Sayı: 11, 2023, s. 10.
[1586] Türk Denizcilik ve Global Stratejiler Merkezi, "Doğu Akdeniz Denkleminde Gizli Çarpan: Çin", *https://turkdegs.org/icerik/dogu-akdeniz-denkleminde-gizli-carpan-cin,* (04.10.2023).
[1587] Deniz Ünver, *a.g.e.,* "Doğu Akdeniz'de Çin".

dahil edilmiştir. Ayrıca Cosco'nun başını çektiği bir Çin konsorsiyumu vasıtasıyla İstanbul'daki Ambarlı Kumport Limanı'nda çoğunluk hisselerine sahip olmuştur. Çin Türkiye'deki demir yolu yatırımlarına destek verirken, Türkiye'nin limanlarıyla da ilgilenmektedir. Yakın gelecekte Çin'in bahsi geçen bu alanlara yatırımları artarak devam edecektir.[1588] Fakat Çin'in Kıbrıs konusuna ve Türkiye'nin bu konudaki tutumuna yönelik yaklaşımına bakıldığında belirsizlik hakimdir. Çin, Kıbrıs uyuşmazlığına herhangi bir şekilde dahil olmazken, Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün varlığını desteklemektedir. Ayrıca Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki bazı ülkelerle olan uyuşmazlıklarına mesafeli yaklaşmaktadır.[1589]

Çin, yumuşak güç politikası kapsamında vatandaşlarını turizm amaçlı olarak Doğu Akdeniz'e yönlendirmektedir. Çin Devleti'nin kontrolünde bulunan turizm şirketleri vasıtasıyla Çinli turistler Lübnan, İsrail, Mısır ve Türkiye gibi ülkelere akın etmektedir. Yurt dışına en çok turist gönderen ülkeler arasındadır ve bu bağlamda turizmi de bir politik vasıta olarak kullanmaktadır. Çin, BM'de barışı koruma harekâtları için en fazla asker sağlayan BMGK üyesidir. İnsani müdahalelere seçici, barışçıl operasyonlara olumlu yaklaşmaktadır. Geleneksel olarak ittifaklara uzaktır. İki taraflı çatışmalarda doğrudan taraf olmaktan imtina etmektedir. Çoklu platformlarda ise esnek davranmaktadır. 2013 Kuşak Yol girişimi sonrasında stratejik güç olarak dünya siyasi sahnesine çıkmış, yeni askeri stratejisini başka devletlerin işlerine karışmayacağı konusunda net bir şekilde ortaya koymuş, kendi güvenliğiyle beraber dünya güvenliği konusunda bir denge kuracağını belirtmiştir. Suriye ve Libya'dan edindiği tecrübeyle, bölgesel sorunlarda uzlaştırıcı rol almayı seçmiş, 2015 yılında askeri stratejisinin temel konusunun *"aktif savunma"* olduğunu açıklamıştır. Çin donanması, alaka ve etki sahalarında daha çok bayrak gösterme, bölge ülkeleriyle iki ya da çok taraflı askeri eğitim ve iş birlikleri yapma yolunu tercih etmiştir.[1590]

[1588] Hüseyin A. Kaya, "Doğu Akdeniz Denkleminde Küresel Bir Güç: Çin Halk Cumhuriyeti, Stratejik Ortak,*https://stratejikortak.com/2021/12/dogu-akdeniz-denkleminde-kuresel-bir/,* (04.10.2023).
[1589] Deniz Ünver, *a.g.e.,* "Doğu Akdeniz'de Çin".
[1590] Mesut Özel, "Doğu Akdeniz'de Çin Varlığı: Kuşak Yol Girişimiyle Bölgesel Enerji ve Egemenlik Sorunlarının Etkileşimi", Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) Yayını, s. 98-99, (25.10.2022).

Çin, bugün yükselen güç olarak batı dünyasını korkutmaktadır.[1591] Çin'in Doğu Akdeniz'deki faaliyetleri Avrupa ile Körfez ülkeleri, Levant Havzası ve Kuzey Afrika ülkeleriyle olan ilişkileri jeoekonomik olduğu kadar jeostratejik öneme sahiptir. Diğer küresel aktörlerin bölgeye yönelik faaliyetleri ve artan rekabet, Çin'in de bölgeye konumlanmasına,[1592] Rusya ile bölgede askeri tatbikatlar gerçekleştirmesine yol açmıştır. Mevcut konjonktür göz önünde bulundurulduğunda Pekin'in gelecek senelerde bölgede daha aktif rol üstleneceği açıktır.[1593] Görünen o ki bundan sonra Doğu Akdeniz, gelinen aşamada sadece AB'nin ve NATO'nun şekillendirdiği bir coğrafya olmaktan çıkmıştır.[1594]

Küresel siyasette iki süper güç ABD ve Rusya'nın Akdeniz'de etkin bir politika izledikleri bilinen bir gerçektir. Fakat Çin de yükselen ekonomik ve askeri gücüyle uzun vadede bölgede etkin rol oynayacaktır. Akdeniz'de izlediği politikalara bakıldığında sert güç unsurlarını kullanmamakta ekonomik aparatları kullanarak ön plana çıkmaktadır. Dünya çapında uygulamaya koymak istediği Bir Kuşak Bir Yol Projesi için Akdeniz'in öneminin büyük olduğunu belirtmekte ve bu nedenle bölge ülkeleriyle ekonomik ilişkilerini üst seviyelere çıkartmakta, uzun vadeli alt yapı yatırımlarını sürdürmektedir. Çin'in önümüzdeki yıllarda bilhassa Akdeniz'in ekonomi politiğinde en güçlü şekilde söz sahibi olacak ülkeler arasında yer alacağı aşikardır.

4.4.4. Fransa

Fransa için Akdeniz asırlar boyunca özel bir etki sahası olmuş, coğrafi konumu onu bir Akdeniz gücü durumuna getirmiştir. Akdeniz'in kuzeyindeki Avrupalı komşularıyla ve güneyindeki Kuzey Afrika ülkeleriyle olan ilişkileri çok uzun bir geçmişe/sömürgecilik dönemine dayanır. Fransa bağımsızlıkların kazanılmasından

---

[1591]Emine Kılıçaslan, "Libya'nın Akdeniz Bölge Politikası ve Siyasal İletişim Bağlamında Yeni Jeopolitik Dengeler", *Akdeniz Jeopolitiği-I,* (Ed.) Hasret Çomak ve Burak Ş. Şeker, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 1. Baskı, Ankara, 2019, s. 438.

[1592]Gizem S. Çebi ve Gökmen Kantar, "Çin'in Doğu Akdeniz'deki Artan Rolü", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (SSAD),* Cilt: 5, Sayı: 1, 2021, s. 32.

[1593] Meryem, İ. Atlas ve Deniz İstikbal, "Rusya ve Çin'in Doğu Akdeniz Politikaları", *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları,* (Ed.) Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Burhanettin Duran, 1. Baskı, SETA Kitapları, İstanbul, 2020, s. 205.

[1594] Gizem S. Çebi ve Gökmen Kantar, *a.g.e.*, s. 32.

önce Mağrip ülkelerine oldukça kapsamlı sosyal, ekonomik, siyasal müdahalelerde bulunmuş, fakat tüm bu müdahalelere karşın sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmalarına engel olamamıştır. Fransa'nın Akdeniz'le olan tarihsel bağları onun bölgeyle yakından ilgilenmesini ve özel bir politika izlemesini gerektirmiş, dış politikasında Akdeniz, daima en önemli konulardan biri olmuştur.[1595]

Günümüzde Fransa, tarihi ve coğrafi sebeplerle, güvenlik, ekonomik ve politik nedenlerle Akdeniz ve civarında politikalarını belirlemektedir.[1596] Doğu Akdeniz'de zengin enerji kaynaklarının keşfedilmesinden itibaren TOTAL Şirketi vasıtasıyla sürece dahil olmuş, bölgedeki dengelerin seyri doğrultusunda hareket etme anlayışını benimsemiştir. Lübnan'la ve GKRY ile yapmış olduğu andlaşmalarla petrol ve doğalgaz arama ruhsatları elde etmiş, bölgede aktif bir şekilde arama faaliyetlerini sürdürmektedir. Öte yandan Suriye ile de geçmişten gelen ilişkileri doğrultusunda bölgede etkin olma gayreti içerisindedir.[1597]

Fransız banliyölerindeki göçmenler arasındaki hoşnutsuzluğun yükselişi, topluma sirayet eden huzursuzluk ve yaşanan eylemler gibi nedenlerle[1598] ülkesi içerisinde istikrarın sağlanması ve dış ilişkilerinde etkinliğin korunmasında Fransa için Akdeniz bölgesi vazgeçilmez öneme sahiptir. Fransa, bir yandan bölge ülkeleriyle coğrafi, kültürel, ticari bağlarını sürdürürken, pek çok Fransız şirketi bölgeye yatırım yapmakta, bir yandan da bu coğrafyadan Fransa'ya yönelik yoğun bir şekilde insan akışı bulunmaktadır.[1599]

Fransa'nın Doğu Akdeniz'de izlediği politikaya ve Türkiye ile olan ilişkilerine bakıldığında Emmanuel Macron döneminde iyice keskinleşen ve daha da aktif hale gelen Doğu Akdeniz politikası bilhassa 2020 senesinde meydana gelen gelişmelerin yanı sıra iki ülke ilişkilerinde mühim bir sorun haline gelmiştir.[1600] Fransa ile Türkiye

---

[1595]İlhan Aras ve Akın Sağıroğlu, "Fransa Dış Politikasında Akdeniz", *Akdeniz Jeopolitiği,* C. 1, (Ed.) Hasret Çomak ve Burak Ş. Şeker, 1. Baskı, Nobel Yayınevi, Ankara, 2019, s. 522-523.
[1596]Haydar Çakmak, "Fransa'nın Akdeniz Politikası", *Akdeniz Jeopolitiği,* C. 1, (Ed.) Hasret Çomak ve Burak Ş. Şeker, 1. Baskı, Nobel Yayınevi, Ankara, 2019, s. 520.
[1597]Selçuk Duman *a.g.e.,* s. 220.
[1598]Emmanuel Le R. Laduruie, "Fransa", *Ülkelerin Tarihleri Ulusal Kimlikler Nasıl Oluşturuldu?* (Der.) Peter Furtado, (Çev.) Şahika Tokel, 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2021, s. 106-107.
[1599] İlhan Aras ve Akın Sağıroğlu, *a.g.e.,* s. 524.
[1600]Ozan Örmeci, "Fransa'nın Doğu Akdeniz Politikasını Anlamak", *Doğu Akdeniz Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası,* (Ed.) Tayyar Arı ve Mesut H. Caşın, 1. Baskı, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 194.

arasında Doğu Akdeniz'de hidrokarbon sondaj geriliminde Fransa Yunanistan'a destek vermiş, Fransa'nın Türkiye'nin karşısında yer almasıyla iki ülke ilişkileri gerilmiştir. İki ülke liderleri Macron ve Erdoğan aralarında karşılıklı söylemsel atışmalara girişince 10 Haziran 2020'de mesele askeri boyuta taşınmıştır. NATO'nun *"Sea Guardion"* Misyonu çerçevesinde Akdeniz'de görevini sürdüren Fransız Fırkateyni *"Courbet"* Libya'ya uygulanan Birleşmiş Milletler silah ambargosunu ihlal ettiğinden kuşkulanılan Tanzanya bandırasındaki bir gemiyi kontrol etmek istemiş, fakat gemiye refakat eden Türkiye'ye ait savaş gemileri ani bir manevra ile Courbet'ye yönelmiş ve üç defa radar kilitlemiş, geminin denetim yapmasına müsaade etmemiştir. Yaşanan bu olay üzerine Fransa, Türkiye hakkında NATO'ya şikâyette bulunmuş, bu olayın NATO bünyesinde gündeme getirilmesini istemiş, Türkiye ise Fransa'nın sözünü ettiği Libya'ya yönelik silah ambargosunun delindiği iddialarını kabul etmemiştir. Yaşanan olay üzerine NATO Genel Sekreteri teknik bir inceleme başlatmış, olayın nasıl meydan geldiğinin incelenmesini istemiştir. İnceleme sonucunda Türkiye'ye ait savaş gemilerinin Fransız savaş gemilerine radar kilidi atarak taciz ettiğine dair Fransa'nın iddialarını destekleyen bir açıklamaya yer verilmemiştir. Söz konusu rapor Fransa'yı kızdırmış, bunun üzerine Fransa NATO'ya bir mektup göndermiş ve Akdeniz'de süren *"Sea Guardian"* misyonundan geçici olarak ayrıldığını belirtmiştir. Diplomatik kaynaklardan konuyla ilgili yapılan değerlendirmelerde Türkiye'nin askeri gücü ve diplomatik konumundan dolayı NATO'nun Ankara'yı karşısına almak istemediği şeklinde yorumlanmıştır.[1601]

Fransa, Libya başta olmak üzere Lübnan, Suriye, Kıbrıs gibi bölgesel sorunlarla yakından ilgilenmeye başlamış, bu kapsamda GKRY, Yunanistan, Mısır gibi bölge ülkelerinin yanı sıra Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Rusya, gibi bölge dışı aktörlerle müttefiklik ilişkisi kurmuş, Halife Hafter (darbeci general), PKK/YPG gibi yasa dışı örgütlerle iş birliği yapmış ve zorda kaldığında AB'yi de meseleye dahil etmeye çalışan bir politika izlemiştir. Fransa'nın izlediği bu

[1601]BBC News Türkçe, "Doğu Akdeniz-Türkiye-Fransa Gerilimine İlişkin NATO Raporu Hassas Olduğu İçin Kamuoyu ile Paylaşılmayacak", *https://www.bbc.com/turkce/haberler-dun/,* (13.12.2023).

politika Suriye, Libya, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarıyla ilgili olup Fransa ve Türkiye'yi karşı karşıya getirmiştir.[1602]

Fransa ayrıca Kıbrıs'ta Zürih ve Londra Andlaşmaları (1959-1960) ve uluslararası hukuka aykırı olarak 1 Mart 2017 tarihinde GKRY ile Baf şehrinde bulunan Andreas Papandreu Hava Üssü'nün kullanılmasını da kapsayan bir askeri iş birliği andlaşması imzalamış, ayrıca GKRY ile Savunma Bakanlarının Fransa'da yaptıkları bir açıklamada 15 Mayıs 2019'da Mari/Güney Kıbrıs'taki Evangelos Florakis Deniz Üssü'nden yararlanması hususunda iki ülkenin anlaşmaya vardığını belirtmişlerdir. Bütün bunlar bu coğrafyada yaşanan tarihsel güç mücadelesinin sürdüğüne örnek teşkil etmektedir. [1603]

Doğu Akdeniz konusunda Fransa, GKRY-Yunanistan ikilisini desteklemektedir. Bilhassa, Yunanistan'ın Adalar Denizi ve Akdeniz'deki tartışmalı alanlardaki iddilarına açıktan destek vermektedir. Fransa, Yunanistan'ın Meis, Girit, Kerpe, Kaşot gibi adaları esas alarak ileri sürdüğü deniz yetki alanları (Sevilla Haritası) sınırlandırması konusunda Türkiye'nin karşısında, Yunanistan'ın yanında yer almaktadır. Doğu Akdeniz'de devamlı olarak deniz gücü bulundurmakta, Lübnan'da varlık göstermektedir. Bu coğrafyada eski sömürgeci bir devlet olarak söz sahibi olmak istemekte ve bölgede her ne kadar bayrak göstermekteyse de NATO ve ABD olmadan etkili olması beklenmemelidir.

4.4.5. İtalya

İtalya, Akdeniz'in sahildar devletleri arasında yer alır. Tarihi, kültürü ve kültürel mirasıyla Avrupa'nın önemli devletlerinden biridir.[1604] Bölgenin en fazla kıyı uzunluğuna sahip olan ülkesidir. Bulunduğu coğrafya ve merkezi konumu itibariyle Akdeniz'in sakin güçlerindendir.[1605] İtalya, Orta ve Batı Akdeniz'de bölgede kıyısı olan devletlerle, bilhassa Doğu Akdeniz'in kollarından biri olan İyon ve Adriyatik

[1602]Kemal İnat, "Fransa'nın Doğu Akdeniz Politikasını Anlamak", *Analiz, Anadolu Ajansı/, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/fransa-nin-dogu-akdeniz-politikasini-anlamak/,* (15.10.2023).
[1603] Cihat Yaycı, *a.g.e., Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye,* s. 23.
[1604] Giovanni Levi, "İtalya: Katolik, Güç, Demokrasi ve Geçmişin Başarısızlığı", Ülkelerin Tarihleri Ulusal Kimlikleri Nasıl Oluşturuldu?, 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2021, s. 271.
[1605]Tolga Sakman, "Akdeniz Güvenliğinde İtalyan Etkisi", Anadolu Ajansı, *https://www.aa.com.tr/tr/analiz/akdeniz-guvenliginde-italyan-etkisi/,* (19.11.2023).

Denizi kıyısındaki bütün ülkelerle (Tunus, İspanya, Fransa, Arnavutluk, Yunanistan, Hırvatistan, Slovenya, Karadağ, Sırbistan) deniz sahalarını sınırlandırma andlaşmaları yapmıştır.[1606]

Tarihsel geçmişi nedeniyle İtalya, eski sömürgelerinden biri olan Libya'yı kendi etki sahalarından biri olarak görmektedir. Libya'nın enerji kaynaklarına bağımlı olmasından, göç ve terörizm gibi konulara dek diğer Avrupa devletleriyle kıyaslanamayacak seviyede bu ülke ile ilişkileri çok yönlüdür. İtalya'nın 2015'te Libya'da Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin oluşturulması önerisini getirmesi ve 2016'da bu konuda aracılık yapmasıyla elde ettiği diplomatik kazanımlar sonrasında, Hafter ile yapmış olduğu görüşmeler sebebiyle ilişkiler tahribata uğramıştır. İtalya'nın bilhassa Fransa'nın destek sağladığı Hafter ile görüşmesi onu Avrupa'daki rakibi Fransa ile aynı düzeye getirmiş ve kendi nüfus sahasını Fransa'ya bırakmak durumunda kalmıştır.[1607]

İtalya, kamu tüzel kişiliğine sahip önemli petrol şirketlerinden bir olan ENI ile Doğu Akdeniz'de varlığından söz ettirmektedir. ENI, Mısır ile Güney Kıbrıs arasında Akdeniz'in Zohr sahasının derin alanlarında yapmış olduğu keşifle küresel petrol ve gaz şirketleri arasında kendine güçlü bir yer açmıştır. 1990 yılında ENI'nin yaptığı keşfin ardından Mısır ilk kez kendine yeten bir ülke konumuna gelmiştir.[1608] Türkiye'nin Libya ile yaptığı MEB Andlaşması'nın ardından Doğu Akdeniz'de dengeler değişmiş,[1609] Libya meselesinde Türkiye'nin devreye girmesiyle, bu husus bölgede enerji kaynakları ve güvenlik boyutuyla yeni bir alana taşınmıştır. Türkiye'yi içine almadıkları Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun (EastMed) kurucularından biri olan İtalya, bölgede yürütülen hidrokarbon faaliyetlerine katılmayı vaat etmiş ve bu coğrafyada etkin olmak istemiştir. İtalya'nın yaptığı bu girişim, İsrail ve Yunanistan'ın bölgeye hakimiyeti nedeniyle istediği gibi sonuçlanmamıştır. Bahsi geçen girişimleri

[1606] Cihat Yaycı, *a.g.e., Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye,* s. 35.
[1607]Tolga Sakman, *a.g.e., https://www.aa.com.tr/tr/analiz/akdeniz- etkisi/1954664/,* (11.12.2023).
[1608] TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, "İtalya Petrol Şirketi'nin Büyük Başarısı, TPAO Nerede?", *https://eski.jmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=9178&tipi/,* (11.12.2023).
[1609] TRT Haber, "İtalyan Enerji Devinin CEO'su: EastMed Türkiye 'siz Gerçekleştirilemez, *TRT Haber-Dünya, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/akdeniz-guvenliginde-italyan-etkisi/1954664,* (06.12.2023).

Yunanistan gövde gösterisine dönüştürünce İtalya, fikirsel olarak öncülük ettiği EastMed Projesinin Yunanistan'da yapılan imza törenine katılmamıştır.[1610]

Öte yandan İtalya ve Fransa AB'nin Akdeniz'deki iki önemli gücü, bölgesel sorunlarda aralarındaki bütün siyasi görüş ayrılıklarına rağmen birlikte hareket ettikleri düşünülebilir. Fakat Fransa'nın Libya'da Hafter yanlılarına verdiği destek bir taraftan BAE, Mısır ve yabancı askeri unsurların birtakım terör örgütleriyle birlikte ülke topraklarındaki mevcudiyeti, öte yandan çatışmaların devam etmesi, Rusya'nın bölgede daha fazla ağırlığını hissettirmesi, İtalya açısından önemli bir güvenlik meselesi olarak algılanmıştır. Libya'daki karışıklıktan doğan göçmen kriziyle yıllardır mücadele eden İtalya, bu konuda Fransa ile iş birliği yapamamış ve yeni göçmen akınlarından rahatsız olmuştur.[1611]

4.5. ULUSLARARASI KURULUŞLAR

4.5.1. Avrupa Birliği

Tarihsel süreç boyunca Akdeniz'in Doğu ve Batı uygarlıklarını birleştiren ticaret yolları üzerinde bulunması, bölge devletleri ve büyük güçler için daima önemli olmuş, Sanayi Devrimi sonrasında artan enerji ihtiyacının karşılanmasında Akdeniz coğrafyası enerji kaynaklarına yakın oluşu nedeniyle Avrupalı güçlerin odağında yer almıştır. Yakın dönemde Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarının keşfiyle uluslararası siyasette bölgenin önemi daha da artmış, söz konusu coğrafyadaki ülkeler hem eski dönemlerde hem de günümüzde Batılı devletlerin arka bahçesi durumuna gelmiştir. Dünün enerjiye ihtiyaç duyan büyük güçleri günümüzde Avrupa Birliği oluşumunun içerisinde yer alan devletler olmuştur.[1612]

Avrupa Birliği 1990 sonrasında daha güçlü dış politika ilkeleri ortaya koymaya başlamış, kıtasal birlik özelliği olan AB yalnızca kendi sahasında değil, dünyanın diğer yerlerinde de politika üreten bir aktör haline gelmiştir. Literatürde AB'yi uluslararası sahada *"yeni bir aktör tipi"* olarak nitelendirenler mevcuttur. AB, askeri güç

[1610]Tolga Sakman, *a.g.m.,*
[1611] Tolga Sakman, *a.g.m.*
[1612]Sudenur Yıldız, Avrupa Birliği'nin Doğu Akdeniz Politikası", *TFJ, https://tr.thefeasjournal.com/2021/07/29/ab-dogu-akdeniz-politikasi/,* (13.10.2024).

hususunda ABD tarafından desteklenmektedir. 2000'li yıllardan sonra AB'nin dış politikasındaki yeni eğilimleri iyice belirginleşmiştir. AB, küresel çapta bir oyuncu olan ABD'nin yörüngesinden çıkması halinde mühim bir askeri güç olacaktır. Günümüzde AB'nin dünya siyaseti içerisinde *"değerler savaşı"* verdiği düşünülmektedir. Bu bağlamda AB'yi Doğu Akdeniz'de dünyanın diğer ülkeleriyle oluşturmaya çalıştığı ilişkiler ağıyla birlikte değerlendirmek gerekmektedir.[1613]

AB, Akdeniz'deki ülkeleri şu nedenlerle önemsemektedir. En başta Avrupa'nın ihtiyacı olan petrolünün önemli bir bölümü Akdeniz ülkelerinden temin edilmektedir. Diğer taraftan bahse konu ülkeler Avrupalılar açısından önemli bir pazar özelliğine sahiptir. İlaveten Avrupa uygarlığıyla, Akdeniz uygarlığı birbiriyle harmanlanmış durumdadır. Bu nedenle Avrupa'nın Akdeniz ülkeleri ile olan ilişkileri pozitif olmuştur. Akdeniz ülkelerinin de Avrupa Birliği'ne yaklaşımları pozitiftir. Bu yakınlaşma 1960'lardan sonra daha da pozitif bir hale gelmiştir. Avrupa Birliği'nin ilk ve en mühim ticari partnerlerinden biri olan Akdeniz coğrafyasındaki ülkelerle ilişkileri ikili andlaşmalar çerçevesinde 1960'lı yıllara dek dayanmaktadır. Akdeniz'in kuzey ve güney sahil şeridi üzerindeki ülkeler arasında artışa geçen dengesizlikler Avrupa'da yeni stratejiler oluşturulmasına sebep olmuştur. 1970'li yılların ortalarından itibaren küresel Akdeniz politikası kabul edilmiş, Amerika'nın bölge üzerindeki politikalarına karşı rolünü yeniden belirleyerek, çok yönlü bir Akdeniz politikası oluşturulması üye devletler tarafından benimsenmiştir. Avrupa Birliği'nin Global Akdeniz Politikası çift taraflı andlaşmalarla uygulamaya konulmuştur. Genellikle odaklanılan konular ekonomik, finansal, tercihli ticaret ve göç gibi alanlarda iş birliği şeklindedir.[1614]

1995 yılında meydana getirilen Avrupa Akdeniz Konferansı'nın faaliyete geçmesi ile Haziran 1995'te Cannes Doruk toplantısında Avrupa Akdeniz Ortaklığı'nın kurulmasıyla Avrupa Birliği'nin pozisyonunu ortaya koyan belge onaylanmıştır. AB, Akdeniz coğrafyasında güvenliğe yönelik tehditlerin bertaraf edilmesi, bölgede barışın sağlanması, refahın yükseltilmesi, Akdeniz ülkeleriyle olan

[1613] Erden Kişi, *a.g.e.,* s. 8.
[1614] Güney F. Batı, "Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Stratejik Perspektifi', *Akdeniz Jeopolitiği,* C. 2, (Ed.) Hasret Çomak ve Burak Ş. Şeker, 1. Baskı, Nobel Yayınevi, Ankara, 2019, s. 900.

ilişkilerde ortaklık gibi unsurlar Barselona Deklarasyonu ile oturtulmuştur. Avrupa Akdeniz ortaklığı çift taraflı boyutu ve bölgesel boyutlarıyla ele alınmaktadır. Avrupa Birliği'nin çok taraflı stratejisine gelince, AB'nin enerji güvenliği açısından Akdeniz, önemlidir. Doğu Akdeniz'deki zengin enerji kaynaklarının varlığı AB için oldukça değerlidir. Çünkü Avrupa Birliği üyesi olan GKRY vasıtasıyla Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları üzerinden dolaylı şekilde olsa da etkin olmak istemektedir. Doğu Akdeniz'in üç kıtanın kesişim noktasında bulunması, önemli bir geçiş güzergahı olması da AB için önem arz etmektedir. 2000'li yıllarda Ukrayna ile Rusya arasında yaşanan gerginlikler dolayısıyla enerji tedarikinde yaşanan güvenlik kaygıları, alternatif enerji tedarik kaynakları hususunda AB'nin dikkatini Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları üzerinde yoğunlaştırmıştır. AB, buradan çıkartılacak olan enerji kaynaklarının çeşitli yollar aracılığıyla kendi bölgesine taşınmasına yönelik projeler üzerine odaklanmaya başlamıştır.[1615]

Öte yandan AB, 2004 yılında iki toplum arasında Kıbrıs'ta kesin bir çözüme varılmadan GKRY'ni Adanın tümünün temsilcisiymiş gibi AB üyesi olarak kabul etmiş, Rum kesiminin AB üyesi olmasıyla Türkiye'nin üyelik müzakere süreci de olumsuz etkilenmiştir. Ayrıca bu durum Kıbrıs konusunda AB'yi açıkça taraf haline getirmiştir. Doğu Akdeniz konusunda deniz yetki alanlarının paylaşımıyla ilgili olarak AB, Sevilla Üniversitesi'ne Kıbrıs'ın MEB'nin şekillendirildiği *"Avrupa Deniz Yetki Alanları"* isimli haritayı hazırlatmış, Türkiye ile yaşanan MEB uyuşmazlıklarıyla ilgili üye ülkelerden GKRY ve Yunanistan'ın tezlerine koşulsuz destek vermiştir.[1616] Bu bağlamda Kıbrıs ve Doğu Akdeniz konularında AB, Türkiye'nin karşısında yer alarak tavrını açıkça ortaya koymuştur.[1617]

AB, KKTC-Türkiye ve GKRY-Yunanistan arasında MEB sınırlandırması uyuşmazlığında Güney Kıbrıs-Yunanistan ikilisinin görüşlerini benimsemiş ve Türkiye'nin kendi kıta sahanlığı olarak açıkladığı, fakat GKRY ve Yunanistan'ın da

[1615]Güney F. Batı, "Uluslararası Siyasette Avrupa Birliği'nin Doğu Akdeniz Stratejisi", *Doğu Akdeniz Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası,* (Ed.) Tayyar Arı ve Mesut H. Caşın, 1. Baskı, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 147-148-149-150.
[1616]Esengül A. Avan, "Doğu Akdeniz Yetki Alanları Sorunu: Türkiye'nin Politikası ve AB'nin Yaklaşımı", *Avrasya Etüdleri,* Cilt: 58, Sayı: 2, 2020, s. 103-104.
[1617]Uğur Özgöker ve Erdoğan Mert, "Türk Dış Politikasındaki Başlıca Sorunlara Bir Çözüm Yolu Olarak Avrasyacılık", *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi,* Cilt: 5, Sayı: 12, 2021, s. 7.

hak iddiasında bulunduğu sahalarda yaptığı her çeşit çalışmayı üye ülkelerin egemenlik haklarına yönelik saygısızlık olarak adlandırmış, Türkiye'yi sorun çıkartan, krizi tırmandıran ülke olarak görmüş ve bu doğrultuda tepki göstermeye başlamıştır. Mesela, Türkiye Barbaros Hayreddin Paşa sismik araştırma gemisinin Doğu Akdeniz'de yapacağı araştırma sahalarını duyurmak için Navtex ilan etmiş, bunun üzerine Rum Kesimi daha önceleri tek yanlı ilan ettiği MEB'sinde (2), (3), (9) numaralı parsellerle çakıştığı gerekçesiyle KKTC ile sürdürülen müzakerelerden çekildiğini açıklamıştır. Fakat Rum kesimi bunun haricinde Türkiye ile ortaya çıkan bu ihtilaflı durumu Türkiye'nin aleyhine kullanmış ve AB'ye taşımıştır. Ekim 2014'te AB Zirve Toplantısında Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de sürdürdüğü sismik araştırma faaliyetlerini gündeme getirmiş, bunun üzerine AB Konseyi Rum tezlerini destekleyen kararlar almış ve Türkiye'ye Güney Kıbrıs'ın egemenlik haklarına saygı göstermesi gerektiği konusunda çağrı yapılmıştır.[1618]

Bir başka örnek ise 9 Şubat 2018 tarihinde İtalyan petrol şirketi ENI'ye ait sondaj gemisi Rum tarafının verdiği ruhsat ile ihtilaflı bölgeler arasında bulunan 3. parselde doğalgaz arama faaliyeti Türk Savaş gemilerinin müdahalesi ile engellenmiştir. Doğu Akdeniz'de yükselen gerilim Barbaros Hayreddin Paşa Sismik Araştırma Gemisi'nin yaptığı tespitler sonucunda 30 Ekim 2018 tarihi itibariyle Fatih Sondaj Gemisi'nin faaliyete geçmesiyle gerilim daha da tırmanmıştır. Bunun üzerine AB'nin Türkiye'nin sondaj çalışmalarına yönelik gösterdiği ilk tepki Avrupa Konseyi'nin 2018 Mart'ında Türkiye'yi kınama açıklaması olmuştur. Ayrıca Avrupa Konseyi, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de sürdürdüğü çalışmalarının illegal olduğunu belirtmiş, Türkiye'den bu çalışmaları sonlandırmasını, iyi komşuluk ilişkilerine ve uluslararası hukuka saygı göstermesini ve Avrupa Birliği'nin üye ülkelerine karşı ilişkilerini normalleştirmesini istemiştir. Uyuşmazlığın ilk başlarında sembolik tepkiler gösteren AB, ancak 2019 yılında Doğu Akdeniz'deki uyuşmazlığın taraflarından biri olmuş ve Türkiye'ye yaptırım kararı almıştır.[1619]

[1618] Esengül A. Avan, *a.g.e.*, s. 104-105.

[1619] Muhammet F. Şahin, "Avrupa Birliği'nin Doğu Akdeniz Politikasına Yansımalar: Transatlantik İttifakı", Diplomatik İlişkiler ve Politik Araştırmalar Merkezi (Dipam), *https://dipam.org/avrupa-birliginin-dogu-akdeniz-politikasina-yansimalar/*, (02.12.2023).

Bu yaptırım kararları Türkiye'nin Kıbrıs açıklarında yürüttüğü sondaj faaliyetlerinin durdurulması amacıyladır. Ayrıca AB, Türkiye'ye yaptığı katılım öncesi mali yardımlardan kesinti yapılmasını ve Türkiye ile Birlik arasında süren havacılık anlaşması görüşmelerinin askıya alınmasını da gündemine almıştır. Bunların yanı sıra yaptırımlar, Avrupa Yatırım Bankası tarafından Türkiye'ye sağlanan kredi desteğinin yeniden gözden geçirilmesini ve Ortaklık Konseyi'yle sürdürülen üst seviyedeki siyasi diyalogların da askıya alınmasını kapsamaktadır. Yine AB, 11 Kasım 2019'da Türkiye'nin Kıbrıs açıklarında sürdürdüğü hidrokarbon arama faaliyetleri sebebiyle, TPAO yetkililerine yaptırım uygulanması kararını almıştır.

Avrupa Birliği'nin yaptırım kararları AB-Türkiye ilişkilerinde gerilimin tırmanmasına sebep olmuştur. T.C. Dışişleri Bakanlığı, AB'nin, Türkiye'nin ve KKTC'nin meşru haklarının olmadığını varsayması, GKRY-Yunanistan ikilisinin maksimalist talepleri ve onların izledikleri politikaları desteklemesi esef vericidir şeklinde açıklamada bulunmuş, Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin kendisinin ve KKTC'nin haklarını korumak hususunda kararlı olduğunu belirtmiştir. Burada esas mesele AB'nin Türkiye'yi üye ülkelerinden GKRY ve Yunanistan'ın MEB'sini ihlal ediyormuş gibi Doğu Akdeniz'de saldırgan bir politika izlediğini gösterme eğiliminde olmasıdır. Hem KKTC'nin hem de Türkiye'nin hakları yok sayılmaktadır.[1620]

Türkiye'nin Libya ile 27 Kasım 2019 tarihinde imzalamış olduğu Deniz Yetki Sahalarının Sınırlandırılması Anlaşması bu iki ülkenin haklarını korurken,[1621] GKRY ve bilhassa Yunanistan Rodos ve Girit gibi adaların kıta sahanlıklarının göz ardı edildiğini ileri sürmüştür. AB bu durum karşısında tepkisini ortaya koymuş ve AB-Türkiye ilişkileri yeniden gerginleşmiştir. AB üye ülkelerinin yayınladığı bir ortak bildiride Türkiye ile Libya arasında imzalanan mutabakatın 3. ülkelerin egemenlik haklarını ve deniz hukukunu ihlal ettiği, bu nedenle 3. taraflar için hukuki sonuçlarının olmadığı belirtilmiştir. AB, pek çok defa yaptığı gibi kendini bir uluslararası mahkemeymiş gibi Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de gerçekleştirdiği her faaliyetinde deniz hukukuna aykırı davrandığını GKRY ve Yunanistan'ın egemenlik haklarını ihlal

[1620]Esengül A. Avan, a.*g.e.,* s. 106.
[1621]Muhammet Tarhan ve Behlül Çetinkaya, "Türkiye-Libya Deniz Yetki Anlaşması, Her İki Ülkenin Egemenlik Haklarını Korudu", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-libya-deniz-yetki-anlasmasi-her-iki-ulkenin-egemenlik-haklarini-korudu/,* (03.12.2023).

ettiğini belirtmiştir. T.C. Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada AB'nin MEB'ler konusunda bir yetkisinin bulunmadığını, andlaşmanın Türkiye ile Libya Ulusal Mutabakat Hükümetleri arasında usulüne uygun şekilde imzalandığı ve Mutabakatın uluslararası hukuka uygun olduğu belirtilmiştir. [1622]

4.5.2. NATO'nun Akdeniz'deki Mevcudiyeti

NATO, Amerika Birleşik Devletleri'nin batı cephesindeki en önemli jeopolitik enstrümanıdır. Avrupa'nın güvenliği/savunması, bir bakıma ABD'ye bağımlı durumdadır.[1623] NATO'nun tarihsel süreç içerisinde Akdeniz'deki mevcudiyeti, Kuzey Atlantik Konseyi tarafından görevlendirilmiş olan bir üst düzey çalışma ekibinin Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'ya katılmasından önce 1951 senesinde çok gizli bir rapor hazırlamasıyla başlamıştır. Bu raporda *"Doğu Akdeniz merkezli bir NATO Ortadoğu Komutanlığı"* kurulması ve teşkilatlandırılması gündeme getirilmiştir. Fakat söz konusu raporda bu komutanlığın kurulması kabul edilmemiş, teşkilatlanmada yer alan Daimî Ekibin *"Akdeniz İçin Bir Komuta Teşkilatı"* konulu raporunda yer verdiği şekliyle Orta Akdeniz merkezli olarak devam etmiştir. Rapordaki Güney Müttefik Komutanlığı'na (Commander in Chief South-CINCSOUTH) ilave olarak Akdeniz Bölgesi'nde bir Akdeniz Komutanlığı (Commander in Chief Mediterranean-CINCMED) önerilmiş ve Soğuk Savaş boyunca NATO Güney'deki teşkilatlanmayı bu raporda yer verilen esaslar doğrultusunda yürütmüştür. Akdeniz'deki Güney Müttefik Komutanlığı'na Amerika'nın ulusal kontrolünde olan 6. Filo *"Güney Vurucu Kuvvetleri"* (STRIKEFORSOUTH) adıyla bağlanmış ve genellikle CINCSOUDH bir ABD'li subayın komutasında olmuş ve CINCMED ise genellikle İngiliz bir subayın komutasında NATO Deniz Kuvvetleri unsurlarıyla teşkilatlandırılmıştır.[1624]

NATO'nun Soğuk Savaş boyunca bölgesel güvenliğe yönelik tedbirlerin arttırılması ve Akdeniz'de yeni güvenlik arayışları esas hedeflerinden biri haline

[1622]Esengül A. Avan, *a.g.e.,* s. 106- 107.
[1623] Cem Gürdeniz, *Avrasya'da jeopolitik Hesaplaşma,* 1. Baskı, Kırmız Kedi Yayınevi, İstanbul, 2025, s. 142.
[1624]Dinçer Bayer, "NATO'nun Akdeniz Politikası", *Akdeniz Jeopolitiği,* C. 2, (Ed.) Hasret Çomak ve Burak Ş. Şeker, 1. Baskı, Nobel Yayınevi, Ankara, 2019, s. 874-875.

gelmiş,[1625] 1954'ten sonra NATO'nun Akdeniz Gücü tespit edilerek deniz alanlarında ve daha fazla ulusal komutanlıklara paralel bir şekilde yapılandırılmış, Fransa'nın NATO'nun askeri kanadından çekilmesinin ardından doğan boşluğu NATO'nun diğer üyeleri doldurmuştur.[1626] NATO'nun Akdeniz'de diğer üyeler tarafından çok da önemsenmeyen komuta-kontrol ve deniz sorumluluk alanları zamanla bazı devletlerin milli menfaatlerinin çatışmasıyla bu devletler açısından bir uyuşmazlık alanı olarak ortaya çıkmıştır. Milli menfaatleri çakışan üyeler arasında Türkiye-Yunanistan örneği verilebilir. NATO'nun Karadeniz'deki deniz sahasının sorumluluğu Karadeniz'de denizaltı bulundurma hakkı olan Türkiye'ye verilmiştir. Türkiye, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından oluşturulan NATO Komutanlığının (Commander Northeast Mediterranean-COMEDNOREAST) sorumluluğunu üstlenirken, Adalar Denizi'ndeki sorumluluğu Yunan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın oluşturduğu NATO Komutanlığının (Commander East Mediterranean-COMEDEAST) sorumluluğuna bırakılmıştır. Bu konu önceleri her iki ülke açısından da sorun oluşturmazken, zamanla bu görev bölümü bilhassa 1970'ler sonrasında iki devlet arasında Adalar Denizi'ndeki komuta kontrol sorumluluklarının paylaşılması hususundaki uyuşmazlık uzun seneler sürmüştür. NATO'nun kuruluşunun ilk yıllarında iki Akdeniz ülkesi İtalya ve Fransa NATO'ya üye idi. Daha sonra diğer sahildar devletlerin katılımıyla bu sayı artmıştır.[1627]

1989'dan önce Doğu Avrupa'ya odaklanmış olan NATO, 1989 sonrasında Akdeniz'in öneminin artmasıyla ilgisini bölgeye yöneltmiş,[1628] ortaya çıkan fırsatları kendi lehine çevirmek için tehditlerden uzak durmak amacıyla birtakım faaliyetler ve programlar ortaya koymuştur. Soğuk Savaş'ın ardından Akdeniz'de barış, dostluk ve iş birliği sahalarını belirleyerek, genişleme sürecine diğer Akdeniz ülkelerini de dahil etmiştir. Bunlar, Türkiye, Yunanistan, İspanya, yanı sıra Arnavutluk, Slovenya, Karadağ ve Hırvatistan'ın katılımlarıyla Akdeniz'in sahildar devletlerinin sayısı 9'a çıkmıştır. Ayrıca üye devletlere ek olarak NATO, Akdeniz'de birlikte çalışmak ve iş

[1625]Merve Aytaç ve Muharrem Gürkaynak, "Akdeniz Güvenliğine Yönelik NATO ve Avrupa Birliği Girişimlerinin Karşılaştırılması", *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi (IJBEMP),* Yıl: 4, Cilt: 3, Sayı: 2, 2019, s. 79.
[1626] Dinçer Bayer, *a.g.e.,* s. 875.
[1627] Dinçer Bayer, *a.g.e.,* s. 875.
[1628] Merve Aytaç ve Muharrem Gürkaynak, *a.g.e.,* s. 77.

birliği olanaklarını geliştirmek amacıyla 1994'te *"Akdeniz Diyaloğu"*[1629] adlı bir program başlatmıştır. Akdeniz Diyaloğuna ortak üye olan devletler Cezayir, İsrail, Ürdün, Mısır, Fas, Moritanya, Tunus gibi ülkelerdir. Bunlara ilaveten *Malta "Barış İçin Ortaklık"* programına dahil edilmiştir.[1630] Günümüzde gelinen noktada Barış İçin Ortaklık kapsamında başlatılan iş birliği önemli ölçüde başarı sağlamış, eski Doğu Avrupalı ortaklar, NATO'nun yeni üyeleri olmuştur. Barış İçin Ortaklığın ağırlık merkezinin bundan sonra Orta Asya ve Kafkasya'ya kayması beklenebilir.[1631]

NATO, Akdeniz'de üye devletlere birtakım fırsatlar sunarken, son zamanlarda ciddi güvenlik kaygıları da ortaya çıkmıştır. Konvansiyonel olmayan alanda siber saldırılar, sığınmacılar, düzensiz göç hareketleri, kaçakçılık, terörizm gibi hibrit vb. tehditlerle de NATO karşı karşıyadır.[1632] NATO, bu tehditleri etkisizleştirmek için Akdeniz'de tespit etmiş olduğu sahalarda keşif ve gözetleme faaliyetlerinde bulunmakta, menfi bir durum söz konusu olduğunda müdahale ederek tehdit ve riskleri azaltmayı ya da ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Bu çerçevede 2001 Ekim'inde Akdeniz'de terörist eylemlerin tespit edilmesine ve caydırılmasına yönelik deniz gözetleme ve müdahalede bulunma harekâtı (Aktif Gayret Harekâtı) başlatmış ve bu harekâtı 2016 Ekim'inde sonlandırmıştır. NATO, Şubat 2016'dan beri Avrupa Birliği unsurlarıyla da koordineli şekilde Ege Denizi'nde yasa dışı/kaçak geçişlerin tespiti, bunların izlenmesi ve gözetlenmesi gibi vazifeleri yerine getirmektedir. Özellikle 2018 senesinde yükselen göçmen ve mülteci krizlerinin etkilerini azaltmak için Türkiye ve Yunanistan karasularında ve Adalar Denizi'nde uluslararası sularda faaliyetlerini sürdürmektedir.[1633]

Doğu Akdeniz'in denetim altında tutulması yalnızca bölgesel güvenlik ve bölgesel barışla alakalı değildir. Doğrudan dünya barışını alakadar eden bir konudur. Ortadoğu coğrafyasında Arap Baharı diye adlandırılan direniş hareketlerindeki zincirin son halkası Libya'ya yönelik ABD, İngiltere ve Fransa öncülüğünde

---

[1629]Bkz. NATO'nun Akdeniz Diyaloğu: Secopedia, *https://www.secopedia.org/kavramlar/guvenlik-yapilari/nato-guvenlik-yapilari/akdeniz-guvenligi/*, (28.10.2024).
[1630] Dinçer Bayer, *a.g.e.*, s. 885.
[1631] Mustafa Aydın, "İşbirliğinden Ortaklığa NATO'nun Akdeniz Diyaloğu ve İstanbul Zirvesi", MA, *https://www.mustafaaydin.gen.tr/c/2139/isbirliginden-ortakliga-natonun /*, (24.10.2024).
[1632] Suat Dönmez, "Doğu Akdeniz'de Bölgesel Güvenlik Sorunu: Enerji ve İttifaklar", *Bilge Strateji*, Cilt: 13, Sayı: 24, 2022, s. 198.
[1633] Dinçer Bayer, *a.g.e.*, s. 885-886.

gerçekleştirilen NATO'nun askeri müdahalesidir.[1634] NATO ve müttefiklerinin oluşturduğu bir koalisyon BM'nin çağrısıyla Libya'da 2011 yılında sivillere yönelik saldırılardan ve saldırı risklerinden korunmaları amacıyla Libya'daki devlet kuvvetlerine karşı silah ambargosu uygulamış ve eylemsel olarak da muhalif kuvvetlere destek vermiştir.[1635] Bölgedeki küresel güç dengesinin bir parçası olan İngiltere'nin Kıbrıs'taki askeri üs bölgelerinden Agratur'daki deniz üssü bu müdahale esnasında lojistik alt yapı olanakları, istihbarat faaliyetler, ileri bir jandarma karakolu gibi en üst seviyede yararlanılması için NATO'nun Libya müdahalesinde kullanılmıştır.[1636]

Son zamanlarda Akdeniz'de iki komşu ülke Türkiye-Yunanistan arasında yaşanan gerilim NATO'yu da etkileyecektir. Türkiye ve Yunanistan her ikisi de NATO'nun üyesidir. İki ülke arasında yaşanan uyuşmazlık NATO için kendi üyelerinin karşı karşıya gelmesi, güvenlik meselelerinde NATO Andlaşması'nın özü itibariyle kayıtsız olamayacağı bir konudur. Zira NATO Andlaşması'nın 4. ve 5. maddeleri üyelerine yükümlülükler getirmektedir. Fakat burada esas mesele uyuşmazlığın üyeler arasında olmasından kaynaklanmaktadır. Şu an NATO üyesi olan 32 ülke vardır. Bunların 30'u Avrupa'da yer alırken, 2'si Kuzey Amerika'dadır. NATO'nun ruhu Avrupa'daki olası güvenlik sorunlarıyla ilgili, üyelere dışarıdan gelecek tehditlere yönelik olarak Rusya'yla mücadele üzerine kurulmuştur. NATO üyesi devletler (Türkiye istisna) doğrudan doğruya Rusya ile mücadele içerisindedirler.[1637]

Doğu Akdeniz'de gerginlik nasıl ortaya çıktı? Önce GKRY'nin adanın çevresindeki enerji kaynaklarını işletmek için Türk kesiminin meşru ve hukuki haklarını yok sayarak uluslararası andlaşmalar yapmasıyla başlayan sürecin ardından Batılı şirketlerin Rumlarla geniş bir sahada yaptığı sondaj faaliyetleri, KKTC'nin yaptığı uyarılar, bölge devletlerinin Rum kesimiyle yaptığı MEB anlaşmaları, GKRY-Yunanistan, Mısır ve İsrail'in kurdukları Doğu Akdeniz Gaz Forumu ile Türkiye, Libya, Lübnan gibi bölge ülkelerini devre dışı bırakmaya çalışmaları, GKRY-

[1634] Ulvi Keser ve Asporça Keser, *a.g.e.,* s. 53.
[1635] Dinçer Bayer, *a.g.e.,* s. 886.
[1636] Ulvi Keser ve Asporça Keser, *a.g.e.,* s. 53.
[1637] Suat Dönmez, *a.g.e.,* s. 198.

Yunanistan ikilisinin Sevilla haritasını ileri sürerek Türkiye'yi Antalya Körfezi'ne hapsetme planları, Fransa'nın Doğu Akdeniz'de Yunanistan'ı kışkırtarak bölgede ortak askeri tatbikatlar düzenlemeleri vb. sebeplerle gerilim artmıştır.[1638]

Türkiye ile Yunanistan arasında ortaya çıkan gerginlik Türkiye'nin doğalgaz arama çalışmaları yapması sebebiyle bölgede tansiyonu aniden yükseltmiş, Doğu Akdeniz'de Yunanistan ve AB'den gelen tepkiler, MEB krizini tırmandırmıştır. İki ülkenin bölgede yaptığı tatbikatlar savaş gemilerinin bölgeye yığılmasına, çatışma riskinin artmasına ve barış ortamından uzaklaşılmasına neden olmuştur. Yunanistan Türkiye'nin hidrokarbon arama çalışmalarını kendi karasuları içerisinde kalan sahalarda yaptığını iddia etmiş ve Türkiye'ye ait araştırma gemisi Oruç Reis'e açık denizde (uluslararası sularda) denizden ve havadan müdahale girişiminde bulunmuştur. Türkiye buna çok sert tepki göstermiş, Girit açıklarında Türk gemisine yaklaşan Yunan savaş uçaklarını Türk F 16'ları engellemiştir. Ayrıca Güney Kıbrıs Rum Yönetimi de Sevilla haritasını Türkiye'ye kabul ettirebilmek için Avrupa Birliği'ni devreye sokarak, uyuşmazlığı derinleştirmiştir.[1639]

Doğu Akdeniz'deki NATO tartışmaları Yunan Başbakan Kiryakos Mitçotakis'in 2020 Ekim'inde söz ettiği *"Doğu Akdeniz NATO'nun da sorunu*" ifadesi aslında de facto bir durumu ortaya çıkarmıştır. NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg'in Ankara'da dönemin Dışişleri Bakanı Mevlut Çavuşoğlu ve Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüşmesinin ardından Mitsotakis, NATO'nun Doğu Akdeniz'deki soruna daha çok müdahil olmasını istemiş ve meselenin sadece Kıbrıs, Türkiye ve Yunanistan arasında olmadığını, söz konusu krizin NATO'yu da alakadar ettiğini söylemiştir. NATO Genel Sekreteri Stoltemberg de çatışmadan kaçınılması gerektiğini, Türkiye ile Yunanistan'ın NATO kapsamında görüşmeyi kabul ettiklerini

[1638]Tevfik Durul, "5 Soruda Doğu Akdeniz'de Neler Oluyor?", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/5-soruda-dogu-akdenizde-neler-oluyor/,* (19.11.2023).
[1639] Mesut H. Caşın, "Doğu Akdeniz'de AB ve NATO'nun Arabuluculuğu Çözüme Giden Yolu Açabilir Mi?" Anadolu Ajansı Analiz, *https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdenizde-ab-ve-natonun-arabuluculugu-cozume-giden-yolu-acabilir-mi/1998350,* (15.11.2023).

vurgulamış, bölgede yaşanacak askeri bir çatışmadan kaçınılmasının elzem olduğunu ve uzlaşmaya varıldığını söylemiştir.[1640]

Yukarıda her ne kadar uzlaşmaya varıldığı belirtilmiş olsa da Doğu Akdeniz'de Türk tarafıyla, GKRY-Yunanistan arasında ortaya çıkan deniz yetki alanları uyuşmazlığı krizi sadece dondurulmuştur ve öyle kolay çözümlenecek bir mesele değildir. Tıpkı iki ülke arasında devam edegelen kronikleşmiş karasuları, kıta sahanlığı, hava sahası vb. krizlerde olduğu gibi.

4.6. Doğu Akdeniz'deki Enerji Rezervleri ve Güvenliği

Doğu Akdeniz'deki enerji rezervlerinin büyüklüğüyle alakalı senelerdir pek çok rakam ortaya konmaktadır. Bunların bir bölümü gerçek rakamları yansıtırken bir kısmı da spekülatif amaçlar taşımaktadır. Bu konuyla alakalı ilk çalışmalar 2010 senesinde ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi tarafından yapılmış Levant Hazasında (İsrail, Filistin, GKRY ve Lübnan sahalarını içermekte) 1,7 milyar varil ham petrol olduğu, 3,5 trilyon m^3 de doğalgaz rezervi olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Mısır açıklarındaki Nil Havzası'nda da 1,8 milyar varil civarında ham petrol ve 6,3 trilyon m^3 doğalgaz rezervi olduğu tespit edilmiştir. Doğu Akdeniz'de 3,5 milyar varil civarında ham petrol olduğu belirtilmektedir. Doğu Akdeniz'de yapılan çeşitli araştırmalarda ve ortaya konulan verilerde doğalgaz rezervleri potansiyelinin günümüze dek yalnızca dörtte birlik bir kısmının keşfedildiği belirtilmektedir. Bu açıdan yeni kaynak arayışları sürmekte ve keşfedilen enerji kaynaklarının küresel piyasalara transferinin sağlanması konuları üzerinde yoğunlaşılmaktadır.[1641]

Bölgede ciddi rezervlerin bulunduğu, hatta ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi'nin tahminlerinin çok üzerinde olduğu söylenmektedir. Çünkü rezervler farklı sahalarda yer almaktadır ve daha da derinlere inmektedir. Ancak meselenin ekonomik boyutu düşündürücüdür. Zira bölge ihtilaflı, krizli bir bölgedir. Yakın zamanda da sorunlara çözüm bulunması pek de mümkün gözükmemektedir.

[1640]Gökhan Koçer, "Türkiye, NATO ve Doğu Akdeniz", Doğu Akdeniz Uluslararası Güç Mücadelesi'nin Yeni Arenası, (Ed.) Tayyar Arı ve Mesut H. Caşın, 1. Baskı, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 134.

[1641]İsmail Kavaz, "Enerji Kaynakları ve Transfer Rotaları Bağlamında Doğu Akdeniz", *Anadolu Strateji dergisi (ANASAM),* Yıl: 2020, Cilt: 2, Sayı: 2, s. 4.

Akdeniz, Mahan'ın Deniz Hakimiyet Kuramına göre mutlaka hakimiyet altına alınması gereken ve dünyanın odak noktasında yer alan bir iç denizdir. İstanbul ve Çanakkale Boğazları, Süveyş Kanalı ve Bab'ül Mendeb gibi stratejik yerlerin güzergâhı üzerinde bulunmaktadır. Doğu Akdeniz'den ve Basra Körfezi'nden hareket eden petrol nakil gemileri bu güzergahı kullanmaktadır. Doğu Akdeniz pek çok noktaya Rusya, Ortadoğu ve Kuzey Afrika başta olmak üzere enerji ihtiyacı yüksek olan Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri, Çin ve Hindistan'ı besleyen yeryüzündeki temel enerji kaynaklarının merkezinde yer almaktadır.[1642]

Bugün dünyada enerjiye ya da enerji kaynaklarına ulaşmak tüm ülkeler açısından öncelikli ihtiyaçların başında gelmektedir. Doğu Akdeniz bilhassa Ortadoğu Bölgesi petrollerinin ve doğalgaz kaynaklarının Avrupa'ya ulaştırılmasında mühim bir çıkış sahasıdır.[1643] Ortadoğu hidrokarbon enerji kaynakları açısından dünyanın en zengin rezerv kaynaklarına sahiptir. Bu coğrafyada yer alan ülkeler Suudi Arabistan, Bahreyn, Yemen, Umman, Kuveyt, Katar, BAE, Irak, İran, İsrail, Filistin, Suriye, Lübnan ve Ürdün'dür. Bu ülkelerin enerji kaynaklarının dünya pazarlarına ulaştırılmasında Arap Yarımadası civarında çok önemli üç tane geçit (Kızıldeniz, Hürmüz Boğazı ve Babülmendep Boğazı) bulunmaktadır. Örneğin 2018 yılında küresel petrol ve türevlerinin üçte birinin nakli deniz yoluyla Hürmüz Boğazı üzerinden taşınmıştır. Sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) ticaretinin dörtte birlik bir bölümü de Hürmüz Boğazı'ndan geçirilmiştir. Ayrıca Süveyş Kanalı ve Süveyş Akdeniz Petrol Boru Hattı da (SUMED) diğer mühim geçiş noktalarıdır.[1644] Bunların dışında Doğu Akdeniz zamanla Avrasya'nın doğalgaz ve petrol rezervlerinin de Avrupa'ya ulaştırılmasında alternatif bir çıkış güzergâhı olacaktır. Doğu Akdeniz tartışmasız stratejik öneme sahiptir. Bu sebeple Doğu Akdeniz'deki boru hatları ve geçiş yolları her daim önemli olmuştur. Bugün dünyada enerji ve enerji kaynaklarına

---

[1642]Mustafa K. Öztopal ve Levent Yiğittepe, "Türkiye'nin Enerji Güvenliği Bağlamında Doğu Akdeniz'de Enerji Rekabeti", *Akademik Bakış Dergisi, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E Dergisi Özel Sayısı,* 2020, s. 264.

[1643] Beril Tuğrul, "Doğu Akdeniz'in Enerji Politik Açıdan Önemi", Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM), 09.06.2018, s. 18-19.
https://tasam.org/trTR/Icerik/51269/dogu_akdenizin_enerji_politik_acidan /, (28.09.2024).

[1644]Mustafa, Ş. Küpeli ve Recep, T. Gürler, "Ortadoğu Ülkelerinin Enerji Rezerv ve Kaynakları", *Dünya Enerji Trendleri,* (Ed.) Kemal İnat, Büşra Z. Ö. Taşçıoğlu, 1. Baskı, SETA Kitapları, İstanbul, 2021, s. 111.

ulaşabilmek tüm ülkeler açısından önem taşımaktadır. Sanayileşme, teknolojik gelişmeler, nüfus artışı enerji gereksinimini arttırmaktadır. Bir başka ifadeyle toplumsal kalkınma ve refahın yükselmesinde enerji önemli rol oynamaktadır.[1645]

Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon rezervleri bölge ülkelerinin enerji güvenliğinin sağlanması ve ekonomik kalkınmaya olan katkısı bakımından elzem hale gelmiştir. Enerji güvenliği dendiğinde yeterli büyüklükte olan enerji rezervlerine istikrarlı fiyat ve kaynak politikasıyla eylemsel olarak risk altında olmayan nakil olanakları vasıtasıyla ve adil paylaşım kapsamında ulaşılabilmesi anlamına gelmektedir.[1646]

Dünya ticaretinin %90'a yakını denizyollarından gerçekleştirilmektedir. Deniz taşımacılığı, ticari malların nakledilmesinde en az maliyetli olanıdır. Deniz ulaşım güzergahlarının, limanların ve ticaret filolarının güvenliğinin sağlanması dünya ekonomisi bakımından hayati öneme sahiptir. Deniz yoluyla yapılan ticarette doğalgaz ve petrolün büyük payı vardır. Örneğin 2013 yılında uluslararası ticarette önemli bir payı olan petrolün %63'lük bir kısmı deniz yoluyla nakledilmiştir. Doğalgazın taşınmasında ise öncelik boru hatlarındadır. Aynı yıl doğalgazın %31,4'ü sıvılaştırılarak deniz yoluyla transferi sağlanmıştır.[1647] Avrupa'nın gereksinim duyduğu enerjinin %70'lik bir kısmı Doğu Akdeniz üzerinden taşınmaktadır.[1648] Günümüz dünyasında ticaret için denizler vazgeçilmezdir. Üretim yapabilmek için enerjiye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle barış dönemlerinde olduğu kadar savaş zamanlarında da enerji güvenliği önem arz etmektedir. Bu konunun ne denli önemli olduğu Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle ortaya çıkan doğalgaz krizinde açıkça görülmektedir. Deniz güvenliği açısından limanların, ticaret sahalarının, denizdeki su

---

[1645] Beril Tuğrul, *a.g.e.,* s. 19.

[1646]Alper Güneş, "Deniz-Enerji Güvenliği İlişkisi Bağlamında Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikalarının Analizi", Çankırı Karatekin Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt: 12, Sayı: 1, 2022, s. 365.

[1647]Cenk Özgen, "Doğu Akdeniz'de Deniz ve Enerji Güvenliği", Uluslararası Akdeniz Kongresi, Kongre Bildiriler Kitabı, 2018, s.33-34.
https://tasam.org/Files/Icerik/File/Pages_from_akdeniz_pdf_8486e1a1 /, (28.09.2024),

[1648]Atilla Sandıklı, Türkan Budak ve Bekir Ünal, "Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye", *Bilge Adamlar Kurulu Raporu-2013,* Rapor No: 5, BİLGESAM Yayınları, 2013, Ankara, s. 4.

altı/su üstü platformlarının ve ticaret güzergahlarının güvenliği dünya ticaretinin kesintisiz sürdürülmesinde yaşamsal önem taşımaktadır. [1649]

Deniz alanlarında enerji güvenliği, kritik önemde tamamlayıcı alt yapı öğeleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunlar kıyılardaki rafineri tesisleri, deniz geçişi boru hatları, dolum boşaltım terminalleri, açık deniz platformları, depolama ve LNG tesisleri, tankerler gibi bileşenlerden oluşmaktadır. Günümüzde bahse konu bu bileşenlere yönelik tehditler ve riskler söz konusu olmaktadır (deniz haydutluğu, deniz terörizmi ve savaşlar gibi). Bunların örnekleri geçmiş dönemlerde görülmüştür. İran-Irak savaşı sürecinde 359 tanker hedef alınmıştır. Yine Yemen kıyılarında patlayıcı yüklenmiş bir tekne ile intihar saldırısında *"Limburg"* Tankeri hedef alınmış, Kenya'nın güney doğu kesiminde fidye için kaçırılan MV Sirius Star Tankeri gibi örnekler mevcuttur.[1650] Denizel ortamda kritik öneme haiz alt yapı öğelerinin güvende olması elzemdir. Denizde durumsal farkındalığın sağlanması, deniz güvenliğine yönelik faaliyetler yapılması anlamına gelir. Denizler açısından durumsal farkındalık deniz trafiğinin aksamadan sürdürülmesi, tüm zamanlarda takip edilmesi, elde edilen verilerin değerlendirilmesi ve deniz güvenliğini sağlayan unsurlara iletilmesi sürecidir. Deniz güvenliği kapsamında yapılan harekâtlar deniz alanlarındaki tehditlerin bertaraf edilmesi, risklerin azaltılması, yasa dışı faaliyetlerin önlenmesi için sivil veya askeri makamlar ile çok uluslu kuruluşlarla yürütülen faaliyetler şeklinde nitelendirilebilir.[1651]

Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları jeopolitik, ekonomik ve askeri bakımdan bölge ülkeleri için yeni imkânlar sunarken, öte yandan yönetimi kolay olmayan riskler taşımaktadır. Bilhassa siyasi ihtilafların sürmesi hatta zaman zaman tırmanması bölgedeki zengin enerji kaynaklarının ticaretinin yapılması, bölgenin refahını arttırıp güvenliğine katkı sağlamasına olanak tanımamaktadır. Küresel düzeyde *"oyun değiştirici"* değil, fakat bölgenin dönüşümünde önemli rol oynayan Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynakları jeopolitik gerginliklerin yanı sıra küresel gaz

[1649]Alper Güneş, *a.g.e,* s. 367.
[1650]Cenk Özgen, *a.g.e.,* s. 34.
[1651] Cenk Özgen, "Türkiye'nin Karadeniz'de Deniz ve Enerji Güvenliğine Yönelik Faaliyetleri" *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 15, Sayı: 2, 2017, s. 54.

sektöründe yaşanan arz çokluğu gibi sebeplerle en az on sene tam kapasiteyle işletilmesi pek de mümkün gözükmemektedir.[1652]

4.6.1. Küresel Rekabet ve Doğu Akdeniz

Bölge ülkelerine ilave olarak küresel enerji şirketleri ve bu şirketlerin bağlı oldukları ülkeler bugün Doğu Akdeniz'de mücadele eden aktörler durumuna gelmiştir. Doğu Akdeniz'in sahildar devletlerinin yanı sıra ABD, Rusya, Çin, Fransa, İtalya gibi küresel aktörler ile AB ve NATO gibi örgütler de Doğu Akdeniz'le doğrudan ilgilenmektedir. Bölgede arama ve sondaj faaliyetleri için ruhsat verilen Amerikan Exxon Mobile, Noble Energy, Fransız Total, İtalyan ENI ve Rus Novatek gibi şirketlerin güvenliğinin sağlanması gerekçe gösterilerek ilgili ülkelerin donanmaları ve uçakları bölgede toplanmışlardır. Ayrıca GKRY yanında yer alan AB de kendi menfaatleri doğrultusunda bölgede yerini almıştır. [1653]

Çin, uygulamaya aldığı ekonomik dönüşüm sürecinin ardından hızla kalkınmaya başlamış ve dünyanın üretim üssüne dönüşmüştür. ABD'nin ve Batılı ülkelerin savunduğu serbest ticaret rejiminden faydalanarak Avrupa ve Afrika pazarlarına açılmaya başlamış,[1654] küresel liderlik peşinde koşan Çin Doğu Akdeniz'e yoğun ilgi gösteren aktörler arasındadır.[1655] Bir Kuşak Bir Yol Projesi için vazgeçilmez bir çekim merkezi haline gelen bölgede ekonomik tesiri artmış, bu coğrafyada birçok bölge ülkesiyle etkileşim haline girmiştir.[1656] Artan enerji ihtiyacının karşılanmasında Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları Çin için de bir alternatif oluşturmaktadır. Bölge devletlerinden İsrail ve Mısır da önemli bir yere sahiptir. GKRY ise KKTC ve Türkiye'nin haklarını dikkate almayarak yanına çektiği diğer aktörlerle birlikte KKTC ve Türkiye'yi bölgeden dışlamaya çalışmaktadır. Bölgede anakarası bulunmayan Yunanistan ile birlikte hareket ederek küresel güçleri

[1652]Mehmet Öğütçü*, Yeni Dünya Düzeyinde Enerji Savaşları Türkiye Neresinde?, Destek* Yayınları, İstanbul, 2023, s. 314.
[1653] Mustafa K. Öztopal ve Levent Yiğittepe, *a.g.e.,* s. 265.
[1654]Haluk Dural, "Jeopolitik ve Dünyanın Yeniden Paylaşımı", *Yeni Dünya Düzeninde Nasıl Bir Türkiye?,* (Ed.) Övgün A. Ercan, 1. Baskı, Sözcü Kitabevi, İstanbul, 2022, s. 47, 68.
[1655]Nejat Eslen, "Küresel Güç Mücadelesi: Yeni Bir Dünya Düzeni Mi?", *Yeni Dünya Düzeninde Nasıl Bir Türkiye?,* (Ed.) Övgün A. Ercan, 1. Baskı, Sözcü Kitabevi, İstanbul, 2022, s. 76.
[1656] Deniz Ünver*, a.g.e.,* "Doğu Akdeniz'de Çin".

de arkasına alarak bölge devletleriyle iş birlikleri kurmaya çalışmakta ve askeri tatbikatlar gerçekleştirmektedir.[1657]

27 Kasım 2019'da Türkiye'nin Libya ile imzaladığı MEB sınırlandırma andlaşması sonrasında Yunanistan; Rodos, Girit, Karpathos adalarının güneyinde kalan sahanın kendi kıta sahanlığı içinde yer aldığını ilan etmiş ve Birleşmiş Milletler'e bildirmiştir. Yunanistan adaların da kıta sahanlığı haklarının olduğunu ve egemenlik haklarının ihlal edildiğini söyleyerek önce AB'yi arkasına almış ve onlardan destek görmüştür.[1658] Daha sonra Yunanistan, Doğu Akdeniz'de Fransa, BAE, GKRY, Türkiye'nin Navteks ilanında bulunduğu uluslararası sahada askeri tatbikat yapma girişiminde bulunmuş, NATO, iki müttefik arasında bir kaza yaşanmaması için (4. madde kapsamında) devreye girmiştir. NATO Genel Sekreteri iki ülke arasındaki askeri görüşmelerin ardından iyi bir mesafe alındığını söylemiştir. Türkiye bölgede hem kendi çıkarlarını hem de KKTC'nin çıkarlarını korumak için geçici olarak sondaj faaliyetlerini sonlandırmış, diplomasi yolunu seçmiş ve Cumhurbaşkanı Erdoğan diyaloğa hazır olduklarını belirtmiştir.[1659]

Yukarıdaki açıklamalarda görüldüğü gibi her devlet bir şekilde Doğu Akdeniz'de var olma mücadelesi vermektedir. 10 km² yüzölçümüne sahip Yunanistan'ın Meis Adası ile anakarası arasındaki uzaklık 580 km'dir. Girit, Kaşot, Rodos, Kerpe ve Meis adalarını esas alarak ortay hat üzerinden Mısır, Lübnan ve İsrail gibi devletlerle MEB sınırlandırma andlaşmaları yapmaktadır. Sevilla Üniversitesi'ne hazırlatılan haritaya göre Türkiye'ye 41 bin km²'lik bir alan bırakılmak istenmektedir. GKRY'nin de en yakın Yunan adası ile bağlantı noktası bulunmamaktadır. Bölgede en uzun kıyı şeridine sahip olan ülke Türkiye'dir. AB, bahse konu harita ile her ne kadar resmi haritası olmadığını söylese de GKRY-Yunanistan ikilisinin yanında yer almakta ve kendi bölgesel sınırlarını Doğu Akdeniz'e dek uzatmaktadır.

[1657] Mustafa K. Öztopal ve Levent Yiğittepe, *a.g.e.,* s. 266.

[1658]BBC News Türkçe, "Doğu Akdeniz: Türkiye ve Yunanistan'ın Pozisyonları Ne? Sıcak Çatışma Riski Var Mı?", *https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53727232/,* (01.10.2024).

[1659] Mesut H. Caşın, "Doğu Akdeniz'de AB ve NATO'nun Arabuluculuğu Çözüme Giden Yolu Açabilir Mi?", Anadolu Ajansı, *https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdenizde-ab-ve-natonun-arabuluculugu-cozume-giden-yolu-acabilir-mi/1998350/,* (01.10.2024).

Türkiye bölgede hem kendi kıta sahanlığı haklarını hem de KKTC'nin haklarını korumak için 2020 yılına dek ciddi manada mücadelesini sürdürmüş, ancak henüz MEB ilanında bulunmamıştır. Fakat, son yıllarda kötüye giden ekonomik durum nedeniyle Türkiye, en haklı olduğu davalarda bile kendi hakkını savunmada sessiz kalmakta, özellikte son beş yıldır inişli çıkışlı politikalar izlemektedir. Bu bağlamda Doğu Akdeniz'de arama ve sondaj faaliyetlerini durdurmuş, bölgede mevcudiyetini pek göstermemektedir.

Fransa, tarihsel bağları nedeniyle bölgede bulunmakta, bilhassa Afrika'daki eski sömürgelerini kendi etki sahasında tutmaya çalışmakta, bu ülkelerin Türkiye, Rusya ve Çin gibi ülkelerle çıkarları zarar göreceği endişesiyle yakın ilişkiler kurmasından rahatsız olmaktadır. ABD'nin bölgedeki varlığı ise Büyük Ortadoğu Projesinden ve Büyük İsrail Projesinden bağımsız değildir. Türkiye'yi de etkileyen, bölgede çıkartılan savaşlarla haritalar yeniden çizilmekte, sınırlar değiştirilmek istenmektedir. Yayılmacı emelleri olan İsrail, bölgede Gazze'yi ve Lübnan'ı işgal etmiştir. Ortada Filistin diye bir devlet bırakmak istememektedir.

Türkiye'ye yönlendirilen sığınmacı/göçmen akınlarının ve Suriye'deki[1660] PKK, PYD/YPG aslında hepsi PKK'nın türevleridir. Bu örgütlerin desteklenip devlet kurulması için ortam hazırlanması sözü geçen projelerden bağımsız değildir. Bölgede yükselen Rusya ve Çin mevcudiyetine gelince, Rusya 2013 yılından itibaren Akdeniz'e geri dönmüş, savaş gemileri ve destek gemileri Akdeniz'e inmiştir. 2019 yılında Suriye Meclisi Tartus Limanı'nı Ruslara kiralamıştır. Ayrıca Rusya çeşitli ülkelerde üs arayışlarına girmiş, Libya'da (Sirte'ye) yerleşerek Rus kuvvetleri siyasi çözüm neticesinde burada kalıcı olmayı planlamıştır. Ayrıca diğer bölge ülkeleriyle (Mısır, Yemen, Etiyopya, Tunus gibi) görüşmeler yapmaktadır. 2015'ten beri bazı Afrika ülkeleriyle (Sudan, Lübnan, Fas vb.) askeri iş birliği andlaşmaları imzalamıştır. Küresel lider olma sevdasında olan Çin de Asya, Avrupa ve Afrika ülkeleriyle ekonomik ilişkiler kurmakta, alt yapı yatırımları kapsamında bu coğrafyalarda

[1660]Kısa süre önce Suriye'de yaşanan gelişmeler (8 Aralık 2024 tarihinde Esad yönetiminin iktidardan düşmesi) bölgesel ve küresel güç dengelerinin yeniden şekillenmesine neden olmuştur. ABD, Rusya, Türkiye, İran, Suudi Arabistan vb. aktörler Suriye'de 14 yıldan bu yana süregelen iç savaşa müdahil olmuş, İsrail ise 1973 yılından beri kontrolü altında tuttuğu Golan Tepeleri'ni ve Suriye topraklarındaki arazinin bir kısmını yeniden (Aralık ayı içerisinde) işgal etmiş Başkent Şam'a 30 km kadar yaklaşmıştır.

etkinliğini arttırmakta, Doğu Akdeniz'de Bir Kuşak Bir Yol Projesi kapsamında faaliyetlerini sürdürmektedir. Son zamanlarda ulaşım, enerji, telekomünikasyon ve teknolojik altyapı yatırımları, bölgesel iş birlikleri ve bu coğrafyadaki askeri tatbikatlar içerisinde yer almaktadır.

4.6.2. Türkiye'de Doğalgaz Merkezi Kurulması Projesi

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, St. Petersburg'daki Rusya-Afrika Zirve Toplantısı'nın ardından düzenlediği basın toplantısında Türkiye'de doğalgaz merkezi kurulmasını ileri sürmüş, doğalgazın depolanmasından ziyade elektronik ortamda bir ticaret platformunun oluşturulmasını kapsadığını belirtmiştir.[1661] Putin'in önerisinde Avrupa'ya yönelik gaz sevkiyatı için önce elektronik bir platform kurulmasından Mavi Akım ve Türk Akım olmak üzere iki hat mevcuttur. Putin, bu hatların tamamen dolu olduğunu ve verimli çalıştıklarını ifade etmiştir.[1662] Türkiye Türk Akım, Mavi Akım, TANAP gibi boru hatlarıyla doğalgaz sevkiyatı için önemli bir alt yapı imkânına sahiptir. Irak, İran, İsrail gibi diğer bölge ülkelerinin doğalgaz sevkiyatı için *"jeoekonomik"* bakımdan stratejik konumda yer almaktadır. Rus uzmanlar Türkiye'nin projeyi gerçekleştirme olanağına sahip olduğunu belirtmektedirler. Ancak bu projeye Avrupa'nın yaklaşımının da belirleyici etkenlerden biri olduğu vurgulanmaktadır. 4 Eylül 2023 tarihinde Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Putin'in Soçi'de görüşmelerinden sonra Erdoğan, Türkiye'nin enerji merkezi durumuna geleceğini açıklamıştır. Rus enerji uzmanları, doğalgaz merkezinden sağlanacak gazın ilk etapta 5-10 milyar metreküp seviyesinde olabileceğini söylemektedirler. Bu hacme uygun gaz taşıma kapasitesi hem Rusya'da hem de Türkiye'de mevcuttur. Bu hacimde gazın Sırbistan üzerinden AB'ye ulaştırılabileceğini belirten uzmanlar, alıcılar Avrupalı firmalar olabilir demektedirler.[1663]

[1661]Dünya, "Putin: Türkiye'de Doğal Gaz Merkezi Kurulması Gündemimizde", *https://www.dunya.com/gundem/putin-turkiyede-dogal-gaz-merkezi-kurulmasi /,* (09.10.2024).
[1662]Rus-Türk İş İnsanları Birliği (RTİB), "Putin'den Türkiye Gaz Merkezi Açıklaması", *https://www.rtib.org/tr/haberler/putinden-turkiye-gaz-merkezi-aciklamasi/,* (10.10.2024).
[1663]Emre G. Abay, "Türkiye'de Kurulacak Doğalgaz Merkezi Rusya İçin Stratejik Önem Taşıyor", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-de-kurulacak-dogal-gaz-merkezi-rusya-icin-stratejik-onem-tasiyor/2986518/,* (10.10.2024).

Rusya-Ukrayna savaşı sonrasında doğalgaz konusunda önemli oranda Rusya'ya bağımlı olan ve 2027 yılına dek Rusya'dan fosil yakıt ithal etmeyi tamamen sonlandırmayı taahhüt eden Avrupa için doğalgaz son derece önemli bir enerji kaynağıdır. Türkiye, bu dönem içinde hem kendisinin hem de Avrupa ülkelerinin enerji arzı güvenliğine katkıda bulunabilir. Rus uzmanlar, Gazprom-BOTAŞ arasında bir yol haritası belirleneceğini, hedeflerinin enerji alanında iş birliğini güçlendirmek, bölgesel enerji güvenliğini sağlamlaştırmak ve Türkiye'yi gaz transiti ve dağıtımında önemli aktörlerden biri haline getirmek olduğunu belirtmişlerdir. Türkiye'nin Bulgaristan ve Macaristan ile doğalgaz ihraç etmek için gaz andlaşmaları bulunmaktadır. Uzmanlar, boru hatlarının devreye girmesiyle Avrupa'nın diğer ülkeleriyle de bu andlaşmaların devamının gelebileceğini söylemektedirler.[1664]

4.6.3. Doğu Akdeniz'de Dengeleri Değiştiren Gelişmeler

Doğu Akdeniz'de Türkiye, Yunanistan, GKRY, İsrail ve Mısır arasında yaşanmakta olan güç rekabeti nedeniyle Doğu Akdeniz'de bir çatışma olasılığı tartışılan senaryolar arasındadır. Fakat Doğu Akdeniz'e sınırı bulunan ülkeler arasında rekabeti ateşleyen ana etkenlerden biri Fransa, ABD, İngiltere ve Rusya'nın sınırları bulunmamasına rağmen Doğu Akdeniz'e müdahalede bulunmalarıdır. Bölgede faaliyette olan yabancı firmalar arasında ABD'den Noble Energy ve Exxon Mobil, İngiliz BG Group, Katar Petreloum, İsrail'den Avner Oil ve Delek gibi şirketler yer almaktadır. Diğer yandan 2019'da Filistin'in de içinde yer aldığı Mısır, İsrail, İtalya, Yunanistan, GKRY, Ürdün'ün kurdukları Doğu Akdeniz Gaz Forumu Bölgedeki rekabeti net bir şekilde ortaya koymaktadır.[1665]

İsrail'in öncülüğünü yaptığı, ABD'nin desteklediği proje bölgedeki gazın çıkartılıp Avrupa'ya sevk edilmesi üzerine tasarlanmıştır.[1666] 2022 Haziran'ında AB, İsrail ve Mısır arasında Kahire'de gazın sevkiyatı ve ihracıyla ilgili üçlü bir andlaşma

[1664] Fuat Kabakçı ve Sibel Morrow, "Erdoğan-Putin Görüşmesi Sonrası Türkiye'nin Doğalgaz Merkezi Olma Sürecinde Sona Yaklaşıldı, *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/gundem/erdogan-putin-gorusmesi-sonrasi-turkiyenin-dogal-gaz-merkezi-olma-surecinde-sona/,* (10.10.2024).
[1665]Ali Semin, "Görüş- 7 Ekim'den Sonra Ne Değişti", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-7-ekimden-sonra-dogu-akdenizde-ne /,* (10.10.2024).
[1666] Ömerhan Erdemir, "Doğu Akdeniz Gaz Forumu (EastMed) ve Türkiye'nin Durumu", Mavi Vatan, *https://mavivatan.net/dogu-akdeniz-gaz-forumu-ve-turkiyenin /,* (08.06.2024).

imzalanmıştır. Bu andlaşma ile İsrail bölgedeki Tamar gaz sahasından Mısır'a gaz ihracı için onay verdiğini açıklamış, bu iki ülke arasında ilişkilerin güçlenmesi ve Mısır vasıtası ile Avrupa'ya enerji ihracatının arttırılması hedeflenmiştir. İsrail'in Filistin'e karşı saldırgan eylemlerine rağmen İsrail (yılda 28 milyar m³ üretmektedir), doğalgazın üçte birini Ürdün ve Mısır'a ihraç etmektedir. 2022 yılı verilerine göre İsrail'in ürettiği doğalgazın % 63'ü Mısır'a, %37'si ise Ürdün'e satılmaktadır. Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle Avrupa'da yaşanan enerji sorunu Mısır açısından mühim bir pazara dönüşmüş ve Avrupa'ya yüksek fiyatlarla İsrail'den aldığı gazı sıvılaştırarak satmakta, önemli bir ekonomik gelir sağlamaktadır.[1667]

7 Ekim 2023 tarihi sonrasında neler değişti? Bu tarih Doğu Akdeniz'in 11 Eylül'ü olarak da nitelendirilebilir. İsrail'in 8 Ekim'de devreye koyduğu kutsal kitaplardan alıntılar yaparak Filistinlileri Gazze'den ve Batı Şeria'dan sürme düşüncesi yeni değildir. İsrail'in bilgisi ve kontrolü haricinde olması pek de olanaklı olmayan Hamas baskınının ardından ABD, dinci ve faşist İsrail yönetiminin tuzağına çekilmiş ve senelerdir doğrudan askeri kuvvetiyle müdahalede bulunmadığı Filistin uyuşmazlığının içine düşmüştür. Bugün bölgede donanmasının önemli bir kısmını Doğu Akdeniz'e demirlemiş ve bölge jeopolitiğinde dinamikler değişmiştir. İsrail'in Gazze saldırısının ardında zengin hidrokarbon kaynaklarının varlığı yatmaktadır.[1668]

40 km uzunluğundaki Süveyş'in mücavir sahasındaki Gazze Şeridi'ni İsrail'in (tam bağımsız) bir Filistin'e bırakması mevcut hükümetin razı geleceği bir durum değildir. Filistinli yöneticilerin yabancı şirketlere sağladığı arama izinleri iptal edilerek söz konusu zengin enerji kaynaklarını Avrupa pazarlarına ihraç ederek denetimi eline almak istemektedir. Diğer taraftan Doğu Akdeniz'de Türkiye'ye dayatılmak istenen Sevilla haritası da aynı amaca yöneliktir. AB ve ABD'nin tam kontrolü altında GKRY ve Yunanistan'ın sahip oldukları hakların tamamen dışında devasa MEB sahalarına sahip olmalarının istenmesinin sebebi Avrupa'nın Rus gazına olan bağımlılığının

[1667] Ali Semin, *a.g.m.*, "Görüş- 7 Ekim'den Sonra Ne Değişti."
[1668] Ali Semin, *a.g.m.*, "Görüş- 7 Ekim'den Sonra Ne Değişti."

azaltılması ve henüz ispatlanmamış rezervlerin (birkaç trilyon m³'lük) Akdeniz gazının kullanmasının hesabı yapılmaktadır.[1669]

Türkiye-İsrail ilişkileri 7 Ekim sonrasında ciddi manada zarar görmüş, böyle bir durumda İsrail gazının dünya pazarlarına ulaştırılmasında Türkiye alternatifi ortadan kalkmıştır. Aynı şekilde İsrail kıyı şeridinde kurulması hedeflenen devasa büyüklükte gaz sıvılaştırma tesislerinin kurulması da söz konusu olamayacağına göre, gazın AB'ye nakledilmesi bir sorun olarak ortada durmaktadır. Yine bu kapsamda önemli bir bölümü Türk kıta sahanlığı üzerinden geçen EastMed projesi de İtalya'nın çekilmesi ve ABD'nin de çeşitli sebeplerle desteğini çekmesi nedeniyle projenin hayata geçirilmesi mümkün görülmemektedir. Bölgede yaşanan savaşın enerji sektörüne olumsuz ekonomik yansımaları olacaktır. Ayrıca bölgedeki sahildar devletlerin enerji konusunda yaptıkları planlar ve projeler orta vadeli süreçte ertelenmek durumunda kalacaktır. Günümüzde ABD, Avrupa'yı Ukrayna krizi sonrasında kendine bağımlı hale getirmiştir. Fakat 7 Ekim sonrasında İsrail-Filistin uyuşmazlığında Avrupa'da bazı ayrışmalar görülmeye başlamış, ABD'nin İsrail'e sağladığı destek Avrupa kamuoyunda da sorgulanır hale gelmiştir. Bu bağlamda ABD, NATO ve Avrupa Birliği süreç içerisinde yaşanabilecek enerji sıkıntısı açısından ciddi manada bir sınamadan geçecektir.

Dördüncü bölümde üç kıtanın kesişim noktasında yer alan Akdeniz ve özelde onun bir bölümünü oluşturan Doğu Akdeniz coğrafyası konu edilmiştir. Akdeniz'in doğusunda Atlas Okyanusu, kuzey doğu kesiminde Karadeniz, güneydoğu yönünde Süveyş Kanalı, Kızıl Deniz ve Hint Okyanusu yer almaktadır. Bu bağlamda Akdeniz, deniz ticaretinin ana güzergâhlarından birini oluşturmaktadır. Avrupa ve Asya arasındaki deniz ticareti ulaşımında Süveyş Kanalı üzerinden Akdeniz rotası kullanılmaktadır. Son derece stratejik öneme sahip Türk Boğazları da her yıl binlerce geminin/petrol, LNG, kimyasal madde taşıyan tankerlerin geçtiği kritik bir su yoludur. Karadeniz'deki terminallerden dolum yapan bütün tankerler Akdeniz güzergâhından dünya pazarlarına ulaşmaktadır. Bununla birlikte LNG'nin dolumu ve boşaltılmasının

[1669] Cem Gürdeniz, "7 Ekim 2023 Sonrası Doğu Akdeniz Jeopolitiğinin Yeni Dinamikleri", Deniz Bülteni,*https://www.denizbulten.com/7-ekim-2023-sonrasi-dogu-akdeniz-jeopolitiginin-yeni-dinamikleri-52836h.htm/,* (10.10.2024).

yapıldığı deniz terminal alanları Akdeniz'i doğalgaz tedariki konusunda merkez saha haline getirmektedir.

Bu bölümün içeriğinde Doğu Akdeniz ve bölge ülkeleri tanıtılmış, bunların birbirleriyle olan etkileşimlerine ve bölgede bulunan küresel aktörlerle olan ilişkilerine yer verilmiştir. Doğu Akdeniz, jeopolitik ve jeostratejik bakımdan oldukça önemli bir coğrafyadır. Siyasi koşullar bakımından ise son derece karmaşık bir ortamdır. Bu durumun sebebi Doğu Akdeniz'deki sahildar devletlerin kendi aralarında yaşadıkları ihtilaflardan ve sorunlu bir Ortadoğu coğrafyasına komşu olmalarından kaynaklanmaktadır. Bölgede yaşanan çıkar çatışmaları ve ülkeler arasındaki güven sorunları enerji kaynaklarının keşfi sonrasında daha da artmıştır. Bunlara bir de bölge dışından büyük güçler ve uluslararası örgütler gibi küresel aktörler de eklemlenince enerji kaynakları üzerinden Doğu Akdeniz'de stratejiler geliştirmeye başlamışlardır. Böyle bir durumda Doğu Akdeniz'in tarih boyunca süregelen jeopolitik ve jeostratejik önemi daha da artmıştır.

Doğu Akdeniz'de bulunan enerji kaynaklarının çıkartılması büyük oranda zenginlik vaad etmektedir. Fakat bölgede deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasıyla ilgili pek çok ihtilaflı saha mevcuttur. Barışçıl olmayan siyasi ilişkiler de uyuşmazlıkların çözümünü zorlaştırmaktadır. Doğu Akdeniz'in sahildar devletleri Türkiye, Suriye, KKTC, GKRY, İsrail, Filistin, Mısır, Lübnan, Libya ve bölgede anakarası bulunmayan Yunanistan'dır. Sahildar devletler kendi aralarında karşılıklı anlaşmaya vararak deniz sahalarını sınırlandırabilseler bile devreye giren üçüncü taraflar bu sınırlara itiraz edebilmektedir. Bu devletlerin kendi aralarında yapmış oldukları sınırlandırma andlaşmalarının tümünde ihtilaflı durumlar söz konusudur. Ayrıca bölgedeki enerji kaynaklarının araştırılması, çıkartılması ve dünya pazarlarına ulaştırılması da ciddi manada önem taşımaktadır. Böyle bir ortamda devreye ABD, Rusya, Çin, İngiltere, Fransa, İtalya, AB ve NATO gibi küresel aktörler de girmektedir. Söz konusu küresel aktörler için de bölge jeoekonomik, jeopolitik ve jeostratejik menfaatlerin hem kesiştiği hem de çatıştığı son derece kritik öneme sahip kadim bir coğrafyadır. Bundan sonraki bölümde ise 2000'den günümüze Türk-Yunan ilişkileri ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikası ele alınacak olup Türkiye ve KKTC ile birlikte GKRY-Yunanistan ikilisinin Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerine yer verilecektir.

BEŞİNCİ BÖLÜM
2000'DEN GÜNÜMÜZE TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ VE TÜRKİYE'NİN DOĞU AKDENİZ POLİTİKASI

5. 2000'DEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'NİN DOĞU AKDENİZ POLİTİKASI

5.1. 1990'lı Yılların Sonunda Dünyada ve Türkiye'de Yaşanan Gelişmeler

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından, Doğu Bloku dağılmış, Doğu Avrupa, Kafkaslar ve Orta Asya'da bağımsızlığına kavuşan yeni devletlerin ortaya çıkmasıyla önemli jeopolitik değişiklikler meydana gelmiştir.[1670] 21. yüzyılın ilk on yılı tüm dünyada olduğu gibi Türk Dış Politikasında (TDP) da oldukça önemli değişim ve dönüşüm sürecinin başlangıcı olmuştur.[1671] Türkiye kendisini son derece istikrarsız ve bir o kadar da zorlu bir uluslararası ortamın içerisinde bulmuş, Balkanlarda meydana gelen gelişmeler 1990'lı yılların başlarında eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinin dağılmasıyla başlayan iç savaş, bölgesel dengeleri değiştirmiştir. Bu süreçte Doğu Avrupa, Kafkasya, Orta Asya, Ortadoğu ve Akdeniz uluslararası istikrarı tehlikeye düşüren bölgeler olarak gündem konusu olmaya başlamıştır.[1672]

Ortadoğu'da mezhepsel ve etnik çatışmaların yaşandığı kaotik bir döneme girilmiş, Amerika'nın yürürlüğe koyduğu tek taraflı politikalar ve 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında gerçekleştirdiği müdahaleler (Afganistan ve Irak) büyük gerilimlere sebebiyet vermiş, bu gerilimlerden Türkiye de derinden etkilenmiştir.[1673]

[1670]Köksal Şahin, "Balkanlar ve Türkiye Jeopolitik ve Jeostratejik Bir Değerlendirme", *Değişen Dünyada Türk Dış Politikası,* (Ed.) Murat Ercan, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. Ankara, 2011, s. 342.
[1671]Özden Z. Oktav ve Helin S. Ertem, "Giriş", *2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Krizler,* (Der.) Özden Z. Oktav ve Helin S. Ertem, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. Ankara, 2015, s. 1.
[1672]Giray, S. Bozkurt, "Avrupa Birliği'nin Güvenlik Politikasında Türkiye'nin Rolü", *Değişen Dünyada Türk Dış Politikası,* (Ed.) Murat Ercan, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. Ankara, 2011, s. 43.
[1673]Özden Z. Oktav ve Helin S. Ertem, *a.g.e.,* s. 1.

Günümüzde dahi bu politikaların yansımaları sürmekte, Türkiye'yi ekonomik, siyasi, sosyolojik ve askeri bakımdan olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir.

1990'lı yılların sonlarında Türkiye'yi uzun yıllar rahatsız eden konuların başında terör olayları gelmiştir. Şiddet eylemlerinin artması, Avrupa Birliği üyeliği sürecinde yaşanan muğlaklık, Türkiye'yi ekonomik ve bölgesel askeri iş birliğine sevk etmiş, Türkiye, ABD eksenli bir dış politika izlemeye, İsrail ile ilişkilerini geliştirmeye başlamış, askeri gücünü hızla modernize etme ve güçlendirme çabası içerisine girmiş, dış politikada kendisine yeni alanlar açmaya çalışmıştır. Zira Türk hükümeti ve ordusu bölgesel açıdan derin bir tehdit algısı içerisindeydi. Suriye'nin Hatay konusundaki talepleri, su meselesi gibi sebeplerle PKK'yı desteklemesi, Yunanistan'la yaşanan Ege kaynaklı sorunlar, Batı Trakya Türkleri'nin sorunları, Yunanistan'ın terör örgütüne destek vermesi ve onu silahlandırması, İran ve Rusya'nın Ermenistan'a silah satması, GKRY'nin silahlanması ve Yunanistan'ın bu ülkelerle yapmış olduğu bazı andlaşmalar Türkiye'nin tehdit algılamasının başlıca sebepleri olmuştur. Bu nedenle Türkiye, ABD eksenli bir dış politika izleme yolunu seçmiştir.[1674]

1999 yılı Türk-Yunan ilişkilerinin gerildiği bir dönemdir. PKK lideri Abdullah Öcalan 16 Şubat'ta Kenya'daki Yunanistan Büyükelçiliği'nde GKRY'ye ait diplomatik pasaportla yakalanmış ve Türkiye'ye getirilmiştir.[1675] Öcalan'ın Türkiye'ye getirilmesinin ardından 8 gün sonra Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Büyükelçi Apostolides Kenya'ya gönderilmiş ve Yunanistan'ın Nairobi Büyükelçisi Kostoulas beraberinde PKK'lı üç kadın militanla birlikte Atina'ya dönmüştür.[1676] Yunanistan'ın terör örgütüne desteğinin ortaya çıkması, bütün bu yaşananlar iki ülke ilişkilerini son derece olumsuz etkilemiş ve ilişkilerin gerginleşmesine neden olmuştur. Yunanistan, Türkiye'nin ısrarlı baskısına rağmen Lavrion'da bulunan PKK kampının varlığını inkâr etmeyi sürdürmüştür.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) 1999 yılında PKK terör örgütünün (askeri) yenilgisini açıklaması sonrasında Türk dış politikasında çok önemli değişim ve

[1674] Yusuf, Z. Bölükbaşı, "Türkiye-İsrail İlişkileri", *Değişen Dünyada Türk Dış Politikası,* (Ed.) Murat Ercan, 1. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti., Ankara, 2011, s. 211.
[1675] Hasan Kösebalan, *a.g.e.,* s. 275.
[1676] Polat Safi, *a.g.e.,* s. 275.

dönüşüm başlamıştır. Türkiye bu tarihten sonra *"güvenlik-odaklı"* yaklaşımdan uzaklaşarak, normalleşme sürecine girmiş, bu dönemde dış politikasını Soğuk Savaş sonrası şartlarına uyumlu hale getirmeye çalışmış ve değişimin önü açılmıştır.[1677] 18 Nisan 1999'da Türkiye genel seçime gitmiş, Bülent Ecevit'in DSP'si seçimden birinci parti olarak çıkmayı başarmış, ne var ki tek başına iktidar olmaya yetecek oyu alamamıştır. Ecevit'in liderliğinde DSP, ANAP ve MHP'den oluşan koalisyon hükümeti kurulmuş ve o dönemde Dışişleri Bakanı İsmail Cem, çok yönlü ve aktif bir dış politika izleme yolunu seçmiştir.[1678]

Yunanistan'da ise dönemin Başbakanı Kostas Smitis ve Dışişleri Bakanı Yorgo Papandreu'dur. 17 Ağustos 1999'da Marmara Bölgesi'nde meydana gelen depremin ardından Türkiye'ye yardım elini uzatan ülkelerin en başında gelen Yunanistan olmuş, daha sonra 7 Eylül 1999'da Atina depreminde Türkiye de Yunanistan'a yardım elini uzatmış, deprem diplomasinin ardından iki ülke ilişkileri yumuşamaya başlamıştır.[1679]

1999 yılında AB, GKRY ile üyelik müzakerelerini başlatabilmek ve Türkiye'nin yaklaşımını değiştirebilmek için Helsinki'de gerçekleştirilen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirve'sinde (10-11 Aralık 1999) Türkiye'yi Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak kabul etmiştir.[1680] Helsinki'de Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylığının açıklanmasıyla yeni bir döneme girilmiş, Türkiye'deki reform çalışmalarının iki ülke ilişkilerine yansımalarının açıkça görüleceği bir süreç başlamıştır.[1681]

5.2. 2000- 2002 Dönemi

Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Papandreu (19 Ocak 2000) Türkiye'ye gelmiş, otuz sekiz yıl sonra ilk defa Yunanistan'dan Türkiye'ye resmi bir ziyaret

---

[1677]Özlem Tür ve Ahmet K. Han, "2000'li Yıllarda Türk Dış Politikasını Anlamak", *2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Krizler,* (Der.) Özden Z. Oktav ve Helin S. Ertem, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. Ankara, 2015, s. 24.
[1678]Özlem Tür ve Ahmet K. Han, *a.g.e.,* 24.
[1679] Hüner Tuncer, *a.g.e., Türk Dış Politikası: Cumhuriyet Dönemi (1920-2002),* C. 2, s. 742-743.
[1680]Murat Ercan, "Dünden Bugüne Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri", *Değişen Dünyada Türk Dış Politikası,* (Ed.) Murat Ercan, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. Ankara, 2011, s. 14.
[1681]Murat, M. Erdoğan, Hüseyin Bağcı ve Seda, F. Kundakçı, *TBMM Tutanaklarında Türk-Yunan İlişkileri ve Avrupalılaşma 1994-2006,* TBMM Kültür ve Sanat Kurulu Yayınları, No: 29, Ankara, 2008, s. 8.

gerçekleştirilmiştir. Dışişleri Bakanı İsmail Cem de Yunanistan'a iade-i ziyarette bulunmuş (3 Şubat 2000), otuz yıl sonra ilk defa bir Türk Dışişleri Bakanı Yunanistan'ı resmi olarak ziyaret etmiştir. Bu görüşmeler sonrasında iki ülke arasında çeşitli alanlarda iş birliği andlaşmaları imzalanmış, 2001 yılında benzer ziyaretler (Cem ve Papandreu) tekrarlanmış ve çeşitli alanlarda iş birliği gerçekleştirilmiştir.[1682]

26 Mart 2002 tarihli Yunan basınındaki haberlerde ilk defa iki ülke ilişkilerinde yumuşama sürecinde *"Exploratory Talks"* ifadesi yer almış, Türk Dışişleri bu ifadeyi sonradan İştikşafi Görüşmeler olarak adlandırmıştır. Bu görüşmelerde iki ülkenin diplomatları bir araya gelerek, Ege meselelerini tartışacak ve iki tarafın da kabul edebileceği çözümleri üretmeye çalışacaklardı. Görüşmelerin özelliği ise gizli görüşmeler olmasıdır. Bu görüşme sürecinin başlatılmasının esas sebeplerinden biri, AB'nin Helsinki Zirvesi'nde (1999) Türkiye'yi sınır meseleleriyle ilgili konularda çözüm için çaba sarf etmeye davet etmiş olmasıdır. Eğer süreç içerisinde başarı sağlanamazsa makul bir zaman dilimi içerisinde uyuşmazlıkların çözümü için Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmesi öngörülmüş, görüşmelerle ilgili gelinen aşamanın 2004 yılında yeniden değerlendirileceği belirtilmiştir.[1683]

Türkiye ile Yunanistan arasında yumuşama havası devam ederken Türkiye'nin AB üyelik sürecinde AB tarafından çeşitli platformlarda baskıların arttırıldığı görülmüştür. AB'nin genişleme süreci içerisinde GKRY'nin üyeliğe kabul edilmesi için Yunanistan'ın AB nezdindeki girişimleri, Kıbrıs sorununa çözüm konusunda Türkiye'ye önemli baskıların yapılmasına yol açmıştır. Kıbrıs sorununa adil ve kalıcı bir çözüm bulunması maksadıyla KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın girişimleriyle Ekim 2001 tarihinde Birleşmiş Milletler'in Kıbrıs özel temsilcisi ile konu müzakere edilmiş ve Bileşmiş Milletler gözetiminde, Türk ve Rum tarafları Annan Planı olarak adlandırılan çözüm girişimini başlatmıştır. Kıbrıs'ta başlayan müzakereler Türk-Yunan ilişkilerine olumlu yansımış, Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin üyelik müzakere sürecine de sirayet etmiş ve ortamı yumuşatmıştır.

[1682] Ali Dayıoğlu, *a.g.e.,* "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, C. 3, s. 563-564.
[1683] Cem Gürdeniz, *Hedefteki Donanma,* 3. Baskı, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 172.

5.3. Bu Dönemde Doğu Akdeniz'de Yaşanan Gelişmeler

Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarıyla ilgili ilk kayda değer keşif, İsrail'in Noa-1 deniz yetki sahasında (1999) gerçekleştirilmiş, bu keşfin ardından İsrail, Mari-B sahasında ikinci defa gaz keşfetmiş, peş peşe gelen bu ilk keşifler sonrasında psikolojik olarak yeni keşiflerin gerçekleşeceği düşünülmüş,[1684] yeni enerji sahalarını keşfetme olasılığı sahildar devletleri münhasır ekonomik alanlarını sınırlandırmaya yöneltmiştir.[1685] Doğu Akdeniz'de yürütülen enerji kaynaklarını tespit etme çalışmaları bölgede önemli bir potansiyelin olduğunu ortaya koymuş,[1686] Amerika Birleşik Devletleri Jeolojik Araştırmalar Merkezi tarafından hazırlanan bir raporda, Doğu Akdeniz'de 3,5 trilyon m³ doğalgaz ve 1,7 milyar varil civarında petrol bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca dünya doğalgaz rezervlerinin 193,5 trilyon m³ olduğu hesaplanmış, bu rezervlerin 122 milyon m³'lük kısmının Doğu Akdeniz'de bulunduğu tahmin edilmiştir.[1687]

Doğu Akdeniz'in ulaşım, ticari, askeri gibi çok yönlü stratejik öneminin yanı sıra doğal kaynaklar konusunda da yüksek enerji potansiyeline sahip olması denizlerde geleceğe dönük paylaşım mücadelesini ortaya çıkarmıştır. Bu durum, bu coğrafya üzerinde yeni fırsatları ve krizleri oluşturma potansiyelini beraberinde getirmiş, bölgedeki zengin enerji kaynaklarının araştırılması ve işletilmesi gibi meseleler sadece sahildar devletlerin değil, diğer uluslararası aktörlerin de ilgi odağını Doğu Akdeniz'e çevirmiştir.

Bölgede yaşanan kriz, enerji kaynaklarına ulaşma, çıkartma ve olası alıcılara sunulma kapsamında enerji ve enerji güvenliğinin sağlanması hususunda bir sorun olarak gündeme gelmiş olsa da esasen 2000'li yılların başından beri deniz yetki alanlarının paylaşımı meselesi olarak şekillenmiştir. Diğer taraftan Kıbrıs uyuşmazlığı denize yayılmış bir görüntü verse de asıl mesele Ortadoğu ve Kuzey Afrika'yı da içine alan oldukça geniş bir coğrafyayı yeniden dizayn etme şeklinde ortaya çıkmıştır.

[1684]İsmail Şahin ve Altuğ Günar, *a.g.e.,* s. 22.
[1685]Andreas Stergiou, "Between Conflict and Survival: The New Energy Geopolitics of the Eastern Mediterranean, FEB 15, 2024, s. 1.
https://www.e-ir.info/2024/02/15/between-conflict-and-survival-the-new-energy-geopolitics-of-the-eastern-mediterranean/ (23.05.2024).
[1686] Cihat Yaycı, *a.g.e.,* Libya Türkiye'nin Denizden Komşusudur, s. 13.
[1687] Cihat Yaycı, *a.g.e.,* Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye, s. 31.

Kıbrıs ise Doğu Akdeniz krizinin odağına yerleşmiş bir kilit taşı gibidir. Zira, Alfred Mahan'ın deniz hakimiyet teorisine ve Büyük İskender'e dayandırılan *"Ortadoğu'ya hâkim olan dünyaya hâkim olur"* görüşü, Kıbrıs Adası'nın kolayca Ortadoğu'yu denetim altına almayı sağlayan konumu ile bütünleşerek günümüzde Doğu Akdeniz krizi olarak ortaya çıkmıştır.[1688]

Kıbrıs, sadece Doğu Akdeniz coğrafyasını değil, aynı zamanda Anadolu coğrafyası, Kafkaslar bölgesi, Suriye, Irak, İsrail, Ürdün, Mısır ve Süveyş Kanalı'nı kontrol eden bir konumdadır. Ada'nın jeostratejik önemi onu elinde tutan ya da denetimi altında bulunduran tarafa büyük olanaklar ve fırsatlar sağlayacak durumdadır. İngiltere, 1960'tan beri Kıbrıs'a bağımsızlık verildikten sonra adadan tamamen çekilmemiş ve ada üzerinde hava ve deniz üsleri ile elektronik dinleme tesisleri (Dikelya ve Ağratur üsleri) bulundurmaya devam etmiştir. Bir başka deyişle, Ortadoğu bölgesini Kıbrıs üzerinden takip ve kontrol etmeyi sürdürmektedir.

Doğu Akdeniz kriziyle ilgili dünya basınında yer alan haberlerde siyasi sarsıntılar içerisinde çözümlenememiş sorunların olduğu uzun bir listeyle anlatılmıştır. Karmaşık bir tarih, toplumsal gruplar arasında yaşanan acılar, etnik ve dinsel ayrılıklar, Suriye'de yaşanan iç savaş, Lübnan'da 1975 yılından beri yaşanmakta olan iç savaş ve beraberinde gelen siyasi sorunlar, sığınmacı akınları, terör saldırıları ve mezhepsel çatışmalar gibi sorunların çevre ülkeler üzerine olumsuz yansımaları yer almıştır. En önemli uyuşmazlık meselelerinden biri de uzun yıllardır süregelen İsrail-Filistin uyuşmazlığıdır. Tamar ve Leviathan sahaları İsrail karasuları içerisinde yer alırken, Gazze Şeridi'ne yakın alanlardaki bazı yerlerde egemenlik sorunları gündeme gelmektedir. İsrail-Filistin çatışması ve yaşanan sorunlar dikkate alındığında çatışmaların çözümlenememiş olması Doğu Akdeniz'de hidrokarbon üretilmesi ve ihraç edilmesinde orta ve uzun vadede yaşanmakta olan krizin sürüp gitmesi nedeniyle siyasi sonuçlarının da göz önünde bulundurulması gereken durumlar olarak sıralanmıştır. Diğer tartışmalı konulardan biri de Kıbrıs sorunudur ki Türkiye ve

[1688]Gözde K. Yaşin, "Türk Dış Politikasında Doğu Akdeniz Stratejisi", *Türk Dış Politikasında Hasar Tespiti: 2019 Türk Dış Politikasının Analizi,* (Der.) Ümit Özdağ ve Yelda Ongun, Destek Yayınları, İstanbul, 2020, s. 315.

Yunanistan'ın yanı sıra dolaylı olarak AB perspektifinden hassas bir konu olarak nitelendirilmektedir.[1689]

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Ortadoğu Bölgesi ve Filistin topraklarının İngiltere'nin kontrolüne girmesi ile birlikte başlayan Yahudi göçü ve İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD'nin Filistin'de Yahudi devletinin kurulmasını teşvik etmesi, 1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulduğunun ilan edilmesi ile Arap-İsrail çatışmaları fiilen başlamıştır. Yakın tarihlere kadar Doğu Akdeniz'de detaylı bir sismik araştırma yapılmamış olması bölgedeki ekonomik kaynakların tespit edilememesine sebep olmuştur. Diğer taraftan deniz yetki alanları da tam olarak belirlenememiştir.

5. 4. 2002-2011 Dönemi

Türkiye 2002 yılı sonrasında dış politikasında, özellikle içinde bulunduğu coğrafyadan kaynaklı sorumluluklarını önceleyen, çok yönlü proaktif bir dış politika benimseyerek denge siyaseti üzerine şekillendirdiği bir diplomasi izlemeye başlamıştır. Türkiye, yeryüzünün en önemli denizleri arasında yer alan Akdeniz, Kızıldeniz, Umman Denizi, Karadeniz ve Hazar Denizi'nin odağında bulunmaktadır. Anadolu Yarımadası hayati öneme sahip su geçiş yolları üzerinde bir köprü başı gibidir.[1690]

Ortadoğu'nun bir uzantısı olan Doğu Akdeniz ise bölgenin denizde devam eden kısmıdır. Bu coğrafyada yaşanan sıkıntılar Doğu Akdeniz'e de sirayet etmektedir. Doğu Akdeniz'in sahildar devletlerine bakıldığında Yunanistan bunların arasına girmemektedir. Ancak Yunanistan, bunların içerisinde yer almak, özellikle GKRY'nin buradaki varlığı nedeniyle belki de gelecekte bir konfederasyon kurmak ve Kıbrıs'a bir Rum adası statüsü kazandırmak istemektedir. Kendi stratejik menfaatleri doğrultusunda Türkiye'nin denizlere açılmasını Yunanistan'a mecbur bırakacak bir pozisyona getirmeye çalışmaktadır. Yunanistan'ın bu gayreti Ortadoğu'da yaşanan

[1689]Diana Szóke, "Geopolitics, Gas and Grand Ambitions: The Outlook for Petroleum Production in the East Mediterranean", EURO Mesco Series, *IEMED/European Institute of the Mediterranean,* 2016, s. 15-16.

[1690] Furkan Kaya, "Ön Söz", *Türkiye'nin Orada Ne İşi Var?* (Ed.) Furkan Kaya, 1. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti., Ankara, 2023, s. v.

sıkıntılara eklemlenen bir unsurdur.[1691] Doğu Akdeniz'de henüz keşfi yapılmamış ve keşfedilmeyi bekleyen enerji kaynakları hem bölge ülkelerinin hem de bölge dışı aktörlerin odağını bu coğrafyaya çevirmiş ve burayı bir rekabet alanına dönüştürmüştür.[1692] Enerji kaynaklarının keşfi sonrasında, bölge jeopolitiğinde önemli değişimler görülmüş, Türkiye-GKRY-Yunanistan arasında güvenlik bağlamında hassas bir zemin oluşmuştur.[1693]

Enerji kaynaklarının sonlanabilir olmasının yanı sıra, yeryüzüne dağılımı da oldukça eşitsizdir. Ortadoğu örneğine bakıldığında bölgedeki barut kokan havanın temel nedeni günümüzde halen dünyanın enerji ihtiyacının yarısını karşılamasından kaynaklanmaktadır. Zira enerji meselesini anlamadan dünya siyasi konjonktürünü anlamaya çalışmak pek de olanaklı gözükmemektedir.[1694] Doğu Akdeniz ise Ortadoğu coğrafyasının bir uzantısı olarak son çeyrek yüzyılda hidrokarbon kaynaklarının keşfedilmesi sonrasında bölge ve bölge dışı aktörlerin yoğun ilgi gösterdiği bir coğrafya olarak yeni tehditleri, fırsatları ve iş birliklerini ortaya çıkartmıştır.

Bu bağlamda Türkiye açısından bakıldığında pek çok devletin ve petrol şirketinin aktif olarak bulunduğu Doğu Akdeniz'de ve bölgede meydana gelen gelişmeler, Türkiye'nin egemenlik hakları ve Kıbrıslı Türklerinin hakları konusuyla yakından ilgilidir.[1695] Bölgede enerji kaynakları konusundaki hareketlenme 2002 yılından itibaren başlamış, bölge ülkeleri İsrail, GKRY, Mısır, Türkiye, KKTC, Libya ve bölgede ana karası bulunmayan Yunanistan yeni enerji sahaları konusunda aktif bir politika benimsemiştir.[1696] Dahası günümüzde Akdeniz'in paylaşılmasında gelinen aşama balık avlanacak bölgeleri dahi sınırlandırmıştır. İspanya, Cezayir, Malta, Libya gibi devletler balıkçılık koruma bölgeleri açıklamış,[1697] 2002 yılından itibaren GKRY, Kıbrıs Cumhuriyeti adına bölge ülkeleriyle (Mısır, Lübnan ve İsrail) MEB

[1691]Sencer İmer, "Doğu Akdeniz Ortadoğu'nun Denizdeki Devamıdır." *Doğu Akdeniz'de Rekabet,* (Der.) Şenol Çatık, Halk Kitabevi, İstanbul, 2021, s. 85.
[1692] Esengül A. Avan, *a.g.e.,* s. 94.
[1693] Eren A. Yılmaz, "Doğu Akdeniz'deki Gelişmeler Doğrultusunda Türk Dış Politikasının Dünü ve Bugünü", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi,* Cilt: 48, 2020, s. 27.
[1694]Tolga Yarman, *Enerji Kaynakları,* 1. Baskı, Okan Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 79.
[1695]Esengül A. Avan, *a.g.e.,* s. 94.
[1696] Cemalettin Taşkıran, "Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası ve Nedenleri", Brücke Köprü, Zeitung für Viefalt, *https://bruckemagazin.at/turkiyenin-dogu-akdeniz-politikasi-ve-nedenleri/,* (05.03.2024).
[1697]Cihat Yaycı, *a.g.e., Münhasır Ekonomik Bölge Kavramı,* s. 14.

andlaşmaları yapmaya başlamıştır.[1698] GKRY, enerji kaynaklarının paylaşımı konusunda bu coğrafyada deniz yetki sahalarının sınırlandırılmasıyla ilgili olarak tek yanlı faaliyetleri sonucunda uyuşmazlıkları başlatan ilk aktör olmuş ve Türkiye ile arasında ihtilaflı bir durum ortaya çıkmıştır.

Doğu Akdeniz'de önce çift taraflı andlaşmalarla başlayan ve sonrasında Kıbrıs uyuşmazlığı, bölgedeki yer altı kaynaklarının kullanımı, MEB ve kıta sahanlığıyla ilgili devam eden tartışmalar Türkiye'nin gündemini sıkça meşgul etmeye başlamıştır.[1699] Türkiye perspektifinden bakıldığında Doğu Akdeniz uyuşmazlığı üç boyutta ele alınabilir. İlki Türkiye-GKRY arasında, ikincisi KKTC-GKRY arasında üçüncüsü Türkiye-Yunanistan arasında yaşanan uyuşmazlıktır. Türkiye bu uyuşmazlıkların üçüyle de ilgilenmekte ve bu konuda devlet uygulamaları yapmaktadır. Önceleri Türkiye'nin faaliyetleri deniz alanlarının sahiplenilmesiyle ilgiliyken, daha sonra sürece sondaj gemileri dahil olacak ve bir taraftan da ekonomik yarar sağlamaya yönelinecektir.[1700]

Doğu Akdeniz, Türkiye'nin bundan sonraki süreçte yoğun bir şekilde üzerinde odaklandığı bir merkez olacaktır. Zira Rum kesiminin sahildar devletlerle imzalamış olduğu MEB andlaşmaları bu bölgeyle ilgili uyuşmazlıkların temelini oluşturmaktadır. Aslında Doğu Akdeniz'deki krizinin çözülmesi Kıbrıs sorununun çözülmesiyle yakından alakalıdır, ancak bu mesele kolay çözümlenecek bir konu değildir. Hakkaniyet çerçevesinde paylaşım olabilmesi için Türkiye'nin, KKTC'nin, GKRY'nin, Mısır'ın ve diğer sahildar devletlerin MEB sınırlarının tam olarak belirlenmesi için bu devletlerin bir masa etrafında toplanıp meseleyi ciddiyetle müzakere edip anlaşmaları gerekir ki bu da pek mümkün görülmemektedir.

17 Mart 2002 tarihi Türkiye açısından oldukça önemlidir. Amerika Birleşik Devletleri'ne ait seyir tehlikelerini açıklayan NIMA'nın 552/2002 ve 590/2002 sayılı Hydrolant mesajlarıyla *"Northern Access"* adlı geminin 11-19 Mart tarihleri arasında 35° 30′ K ve 32° 30′ K enlemleri ile 027° 50′ D ve 029° 20′ D boylamları arasında

[1698]Cemalettin Taşkıran, *a.g.m., https://bruckemagazin.at/turkiyenin-dogu-akdeniz-politikasine*.
[1699] Nurettin Taşar, "Tarihsel Bağlamda Türk-Yunan İlişkilerinde Doğu Akdeniz Sorunu'nun Güvenlik Boyutu", *DS Journal*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2020, s. 34.
[1700]Sertaç H. Başeren, *a.g.m.,* "Mısır-Yunanistan Andlaşması ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Uygulamaları", *https://www.aa.com.tr/tr/analiz/misir-yunanistan-anlasmasi*.

bulunan sahada jeofizik araştırmaları yapacağını duyurmuştur. Sözü edilen sahada sarı renk çakarlı bir gemi 8.800 metrelik bir kablo çekmiş ve araştırma faaliyetlerine başlamıştır. Geminin PGS NOBEC adlı bir Norveç şirketi için araştırma yaptığı tespit edilmiş, 17 Mart'ta 33° 40′ K enlemi, 029° 04′ D boylamı civarında Aksaz'dan hareket eden TCG Giresun Fırkateyni araştırma gemisine bir mesaj göndermiş, araştırma yapılan alanın Türk kıta sahanlığı içerisinde yer aldığını açıklamış ve izinsiz araştırma yapılamayacağını belirterek, geminin sahadan ayrılmasını istemiştir. Gemidekiler Giresun Fırkateyni'nin emrini derhal yerine getirmiş, ardından şirket yetkilileri Türk kıta sahanlığında izinsiz gerçekleştirdikleri faaliyetleri için özür dilemiştir. Ayrıca ne GKRY ne de Yunanistan Türkiye'nin bu devlet uygulamasına herhangi bir diplomatik itirazda bulunabilmiştir.[1701]

Türkiye'nin uygulamaya koyduğu bu gambot diplomasisi[1702] Doğu Akdeniz'de gerçekleştirmiş olduğu ilk devlet uygulamasıdır. Bir atasözünde ifade edildiği gibi, *"hak verilmez alınır."* Bu olay göstermiştir ki bazen ulusal çıkarları korumak için sadece haklı olmak yetmez, hakkını korumak için güçlü olmak da gerekir. Zira, karadaki vatanın savunulması, deniz vatanın korunmasıyla başlar, bu da ancak güçlü bir donanmayla sağlanır. Ayrıca, Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmeler sadece egemenlik haklarıyla ilgili değildir. Çeşitli boyutlarıyla ele alındığında Jeopolitik, jeostratejik, güvenlik, ekonomik, hukuki meseleler, çevre sorunları gibi konular bir bütün olarak değerlendirilmelidir.

Bölgede tüm bu gelişmeler yaşanırken bu esnada Türkiye'nin iç gündeminde yeni gelişmeler ortaya çıkmıştır. Türkiye 3 Kasım 2002 tarihinde erken genel seçime gitmiş, Adalet ve Kalkınma Partisi iktidara gelmiştir. Bu dönemde dış politikada dönüşüm süreci başlamış, Ahmet Davutoğlu'nun şekillendirdiği çok boyutlu

---

[1701] Cem Gürdeniz, *a.g.e., Doğu Akdeniz Mavi Vatan'ın Güney Cephesi,* s. 73-74.

[1702] Gambot Diplomasisi: İngilizce' de Gunboat olarak nitelendirilen ve Türkçe karşılığı olarak *"silahlı küçük gemi"* anlamında kullanılan bir terimdir. Bu bağlamda *"Gambot Diplomasisi, bir ülkeye karşı savaş gemilerinin ve donanma gücünün siyasi baskı yapmak amacıyla kullandığı bir güç gösterme politikasıdır. James Cable, Gambot diplomasisini uluslararası anlaşmazlık olması halinde, savaş olması yerine deniz gücünün, bölgesel ya da yetkisel alanda diğer devleti uyarmak adına kullanması olarak tanımlamıştır."* Zafer Ay, "Gambot Diplomasisi", South Security School, *https://www.gencdiplomatlar.com/masalar/gambot-diplomasisi-gunboatl/*, (01.06.2024).

jeostratejik dış politika görüşüyle hareket edilmiştir.[1703] Davutoğlu'nun Uluslararası meşruiyet, model ülke, yükselen bölgesel güç Türkiye, çok bölgeli güç Türkiye, aktif dış politika, nüfusun genişletilmesi ve prestij gibi kavramlar AKP iktidarında öne çıkmaya başlamıştır.[1704] AKP, bu dönemde Türkiye'nin bölgesel hatta küresel güce dönüştürülmesini hedeflediği söylemleriyle iddialı aynı zamanda tartışmalı bir dış politika vizyonu ortaya koyuyordu.[1705]

AKP'nin iktidara gelmesinin ardından Partinin Genel Başkanı Tayyip Erdoğan'ın[1706] Yunanistan'la olan ilişkilere ve Kıbrıs meselesine yaklaşımı Yunan Hükümeti tarafından *"diyaloğa yatkın olarak"* nitelendirilmiştir. Erdoğan, seçimden kısa süre sonra Yunanistan'a bir ziyarette bulunmuş, o esnada Yunanistan Başbakanı Smitis tarafından yıllardır tanışıyorlarmış gibi, dostane bir şekilde ağırlanmıştır. Bu ziyaret sırasında her iki tarafın dikkati de Kıbrıs üzerine ve Türkiye'ye AB müzakere tarihi verilmesi konularına yoğunlaşmıştır. Ege meseleleri üzerinde ise pek fazla durulmamıştır. Ege konularının gündeme getirilmemesinin nedeni, AB'nin 2004 Zirve Toplantısına kadar Türkiye'nin komşularıyla olan sorunlarını barışçıl yollardan çözmesi istenmesidir. Aksi halde bu meselelerin Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmesi öngörülmüştür.[1707]

2003 yılında Doğu Akdeniz krizi konusunda Türkiye'nin izlediği dış politika Kıbrıs sorunuyla birlikte koordine edilmiştir. Avrupa Birliği, bu gelinen aşamada Kıbrıs konusunda Türk Hükümeti üzerindeki baskılarını arttırmış ve etkili de olmuştur. Zira Türkiye'deki iktidar Kıbrıs konusunda değişime gidileceğinin mesajını vermiş, AKP daha seçimlerden önce Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini parti politikası ve milli hedef olarak açıklamıştır. 2004 yılında üyelik müzakerelerinin başlaması adeta Avrupa Birliği üyeliği şeklinde kutlanmış, benzer bir durum da 1995 yılında Tansu

---

[1703] Yusuf, Z. Bölükbaşı, "Türkiye-İsrail İlişkileri", *Değişen Dünyada Türk Dış Politikası,* (Ed.) Murat Ercan, 1. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti., Ankara, 2011, s. 222.
[1704] Özlem Tür ve Ahmet K. Han, *a.g.e.,* s. 41.
[1705] Özden Z. Oktav ve Helin S. Ertem, *a.g.e.,* s. 2.
[1706] AKP iktidara geldiğinde ilk başta dönemin Başbakanı Abdullah Gül'dür. O dönemde, R. Tayyip Erdoğan siyasi yasaklıdır ve bu sebeple seçimlere katılamamıştır. 2002 Kasım'ında Yunanistan Başbakanı Smitis ve Dışişleri Bakanı Yorgo Papandreu ile AKP Genel Başkanı sıfatı ile görüşmüştür. Bkz. Ali Dayıoğlu, *a.g.e.,* "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası,* Cilt: 3, s. 564.
[1707] Ömer G. İşyar, *a.g.e,* s. 469.

Çiller Hükümeti döneminde Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne üye olmasıyla yaşanmıştır.

AKP Hükümeti'nin Kıbrıs sorununa yaklaşımı uluslararası ortamı oldukça hareketlendirmiş, bu hususta radikal bir politika izlemiştir. AKP, Türkiye'nin üyelik sürecinin ilerleyeceği ümidiyle Kıbrıs konusunda Avrupa Birliği'yle uyumlu hareket etmiş ve Kıbrıs'ta bir sorun olduğunu resmen kabul etmiştir. Helsinki Zirvesinde alınan kararlarda bahsedildiği gibi Kıbrıs sorununun çözümü için Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'ın planına destek vermiş (Plan, AB'nin talepleriyle uyumlu hazırlanmıştır), KKTC Yönetimi'nin çözüm görüşmelerine aktif bir şekilde katılmış ve müzakere sürecine müdahil olmuştur.[1708] İktidar partisi birtakım iç ve dış çevrelerin tesiriyle Kıbrıs'la ilgili politika değişikliğine giderek, yeni bir yol haritası benimsemiş ve Annan Planı'nı destekleyerek, Kıbrıs Türkeri'nin Planı kabul etmesi için çaba sarf etmiştir. Annan Planı'na Türklerin evet demesi halinde, Rumlar hayır dese bile KKTC'nin tanınacağı sözü verilmesi Türk tarafı için cazip bir zemin oluşturmuştur.[1709]

Türkiye'nin Kıbrıs konusunda 1964'ten beri sürdürdüğü politikası, Kıbrıs Türk tarafının egemen eşitliğinin muhafaza edilmesi, Garanti Andlaşmaları'ndan doğan haklarının bertaraf edilmemesi, GKRY'nin tek başına KC olarak tanınmasına karşı çıkılması şeklindeydi. 1983'te bağımsız bir devlet olarak kurulan KKTC'nin tanınması için çaba sarf edilmişti. Başta İngiltere ve ABD olmak üzere Batılı devletler Kıbrıs meselesinde Türkiye'ye ciddi baskılar uygulamış, fakat bu baskılara Türkiye ve Rauf Denktaş yönetimindeki Kıbrıs Türkleri kararlılıkla karşı koymuştur. AKP'nin iktidara geldiğinde aynı politikanın devam ettirileceği düşünülmüş, fakat sonradan anlaşılmıştır ki Kıbrıs konusunda değişikliğe gidileceğinin emareleri ortaya çıkmıştır. Taraflar arasında yapılan görüşmelerde bir türlü uzlaşma sağlanamamış olmasına rağmen 2003 yılında BM Genel Sekreteri vasıtasıyla bir anlaşma yapılması ileri sürülmeye başlanmış ve Kofi Annan'ın hazırlamış olduğu plan taraflara sunulmuştur.

[1708]Murat Ercan, "Türk Dış Politikasında Kıbrıs", *Değişen Dünyada Türk Dış Politikası,* (Ed.) Murat Ercan, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. Ankara, 2011, s. 371.
[1709] Gözde K. Yaşin, *a.g.e.,* "Türk Dış Politikasında Doğu Akdeniz Stratejisi", s. 334.

Annan Planı'na göre Kıbrıs, federal bir devlet yapısı içerisinde tek çatı altında olacak, Avrupa Birliği'ne tam üye olacak, ardından KKTC lağvedilecektir. Adadaki Türk Silahlı Kuvvetleri'nin sayısı önemli ölçüde düşürülecek, Türkiye'nin 1974'ten bu yana sürdürdüğü Kıbrıs politikası son bulacak, fakat Türkiye'nin adadaki garantörlüğü sürecektir. Türkiye'nin bu politika değişikliğinden sağlayacağı kazanım Avrupa Birliği'yle tam üyelik müzakerelerinin başlatılması olacaktır.[1710] Esasen Annan Planı'nın özüne bakıldığında, Doğu Akdeniz'de Kıbrıs gibi stratejik bir adanın GKRY-Yunanistan ikilisine bırakılması Türkiye'nin Doğu Akdeniz'den kopartılması anlamına gelmektedir.

Kıbrıslı Türklerin Annan Planı'na evet demesinde Türkiye önemli rol oynamış, Rum tarafı ise Plana olumsuz yaklaşmış ve hayır demiştir. Nedeni, zaten Kıbrıs'ın AB üyeliğinin garantiye alınmış olmasıdır. Zira 16 Nisan 2003 tarihinde Katılım Andlaşması imzalanmış, söz konusu andlaşmanın onay aşamasında Yunanistan'ın genişlemeyi bloke etme kozu sebebiyle 1 Mayıs 2004'te Güney Kıbrıs'ın AB üyesi olacağı netleşmiştir.[1711] Netice itibariyle Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle uyumlu dış politikası 17 Aralık 2004 Zirvesi'nde müzakerelerin başlaması için tarih alınmasında (3 Ekim 2005) etkili olmuş, fakat öte yandan GKRY'nin AB üyesi olması Türkiye-Yunanistan arasındaki dengeleri Türkiye'nin aleyhine değiştirmiştir. Türkiye'nin üyeliği konusunda bundan sonraki süreçte GKRY'nin elinde veto kartı olacaktır.[1712] 2005 yılı sonrasında Türkiye'nin reform sürecinde aksamalar görülmeye başlamış, bu durum Kıbrıs'la alakalı ek protokolün getirdiği yükümlülüklerden kaynaklanmıştır.[1713]

1950'li yıllardan beri Kıbrıs söz konusu olduğunda Türkiye'nin izlediği politikalara tüm siyasi partiler destek vermiş, Kıbrıs konusu ulusal bir dava olarak görülmüş, TBMM'de de konsensüs sağlanmıştır. Ancak 2002 sonrasında benimsenen Kıbrıs politikasında önemli değişimler olmuş, hükümetin tutumu Parlamentonun tutumundan daha önemli hale gelmiştir. Süreç içerisinde bu gelişmeler yaşanırken,

[1710] Murat Ercan, *a.g.e.,* "Türk Dış Politikasında Kıbrıs", s. 371.
[1711] Kudret Özersay, "Kıbrıs Konusu", *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,* (Der.) Baskın Oran, Cilt. 3, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 661-662.
[1712] Murat Ercan, *a.g.e.,* "Türk Dış Politikasında Kıbrıs", s. 372-373.
[1713] Uğur Özgöker ve Sezin İba, *a.g.e.,* "Uluslararası İlişkiler ve Türkiye'nin Yeni Dış Politikası", s. 91.

diğer taraftan Doğu Akdeniz'de bölge ülkeleri arasında MEB andlaşmaları yapılmaya ve deniz sınırları çizilmeye başlanmıştır.

Doğu Akdeniz, BMDHS'nde (Mad. 122) öngörüldüğü gibi *"yarı kapalı"*[1714] bir denizdir. Bu bakımdan çakışan deniz hudutları oldukça fazladır. Bahse konu çakışan alanlar içerisinde Türkiye-GKRY, KKTC-GKRY, deniz hudutları bulunmaktadır. Bu nedenle Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının keşfedilmesiyle konu daha da karmaşık hale gelmiştir.[1715] GKRY, 17 Şubat 2003 tarihinde Mısır ile ortay hat (eşit uzaklık) esas alınarak münhasır ekonomik bölge andlaşması imzalamış, andlaşma Mart ayı içerisinde onaylanarak yürürlüğe girmiştir.[1716]

GKRY-Mısır arasında imzalanan münhasır ekonomik bölge andlaşması Türkiye'nin kıta sahanlığı ile çakışması nedeniyle tartışmalara konu olmuştur. Türkiye, söz konusu andlaşmanın uluslararası hukuka aykırı olduğunu ve andlaşmayı tanımadığını pek çok kez dile getirmiştir. GKRY-Mısır arasındaki MEB andlaşmasının 6. Parselde çakışması konusu, Doğu Akdeniz'deki enerji rekabetinin yalnızca ekonomik bir konu olmadığını, aynı zamanda jeopolitik bir konu olduğunu da ortaya koymuştur. Mısır-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi arasında imzalanan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması andlaşması Türkiye'nin Doğu Akdeniz denklemindeki pozisyonunu zorlaştırmaktadır. Türkiye, bu durum karşısında sessiz

---

[1714]Yarı Kapalı Deniz: Türkiye, ulusal çıkarları bakımından 1982 BMDHS'ne taraf olmamıştır. Sözleşme'nin 22. maddesinde *"kapalı ve yarı kapalı deniz"* iki ya da daha fazla devlet tarafından çevrilmiş olup, başka bir denize ya da okyanusa, dar bir geçit ile bağlanıyorsa ya da tamamıyla veya önemli bir kısmı iki ya da ikiden çok devletin karasularından veya MEB'inden meydana gelen bir körfez, bir deniz havzası olarak nitelendirilmektedir. Bu nitelendirmeye göre Akdeniz yalnızca Cebelitarık Boğazı ile bir açık deniz olan Atlantik Okyanusuna bağlandığından yarı kapalı bir deniz durumundadır. Esasen Akdeniz'in diğer bir bağlantısı da Süveyş Kanalı'yla Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'na bağlantılı olsa da tabii bir uzanım değildir. Benzer şekilde Ege Denizi de yarı kapalı bir denizdir. Görüldüğü üzere BMDHS'ndeki hükümlere göre çeşitli kaynaklarda da benzer tanımlamalara rastlanan *"kapalı veya yarı kapalı deniz kavramını"* temelde iki biçimde tanımlamaktadır. İlki, devletlerin mevcut olması, ikincisi ise fiziki coğrafya öğeleri bakımından yapılan tanımlamadır. Deniz yetki sahaları, MEB, karasuları gibi deniz alanlarıyla ilgili tartışmalı durumlarda politik bakımdan farklı dinamikler gelişebildiği gibi fiziki coğrafyanın özellikleri değişmemektedir. Bu yüzden tartışmaya kapalı temel konulardandır. Barbaros Gönençgil, *Doğu Akdeniz ve Ege Denizi'nde Deniz Yetki Alanı Tartışmalarının Coğrafi Perspektifte Değerlendirilmesi,* s. 15.

[1715]Emete Gözügüzelli, "Deniz Hukuku Rejimi Üzerine Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin İç Hukuk Uygulamaları ve Çıktıları", *Bilge Strateji, Cited By: 2,* Cilt: 11, Sayı: 20, 2019, s. 2.

[1716]Oktay Çetin ve Hasan B. Usluer, "Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin Deniz Yetki Alanları ve Deniz Sınırlandırmaları", *Akdeniz Jeopolitiği,* C. 1, (Ed.) Hasret Çomak ve Burak, Ş. Şeker, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. Ankara, 2019, s. 181.

kalmamış sahadaki varlığının yanı sıra, hukuki ve diplomatik platformlarda karşılık vermiştir.[1717]

Türkiye bu konuyu KKTC'nin ve Türkiye'nin haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle 2 Mart 2004 tarihinde Birleşmiş Milletler'e taşımış,[1718] 032°16′18′ Doğu boylamının batısında Türkiye'nin egemen haklarının bulunduğunu BM'ye verdiği notayla ortaya koymuş,[1719] ancak Türkiye'nin itirazlarına rağmen söz konusu andlaşma aynı yıl Birleşmiş Milletler'de tescil ettirilmiştir. Güney Kıbrıs, 2 Nisan 2004 tarihinde (21 Mart 2003 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere) Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe konulan yasayla 24 millik bir bitişik bölge ve 200 mil genişliğinde bir münhasır ekonomik bölge ilan etmiştir.[1720] Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Avrupa Birliği'nin desteğini de arkasına alarak Kıbrıs Cumhuriyeti adına hem Türkiye'nin hem de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin haklarını yok sayarak söz konusu MEB ilanında bulunmuştur.[1721]

Annan Planı Referandumuna kısa bir süre kala GKRY'nin gerçekleştirdiği bu ustaca planlanmış girişim, sadece kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğinin, KKTC'nin haklarının görmezden gelindiğinin ve uluslararası hukukun nasıl ihlal edildiğinin en somut göstergelerinden biri olmuştur. AB de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda tarafsızlığını koruyamamış ve bu hukuksuzluğu göz ardı ederek GKRY'nin yanında olmuştur.

GKRY'nin, Kıbrıs Cumhuriyeti adına Mısır'la yaptığı MEB andlaşması Türkiye ile GKRY arasındaki uyuşmazlığı tetiklemiş, ilaveten Lübnan ve İsrail gibi bölge ülkeleriyle sonraki süreçte yaşanacak olan ihtilaflara da yol açmıştır. Söz konusu andlaşma Türkiye ve KKTC için kabul edilemez olarak nitelendirilmiştir. Bunu iki bakımdan değerlendirmek mümkün olabilir. Birincisi, Türkiye'nin batısındaki kıta sahanlığının ihlaliyle sonuçlanan bir sınırlandırma durumunun olmasıdır. Diğeri de

---

[1717] Star Gazetesi, "Kahire'den Atılan Kritik İmza", *https://www.starkibris.net/index.asp?haberID=336052/,* (01.06.2024).
[1718]Cemalettin Taşkıran, *a.g.m., https://bruckemagazin.at/turkiyenin-dogu-akdeniz-politikasi-ve-nedenleri/.*
[1719] Cihat Yaycı, *a.g.e.,* "Mavi Vatan Bir Harita ve Bir Doktrin Kitabı", s. 16.
[1720]Oktay Çetin ve Hasan B. Usluer, *a.g.e.,* s. 181.
[1721] Cihat Yaycı, *a.g.e.,* Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye, s. 37.

Kıbrıs sorunu çözümlenmeden GKRY'nin adadaki tek otoriteymiş gibi deniz sahalarıyla ilgili KKTC'nin haklarının ihlal edilmesi girişiminde bulunmasıdır.[1722]

GKRY-Mısır arasında 2003'te yapılan münhasır ekonomik bölge andlaşmasıyla ilgili olarak Türkiye'nin 2 Mart 2004'te Birleşmiş Milletler'e vermiş olduğu notaya karşılık Yunanistan da 24 Şubat 2005'te BM'ye bir nota vermiştir. Yunanistan'ın notasında MEB sınırlandırmalarının uluslararası hukuka göre eşit mesafe/ortay hat ilkesi dikkate alınarak yapılması gerektiği ve GKRY'nin Mısır'la yapmış olduğu andlaşmanın bu ilkeye uygun olduğu ileri sürülmüştür. Bu notaya göre adalara tam kıta sahanlığı verilmesi imasında bulunmuş ve Doğu Akdeniz'in sınırlandırılmasında esas hattın Meis Adası ve Anadolu arasındaki ortay hatta dayandırılmasını istemiştir. Yunanistan'ın bu sayede Türkiye'yi Rodos ve Meis Adaları ile Anadolu arasında belirlenen ortay hatların kuzeyine sıkıştırmayı düşündüğü ortaya çıkmıştır.[1723]

Yunanistan'ın Meis gibi adalara tam etki verilmesiyle ilgili olarak MEB alanını sahiplenmek istemesi, Doğu Akdeniz'de yeni ihtilaflı alanların ortaya çıkacağının göstergesi olmuştur. Doğu Akdeniz krizine bölgesel açıdan bakıldığında GKRY-Türkiye, KKTC-GKRY, Türkiye-Yunanistan arasında yaşanan bir sorun olmaktan çıkmış, daha da karmaşık hale gelmiş ve dolaylı olarak AB de meseleye dahil olmuştur. GKRY'nin AB üyesi olması nedeniyle AB de bu sahayı güney doğusundaki uç noktası olarak görmeye başlamış ve GKRY'nin ilan ettiği MEB'ye kadar sınırlarını genişletme çabası içerisine girmiştir. Ancak hatırda tutulmalıdır ki Avrupa Birliği bir devlet değil, supranasyonel bir örgüttür ve deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda devletler gibi söz sahibi değildir.

5.4.1. Akdeniz Kalkanı Harekâtı

Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin deniz yetki alanlarında, durumsal farkındalığı ortaya koymak, deniz güvenliğine katkıda bulunmak ve T.C.'nin deniz yetki sahalarındaki hak ve çıkarlarını korumak amacıyla 1 Nisan 2006 tarihinde Akdeniz

[1722]Emete Gözügüzelli, *a.g.e.*, "Deniz Hukuku Rejimi Üzerine Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin İç Hukuk Uygulamaları ve Çıktıları", s. 2.
[1723] Cem Gürdeniz, *a.g.e., Doğu Akdeniz Mavi Vatan'ın Güney Cephesi,* s. 92-93.

Kalkanı Harekâtı (AKH) başlatılmıştır.[1724] Sabahın erken saatlerinde NATO Karargâhında (Brüksel) Türk Delegasyonu Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de *"Akdeniz Kalkanı-Mediterranean Shield"* adıyla enerji güvenliğinin sağlanması amacıyla denizde harekât başlatıldığını yazılı olarak tüm NATO üyelerine duyurmuş, benzer açıklamaları Genelkurmay Başkanlığı ve Dışişleri Bakanlığı da basın açıklaması yaparak tüm dünyaya ilan etmiştir.[1725]

Aksaz, İskenderun, Mersin ve Gazimağusa'da (2) görev gücü tarafından icra edilen Akdeniz Kalkanı Harekâtında deniz unsurları[1726] fırkateynler, hücumbotlar, korvetler, deniz karakol uçakları, denizaltılar, insansız hava araçları (İHA) ve helikopterler kullanılmıştır.[1727] Bu harekât ile aynı anda Doğu Akdeniz'de Türkiye için hidrokarbon arama çalışmalarını sürdüren araştırma gemilerine de refakat edilmiştir.[1728] Akdeniz Kalkanı Harekâtı 3 ay sonra yürürlüğe girecek olan Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi'nin (BTC)[1729] ardından Akdeniz'de meydana gelebilecek yeni enerji güzergahlarının güvenliği için destek olacaktır. Bu harekât ile amaçlanan İskenderun'dan itibaren enerji ulaşım güzergâhlarının batı ve güney

---

[1724]Savunma TR, "MSB: Akdeniz Kalkanı Harekâtı Destek Görevi Gerçekleştirildi", *TR Savunma Sanayi, https://www.savunmatr.com/msb-akdeniz-kalkani-harekti-destek-gorevi /,* (02.06.2024).

[1725]Cem Gürdeniz, *a.g.e., Doğu Akdeniz Mavi Vatan'ın Güney Cephesi,* s. 93-94.

[1726]Deniz Kartalı, "Akdeniz Kalkanı Harekâtı Hız Kesmiyor", Deniz Kartalı, *https://denizkartali.com/13542/,* (03.06.2024).

[1727]Salih Kıvrak, "Akdeniz Kalkanı Harekâtı Pakistan'ın Katılımıyla Uluslararası Boyut Kazandı", Defence Turk.net, (24 Nisan 2020*), https://www.defenceturk.net/akdeniz-kalkani-harekati-pakistanin-katilimiyla-uluslararasi-boyut-kazandi,* (03.06.2024).

[1728]Deniz Kartalı, *a.g.e.,* "Akdeniz Kalkanı Harekâtı Hız Kesmiyor."

[1729]BTC- Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı: Resmi olarak 13 Temmuz 2006 tarihinde açılışı yapılmıştır. *"Azerbaycan'dan çıkarılan petrolün Akdeniz'deki Ceyhan terminaline ulaştırılması"* maksadıyla inşa edilmiş bir boru hattıdır. *"Ortadoğu'nun ardından dünyanın ikinci büyük petrol bölgesi olacağı öngörülen Hazar Havzası; Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye Üzerinden geçirilen 1774 km uzunluğundaki bir boru hattıyla Akdeniz'e bağlanmaktadır. Bu hat senede 50 milyon ton petrol taşıma olanağına sahiptir. Açık denizlere kıyısı olmayan Azerbaycan, bu boru hattıyla Rusya Federasyonu'na bağımlı olmaksızın petrolünü dünya piyasalarına sunma imkânına kavuşmaktadır. Türkiye bu hat sayesinde bölgenin enerji kaynakları üzerindeki etkinliğini arttıracağı gibi, Kafkasya ve Türk Cumhuriyetleriyle ilişkilerini de sağlam bir temele oturtacaktır. Avrasya enerji koridorunun temel yapı taşlarından biri olan BTC, doğrudan ekonomik katkılarına ilaveten Türkiye'yi enerji arzında kilit ülkelerden biri haline getirmektedir."* BOTAŞ International petrol ve doğalgaz projeleri konusunda söz sahibi ülkelerin ve çok uluslu şirketlerin faaliyetlerine katılabilmek amacıyla 3 Temmuz 1996'da BOTAŞ tarafından kuruldu ve 2001'de BTC'yi işletmekle görevlendirildi. Uğur Özgöker ve Zübeyir A. Mirzabey, *Doğu Akdeniz Jeopolitiği Çerçevesinde Türkiye'nin Enerji Güvenliği,* 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. Ankara, 2022, s. 57; Eren Bozkurt, "BTC'den Bu Yana akan Petrol 4 Milyar Varili Aştı", Anadolu Ajansı, 11 Ocak 2023, *https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/btcden-2006dan-bu-yana-akan-petrol-4-ilyarm/,*(03.06.2024); Erdal Akpınar, "Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı ve Türkiye Jeopolitiğine Etkileri", Gazi Üniversitesi, *Eğitim Fakültesi Dergisi,* Cilt: 25, Sayı: 2, 2005, s. 229.

hattında bayrak göstermek, caydırıcı olmak amacıyla, denizde durumsal farkındalığın tesisi için gerçekleştirilmiştir. Bu harekât ayrıca, BMGK'nin 1373, 1540 ve 1566 sayılı kararları kapsamında terörle mücadele, Kitle İmha Silahlarının (KİS) yaygınlaşmasının ve denizde yasalara aykırı faaliyetlerin önlenmesini de amaçlamıştır. Sözü edilen harekât[1730] NATO'da enerji güvenliğine yönelik ilan edilen ilk deniz harekâtı olma özelliğine sahiptir.[1731]

Akdeniz Kalkanı Harekâtı sonraki yıllarda da devam etmiş, Pakistan Deniz Kuvvetleri bağlısı olan PNS ALAMGIR 21-23 Kasım 2019 ve PNS YARMOOK 10-11 Mart 2020 tarihlerinde; Ürdün Kraliyet Deniz Kuvvetleri mensubu 2 gözlemci personel ise 21-28 Kasım 2019 tarihleri arasında TCG Barbaros Fırkateyni'ne katılarak Akdeniz Kalkanı Harekâtı'nın uluslararası nitelik kazanmasını sağlamıştır.[1732]

5.4.2. AB'nin Deniz Yetki Alanları Meselesine Yaklaşımı

Türkiye'nin AB ile Kıbrıs uyuşmazlığının çözümü arasında bağlantı kuran AB, müzakerelerin başlatılabilmesi için Kıbrıs uyuşmazlığına çözüm bulunması gerektiğini ileri sürmüş ve Türk Hükümeti de birleşik Kıbrıs'ın AB'ye katılacağı 1 Mayıs 2004 tarihinden önce Kıbrıs uyuşmazlığının çözümü için Annan Planı'na destek vermiştir. 24 Nisan 2004 tarihinde Kıbrıs'ta yapılan iki taraflı referandumda Türkler'in %65'i Plana evet, Rumların %76'sı hayır demiştir. Türklerin olumlu oyuna rağmen Kıbrıs'ta kapsamlı bir çözüm sağlanamamış ve Annan Planı geçersiz olmuştur. Ancak GKRY, Ada'nın tamamını temsil ediyormuş gibi AB'ye üye yapılmıştır.[1733] Güney

---

[1730]Enerji Güvenliği: Soğuk Savaş'ın ardından güvenlik kavramının meydana getirdiği yeni alt başlıklardan bir tanesidir. Enerji Güvenliği farklı aktörler arasındaki ilişkilerde önemli rol oynamaya başlayan kavramlardan biridir. Hem devletlerin kendi aralarındaki ilişkiler hem de devletlerin uluslararası kuruluşlarla olan ilişkileri bu kavramdan ayrı düşünülemez. Enerji alanında meydana gelen değişimler, enerji kaynaklarına ulaşım olanakları, söz konusu kaynakların etkin kullanılabilmesi ve gerektiğinde naklinin sağlanması gibi faktörler günümüz uluslararası ilişkilerinde gündemi belirlemektedir. Enerji güvenliği, 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizi döneminde *"hem gündeme hem de literatüre girmiştir."* Uluslararası Enerji Ajansı'na (UEA) göre; enerji kaynaklarının uygun fiyatlı ve kesintisiz olarak temin edilebilmesi olarak tanımlanmaktadır." Uğur Özgöker ve Zübeyir A. Mirzabey, *a.g.e., Doğu Akdeniz Jeopolitiği Çerçevesinde Türkiye'nin Enerji Güvenliği,* s. 37.

[1731] Cem Gürdeniz, *a.g.e., Doğu Akdeniz Mavi Vatan'ın Güney Cephesi,* s. 94-95.

[1732]Salih Kıvrak, *a.g.e.,* "Akdeniz Kalkanı Harekâtı Pakistan'ın Katılımıyla Uluslararası Boyut Kazandı."

[1733]Esengül A. Avan, *a.g.e.,* s. 102-103.

Kıbrıs'ın AB üyeliği, hiç şüphesiz en sorunlu katılım olmuştur. Bu katılımdan sonra AB kendisini sorunlar yumağının içerisinde bulmuştur.[1734]

29 Temmuz 2005'te Türkiye, Gümrük Birliği Andlaşması'nı GKRY'nin de dahil olduğu 10 yeni üyeyi kapsayacak biçimde ek protokolü imzalamış, fakat aynı tarihte Dışişleri Bakanlığı bir deklarasyon yayınlamıştır.[1735] Açıklamaya göre, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1960'ta kurulan müşterek devlet olmadığı ve Türk tarafını temsil etmediği açıklanmış, Türkiye'nin ek protokolü imzalamış olmasının KC'ni tanıma anlamına gelmediği vurgulanmıştır. Ayrıca GKRY'nin Türk hava ve deniz limanlarını kullanamayacağını, AB üyesi yapılan Kıbrıslı Rumların, Ada'nın tamamını temsil etme yetkisinin bulunmadığı, Türkiye'nin 1960 yılında imzalanan Garanti ve İttifak Andlaşmalarından kaynaklanan hak ve sorumluluklarının ortadan kaldırılmadığı belirtilmiştir.[1736]

AB'nin GKRY'ni üyeliğe kabul etmesi, Kıbrıs uyuşmazlığına çözüm bulunmasını imkânsız hale getirmiştir. AB üyesi olan GKRY'nin çözüm için çaba göstereceği düşünülemez. Avrupa Birliği'nin bir parçası olarak GKRY, bundan sonraki süreçte Türklerle olan tüm sorunlarını AB sorunu olarak görmüş ve her fırsatta Avrupa'daki platformlara taşımıştır. Bu sayede AB'nin Kıbrıs'taki Türklere ve Türkiye'ye baskı yapmasını istemiştir.[1737] Yunanistan'ın destek verdiği GKRY, AB'yi de Kıbrıs uyuşmazlığının taraflarından biri haline getirmiş, bundan sonraki süreçte bunun çeşitli örnekleri yaşanmıştır. En dikkat çeken örneklerden biri de AB'nin Doğu Akdeniz konusunda deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasıyla ilgili olarak GKRY ve Yunanistan'ın tezlerine koşulsuz destek vermesi olmuştur.[1738]

Kıbrıs konusunda söz sahibi ve garantör devletlerden biri olan Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın yanına Avrupa Birliği de eklenmiş, Türkiye'ye karşı olan cephe daha da güçlenmiştir. Kıbrıs uyuşmazlığı, yerel, bölgesel ve global düzeyde

---

[1734]Hüseyin Işıksal, "Rum Kesimi'ne Koşulsuz Destek AB'nin Geleceğini Tehdit Ediyor", *Anadolu Ajansı,https://www.aa.com.tr/tr/analiz/rum-kesimine-kosulsuz-destek-ab-nin-gelecegini-tehdit-ediyor/1983967,* (24.05.2024).
[1735]Esengül A. Avan, *a.g.e.,* s. 103.
[1736]Rıdvan Karluk, *a.g.e.,* "Türkiye'nin AB Üyeliği ve Kıbrıs Sorunu", s. 514.
[1737]Çağatay, M. Güler, "Kıbrıs Sorunu: Doğu Akdeniz'de Çözümün Ön Şartı", *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları,* (Ed.) Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Burhanettin Duran, 1. Baskı, SETA Kitapları, İstanbul, 2020, s. 35.
[1738]Esengül A. Avan, *a.g.e.,* s. 104.

olmak üzere üç boyutta ele alınabilir. Yerel düzeyde, KKTC ve GKRY'nin kendi aralarında yaptıkları/yapacakları görüşmeler ve müzakereler; bölgesel düzeyde 1960 Garanti Andlaşmaları kapsamında garantör devletlerden Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın aralarında yaptıkları/yapacakları görüşmeler; küresel açıdan bakıldığında ise ABD, BM ve devlet niteliğinde olmayan uluslararası örgütlerin (AB) müdahil olduğu düzey olarak değerlendirmek gerekir. Avrupa Birliği'nin GKRY ve Yunanistan'ı yanına alarak, diğer taraftan Türkiye ile müzakere etmesi düşünülemez. AB'ye böyle bir fırsat ve imkân tanınması doğru değildir. Zira defalarca bu ikilinin yanında yer alarak tarafsız olmadığını kanıtlamıştır. En büyük handikabı ise sorunlu bir adayı, uluslararası andlaşmaları ve kendi prensiplerini göz ardı ederek içene alması olmuş ve sorunu daha da çetrefilli bir hale dönüştürmüştür.

4 Ekim 2004 tarihli Sevilla Haritası diye anılan Avrupa Birliği deniz sahalarını gösteren ve Türkiye'ye yakın mesafedeki Yunan adaları esas alınarak hazırlanmış olan harita, bir makalede yayınlanmıştır.[1739] Yunanistan ve Fransa'nın Türkiye'siz Ege/Akdeniz esas alınarak oluşturan Sevilla Haritası[1740] aşırı deniz sahalarını içeren deniz sınırlandırma haritasıdır. 1982 BMDHS'nde öngörülen ilkeler dikkate alınmayarak ve Türkiye'nin bir ana kara devleti olduğu görmezden gelinerek, sahip olduğu deniz sahaları yok sayılmış, baskı ve zorlamalarla Türkiye'ye kabul ettirilmek istenmiştir. AB'nin isteği doğrultusunda hazırlatılan bu hayal ürünü harita aslında ABD'nin Denizcilik Ofisi tarafından MEB oranları ve MEB harita göstergeleriyle 1972 yılında yayınlanmıştır.[1741]

Söz konusu bu harita Yunanistan'ın Adalar Denizi'nde ve Akdeniz'de kıta sahanlığı olarak hak iddiasında bulunduğu saha ile GKRY'nin 2004'te ilan ettiği MEB hudutlarının AB'nin resmi hudutları olarak belirlendiği varsayımıyla hazırlanmış bir haritadır.[1742] 2007 yılında ortaya çıkan Sevilla Haritasına göre Yunanistan'ın kıta

[1739]Karan ve Kocabıyık, *a.g.e.,* s. 14.
[1740]Talha Menteş, "Haritayı Çizen İşgali itiraf Etti: Sevilla Haritası Böyle Doğdu", Yeni Şafak Gazetesi,*https://www.yenisafak.com/gundem/haritayi-cizen-isgali-itiraf-etti-sevilla-haritasi-boyle-dogdu-3568390/* (29.05.2024).
[1741]Emete Gözügüzelli, *a.g.e.,* "Hidrokarbon Faaliyetlerinin Uluslararası Hukuktaki Yeri ve Güney Kıbrıs", s. 2945.
[1742]Türk Denizcilik ve Global Stratejiler Merkezi, *a.g.e.,*" Sevilla Haritası", https://turkdegs.org/icerik/sevilla-ueniversitesinin-hazirladigi-deniz-sinirlari-haritasi.

sahanlığı Meis Adası'ndan itibaren, güneye doğru ilerleyerek Akdeniz'in ortasına dek inmekte ve Türkiye'ye Antalya Körfezi haricinde bir çıkış olanağı tanımamaktadır.[1743]

Sevilla Haritası, Yunanistan ve GKRY'nin Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının tespiti için hazırlanan ve Türkiye'yi Antalya Körfezine sıkıştırmayı amaçlayan bir haritadır. Türkiye'ye dayatılmak istenen bu haritayla, hakkaniyet ilkesi göz ardı edilerek hem KKTC'nin menfaatleri hem de Türkiye'nin egemenlik hakları ihlal edilmiş, yok sayılmak istenmiştir. Esasen bu haritanın arkasında ABD, İngiltere, AB ve Fransa bulunmaktadır. İzledikleri yöntem, GKRY-Yunanistan ikilisi üzerinden harekete geçerek Doğu Akdeniz'de Türkiye'yi Antalya Körfezi ile sınırlandırıp denizden bağını kesmek ve çevreleme politikalarını uygulamaya koymaktır. Buradaki amaç Türkiye'yi Kıbrıs'tan uzaklaştırmak, uluslararası andlaşmalarla (Garanti Andlaşmaları) Türkiye'nin elde ettiği kazanımları ve Doğu Akdeniz'deki hak ve menfaatlerini sonlandırmaktır. Bunları uygulamaya koyabilmek için de çoğu zaman yaptıkları gibi Kıbrıslı Rumları ve Yunanistan'ı ileri sürerek gerçekleştirmek istemektedirler.

GKRY, 17 Ocak 2007'de Lübnan'la MEB Andlaşması imzalamış,[1744] Kasım 2007'de andlaşmanın onay sürecinde Türkiye devreye girmiş, Lübnan'la yoğun bir diplomasi trafiğinin ardından andlaşmanın Lübnan Parlamentosu'nda onaylanması engellenmiştir.[1745] 25 Ocak 2007 tarihinde GKRY, Kıbrıs'ın güneyinde 13 enerji sahasında arama ilanında bulunmuştur. Bunların 5'i Türk kıta sahanlığı içerisinde yer almaktadır. GKRY, 27 Ocak 2007'de Hidrokarbon Kaynakları Arama, Keşif ve İşletilmesi Kanunu çıkartmıştır.[1746]

Tek taraflı gerçekleştirilmiş olan bu eylemler karşısında 30 Ocak 2007'de T.C. Dışişleri Bakanlığı Güney Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz'de ilan ettiği 13 ruhsatlı alanla ilgili olarak meselenin hukuksal ve siyasi boyutlarını ortaya koyan sert bir nota vermiştir. Bu açıklamada Kıbrıs Adası'nın deniz yetki alanlarıyla ilgili olarak

---

[1743]BBC News, "Sevilla Haritası Nedir? Yunanistan'ın Tezini Dayandırdığı, ABD'nin Hukuki Önemi Yok Dediği Harita", *https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54244760,* (18.05.2024).
[1744]Gamze Alper, "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Doğu Akdeniz'deki Münhasır Ekonomik Bölge İlanları ve Sınırlandırmaları: Türkiye'nin Güvenliği ve KKTC Üzerindeki Etkileri", *Anadolu Strateji Dergisi (ANASAM),* s. 32-33.
[1745] Kudret Özersay, *a.g.e.,* "Kıbrıs Konusu", *Türk Dış Politikası,* Cilt: 3 s. 675.
[1746] Karan ve Kocabıyık, *a.g.e.,* s. 14.

KKTC'nin de haklarının ve yetkilerinin olduğu ve GKRY'nin adanın tamamını temsil etmediği belirtilmiş, yapılan andlaşmaların ve çıkartılan yasaların hiçbir hükmünün bulunmadığı vurgulanmıştır. Ayrıca bu notada Türkiye'nin güney kıyıları ile 32 16 18 D boylamı, 34 K enlemi ve 28 D boylamı batısında, Adalar Denizi'ndeki Türk kıta sahanlığı hududunun Akdeniz'e vardığı noktaya dek batı yönünde uzanacağı; Türkiye'nin hak ve menfaatlerinin koruması hususunda kararlı olduğunu ve bunların ihlal edilmesine müsaade edilmeyeceği belirtilmiştir. Bu açıklama o güne dek Doğu Akdeniz uyuşmazlığı konusunda yapılmış olan en mühim açıklamadır. Bu nota 2 Mart 2004 tarihinde BM'ye verilen notadan sonraki MEB sınırlarının üstü örtük de olsa ilanıyla ilgili oldukça önemli bir devlet uygulaması olmuştur. Ayrıca aynı gün içinde Lübnan Büyükelçiliği'ne de bir nota verilmiş, GKRY'nin adayı tek taraflı olarak temsil yetkisinin bulunmadığını ve GKRY-Lübnan MEB sınırlandırma andlaşmasının yürürlüğe sokulmamasını istemiştir.[1747]

Rum tarafı, 15 Şubat 2007'de 13 enerji sahasından 11 tanesini uluslararası ihaleye açmıştır. Onur Öymen'in belirttiği gibi Kıbrıs sorunu çözümlenmeden hukuksuz bir şekilde (Kıbrıs'ın Kurucu Andlaşmalarına aykırı) AB üyesi yapılan GKRY, uluslararası andlaşmaların kendisine tanımadığı bir hakkı de facto bir durum oluşturarak kullanmaya başlamıştır. Onunla iş birliği yapan diğer ülkeler de bu hukuksuzluğu görmezden gelmiştir.[1748] GKRY, Suriye ve İsrailli yetkililerle de görüşmelere başlamış, diğer taraftan Yunanistan ile Mısır da (bilhassa Meis Adası sebebiyle) MEB andlaşması yapmak için görüşmelerini sürdürmüştür.[1749]

2010 yılında ABD'nin yayınladığı iki ayrı raporda İsrail, Filistin, KKTC, GKRY, Lübnan ve Suriye'nin de içinde bulunduğu Levant Havzası'nda 1,7 milyar varil civarında petrol rezervi ve 3,45 trilyon metreküp civarında doğalgaz rezervi olduğu ayrıca Nil Havzası'nda da 1,8 milyar varil çıkartılabilir petrol rezervi ve 6 milyar metreküplük sıvılaştırılabilir doğalgaz olduğu belirtilmiştir. Ayrıca toplamda 6,3 trilyon metreküplük doğalgaz rezervinin bulunduğuna dikkat çekilmiştir. Yeni

[1747] Cem Gürdeniz, *a.g.e., Doğu Akdeniz Mavi Vatan'ın Güney Cephesi,* s. 98.
[1748] Onur Öymen, *Uçurumun Kenarında Dış Politika,* Remzi Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul, 2018, s. 188.
[1749] Kudret Özersay, *a.g.e.,* "Kıbrıs Konusu", *Türk Dış Politikası,* Cilt: 3 s. 675.

keşiflerle birlikte, bölge enerji nakil güzergahı olmasının yanı sıra enerji kaynağı olma özelliğine de sahip olmuştur.[1750]

Sözü edilen enerji kaynakları bölgesel dinamikleri yeniden şekillendirmiş, çeşitli konularda ihtilaflı durumların yaşanmasına ve krizlerin artmasına neden olmuştur. Deniz yetki alanlarının belirlenmesi, enerji kaynaklarının paylaşımı konusunda ortaya çıkan uyuşmazlıkların yanı sıra, rekabet, iş birlikleri, enerji geçiş hatları, enerji güvenliği, ulusal güvenliğe yönelik kaygılar gibi konular gündeme gelmiş, yeni iş birlikleri ve ittifaklar ortaya çıkmıştır. Örneğin Türkiye ve KKTC gibi ülkeler ise bu ittifakların dışında bırakılarak onların hakları görmezden gelinmiş ve yok sayılmak istenmiştir.

5.4.3. Mavi Vatan

Kavramsal olarak Mavi Vatan'ın ortaya çıkışını hazırlayan zemin 1947 yılına dek uzanır. Bu tarihte Amerikan Başkanı Harry S. Truman'ın bir bildirisinde sözünü ettiği kıta sahanlığı konusu, devletin denizler üzerindeki hakimiyet sahalarını yeniden tanımlayan ve denizleri de ülkenin bir parçası olarak gören bir anlayışa dayanır. Truman'ın buradaki amacı denizlere olan tutkusundan kaynaklı değildir. Amerika'nın batısında petrol arama ve çıkartmak için ileri sürmüş olduğu bir taleptir.[1751]

Truman'a göre *"kıta sahanlığı, kıyıdaki ülkenin bir uzantısıdır."* Buna göre, denizin içerisindeki doğal kaynaklar sahildar devlete ait olmalıdır. Ayrıca sahildar devletin güvenliği ve bu sahadaki doğal kaynakların işletilmesi için kıta sahanlığını meydana getiren sahanın sahildar devletin kontrolünde olması gerekir. Komşu ülkeler arasındaki kıta sahanlığı sınırlandırmaları uluslararası hukuka ve hakkaniyet ilkesine uygun yapılması gerekir.[1752] 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde kıta

[1750]Recep Yorulmaz, "Doğu Akdeniz'de Potansiyel İş Birlikleri ve Ortaklıklar", Ortadoğu Araştırmaları Merkezi/ORSAM, *https://www.orsam.org.tr/tr/dogu-akdenizde-potansiyel-is-birlikleri-ve-ortakliklar/,* (01.06.2024).
[1751]Mavi Vatan, "Mavi Vatan Kavramı ve Önemi", *https://mavivatan.net/mavi-vatan-kavrami-ve-onemi/* (30.05.2024).
[1752]Fahrettin Tepealtı, "Kıta Sahanlığı: Teori ve Uygulama Boyutu altında Bir Değerlendirme", https://doi.org/10.32003/igge.1014953, Sayı: 45, 2022, s. 178.

sahanlığı resmen tarif edilmiş ve Mavi Vatan'ın temelleri bu Sözleşmeyle atılmıştır.[1753]

5.4.4. Mavi Vatan Doktrini

Türkiye'de *"Mavi Vatan"* teriminin isim babası Emekli Tümamiral Cem Gürdeniz'dir. Bu ifadeyi ilk kez 2006 yılında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın düzenlemiş olduğu *"Karadeniz ve Deniz Güvenliği Sempozyumu"*nda dile getirmiş, Mavi Vatan kavramını Türkiye'yi çevreleyen denizlerdeki (Karadeniz, Ege ve Akdeniz) deniz yetki alanlarıyla ilgili olarak kullanmıştır.[1754] Mavi Vatan kavramı daha sonra Müstafi Tümamiral Cihat Yaycı tarafından geliştirilmiş ve bir doktrin olarak ortaya konulmuştur. Cihat Yaycı'nın tanımıyla Mavi Vatan, Türkiye'nin deniz ülkesinin bir parçasıdır. *"Doğu Akdeniz, Batı Anadolu (Ege), Marmara ve Karadeniz Bölgelerinin tamamında yaklaşık 462 bin kilometre ilan edilen ya da ilan edilmesi öngörülen deniz yetki alanlarımızın tamamıdır."* Bu görüşe göre Mavi Vatan esasen yeni bir kavram değildir. Barbaros Hayreddin Paşa'nın *"denizlere hâkim olan dünyaya hâkim olur"* sözü ve Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün *"denizcilik Türk'ün milli ülküsüdür"* ifadesi de Türk ulusunun denizci bir ulus olarak Mavi Vatan'ın farkındalığını ortaya koymuştur.[1755] Mavi Vatan kavramı, günümüzde karadaki Misak-ı Millînin Denizde karşılık bulmuş hali olarak kabul görmüştür.[1756] Türkiye'de 2009 yılında uygulamaya konulan Mavi Vatan Doktrini, jeopolitik teorilerden biri olan deniz hakimiyet teorisine dayandırılmıştır.[1757]

[1753] Mavi Vatan, *a.g.e.*, "Mavi Vatan Kavramı ve Önemi."
[1754] Cem Gürdeniz, *a.g.e.*, Mavi Vatan Yazıları, s. 35.
[1755] Uzman Görüşü, Vision, "Türkiye'nin Denizcilik Doktrini: Mavi Vatan", Vizyon siyasi Kalkınma Merkezi, 2021, s. 3-4. *https://vision-pd.org/wp-content/uploads/*, (30.05.2024).
[1756] Cem Gürdeniz, "21. Yüzyılda Mavi Vatan ve Türkiye", *Yeni Dünya Düzeninde Nasıl Bir Türkiye?,* (Ed.) Övgün A. Ercan, 1. Baskı, Sözcü Kitabevi, İstanbul, 2022, s. 97.
[1757] Deniz Hakimiyet Teorisi: Dünya tarihine bakıldığında kara ve deniz güçlerinin mücadelesinin tarihi olduğu görülür. Antik Yunan (Grek) dünyası denizci kavimlerin savaşları sonucunda ortaya çıkmıştır. Atinalılar, Persler karşısında kendilerini savunmak için denizde savaşarak mücadele etmiştir. Kara gücü olan Romalılar, denizcilikle ve ticaretle uğraşan Kartacalılar'ı yenerek bir imparatorluk kurmuştur. Roma İmparatorluğu ise Vikingler, Vandallar ve Normanların deniz üstünlüğü ile yıkılmıştır. Öte yanda Araplar, Kartaca'yı ele geçirip Tunus'u kurmuş ve Akdeniz'in batısına egemen olmuştur. Venedik ise yüzlerce yıl deniz ticareti ile gücünü korumuştur. Barbaros Hayrettin Paşa Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk Kaptan Paşasıdır. Onun, *"Denizlere egemen olan dünyaya egemen olur"* sözü, jeopolitik ve Jeostratejik görüşünü ortaya koymuştur. Deniz hakimiyeti kuramı, Amerikalı Amiral Mahan ile anılır. Mahan, araştırmalarını *"deniz egemenliği"* üzerine yapmıştır. O da aynı Barbaros Hayrettin Paşa gibi *"denizlere hâkim olan dünyaya hakim olur"* görüşündedir. 17, 18 ve 19. yüzyıllar üzerine yaptığı

Türkiye, Karadeniz'deki sahildar devletlerle ikili andlaşmalar yaparak bu coğrafyada MEB ilan ederek Mavi Vatan'ın kuzey cephesini güvence altına almıştır. Marmara Denizi ise hukuki bakımdan bir iç deniz olduğundan diğer ülkelerle herhangi uyuşmazlığa sebebiyet verilmeden Mavi Vatan'ın kapsamı içerisinde yer almıştır. Bu doktrininin en problemli kısmı ise Adalar Denizi (Ege) ve Doğu Akdeniz'i içeren kısmıdır.[1758] Mavi Vatan Doktrini, Adalar Denizi ve Doğu Akdeniz'de Yunanistan'ın izlediği maksimalist politikalar karşısında bir tepki olarak ortaya konmuştur. Bu doktrin Türkiye'nin deniz hudutlarının uluslararası hukuk çerçevesinde korunup kollanmasını amaçlamaktadır.[1759]

Bir taraftan GKRY'nin AB üyesi olduktan sonra Türkiye'yi Kıbrıs üzerinden sıkıştırması, diğer taraftan Yunanistan'ın Doğu Akdeniz ve Adalar Denizi'ndeki kıyılarıyla birlikte dikkate alındığında bölgedeki en uzun kıyı şeridine sahip ülke Türkiye olmasına rağmen, Yunanistan'ın karasularını 12 mile genişletme iddiaları ve maksimalist talepleri, Türkiye açısından egemenlik haklarının ihlali olarak görülmektedir. Türkiye'nin NATO'dan müttefiki olan Yunanistan, adalar üzerinden Türkiye'yi adeta bir kara ülkesine dönüştürmeye çalışmakta, bu durum Türkiye için

---

çalışmalarında genelde denizlerin denetiminin sağlanması için mücadeleler yapıldığını incelemiş ve *"Dünya egemenliğinin anahtarı deniz yollarının kontrolündedir"* görüşünü ileri sürmüştür. Mahan'ın ifadelerine göre, denizler ve okyanuslarla bağlantılı geçitler, boğazlar ve adalar gibi stratejik noktalarda hakimiyet kurmak anlaşılmaktadır. Bu tür yerlere örnek olarak Türk Boğazları (İstanbul ve Çanakkale), Cebeli Tarık Boğazı, Basra Körfezi, Aden Boğazı, Süveyş Kanalı, Bering Boğazı, Panama Kanalı gösterilmektedir. Alfred Mahan'a göre bir devletin çevresinin okyanuslarla çevrelenmiş olması o devletin savunmasını kolaylaştırır ve diğer ülkelerle olan ilişkilerinde daha rahat hareket etmesini sağlar. Öte yandan karalarla ya da yarı denizle çevrilmiş olan ülkeler zorunlu olarak savunma kabiliyetlerini bölmek ve yüksek maliyetli harcamalar yapmak durumunda kalır. Örneğin İngiltere sınır güvenliğini sağlamak için geniş kapsamlı bir kara ordusuna ihtiyaç duymayacaktır. Yine ABD ve Japonya'nın diğer ülkelerle kuracakları ittifaklar ekonomik amaçlı olacaktır. Diğer taraftan İtalya ve Fransa gibi devletler ise daha fazla dışarıdan gelebilecek tehditleri engellemek için ittifaklar oluşturacaktır, bu durum onlar için dezavantajlı bir durumdur. Betül Algür ve Murat Ercan, "Deniz Hakimiyet Teorisi Kapsamında Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Jeopolitiği'nin Türkiye'ye Etkileri", *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt 3, Sayı: 2, 2021, 197-198; Ertan Özyiğit ve Halil Özsaraç, *Barbaroslar: Akdeniz'in Anlatılmamış Hikayesi,* WIZART Edutaintment: Onsekiz Saniye Yapım Yayın Reklam ve Danışmanlık Halkla İlişkiler Tic. A.Ş. 1. Baskı, İstanbul, 2021, s. 23, Erol Mütercimler, *Geleceği Yönetmek,* Alfa Basım, Yayım, Dağıtım Ltd. Şti. 3. Baskı, İstanbul, 2006, s. 299-300; Gökhan Ak, "Deniz Hakimiyet Teorisi", Jeopolitik Düşünce: Büyük Güçler ve Türkiye, 1. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2020, s. 133; Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Kuramları,* C. 1, (Ed.) Tayyar Arı ve Elif Toprak, Anadolu Üniversitesi Yayını, 1. Baskı, Eskişehir, 2012. s. 68.

[1758] Ali Murat, *Mavi Vatan Bağlamında Türkiye'nin Deniz Jeopolitiği,* Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2022, s. i.

[1759] Uzman Görüşü, Vision, *a.g.e.,* s. 5.

ciddi manada güvenlik riski oluşturmaktadır. Adalar Denizi'ndeki aidiyeti tartışmalı olan adalar (EGEAYDAAK), silahlandırılmakta ve yerleşime açılmaktadır. Tüm bunların yanı sıra uluslararası andlaşmalar (Lozan ve Paris andlaşmaları) ihlal edilerek yıllardır sürdürülen faaliyetler sonucunda gayrı askeri statüdeki Doğu Ege Adalarının tamamı silahlandırılmıştır/silahlanma halen devam etmektedir.

Şekil 10 :Müstafi Tümamiral Cihat Yaycı Tarafından Çizilen Mavi Vatan Haritası

Kaynak: Mavi Vatan: https://mavivatan.net/mavi-vatan-kavrami-ve-onemi/.

17 Aralık 2010'da GKRY-İsrail arasında deniz sınırlandırma andlaşması imzalanmış,[1760] 2011 yılında parlamentolarında onaylanmıştır. GKRY, Mısır ile yaptığı andlaşma ile güneye doğru, İsrail'le yaptığı andlaşma ile de doğuya doğru MEB sahasını genişletmiştir.[1761] GKRY, ABD'li Noble Enerji Şirketi ile anlaşma yaparak araştırma faaliyetlerini sürdürmüş, 2011 yılının sonlarına doğru doğalgaz

[1760]Hüseyin T. Hava, "Doğu Akdeniz'deki Doğal Gaz Rezervlerinin Ekonomik ve Güvenlik Boyutuyla Türkiye Açısından Değerlendirmesi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi,* Cilt: 16, Sayı: 35, s. 692.
[1761]Ferhat Kökyay "Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Akdeniz Enerji Politikası," *Liberal Düşünce Dergisi,* Cilt: 26, Sayı: 101, 2021, s. 150.

yataklarına ulaşmıştır. Öte yandan İsrail de aynı şirketle anlaşarak, GKRY ile yakın iş birliği içerisine girmiştir.[1762]

Doğu Akdeniz ve bölgeyle ilgili konular; Kıbrıs sorunu, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması (MEB), boru hatları, denizaltı kabloları geçiş güzergahları ve enerji kaynaklarının keşfi sonrasında sahildar devletler ve bölge devletleri arasında siyasi ilişkileri bulunan bütün devletler için bu coğrafya önemli hale gelmiştir. Denizlerin sınırlandırılması konusunda coğrafi faktörlerin (yarı kapalı deniz oluşu, kıyıların yapısı, oransallık, jeolojik ve jeomorfolojik özellikler vb.) öneminin yanı sıra coğrafi olmayan faktörler de (güvenlik, politik, ekonomik, devletlerin uygulamaları gibi) önem taşımaktadır. GKRY-Yunanistan ikilisinin uluslararası hukuku ihlal eden uygulamaları, MEB ilanları, diğer sahildar devletlerle yapılan andlaşmalar ve bölgede yaşanan gelişmeler sonucunda Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti de kayıtsız kalamayacak, kendi hak ve menfaatlerini korumak için harekete geçecektir. Türkiye ve KKTC, kendi MEB'sini açıklayarak, GKRY'nin tek yanlı ilan etmiş olduğu toplam 51.000 kilometre kare olan ve 13 parselden meydana gelen MEB'ye itiraz etmiş,[1763] Türkiye ve KKTC'ye karşı sürdürülen AB ve ABD destekli GKRY politikalarına karşı caydırıcı olmak için Türkiye, elindeki olanakların (diplomatik, hukuki, sismik araştırma ve sondaj çalışmaları gibi) tümünü kullanmıştır.[1764]

Türkiye Doğu Akdeniz'de çeşitli devlet uygulamaları yapmıştır. Söz konusu uygulamalar bölgede keşfedilen enerji kaynakları, deniz yetki sahaları ve güvenlik konularıyla yakından ilgilidir. Öncelikle *"Mavi Vatan"* doktrinini benimsemiş ve 462 bin km²'lik deniz yetki alanları sınırlarını belirlemiştir. KKTC ve Libya ile deniz yetki alanları sınırlandırma andlaşmaları yapmış, kendisine ait sismik araştırma ve sondaj gemileri ile sahaya inmiş ve faaliyetlerini sürdürmüştür. Doğu Akdeniz'de askeri varlığını arttırarak tatbikatlar gerçekleştirmiş hem kendisinin hem de KKTC'nin deniz sahalarındaki meşru haklarının korunması ve savunulması için uluslararası platformlarda (BM, NATO, AB gibi) mücadele etmiş, Doğu Akdeniz'deki ekonomik

[1762]Onur Öymen, *a.g.e., Uçurumun Kenarında Dış Politika,* s. 188.
[1763]Hüseyin T. Hava, *a.g.e.,* s. 694.
[1764]Nurşin A. Güney, "Batılı Ülkelerin Doğu Akdeniz Politikaları", *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları,* (Ed.) Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Burhanettin Duran, SETA Kitapları, 1. Baskı, İstanbul, 2020, s. 152.

ve stratejik menfaatlerini korumak için diğer bölgesel aktörlerle çeşitli müzakereler gerçekleştirerek, uyuşmazlıklara çözüm arama yoluna gitmiştir.

Şekil 11 :GKRY'nin Kıbrıs'ın Güneyinde İlan Ettiği 13 Enerji Sahası

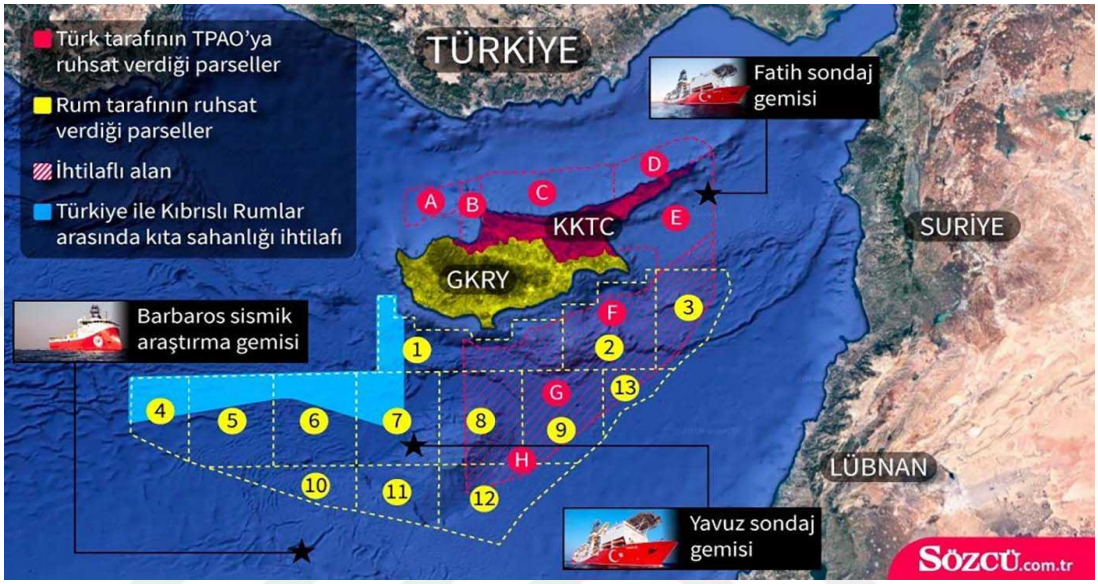

Kaynak: Doğu Akdeniz'deki parselleri gösteren harita-(Sözcü).[1765]

Rum kesiminin gerçekleştirdiği tek yanlı eylemler karşısında KKTC de karasularını 12 mil olarak ilan etmiş, 21 Eylül 2011 tarihinde Türkiye ile KKTC arasında uluslararası hukuk ve hakkaniyet ilkesine göre tespit edilen kıta sahanlığı sınırlandırma andlaşması imzalanmış ve Türkiye'nin devlet şirketi olan TPAO'ya doğalgaz ve petrol arama ruhsatı verilmiştir. Gerçekleştirilecek üretimin paylaşılması yarı yarıya yapılacak şekilde *"arama, sondaj, üretim"* ve işletme izinleri verilmiş, 2011 yılında Piri Reis araştırma gemisi çalışmalarına başlamıştır.[1766]

Türkiye'nin açıkladığı MEB'e göre Mısır'ın anakarasıyla Türkiye'nin anakarası arasında kalan sahada kendilerine ait olan haklar Mısır ile Türkiye arasında paylaşılması gerekir. Bu durumda (1, 4, 5, 6 ve 7) nolu ruhsat sahaları Türkiye'nin kıta sahanlığı alanlarıyla çakışmaktadır. Fakat bahse konu bu parseller mevcut durumda GKRY'nin fiili denetimi altındadır.[1767] Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na Kıbrıs açıklarında petrol ve doğalgaz arama izni verilen alanların bazıları (1, 2, 3, 8, 9, 13)

[1765]Harita: Sözcü, *https://stratejikortak.com/2020/05/dogu-akdeniz-bolgesel-guc-olmak.html.*
[1766]Cahit İstikbal, *a.g.e,* s. 246.
[1767] Hüseyin T. Hava, *a.g.e.,* s. 694.

Güney Kıbrıs'ın uluslararası enerji firmalarına arama izni verdiği parsellerle çakışmaktadır.[1768]

GKRY ve Yunanistan, Türkiye-KKTC arasında yapılan andlaşmayı yasadışı olarak nitelendirmiş ve geçerliliğinin bulunmadığını belirtmiştir. GKRY-Yunanistan ikilisinin KKTC ve Türkiye ile anlaşma sağlamadan Doğu Akdeniz'deki kaynaklar üzerinde tek yanlı kararlar alarak faaliyette bulunması uluslararası deniz hukukunun ihlali anlamına gelmektedir.

GKRY, söz konusu parseller üzerinde hak iddiasında bulunarak bölgedeki varlığını devam ettirmiş, arama ve işletme çalışmalarını (2, 3, ve 9) nolu parseller için İtalyan ENI ve Güney Kore'den KOGAS şirketlerine (8) parseli, ENI şirketine (6 ve 11) parselleri Fransa'nın Total şirketine ve İtalyan ENI grubuna (10) parseli, Amerikan şirketi olan Exxon Mobil ve Katar Petroleum ortaklığına, (12) parseli Amerikan Nobel, İngiliz Şirketi BG ve İsrail'in Avner ve Delek Şirketlerine vermiştir.[1769]

Yine, KKTC'nin MEB'inde olan (1, 2, 3, 8, 9, 12 ve 13) parsellerde Rum tarafı arama izni vermiş ve bu izinleri verirken 1960 andlaşmalarıyla kurulan KC'nin Birleşmiş Milletler tarafından tescil edilmiş *"iki kesimlilik ekseninde"* Kıbrıs'taki bütün kaynaklardan eşit hak sahibi olan Türkleri yok sayarak KC adına andlaşmalar yapmıştır. Bu dönemde Mısır'da Müslüman Kardeşler Yönetiminin devrilmesi sonrasında Türkiye-Mısır arasında aynı zamanda Türkiye-Suriye arasında sorunlar yaşanmaktaydı. Ayrıca Yunanistan'ın uluslararası hukuku ihlal ederek adalar üzerinden ortay hat belirlemek istemesi gibi nedenlerle bu dönemde Doğu Akdeniz'de çok sayıda sorunun ortaya çıktığı bir süreçten geçilmiştir.[1770]

Türkiye, GKRY'nin bahsi geçen alanlara petrol ve doğalgaz arama izinleri vermesine itiraz etmiş, deniz yetki sahaları içinde yabancı firmalara arama ve üretim çalışmaları için kesinlikle müsaade edilmeyeceğini açıklamıştır. Türkiye, ulusal ve uluslararası her platformda Rum kesiminin Adanın tamamını temsil etmediğini

[1768] Esengül A. Avan, *a.g.e.,* s. 97.
[1769] Hüseyin T. Hava, *a.g.e.,* s. 694.
[1770] Selçuk Duman, *a.g.e.,* s. 224.

vurgulamış, MEB sınırlandırma andlaşmaları yapma ve bölgeyi pazarlama haklarının bulunmadığını dile getirmiştir.[1771]

Türkiye, 2004-2010 yılları arasında Birleşmiş Milletler'e notalar vermiş ve Doğu Akdeniz'de Türkiye ile anlaşma sağlanmadan yapılan MEB ilanlarını, Mısır ve Lübnan'la yapılan MEB andlaşmalarını tanımadığını açıklamıştır. T.C. Dışişleri Bakanlığı da 5 Ağustos 2011 tarihinde bir açıklamada bulunmuş, Doğu Akdeniz'de kıta sahanlığı ve MEB sınırlandırmalarında ilgili devletlerin tümünün içinde bulunması, tüm tarafların hak ve menfaatlerinin göz önünde bulundurularak yapılması gerektiğini belirtmiş, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ve Türkiye'nin haklarının bulunduğuna dikkat çekmiştir.[1772]

2011 yılı sonlarında Noble Energy Şirketi Doğu Akdeniz'de 12. Blokta hidrokarbon rezervleri keşfetmiş ve Kıbrıs Adası'nın jeopolitiğinde önemli değişimler olmuştur. Söz konusu rezervler dünya ekonomik krizinden (2018) sonra, tarihinin en kötü krizlerinden birini yaşayan GKRY'nin yaşadığı çöküşün ardından yeniden ayağa kalkması için bir fırsat olmuştur. Diğer taraftan KKTC ve GKRY arasında süren fiili durum, iki devletli yapı, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin tanınmaması bu rezervler üzerinde Kıbrıs Türkleri'nin de haklarının bulunması, yeni tartışmaları gündeme getirmiştir. Ayrıca İsrail açıklarındaki Tamar sahasında rezervlerin çıkartılmaya başlanması, İsrail'i de bu rezervlerin geleceği hakkında söz sahibi olabilmesi için harekete geçirmiş, Rum kesimiyle iş birliği yapmaya yöneltmiştir. Rumlarla iş birliği yapma sebepleri ise bu coğrafyadaki müttefiki Türkiye ile bir süredir sorunlar yaşaması ve Arap Baharı'nın getirdiği karışıklık ortamında kalmasından kaynaklanmıştır.[1773]

Doğu Akdeniz'de MEB tartışmaları ve mevcut paylaşım kavgası, çözümsüz kalmış olan sorunların daha da derinleşmesine ve krize dönüşmesine yol açmıştır. Bölgedeki enerji kaynaklarının keşfi sonrasında yaşanan gelişmeler, bölge ülkeleri arasında iş birliği yapılmasını gerektirmiş, aralarında sorunlar yaşadıkları bazı

[1771] Vefa Kurban, Oğuzhan Ergün ve diğ. *a.g.e.,* s. 176.
[1772] Selçuk Duman, *a.g.e.,* s. 223-224.
[1773]Abdullah M. Yıldız, "Türkiye'nin Doğu Akdeniz'i Güvenlikleştirmesi", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi,* Cilt: 3, Sayı: 1, 2016, s. 2.

ülkelerin ise (KKTC, Türkiye gibi) dışlanmasına sebep olmuştur. Türkiye, bu dönemde İsrail, Suriye, Mısır gibi komşu ülkelerle ilişkilerinde kötü bir dönemden geçerken; ayrıca Kıbrıs uyuşmazlığı sebebiyle AB, ABD ve Rusya gibi aktörlerle olan ilişkilerinde de sorunların ortaya çıktığı bir dönemi yaşamıştır. Türkiye hem Kıbrıs'ta hem Doğu Akdeniz'de hak ve menfaatlerini koruma mücadelesi verirken, diğer taraftan GKRY-Yunanistan ikilisi AB ve ABD'nin desteğini arkasına alarak, bölgesel ve küresel açıdan oluşan bloğu Türkiye aleyhine kullanmaya başlamıştır. GKRY ve Yunanistan tartışmalı alanlarla ilgili sorunları kendi lehine çevirmeye, Türkiye'yi dışlayarak MEB sınırlandırma ve bölgesel iş birliği andlaşmaları yapmaya çalışmıştır.

5.5. 2011-2016 Dönemi

Bu dönemin en önemli projelerden biri olan ve asrın projesi olarak nitelendirilen Su Temini Projesi[1774] ile Türkiye'den KKTC'ye yılda 75 milyon metreküp içme ve tarımsal amaçlı kullanılabilecek olan su projesi gündeme gelmiş ve 7 Mart 2011 tarihinde Mersin Anamur'da Alaköprü Barajı'nın temeli atılarak çalışmalar başlatılmıştır. Hem yerel hem de uluslararası kamuoyunda çok ses getiren bu proje tamamlandığında KKTC'nin elli yıllık su ihtiyacını karşılayabilecekti.[1775]

[1774]KKTC'ye *"Su Temini Projesi"*: Ada'nın tümünde su kaynaklarının beslenmesi yağışlarla olmaktadır. Kıbrıs'ta yağışlar yıldan yıla değişiklik göstermekte, bu durum su kaynaklarını olumsuz şekilde etkilemektedir. Son yarım yüzyılda hem Kıbrıs'ta hem de diğer Akdeniz ülkelerinde yağış oranlarındaki düşüş ve buharlaşmanın yüksek oluşu, insan nüfusundaki artış, tarımda kullanılan su miktarındaki artış gibi sebeplerle adada su sıkıntısı yaşanmasına yol açmıştır. Kıbrıs'ta 1960'lardan beri su sıkıntısı yaşanmaktadır. Yağış miktarındaki düşüş, eskiden verimli olan toprakların verimliliğini kaybetmesine neden olmuş, tarım da bundan olumsuz etkilenmiştir. *"KKTC'deki su kaynakları yüzey ve yeraltı sularından oluşmaktadır."* Yağışlardan sağlanan suyun % 80'i terleme ve buharlaşma yoluyla kaybolmaktadır. Ada'da yağışların düşmesi sonucunda KKTC'de yüzey sularının azalması nedeniyle içme, sulama ve diğer kullanımlar için ihtiyaç duyulan su yeraltı sularından karşılanmaya başlamıştır. *"KKTC'de sular genelde kıyı akiferlerinden çekilmektedir ve adanın en büyük akiferi olan Güzelyurt akiferi Trodos dağlarından beslenmektedir."* Bu dağların kuzeyinde Rum tarafında yapılmış olan barajlar sebebiyle KKTC'de bulunan barajlara ve akiferlere yeterince su ulaşamamaktadır. Bu nedenle KKTC'nin su sorununun çözülmesi için *"Su Temini Projesi"* hayata geçirilmiştir. Geçitköy Barajı: Yaklaşık 35 milyon metreküp kapasitelidir. KKTC'nin su ihtiyacı da yıllık 35 milyon metreküp kadardır. Türkiye'den gönderilecek olan suyun kapasitesi ise 70 milyon metreküp kadardır. Suyun kapasitesinin fazla hesaplanmasının nedenlerinden biri suyun denizaltı boru sistemi ile İsrail'e gönderilmesi içindir. 2003-2004 yıllarında Manavgat Çayı'ndan balonla su taşınıyordu. Bu suyun yıllık maliyeti 15 milyon dolardı. Türkiye-İsrail ilişkilerinin bozulması ile su taşıma işlemi sonlandırılmış oldu. Tuğba E. Maden, "Havzalararası Su Transferinde Büyük Adım: KKTC İçme Suyu Temin Projesi, *Ortadoğu Analiz,* Cilt: 5, Sayı: 50, 2013, s.103-14; E. Kurmay Albay E. Elektronik Mühendisi Salih Gamsız.

[1775]Selçuk Dağaşan ve Ulvi Keser, "KKTC Su Temini Projesine Karşı Yürütülen Algı Operasyonlarının Değerlendirilmesi", *International Journal of Social Inquiry,* Cilt: 13, Sayı: 1, 2020, s. 188.

Projenin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ayağında 30 Mart 2012 tarihinde Geçitköy Barajı'nın temeli atılmış, her iki baraj tamamlanarak 2015 yılında proje hayata geçirilmiştir. Bu proje üç kısımdan oluşmuştur. Türkiye'deki kara yapıları, deniz geçiş hattı ve KKTC tarafındaki kara yapılarından meydana gelmiştir. Toplam uzunluğu 170 km deniz geçiş güzergâhının 80 km'lik bölümü deniz seviyesinin 250 metre altından *"Askıda Deniz Geçiş Sistemi"* (askıda borular geçirilerek) ile proje tamamlanmıştır. Bu yöntemle oluşturulan, dünya üzerinde uygulamaya konulan ilk ve tek proje olma özelliğini taşımaktadır.[1776] Bu projenin hayata geçirilmesi ile ilgili olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2015 yılında 80 km uzunluğunda ve 250 metre denizin altından geçen borular sayesinde 75 milyon metre küp suyun Türkiye'den KKTC'ye ulaştırıldığını belirtmiş, bununla birlikte modern içme suyu arıtma tesisi 529 km uzunluğundaki dağıtım şebekesi ile KKTC'nin kaliteli içme suyuna kavuşturulduğunu söylemiştir.[1777]

Öte yandan GKRY'nin 2011 yılında Doğu Akdeniz'de uluslararası hukuku ihlal ederek sondaj faaliyetlerini yürütmesi bölgede suların ısınmasına neden olmuş, bölge dışı aktörlerin de bu coğrafyaya ilgi göstermeye başlaması tansiyonu yükseltmiştir.[1778] Türkiye'nin Kıbrıs politikası konusunda taraflar arasında karşıt söylem ve eylemler artmış,[1779] Türkiye New York'ta 21 Eylül 2011 tarihinde KKTC ile MEB[1780] andlaşması yapmıştır. Bu kapsamda Türkiye'nin MEB sahası 145 bin kilometrekare olarak tespit edilmiştir.[1781]

[1776]Veysel Eroğlu, "Projeler: Asrın Projesi KKTC Su Temini Projesi", Prof. Dr. Veysel Eroğlu, *https://www.veyseleroglu.com.tr/projeler/kktc-su-temin-projesi/,* (31.05.2024).

[1777]Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ), "Cumhurbaşkanı Erdoğan Anavatan'ın Suyunu, KKTC'nin Bereketli Topraklarıyla Buluşturacak sulama İletim Tüneli'nin Açılışını Yaptı," *https://www.dsi.gov.tr/Haber/Detay/2244/,* (01.06.2024).

[1778] Nejat Çoğal, "Doğu Akdeniz'de Yeni Denge Arayışları ve Kıbrıs", Türk. Ocağı-Türk Yurdu, *https://www.turkocaklari.org.tr/nejat-cogal/dogu-akdenizde-yeni-denge/,* (27.05.2024).

[1779]Sibel Akgün, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2012,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ufuk Ulutaş, 1. Baskı, SETA Yayını, Ankara, 2013, s. 279.

[1780]1982 BMDHS'nde açıkça belirtildiği gibi MEB ilanı karşılıklı ya da bitişik devletlerin varlığı nedeniyle çakışma halinde alakalı ülkeler Uluslararası Adalet Divanı'nın 38. maddesine göre hakkaniyet çerçevesinde konuyu görüşerek anlaşma sağlarlar. Doğu Akdeniz'de sahildar devletler arasındaki mesafenin 400 milden az olması nedeniyle sahildar devletlerin andlaşma yapmak zorunda oldukları aşikardır. İsrail, GKRY ve Mısır'ın kendi aralarında anlaşma sağlayarak MEB ilanında bulunmuşlar, doğalgaz ve petrol arama izinleri vermeye başlamışlardır. Selçuk Duman, *a.g.e.,* s. 223.

[1781] Selçuk Duman, *a.g.e.,* s. 223.

1 Temmuz 2012 tarihinde GKRY, AB Dönem Başkanlığı'nı devralmış ve bu 6 aylık görev süresi içerisinde Türkiye, AB ile olan ilişkilerini minimum seviyede tutmuş, hükümet ve devlet yetkilileri Avrupa Birliği'ni GKRY'ni üye yaptığı için sıkça eleştirmiştir.[1782] Türkiye ile AB müzakere süreci bu dönemde durma noktasına gelmiş, GKRY, Türkiye'nin açmayı istediği fasıllara engel olmuş ve aynı zamanda Ada'da devam eden müzakere sürecini de tıkanma noktasına getirmiştir.[1783] Türkiye'nin tanımadığı GKRY'nin dönem başkanlığı esnasında Avrupa Birliği ile olan ilişkiler Avrupa Komisyonu vasıtasıyla yürütülmüştür. Bu dönemde (önceki üç dönemde olduğu gibi) herhangi bir başlık açılmamıştır. Dolaylı yollardan GKRY'nin Türkiye'nin üyelik müzakerelerinde uyguladığı vetolar ve engellemeler yaşanmıştır. GKRY'nin dönem başkanlığı teknik manada sakin devam etmiş, bunda içinde bulunduğu ekonomik krizin etkisi olmuş, önceliğini bu alana kaydırmıştır. Mamafih, Türkiye'nin net tutumu ve Kıbrıs müzakerelerinin dondurulmuş olması GKRY'nin Avrupa Birliği dönem başkanlığının sakin geçmesinin nedenleri arasında yer almıştır.[1784] Kıbrıs müzakereleri konusunda 2014 Şubat'ında taraflar iki sene sonra müzakerelere devam etme kararı almış ve sürecin yürütülmesini sağlayacak bir *"Ortak Metin"* üzerinde anlaşmaya varmışlardır. Fakat sürecin yürütülmesi bakımından Ortak Metnin kapsamından daha fazla enerji kaynakları etkili olmuştur.[1785]

2012 yılında enerji kaynakları konusunda yaşanan gelişmeler, bölgede hidrokarbon yataklarının bulunması hususunda harekete geçilmesine yol açmıştır. GKRY'nin daha önce açıklamış olduğu 13 MEB sahasından 12. Parselde bir önceki yılın Eylül ayında ABD ve İsrail şirketleri sondaj yapmaya başlamıştır. Sene sonunda gelen haberde Doğu Akdeniz'de 227 trilyon m^3 doğalgaz ve 7,1 milyar varil petrol rezervlerinin olduğu belirtilmiştir. 2012 yılından itibaren GKRY peş peşe bu konuyla ilgili faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu 16 Şubat 2012 tarihinde Güney Kıbrıs'a bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret esnasında;

[1782] Sibel Akgün, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2012,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ufuk Ulutaş, 1. Baskı, SETA Yayını, Ankara, 2013, s. 279.
[1783] Emre Erdemir, "Avrupa Birliği'nin enerji Güvenliğinde Doğu Akdeniz: Hidrokarbon Kaynaklarının Kıbrıs Sorununun Çözümüne Etkisi", s. 39, *https://dergipark.org.tr/tr/download/a/,* (27.05.2024).
[1784] Sibel Akgün, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası-2012", s. 286.
[1785] Emre Erdemir, *a.g.e.,* s. 39.

1). Kıbrıs ile İsrail arasında doğalgaz ve petrol boru hattı oluşturulması,

2). Her iki ülkenin de (İsrail-GKRY) münhasır ekonomik bölgesindeki parsellerde bulunan ya da bulunacak olan hidrokarbon rezervlerinin Güney Kıbrıs üzerinden Avrupa pazarlarına ulaştırılması,

3). Bu amaç doğrultusunda yaklaşık maliyeti 10 milyar dolar olan ve Kıbrıs'ın Limasol kentine bağlı Vasiliko bölgesinde bir doğalgaz terminali kurulması konularında anlaşmaya varılmıştır.

Yine bu ziyaret kapsamında İsrail ve GKRY arasında arama-kurtarma konularında iş birliği anlaşması yapılmıştır. Ayrıca inşa edilecek olan bir doğalgaz santralinin maliyetinin tamamını İsrail'in karşılayacağı ve güvenliğin sağlanması için Kıbrıs'a 20.000 komando yerleştirileceği, doğalgaz santralinin inşaatında çalışacak olan işçilerin de İsrail'den getirileceği talebi yönündeki haberler basında çıkmaya başlamıştır. İlaveten GKRY-İsrail arasında savunma ve iş birliği andlaşması yapılmasını istediği ve bu çerçevede yapılacak olan santralin devamlı olarak korunması için deniz ve hava üsleri talebinde bulunduğu, İsrail Hava Kuvvetlerinin Baf'ta bulunan Andreas Papandreu Hava Üssünden de faydalanmak istediği ileri sürülmüştür.[1786]

Bu konuyla ilgili 2012 Şubat'ında Simerini ve Hareetz Gazetelerinin haberine göre, İsrail'in özel enerji koruma ordusu kurma kararı aldığı, doğalgaz sahasını olası bir dış müdahaleden korumak amacıyla denizaltılar ve torpidobotlarla takviye edeceği kuvvetli bir askeri birim kurulacağı ve İsrail'in sözü edilen bu güvenlik şemsiyesinin, GKRY ile yaptığı iki ülkenin doğalgaz kaynaklarının ortak değerlendirilmesi andlaşması sebebiyle GKRY'ni de kapsayacağı kararı alınmıştır. Bu hususta GKRY-İsrail askeri anlaşmasının varlığı ve bölgede Türkiye karşıtı faaliyetlerde bulunulması, örneğin 2016 yılında İsrail-GKRY'nin güneyde yapmış oldukları kara tatbikatında adanın kuzeyinin işgalden kurtarılması provaları yapılmış ve daha sonra kapsamı geliştirilen askeri tatbikatlar sürmüştür.[1787]

[1786] Sibel Akgün, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası-2012", s. 287.

[1787] Emete Gözügüzelli, "2012'den Günümüze Doğu Akdeniz'de Bazı Askeri ve Diplomatik Faaliyetler", *Research Gate, Sociel Sciences University of Ankara*, 2019, s. 1,

Yukarıdaki gelişmeler sonrasında GKRY, Mayıs ayında (2012) MEB ilan etmiş olduğu parsellerle ilgili ruhsat ihalesi açma kararı almıştır. Sene sonuna dek Bakanlar Kurulu kararıyla başvuruların değerlendirilmesi sonucunda 15'ten fazla ABD ve Avrupalı çok uluslu şirket ile konsorsiyumlar başvuruda bulunmuştur.[1788] Türkiye, bu gelişmeler karşısında resmî açıklamalarda bulunmuş ve bazı somut adımlar atarak tutumunu ortaya koymuştur. T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın 15 Şubat ve 18 Mayıs tarihli yaptığı açıklamalarında, GKRY'nin açmış olduğu 2. uluslararası enerji ihalesiyle alakalı olarak, Kıbrıs'taki iki toplumun denizdeki enerji kaynaklarının nasıl kullanılacağına beraber karar vermeleri gerektiği belirtilmiş ve Türkiye'nin KKTC'nin hak ve çıkarlarını korumak için her çeşit tedbiri almayı sürdüreceğini ifade etmiştir.[1789]

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerinden rahatsız olmuş ve çok sert bir şekilde eleştirilerde bulunmuştur. Doğu Akdeniz'de yürütülen çalışmaların Kıbrıs sorununa çözüm bulunduktan sonra yapılması gerektiğini ifade etmiş, Yunanistan da GKRY'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarına dikkat çekmiş ve Rum kesiminin Doğu Akdeniz'de yürüttüğü sondaj çalışmalarını desteklemiştir. Türkiye, 20 Nisan 2012 tarihinde TPAO'nun KKTC'nin deniz alanı haricinde kara alanında da sondaj faaliyetlerini başlatacağını söyleyerek tepkisini ortaya koymuştur.[1790]

---

https://www.researchgate.net/publication/332550366_2012'den_Gunumuze_Dogu_Akdeniz'de_Bazi_Askeri_ve_Diplomatik_Faaliyetler/, (28.05.2024).

[1788]Konuyla ilgili olarak dönemin GKRY Dışişleri Bakanı Eratos Markulli enerji konusuyla ilgili tutumlarını şöyle ifade etmiştir: *"Ankara'nın tutumu hem Avrupa Birliği'ni hem de ABD, Rusya gibi pek çok ülkeyi üzen ve onlar tarafından kınanan bir tutum olmuştur. Bu ülkeler, Türkiye'nin Kıbrıs'la iş birliği içinde olan şirketleri tehdit etmesini, zorbalık yapmasını kınıyorlar. Bu durmalı çünkü biz hidrokarbon keşif projelerimizi sürdürüyoruz. Bu doğalgazın bir kısmını elbette önce kendimiz kullanacağız. Ayrıca bu gaz İsrail, Mısır ve Lübnan'dan da gelen gaz olacak. Kar maksimizasyonunu sağlamak için bu komşularla iş birliği içindeyiz. 'Markulli, bulunan ve bulunacak olan hidrokarbon yataklarının taşınması konusunda da önemli olan şu açıklamayı yapmıştır:' Taşıma olasılıklarından biri elbette boru hattı. Diğer bir olasılık da enerji tesisi. Şu anda hem biz hem de diğer ülkeler en verimli taşıma yolunu araştırıyoruz. Türkiye üzerinden aktarımı sağlamak için önce Kıbrıs sorununun çözülmesi gerekiyor. Bu sorun çözülünce de Türkiye ile iyi komşuluk ilişkileri kurup, ticaret yapmaya başlayabiliriz. Bizim istediğimiz bu, mevcut durumdan hoşnut değiliz. Kıbrıs Cumhuriyeti'ne tartışmalı bir şekilde yaklaşan bir ülke durumunda olmasından hoşnut değiliz. Böyle bir ilişki istemiyoruz."* Sibel Akgün, *a.g.e.*, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası", s. 288.

[1789] Sibel Akgün, *a.g.e.*, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası-2012", s. 288.

[1790] Duygu Öztürk, "Krizlerden Çok Aktörlü İş Birliğine Türk-Yunan İlişkileri", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2014*, (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Balcı, 2. Baskı, SETA Yayınları, İstanbul, 2015, s. 81.

Esasen Doğu Akdeniz'de ortaya çıkan uyuşmazlık sebebi, enerji kaynaklı gibi görülse de deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasıyla ilgili hukuksal tartışmadan kaynaklanmaktadır. Yunanistan, Meis ve Rodos gibi adalara tam etki verilmesini talep ederken, bu adalarla Anadolu kıyıları arasındaki ortay hattın bölgede kıta sahanlığı hudutlarını oluşturduğunu ileri sürmektedir. Yunanistan ve GKRY'nin iddia ettikleri hudutlar Antalya Körfezi açıklarında birleşmekte ve bu ikili arasında bir sınır oluşturmaktadır. Bu durumda, Türkiye'nin kıta sahanlığı ile Afrika sahillerinin kıta sahanlığı alanları arasındaki bağı kesilmekte ve Türkiye'yi adeta Antalya Körfezi'ne hapsetmeyi amaçlamaktadırlar. GKRY, kendisini adanın tek meşru yönetimi olarak görmekte ve adanın tek temsilcisi olduğunu iddia etmektedir. Bu iddialarından kaynaklı olarak Mısır, Lübnan ve İsrail'le yaptığı münhasır ekonomik bölge sınırlandırma andlaşmaları hakkaniyete uygun değildir. Zira GKRY bu eylemleriyle hem Türkiye'nin kıta sahanlığı içerisinde bulunan alanlara ruhsatlar vermekte hem de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin haklarını görmezden gelerek uluslararası hukuku ve her iki ülkenin haklarını ihlal etmektedir.

2013 yılında Kıbrıs konusu yine gündeme gelmiş, Annan Planı'nın ardında *"çözümsüzlük çözüm değildir"* anlayışının sürdüğü yıllardan biri olmuştur. Türkiye, Şubat'ta GKRY'de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonrasında bütün platformlarda görüşmelerin yeniden başlaması yönünde bir politika izlemiş, fakat yıl sonuna gelindiğinde bir gelişme olmamış, resmi görüşmeler başlatılamamıştır. Türkiye, Ada'nın güney kesimindeki enerji kaynaklarından fayda sağlanması konusunda net bir tutum izlemiş, hidrokarbon kaynaklarının her iki toplumun ortak menfaatleri için kullanılmasını istemiştir.[1791] Türkiye'nin tüm girişimlerine rağmen 2012 Mart'ından beri Kıbrıs müzakere süreci bir türlü başlatılamamış, 2013 yılında bu konuyla ilgili hiçbir görüşme sağlanamamıştır.

Türkiye, 2 Mart 2004'te Doğu Akdeniz'de kıta sahanlığı sınırıyla ilgili olarak Birleşmiş Milletler'e verdiği notada 32°, 16′, 18′ Doğu boylamından geçtiğini belirtmiş, fakat batı sınırı ile güney sınırı belirlenmemiştir. 12 Mart 2013 tarihinde Birleşmiş Milletler'e verdiği notada 32°, 16′, 18′ Doğu boylamından geçtiğini yeniden

[1791]Sibel Akgün, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2013,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Balcı, 2. Baskı, SETA Yayınları, İstanbul, 2016, s. 381.

dile getirmiş, yapmış olduğu çalışmada *"32°, 16', 18' boylamı, 34 00 00 enlemi ile 28 00 00 boylamı"* arasındaki sahanın kendi kıta sahanlığında olduğunu belirtmiş ve bu yönde 2007 ile 2012 yıllarında Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na petrol ve doğal gaz arama ruhsatı vermiştir. TPAO'ya arama izni verilen saha (A, B, C, D, E, F ve G) olarak tanımlanmıştır.[1792]

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, 2011'de başladığı hidrokarbon arama faaliyetleri sonrasında 12. Parselde (Afrodit'te) doğalgaz bulunduğunu açıklamış ve bu konuda 2012-2013 yıllarında Ada'da ve Ada dışında gazın miktarıyla ilgili tartışmalar yaşanmıştır. Güney Kıbrıs'ta yayınlanan Fileleftheros Gazetesi Afrodit'te *"60 Milyar Euro'luk Petrol… Noble'nin Araştırmaları Muazzam Bir Potansiyelin Kapılarını Açıyor"* başlığıyla haberi manşetten yayınlamış ve Noble, Avner ve Delek firmalarının çalışmalar yürüttüğünü Afrodit'te yapılan ve kısa süre önce tamamlanan kapsamlı sismografik araştırmaların bu neticeye ulaştığını yazmıştır. Haberde Teksas'ta Noble Enerji'nin verilerini yorumlayan uzmanlar, Afrodit'te yaklaşık 7. 500 metre derinlikte (doğalgaz yataklarının altında), (1,2) ile (1,4) milyar varil arasında çok kaliteli petrol yataklarının olduğu neticesine ulaştıklarını söylemiştir. Gazete, bu petrol yataklarından faydalanılması gerektiğini, uzmanların hesaplarına dayanarak gerçekleştirilen andlaşmalar kapsamında GKRY'ye düşen paydan 60 milyar Euro civarında bir gelir sağlanacağını yazmıştır.[1793]

Noble Enerji bir Amerikan şirketidir ve Güney Kıbrıs'ta parsel (Afrodit) kiralayan ilk şirkettir.[1794] Söz konusu enerji şirketi ABD'de dünya genelinde büyük banka ve yatırım şirketlerinin analistlerine yaptığı açıklamada, GKRY'nin iddia ettiği gibi olmadığını doğalgaz kaynaklarının beklenenin altında olduğunu ve bu sebeple doğrulamak için birkaç defa daha sondaj yapılması gerektiğini belirtmiştir. Bunun üzerine GKRY Enerji Bakanı Yorgos Lakkotripis Ekim ayı sonlarında başlayacak ve 6 ay sürecek yeni bir doğrulama sondajının yapılacağını açıklamıştır.[1795] Bu konuda bir başka tartışma da ilk doğrulama sondaj çalışması yapıldıktan sonra keşfedilen

[1792] Selçuk Duman, *a.g.e.,* s. 222-223.
[1793] Sibel Akgün, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası-2013", s. 386.
[1794]Yeni Şafak, "Kimin Gazını Kime Satıyorsun?", *https://www.yenisafak.com/ekonomi/kimin-gazini-kime-satiyorsun/,* (31.05.2024).
[1795] Sibel Akgün, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası-2013", s. 387.

hidrokarbon rezervleriyle, enerjiye olan bağımlılığı sonlandırmak isteyen bölge devletleri arasında yaşanan rekabetin yanı sıra çıkarılacak olan doğalgazın hangi güzergâh üzerinden dünya pazarlarına taşınacağı ve satışı konularında tartışmalar olmuştur.[1796]

GKRY'de çıkan Simerini Gazetesi, *"Türkiye Üzerinden Boru Hattı Operasyonu"* başlıklı haberinde, Kıbrıs'ın yoğun diplomatik ve siyasi bir mücadelenin merkezinde bulunduğuna dikkat çekerek bu mücadelede önemli bir unsurun İsrail'in Türkiye'ye yönelik yaklaşımı olduğu ve bunun bölgedeki doğalgaz ihracat yöntemlerini şekillendireceğini yazmıştır. Ayrıca söz konusu haberde, enerji sektöründeki güçlü aktörlerin ve onların nüfuzlarının İsrail'i her halükârda Türkiye'ye doğru yönlendirmeye çalıştığına dair emareler olduğunu belirtmiştir. Üstelik İsrail'in içerisinden kaynaklı, olarak Tel Aviv'in şu an Leviathan yatağından çıkartılacak olan doğalgazı borularla Türkiye'ye taşıma olasılığının da seçenekler arasında bulunduğunu yazmıştır.[1797]

2014 yılı içerisinde enerji kaynaklarının paylaşımı konusunda çok sayıda önemli gelişme yaşanmıştır. Söz konusu kaynakların paylaşımı, sıvılaştırma terminalleri veya boru hatları vasıtasıyla enerji sevkiyatının gerçekleştirilebilmesi ve bu projelerin hayata geçirilebilmesi için aralarında uyuşmazlık yaşayan İsrail, Türkiye, KKTC, GKRY, Mısır, Lübnan, Suriye gibi ülkelerin iş birliği yapmasını gerektirmektedir. Mesele bu sebeple oldukça karmaşık bir hal almıştır. Bu ülkeler arasındaki ilişkilerin niteliği değiştikçe yeni gelişmeler ve denklemler ortaya çıkmış ve yeni projeler gündeme gelmiştir. Diğer taraftan bu projelerin yanı sıra Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda bu ülkeler arasında ciddi uyuşmazlıklar ve hukuksal sorunlar bulunmaktadır.[1798]

Kıbrıs sorununa çözüm bulmak için 1968 yılından bu yana çeşitli müzakere süreçlerinden geçilmiş, ancak bir netice alınamamıştır. 2014 yılında da Kıbrıs

---

[1796]Recep Yorulmaz, "Doğu Akdeniz'de Potansiyel İş Birlikleri ve Ortaklıklar", Ortadoğu Araştırmaları Merkezi/ORSAM, *https://www.orsam.org.tr/tr/dogu-akdenizde-potansiyel-is-birlikleri-ve-ortakliklar/,* (01.06.2024).

[1797] Sibel Akgün, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası-2013", s. 387.

[1798] Enes Bayraklı, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı- 2014,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Balcı, 2. Baskı, SETA Yayını, Ankara, 2015, s. 482-483.

müzakere süreci enerji kaynakları nedeniyle kesintiye uğramıştır.[1799] ABD ve AB Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon yataklarını Avrupa'nın enerji kaynaklarını çeşitlendirebilmek maksadıyla faaliyete geçirmek için harekete geçmiş, Kıbrıs uyuşmazlığı nedeniyle durma noktasına gelen Türkiye AB ilişkileri üyelik müzakerelerinin yeniden başlatılmasını istemiştir. GKRY'nin içinde bulunduğu ekonomik krizin aşılması için Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarına hızla işlerlik kazandırmak amacıyla yukarıda adı geçen aktörlerin teşviki ile müzakere süreci Şubat ayında Ortak Açıklama metninin kabulü ile yeniden başlatılmıştır. Ekim ayına dek süren görüşmelerde anlaşma sağlamaya çalışan taraflar, müzakereler sürerken, GKRY'nin tek yanlı ilan ettiği MEB alanında KKTC'nin ve Türkiye'nin uyarılarını dikkate almayarak sondaj çalışmasını sürdürmesi ortamı germiştir.[1800] Bunun üzerine Türkiye, sismik araştırma gemisi Barbaros Hayrettin Paşa'yı GKRY'nin Doğu Akdeniz'de tek taraflı ilan ettiği MEB'ye savaş gemileri eşliğinde göndermiş, ilişkiler daha da gerilmiştir.[1801] Rum kesimi bunu protesto etmiş ve 7 Ekim'de başlayacak olan Kıbrıs müzakerelerinden çekilme kararı almıştır.

Gerginleşen ilişkiler nedeniyle konu AP Genel Kurulu'na taşınmış ve tartışma konusu olmuştur. Genel Kurul'da konuşan AB Komisyonu'nun genişleme müzakereleri ve komşuluk politikası sorumlu üyesi Johannes Hahn, Kıbrıs'taki toplum liderlerine çağrıda bulunmuş ve müzakerelerin yeniden başlatılmasını istemiştir. Kıbrıs uyuşmazlığına çözüm bulunması halinde enerji kaynaklarından Kıbrıs'ta yaşayan iki toplumun da yararlanabileceğini belirtmiş ve Türkiye'nin GKRY'nin sözde egemenlik haklarına saygı göstermesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca AP Genel Kurulu'nda konuşan Yunan ve Rum parlamenterler de AB'den Türkiye'ye ekonomik ve siyasi yaptırım uygulanmasını talep etmiştir.[1802]

Türkiye, 2014 yılı sonlarına doğru Barbaros Hayrettin Paşa sismik araştırma gemisinin çalışmalarını 30 Aralık'ta tamamlayacağını ve bölgeden ayrılacağını

[1799] Rahme Çiftçioğlu, "Kıbrıs Müzakereleri 2014'te Hidrokarbon Yataklarına Takıldı", Kıbrıs Postası, *https://www.kibrispostasi.com/ kibris-muzakerelerie-hidrokarbon-yataklarina-takildi/,* (03.06.2024).
[1800] Enes Bayraklı, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası-2014", s. 488.
[1801]Bloomberg, "Doğu Akdeniz'deki Doğalgaz Gerginliği AP'de Tartışıldı", *https://www.bloomberght.com/haberler/haber/1663375-dogu-akdenizdeki-dogalgaz-gerginligi-apde-tartisildi/,* (03.06.2024).
[1802] Bloomberg, *a.g.e,* "Doğu Akdeniz'deki Doğalgaz Gerginliği AP'de Tartışıldı".

açıklamış, ancak buna karşın GKRY, sondaj çalışmalarını sürdüreceğini belirtmiştir.[1803] Esasen pek çok analist Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının *"karşılıklı bağımlılık"*[1804] kuramı doğrultusunda bu bölgedeki aktörler arasında siyasi sorunların çözümü için olumlu katkı yapacağı görüşü üzerinde durmaktadır. Ne var ki bu olumlu görüşe rağmen 2014 yılında da enerji kaynakları konusunda çözümü kolaylaştıracak yeterli bir siyasi irade ortaya çıkmamıştır.[1805]

2015 yılında Doğu Akdeniz'de Mısır'ın Zohr sahasında bölgedeki en büyük doğalgaz rezervleri ortaya çıkartılmış, bu dönemde 2014 yılının ikinci yarısından itibaren başlayan en büyük tartışma keşfedilen enerji kaynaklarının dünya pazarlarına hangi güzergâhtan taşınacağı konusu olmuştur.[1806] Bu konuyla ilgili olarak aralarında uzlaşma sağlayan Mısır, GKRY, İsrail ve Yunanistan liderleri, 29 Nisan 2015'te Güney Kıbrıs'ta toplanmış ve Lefkoşa Deklarasyonu'nu imzalamışlardır. Yapılan ortak açıklamada, doğalgaz keşfinin bölgenin istikrar ve barışına katkı sağlayacağı, bölgesel iş birliğinin arttırılması gerektiği vurgulanmış, Kıbrıs meselesi ile ilgili, adanın uluslararası hukuk ve BM güvenlik Konseyi kararları doğrultusunda yeniden birleştirilmesi için adil, kapsamlı ve sürdürülebilir bir çözüm çağrısı yapılmıştır.[1807]

Üçlü Zirve toplantısına Yunanistan Başbakanı Aleksis Tsipras ile birlikte katılan Yunanistan Dışişleri Bakanı Nikos Kotzias: *"Adada artık garantör güçlere gerek olmadığını, Yunanistan'ın garantörlükten vazgeçebileceğini"* söylemiş, benzer ifadeleri GKRY Dışişleri Bakanı Yoannis Kasulidis de dile getirmiş, Yunanistan'la bu

---

[1803]Enes Bayraklı, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası, *Türk Dış Politikası Yıllığı-2015,* (Ed.) Burhanettin Duran ve Kemal İnat 1. Baskı, SETA Yayını, Ankara, 2016, s. 341.

[1804]Karşılıklı Bağımlılık Kuramı: Aktörler arasındaki etkileşimin neticesinde her birinin diğerlerinin seçimlerine bağlı olması durumunda karşılıklı bağımlılık ortaya çıkar. Karşılıklı bağımlılık genelde iş birliklerini izah etmek için kullanılsa da sadece iş birlikleriyle alakalı ilişkilerle sınırlandırılamaz. Hasımlar da dostlar gibi karşılıklı olarak bağımlı olabilirler. *"Kollektif kimliğin"* oluşmasını sağlamak için karşılıklı bağımlılık *"öznel değil nesnel olmak zorundadır."* Kollektif kimlik bir defa oluşturulduğunda aktörler, birbirlerinin kazanımları ve kayıplarını kendilerinin kazanımları ya da kaybıymış gibi deneyimlerler. *"Öznel karşılıklı bağımlılık ve kollektif kimlik arasındaki ilişki nedensel olmaktan çok kurucudur."* Alexander Wendt, "Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi", 1. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2012, s. 418-419.

[1805]Enes Bayraklı, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası-2014", s. 483.

[1806]Erdal T. Karagöl, "Doğu Akdeniz'deki Enerji Kavgası ve Türkiye", *https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/dogu-akdeniz-deki-enerji-kavgasive/,* (04.06. 2024).

[1807] Enes Bayraklı, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası-2015, s. 355.

hususta aynı görüşte olduklarını vurgulamış ve AB üyesi olan Kıbrıs'ta artık bundan sonra garantör bir devletin varlığına gerek olmadığını belirtmiştir.[1808]

İsrail ve GKRY'nin Doğu Akdeniz'de bulduğu hidrokarbon kaynaklarının dünya pazarlarına taşınmasında en az maliyetli yolun Türkiye üzerinden geçirilebilecek bir boru hattı olduğu uzun süredir bilinmektedir. Fakat buna rağmen İsrail ve GKRY'nin Türkiye ile yaşadıkları siyasi problemler sebebiyle böyle bir projenin hayata geçirilme olasılığı pek mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle İsrail ve GKRY, uzun zamandır Mısır ile anlaşma sağlayarak doğalgazın bir boru hattıyla Mısır'daki doğalgaz sıvılaştırma tesislerine taşınarak oradan ihraç edilmesini gündemlerini almışlardı. Burada bilhassa uzun zamandır İsrail'e gaz ihraç etmekte olan Mısır'ın, kendi iç talebindeki artış nedeniyle 2015'ten beri İsrail'den gaz tedarik etmeye başlamıştır. Böylece GKRY ve İsrail için yeni bir ihracat pazarı ortaya çıkmış fakat GKRY'nin KKTC ile uyuşmazlığı, İsrail'in de gazın ihracıyla alakalı iç siyasi sebeplerden dolayı somut bir proje geliştirilmesi sağlanamamıştır.[1809]

Bölge devletlerinin gazı dünya pazarlarına taşıyabilmeleri için çeşitli boru hattı projeleri üzerinde durulmuş olsa da[1810] Türkiye üzerinden oluşturulacak bir boru hattı yeniden İsrail ve GKRY'nin gündemlerine gelmeye başlamıştır. Bu sırada Ortadoğu'da yükselen DEAŞ tehdidi, Rusya ve İran yayılmacılığını dengelemeye çalışan Türkiye'nin, 2015'in ortalarından itibaren İsrail'le olan siyasi problemlerini çözmesi konusundaki görüşmeler ivme kazanmış ve Kıbrıs uyuşmazlığına çözüm bulunması için olumlu tutumunu sürdürdüğü görülmüştür. Öte yandan GKRY de adada uzun zamandır süren ekonomik krizden kurtulmak amacıyla gazın bir an önce ihraç edilmesini istemektedir.[1811]

Doğu Akdeniz'de doğalgazın dünya pazarlarına ulaştırılabilmesi iki yolla sağlanabilir. İlki sıvılaştırma tesisleri kurulmasıyla, LNG olarak taşınmasıdır. Diğer yol ise Türkiye üzerinden boru hatları ile sevk edilmesidir. İlk yönteme

---

[1808]Bianet, "Yunanistan, Kıbrıs'ta Artık Garantöre Gerek Yok", *https://bianet.org/print/haber/yunanistan-kibris-ta-artik-garantore-gerek-yok/,* (05.06.2024).
[1809]Enes Bayraklı, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası-2015, s.355-356.
[1810]Nuran Belet, "Avrupa Birliği ve Enerji Güvenliği Açısından Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı" *International Conference On Eurasian Economies- 2013,* Session 5D, Enerji ve Tabi Kaynaklar, s. 1003, *https://www.avekon.org/papers/723.pdf/,* (05.06.2024).
[1811] Enes Bayraklı, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası-2015, s. 356.

başvurulduğunda maliyet oldukça yükselecektir. Ancak Türkiye üzerinden boru hatlarıyla sevk edilmesi halinde maliyet daha az olacaktır. Zira Türkiye enerji kaynaklarının geçiş güzergâhları üzerinde yer alan stratejik bir coğrafyada yer almaktadır. Putin'in de dile getirdiği gibi Türkiye'nin enerji merkezi olması ve Hazar doğalgazının Avrupa'ya taşınmasında kullanılan aynı alt yapı imkânlarından yararlanılması gibi bir avantaj sağlayacaktır.

5.6. 2016'dan 2024'Yılına Kadar Olan Dönem

2016 yılında da Türk dış politikasının en önemli meselelerinden biri olan Kıbrıs uyuşmazlığı, Türk hariciyesinin gündeminde olmayı sürdürmüştür. KKTC'de 2015 yılında Cumhurbaşkanı seçilen Mustafa Akıncı, müzakere sürecinde hızla çözüme ulaşacağını ümit ederken tam tersi yıl sonuna gelindiğinde Yunanistan ve Rum tarafının uzlaşmaz tutumuyla karşılaşmıştır.[1812] 2016-2017 yıllarında Kıbrıs uyuşmazlığına çözüm bulmak için İsviçre'nin çeşitli kentlerinde dördü liderler düzeyinde olmak üzere beş defa bir araya gelinmiş, en sonuncusu Crans Montana'da (2017) gerçekleşmiş, Rum tarafının olumsuz tutumu nedeniyle görüşmeler yine sonuçsuz kalmıştır.[1813]

Birleşik Kıbrıs Federasyonu kurulması doğrultusunda sürdürülen müzakereler yıl boyunca devam etmiş, iki toplum lideri Mustafa Akıncı ve Nikos Anastasiadis birçok defa bir araya gelmiş, görüşme sürecinde teknik konularla ilgilenen Özdil Nami ve Andreas Mavroyannis de 50'yi aşkın görüşme gerçekleştirmiştir. Bütün bu görüşmelere rağmen herhangi bir uzlaşma sağlanamamış, GKRY'nin tavizsiz/uzlaşmaz tutumu ve maksimalist talepleri nedeniyle görüşmeler çıkmaza girmiştir. Bunun üzerine KKTC Cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı şu açıklamayı yapma ihtiyacı duymuştur:

> *"Ortada henüz bizim siyasi eşitliğimiz için çok önemli olan dönüşümlü başkanlık bağlanmamış iken, kararlara Kıbrıs Türk tarafının etkin katılımı konusu henüz bağlanmamış iken, bizim güvenliğimiz nasıl sağlanacak, kuracağımız yeni statü nasıl güvence altına alınacak gibi*

[1812]Enes Bayraklı ve Hacı M. Boyraz, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2016,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 1. Baskı, SETA Yayını, 2017, Ankara, s. 397.
[1813]Bayram Altuğ, "Crans Montana'da Masayı Deviren Yunanistan ve Kıbrıs Rum Kesiminin Cenevre'deki Tutumu Merak Ediliyor', *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/crans-montanada-masayi-deviren-yunanistan-ve-kibris-rum-kesiminin-cenevredeki/,* (05.06.2024).

konular henüz askıda beklerken, sadece toprağı tek başına, kendi öngördükleri haritaya ulaşmak hedefiyle Mont Peleri'nde bir çırpıda bitirmek gayreti olunca burada bir başarısızlık söz konusu oldu."[1814]

Adanın etrafında farklı yerlerde bulunan enerji yataklarının paylaşımı ve dünya pazarlarına ulaştırılması konusunda Doğu Akdeniz'de karasuları olan Mısır ve İsrail gibi devletlerin kendi sahalarında keşfettikleri doğalgaz yataklarıyla birlikte pek çok aktörün de içinde yer aldığı aktif bir *"diplomasi denklemine"* dönüşmüştür. Bu arada enerji piyasasında faaliyet gösteren aktörlerin ilgisi de Doğu Akdeniz'e çevrilmiş, bu çoklu denklemin içerisinde İngiltere, ABD, İsrail, Mısır, Rusya, Türkiye ve Yunanistan gibi aktörler yer almıştır. Ayrıca bu denklemin içerisine İsrail ve Türkiye arasında yaşanan *"Mavi Marmara"*[1815] krizi de girmiştir.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi enerji denklemine bölgesel ve bölge dışından daha çok aktörü dahil ederek, Türkiye'nin yapacağı hamlelerin önünü kesmek istemiştir. Fakat Rum tarafının izlediği politika onun umut ettiği sonucu vermemiş, bilhassa GKRY'nin İsrail'le tek yanlı olarak imzalamış olduğu andlaşmaların

---

[1814] Enes Bayraklı ve Hacı M. Boyraz, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası-2016," s. 398.

[1815] Mavi Marmara Krizi, 31 Aralık 2010 tarihinde İsrail askerleri uluslararası sularda seyir halindeki Mavi Marmara isimli gemiye baskın yapmış ve gemide bulunan 9 aktivist öldürülmüştür. Mavi Marmara gemisine düzenlenen saldırının gerekçesi olarak İsrail'in uzun zamandan beri *"ambargo ve ablukaya aldığı Gazze halkına yardım götürmek ve bölgede yaşanan insanlık dramına dikkat çekmek için İHH İnsani Yardım Vakfı ile Free Gaza Movement ve Viva Palestina'nın aralarında bulunduğu uluslararası yardım kuruluşları tarafından"* yardım kampanyası düzenlenmiş, *"Rotamız Filistin, Yükümüz Özgürlük"* sloganı ile yürütülen kampanyaya dünyanın çeşitli ülkelerinden binlerce STK ve aktivist destek vermiştir. Kampanyanın içeriğinde ilaçlar, tıbbi malzemeler, inşaat malzemeleri (demir, çimento gibi), çocukların ihtiyaçları (okul araç gereçleri, oyuncaklar vb.), bulunmaktaydı. Gemi, 22 Mayıs 2010 tarihinde İstanbul'dan yola çıkmış, aralarında 34'ü yabancı, 50 gazetecinin olduğu 32 ülkeden 560 yolcuyla birlikte Akdeniz'e açılmıştır. 31 Mayıs'ta gece yarısında Mavi Marmara Gemisi'ne İsrail ordusu mensupları tarafından telsizle tehdit mesajları gönderilmeye başlamış, gemiye denizden ve havadan tacizde bulunulmuştur. *"İsrail ordusuna bağlı komandolar, helikopterler ve zodyak botlarla"* sabaha karşı gemidekilere yönelik saldırı başlatmış, sivillere öncelikle sis ve ses bombaları atılmış, ardından hedef gözetmeden ateş açılmış ve yardım gönüllülerinden 9 Türk hayatını kaybetmiş, 50'den fazla kişi de yaralanmıştır. Daha sonra yaralılardan biri daha hayatını kaybetmiş ve hayatını kaybedenlerin sayısı 10'a yükselmiştir. *"İsrail donanmasına ait birçok helikopter, hücumbot, fırkateyn ve bir denizaltının da destek verdiği yoğun saldırı sonucu Mavi Marmara ile filoda bulunan gemiler İsrail donanması tarafından"* ele geçirilmiş ve gemide bulunanların hepsi kelepçelenmiştir. İsrail'in saldırısından dolayı amacına ulaşamayan aktivistler 2 Haziran'da Tel Aviv'deki Ben Gruion Havalimanı'na getirilerek, sınır dışı edilmiş, *"16'sı Türk 50 gazeteci ve aktivist THY'ye ait uçaklarla"* 3 Haziran'da İstanbul Atatürk Havalimanı'na getirilmiştir. Nevşehir Haber, "İsrail'in Mavi Marmara Saldırısı: Olayların Perde Arkası", *https://www.gulsehir.com/israilin-mavi-marmara-saldirisi-olaylarin-perde-arkasi/,* (05.06.2024); Mücahit Türetken, "Mavi Marmara Saldırısının Üzerinden 12 Yıl Geçti", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/gundem/mavi-marmara-saldirisinin-uzerinden /,* (05.06. 2024).

uygulanması İsrail ile Türkiye arasındaki ilişkilerin yumuşamaya başlamasıyla ciddi manada zayıflamıştır. İtalyan ENI şirketinin 2015 yılında Mısır'ın karasularında keşfettiği büyük oranda doğalgaz ve petrol yatağı bulması, Doğu Akdeniz'de keşfedilen gazı Mısır'a satma amacı olan İsrail ve Rum kesimini zor durumda bırakmış ve Doğu Akdeniz enerji denklemi içerisinde Türkiye'nin elini güçlendirmiştir. Bu bağlamda İsrail tarafının hazırlamış olduğu *"Türk Şirketler İçin Ticari Fırsatlar*" adlı bir çalışmada Türkiye ile İsrail arasında bir boru hattı kurulması halinde bu hattın maliyeti 3 milyar dolar civarında hesaplanmış, bu konuda Yunanistan rotasının tercih edilmesi halinde en az maliyetle sözü edilen rakamın iki kat arttığı belirtilmiştir. Bu sebepten dolayı GKRY ve İsrail bakımından Doğu Akdeniz'de keşfedilen gazın sürekli büyümekte olan Türkiye pazarına sunulması ve Türkiye üzerinden Avrupa pazarlarına ulaştırılması en isabetli yöntem olarak gözükmektedir.[1816]

GKRY, 25 Mart 2016 tarihinde Kıbrıs'ın sözde MEB'inde tek yanlı olarak parselleştirdiği alanlardaki enerji kaynaklarının (petrol ve doğalgaz) araştırılması için 3. ruhsat ihalesi duyurusunda bulunmuştur.[1817] (6), (8) ve (10) numaralı parsellerde hidrokarbon araştırılması için böyle bir ilana çıkmış, bunun üzerine Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, söz konusu ihale ilanının Kıbrıs müzakerelerine olumsuz yansıyacağını ve ada etrafında bulunan tabii kaynakların *"araştırılması, çıkarılması ve işlenmesi"* çalışmalarının karşılıklı belirlenecek bir iş birliği kapsamında yürütülmesinin en mantıklı yol olacağını belirtmiştir.[1818] Bu ihale duyurusuyla ilgili olarak T.C. Dışişleri Bakanlığı'ndan şöyle bir açıklama yapılmıştır:

> *"Kıbrıs'ta yeni bir ortaklık kurulmasını hedefleyen kapsamlı çözüm müzakerelerinin kritik bir safhaya ulaştığı mevcut aşamada, Rum Yönetiminin aldığı ihale kararı bir yandan Kıbrıs Türk tarafının Ada'nın doğal kaynakları üzerindeki eşit, ayrılmaz hak ve çıkarlarını hiçe saymakta, diğer yandan ülkemizin bölgedeki kıta sahanlığından kaynaklanan haklarını ihlal etmektedir. Bahse konu ihaledeki sözde ruhsat sahaları incelendiğinde, 6 numaralı sahanın önemli bir bölümünün, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki kıta sahanlığının BM nezdinde de kayda geçirilen dış sınırlarının içinde yer aldığı görülmektedir. Bakanlığımızın bu konuda daha önce yaptığı açıklamalarda da önemle vurgulandığı üzere, ülkemiz, yabancı şirketlerin deniz yetki*

[1816] Enes Bayraklı ve Hacı M. Boyraz, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası-2016," s. 397, 398, 410.
[1817] T.C. Dışişleri Bakanlığı, "N0: 74, 25 Mart 2016, GKRY'nin Açtığı Üçüncü Uluslararası Hidrokarbon Arama İhalesi Hk.", *https://www.mfa.gov.tr/no_-74_-25-mart-2016_-gkry_nin-actigi-ucuncu-uluslararasi-hidrokarbon-arama /,* (06.06.2024).
[1818] Enes Bayraklı ve Hacı M. Boyraz, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası-2016," s. 411.

alanlarımızda izinsiz hidrokarbon faaliyetlerinde bulunmasına, bundan önce olduğu gibi bundan sonra da hiçbir şekilde izin vermeyecek, kıta sahanlığındaki hak ve menfaatlerini korumak için gerekli her türlü tedbiri alacaktır. Diğer taraftan, Rum tarafının Kıbrıs Türk halkıyla yeniden ortaklık kurma iradesini en somut şekilde ortaya koyması gereken bu dönemde, Ada'nın tek sahibi gibi davranmaya, Ada'nın ortak sahibi olan Kıbrıs Türk halkının doğal kaynaklar üzerindeki asli haklarını göz ardı etmeye ve bu kaynaklar üzerinde tek yanlı tasarrufta bulunmaya devam etmesi, ilgili tüm tarafları kaygıya sevk edecek niteliktedir. Bu çerçevede, GKRY'nin vermeye teşebbüs edebileceği hükümsüz ruhsatlara dayanarak hidrokarbon arama çalışmaları yapmayı düşünebilecek ülkeleri ve şirketleri, sağduyu içinde hareket etmeye, Ada'daki diğer kurucu halk olan Kıbrıs Türklerinin iradesini dikkate almaya ve Kıbrıs meselesinin çözüm sürecine olumsuz etkide bulunacak adımlar atmamaya davet ediyor ve buna göre davranmalarını bekliyoruz."[1819]

Bu açıklama sonrasında GKRY, 2016 yılı sonlarına doğru arama çalışmalarına kısmen ara vermiş ve müzakerelerin devamından yana olduğu izlenimini uyandırmıştır. GKRY, sondaj faaliyetlerini yürüttüğü 12. Parsel ile (Afrodit gaz sahasında) Türkiye'nin buna karşılık sondaj yapacağını açıklaması (8) ve (9) parsellerin (G Bölgesi) kuzey-güney istikametinde kısmen çakışması nedeniyle bu sahadaki olası gerginliği Türkiye'nin kuvvet kullanarak engel olabileceğini düşünen GKRY'nin geri çekilmesinde önemli rol oynamıştır.[1820]

Doğu Akdeniz'de 2016 yılında dış dünyada bu olaylar yaşanırken, Türkiye'nin içerisinde de kritik bir dönüm noktası olan 15 Temmuz darbe kalkışması patlak vermiş, bu başarısız darbe girişiminin ardından ülkeden kaçan FETÖ'cü örgüt mensuplarının sığındığı ilk ülke Yunanistan olmuştur. Türkiye'nin ülkeden firar edenlerin iade edilmesi talebine Yunanistan olumlu bir yanıt vermemiştir.[1821]

[1819]T.C. Dışişleri Bakanlığı, *a. g. k.,* "N0: 74, 25 Mart 2016, GKRY'nin Açtığı Üçüncü Uluslararası Hidrokarbon Arama İhalesi Hk.".

[1820] Enes Bayraklı ve Hacı M. Boyraz, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası-2016," s. 411.

[1821]15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrasında Türkiye'den Yunanistan'a Sığınanlar: 2016 yılı 15 Temmuz'unda FETÖ Terör Örgütü'nün girişimiyle *"demokrasiyi sekteye uğratma"* amaçlı başlatılan darbe kalkışması Türk halkının sokağa inmesiyle bertaraf edilmiş ve başarısız kalkışma girişiminde çok sayıda vatandaş yaşamını yitirmiştir. 15 Temmuz darbe kalkışmasının ardından bir gün sonra Türkiye'ye ait askeri helikopterle Yunanistan'a kaçan 8 örgüt mensubu Dedeağaç'a inmiş ve Yunan makamlarından sığınma talebinde bulunmuştur. FETÖ'cü askerler *"Yunanistan'daki savunmalarında darbe hazırlıklarından habersiz olduklarını"* iddia etmişlerdir. Türkiye'nin ısrarla iade edilmelerini talep etmesine rağmen Yunanistan'dan olumlu bir cevap alınamamıştır. Yunanistan Temyiz Mahkemesi, Türkiye'nin firarilerin iade edilmesi talebini: *"Türkiye'de adil yargılanmayacakları ve iade edilirlerse insani olmayan muameleye maruz"* kalabileceklerini belirterek kabul etmemiştir. Başkent Atina'nın da içerisinde yer aldığı *"Attika Bölgesinde tutulan firari FETÖ"* mensupları

2017 yılına gelindiğinde, bir önceki yılda olduğu gibi benzer konular gündemi belirlemeye devam etmiştir. Akdeniz'in yapısal sorunlarından biri olan Kıbrıs uyuşmazlığına çözüm arayışları 2015 Mayıs'ında başlamış, 2017'ye kadar devam etmiş, fakat bir sonuç alınamamıştır. Bu müzakereler sonucunda BM Genel Sekreteri Antonio Guterres, 11 sayfadan oluşan 50 maddelik bir rapor hazırlamış ve raporunda liderler, teknik komiteler ve müzakereciler arasında yürütülen pek çok görüşmeye rağmen beklenen başarı sağlanamamış ve görüşmeler başarısız olmuştur diyerek, bunun nedeninin taraflar arasındaki siyasi irade ve güven eksikliğinden kaynaklandığını belirtmiştir. Ayrıca garantiler ve güvenlik başlıklarında önemli ilerlemeler kaydedilmesine rağmen Kıbrıslı Türklerin ve Rumların geçmişte yaşadıkları travmalar sebebiyle sürecin bir noktadan sonra tıkandığına dikkat çekmiştir. Taraflar arasında önemli bir ivme sağlandığı esnada Kıbrıs Rum Meclisi'nde 1950'de yapılan Enosis referandumunun Rum okullarında kutlanması kararı alınması üzerine müzakereler için iki aylık bir zaman kaybı yaşanmıştır. İki taraf arasında birbirlerine haritalar sunulduğu gün önemli bir dönüm noktası olmuş, fakat haritalarda ciddi farklılıkların olması bir bakıma müzakerelerin sonunu getirmiştir.[1822]

BM Raporundan anlaşılacağı üzere 2017 yılında da müzakerelerden beklenen olumlu sonuç alınamamıştır.[1823] T.C. Dışişleri Bakanlığı da konuyla ilgili açıklamada bulunmuştur. Kıbrıs uyuşmazlığına çözüm bulmak için kapsamlı görüşmelerin

---

Yunanistan'ın *"Ta Nea Gazetesi'nin"* haberine göre, *"belirsiz bir zamanda ve sessizce"* ülkeden kaçırılmışlardır. Yunan makamlarının *"olası bir MİT operasyonu"* kaygısıyla söz konusu kişilerin ülkeden kaçırılmasıyla *"rahatlama yaşandığını"* dile getiren gazetenin haberine göre, ülkeye yasa dışı yollarla giren bu kişiler, Yunan yargısı tarafından *"çarptırıldıkları ertelemeli hapis cezasının düşürülmesi talebiyle"* avukatların başvurusuna, talep edilen koşulların sağlanmasıyla bahsi geçen kişilerin *"Yunanistan'dan ayrılmalarının önünde bir engel"* bulunmadığı belirtilmiştir. 2016'dan bu yana 20 bin FETÖ'cü örgüt üyesi Türk vatandaşı Ege Adaları ya da Meriç Nehri üzerinden Yunanistan'a geçmiş ve bunların bazıları diğer Avrupa ülkelerine dağılmış, kalanlardan 9 bin kişi ise Yunanistan'dan siyasi sığınma talebinde bulunmuştur. Fatma Nisan ve Tülay N. Şeker, "Demokrasiyi Sekteye Uğratan Darbe Haberlerinin Çerçevelenmesi: 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Örneği", *TRT Akademi,* Cilt: 02, Sayı: 03, *Olağanüstü Dönemlerde Yayıncılık,* 2017, s. 70; Tevfik Durul, "Yunanistan 8 FETÖ Üyesi Askeri Başka Ülkelere Kaçırdı," *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/yunanistan-8-feto-uyesi-askeri-baska-ulkelere-kacirdi/2565286/,* (06.06.2024); Derya G. Özcan, "Yunanistan FETÖ Mensuplarının İlk Sığındığı Ülkeler Arasında", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/yunanistan-feto-mensuplarinin-ilk-sigindigi-ulkeler-arasinda/,* (06.06.2024).

[1822]Enes Bayraklı ve Hacı M. Boyraz, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2017,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 1. Baskı, SETA Yayını, Ankara, 2018, s. 360-361.

[1823] Cem Gürdeniz, *a.g.e., Strateji ve Hürriyet: Mavi Vatan Makaleleri-2,* s. 371.

Temmuz 2017'de Rum kesiminin Ada'nın tek sahibiymiş gibi davranmasından, Kıbrıs Türklerini azınlık olarak görmekten vazgeçmemesinden kaynaklandığı ve müzakerelerin başarısızlıkla sonuçlandığı belirtilmiştir. Açıklamanın devamında, BM Genel Sekreteri Antony Guterres'in iki tarafa da *"müzakerelerin özüne ve geleceğine ilişkin bir durum değerlendirmesi yapmaları"* doğrultusunda çağrıda bulunduğu, daha sonra her iki tarafın değerlendirmelerinin dinlenmesi için 2018 başlarında Birleşmiş Milletler yetkilisi Amerikan vatandaşı Jane Holl Lute'u görevlendirildiği belirtilmiştir.[1824]

5.6.1. Bölgede Türkiye'siz İttifak Arayışları

Doğu Akdeniz enerji kaynakları ile ilgili gelişmelere bakıldığında, Türkiye'siz enerji ittifakı kurma arayışları 2017 yılında da devam etmiş, İsrail ve Mısır'ın Akdeniz kıyılarında keşfettikleri enerji kaynakları dünya enerji piyasalarını heyecanlandırmıştır. Bununla birlikte Kıbrıs uyuşmazlığının çözümüne katkı sağlayacağı umudunu arttırmış, fakat Rum kesiminin ilk günden itibaren söz konusu kaynakları Kıbrıslı Türklerle paylaşmak istememesi, adadaki uyuşmazlığı daha da derinleştirmiştir.[1825] Bir önceki bölümde kısaca değinildiği gibi EastMed Projesi ile ABD, GKRY, İsrail ve Yunanistan Türkiye'yi devre dışı bırakarak, Doğu Akdeniz gazının Avrupa'ya taşınmasını amaçlamıştır.[1826] Projenin ortaya çıkışı Yunanistan'a 2016 yılında AB'nin *"teşviki ve planlaması için 36,5 milyon"* Euro tahsis etmesiyle başlatılmış,[1827] 3 Nisan 2017'de GKRY, İsrail, İtalya ve Yunanistan arasında doğalgaz boru hattı kurulmasıyla ilgili bir ön anlaşma yapılmıştır. 15 Haziran'da Yunanistan Başbakanı Tsipras, İsrail Başbakanı Netanyahu, GKRY lideri Anastasiadis, Yunanistan'da bir araya gelmiş ve 22 Kasım'da Tsipras ve Mısır Cumhurbaşkanı Abdülfettah Es-Sisi'nin de aralarına katıldığı 5. GKRY, Yunanistan, Mısır liderler zirvesi düzenlenmiştir. Bu siyasi hamlelerle GKRY'nin Türkiye'yi dışlayarak, Yunanistan ve AB'ye dayanarak Mısır, İsrail ve İtalya ile birlikte Doğu Akdeniz'de

[1824]T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Kıbrıs-Güncel Gelişmeler", *https://www.mfa.gov.tr/kibris_ta-2008-yilinda-baslayan-muzakere-sureci-ve-guncel-durum.tr.mfa/,* (07.06.2024).
[1825] Enes Bayraklı ve Hacı M. Boyraz, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası-2017, s. 366."
[1826]Ufuk Özenateş, "EastMed Projesi Çöktü: Alternatifler Neler?", *https://www.trthaber.com/haber/dunya/eastmed-projesi-coktu-alternatifler/,* (08.06.2024).
[1827]Yücel Acer, "EastMed Projesinde Dönüm Noktasına Mı Geliniyor?", SETA Perspektif, sayı: 326, (Şubat 2022), *https://www.setav.org/assets/uploads/2022/02/P326.pdf/,* (08.06.2024), s. 1.

yeni bir enerji birlikteliği kurmaya çalıştığı görülmüştür. Doğu Akdeniz Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (EastMed/EMGF) ile 2025 yılına dek İsrail açıklarındaki doğalgazın GKRY üzerinden geçirilerek Yunanistan ve İtalya'ya ulaştırılması, oradan da AB ülkelerine dağıtılması planlanmıştır. Proje hayata geçtiği takdirde AB ülkeleri Rusya'ya olan enerji bağımlılığından büyük oranda bağımsızlaşacaktır. Yaklaşık 2 bin km uzunluğunda olan projenin maliyeti 6-7 milyar dolar gibi hesaplanmış, konu hakkında mutabakat zaptı 5 Aralık 2017'de GKRY, Yunanistan, İsrail, İtalya ve AB arasında imzalanmıştır.[1828]

EastMed Projesi'nin temeline bakıldığında bölge ülkelerinin ayrı ayrı yürüttükleri çalışmaların bir çatı altında birleştirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Projenin ilk adımı 2018 Ekim'inde GKRY, Mısır ve Yunanistan tarafından atılmış, Doğu Akdeniz Gaz Forumu oluşturulmasına katılacak ülkeler, Doğu Akdeniz'de gaz üreten ve transit devletler olarak belirlenmiştir.[1829] Bahse konu proje siyasi bir projedir. Trump döneminde ABD bu projeye destek vermiş, İsrail, Arap ülkeleri GKRY ve Yunanistan arasında bağların güçlendirilmesini önemsemiş ve bu amaçla Trump iki somut adım atılmasını sağlamıştır. İlki GKRY, İsrail, Ürdün, Mısır, Filistin ve Yunanistan'ın 14 Ocak 2019'da OPEC'e benzer Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun (DAGF) kurulmasına destek vermesi olmuş, diğeri ise EastMed projesinde aktif rol üstlenmiştir. 2019 yılında Kudüs'te düzenlenen GKRY, İsrail ve Yunanistan Zirvesine ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo da katılmış, Türkiye'nin dışlanmasına açıktan destek vermiş ve safını belirlemiştir. ABD'nin Türkiye'nin Rusya'dan satın aldığı S-400'den doğan rahatsızlığı, Ankara'yı cezalandırma amacı taşırken, GKRY ve Yunanistan'ın amacı Türkiye'yi bölgeden dışlama amacı taşımaktadır. İsrail'in ise kendisine yeni bir siyasi saha açılmış olmasından memnun olduğu görülmektedir.[1830] Bölgedeki diğer ülkelerin deniz hudutlarını dikkate almadan EastMed Boru Hattı Projesi GKRY-Yunanistan ve İsrail arasında (2 Ocak 2020) imzalanmış; fakat daha sonra ABD projeden desteğini çekmiştir. ABD'nin projeden desteğini çekmesinin çeşitli sebepleri olduğu

[1828] Enes Bayraklı ve Hacı M. Boyraz, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası-2017, s. 366."
[1829] Ömerhan Erdemir, *a.g.m.,* "Doğu Akdeniz Gaz Forumu (EastMed) ve Türkiye'nin Durumu", Mavi Vatan.
[1830] İsmail Şahin, *a.g.e.,* "Doğu Akdeniz'de Gerçeğe Doğru: EastMed Çıkmazı."

belirtilmektedir. Yenilenebilir kaynaklara dönüş, enerji geçişi, ekonomik ve ticari canlılığın olmaması, çevre koruma, bölgede gerilim yaratması gibi sebeplerdir.[1831]

Önceden bu projenin içerisinde yer alan İtalya, sonradan (2019) projeden çekilmiştir. Zira Doğu Akdeniz'deki denklem biraz karmaşıktır. Boru hattının bir bölümü Türkiye'nin kıta sahanlığından geçmektedir. Bu durumda Türkiye'den izin alınması gerekmektedir. Fakat böyle bir durumda Türkiye'nin yetki alanları tanınmış olacaktır. İzin istenmediği takdirde ise Türkiye buna müsaade etmeyecektir. ABD'nin projeden desteğini çekme kararı çok net olmasa da çevresel faktörler dikkate alındığında projenin gerçekleştirilebilir bir proje olmadığı, oldukça maliyetli olduğu ve Türkiye faktörü üzerinde durulduğu şeklinde yorumlanmakta, projenin bir bölümünün Türk kıta sahanlığından geçmesi, Türkiye ile olan ilişkilerin gerilmesinin istenmemesi gibi sebepler ileri sürülmektedir.

Yunanistan'ın bu projeyi gerçekleştirmek isteme amacı ise Doğu Akdeniz denkleminde yer alarak enerji rekabetinde önde gelen aktörlerden biri olmak, ülkesini bir enerji dağıtım merkezi durumuna getirerek bölgedeki önemini daha da arttırmak, GKRY ile birlikte Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de sınırlandırmak istemesidir. İsrail'in hedefinde ise daha çok enerji nakil ve güvenliğinin sağlanması yer almaktadır. İsrail'in bu projenin rafa kalkmasından GKRY ve Yunanistan kadar etkilenmeyeceği aşikardır. Türkiye ise bölgenin önemli aktörlerinden biridir. Gazın Türkiye üzerinden geçecek bir boru hattıyla Avrupa'ya taşınması hem mesafeyi kısaltacak hem finansal bakımdan önceki projeye göre daha elverişli olacak, hem de teknik bakımdan daha kolaylık sağlayacaktır.

5.6.2. 2018 Yılından Sonraki Süreç

Kıbrıs uyuşmazlığına çözüm sağlanması için 2015-2017 arası dönemde BM gözetiminde sürdürülen barış görüşmelerinden bir sonuç çıkmamış ve müzakereler sonlandırılmıştır. Ada'daki *"dondurulmuş çatışma"* hali devam etmiş, 2018 yılında da yeni bir görüşme sürecinin başlatılması ümit edilmiş ancak GKRY'nin Doğu

[1831] Euro News, "ABD Yunanistan'ın Büyük Umut Bağladığı EastMed projesine destek Vermeyeceğini Bildirdi",*https://tr.euronews.com/2022/01/10/abd-yunanistan-n-buyuk-umut-baglad-g-eastmed-projesine-destek-vermeyecegini-bildirdi/,* (09.06.2024).

Akdeniz'deki hidrokarbon kaynakları konusunda elini güçlendirmeye çalışmak istemesi sebebiyle kayda değer bir gelişme olmamıştır. Bununla alakalı olarak GKRY'nin, Türkiye'nin ve KKTC'nin hukuken mevcut olan haklarını görmezden gelerek öncelikle Mısır, İsrail, Yunanistan ve diğer bölge ülkeleriyle ve küresel aktörlerle Doğu Akdeniz'de sondaj faaliyetlerini hızlandırması gündemde kalmaya devam etmiştir.[1832]

Doğu Akdeniz'in kritik bağlantı yolları üzerinde bulunması onun jeostratejik bakımdan önemini ortaya koymaktadır. Enerji kaynakları üzerinden jeoekonomik bakımdan devam eden paylaşım mücadelesi, Akdeniz jeopolitiğini bölgesel ve küresel aktörlerin odağına yerleştirmiştir. Bölgedeki enerji kaynaklarının keşfi sonrasında Akdeniz havzası daha da önemli hale gelmiştir. Zira bu coğrafya Ortadoğu ve Hazar bölgesi üzerinden Batı pazarlarına açılan enerji geçiş yolları ve transferini sağlayan önemli bir bağlantı noktasıdır. Bölgede mevcut olan ve kurulması düşünülen enerji nakil hatları stratejik açıdan bölgeyi daha da önemli hale getirmektedir. Enerji transferi batılı devletlere bu bölge üzerinden sağlanmaktadır. Bütün bu özellikler bu coğrafyayı bir çekim merkezi haline getirmektedir. Diğer yandan yıllardır bölgede süren kaotik ortam Arap Baharı ile başlayan süreç, Suriye iç savaşı, İsrail-Filistin çatışması, bölgede yaşanan deniz yetki alanları uyuşmazlıkları gibi sorunlar ulusal ve uluslararası aktörlerin bölgede askeri güç bulundurmalarını da gerekli kılmıştır.

Şubat ayı içerisinde İtalyan enerji firması ENI'ye ait olan *"SAIPEM 12000"* isimli sondaj gemisi daha evvel Türk savaş gemileri tarafından uyarılmış, *"girmeyin"* uyarısına rağmen sondaj gemisi Kıbrıs'ın doğusundaki 3. bölgeye girmek için bir hamle daha yapmıştır.[1833] Bölgedeki Türk savaş gemilerinden birisi İtalyan gemisine *"Rotanızı hemen değiştirin aksi halde şiddetle karşılık verilecek"* diyerek telsizle bir kez daha uyarıda bulunmuş ve ENI'ye ait sondaj gemisi yönünü ters istikamete çevirerek geri dönmek durumunda kalmıştır. Hem KKTC'nin hem de Türkiye'nin yaptığı uyarıları dikkate almayan GKRY'nin tutumunu değiştirmemesi ve Türk kıta sahanlığında araştırma yapmak isteyen İtalyan sondaj gemisinin Türk donanmasına ait

[1832] Enes Bayraklı, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası, *Türk Dış Politikası Yıllığı-2018,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 1. Baskı, SETA Yayını, Ankara, 2019, s. 261-262.
[1833]Muhsin B. Tiryakioğlu, "Doğu Akdeniz enerji Denklemi-2", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdeniz-enerji-denklemi/,* (10.06.2024).

gemiler tarafından engellenmesi durumun kaygı verici boyutlara ulaşacağının bir göstergesi olmuştur.[1834]

Avrupa Birliği yıllardır kendi üyesi olan bir ülke ile üyesi olmayan ülkeler arasındaki ihtilaflı durumlarda her zaman üyesi olan ülkeyi desteklemiştir. Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkta ve Kıbrıs'la ilgili uyuşmazlıkta Yunanistan-GKRY ikilisini yanında olmuştur. Doğu Akdeniz'de arabuluculuk yapmak isteyen Almanya Dışişleri Bakanı Yunanistan'a gittiğinde *"biz bu konuda Yunanistan'ı destekliyoruz"* demiştir. AB ülkeleri AB içinde dayanışma prensibini kendi menfaatleri gereği daima Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan'dan yana kullanmıştır.[1835]

ABD ve AB kendi menfaatleri doğrultusunda enerji güvenliğinin sağlanması için GKRY'nin uluslararası hukuku ihlal ederek deniz sahalarını genişletme çabalarını göz ardı etmiş ve alternatif enerji güzergahları oluşturulması için GKRY'yi ve Yunanistan'ı desteklemişlerdir. Bunun en somut örneklerinden biri daha önce yukarıda bahsedildiği gibi 2018 yılı sonlarında GKRY, İsrail, Yunanistan ve İtalya arasında imzalanan EastMed Projesi olmuştur.

Doğu Akdeniz'de GKRY ile birlikte Yunanistan'ın bölgede sahip olmaya çalıştıkları deniz yetki sahaları başta öncelikle Türkiye ve Mısır olmak üzere adaları olmayan diğer sahildar ülkeler aleyhine maksimum büyüklükte yüzölçümüne sahip olmak istedikleri görülmektedir. Bu uğurda GKRY ve Yunanistan Meis, Rodos ve Kıbrıs gibi adaların *"coğrafi konumlarını"* ve deniz yetki sahalarının belirlenmesinde ortay hatlar/eşit uzaklık yöntemini suistimal ederek, GKRY-Yunanistan ikilisi bahse konu adalar arasında eşit uzaklığı Türkiye-Kıbrıs, Türkiye-Yunanistan MEB hududu haline dönüştürme gayreti içerisindedir. Bununla bağlantılı olarak Meis, Kaşot, Girit ve Kerpe adalarını birleştiren hat üzerinden Mısır ile deniz yetki alanlarını belirlemeye çalışmaktadır. Böyle bir durum gerçekleştiğinde Türkiye ile Mısır arasında yapılacak deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşmasında Türkiye'nin payına 145 bin km²'lik sahanın 71 bin km²'si Yunanistan'ın münhasır ekonomik bölgesi olacaktır.

[1834]Gökhan Gökçe, "Değişen Dünyanın Yeni Mücadele Alanı Doğu Akdeniz", "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası, *Türk Dış Politikası Yıllığı-2018,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 1. Baskı, SETA Yayını, Ankara, 2019, s. 412.

[1835] Onur Öymen, *a.g.e.,* "Türk-Yunan ilişkilerini Anlamak İçin Kıbrıs Meselesini Anlamalı", s. 104.

İptali söz konusu olmasına rağmen Mısır'la anlaşan GKRY de Türkiye'nin 41 bin km²'lik bir sahasını denetimi altına alacaktır. Böyle bir durumda Türkiye, Adalar Denizi'nde olduğu gibi Akdeniz'de de son derece sınırlı bir kıyı şeridine sıkıştırılma riskine maruz kalacaktır.[1836]

Türkiye kendisine karşı izlenmekte olan stratejinin bilincinde olarak bir yandan bölgede arama ve sondaj çalışmalarını devam ettirirken, bir yandan da donanmasını eskiye göre daha fazla sahada bulundurmaya başlamıştır. Ancak diğer taraftan Yunanistan da faaliyetlerini sürdürmektedir. Türkiye'ye karşı proaktif eylemlerde bulunmaya başlamış, Yunan donanmasına ait bir fırkateyni Doğu Akdeniz'e göndermiş ve bölgedeki Türk araştırma gemisine yönelik taciz eylemlerine başlamıştır. Doğu Akdeniz'de Türk kıta sahanlığı içerisinde çalışmalarını sürdüren Barbaros Hayreddin Paşa sismik araştırma gemisi Yunanistan donanmasına ait fırkateyn tarafından taciz edilmiştir. Bu durum üzerine bölgede bulunan Türk savaş gemileri ve uçakları Barbaros gemisini yakın korumaya alarak, uluslararası hukuku ihlal eden ve Türk gemisine tacizde bulunan Yunan fırkateyninin faaliyetlerini engellemiştir. Yaşanan gelişmeler üzerine T.C. Dışişleri Bakanlığı yazılı bir açıklama yapmış, Yunanistan'ın gerçek dışı iddialarında ısrarcı olmasının, iki ülke ilişkilerine ve bölgenin istikrarına zarar vermesinden başka bir sonuç getirmeyeceği, Türkiye'nin kıta sahanlığında uluslararası hukuktan doğan egemen haklarını ve yetkilerini kullanmaya devam edeceği belirtilmiştir. Söz konusu açıklamanın ardından; *"Yunanistan'a bölgede bir tırmanmaya neden olacak davranışlardan uzak durmasını salık veriyoruz"* denilerek uyarıda bulunulmuştur.[1837]

Yunanistan, Doğu Akdeniz'de gerçekleştirdiği uluslararası hukuku ihlal eden faaliyetlerini benzer şekilde uzun yıllardan beri Adalar Denizi'nde de devam ettirmektedir. Ege'deki karasuları ve hava sahası meselelerinde izlediği tutum ve davranışları ile Türkiye'nin denizlerdeki egemenlik alanlarını tartışmalı hale getirmeye çalışmaktadır. Gerek Ege Denizi'nde gerek Doğu Akdeniz'de olsun Türkiye bölgeden dışlanarak, enerji denkleminin dışarısında bırakılmak istenmektedir. Bütün

[1836] Gökhan Gökçe, *a.g.e.,* "Değişen Dünyanın Yeni Mücadele Alanı Doğu Akdeniz-2018", s. 413-414.
[1837] Sputnik Türkiye, "Doğu Akdeniz'de Türk Araştırma gemisine Yunan Tacizi", *https://anlatilaninotesi.com.tr/20181018/dogu-akdeniz-turk-arastirma-gemisi/,* (11.06.2024).

bunlara bu coğrafyada yaşanan kaotik ortam eklenince uluslararası aktörler de devreye girmektedir. Doğu Akdeniz'de yaşanan olaylar sadece bölgesel aktörlerin içinde bulunduğu olaylar değildir. Enerji rekabetinde Doğu Akdeniz, küresel oyuncuların da dahil olduğu büyük bir mücadele alanı haline gelmiştir.

Doğu Akdeniz krizine Suriye perspektifinden bakıldığında ABD ve Rusya'nın amacının sadece DEAŞ ile mücadele edilmesi ya da İran'ın bölge üzerindeki faaliyetlerinin kontrol altında tutulmaya çalışılması olmadığı açıktır. Suriye'deki kriz esasen Doğu Akdeniz'de sürmekte olan büyük enerji rekabetiyle birlikte şekillenmektedir.[1838] Suriye'nin içinde bulunduğu kaotik ortamdan yararlanarak Amerika ve Rusya Suriye'deki petrol sahalarını kontrol altına almaya çalışmaktadır ki bu meselenin karanlık boyutudur. Suriye'nin Doğu Akdeniz'deki deniz sahalarındaki muhtemel doğalgaz rezervleri günümüz koşullarında halen araştırılmamıştır.[1839] Özellikle Rus donanmasının bölgedeki varlığı da dikkate alındığında Suriye krizi sonlansa bile Rusya aktif bir şekilde enerji konusuna müdahil olmaya ve Doğu Akdeniz'de bulunmaya devam edecektir.[1840]

Daha önce bahse konu olan EastMed projesine 2018 yılında yeni aktörlerin katılımı gündeme gelmiş, GKRY ve Yunanistan, oluşturmak istedikleri enerji bloğuna Fransa'yı da dahil etmeye çalışmışlardır. 2007 yılında yapılan savunma iş birliği andlaşması kapsamında Fransa'dan Girit'teki Mari Deniz Üssü'nün modernizasyonunun sağlanması, askeri teçhizat transferlerinin gerçekleştirilmesi ve Rum askerlerine Fransa'daki askeri okullarda eğitim verilmesi gibi taleplerde bulunulmuştur. Ayrıca andlaşmaya Doğu Akdeniz'deki enerji sondaj faaliyetleri ile deniz trafiğinin güvenliğini birlikte sağlama ve Kıbrıs uyuşmazlığının çözülmesi halinde Türk tarafıyla federasyon kurulması durumunda anlaşma yürürlükte olacak şekilde hükümler eklenmesi Türkiye'ye karşı verilmek istenen bir mesaj olarak algılanmıştır. Devam eden süreçte GKRY'nin Evangelos Florakis Üssü'nün, Fransız donanması tarafından sürekli kullanacağına onay verildiği belirtilmiş ve kısa süre

[1838] Gökhan Gökçe, *a.g.e.,* "Değişen Dünyanın Yeni Mücadele Alanı Doğu Akdeniz-2018", s. 415.
[1839]Serdar Kesgin, "Akdeniz'in Jeopolitik Ağırlığı", *2023'e Doğru Küresel ve Bölgesel Gelişmeler Karşısında Türk Dış Politikası,* (Der.) Yalçın Sarıkaya, Türk Akademisi Siyasi Sosyal Araştırmalar Vakfı (TASAV) Yayını, 2020, s. 39.
[1840]Gökhan Gökçe, *a.g.e.,* "Değişen Dünyanın Yeni Mücadele Alanı Doğu Akdeniz-2018", s. 415.

sonra Fransa bölgeye savaş gemilerini göndereceğini açıklamıştır. GKRY'nin Doğu Akdeniz'de ruhsat verdiği firmalar arasında daha önceden Türkiye'nin engellemiş olduğu Total firması da bulunmaktadır.[1841]

Rum tarafı Doğu Akdeniz'deki enerji denklemine Katar'ı da dahil etmiş, 5 Nisan 2017'de Exxon Mobil-Katar Konsorsiyumu, adanın güneybatısındaki 10 numaralı sahada arama ve sondaj faaliyetleri için GKRY ile anlaşma sağlamış, 15 Kasım 2018'de anlaşma uygulamaya girmiştir.[1842] GKRY'nin yayınlamış olduğu bir Navteks'e göre, Qatar Petroleum ve Exxon Mobil ortaklığına ait Stena IceMax adlı geminin sondaj faaliyetleri çerçevesinde sözü edilen parselde 4 ay devam edecek çalışma başlatıldığı belirtilmiştir. 2017 yılından bu yana Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır, Bahreyn ve Suudi Arabistan tarafından ambargo uygulan Katar'a destek olan Türkiye'nin hassasiyetlerini dikkate almayan Doha'nın bölgede enerji arama faaliyetlerinde yer alması Türk kamuoyunda tartışma konusu olmuştur. Rumlar aynı enerji denklemine Türkiye ile Suudi Arabistan arasındaki siyasi gerilimden faydalanarak Riyad'ı da dahil etmek istemiştir.[1843]

Bölgede bu gelişmeler yaşanırken Türkiye, Mayıs 2018'de Norveç'ten (Deep Sea Metro II) sondaj gemisini satın almış, gemiye Fatih adı verilerek, Türk bayrağı çekilmiş ve göreve başlatılmıştır. Bölgede TPAO'ya bağlı Barbaros ile MTA'ya bağlı Oruç Reis sismik araştırma gemileri aktif bir şekilde faaliyet göstermektedir. Fatih sondaj gemisinin de devreye girmesiyle Türkiye kıta sahanlığı içerisinde bu süreçte devlet uygulamaları yapma konusunda yeni bir yeteneğe daha kavuşmuştur. Türkiye, ardından bir hamle daha gerçekleştirmiş ve Yavuz sondaj gemisi (Deep Sea Metro I) 2018 Ekim'inde TPAO tarafından satın alınmıştır.[1844]

2019 yılına gelindiğinde, Kıbrıs uyuşmazlığı ağırlıklı olarak gündemdeki yerini korumaya devam etmiştir. Bir önceki yılda olduğu gibi yeni bir müzakere sürecinin başlatılması ümit edilmiş, fakat GKRY'nin tek yanlı menfaatleri doğrultusunda ısrarcı olması ve tutumunu daha da sertleştirmesi nedeniyle olumsuz

[1841] Enes Bayraklı, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası-2018, s. 278.
[1842]Ece Göksedef, "Türkiye Katar'ın Kıbrıs Açıklarında Doğalgaz Aramasına nasıl bakıyor?", BBC News Türkçe, (14 Aralık 2018),*https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-46531483/*, (11.06.2024).
[1843] Enes Bayraklı, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası-2018, s. 278.
[1844] Cem Gürdeniz, *a.g.e., Doğu Akdeniz Mavi Vatan'ın Güney Cephesi,* s. 127-128.

sonuçlanmıştır. GKRY ve Yunanistan'ın Türkiye'nin de hukuki haklarını dikkate almayarak bir taraftan İsrail ve Mısır gibi bölge ülkeleriyle, diğer taraftan uluslararası enerji firmalarıyla yoğun iş birliği faaliyetleri Türkiye'nin tepkisine yol açmıştır. Yıl içerisinde GKRY, Yunanistan, İsrail, Mısır, Filistin, Ürdün ve İtalya'nın içerisinde bulunduğu Doğu Akdeniz Gaz Forumu kurulmuş, bölge devletlerinden, Türkiye, Suriye ve Lübnan bu enerji platformuna davet edilmemiştir. Temmuz'da Mısır'ın başkenti Kahire'de ABD, AB ve Fransa temsilcilerinin bulunduğu forumun ikinci toplantısında uluslararası kuruluş düzeyine yükseltilmesi kararı alınmıştır.[1845]

ABD, İtalya ve Fransa gibi devletler Doğu Akdeniz uyuşmazlığında GKRY'ni Kıbrıs'ın tümüne egemen olan otorite olarak görmektedir. Bu nedenle Türkiye güvenlik ve enerji boyutuyla bakıldığında tehditlerle karşı karşıyadır. GKRY, bölgedeki Fatih sondaj gemisinin personeli için yakalama emri çıkarmış, İsrail, GKRY, ABD ve Yunanistan Atina'da enerji iş birliği ve güvenliği toplantısı düzenlemiş, kısa süre sonra eski CIA Başkanı Mike Pompeo da Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de izlediği politikaları *"kabul edilemez"* olarak nitelendirmiştir. Bu durum Türkiye'nin bölgede nasıl bir tehdit altında olduğunun göstergesidir.[1846]

Bu dönemde GKRY, bölgede Türkiye karşıtı savunma ve güvenlik alanında geniş kapsamlı bir ittifak oluşturma çabası içine girmiş, yıl içinde çeşitli ülkelerle çok sayıda tatbikatlar yapmıştır. 2019'da GKRY'nin öncülük ettiği tatbikatlara bakıldığında, Mayıs ayı içerisinde İsrail ile *"Lason"* ve *"Nikoklis-David"* isimli bir hafta süren askeri bir tatbikat gerçekleştirilmiştir. İsrail ile Kasım ayında iki gün süreli *"Onisilos Gideon 2019 askeri tatbikatı"* yapılmıştır. Aralık'ta İtalya ve Fransa ile birlikte üç gün devam eden *"CYP/FRA/IT 2019"* deniz tatbikatı yapılmış, yine İsrail ile *"Game of Thrones"* askeri tatbikatı gerçekleştirilmiş, aynı ay içinde Almanya ile de *"CYDEU04/19"* arama ve kurtarma tatbikatları icra edilmiştir.[1847]

Türk tarafında yaşanan gelişmelere bakıldığında ise satın alınan ikinci sondaj gemisi Yavuz, 22 Şubat 2019 tarihinde Türkiye'ye getirilmiştir. 20 Haziran'da gemi,

---

[1845]Hacı. A. Boyraz ve Burak Özdemir, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2019,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 1. Baskı, SETA Yayını, Ankara, 2020, s. 298, 308-309.
[1846] Polat Safi, *a.g.e.,* Millî İstihbarat Teşkilatı 1826-2023, s. 386.
[1847] Hacı. A. Boyraz ve Burak Özdemir, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası-2019", 308-309.

Akdeniz'de Karpaz'ın güneyinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin karasularında sondaj faaliyetlerine başlamıştır. Bunun üzerine Avrupa Birliği, 15 Temmuz 2019'da Türkiye'ye yaptırım uygulanması kararı almış ve Türkiye ile *"üst düzey temaslar ve Hava Taşımacılık Andlaşması müzakereleri askıya"* alınmıştır. Yavuz sondaj gemisi, 7 Ekim 2019 tarihinde TOTAL ve ENI'e verilen lisans ile GKRY'nin güneyinde bulunan 7 numaralı alanda Güzelyurt-I Kuyusu'nda sondaj faaliyetlerine başlamıştır.[1848] Ayrıca yukarıda bahsi geçen tatbikatlara cevap niteliğinde Türkiye 2019 yılı içinde iki büyük tatbikat gerçekleştirmiştir.

5.6.3. 2019 Yılında Türkiye'nin Gerçekleştirdiği Devlet Uygulamaları

Türkiye 2019 yılı içinde Cumhuriyet tarihi boyunca yapılan en büyük tatbikatlardan ikisini gerçekleştirmiştir. İlki, küresel aktörlerin enerji faaliyetleri ile sürekli gündemde olan Doğu Akdeniz'de, Adalar Denizi ve Karadeniz'de eş zamanlı olarak icra edilen (27 Şubat-8 Mart) Mavi Vatan tatbikatıdır. Modern savaş gemileri ile (103 adet) gerçekleştirilen tatbikata hava, deniz ve kara kuvvetleri ile birlikte sahil güvenlik komutanlığı da katılmıştır. 462.000 km²'lik Mavi Vatan sahasında gerçek cephaneler kullanılmış, milli gemiler (MİLGEM) ve milli insansız hava araçları bu tatbikatta yer almıştır. Savaş gemilerinin aynı anda üç denizde görev yapmasının yanı sıra Türk Deniz Kuvvetleri'nin (TDK) en gözde birliklerinden olan operasyonel SAT timleri de bu tatbikatlara katılmıştır. Mavi Vatan tatbikatları hem Akdeniz bölgesinde hem tüm dünyada büyük bir yankı uyandırmıştır.[1849]

Türk Deniz Kuvvetleri'nin gerçekleştirdiği Cumhuriyet tarihinin en büyük planlı tatbikatlardan ikincisi de Deniz Kurdu-2019 tatbikatıdır. 13-25 Mayıs tarihleri arasında Doğu Akdeniz, Adalar Denizi ve Karadeniz'de eş zamanlı olarak gerçekleştirilmiştir.[1850] Tatbikata 131 parça gemi, 57 uçak ve 33 helikopter ile 25. 900

[1848] Cem Gürdeniz, *a.g.e., Doğu Akdeniz Mavi Vatan'ın Güney Cephesi,* s. 128.
[1849]Denizcilik Dergisi, "Mavi Vatan Tatbikatının Kodları", *https://www.denizcilikdergisi.com/deniz-kuvvetleri-haberleri/mavi-vatani/,* (12.06.2024).
[1850] Türk Deniz Medya, "Deniz Kurdı-2019 Tatbikatı Üç Deniz'de Eş Zamanlı Olarak Yapılacak", *https://turkdeniz.com/denizkurdu-2019-tatbikati-uc-denizde-es-zamanli /,* (12.062024).

personel katılmıştır.[1851] 2019 yılında gerçekleştirilen bu iki büyük tatbikat ile Doğu Akdeniz'de Yunanistan, GKRY, İsrail ve Mısır'ın Türkiye karşıtı neredeyse her ay yaptıkları tatbikatlara cevap niteliğinde olduğu belirtilmiştir.[1852]

Akdeniz'de bölgesel ve küresel çapta yaşanan mücadele Türkiye'nin yaşamsal çıkarlarını doğrudan etkilemektedir. Bölgede yaşanan Türkiye karşıtı gelişmeler devam ederken, diğer yandan Türkiye bölgede hem oyun kurucu hem de oyun değiştirici hamleler yaparak, bölgesel bir güç olduğunu ortaya koymuştur. 2019 yılında önce, GKRY-Yunanistan ikilisinin Türkiye karşısında yürüttüğü çalışmalara cevap niteliğinde arama ve sondaj faaliyetlerini hızlandırmış, Barbaros sismik araştırma gemisini GKRY'nin tek yanlı ilan etmiş olduğu 9. Parsele gaz araması için göndermiş, ardından Yavuz gemisi KKTC'nin verdiği ruhsatlı sahada sondaj yapmaya başlamıştır. Oruç Reis ve Barbaros gemileri gaz aramasını sürdürürken, Fatih ve Yavuz gemileri sondaj çalışmalarını yürütmüştür. Diğer yandan niteliksel bakımdan bölgenin en güçlü donanmasına sahip olan Türkiye, kendisine karşı Doğu Akdeniz'de düzenlenen tatbikatlara cevap niteliğinde üç denizde (Karadeniz Ege, Akdeniz) eş zamanlı yürütülen Mavi Vatan ve Deniz Kurdu-2019 tatbikatlarını yapmıştır. 2019 yılının en önemli gelişmelerinden biri ise Türkiye ile Libya arasında imzalanan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması andlaşması olmuştur.

Uzun zamandır Türkiye ile Libya arasında sürdürülen görüşmeler sonucunda Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının belirlenmesi amacıyla, iki devletin Doğu Akdeniz'deki hak ve çıkarlarını koruyan Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Andlaşması 27 Kasım 2019 tarihinde imzalanmış,[1853] Yunanistan, Libya'nın Atina Büyükelçisi'ne mutabakatın içeriğini açıklaması konusunda ültimatom vermiş, Büyükelçi Muhammed El Menfi, ültimatoma uymadığı için Yunanistan tarafından istenmeyen kişi (persona non grata) ilan edilmiş, 72 saat içerisinde (Aralık 2019) Yunanistan'ı terk etmesi istenmiştir. Andlaşma, BM Genel Sekreteri Antonio Guterres tarafından (2020) Birleşmiş Milletler Şartı'nın 102. maddesi gereğince onaylanmıştır.

[1851]TRT Haber, "Deniz Kurdu-2019 Tatbikatı Sona Erdi", *https://www.trthaber.com/haber/turkiye/denizkurdu-2019-tatbikati-sona-erdi/,* (12.06.2024).
[1852] Cem Gürdeniz, *a.g.e., Doğu Akdeniz Mavi Vatan'ın Güney Cephesi,* s. 131.
[1853] Büşranur Koca, "Türkiye, Libya ile yaptığı Deniz yetki Andlaşmasıyla Bölgede güçlü Duruş Sergiliyor", Anadolu Ajansı, *https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-libya-ile-yaptigi-deniz-yetki-anlasmasiyla-bolgede-guclu-durus-sergiliyor/,* (12.06.2024).

Andlaşmanın BM'de onaylanmasına rağmen GKRY, Yunanistan, Mısır ve AB bu andlaşmaya tepki göstermiştir.[1854]

Yunanistan, andlaşmanın 1982 BMDHS'ne aykırı olduğunu, Rodos, Girit, Kerpe ve Meis adalarının deniz yetki sahalarını ihlal ettiğini ve egemenlik haklarını görmezden geldiğini belirtmiştir. GKRY, bahse konu andlaşmanın egemenlik alanlarını ihlal ettiğini ve Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanı'na başvuracaklarını belirtmiş, ABD de yaptığı açıklamada andlaşmayı faydasız ve provakatif olarak nitelendirmiş, gerilimi tırmandıracağı uyarısında bulunmuştur. Rusya ise UMH'yi daha da ileri adımlar atmaması konusunda uyarmış, Libya'daki durumu daha da sıkıntılı hale sokacağını söylemiştir.[1855]

Bir ülkenin büyüklüğü ve gücü onun sahip olduğu hudutlarıyla ölçülmemektedir. Bölgesel ve küresel düzeyde sorunların meydana getirmiş olduğu gerçeklik, o ülkenin gücünün sadece nüfuz edebildiği coğrafyalarla ölçülebildiğini göstermektedir. Tarih, coğrafya, ekonomi ve diplomasi hepsi bir bütündür. Bu kontekst içerisinde Türkiye, Atatürk jeopolitiğinin sürekliliği için yalnızca sınırdaş olduğu devletlerle değil, sınırlarının ötesinde bulunan deniz aşırı ülkelerle de kollektif güvenliğin inşasını barış zemininde müzakere etme yöntemleriyle gerçekleştirmektedir.[1856]

Libya Andlaşması ile Türkiye, ilk defa KKTC dışında Akdeniz'in sahildar devletlerinden biriyle MEB sınırlandırma andlaşması yapmış ve Doğu Akdeniz'deki batı sınırını net bir şekilde çizmiştir. Türkiye-Libya andlaşmasında diplomasi ve hukuk yolları kullanılarak, uluslararası kamuoyuna net bir mesaj verilmiş, Kuzey Afrika'da ve Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin önemli bir aktör olduğunu tüm taraflar görmüştür. Bu andlaşma ile Yunanistan ve GKRY'nin çeşitli ülkelerle kurmaya çalıştığı, Türkiye karşıtı blok bertaraf edilmiş ve ciddi şekilde taşlar yerinden oynamıştır. Uluslararası hukuka uygun olarak yapılan andlaşma ile tek taraflı adımlar atan, Türkiye'nin egemenlik haklarını ve KKTC'nin haklarını görmezden gelen GKRY-Yunanistan

[1854] Muhammed Tarhan ve Behlül Çetinkaya, *a.g.e.,* "Türkiye-Libya Deniz Yetki Andlaşması."
[1855] BBC News Türkçe, "Libya ile İmzalanan Güvenlik ve İş Birliği Andlaşması TBMM'de", *https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-50799633/* (01.06.2024).
[1856] Furkan Kaya, "Ön Söz", *Türkiye'nin Orada Ne İşi Var?* (Ed.) Furkan Kaya, 1. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti., Ankara, 2023, s. v.

ikilisine ve bölgedeki bütün oyunculara güçlü bir yanıt verilmiştir. Libya'da meşru hükümet[1857] haricinde bulunan gayrı meşru grupların Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne karşı yapılan saldırı girişimleri tüm bölgenin güvenliğini ve istikrarını tehdit eder hale gelince BM'nin tanıdığı Libya'daki meşru hükümetinin yaptığı davet üzerine Türkiye Libya'ya asker gönderme kararı almıştır.

5.6.4. 2020-2024 Arası Yaşanan Gelişmeler

2020 yılında da Kıbrıs meselesi Türk dış politikasında gündemin en başta gelen konuları arasında yer almıştır. KKTC'de yapılan seçimler sonucunda (18 Ekim 2020) Ersin Tatar Cumhurbaşkanı seçilmiş, selefi Mustafa Akıncı'dan farklı olarak Kıbrıs uyuşmazlığına çözüm bulunması için yapılan müzakerelerde federasyon temeline dayalı 50 yıldan beri sürdürülen müzakerelerden bir netice alınamadığını, bundan

[1857]Libya'daki Siyasi Durum; Libya ile Türkiye arasında Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının belirlenmesi andlaşması yapıldıktan sonra bir de Türkiye ile Libya arasında 27 Kasım 2019 tarihinde İstanbul'da *"Libya Savunma ve Güvenlik İş Birliği Mutabakat Muhtırası"* imzalanmış ve Türkiye'nin Libya'daki meşru Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne sağladığı destek artmıştır. Libya'ya asker sevk edilmesiyle ilgili Cumhurbaşkanlığı tezkeresi 2 Ocak 2020 tarihinde TBMM'ye sunulmuş, muhtıranın onaylanması yasa teklifi TBMM'nde kabul edilmiştir. Türkiye, Libya'da siyasi çözüm sağlanması için Libya'daki tarafların *"Suheyrat Andlaşması"* kapsamında 2015 yılında kurulan ve BM tarafından meşru hükümet olarak tanınan Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne kurulduğu günden beri destek vermiştir. Libya'da iki ayrı yönetim bulunmaktadır. 2014 yılından beri, Libya'nın doğusunda Bingazi'deki gayrı meşru hükümeti BAE, Suudi Arabistan, Mısır, Rusya ve Fransa gibi ülkeler desteklemektedir. Halife Hafter ülkenin önemli bir kısmını (%80) kontrolü altında tutmaktadır. Hafter'e bağlı güçler 2019 Nisan'ından itibaren Trablus'u ele geçirmek için saldırılarını arttırmıştır. Darbeci General Hafter'e bölge ülkeleri ve bazı batılı ülkeler askeri danışmanlık, finansal kaynak, savaş uçakları, silahlı insansız hava araçları (SİHA), ağır silahlar, paralı askerler vb. destek vermiştir. Libya'daki Hafter güçlerinin savaşı kazanmaya yaklaştığı esnada meşru UMH'nin talebi üzerine Türkiye devreye girmiş, yaptığı askeri ve siyasi hamleler ile savaşın seyrini değiştirmiştir. Libya'daki UMH'nin Türkiye ile yaptığı askeri iş birliği sonucunda ülkenin batısındaki merkezleri ve başkentin güney kesimini Hafter'e bağlı milislerden arındırmasıyla, Libya denkleminde Hafter'in başşehri ve idareyi silah zoruyla ele alması üzerine inşa eden uluslararası aktörler de Hafter'in çabalarının sonuç vermeyeceğini anlamışlardı. Hafter'e destek veren uluslararası aktörler Ortadoğu'da asker üniformasıyla karikatürize olmuş bir isimin yerine *"Suheyrat Andlaşması"* kapsamında meşruiyeti olan Tobruk Temsilciler Meclisi Başkanı Akile Salih gibi sivil bir siyasetçi ile çıkarlarını sürdürme arayışına girmiş, uluslararası camianın da baskıları sonucunda Libya Başbakanı Fayez Es Sarraj ve Tobruk Temsilciler Meclisi Başkanı Akile Salih (21 Ağustos 2020) karşılıklı olarak ateşkes ilan etmişlerdir. Ateşkes sonrasında Libya krizine çözüm bulmak için çeşitli başkentlerde müzakere masaları kurulmuş, krizin çözümlenmesi için siyasi çözüm arayışları sürmüş ve çatışmasızlık hali devam etmiştir. Cem Gürdeniz, *a.g.e., Doğu Akdeniz Mavi Vatan'ın Güney Cephesi,* s. 147; Enes Canlı, "Türkiye'nin Desteği 2020 Yılında Libya'nın Kaderini Değiştirdi", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyenin-destegi-2020-yilinda /,* (01.07.2024); Emrah Kekilli, "Libya'ya Neden Asker Gönderiliyor?", Kriter, *https://kriterdergi.com/dosya-turkiyenin-libya-hamlesi/l* (01.07.2024); BBC News Türkçe, *a.g.e.,* "Libya ile İmzalanan Güvenlik ve İş Birliği Andlaşması TBMM'de"; Ali K. Erdem, "Türkiye Libya'da Savaş'ın Gidişatını Nasıl Değiştirdi? Uzmanlar O Kritik Hamleleri Anlattı", *Independent Türkçe, https://www.indyturk.com/node/193131/haber /,* (02.07.2024).

sonra iki ayrı devlete dayalı bir yapının oluşturulması gerektiğini savunmaya başlamıştır. 2018 yılında GKRY'nin tavizsiz tutumu sebebiyle başarısızlıkla sonuçlanan Crans Montana'daki federasyon gayretlerinin bir neticeye ulaşmayacağına inanmaktadır. Ekim ayında Ankara'ya gerçekleştirdiği ziyaret esnasında Cumhurbaşkanı Erdoğan da *"federasyon temeline dayanan müzakerelerin bundan sonra sadece zaman kaybına yol açacağını"* belirtmiştir. Ayrıca, 16 Aralık'ta BM Genel Sekreteri Kıbrıs Özel Danışmanı Jane Holl Lute ile görüşen dönemin Dışişleri Bakanı Mevlut Çavuşoğlu Kıbrıs görüşmesinde federasyon temeline dayalı modelin bundan sonra sürdürülebilirliğinin olmadığını Türk tarafının *"egemen eşitliğe dayalı iki devletli çözümü savunacağını"* belirterek Ankara'nın bu konuyla ilgili resmi tutumunu ortaya koymuştur.[1858]

27-29 Nisan 2021 tarihinde Crans Montana görüşmelerinin ardından dört sene sonra Kıbrıs uyuşmazlığına çözüm bulmak için garantör devletler de dahil olmak üzere BM arabuluculuğunda taraflar yeniden bir araya gelmişlerdir. Cenevre'de KKTC, Türkiye'nin de desteğini alarak *"iki devletli çözüm"* modeliyle ilgili 6 maddeden oluşan bir yol haritası sunmuştur. Ayrıca Ersin Tatar, Annan Planı sürecini ve Crans Montana görüşmelerinin başarısızlığa uğrama sebeplerinin GKRY'nin Kıbrıslı Türkler ile hiçbir şekilde *"güç paylaşımı"* istemediğini kanıtlamış olduğunu ifade etmiştir. BM Genel Sekreteri Gutteres ise taraflar arasında orta yol bulunmadığı için resmi görüşmelerin başlatılamadığını açıklamıştır.[1859]

Öte yandan, Crans Montana görüşmeleri sonrasında Türkiye'nin de desteklemesiyle 1974 Barış Harekâtı'nın ardından Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin yaptığı çağrı üzerine iskâna ve yerleşime kapatılın Maraş'ın kamuya ait olan kıyı kesimi 8 Ekim 2020 tarihinde, 46 yıl sonra yeniden kullanıma açılmıştır. Daha önce, Maraş'ın ülke turizmine ve ekonomisine katkı sağlaması girişimlerinde bulunulmuş olsa da GKRY ile sürdürülen müzakerelerin olumsuz etkilenmemesi için bu girişimler her defasında sonuçsuz kalmıştır. Maraş'ın kullanıma açılmasının

[1858] Hacı M. Boyraz ve Burak Özdemir, *a.g.e.*, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası", s. 299-300.
[1859] Özker Kocadal, "Türkiye'nin Kıbrıs'ta Çözüm Tezleri: Federasyondan İki Devletli Çözüme Geçiş", Türkiye'nin Orada Ne İşi Var? 1. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti., Ankara, 2023, s. 98-99.

ardından yıllardır ambargolara maruz kalan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ekonomisine yeni bir katkı sağlanmıştır.[1860]

Türkiye'nin Kıbrıs konusunda politika değişikliğine gitme nedenleri arasında öncelikle; AB'nin üyelik sürecinin askıya alınmış olması, Annan Planı'na hayır diyen Rumların Crans Montana'daki görüşmelerde de benzer bir netice ortaya koyması ve en önemli sebeplerden biri de Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında ortaya çıkan uyuşmazlıklardır. GKRY Mısır, İsrail ve Yunanistan ile enerji kaynaklarının paylaşımı konusunda iş birliği yaparken, Türkiye de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Libya ile deniz yetki alanlarının sınırlandırması andlaşması yapmıştır.[1861]

Diğer taraftan Avrupa Birliği ise Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de gerçekleştirdiği enerji kaynaklarını arama çalışmalarına karşı Türkiye'nin GKRY ve Yunanistan'ın haklarının ihlal ettiği şeklinde bir tutum benimsemiş, bu durum Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin daha da zayıflamasına sebep olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin son zamanlarda Batı ekseninden (ABD-AB) bağımsız bir dış politika yürütmesi iki devletli çözüm görüşünü uygulamaya koymada önemli bir etken olmuştur. Bu bağlamda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türkiye üzerinde batı etkisi

---

[1860] Hacı M. Boyraz, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası-2020", s. 301-302.

[1861]Türkiye'nin Enerji Filosu: Türkiye'nin elinde halen enerji filosuna dahil olan 5 tane gemisi bulunmaktadır. Bunlardan üç tanesi sondaj gemisi olup, iki tanesi ise sismik araştırma gemileridir. Fatih 2017, Yavuz 2018 ve Kanuni 2020 yılında envantere katılmış olan sondaj gemileridir. Barbaros Hayrettin Paşa 2013 ve Oruç Reis 2015 yılında envantere dahil olan sismik araştırma gemileridir. Türkiye'nin envanterine dahil ettiği ilk gemi Fatih sondaj gemisidir. İki kulesi mevcuttur ve bu sayede eş zamanlı olarak iki sondaj çalışması yapabilmektedir. 12.120 metre derinliğe kadar sondaj yapabilmektedir. Yavuz sondaj gemisi de 12.200 metreye kadar sondaj yapabilmektedir. Envantere en son dahil olan Kanuni gemisi ise 11.400 metreye kadar sondaj yapabilme yeteneğine sahiptir. Bu gemilere ilaveten Ertuğrul Gazi LNG depolama ve gazlaştırma gemisinin de dahil olduğu, toplamda faaliyette olan üç tane LNG depolama ve gazlaştırma gemisi mevcuttur. Ertuğrul Gazi LNG depolama kapasitesi: 170.000 metreküptür (günlük olarak 28 milyon metreküp gazlaştırma kapasitesine sahiptir). İzmir Aliağa'da ve BOTAŞ Dörtyol'da faaliyetlerini yürüten gemilerin kapasiteleri sırasıyla; 28 milyon ve 15-20 milyon metreküptür. Türkiye, kendisine ait bu gemiler sayesinde denizlerde araştırma ve sondaj çalışmaları yapabilme yeteneğine sahip olmuştur. Bu sayede şu ana dek Karadeniz'de doğalgaz rezervleri keşfedilmiştir. Karadeniz'de Tuna-1, Amasra ve Amasra-I kuyularında sırayla 405 milyar metreküp ve 135 milyar metreküp olmak üzere toplam 450 milyar metreküp doğalgaz rezervi keşfedilmiştir. Akdeniz'den farklı olarak Karadeniz'deki deniz yetki alanlarının sahildar devletlerle daha önceden kesinleştirilmiş olması nedeniyle bu coğrafyada sorunsuz bir şekilde araştırma ve sondaj faaliyetleri yapılabilmektedir. Uğur Özgöker ve Zübeyr A. Mirzabey, *a.g.e., Doğu Akdeniz Jeopolitiği Çerçevesinde Türkiye'nin Enerji Güvenliği,* s. 71.

azalırken, batı dünyasıyla ilişkiler ve ittifaklar önceki dönemlere göre daha az önem arz etmeye başlamıştır.[1862]

2020 yılında GKRY Türkiye'ye yönelik hasmane tutumunu sürdürmüş, Türkiye'nin Oruç Reis ve Barbaros Hayreddin Paşa sismik araştırma gemileriyle yaptığı faaliyetler Avrupa Birliği'ni de harekete geçirmiştir. GKRY ve Yunanistan Avrupa Birliği'nden Türkiye'ye yönelik tavır almasını ve yaptırım uygulamasını talep etmiş, onlara Fransa da destek vermiştir. Avrupa Birliği, üyeleriyle *"dayanışma ruhu"* olarak adlandırılan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi-Yunanistan ikilisine Doğu Akdeniz'de Türkiye'yi Antalya Körfezine hapsetme çabalarına müsaade eden bir anlayışla ortaya çıkmıştır. Yaz döneminde Türkiye'nin denizcilere yaptığı duyuruları (Navteks) ve arama çalışmaları nedeniyle taraflar arasında karşılıklı açıklamalar ve atılan adımlarla yıl boyunca Doğu Akdeniz'de sürtüşmelerin eksik olmadığı gerilimli bir süreç yaşanmıştır.[1863] Bu arada deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasıyla ilgili olarak Akdeniz'de yeni gelişmeler de yaşanmıştır.

İyon Denizi'nde Yunanistan ile İtalya arasında 9 Haziran 2020 tarihinde deniz yetki alanlarını sınırlandırma andlaşması imzalanmış, Yunanistan'a ait Diaponia Adasına hiçbir etki sahası tanınmadığı görülmüştür. Ayrıca söz konusu bu ada Meis ya da Adalar Denizi'ndeki diğer adalar gibi öteki ülkenin kıyısına daha yakın bir mesafede değildir. Bu andlaşmaya göre, iki ülke arasında bulunan Diaponia Adasının yetki alanı karasularıyla çevrelenmiş olup MEB hesaplamalarına dahil edilmemiştir. Bir başka ifadeyle enklave edilmiştir. Yunanistan'ın bu andlaşma ile balıkçılık haklarıyla ilgili önemli tavizler verdiği görülmektedir. Tavizlerin öncelikli nedeni ise 26 Ağustos tarihinde İyon Denizi'nde karasularını 6 milden 12 mile genişletilmesi bakımından hazırlık olduğunu belirtmek gerekir. Bilhassa adalara tanınacak deniz yetki alanları konusuyla ilgili olarak 1977 yılından bu yana askıda tutulan andlaşmanın ciddi tavizler verilerek yapılmış olmasının Yunan kamuoyunda izahı kolay olmayacaktır. Öte yandan İtalya'nın adalara MEB tanınmasını kabul etmediği konuların bir müzakere hali söz konusu olduğunda, Türkiye'nin önüne getirilmesine

[1862] Özker Kocadal, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs'ta Çözüm Tezleri", s. 100.
[1863]Zuhal Demirci ve Gökhan Varan, "Dünyayı Etkisi Altına Alan Covid-19'a Rağmen Türk Dış Politikası 2020'de de Hız Kesmedi", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/politika/dunyayi-etkisi-altina-alan-kovid-19a-ragmen-turk-dis-politikasi-2020de-de-hiz-kesmedi/,* (06.07.2024).

de olanak tanımayacaktır. Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı bir koz elde etme çabasıyla çıktığı bu yolda, elde ettiği sonuçlar Türkiye'nin lehine olmuştur.[1864]

5. 6. 5. Doğu Akdeniz'de Türkiye-Fransa Gerginliği

2020 yılına damga vuran gelişmelerden biri de Doğu Akdeniz'de Fransa ile yaşanan gerginlik olmuştur.[1865] 10 Haziran'da Fransa, Libya açıklarında Fransız Fırkateyni FS Courbet'in Libya'ya silah götürdüğünden kuşkulandığı bir yük gemisine yaklaştığı sırada, Türkiye'nin Oruç Reis gemisi tarafından NATO'nun çağrı sinyaliyle üç defa uyarıldığını ileri sürmüş, bunun oldukça saldırgan bir üslup olduğunu belirtmiştir. Türkiye ise NATO misyonunda yer alan Fransız savaş gemisinin taciz edildiği suçlamalarının aslı olmadığını ve kasıtlı olduğunu söylemiştir. Bu gelişmenin ardından Fransa Savunma Bakanı'nın şikâyeti sonrasında NATO konuyu araştırmak üzere 18 Haziran'da soruşturma açmış, Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron ise Türkiye'nin Libya'da tehlikeli bir oyun içinde olduğunu, buna karşı sert tavır

[1864] Gözde K. Yaşin, "Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki Adımları", *Diplomatik Gözlem Dergisi,* Sayı: 104, Eylül 2020, s. 9-10.

[1865]Doğu Akdeniz'de Türkiye Fransa Gerginliğinin Perde Arkası: Macron'un Türkiye'ye karşı tutumunun ardında yatan neden, 2017 yılında Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından Libya meselesini diplomasinin öncelikli konularından biri haline getirmiş ve kendini Avrupa'nın yeni lideri olarak görmeye başlamış ve ön plana çıkmak istemiştir. Lübnan, Libya, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmeleri fırsata çevirmek amacıyla çabalarını arttırmıştır. Fransa yönetimi, Avrupa Birliği içindeki *"tek nükleer askeri operasyonel güce sahip olma konumunu ve Afrika-Ortadoğu-Akdeniz'de deniz aşırı askeri gücünü"* alana yansıtmak istemiştir. AB içerisindeki ve küresel denklemdeki yeni pozisyonunu belirlemeye çalışan Fransa, Breksit'in ardından baş başa kaldığı Almanya ile rekabetinde, üstünlüğünü Akdeniz ve BMGK üyeliğiyle ilgili avantajlarını, *"silah sektörü ve askeri güç eksenleri üzerinden"* şekillendirmek istemektedir. Fransa'nın silah pazarını genişletme çabası, aşamalı olarak Mısır gibi bölge devletinin yanı sıra BAE ve Suudi Arabistan gibi bölge dışı aktörlerle kurduğu müttefiklik ilişkileri ile bir üst perdeye taşımak istemektedir. Nitekim, Libya'daki meşru hükümete karşı silahlı mücadele içinde olan darbeci General Hafter'i destekleyen BAE ve 2013 yılında Mısır'da darbeyle iktidarı ele geçiren General Sisi liderliğindeki Mısır, Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya'nın ardından dünyanın 3. Büyük silah satıcısı olan Fransa'nın en büyük müşterileri arasında yer almaktadır. Macron Doğu Akdeniz'de Avrupa'nın ihtiyacı olan enerji kaynaklarına EastMed Projesi ile Türkiye'yi devre dışı bırakarak yönetmeyi ve Libya'daki petrol ve doğalgaz yataklarını Fransız enerji firmaları ile denetimi altına almayı, bu bağlamda Sirte Körfezi ve Libya limanlarını kontrol altına alarak Afrika Kıtası'nda giderek azalmakta olan nüfuzunu korumayı istemektedir. Bu uğurda darbeci Hafter ve Suriye örneğinde olduğu gibi PKK/YPG gibi yasa dışı örgütlerle iş birliği içinde olmaktan çekinmeyerek, zor duruma düştüğünde AB'yi de oyunun içine çekmeye çalışmaktadır. Diğer taraftan çok daha tehlikeli bir tavır alarak AB üyesi GKRY ve Yunanistan'ı silahlandırarak bölgede gerilimi sürekli olarak tırmandırmaktadır. Mesut H. Caşın, "Macron 'un Akdeniz'de Fransız Hikayesi Yazma Hevesi Boşa Çıkacak", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/macron-un-akdeniz-de-fransiz-hik%C3%A2yesi-yazma-hevesi-bosa-cikacak/,* (08.07.2024).

alacaklarını ifade etmiştir.[1866] Fransa, Akdeniz coğrafyasında belirleyici bir rol oynamak istemektedir. Bu yüzden Türkiye hangi yönde hareket ediyorsa, o yönde Türkiye'nin karşısına çıkmaktadır. Suriye konusunda Türkiye'nin karşısında yer aldığı gibi Libya için de aynı durum söz konusudur.[1867]

Macron, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de Oruç Reis gemisiyle enerji araştırma çalışmalarına tepki göstermiş ve Türkiye'nin attığı adıma karşılık bölgedeki askeri mevcudiyetini geçici olarak arttıracaklarını açıklamıştır. Hemen ardından Lafeyette isimli Fransız fırkateyni, iki adet Rafela uçağı korumasında bölgeye gönderilmiş ve Girit Adası'na konuşlandırılmıştır. Macron, Türkiye'nin bölgede hidrokarbon arama çalışmalarını durdurmasını istemiş, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki faaliyetleri için sert bir tavır alarak *"kırmızı çizgi politikası"* uyguladıklarını belirtmiştir. *"Sert ama ölçülü"* bir tutum benimsediklerini ileri sürerek, *"orantılı"* olduğunu söylemiş ve *"oraya donanmanın tümünü yollamadık"* diyerek Türkiye'nin bölgedeki eylemlerinin proaktif olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin iki üyesi olan GKRY ve Yunanistan'ın MEB'sine ve egemenlik haklarına *"saldırdığını"* iddia etmiş, bu iki ülkeye Türkiye'yi tehdit ederek arka çıkmış ve *"Türkiye'nin imparatorluk fantezisi olduğu"* iddiasında bulunmuştur.[1868]

Fransa'nın iddiaları, Doğu Akdeniz'de FS Courbet Firkateyni ile Türk savaş gemileri arasında sözde atış kontrol radar aydınlatma vakası çökmüştür. Önceden kurgulanmış bir kışkırtma hareketi şeklinde meydana gelen olay, esasen birikmiş bir Türk karşıtlığının dışa vurumundan başka bir şey değildir. Olayın NATO faaliyetleri kapsamında gerçekleşmediği halde Fransa, NATO makamları tarafından incelenmesi için şikâyette bulunmuştur.[1869] Konuyla ilgili olarak NATO'nun hazırladığı 130 sayfalık raporda, Türk savaş gemilerinin radarlarını Fransa'ya ait gemiye kilitleyerek tacizde bulunduğuna dair bahse konu iddiaları destekleyen bir ifade

[1866] Kerem Congar, "Fransa Türkiye ile Askeri Gerginlik Sonrası NATO Tatbikatına Katılmama Kararı Aldı", Euro News, *https://tr.euronews.com/fransa-turkiye-ile-askeri-gerginlik-sonras-nato-tatbikat-na-kat-lmama-karar-aldı/,* (08.07.2024).
[1867] Gözde K. Yaşin, "Doğu Akdeniz Gerilimine Çözüm Arayışı", *Diplomatik Gözlem Dergisi,* Sayı: 103, Ağustos 2020, s. 12.
[1868] Mesut H. Caşın, *a.g.e.,* "Macron 'un Akdeniz'de Fransız Hikayesi Yazma Hevesi Boşa Çıkacak."
[1869] Cem Gürdeniz, *a.g.e., Doğu Akdeniz Mavi Vatan'ın Güney Cephesi,* s. 148.

bulunmamaktadır.[1870] Raporun içeriği hakkında Reuters Haber Ajansına konuşan bir NATO yetkilisi, konunun *"hassas"* olması sebebiyle kamuoyuyla paylaşılamayacağını belirtmiştir. Konuyla ilgili olarak, Avrupalı diplomatlardan biri *"halının altına süpürüldü"* derken, yine bir başka Avrupalı diplomat da *"Türkiye'nin askeri gücü ve stratejik konumu nedeniyle NATO'nun Ankara'yı karşısına almak istemediğini"* söylemiştir.[1871] NATO'nun hazırladığı rapordan memnun kalmayan Fransa ise Akdeniz'deki Sea Guardian (Deniz Gardiyanı) misyonundan geçici olarak çekildiğini açıklamıştır.[1872]

5. 6. 6. Türkiye ve Yunanistan'ın Karşılıklı Navteks İlanları

21 Temmuz'da Türkiye, araştırma gemisi Oruç Reis'in Yunanistan'ın Girit Adası ile Meis Adası arasında kalan sahada araştırma yapacağını belirten Navteks ilanında bulunmuş ve bunun üzerine Yunanistan silahlı kuvvetleri alarma geçmiş, peş peşe ilan edilen Navteksler iki komşu ülkenin donanmalarını karşı karşıya getirmiştir. Türkiye, Yunan adalarının kıta sahanlığı/MEB hakkı bulunmadığını söylerken, Yunanistan adaların kıta sahanlığı ve MEB'si olduğunu iddia etmektedir.[1873]

Doğu Akdeniz'de ciddi şekilde tırmanan gerilim Avrupa Birliği dönem başkanlığını yürüten Almanya Başbakanı Angela Merkel'in Türk ve Yunan liderleri arayıp sorunu diyalog yoluyla çözmelerini istemiştir. Krizin tırmandığı günlerde İspanya dışişleri bakanı bir açıklama yapmış, gerginliğin yumuşamaya başladığını, Türkiye'nin bir aylığına çalışmalarına ara vereceğini ve diyalog mekanizmasının işletileceğini belirtmiştir.[1874]

26 Temmuz'da Türkiye, Doğu Akdeniz'deki araştırma çalışmalarına bir ay ara verdiğini açıklamış, aynı tarihte Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Yunanistan Başbakanı

[1870] Kerem Congar, *a.g.e.,* "Fransa Türkiye ile Askeri Gerginlik Sonrası NATO Tatbikatına Katılmama Kararı Aldı."
[1871]BBC News Türkçe, *a.g.e.,* "Doğu Akdeniz Türkiye-Fransa gerilimine İlişkin NATO Raporu Hassas Olduğu İçin Kamuoyu ile Paylaşılmayacak."
[1872]E-Savunma, "Fransa NATO'nun Akdeniz'deki Deniz Gardiyanı Operasyonundan Çekildi", *https://www.csavunma.com/fransa-natonun-akdenizdeki-deniz-gardiyani-operasyonundan-cekildi/.html/,* (08.07.2024).
[1873] Stelyo Berberakis, "Türkiye-Yunanistan Arasındaki En Uzun Süreli Gerginliğin Yaşandığı 2020'de Neler oldu?", *BBC News Türkçe, https://www.bbc.com/turkce/,* (01.07.2024).
[1874]Oğuz Güngörmez, "Türkiye'nin AB Politikası 2020", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2020,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 1. Baskı, SETA Yayını, Ankara, 2020.

Miçotakis bir telefon görüşmesi yapmış ve 2016 yılında kesintiye uğrayan istikşafi görüşmelerin tekrar başlatılacağı duyurulmuş, ancak 6 Ağustos 2020 tarihinde Yunanistan, Mısır ile deniz yetki alanları sınırlandırma mutabakatı imzalamıştır. Yunanistan bu mutabakatın Türkiye'nin Libya ile imzalamış olduğu deniz yetki alanlarını sınırlandırma andlaşmasına karşı yapıldığını açıklamıştır. Türkiye, bu açıklama üzerine sert bir açıklamada bulunmuş, Mısır ile Yunanistan arasında imzalanan mutabakatın hukuki bir dayanağının bulunmadığını ve yok hükmünde olduğunu belirtmiştir. Gelişmeler üzerine Türkiye 10 Ağustos-23 Ağustos tarihleri arasında Navteks ilan etmiş, Antalya limanında bekletilen Oruç Reis Gemisi yeniden Meis'in güneyindeki sahaya çıkmış ve bunun üzerine Yunanistan donanmasını alarm durumuna geçirmiştir.[1875]

Yunan yönetimi, Türkiye'yi egemenlik haklarını ihlal etmekle suçlamış ve donanmasını Adalar Denizi'nin güneyi ve güneydoğusuna konuşlandırmıştır. Yunanistan kendi denizcilerine bir açıklama yaparak, Türkiye'nin yayınlamış olduğu Navteks duyurusunu dikkate almamalarını ve faaliyetlerini sürdürmeleri çağrısında bulunmuştur.[1876] 12 Ağustos tarihinde Türkiye'nin Oruç Reis Gemisi'ne eşlik eden fırkateynlerden biri olan *"Kemal Reis,"* Yunan donanmasına ait olan *"Limnos"* fırkateyni ile manevra yaparken çarpışmış, Doğu Akdeniz'de gerilim yükselmiştir. 25 Ağustos tarihinde Yunanistan ile Türkiye arasındaki gerilimin savaşa evrilmesini önlemek maksadıyla Almanya arabuluculuk yapmaya karar vermiş ve çabaları sonuçsuz kalmıştır.[1877]

Yunanistan, Türkiye'ye karşı ABD'den ve Birleşmiş Milletlerden destek arayışına girmiş, Avrupa Birliği'nden de Türkiye'ye yönelik sert tedbirler alması için yoğun bir diplomasi faaliyeti yürütmüştür. Atina Hükümeti, Ankara'yı *"emperyalist hayallerin peşinde koşmak"* ile suçlamış, Avrupa Birliği de Gümrük Birliği Andlaşması'nın askıya alınması ve AB ülkelerinden Türkiye'ye karşı askeri teçhizat

[1875] Stelyo Berberakis, *a.g.e.,* "Türkiye-Yunanistan Arasındaki En Uzun Süreli Gerginliğin Yaşandığı 2020'de Neler oldu?".
[1876]Mersin Ticaret Odası, "21-28 Temmuz Haftalık Denizcilik Haberleri", *https://mdto.org.tr/21-28-temmuz-2020/,* (06.07.2024).
[1877] Cumhuriyet, "Türkiye-Yunanistan Arasındaki En Uzun Süreli Gerginliğin Yaşandığı 2020'de Neler Oldu?",*https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye-yunanistan-arasindaki-en-uzun-sureli-gerginligin-yasandigi-2020de-neler-oldu/,* (06.07.2024).

ile silah ambargosu uygulanmasını istemiştir. Fakat daha sonra yıl sonunda yapılan AB Zirvesinde yukarıda bahsi geçen talepler kabul görmemiş ve *"Türkiye'ye karşı aşamalı bir yaptırım uygulanması"* kararı alınmıştır.[1878] Türkiye, her daim Atina ile koşulsuz görüşmeye hazır olduğunu belirtmiş, Yunanistan ise Türkiye ile görüşmeye yanaşmamış, AB ekseninde olmasa bile NATO kapsamında gerilimin düşürülmesi için istikşafi görüşmelere başlayabileceklerini belirtmiştir.[1879]

Türkiye, AB üyesi olmadan çeşitli tavizler vererek GB'ne katılmış, bir başka deyişle kendi ülkesinin ekonomisi üzerinde uygulanacak olan kararlara katılma hakkından ödün vererek Gümrük Birliği Andlaşmasını imzalamıştır. AB serbest dolaşım hakkı, mali yardımlar ve benzeri bedelleri ödemeden, Türkiye kendi pazarlarını AB'nin kontrolüne bırakmış ve siyasi bakımdan tam üyeliğin manasını ve önemini oldukça azaltmıştır. Üstelik 1995'ten bu yana geçen zaman içinde Türk ekonomisi bu tek yanlı bağlanmışlık ilişkisinden zarar görmüştür. Zira Türkiye'nin dış politikası GB kapsamında AB'nin kurumlarının aldığı kararlar ile belirlenmekte ve üçüncü ülkelere karşı Birliğin ortak gümrük tarifesi uygulanmaktadır. Birliğe üye olan ülkelerin veto hakkı bulunduğundan Yunanistan bu hakkını AB'nin çeşitli platformlarında kullanmış ve bunun Türkiye üzerine olumsuz yansımaları olmuştur. Örneğin Yunanistan, mali yardımlar, kıta sahanlığı, Kıbrıs, vb. pek çok konuda Türkiye karşısında veto kartını kullanmıştır.

Ağustos ayında GKRY, Yunanistan, İtalya ve Fransa ile birlikte Kıbrıs'ın batısında *"Eunomia"* adlı müşterek hava ve deniz askeri tatbikatları gerçekleştirmiştir. Ayrıca Rum yönetimi bunun haricinde sivillerin yoğun bir şekilde kullandığı Yeşilırmak Sınır Kapısı'na Temmuz ayında seyyar ağır silah mevzileri yerleştirmiş, daha sonra KKTC'ye bağlı olan Erenköy[1880] açıklarında deniz tatbikatı (9 Ağustos)

[1878] Mehmet U. Ekinci, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Balkanlar Politikası 2020", s. 402.
[1879] Oğuz Güngörmez, *a.g.e.,* "Türkiye'nin AB Politikası 2020."
[1880] Erenköy: Anklav (Enklave) topraklardan biridir. *"Siyasi bir coğrafyada tamamen başka bir ülkenin sınırları dahilinde yer alan yabancı toprak parçasına Anklav toprak"* denilmektedir. Erenköy, Kıbrıs Adası'nın kuzeybatısında yer alan bir Türk toprağıdır ve KKTC'ye bağlıdır. Yüzölçümü 19 km karedir. Erenköy'ün üç yanı Rum topraklarıyla çevrelenmiş olup kuzeyden denizle çevrilidir. KKTC ile doğrudan kara bağlantısı bulunmamaktadır. Bölgede Türk askeri birliği bulunmaktadır. Sivil yerleşime açık değildir. Erenköy, Kıbrıs Türkleri'nin mücadele tarihinde direnişin sembolü olmuş bir bölgedir. Hatta denir ki T.C. için Çanakkale Savaşlarının önemi ne ise Erenköy direnişinin de KKTC'nin kuruluşunda Kıbrıs Türkleri için önemi odur. Rumlar 25 Aralık 1963'ten itibaren bölgeye yığınak yapmaya başlamıştır. Ancak henüz çatışmalar başlamamıştır. Bu esnada 500 kadar Türkiye'de

yapma girişiminde bulunmuştur. Yine aynı yıl içinde Rum kesimindeki fanatik gruplar tarafından şiddet eylemleri gerçekleştirilmiş, Larnaka'daki Tuzluca Camii ile Limasol'daki Hacı İbrahim Ağa Cami'lerine art arda saldırılar yapılmıştır.[1881]

Müslüman Türklere yönelik hoşgörüsüzlük ve bu tür İslamifobik saldırı eylemleri sadece GKRY'de yaşanan bir durum değildir. Uzun yıllar boyunca Yunanistan Batı Trakya'da, kutsal mekânlara (camilere, mescitlere, mezarlıklara ve hatta dini liderlere) yönelik şiddet eylemleri gerçekleştirilmiştir. Duvarlara ırkçı yazılar yazmak, taşlamak, kundaklamak şeklinde benzer örneklerine pek çok defa rastlanmıştır. Örneğin, İskeçe'de 1999 yılında Gökçepınar Camii kundaklanmış, yine İskeçe'de 2004 yılında Okçular Camii yakılmış daha sonra tekrar inşa edilmiş ve 2009 yılında yeniden yakılmıştır. Mezarlıklara yönelik saldırı eylemleri de pek çok kez yaşanmıştır. Mesela, 1994 yılında Gümülcine/Şapçı'da 70 mezar taşı ile 15 türbeye saldırı eylemi yapılmış ve zarar verilmiştir.[1882] Yunanistan'ın farklı şehirlerinde yaşayan Müslümanları hedef alan İslamafobik saldırılar zaman zaman tekrarlanmaktadır.

2017 yılında GKRY ile Fransa arasında imzalanan Savunma ve İş Birliği Andlaşması 2020 Ağustos'unda yürürlüğe girmiş, aynı ay içinde Fransa ile birlikte

---

üniversitede okuyan Kıbrıslı Türk öğrenci, 1964 yılında bölgeye gelmeye başlamıştır. 25 Nisan 1964'te Rumlar saldırıya geçmiş, 6 Ağustos'ta Grivas'ın Dillirga Bölgesi'ne yönelik saldırı emri vermesiyle taraflar arasında çatışmalar başlamış, çevredeki Türk köylerinden vatandaşlar da Erenköy'e sığınmak zorunda kalmıştır. Erenköy bölgesinde az sayıda mücahit Türk, çetin şartlar altında direnmeye başlamıştır. Mücahitler arasında adaya çatışma öncesinde gizlice çıkan Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Raif Denktaş da vardır. 8 Ağustos'ta Rumlar topyekûn saldırı başlatmış, Erenköy karadan ve denizden kuşatılmış, bombardıman altında kalmıştır. Etrafı kuşatılan bölge, sarp ve dağlık bir alandır. Mücahit öğrenciler ile köylü halk hep birlikte savaşmak mecburiyetinde kalmışlardır. Düzgün ve planlı bir askeri organizasyonları yoktur. Ta ki Türk Mukavemet Teşkilatı'nın efsane bayraktarı olan Ali Rıza Vuruşkan gelinceye kadar… ancak bu süre içinde bazıları şehit düşmüştür. Rum saldırıları sonlansa da Rum Milli Muhafız Ordusu (RMMO) tarafından kuşatılmış olmaları nedeniyle iki sene gibi bir süre bölgede adeta açık hava hapishanesinde yaşamak durumunda kalmışlardır. RMMO ve Yunan birlikleri son hücum öncesinde *"Türkleri denize nasıl dökeceğimizi gelin siz de görün"* diyerek diğer Rum köylerinde yaşayanları otobüslerle Erenköy civarına taşımışlardır. Fakat 8 Ağustos'ta öğleden sonra iki Türk uçağı Erenköy semalarında uyarı uçuşu yapmış, buna rağmen Rumlar ilerlemeye devam etmiştir. Kıbrıslı Türkler direnişi sürdürmektedir. Bu defa TSK'ya ait 64 uçak devreye girmiş ve çatışmalar sonlanmıştır. 10 Ağustos'ta ateşkes ilan edilmiş ve Rumlar çekilmek durumunda kalmıştır. Tarık Demir, *Anklav/Ekslav Ülke Toprakları Güvenlik İlişkisi*, 1. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti., Ankara, 2019, s. 16; Soyalp Tamçelik, "Kıbrıslı Türklerin Çanakkale Destanı: Erenköy Direnişi", *QHA Kırım Haber Ajansı, https://www.qha.com.tr/yazarlar/prof-dr-soyalp-tamcelik-161/kibrisli-turklerin-canakkale-destani erenkoy-direnisi-461030/* (05.07.2024).

[1881] Hacı M. Boyraz, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası-2020", s. 303.

[1882] Gönül Gülgezen, *a.g.m.,* "Batı Trakya Türkleri'nin Dini Özerkliği ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar", s. 191-192.

Türkiye'yi tahrik edecek müşterek tatbikatlar gerçekleştirilmiştir. 13 Ağustos'ta Yunanistan'la iş birliği kapsamında Doğu Akdeniz'de, ardından 26-28 Ağustos tarihleri arasında Yunanistan, GKRY ve İtalya arasında Kıbrıs'ın batısında tatbikatlar gerçekleştirilmiştir. Yukarıdaki başlıklarda detaylarıyla anlatılan GKRY ve Yunanistan güzergahı üzerinden doğalgazın Avrupa'ya taşınması planlanan EastMed Doğalgaz Boru Hattı Projesi Atina'da imzalanmış, yine aynı yıl içinde İsrail, GKRY, Filistin, Mısır, Ürdün ve Yunanistan'ın bir araya gelerek oluşturdukları Doğu Akdeniz Gaz Forumu kurulmuş (DAGF/16 Ocak) ve bölgesel bir kuruluş haline getirilmesi kararı alınmış, 22 Eylül'de ise hayata geçirilmiştir. Birleşik Arap Emirlikleri ve Fransa da bu forumun içinde yer almak için başvuruda bulunmuştur.[1883]

5. 6. 7. 2020 Yılında NATO'nun Devreye Girmesi ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

Türkiye-Yunanistan arasında yaz ayları boyunca yükselen tansiyon 2020 sonbaharında bir nebze de olsa düşmeye başlamıştır. Eylül ayında Dışişleri Bakanı Mevlut Çavuşoğlu, Ankara'nın NATO'nun başlattığı girişimi desteklediğini açıklamıştır. Fakat bu açıklamalardan sonra Yunanistan geri adım atmış ve NATO'nun girişimleri karşısında mesafeli olduğunu ortaya koymuştur. Türkiye de her fırsatta üyelerinin yanında yer alan Avrupa Birliği'nin arabuluculuk yapmasına mesafeli dururken, NATO'nun girişimlerini samimiyetle desteklemiştir.[1884]

NATO, Akdeniz'de üye devletlere birtakım fırsatlar sunarken, son zamanlarda ciddi güvenlik kaygıları da ortaya çıkmıştır. Konvansiyonel olmayan alanda siber saldırılar, sığınmacılar, düzensiz göç, kaçakçılık, terörizm gibi hibrit vb. tehditlerle de NATO karşı karşıyadır. Bu tehditleri etkisizleştirmek için NATO, Akdeniz'de tespit etmiş olduğu sahalarda keşif ve gözetleme faaliyetlerinde bulunmaktadır. Menfi bir durum söz konusu olduğunda müdahale ederek tehdit ve riskleri azaltmayı ya da ortadan kaldırmayı hedeflemektedir.

Doğu Akdeniz krizinde Yunanistan'ın Avrupa Birliği'ni ön plana çıkarmak istemesine rağmen NATO devreye girmiş, iki hafta kadar süren sessiz sedasız devam

[1883] Hacı M. Boyraz, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası-2020", s. 310-312.
[1884] Oğuz Güngörmez, *a.g.e.,* "Türkiye'nin AB Politikası 2020."

eden diplomasi neticesinde 3 Eylül'de Türkiye ve Yunanistan NATO ittifakı kapsamında görüşmeler yapmayı kabul etmişlerdir. Görüşmelerin maksadı *"olası kazaların ve çatışmaların engellenmesi"* olarak açıklanmıştır. Fakat Yunan Hükümeti, NATO Genel Sekreteri Stoltenberg'in açıklamalarının gerçeği yansıtmadığını söylemiş, Oruç Reis Gemisi ve diğer gemilerin de ihtilaflı alanlardan çekilmeden diyaloğu başlatmayacağını belirtmiştir. Yunanistan NATO'nun bölgede yaşanan olayların başından beri sessizliğini korumasını Türkiye'ye açık bir destek verildiği şeklinde algılamış ve eleştirmiştir. Doğu Akdeniz krizinin iki NATO müttefikini karşı karşıya getirmesi ittifakın güvenlik boyutu açısından büyük bir sorun teşkil edeceği ve güç tahribatına yol açacağını öngören NATO, mevcut durumun başta Rusya olmak üzere NATO karşıtlarının işine geleceği endişesini duymuştur.[1885]

Doğu Akdeniz'de yaşanan krizle ilgili olarak Cihat Yaycı, Oruç Reis sismik araştırma gemisinin Türkiye-Libya hattının 300 kilometre doğusundaki faaliyetlerinin durdurulması Yunanistan'ın şikâyetleri ve tehditleri sonucu olmuştur. Almanya'nın devreye girmesiyle çalışmaların ertelenmesi ya da sonlandırılası vahim sonuçlar doğurmuştur demektedir. İlk başta, Türkiye-Libya hattının 300 km doğusu bile tartışmalı alan haline veya müzakere edilebilir duruma gelmiştir. Bazılarına göre Oruç Reis Gemisinin çekildiği Navteks alanı Meis ve Rodos sahasında değildir. Türkiye-Libya güzergahının 300 kilometre doğusunda olduğu gibi Meis Adası'nın da 300 kilometre güneyindedir. Bir başka ifadeyle Yunanistan'ın Türkiye'ye 41.000 km'lik bir saha bırakan sözde Sevilla haritasının doğu ucundadır. Bu durumda Yunanistan, maksimalist taleplerinin en uç noktasında itirazda bulunmuş ve bir şekilde Türkiye'nin bölgedeki çalışmalarını durdurmasını sağlamıştır. Mevcut durumda Libya ile yapılan andlaşmayı Türkiye kendi eliyle bertaraf etme, Doğu Akdeniz'de ve Libya'da izlediği politikasını kadük etme durumunda kalmıştır. Üstelik sözü edilen alanlar 2011 ve 2012 yıllarında TPAO'ya ruhsat verilen sahalardır. Türkiye, seneler önce söz konusu sahaların kendisine ait olduğunu açıkladığı alanlardan geri çekilmiştir.[1886]

[1885] BBC News Türkçe, *a.g.e.,* "Doğu Akdeniz'de Önemli Aktörler Kim, Hangi Stratejileri İzliyorlar?"
[1886]Cihat Yaycı, "Doğu Akdeniz'deki Son Durum Hakkında Görüş ve Değerlendirmeler", *BAU, https://bau.edu.tr/haber/15958-dogu-akdeniz%E2%80%99deki-son-durum-hakkinda-gorus-ve-degerlendirmeler/* (06.07.2024).

Türkiye, Doğu Akdeniz'de 12-22 Ekim 2020 tarihleri arasında Oruç Reis araştırma gemisinin çalışmalarıyla ilgili olarak Kızılhisar (Meis) adasının batısında (21-22 Ekim 2020) yeni bir Navteks ilanında bulunmuş, sözü edilen Navteks duyurusu Yunanistan tarafından sert tepkiyle karşılanmıştır. T.C. Dışişleri Bakanlığı Yunanistan'ın tepkisine yanıt vermiş, Oruç Reis Gemisinin bir aylık bakım ve onarımından sonra sismik araştırma çalışmalarına kaldığı yerden başladığını belirtmiştir. 22 Ekim'e dek sürecek olan çalışmaların, tamamen Türk kıta sahanlığı içinde olduğu, çalışma sahasının Türkiye'ye en yakın 15 kilometre, Yunanistan'a ise 425 kilometre uzaklıkta olduğu belirtilmiştir. Yunanistan Dışişleri Bakanlığı da bu mesaja karşılık olarak: *"Doğu Akdeniz'de en uzun kıyısı bulunan, anakarasına 15 km mesafede faaliyet göstermesine itiraz edilmesi kabul edilemez"* şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.[1887] Doğu Akdeniz'de anakarası dahi bulunmayan Yunanistan'ın yukarıda sözü edilen iddilarına karşılık Cihat Yaycı şu açıklamayı yapmıştır:

> *"Yunanistan deniz yetki alanlarının paylaşımı konusunda Akdeniz'de muhatabımız değildir… Uluslararası hukuka, Uluslararası Mahkeme ve Hakem Mahkemeleri kararlarına aykırı şekilde adalarına Münhasır Ekonomik Bölge tanımlamaya çalışan Yunanistan ile Doğu Akdeniz'de müzakere edilecek herhangi deniz yetki alanları paylaşımı bağlamında bir husus yoktur… Yunanistan'ın adalarının Doğu Akdeniz'e bakan yüzlerinin 167 km'lik toplam kıyı uzunluğu ile 1870 km'lik Anadolu kıyıları karşısında bir deniz yetki alanı talep etmesi inanılmaz gayrı hukuki bir pişkinliktir."*[1888]

GKRY ile Yunanistan'ın iddia ettikleri ve Avrupa Birliği'nin destek verdiği görüşün gerçekleşmesi halinde Türkiye'nin yaklaşık 186.000 km karelik deniz yetki sahası 41.000 km kare ile sınırlandırılacaktır. Bir başka ifadeyle Türkiye'nin egemenlik haklarının bulunduğu 145.000 km karelik bir alan kaybedilecektir. Bu kötü durumun ortadan kaldırılması amacıyla Anadolu sahilleri ile Afrika sahilleri arasında ortay hatta dayandırılarak hayata geçirilen Türkiye-Libya ile Deniz Yetki Alanları Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası'nı imzalamıştır. Karadeniz'de olduğu

---

[1887] Hasan Kolukısa, "Yunanistan'ın Oruç Reis İçin Yayınlanan Navteks'e Tepkisine Türk Dışişlerinden Yanıt", *Defence Türk, https://www.defenceturk.net/yunanistanin-oruc-reis-icin-yayinlanan-navtexe-tepkisine-turk-disislerinden-yanit/* (08.07.2024).
[1888] Cihat Yaycı, *a.g.e.*, "Doğu Akdeniz'deki Son Durum Hakkında Görüş ve Değerlendirmeler."

gibi, Doğu Akdeniz'de de Türkiye MEB ilan etmeli ve KKTC de aynı şekilde MEB ilanında bulunmalıdır.[1889]

30 Kasım-6 Aralık 2020 tarihleri arasında Savunma ve Güvenlik İş Birliği çerçevesinde GKRY, Yunanistan, Mısır, BAE ve Fransa birlikte çok uluslu *"MEDUSA-2020"* tatbikatını gerçekleştirmişlerdir.[1890] Sürüp giden tatbikatlarla Doğu Akdeniz uluslararası bir güvenlik meselesi haline getirilmiş ve Türkiye'yi baskılamaya çalışan GKRY ile Ortadoğu'daki aktörlerden BAE Türkiye'nin gücünü zayıflatmak için bir araya gelmişlerdir.[1891] 2019-2020 yıllarında Libya mutabakatı, sismik araştırma ve sondaj faaliyetleri, tatbikatlar gibi Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de gerçekleştirmiş olduğu devlet uygulamaları nedeniyle bölgede rekabet artmış, başta Yunanistan ve Fransa olmak üzere Almanya ve İtalya gibi NATO ve AB üyesi ülkeler sürece dahil olmuş ve Kıbrıs konusu yeniden canlandırılmıştır. Bundan sonraki dönemde karşılıklı olarak yoğun bir tatbikatlar dönemi başlamış ve Doğu Akdeniz tatbikatların icra edildiği bir denizine dönüşmüştür. Bu dönemde Türkiye karşıtı oluşturulan blok genişlemiş, AB Konseyi Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki faaliyetleri sebebiyle yaptırım uygulanması kararı almıştır. Türkiye bundan sonraki dönemde soyutlaştırılarak sürecin dışında bırakılmış ve ötekileştirilmiştir. Hatta Türkiye karşıtı bloğa Lübnan, Filistin ve Katar da eklenmiştir. Bundan sonraki artan dış baskılar, ekonomik daralma ve sosyal huzursuzluğun yükselmesi gibi sebeplerle Türkiye Doğu Akdeniz'deki sismik araştırma ve sondaj faaliyetlerini durdurmuş ve gemileri Antalya Limanı'na demirlemiştir. Ortaya çıkan tablo neticesinde bazı çevreler alınan siyasi kararlar sebebiyle yönetim yerine Dışişleri mensuplarını eleştirmiştir.[1892]

5.7. 2021- 2022 Yılları Sürecinde Yaşanan Gelişmeler

2021 yılında Kıbrıs uyuşmazlığına çözüm bulmak için çok sayıda zemin yoklama görüşmeleri gerçekleştirilmiş, bunlardan en kayda değer olanı ise BM Genel Sekreteri Antonio Guterrs'in katıldığı 27-29 Nisan tarihli Cenevre'de gerçekleştirilen

---

[1889] Cihat Yaycı, *a.g.e.,* Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye, s. 152.
[1890] Ahmet Alemdar, "MEDUSA-2020 Tatbikatı Fransa ve BAE'nin Katılımıyla Başladı", *Defence Türk, https://www.defenceturk.net/medusa-2020-tatbikati-fransa-ve-baenin /,* (08.07.2024).
[1891] Hacı M. Boyraz, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası-2020", s. 313.
[1892] Mithat Çelikpala ve Fatih Ceylan, "Doğu Akdeniz'de Tersten Esen Rüzgarların Ortasında Türkiye", *Panorama, https://www.uikpanorama.com/blog/dogu-akdenizde-tersten-esen /,* (08.07.2024).

5+1 görüşmeleri olmuştur. Fakat Türk tarafının üzerinde durduğu iki devletli çözüm görüşüne karşın Rum ve Yunan taraflarının federasyon modeli üzerinde durması nedeniyle görüşmelerden herhangi bir sonuç çıkmamıştır. Görüşmelere AB de gözlemci olarak katılmak istemiş ancak KKTC yönetimi tarafından Avrupa Birliği'nin tarafsızlığını yitirdiği gerekçesiyle talebi kabul edilmemiştir. Guterres liderliğinde 27 Eylül tarihinde KKTC ve GKRY yeniden bir araya gelmiş, fakat görüşmelerde yine bir ilerleme kaydedilememiştir.[1893]

Avrupa Birliği'nin tarafsız olduğunu söylemek gerçeklerle pek de örtüşmemektedir. Zira Avrupa Birliği'nin genişleme sürecine bakıldığında bunun bir de Kıbrıs boyutu bulunmaktadır. GKRY'nin tüm adayı temsilen Avrupa Birliği'ne üyelik başvurusunda bulunması dahi Kıbrıs'ın Kurucu Andlaşmalarına (Zürih ve Londra) aykırıdır. Garantör devletlerden birinin üye olmadığı bir kuruluşa Kıbrıs Cumhuriyeti üye olamaz, çünkü Türkiye üye değil. AB'nin GKRY'ye üyelik süreci başlatması toprakları üzerinde BM Barış Gücü bulunan ülkelerin üyeliğe kabul edilemeyeceği[1894] ilkesiyle bağdaşmamaktadır. AB bu konuda kendi prensipleriyle de çelişmektedir. Komşularıyla sorunlu bir adayı Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında, içine almıştır. Ayrıca Türkiye'nin tam üyeliği ile Kıbrıs'ın üyeliği konusu da birbiriyle ilişkilendirilerek Türkiye'den önemli tavizler istenmiştir. Kıbrıs uyuşmazlığının çözümü Türkiye'nin üyeliğinin önünde engel teşkil etmektedir. Yunanistan'ın Ege ile ilgili talepleri AB'nin görüşü gibi sunularak koşul olarak ileri sürülmüş ve Lahey'deki Adalet Divanı'na götürülmez ise AB üyeliği çıkmaza girecektir. Türkiye'nin üyeliği esasen zaten çıkmaz bir sokaktır. Annan Planı AB'nin taleplerine uygun hazırlanmış bir plandır. Planın kabulü ve Türk tarafının referandumda evet demesi için hem Türkiye üzerinde hem KKTC üzerinde baskılar arttırılmış, hedefe ulaşabilmek için bazen havuç bazen sopa gösterilmiştir. Türk tarafının evet demesi halinde Rumlar hayır dese bile KKTC üzerindeki izolasyonlar kaldırılacaktı. Verilen sözler tutulmadığı gibi hatta plana hayır diyen Rum tarafı adeta ödüllendirilerek AB'ye üye yapılmıştır. KKTC açısından bakıldığında esasen Annan Planı, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunu getiren ve Osmanlı Saltanat Şurası tarafından imzalanan

[1893] Hacı M. Boyraz ve Süheyl Y. Yıldız, "Türkiye-KKTC İlişkileri", 2021'de Türkiye, (Ed.) Nebi Miş, Baki Laleoğlu, Murat Yeşiltaş ve diğ., 1. Baskı, SETA Yayını, Ankara, 2022, s. 156-157.
[1894] Bkz. Mendelson Raporu, bu rapor 2001 yılında BM'ye sunulmuştur.

Sevr Andlaşması'ndan pek farklı değildir. Rum tarafının hep daha fazlasını istemesi ve Plana hayır demesi sonucunda KKTC için intihar anlamına gelecek olan bu Plan geçersiz hale gelmiştir. GKRY'nin Avrupa Birliği üyeliği, Kıbrıs uyuşmazlığında Türkiye'nin karşısına GKRY-Yunanistan ikilisinin yanına AB'yi de çıkartmıştır. Bu sebeplerden dolayı Avrupa Birliği'nin tarafsız olduğu söylenemez.

KKTC'nin Türkiye haricinde başka devletler tarafından tanınması yönünde atılan adımlara ve gelişmelere bakıldığında, 2021 yılında Türk Devletler Teşkilatı (TDT) Devlet Başkanları İstanbul Zirvesi'nin sonuç bildirgesinde, Kıbrıs Türk halkıyla dayanışma içinde olunacağı kabul edilmiş ve KKTC'nin TDT'nın faaliyetlerine katılacağı belirtilmiştir. TDT Zirvesi'nde, Teşkilatın Sekreteryası tarafından yayınlanan ortak bildiride, Kıbrıs uyuşmazlığına adil, kalıcı ve karşılıklı olarak bütün taraflar arasında kabul edilebilir çözümüne yer verilmiş, Kıbrıs Türkleri'nin eşit ve temel haklarının güvenceye alınması vurgulanmıştır. Bu sayede Türk Devletler Teşkilatı'nın Kıbrıs Türk halkıyla dayanışması ortak bildiriye girmiş ve Topluluğun faaliyetlerine katılması için davet edilmiştir.[1895]

2021 yılında Doğu Akdeniz'deki gelişmelere bakıldığında GKRY-Yunanistan ikilisi ile Türk tarafı arasında deniz yetki alanlarının sınırlandırılması hususundaki uyuşmazlıklar sürmektedir. Önceki yılda olduğu gibi 2021 yılında da taraflar arasında Navteksler, arama ve sondaj faaliyetleri ile askeri tatbikatlar hem Türk tarafında hem de GKRY-Yunanistan ikilisi tarafında uygulanmaya devam etmiştir. Bu yılın en mühim gelişmelerinden biri GKRY ve Yunanistan'ın bölge ve bölge dışından aktörler ile birlikte bir önceki yılda olduğu gibi Türkiye'ye karşı yürüttüğü askeri tatbikatlar olmuştur. Bu tatbikatlardan biri de Kıbrıs açıklarında 3 Kasım'da gerçekleştirilen ve 8 ülkenin katıldığı *"Nemesis-2021"*[1896] adlı tatbikattır.[1897]

[1895]Sibel Akgün, "Uluslararası Hukukta Tanınma Kavramı Çerçevesinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Devletleri Teşkilatı İlişkisi", *Sakarya Üniversitesi Türk Akademi Dergisi (SAÜTAD),* Cilt: 2, Sayı: 1 s. 56.

[1896]NEMESİS: Adı Yunan mitolojisinden geliyor. Antik Yunan'da *"Nemesis, 'hubris', yani tanrıların huzurunda kibirli durumda olan kişilere uygulanan ilahi cezanın ruhu"* anlamına geliyor. Nemesis anlayışına göre: *"Hiç kimse çok fazla iyi olmamalıdır ve sayısız yetenekler bahşedilmiş kişiler her zaman lanetlenmelidir. Yunan trajedilerinde Nemesis suçun intikamcısı ve kibrin cezalandırıcısı olarak görülür." Aydınlık, "Doğu Akdeniz'de İntikam Tatbikatı: Sondaj İçin Silahlı Hazırlık", https://www.aydinlik.com.tr/haber/dogu-akdenizde-intikam-tatbikati-sondaj-icin/,* (12.07.2024).

[1897] Hacı M. Boyraz ve Süheyl Y. Yıldız, *a.g.e.,* "Türkiye-KKTC İlişkileri-2021," s. 157-158.

Tatbikata GKRY, Yunanistan, İngiltere, ABD, Fransa, İsrail, İtalya ve Mısır katılmıştır. Tatbikat GKRY'nin doğalgaz ve petrol arama ruhsatı verdiği İtalyan Eni ve Fransız Total Şirketlerinin birlikteliğiyle oluşturulan konsorsiyumun faaliyette bulunacağı deniz sahalarında gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Chevron ve Exxon Mobil Şirketlerinin de petrol ve doğalgaz arama ruhsatları olduğu bilinmektedir.[1898]

GKRY'nin sözde MEB'inde (1), (2), (8) ve (9) parsellerde gerçekleştirilen *"askeri olmayan",* 8 ülkenin savaş uçakları ve gemilerinin katıldığı tatbikatın dört kategoride yapıldığı belirtilmektedir. İlki, sondaj platformlarına yönelik bir terörist saldırıya karşı. İkinci ve üçüncü kategoridekiler platformlarda yangın çıkması halinde arama, kurtarma, yangını söndürme ve yaralıların tedavilerinin yapılmasıyla ilgilidir. Üçüncü sırada ise deniz kirliliğine karşı mücadele edilmesiyle ilgili olduğu belirtilmiştir.[1899] Söz konusu tatbikatta KKTC'ye ait bölgeler ihlal edilmiş, bölgede gerginlik had safhaya çıkmıştır.[1900]

GKRY-Yunanistan ikilisinin Doğu Akdeniz'deki provakatif eylemleri karşısında Türkiye, deniz ülkesini korumaya yönelik hem sahada hem de masada kararlı adımlar atmıştır. Mesela, Malta bayrağı taşıyan bir İtalyan gemisi olan *"Nautical Geo"* adlı araştırma gemisinin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nden aldığı izinle 3 Ekim tarihinde Türk kıta sahanlığına izinsiz girmeye çalışması sonucunda Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığına bağlı birimlerce markaja alınmış ve kıta sahanlığının dışarısına çıkartılmıştır. Diğer taraftan GKRY Enerji Bakanlığı 2020 Nisan'ında yapılması planlanan ve koronavirüs salgını dolayısıyla ertelenen Doğu Akdeniz'deki sondaj faaliyetlerine yeniden başlayacaklarını duyurmuştur. Ayrıca GKRY, Fransız Total ve İtalyan Eni Konsorsiyumu ile Türk tarafının tezleriyle çakışan (6) ve (8) numaralı parsellerde arama ve sondaj tekrar başlamak için görüştüklerini açıklamıştır. Sözü edilen her iki gelişme de Ekim ayı içerisinde yaşanmıştır. Bunların yanı sıra KKTC Bakanlar Kurulu Ekim ayında aldığı bir karar ile İskele Kazası Dikkarpaz Köyü sınırları kapsamında bulunan Zafer Burnu'nu Vakıflar İdaresi'ne ait

[1898] Euro News, "Kıbrıs Açıklarında 8 Ülkenin Düzenlediği Askeri Tatbikat Türkiye'ye Mesaj Mı?", *https://tr.euronews.com/k-br-s-ac-klar-nda-8-ulkenin-duzenledigi-askeri-tatbikat /,* (12.07.2024).
[1899]Kıbrıs Postası, "Nemesis Tatbikatı 8 Ülkenin Katılımıyla Gerçekleşti", *https://www.kibrispostasi.com/c -nemesis-tatbikati-8-ulkenin-katilimiyla-gerceklesti/,* (12.07.2024).
[1900]Haberler, "8 Ülke Doğu Akdeniz'de Savaş Uçakları ile Tatbikat Başlattı, KKTC'ye ait Bölgeler de İhlal Edildi", *https://www.haberler.com/ekonomi/8-ulke-dogu-akdeniz-de-savas /,* (12.07.2024).

olan 108 dönümlük bir araziyi 30 yıllığına KKTC Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı'na kiralamıştır. Uzun süredir gündemde olan bu konunun hayata geçirilmesiyle Doğu Akdeniz'de sondaj gemilerine refakat eden Türk donmasına ait gemilerin olası bir kriz anında bölgeye daha çabuk intikal etme olanağı sağlanacaktır. Bununla birlikte öteki aktörlerin Türk tarafının ilan etmiş olduğu deniz yetki sahalarına girme teşebbüsleri bertaraf edilmiş olacaktır.[1901]

2022 yılında Kıbrıs uyuşmazlığının çözümü konusunda tarafları bir araya getirecek herhangi bir gelişme olmamıştır. Bunun böyle olmasının nedeni tarafların birbirlerinden çok farklı çözüm modellerini ortaya koymuş olmalarıdır. 2017 yılında nihai görüşmelerin ardından Türk tarafı egemen iki ayrı devlet modelini savunmaya başlamıştır. Bu bağlamda 2022 Temmuz'unda Cumhurbaşkanı Ersin Tatar bir açıklama yapmış, *"ortak bir zemin olmadığını, iki bölgeli ve iki toplumlu federasyonu artık görüşmeyeceklerini, KKTC'nin egemen eşitliği ve eşit uluslararası statüsü kabul görmeden müzakerelerin başlamayacağını"* belirtmiştir. Öte yandan Rum tarafı ise iki devletli çözüm modeline karşı çıkmış, uzun yıllardır süregelen ve olumlu bir sonuç alınamayan federasyon modelinde ısrar etmeye devam etmiş, bu sebeplerden dolayı yıl içinde Kıbrıs uyuşmazlığının çözümüne yönelik görüşmeler konusunda herhangi bir umut veren gelişme olmamıştır.[1902]

Doğu Akdeniz'de Türkiye-Libya ile 27 Kasım 2019 tarihinde Deniz yetki alanlarının sınırlandırılması andlaşması yapmış, akabinde 6 Ağustos 2020 tarihinde Yunanistan da Mısır ile MEB andlaşması imzalamıştır. Bölgede yaşanan sınırlandırma gerginliği 2021 yılında kontrol edilebilir düzeye gelmişken, Türkiye-Yunanistan 2022 Nisan'ından itibaren daha fazla Ege sorunları üzerinde yoğunlaşmış, sert söylem ve eylemlerin arttığı yeni bir gerginlik sürecine girilmiştir. Yunanistan, uluslararası andlaşmalarla belirlenmiş gayrı askeri statüdeki Doğu Ege Adalarını aleni bir şekilde silahlandırmayı sürdürmüş, Türkiye'yi suçlayan hukuksuz, saldırgan, yayılmacı gibi ifadeler kullanmış ve gerilimi daha da tırmandırmıştır. Ayrıca Girit Adası merkezli faaliyetlerde bulunacağını duyurmuş, Girit'te karasularını 12 mile genişletme ve

[1901] Hacı M. Boyraz ve Süheyl Y. Yıldız, *a.g.e.*, "Türkiye-KKTC İlişkileri-2021," s. 158-159.
[1902]Hacı M. Boyraz ve Süheyl Y. Yıldız, "Türkiye-KKTC İlişkileri-2022," 2022'de Türkiye, (Ed.) Muhittin Ataman ve Cem D. Uzun, 1. Baskı, SETA Yayını, Ankara, 2022, s. 139.

adanın güneybatısında hidrokarbon kaynaklarını araştırma faaliyetlerine girişmiştir.[1903] Yunanistan, bu faaliyetlerin yanı sıra ülkesinde yeni Amerikan askeri üsleri açılmasına müsaade etmiş, ülkesini tam anlamıyla ABD için bir üs haline getirmiştir. Görünüşte Rusya'ya karşı yapılmış gibi sunulsa da Batı Trakya ve Doğu Ege adalarına yapılan yığınaklanmanın Türkiye'yi hedef aldığı açıktır.[1904] Yunanistan, Adaları hızla silahlandırdığı gibi söz konusu adalara askeri uçaklar konuşlandırmış ve Yunan donanmasına ait savaş gemileri Doğu Ege Adaları arasında daha sık gidip gelmeye başlamıştır.[1905]

Girit Adası'nın karasularının 12 mile genişletilmek istenmesi ne anlama geliyor? Yunanistan'ın karasularını 12 mile genişletmek istemesinin temelinde yatan üç neden var: Birincisi, Yunanistan'ın Adalar Denizi'nde karasularını 6 milden 12 mile genişletme planının bir öncü adımı olabilir. İkincisi, Adalar Denizi'nde Yunan karasularının genişletilmesi durumunda Türkiye bunun daha önce savaş sebebi olduğunu açıklamıştır. Bu bir anlamda Türkiye'nin göstereceği tepkiyi ölçme/test etme anlamına gelmektedir. Üçüncü sebep ise Türkiye-Libya arasında yapılmış olan deniz yetki alanları sınırlandırma andlaşmasından duyduğu rahatsızlıktan kaynaklanmaktadır. Zira Girit Adası'nın karasuları, kıta sahanlığı ve MEB'ini ihlal ettiğini iddia etmektedir. Türkiye ise bu iddiaların hiçbirini kabul etmemektedir.[1906] Türkiye'nin bölgede yapabileceği uygulamalara bakıldığında, Yunanistan'ın girişimlerini engellemek, bölge ülkelerinden Libya ve Mısır ile ortak enerji aramak, deniz alanlarının paylaşımı ve benzer ekonomik andlaşmaları yapmak, siyasi ve askeri ilişkilerini geliştirmek, bahse konu ülkelerin MEB'de mevcut sondaj gemileri ile arama çalışmaları başlatmak şeklinde faaliyetler yürütmesi uygun olacaktır.

[1903]Yücel Acer ve Deniz Okumuş, "Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de Yeni Girişimleri ve Muhtemel Sonuçları", *SETA Analiz,* Sayı: 381, Aralık, 2022, s. 8-9.

[1904]Mustafa Özbey, "Türkiye'nin Denizlere Egemenliği İle Türk Boğazları, İstanbul Su Yolu", *Yeni Dünya Düzeninde Nasıl Bir Türkiye?,* (Ed.) Övgün A. Ercan, 1. Baskı, Sözcü Kitabevi, İstanbul, 2022, 130.

[1905] Yücel Acer, "2022'de Türk-Yunan Sorunlarına Dair Gerilimler ve 2023 Projeksiyonu", *Kriter-Dış Politika, https://kriterdergi.com/dis-politika/2022de-turk-yunan-sorunlarina-dair-gerilimler-ve-2023-projeksiyonu/,* (14.07.2024).

[1906]Yücel Acer ve Deniz Okumuş, *a.g.e.,* "Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de Yeni Girişimleri ve Muhtemel Sonuçları," s. 10.

Türkiye-Yunanistan arasında Doğu Akdeniz'in batı hudutlarında yaşanan iki komşu ülke arasındaki gerilim çok taraflı bir boyut kazanmış, meseleye ABD, AB, NATO, Fransa ve Almanya gibi aktörler de dahil olmuştur. İtalyan ENI ve Fransız enerji şirketi Total tartışmalı alanlardan birinde Cronos-1 sahasında doğalgaz keşfettiğini açıklamıştır. ENI'den yapılan açıklamaya göre doğalgazın 70 milyar metreküp olduğu belirtilmiştir. Türk Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu gazın keşfedildiği sahanın Türk kıta sahanlığında olmadığını belirtmiştir. Cronos-1 alanı 6. Parselde KKTC ile ihtilaflı sahada yer almaktadır. GKRY, Mısır ve İsrail'in sınırları tartışmalı sahalarında ABD, İtalya, Fransa ve Katar gibi ülkelere ait firmaların yatırım yapması bu bölgeler üzerindeki tüm çekişmeli sahaları uluslararası boyuta taşıyan bir etken haline gelmiştir.[1907]

Yunanistan, yıl içinde çok sayıda tatbikat gerçekleştirmiş, bu tatbikatlara bilhassa bazı ülkelerin katılması için yoğun bir gayret sarf etmiştir. Mesela Suudi Arabistan'a ait 6 tane F- 15 savaş uçağı, Girit'te bulunan Suda Üssü'ne konuşlandırılmış, Yunan savaş uçaklarıyla beraber Falcon Eye-3 adlı tatbikatta yer almışlardır. Yine buna benzer bir tatbikatı Mısır ile (19-25 Kasım) İskenderiye kentinde MEDUSA adlı tatbikatı yapmıştır. Öte yandan Yunanistan, Güney Kıbrıs'a bir firkateyn göndermiş, ABD, İngiltere, Fransa, İsrail, İtalya ve Mısır ile NEMESİS-2022 tatbikatını gerçekleştirmiştir. Söz konusu tatbikat GKRY'nin sözde MEB'indeki (1), (2), (6), (7), (8), (9), (10), (11) ve (13) parsellerde gerçekleştirilmiştir. Tatbikat senaryosu bir hidrokarbon platformuna yönelik hazırlanmış ve bir terör saldırısının bertaraf edilmesiyle ilgili olarak, şüpheli kişilerin ele geçirilmesi, rehin tutulan personelin kurtarılarak havadan tahliyesinin sağlanması gibi faaliyetler yürütülmüştür.[1908]

Yunanistan hem Ege de hem de Akdeniz'de yaptığı tatbikatlara bilhassa NATO ülkelerinin katılması için çaba sarf etmiştir. Kasım ayı süresince yapılan geniş kapsamlı tatbikatlara ABD, Fransa, İngiltere ve İtalya'ya ait olan uçak gemileri, çok sayıda NATO üyesi ülkeye ait deniz unsurları ile birlikte binlerce denizci katılmıştır.

[1907]BBC News Türkçe, "Enerji Devleri Total ve ENI: Kıbrıs Açıklarında Önemli Miktarda Gaz Bulduk", *https://www.bbc.com/turkce/articles/c1vgwqvzzz3o/,* (14.07.2024).
[1908] Rıfat Öncel, *a.g.e.,* "Türkiye-Yunanistan İlişkileri", *2022'de Türkiye,* s. 182-183.

Söz konusu tatbikatların esas amacının denizaltı savunma savaşı, hava savaşı, gemiye uçak transferi ve deniz ikmal faaliyetleri olduğu belirtilmiştir. Bu tatbikatların Kuzey Atlantik bölümünü Kanada, Hollanda, Danimarka, Fransa, İspanya ve Almanya oluşturmuştur. Tatbikatların Akdeniz ayağında ise Fransa'ya ait Charles De Gaulle uçak gemisi, Amerikan, İtalyan ve Yunan gemileri refakatinde NATO'nun doğu kanadında, caydırıcılık devriyesi ve Ortadoğu'da terörle mücadele amaçlı operasyonlar yapmak üzere uçak gemisi görev grupları, çok sayıda savaş gemisi ve denizaltılardan meydana gelen gruplardan oluşmuştur.[1909]

5. 7. 1. 2023 Yılında Yaşanan Gelişmeler

2023 yılında da bir önceki yılda olduğu gibi Kıbrıs uyuşmazlığına adil ve kalıcı bir çözüm sağlanması için herhangi bir gelişme olmamıştır. 2017 Crans Montana görüşmelerinden sonra konuyla ilgili olarak sadece istikşafi görüşmeler yapılmıştır. Ancak müzakerelerin yeniden başlatılması hususunda bu görüşmelerden hiçbir sonuç çıkmamıştır. Birleşmiş Milletler de 2023 yılı süresince tarafları bir araya getirme konusunda önemli bir girişimde bulunmamıştır.[1910] Bunun en önemli nedeni Doğu Akdeniz satrancındaki aktörlerden Türkiye, GKRY, İsrail ve Yunanistan'ın kendi iç politikalarında yaşanan gelişmelerle ilgili olarak bölgeyle pek fazla ilgilenememiş olmalarından kaynaklanmıştır. Türkiye'de 6 Şubat tarihinde iki büyük deprem meydana gelmiş, bu depremlerde 50 binin üzerinde insan hayatını kaybetmiştir. Mayıs ayı içerisinde de Türkiye'de cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmış, yılın ilk yarısında Türkiye bu iki önemli gelişmeye odaklanmak durumunda kalmıştır.[1911]

Bu süreçte Türk-Yunan ilişkilerine bakıldığında 6 Şubat depreminin ardından yine 1999 depremindeki gibi deprem diplomasisi iki ülke ilişkilerinde yumuşama sürecini başlatmış, yıl sonuna dek sürmüş, bu süreç içinde karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Aralık ayında Cumhurbaşkanı Erdoğan Yunanistan'a bir ziyarette bulunmuş, iki ülke ilişkilerinde sorunların çözümüne yönelik Yüksek Düzeyli İş

[1909] Rıfat Öncel, *a.g.e.,* "Türkiye-Yunanistan İlişkileri", *2022'de Türkiye,* s. 183.
[1910] Hacı M. Boyraz, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Politikası 2023", s. 282.
[1911]Hacı M. Boyraz, "2023'ten 2024'e Doğu Akdeniz *Denklemi", https://www.yenisafak.com/dusunce-gunlugu/2023ten-2024e-dogu-akdeniz-denklemi-4593881/, Yeni Şafak,* (24.07. 2024).

Birliği Konseyi ile güven arttırıcı önlemler ve pozitif gündem toplantıları gibi platformların aktif hale getirilmesini beraberinde getirmiştir.[1912]

Diğer taraftan, Kıbrıs'la ilgili 2023 yılında yaşanan en öneli gelişme 18 Ağustos'ta KKTC Hükümeti tarafından başlatılan Pile-Yiğitler yolu inşasına Birleşmiş Milletler Barış Gücü (BMBG) askerlerinin müdahalede bulunması olmuştur. 1974 yılından beri Türklerle Rumların bir arada yaşadığı tek yerleşim yeri olan Pile Köyü, Birleşmiş Milletler denetiminde bulunan Yeşil Hat üzerinde bulunmaktadır. Bu köyde ikamet eden Türkler KKTC'ye bağlı Yiğitler Köyü'ne geçmek için İngiliz üs bölgesinden geçmek durumunda kalmaktadır. Ancak yolun günlük ihtiyaçlara cevap veremeyecek kadar bozuk olması sebebiyle KKTC Hükümeti yolu kullanılabilir hale getiren ve daha da kısaltan bir proje hazırlamış, fakat Rum tarafının yaptığı baskılar nedeniyle BM Barış Gücü engeline takılmıştır. Bu yol nedeniyle ortaya çıkan adı konulmamış sorun 2023 yılında bir krize dönüşmüştür.[1913]

Pile-Yiğitler arasındaki yol 11,5 km uzunluğunda olup, İngiliz üs bölgesinde bulunan ulaşımı sıkıntılı bir yoldur. KKTC uzun zamandan beri bu yolun iyileştirilmesini planlamakta fakat BM engeline takılmaktadır. Söz konusu bu toprak yolun 4 km'lik bir kısmı ise Pile sınırları dahilinde kalmaktadır. 1964 yılından bu yana adada bulunan BM Kıbrıs Barış Gücü (UNFICYP)[1914] askerleri sabah saatlerinde bölgeye yol yapım çalışmaları için gelen iş makinelerine müdahale ederek bölgeye beton bloklar yerleştirmiştir. Bu yaşananlar üzerine KKTC güvenlik kuvvetleri ile BMBG askerleri arasında arbede yaşanmıştır. KKTC'nin kararlı tutumu üzerine BMBG askerleri bölgeden çekilmek durumunda kalmış ve çalışmalar sürdürülmüştür. Ardından BM, ABD, AB, İngiltere, Fransa, Yunanistan ve GKRY, KKTC'yi kınayan açıklamalarda bulunmuştur. Bunun üzerine Türk Dışişleri Bakanlığı da bir açıklamada bulunmuş, müdahalenin kabul edilemez olduğunu ifade etmiş ve KKTC'nin yanında olduğunu belirtmiştir.[1915] Daha sonra KKTC Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan bir

[1912] Melih Yıldız, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Yunanistan Politikası 2023", s. 247.
[1913]Hacı M. Boyraz, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Politikası 2023", 284-285.
[1914] Haber 7, "KKTC'nin Egemenlik Alanına Müdahale: Pile Rumlaştırılmaya Çalışılıyor", *https://www.haber7.com/dunya/haber/3347232-kktcnin-egemenlik-alinan-mudahale-pile-rumlastirilmaya-calisiliyor/,* (24.07.2024).
[1915]Hacı M. Boyraz, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Politikası 2023", s. 285.

açıklamaya göre, BM Barış Gücü ile yapılan müzakereler neticesinde mutabakat sağlanmış ve yol yapım çalışmalarının devam edeceği belirtilmiştir.[1916]

Pile-Yiğitler yoluna benzer bir örnek 2004 yılında gerçekleştirilmiş, GKRY, Pile-Voroklini yol projesini hayata geçirirken böyle bir engellemeyle karşılaşmamıştır. Kıbrıs konusunda tarafsız olması beklenen BMBG yapmış olduğu müdahale ile Kıbrıslı Rumların yanında yer aldığını ortaya koymuştur. 28 Eylül'de gerçekleştirilen Milli Güvenlik Kurulu Toplantısının ardından yapılan bildiride Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün bu müdahalesi ile tarafsızlık sorumluluğunu ihlal ettiği vurgulanmıştır.[1917] Kıbrıs'taki BM Barış Gücü'nün bütçesinin bir kısmını GKRY Kıbrıs Devleti adına karşılamaktadır. Barış Gücü yetkilileri bu konuyu istismar ederek tüm satın alma ve tedariklerini Rum tarafından sağlamakta, görevleri haricindeki sosyal aktiviteleriyle ilgili zamanlarını adanın güneyinde geçirmektedirler.

Yılın ikinci yarısında Doğu Akdeniz satrancında siyasi gerilimin düşmesinde etkili olan diğer bir faktör ise 7 Ekim 2023 tarihinde İzzettin El-Kassam Tugaylarının İsrail'in güneyindeki yerleşim bölgelerine yönelik başlattığı geniş kapsamlı saldırı eylemi olmuştur.[1918] İsrail'deki Netanyahu Hükümeti kendi iç siyasetine odaklanmış ve Doğu Akdeniz'deki dengeleri etkileyecek herhangi bir somut eylemde bulunmamıştır. Bölgede tansiyonun düşmesinde etkili olan diğer bir faktör de Türkiye'nin Mısır ve İsrail ile ilişkilerinde bir önceki yıl başlatmış olduğu normalleşme süreci 2023 yılında da devam etmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan 2023 yılında Mısır Cumhurbaşkanı Abdülfettah Sisi ile 7 Ekim'e dek, İsrail Başbakanı Netanyahu ile de iletişime geçerek normalleşme sürecini başlatmıştır. Fakat burada şunu da belirtmek gerekir ki İsrail'in Gazze'ye yönelik 7 Ekim'den itibaren başlattığı saldırı eylemlerine Türkiye'nin karşı olması iki ülke ilişkilerinin normalleşme sürecini fiilen askıya almıştır.[1919] Bu saldırılardan sonra geçen süre içinde Türkiye-İsrail ilişkileri yeniden gerilmiştir.

[1916]Haber Global, "KKTC'den Pile-Yiğitler Yolu Açıklaması: Çalışmalar Devam Ediyor, Proje En Kısa Sürede Tamamlanacak", *https://haberglobal.com.tr/gundem/kktcden-pile-yigitler-yolu-aciklamasi-calismalar-devam-ediyor-proje-en-kisa-surede /,* (24.07.2024).
[1917] Hacı M. Boyraz, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Politikası 2023", s. 285-286.
[1918]Murat Aslan, "Üç Soruda Hamas'ın 7 Ekim Saldırıları", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/3-soruda-hamasin-7-ekim-saldirilari/3010445/*, (24.07.2024).
[1919] Hacı M. Boyraz, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Politikası 2023", s. 287.

Yunanistan'la olan ilişkilerde ise 11- 12 Temmuz'da Litvanya'nın Başkenti Vilnius'ta düzenlenen NATO Devlet ve Hükümet Başkanları Zirve toplantısında Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Yunanistan Başbakanı Miçotakis ilişkilerin normalleşmesi için önemli bir adım atmış ve çok yönlü iletişim kanallarının harekete geçirilmesi ve ilişkilerin düzelmesini sağlayacak güven ortamının oluşturulması için iki ülke arasında Yüksek Düzeyli İş Birliği Konseyi'nin sonraki toplantısının Yunanistan'da yapılmasını kararlaştırmışlardır. Askeri gerilimleri önlemek maksadıyla planlı tatbikatların karşılıklı olarak iptal edilmesi kararını almışlardır. Yaz aylarında Yunanistan'da yaşanan yangınlara müdahale edilmesi sırasında Türkiye'nin yardım göndermesi iki ülke ilişkilerini olumlu yönde etkilemiştir. Benzer şekilde Türkiye'de yaşanan yangınlarda da Yunanistan yardım elini uzatmış, Eylül ayında ise iki ülke arasında üst düzey ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Dışişleri Bakanları düzeyinde Ege ve Doğu Akdeniz konularıyla ilgili sorunların çözümü için yeni adımlar atılması hususunda mutabık kalınmıştır.[1920] 2023 yılı boyunca Doğu Akdeniz'de enerji konusunda sondaj çalışmalarına yönelik Türk, Rum ve Yunan taraflar arasında ciddi bir adım atılmamıştır. Bu durum bölgede siyasi ortamın gerilmesini engellemiş, AB'nin her yıl Türkiye için yayınlamış olduğu ülke raporuna da yansımış ve raporda şu açıklamaya yer verilmiştir:

> *"Rapor döneminde Türkiye tarafından Doğu Akdeniz'de izinsiz sondaj faaliyeti gerçekleştirilmemiştir. (...) diyaloğun iyi niyetle sürdürülmesi ve AB'nin çıkarlarına ters düşen, uluslararası hukuku ve AB üye devletlerinin egemenlik haklarını ihlal eden tek taraflı eylemlerden kaçınılması, Doğu Akdeniz'de istikrarlı ve güvenli bir ortamın sağlanması ve AB ile Türkiye arasında iş birliğine dayalı ve karşılıklı yarar sağlayan bir ilişkinin geliştirilmesi için temel bir gerekliliktir"* şeklinde ifade edilmiştir.[1921]

AB, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki sondaj çalışmaları sebebiyle 2019 yılında belli sahalardaki üst seviyede diyalog çalışmalarını askıya almış, bundan dolayı ulaşım, enerji ve ekonomi gibi hususlarda üst seviyede diyalogların yapılamamasına ve mevcut sorunlara çözüm bulunamamasına sebep olmuştur. Ancak AB Konseyi

[1920] Melih Yıldız, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Yunanistan Politikası 2023", s. 250-251.
[1921] Hacı M. Boyraz, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Politikası 2023", s. 288.

2023 yılında Doğu Akdeniz'de istikrar ve güven ortamına, Türkiye ile iş birliğine ve AB'nin stratejik menfaatlerine pek çok defa vurgu yapmıştır.[1922]

GKRY-Yunanistan ikilisi 2023 yılında üç büyük askeri tatbikat gerçekleştirmiştir. İlkinde, GKRY, Yunanistan, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, İspanya, İtalya, Hindistan, Slovenya, Ürdün ve Suudi Arabistan'ın katıldığı (24 Nisan-4 Mayıs) ve Yunanistan'daki Andravida Hava Üssü'nde INIOCHOS 2023 adlı askeri tatbikat gerçekleştirilmiştir. Avusturya, Almanya, Kanada, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Tunus, Fas, Karadağ, Slovakya ise bu tatbikatta gözlemci olarak yer almıştır. Bir takım medya kuruluşlarında söz konusu tatbikatın haberleşme esnasında Elektronik Harp ve Türk Hava Kuvvetlerinin olası müdahalelerine karşı tatbikat için Türkiye'den uzakta yer alan Andravida Üssü tercih edilmiştir. İkinci tatbikat ise Fransa-GKRY ikili askeri iş birliği andlaşması çerçevesinde Limasol açıklarında savaş gemilerinin de yer aldığı ortak bir askeri tatbikat yapılmıştır. Bir diğeri ise Yunanistan, GKRY, Fransa ve İtalya ile beraber (11-15 Eylül) Doğu Akdeniz'de gerçekleştirdikleri EUNOMİA 4-2023 adlı askeri tatbikattır.[1923]

2023 yılında Mavi Vatan kapsamında Türkiye'nin de gerçekleştirmiş olduğu tatbikatlara bakıldığında, Türkiye ile KKTC arsında 23-27 Ekim tarihleri arasında Şehit Teğmen Caner Gönyeli-2023 Arama Kurtarma Davet Tatbikatı gerçekleştirilmiştir. Asker ve sivil unsurların katıldığı tatbikat Girne 101 Evler civarında ve Doğu Akdeniz'de Mağusa açıklarında KKTC toprakları ve karasularında, Türk Arama Kurtarma Bölgesi kapsamında yer alan uluslararası sularda gerçekleştirilmiştir.[1924]

Türkiye'nin ev sahipliğinde (17-25 Kasım) gerçekleştirilen Doğu Akdeniz 2023 Davet Tatbikatına 9 ülkeden gemi, personel ve gözlemci katılmıştır. TCG Anadolu da bu tatbikatta yer almıştır. Tatbikatın Türk Deniz Kuvvetleri, kamu kuruluşları, sivil kurumlar, NATO Daimi Görev Gücü unsurları ile diğer ülkeler arasında TURMARFOR Karargahı Komutası altında görev yeteneklerinin eş anlı

[1922]Nurbanu Bulgur, "Türkiye'nin AB Politikası 2023", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2023,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 1. Baskı, SETA Yayını, Ankara, 2023, s. 219.
[1923] Hacı M. Boyraz, *a.g.e.,* "Türkiye'nin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Politikası 2023", s. 292-293.
[1924]Oda TV, "ABD'ye Türk Donanması'ndan Jet Yanıt", *https://www.odatv.com/guncel/abdye-turk-donanmasindan-jet-yanit-kktc-ile-ortak-tatbikat-yapilacak-120006095/,* (25.07.2024).

değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirildiği vurgulanmış, tatbikatın NATO Tatbikat Planlama Usulleri ile uyumlu olacak şekilde düzenlendiği belirtilmiştir.[1925] Aralık ayı başlarında Saros Körfezi'nde Nusret-2023 Davet Tatbikatı yapılmış, Türk Hava ve Deniz Kuvvetleri ile birlikte Sahil Güvenlik Komutanlığı'na bağlı bulunan uçar ve yüzer birliklerin de yer aldığı tatbikata NATO'dan ve NATO dışından toplamda 10 gözlemci ülke katılmıştır.[1926]

2023 yılı Doğu Akdeniz'de, her iki tarafta gerçekleştirilen tatbikatlara rağmen sakin geçen bir yıl olmuş, bölge ülkeleri kendi iç siyasetlerine odaklandığından tansiyonu yükseltecek gerilimler yaşanmamıştır. Fakat bölgede her an ortamı hareketlendirebilecek gelişmelerin yaşanma ihtimali de mevcuttur. Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin birden fazla bölge ülkesiyle yaşadığı sorunlar bahsi geçen sahada hareket alanını sınırlandırmış, bu nedenle bilhassa Türkiye'nin komşu ülke Mısır ile başlattığı normalleşme süreci bölgesel barış ve istikrarın sağlanması konusunda önemli bir adım olmuştur. İki ülkenin çeşitli alanlarda ortak hareket etme ve iş birliği yapma istekleri bir sonraki yılda da devam edecektir.

Yunanistan'la olan ilişkilerde 2023 yılında karşılıklı atılan adımlar iki ülke ilişkilerini kriz ortamından çıkartmıştır. Ancak Ege'deki sorunlarla ilgili olarak Yunanistan Savunma Bakanı Dendias'ın zaman zaman yaptığı açıklamalar, kıta sahanlığı, MEB ve 12 mil iddiaları yumuşama adımlarına gölge düşüren örnekler olmuştur. Türkiye Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan ve Yunanistan Başbakanı Kiryakos Miçotakis, 7 Aralık 2023 tarihinde Atina'da bir araya gelerek iki ülke arasında Yüksek Düzeyli İş Birliği Konseyi'nin 5. toplantısına başkanlık etmişlerdir. Toplantının ardından iki ülke Atina Bildirisi'ni yayınlamıştır.[1927] Türkiye ve Yunanistan'ın taraf oldukları Dostane İlişkiler ve İyi Komşuluk Atina Bildirisi'nde bazı somut kararlar ilan edilmiştir. Bu kapsamda belirtilen sütunlar zemininde sürekli, yapıcı ve anlamlı istişarelerde bulunulacağı kabul edilmiştir. Ayrıca yersiz

[1925]Muğla Haber, "Türkiye'nin Ev Sahipliğindeki 'Doğu Akdeniz 2023 Davet Tatbikatı' Başladı", *https://www.muglahaber.com.tr/gundem-2/turkiyenin-ev-sahipligindeki-dogu-akdeniz-2023-davet-tatbikati-basladi-165011h/,* (25.07.2024).
[1926] Rıfat Öncel, "Savunma Sanayi", *2023'te Türkiye,* (Ed.) Nebi Miş ve Murat Yeşiltaş, 1. Baskı, *SETA Yayını,* Ankara, 2023, s. 203.
[1927]Haber Global, "Türkiye ve Yunanistan Arasında 'Atina Bildirgesi' Yayınlandı: İşte Anlaşılan Hususlar",*https://haberglobal.com.tr/dunya/turkiye-ve-yunanistan-arasinda-atina-bildirgesi-yayimlandi-iste-anlasilan-hususlar-301133/,* (27.07.2024).

gerilimlerden kaynaklı ve bunlarla ilgili risklerin bertaraf edilmesine katkısı olacak askeri tedbirleri de içeren Güven Arttırıcı Önlemler'in sürdürüleceği kararlaştırılmıştır. Her iki taraf da söz konusu bildirinin *"zayıflamasına yol açacak veya bölgelerinde barış ve istikrarın muhafazasını tehlikeye atacak her türlü beyan, girişim veya eylemden kaçınmayı taahhüt etmişlerdir."*[1928]

5. 7. 2. 2024 Yılında Yaşanan Gelişmeler

2024 yılı başlarında Yunanistan'ın devlet kanalı ERT2, Türk-Yunan ilişkileri konusunda bir analiz yayınlamış ve 2023 yılında iki ülke ilişkilerindeki atmosferin nasıl değiştiğinden söz etmiştir. Habere göre iki ülke ilişkilerinde diplomatik güçlüklerin ortadan kalktığı vurgulanmış ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın *"Ege'yi barış ve iş birliği haline getirelim istiyoruz"* şeklindeki açıklamalarına atıfta bulunmuş ve bu bağlamda 2024 yılının iki ülke ilişkilerinde çok önemli bir yıl olacağına vurgu yapmıştır.[1929] Yunanistan Başbakanı Kiryakos Miçotakis, 13 Mayıs'ta Ankara'ya iadeyi ziyarette bulunmuştur. Miçotakis Başbakanlığı sürecinde 10 ay içinde dört defa Türkiye'ye gelmiştir. İki lider ortak bir basın toplantısı düzenlemiş, toplantıda Başbakan Miçotakis özellikle azınlıklar konusuna değinmiş, Lozan Andlaşması'nda sözü edilen Müslüman azınlık ifadesine atıfta bulunmuş ve Yunan görüşlerini uzun uzun anlatmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan da azınlıklar konusuna birkaç cümle ile değinmiş, Kıbrıs konusunda ise iki devletli çözümden bahsetmemiştir. Bu ziyarette iki ülke ilişkilerinden daha fazla Hamas ve Gazze ile ilgili görüş ayrılıkları ön plana çıkmış ve gündeme damgasını vurmuştur.[1930]

Doğu Akdeniz'de uzun süre devam eden sessizliğin ardından 23 Haziran'da yeni bir Navtex gerginliği ortaya çıkmıştır. Güney Kıbrıs'ın Larnaka İstasyonundan yayınlanan bir mesajda Temmuz ayında koordinatları verilen geniş bir sahada fiber optik kablo döşeme çalışması yapılacağı açıklanmıştır. C/S TELIRI adlı İtalyan gemisi

---

[1928]Yücel Acer, "Türkiye'nin Ege ve Doğu Akdeniz'deki Yaklaşımları ve 2024 Öngörüleri", Kriter, *https://kriterdergi.com/dosya-2024-ongoruleri/turkiyenin-ege-ve-dogu-akdenizdeki-yaklasimlari-ve-2024-ongoruleri/,* (27.07.2024).
[1929]Ahmet Akın, "Yunanistan'da Türkiye Vurgusu: 2024 Yılı Çok Önemli", *Star, https://www.star.com.tr/dunya/yunanistanda-turkiye-vurgusu-2024-yili-cok-onemli/,* (27.07.2024).
[1930]Hasan Göğüş, "Miçotakis 'in En zor Ziyareti", *Yetkin Report, https://yetkinreport.com/2024/05/14/micotakisin-en-zor-ziyareti/,* (28.07.2024).

tarafından GKRY, Mısır, İsrail ve Yunanistan arasında kablo andlaşması çerçevesinde yapılacağı duyurulmuştur. Bu duyuru üzerine Türkiye de Antalya istasyonu üzerinden bir duyuruda bulunmuş ve *"Türk kıta sahanlığı ve KKTC'nin eşit haklarının ihlal edildiğini"* açıklamıştır. Türkiye'nin Navtex duyurusunda şu ifadeler yer almıştır:

> *"MA92-250/24 sayılı Navtex duyurusu ile yetkisiz istasyon tarafından yayınlanan bir kısmı Türk Navtex servis sahası ve Türk kıta sahanlığı içindedir. Ayrıca MA92-250/24 No'lu Navtex duyurusunda belirtilen, Kıbrıs 1960 yılında kurulan devlet ile aynı değildir. Türkiye, Kıbrıs isimlendirmesinin hiçbir ölçüde veya şekilde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni tanıma veya Türkiye'nin 1960 yılındaki garanti andlaşması ile kuruluş andlaşmasından kaynaklanan hak ve yükümlülüklerine zarar vermesi anlamına gelmeyeceğini beyan eder. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin MA92-250/24 sayılı Navtex duyurusu ile kanunsuz iddialarını meşrulaştırma çabaları geçersizdir ve Türkiye tarafından kabul edilmemiştir/edilmeyecektir."*

Bu mesajın ardından Türkiye bir başka Navtex mesajı daha yayınlamış ve Türk kıta sahanlığında çalışma yapılabileceğini açıklamıştır. Bu gelişme üzerine Larnaka İstasyonundan bir Navtex duyurusu daha yapılmış ve şu ifadeler kullanılmıştır:

> *"C/S TELIRI'nin kablo döşeme operasyonu için 0592/24'te belirtilen alanın bir kısmı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin münhasır ekonomik bölgesi ve kıta sahanlığı ile çakışmaktadır. Türkiye'nin bu eylemi yasa dışı olup uluslararası hukukun ve deniz güvenliği prosedürlerinin ihlalidir. Ayrıca Kıbrıs Cumhuriyeti yasalarına göre suç teşkil etmektedir. Kıbrıs Cumhuriyeti Türkiye'den 0592/24'ü derhal iptal etmesini talep etmektedir."*[1931]

Temmuz ayı içerisinde bir tartışma konusu ise 1974 Barış Harekatı'nın yıldönümü kutlamaları nedeniyle yaşanmıştır. Kıbrıs Barış Harekatı'nın 50. yıl dönümü münasebetiyle Lefkoşa'da gerçekleştirilen 20 Temmuz Barış ve Özgürlük Bayramı kutlama törenlerine Türkiye'den Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan, MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, CHP Genel Başkanı Özgür Özel, DSP Genel Başkanı Önder Aksakal ve BBP Genel Başkanı Mustafa Destici katılmış, iktidarı ve muhalefetiyle birlikte dayanışma içinde Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin yanında olduğunu göstermiştir.[1932] Milli Savunma Bakanlığı da

[1931] El-Aziz, "Türkiye Akdeniz'de Navtex Yayınladı: Batı Meydan Okuma Dedi", *https://el-aziz.com/haber//turkiye-akdenizde-navtex-yayinladi-bati-meydan /,* (31.07.2024).
[1932]Hürriyet, "Kıbrıs Barış Harekatının 50. Yıl Dönümü: Cumhurbaşkanı Erdoğan KKTC'de! 50 Gemiyle Geçit Töreni, Türk Yıldızları, Akıncı Tiha", *https://www.hurriyet.com.tr/gundem/live-kibris-baris-harekatinin-50-yildonumu-erdogan-kktcye-gidiyor-50-gemiyle-gecit-toreni-turk-yildizlari-akinci-tiha-42492309#post-1/,* (28.07.2024).

harekatın 50. yılı anısına özel bir etkinlik düzenlemiş, kutlamalar çerçevesinde TCG Anadolu eşliğinde 50 parça gemi, iki adet Akıncı İHA ile F-16'lar gemilere eşlik etmiş ve Türk Yıldızları gösteri uçuşları gerçekleştirmiştir.[1933] Törende mehter takımı konser vermiş, T.C. Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı tüfekli grup gösterisi sırasında Cumhurbaşkanlığı forsu ile tarihte yer etmiş Türk devletleri simgelenmiştir.[1934] Bu bağlamda belirtilmelidir ki Türkiye'nin Türk dünyası ile kurduğu güçlü ilişkiler, KKTC'nin uluslararası toplum içinde tanınmasını ve güçlenmesini sağlayabilir.[1935]

Diğer taraftan GKRY'nde aynı gün Yunanistan Başbakanı Kiryakos Miçotakis, GKRY lideri Nikos Hristodulidis'in daveti üzerine Barış Harekatı'nın yıl dönümü nedeniyle kınama etkinliğine konuşmacı olarak katılmış ve böyle bir etkinliğe katılan ilk Yunan Başbakanı olmuştur.[1936] Prof. Hüseyin Işıksal'a göre, Miçotakis'in söz konusu etkinliğe katılması, Doğu Akdeniz'de kurulması istenen hayali bir Yunan hegemonyasına ve kısa sürede Kıbrıs'ta meydana gelebilecek gelişmelere yönelik vereceği mesajlar önem taşımaktadır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2023 yılı Aralık ayında Yunanistan'a bir ziyaret gerçekleştirmiş, iki ülke arasındaki yakınlaşmaya vurgu yapmış ve pozitif yaklaşmıştır. Bu ziyarette turizm, ticaret, enerji, ulaştırma, eğitim vb. çeşitli sektörlerde bildiri, andlaşma ve iş birliği muhtırası imzalanmış, iki ülke ilişkilerinde daha olumlu bir diyalog kurulması için ortam oluşmuştur. Türkiye ne zaman komşusu Yunanistan'a dostluk elini uzatsa, Yunanistan bunun Türkiye'ye karşı kendi politik görüşünü yansıtmak için bir fırsat olduğunu düşünmüştür. Zira bu iyimser tutum nedense Ege'nin karşı kıyısında Türk tarafının Adalar Denizi'ndeki kırmızı çizgilerinde, Doğu Akdeniz, MEB, Kıbrıs meselesi ve Türkiye'nin AB üyelik sürecinin ilerletilmesi gibi konularda GKRY-Yunanistan ikilisine taviz vereceği gibi bir yanılgıya düşmektedir. Miçotakis 'in adaya gerçekleştirdiği son ziyaretin perde arkasında da aynı yanılgı yatmaktadır. GKRY, hukuken ve siyaseten artık mevcut

[1933]Karar, "Kıbrıs Barış Harekatı'nın 50. Yıl Dönümü: 50 Gemi İle Geçit Töreni Düzenlendi", *https://www.karar.com/guncel-haberler/kibris-baris-harekatinin-50-yildonumui/,* (28.07.2024).
[1934]CNN Türk, "Kıbrıs Barış Harekatı'nın 50. Yıl Dönümü! Tarihi Törende Dakika Dakika Yaşananlar", (20 Temmuz 2024), *https://www.cnnturk.com/turkiye/live-son-dakika-cumhurbaskani-erdogan-kktcde-2133149#post-1/,* (24.07.2024).
[1935] Sencer C. İmer, "ABD-AB-Rusya-Çin Dörtgeninde Türkiye'nin Durumu", *Yeni Dünya Düzeninde Nasıl Bir Türkiye?,* (Ed.) Övgün A. Ercan, 1. Baskı, Sözcü Kitabevi, İstanbul, 2022, s. 112.
[1936]Halkın Sesi, "Miçotakis 20 Temmuz Kınana Etkinliklerine Gelecek", (T.Y.), *https://tr.search.yahoo.com/search?fr=mcafee&type=E210TR1274G0&p=20+temmuz/,* (28.07.2024).

olmayan, sözde KC adı altında adanın tek meşru temsilcisi olduğu yanılgısı içindedir. GKRY, Kıbrıs uyuşmazlığının müsebbibi ve varlığının en başta gelen koruyucusu olmuştur. Sınırlı, askeri, ekonomik ve demografik güçlerine rağmen GKRY-Yunanistan ikilisi Doğu Akdeniz'de yayılmacı bir siyaset benimseyerek KKTC'nin ve bölgede en uzun kıyı şeridine sahip olan Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki enerji denkleminin ve siyasi dengenin dışında bırakılması için çabalamaktadır.[1937]

Haziran'da duyurusu yapılan ve Temmuz ayında Doğu Akdeniz'de kablo döşeme çalışması yapmaya başlayan İtalyan TELIRI Gemisi'nin bir Türk korveti tarafından takibe alınmasıyla ortam yeniden gerilmiştir. Türkiye-Libya Andlaşması ile Yunanistan-Mısır Andlaşması'nın kesiştiği sahada Türkiye'nin İtalyan gemisini takip etmeyi bırakıp bırakmayacağı meselesi tartışma konusu olmuş, İtalyan gemisinin rahat çalışabilmesi için bölgeye bir Yunan savaş gemisi gönderilmiştir. Kıbrıs'ın güney kesiminde fiber optik kablo döşemeye başlayan C/S TELIRI Gemisi batı yönünde ilerleyerek Meis açıklarına kadar gelmiş ve 24 saat içerisinde Libya ile Türkiye arasındaki MEB hudutları içerisine girmesi söz konusu olunca Türk Deniz Kuvvetleri devreye girmiştir.[1938]

21-22 Temmuz tarihlerinde gemilere Türk deniz yetki sahasına girmemeleri konusunda uyarı yapılmış ve izin alınması gerektiği belirtilmiştir. Ankara bölgeye beş savaş gemisi göndermiş ve yabancı gemilerin Türk kıta sahanlığına girmeleri engellenmiştir. Bölgede gerilim tırmanırken, Yunanistan tarafından gerilimi düşürecek bir adım atılmış ve Türkiye'den izin istenmiştir. Daha sonra yapılan koordinasyon çalışmaları sonucunda geminin Türkiye'nin belirlediği koordinatlarda faaliyetlerini sürdürmesine müsaade edilmiş, Türk Deniz Kuvvetleri'ne ait gemiler eşliğinde çalışmalar tamamlanmış ve gemi Türk kıta sahanlığından ayrılmıştır.[1939]

[1937] Hüseyin Işıksal, "Stratejik Vizyon Eksikliğinin Son Örneği: Miçotakis 'in Güney Kıbrıs Ziyareti", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/stratejik-vizyon-eksikliginin-son-ornegi-micotakisin-guney-kibris-ziyareti/3281243/,* (28.07.2024).

[1938] Bugün Kıbrıs, "Türk ve Yunan Savaş Gemileri Kıbrıs'a Döşenen Kablo Nedeniyle Karşı Karşıya", *https://bugunkibris.com/2024/07/04/turk-ve-yunan-savas-gemileri-kibrisa-dosenen-kablo-nedeniyle-karsi-karsiya/,* (28.07.2024).

[1939]Selçuk Böke, "Ege'deki Krizde Ankara'dan Atina'ya Tarihi İzin", Hürriyet, *https://www.hurriyet.com.tr/gundem/egedeki-krizde-ankaradan-atinaya-tarihi/,* (31.07.2024).

Doğu Akdeniz'de son senelerde hidrokarbon kaynakları ve deniz yetki alanları hususunda yaşanan gerginlikler sık sık gündeme gelmektedir. Türkiye, kıta sahanlığı ve deniz yetki alanlarıyla ilgili hak ve menfaatlerini uluslararası hukuka dayandırarak savunmaktadır. Bu bağlamda bilhassa Yunanistan-GKRY ikilisi ile de ciddi anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin bölgedeki en önemli stratejik faaliyetlerinden biri Mavi Vatan doktrini kapsamında kendi kıta sahanlığını muhafaza etmek ve hidrokarbon kaynaklarına erişimini güven altına alma çabaları olmuştur. Türkiye'nin bölgede sismik araştırma ve sondaj gemileriyle aktif şekilde faaliyet göstermesi, GKRY ve Yunanistan başta olmak üzere bölgedeki diğer aktörlerle zaman zaman tansiyonun yükselmesine yol açmıştır.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki faaliyetleri sadece hidrokarbon kaynaklarına erişimle sınırlı kalmamış, aynı anda bölgedeki askeri mevcudiyetini de güçlendirmeyi hedeflemiştir. Türkiye, donanmasını güçlendirerek, denizlerdeki hakimiyetini artırma çabası içindedir. Bir yandan da bölgede askeri tatbikatlar gerçekleştirmektedir. Doğu Akdeniz'de zaman zaman yükselen tansiyon Türkiye'yi kimi zaman AB ve NATO müttefikleriyle de karşı karşıya getirmektedir. Bilhassa Yunanistan ile yaşanan sorunlar Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye karşı yaptırım tehditleriyle neticelenmektedir. Ancak Türkiye, ulusal menfaatlerini koruma konusunda kararlıdır ve diplomatik müzakerelerle sorunları çözme yoluna gitmektedir.[1940]

Bu süreçte Türkiye-İsrail ilişkilerine bakıldığında ise Türkiye'nin 2022 Ağustos'unda İsrail ile başlattığı yeniden normalleşme süreci, 7 Ekim 2023'te Hamas'ın İsrail'e saldırısı sonrasında İsrail'in hedef gözetmeksizin orantısız güç kullanması ve Gazze'yi işgal girişiminde bulunması sonrasında bölgedeki sivillerin katledilmesi, Batı Şeria'da ve Kudüs'te de benzer yöntemler uygulanarak Filistinlilerin topraklarından sürülmek istenmesi, Türkiye'nin İsrail'e karşı eleştirilerini arttırmasına neden olmuş Türkiye, İsrail'in savaş suçu işlediğini, katliam ve soykırım yaptığını yüksek sesle haykırınca iki ülke ilişkileri yeniden gerilmiştir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan 1 Ekim 2024 tarihinde TBMM'nin üçüncü yasama yılının açılışında yaptığı konuşmada İsrail ile ilgili görüşlerini dile getirmiş ve şunları

[1940] Sibel B. Pehlivan, "Türkiye'nin Akdeniz Politikası", *TAV, https://turkiyearastirmalari.org/2024/09/07/yayinlar/yorum/turkiyenin-ai/,* (20.07.2024).

söylemiştir: *"Açıkça söylüyorum, vaat edilmiş topraklar hezeyanıyla ve tamamen dini fanatizmle hareket eden İsrail yönetimi, Filistin ve Lübnan'dan sonra gözünü vatanımıza dikecektir... Kendini dev aynasında gören Hitler nasıl durdurulduysa, Netanyahu da aynı şekilde durdurulacaktır."* Bu konuşmanın ardından iki ülke ilişkilerindeki gerilim daha da tırmanmıştır. Bu konuşmadan bir hafta sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi, İsrail konusunu ve bölgedeki gelişmeleri görüşmek üzere kapalı bir oturum toplantısı yapmıştır.[1941]

2024 Kasım'ında GKRY Cumhurbaşkanı Nikos Hiristodolidis'in ülkesinin NATO üyeliği hakkında bir planı Amerikan Başkanı Joe Biden'a ilettiği haberi medyada yer almış, haber başta Kıbrıs'ta olmak üzere, ada dışında da yoğun bir şekilde tartışma konusu olmuştur.[1942] Cumhurbaşkanı Hiristodolidis, 30 Ekim'de Beyaz Saray'a bir ziyaret gerçekleştirmiş, Yunan basınında ziyaretin sebeplerinden birinin de NATO'ya katılım süreciyle alakalı olduğu belirtilmiştir. ABD ile GKRY arasında 9 Eylül'de Savunma İş Birliği Andlaşması imzalamış, söz konusu andlaşma Türkiye'de rahatsızlık yaratmıştır.[1943] Söz konusu girişimin ilk hedefi GKRY Ulusal Muhafızları üyelerinin Amerika'daki askeri akademilere girmelerini sağlamayı ve bunların sayılarının arttırılmasını hedeflenmektedir. Ayrıca Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin savunma altyapısının NATO standartlarıyla uyumlu hale getirilmesi için modernize edilmesi gibi hedefler öne çıkmaktadır. GKRY, NATO üyeliği hakkında zorluklarla karşılacağının farkındadır. GKRY'nindeki bazı siyasi gruplar Türkiye'nin olası itirazlarını engel olarak görmektedirler. Amerikalı bir senatör konuyla ilgili olarak GKRY'nin bölgedeki hedeflerine ulaşmak için güvenebilecekleri bir ülke olduğunu söylemiştir.[1944] GKRY ile ABD arasında savunma iş birliği anlaşması 2002 yılından bu yana bulunmaktadır.[1945] Bahse konu anlaşma, iyi komşuluk ilişkileri, karşılıklı

[1941]Suad Delgen, "Söylem ve Gerçeklik Arasında Türkiye-İsrail İlişkileri", (The Cradle-Çeviri YDH), Hürseda Haber, *https://hurseda.net/roportaj-gorus/263181-soylem-ve-gerceklik-arasinda-turkiye-israil-iliskileri.html/,* (15 Ekim 2024).

[1942]BBC News Türkçe, "Kıbrıs Cumhuriyeti NATO'ya Üye Olabilir Mi?, *https://www.bbc.com/turkce/articles/c154j0k043xo/,* (28.11.2024).

[1943]Haber Türk, "Yunan Basını: Güney Kıbrıs NATO'ya Katılmak Adına Ciddi Hamleler Yapabilir", *https://www.haberturk.com/guney-kibris-nato-ya-katilmayi/,* (28.11.2024).

[1944]Sözcü, "Yunan Basını: Güney Kıbrıs Rum Kesimi, NATO'ya Katılmayı Planlıyor", *https://www.sozcu.com.tr/yunan-basini-guney-kibris-rum-kesimi-nato-ya-katilmayi - /,* (28.11.2024).

[1945]Defence, Treaties and Other International Acts Series/, *https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/04/02-1205-Cyprus-Defense /,* (28.11.2024).

yardımlaşma, eğitim ve tatbikatlar vb. konuları kapsamakla birlikte hiçbir zaman ortak savunma paktı oluşturma anlamına gelmemektedir.[1946] ABD'nin üçüncü dünya ülkeleri ile de benzer anlaşmalar yaptığı bilinmektedir. Eylül 2024 tarihinde benzer anlaşmanın yeni bir anlaşma yapılması yerine önceki anlaşmanın yeniden paraf edilerek uzatılması şeklinde yorumlanması biçiminde olabilir. ABD, doğu bloku ülkeleri hariç tüm devletlere benzer anlaşmayı takiben askeri eğitim ve kültürel destek sağlamaktadır. Diğer taraftan ABD'nin Doğu Akdeniz'deki donanması ve Ortadoğu bölgesindeki askeri üsleri için ihtiyaç duyulacak tedarik ve diğer lojistik depolama ve ikmal faaliyetleri için GKRY topraklarını deniz limanları ve hava alanlarını kullanmak için bu anlaşmaları yapması beklenebilir. GKRY Lideri Nikos Hiristodolidis'in ABD'ye yaptığı ziyaret sırasında GKRY'nin NATO üyeliğinin gündeme getirilmiş olması karşısında ABD Başkanı J. Biden, çekincelerini ve GKRY'nin NATO üyeliğinin uygun şartlar sağlandığı zaman olabileceğini ifade etmiştir.[1947]

GKRY'nin herhangi bir askeri pakta üye olması, Türkiye'nin güneyden kuşatılması ve KKTC'nin varlığına tehdit oluşturması anlamına gelir. Bunun yanı sıra Türkiye'nin NATO üyeliğinden rahatsız olan Rusya'nın Doğu Akdeniz'de stratejik öneme sahip ada devletinin NATO kontrolüne girmesine itiraz edeceği öngörülmektedir. GKRY'nin AB üyeliği konusuna gelince; Almanya, Fransa ve İngiltere 2002 yılında Yunanistan'ın genişleme sürecini veto etme endişesi karşısında Güney Kıbrıs'ı üyeliğe kabul etmek durumunda kalmıştır. NATO komitelerinde Türkiye'nin de oy hakkı olduğundan veto yetkisini kullanması durumunda, GKRY'nin mevcut siyasi ve askeri konjonktürde NATO üyeliği pek mümkün görülmemektedir.

Beşinci bölümde 2000-2024 arası dönem Türk-Yunan ilişkileri ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikası değerlendirilmiştir. Bu süreçte iki ülke ilişkileri çeşitli faktörlerin etkisiyle zaman zaman gerilmiş, ancak diğer taraftan diyalog ve iş birliği çabaları da sürmüştür. Söz konusu zaman diliminde iki ülke ilişkilerinde Kıbrıs uyuşmazlığı önemini korurken 2000'lerin başında Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji

[1946] U.S. Department of Defense, "2024 United States-Repubclic of Cyprus Defense and Security Cooperation Dialogue",*https://www.defense.gov/News/Releases/Release/Article/3902245/2024-united-states-republic-of-cyprus-defense-and-security-cooperation-dialogue/,* (28.11.2024).
[1947]AP, Word News, "Vyprus Could Become a Member of NATO When Conditions Permit, the Countrie's President Says", *https://apnews.com/article/cyprus-nato-president-military-bases-us-45a0311616736a329fad5b4353a69227/,* (28.11.2024).

kaynakları Kıbrıs uyuşmazlığının denize yayılmasına neden olmuştur. Doğu Akdeniz'in en önemli ve uzun süreli uyuşmazlıklarından biri olan Kıbrıs uyuşmazlığına çözüm bulmak amacıyla BM Genel Sekreteri Kofi Annan bir girişim başlatmış ve Plana Türk hükümeti ciddi manada destek vermiştir. 2002 Ekim'inde Annan, kendi adıyla anılan planın çözüm önerilerini taraflara sunmuş, taslak plan her ne kadar Türk tarafının aleyhine olsa da KKTC'nin kazanımlarının önemli bir kısmını kaybedeceği dile getirilse de Rum tarafının taleplerini tatmin etmediğinden 2004 yılında yapılan referandum sonucunda reddedilmiş ve bir sonuç alınamamıştır. GKRY, Doğu Avrupa genişleme sürecinde Yunanistan'ın desteği ile AB üyeliğine kabul edilmiş, 2004 yılından itibaren Kıbrıs uyuşmazlığı yeni bir boyut kazanmış, Türkiye ve KKTC'nin karşısına AB de taraf olarak çıkmıştır.

Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının keşfi sonrasında hidrokarbon faaliyetleri önem kazanmış, İsrail ve Mısır'ın başlattıkları ortaklaşa çalışmalarda doğalgazın Mısır üzerinden kullanımı başlamıştır. GKRY'nin Doğu Akdeniz'de MEB ilanında bulunması ve diğer sahildar devletlerle deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair andlaşmalar yapması bölgedeki deniz yetki alanları uyuşmazlığının en önemli sebeplerinden biri olmuş ve Kıbrıs uyuşmazlığını denize yaymıştır. GKRY'nin, Kıbrıs Adası'nın tamamına hakimmiş gibi hareket ederek Adanın güneyinde enerji yatakları üzerinde ruhsatlı sahalar oluşturma, arama ve sondaj faaliyetleri yapma girişimlerinde bulunması Türkiye'nin itirazlarına neden olmuştur. Kıbrıslı Rumların adanın tümünün temsilcisiymiş gibi davranması ve Kıbrıslı Türklerin haklarının görmezden gelinmesi Türkiye tarafından kabul edilmemektedir.

Türkiye, KKTC'nin de MEB ilan ederek Doğu Akdeniz'de sondaj faaliyetleri yapmaya hakkı olduğunu belirtmiştir. KKTC'nin Türkiye haricinde diğer devletler tarafından tanınmaması, onun MEB ilanında bulunmaya hakkı olmadığı şeklinde algılanmakta ve bu sebeple uluslararası petrol şirketleriyle bağlantı kurması engellenmektedir. En başta GKRY, Yunanistan, AB, ABD, İsrail, Rusya gibi aktörlerin yapmış oldukları ekonomik ve siyasi baskılar çok uluslu şirketlerin KKTC ile beraber hareket etmesine olanak tanımamaktadır. Bölgenin en uzun kıyı şeridine sahip olan ülkesi Türkiye'dir. Deniz alanlarının sınırlandırılmasıyla ilgili olarak Türkiye, coğrafyanın üstünlüğüne dikkat çekmekte ve sınırlandırmanın hakkaniyet

prensipleri çerçevesinde uygulanmasını istemektedir. GKRY, Türkiye ile kıta sahanlığı hududunu ortay hatta dayandırarak çizmekte, bölgede kıta sahanlığı/MEB sahalarını yine ortay hat/eşit mesafe esasına dayandırarak Mısır ve Yunanistan ile sınırlandırma yapmak istemektedir. Böyle bir durumda Türkiye'nin hakları önemli ölçüde kısıtlanmaktadır. Türkiye, bunun hakkaniyet ilkesiyle bağdaşmadığını söylemekte, uluslararası hukuk kapsamında Kıbrıs Adası ve bölgedeki Yunan adalarının karasuları haricinde kıta sahanlığı verilmemesi gerektiğini belirtmekte, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeye sahip iki sahildar devletin Türkiye ve Mısır arasında sınırlandırılması gerektiğini söylemektedir. GKRY'nin bölgede yaptığı sondaj faaliyetleri Türkiye'nin ve KKTC'nin menfaatleriyle çatıştığından, hak ihlalleriyle ilgili olarak kırmızı çizgiler aşıldığında Türkiye müdahale hakkını saklı tuttuğunu vurgulamaktadır. Türkiye, GKRY'nin tüm adanın temsilcisi olmadığını ada üzerinde ve çevresinde KKTC'nin de haklarının bulunduğunu, tek başına diğer devletlerle andlaşma yapma yetkisine sahip olmadığını belirtmektedir.

Rum tarafı ise BM tarafından Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla tanındığını ve aynı zamanda bir AB üyesi olduğunu, KKTC'nin illegal bir yapılanma olduğunu ve Türkiye ile KKTC arasında imzalanan MEB andlaşmasının geçerli olmadığını ileri sürmektedir. Türkiye, GKRY ve Yunanistan arasında yaşanan deniz alanlarındaki hukuki uyuşmazlıkların temelinde yatan neden Yunanistan'ın adaların da kıta sahanlığı ve MEB hakkı olduğunu iddia etmesinden kaynaklanmaktadır. Yunanistan Girit Adası'nın kuzeydoğusundan itibaren Kerpe, Kaşot, Rodos ve Kaş'a en yakın ada olan Meis'e dek uzanan bir hat çizmekte ve çizdiği bu hat ile kıta sahanlığını güneye doğru genişletmek istemektedir. Böylece Türk kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgesine doğru yayılarak Türkiye'yi önemli ölçüde sınırlandırmakta ve Antalya Körfezi civarına sıkıştırmaktadır. Yunanistan bu yayılmayı Sevilla Üniversitesi'nin hazırladığı haritaya dayandırmaktadır. Türkiye, Yunanistan'ın ileri sürdüğü bu tezi kabul etmemiş, Türk kıta sahanlığının sınırlarıyla ilgili bildiriyi BM'ye 2019 yılında yapmış ve hakkaniyet ilkesine atıfta bulunmuştur. Ayrıca Türkiye aynı yıl içinde Libya ile deniz yetki alanlarını sınırlandırma andlaşması yapmış ve Yunanistan'ın iddialarını karşılıksız bırakmıştır.

SONUÇ

"Türk-Yunan İlişkileri ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası" adlı çalışmasının birinci bölümünde teorik ve hukuksal çerçeve deniz hukuku üzerinden yapılandırılmıştır. Genel anlamda deniz hukuku deniz sahalarının hukuki rejimini, farklı kullanım alanlarını, denizlerdeki gemilerin gidiş gelişlerini düzenleyen kurallar manzumesidir. Denizlerin tarihine bakıldığında, denizlerdeki ticaret ve savaşlar insanlık tarihi kadar eskidir. Medeniyetlerin de dünyanın diğer coğrafyalarına deniz yoluyla yayıldığı bilinmektedir. Denizlerdeki seyrüseferlerle ilgili kurallar, milattan önceki yıllara dek uzanır. Ancak deniz hukuku kapsamına giren tartışmalar 17. yüzyıldan itibaren başlamıştır. Hollandalı yazar Hugo Grotius, denizlerde seyrüsefer serbestliğini savunmuş ve bunu kimsenin engellemeye hakkı olmadığını ileri sürmüştür. Diğer taraftan İngiliz yazar John Selden ise denizlerin kapalılığını, devletlerin egemenlik sahaları ve hakları olduğunu, deniz alanlarında başka devletlerin denizcilik faaliyetleri yapmaya haklarının bulunmadığını savunmuştur. Bu arada denizlerle ilgili iç sular, karasuları, açık denizler vb. kategoriler başlamış, havacılığın gelişmesi ile denizlere paralel olarak hava sahası da paylaşılmıştır.

Zaman içinde süregelen tartışmalar neticesinde 20. yüzyılın ilk yarısında denizlerle ilgili terimler kullanılmaya başlanmış, globalleşen dünyada deniz ticaretinin ve ticari gemilerin sayılarının artması, denizlerdeki doğal kaynakların kullanımı, balıkçılığın gelişmesi, yeni devletlerin ortaya çıkması, denizlerde teamül kurallarına bağlanma isteği, deniz kirliliğinin önlenmesi, bilimsel araştırmaların hukuki rejiminin tespiti ihtiyacı, denizler üzerinde devletlerin gelişigüzel hak iddialarının önüne geçilmek istenmesi gibi konular 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin hazırlanmasında etkili olmuştur. Bahse konu sözleşme, deniz hukukunda sıkça kullanılan karasuları, bitişik bölge, kıta sahanlığı, açık deniz gibi kavramları, seyrüsefer kuralları ile deniz ekosisteminin korunması ve balıkçılık konularını esas almıştır. Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde bulunmayan bazı hususların süreç içinde, bilhassa denizlerin ekonomik değerlerinin kullanılması konusunu da kapsaması bakımından 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) kabul edilmiştir. Bu sözleşme ile öncekinden farklı olarak münhasır ekonomik bölge, takımada devletleri,

uluslararası deniz yatağı, deniz hukuku mahkemesi gibi uygulamalar getirilmiş, boğaz ve geçitlerden geçişler yeniden kodifiye edilmiştir. BMDHS ile ilk defa kıta sahanlığının 12 mile kadar genişletilebileceği uygulaması getirilmiştir. Günümüzde denizlerin önemi her geçen gün artmaktadır. Deniz taşımacılığının maliyeti, diğer taşıma yöntemlerine göre daha ekonomik olmasından dolayı tercih edilmektedir. Deniz taşımacılığının uluslararası ticaretteki payı %85 kadardır. Dünya ticaretinde söz sahibi olan ABD, Çin, Almanya, Japonya, G. Kore, Hindistan gibi ülkeler ithalat ve ihracatını deniz yoluyla yapmaktadır. Günümüzde denizlerden geçen enerji, boru hatları ve iletişim kabloları önem kazanmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türk-Yunan ilişkilerinin tarihsel arka planı da dikkate alınarak Lozan'dan günümüze iki ülke ilişkileri incelenmiş, yapılan incelemede tüm çalışma boyunca elde edilen veriler ışığında ortaya konan temel tez/varsayımlar desteklenerek analiz edilmeye çalışılmıştır. Günümüz Yunanistan topraklarının tamamı Osmanlı İmparatorluğu'nun hudutları dahilindeydi. Osmanlı İmparatorluğu'nun güç kaybettiği dönemde 1821'de patlak veren Mora isyanı sonrasında dengeler Yunanistan lehine değişmeye başlamış, 1830'a gelindiğinde emperyal devletlerin desteği ile Yunanistan bağımsız devlet olmuştur. 1923'te imzalanan Lozan Barış Andlaşması ile denge sağlanmış, ancak müteakip yıllarda Yunanistan'ın çeşitli konularda uluslararası hukuku ihlal etmesiyle iki ülke ilişkileri bir başka boyuta evrilmiştir. Türkiye ile Yunanistan arasındaki meseleler çok boyutlu olup birbirleriyle bağlantılı tarihsel, siyasi ve hukuki konuların iç içe geçtiği sorunlar bütünüdür.

Çalışmanın analitik kısmında yöneltilen sorular doğrultusunda ulaşılan bulgulara bakıldığında, Yunanistan'ın bağımsızlığını kazandıktan sonra yayılmacı emelleri olan bir politika izlediği ve doğal yayılma alanı olan Türk coğrafyası üzerinde büyük ülküsünü -Megali İdea'yı- gerçekleştirebilmek için çeşitli faaliyetlere giriştiği ve bu uğurda topraklarını tam altı defa genişlettiği bilinmektedir. Yunanistan'ın kuruluş yıllarından itibaren iki ülke ilişkileri çoğunlukla hasmane bir şekilde sürmüş, zaman içerisinde çeşitli gerginlikler, krizler ve savaşlar yaşanmıştır. İki komşu arasında en önemli kırılma noktalarından biri Yunanistan'ın Birinci Dünya Savaşı sonrasında emperyal güçlerin desteğini arkasına alarak 15 Mayıs 1919'da İzmir'e

çıkması ve Anadolu topraklarını işgal etmesi olmuştur. Fakat Anadolu macerası 1922 Eylül'ünde Türk İstiklâl Savaşı'nın kazanılması sonrasında, 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Andlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. İkinci bir kırılma noktası ise Kıbrıs uyuşmazlığının savaşa evrilmesi sonucunda 1974'te Türkiye'nin Kıbrıs'a yaptığı müdahale ile gerçekleşmiştir. Genel olarak bakıldığında iki ülke ilişkileri çoğu zaman gerilimli olmuş, Kardak Krizi ile savaşın eşiğinden dönülmüş, bazen de yumuşama dönemleri yaşanmıştır.

Ulaşılan bulgulardan biri de Türkiye ile Yunanistan arasında zor zamanlarda dostane ilişkiler kurulabildiğidir. İki ülke halklarının en zor koşullarda yakınlaştığı ve birbirlerine destek olduğu görülmüştür. Örneğin İkinci Dünya Savaşı esnasında Alman ordusu Yunanistan'ı işgal ettiğinde ülkede gıda ve diğer temel ihtiyaç malzemelerine ulaşmada sıkıntı yaşanmaktaydı. Türkiye savaş koşullarının getirdiği sıkıntılı ortamda kendisi de zor durumda olmasına rağmen komşusuna pek çok kez gemiler dolusu yardım göndermiş ve desteğini esirgememiştir. Ayrıca her iki ülkede meydana gelen deprem felaketlerinde bu iki komşu, birbirlerine ilk yardıma koşan ülkelerin başında gelmiştir. Ancak çoğu zaman çakışan menfaatler nedeniyle iki ülke ilişkiler inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir.

Çalışmanın içeriğinde görüldüğü gibi Türkiye-Yunanistan arasında temel uyuşmazlık konularını ağırlıklı olarak denizel kaynaklı sorunlar oluşturmaktadır. İki komşu arasında yaşanan uyuşmazlık konuları karasuları, kıta sahanlığı, hava sahası, FIR hattı, gayrı askeri statüdeki adaların silahlandırılması, egemenliği andlaşmalarla Yunanistan'a devredilmemiş ada, adacık ve kayalıklar sorunu, Kıbrıs uyuşmazlığı ve son zamanlarda Kıbrıs uyuşmazlığının denize yayılmış şekli olan Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının sınırlandırılması meselelerinden oluşmaktadır. Bu sorunların neredeyse tamamı birbiriyle bağlantılı içi içe geçmiş sorunlardır. Azınlıklar, Patrikhane ve Ruhban okulu gibi konular da zaman zaman gündeme gelen uyuşmazlıklar arasında yer almaktadır.

Sorunların ortaya çıkış nedenlerine bakıldığında ise genellikle uluslararası andlaşmalara riayet edilmemesinden ve uluslararası hukukun ihlal edilmesinden kaynaklandığı gözlemlenmiştir. Lozan Barış Andlaşması çok taraflı bir andlaşma olup andlaşmanın maddeleri tek taraflı olarak değiştirilemez. Ancak Lozan'ın ilk

yıllarından itibaren birtakım ihlaller söz konusu olmaya başlamıştır. Yunanistan tarafından 1931 yılında hava sahasının 10 mile genişletilmesi, 1936 yılında Lozan'da 3 mil olan karasularının 6 mile çıkartılması (Türkiye 1964'da 6 mile çıkarttı) sonucunda karasuları uyuşmazlığı ortaya çıkmış ve bugün hala 12 milin tartışıldığı çözümlenemeyen bir soruna dönüşmüştür. Birinci bölümde teorik çerçevede bahsedildiği gibi bir devletin karasuları, örneğin 6 mil ise hava sahası da 6 mil olmalıdır. Fakat Yunanistan'ın karasuları ile hava sahası arasında 4 millik fark bulunmaktadır. Karasuları ve hava sahası birbirinden bağımsız olmadığından, iki ülke arasında hava sahası uyuşmazlığı da gündeme gelmektedir. Dünyada bu türden uyuşmazlığın başka bir örneği bulunmamaktadır.

Ege/Adalar Denizi 213. 061 km²'lik alanı ile oldukça girintili çıkıntılı bir yapıya sahiptir. İçerisinde binlerce irili ufaklı ada, adacık ve kayalığı barındırmakta, girift yapısı nedeniyle kıyılarında çok sayıda koy ve körfez bulunmaktadır. Bu durum onu özelliği olan denizler arasına sokmaktadır. Adalar Denizi Türkiye ve Yunanistan ile çevrelenmiş yarı kapalı bir denizdir. Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan stratejik öneme sahip bir su yoludur. Bugün gelinen noktada Yunanistan tarafından Ege'de karasularının 12 mile genişletilmesi ileri sürülmektedir. Mevcut durumda 6 millik karasuyunun korunması elzemdir. Zira Ege'de tek taraflı olarak diğer bir devletin rızası alınmadan karasularının 12 mile genişletilmesi hukuken olası değildir.

Halihazırda Ege Denizinde uygulanmakta olan 6 deniz mili karasuları dikkate alındığında ve aidiyeti tartışmalı adalar bir tarafa bırakıldığında Ege'nin %43,68'i Yunan karasuları ve bu durumda Türkiye'ye düşen karasuları %7,47 olmaktadır. Diğer taraftan, Ege Denizinde 12 mil karasuları uygulanması durumunda Yunanistan Ege'nin %71,53 ve Türkiye %8,76'lık bölümüne hâkim olacaktır. Ege denizinde Açık deniz oranı 6 mil durumunda %48,85 iken, 12 mil uygulanması halinde %19,71'e düşecek ve Yunanistan Türkiye'nin açık denizlere çıkış olanağını tamamen ortadan kaldırmış olacaktır. Türkiye, zaten böyle bir durumu kabul etmemekte ve 1995'te aldığı bir karar ile bunu savaş sebebi saymaktadır. Karasuları diğer deniz hukukuyla ilgili sorunlarla da bağlantılıdır. Zira karasularının 12 mile genişletilmesi durumunda sorunlar daha da karmaşık hale gelecek ve tamamen çözümsüz kalacaktır. Ege

sorunları egemenlik konularıyla ilgili olduğundan bir bütün olarak ele alınmalı ve uluslararası hukuk çerçevesinde her iki taraf da iyi niyetle uzlaşma yoluna gitmelidir.

Tarihsel süreçte, Türkiye ve Yunanistan için Ege Denizi'nin yer altı ve yer üstü özellikleriyle, tarihiyle, coğrafyanın stratejik yapısından kaynaklı ekonomik bakımdan sağladığı avantajlarıyla nedenli önemli olduğu görülmüştür. Türkler ve Yunanlılar arasındaki uyuşmazlık ve sahiplik konularında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Ege Denizi'nin hudutları dahil, denizel kaynakların kullanımı da egemenlik boyutunda değerlendirilmektedir. Yunanistan, Ege'deki yeraltı kaynaklarını Helenizmin tarihsel mirası olarak algılamakta ve Ege'yi bir Yunan gölü olarak görmektedir. Ayrıca Yunanistan, iki ülke arasında yalnızca kıta sahanlığı uyuşmazlığı olduğunu, bundan başka Ege Denizi ile ilgili bir sorun bulunmadığını, bu sorunun çözümü için de Uluslararası Adalet Divanı'na gidilmesi gerektiğini söylemektedir.

1970'li yılların başında ortaya çıkan ve halâ çözümlenemeyen kıta sahanlığı meselesiyle ilgili olarak Yunanistan, kara ülkesi ve adalardan meydana gelen bir devlet olduğunu ve ülkesel bütünlüğünün arasına yabancı bir devletin deniz sahasının girmemesi gerektiğini, Türkiye'nin karşısında bulunan adaların Yunanistan'ın mütemmim cüzü, yani ayrılmaz parçası olduğunu ileri sürmektedir. Bu nedenle kıta sahanlığı sınırlandırmasında Türkiye'nin karşısında bulunan en uçtaki adalar esas alınarak sınırlandırma yapılmalıdır demektedir. Ancak belirtilmelidir ki uluslararası hukuka göre sınırlandırmada ülkesel bütünlük ve siyasi birlik ilkesi bulunmamaktadır. Ayrıca Yunanistan ile adaları arasında açık deniz alanları mevcuttur. İki ülke arasındaki uyuşmazlık Yunanistan'ın ileri sürdüğü gibi Anadolu sahillerine yakın adaların bulunduğu alanda kıta sahanlığının sınırlandırılması meselesi değildir. Tam tersine Adalar Denizi'nin sahildar devletler arasında hakça ilkelere uygun şekilde sınırlandırılması meselesidir. Yunanistan kendisini bir takımada devleti gibi görmektedir. Ancak kendisi bir takımada devleti değil, çok sayıda adalardan meydana gelmiş bir yarımada devletidir.

Yunanistan, kıta sahanlığıyla ilgili tezlerini 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin birinci ve ikinci maddelerine dayandırmakta ve Ege adalarının da tıpkı ana kara gibi tam kıta sahanlığı hakkı olduğunu iddia etmektedir. Esasen CKSS'nin sınırlandırma konusunda birinci ve ikinci maddeleri doğrudan ilgili değildir. Birinci

maddenin, kıyıları karşılıklı ya da bitişik olan devletler arasındaki sınırlandırmayla alakası yoktur. Yalnızca kıta sahanlığının açık denize doğru olan dış sınırıyla ilgilidir. Yunanistan, söz konusu sözleşmeyi altıncı maddeye göre yorumlamaktadır. Bu yorum kendine özgü bir yorumdur. Zira UAD'nın Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davası'nda verdiği kararda Yunanistan'ın iddiaları geçersiz olmuştur. Buna göre, karasuları, kıta sahanlığı ve MEB haklarıyla ilgili genel hükümler mutlak niteliğe sahip değildir. Eğer başka devletlerin hakları söz konusuysa kısıtlanabilmektedir. Sözleşmede, kıyıları aynı kıta sahanlığı ile bitişik olan komşu ülkeler arasında sınırlandırmayla ilgili özel bir hüküm mevcuttur. Buna göre, sözleşmenin kıta sahanlığı ve onun dış sınırını tanımlayan maddesinde (76/10) komşu ülkeler arasındaki sınırlandırma sorununu etkilemeyeceği açıkça belirtilmiştir.

Cenevre Sözleşmesi'nin 1. ve 1982 Sözleşmesi'nin 121. maddelerinde adalara da kara ülkesine uygulanması öngörülen hükümlerin uygulanmasının kabulü, koşullar nasıl olursa olsun adaların kıta sahanlığına sahip olacakları manasına gelmez demektedir. Adaların kendilerine ait deniz sahalarına sahip olup olamayacağı konusu onların bütün özellikleri (coğrafi koşullar, nüfus, büyüklük, ekonomik ve sosyal yaşam gibi) dikkate alınarak değerlendirilmektedir. Diğer taraftan Yunanistan, kıta sahanlığı sınırlandırılmasında CKSS'nin altıncı maddesine atıf yapmakta ve eşit mesafe/ortay hat ilkesine dayandırılması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu görüşe göre taraflar aralarında anlaşma yapmamışsa, kıta sahanlığı sınırlandırılmasında genel ilkenin eşit uzaklık ilkesi olduğunu iddia etmekte ve bu nedenle Türkiye'ye en yakın adalar arasında ortay hatta göre sınırlandırma yapılmasını istemektedir.

Türkiye ise sözleşmeye taraf olmadığını vurgulamakta, söz konusu hükmün Türkiye'ye karşı ileri sürülemeyeceğini belirtmektedir. Ayrıca UAD, 1969 yılında verdiği kararda eşit mesafe ilkesinin zorunlu bir hukuk kuralı olmadığını, yalnızca sınırlandırmada kullanılabilecek olan farklı sınırlandırma yöntemlerinden biri olduğunu vurgulamaktadır. Eşit mesafe ilkesi bir teamül hukuku kuralı değildir. Ege Denizi özelliği olan bir denizdir. Cenevre Sözleşmesi'nin altıncı maddesinde özel durumlar istisnasıyla birlikte ele alınmıştır. Bu nedenle Türkiye sınırlandırmada hakça ilkelerin dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir. Cenevre Sözleşmesi'nin ikinci maddesine göre, sahildar devletin kıta sahanlığında münhasır egemenlik hakları

bulunmaktadır. Yunanistan, bu hükme dayanarak kendisinden izin alınmadan üçüncü ülkelerin söz konusu sahalarda araştırma yapma ve işletme faaliyetlerinde bulunamayacağını ve Türkiye'nin de bu konuyla ilgili verdiği ruhsatların hukuka aykırı olduğunu iddia etmekte ve yok saymaktadır. Bu görüş ilkesel olarak doğru olsa da sözleşmeye göre (mad. 2/3), sahildar devletin kıta sahanlığı üzerindeki haklarının özel bir ilana ve fiili işgale bağlı olmadığı vurgulanmıştır. Ayrıca Ege Denizi ortak kullanılan bir deniz olup henüz bir sınırlandırma yapılmamıştır. Ege kıta sahanlığına sahip olma girişimleri hukuksal dayanaktan yoksundur.

Ege coğrafi, jeolojik, jeofizik, stratejik özelliklerinden dolayı *"özel durumlar"* oluşturmaktadır ve dünyanın hiçbir coğrafyasında Ege'deki kadar çok özel durum oluşturan bir deniz bulunmamaktadır. Bu durum, Yunanistan'ın tek yanlı olarak kıta sahanlığı iddiasında bulunmasını hukuken geçersiz kılmaktadır. Bu sebeple Türkiye'nin Ege kıta sahanlığıyla ilgili hakları, Yunanistan'ın tek başına aldığı kararlar ile ortadan kaldırılamaz. Böyle bir durumda sınırlandırmanın hakça bir çözümü sağlayacak şekilde yapılması elzemdir. 1970'li yılların ortalarında Ege kıta sahanlığı meselesini Yunanistan uluslararası platformlara ve yargı yoluna taşımıştır. Ancak 1978 yılında UAD kıta sahanlığı davasına bakma hususunda yetkisizlik kararı almış ve Yunanistan'ın bu konudaki çalışmalarını sekteye uğratmıştır. Bu sorun senelerdir çözümlenemeyen sorunlardan biri olarak güncelliğini korumaktadır.

Çalışmada ulaşılan bulgulardan biri de Alexis Heraclides'in kitabında söz ettiği gibi Yunanistan, Türkiye'yi *"Doğudan gelen tehdit"* olarak algılamaktadır. Egemenliği altında bulunan Doğu Ege adaları uluslararası andlaşmalara göre gayrı askeri statüde bulunmaktadır. Söz konusu adaların statüsü 1914 tarihli Altı Büyük Devlet Kararı, 1923 tarihli Lozan ve 1947 tarihli Paris Barış Andlaşmaları ile belirlenmiştir. Bu adaların gayrı askeri statüde bulunmasının gerekçesi olarak Türkiye'nin güvenliği gösterilmiştir. Bahse konu adalar Boğazönü Adaları, Saruhan Adaları ve Menteşe Adaları (Oniki Adalar/Güney Sporatlar) olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Sayıları toplamda 23 tanedir. Oniki Adalar İkinci Dünya Savaşı sonrasında Paris Andlaşması ile İtalya'dan alınıp gayrı askeri statüde olması koşuluyla Yunanistan'a devredilmiştir.

Gayrı askeri statü devlet egemenliğine getirilmiş bir kısıtlamadır. Belli bir bölgede bulunan askeri varlığın ve silahlandırmanın kısıtlanması ya da tamamen ortadan kaldırılması anlamında kullanılır. Sözü edilen bölgede mevcut bulunan askeri yapıların lağvedilmesini de içerir. 1950'li yıllardan itibaren günümüze dek gelen zaman içinde bütün bu adaların tamamı silahlandırılmıştır. Yunanistan, Türkiye'den tehdit algıladığını söylemekte ve adaların silahlandırılma gerekçesini BM'nin 51. maddesindeki meşru müdafaa hakkına dayandırmaktadır. Bu iddialarını desteklemek için 1974 Kıbrıs Barış Harekatı'nı, Türkiye'nin Irak, Suriye ve Libya'da yaşananlar nedeniyle bölgedeki askeri faaliyetlerini ileri sürmekte ve tehdit algıladığını belirtmektedir. Fakat burada belirtilen gerekçe yanıltıcıdır. Zira meşru müdafaa hakkı tehdit olduğu durumlarda değil, bir saldırı eylemi söz konusu olduğunda kullanılır. Ancak Türkiye'den Yunanistan'a yönelik herhangi bir saldırı eylemi söz konusu olmamıştır. Dolayısıyla tehdit iddiasıyla adaların gayrı askeri statüsünün bozulması uluslararası andlaşmaların ihlalidir. Türkiye, silahlanmanın kendisine karşı tehdit oluşturduğunu belirtmekte ve adaların egemenlik devir şartının tartışmalı hale geldiğini söylemektedir.

Yunanistan'ın son yıllarda yoğun bir silahlanma çabası içerisine girdiği görülmektedir. İki NATO üyesi ülke ABD ve Fransa ile askeri iş birliği andlaşmaları imzalamıştır. ABD, Yunanistan ile daha önce 1990 yılında Karşılıklı Savunma İş Birliği Andlaşması imzalamış ve bu andlaşmaya 2019'da bir protokol ilavesi yapmıştır. Yunanistan'ın çeşitli yerlerinde üsleri bulunmaktadır. Bunların en başında Girit'teki Suda Askeri Üssü gelmektedir. Ayrıca Türkiye sınırına kuş uçuşu 23 kilometre uzaklıkta olan Dedeağaç, İpsala sınırına 45 kilometredir. ABD, buraya 2020 yılından beri askeri yığınak yapmaktadır. Her ne kadar silah ve mühimmatların NATO kapsamında tatbikatlar için getirilmiş olduğu söylense de Dedeağaç bölgesi ciddi manada ABD'nin silah deposu merkezi durumuna gelmiştir. Yunanistan'a hibe ettiği silahlar gayrı askeri statüde bulunan adalara ve Dedeağaç'a yığılmıştır. Dedeağaç bölgesi de yukarıda sözü edilen adalar gibi gayrı askeri statüye sahiptir. ABD her ne kadar Lozan Andlaşması'nın taraflarından biri olmasa da uluslararası hukuku dikkate almak durumundadır. Türkiye bu sebeple 2022 yılında hem ABD'ye hem de Yunanistan'a bahse konu ihlaller nedeniyle bir nota vermiştir. Yunanistan Fransa'dan

savaş uçakları satın almış ve 2021 yılında Savunma İş Birliği Andlaşması imzalamıştır. Yunanistan'ın bu iki ülke ile askeri iş birliği yapması ve artan silah alımlarının Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmelerden bağımsız olduğu düşünülemez.

İki komşu devlet arasında yine Ege'deki coğrafi formasyonlarla ilgili olarak kısaca EGEAYDAAK diye anılan egemenliği andlaşmalarla Yunanistan'a devredilmemiş ada, adacık ve kayalıklar sorunu sıkça gündeme gelen tartışmalı konulardan biridir. Ege'deki egemenlik sınırları Lozan Andlaşması ile belirlenmiştir. Türkiye, Osmanlı Devleti'nin devrettiği adalar dışında kalan diğer tüm ada, adacık ve kayalıkların, onun ardıl devleti olan T.C.'nin hakimiyetinde olduğunu beyan etmiştir. Lozan'da devredilen bazı Ege adaları ismen sayılmış ve egemenlikleri kesinleştirilmiştir. Lozan'da ismi belirtilmeyen ada ve adacıkların durumu ise iki ülke arasında bir sorun olarak literatüre geçmiştir. Yunanistan, Lozan Andlaşması'nın ilgili maddelerinde açıkça ismi belirtilmemiş ada, adacık ve kayalıkların tamamının kendisine ve İtalya'ya geçtiğini ileri sürmekte ve bu adalarla ilgili aktif bir politika izlemektedir. Söz konusu adaları yerleşime açmakta, askeri ve dini yapılar inşa etmekte ve buralara yüksek düzeyli ziyaretler gerçekleştirmektedir. Bu nedenle bahse konu adalar zaman zaman iki ülke ilişkilerinin gerginleşmesine sebep olmaktadır. Hatta bu konuyla özdeşleşen ve 1995 yılının son günlerinde patlak veren Kardak krizi ile savaşın eşiğinden dönülmüştür.

Türkiye ile Yunanistan arasında azınlıklar konusu ise denizel sorunların dışında kendine özgü farklı bir konudur. Mübadele kapsamı dışında bırakılan İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türkleri zaman zaman iki ülkenin gündemine gelmektedir. Günümüzde iki tarafta bırakılan azınlıkların durumuna bakıldığında, burada yaşanan sorunların temel nedeninin yine Lozan'ın ihlal edilmesinden kaynaklı olduğu gözlenmektedir. Bir AB üyesi ülke olan Yunanistan'ın azınlık hakları ihlalleri Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında ve çeşitli uluslararası örgütlerin (BM, AGİT, AB gibi) raporlarında yer almıştır. Batı Trakya Türkleri bugün gelinen noktada pek çok sorunla karşı karşıyadır. Bunların en önemlileri etnik kimliğin inkârı, eğitim-öğretim, dini özgürlükler ve vakıflar ile ilgili sorunlardır. Bu alanlarda azınlığın hakları özerk yapıdadır. Zaman içinde hepsine müdahale edilmiş, Lozan'da verilen haklar kısıtlanmış ya da kaldırılmıştır.

Günümüzde sayıları gittikçe azalan İstanbul Rumlarının nüfusu 2500-3000 civarındadır. Türkiye'de Rum azınlığın hiçbir zaman etnik kimliğinin inkârı gibi bir durum söz konusu olmamış, dini özgürlüklerine herhangi bir kısıtlama getirilmemiştir. Yunanistan'da olduğu gibi Türkiye'deki Rum azınlığın din adamalarının seçimine hiçbir şekilde müdahale edilmemiş ve herhangi bir kısıtlamaya maruz bırakılmamıştır. Oysa ki Yunanistan'da müftü atamaları devam etmekte, atanmış ve seçilmiş müftüler olarak iki başlı bir yapı ortaya çıkmaktadır. Türk azınlığın seçimle göreve getirilmiş müftüleri yargılanmakta, hapis cezasına çarptırılarak mahkûm edilmektedir.

Ortodoks Rum azınlığın dini kurumu olan Patrikhane Lozan Andlaşması'na göre bir Türk kurumudur ve Fatih Kaymakamlığı'na bağlıdır. Kurumun başındaki Başpiskopos'un dini vecibeleri haricinde herhangi bir siyasi vazifesi bulunmamaktadır. Ancak zaman zaman Başpiskopos'un çeşitli faaliyetleri nedeniyle Ekümenik Patrik tartışmaları Türkiye'nin gündemini meşgul etmektedir. Örneğin Ekümeniklik iddiasıyla Başpiskopos'un 1997 yılında ABD adına *"Ekümenik Patrik ve Konstantinopolis Başpiskoposu"* başlığı altında para bastırdığı bilinmektedir. Bu tür eylemler Lozan Andlaşması'nın üçüncü kısmına aykırıdır. Para bastırılması egemenlik sembollerinden biridir. Devlet içinde devlet gibi eylemler hiçbir devletin kabul edilebileceği bir uygulama değildir.

Fener Patrikhanesi dışarıdan desteklenmektedir. ABD'deki Yunan lobisinin faaliyetleri etkilidir. Patrikhaneyle sadece ABD değil, AB ve Yunanistan da yakından ilgilenmektedir. Son zamanlarda Başpiskoposun Ekümenik iddialarıyla giriştiği eylemler dikkat çekicidir. Gittiği her yerde (ülke içinde ve dışında) Ekümenik sıfatını kullanması Türk toplumunda rahatsızlık yaratmıştır. Başpiskopos, Rusya'nın davet edilmediği Ukrayna Barış Konferansı'na, Türkiye'nin de yer aldığı toplantıya Ekümenik sıfatıyla katılmış, Türk kamuoyunda ciddi tartışmalara sebep olmuştur. Tepkiler üzerine daha sonra, Ukrayna Barış Konferansı'nın sonuç bildirgesinde yer alan Ekümenik sıfatıyla atmış olduğu imza çıkartılmıştır. 30 Eylül 2024 tarihinde Atina'da Başpiskoposun himayesinde düzenlenen Gökçeada ve Bozcaada'nın Yunanistan'a ilhakının görüşüldüğü bir konferans toplanmış, Başpiskopos bu konferansa da Ekümenik sıfatıyla katılmıştır. Ulaşılan bulgulardan biri de Türkiye'nin egemenlik haklarıyla yakından ilgili konularda, Başpiskoposun hiçbir siyasi yetkisi

olmadığı halde giriştiği siyasi faaliyetlere bakıldığında Türkiye'de oldukça rahat hareket ettiği görülmektedir. Burada, Başpiskoposun hukuk tanımaz bir şekilde Lozan Andlaşması'nı ihlal ettiği görülmektedir. Patriğin bu kadar rahat hareket edebilmesinin sebebi Türkiye'de kendisine gereğinden fazla hoşgörü gösterilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Heybeliada Ruhban Okulu din adamı yetiştirmek üzere kurulmuş özel bir yüksekokuldur. Ruhban Okulu, 1971 yılında Türkiye'deki özel yüksekokulların yasal düzenlemeler sonucunda devlet kontrolüne alınması sonrasında Fener Rum Kilisesi'nin kendisi tarafından alınan bir kararla kapatılmıştır. Fakat bu durum dış dünyaya Türkiye tarafından kapatılmış gibi yansıtılmaktadır. Daha önce okulun açılması ile ilgili olarak ABD Başkanlarından Bill Clinton ve Barak Obama da bu konuyu gündeme getirmiştir. Son zamanlarda Heybeliada Ruhban Okulu'nun yeniden açılmasıyla ilgili çalışmalar yapıldığı haberleri ulusal basında yer almaktadır. Türkiye'nin Milli Eğitim Bakanı 2024'te Ruhban Okulu'nu ziyaret etmiş, okulun restorasyon çalışmalarının orijinaline sadık kalınarak titizlikle yapıldığını belirtmiştir. Esasen bu tür konularda mütekabiliyet ilkesinin gözetilmesi gerekir, zira Yunanistan'da Türk okulları hala kapatılmaya devam etmektedir.

Çalışmada tespit edilen durumlardan biri de azınlıklarla ilgili olarak her iki ülkenin izlediği politikalara bakıldığında Lozan Andlaşması'ndaki hükümlerin dışına çıkıldığı gözlenmektedir. Yunanistan'ın Türk azınlığa yönelik izlediği politika Türk kimliğini yok saymaktadır. Azınlığın meşru haklarının birçoğu ya kısıtlanmış ya da kaldırılmıştır. Uluslararası ilişkilerin temel kurallarından biri mütekabiliyet ilkesidir. Türkiye'nin izlediği tutuma bakıldığında, bilhassa Patrikhanenin Ekümeniklik iddialarına ve Pontusçuluk gibi faaliyetlere sessiz kalındığı gözlenmekte ve bu durum Türkiye'de gereğinden fazla serbestlik olduğunu göstermektedir. Burada belirtilmelidir ki her iki ülkenin tutumu da hatalıdır. Olması gereken Lozan dengesinin korunması ve andlaşma hükümlerine riayet edilmesidir.

Çalışmada ulaşılan bulgulardan biri de Yunanistan'ın *"düşmanımın düşmanı dostumdur"* mantığıyla hareket ettiği pek çok olay gözlemlenmiştir. Bunlar arasında Türkiye'nin arasının iyi olmadığı diğer komşu ülkelerle Türkiye'ye karşı kurduğu ittifak ilişkileri ya da Türkiye'nin yıllardır mücadele ettiği terör örgütlerini siyasi,

finansal ve sosyal bakımdan desteklediği ortaya çıkmış, bu tür faaliyetlerini Türkiye'nin uyarılarına rağmen uzun yıllar boyunca reddetmiş ve cevapsız bırakmıştır.

Çalışmanın 3. Bölümünde iki ülke arasında uzun yıllardır çözümsüz kalan sorunlardan biri olan Kıbrıs uyuşmazlığı ele alınmıştır. 1878 tarihli Berlin Andlaşması ile Osmanlı Devleti kendi hakları saklı kalmak kaydıyla Kıbrıs Adası'nın yönetimini İngiltere'ye devretmiş, ancak Birinci Dünya Savaşı esnasında İngiltere, adayı ilhak ettiğini açıklamıştır. Adanın daha İngiliz idaresi altında bulunduğu yıllarda, Kıbrıslı Rumlar enosis talep etmeye başlamışlardır. Bu uğurda, isyanlar çıkartmışlar, İngilizlere ve Türklere yönelik katliamlar gerçekleştirmişlerdir. Kıbrıs, Adası Yunan egemenliğine hiçbir zaman girmemiş ve hiçbir zaman bir Helen adası olmamıştır. Türkiye, 1923 yılında Kıbrıs'ın İngiliz toprağı olduğunu Lozan Barış Andlaşması ile kabul etmiştir. Bu bağlamda Türkiye, önceleri *"Bizim Kıbrıs diye bir meselemiz yoktur"* demektedir. Ancak daha sonra 1950'li yılların ortalarından itibaren adada yaşanan gelişmeler üzerine Türkiye dış politikasında Kıbrıs meselesini ülke gündemine almış ve bu mesele gündemin birincil konusu haline gelmiştir. Kıbrıs'ın Türkiye açısından oldukça önemli olduğunun farkına varılmış, milli bir dava olarak nitelendirilmiş ve ulusal güvenlik meselesi olarak görülmüştür.

Kıbrıs konusunu psikolojik bakımdan da değerlendirmek gerekir. Zira geçmişte iki toplum arasında yaşananları anlamadan gelecek kurulması pek de olanaklı gözükmemektedir. Kıbrıs meselesi siyasi bir davadır. 1963'te Rumların baskı ve şiddet kullanarak ortadan kaldırdığı bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ni BM ve uluslararası toplum, adanın tek resmi temsilcisi olarak tanımaktadır. Kıbrıs sorununa çözüm bulunması için taraflar arasında 1968'den beri sürdürülen görüşmelerden bir netice alınamadığı gibi, Annan Planı kapsamında çözüm için atılan adımlardan da bir sonuç çıkmamıştır. Rum tarafının uzlaşmaz tutumu, adada uzun yıllardır Kıbrıs uyuşmazlığına çözüm bulmak için sürdürülen tüm çabaları sonuçsuz bırakmıştır. Zira iki tarafta yapılan referandum sonucunda Annan Planı geçersiz hale gelmiştir. O dönemde Annan Planı'nın kabulü için Türk hükümeti de büyük destek sağlamış, referandumda Kıbrıslı Türklerin plana evet demesi için çaba sarf etmiştir. Kıbrıs Türk halkına Annan Planı'na evet demeleri halinde izolasyonların kaldırılacağı, AB vatandaşlığı verileceği, Ercan Havalimanı'nın uluslararası uçuşlara ve Magosa

Limanı'nın uluslararası ticarete açılacağı garantisi verilmiştir. Ulusal cephede mücadele eden bazı aydınlar ise planın asıl amacının Kıbrıs'ın çevresinde bulunan enerji kaynaklarının Rum tarafına bırakılacağını ve KKTC'nin toprak kaybedeceğini söylemekteydiler. Ancak karşıt görüşte olanlar ise yukarıda söylenenlerin doğru olmadığını ifade etmekteydiler. Ne var ki Türk tarafı plana evet demesine rağmen izolasyonlar kaldırılmamış, tam tersi olmuş adeta cezalandırılmıştır. Rum tarafı ise plana hayır demesine rağmen adeta ödüllendirilmiş ve 2004 yılında Kıbrıs Türk halkının hakları yok sayılarak, GKRY adanın tamamı adına Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında, uluslararası hukuk ihlal edilerek AB'ye üye yapılmıştır.

Kurucu Andlaşmalara göre, garantör devletlerden herhangi birinin üye olmadığı bir kuruluşa Kıbrıs üye olamaz. Türkiye'ye ve Kıbrıslı Türklere tanınmış olan meşru haklar bertaraf edilmiş ve AB kendi ilkelerini de göz ardı ederek toprağında BM barış gücü askerleri bulunan sorunlu bir adayı içine almıştır. Kaldı ki KC'nin kurulduğu şekliyle yaşamasına müsaade etmeyen, ortadan kaldıran taraf ise Rum tarafı olmuştur. Çifte standartlı yaklaşımıyla AB, her dönemde Türkiye'nin karşısında olmuş ve Yunanistan'ın tezlerine destek vermiştir. Yunanistan ise Türkiye'nin AB'ye üye olma çabalarını bir koz olarak görmüş ve iki ülke arasında yaşanan sorunları AB platformuna taşımaya çalışmıştır. Bu bağlamda AB, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin normalleşmesi ve Türkiye'nin Birliğe üye yapılması için Kıbrıs sorununun çözümünü şart olarak ileri sürmüştür. Esasen, Kıbrıs sorunu çözülse bile Türkiye'nin AB üyeliği zaten çıkmaz bir sokaktır.

2008 yılında on yıllardır süregelen ve bir çözüme ulaşmayan, Birleşmiş Milletler parametrelerinde aynı zeminde "*iki bölgeli, iki toplumlu bir federasyon"* için görüşmeler yeniden başlatılmış, 2017'de İsviçre'nin Crans Montana kentinde garantör devletlerin de katılımıyla gerçekleşen Kıbrıs Konferansı'na dek çeşitli aralıklarla sürmüştür. Bu müzakere sürecinden de bir sonuç çıkmamış, müzakereler yine Rum kesiminin maksimalist talepleri nedeniyle çökmüştür. 2020 Ekim'inde Ersin Tatar KKTC Cumhurbaşkanı seçilmiş, 2021'de taraflar yeniden bir araya gelmiş, ortak zeminde buluşup buluşmadıklarını anlamak için bir gayrı resmi 5+BM toplantısı düzenlenmiştir. Gayrı resmi toplantıda GKRY-Yunanistan ikilisi yeni bir görüş ortaya koymamış, Crans Montana'daki konuşmalarını tekrarlamış *"iki bölgeli, iki toplumlu*

federasyon" söylemini sürdürmüştür. KKTC ise Türkiye'nin de desteklediği Kıbrıs Türklerinin egemen eşitliğine dayalı yan yana ve iş birliği halinde *"iki devletli çözüm"* modelini ortaya koymuş, uluslararası bir statünün teyit edilmesi çağrısını yapmış, federasyon modelinin yarım asırdır Kıbrıs uyuşmazlığına çözüm getirmediğini belirtmiştir.

Çalışmada ulaşılan bulgulardan biri de ABD, İngiltere, Fransa vb. büyük devletlerin, Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa Birliği gibi uluslararası/ulusalüstü örgütlerin bilhassa Kıbrıs sorunu, Türkiye'nin AB üyeliği süreci ve Doğu Akdeniz gibi konularda Türk-Yunan ilişkilerini doğrudan etkiledikleri aşikardır. Ayrıca GKRY'nin ve Yunanistan'ın da Türkiye karşısında güçlü durabilmek için ABD, İngiltere, Fransa gibi büyük devletleri ve uluslararası örgütleri arkasına alarak menfaatlerini gerçekleştirmeye çalıştığı görülmektedir. Kıbrıs uyuşmazlığı uzun yıllardan beri yalnızca Türklerle Rumlar arasında çözülmesi gereken bir konu iken büyük güçlerin çıkarlarının çatıştığı, uluslararası boyutları olan bir uyuşmazlık alanı haline gelmiştir. Zira stratejik açıdan büyük öneme sahip bu ada üzerinde, günümüzde 7 ayrı bayrak dalgalanmaktadır. Bu 7 ayrı bayrağın dalgalanması Kıbrıs'ın yalnızca bölge ülkeleri açısından değil küresel açıdan da ne denli kıymetli bir ada olduğunun göstergesidir.

Kıbrıs'ta gerek Annan Planı'nda gerekse Crans Montana'da gerçekleştirilen görüşmelerde olsun Türk kesiminin vermiş olduğu tavizlere rağmen Rum kesimi uzlaşmaz tutumunu sürdürmüştür. Kıbrıs'ta artık bundan böyle iki bölgeli ve iki kesimli federal bir çözüm olamayacağı kanaatine varılmaktadır. Bundan sonra KKTC'nin tanıtılması yönünde çaba sarf edilmesi elzem hale gelmiştir. Türk Devletler Teşkilatı'nın 2022 yılında gerçekleştirmiş olduğu Semerkant Zirve Toplantısı'nda KKTC'ye Gözlemci Üye statüsü verilmiş ve bu sayede KKTC dış dünyada daha görünür hale gelmiştir. Türk dünyası ile iş birliği ve dayanışma içinde olunması tanınma konusunu daha geniş platformlara taşıyacaktır. Bu şekilde stratejik bir alan açılmış olacak ve KKTC'nin tanınması yönünde çabalar hızlanacaktır. Diğer taraftan İslâm İş Birliği Teşkilatı üyesi ülkelerle KKTC'ye yönelik dayanışma içinde olunması çağrıları gündemde tutulması, diplomatik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi için ortam hazırlanması öngörülmektedir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde Doğu Akdeniz coğrafyasının jeostratejik ve jeopolitik önemi üzerinde durulmuş, bölge devletleri tanıtılmış ve bu devletlerin birbirleriyle olan ilişkileri değerlendirilmiştir. Ayrıca enerji kaynaklarının keşfi sonrasında ortaya çıkan Doğu Akdeniz krizine küresel aktörlerin nasıl dahil olduğu ve bölgesel aktörlerle birlikte onların bu coğrafyada yürüttükleri faaliyetleri ele alınmıştır. Doğu Akdeniz; Türkiye, Suriye güzergâhı ile Mezopotamya ve Yakın Doğu'ya, Süveyş Kanalı vasıtasıyla Arap Yarımadası ve Basra Körfezi'ne ulaşmaktadır. Kıyıdaş devletlerle Avrupa, Afrika ve Güneydoğu Asya ülkeleri ile gerçekleştirilen deniz ticaretinin bağlantı noktasında bulunduğundan tarihin her döneminde önemini korumuştur.

Doğu Akdeniz coğrafyasında güvenlik ortamı uzun zamandır bu denizin etrafındaki kara alanlarında yaşanmakta olan sorunların denize yayılmasıyla şekillenmektedir. Arap-İsrail çatışmaları, Arap Baharı ile başlayan süreç, Suriye ve Lübnan iç savaşları, İsrail-Filistin-Lübnan savaşı gibi karasal sorunlar deniz alanlarını da güvensiz hale getirmektedir. Doğu Akdeniz'de 2000'li yılların başlarında yapılan çalışmalar dünyadaki enerji haritalarını kökten değiştirmiş, keşfedilen hidrokarbon kaynakları bu coğrafyayı uluslararası enerji sektörü ve jeopolitik bakımdan odaklanılan yerlerden biri haline getirmiştir. Enerji kaynaklarının mevcudiyeti bölgede yeni fırsatları ve krizleri ortaya çıkarmış, bölge uzun zamandır gerginliklerin arttığı bir yer olmuştur. Ulaşılan bulgulardan biri de çeşitli aktörlerin (bölge içi/dışı), bu coğrafyada yaşanan anlaşmazlıkların ve güç mücadelelerinin direkt ya da dolaylı bir parçası olması ve bölge jeopolitiğine eklemlenmiş olmalarıdır.

Suriye'den Libya'ya, Mısır'dan Filistin'e, Lübnan'dan Yunanistan'a kadar olan bu coğrafya ile Türkiye de yakından ilgilenmektedir. Türkiye ile Yunanistan arasında uzun yıllardır süregelen Kıbrıs uyuşmazlığı denize yayılmış bir görüntü verse de büyük resme bakıldığında asıl mesele emperyal güçlerin Ortadoğu ve Kuzey Afrika'yı da içine alan oldukça geniş bir coğrafyayı yeniden dizayn etme projesidir. Kıbrıs ise Doğu Akdeniz krizinin odağına yerleşmiş kilit öneme sahip bir adadır. Kıbrıs, sadece Doğu Akdeniz coğrafyasını değil, aynı zamanda Anadolu coğrafyası, Kafkaslar bölgesi, Suriye, Irak, İsrail, Ürdün, Mısır ve Süveyş Kanalı'nı kontrol eden bir pozisyondadır.

Bu coğrafyada yaşanan krizin nedenleri arasında, hidrokarbon kaynaklarının araştırılması, çıkartılması, olası alıcılara sunulması, enerji/enerji güvenliğinin sağlanması konularında bir sorun olarak gündeme gelmiş olsa da esasen sahildar devletler arasında deniz yetki alanlarının paylaşımı konusunda ortaya çıkmıştır. Yarı kapalı bir deniz olan Doğu Akdeniz'de çakışan deniz alanları nedeniyle, sahildar devletler arasında deniz sınırlarının belirlenmesinde uyuşmazlıklar yaşanmaktadır. Ancak sahildar devletlerin deniz alanlarının belirli bölümlerinde deniz hukukundan kaynaklanan bazı hakları mevcuttur. Bu hakların bir kısmı kendiliğinden ve başlangıçtan beri (ipso facto/ab inito) var olan haklardır. Bunlar kıta sahanlığı haklarıdır. Hakların bir kısmı da sonradan kazanılmış haklardır. Akdeniz, sınırlı genişliğe sahip olduğundan, kıyı biçimleri bölgede ada ve adacıkların bulunması ve benzer sebeplerden dolayı devletlerin deniz sahalarıyla ilgili talepleri çakışabilmektedir. Sahildar devletlerin hukuken kendiliğinden var olan yetki sahaları ve uluslararası hukukun tanımış olduğu azami sınırı ileri sürmeleri, çoğunlukla istenilen sonucu vermemektedir.

İki ya da ikiden fazla devletin belirli bir deniz alanında ve münhasır ekonomik bölge gibi alanlarda kullandıkları yetkiler, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasıyla ilgili görüşlerin ve taleplerin çakışmasına yol açabilmekte, deniz alanlarının belirlenmesini ve mevcut sorunların çözümünü güçleştirmektedir. Doğu Akdeniz'de öncelikle yapılması gereken, uluslararası hukukun temel kurallarının dikkate alınmasıdır. Sahildar devletler kıta sahanlıkları ve münhasır ekonomik bölgelerinin tam olarak hangi sınırlar dahilinde kaldığını tek yanlı hukuksal işlemlerle yapmak yerine, hepsinin bir masa etrafında toplanarak uzlaşma sağlamaları ve uluslararası andlaşmalarla belirlemeleri en sağlıklı yöntem olacaktır. Ancak bölgede birbirlerinin varlığını tanımayan devletler mevcuttur.

Bölgede yapılan andlaşmalara bakıldığında, 2003 yılında GKRY-Mısır arasında yapılan MEB Sınırlandırma Andlaşması, 2007 yılında GKRY-Lübnan arsında yapılan MEB Andlaşması, GKRY-İsrail arasında 2010 yılında yapılan MEB Sınırlandırma Andlaşması, Türkiye-KKTC arasında 2011 yılında yapılan MEB Sınırlandırma Andlaşması, GKRY-Mısır arasında 2014 yılında yapılan Ortay Hat Çizgisi Ötesi Hidrokarbon Kaynaklarının Geliştirilmesine İlişkin Çerçeve

Andlaşması, 2019 yılında Türkiye-Libya arasında Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Andlaşması, 2020 yılında Yunanistan-Mısır arasında imzalanan MEB Andlaşmalarıdır. Yukarıda sözü edilen andlaşmaların tümü, diğer devletler tarafından deniz alanlarının çakıştığı gerekçesiyle itiraz edilmiş olan andlaşmalardır.

Türkiye-KKTC, GKRY, Suriye, İsrail, Filistin, Lübnan gibi devletler arasında deniz sınırlarının çakışması durumu söz konusudur. Ancak toprak bütünlüğü olmayan, ülkesi parçalanmış bir Suriye, kendi iç karışıklıklarıyla mücadele ederken bu konuları gündeme getirecek durumda değildir. KKTC-GKRY arasında yıllardır süregelen uyuşmazlıklara bir çözüm bulunamamış ve bölgede enerji kaynaklarının keşfedilmesi sonrasında Kıbrıs uyuşmazlığı denize yayılmıştır. Bu bağlamda KKTC-Türkiye ile GKRY-Yunanistan arasında deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda sorunlar ortaya çıkmıştır. İsrail-Filistin-Lübnan'da halen sıcak çatışma devam etmektedir. Bölgede sahildar devletler arasında en fazla kıyı uzunluğuna (2280 km) sahip olan ülke Türkiye'dir.

Coğrafyanın üstünlüğüne rağmen bölgede anakarası bulunmayan Yunanistan, uluslararası deniz hukukuna göre adaların deniz alanlarının belirlenmesinde özel ve ilgili durumları dikkate almamakta Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos ve Meis adalarını esas alarak bir ortay hat belirlemekte ve adalara tam etki verilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Yunanistan, bir kara ülkesi/bir yarımada devleti olmasına rağmen, takım ada devletiymiş gibi hareket etmekte ve Doğu Akdeniz'e dahil olmak istemektedir. Fakat diğer taraftan Yunanistan, Türkiye karşısında adalara tam etki verilmesini ileri sürerken, 9 Haziran 2020 tarihinde İtalya ile İyon Denizi'nde münhasır ekonomik bölge andlaşması yapmış; ancak bahse konu bu andlaşmanın içeriğinde Doğu Akdeniz'deki iddialarından tavizler verdiği görülmüştür. İyon Denizi'nin kuzeyinde bulunan Diaponia Adası üzerinde Doğu Akdeniz'de yaptığı gibi adaların da kıta sahanlığı ve MEB hakları olduğunu ileri sürmemiş ve anakaralarda olduğu gibi adalara tam etki verilmesi gerektiği iddialarından vazgeçmiştir. Yunanistan, Doğu Akdeniz söz konusu olduğunda uluslararası hukuka aykırı iddialarını sürdürmektedir.

Kıbrıs'ta egemen üsleri bulunan İngiltere'nin durumuna bakıldığında, 1960 Kurucu Andlaşmalarına göre, Dikelya ve Ağrotur gibi iki üs bölgesine sahiptir. Andlaşma hükümlerine göre, İngiliz askeri üs bölgeleri kıyı şeridinde İngiltere'nin

karasuları olduğu iddiasında bulunmaması hususunda yükümlülük bulunmaktadır. Andlaşmaya göre, karasuları haricinde öteki deniz sahalarıyla ilgili bir atıf yapılmamıştır. Bununla birlikte, İngiltere'nin bu konuya ilgisiz kalmayacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Zira Yunan basınında yer alan haberlerde İngiltere'nin Kıbrıs'taki üsleri sayesinde Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarından hak talep edeceği, Kıbrıs'ın ve Yunanistan'ın münhasır ekonomik bölgesinin belirlenmesinde söz sahibi olabileceği gibi yorumlar bulunmaktadır. Henüz İngiltere'nin durumuyla ilgili net bir tutum ortaya konmuş olmasa da önümüzdeki süreçte deniz yetki alanlarıyla ilgili hak iddiasında bulunmayacağı düşünülemez.

Doğu Akdeniz'deki paylaşım sorunları yalnızca hukuki boyutuyla değerlendirilecek bir konu değildir. Bu meselenin ekonomik, siyasi ve güvenlik boyutları da bulunmaktadır. Uluslararası deniz hukuku kuralları kapsamında yapılacak sınırlandırma andlaşmaları önemlidir. Ancak bölgede kurulacak dengeler açısından güç önem taşımaktadır. İsrail açıklarında keşfedilen devasa doğalgaz yatakları pek çok aktörün dikkatini bölgeye çekmiştir. Daha sonra gerçekleştirilen yeni keşiflerle hidrokarbon kaynaklarının mevcudiyeti bölgenin geleceği hakkındaki denklemi değiştirmiş, Amerika, İngiltere, Fransa gibi Batılı devletlerin savaş gemileri Doğu Akdeniz'de toplanmıştır. ABD, bölgeye çok büyük yığınak yapmaktadır. Kara ve hava araçları, savaş gemileri, uçak gemileri ve denizaltılarıyla bölgeye yerleşmiş durumdadır.

İsrail ile Hamas'ın savaşına ise bölgesel barış açısından bakıldığında gerilim oldukça yükselmiştir. 7 Ekim 2023 sonrasında yaşananlar bölgede dengeleri değiştirecek türden uygulamalardır. Gazze'de yaşananlar savaş hukukuna uymayan, sivillere yönelik saldırılar ve kitlesel göçe zorlama, İsrail'in uluslararası toplum içindeki konumunu oldukça geriletmiş ve ona prestij kaybettirmiştir. İsrail, Gazze Şeridi'ni boşalttırıp Filistinlileri başka ülkelere göç ettirmeye ve gittikleri yerlere yerleşmeye zorlamaktadır. İsrail'in saldırıları sadece Filistin'le sınırlı kalmamış Lübnan'a da sıçramış, zaman zaman İran topraklarını da hedef almış ve Suriye'ye dek uzanmıştır. Senelerden beri Büyük İsrail, Büyük Ortadoğu Projesi gibi projelerden söz edilmektedir. Uluslararası siyasi bir haritanın yeniden çizilmesine yol açabilecek uygulamalar zaten uzun yıllardan beri devam etmektedir. Bölgede yaşananlar

göstermektedir ki önce Irak'ın bölünmesi, sonraki yıllarda Arap Baharı ile başlayan süreç ve ardından diğer bazı bölge ülkeleri ve Suriye'nin parçalanması tüm bunlar adım adım gerçekleşmiştir. Batılı devletler blok halinde İsrail'in güvenliği için destek vermektedir. Geçmişte İngiltere'nin yaptığı gibi bölgede ABD eli ile çizilen haritaların hayata geçirilmesi için bu durum yeni saldırıların/yeni savaşların tetikleyicisi olur mu düşüncesini akla getirmektedir.

Amerika'nın teşvikiyle son yıllarda GKRY-İsrail ilişkileri oldukça gelişmiştir. İki ülke neredeyse her alanda stratejik ortaklık ilişkisi içindedir. ABD, İsrail saldırılarının bölgesel çatışmaya dönüşme olasılığını da göz önünde bulundurarak Güney Kıbrıs'ta kendisine alan açmaya ve burayı ileri bir karakola dönüştürmeye çalışmaktadır. Yakın zamanda GKRY ile yaptığı İkili Savunma İş Birliği Yol Haritası Andlaşması ile Kıbrıs'taki askeri varlığını güçlendirmek ve Güney Kıbrıs'a yerleşerek burayı bir Amerikan üssü haline getirmek istemektedir. Daha önce bölgede gerçekleştirdiği operasyonlar için Kıbrıs'taki İngiliz üslerini İngiltere ile birlikte kullanmaktaydı, halen de kullanmaya devam etmektedirler. Zira Kıbrıs'a silah yığınağı yapmaya, tanklar ve uçaklar getirmeye başlamıştır.

ABD'nin Güney Kıbrıs'a yaptığı yığınaklanma hukuk dışıdır. Kıbrıs'ın Kurucu Andlaşmalarına aykırıdır. ABD her ne kadar bir NATO ülkesi olsa da Türkiye ve KKTC açısından güvensizlik oluşturmaktadır. Zira Suriye'de terör örgütlerine sağladığı silah ve mühimmat desteğinin yanı sıra orada bir Kürdistan kurulması için yıllardır faaliyet göstermekte, bölgeyi ateş çemberi içinde tutmaktadır. Amerika'nın bölgede Rusya ve Çin'in etkisini azaltmak, Türkiye'nin bölge üzerindeki etkisini zayıflatmak gibi hedefleri olduğu görülmektedir. Doğu Akdeniz'deki zengin hidrokarbon kaynakları hem bölge ülkeleri için hem de bölge dışındaki ülkeler için bir çekim alanı haline gelmiştir. Kıbrıs Adası bu doğal zenginliklerin neredeyse tam ortasında bulunmaktadır. ABD'nin amaçları arasında bu zengin hidrokarbon kaynaklarını denetim altına almak ve bölgede enerji güvenliğini sağlamak da yer almaktadır. ABD, çıkarları gereği GKRY ile iş birliği yapmaktadır. ABD için Güney Kıbrıs, enerji koridoru olması bakımından önemlidir. Ayrıca Avrupa ülkelerinin enerji arzının çeşitlendirilmesi ve Avrupa'nın Rusya'ya olan bağımlılığının azaltılması açısından bölgedeki enerji kaynakları stratejik öneme sahiptir.

GKRY, İsrail ve Yunanistan birlikteliğinde gerçekleştirilen EastMed projesi AB ve ABD tarafından desteklenmiş, Avrupa'ya enerji arzının gerçekleştirilmesi için planlanmış, Rus doğalgazına bağımlılığı azaltmayı hedefleyen bir projedir. Söz konusu proje sadece Rusya'yla rekabet edebilmek için değil aynı zamanda Türkiye gibi bölgesel aktörlerin dengelenmesi amacıyla da ortaya atılmış, ancak ölü doğmuş bir projedir. Uygulanması oldukça maliyetli olduğundan daha sonra İtalya ve ABD projeden desteğini çekmiş ve proje rafa kaldırılmıştır. Projenin maliyetinin yüksek olmasının yanı sıra boru hattı Türk kıta sahanlığı üzerinden geçmektedir. Bu durumda projenin hayata geçirilebilmesi için Türkiye'den izin alınması gerekmektedir. Fakat böyle bir durumda Türkiye'nin yetki alanları tanınmış olacaktır. İzin istenmediği takdirde ise Türkiye buna müsaade etmeyecektir. Yunanistan'ın bu projeyi gerçekleştirmek isteme amacı ise Doğu Akdeniz denkleminde yer alarak enerji rekabetinde başat aktörlerden biri olmaktır. Ülkesini bir enerji dağıtım merkezi durumuna getirerek stratejik önemini daha da arttırmak, GKRY ile birlikte Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de sınırlandırmaktır.

Türkiye bölgenin önemli aktörlerinden biridir. Doğu Akdeniz gazının Türkiye üzerinden geçecek bir boru hattıyla Avrupa'ya taşınması hem mesafeyi kısaltacak hem de ekonomik ve teknik bakımdan kolaylık sağlayacaktır. Enerji kaynaklarının paylaşım mücadelesi, Akdeniz coğrafyası Ortadoğu ve Hazar bölgesi üzerinden Batı pazarlarına açılan enerji geçiş yolları ve transferini sağlayan önemli bir bağlantı noktasıdır. Enerji transferi batılı devletlere bu bölge üzerinden sağlanmaktadır.

Fransa, Akdeniz coğrafyasında tarihsel bağları ve etkisi olan devletlerden biridir. Osmanlı İmparatorluğu karşısında Kuzey Afrika'da yürüttüğü kolonicilik faaliyetleri ile bölgenin hâkim güçlerinden biri olmuştur. Son zamanlarda Doğu Akdeniz jeopolitiğindeki gelişmeler karşısında bölgede aktif politikalar yürütmekte, izlediği politikalar nedeniyle Türkiye ile birtakım siyasi sorunlar yaşamaktadır. Fransa'nın Türkiye karşıtı politikaları Kıbrıs, Doğu Akdeniz, Libya ve Yunanistan'la ilgili konularda ortaya çıkmaktadır. 2017 yılında GKRY ile Savunma İş Birliği Andlaşması imzalamış ve andlaşma 2020 yılında yürürlüğe girmiştir. Fransa, Yunanistan ile de benzer ilişkiler içerisindedir. Suriye'de Fransa'nın çıkarlarının

korunması, Libya krizine en başından beri müdahil olunması gibi konularda Türkiye karşıtı politikalarını sürdürmektedir.

Suriye'deki pozisyonunu güçlendiren Rusya, Doğu Akdeniz'de daha aktif bir dış politika izlemeye başlamıştır. En önemli deniz üssü Suriye'nin batısında yer alan Tartus'ta bulunmaktadır. Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının keşfi bölgedeki güç dengelerini yeniden tanzim ederken bölgede yeni oluşumları ve iş birliklerini, ortaya çıkarmıştır. Doğu Akdeniz'de Rusların Rosneft firması Mısır'a ait olan Zohr alanının %30'unu satın almış, Rus firmalarından biri olan Novatek Lübnan'da İtalyanların ENI ve Fransızların Total firmalarıyla birlikte rezerv araştırması için iş birliği yapmıştır. Bütün bunların yanı sıra Rusların Suriye kıyılarında bulunan enerji firmaları 25 senelik sondaj hakkını elde etmiştir. Doğu Akdeniz'de Rusya'nın enerjiyle ilgili politikaları çok yönlüdür. Rusya'nın uluslararası sahada yürüttüğü enerji politikaları Batı'nın gücünün dengelenmesinde mühim rol oynamaktadır. Rusya coğrafi açıdan dünyanın en geniş topraklarına sahiptir ve nükleer bir süper güç olarak ekonomisinin %90'ı doğalgaz ve petrol ihracatından sağlanmaktadır. Enerji kaynaklarının fiyatlarında düşüş yaşandığında Rus ekonomisi zarar görmektedir. Bu nedenle Rusya'nın Suriye'den çıkması ve Doğu Akdeniz'den vazgeçmesi düşünülemez.

Çin ekonomisi ABD'den sonra dünyanın ikinci büyük ekonomisidir. Çin'in büyümesi enerjiyle yakından ilgilidir. Doğu Akdeniz'in dünya ticaretindeki önemi ve stratejik konumu Avrupa ve Asya pazarlarına ulaşımda en kısa yol olması, Çin açısından da bölgeyi bir çekim merkezi haline getirmiştir. Çin, Doğu Akdeniz'de stratejik ve ekonomik bakımdan üstü örtülü proaktif bir politika izlemektedir. Bölgede izlediği politikalar özellikle Bir Kuşak Bir Yol Projesi kapsamında sürdürülmektedir. Burada takip ettiği politikalar bölgesel iş birliği forumları, enerji, ulaşım, teknoloji ve telekomünikasyon altyapılarına yönelik yatırımlar ile bu coğrafyada yürütülen askeri tatbikatlardan oluşmaktadır.

AB, Doğu Akdeniz'den çıkartılacak olan enerji kaynaklarının çeşitli yollar aracılığıyla kendi bölgesine taşınmasına yönelik projeler üzerine odaklanmaya başlamıştır. 2000'li yıllarda Ukrayna ile Rusya arasında yaşanan gerginlikler dolayısıyla enerji tedarikinde yaşanan güvenlik kaygıları, alternatif enerji sağlama konularında Avrupa Birliği, dikkatini Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları üzerinde

yoğunlaştırmıştır. Rum tarafının AB üyesi olması, Kıbrıs konusunda AB'yi açıkça taraf haline getirmiştir. AB, Sevilla Üniversitesi'ne hazırlattığı Avrupa Deniz Yetki Alanları isimli haritayla AB sınırlarını belirlemek istemiştir. AB, Türkiye ile yaşanan MEB uyuşmazlıklarıyla ilgili olarak üye ülkelerden GKRY-Yunanistan ikilisinin tezlerine koşulsuz destek vermiş, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz konularında Türkiye'nin karşısında yer alarak tavrını açıkça ortaya koymuştur.

2020 yılında Doğu Akdeniz'de Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan krize çözüm bulunması için Yunanistan NATO'yu devreye sokmuştur. Çalışmada ulaşılan bulgulardan biri de uluslararası örgütlerin iki ülke ilişkilerini kendi menfaatleri doğrultusunda değerlendirdiği tespit edilmiştir. Burada esas mesele, iki komşu devletin yaşadığı temel uyuşmazlık konularında söz konusu örgütlerin kendi meseleleriymiş gibi iki ülkenin dış politikalarına müdahil olmalarıdır.

Çalışmanın beşinci ve son bölümünü *"2000'den Günümüze Türk-Yunan İlişkileri ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası"* oluşturmaktadır. Söz konusu 24 yıllık süreç içerisinde 1999-2002 arası dönemde Bülent Ecevit'in Başbakanlığında DSP-ANAP-MHP Koalisyon Hükümeti görev yapmaktadır. Türk-Yunan ilişkilerinin olumlu seyrettiği bir dönemdir. Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Papandreou (2000) Türkiye'ye gelmiş, 38 yıl sonra ilk defa Yunanistan'dan Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. Dışişleri Bakanı İsmail Cem de Yunanistan'a iade-i ziyarette bulunmuş 30 yıl sonra ilk defa bir Türk Dışişleri Bakanı Yunanistan'a resmi ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu görüşmeler sonrasında iki ülke arasında çeşitli alanlarda iş birliği andlaşmaları imzalanmış, 2001 yılında benzer ziyaretler tekrarlanmış ve çeşitli alanlarda iş birliği gerçekleştirilmiştir. 2002 yılında *"İstikşafi Görüşmeler"* olarak adlandırılan görüşmeler bu dönemde başlamıştır.

İstikşafi görüşmelerde Ege Denizi kaynaklı meseleler tartışılacak, iki tarafın da kabul edebileceği çözümler üretilmeye çalışılacak ve görüşmeler gizli kalacaktır. Görüşme sürecinin başlatılmasının esas sebeplerinden bir tanesi AB'nin Helsinki Zirvesi'nde (1999) Türkiye'yi sınır meseleleriyle ilgili konularda çözüm bulunması için çaba harcamaya davet etmiş olmasıdır. Süreç içerisinde başarı sağlanamazsa makul bir zaman içinde uyuşmazlıkların çözümü için Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmesi öngörülmüş, görüşmelerle ilgili gelinen aşamanın 2004 yılında yeniden

değerlendirileceği belirtilmiştir. Türkiye ile Yunanistan arasında bahar havası sürerken, GKRY'nin AB üyeliğine kabul edilmesi için Yunanistan'ın AB nezdinde başlattığı girişimler sonuç vermiş, AB'nin çeşitli platformlarında Kıbrıs'la ilgili olarak Türkiye üzerinde baskılar artmıştır. Kıbrıs uyuşmazlığına adil ve kalıcı çözüm bulunması için 2001 yılında BM Kıbrıs özel temsilcisi ile KKTC Cumhurbaşkanı arasında konu müzakere edilmiş, Türk ve Rum tarafları arasında Annan Planı olarak adlandırılan plan görüşülmeye başlanmış, bu durum iki ülke ilişkilerine olumlu yansımıştır. 3 Kasım 2002 tarihinde Türkiye genel seçime gitmiş, Adalet ve Kalkınma Partisi iktidara gelmiş, süreç içinde AKP'nin izlediği politikalarla Türk siyaseti Kıbrıs ve Doğu Akdeniz gibi konularda çok önemli dönüm noktalarından geçmiştir. Türkiye'deki Hükümetin ilk dönemlerinde Kıbrıs politikası ile günümüzdeki politikası arasında çok önemli değişimler olmuştur.

Doğu Akdeniz'in sahildar devletlerinden biri olan Türkiye'nin, bu coğrafya ile geçmişten gelen hukuksal bağları bulunmaktadır. Bölge dışından pek çok oyuncunun dahil olduğu bu coğrafyaya tarihsel, kültürel ve toplumsal nedenlerle Türkiye kayıtsız kalmamaktadır. Yüzlerce yıl Osmanlı hakimiyetinde kalan bölge, Osmanlı Devleti'nin ardılı olan T.C.'nin Suriye'den Kıbrıs'a, Libya'dan Yunanistan'a dek uzanan bölgede Osmanlı bakiyesi toplulukların huzur ve güvenliğinin sağlanmasında sorumlulukları bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye, kendi ülkesinin ekonomik menfaatlerini, istikrarını ve güvenliğini korumak, bölge barışına katkıda bulunmak gibi amaçlara sahiptir.

Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarının mevcudiyeti Türkiye-GKRY-Yunanistan arasında güvenlik bağlamında hassas bir zemin oluşturmuştur. Bölgede enerji kaynakları konusunda hareketlenme 2002 yılından itibaren başlamış, sahildar devletlerden İsrail, GKRY, Mısır, Türkiye, KKTC, Libya ve bölgede ana karası bulunmayan Yunanistan yeni enerji sahaları konusunda aktif bir politika benimsemiştir. 2000'lerin başlarından itibaren GKRY, Kıbrıs Cumhuriyeti adına sahildar devletlerle MEB andlaşmaları yapmaya başlamış, Doğu Akdeniz'de önce çift taraflı andlaşmalarla başlayan tartışmalar, Kıbrıs uyuşmazlığı, bölgedeki yer altı kaynaklarının kullanımı, münhasır ekonomik bölgeler ve kıta sahanlığıyla ilgili olarak devam etmiş, Türkiye'nin gündemini sıkça meşgul etmeye başlamıştır.

Türkiye açısından, Doğu Akdeniz uyuşmazlığı üç boyutta ele alınabilir. İlki Türkiye-Yunanistan arasında, ikincisi Türkiye-GKRY arasında, üçüncüsü KKTC-GKRY arasında yaşanan uyuşmazlıktır. Türkiye bu uyuşmazlıkların üçüyle de ilgilenmekte ve bu konuda devlet uygulamaları yapmaktadır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de izlediği politikalara bakıldığında, önceleri Türkiye deniz alanlarının sahiplenilmesiyle ilgiliyken, daha sonra sürece sondaj gemileri dahil olacak ve bir taraftan da ekonomik yarar sağlamaya yönelinecektir. Öte yandan Deniz Kuvvetleri, bilhassa Adalar Denizi ve Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin deniz vatanındaki çıkarlarının korunması ve kollanması için faaliyetlerini sürdürecektir. Doğu Akdeniz, Türkiye'nin bundan sonraki süreçte yoğun olarak üzerinde odaklandığı bir merkez olacaktır. Türkiye, Doğu Akdeniz'de kıta sahanlığı içerisinde bulabileceği zengin hidrokarbon kaynakları sayesinde enerji üreticisi ülkeler arasına girmek ve dışarıya olan bağımlılıktan kurtulmak istemektedir. Bu bağlamda Türkiye hem kendi ülkesinin hem de KKTC'nin hak ve menfaatlerini korumak için bu coğrafyada mücadelesini sürdürmektedir.

Ulaşılan bulgulardan biri de Rum kesiminin sahildar devletlerle imzalamış olduğu MEB andlaşmaları bu bölgeyle ilgili uyuşmazlıkların temelini oluşturmaktadır. Aslında Doğu Akdeniz krizinin çözülmesi Kıbrıs sorununun çözülmesiyle yakından alakalıdır, ancak bu mesele kolay çözümlenecek bir konu değildir. Hakkaniyet çerçevesinde paylaşım olabilmesi için tüm sahildar devletlerin MEB sınırlarının tam olarak belirlenmesi bakımından bu devletlerin bir masa etrafında toplanıp meseleyi ciddiyetle müzakere edip anlaşmaları gerekmektedir ki bu da pek mümkün görülmemektedir.

GKRY, üzerinde uzlaşmaya varılamamış deniz yetki sahalarını 13 parsele ayırarak uluslararası ihaleye açmış ve doğal kaynakların aranması ve işletilmesi amacıyla ruhsatlandırmıştır. Bu 13 parselin 5 tanesi Türk kıta sahanlığı ile çakışmaktadır. Diğer 8 parselde ise KKTC'nin hakları bulunmaktadır. Türkiye'nin ve KKTC'nin tüm uyarılarına rağmen GKRY uluslararası enerji şirketlerine ruhsatlar vermiştir. GKRY'nin ruhsatlandırdığı sahalar arasında 1, 4, 5, 6 ve 7 numaralı parseller Türkiye'nin kıta sahanlığı ile çakışmaktadır. Türkiye, 2004-2010 yılları arasında BM'ye notalar vermiş, Doğu Akdeniz'de Türkiye ile anlaşma sağlanmadan yapılan

MEB ilanlarını ve andlaşmaları tanımadığını açıklamıştır. KKTC ve GKRY arasında süren fiili durum, iki devletli yapı, KKTC'nin tanınmaması bu rezervler üzerinde Kıbrıs Türkleri'nin de haklarının bulunması, yeni tartışmaları gündeme getirmiştir. Türkiye izleyeceği politikayla ilgili resmî açıklama yapmış, kendisinin ve KKTC'nin hak ve çıkarlarını korumak için her çeşit tedbiri alacağını belirtmiştir.

Yunanistan'ın yayılma siyasetinin Doğu Akdeniz'deki maksimalist taleplerine etkisi olmadığı düşünülemez. Meis Adası Türkiye'ye yaklaşık iki kilometre mesafede olup Yunanistan'a ise 580 km uzaklıktadır. Yunanistan, ters tarafta kalan bu adaya 40 bin km²'lik bir kıta sahanlığı iddia etmektedir. Ayrıca GKRY'nin AB üyesi olmasıyla münhasır ekonomik bölgeler üzerinden dolaylı bir şekilde de facto olarak Enosis'i gerçekleştirme çabası içerisindedir. Yunanistan bir kıta ülkesi ve çok sayıda adadan meydana gelmiş bir yarımada devletidir. Doğu Akdeniz'de Yunan anakarası ile Kıbrıs Adası arasında kesintisiz bir deniz alanı tasarlamaktadır. Bu maksimalist taleplerini, AB'nin deniz yetki alanlarının sınırlandırılması için Sevilla Üniversitesi'ne hazırlattığı haritaya dayandırmaktadır. AB'nin destek verdiği, GKRY-Yunanistan ikilisinin savundukları bu haritaya göre Türkiye'nin 186 bin km²'lik deniz yetki sahası, 41 bin km² ile sınırlandırılmak istenmektedir. Bu durumun gerçekleşmesi halinde Türkiye 145 bin km²'lik bir deniz alanını kaybedecektir. Yunanistan ve GKRY'nin iddia ettikleri sınırlar Antalya Körfezi açıklarında birleşmekte ve ikisi arasında bir sınır oluşturmaktadır.

Amiral Cem Gürdeniz 'in 2006 yılında gündeme getirdiği Mavi Vatan kavramı, Amiral Cihat Yaycı tarafından geliştirilmiş ve bir doktrin olarak ortaya konulmuştur. Mavi Vatan, Türkiye'nin tüm deniz (Karadeniz, Marmara, Ege, Akdeniz) alanlarını belirleyen ve izleyeceği politikaları şekillendiren bir doktrin olarak kabul görmüş, 2015 yılından sonra deniz sahalarındaki aktif ve askeri güce dayalı bir stratejinin temellerini oluşturmuştur. Mavi Vatan doktrini, uluslararası deniz hukukunun ana ilkeleri olan *"hakkaniyet, coğrafyanın üstünlüğü, oransallık ve kapatmama"* ilkelerine dayandırılmaktadır. Buna göre, Türkiye'yi çevreleyen denizler deniz hukuku bakımından kapalı veya yarı kapalı deniz statüsüne sahiptir ve özel uygulamaları gerektirmektedir. Türkiye'nin 462 bin km²'lik Mavi Vatanına sahip çıkması, kıta sahanlığı kapsamında yürüttüğü faaliyetler esasen kendi hak ve menfaatlerini koruma

çabasından başka bir şey değildir. Yunanistan'ın ve GKRY'nin Türk kıta sahanlığı üzerinde yayılmacı emellerine karşı Türkiye'nin meşru zemine dayalı haklarından feragat etmesi düşünülemez.

Türkiye Doğu Akdeniz'de kendi kıta sahanlığı üzerinde sismik araştırma ve sondaj faaliyetleri yürütmüş, gerektiğinde ülkesinin hak ve menfaatlerini korumak için gambot diplomasisi yürüterek çeşitli devlet uygulamaları gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin yaptığı devlet uygulamalarından biri de 2019 yılında Libya ile imzaladığı Mutabakat Muhtırası olmuştur. Söz konusu andlaşma ile Yunanistan'ın hayal ettiği kesintisiz deniz yetki sahası oluşturmasının önü kesilmiş, coğrafyanın üstünlüğü ve hakkaniyet ilkesi çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Hiç kuşkusuz bu durum Yunanistan'ın kolay kabul edeceği bir durum değildir. Bu nedenle Yunanistan, Libya'daki darbeci General Hafter'e destek vermiş, o dönemde Atina'daki Libya Büyükelçisini istenmeyen kişi ilan etmiştir. Ancak Büyükelçi Abdülhamid Muhammed El- Dibeybe bu olaydan üç ay sonra Libya'nın Başbakanı olmuştur.

Yunanistan Fransa'nın sağladığı destek ile AB tarafından Türkiye'ye yaptırım uygulanması kararı alınmasını istemiş, bölge ülkeleri ve bölge dışından aktörlerle çok sayıda deniz tatbikatları gerçekleştirmiştir. Ancak Yunanistan, tüm bu çabalarına rağmen Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki kararlılığını ve caydırıcılığını engelleyememiş, yine de Doğu Akdeniz'deki maksimalist taleplerinden vazgeçmemiştir. 2019 yılında Türkiye, Doğu Akdeniz'de Cumhuriyet tarihinin en büyük iki tatbikatını Mavi Vatan ve Deniz Kurdu Tatbikatını gerçekleştirmiştir. Bu tatbikatlar, Karadeniz, Ege ve Doğu Akdeniz olmak üzere üç denizde aynı anda icra edilmiştir. Sözü edilen tatbikatlar Yunanistan'ın sık sık Doğu Akdeniz'de çeşitli ülkelerle yapmış olduğu tatbikatlara cevap niteliğinde olmuştur.

2020 Temmuz'unda Oruç Reis araştırma gemisinin Yunanistan'ın Girit Adası ile Meis Adası arasındaki sahada araştırma yapacağı duyurulmuş ve bunun üzerine Yunanistan silahlı kuvvetleri alarma geçirilmiştir. Art arda yapılan Navteks ilanları, iki komşu ülkenin donanmalarını karşı karşıya getirmiştir. Türkiye, Yunan adalarının kıta sahanlığı/MEB hakkı bulunmadığını söylerken, Yunanistan adaların da kıta sahanlığı ve MEB'si olduğunu ileri sürmüştür. İki ülke arasında yaşanan kriz için AB Dönem Başkanlığı'nı yürüten Almanya devreye girmiş ve dönemin Başbakanı Angela

Merkel krizin diyalog yoluyla çözülmesini istemiştir. Yunanistan, o dönemin konjonktürünü kendi lehine kullanarak Mısır üzerinden bir girişim başlatmış, 2020 Ağustos'unda MEB sınırlandırma andlaşması imzalamış ve bu andlaşma ile Türkiye-Libya andlaşmasını by-pas etmek istemiştir.

Ortaya çıkan gelişmeler üzerine Türkiye Ağustos ayında yeniden Navteks ilan etmiş, Antalya limanında bekletilen Oruç Reis Gemisi tekrar Meis'in güneyindeki sahaya çıkmış ve Yunan donanması alarma geçmiştir. Gerilim yeniden tırmanınca gerginliğin savaşa evrilmemesi için Yunanistan, Türkiye karşısında ABD'den ve BM'den destek arayışlarına girişmiş, Avrupa Birliği'nden sert tedbirler almasını ve NATO'nun devreye girmesini istemiştir. Türkiye, her zaman Yunanistan ile koşulsuz görüşmeye hazır olduğunu belirtmiş, Yunanistan ise Türkiye ile görüşmeye yanaşmamış, AB ekseninde olmasa bile NATO kapsamında gerilimin düşürülmesi için istikşafi görüşmelere başlayabileceklerini belirtmiştir.

2019 ve 2020 yıllarında Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin yaptığı devlet uygulamaları (Libya Andlaşması, sismik araştırmalar, sondaj faaliyetleri ve gambot diplomasisi) nedeniyle bölgede artan rekabet başta Yunanistan olmak üzere Fransa, Almanya, İtalya gibi AB ve NATO üyesi ülkeleri rahatsız etmiş, onların müdahalesiyle Kıbrıs konusu yeniden canlandırılmış, Adalar Denizi'nde Yunanistan'la çatışmanın eşiğinden dönülmüştür. AB Konseyi Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki faaliyetleri için yaptırım uygulanması kararı almış, 2020 sonbaharındaki gerilimin ardından Türkiye ile Batılı ülkeler arasında mutabakat sağlansa da inişli çıkışlı bir yatışma dönemine girilmiştir.

2021 yılının yaz aylarında Yunanistan, İtalya, Fransa ve GKRY'nin de içinde yer aldığı tatbikatlar gerçekleştirmiş, Türkiye de aynı dönemde Girit Adası'nın güneyinde bir tatbikat yapmıştır. Ardından GKRY, İsrail, Yunanistan, İngiltere, ABD, Fransa, İtalya ve Mısır'ın katılımıyla *"Nemesis"* (intikam) tatbikatı gerçekleştirilmiş, karşılıklı olarak tatbikatlar ve Navteksler sürüp gitmiş ve Ege Denizi'ne de yayılmıştır. Tatbikatlar süreciyle Türkiye bundan sonra ötekileştirilme sürecine girmiş ve işler öyle noktaya gelmiştir ki kendisine karşı oluşturulan bloğun içinde Filistin, Katar ve Lübnan dahi yer almıştır. Dış baskıların yoğunlaşması, ekonominin daralması ve sosyal huzursuzluğun artması neticesinde Türkiye, Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerini

durdurmuş, sismik araştırma ve sondaj gemilerini Antalya limanına demirlemiş ve bundan sonra Doğu Akdeniz'de varlığını hissettirmemiştir.

Çalışmada ulaşılan bulgular arasında Yunanistan'ın Türkiye'yi tehdit olarak gördüğü, bu nedenle sürekli silahlanma ihtiyacı içinde olduğu ve çeşitli ülkelerle askeri iş birliği ilişkileri içerisine girdiği görülmüştür. Yunanistan, 2020 yılında yaşanan gerilimin ardından yeniden bir toparlanma sürecine girmiş ve askeri kapasitesini güçlendirmek için silahlanma faaliyetlerini hızlandırmış, uçaklar ve savaş gemileri satın almaya başlamıştır. Bir yandan da Türkiye'yi dengelemek maksadıyla NATO üyesi iki ülke Fransa ve ABD ile ittifak anlaşmaları yapmış, ülkesini ABD'nin açık üssü haline getirmiştir.

Ulaşılan bulgulardan biri de Yunanistan'ın tarihsel emellerinden hiç vazgeçmediği, daima realist çizgisini koruduğu ve Türkiye'ye karşı maksimalist taleplerinin her daim var olduğudur. Yunanistan'ın izlediği diğer bir politika da AB'yi arkasına alarak Ege ve Doğu Akdeniz'deki hedeflerini gerçekleştirmek için uluslararası tüm platformlarda destek sağlamak ve Türkiye'yi yalnızlaştırmak olmuştur. Ancak bunu yaparken de siyasi bakımdan gerginliği fazla tırmandırmadan, bir taraftan da istikşafi görüşmeleri devam ettirmiştir. Bu zaman dilimi içinde Adalar Denizi'nde ve Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin kıta sahanlığında Navteksler ilan etmiş, gayrı askeri statüde bulunan adalarda tatbikatlar düzenlemiş, GKRY'nin kıta sahanlığında sondaj çalışmaları yapma girişimlerinde bulunmuş, Türkiye'nin tepkilerini ölçmeye ve sabrını sınamaya çalışmıştır.

Türkiye, 1980'li yıllardan beri Antalya/Kemer burnunun doğusundan itibaren 12 mil karasuyu uygulamaktadır. Türkiye'nin Ege'de karasularının genişliği Kemer'e kadar 6 mildir. Suriye ile olan deniz yan sınırına dek olan karasuları haricinde kalan deniz sahaları ekonomik bölge açısından açık deniz statüsüne tabidir. Bu sahalarda sahildar olsun ya da olmasın bütün devletler açık deniz serbestisinden faydalanmaktadır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de ilan ettiği bir münhasır ekonomik bölgesi bulunmamaktadır. Türkiye'nin vakit kaybetmeden münhasır ekonomik bölge ilanında bulunması, Doğu Akdeniz'de uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını ve ulusal çıkarlarını BM'de tescil ettirmesi, haklarını korumak ve sürdürmek için meşru müzakere zemininde ticari, sivil ve askeri bütün hazırlıklarını doğru yerde ve zamanda

gerçekleştirmeye çalışması kanaatine varılmaktadır. Konjonktür el verişli olduğunda tıpkı Karadeniz'de olduğu gibi ilgili sahildar devletlerle deniz yetki alanları sınırlandırma andlaşmaları yapılması öngörülmektedir. Türkiye'nin uluslararası hukuka göre belirlemiş olduğu kıta sahanlığı, MEB, deniz yetki sahalarında arama kurtarma sorumluluk alanları, yine benzer şekilde çevre acil müdahale sorumluluk sahaları gibi uygulamaların tamamı Mavi Vatan Haritasında Türk deniz yetki sahalarıyla uyumlu bir şekilde gösterilmelidir.

Doğu Akdeniz meselesi Türkiye için yalnızca bir enerji meselesi değildir. Aynı zamanda bir güvenlik meselesidir. Enerji konusuna odaklanılmış bir jeopolitik rekabet ortamında bölge devletlerinin yanı sıra diğer uluslararası aktörlerin de eklemlenmesiyle aktör sayılarındaki artış, sorunların uluslararası çözümünü daha da karmaşık hale getirmekte ve geciktirmektedir. Türkiye bulunduğu konum itibariyle zor bir coğrafyada yer almaktadır. Deyim yerindeyse tam anlamıyla bir ateş çemberinin ortasında bulunmaktadır. Türkiye, uzun yıllardır terör sorunuyla mücadele etmektedir. Güneyinde yıllardan beri kurdurulmaya çalışılan sözde Kürdistan devleti Türkiye açısından gerçek manada bir tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle Ortadoğu coğrafyasında yaşanan çatışmalar tüm bölge ülkelerini olduğu gibi Türkiye'yi de yakından ilgilendirmektedir. Bu coğrafyada yaşanan sorunların etkisi Türkiye'ye ekonomik, siyasi, toplumsal ve askeri olarak doğrudan yansımaktadır.

Türkiye'nin güneyinde olduğu gibi kuzeyi de güvensizlik oluşturmaktadır. Senelerdir Kafkaslar bölgesinde yaşanan çatışmalar ve halen sürmekte olan Rusya-Ukrayna Savaşı Türkiye'nin güvenliği bakımından tehdit içermektedir. Bu sebeple Türkiye kendi güvenliğini sağlamak için savunma sanayiine önem vermiş, bu konuda ciddi atılımlar yapmış ve dışarıya bağımlılığını büyük ölçüde azaltmıştır. Yunanistan ise her zaman olduğu gibi Türkiye'yi birincil öncelikli tehdit olarak algıladığından yoğun olarak silahlanmayı sürdürmektedir. Esasen iki ülkenin tarihsel sürecine bakıldığında açıkça görülmektedir ki Türkiye'nin Yunanistan'a savaş açması gibi bir durum söz konusu değildir. Ancak emperyal devletlerin teşvikiyle tersi durum söz konusu olmuş ve Yunanistan Anadolu'yu işgal etmiştir. Diğer taraftan uluslararası andlaşmaların ihlali, gayrı askeri statüde bulunan Doğu Ege Adalarının silahlandırılması ve Ege'deki bazı adaların yerleşime açılarak sivillerin ve askerlerin

yerleştirilmesi, ülkenin açık bir Amerikan üssü konumuna getirilerek, silah deposuna dönüştürülmesi Türkiye'nin güvenliği açısından batısının da güvensiz olduğunu düşündürmektedir.

Türkiye, Ege ve Doğu Akdeniz'deki haklarını korumak için kararlıdır. Bunu sahadaki uygulamaları ve diplomasi boyutuyla sürdürmektedir. Bundan sonraki süreçte de uluslararası hukuk ihlalleri söz konusu olduğunda Türkiye yerinde ve zamanında müdahale etmeli, daha önce yaptığı gibi BM Genel Kurulu'nda ve Güvenlik Konseyi'nde bunları dile getirmelidir. İki yakın komşu ülke Türkiye ve Yunanistan, birbirlerine güvensizlik yerine iyi niyetle yaklaşmalı ve mevcut sorunları diyalog ve diplomasi yoluyla çözmeye çalışmalıdır. Aksi takdirde güvenlik ikilemleri nedeniyle silahlanma maliyetli bir iştir. Dostluk ve barış ortamı sağlandığında silahlanma maliyetleri azalır, refah seviyesi yükselir. Karşılıklı olarak uluslararası andlaşmalara ve uluslararası hukuka riayet edildiğinde güven ortamı oluşur. Mevcut sorunların çözümü için iyi niyet çerçevesinde adımlar atıldığında, gerginlikler tırmandırılmadığında ve karşılıklı çıkarlar gözetilerek pek çok konuda iş birliğine gidilmesi halinde daha müreffeh bir ortam sağlanır. Mustafa Kemal Atatürk'ün *"Yurtta barış, dünyada barış"* prensibiyle hareket edilmesi her iki ülkenin de yararına olacaktır kanaatine varılmaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ABBASOV, Emin, "Ege Denizi'nde Yunanistan'ın Deniz Yetki Alanları", *Ege Jeopolitiği*, C. 1, (Ed.). Hasret Çomak, Burak Ş. Şeker, Dimitrios Ioannidis, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 1. Baskı, Ankara, 2020.

ABDULLAHZADE, Cavid, "Uluslararası Hukukta Deniz Yetki Alanları ve Doğu Akdeniz Bağlamında Türkiye'nin Egemen Hakları", *Doğu Akdeniz Sempozyumu: Doğu Akdeniz Sorunlarına Hukuki ve Siyasi Yaklaşım ile Türkiye Büyük Millet Meclisinin Çözümdeki Muhtemel Rolü,* Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayını, TBMM Basımevi, Ankara, 2021.

ABULAFIA, David, *Büyük Deniz: Akdeniz'de İnsanlık Tarihi,* (Çev.) Gül Çağalı Güven Alfa Basın Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti. 1. Baskı, 2012.

ACER, Yücel, "Kıta Sahanlığı Kavramı, Sınırlandırılması ve Doğu Akdeniz'de Deniz Alanları Sorunu", *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları,* (Ed.) Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Burhanettin Duran, SETA Kitaplar, 1. Baskı, İstanbul, 2020.

ACER, Yücel, *Uluslararası Yargı Kararları Temelinde Ege ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları,* SETA Kitapları, 1. Baskı, İstanbul, 2021.

AÇIKGÖNÜL, E. Yunus, *Deniz Yetki Alanlarının Hakça İlkeler Çerçevesinde Sınırlandırılması,* Legal Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti, İstanbul, 2012.

ADAMS, A. John, If Mahan Ran The Great Pacific War: An Analisis of World War II Naval Strategy, Indiana University Press, Bloomington-Indianapolis, 2008.

ADIYEKE, A. Nükhet ve ADIYEKE, Nuri, *Osmanlı Dönemi Kısa Girit Tarihi,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2021.

AFYONCU, Erhan, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu,* Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2010.

AĞANOĞLU, H. Yıldırım, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Tarihi: Göç,* İz Yayıncılık, 7. Baskı, İstanbul, 2012.

AHMAD, Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu,* Kaynak Yayınları, 15. Baskı, İstanbul, 2016.

AK, Gökhan, "Deniz Hakimiyet Teorisi", *Jeopolitik Düşünce: Büyük Güçler ve Türkiye,* Yeditepe Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2020.

AKDENİZ, Melih, *Batı Trakya'da Türk Varlığı (1930-1981),* Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2018.

AKDOĞAN, Muzaffer, "GKRY'nin AB Üyeliği ve Kıbrıs Sorunu", *Akdeniz Jeopolitiği,* (Ed.) Hasret Çomak ve Burak Ş. Şeker, Cilt. 2, 1. Baskı, Nobel Yayınevi, Ankara, 2019.

AKGÖNÜL, Samim, *Türkiye Rumları Ulus-Devlet Çağından Küreselleşme Çağına Bir Azınlığın Yok Oluş Süreci,* İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2021.

AKGÜN, Sibel, "Kıbrıs, Doğu Akdeniz'de Egemenlik Mücadelesi", *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları,* (Ed.) Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 3. Baskı, Ankara, 2010.

AKGÜN, Sibel, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası 2011", *Türk Dış Politikası Üzerine Bağımsız Makaleler,* Türk Dış Politikası Yıllığı 2011, (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali, R. Usul, SETA Yayınları, Ankara, 2012.

AKGÜN, Sibel, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2012,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ufuk Ulutaş, SETA Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2013.

AKGÜN, Sibel, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2013,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Balcı, SETA Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2016.

AKGÜNAY, Rafet, "Annan Planı'ndan Günümüze Uzanan Müzakere Sürecinin Değerlendirilmesi, *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.

AKINCI, Turan, *Selanik,* Belge Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2017.

AKINCI, Turan, *İşgal: İstanbul'da Yabancı Güçler (1918-1923),* Remzi Kitabevi, İstanbul, 2020.

AKSAR, Yusuf, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk,* Cilt: 2, Seçkin Yayıncılık, 5. Baskı, Ankara, 2019-a.

AKSAR, Yusuf, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk,* Cilt: 1, Seçkin Yayıncılık, 5. Baskı, Ankara, 2019-b.

AKSOY, Yaşar, *Kıbrıs Direnişi ve Çözüm: Nikos Sampson'un Anıları Darbe, Düğüm, Yeni Müzakere Süreci ve Doğalgaz Çatışması,* 1. Baskı, Etki Yayınları, İzmir, 2015.

AKŞİN, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 2009.

AKTÜRK, A. Arif, "Ulusal Çıkar ve Uluslararası Güç Dengesi: Enerjiye Dair Politikalar", *Türk Dış Politikası Son On Yıl,* (Ed.) Yelda Demirağ ve Özlen Çelebi, Palme Yayıncılık, Ankara 2011.

ALİLİ, Teoman, *Yugoslavya Dersleri*, E Yayınları Tic. Ltd. Şti., 4. Baskı, İstanbul, 2017.

ALTAY, Fazıl ve KARATAŞ, Beyazıt, "Hava Harp Sanayi, S-400, F-35, MMU Projesi ve Gerçekleri", *Yeni Dünya Düzeninde Nasıl Bir Türkiye?,* (Ed.) Övgün A. Ercan, Sözcü Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 2022.

ALTINDAL, Aytunç, "Patrikhane İle İlgili Bir Belge/Bir Uyarı", *Batı Trakya Türk Cumhuriyeti "100. Yıl Anısına",* (Ed.), Yalçın Koçak ve Ertan Özyiğit, Wızart Edutainment, 1. Baskı, İstanbul, 2014.

ALTINDAL, Aytunç, *Türkiye ve Ortodokslar,* Alfa Basın Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti. 19. Baskı, 2016.

ALTINDAL, Aytunç, *Siyasal Kültür ve Yöntem,* Destek Yayınları, İstanbul, 2019.

ALTINKAŞ, Evren, "Kıbrıs Sorunu, Türk Dış Politikası ve Uluslararası Hukuk", *Uluslararası İlişkilerde Güncel Konular ve Türkiye,* (Ed.) Cenap Çakmak, Nejat Doğan ve Ahmet Öztürk, Seçkin Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2012.

ALTINTAŞ, Nazım, "Kara Harp Sanayi", *Yeni Dünya Düzeninde Nasıl Bir Türkiye?,* (Ed.) Övgün A. Ercan, Sözcü Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 2022.

ALTUĞ, Yılmaz, *Türk İnkılap Tarihi (1919-1938),* Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1997.

AN, Ahmet, "KKK/AKEL Belgelerinde Kendi Kaderini Tayin Hakkı ve Kıbrıs Türk Toplumuna İlişkin Kronolojik Değinmeler", *Kıbrıs Dün ve Bugün,* (Der.) Masis Kürkçügil, İthaki Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2003-a.

AN, Ahmet, *Kıbrıs Nereye Gidiyor?* Everest Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2003-b.

AN, Ahmet, *Kıbrıs Taksim Mi Federalleşme Mi?,* Yazılama Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2017.

APATAY, Çetinkaya, *Ege'de Olup Bitenler,* T.C. Deniz Basımevi Müdürlüğü, 1. Baskı, İstanbul, 2006.

ARAS, İlhan ve SAĞIROĞLU, Akın, "Fransa Dış Politikasında Akdeniz", *Akdeniz Jeopolitiği,* (Ed.) Hasret Çomak ve Burak Ş. Şeker, Cilt: 1, Nobel Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, 2019.

ARAT, Tuğrul, "Türkiye-AB İlişkilerinin Gelişmesinde Bazı Saptamalar ve Genel Bir Değerlendirme", *Yarım Asrın Ardından Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar,* (Ed.) Belgin Akçay ve Sinem A. Açıkmeşe, Seçkin Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, 2017.

ARCHER, I. Christon, FERRİS, R. John, HERWİG, H. Holger ve TRAVERS, E. Timothy, *Dünya Savaş Tarihi,* (Çev.) Cem Demirkan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2020.

ARI, Kemal, "Göçmen ve Sığınmacı Eylemlerinin Kavramsal Tanımı Tarihsel Yönden Analizi ve Mübadele", *Mübadele: Türk-Yunan Nüfus Değişimi,* (Ed.) Fahriye Emgili, Süleyman Özmen ve Murat Kaya, Cilt: 1, Rumeli Üniversitesi Yayını, 2021.

ARI, Tayyar, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi,* Alfa Basın Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.3. Baskı, İstanbul, 2007.

ARI, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Kuramları,* (Ed.) Tayyar Arı ve Elif Toprak, C: I, Anadolu Üniversitesi Yayını, 1. Baskı, Eskişehir, 2012.

ARIBOĞAN, Ü. Deniz, *Geleceğin Haritası Yeni Amerikan Projesi,* Profil Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2008.

ARIBOĞAN, D. Ülke, AYMAN, Gülden ve DEDEOĞLU, Beril, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü,* (Der.) Sönmezoğlu, Faruk, Der Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2017.

ARMAOĞLU, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914),* Alkım Yayınevi, 6. Baskı, İstanbul, 2010.

ARMAOĞLU, Fahir, *Türk Siyasi Tarihi,* Kronik Kitap, 1. Baskı, İstanbul, 2017.

ARSAVA, Füsun, "SDR'nin KKTC, Kosova ve Güney Osetya, Abhazya Örneklerinde Değerlendirilmesi", *Kıbrıs'ın Dünü, Bugünü ve Geleceğine İlişkin Çözüm Önerileri"* (Ed.) Hüseyin Gökçekuş, Hüseyin Işıksal, Tuğçenur Yılmaz ve Youssef Kassem, Yakın Doğu Üniversitesi Vakfı Yayını, UKKA-AÇM, Lefkoşa-KKTC, 2009.

ASLAN, Murat ve ACER, Yücel, "Türkiye-AB İlişkileri", *2023'te Türkiye,* (Ed.) Nebi Miş ve Murat Yeşiltaş, SETA Yayını, 1. Baskı, Ankara, 2023.

ATABAY, Mithat, *İmparatorluktan Ulus Devletlere Türkiye ve Balkanlar*, 1. Baskı, Paradigma Akademi Yayınları, 2012.

ATABERK, Kaya, *Kadro: Aylık Fikir Mecmuası Tıpkı Basım (1-18. Sayılar) 1932-1933,* Cilt: 1. (Yayına Hazırlayan) Özgür Erdem, İleri Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2011.

ATALAY, Bülent, *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923),* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2020.

ATAMAN, Muhittin ve GÜLER, Ç. Mehmet, "Kıbrıs Sorunu: Doğu Akdeniz'de Çözümün Ön Şartı," *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları,* (Ed.) Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Burhanettin Duran, SETA Kitapları, 1. Baskı, İstanbul, 2020.

ATATÜRK, K. Mustafa, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk Gençler İçin Fotoğraflarla Nutuk,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2010.

ATATÜRK, K. Mustafa, *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* Cilt: 26, Kaynak Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2012.

ATEŞ, Toktamış, *Türk Devrim Tarihi,* Der Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 1997.

ATTALI, Jacques, *Denizin Tarihi,* (Çev.) Berna Günen, Kırmızı Kedi Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2018.

ATLAS, İ. Meryem ve İSTİKBAL, Deniz, "Rusya ve Çin'in Doğu Akdeniz Politikaları", *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları,* (Ed.) Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Burhanettin Duran, SETA Kitapları, 1. Baskı, İstanbul, 2020.

ATUN, F. Ali, *Avrupa Birliği ve Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Üyeliği,* Kıbrıs Türk Mücahitler Derneği Yayını, Lefkoşa-KKTC, 2001.

ATUN, Ata, *Kıbrıs Antlaşmaları, Planları ve Önemli BM, AB Kararları (1571-2020),* Hiper Yayın, 1. Baskı, İstanbul, 2021.

ATUN, Hakkı, *Hakkı Atun'un Politika Anıları (2): Bir Öz Yaşam Öyküsü,* 3. Kitap, Lefkoşa, 2019.

AVAN, A. Esengül, "Kıbrıs Sorununun Gölgesinde Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri", *Osmanlı'dan Günümüze Kıbrıs, Dün, Bugün, Yarın,* (Ed.) Fatma Ç. Orhun, Gazi Kitabevi, Ankara, 2020.

AVCIOĞLU, Doğan, *Türklerin Tarihi-5,* Tekin Yayınevi, 7. Baskı, İstanbul, 2015.

AVCIOĞLU, Doğan, *Türklerin Tarihi,* Cilt. 1, Tekin Yayınevi, 9. Baskı, İstanbul, 2017.

AYDEMİR, Ş. Süreyya, *İkinci Adam 1884-1938,* Cilt: 1, Remzi Kitabevi, 11. Baskı, İstanbul, 2007.

AYDEMİR, Ş. Süreyya, *Tek Adam Mustafa Kemal 1881-1919,* Cilt: 1, Remzi Kitabevi, 29. Baskı, İstanbul, 2009.

AYÖNÜ, Yusuf, *Selçuklular ve Bizans,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2021.

AYTAN, Talat, GÜNEY, Nail ve CAN, Muhammet, "Mor Kaftanlı Selanik Romanında Lozan Mübadelesi", *Türk Yunan İlişkileri Üzerine Makaleler: Dağler Dağler Viran Dağler,* (Ed.) Yeliz Okay, Doğu Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 2014.

BABALI, Tuncay Babalı, "2000'lerde Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Türk Azınlığın Durumu: Gelmeyen Bahar", *Türk-Yunan İlişkileri Üzerine Makaleler: Dağler Dağler Viran Dağler",* Doğu Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 2014.

BAĞCI, Hüseyin, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar,* ODTÜ Geliştirme Vakfı ve İletişim A.Ş. Yayınları, ODTÜ Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara, 2007.

BAHCHELI, Tozun, "Turning a New Page in Turkey's Relations with Greece? The Challenge of Reconciling Vital Interests", *Turkısh-Greek Relations: The Security Dilemma in The Aegean,* (Ed.) Mustafa Aydın and Kostas Ifantis, Foreword by Norman Stone, Routledge Taylor & Francis Group, London and New York, 2004.

BALAAM, N. David ve DILLMAN, Bradford, *Uluslararası Ekonomi Politiğe Giriş,* Adres Yayınları, (Çev.) Nasuh Uslu, Adres Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2020.

BARTLETT, E. Ashmead, *Türklerin Rumeli'ye Vedası,* (Çev.) Görkem Şengül ve Büşra H. Yavuz, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012.

BASSIR, Hussein, Firavunlar, Krallar ve Cumhurbaşkanları, *Ülkelerin Tarihleri Ulusal Kimlikler Nasıl Oluşturuldu?* (Der.) Peter Furtado, (Çev.) Şahika Tokel, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2021.

BASIK, Celalettin, *Yıkıldıktan Sonra Adı Değiştirilen Devlet Roma İmparatorluğu (İ.Ö. 753-İ. S 1453),* Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2019.

BAŞ, Yasin, SEVİNÇ, Merve ve GÜLBUDAK, Burçin, "Cumhuriyetin Kuruluşundan 1974 Barış Harekatı'na Kadar Türkiye'nin Kıbrıs Politikasındaki Kırılma Noktaları", *Adalar Denizi'nden Kıbrıs'a Akdeniz ve Sorunlar: Mare Nostrum,* (Ed.) Ulvi Keser, Gündüz Kitabevi, Ankara, 2012.

BAŞBUĞ, İlker, *Unutulan Ada Kıbrıs,* Kırmızı Kedi Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul, 2020.

BAŞEREN, H. Sertaç ve KURUMAHMUT, Ali, *Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar,* Stratejik Araştırma ve Etütler Milli Komitesi (SAEMK), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2003.

BAŞEREN, H. Sertaç, *Doğu Akdeniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı,* Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları (TÜDAV), 1. Baskı, İstanbul, 2010.

BAŞEREN, H. Sertaç, "Doğu Akdeniz Yetki Alanları Uyuşmazlığında Yeni Anlaşmalar ve Uygulamalar", *Doğu Akdeniz Sempozyumu Doğu Akdeniz Sorunlarına Hukuki ve Siyasi Yaklaşım ile Türkiye Büyük Millet Meclisinin Çözümdeki Muhtemel Rolü,* TBMM Basımevi, Ankara, 2021.

BATI, F. Güney, "Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Stratejik Perspektifi', *Akdeniz Jeopolitiği,* (Ed.) Hasret Çomak ve Burak Ş. Şeker, Cilt: 2, Nobel Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, 2019.

BATI, F. Güney, "Uluslararası Siyasette Avrupa Birliği'nin Doğu Akdeniz Stratejisi", *Doğu Akdeniz Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası,* (Ed.) Tayyar Arı ve Mesut H. Caşın, İdeal Kültür Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2021.

BATUR, Nur, *Yürekten Gülerekten Yürüdüm: Atina'da Bir Türk, Bir Gazeteci, Bir Kadın,* Doğan Kitap, 1. Baskı, İstanbul, 2004.

BATUR, Nur, *Ortadoğu'nun Şahları Vezirleri Piyonları,* Kırmızı Kedi Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul, 2022.

BAYAR, Celal, *Ben De Yazdım Millî Mücadeleye Giriş*-(8), Sabah Kitapları, İstanbul, 1997.

BAYER, Dinçer, "Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin Kıbrıs Politikasının Müttefiklik İlişkileri Bağlamında Değerlendirilmesi (1964-1980)", *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2016.

BAYER, Dinçer, "NATO'nun Akdeniz Politikası", *Akdeniz Jeopolitiği,* (Ed.) Hasret Çomak ve Burak Ş. Şeker, Cilt: 2, Nobel Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, 2019.

BAYILLIOĞLU, Uğur, *Türkiye-Libya Antlaşması Ekseninde Doğu Akdeniz Yetki Alanları Sınırlandırma Uyuşmazlığı,* Turhan Kitabevi, Ankara, 2021.

BAYLIS, John, SMITH, Steve ve OWENS, Patrica, *Küreselleşen Dünya Siyaseti Uluslararası İlişkilere Giriş,* (Çev.) Hasan Basri Yalçın, Hüseyin Alptekin, Volkan Uzundağ, Mehmet S. Akgönül ve Erhan Baltacı, Küre Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2021.

BARAKLI, Enes, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı- 2014,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Balcı, 2. Baskı, SETA Yayını, Ankara, 2015.

BARAKLI, Enes, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı- 2015,* (Ed.) Burhanettin Duran ve Kemal İnat SETA Yayını, 1. Baskı, Ankara, 2016.

BARAKLI, Enes, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası, *Türk Dış Politikası Yıllığı-2018,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, SETA Yayını, 1. Baskı, Ankara, 2019.

BAYRAKLI, Enes ve BOYRAZ, M. Hacı, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2016,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, SETA Yayını, 1. Baskı, Ankara, 2017.

BAYRAKLI, Enes ve BOYRAZ, M. Hacı, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2017,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, SETA Yayını, 1. Baskı, Ankara, 2018.

BAYSOY, Emre, *Doğu Akdeniz'in Dalgalı Jeopolitiği: Modern Bölgeden Postmodern Levant'a,* Truva Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2017.

BAYUR, H. Yusuf, *Türk İnkılabı Tarihi:1914-1918 Genel Savaşı, IV. Kısım-*, Cilt: 3, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.

BENAZUS, Hanri, *Türkiye Gerçeği 1919-1929 Bir Devin Uyanışı, Milletin Kurtuluşu, Devletin Kuruluşu-I,* İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 1. Baskı, İzmir, 2009.

BERİKER, Nimet, "Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümü ve Liberal Uluslararası İlişkiler Kuramı: Dış Siyaset Araçlarına Bütüncül Bir Yaklaşım", *Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar,* (Der.) Nimet Beriker, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2009.

BERKES, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma,* (Yayına Hazırlayan) Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, 18. Baskı, İstanbul, 2012.

BERKTAY, Deniz, *Rusya-Batı Çatışmasında Fener Rum Patrikhanesi: Ukrayna Savaşı'nın Dini Cephesi,* Cumhuriyet Kitapları, 2. Baskı, İstanbul, 2023.

BERNAL, Martin, *Kara Atena: Eski Yunanistan Uydurmacası Nasıl İmal Edildi? 1785-1985,* (Çev.) Özcan Buze, Kaynak Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1998.

BEST, Antony, HANHİMAKİ, J. M. MAİOLO, A. Joseph ve SCHULZE, E. Kirsten *Uluslararası Siyasi Tarih, 20. Yüzyıl,* (Çev.) Taciser Ulaş Belge, Yayın Odası Yayını, İstanbul, 2008.

BİBER, E. Tuğba, *Batı Trakya Meselesi,* Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2023.

BİLGİN, S. Mustafa, "1964 Johnson Mektubu Öncesi ve Sonrası Dönemde Kıbrıs'ta Türk-İngiliz İlişkileri", *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği,* Uluslararası Sempozyumu, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2016.

BİLİCİ, Nusret, *Avrupa Birliği ve Türkiye,* Seçkin Yayınevi, 5. Baskı, Ankara, 2012.

BINNS, Stewart, *Barbarossa: Tarihteki En Kanlı Savaş,* (Çev.) Buğra Can Bayçiftçi, Yeditepe Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 2023.

BIYIKLIOĞLU, Tevfik, *Trakya'da Millî Mücadele,* C: I, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1992.

BOYRAZ, M. Hacı ve ÖZDEMİR, Burak, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2019,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, SETA Yayını, 1. Baskı, Ankara, 2020.

BOYRAZ, M. Hacı, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2020,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, SETA Yayını, 1. Baskı, Ankara, 2020.

BOYRAZ, M. Hacı, "Türkiye'nin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Politikası, *Türk Dış Politikası Yıllığı-2021,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 1. Baskı, SETA Yayınları, İstanbul, 2022.

BOYRAZ, M. Hacı ve YILDIZ, Y. Süheyl, "Türkiye-KKTC İlişkileri", *2021'de Türkiye,* (Ed.) Nebi Miş, Baki Laleoğlu, Murat Yeşiltaş, Cem D. Uzun, Mevlüt Tatlıyer, Hacı M. Boyraz, Baskı, SETA Yayını, Ankara, 2022.

BOYRAZ, M. Hacı ve YILDIZ Y. Süheyl, "Türkiye-KKTC İlişkileri-2022," *2022'de Türkiye,* (Ed.) Muhittin Ataman ve Cem D. Uzun, SETA Yayını, 1. Baskı, Ankara, 2022.

BOYRAZ, M. Hacı, "Türkiye'nin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Politikası-2023", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2023,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, SETA Yayını, 1. Baskı, Ankara, 2024.

BOZKURT, Abdurrahman, "*Türk Dış Politikası",* İstanbul Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi (AUZEF), İstanbul Üniversitesi Yayını, T.Y.

BOZKURT, S. Giray, "Avrupa Birliği'nin Güvenlik Politikasında Türkiye'nin Rolü", *Değişen Dünyada Türk Dış Politikası,* (Ed.) Murat Ercan, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 1. Baskı, Ankara, 2011.

BÖLÜKBAŞI, Deniz, *Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı,* Doğan Kitap, 3. Baskı, İstanbul, 2008.

BÖLÜKBAŞI, Süha, "Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Birleşmiş Milletler: 1954-1996 Arası Barışçı Çözümsüzlük", *Türk Dış Politikasının Analizi,* (Der.) Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2001.

BÖLÜKBAŞI, Z. Yusuf, "Türkiye-İsrail İlişkileri", *Değişen Dünyada Türk Dış Politikası,* (Ed.) Murat Ercan, Nobel Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti., 1. Baskı, Ankara, 2011.

BRAUDEL, Fernand, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası,* (Çev.) Mehmet Ali Kılıçbay, Cilt: 1, Doğu Batı Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2019-a.

BRAUDEL, Fernand, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası,* Cilt: 2, (Çev.) Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2019-b.

BRAUDEL, Fernand, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası,* Cilt: 3, (Çev.) Mehmet Ali Kılıçbay, 2. Baskı, Doğu Batı Yayınları, 2021.

BRYANT, Rebecca ve HATAY, Mete, *Askıdaki Egemenlik Kuzey Kıbrıs'ta De Facto Devletin İnşası,* İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2021.

BRZEZİNSKİ, Zbigniew, *Stratejik Vizyon: Amerika ve Küresel Güç Buhranı,* (Çev.) Sezen Yalçın ve Abdullah Taha Orhan, Timaş Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2012.

BULGUR, Nurbanu, "Türkiye'nin AB Politikası 2023", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2023,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 1. Baskı, SETA Yayını, Ankara, 2023.

BULUT, E. Zeynep, "Ege Denizi'nde Sınırlandırma İle İlgili Şartlar: Deniz Ulaştırmasının Serbestliği ve Güvenlik Durumu", *Ege Jeopolitiği,* Cilt: 2, (Ed.) Hasret Çomak, Burak ş. Şeker ve Dimitrios Ioannidis, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 1. Baskı, Ankara, 2020.

BULUNÇ, A. Zeki, *Gündemdeki Kıbrıs* (Panel), Türkiye Barolar Birliği, Ankara Barosu- İstanbul Barosu, Ankara Barosu Yayınları, Ankara, 2002.

BULUNÇ, A. Zeki, *Geçmişten Geleceğe Kıbrıs Davamız*, Saadet Partisi Fatih İlçe Başkanlığı Yayını, İstanbul, 2018.

BULUNÇ, A. Zeki, *Jeopolitik, Ekonomik ve Jeostratejik Açıdan Doğu Akdeniz'de Neler Oluyor?,* ISKAD Yayını, (SAADET Fatih İlçe Başkanlığı), İstanbul, 2022.

CAHEN, Claude, *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi: (XI. Yüzyılın İkinci Yarısı),* (Çev.) Yaşar Yücel ve Bahaeddin Yediyıldız, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2021.

CAŞIN, H. Mesut ve ÖZGÖKER, Uğur, *Avrupa Birliğinin Siyasal ve Ekonomik Temelleri,* Derin Yayınları, İstanbul, 2013.

CAŞIN, H. Mesut, *Novgorod Knezliği'nden XXI. Yüzyılda Rus İmparatorluk Stratejisi,* Atlas Kitap, 2. Baskı, Ankara, 2015.

CAŞIN, H. Mesut ve DERMAN, S. Giray, *Rus Dış Politikasındaki Değişim ve Kremlin Penceresinden Yeni Ufuklar,* SRT Yayınları, Ankara, 2016.

CAŞIN, H. Mesut, *Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları,* Yeditepe Üniversitesi Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2019.

CAŞIN, H. Mesut, *Uluslararası Andlaşmalar Hukuku,* Yeditepe Üniversitesi Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2020.

CEBESOY, A. Fuat, *Sınıf Arkadaşım Atatürk,* İnkılap Kitabevi, İstanbul, T.Y.

CEVHERİ, Ertuğrul, "2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası", *Türk Dış Politikası,* (Ed.) Hasan Acar, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 1. Baskı, Ankara, 2020, s. 215.

CEVİZOĞLU, Hulki, *İşgal ve Direniş 1919 ve Bugün,* Ceviz Kabuğu Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2007.

CEYHUN, Ç. Gökçe ve ORAL, Z. Ersel, "Türkiye'nin Deniz Alanlarındaki Sınır Anlaşmaları ve Güncel Durum", *Uluslararası Deniz Hukuku'nda Kıyı Devletinin Gemilere El Koyma Yetkisinin Sınırları Sempozyumu,* (Ed.) Ersan Başar, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2011.

CHILDE, Gorden, *Tarihte Neler Oldu?* (Çev.) Alaeddin Şenel ve Mete Tunçay, 4. Baskı, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2007.

CHRISTFFERSEN, S. Poul, "The Preparation Of The Fifth Enlargement: 1 The Start The Fall Of The Berlin Wall", *The Accession Story: The Europe From 15 To 25 Countries, Oxford University Press,* (Ed.) George Vassiliou, Published in the United Statesby Oxford University Press Inc., New York The Several Contributors 2007, The Moral Rights Of The Authors Have Been Asserted Database right Oxford University Press (maker) First Published 2007.

CİN, Turgay, *Yunanistan'daki Türk Azınlığın Hukuki Özerkliği,* Orion Kitabevi, Ankara, (T.Y.).

CİVELEK, Jale, "1974 Kıbrıs Barış Harekatı'ndan Günümüze Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a Göçün Uluslararası Hukuki ve Siyasi Boyutu: Geleceğe Yönelik Değerlendirmeler", *Kıbrıs'ın Dünü, Bugünü ve Geleceğine İlişkin Çözüm Önerileri"* (Ed.) Hüseyin Gökçekuş, Hüseyin Işıksal, Tuğçenur Yılmaz ve Youssef Kassem, Yakın Doğu Üniversitesi Vakfı Yayını, UKKA-AÇM, Lefkoşa-KKTC, 2009.

ÇAĞLAR, Bakır, "İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Hukukunda Türkiye", *Türkiye Bilimler Akademisi Forumu Dizisi-6,* Ankara, 2002.

ÇAKMAK, Cenap, *Uluslararası Hukuk: Giriş, Teori ve Uygulama, Bir Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı,* Ekin Yayınevi, Bursa, 2014.

ÇAKMAK, Fevzi, *Batı Rumeli'yi Nasıl Kaybettik? Garbi Rumeli'nin Süret-i Ziyaı ve Balkan Harbi'nde Garp Cephesi* (Yayına Hazırlayan), Ahmet Tetik, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2011.

ÇAKMAK, Haydar, "Uluslararası Örgütler ve Türkiye", *Türk Dış Politikası: Son On Yıl,* (Ed.) Yelda Demirağ ve Özlen Çelebi, Palme Yayınları, Ankara, 2011.

ÇAKMAK, Haydar, "Fransa'nın Akdeniz Politikası", *Akdeniz Jeopolitiği,* C: I, (Ed.) Hasret Çomak ve Burak Ş. Şeker, Nobel Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, 2019.

ÇAM, Esat, *Siyaset Bilimine Giriş,* Der Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 1998.

ÇAM, M. Mehmet, *Balkanlarda Tedhiş ve Gerilla: Grebene ve Garp Ordusunda Kuvve-i Seyyare, Grebeneli Bekir Fikri Bey,* İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2021.

ÇANLI, Mehmet ve KÜSMEZ, Cüneyt, "Alman Silahlı Kuvvetleri ve Tarihsel Gelişimi", *Dünya Siyasetinde Almanya: Yönetim, Ekonomi, Toplum,* (Ed.) Hüseyin Bağcı, İsmail Ermağan ve Burak Gümüş, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 1. Baskı, Ankara, 2019.

ÇEÇEN, Anıl, *Türk Devletleri,* Togan Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2014.

ÇELEBİ, Mevlut, *İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi (1919-1922),* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010.

ÇELİKPALA, Mithat ve CEYLAN, Fatih, "Doğu Akdeniz'de Tersten Esen Rüzgarların Ortasında Türkiye", *Panorama, https://www.uikpanorama.com/blog/2021/11/16/dogu-akdenizde-tersten-esen-ruzgarlarin-ortasinda-turkiye/,* (08.07.2024).

ÇETİN, Oktay ve USLUER, B. Hasan, "Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin Deniz Yetki Alanları ve Deniz Sınırlandırmaları", *Akdeniz Jeopolitiği,* (Ed.) Hasret Çomak ve Burak Ş. Şeker, Cilt: 1, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti., 1. Baskı, Ankara, 2019.

ÇETİNOĞLU, Hakan, "Ege Denizi'nde 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne İstinaden Sınırlandırma", *Ege Jeopolitiği,* Cilt: 1, (Ed.) Hasret Çomak, Burak Ş. Şeker ve Dimitrios Ioannidis, Nobel Akademik Yayıncılık Tic. Şti. 1. Baskı, Ankara, 2020.

ÇINAR, Semih, "Rodos ve İstanköy'de Yunanistan Hakimiyeti Döneminde Türk Kimliğine Bakış", *Rodos ve İstanköy Türk Kültürü*, (Ed.) Mustafa Kaymakçı ve Cihan Özgün, Rodos, İstanköy ve Oniki Ada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği, Eğitim Yayınevi, 1. Baskı, Konya, 2020.

ÇOMAK, Hasret, *"*Önsöz", *Akdeniz Jeopolitiği,* (Ed.) Hasret Çomak ve Burak Ş. Şeker, Cilt: 1, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 1. Baskı, Ankara, 2019.

ÇOBANOĞLU, Süheyl, *Yunan Yayılması: Türklere Yaptıkları Soykırımlar,* Rumeli Balkan Stratejik Araştırmalar Merkezi (RUBASAM) Yayını, İstanbul, 2020.

DAVİES, *Norman, Avrupa Tarihi: Doğu'dan Batı'ya, Buz Çağından Soğuk Savaş'a, Urallar'dan Cebelitarık'a Avrupa'nın Panoraması,* (Çev. Ed.) Mehmet Ali Kılıçbay ve M. H. Naci Alkan, (Çev.) Burcu Çığman, Elif Topçugil, Kudret Emiroğlu ve Suat Kaya, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 2011.

DAVUTOĞLU, Ahmet, *Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikası Üzerine Konuşmalar,* Küre Yayınları, İstanbul, 2011.

DAYIOĞLU, Ali, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,* (Der.) Baskın Oran, Cilt: III, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

DEĞER, Emin, *Emperyalizmin Tuzaklarındaki Ülke Oltadaki Balık Türkiye,* Yayınları Dağ. Ltd. Şti., Kilit Yayınları, 21. Baskı, Ankara, 2016.

DEMİR, Ali, *Türk-Yunan Sorunları,* Kırmızı Kedi Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2024.

DEMİR, Tarık, *Anklav/Ekslav Ülke Toprakları Güvenlik İlişkisi,* Nobel Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti., 1. Baskı, Ankara, 2019.

DENİZLİ, Ali, Kıbrıs Barış Harekâtı 20 Temmuz 1974, Berikan Ofset Matbaacılık, Ankara, 2014.

DENKTAŞ, R. Rauf, *Kıbrıs Girit Olmasın,* Remzi Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 2004.

DERİN, Murat, "Dostluk Eşitlik ve Barış Partisi'nin (DEB) Kuruluşu ve Batı Trakya Türkleri'nin Siyasi Hayatındaki Yeri", *Dr. Sadık Ahmet,* (Ed.) Nilüfer Erdem, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, YTB Yayınları, Ankara, 2021.

DEVECİOĞLU, Kaan, "Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi: Afrika Örneği", *Uluslararası İlişkiler Tahlilleri,* (Ed.) Orhan Karaoğlu, Cilt: 2, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2020.

DİLEK, S. Bahadır, "Ege'deki Sessiz Çığlık", *Türk Dış Politikasında Hasar Tespiti: 2019 Türk Dış Politikasının Analizi,* (Ed.). Ümit Özdağ ve Yelda Ongun, Destek Yayınları, İstanbul, 2020.

DİNÇER, Mustafa, "Lübnan İç Çatışmaların ve Suikastların Ülkesi", *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları,* (Ed.) Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, Cilt: 1, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti., 3. Baskı, Ankara, 2010.

DJUVARA, G. Trandafir, *Türk İmparatorluğunun Paylaşılması Hakkında Yüz Proje (1281-1913),* (Çev.) Pulat Tacar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2020.

DOKOS, Thanos, "Tension-Reduction and Confidence-Building in The Aegean", *Turkısh-Greek Relations: The Security Dilemma in The Aegean,* (Ed.) Mustafa Aydın and Kostas Ifantis, Foreword by Norman Stone, Routledge Taylor & Francis Group, London and New York, 2004.

DOSTER, Barış, "Doğu Akdeniz'deki Rekabet ve Türkiye", *Doğu Akdeniz'de Rekabet Savunma, Diplomasi, Enerji,* (Der.) Şenol Çarık, Halk Kitabevi, İstanbul, 2021.

DROYSEN, G. Johann, *Büyük İskender Tarihi,* (Çev.) Bekir Sıtkı Baykal, Panama Yayıncılık, Ankara, 2020.

DUMAN, Ö. Olcay, "180-1861 Cebel-ü Lübnan'da Maruni Dürzi Çatışmaları Çerçevesinde Osmanlı'nın Ortadoğu Siyaseti", *On Birinci Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri II (Sunulmayan Bildiriler), XVIII. Yüzyıldan Günümüze Ortadoğu'daki Gelişmelerin Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri,* Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlı Yayınları, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 2007.

DURAL, Haluk, "Jeopolitik ve Dünyanın Yeniden Paylaşımı", *Yeni Dünya Düzeninde Nasıl Bir Türkiye?,* (Ed.) Övgün A. Ercan, Sözcü Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 2022.

DURRELL, Lawrance, *Kıbrıs'ın Acı Limonları,* (Çev.) Ülker İnce, Can Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2007.

EDİBALİ, Aykut, *Türkiye'nin Kıbrıs Politikası Ne Olmalıdır?,* Bayrak Yayınları, İstanbul, 2017.

EDİZ, İsmail, *Diplomasi ve Savaş: İngiliz Belgelerinde Batı Anadolu'da Yunan İşgali (1919-1922),* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015.

EFEGİL, Ertan, "Kıbrıs Meselesinin Tarihsel Arka Planı", *Kıbrıs'ta Çözüm Arayışları: Tarafların Hukuksal Tezlerine Genel Bakış 1964'ten 2014'e Kadar,* (Der.) Ayşe, M. Olcay, 1. Baskı, Gündoğan Yayınları, 2014.

EFEGİL, Ertan, "Temel Konular Işığında Annan Belgesi'nin Analizi", *BM'nin Kıbrıs'ta Son Diplomatik Girişimi K. Annan Planı'nın Analizi,* (Der.) Ertan Efegil, 1. Baskı, Gündoğan Yayınları & Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul, 2003.

EFİLOĞLU, Ahmet, "Balkan Savaşı Sonrası Trakya Rumlarının Yunanistan'a Göç Etmesi", *Balkanlar ve Göç,* (Ed.) Ali Fuat Örenç ve İsmail Mangaltepe, Bursa Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı, 1. Baskı, 2013.

EKİNCİ, U. Mehmet, "Türkiye'nin Balkanlar Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2016,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 1. Baskı, SETA Yayınları, İstanbul, 2017.

EKİNCİ, U. Mehmet ve KÜTÜK, Dilek, "Türkiye'nin Balkanlar Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2017,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, SETA Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2018.

EKİNCİ, U. Mehmet ve KÜTÜK, Dilek, "Türkiye'nin Balkanlar Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2018,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 1. Baskı, SETA Yayınları, 2019, İstanbul.

EKİNCİ, U. Mehmet, "Türkiye'nin Balkanlar Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2019,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 1. Baskı, SETA Yayınları, 2020, İstanbul.

EKİNCİ, U. Mehmet, "Türkiye'nin Balkanlar Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2020,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, SETA Yayını, 1. Baskı, Ankara, 2021.

ELEKDAĞ, Şükrü, *Kıbrıs'ta Son Söz!.. Kim Söyleyecek?,* (Ed.) Necdet Basa, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2017.

EMECEN, M. Feridun, "Osmanlı Büyük Stratejisinde Kıbrıs Adası'nın Konumu", *Kıbrıs'ta Türk Varlığı,* İdeal Kültür Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2022.

EMİNER, Çiler ve İLKMAN, Gülden, *Egemenlik Avrupa Birliği ve KKTC,* Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, Tanıtma Dairesi, Lefkoşa-KKTC, T.Y.

ERCAN, Murat, "Dünden Bugüne Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri", *Değişen Dünyada Türk Dış Politikası,* (Ed.) Murat Ercan, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. Ankara, 2011.

ERCAN, Murat, "Türk Dış Politikasında Kıbrıs", *Değişen Dünyada Türk Dış Politikası,* (Ed.) Murat Ercan, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. Ankara, 2011.

ERDEM, Nilüfer, "Anadolu Bozgunu ya da Küçük Asya Felaketi", *Yunan Algısında Türk İmgesi: (Kökenleri ve Dostluk İçin Kültürel Çıkış Yolları),* (Ed.) Mustafa Kaymakçı, Cihan Özgün ve Nilüfer Erdem, Eğitim Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2021.

ERDAĞ, Ramazan, "Türkiye'de Darbeler ve Batı'nın Yaklaşımı", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2016,* SETA Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2017.

ERDOĞRU, A. Mehmet, *Kıbrıs Notları,* Er Yayınları, İstanbul, 2017.

ERDOĞAN, M. Murat, BAĞCI, Hüseyin Bağcı ve KUNDAKÇI, F. Seda, *TBMM Tutanaklarında Türk-Yunan İlişkileri ve Avrupalılaşma 1994-2006,* TBMM Kültür ve Sanat Kurulu Yayınları, No: 29, Ankara, 2008.

ERHAN, Çağrı, "ABD ve NATO'yla İlişkiler," *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne, Olgular, Beleler, Yorumlar: 1919-1980,* "(Ed.) Baskın Oran, Cilt: 1, İletişim Yayınları, 17. Baskı, İstanbul, 2012.

ERHAN, Çağrı, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri,* İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 2015.

ERHAN, Zeynep ve ÖZÇELİK, Sezai, "İngiltere Egemen Askeri Üslerinin Akdeniz'deki Deniz Yetki Alanlarına Etkisi", *Akdeniz Jeopolitiği,* (Ed.) Hasret Çomak ve Burak Ş. Şeker, Cilt: 2, Nobel Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, 2019.

ERSÜ, Hüsnü, *Balkan Savaşı'nda Şarköy Çıkarması ve Bolayır Muharebeleri,* (Ed.) Ahmet Tetik ve Çiğdem Aksu, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 2006.

ESER, Murat, *Eleftherios Venizelos: Yunan Arşiv Kaynaklarına Göre Türk-Yunan İlişkileri,* Yeditepe Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2019.

ESLEN, Nejat, *Yeni Dünya Düzeni İçin Küresel Güç Mücadelesi 21. Yüzyılda Jeostrateji ve Türkiye,* Pankuş Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2020.

ESLEN, Nejat, "Küresel Güç Mücadelesi: Yeni Bir Dünya Düzeni Mi?", *Yeni Dünya Düzeninde Nasıl Bir Türkiye?,* (Ed.) Övgün A. Ercan, Sözcü Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 2022.

FANG, Cai, NOLAN, Peter ve LINGGUI, Wang, *Kuşak ve Yol El Kitabı,* (Çev.) Onurcan Ülker, 1. Baskı, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2021.

FEYZİOĞLU, Turhan, *Chypre Mythes Et Réaliés Documents Sur le Probléme de Chypre,* Institut de Politique Etrangére, (Byron Matarangas tarafından çevrilmiştir), Ankara, 1984.

FIRAT, Melek, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar: 1919-1980,* (Ed.) Baskın Oran, Cilt: 1, İletişim Yayınları, 17. Baskı, İstanbul, 2012-a.

FIRAT, Melek, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar:1980-2001,* (Ed.) Baskın Oran, Cilt: 2, İletişim Yayınları, 13. Baskı, İstanbul, 2012-b.

FROMKIN, David, *Barışa Son Veren Barış: Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922,* (Çev.) Mehmet Harmancı, Eplison Yayınevi, 8. Baskı, İstanbul, 2020.

FURUNCU, Yunus, "Doğu Akdeniz'de Türkiye Dışındaki Ülkelerin Hidrokarbon Arama ve Sondaj Faaliyetleri", *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları,* (Ed.) Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Burhanettin Duran, SETA Kitapları, 1. Baskı, İstanbul, 2020.

GAGNON, G. Alain, *Belirsizlikler Çağında Azınlık Uluslar: Ulusal Özgürlük ve Ulusal Güçlenme İçin Yeni Yollar,* (Çev.) Ersin Erkan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2016.

GAMSIZ, Salih ve GÜRSON, P. Ali, *Büyük Güçlerin İran Planı,* Detay Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, 2019.

GARFIELD, Simon, *Harita Üzerinde: Kâşifler, Dâhi, Haritacılar ve Hiç Var Olmamış Dağlar,* (Çev.) Barış Emre Alkım, Domingo Yayıncılık Ticaret Sanayi Ltd. Şti. İstanbul, 2020.

GARRELS, Anne, *Putin Ülkesi Gerçek Rusya'ya Bir Yolculuk,* (Çev.) Yüksel Taşkın, Doğan Kitap, 1. Baskı, İstanbul, 2019.

GAT, Azar ve YAKOBSON, Alexander, *Uluslar Siyasi Etnisite ve Milliyetçiliğin Uzun Tarihi ve Derin Kökleri,* Bilge Kültür Sanat Ltd. Şti., 1. Baskı, İstanbul, 2019.

GAZİOĞLU, C. Ahmet, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs (1878-1952), Enosis Çemberinde Türkler: Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı,* Cilt: *2*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP) Yayını, İstanbul, 1996.

GİRİTLİ, İsmet, *Günümüzde Atatürkçülük,* Der Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2007.

GILPIN, Robert, *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politiği,* Kripto Basın Yayın Ltd. Şti. 4. Baskı, Ankara, 2016.

GOLDSTEIN, S. Joshhua, PEVEHOUSE, C. Jon, *Uluslararası İlişkiler,* (Çev.) Haluk Özdemir, BB101 Yayını, 2. Baskı, Ankara, 2017.

GÖKALP, Ziya, Türkçülüğün Esasları, (Hazırlayan) Mahir Ünlü ve Yusuf Çotuksöken, İnkılap Kitabevi, 8. Baskı, İstanbul, 2004.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib, *Millî Mücadele Başlarken Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılmasına,* Kronik Kitap, 1. Baskı, İstanbul, 2018.

GÖKÇE, Gökhan, "Değişen Dünyanın Yeni Mücadele Alanı Doğu Akdeniz, Türkiye'nin Kıbrıs Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2018,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, SETA Yayını, 1. Baskı, Ankara, 2019.

GÖKÇE Ç. Ceyhun ve ORAL, Z. Ersel, "Türkiye'nin Deniz Alanlarındaki Sınır Anlaşmaları ve Güncel Durum", *Uluslararası Deniz Hukuku'nda Kıyı Devletinin Gemilere El Koyma Yetkisinin Sınırları Sempozyumu,* (Ed.) Ersan Başar, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2011.

GÖKÇEN, Salim, *Türkiye'de Rum-Yunan Vahşet Terörü,* IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2010.

GÖKÇEN, Salim, Salim Gökçen, *Ortodoks Üçgeni: Yunanistan, Patrikhane ve Pontus,* IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2014.

GÖKÇEN, Salim, *Sıcak Savaş'tan Soğuk Barışa Türkler ve Yunanlılar*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2021-a.

GÖKÇEN, Salim, *Türkiye'de Rum-Yunan Tedhiş ve Terör Hareketleri (1919-1923),* Berikan Yayınevi, Ankara, 2021-b.

GÖNÜL, O. Canan, "Uluslararası İlişkiler Teorileri Açısından Akdeniz Coğrafyası," *Akdeniz Jeopolitiği,* (Ed.) Hasret Çomak ve Burak Ş. Şeker, Cilt: 1, Nobel Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, 2019.

GÖRGÜLÜ, İsmet, *On Yıllık Harbin Kadrosu: 1912-1922 Balkan-Birinci Dünya ve İstiklal Harbi,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2014.

GÖZÜGÜZELLİ, Emete, *Vurun Kahpe Kıbrıs'a,* Togan Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2008.

GÖZÜGÜZELLİ, Emete, *Uluslararası Deniz Hukuku,* Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 1. Baskı, Ankara, 2020.

GÖZÜGÜZELLİ, Emete, "Kıbrıs Türkleri'nin 21-25 Aralık 1963 Mücadele ve Şehitler Haftası (Kanlı Noel Haftası) ve Kumsal Baskını Şehitlerini Anma Günü (24 Aralık 1963)", *Türklerin ve Akraba Toplulukların Acı Yıl Dönümleri,* (Ed.) Mehmet Hacısalihoğlu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2023.

GRASSI, L. Fabio, *Atatürk,* (Çev.) Eren Yücesan Cendey, Doğan Kitap, 1. Baskı, İstanbul, 2009.

GÜLBOY, Ekrem, Pınar G. Gülboy, "Yunanistan'ın Bağımsızlığı ve Elen Milliyetçiliğinin Dış Etkileri", *Türk-Yunan İlişkileri Üzerine Makaleler: Dağler Dağler Viran Dağler,* (Ed.) Yeliz Okay, Doğu Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 2014.

GÜLLER, A. Mehmet, *Suriye'nin Sevr'i Amerikan Koridoru,* Kaynak Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2016.

GÜLER, Ali, *Büyük İdealin Küçük Oyuncusu Yunanistan: Megali İdea,* Halk Kitabevi, İstanbul, 2024.

GÜLER, M. Çağatay, "Kıbrıs Sorunu: Doğu Akdeniz'de Çözümün Ön Şartı", *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları,* (Ed.) Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Burhanettin Duran, SETA Kitapları, 1. Baskı, İstanbul, 2020.

GÜLGEZEN, Gönül, "Batı Trakya Türk Azınlığı'nın Sorunları ve Uluslararası Andlaşmaların İhlali", *Multidisipliner Çalışmalar,* Cilt: 2, (Ed.) Mustafa Çakır, Legal Yayıncılık A.Ş. İstanbul, 2022.

GÜNAY, T. Umay, *Türklerin Tarihi: Geçmişten Geleceğe,* Akçağ Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2019.

GÜNDÜZ, Aslan, *Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar,* Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. 3. Baskı, İstanbul, 1998.

GÜNEY, Emrullah, *Türkiye'nin Komşuları: Ülkeler Coğrafyası-Jeopolitik,* Çantay Kitabevi, 2002.

GÜNEY, A. Nurşin, "Batılı Ülkelerin Doğu Akdeniz Politikaları", *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları,* (Ed.) Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Burhanettin Duran, SETA Kitapları, 1. Baskı, İstanbul, 2020.

GÜNGÖRMEZ, Oğuz, "Türkiye'nin AB Politikası 2020", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2020,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, SETA Yayını, 1. Baskı, Ankara, 2020.

GÜNSEV, Mesut, *20 Temmuz 1974 Şafak Vakti Kıbrıs,* 5. Baskı, Alfa Basım Yayım Dağıtım Tic. Ltd. Şti. 2007, İstanbul.

GÜRBEY, Gülistan, "Yunanistan'la İletişim Kurulmasına İlişkin Siyasi Karar-Davos Süreci 1988", *Arızalı Demokrasilerde Dış Politika: 1983-1993 'Özal Dönemi'nde Türkiye'de Toplumsal Talepler ve Karar Süreçleri',* (Ed.) Hüseyin Bağcı ve Ayten D. Bağcı, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2010.

GÜRDENİZ, Cem, *Hedefteki Donanma*, Kırmızı Kedi Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul, 2013.

GÜRDENİZ, Cem, *Mavi Uygarlık Türkiye Denizcileşmelidir,* Kırmızı Kedi Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 2015.

GÜRDENİZ, Cem, *Çelik Gemiler Demir Bahriyeliler,* Kırmızı Kedi Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 2016.

GÜRDENİZ, Cem, *Mavi Vatan Yazıları,* Kırmızı Kedi Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2017.

GÜRDENİZ, Cem, *Doğu Akdeniz Mavi Vatan'ın Güney Cephesi,* Pankuş Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2020.

GÜRDENİZ, Cem, "21. Yüzyılda Mavi Vatan ve Türkiye", *Yeni Dünya Düzeninde Nasıl Bir Türkiye?,* (Ed.) Övgün A. Ercan, Sözcü Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 2022.

GÜRDENİZ, Cem, *Jeopolitik Fırtına,* Kırmızı Kedi Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2023.

GÜRDENİZ, Cem, *Mavi Vatan Makaleleri,* 1. Baskı, Pankuş Yayınları, 2023.

GÜRDENİZ, Cem, *Strateji ve Hürriyet: Mavi Vatan Makaleleri,* Cilt: 2, Pankuş Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2024.

GÜRDENİZ, Cem, *Avrasya'da jeopolitik Hesaplaşma,* 1. Baskı, Kırmız Kedi Yayınevi, İstanbul, 2025.

GÜREL, S. Şükrü, *Türk-Yunan İlişkileri: 1821-1993,* İmge Kitabevi, 1. Baskı, Ankara, 2018.

GÜREL, S. Şükrü, *Kıbrıs Tarihi: 1878-1960 Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika,* İmge Kitabevi, 1. Baskı, Ankara, 2020.

GÜRSON, P. Ali, *Büyük Güçlerin Suriye Planı,* Kripto Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti., 7. Baskı, Ankara, 2019.

GÜVENÇ, Sefer, *Mübadele Öncesi ve Sonrası Eski Yeni Adları ile Kuzey Yunanistan Yer Adları Atlası,* Lozan Mübadilleri Vakfı Yayını, İstanbul, 2010.

HALAÇOĞLU, Ahmet, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri: (1912-1913),* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2014.

HALAÇOĞLU, K. Neval, "Kamusal Mekân, Osmanlı'dan Günümüze Lefkoşa Hükümet Konaklarının Mimarisi ve İnşa Süreçleri", *Kıbrıs'ta Türk Varlığı,* (Ed.) Adem Çalışkan, İdeal Kültür Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2022.

HALAÇOĞLU, Yusuf, "Kıbrıs'ın Fethi, İskân ve Vakıflar", *Kıbrıs'ta Türk Varlığı,* (Ed.) Adem Çalışkan, İdeal Kültür Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2022.

HALDUN, İbn, *Mukaddime,* (Haz.) Süleyman Uludağ, Cilt: 1, Dergâh Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2005.

HALE, William, *1774'ten Günümüze Türk Dış Politikası,* (Çev.) Nasuh Uslu, Serbest Akademi Kitaplar, 2. Baskı, Ankara, 2021.

HAMMER, J. Von, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi,* (Ed.) Mustafa Güçlükol ve Bilge Bozkurt, C: I, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2007.

HANKS-Wiesner, E. Merry, *Kısa Dünya Tarihi,* (Çev.) Serpil Çağlayan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2010.

HART, L. Basil, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi,* (Çev.) Kerim Bağrıaçık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2016.

HART, L. Basil, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi,* (Çev.) Kerim Bağrıaçık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2018.

HASGÜLER, Mehmet, *Kıbrıs Siyasi El Kitabı ve Sözlüğü: Kavramlar, Kurumlar, Aktörler,* Alfa Basım Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti. 1. Baskı, İstanbul, 2018.

HAYTA, Necdet, *1911'den Günümüze Ege Adaları Sorunu,* Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015.

HATİPOĞLU, Esra, "Türkiye, Birleşmiş Milletler ve Doğu Akdeniz Sorunu", *Doğu Akdeniz Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası* (Ed.) Tayyar Arı ve Mesut H. Caşın, İdeal Kültür Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2021.

HERACLIDES, Alexis, The Greek-Turkish Conflict Towards Resolution and Reconciliation, *Turkısh-Greek Relations: The Security Dilemma in The Aegean,* (Ed.) Mustafa Aydın and Kostas Ifantis, Foreword by Norman Stone, Routledge Taylor & Francis Group, London and New York, 2004.

HERACLIDES, Alexis, Yunanistan ve "Doğudan Gelen Tehlike" *Türkiye, Türk-Yunan İlişkilerinde Çıkmazlar ve Çözüm Yolları,* İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2001.

HERACLIDES, Alexis, "Türk-Yunan İlişkilerinde Ege Anlaşmazlığı: 1973-2021", *Türk-Yunan İlişkileri: 1821-2021,* (Ed.) Esra Özsüer, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2022.

HERODOTOS, *Tarih,* (Çev.) Müntekim Ökmen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2009.

HEYWOOD, Andrew, *Küresel Siyaset,* (Çev.) Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir, Adres Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2013.

HEYWOOD, Andrew, *Siyaset,* (Çev.) Bekir, B. Özipek, Bican Şahin, Zeynep Kopuzlu, Bahattin Seçilmişoğlu ve Atilla Yayla, Adres Yayınları, 14. Baskı, Ankara, 2014.

HILL, George, *Kıbrıs Tarihi: Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948,* 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

HOBSBAWM, Eric, *Devrim Çağı: 1789-1848,* (Çev.) Bahadır Sina Şener, Dost Kitabevi, 7. Baskı, Ankara, 2013.

HOBSON, M. John, *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri,* (Çev.) Esra Ermert, Yapı Kredi Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 2022.

HOCHWACHTER, V. Gustav, *Balkan Savaşı Günlüğü: Türklerle Cephede,* (Çev.) Sumru Toydemir, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2012.

HOPKIRK, Peter, *İstanbul'un Doğusunda Bitmeyen Oyun,* Yeni Yüzyıl Tarih Dizisi, Sabah Kitapları Gençlik Yayınları A.Ş. İstanbul, 1995.

HOWARD, N. Harry, *Türkiye'nin Taksimi Bir Diplomasi Tarihi (1913-1923),* (Çev.) Salih Sabit Togay, (Yayına Hazırlayanlar) Mustafa Çufalı ve Veysel K. Bilgiç, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2018.

HUNTİNGTON, P. Samuel, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması,* (Çev.) Mehmet Turhan ve Y. Z. Cem Soydemir, Okuyan Us Yayını, 12. Baskı, İstanbul, 2014.

HÜSEYİNOĞLU, Ali, "İmza Kampanyası ve Dr. Sadık Ahmet'in Siyasi Hayatında 1988 Yılı", *Doktor Sadık Ahmet,* (Ed.) Nilüfer Erdem, YTB Yayınları, Ankara, 2021.

HÜSEYİNOĞLU, Ali, "Soğuk Savaş Sonrası Yunanistan'ın Azınlık Politikası: Süreklilik ve Değişimler Ekseninde Batı Trakya Türkleri'nin Temel Meseleleri (1991-2021)", *Türk-Yunan İlişkileri: 1821-2021,* (Ed.) Esra Özsüer, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2022.

HÜSEYİNOĞLU, Ali, "Ankara-Lefkoşa-Atina Ekseninde Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı ve Batı Trakya Türkleri (1974-1981)", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,* XVIII Türk Tarih Kongresi Bildirisi, 1-5 Eylül 2018, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Kurumu, E-Kitap, Ankara, 2022.

İLHAN, Suat, *Bir Millet Uyanıyor: 2 Türklerin Jeopolitiği ve Avrasyacılık*, Bilgi Yayınevi, 3. Baskı, Ankara, 2006.

İMER, Sencer, "Doğu Akdeniz Ortadoğu'nun Denizdeki Devamıdır." *Doğu Akdeniz'de Rekabet,* (Der.) Şenol Çatık, Halk Kitabevi, İstanbul, 2021.

İMER, Sencer, "ABD-AB-Rusya-Çin Dörtgeninde Türkiye'nin Durumu", *Yeni Dünya Düzeninde Nasıl Bir Türkiye?,* (Ed.) Övgün A. Ercan, Sözcü Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 2022.

İNAL, H. İbrahim, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi,* Nokta Kitap, 2. Baskı, İstanbul, 2008-a.

İNAL, H. İbrahim, *Millî Mücadele Tarihi Kağnı Kamyonu Yendi,* Nokta Kitap, 1. Baskı, 2008-b.

İNALCIK, Halil, *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 39. Baskı, İstanbul, 2009.

İNALCIK, Halil, *Osmanlılar: Fütuhat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler,* Timaş Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2010-a.

İNALCIK, Halil, Kuruluş: "Osmanlı Beyliğinin Kurucusu Osman Beg", *Kuruluş: Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak,* (Ed.) Elif Ayla, Hayy Kitap, 1. Baskı, İstanbul, 2010-b.

İNALCIK, Halil, *İmparatorluktan Cumhuriyete,* Kronik Kitap, 2. Baskı, İstanbul, 2019.

İNALCIK, Halil, *Osmanlı Hakimiyetinde Ortadoğu ve Balkanlar,* Kronik Kitap, 1. Baskı, İstanbul, 2020.

İNAN, Kâmran, *Siyaset Yılları,* Timaş Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2003.

İNÖNÜ, İsmet, *Defterler (1919-1973),* Cilt: 1, Hazırlayan: Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2008.

İSEN, Mustafa *Yunanistan'da Türk İzleri,* Türk Tarih Kurumu Yayını, 1. Baskı, Ankara, 2025.

İSKİT, Temel, *Diplomasi: Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulamaları,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

İSMAİL, Sabahattin, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu,* Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1998.

İŞCAN, M. Umran, *Adalar: Kaybedilen Rumeli ve Ege Adaları Balkan Savaşı,* Nergiz Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2020.

İŞYAR, G. Ömer, *Türk Dış Politikası Sorunlar ve Süreçler,* Dora Basım-Yayım Dağıtım Ltd. Şti. 2. Baskı, 2021.

İSTİKBAL, Cahit, *Enerji Kaynakları ve Deniz Yetki Alanları Bakımından Doğu Akdeniz Sorunu: Deniz Hukuku-Kıta Sahanlığı-MEB-Enerji Güvenliği-Mavi Vatan,* Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, San. ve Tic. A.Ş., Ankara, 2021.

J. LEE, Stephen, *Avrupa Tarihinden Kesitler: 1789-1980,* (Çev.) Savaş Aktur, Dost Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, 2010.

J. LEE, Stephen, *Avrupa Tarihinden Kesitler: 1789-1980,* (Çev.) Ertürk Demirel, Dost Kitabevi, 4. Baskı, Ankara, 2012.

JELAVICH, Barbara, *"Balkan Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıllar,"* (Çev.) İhsan Durdu, Haşim Koç, Gülçin Tunalı, C: I, Küre Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2013.

KABAALİOĞLU, Haluk, *Gündemdeki Kıbrıs* (Panel), Türkiye Barolar Birliği, Ankara Barosu- İstanbul Barosu, Ankara Barosu Yayınları, Ankara, 2002.

KAMEL, Ayhan, *1923'ten Günümüze Türk Dış Politikası ve Diplomasisi,* İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2014.

KÂMİL, İbrahim, "Soğuk Savaş Sırasında Balkan Devletleri (1945-1990). Yunanistan", *Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar (1990-2015),* (Ed.) İbrahim Kâmil, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 2. Baskı, Ankara, 2021.

KAPANİ, Münci, *Politika Bilimine Giriş,* Bilgi Yayınevi, 19. Baskı, Ankara.

KARAAĞAÇ, Yunus ve GÖNÜL, Özkan, "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası (1923-1938)", *Türk Dış Politikası,* (Ed.) Hasan Acar, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 1. Baskı, Ankara, 2020.

KARABEKİR, Kazım, *İstiklal Harbimiz*-I, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2008.

KARACAN, N. Ali, *Lozan,* (Hazırlayan: Hulusi Turgut) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2009.

KARAKASİDOU, N. Anastasia, *Buğday Tarlaları Kan Tepeleri: Yunan Makedonya'sında Millet Olma Aşamasına Geçiş Süreçleri 1870-1990,* (Çev.) Nurettin Elhüseyni, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2010.

KARAN, Hakan ve KOCABIYIK, Berilşah, "Neresi ve Neden Mavi Vatan", *Doğu Akdeniz Sempozyumu: Doğu Akdeniz Sorunlarına Hukuki ve Siyasi Yaklaşım ile Türkiye Büyük Millet Meclisinin Çözümdeki Muhtemel Rolü,* TBMM Yayını, Ankara, 2021.

KARLUK, Rıdvan, *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar,* Turhan Kitabevi, 4. Baskı, Ankara, 1998.

KARLUK, Rıdvan, *Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri: Bir Çıkmaz Sokak,* Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. 1. Baskı, İstanbul, 2013.

KARPAT, H. Kemal, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik,* Timaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2012.

KARTAL, Çetin, "Türk Dış Politikası ve Akdeniz", *İntelijans, Strateji ve Güvenlik: Cadı Kazanı Kıbrıs,* (Ed.) Ulvi Keser ve Gökhan Ak, Motif Matbaacılık Ltd. Şti., Ankara, 2015.

KAYA, Furkan, "Ön Söz", *Türkiye'nin Orada Ne İşi Var?* (Ed.) Furkan Kaya, Nobel Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti., 1. Baskı, Ankara, 2023.

KAYA, S. İslam, *Uluslararası Hukuk Temel Bilgiler,* Adalet Yayınevi, 3. Baskı, Ankara, 2022.

KAYMAKÇI, Mustafa, "Yunan Algısında Türk İmgesi ve Dostluk İçin Çıkış Yolları Üzerine Bir Deneme", *Rodos ve İstanköy Türklüğü Ansiklopedisi,* Rodos, İstanköy ve Oniki Ada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, 1. Baskı, İzmir, 2017.

KAYMAKÇI, Mustafa ve ÖZGÜN, Cihan, ERDEM, Nilüfer, "Türk Kurtuluş Savaşı'na Rodos ve İstanköy Türkleri'nin Katkıları", *Rodos ve İstanköy Türk Kültürü,* (Ed.) Mustafa Kaymakçı ve Cihan Özgün, Eğitim Yayınevi, 1. Baskı, Konya, 2020.

KAYNAK, Mahir, *Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye Üzerine Stratejik Analizler*, 1. Baskı, Truva Yayınları, İstanbul, 2005.

KAYNAK, Mahir ve GÜRSES, Emin, *Büyük Ortadoğu Projesi,* İlk Yayınları, 8. Baskı, 2004, İstanbul.

KAYNAK, Mahir ve GÜRSES, Emin, *Geleceğin Türkiyesi Yeni Osmanlılar,* Profil Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2011.

KAYNAK, Mahir ve GÜRSES, Emin, *Yeni Ortadoğu Haritası: Ortadoğu'da Haritalar Değişiyor, Türkiye Kendisine Yer Arıyor,* Profil Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul, 2012.

KENNEDY, Paul, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, (16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar),* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 2001.

KEPSUTLU, Benan, *Amerika'nın Ortadoğu Politikası,* İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2022.

KERİDİS, Dimitris, "Political Culture and Foreign Policy: Greek-Turkish Relations in the Era of European Integration and Globalization", *A NATO Fellowship Final Report,* Director of Kokkalis Program on Southeastern and East-Central Europa at the John F. Kennedy School of Goverment, Harward University, Camridge, 1999.

KESER, Ulvi ve AK, Gökhan, Tarih, *Hukuk, Politika ve Aktörler: Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'ta Strateji ve Güvenlik,* 1. Baskı, Hiper Yayın, 2020.

KESER, Ulvi ve Keser, Asporça, *Strateji, Espiyonaj, İntelijans ve Çatışma Kaynayan Kazan Akdeniz ve Kıbrıs,* Hiper Yayın, 1. Baskı, İstanbul, 2020.

KESER, Ulvi, ÖZGÖKER, Uğur ve AK, Gökhan, "Doğu Akdeniz'de Filistin Deniz Yetki Alanları ve Deniz Sınırlandırmaları", *Akdeniz Jeopolitiği,* (Ed.) Hasret Çomak ve Burak Ş. Şeker, C: I, Nobel Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, 2019.

KESGİN, Serdar, "Akdeniz'in Jeopolitik Ağırlığı", *2023'e Doğru Küresel ve Bölgesel Gelişmeler Karşısında Türk Dış Politikası,* (Der.) Yalçın Sarıkaya, Türk Akademisi Siyasi Sosyal Araştırmalar Vakfı (TASAV) Yayını, 2020.

KESİK, Muharrem, *Anadolu Türk Beylikleri,* Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti. İstanbul, 2018.

KESİK, Muharrem, *Türkiye Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Tarihi,* İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Ders Kitabı, İstanbul, 2021.

KİHTİR, Tuğrul, *Balkanlar'ın Osmanlı Tarihi,* İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2015.

KİTSİKİS, Dimitri, *"Türk-Yunan İmparatorluğu",* (Çev.) Volkan Aytar, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.

KILIÇASLAN, Emine, "Libya'nın Akdeniz Bölge Politikası ve Siyasal iletişim Bağlamında Yeni Jeopolitik Dengeler", *Akdeniz Jeopolitiği,* (Ed.) Hasret Çomak ve Burak Ş. Şeker, C: I, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 1. Baskı, Ankara, 2019.

KINROSS, Lord, *Kutsal Anadolu Toprakları,* (Çev.) Gül Yılmaz, Nokta Kitap, 1. Baskı, İstanbul, 2005.

KINROSS, Lord, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Çöküşü,* (Çev.) Meral Gaspıralı, Altın Kitaplar Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 2008-a.

KINROSS, Lord, *Atatürk Bir Milletin Yeniden Doğuşu,* (Çev.) Necdet Sander, Altın Kitaplar Yayınevi, 20. Baskı, İstanbul, 2008-b.

KISSINGER, Henry, *Diplomasi,* (Çev.) İbrahim, H. Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1998.

KISSINGER, Henry, *Dünya Düzeni: New York Times Bestseller,* (Çev.) Sinem Sultan Gül, Boyner Yayınları, İstanbul, 2016.

KIŞLALI, A. Taner, *Siyasal Sistemler: Siyasal Çatışma ve Uzlaşma,* 7. Baskı, Ankara, 2006.

KIŞLALI, A. Taner, *Siyaset Bilimi,* İmge Kitabevi, 12. Baskı, Ankara, 2007.

KIVILCIMLI, Hikmet, *Osmanlı Tarihinin Maddesi,* Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. İstanbul, 2020.

KIZILYÜREK, Niyazi, *Milliyetçilik Kıskacında Kıbrıs,* İletişim Yayıncılık A.Ş., 6. Baskı, 2021, İstanbul.

KLAPSİS, Antonis, "1930'larda Yunan Dış Politikası ve Türkiye ile Uzlaşı", *Tarih ve Uluslararası İlişkiler Perspektifinden Türk-Yunan İlişkileri 1821-2021,* (Çev.) Betül Buzbay, (Ed.) Esra Özsüer, Boyut Yayıncılık ve Tic. A.Ş., İstanbul, 2022.

KSENOPHON, *Hellenika: Yunan Tarihi,* (Çev.) Okan Demir, Pinhan Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2021.

KOCA, H. Mehmet, *Dr. Sadık Ahmet Fırtınası,* 1. Baskı, Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği Burs Şubesi Yayını, Bursa, 2012.

KOCADAL, Özker, "Türkiye'nin Kıbrıs'ta Çözüm Tezleri: Federasyondan İki Devletli Çözüme Geçiş", *Türkiye'nin Orada Ne İşi Var?,* Nobel Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti., 1. Baskı, Ankara, 2023.

KOÇ, Yusuf ve KOÇ Ali, *Tarihi Gerçekler Işığında Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk,* Kamu Birlik Hareketi Eğitim Yayınları, 10. Baskı, Ankara, 2006.

KOÇAK, Yalçın ve ÖZYİĞİT, Ertan, *Batı Trakya Türk Cumhuriyeti: 100. Yıl Anısına,* Wızart Edutainment, 1. Baskı, İstanbul, 2014.

KOÇER, Gökhan, "Türkiye, NATO ve Doğu Akdeniz", *Doğu Akdeniz Uluslararası Güç Mücadelesi 'nin Yeni Arenası,* (Ed.) Tayyar Arı ve Mesut Hakkı Caşın, İdeal Kültür Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2021.

KOÇU, E. Reşat, *Türk Zaferleri,* Doğan Kitap, 1. Baskı, İstanbul, 2017.

KOLÇAK, Özgür ve ORAL, Özgür, "Akdeniz'de Güç Oyunları: Osmanlı-Habsburg Mücadelesinin Deniz Cephesi", *Kuruluş ve Yükseliş Devri Osmanlı Tarihi,* İstanbul Üniversitesi AUZEF Yayını, İstanbul, T.Y.

KOLODKO, W. Grzegorz, *Gezici Dünya: Geçmişten Geleceğe Küresel Ekonomi-Politik,* (Çev.) Fırat. O. Baş, ODTÜ Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, 2011.

KONGAR, Emre, *21. Yüzyılda Türkiye: 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı,* Remzi Kitabevi, 45. Baskı, İstanbul, 2012.

KONGAR, Emre, *Küresel Terör ve Türkiye,* Remzi Kitabevi, 13. Baskı, İstanbul, 2016.

KONUKÇU, Yasemin, "Amerika Birleşik Devletleri'nde Militarizm ve Deniz Politikalarına Etkisi", *Deniz Hakimiyetleri: Jeopolitik Stratejilerin Gizli Gücü, (*Ed.) Ferdi Güçyetmez, Aktif Yayınevi, 1. Baskı, 2022.

KONYAR, Erkan, *Anadolu ve Mezopotamya Tarihi,* Ünite: 2, İstanbul Üniversitesi AUZEF Yayını, T.Y.

KORAY, Murat, "Türkiye-Yunanistan Arasındaki Deniz Yetki Alanı Sorunlarının Uluslararası Adalet Divanı'nda Çözümlenmesi", *Ege Jeopolitiği,* (Ed.). Hasret Çomak, Burak Ş. Şeker, Dimitrios Ioannidis, Cilt: 1, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 1. Baskı, Ankara, 2020.

KORSUN, N. Georgiyeviç, *Türk-Yunan Savaşı 1919-1922 (Bir Rus Generalin Kızıl Ordu Komutanları İçin Hazırladığı Kitap),* Kronik Kitap, 1. Baskı, İstanbul, 2020.

KÖSEBALABAN, Hasan, *Türk Dış Politikası,* (Çev.) Hüsamettin İnanç, Bigbang Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2014.

KÖYMEN, M. Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi: İkinci İmparatorluk Devri,* C: II, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 5. Baskı, Ankara, 2017.

KUNDAKÇI, Hasan, *Kıbrıs'ta Barış İçin Savaş 20 Temmuz 1974,* Kaynak Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2020.

KURAN, Selami, OKUR, Aydın, SARIBEYOĞLU, Günel, *Uluslararası Hukuk Temel Metinler,* Türkmen Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 2011.

KURAN, Selami, *Uluslararası Deniz Hukuku,* Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. 7. Baskı, İstanbul, 2021.

KURBAN, Vefa, ERGÜN, Oğuzhan, ÇÜMEN, Nur ve GÜL, Burcu, "Adanın Osmanlı'ya Katılışı", *Stratejik Paralaksın Doğduğu Noktada Türk ve Rus İlişkilerinin Geleceği: Kıbrıs ve Ötesi,* (Ed.) Vefa Kurban, İKSAD Yayınevi, Ankara, 2020.

KUTLU, Sacit, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2018.

KÜÇÜK, Ayşe, "Tekrarlayan Çatışmalarda Üçüncü Aktörlerin Rolü: Türk(iye)-Yunan(istan) İlişkilerinde Kıbrıs Örneği", *Tarih ve Uluslararası İlişkiler Perspektifinden Türk-Yunan İlişkileri 1821-2021,* Boyut Yayıncılık ve Tic. A.Ş., İstanbul, 2022.

KÜPELİ, Ş. Mustafa ve GÜRLER, T. Recep, "Ortadoğu Ülkelerinin Enerji Rezerv ve Kaynakları", *Dünya Enerji Trendleri,* (Ed.) Kemal İnat, Büşra Z. Ö. Taşçıoğlu, SETA Kitapları, 1. Baskı, İstanbul, 2021.

LADURUİE, Le R. Emmanuel, "Fransa", *Ülkelerin Tarihleri Ulusal Kimlikler Nasıl Oluşturuldu?* (Der.) Peter Furtado, (Çev.) Şahika Tokel, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2021.

LAMARTINE De Alphonse, *Osmanlı Tarihi,* (Çev.) Serhat Bayram, Kapı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2011.

LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu,* (Çev.) Boğaç Babür Turna, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2008.

LEWIS, Bernard, *"Ortadoğu: İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi",* (Çev.) Selen, Y. Kölay, 9. Baskı, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2013.

LEWY, Guenter, *1915 Osmanlı Ermenilerine Ne Oldu? Çarpıtılan-Değiştirilen Tarih,* (Çev.) Ceren Elitez, Timaş Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2012.

LEVİ, Giovanni, "İtalya: Katolik, Güç, Demokrasi ve Geçmişin Başarısızlığı", *Ülkelerin Tarihleri Ulusal Kimlikleri Nasıl Oluşturuldu?,* Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2021.

LOWRY, W. Heath ve ERÜNSAL, E. İsmail, *Yenice-i Vardar'lı Evrenos Hanedanı: Notlar ve Belgeler,* (Çev.) Aynur Evrenosoğlu Onbaşıoğlu ve Kıvanç Tanrıyar, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

LUKAS, John, *Yirminci Yüzyılın ve Modern Çağın Sonu,* (Çev.) Mehmet Harmancı, Yeni Yüzyıl Tarih Dizi, Sabah Kitapları, Bilgin Yayıncılık A.Ş., 2. Baskı, İstanbul, 1995.

LUXEMBURG, Rosa, *Milliyetler Sorunu ve Özerklik,* Belge Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2016.

MAALOUF, Amin, *Doğunun Limanları,* (Çev.) Esin Talu-Çelikkan, 10. Baskı, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Sanayi A.Ş. İstanbul, 1998.

MAHALLİ, Hüsnü, "Arap Baharından Afgan Baharına", *Yeni Dünya Düzeninde Nasıl Bir Türkiye?,* (Ed.) Övgün A. Ercan, Sözcü Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 2022.

MAHAN, T. Alfred, *Askeri Kara Harekatlarının Temelleri ve Uygulamaları ile Karşılaştırmalı ve Kıyaslamalı Deniz Stratejisi,* (Çev.) Saner Sarı, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2021.

MANELA, Erez, *Kendi Kaderini Tayin Hakkı ve Sömürge Karşıtı Milliyetçiliğin Kökenleri Wilsoncu Moment,* (Çev.) Ergin Özler, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2020.

MANİSALI, Erol, *İç Yüzü ve Perde Arkasıyla Avrupa Çıkmazı Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri,* Otopsi Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul, 2001.

MANİSALI, Erol, *Dünden Bugüne Kıbrıs, Gündoğan Yayınları,* 2. Baskı, İstanbul, 2003-a.

MANİSALI, Erol, *Avrupa Kıskacında Kıbrıs,* Derin Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, 2003-b.

MANİSALI, Erol, *Ortak Pazar'dan Avrupa Birliği'ne (Hayatım Avrupa 1),* Cumhuriyet Kitapları, 6. Baskı, İstanbul, 2009-a.

MANİSALI, Erol, *Avrupa'yla Derin Bağlar (Hayatım Avrupa 5),* Cumhuriyet Kitapları, 5. Baskı, İstanbul, 2009-b.

MANİSALI, Erol, *Askeri Darbeden Sivil Darbeye (Hayatım Avrupa 2),* Cumhuriyet Kitapları, 3. Baskı, İstanbul, 2009-c.

MANİSALI, Erol, *Avrupa'nın Askerle Kavgası (Hayatım Avrupa 4),* Cumhuriyet Kitapları, 5. Baskı, İstanbul, 2009-d.

MANİSALI, Erol, *Türkiye'nin Askersiz İşgali Gümrük Birliği (Hayatım Avrupa 3),* Cumhuriyet Kitapları, 5. Baskı, İstanbul, 2009-e.

MANİSALI, Erol, *Denktaş'ın Öbür Yüzü: Rauf Denktaş'la Siyaset Dışı Anılar,* Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2011.

MANİZADE, Derviş, *Kıbrıs Dün, Bugün, Yarın,* Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları, İstanbul, 1975.

MANSEL, A. Müfit, *Ege ve Yunan Tarihi,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, 3. Baskı, Ankara, 1971.

MANGO, Andrew, *Atatürk Modern Türkiye'nin Kurucusu*, (Çev.) Füsun Doruker, Remzi Kitabevi, 15. Baskı, İstanbul, 2017.

MARR, Andrew, *Büyük Dünya Tarihi,* (BBC Belgeseli), (Çev.) Çağla Irmak Ece, Yakamoz Kitap, İstanbul, 2013.

MARSHALL, Tim, *Coğrafya Mahkûmları,* (Çev.) Mert Doğruer, Eplison Yayınevi Ticaret ve Sanayi A.Ş. 5. Baskı, İstanbul, 2020.

MARSHALL, Tim, *Coğrafyanın Gücü,* (Çev.) Gökçen Keçici, 1. Baskı, Eplison Yayınevi, İstanbul, 2024.

MATİÇ, Uğur, "Türkiye-Yunanistan İlişkileri", *Geçmişten Günümüze Türkiye-Balkan İlişkileri,* (Ed.) Ayşegül Can ve Melih Duman, Eğitim Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2022.

MAZOWER, Mark, *Selanik: Hayaletler Şehri Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950),* (Çev.) Gül Çağlı Güven, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, 2007, İstanbul.

MCCARTHY, Justin, *Müslümanlar ve Azınlıklar,* (Çev.) Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1998.

MCCARTHY, Justin, *Osmanlı Türkleri 1281'den 1923'e,* (Çev.) Timur Demirtaş, T&K Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2015.

MCNEILLl, H. William, *Dünya Tarihi,* (Çev.) Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi, 15. Baskı, Ankara, 2013.

MENEKŞE, Metin, "Kuraklık ve Kıtlık Nedeniyle Meydana Gelen Göçler: Kıbrıs Örneği (1838-1903)", *Osmanlı'dan Günümüze Kıbrıs Dün, Bugün, Yarın,* (Ed.) Fatma Çalik Orhun, Gazi Kitabevi, Ankara, 2020.

METİN, Hüseyin, *Kıbrıs Tarihine Toplu Bir Bakış,* Kaynak Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2022.

MILLAS, Hercules, "National Perception of The Other and The Persistence of Some Images", *Turkısh-Greek Relations: The Security Dilemma in The Aegean,* (Ed.) Mustafa Aydın and Kostas Ifantis, Foreword by Norman Stone, Routledge Taylor & Francis Group, London and New York, 2004.

MILLAS, Herkül, *Yunan Ulusunun Doğuşu,* İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2020.

MOR, Hasan, *Türk Dış Politikasında Kıbrıs ve Avrupa Çıkmazı,* Çizgi Kitabevi, Ankara, 2019.

MOR, Hasan, *Uluslararası Hukuk Perspektifinden Türk Dış Politikasında Ege Denizi Karasuları ve Kıta Sahanlığı Sorunları,* Çizgi Kitabevi, Konya, 2016.

MUHTAR, Mahmud, *Balkan Harbi: Üçüncü Kolordunun ve İkinci Doğu Ordusunun Muharebeleri,* İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2012.

MUMCU, Ahmet, "Kurtuluş Savaşının Bitişi-Ünite-11", *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi,* Cilt: 1, (Ed.), İhsan Güneş, Anadolu Üniversitesi Yayını, 10. Baskı, Eskişehir, 1997.

MURPHY, C. Emma, "Siyonizm ve Filistin Sorunu", *Ortadoğu Tarihi: Dini, Siyasi, Kültürel ve Ekonomik Perspektiften…"* Hazırlayan, Youssef M. Choueiri, (Çev.) Fethi Aytuna, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2011.

MÜDERRİSOĞLU, Alptekin, *Sakarya,* Bilgi Yayınevi, Ankara, 2018.

MÜFTÜOĞLU, İsmail, *Bilinmeyen Yönleriyle Kıbrıs Barış Harekâtı ve Perde Arkası,* Alioğlu Yayınevi, İstanbul, 2021.

MÜTERCİMLER, Erol, *Onlar Bizim İçin Öldüler: Bu Vatan Böyle Kurtuldu,* Alfa Basım Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti. 10. Baskı, İstanbul, 2005.

MÜTERCİMLER, Erol, *Geleceği Yönetmek,* Alfa Basım, Yayım, Dağıtım Ltd. Şti. 3. Baskı, İstanbul, 2006.

MÜTERCİMLER, Erol, *Satılık Ada Kıbrıs: Kıbrıs Barış Harekatının Bilinmeyen Yönleri",* Alfa Basım Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti. 8. Baskı, İstanbul, 2010.

MÜTERCİMLER, Erol, *1922 Mudanya Mütarekesi Diplomasi Savaşı: Mudanya Mütarekesi Olmasaydı Lozan Olmazdı,* Alfa Basım Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti. 2. Baskı, İstanbul, 2013.

MÜTERCİMLER, Erol, *Fikrimizin Rehberi Gazi Mustafa Kemal,* Alfa Basım Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti. 3. Baskı, İstanbul, 2019.

MÜTERCİMLER, Erol, *Coğrafi Keşifler: Soykırımlar, Sömürgecilik, Kölecilik, Emperyalizm, Kapitalizm,* Alfa Basım Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti. 2. Baskı, İstanbul, 2022-a.

MÜTERCİMLER, Erol, *Destanlaşan Gemiler: Hamidiye, Yavuz, Nusrat, Alemdar,* Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2022-b.

NAPPIER, William, *Attila,* (Çev.) Enver Günsel, Remzi Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 2006.

NYE, S. Joseph ve WELCH, A. David, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak: Kurama ve Tarihe Giriş,* (Çev.) Renan Akman, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2013.

NYE, S. Joseph, *Yumuşak Güç,* (Çev.) Rayhan İnan-Aydın, BB101 Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2020.

OLGUN, M. Ergun, Kıbrıs Müzakere Süreci ve Müzakere Başlıkları", *Avrupa Birliği ve Küresel Araştırmalar Derneği (ABKAD),* I. Baskı, Yayın No: 5, Ankara, 2016.

OKTAY, G. Emel ve KINACIOĞLU, Müge, "Türkiye'nin AB'ne Üyelik Sürecinde Kıbrıs Politikasının Analizi", *Türk Dış Politikası Son On Yıl,* (Ed.) Yelda Demirağ ve Özlen Çelebi, Palme Yayıncılık, Ankara, 2011.

OKTAV, Z. Özden ve ERTEM, S. Helin, "Giriş", *2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Krizler,* (Der.) Özden Z. Oktav ve Helin S. Ertem, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 1. Baskı, Ankara, 2015.

OLGUN, M. Ergun, *Kıbrıs Müzakere Süreci Seyir Defteri,* Efil Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, 2020.

OKTAY, Fatih, *Çin: Yeni Büyük Güç ve Değişen Dünya Dengeleri,* Türkiye İş Bankası Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2020.

ORAN, Baskın, *Etnik ve Dinsel Azınlıklar: Tarih, Teori, Hukuk, Türkiye,* Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2018.

ORHUN, Ç. Fatma, *K.K.T.C. Cumhurbaşkanı, Rauf, R. Denktaş'ın Annan Planı Sürecindeki Mücadelesi,* Hiper Yayın, 1. Baskı, İstanbul, 2019.

ORHUN, Ç. Fatma, *Osmanlı'dan Günümüze Kıbrıs: Dün, Bugün, Yarın,* (Ed.) Fatma Ç. Orhun, Gazi Kitabevi, Ankara, 2020.

ORTAYLI, İlber, *İstanbul'dan Sayfalar,* (Der.) Sevinç Altan, Alkım Yayınevi, 9. Baskı, İstanbul, 2006.

ORTAYLI, İlber, *Tarihimiz ve Biz,* Timaş Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2008.

ORTAYLI, İlber, *Tarihin Sınırlarına Yolculuk,* Timaş Yayınları, 19. Baskı, İstanbul, 2011.

ORTAYLI, İlber, *Türklerin Tarihi*, Cilt: 1, *Orta Asya'nın Bozkırlarından Avrupa'nın Kapılarına,* Timaş Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2015.

ORTAYLI, İlber, *Türklerin Tarihi*, Cilt: 2, *Orta Asya'nın Bozkırlarından Avrupa'nın Kapılarına,* Timaş Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2016.

ORTAYLI, İlber, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk,* Kronik Kitap, 1. Baskı, İstanbul, 2018.

OSTERHAMMEL, Jurgen, *Dönüşen Dünya Küresel 19. Yüzyıl Tarihi,* (Çev.) Mustafa Tüzel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2022.

ÖĞÜTÇÜ, Mehmet, *Yeni Büyük Oyun Neresindeyiz? Nereye Gidiyoruz?,* Doğan Kitap, 1. Baskı, İstanbul, 2017.

ÖĞÜTÇÜ, Mehmet Öğütçü, *Yeni Dünya Düzeyinde Enerji Savaşları Türkiye Neresinde?,* Destek Yayınları, İstanbul, 2023.

ÖKSÜZ, Hikmet, "Sunuş", *Pontus Meselesi Olaylar, Algılar ve Gerçekler,* (Ed.) Hikmet Öksüz, Mehmet Okur ve Yüksel Küçüker, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, Trabzon, 2019.

ÖMEROĞLU, Aydın, *Osmanlı'dan Günümüze Batı Trakya Türkleri,* Atatürk-Venizelos Araştırma Merkezi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2013.

ÖNCEL, Rıfat, "Türkiye-Yunanistan İlişkileri", *2022'de Türkiye,* (Ed.) Muhittin Ataman ve Cem D. Uzun, SETA Yayını, 1. Baskı, Ankara, 2022.

ÖNCEL, Rıfat, "Savunma Sanayi", *2023'te Türkiye,* (Ed.) Nebi Miş ve Murat Yeşiltaş, 1. Baskı, *SETA Yayını,* Ankara, 2023.

ÖNER, Özer, *Yavuz ve Midilli Osmanlı'nın Son Savaşı,* Yeditepe Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2012.

ÖRENÇ, A. Fuat, *Yakın Dönem Tarihimizde Rodos ve Oniki Ada, Doğu* Kütüphanesi, 1. Baskı, İstanbul, 2006.

ÖRENÇ, A. Fuat, *Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan,* Babil Kültür Yayıncılığı, 1. Baskı, İstanbul, 2009.

ÖRMECİ, Ozan, "Fransa'nın Doğu Akdeniz Politikasını Anlamak", *Doğu Akdeniz Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası,* (Ed.) Tayyar Arı ve Mesut H. Caşın, İdeal Kültür Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2021.

ÖRNEK, Özden, *Milgem'in Öyküsü,* 3. Baskı, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2020.

ÖYMEN, Onur, *Silahsız Savaş: Bir Mücadele Sanatı Olarak Diplomasi,* Remzi Kitabevi, 6. Baskı, İstanbul, 2007.

ÖYMEN, Onur, *Çıkış Yolu: Dış Baskılara Karşı Tam Bağımsızlığı Korumak,* Remzi Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul, 2012.

ÖYMEN, Onur, *Uçurumun Kenarında Dış Politika,* Remzi Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul, 2018.

ÖYMEN, Onur, *Baskılara Direnirken Bir Cumhuriyetçinin Siyaset Anıları,* Remzi Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 2020.

ÖYMEN, Onur, "Türk Yunan İlişkilerini Anlamak İçin Kıbrıs Meselesini Anlamalı", *Doğu Akdeniz'de Rekabet,* (Der.) Şenol Çarık, Halk Kitabevi, İstanbul, 2021.

ÖZAKMAN, Turgut, *Çılgın Türkler Kıbrıs,* Bilgi Yayınevi, 21. Baskı, İstanbul, 2012.

ÖZARSLAN, B. Bumin, *Uluslararası Hukuk Açısından Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliği'nin Yaklaşımı,* IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2007

ÖZBEY, Mustafa Özbey, "Türkiye'nin Denizlere Egemenliği İle Türk Boğazları, İstanbul Su Yolu", *Yeni Dünya Düzeninde Nasıl Bir Türkiye?,* (Ed.) Övgün A. Ercan, Sözcü Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 2022.

ÖZCAN, Besim, "Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya Yönelik Dış Politikası (19. yy. ve 20. yy. Başı)", *Türk Dış Politikası Osmanlı Dönemi,* (Ed.) Mustafa Bıyıklı, Gökkubbe, Cilt: 2, Bilimevi Basın Yayın Ltd. Şti. 2. Baskı, İstanbul, 2010.

ÖZDAĞ, Ümit, *PKK Terör Örgütü Neden Bitmedi? Nasıl Biter?*, Kripto Yayınları, 10. Baskı, Ankara, 2019.

ÖZDAĞ, Ümit ve ONGUN, Yelda, *Türk Dış Politikasında Hasar Tespiti,* Destek Yayınları, İstanbul, 2020.

ÖZDEMİR, Mehmet, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Girişi Konusunda Olumlu ve Olumsuz Görüşler", *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Sempozyum Bildirileri, Sorular ve Cevapları*, (Der.) Mustafa Kahramanyol, Türk Ocakları Genel Merkezi, Ankara Ticaret Odası, Ankara, 16-17 Mart 2001.

ÖZDEMİR, Volkan, *Rusya'nın Kodları: Türkiye'de Rusya'yı Ararken, Rusya'da Türkiye'yi Bulmak,* Destek Yayınları, İstanbul, 2019.

ÖZEY, Ramazan, *Türkiye'nin Jeopolitiği: Değişimler ve Öncelikler,* Pegem Akademi, 1. Baskı, Ankara, 2017.

ÖZERSAY, Kudret, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi, Araştırma Dizisi, Ankara, 2009.

ÖZERSAY, Kudret, "Kıbrıs Konusu", *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,* (Der.) Baskın Oran, Cilt: 3, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

ÖZGEN, Cenk, "Doğu Akdeniz'de Deniz ve Enerji Güvenliği", Uluslararası Akdeniz Kongresi, Kongre Bildiriler Kitabı, (2018), *https://tasam.org/Files/Icerik/File/Pages_from_akdeniz_pdf_8486e1a1-bebd-4769-8836-f2852b31cc79.pdf/,* (28.09.2024).

ÖZGÖKER, Uğur, İBA, Sezin, "Uluslararası İlişkiler ve Türkiye'nin Yeni Dış Politikası", *21. Yüzyılda Çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasisi,* (Ed.) Hasret Çomak, Umuttepe Yayınları, 1. Baskı, Kocaeli, 2010.

ÖZGÖKER, Uğur, KARADEMİR, Musa ve BATI, F. Güney, "Akdeniz'in Amiral Gemisi Kıbrıs ve Mavi İnci'den Enerji", *Osmanlı'dan Günümüze Kıbrıs: Dün, Bugün, Yarın,* (Ed.) Fatma Ç. Orhun, Gazi Kitabevi, Ankara, 2020.

ÖZGÖKER, Uğur ve TİPİ, İsmail, *Siyasal Katılma Kültür Kurumlar Çerçevesinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Siyasal Hayat,* Ekin Yayınevi, Bursa, 2021.

ÖZGÖKER, Uğur ve MİRZABEY, A. Zübeyir, *Doğu Akdeniz Jeopolitiği Çerçevesinde Türkiye'nin Enerji Güvenliği,* Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 1. Baskı, Ankara, 2022.

ÖZKAN, Abdullah, *A'dan Z'ye Kurtuluş Savaşı ve Atatürk Dönemi,* C: II, Sabah, İstanbul, T. Y.

ÖZKANCA, D. Oya, *Türkiye-Batı İlişkileri: İttifak İçi Muhalefet Siyaseti,* (Çev.) Ali Karatay, Koç Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2023.

ÖZKAYA, Yücel, SARAY, Mehmet, BALCIOĞLU, Mustafa ve ERASLAN, Cezmi, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Hayatı*, (Yayına Hazırlayan) Hüseyin Tosun, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2017.

ÖZKUL, E. Ali, Doğu Akdeniz'in Anahtarı Kıbrıs, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 2025, s. 173.

ÖZSOY, Ali, *Balkanlar'da Türk Soykırımı,* İleri Yayınları, 2. Baskı, 2014.

ÖZSÜER, Esra, "İki Yüzüncü Yılında Türk-Yunan İlişkilerini Yeniden Düşünmek", *Tarih ve Uluslararası İlişkiler Perspektifinden Türk-Yunan İlişkileri 1821-2021, (*Ed.) Esra Özsüer, Boyut Yayıncılık ve Tic. A.Ş., İstanbul, 2022.

ÖZTOPRAK, İzzet, AYTEPE, Oğuz ve KARATAŞ, Murat, *Yunan İşgalinde Batı Anadolu*-I, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014.

ÖZTOPRAK, İzzet, *Türk ve Batı Kamuoyunda Millî Mücadele,* Türk Tarih Kurumu Yayını, 3. Baskı, Ankara, 2023.

ÖZTÜRK, Duygu, "Krizlerden Çok Aktörlü İş Birliğine Türk-Yunan İlişkileri", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2014,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Balcı, SETA Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2015.

ÖZYİĞİT, Ertan ve ÖZSARAÇ, Halil, *Barbaroslar: Akdeniz'in Anlatılmamış Hikayesi,* WIZART Edutaintment: On Sekiz Saniye Yapım Yayın Reklam ve Danışmanlık Halkla İlişkiler Tic. A.Ş. 1. Baskı, İstanbul, 2021.

PABUÇÇULAR, Hazal, *Türkiye ve Oniki Ada: 1912-1947,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2019.

PALMER, Alan, *Osmanlı İmparatorluğu Son Üç Yüz Yıl Bir Çöküşün Tarihi,* (Çev.) Belkıs Çorakçı Dişbudak, Sabah Kitapları, 6. Baskı, İstanbul, 1997.

PALABIYIK, M. Serdar ve YILDIZ, Ali, *Avrupa Birliği,* Orta Doğu Teknik Üniversitesi Toplum ve Bilim Merkezi, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş., Ankara, T.Y.

PAMUKOĞLU, Osman, *Baş Döndürenler İmparatorların Savaşından Türklerin Ulusal Bağımsızlık Mücadelesine,* İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2017.

PAPADAKIS, Yiannis, *Ölü Bölgeden Yankılar: Kıbrıs'ın Bölünmüşlüğünü Aşmak,* Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2009.

PARTHASARATHİ, Prasannan, *Avrupa Zenginleşirken Asya Neden Yoksul Kaldı: Küresel Ekonomik Ayrışma 1600-1850,* (Çev.) Öktem Kalaycıoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2019.

PAZARCI, Hüseyin, *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü,* Turhan Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 1992.

PAZARCI, Hüseyin, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları,* Turhan Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2015.

PAZARCI, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk,* Turhan Kitabevi Yayınları, 20. Baskı, Ankara, 2021.

PEHLİVANLI, Hamit, "Tarihi Perspektif İçerisinde Pontus Olayı: Yakın Tarihimiz ve Günümüze Etkileri", *Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası,* (Ed.) Yusuf Sarınay, Hamit Pehlivanlı ve Abdullah Saydam, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015.

PEHLİVANOĞLU, A. Öner, *Ortadoğu ve Türkiye,* Kastaş Yayınevi, 1. Baskı, 2004, İstanbul.

PELZ, A. William, *Modern Avrupa Halkları Tarihi,* (Çev.) Nil Tuna, Kolektif Kitap Bilişim ve Tasarım Ltd. Şti., 2. Baskı, İstanbul, 2017, s. 245.

PINAR, Murat ve TAMÇELİK, Soyalp, "Ege Denizi'nde Uluslararası Hava Sahası ve FIR Hattı Sorunu", *Ege Jeopolitiği,* (Ed.) Hasret Çomak, Burak, Ş. Şeker ve Dimitrios Ioannidis, Cilt: 1, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 1. Baskı, Ankara, 2020.

POGGI, Gianfranco, *Modern Devletin Gelişimi Sosyolojik Bir Yaklaşım,* (Çev.) Şule Kut ve Binnaz Toprak, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2012.

POLAT, Ş. Doğan, "Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonrasında Türkiye'nin Akdeniz Politikası", *Akdeniz Jeopolitiği,* (Ed.) Hasret Çomak, Burak, Ş. Şeker, C: I, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 1. Baskı, Ankara, 2019.

PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali, *Arkadaş Türkçe Sözlük,* Arkadaş Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, 1997.

RANGARAJAN, L. N. *Kautilya: Arthaşastra,* (Çev.) Utku Umut Bulsun, Kırmızı Kedi Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2018.

REİS, Piri, *Kitabı Bahriye: Denizcilik Kitabı,* Cilt: 2, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1973.

RIASANOVSKY, V. Nicholas ve STEINBERG, D. Mark, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan Günümüze,* (Çev.) Figen Dereli, İnkılap Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş., 2. Baskı, İstanbul, 2014.

ROBERTS, J. M. *Avrupa Tarihi,* (Çev.) Fethi Aytuna, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2010.

ROBERTS, J. M. *Dünya Tarihi: 18. Yüzyıl ve Sonrası,* Cilt: 2. (Çev.) İdem Erman ve Tansu Akgün, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2013.

SADRAZAM, Halil ve SAYIL, Altay, *Fotoğraflarla Dr. Fazıl Küçük,* Kıbrıs Kültür Derneği Yayını, 1. Baskı, Ankara, 1998.

SAFİ, Polat, *Millî İstihbarat Teşkilâtı 1826-2023 İlk Defa Yayımlanan MİT Arşiv Belgeleriyle,* Kronik Kitap, 1. Baskı, İstanbul, 2023.

SAĞDIÇ, Kadir Sağdıç, "Deniz Silah Sanayi", *Yeni Dünya Düzeninde Nasıl Bir Türkiye?,* (Ed.) Övgün A. Ercan, Sözcü Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 2022.

SAKİN, Serdar ve SALEP, Mustafa, *Balkanlar'da Güvenlik Arzusu Türkiye-Yunanistan-Yugoslavya İlişkileri ve Balkan Paktı,* Berikan Yayınevi, Ankara, 2012.

SALİHOĞLU, C. Kaan, *Küresel Güç Odağında Kıbrıs Sorunu ve Bölgesel Enerji Denklemi Doğu Akdeniz'de Satranç,* Kaynak Yayınları, 1. Baskı, 2020, İstanbul.

SANBERK, Özdem, "Türk Dış Politikası'nın Dönüşümü: Öncelikler Nelerdir? Rota Değişikliği Var Mı?", *21. Yüzyılda Çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasi,* (Ed.) Hasret Çomak, Umuttepe Kitabevi, 1. Baskı, Kocaeli, 2010.

SANDER, Oral, *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e,* C: I, İmge Kitabevi, 24. Baskı, Ankara, 2012.

SANDER, Oral, *Türkiye'nin Dış Politikası,* (Der.) Melek Fırat, İmge Kitabevi, 4. Baskı, Ankara, 2013.

SANDER, Oral, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Denene,* İmge Kitabevi, 10. Baskı, Ankara, 2016.

SANDER, Oral, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye: 1945-1965,* İmge Kitabevi, 1. Baskı, Ankara, 2018.

SANDIKLI, Atilla, "Yeni Kıbrıs Stratejisi Tanınma", *21. Yüzyılda Çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasi,* (Ed.) Hasret Çomak, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2010.

SANDIKLI, Atilla, BUDAK, Türkan ve ÜNAL Bekir, "Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye", *Bilge Adamlar Kurulu Raporu-2013,* Rapor No: 5, BİLGESAM Yayınları, Ankara, 2013.

SARINAY, Yusuf, "Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası", *Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası,* (Ed.) Yusuf Sarınay, Hamit Pehlivanlı ve Abdullah Saydam, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015.

SATATOV, Nadirpaşa, *Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurucusu ve Kahramanı Mustafa Kemal Atatürk,* Balkan Sutudies- History & Literature-II, (Ed.) İsmail Mangaltepe, Reshat Qahili, Fatih M. Sancaktar, George Mladenovski, Mehmet Özdemir, Deniz Ekinci, Nilgün Yavuz, Mehmet A. Eroğlu, Eyüp Zengin ve Suriya Tauk, Published by Cyril and Methodius University, Skopje, 2011.

SAYDAM, Abdullah, "Kurtuluş Savaşında Trabzon'a Yönelik Ermeni-Rum Tehdidi", *Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası,* (Ed.) Yusuf Sarınay, Hamit Pehlivanlı ve Abdullah Saydam, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015.

SAVRUN, Ergenekon, "Türkiye Yunanistan İlişkileri Kapsamında Türk Dış Politikası (1923-1938)", *Türk Dış Politikası,* (Ed.) Hasan Acar, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 1. Baskı, Ankara, 2020.

SAYAR, M. Hamdi ve KÜÇÜKSİPAHİOĞLU, Birsel, *Roma Tarihi,* İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Ders Kitabı, İstanbul, T.Y.

SCHMIDT, C. Brian, "Ulusal Güvenliğin Önceliği", *Dış Politika: Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar,* (Ed.) Steve Smith, Amelia Hadfield ve Tim Dunne, (Çev.) Nasuh Uslu, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi Röle Akademik Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2016.

SHAW, N. Malcolm, *Uluslararası Hukuk,* (Çev.) Yücel Acer, İbrahim Kaya, M. Turgut, Demirtepe ve G. Ergin, Şimşek, TÜBA Yayını, 1. Baskı, Ankara, 2018.

SHINDLER, Colin, "İsrail: Siyonist Deneyim", *Ülkelerin Tarihleri Ulusal Kimlikler Nasıl Oluşturuldu?* (Der.) Peter Furtado, (Çev.) Şahika Tokel, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2021.

SMITH, L. Michael, *Yunanistan'ın Anadolu Hayali 1919-1922,* Tarihçi Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2017.

SELEK, Sabahattin, *Millî Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı,* Doğan Kitap, 1. Baskı, İstanbul, 2020.

SELVİ, Haluk, *Sorularla Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,* Yeditepe Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2017.

SELVİ, Haluk, *Millî Mücadele'de İlk İşgaller İlk Direnişler*, Yeditepe Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 2018.

SERDAR, Bora, *Denize Bakma Denizden Bak Kardak,* Kırmızı Kedi Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 2020.

SERDAROĞLU, Rıfat, "Stratejik Gerçeklik", *Yeni Dünya Düzeninde Nasıl Bir Türkiye?,* (Ed.) Övgün A. Ercan, Sözcü Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 2022.

SERTER, Z. Vehbi, *Kıbrıs'ta Rum Yunan Saldırıları ve Soykırım: Göç, Acı ve Gözyaşı,* T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 2008.

SOLNON, F. Jean, *Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa,* (Çev.) Ali Berktay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2020.

SONYEL, R. Salahi, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Cilt: 2, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2003.

SONYEL, R. Salahi, *Mustafa Kemal Atatürk ve Kurtuluş Savaşı (Yeni Belgelerle): 1918-1923,* C: I, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2008-I.

SONYEL, R. Salahi, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türk-Yunan İlişkileri: 1821-1923,* Remzi Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 2011.

SONYEL, R. Salahi, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika,* Cilt: 1, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2014-a.

SONYEL, R. Salahi, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar (1974-1975),* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014-b.

SOWERBY, Robin, *Yunan Kültür Tarihi: Homerik Çağ, Tarih, Din, Sosyal Yaşam, Spor, Edebiyat, Mitoloji, Felsefe ve Sanat,* (Çev.) Özgür Umut Hoşafçı, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2012.

SOYSAL, Mümtaz, *Gündemdeki Kıbrıs* (Panel), Türkiye Barolar Birliği, Ankara Barosu- İstanbul Barosu, Ankara Barosu Yayınları, Ankara, 2002.

SPEECH, A. Delivered By, *Gazi Mustafa Kemal,* (Çev.) Birol Bayram, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2019.

SOYDAN, Z. Mustafa, *KKTC'nin Türk Devletleri Teşkilatı Gözlemci Statüsü Ne Anlama Gelmektedir?* Sakarya Üniversitesi, Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayını (TÜRKMER), KKTC-2022.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, Hakan Güneş ve Erhan Keleşoğlu, *Uluslararası İlişkilere Giriş,* 5. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2013.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi,* Der Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2014.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, *İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası 1914-1945,* Der Yayınları, İstanbul, 2015.

STAVRIDIS, James, *Deniz Gücü. Okyanusların Tarihi ve Jeopolitik Önemi,* (Çev.) Nil Tuna ve Varol Ataman, Eplison Yayınevi Ticaret ve Sanayi A.Ş. 1. Baskı, İstanbul, 2021.

STEVENS, Paul, "Petrol ve Kalkınma", *Ortadoğu Tarihi: Dini, Siyasi, Kültürel ve Ekonomik Perspektiften,* (Ed.) Youssef M. Choueiri, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2011.

SUR, Melda, *Uluslararası Hukukun Esasları,* Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. 15. Baskı, İstanbul, 2021.

SÜER, Berna ve ATMACA, Ö. Ayşe, *Arap-İsrail Uyuşmazlığı,* Orta Doğu Teknik Üniversitesi Toplum ve Bilim Merkezi, ODTÜ Yayıncılık, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş., Ankara, T.Y.

ŞAHİN, Mehmet, "Akdeniz: Doğu-Batı Arasındaki Köprü ve Medeniyetler Buluşması", *Akdeniz Jeopolitiği,* (Ed.) Hasret Çomak ve Burak Ş. Şeker, Cilt: 1, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 1. Baskı, Ankara, 2019.

ŞAHİN, İsmail ve GÜNAR, Altuğ, "Doğu Akdeniz'in Jeopolitik Önemi", *Doğu Akdeniz Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası,* (Ed.) Tayyar Arı ve Mesut H. Caşın, İdeal Kültür Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2021.

ŞAHİN, Köksal, "Balkanlar ve Türkiye Jeopolitik ve Jeostratejik Bir Değerlendirme", *Değişen Dünyada Türk Dış Politikası,* (Ed.) Murat Ercan, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 1. Baskı, Ankara, 2011.

ŞİMŞEK, E. Galip, "Uluslararası Hukukta Devletin Yetkisi", *Uluslararası Hukuk,* (Ed.) Ayşe Nur Tütüncü ve Elif Uzun, Cilt: 2, Anadolu Üniversitesi Yayını, 1. Baskı, Eskişehir, 2013.

ŞİMŞİR, N. Bilal, *Rumeli'den Türk Göçleri-Belgeler (1912-1913),* Cilt: 1, Türk Tarih Yüksek Kurumu- Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.

TAMÇELİK, Soyalp, *Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2009.

TAŞAR, Nurettin, "Tarihsel Bağlamda Türk-Yunan İlişkilerinde Doğu Akdeniz Sorunu'nun Güvenlik Boyutu", *DS Journal,* Cilt: I, Sayı: 1, 2020, ss. 32-46.

TANİLLİ, Server, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası 20. Yüzyıl: Yeni Bir Dünyanın Arayışında,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2019.

TAŞAN, Oğuzhan, "Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası", *Adalar Denizi'nden Kıbrıs'a Akdeniz ve Sorunlar: Mare Nostrum,* (Ed.) Ulvi Keser, Gündüz Kitabevi, Ankara, 2012.

TAŞKIRAN, Cemalettin, *Oniki Ada: Hatalı Kararlar, Acı Kayıplar,* Babıali Kültür Yayıncılığı, 1. Baskı, İstanbul, 2007.

TEKİN, Oğuz, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş,* İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2008.

TEVFİK, İhsan, *İnsan ve Mekân Yüzüyle Mübadele 1923'ten Bugüne Zorunlu Göç,* İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2014.

TINNISWOOD, Adrian, *17. Yüzyılda Akdeniz'de Korsanlık: Denizler, Fetihler, Korsanlar, Esaret, Politika, Yayılmacılık ve Bölünme,* (Çev.) Dinç Tayanç, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2011.

TOLUNER, Sevin, *Geçmişi Anımsayıp Geleceği Yönlendirme,* Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. 1. Baskı, İstanbul, 2017.

TOLUNER, Sevin, *Milletlerarası Hukuk (Giriş, Kaynaklar),* Sevin Tosuner'in Ders Notlarından, (Der.) Ayşe Nur Tütüncü, Enver Arıkoğlu, Verda Neslihan Akün ve Elif Başkaracaoğlu, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. 2. Baskı, İstanbul, 2019.

TOYNBEE, J. Arnold, *Türkiye'de ve Yunanistan'da Batı Meselesi,* (Çev.) Kadri Mustafa Orağlı, Yeditepe Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2007.

TSITSELIKIS, Konstantinos, "Türk-Yunan Geriliminde Kalıcı Alanlar: Çözüm Aramak Mı Çıkmazı Büyütmek Mi?", (Çev.) Betül Bozbay, *Tarih ve Uluslararası İlişkiler Perspektifinden Türk-Yunan İlişkileri 1821-2021,* (Ed.) Esra Özsüer, Boyut Yayıncılık ve Tic. A.Ş., İstanbul, 2022.

TUNCER, Hüner, *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler,* Kaynak Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2010-a.

TUNCER, Hüner, *Osmanlı'nın Rumeli'yi Kaybı (1878-1914),* Kaynak Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2010-b.

TUNCER, Hüner, *Kıbrıs Sarmalı: Nasıl Bir Çözüm?* Kaynak Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2012.

TUNCER, Hüner, *Türk Dış Politikası: Cumhuriyet Dönemi (1920-2002),* Cilt: 2, Kaynak Yayınları, 1. Baskı, 2017.

TURAN, Cem, *Türkiye-Yunanistan İlişkileri: 1990'lı Yıllar Dost-Hasım İki Komşu,* Literatürk Academia, Nüve Kültür Merkezi, Konya, 2021.

TURAN, Cem, *Türk-Yunan İlişkileri ve Ege Sorunları,* Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım, Çanakkale, 2022.

TURAN, İlter, "Önsöz", *Türk Dış Politikası: Son On Yıl,* (Ed.) Yelda Demirağ ve Özlen Çelebi, Palme Yayıncılık, Ankara, 2011.

TURAN, Mustafa, *Yunan Mezalimi: İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2006.

TURAN, Orhan, *Tarihten Günümüze Kıbrıs Türk Basını (1879-2009),* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2013.

TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye,* Ötüken Neşriyat, 18. Baskı, İstanbul, 2021.

TURAN, Sibel ve KÖROĞLU, Ö. Nergiz, "Giriş", *Uluslararası İlişkilerde Teoriden Pratiğe Güncel Yaklaşımlar,* (Ed.) Sibel Turan ve Nergiz Ö. Köroğlu, Dora Basım-Yayın Ltd. Şti., Bursa, 2015.

TÜR, Özlem ve HAN, K. Ahmet, "2000'li Yıllarda Türk Dış Politikasını Anlamak", *2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Krizler,* (Ed.) Özden Z. Oktav ve Helin S. Ertem, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 1. Baskı Ankara, 2015.

TÜRKŞEN, Ali, *1963'ten Günümüze SAT Komandoları ve Anılarım,* Kırmızı Kedi Yayınevi, 7. Baskı, İstanbul, 2014.

TÜTÜNCÜ, N. Ayşenur, "Uluslararası Deniz Hukuku", *Uluslararası Hukuk,* (Ed.) Ayşe Nur Tütüncü ve Elif Uzun, C: II, Anadolu Üniversitesi Yayını, 1. Baskı, Eskişehir, 2013.

TÜTÜNCÜ, N. Ayşenur, "Yunanistan İle Ege Denizi'nde Yaşanan Görüş Ayrılıklarının Yeni Uzantısı Doğu Akdeniz ve Uluslararası Hukuk", 8. Bölüm, *Coğrafya, Tarih ve Uluslararası Hukuk Boyutlarıyla Küresel ve Bölgesel Denklemde Ege ve Doğu Akdeniz,* (Ed.) Mahmut Ak, Haluk Alkan ve Metin Ünver, İstanbul Üniversitesi Yayını, TBMM Basımevi, Ankara, 2021.

UCUZSATAR, U. Necati, *Türk İstiklal Harbi'nin Menşei ve Esasları (1919-1922),* Derin Yayınevi, İstanbul, 2007.

UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih: 1789-2001,* Der Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 2008.

UNESCO PUBLISHING, *Dünya Mirası: Olağanüstü Yerlerin Çok Satan Rehberi,* Alfa Basım, Yayım, Dağıtım Ltd. Şti. İstanbul, 2013.

UZDİL, B. Mahmut, *Balkan Savaşı'nda Mürettep 1. Kolordu'nun Harekâtı,* (Yayına Hazırlayanlar), Ahmet Tetik ve Şeyda Büyükcan, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 2006.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi: Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Hakkında Bir Mukaddime ile Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan İstanbul'un Fethine Kadar,* Cilt: 1, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 12. Baskı, Ankara, 2016.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi: İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar,* Cilt: 2, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 11. Baskı, Ankara, 2016.

UZUNER, M. Zuhal, "Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi Türk Dış Politikasında Kıbrıs Sorunu", *2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası Fırsatlar, Riskler ve Krizler,* (Der.) Özden Z. Oktav ve Helin S. Ertem, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 1. Baskı, Ankara, 2015.

UZUNER, M. Zuhal, "2000'li Yıllarda Türk-Yunan İlişkilerinde Liderlerin Rolü", *Türk-Yunan İlişkileri: 1821-2021,* Boyut Yayıncılık ve Tic. A.Ş., İstanbul, 2021.

ÜÇÜNCÜ, Uğur ve ÖKSÜZ, Hikmet, *6-7 Eylül 1955 Olayları: Yakın Dönem Türkiye Tarihinin Sis Perdesi,* Timaş Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2022

ÜLGÜL, Murat, "Güney Çin Denizi Sorunu", *Uluslararası İlişkilerde Güncel Sorunlar,* (Ed.) Mehmet Emin Erendor, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 1. Baskı, Ankara, 2018.

ÜLMAN, Haluk, *1. Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş,* İmge Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, 2002.

ÜNVER, Metin, "Ege ve Doğu Akdeniz'de Statükonun Korunması: Osmanlı Devleti, Yunanistan ve Büyük Güçler (1864-1909)", 7. Bölüm, *Coğrafya, Tarih ve Uluslararası Hukuk Boyutlarıyla Küresel ve Bölgesel Denklemde Ege ve Doğu Akdeniz,* (Ed.) Mahmut Ak, Haluk Alkan ve Metin Ünver, İstanbul Üniversitesi Yayını, Ankara, 2021.

ÜRÜK, M. Atıf, *Kıbrıs Gerçeği Platini'den Beşparmaklara Girne'den Lefkoşa'ya Geçmişten Günümüze,* Cinius Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2021.

VALSAMIDIS, Paschalis, "Geçmişten Günümüze Yunanistan'da Mübadele Çalışmalarında Bir Değerlendirme", *Mübadele Türk-Yunan Nüfus Değişimi,* (Ed.) Fahriye Emgili, Süleyman Özmen ve Murat Kaya, Cilt: 1, Rumeli Üniversitesi Yayını, 2021.

VIOTTI, R. Paul, KAUPPI, V. Mark, *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti,* (Çev.) Ayşe Özbay Erozan, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Tic. Ltd. Şti. 5. Baskı, Ankara, 2014.

VOLKAN, D. Vamık ve ITZKOWITZ, Nornan, *Türkler ve Yunanlılar Çatışan Komşular,* (Çev.) Banu Büyükkal, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2002.

VOLKAN, D. Vamık, *Kıbrıs Savaş ve Uyum: Çatışan İki Etnik Grubun Psikanalitik Tarihi,* (Çev.) Berna Kılınçer, 1. Baskı, Everest Yayınları, 2008.

WACHTEL, B. Andrew, *Balkanlar Tarihi,* (Çev.) Emre Can Petek, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2022.

WENDT, Alexander, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi,* 1. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2012.

WILLIAMS, Will, *Bir Nefeste Coğrafya,* (Çev.) Cemal Can Tarımcıoğlu, Maya Kitap, 1. Baskı, İstanbul, 2021.

WOLF, R. Eric, *Avrupa ve Tarihsiz Halklar,* (Çev.) Hamit Çalışkan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2019.

YALMAN, E. Ahmet, *Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye,* (Çev.) Birgen Keşoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2018.

YAMAK, Sanem, SÖYLEMEZ, Suat ve AYKOÇ, Emre "Başbakanlık Arşivindeki Mektup ve Telgraflarda Kıbrıs: 1950-1970", *6. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi,* 24-26 Ekim 2007, ss. 231-249, (Ed.) Ülker Vancı Osam, Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları, 2008.

YARMAN, Tolga, *Enerji Kaynakları,* Okan Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2009.

YARMAN, Tolga, "Bölgedeki Enerji Savaşlarına Odun Taşınırken", *Yeni Dünya Düzeninde Nasıl Bir Türkiye?,* (Ed.) Övgün, A. Ercan, Sözcü Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 2022.

YAŞİN, K. Gözde, "Doğu Akdeniz Krizi'nin Perde Arkası," *Doğu Akdeniz'de Rekabet: Savunma, Diplomasi, Enerji,* (Der.) Şenol Çarık, Halk Kitabevi, İstanbul, T.Y.

YAŞİN, K. Gözde, "Türk Dış Politikasında Doğu Akdeniz Stratejisi", *Türk Dış Politikasında Hasar Tespiti: 2019 Türk Dış Politikasının Analizi,* (Der.) Ümit Özdağ ve Yelda Ongun, Destek Yayınları, İstanbul, 2020.

YAYCI, Cihat, *Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı,* Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınevi, 5. Baskı, İstanbul, 2019-a.

YAYCI, Cihat, *Libya Türkiye'nin Denizden Komşusudur: Doğu Akdeniz'de Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya'nın Rolü-Türkiye Jeopolitik Strateji Sayısı,* Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) Yayınları, İstanbul, 2019-b.

YAYCI, Cihat, *Yunanistan Talepleri (Ege Sorunları) Soru ve Cevaplarla,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2020-a.

YAYCI, Cihat, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye,* Kırmızı Kedi Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2020-b.

YAYCI, Cihat, *Mavi Vatan Bir Harita ve Bir Doktrin Kitabı Türkiye'nin Denizdeki Misak-ı Milli'si,* İstanbul Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2022.

YAYCI, Cihat, *Hedefleri Değişmiyor, Yöntemleri Değişiyor: Uyan Türkiye,* Girdop Kitap, 12. Baskı, İstanbul, 2023.

YAYCI, Cihat ve PAKSÜT, Osman, *Soru ve Cevaplarla Gayri Askeri Statüdeki Adalar Meselesi, "Nedir Ne Değildir?",* Girdap Kitap, 1. Baskı, İstanbul, 2022.

YAYCI, Cihat ve AKAN, Selen, "Orta Doğu'da Bir Güç Unsuru Olarak Su, Denizler ve Mavi Vatan", *Orta Doğu Jeopolitiği,* (Ed.) Hasret Çomak, Burak Ş. Şeker ve Mehlika Ö. Ultan, Nobel Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, 2022.

YAZICI, Hanefi, "Arap Baharı Sonrası Türkiye-Libya İlişkileri", *Doğu Akdeniz Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası,* (Ed.) Tayyar Arı ve Mesut H. Caşın, İdeal Kültür Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2021.

YAZICIOĞLU, Yaşar, *Her Yönüyle Lozan Antlaşması,* Kripto Basım Yayım Ltd. Şti., 1. Baskı, Ankara, 2018.

YENERER, Vedat, *Ege'de Yunan İşgali: Türk Ada ve Kayalıkları Nasıl Ele Geçirildi?* IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2017.

YERGİN, Daniel, *Petrol: Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü,* (Çev.) Kâmuran Tuncay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 2001.

YERGİN, Daniel, *Yeni Harita: Enerji, İklim ve Uluslar Çatışması,* (Çev.) Oya Özaltın, Nora Kitap, İstanbul, 2022.

YERASİMOS, Stefanos, *Milliyetler ve Sınırlar Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu, İletişim Yayınları,* 8. Baskı, İstanbul, 2023.

YETİŞGİN, Mehmet, "On Dokuzuncu Asrın Son Çeyreğinde Rusların Balkan Politikası", *Türk Tarihinde Balkanlar,* (Ed.) Zeynep İskefiyeli, Bilal Çelik ve Serkan Yazıcı, Cilt: 2, Sakarya Üniversitesi, Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Sakarya, 2013.

YETKİLİ, E. Kaptan, *Kıbrıs Limanlarının Dünü, Bugünü ve Stratejik Önemi,* Comment Grafik ve Yayıncılık, 1. Baskı, Lefkoşa, 2013.

YETKİN, Sabri, *Ege'de Eşkıyalar,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2019.

YIANGOU, Anastasia, *II. Dünya Savaşı'nda Kıbrıs Doğu Akdeniz'de Siyaset ve Çatışma,* Khora Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2016.

YILDIRIM, Mustafa, *Sivil Örümceğin Ağında,* 16. Baskı, Ulus Dağı Yayınları, Ankara, 2007.

YILDIZ, Melih, "Türkiye'nin Yunanistan Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2022,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 1. Baskı, SETA Yayını, Ankara, 2023.

YILDIZ, Melih, "Türkiye'nin Yunanistan Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2023,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 1. Baskı, SETA Yayını, Ankara, 2024.

YILMAZ, Ejder, *Hukuk Sözlüğü,* Yetkin Yayınları, 9. Baskı, Ankara, 2005.

YILMAZ, A. Eren, "Doğu Akdeniz'deki Gelişmeler Doğrultusunda Türk Dış Politikasının Dünü ve Bugünü", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi,* Cilt: 48, 2020, ss. 27-48.

YILMAZ, Sait, *Uluslararası Güvenlik Teori, Pratik ve Gelecek,* Kaynak Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2017.

YINGSHENG, Liu, *Tarihi Deniz İpek Yolu Denizlerden Yayılan Kültür,* (Çev.) Aziz Erkan, Canut Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2021.

ZWEIG, Stefan, *İnsanlığın Yıldızının Parladığı Anlar,* (Çev.) Kasım Eğit, Can Sanat Yayınları, 25. Baskı, İstanbul, 2019.

"Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Custice -1945" *https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf /,* (17.05.2022).

Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Ege'deki Hakları ve İddiaları, 2. Baskı, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2022.

MAKALELER

ACAR, Işılay ve YILMAZ, Mutlu, "Doğu Akdeniz Kıta Sahanlığı Sorunsalı Üzerinden Doğalgaz Paylaşımı", *TÜCAUM 30. Yıl Coğrafya Sempozyumu,* Ankara, 3-6 Ekim 2018, ss. 597-607.

AKÇAPAR, Burak, "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde Deniz Hukuku Uluslararası Mahkemesi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* Cilt: 51, Sayı: 01, 1996, ss.19-42.

AKGÜN, Sibel, "Kıbrıs'ta Birleşmiş Milletler Aracılığı İle Siyasal Çözüm Modelleri ve Analizi", *Avrasya Sosyal Ekonomi ve Araştırmalar Dergisi (ASEAD),* Cilt: 5, Sayı: 11, 2018, ss. 89- 107.

AKGÜN, Sibel, "Uluslararası Hukukta Tanınma Kavramı Çerçevesinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Devletleri Teşkilatı İlişkisi", *Sakarya Üniversitesi Türk Akademi Dergisi (SAÜTAD),* Cilt: 2, Sayı: 1, 2023, ss. 48-60.

AKKUTAY, İ. Ali, "Uluslararası Hukuk Bakımından Derin Deniz Yatağında Yer Alan Kaynakların Araştırılması, Keşfi ve İşletilmesi", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk ABD,* Bu Makale TÜBİTAK ve ULAKBİLİM Veri Tabanında İndekslenmektedir, *Ankara Barosu Dergisi,* Sayı: 2, 2016, ss. 157-193.

AKPINAR, Erdal, "Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı ve Türkiye Jeopolitiğine Etkileri", Gazi Üniversitesi, *Eğitim Fakültesi Dergisi,* Cilt: 25, Sayı: 2, 2005, ss. 229-248.

ALPER, Gamze, "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Doğu Akdeniz'deki Münhasır Ekonomik Bölge İlanları ve Sınırlandırmaları: Türkiye'nin Güvenliği ve KKTC Üzerindeki Etkileri", *Anadolu Strateji Dergisi (ANASAM),* 2020, ss. 29-42.

ALGÜR, Betül ve ERCAN, Murat, "Deniz Hakimiyet Teorisi Kapsamında Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Jeopolitiğinin Türkiye'ye Etkileri", *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 3, Sayı: 2, 2021, ss. 193-206.

APAKAN, Ertuğrul, "Ege ve Doğu Akdeniz Meselelerinin Tarihsel, Hukuki ve Siyasi Veçheleri Üzerine Tahlil ve Düşünceler", *ODTÜ Gelişme Dergisi,* Cilt: 48, Sayı: 2, 2021, ss. 155-184.

APAYDIN, D. Tekin, "Düz Esas Hatların Belirlenmesinde Adaların Rolü: Adalar Saçağı Bilmecesi", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* Cilt: 25, Sayı: 2, 2019, ss. 565-589.

ARIDEMİR, Hakan, "Münhasır Ekonomik Bölge Tartışmaları Çerçevesinde Devletlerin Açık Denizlerdeki Hakları", *İnsan Hakları ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* Cilt: 7, Sayı: 2, 2018, ss. 789-804.

ARSAVA, Füsun, "AİHK'nun Konvansiyon Alanı Dışında Uygulanması Kriterleri ve Bu Çerçevede Doğan Uluslararası Sorumluluk", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi,* Cilt: 1 Sayı: 2, Ankara, 2011, ss. 1-25.

ATUN Yurdagül Atun ve ATUN, Ata, "Doğu Akdeniz'de Yeni Siyasi Dengeler", *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti İlim Üniversitesi,* ss. 1-12.

AVAN, A. Esengül, "Doğu Akdeniz Yetki Alanları Sorunu: Türkiye'nin Politikası ve AB'nin Yaklaşımı", *Avrasya Etüdleri,* Cilt: 58, Sayı: 2, 2020, ss. 87-112.

AYKOÇ, Emre, "Keşan-Dedeağaç Görüşmeleri ve Türkiye'deki Yankıları", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 25 Özel Sayı, 2023, ss. 243-272.

AYTAÇ, Merve ve GÜRKAYNAK, Muharrem, "Akdeniz Güvenliğine Yönelik NATO ve Avrupa Birliği Girişimlerinin Karşılaştırılması", *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi (IJBEMP),* Yıl: 4, Cilt: 3, Sayı: 2, 2019, ss. 75-88.

BAYILLIOĞLU, Uğur, "Ege Karasuları Genişliği Uyuşmazlığına Bir Çözüm Önerisi: Seçici Genişletme", *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 18, Sayı. 2, 2019, ss. 3-57.

BAYTAL, Yaşar, "1950-1960 Yılları Arasında Kıbrıs Anlaşmazlığı, Enosis Meselesi ve Türkiye", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi,* Cilt: 9, Sayı: 28, ss. 2021, 301-322.

BAYRAKTAR, Ümmü, "Annan Planı Referandumu Sürecinde Rauf Denktaş'ın Ötekileştirilmesi: Yeni Düzen Gazetesi Örneği", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Süreli Elektronik Dergi, Sayı: 42, 2016, ss. 298-321.

BELET, Nuran, "Avrupa Birliği ve Enerji Güvenliği Açısından Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı" International Conference On Eurasian Economies- 2013, Session 5D. Enerji ve Tabi Kaynaklar, ss. 999-1008, *https://www.avekon.org/papers/723.pdf/*, (05.06.2024).

BERKUT, Nabi, "Uluslararası Deniz Yatağının Hukuki Statüsü ve Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi'nin Deniz Yatağında Gerçekleştirilen Faaliyetlere İlişkin Yetkisi", *Yakın Doğu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* Cilt: 1, Sayı: 1, 2018, ss. 13-48.

BİLGİÇ, S. Bestami, "Atatürk Döneminde Türkiye-Yunanistan İlişkileri, 1923-1938", *İpek Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi*, Cilt: 31, Sayı: 91, 2015, ss. 1-28.

BOZDAĞLIOĞLU, Yücel, "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Cilt: 180, Sayı: 180, 2014, ss. 9-32.

CİHANGİR, K. Çiğdem, "Yunanistan'da Monarşi Üzerine Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi,* Sayı: 58, 2016, ss. 99-121.

ÇAKMAK, A. Gizem, "Bir Avrupa" Azınlığı Olarak Batı Trakya Türkleri" *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 5, Sayı: 2, 2018, ss. 149-168.

ÇAKMAK, A. Gizem, "İnşacı Perspektiften Tür-Yunan İlişkilerinde İlk Yakınlaşma Süreci 1930-1955", *Tarih ve Uluslararası İlişkiler Perspektifinden Türk-Yunan İlişkileri 1821-2021,* (Ed.) Esra Özsüer, Boyut Yayıncılık ve Tic. A.Ş., İstanbul, 2022.

ÇEBİ, S. Gizem ve KANTAR, Gökmen, "Çin'in Doğu Akdeniz'deki Artan Rolü", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (SSAD),* Cilt: 5, Sayı: 1, 2021, ss. 29-43.

ÇELİK, Hüseyin ve ÖZGÖKER, Uğur, "Johnson Mektubundan Trump Mektubuna Türkiye-ABD İlişkileri", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi,* Cilt: 8, Sayı: 1. 2020, ss. 60-81.

DAĞAŞAN, Selçuk ve KESER, Ulvi, "KKTC Su Temini Projesine Karşı Yürütülen Algı Operasyonlarının Değerlendirilmesi", *International Journal of Social Inquiry,* Cilt: 13, Sayı: 1, 2020, ss. 181-207.

DEMİR, İsmail, "Türk Deniz Yetki Alanlarının Belirlenmesinin Hukuki Dayanakları ve İç Hukuk Üzerine Bazı Düşünceler", *Adalet Dergisi,* Cilt: 2, Sayı: 65, 2020, ss. 27-50.

DEMİR, Nesrin, "Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 15, Sayı: 1, Elâzığ, 2005, ss. 347-367.

DEMİRHAN, D. Hasan, "Doğu Akdeniz'in Jeoekonomik Önemi ve Türkiye", *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi,* Yıl: 12, Sayı: 2, 2022, ss. 45-70.

DERMAN, S. Giray ve GÜLGEZEN, Gönül, "Yunanistan Batı Trakya'da Müslüman Türk Azınlığın Eğitim-Öğretim Sorunu", *Uluslararası Ekonomi Yönetimi Araştırmaları Dergisi (UHEYAD),* Sayı: 14, 2017, ss. 74-96.

DİZDAROĞLU, Cihan, "Jeopolitik Güç Mücadelesi: Çin'in Doğu Akdeniz'deki Varlığı", *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi,* Cilt: 6, Sayı: 11, 2023, ss. 1-22.

DODD, Clement, "Annan Planı ve Kıbrıs Sorunu", University of London, (Çev.) Seren Su, Yeditepe Üniversitesi, Araş. Gör., Cilt: 1, Sayı: 1, 2004, ss. 109-118.

DOĞRU, Sami, "Doğu Akdeniz'de Hidrokarbon Kaynakları ve Uluslararası Hukuka Göre Bölgedeki Kıta Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge Alanlarının Sınırlandırılması", TEB Dergisi, s. 119, 2015, ss. 503-554.

DOĞRU, Sami, "Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku ve Doğu Akdeniz", Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz, *Çağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi,* 2020, ss. 248-279, *https://tasam.org/files/icerik/file/yeni-deniz-guvenligi-ekosistemi-ve-dogu-akdeniz /,* (30.03.2022).

DÖNMEZ, Suat, "Doğu Akdeniz'de Bölgesel Güvenlik Sorunu: Enerji ve İttifaklar", *Bilge Strateji,* Cilt: 13, Sayı: 24, 2022, ss. 186-208.

DUMAN, Selçuk, "Doğu Akdeniz'de Emperyal Girişimler ve Türkiye", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi,* XIV, Sayı: 62, 2019, ss. 213-230.

ECE, J. Nur, "Doğu Akdeniz'de Münhasır Ekonomik Bölge: Sınırlandırma Anlaşmaları, Paydaşlar ve Stratejiler", *Journal of ETA Maritime Science, Jems Journal,* 5 (1), 2017, ss. 81-94.

EFEGİL, Ertan OLCAY, A. Mine, "Tarafların Kıbrıs Sorununa Yaklaşımları", Hacettepe Üniversitesi, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü,* Ankara, Sayı: 1, 2004, ss. 112-122.

EKER, Kemal ve KOZANHAN, K. Murat, "1969 Kuzey Denizi Davaları (North Sea Cases)", *MSÜ Deniz Harp Tarihi Enstitüsü,* Mavi Vatandan Açık Denizlere, Uluslararası Güvenlik, Uluslararası İlişkilerde Güncel Sorunlar, 2019, ss. 6-15. *https://www.academia.edu/66169569/Kuzey_Denizi_Davalar/,* (30.03.2022).

ERDEM, Nilüfer, "Atatürk Dönemi Türk-Yunan İlişkileri", *Chapter 1, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü,* İstanbul, ss. 31-62. *https://cdn.istanbul.edu.tr/file/JTA6CLJ8T5/66B67A532DD14/,* (29.10.2022).

EROĞLU, Hamza, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* Cilt: XVIII, Sayı: 54, 2002, ss. 735-793.

ERTUĞRUL, E. Ümmühan, "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine Göre Kıyı Devletinin Egemen Hakları", *Gazi Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: XXI, Sayı: 1, 2017, ss. 41-81.

ERTÜRK, Muzaffer, "Doğu Akdeniz'de Türk-Yunan Enerji Uyuşmazlığı", *Journal of Current Researches on Social Sciences (Jocress),* Cilt: 7, Sayı: 2, 2017, ss. 15-26.

GÖZLER, Kemal, "Bireysel Başvuru ve Kıbrıs Sorunu", *İnsan Hakları Yıllığı,* Cilt: 15, 1993, ss. 165-174.

GÖZÜGÜZELLİ, Emete, "Deniz Hukuku Rejimi Üzerine Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin İç Hukuk Uygulamaları ve Çıktıları", *Bilge Strateji, Cited By: 2,* Cilt: 11, Sayı: 20, 2019, ss. 1-30.

GÖZÜGÜZELLİ, Emete "2012'den Günümüze Doğu Akdeniz'de Bazı Askeri ve Diplomatik Faaliyetler", Research Gate, Sociel Sciences University of Ankara, 2019, s. 1. *https://www.researchgate.net/publication/332550366_2012'den_Gunumuze_Dogu_Akdeniz'de_Bazi_Askeri_ve_Diplomatik_Faaliyetler/,* (28.05.2024).

GÖZÜGÜZELLİ, Emete, "Hidrokarbon Faaliyetlerinin Uluslararası Hukuktaki Yeri ve Güney Kıbrıs", *Turkish Studies-Social Sciences,* Akdeniz Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, 2020, ss. 2939-2956.

GÖNENÇGİL, Barbaros, "Doğu Akdeniz ve Ege Denizi'nde Deniz Yetki Alanı Tartışmalarının Coğrafi Perspektifte Değerlendirilmesi", *I. Bölüm, /Chapter1, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü,* İstanbul, 2021, ss. 12-30. *https://cdn.istanbul.edu.tr/file/jta6clj8t5/69653091472c45cbb6d3/,* (E.T. 30.03.2022).

GÜLGEZEN, Gönül, "Avrupa Sosyal Fonu'nun Türk Hukuku Çerçevesindeki Gelişimi ve Sosyo Ekonomik Yapıya Etkisi", *Journal of Justice,* Cilt: 3, Sayı: 2, 2019, ss. 79-115.

GÜLGEZEN, Gönül, "İnsani Müdahale ve Kosova Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* Cilt: 10, Sayı: 2. Isparta, 2020-a, ss. 139-170.

GÜLGEZEN, Gönül, "Batı Trakya Türkleri'nin Dini Özerkliği ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar", *Journal of Justice,* 2020-b, ss. 165-201. *http://journalofjustice.org/main/the-religious-autonomy-of-the-west-thrace-turks-and-the-problems-encountered-in-practice/.*

GÜLGEZEN, Gönül ve HÜSEYİNOĞLU, Ali, "Türk-Yunan İlişkileri Bağlamında Gayrı Askeri Statüdeki Doğu Ege Adalarının Silahlandırılması ve Güncel Meseleler", *Anadolu Balkan Araştırmaları Dergisi (ABAD),* Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, 2024, ss. 159-185.

GÜNER, Zekai, "Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin İskân Politikası", 2015, ss. 1453-1466. *https://www.google.com/search?rlz=1C5CHFA_enTR923TR923&q=t%C3%BCrkiye+yunanistan+n%C3%BCfus+m%C3%BC/*, (27.10.2022).

GÜNEŞ, Alper, "Deniz-Enerji Güvenliği İlişkisi Bağlamında Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikalarının Analizi", Çankırı Karatekin Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt: 12, Sayı: 1, 2022, ss. 363-391.

GÜNGÖRMEZ, Oğuz, "5 Soru: Akdeniz'de Navtex Gerginliği", *https://www.setav.org/5-soru/5-soru-dogu-akdenizde-navtex-gerginligi/,* (18.08.2024).

GÜRSES, Emin, "ABD Dış Politikasında Realizm ve İdealizm", Sakarya Üniversitesi, İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler Bölümü, Sakarya, T.Y.

HAKALMAZ, Turaç, "Türk-Yunan İlişkileri Bağlamında F-16 D Uçağının Ege Denizi'nde Düşürülme Meselesi", Bilkent Üniversitesi, *https://repository.bilkent.edu.tr/items/9e86a6ab- /,* (08.09.2024).

HAVA, T. Hüseyin, "Doğu Akdeniz'deki Doğal Gaz Rezervlerinin Ekonomik ve Güvenlik Boyutuyla Türkiye Açısından Değerlendirmesi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi,* Cilt: 16, Sayı: 35, 2020, ss. 675-706.

HÜSEYİNOĞLU, Ali, "Çift Dillilik ve Azınlık Eğitimi Batı Trakya (Yunanistan) Örneği", *Balkan Araştırmaları Enstitüsü,* Trakya Üniversitesi, Edirne, 2013, ss. 199-230.

İNANÇ, Hüsamettin ve YAZICI, Betül, "Uluslararası Hukuk Açısından Korfu Boğazı ve Sonuçları", *Akademik Bakış Dergisi, Uluslararası Sosyal Bilimler E-Dergisi,* İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat, Kırgızistan, Sayı: 70, 2018, ss. 148-165. *http://www.akademikbakis.org,* (10.05.2022).

KAPAN, Kaan, "Coğrafyanın Üstünlüğü ve Jeopolitik Önem, Perspektiften Doğu Akdeniz ve Adalar (Ege) Denizi, *2. Bölüm/Chapter 2, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü,* İstanbul, 2021, ss. 32-54. *https://cdn.istanbul.edu.tr/file/jta6clj8t5/336659c/*, (30.03.2022).

KARAPINAR, Nuray, "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Alanlarına İlişkin Bazı Kavramlar", *Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Deniz ve Çevre Araştırmaları Dairesi, Doğal Kaynaklar ve Ekonomi Bülteni*, 20, 2015, ss. 13-21.

KARLUK, Rıdvan "Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliği ve Kıbrıs Sorunu", *Antalya AKEV Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler,* ss. 509-520. *https://www.avekon.org/papers/1828.pdf,* (27.02.2023).

KASIM, Kamer, "Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu", *Akademik Bakış,* Cilt: 1, Sayı: 1, 2007, ss. 57-72.

KAVAZ, İsmail, "Enerji Kaynakları Transfer Rotaları Bağlamında Doğu Akdeniz", *Anadolu Strateji Dergisi (ANASAM),* Yıl: 2020, Cilt: 2, Sayı: 2, ss. 1-13. *https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1221873*, (30 Ekim 2023).

KAYA, A. Hüseyin "Doğu Akdeniz Denkleminde Küresel Bir Güç: Çin Halk Cumhuriyeti, Stratejik Ortak, *https://stratejikortak.com/2021/12/dogu-akdeniz-denkleminde-kuresel-bir-guc-cin-halk-cumhuriyeti.html/,* (04.10.2023).

KAYIRAN, Mehmet ve METİNTAŞ, Y. Mustafa, "Türk-Yunan İlişkileri (1878-1952)", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi,* Cilt: 1, Sayı: 3, 2018, ss. 33-73.

KESER, Ulvi, "Kıbrıs'ın Stratejik Önemi Bağlamında Adadaki Askeri Faaliyetler ve İlgili Tarafların Askeri Gücü", *Güvenlik Stratejileri Dergisi,* Cilt: 2, Sayı: 3, 2006-a, ss. 114-147.

KESER, Ulvi, "2004 Referandum Döneminde Kıbrıs ve Yaşanan Gelişmeler", *ÇITAV,* V, 13, 2006-b, ss. 173-188.

KESER, Ulvi, "Kıbrıs'ta 21 Aralık 1963 Kanlı Noel'i ve Kızılay", Atılım Üniversitesi ve İşletme Fakültesi, Kıbrıs Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Müdürü *(AKAUM), ÇITAD,* XII, 24, 2012, ss. 255-304.

KESKİN, Funda, "1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nden Doğan Sorunların Çözülmesinde Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* Cilt: 53, Sayı: 1, 1998, ss. 185-205.

KİŞİ, Erden, "21. Yüzyılın Başında AB, ABD ve Türkiye İlişkilerinin Temel Açmazı: Doğu Akdeniz Enerji Kaynakları", *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (Asobid),* Sayı: 12, 2022, ss. 1-26.

KIRALP, Şevki, "Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Etnik Uyuşmazlık ve Türkiye'nin Kıbrıs Politikası: Anayasa Krizi, Şiddet ve Uluslararası Siyaset (1960-1963)", *Cumhuriyet Tarihi Araştırma Dergisi,* Yıl: 19, Sayı: 37, 2022, ss. 631-665.

KIVRAK, Salih, "Akdeniz Kalkanı Harekâtı Pakistan'ın Katılımıyla Uluslararası Boyut Kazandı", Defence Türk, (24 Nisan 2020), *https://www.defenceturk.net/akdeniz-kalkani-harekati-pakistanin-katilimiyla-uluslararasi-boyut-kazandi/,* (03.06.2024).

KÖKYAY, Ferhat, "Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Akdeniz Enerji Politikası," *Liberal Düşünce Dergisi,* Cilt: 26, Sayı: 101, 2021, ss. 143-168.

MADEN, E. Tuğba, "Havzalararası su Transferinde Büyük Adım: KKTC İçme Suyu Temin Projesi, *Ortadoğu Analiz,* Cilt: 5, Sayı: 50, 2013, ss. 102-111.

MERAY, L. Seha, "Açık Denizlerin Serbestliği Prensibinin Gelişmesi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* Cilt: 10, Sayı: 2, 1955, ss. 76-100. *https://dergipark.org.tr/tr/download/article-f/,* (03.04.2022).

NİSAN, Fatma Nisan ve ŞEKER, N. Tülay, "Demokrasiyi Sekteye Uğratan Darbe Haberlerinin Çerçevelenmesi: 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Örneği", *TRT Akademi,* Cilt: 02, Sayı: 03, *Olağanüstü Dönemlerde Yayıncılık,* 2017, ss. 68-96.

OKUR, A. Derya, "Uluslararası Hukukta Devletlerin Açık Denizde Bulunan Gemilere Müdahale Yetkisi", *Uluslararası Deniz Hukuku'nda Kıyı Devletinin Gemilere El Koyma Yetkisinin Sınırları Sempozyumu,* (Ed.) Ersan Başar, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2011, ss. 143-165.

ÖNAL, Tekin, "İşgalden İhtilale Millî Mücadele Hareketinin Diplomatik Boyutu", İstanbul Üniversitesi, *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology,* 20, Millî Mücadele Özel Sayısı, 2019, ss. 89-125.

ÖZEKİN, K. Muhammed, "Doğu Akdeniz'de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye, *Güvenlik Stratejileri Dergisi,* Cilt: 16, Sayı: 33, 2020, ss. 1-51.

ÖZEL, Mesut, "Deniz Güvenliği: Kavramsal Gelişimi, Ulusal ve Uluslararası Uygulama ve Strateji Belgelerine Yansımasına Yönelik Bir Analiz", *Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz,* TASAM, 2020, ss. 94-125, *https://tasam.org/Files/Icerik/File/yeni-deniz-guvenligi-e.pdf,* (11.05.2022).

ÖZEL, Mesut, "Doğu Akdeniz'de Çin Varlığı: Kuşak yol Girişimiyle Bölgesel Enerji ve Egemenlik Sorunlarının Etkileşimi", Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) Yayını, ss. 91-111, *https://tasam.org/Files/Icerik/File/Atlantikten_hint_ /,* (04.10.2023).

ÖZGEN, Cenk, "Türkiye'nin Karadeniz'de Deniz ve Enerji Güvenliğine Yönelik Faaliyetleri" Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi", Cilt: 15, Sayı: 2, 2017, ss. 49-84.

ÖZGÖKER, Uğur ve ÇELİK, Hüseyin, "Kıbrıs'ta Enerji Politikaları ve İngiltere İlgisi", İstanbul Arel Üniversitesi İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ss. 1- 14. *https://www.academia.edu/34239849/KIBRISTA /,* (27.10.2023).

ÖZGÖKER, Uğur MERT, Erdoğan, "Türk Dış Politikasındaki Başlıca Sorunlara Bir Çözüm Yolu Olarak Avrasyacılık", *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi,* Cilt: 5, Sayı: 12, 2021, ss. 1-14.

ÖZTOPAL, K. Mustafa ve YİĞİTTEPE, Levent, "Türkiye'nin Enerji Güvenliği Bağlamında Doğu Akdeniz'de Enerji Rekabeti", *Akademik Bakış Dergisi, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E Dergisi Özel Sayısı,* 2020, ss. 259-272.

ÖZTÜRK, Cemal, "Açık Denizlerde Düzen ve Güvenlik", Bitlis Eren Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, *Akademik İzdüşüm Dergisi,* Cilt: 1, Sayı: 1, 2016, ss. 112-132.

SAĞSEN, İlhan ve BERKUL, Ali, "Uluslararası Deniz Hukuku Konferansları Çerçevesinde Türkiye'nin Hukuki Görüşleri: Doğu Akdeniz Örneği", *Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (KAÜİİBFD),* Cilt: 12, Sayı: 24, 2021, ss. 1138-1164.

SANCAK, Kadir, "Deniz Hukukuna İlişkin Temel Egemenlik Alanları Bağlamında Arktik'teki İhtilaflı Alanlar ve Hukuki Durum", *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi,* Sayı: 23, 2019, ss. 17-34. *https://www.researchgate.net/publication/331790651,* (03.04.2022).

SARAÇYAKUPOĞLU, Gökey ve ÖZGÖKTAŞ, Ali, "Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında "Takımada" Kavramı ve Bir "Takımada Devleti" *Olarak Endonezya, TBB Dergisi,* Sayı: 158, ss. 457-492. *http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2022-158-2032,* (10.05. 2022).

SAVRUN, Ergenekon ve TINAL, Melih, "Soğuk Savaş Döneminde İngiltere ve Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1955-1964)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* Cilt: XVII, Sayı: 34, 2017, ss. 349-371.

STERGIOU, Andreas, "Between Conflict and Survival: The New Energy Geopolitics of the Eastern Mediterranean, FEB 15, 2024, s. 1. *https://www.e-ir.info/2024/02/15/between-conflict-and-survival-the-new-energy-geopolitics-of-the-e /,* (23.05.2024).

SZÓKE, Diana, "Geopolitics, Gas and Grand Ambitions: The Outlook for Petroleum Production in the East Mediterranean", EURO Mesco Series, *IEMED/European Institute of the Mediterranean,* 2016, ss. 1-32.

TAŞAR, Nurettin, "Tarihsel Bağlamda Türk-Yunan İlişkilerinde Doğu Akdeniz Sorunu'nun Güvenlik Boyutu", *DS Journal,* Cilt: 1, Sayı: 1, 2020, ss. 32-46.

TAMÇELİK, Soyalp, "Kıbrıs'ta Askersizleştirme Faaliyetleri ve Bununla İlgili Olarak Saldırmazlık Doktrininin Esasları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Cilt: 4, Sayı: 17, 2011, ss. 348-377.

TEPEALTI, Fahrettin, "Kıta Sahanlığı: Teori ve Uygulama Boyutu Altında Bir Değerlendirme", Sayı: 45, 2022, ss. 174-196.

TOPSOY, Fevzi, "Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında "Hakkaniyet İlkesi" ve Dağıtıcı Adaletin Sağlanmasındaki Rolü, *Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 13, Özel Sayı: 2013, ss.191-203.

TULÇA, S. Enis, "Başlangıcından 1999'a Türkiye İle Yunanistan Arasında Ege Denizi Anlaşmazlıklarının Siyasi Sürecine Kısa Bir Bakış", *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* Cilt: 11, Sayı: 143-144, ss. 9-27,

TUĞRUL, Beril, "Doğu Akdeniz'in Enerji Politik Açıdan Önemi", Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM), *https://tasam.org/trTR/Icerik/51269/dogu_akdenizin /,* (28.09.2024), ss. 15-23.

TÜTÜNCÜ, N. Ayşe, "Yunanistan ile Ege Denizi'nde Yaşanan Görüş Ayrılıklarının Yeni Uzantısı Doğu Akdeniz ve Uluslararası Hukuk", *8. Bölüm/Chapter 8, İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Bölümü,* İstanbul, 2021, ss. 264-321/ *https://cdn.istanbul.edu.tr/file/JTA6CLJ8T5/8C649BC477614/,* (03.04.2022).

UZUN, Hakan, "1919-1950 Yılları Arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri", *Gazi Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi,* Cilt: 5, Sayı: 2, 2004, ss. 35-50.

VATANSEVER, Müge, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* Cilt: 12, Özel Sayı, 2000, ss. 1487-1530.

YAZICI, Murat ve ATLI, B. Nihal, "Uluslararası Deniz Hukuku ve Uluslararası Sözleşmeler Çerçevesinde; Doğu Akdeniz", *Yazıcı Dergisi,* Yıl: 4, Sayı: 7, 2017, ss. 7-26. *www.yazıcihukukburosu.com,* (03.04.2022).

YILDIZ, M. Abdullah, "Türkiye'nin Doğu Akdeniz'i Güvenlikleştirmesi", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi,* Cilt: 3, Sayı: 1, 2016, ss. 1-25.

YILDIZ, Melih, "Türkiye'nin Yunanistan Politikası", *Türk Dış Politikası Yıllığı-2022,* (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, SETA Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2023.

YILMAZ, A. Baha, "Soğuk Savaş Sonrası Yeni Güvenlik Algıları Çerçevesinde Zorlayıcı Diplomasi: S-300 Füzeleri Krizi", *İstanbul Üniversitesi,* Cilt: 6, Sayı: 1, 2018, ss. 1-32.

YILMAZ, A. Eren, "Doğu Akdeniz'deki Gelişmeler Doğrultusunda Türk Dış Politikasının Dünü ve Bugünü", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi,* Cilt: 48, 2020, ss. 27-48.

YÜKSEL, Cüneyt BARAN, Deniz, "Uluslararası Hukukta Doğu Akdeniz Krizi ve Türkiye ile Libya Arasındaki Deniz Yetki Alanlarını Sınırlandırma Mutabakatının Değerlendirilmesi", İstanbul Üniversitesi Yayınevi, Public and Private International Law Bulletion, Cilt: 40, Sayı: 1, 2020, ss. 519-556.

DERGİLER

ACER, Yücel ve OKUMUŞ, Deniz, "Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de Yeni Girişimleri ve Muhtemel Sonuçları", *SETA Analiz,* Sayı: 381, Aralık, 2022, ss. 1-17.

AKAD, M. Tanju, "İtalyanlar Anadolu'da: Roma İmparatorluğu'na Karşı Bizans", *Atlas Tarih Dergisi,* Sayı: 09, İstanbul, 2011, ss. 1-160.

Ankara Batı Trakyalılar Derneği ve Batı Trakya'nın Sesi Dergisi Araştırma Kurulu, "Batı Trakya Tarihinin Nirengi Noktaları", *Batı Trakya'nın Sesi,* Sayı: 6, İstanbul, 1988, ss. 1-48.

ENGİN, Vahdettin, "Kıbrıs Nasıl İngiliz İdaresine Girdi?", *Popüler Tarih Dergisi,* Sayı: 47, İstanbul, 2004, ss. 1-106.

SALIK, Nuri, "Suriye'de Hafız Esad Rejiminin Ortaya Çıkışı Üzerine Bir Değerlendirme", *Ortadoğu Analiz Dergisi,* Orsam Yayınları, Cilt: 7, Sayı: 66, 205, ss. 1-95.

SÖNMEZ, Göktuğ, "Lübnan'ın Kırılgan Dinamikleri, Beyrut Patlaması ve Sonrası", *Diplomatik Gözlem Dergisi,* Sayı: 104, Ankara, 2020, ss. 1-72.

ŞAHİN, İsmail, "Türkiye-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Kıta Sahanlığı Anlaşması", *Adalet Dergisi*, Sayı: 65, 2020, ss. 51-70.

IŞINGÖR, Ali, "Tüm Bilinmeyen Sırları ile 8000 Bin Yıllık Kıbrıs Tarihi", *Focus Popüler Bilim ve Kültür Dergisi,* Sayı: 2004/7-112414, İstanbul, 2004, ss. 1-98.

KAYMAKÇI, Mustafa, "Ege Denizi'nde Türk-Yunan İlişkileri", *Diplomatik Gözlem Dergisi,* Sayı: 104, Ankara, 2020, ss. 1-72.

KİHTİR, Tuğrul, "Anadolu'da İlk Moğol İstilası: Alaeddin Keykubat Zehirlenince Selçuklu Çöktü, *Atlas Tarih Dergisi,* Sayı: 18, İstanbul, 2013, ss. 1-160.

ÖRSES, Tunca, "Kıbrıs'ta İlk Kurşunu Sat Komandoları Attı", *NTV Tarih Dergisi,* Sayı: 19, İstanbul, Ağustos 2010, ss. 1-98.

ŞAHİN, Haşim, "Sultan Alp Arslan: Oğuz'un Yüreği Kınık'ın Bileği," *Aktüel Tarih Dergisi,* Sayı: 3, İstanbul, 2022, ss. 1-162.

TARİH AN, "İşgalci Yunan'a Karşı Türk Askeri Savunmada", *Atlas Tarih Dergisi,* Sayı: 01, İstanbul, 2010, ss. 1-162.

TAYFUR, Kemal, "Lozan Türkiye'nin Miladı," *Atlas Tarih Dergisi,* Sayı: 202, İstanbul, 2010, ss. 1-130.

TATLISULUOĞLU, Alpaslan, "Enerji Bağımlılığı ve Çevreye Zarar Vermeden Bu Bağımlılığı Azaltabilmek İçin Bir Yol Haritası", Mavi Vatan, Milli Savunma Üniversitesi Deniz Harp Enstitüsü*, Mavi Vatan'dan Açık Denizlere Dergisi,* Sayı: 7, İstanbul, 2021, ss. 1-140.

TUĞCU, Adil, "Büyük Denizci Talihsiz Kâşif Macellan-2 Portekiz Efsaneyi Yeniyor", *Deniz Mecmuası,* Sayı: 16, İstanbul, 2019, ss. 113-118.

YAŞİN, K. Gözde, "Doğu Akdeniz Gerilimine Çözüm Arayışı", *Diplomatik Gözlem Dergisi,* Sayı: 103, Ağustos 2020, ss. 1-72.

YAŞİN, K. Gözde, "Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki Adımları", *Diplomatik Gözlem Dergisi,* Sayı: 104, Eylül 2020, ss. 1-72.

YILDIZ, Saadettin, "Gıda "Kök"ten Gelir: Kıbrıs Türk Şiiri; Namık Kemal'den Arif Nihat Asya'ya Kıbrıs'tan Yolu Geçen Şairler", *Türk Edebiyatı Aylık Fikir ve Sanat Dergisi, Kıbrıs Türk Edebiyatı Özel Sayısı*, Sayı: 558, İstanbul, 2020, ss. 1-95.

"İzmir'in İşgaline İstanbul Çığlığı", *NTV Tarih Dergisi,* Sayı: 40, 2012, İstanbul, ss. 1-106.

GAZETELER

AYDINLIK, "Doğu Akdeniz'de İntikam Tatbikatı: Sondaj İçin Silahlı Hazırlık", *https://www.aydinlik.com.tr/haber/dogu-akdenizde-intikam-tatbikati-sondaj-icin-silahli-hazirlik-263373/,* (12.07.2024).

AYDINLIK, "Bartholomeos, Yine Başrolde! Atina'da Gökçeada ve Bozcaada'yı İlhak Konferansı", *https://www.aydinlik.com.tr/haber/bartholomeos-yine-basrolde-atinada-gokceada-ve-bozcaadayi-ilhak-konferansi-yunanistanda-yapilan-gokceada-ve-bozcaadayi-ilhak-konferansi-490695/,* (02.10.2024).

CUMHURİYET, "Türkiye-Yunanistan Arasındaki En Uzun Süreli Gerginliğin Yaşandığı 2020'de Neler Oldu?", *https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye-yunanistan-arasindaki-en-uzun-sureli-gerginligin-yasandigi-2020de-neler-o/,* (06.07. 2024).

DÜNYA, Dünya, "Putin: Türkiye'de Doğal Gaz Merkezi Kurulması Gündemimizde", *https://www.dunya.com/gundem/putin-turkiyede-dogal-gaz-merkezi-kurulmasi-gundemimizde /,* (09.10.2024).

HÜRRİYET, "Bizans İmparatorluğu (Doğu Roma) Tarihi- Bizans Devleti Kuruluşu, Kurucusu, Hükümdarları, Sınırları ve Yıkılışı Hakkında Özet Bilgi, *https://www.hurriyet.com.tr/egitim/bizans-imparatorlugu-dogu-roma-tarihi-bizans-devleti-kurulusu-kurucusu-hukumdarlari-sinirlari-ve-yikilisi-* (01.08.2022).

HÜRRİYET, "Kıbrıs Barış Harekatının 50. Yıl Dönümü: Cumhurbaşkanı Erdoğan KKTC'de! 50 Gemiyle Geçit Töreni, Türk Yıldızları, Akıncı Tiha", *https://www.hurriyet.com.tr/gundem/live-kibris-baris-harekatinin-50-yildonumu-erdogan-kktcye-gidiyor-50-gemiyle-gecit-toreni-turk-yildizlari- /,* (28.07.2024).

HÜRRİYET, Yunus Paksoy, "Pentagon Cevaplayamadı: Güney Kıbrıs ABD Üssü Mü?",*https://www.hurriyet.com.tr/dunya/pentagon-cevaplayamadi-guney-kibris-abd-ussu-mu-42530959/,* (18.09.2024).

HÜRRİYET, Selçuk Böke, "Ege'deki Krizde Ankara'dan Atina'ya Tarihi İzin", (26.07.2024), *https://www.hurriyet.com.tr/gundem/egedeki-krizde-ankaradan-atinaya-tarihi-izin-42494857/,* (31.07.2024).

HÜRRİYET "Yardım Yağıyor", *https://www.hurriyet.com.tr/gundem/yardim-yagiyor-39096785/,* (06.08.2024).

HÜRRİYET, "Son Dakika, Lübnan Medyasında Çarpıcı Analiz! İsrail-ABD Projesi: Ortadoğu Haritasını Yeniden Çizmeye Hazırlanıyor", *https://www.hurriyet.com.tr/dunya/live-son-dakika-abdli-yetkililer-israil-irandaki-hedeflerini-belirledi-dunyadan-israile-tepki- /,* (12.10.2024).

KARAR, "Kıbrıs Barış Harekatı'nın 50. Yıl Dönümü: 50 Gemi İle Geçit Töreni Düzenlendi", *https://www.karar.com/guncel-haberler/kibris-baris-harekatinin-50-yildonumu/,* (28.07.2024).

MİLLİYET, Nazif C. Şen ve Vural Bozok, "Türk Teknesine Yunan Saldırısı: Öldürmek İçin Yaptılar, Batmamızı Beklediler", *https://www.milliyet.com.tr/gundem/yunan-sahil-guvenlik-botu-turk-teknesine-carpti-oldurmek-icin-yaptilar-batmamizi- /,* (31.07.2024).

SABAH, "Doğu Akdeniz Projesinde Dikkat Çeken Açıklama: Türkiye İle Anlaşma Yapmalıyız",*https://www.sabah.com.tr/dunya/dogu-akdeniz-projesinde-dikkat-ceken-aciklama-turkiye-ile-anlasma/,* (30.10.2023).

STAR, Ahmet Akın, "Yunanistan'da Türkiye Vurgusu: 2024 Yılı Çok Önemli", *https://www.star.com.tr/dunya/yunanistanda-turkiye-vurgusu-2024-yili-cok-onemli-haber-1839498/,* (27.07.2024).

STAR, "Kahire'den Atılan Kritik İmza", *https://www.starkibris.net/index.asp?haberID=336052/,* (01.06.2024).

SON SÖZ, "Ukrayna Barış Konferansı'nda Ekümenik Skandalı", *https://sonsoz.net/ukrayna-baris-konferansinda-ekumenik-skandali/,* (30.08.2024).

SÖZCÜ, "Yunan Basını: Güney Kıbrıs Rum Kesimi, NATO'ya Katılmayı Planlıyor", *https://www.sozcu.com.tr/yunan-basini-guney-kibris-rum-kesimi-nato-ya-katilmayi-planliyor-p107586/,* (28.11.2024).

TAKVİM, "Başkan Erdoğan ve Miçotakis 'ten Ortak Açıklamalar! 'Aramızda Çözemeyeceğimiz Sorun Yok Mesajı" Yunan'a Hamas ve Kariye Ayarı", https://www.takvim.com.tr/guncel/2024/05/13/baskan-erdogan-ve-micotakisten-ortak-aciklamalar-aramizda-cozemeyecegiz-sorun-yok-mesaji-yunana-hamas-ve-kariye-ayari/, (25.08.2024).

YENİ ŞAFAK, "Kimin Gazını Kime Satıyorsun?", *https://www.yenisafak.com/ekonomi/kimin-gazini-kime-satiyorsun-/* (31.05.2024).

YENİ ŞAFAK, Talha Menteş, "Haritayı Çizen İşgali İtiraf Etti: Sevilla Haritası Böyle Doğdu", *https://www.yenisafak.com/gundem/haritayi-cizen-isgali-itiraf-etti-sevilla-haritasi-boyle-dogdu-3568390/* (29.05.2024).

YENİ ŞAFAK, Hacı M Boyraz, "2023'ten 2024'e Doğu Akdeniz *Denklemi", https://www.yenisafak.com/dusunce-gunlugu/2023ten-2024e-dogu-akdeniz-denklemi-4593881/, Yeni Şafak,* (24.07.2024).

MAHKEME KARARLARI

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Loizidou-Türkiye Davası, 18. 12. 1996, E. (40/1993/435/514). K. 1, Strazburg, Carl Heymans Verlag KG'den (Lügsemburg Strasse, 449 D-50939 Köln), s. 3. Not: *"Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 1996."* Bu gayrıresmi özetin çevirisi: *"Dış İşleri Bakanlığı, Avrupa Konseyi ve İnsan Hakları Genel Müdür Yardımcılığı"* tarafından yapılmıştır.
https://www.google.com/search?q=loizidou+t%c3%bcrkiye+davas%c4%b1&rlz=1v5macd_entr1049tr1049&ei=y4vzoerpovvxc8p4lqisa4&oq=loizidou+davas%c4%b1&gs_lcp=cgxnd3.

RAPORLAR

AVRUPA RAPORU, "Türkiye'nin Yunanistan: Denizlerde Gerilim Siyasetinden Diyaloğa" *International Grisis Group*, (İngilizce aslının tercümesi), 31 Mayıs, 2021.

LAKES, Gary, "Lübnan: Bir hidrokarbon Sektörü Oluşturmaya Yönelik Çabalar", *Kıbrıs Açık Denizdeki Hidrokarbonlar: Bölgesel Siyaset ve Servet Dağılımı*, (Ed.) Hubert Fausmann, Ayla Gürel, Gregory M. Reichberg, PPC Raporu, Friedrich Ebert Stiftung Vakfı ve PRIO Cyprus Centre Ortak Yayını,1/2012.

LİNDSAY, K. James, "Belirsizlik Döneminde Kıbrıs Sorunu: Bağlantı Kültürü Oluşturmak*", Peace Research Institute, Oslo (PRIO),* Norway, Cyprus Centre, Rapor 5/2019.

ÖZTÜRK, Fatih, "Doğu Akdeniz Kıyıdaş Ülkelerin Güvenlik Politikaları: İsrail", *Diplomatik İlişkiler ve Politik Araştırmalar Merkezi (Dipam)*, Rapor, Sayı: 6, Ocak 2021.

RAPOR, "Bölgenin Ekonomi Politiği ve Enerji Jeopolitiği", Doğu Akdeniz'den Basra'ya Krizler ve Düzen, (Hazırlayanlar) Yılmaz Çolak, Mehmet Şahin, Buğra Sarı ve Murat Tınas, III. Uluslararası Güvenlik Sempozyumu Raporu, Polis Akademisi Yayınları, 2019.

RAPOR, *Akdeniz'de Devlet ve Düzen,* Polis Akademisi Yayınları, (Hazırlayanlar) Mehmet Şahin, Orhan Çifçi, Kübra B. Biçen Gören, Emre Öztürk, Fatih Tuna ve Birce Beşgül, Ankara, 2020.

SD RAPOR, *Doğu Akdeniz'de Yüksek Gerilim: Siyasi, Askeri ve Ekonomik Açıdan Yapılması Gerekenler*, Ankara, 2019.

TEZLER

AYKOÇ, Emre, "Loizidou Davasının Türk Dış Politikası'na Etkisi", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2003.

BEHÇET, Muhammed, "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmeleri Çerçevesinde Uluslararası Hukukta Deniz Alanlarının Sınırlandırılması, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Edirne, 2021.

DERİN, Murat, "Lozan'dan Günümüze Batı Trakya'da Türk Sivil Toplum Kuruluşları ve Faaliyetleri (1923-2020)", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Edirne, 2023.

GÜLGEZEN, Gönül, "Batı Trakya'da İnsan ve Azınlık Hakları İhlallerinin Ulusal ve Uluslararası Boyutu", Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2018.

GÜNSEL, S. İrfan, "Doğu Akdeniz Uluslararası Sularının Hukuki Durumu ve Kıyı Devletlerinin Doktrin ve Politikaları", Yakın Doğu Üniversitesi, Kamu Hukuku/Deniz Hukuku, Basılmamış Doktora Tezi, Lefkoşa, 2011.

GÖKALP, İbrahim, "Milletlerarası Adalet Divanı'nın Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasına Dair Kararlarında Dikkate Aldığı İlkeler", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.

ILIADIS, Christos, "The Turkish-Muslim Minority of Greece: 'Confidential' Discourses, Reciprocity and Minority Subjectivity During The Emergence of The Policies of Discrimination (1945-1966)", A Thesis Submitted for The Degree of Doctor of Philosophy, Department of Goverment, University of Essex, 2011.

KAYA, Şenay, "Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz Sorunları", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk (Deniz Hukuku) Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

KAYA, S. İslam, "Uluslararası Deniz Hukuku Çerçevesinde Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ile Türkiye'nin Hukuki Konumu", Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Kırıkkale, 2014.

KÜÇÜKKURAY, Serkan, "Doğu Akdeniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı ve Türkiye", Yakın Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Lefkoşa, 2019.

MURAT, Ali, *Mavi Vatan Bağlamında Türkiye'nin Deniz Jeopolitiği,* Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2022.

NIARCHOS, Georgios, "Between Ethnicity, Religion and Politics Foreign Policy and The Treatment of Minorities in Greece and Turkey, 1923-1974", Thesis Submitted in Fulfillment of The Requirements for The Degree of Doctor in Philosophy, The European Institute London School of Economics and Political Science, 2005.

ÖZBEK, Dolunay, "Komşu Devletler Arasında Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku ve Ege Denizi Kıta Sahanlığı Uyuşmazlığı", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2004.

EKTRONİK KAYNAKLAR

ABAY, G. Emre, "Türkiye'de Kurulacak Doğalgaz Merkezi Rusya İçin Stratejik Önem Taşıyor", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-de-kurulacak-dogal-gaz-merkezi-rusya-icin-stratejik-onem/,* (10.10.2024).

ACER, Yücel, "EastMed Projesinde Dönüm Noktasına Mı Geliniyor?", *SETA Perspektif,* Sayı: 326, *https://www.setav.org/assets/uploads/2022/02/P3 /,* (08.06.2024).

ACER, Yücel, "2022'de Türk-Yunan Sorunlarına Dair Gerilimler ve 2023 Projeksiyonu", *Kriter-Dış Politika, https://kriterdergi.com/dis-politika/2022de-turk-yunan-sorunlarina-dair-gerilimler-ve-2023-projeksiyonu/,* (14.07.2024).

ACER, Yücel, "Türkiye'nin Ege ve Doğu Akdeniz'deki Yaklaşımları ve 2024 Öngörüleri", *Kriter, https://kriterdergi.com/dosya-2024-ongoruleri/turkiyenin-ege-ve-dogu-akdenizdeki-yaklasimlari-ve-2024-ongoruleri/,* (27.07.2024).

AKAL, Değer, TURAN, Teoman ve AKGÜNGÖR, İlker, "Annan Planı Kabul Edilmedi, Rumlar Yek Başlarına AB'de", Vatan *https://www.gazetevatan.com/gundem/annan-plani-kabul-edilmedi-rumlar-tek-baslarina-abde/,* (06.04.2023).

AKPINAR, Köksal, "EastMed Projesi Çöktü: Alternatifler Neler? *TRT Haber, https://www.trthaber.com/haber/dunya/eastmed-projesi-coktu-alternatifler-neler-650450.html,* (12.11.2023).

AKSÜNGER, Selman, "İsrail'in Gazze'de Binlerce Sivili Öldürdüğü Saldırılar Savaş Suçları Kapsamında Ele Alınıyor", Dünya, İsrail-Filistin Çatışması, *Anadolu Ajansı,https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-in-gazze-de-binlerce-sivili-oldurdugu-saldirilar-savas-suclari-kapsaminda-ele-aliniyor/,* (25.10.2023).

ALEMDAR, Ahmet, "MEDUSA-2020 Tatbikatı Fransa ve BAE'nin Katılımıyla Başladı", *Defence Türk, https://www.defenceturk.net/medusa-2020-tatbikati-fransa-ve-baenin-katilimiyla-basladi/,* (08.07.2024).

ALTUĞ, Bayram, "Crans Montana'da Masayı Deviren Yunanistan ve Kıbrıs Rum Kesiminin Cenevre'deki Tutumu Merak Ediliyor', *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/crans-montanada-masayi-deviren-yunanistan-ve-kibris-rum-kesiminin-cenevredeki-tutumu-merak-ediliyor/,* (05.06. 2024).

AP, Word News, "Vyprus Could Become a Member of NATO When Conditions Permit, the Countrie's President Says", *https://apnews.com/article/cyprus-nato-president-military-bases-us-45a0311616736a329fad5/,* (28.11.2024).

ARSLAN, İ. Muhammet, "52 Yıldır Çözülemeyen Düğüm: Kıbrıs Meselesi", Anadolu Ajansı, *https://www.aa.com.tr/tr/dunya/52-yildir-cozulemeyen-dugum-kibris-meselesi/2014857,* (08.05.2023).

ARSLAN, İ. Muhammet, KKTC'den ABD'nin GKRY'ne Yönelik Silah Ambargosunu Kaldırma Kararına Tepki", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kktcden-abdnin-gkryye-yonelik-silah-ambargosunu-kaldirma-kararina-tepki/,* (14.09.2024).

ASLAN, Murat, "Üç Soruda Hamas'ın 7 Ekim Saldırıları", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/3-soruda-hamasin-7-ekim-saldirilari/3010445/,* (24.07.2024).

ASLAN, Cemal, "Yunanistan'ın Türk Korkusuyla Giriştiği İtalya ve Mısır Andlaşmalarındaki Hüsranı", Kıbrıs Türk, https://www.kibristurk.com/yunanin-turk-korkusuyla-giristigi-italya-ve-misir-anlasmalarindaki/, (11.09.2024).

ATUN, Ata, "Kumsal Katliamı Nasıl Oldu?" *Kıbrıs Türk Kültür Derneği, https://www.kibristkd.org.tr/pg_913_kumsal-k/,* (16.07.2023).

AVİM, "Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Savunma Maksadını Aşan Silahlanma Faaliyetleri", *Avrasya İncelemeler Merkezi, https://avim.org.tr/tr/Yorum/GUNEY-KIBRIS-RUM/,* (14.09.2024).

AY, Zafer, "Gambot Diplomasisi", *South Security School, https://www.gencdiplomatlar.com/masalar/gambot-diplomasisi-gunboat-diplomacy.html,* (01.06.2024).

AYDIN, Mustafa, "İşbirliğinden Ortaklığa NATO'nun Akdeniz Diyaloğu ve İstanbul Zirvesi", MA, *https://www.mustafaaydin.gen.tr/c/2139/isbirliginden-ortakliga-natonun-akdeniz-diyalogu-ve-istanbul-zirvesi/,* (24.11.2024).

AYKIRI HABER, "Türkiye'den Ege'de Navtex İlanı", *https://www.aykiri.com.tr/turkiye-den-ege-de-navtex-ilani/,* (20.08.2024).

BALCI, İ. Sevinç, "İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki Konumu: GKRY ile İlişkiler", *Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM), https://www.ankasam.org/ingilterenin-dogu-akdenizdeki /,* (28.11.2023).

BAŞEREN, H. Sertaç, "Mısır-Yunanistan Anlaşması ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Uygulamaları", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/misir-yunanistan-anlasmasi-ve-turkiye-nin-dogu-akdeniz-deki-uygulamalari/1953584/* (06.12.2023).

BBC NEWS TÜRKÇE, "BM Kıbrıs'ta Görüşmeler İçin Ortak Zemin Bulunamadığını Açıkladı", *https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-* (30.05.2023).

BBC NEWS TÜRKÇE, "Cenevre'de Başarısızlık, Kıbrıs Görüşmelerinin Geleceğini Nasıl Etkiler?", *https://www.bbc.com/turkce/haberler-/ ,* (08.05.2023).

BBC NEWS TÜRKÇE, "Doğu Akdeniz'de Önemli Aktörler Kim? Hangi Stratejileri İzliyorlar, *https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya/,* (06.11. 2023).

BBC NEWS TÜRKÇE, "Doğu Akdeniz-Türkiye-Fransa Gerilimine İlişkin NATO Raporu Hassas Olduğu İçin Kamuoyu ile Paylaşılmayacak", *https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54204657/* (13.11.2023).

BBC NEWS TÜRKÇE, "Enerji Devleri Total ve ENI: Kıbrıs Açıklarında Önemli Miktarda Gaz Bulduk", *https://www.bbc.com/turkce/articles/c1vgwqvzzz3o/,* (14.07.2024).

BBC NEWS TÜRKÇE, "Erdoğan ve Miçotakis'in İmzaladığı Atina Bildirgesi Türkiye-Yunanistan İlişkileri İçin Ne Kadar Önemli?", *https://www.bbc.com/turkce/articles/c72re2wmz0wo/,* (24.08.2024).

BBC NEWS TÜRKÇE, "Kıbrıs Cumhuriyeti NATO'ya Üye Olabilir Mi?, *https://www.bbc.com/turkce/articles/c154j0k043xo/,* (28.11.2024).

BBC NEWS TÜRKÇE, "Libya İle İmzalanan Güvenlik ve İş Birliği Andlaşması TBMM'de", *https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-50799633/* (01.07.2024).

BBC NEWS TÜRKÇE, "Sevilla Haritası Nedir? Yunanistan'ın Tezini Dayandırdığı, ABD'nin Hukuki Önemi Yok Dediği Harita", *https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54244760,* (18.05.2024).

BBC NEWS TÜRKÇE, "İsrail'in Gazze'ye Kara Saldırısı Amaçlarına Ulaşabilir Mi?", *https://www.bbc.com/turkce/articles/cnd8gdjnw22o,* (18.10.2023).

BBC NEWS TÜRKÇE, "İsrail-Lübnan Sınırında Karşılıklı Saldırılar: Netanyahu Ne Gerekiyorsa Yapmaya Hazırız Dedi", *https://www.bbc.com/turkce/articles/cy5ylre4qlyo/,* (25.09.2024).

BBC NEWS TÜRKÇE, "Doğu Akdeniz: Türkiye ve Yunanistan'ın Pozisyonları Ne? Sıcak Çatışma Riski Var Mı?", *https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-/,* (01.10.2024).

BBC NEWS TÜRKÇE, "S-400: Türkiye'nin Rusya'dan Satın Aldığı Füze Savunma Sistemi Neden Krize Yol Açtı?", *https://www.bbc.com/turkce/articles/c70z4yyv5xko/,* (02.10.2024).

BERBERAKİS, Stelyo, "Türkiye-Yunanistan Arasındaki En Uzun Süreli Gerginliğin Yaşandığı 2020'de Neler oldu?", *BBC News Türkçe, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55465415/* (01.07.2024).

BERBERAKİS, Stelyo, "Türkiye-Yunanistan Arasında Deprem Diplomasisi Tekrarlanacak Mı? *BBC News Türkçe, https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54768581/,* (06.08.2024).

BERBERAKİS, Stelyo, "Yunan Adaları Niçin Silahlandırıldı? Ege'de Aidiyeti Belli Olmayan Adalar Var Mı?", *Euro News, https://tr.euronews.com/2020/09/03/ege-anlasmazliklar-yunan-adalar-nicin-silahlandirildi-gri-alanda-kalan-adalar-var-mi/,* (18.08.2024).

BEYOĞLU, Süleyman, "Günümüzde Pontus Faaliyetleri", *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, https://turan.org/gunumuzde-pontus/,* (02.09.2024).

BİANET, "Yunanistan, Kıbrıs'ta Artık Garantöre Gerek Yok", *https://bianet.org/print/haber/yunanistan-kibris-ta-artik/,* (05.06.2024).

BİLGİPEDİA, "Menteşe Beyliği", *https://www.bilgipedia.com.tr/mentese-beyligi/* (05.08.2022).

BİRGÜN, "Kıbrıs'taki BM Barış Gücü'nün Süresi Uzatıldı: Türkiye'den Tepki Geldi",*https://www.birgun.net/haber/kibris-taki-bm-baris-gucunun-gorev-suresi-uzatildi-turkiye-den-tepki-geldi-374972,* (10.05.2023).

BOSTANCI, M. Mahmut, "Doğu Akdeniz'de Yunanistan'ın Faaliyetleri", *Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM), https://www.ankasam.org/dogu-akdenizde-yunanistanin/,* (06.12. 2023).

BOZKURT, Eren, "BTC'den Bu Yana Akan Petrol 4 Milyar Varili Aştı", Anadolu Ajansı,*https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/btcden-2006dan-bu-yana-akan-petrol-4-milyar-varili-asti/2784754/,* (03.06.2024).

BUGÜN KIBRIS, "Türk ve Yunan Savaş Gemileri Kıbrıs'a Döşenen Kablo Nedeniyle Karşı Karşıya", *https://bugunkibris.com/2024/07/04/turk-ve-yunan-savas-gemileri-kibrisa-dosenen-kablo-nedeniyle-karsi-karsiya/,* (28.07.2024).

BULUT, Seher, "Kesintiye Uğrayan EastMed Projesi ve İsrail Gazına İlişkin Rota Tartışmaları", *Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM),* s. 42-43, *https://orsam.org.tr/tr/kesintiye-ugrayan-eastmed-projesi-ve-israil-gazina-iliskin-rota-tartismalari/,* (30.10.2023).

BLOOMBERG, "Doğu Akdeniz'deki Doğalgaz Gerginliği AP'de Tartışıldı", *https://www.bloomberght.com/haberler/haber/1663375-dogu-akdenizdeki-dogalgaz-gerginligi-apde-tartisildi/,* (03.06.2024).

BOZKURT, Nebi, "Tarihi İpek Yolu", "Ana Güzergâhı Çin'in Orta Asya ve İran Üzerinden Mezopotamya'ya, Oradan da Akdeniz Kıyısındaki Antakya ve Sur limanlarına Bağlayan Karayoludur." *İslam Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/ipek-yolu/,* (11.10.2024).

CANLI, Enes, "Türkiye'nin Desteği 2020 Yılında Libya'nın Kaderini Değiştirdi", *https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyenin-destegi-2020-yilinda-libyanin-kaderini-degistirdi/2093486/*(01.07.2024).

CAŞIN, H. Mesut, "Doğu Akdeniz'de AB ve NATO'nun Arabuluculuğu Çözüme Giden Yolu Açabilir Mi?" *Anadolu Ajansı,* Analiz, *https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdenizde-ab-ve-natonun-arabuluculugu-cozume-giden-yolu-acabilir-mi/1998350,* (15.11.2023).

CAŞIN, H. Mesut, "Macron 'un Akdeniz'de Fransız Hikayesi Yazma Hevesi Boşa Çıkacak", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/macron-un-akdeniz-de-fransiz-hik%C3%A2yesi-yazma-hevesi-bosa- /* (08.07.2024).

CHP, "Yankı Bağcıoğlu, ABD ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Arasında İmzalanan Yeni Askeri İş birliği Andlaşmasını Değerlendirdi", *https://chp.org.tr/haberler/yanki-bagcioglu-abd-ile-guney-kibris-rum-yonetimi-arasinda-mzalanan-yeni-askeri-sbirligi-anlasmasini /,* (17.09.2024).

CNN TÜRK, "Kıbrıs Barış Harekatı'nın 50. Yıl Dönümü! Tarihi Törende Dakika Dakika Yaşananlar", *https://www.cnnturk.com/turkiye/live-son-dakika-cumhurbaskani-erdogan /,* (24.07.2024).

CİNGÖZ, İsmail, "Tarih Süzgecinde Kıbrıs Sorunu ve Münhasır Alan Tartışmaları", *South Security School*, Çağ Üniversitesi, *https://www.gencdiplomatlar.com/misafir-yazarlar/tarih-suzgecinde-kibris-sorunu-ve-munhasir-alan-tartismalari-ismail-cingoz.html,* (06.04.2023).

CONGAR, Kerem, "Fransa Türkiye İle Askeri Gerginlik Sonrası NATO Tatbikatına Katılmama Kararı Aldı", Euro News, *https://tr.euronews.com/2020/07/01/fransa-turkiye-ile-askeri-gerginlik-sonras-nato-tatbikat-na-kat-lmama-karar-aldı/,* (08.07.2024).

CYPRUS DİALOUGE FORUM, "Siyaset Rehberi: Müzakere Süreci & Temel Belgeler", *https://libguides.cydialogue.org/siyasetrehberi/,* (29.04.2023).

ÇELEBİ, Bahadır, "Dünya Gündemi: Hizbullah-İsrail Savaşı Büyüyor", *Daktilo 1984,* https://daktilo1984.com/bultenler/dunya-gundemi /, (25.09.2024).

ÇELİK, Arda, "Güney Kıbrıs'tan 6 Adet Taarruz Helikopteri Tedariki", *Savunma Sanayi ST, https://www.savunmasanayist.com/guney-kibristan-6-adet-taarruz-helikopteri-tedariki/,* (14.09.2024).

ÇELİKKOL, Oğuz, "Ege Denizi'mde Hava Sorunları", *Global Political Trends Center,* İstanbul Kültür Üniversitesi*, https://www.iku.edu.tr/gpot/opinion-oguz-celikkol-ege-denizinde-hava-sorunlari/,* (20.08.2024).

ÇİFTÇİOĞLU, Rahme, "Kıbrıs Müzakereleri 2014'te Hidrokarbon Yataklarına Takıldı", Kıbrıs Postası, *https://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n151460-kibris- /,* (03.06.2024).

ÇOĞAL, Nejat, "Doğu Akdeniz'de Yeni Denge Arayışları ve Kıbrıs", Türk Ocağı-Türk Yurdu, *https://www.turkocaklari.org.tr/nejat-cogal/dogu-akdenizde-yeni-denge-arayislari-ve-kibris/400/* (27.05.2024).

DEFENSE HERE, "ABD ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Arasında Savunma İş Birliği Yol Haritası Andlaşması İmzalandı", *https://www.defensehere.com/tr/abd-ile-guney-kibris-rum-yonetimi-arasinda-savunma-isbirligi-yol-haritasi-anlasmasi-imzalandi/,* (17.09.2024).

DEFENSE, Treaties and Other International Acts Series, 02-1205, *https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/04/02-1205-Cyprus-Defense-TIMS-44877.pdf/,* (28.11.2024).

DELGEN, Suad, "Söylem ve Gerçeklik Arasında Türkiye-İsrail İlişkileri", (The Cradle-Çeviri YDH), Hürseda Haber, *https://hurseda.net/roportaj-gorus/263181-soylem-ve-gerceklik-arasinda-turkiye-israil- /,*(15.11.2024).

DEMİRCİ, Zuhal, "10 Soruda Türkiye Neden S-400 Alıyor", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/10-soruda-turkiye-neden-s-400-aliyor/1412408/,* (18.08.2024).

DEMİRCİ, Zuhal ve VARAN, Gökhan, "Dünyayı Etkisi Altına Alan Covid-19'a Rağmen Türk Dış Politikası 2020'de de Hız Kesmedi", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/politika/dunyayi-etkisi-altina-alan-kovid-19a-ragmen-turk-dis-politikasi-2020de-de- /,* (06.07.2024).

DENİZCİLİK DERGİSİ, "Mavi Vatan Tatbikatının Kodları", *https://www.denizcilikdergisi.com/deniz-kuvvetleri-haberleri/mavi-vatan-tatbikatinin-kodlari/,* (12.06.2024).

DENİZ KARTALI, "Akdeniz Kalkanı Harekâtı Hız Kesmiyor", Deniz Kartalı, *https://denizkartali.com/13542/,* (03.06.2024).

DEVLET SU İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (DSİ), "Cumhurbaşkanı Erdoğan Anavatan'ın Suyunu, KKTC'nin Bereketli Topraklarıyla Buluşturacak Sulama İletim Tüneli'nin Açılışını Yaptı," *https://www.dsi.gov.tr/Haber/Detay/2244/,* (01.06.2024).

DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, "12 Eylül 20 Ekim 2020 Tarihleri Arasında Yunanistan'ın Gerginliği Arttırıcı Eylemleri", (Güncel Versiyon), *https://www.disisleri.gov.tr› html› denizcilik/,* (18.08.2024).

DOĞRU, İslam, "ABD İsrail'e Destek Amacıyla Uçak Gemi Filosunu Doğu Akdeniz'e Gönderiyor", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-israile-destek-amaciyla-ucak-gemi-filosunu-dogu-akdenize-/,* (06.12.2023).

DURUL, Tevfik "Yunanistan 8 FETÖ Üyesi Askeri Başka Ülkelere Kaçırdı," *Anadolu, Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/yunanistan-8-feto-uyesi-askeri-baska-ulkelere-kacirdi/,* (06.06.2024).

DURUL, Tevfik, "5 Soruda Doğu Akdeniz'de Neler Oluyor?", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/5-soruda-dogu-akdenizde-neler/,* (19.11.2023).

EL-AZİZ, "Türkiye Akdeniz'de Navtex Yayınladı: Batı Meydan Okuma Dedi", *https://el-aziz.com/haber/20619023/turkiye-akdenizde-navtex-yayinladi-bati-meydan-okuma-dedi#/,* (31.07.2024).

E-SAVUNMA, "Fransa NATO'nun Akdeniz'deki Deniz Gardiyanı Operasyonundan Çekildi",*https://www.csavunma.com/fransa-natonun-akdenizdeki-deniz-gardiyani-operasyonundan-cekildi /,* (08.07.2024).

ERDEM, K. Ali, "Türkiye Libya'da Savaş'ın Gidişatını Nasıl Değiştirdi? Uzmanlar O Kritik Hamleleri Anlattı", *Independent Türkçe, https://www.indyturk.com/node/193131/haber/,* (02.07.2024).

ERDEMİR, Emre, "Avrupa Birliği'nin enerji Güvenliğinde Doğu Akdeniz: Hidrokarbon Kaynaklarının Kıbrıs Sorununun Çözümüne Etkisi", s. 39, *https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2/,* (27.05.2024).

ERDEMİR, Ömerhan, "Doğu Akdeniz Gaz Forumu (EastMed) ve Türkiye'nin Durumu", *Mavi Vatan, https://mavivatan.net/dogu-akdeniz-gaz-forumu-ve-turkiyenin-durumu/,* (08.06.2024).

ERGÜVEN, Ceyhun, "ABD Silah Ambargosunu Kaldırdı", *Ajans Bizim, https://ajansbizim.com.tr/abd-silah-ambargosunu-kaldirdi/,* (11.05.2023).

EROĞLU, Veysel, "Projeler: Asrın Projesi KKTC Su Temini Projesi", Prof. Dr. Veysel Eroğlu, *https://www.veyseleroglu.com.tr/projeler/kktc- /,* (31.06.2024).

EURO NEWS, "ABD Yunanistan'ın Büyük Umut Bağladığı EastMed Projesine Destek Vermeyeceğini Bildirdi", *https://tr.euronews.com/2022/01/10/abd-yunanistan-n-buyuk-umut-baglad-g-eastmed-projesine- /,* (09.06.2024).

EURO NEWS, "Kıbrıs Açıklarında 8 Ülkenin Düzenlediği Askeri Tatbikat Türkiye'ye Mesaj Mı?", (3 Kasım 2021), *https://tr.euronews.com/2021/11/03/k-br-s-ac-klar-nda-8-ulkenin-duzenledigi-askeri-tatbikat-turkiye /,* (12.07.2024).

EURO NEWS, "Yunanistan, Fransa ile Savunma Andlaşması'nı Onayladı, Türkiye Tepki Gösterdi", *https://tr.euronews.com/2021/10/08/yunanistan-fransa-ile-savunma-anlasmas-n-onaylad-turkiye-tepki-gosterdi/,* (20.08.2024).

EURO NEWS, "ABD 2023 Mali Yılı İçin Kıbrıs Rum Yönetimi'ne Uygulanan Silah Ambargosunu Kaldırdı", *https://tr.euronews.com/2022/09/17/abd-2023-mali-yili-icin-kibris-rum-yonetimine-uygulanan-silah-ambargosunu /,* (14.09.2024).

EURO NEWS, "Göçmen Teknesini Takip Eden Yunan Sahil Güvenliği Türk Karasularını İhlal Etti", *https://tr.euronews.com/my-europe/2024/09/25/gocmen-teknesini-takip-eden-yunan-sahil-guvenligi-turk-karasularini-ihlal-etti/,* (26.09.2024).

EURO NEWS, "Esad'ın Düşüşü Suriye'deki 50 Yıllık Hanedan Yönetiminin Sonunu Getirdi",*https://tr.euronews.com/2024/12/08/esadin-dususu-suriyedeki-50-yillik-hanedan-yonetiminin-sonunu /,* (10.12.2024).

FİKİR TURU, "İsrail-Filistin Çatışmasının Tarihçesi", *https://fikirturu.com/jeo-strateji/filistin-israil- /,* (18.10.2023).

FİRİK, K. Mehmet, "KKTC'den BM Güvenlik Konseyi'nin Barış Gücü Kararı'na Tepki", *Anadolu Ajansı,*). *https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kktcden-bm-guvenlik-konseyinin-baris-gucu-kararina-tepki/2801811,* (10.05.2023).

FİRİK, K. Mehmet, "Kıbrıs'ta Rum Yönetiminin Kuracağı Üsse, ABD Helikopterlerinin Konuşlandırılacağı İddia Edildi", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kibrista-rum-yonetiminin-kuracagi-usse-abd-helikopterlerinin-konuslandirilacagi-iddia /,* (18.09.2024).

GENÇ, Durmuş, "Mavi Vatan'daki Dev Tatbikat Göz Kamaştırdı," *Anadolu Ajansı,* (7 Mart 2019), *https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mavi- /,* (18.08.2024).

GÜNAL, Zerrin, "Karasioğulları: XIII. Yüzyılın Sonu ile XIV. Yüzyılın İlk Yarısında Kuzeybatı Anadolu'da Hüküm Süren Bir Türk Beyliği" *https://islamansiklopedisi.org.tr/karesiogullari,* (18.05.2022).

GÜNEY, A. Nurşin, "Doğu Akdeniz'de Ne Oluyor? Navtex Savaşlarının Gölgesinde Batının Doğu Akdeniz Stratejisizliği, ss. 32-35, *https://kriterdergi.com/file/307/navtex-savaslarinin-golgesinde-batinin-dogu-akdeniz-stratejisizligi/,* (19.11.2023).

GÜRDENİZ, Cem, "Türkiye'yi Ege ve Akdeniz'den Dışlayan Sevilla Haritası Nasıl Doğdu", *Veryansın TV, https://www.veryansintv.com/yazar/cem-gurdeniz/kose-yazisi/turkiyeyi-ege-ve-akdenizden-dislayan-seville- /,* (12.11.2023).

GÜRDENİZ, Cem, "7 Ekim 2023 Sonrası Doğu Akdeniz Jeopolitiğinin Yeni Dinamikleri", (Deniz Bülteni,*https://www.denizbulten.com/7-ekim-2023-sonrasi-dogu-akdeniz-jeopolitiginin-yeni-dinamikleri /,* (10.10.2024).

GÖĞÜŞ, Hasan, "Ege'de Yunanistan ile Hava Sahası Sorunları: Havada Tehlikeli Angajmanlar", *Ankara Politikalar Merkezi, https://apm.org.tr/2021/03/12/egede-yunanistan-ile-hava-sahasi-sorunlari-havada-tehlikeli-angajmanlar/,* (20.08.2024).

GÖĞÜŞ, Hasan, "Miçotakis 'in En zor Ziyareti", *Yetkin Report, https://yetkinreport.com/2024/05/14/micotakisin-en-zor-ziyareti/,* (28.07.2024).

GÖKSEDEF, Ece, "Türkiye Katar'ın Kıbrıs Açıklarında Doğalgaz Aramasına Nasıl Bakıyor?", *BBC News Türkçe, https://www.bbc.com/turkce/ ,* (11.06.2024).

GÖKSEDEF, Ece, "Syriza'nın Yeni Dış Politikası", *Aljazeera Türk, https://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/ i/,* (14.08.2024).

HABER 7, "KKTC'nin Egemenlik Alanına Müdahale: Pile Rumlaştırılmaya Çalışılıyor",*https://www.haber7.com/dunya/haber/3347232-kktcnin-egemenlik-alinan-mudahale-pile-rumlastirilmaya-calisiliyor/,* (24.07.2024).

HABER 7, "Üç Günde İkinci İhlal: Yunan Botu Türk Kıyılarına Çıktı", *https://www.haber7.com/dunya/haber/3462933-uc-gunde-ikinci-ihlal-yunan-botu-turk-kiyilarina-cikti/,* (26.09.2024).

HABERLER, "EastMed Projesi Nedir? ABD EastMed Projesi'nden Neden Çekildi? EastMed Nedir", *https://www.haberler.com/haberler/eastmed-projesi-nedir-abd-eastmed-projesinden-14681079-haberi/* (30.10.2023).

HABER GLOBAL, "KKTC'den Pile-Yiğitler Yolu Açıklaması: Çalışmalar Devam Ediyor, Proje En Kısa Sürede Tamamlanacak", *https://haberglobal.com.tr/gundem/kktcden-pile-yigitler-yolu-aciklamasi-calismalar-devam-ediyor-proje-en-kisa-surede/,* (24.07.2024).

HABER GLOBAL, "Türkiye ve Yunanistan Arasında 'Atina Bildirgesi' Yayınlandı: İşte Anlaşılan Hususlar",*https://haberglobal.com.tr/dunya/turkiye-ve-yunanistan-arasinda-atina-bildirgesi-yayimlandi-iste /,* (27.07.2024).

HABER TÜRK, "Radar Kilidi Atmak Nedir? Radar Kilidi Nedir ve Ne Demek?", *https://www.haberturk.com/radar-kilidi-atmak-nedir-radar-kilidi-nedir-ve-ne-demek-3515667/,* (15.08.2024).

HABER TÜRK, "Yunan Basını: Güney Kıbrıs NATO'ya Katılmak Adına Ciddi Hamleler Yapabilir", *https://www.haberturk.com/guney-kibris-nato-ya-katilmayi-planliyor-3741169/,* (28.11.2024).

HALKIN SESİ, "Miçotakis 20 Temmuz Kınana Etkinliklerine Gelecek", *https://tr.search.yahoo.com/search?fr=mcafee&type=E210TR1274G0&p=20+temmuz+kktc+kutlamalar+50.+y%C4%B1l/,* (28.07.2024).

IŞIK, E. Yusuf, "ABD ve GKRY Arasında Savunma Andlaşması", *Defence Türk, https://www.defenceturk.net/abd-ve-gkry- /,* (17.09.2024).

IŞIKSAL, Hüseyin, "Stratejik Vizyon Eksikliğinin Son Örneği: Miçotakis 'in Güney Kıbrıs Ziyareti", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/stratejik-vizyon/,* (28.07.2024).

IŞIKSAL, Hüseyin, "Rum Kesimi'ne Koşulsuz Destek AB'nin Geleceğini Tehdit Ediyor", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/rum-kesimine-kosulsuz-destek-ab-nin-gelecegini-tehdit /,* (24.05.2024).

INDEPENDENT TÜRKÇE, "Yunan Botu Datça Kıyısına Gelerek Türkiye Karasularını İhlal Etti, Bottan İnen Maskeli Bir Kişi Karaya Çıktı", *https://www.indyturk.com/node/745676/haber/yunan /,* (26.09.2024).

İLKHA, Record 83,000 Ships Navigate Turkish Straits in 2023, Minister Reports; *https://ilkha.com/english/latest/record-83000-ships-navigate-turkish-straits-in-2023-minister-reports-406961* (28.11.2024).

İGAM, ABD'nin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne Yönelik Silah Ambargosunu Kaldırma Kararının Uzatılması", *İstihbarat ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi, https://igam.org.tr/abdnin-guney-kibris-rum-yonetimine-yonelik-silah-ambargosunu-kaldirma-kararinin- /,* (14.09.2024).

İNAT, Kemal, "Cenevre'nin Ardından Kıbrıs Meselesinde Yeni Dönem Başladı", *SETAhttps://www.setav.org/cenevrenin-ardindan-kibris-meselesinde-yeni-donem-basladi/,* (08.05.2023).

İNAT, Kemal, "Fransa'nın Doğu Akdeniz Politikasını Anlamak", Analiz, *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/fransa-nin-dogu-akdeniz-politikasini-anlamak/1944261,* (15.10.2023).

İSMAİL, Sabahattin, "KKTC'nin Tanınmasını Engellemeyi Amaçlayan Gereksiz Bir Sürece Daha Girildi", *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, https://www.21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/balkanlar-ve-kibris-arastirmalari-merkezi/kktc-ni-n- /,* (24.11.2024).

KABAKÇI, Fuat ve MORROW, Sibel, "Erdoğan-Putin Görüşmesi Sonrası Türkiye'nin Doğalgaz Merkezi Olma Sürecinde Sona Yaklaşıldı, *Anadolu Ajansı,https://www.aa.com.tr/tr/gundem/erdogan-putin-gorusmesi-sonrasi-turkiyenin-dogal-gaz-merkezi-olma-/,* (10.10.2024).

KARAGÖL, T. Erdal, "Doğu Akdeniz'deki Enerji Kavgası ve Türkiye," *https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/dogu-akdeniz-deki-enerji-kavgasi-ve-turkiye/1081025/,* (03.06.2024).

KEKİLLİ, Emrah, "Libya'ya Neden Asker Gönderiliyor?", *Kriter, https://kriterdergi.com/dosya-turkiyenin-libya-hamlesi/libyaya-neden-asker-gonderiliyor/* (01.07.2024).

KIBRIS MANŞET, "Kıbrıs Sorunu 2018'de Yine Çözümsüz Kaldı", *https://www.kibrismanset.com/kibris-sorunu-2018de-yine /,* (07.05.2023).

KIBRIS POSTASI, "Güney Kıbrıs-ABD İttifakının Yeni Belgesi: İkili Savunma İş Birliğine Dayalı Yol Haritası", *https://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n533675-guney-kibrisabd-ittifakinin-/,* (18.09.2024).

KIBRIS POSTASI, "2024 Rum Milli Muhafız Ordusu'nun Silahlanma Programlarını Tamamlama Yılı", *https://www.kibrispostasi.com/c58-GUNEY_KIBRIS/n500444-2024-rum-mill-muhafiz-ordusunun-silahlanma-programlarini-tamamlama-yili/,* (14.09.2024).

KIVRAK, Salih, "Akdeniz Kalkanı Harekâtı Pakistan'ın Katılımıyla Uluslararası Boyut Kazandı", Defence Turk.net, *https://www.defenceturk.net/akdeniz-kalkani-harekati-pakistanin-katilimiyla-uluslararasii/,* (03.06.2024).

KKTC Cumhurbaşkanlığı, "Cumhurbaşkanı Ersin Tatar, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile ABD New Jersey Eyaleti Ulusal Muhafızları Arasında Devlet Ortaklığı Programı İmzalanmasını Değerlendirdi", *https://kktcb.org/tr/cumhurbaskani-ersin-tatar-guney-kibris-rum-yonetimi-ile-abd-new-10874/,* (14.09.2024).

KKTC Dışişleri Bakanlığı, "Dışişleri Bakanı Tahsin Ertuğruloğlu: Kıbrıs Rum Tarafının, Ada ve Bölgedeki Gerilimi Artıran Silahlanma Faaliyetlerini Karşılıksız Bırakmayacağımızı İfade Etmek İsterim", *https://mfa.gov.ct.tr/tr/disisleri-bakani-tahsin-ertugruloglu-kibris-rum-tarafinin-ada-ve-bolgedeki-gerilimi-artiran-silahlanma /,* (14.09.2024).

KKTC Enformasyon Dairesi, "Coğrafi Bilgiler", *https://pio.mfa.gov.ct.tr/cografi-bilgiler/* (27.01.2023).

KOCA, Büşranur, "Türkiye, Libya ile Yaptığı Deniz Yetki Andlaşmasıyla Bölgede Güçlü Duruş Sergiliyor", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-libya-ile-yaptigi-deniz-yetki-anlasmasiyla-bolgede-guclu-durus-sergiliyor/,* (12.06.2024).

KOLUKISA, Hasan, "Yunanistan'ın Oruç Reis İçin Yayınlanan Navteks'e Tepkisine Türk Dışişlerinden Yanıt", *Defence Türk, https://www.defenceturk.net/yunanistanin-oruc-reis-icin-yayinlanan-navtexe-tepkisine-turk-disislerinden-yanit/* (08.06.2024).

KUTLUK, A. Deniz, "Emekli Tümamiral Kutluk: Türkiye Kuzey Kıbrıs'ta Daimî Deniz ve Hava Üsleri Kurmalıdır," *Sputnik Türkiye,* https://*sputniknews.com.tr/20221005/emekli-tumamiral-kutluk-turkiye-kuzey-kibrista-daimi-hava-ve-deniz-usleri-kurmalidir-/,* (10.05.2023).

KKTC CUMHURBAŞKANLIĞI, "Cumhurbaşkanı Ersin Tatar, KKTC'nin Türk Devletler Teşkilatı'na Gözlemci Üye Olarak Kabul Edilmesini Değerlendirdi", *https://kktcb.org/tr/cumhurbaskani-ersin-tatar-kktcnin-turk-devletleri-teskilatina-gozlemci-uye-olarak-10392/,* (24.11.2024).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Başbakanlık Avrupa Birliği Koordinasyon Merkezi, "KKTC-AB İlişkileri". *http://abkm.gov.ct.tr/tr-tr/Kktc-AB-%C4%B0li%C5%9/,* (22.03.2023).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Biyografi- Cumhurbaşkanı Ersin Tatar", *https://www.kktcb.org/tr/cumhurbaskani/biyografi,* (08.05.2023).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Cumhurbaşkanı Ersin Tatar'ın 20 Temmuz 2021 BRTK Konuşması", *https://www.kktcb.org/tr/cumhurbaskani-ersin-tatarin-20/,* (09.05.2023).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *https://mfa.gov.ct.tr/tr/rum-tarafinin-dogu-akdeniz /,* (13.12.2023).

KÜÇÜK, Ayşe, "1997 S-300 Füzeleri Krizi", *Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri,* tübitak/sobag 1001 projesi/proje no: 112k172, *https://tdpkrizleri.org/index.php/1997-s-300- /,* (19.03.2023).

MAKARİOS, Speech Delivered By Makarios Before The Un Security Council On 19 July 1974, *https://mfa.gov.ct.tr/speech-delivered-by-makarios/* (16.07.2023).

MANŞET TÜRKİYE, "Kuzey Kıbrıs'tan BM Barış Gücü'ne Rest: Ya Bizi Tanı Ya Çekil Git", *https://www.mansetturkiye.com/kuzey-kibris-tan-bm-baris-gucu-ne-rest-ya-bizi-tani-ya-cekil-git/78689/,* (10.05.2023).

MANŞET 61, "Bu Ayin Sadece Bir Ayin Değildir!", *https://www.manset61.com/bolgesel/bu-ayin-sadece-bir-ayin /,* (03.09.2024).

MAVİ VATAN, "Mavi Vatan Kavramı ve Önemi", *https://mavivatan.net/mavi-vatan-kavrami-ve-onemi/* (30.05.2024).

MEDYASCOPE, "Güney Kıbrıs Yeni Cumhurbaşkanı, Eski Dışişleri Bakanı Hristodulidis Oldu", (*https://medyascope.tv/2023/02/13/guney-kibrisin-yeni-cumhurbaskani-eski-disisleri-bakani-hristodoulides-oldu/,* (10.05.2023).

MEDYASCOPE, "Ekümenik Tartışması: Fener Rum Patriği Bartholomeos' un İmzası Bildiriden Çıkartıldı", *https://medyascope.tv/2024/06/26/ekumenik-tartismasi-fener-rum-patrigi-bartholomeosun-imzasi-bildiriden /,* (30.08.1924).

MEHMET, Ayhan, *"Yunanistan'ın Mültecileri Geri İtme Uygulamasının Organize Bir Devlet Politikasıdır,"* Anadolu Ajansı, *https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yunanistanin-multecileri-geri-itme-uygulamalari-organize-bir-devlet-politikasidir/,* (26.11.2024).

MENGÜ, Ergun, "Türk-Yunan Dostluğunun Yarını", *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, https://21yyte.org/tr/merkezler/turk-yunan-di/,* (30.08.2024).

MERÇİL, Erdoğan, (Müellif), "Anadolu Beylikleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* C. 3, İstanbul, 1991 *https://islamansiklopedisi.org.tr/anadolu-beylikleri#1-tarih* (01.08.2022).

MERSİN TİCARET ODASI, "21-28 Temmuz Haftalık Denizcilik Haberleri", (29 Temmuz 2023), *https://mdto.org.tr/21-28-temmuz-2020/,* (06.07.2024).

MUĞLA HABER, "Türkiye'nin Ev Sahipliğindeki 'Doğu Akdeniz 2023 Davet Tatbikatı' Başladı", *https://www.muglahaber.com.tr/gundem-2/turkiyenin-ev-sahipligindeki-dogu-akdeniz-2023-davet-tatbikati /,* (25.07.2024).

NEVŞEHİR HABER, "İsrail'in Mavi Marmara Saldırısı: Olayların Perde Arkası", *https://www.gulsehir.com /,* (05.06.2024).

NTV, "Denizkurdu-2019 Tatbikatı Başladı", *https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/denizkurdu-2019- /,* (18.08.2024).

NTV, "Kıbrıs Sorunu İçin Üçlü Görüşme", *https://www.ntv.com.tr/dunya/kktc-cumhurbaskani-tatar-guterres-ve-anastasiadis-ile-gorustu,gtf4m6v7ougandd1qpg6g,* (09.05.2023).

NTV, "Sümela Manastırı'nda Ayin Ertelendi", *https://www.ntv.com.tr/turkiye/sumela-manastirinda,/,* (31.08.2024).

NTV, "İsrail-Filistin Sorunu Nasıl Başladı? İsrail-Filistin Savaşı'nda Son Durum", *https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/israil-filistin-sorunu-nasil-basladi-israil-filistin-savasinda-son-durum /,* (18.10.2023).

NTV, "İsrail'in Lübnan'a Saldırıları Sürüyor: Hizbullah Komutanı Kubeysi Beyrut'ta Öldürüldü", *https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/israilin-lubnana-saldirilari-suruyor-hizbullah-komutani,/,* (25.09.2024).

ODA TV, "ABD'ye Türk Donanması'ndan Jet Yanıt", *https://www.odatv.com/guncel/abdye-turk-donanmasindan-jet-yanit-kktc-ile-ortak-tatbikat-yapilacak-120006095/,* (25.07.2024).

ODA TV, "Aydınlık Peşini Bırakmıyor: 'Ekümenik' Tartışması", *https://www.odatv.com/guncel/aydinlik-pesini-birakmiyor-ekumenik-tartismasi-120059819/,* (31.08.2024).

ÖĞÜTÇÜ, Feyyaz, "Sevilla Üniversitesi'nin Hazırladığı Deniz Sınırları Haritası", *Türk Denizcilik ve Global Stratejiler Merkezi, https://turkdegs.org/icerik/sevilla-ueniversitesinin/,* (12.11.2023).

ÖZCAN G. Derya "Yunanistan FETÖ Mensuplarının İlk Sığındığı Ülkeler Arasında", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/yunanistan-feto-mensuplarinin-ilk /,* (06.06.2024).

ÖZCAN G. Derya ve DURUL Tevfik, "ABD'nin EastMed'den Desteğini Çekmesi Atina'da Hayal Kırıklığı Yarattı", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdnin-eastmedden-destegini-cekmesi-atinada-hayal-kirikligi-yaratti/2472148/* (06.12.2023).

ÖZENATEŞ, Ufuk, "EastMed Projesi Çöktü: Alternatifler Neler?", *https://www.trthaber.com/haber/dunya/eastmed-projesi /,* (08 Haziran 2024).

ÖZGÖKER, Uğur, "ABD'nin Yeni Akdeniz Politikası ve Türkiye'nin Seçenekleri", *Türkiye Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM),* h*ttps://tasam.org/trTR/Icerik/54641/abdnin_yeni_akdeniz/,* (25.10.2023).

ÖZKAN, E. Cemal, "Enerji Krizinin Gölgesinde İtalya'nın Enerji Politikası" *Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM), https://www.ankasam.org/enerji-krizinin-golgesinde- /,* (10.12.2023).

ÖZKAN, Yusuf, "AB'den Türk Devletleri'ne KKTC Tepkisi", BBC News Türkçe, *https://www.bbc.com/turkce/articles/c/,* (24.11.2024).

ÖZSÜER, Esra, "Görüş-Türk-Yunan İlişkilerinde Bahar Dönemi Mi?", Anadolu Ajansı, *https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-turk-yunan-iliskilerinde-bahar-donemi-mi/3215415/,* (24.08.2024).

PEHLİVAN, B. Sibel, "Türkiye'nin Akdeniz Politikası", *TAV, https://turkiyearastirmalari.org/2024/09/07/yayinlar/yorum/turkiyenin-akdeniz-politikasi/,* (20.09.2024).

RTİB (Rus-Türk İş İnsanları Birliği), "Putin'den Türkiye Gaz Merkezi Açıklaması", *https://www.rtib.org/tr/haberler/putinden-turkiye-gaz/,* (10.10.2024).

SAKMAN, Tolga, "Akdeniz Güvenliğinde İtalyan Etkisi", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/akdeniz-guvenliginde-italyan/,* (19.11.2023).

SAVUNMA TR, "MSB: Akdeniz Kalkanı Harekâtı Destek Görevi Gerçekleştirildi", *TR Savunma Sanayi, https://www.savunmatr.com/msb-akdeniz-kalkani-harekti-destek-gorevi-gerceklestirildi/,* (02.06.2024).

SAVUNMA SANAYİ ST, "İsrail Güney Kıbrıs Rum Yönetimi İçin Yeşil Hat'ta Elektronik Gözetleme Sistemleri Kuracak", *https://www.savunmasanayist.com/israil-kibrista- /,* (14.09.2024).

SECOPEDİA, "Akdeniz Diyaloğu", *https://www.secopedia.org/kavramlar/guvenlik-yapilari/nato-guvenlik-yapilari/akdeniz-guvenligi/,* (28.11.2024).

SEMİN, Ali, "Görüş- 7 Ekim'den Sonra Ne Değişti", *https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-7-ekimden-sonra-dogu-akdenizde-ne degisti/3089682#:~:text=Haziran%202022'de%/,* (10.10.2024).

SOL TV, "Dışişleri İsviçre'den İzahat İstedi: 'Ekümenik Patriklik' İmzası Metne Sonradan Eklenmiş", *https://haber.sol.org.tr/haber/disisleri-isvicreden-izahat-istedi-ekumenik-patriklik-imzasi-metne-sonradan /,* (30.08.1924).

SON KURŞUN, *"Patrikhane Anayasa'ya Meydan Okuyor", http://www.sonkursungazetesi.net/mobil?islem/,* (03.09.2024).

SOME 50, "Beneath Troubled Waters: Palestinian Access to the Sea Denied by Israel,"*https://www.somo.nl/fishermen-staying-behind-dark/,* (28.11.2024).

SUMED Boru Hattı, *https://www.nedemek.page/kavramlar/sumed%20boru%20hatt%c4%b1,* (13.09.2023).

SPUTNIK TÜRKİYE, "Atina Depreminin 20. Yıldönümü", *https://anlatilaninotesi.com.tr/20190907/atina- /,* (06.08.2024).

SPUTNIK TÜRKİYE, "Cem Gürdeniz'den ABD-Güney Kıbrıs Yorumu: BM Dayatmada Bulunursa Türkiye KKTC'ye Deniz ve Hava Üsleri Verilmeli", *https://anlatilaninotesi.com.tr/20240912/cem-gurdenizden-abd-guney-kibris-yorumu-bm- kktcde-deniz-ve-hava- /,* (18.09.2024).

SPUTNIK TÜRKİYE, "Doğu Akdeniz'de Türk Araştırma gemisine Yunan Tacizi", *https://anlatilaninotesi.com.tr/20181018/dogu-akdeniz-turk-arastirma-gemisi-yunan-tacizi-1035730457.html/,* (11.06.2024).

SPUTNIK TÜRKİYE, "Kuzey Kıbrıs'tan BM'ye Ya Tanı Ya Çekil", *https://sputniknews.com.tr/20221005/kuzey-kibristan-bmye-ya-t/,* (10.05. 2023).

SPUTNIK TÜRKİYE, "Zelenskiy 'Ekümenik' Olduğunu İddia Etmişti: Bartholomeos Tepki Olarak Sümela Manastırındaki Ayine Katılmadı", *https://anlatilaninotesi.com.tr/20240823/zelenskiy-ekumenik-oldugunu-iddia-etmisti-bartholomeos-tepki-olarak-sumela- /,* (31.05 2024).

STATISKA, "Number of Ships Passing Through the Suez Canal from 1976 to /,*https://www.statista.com/statistics/1252568/number-of-transits-in-the-suezcanannually/#:~:text=Over%2022%2/,* (28.11.2024).

STRATEJİK ORTAK, "Türkiye İle İsrail Barışı: Doğu Akdeniz Doğal Gazı", *https://stratejikortak.com/2015/12/turkiye-ile-israil-bars-dogu/,* (18.09.2023).

ŞAHİN, F. Muhammet, "Avrupa Birliği'nin Doğu Akdeniz Politikasına Yansımalar: Transatlantik İttifakı", *Diplomatik İlişkiler ve Politik Araştırmalar Merkezi (Dipam), https://dipam.org/avrupa-birliginin-dogu-akdeniz-politikasina-y/,* (02.11.2023).

ŞAHİN, İsmail, "Doğu Akdeniz'de Gerçeğe Doğru: EastMed Çıkmazı", *Anadolu Ajansı,* Analiz, *https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdenizde-gercege-dogru-eastmed-cikmazi/2481386,* (30.10.2023).

ŞEFFAF GAZETE, "ABD Kıbrıs Adası'nda Asker Bulunduracak", *https://seffafgazete.com/haberler/kibris/42341/abd- /,* (18.09.2024).

TAMÇELİK, Soyalp, "Kıbrıslı Türklerin Çanakkale Destanı: Erenköy Direnişi", *QHA Kırım Haber Ajansı, https://www.qha.com.tr/yazarlar/prof-dr-soyalp-tamcelik-161/kibrisli-turklerin-canakkale/,* (05.07.2024).

TARHAN, Muhammet ve ÇETİNKAYA Behlül, "Türkiye-Libya Deniz Yetki Anlaşması, Her İki Ülkenin Egemenlik Haklarını Korudu", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-libya-deniz-yetki-anlasmasi-her-iki-ulkenin-egemenlik-haklarini-/ ,* (03.12.2023).

TARİH BİLİMİ, "Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Türk Denizciliği", *https://www.tarihbilimi.gen.tr/anadolu-selcuklulari-ve-beylikler-doneminde-turk-denizciligi/* (04.08.2022).

TAŞKIRAN, Cemalettin, "Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası ve Nedenleri", *Brücke Köprü, Zeitung für Viefalt, https://bruckemagazin.at/turkiyenin/,* (05.03.2024).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, Kıbrıs, "Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı",*https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa*/, (03.02.2023).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Libya: Ülke Künyesi", *https://www.mfa.gov.tr/libya-kunyesi.tr.mfa/,* (12.09.2024).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, "No: 32-5 Mart 2002, GKRY İle İlgili Bakanlık Açıklaması", *https://www.mfa.gov.tr/no /,* (11.05.2023).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, "No: 216, 21 Eylül 2011 Türkiye-KKTC Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması İmzalanmasına İlişkin Dışişleri Bakanlığı Basın Açıklaması,*https://www.mfa.gov.tr/no_-216_-21-eylul-2011-turkiye-_-kktc-kita-sahanligi-sinirlandirma-anlasmasi-imzalanmasina /,* (09.12.2023).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, "N0: 74, 25 Mart 2016, GKRY'nin Açtığı Üçüncü Uluslararası Hidrokarbon Arama İhalesi Hk.", *https://www.mfa.gov.tr/no_-74_-25-mart-2016_-gkry_nin-actigi-ucuncu-uluslararasi- /,* (06.06.2024).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Güneydoğu Avrupa İş Birliği Süreci (GDAÜ), *https://www.mfa.gov.tr/guneydogu-avrupa-isbirligi- /,* (13.08.2024).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, "GKRY'ye Seyahat edecek Vatandaşlarımıza Uyarı", *https://www.mfa.gov.tr/gkry_ye-seyahat-edecek-vatandaslarimiza-uyari.tr.mfa/,* (11.10.2024).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Kıbrıs-Güncel Gelişmeler", *https://www.mfa.gov.tr/kibris_ta-2008-yilinda-baslayan-muzakere-sureci-ve-guncel durum.tr.mfa/,* (07.06.2024).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Pontus Soykırımı Anma Günü" *https://www.disisleri.gov.tr/mayis2021.tr.mfa/,* (20.08.2024).

T.C. İçişleri Bakanlığı Sahil Güvenlik Komutanlığı, "İzmir Açıklarında 41 Düzensiz Göçmen Kurtarılmıştır", *https://sg.gov.tr/izmir-aciklarinda-41-duzensiz-gocmen-kurtarilmistir10-06-24/,* (26.06.2024).

T.C. İçişleri Bakanlığı Sahil Güvenlik Komutanlığı, "Düzensiz Göçle Mücadeleye Yönelik Basın Açıklaması", *https://www.sg.gov.tr/duzensiz-gocle-mucadeleye-yonelik-basin-aciklamasi/,* (23.08.2024).

T.C. İçişleri Bakanlığı Sahil Güvenlik Komutanlığı, "Yunan Sahil Güvenlik Unsurunun Türk Karasularını İhlâli Hakkında", *https://www.sg.gov.tr/yunan-sahil-guvenlik-unsurunun-turk-karasularini-ihlali /,* (20.09.2024).

TEMİZER, Murat, "İkinci Dünya Savaşı Başlamasının 84'üncü Yılında Polonya'nın Tazminat Talebiyle Gündemde", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ikinci-dunya-savasi-baslamasinin-84uncu-yilinda-polonyanin-tazminat-talebiyle /,* (30.11.2023).

TİRYAKİOĞLU, B. Muhsin, "Doğu Akdeniz Enerji Denklemi-2", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdeniz-enerji-denklemi/,* (10.06.2024).

TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, "İtalya Petrol Şirketi'nin Büyük Başarısı, TPAO Nerede?", *https://eski.jmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod /,* (11.12.2023).

TRT Haber, "Uyuşturucu Ticareti İçin Kullanılacak İnsansız Denizaltılar Ele Geçirildi", *https://www.trthaber.com/haber/dunya/uyusturucu/,* (11.05.2022).

TRT Haber, "46 Yıl Sonra Kademeli Açılan Maraş'ın Ziyaretçi Sayısı 330 Bini Aştı", *https://www.trthaber.com/haber/dunya/46-yil-sonra-kademeli-acilan-marasin-ziyaretci-sayisi-330-bini-asti,* (09.05.2023).

TRT Haber, "İsrail-Filistin Çatışması Bölgeye Sıçrar mı? Kimler Müdahil Olabilir?", Selami Kökçam, *https://www.trthaber.com/haber/dunya/israil-filistin-catismasi-bolgeye-sicrar-mi-kimler-mudahill/,* (18.10.2023).

TRT Haber, "İtalyan Enerji Devinin CEO'su: EastMed Türkiye 'siz Gerçekleştirilemez, TRT Haber- Dünya /, (06.12.2023).

TRT Haber, "Deniz Kurdu-2019 Tatbikatı Sona Erdi", *https://www.trthaber.com/haber/turkiye/denizkur/,* (12.06.2024).

TRT Haber, "Sahil Güvenlik: 2022'de 12 Bin 846 Düzensiz Göçmen Kurtarıldı", *https://www.trthaber.com/haber/gundem/sahil-guvenlik-2022de-12-bin-846-duzensiz-gocmenin-kurtarildi-l/,* (14.07.2024).

Türk Denizcilik ve Global Stratejiler Merkezi, "Doğu Akdeniz Denkleminde Gizli Çarpan: Çin", *https://turkdegs.org/icerik/dogu-akdeniz-denkleminde-gizli-carpan-cin,* (04.07.2023).

TÜRETKEN, Mücahit, "Mavi Marmara Saldırısının üzerinden 12 Yıl Geçti", *Anadolu Ajansı,https://www.aa.com.tr/tr/gundem/mavi-marmara-saldirisinin-uzerinden-12-yil-gecti/2602024/,* (05.06.2024).

TÜRK DENİZ MEDYA, "Deniz Kurdı-2019 Tatbikatı Üç Deniz'de Eş Zamanlı Olarak Yapılacak", *https://turkdeniz.com/denizkurdu-2019-tatbikati-uc-denizde-es-zamanli-olarak-yapilacak/,* (12.06.2024).

TÜRKHAN, M. Sait, "Baharat Yolu", *Tübitak Bilim ve Toplum Başkanlığı, Popüler Bilim Yayınları, https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi /,* (11.10. 2024).

TÜRKSAM, "Doğu Akdeniz'deki Yetki Alanı Meselesi", Türkiye'nin Düşünce Fabrikası,*https://www.turksam.org/detay-dogu-akdeniz-deki-yetki-alani-meselesi/* (06.12.2023).

TÜRKSOY, "Türk Devletleri Teşkilatı Devlet Başkanları 11. Zirve Toplantısı Bişkek'te Düzenlendi", *https://www.turksoy.org/haberler/turk-devletleri-teskilati-devlet-baskanlari-11-zirve- /,* (24.11.2024).

ULUÇEVİK, Tugay, "Kıbrıs Politikamızda Söylem ve Eylem Birliği Zamanı", *Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), https://avim.org.tr/Blog/Kıbrıs-Politikamızda-Söylem-ve-Eylem-Birliği-Zamanı-Söyledik-com,* (08.05.2023).

ULUSLARARASI HUKUK ÇALIŞMALARI, "Malta-Libya Kıta Sahanlığı Davası" (Continental Shelf Case Malta vs. Libya, 1985). *https://uluslararasihukukcalismalari.wordpress.com//malta-libya-kita-sahanligi-davasi-continental-shelf-case-malta-vs-/,* (22.04.2022).

U.S. Department of Defense, "2024 United States-Repubclic of Cyprus Defense and Security Cooperation Dialogue", *https://www.defense.gov/News/Releases/Release/Article/3902245/2024-united-states-republic-of-cyprus-defense-and-security- /,* (28.11.2024).

UZMAN GÖRÜŞÜ, "Türkiye'nin Denizcilik Doktrini: Mavi Vatan", *Vizyon Siyasi Kalkınma Merkezi,* 2021, ss. 1-8, *https://vision-pd.org/wp-content/uploads/2021/03/Mavi-Vatan-.pdf/* (30.05.2024).

ÜNAL, Hasan, "Yeni Bir Yunanistan Politikasına İhtiyaç Var", Milliyet, *https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/dusunenlerin-dusuncesi/yeni-bir-yunanistan-politikasina-ihtiyac-var-6830329,* (09.5.2023).

ÜNVER, Deniz, "Doğu Akdeniz'de Çin", *Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), https://avim.org.tr/Blog/Doğu- Akdeniz-de/,* (04.11.2023).

YAPILMASI DÜŞÜNÜLEN BORU HATLARI HARİTASI LİNKİ, *https://globalenergymonitor.org/projects/global-oil- /,* (28.11.2024).

YAŞİN, K. Gözde, "Kıbrıs'ta Yeni Dönem: İki Devletli Yapı", *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü,https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/balkanlar-ve-kibris-arastirmalari- /,* (07.05.2023).

YAŞİN, K, Gözde, "Fener Rum Patrikhanesi'nin Hukuki Statüsü", Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), *https://avim.org.tr/tr/analiz/fener,rum-patrikhanesi/,* (12.08.2024).

YAYCI, Cihat, "Doğu Akdeniz'deki Son Durum Hakkında Görüş ve Değerlendirmeler",*https://bau.edu.tr/haber/15958-dakdeniz%E2%80%99deki-son-durum-hakkinda-gorus-ve-degerlendirmeler/,* (06.07.2024).

YENİ DÜZEN, "2017'de Çözüme Çok Yaklaşıldı, Müzakereler Sonuçsuz Kaldı." *https://www.yeniduzen.com/2017de-cozume-cok-yaklasildi-muzakereler-sonucsuz-kaldi-97317h.htm.* (30.04.2023).

YENİ DÜZEN, "Kıbrıs 2018'de de Çözümsüz Kaldı", *https://www.yeniduzen.com/kibris-2018de-de-cozumsuz-kaldi/,* (08.05.2023).

YENİ DÜZEN, "Kıbrıs Bir Yıl Daha 'Bölünmüş' Kaldı, Resmi Müzakereler Yine Başlamadı",*https://www.yeniduzen.com/kibris-bir-yil-daha-bolunmus-kaldi-resmi-muzakereler-yine-baslamadi/,* (09.05.2023).

YETKİN REPORT, "Erdoğan ve Miçotakis Ankara'da Görüştü: Hamas Üzerine Görüş Farklılığı",*https://yetkinreport.comerdogan-ve-micotakis-ankarada-gorustu-hamas-uzerine-gorus/,* (25.08.2024).

YETKİN REPORT, "Kıbrıs ve Türkiye-AB İlişkileri Gerçekçi Politika Zamanı", *https://yetkinreport.comkibris-ve-turkiye-ab-iliskileri-gercekci/,* (09.05.2023).

YETİMHELLAÇ, Fatoş, "Dünya Pontus Helenizm Derneğinden Ayinin Ertelenmesine Tepki Cumhurbaşkanı'na Mektup Gönderdiler", Günebakış, *https://www.gunebakis.com.tr/haber/dunya-pontus-helenizm-derneginden-ayinin-ertelenmesine-tepki-/,* (03.09.2024).

YILDIZ, Sudenur, Avrupa Birliği'nin Doğu Akdeniz Politikası", *TFJ, https://tr.thefeasjournal.com/2021/07/29/ab-dogu/,* (13.10.2024).

YİĞİTOĞLU, Eren, "Güney Kıbrıs'tan Sırbistan'a Mİ-35 Helikopteri Teslimatı", *Defence Türk, https://www.defenceturk.net/guney-kibristan-sirbistana-mi-35-helikopteri-teslimati/,* (04.09.2024).

YORULMAZ, Recep, "Doğu Akdeniz'de Potansiyel İş Birlikleri ve Ortaklıklar", *Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM), https://www.orsam.org.tr/tr/dogu-akdenizde- /,* (01.06.2024).

YÜKSEL, Kardelen, "Sümela'da Ayin Tartışması", *Haber Global, https://haberglobal.com.tr/yazarlar/sumelada-ayin/,* (31.08.2024).

ZENTÜRK, Ardan "Yunanistan İle İyi İlişkiler Zafiyete Dönüştü! Ekümenik (!) Patrik Atina'da Gökçeada-Bozcaada Derdinde, *https://www.youtube.com/watch?v=oUtaM9Zn9Vo/,* (02.10.2024).

24 TV HABER MERKEZİ, "Yunanistan'da Türkiye Vurgusu! 2024 Yılı Çok Önemli",*https://www.yirmidort.tv/gundem/yunanistanda-turkiye-vurgusu-2024-yili-cok-onemli-145051/,* (25.08.2024).

24 TV, "Yunanistan'dan Türkiye ve Kıbrıs Açıklaması: Çizdiğimiz Yolda Devam Edeceğiz",*https://www.yirmidort.tv/dunya/yunanistana-gore-turk-yunan-iliskilerinde-normallesme-kibris-meselesini-olumlu/,* (26.08.2024).